

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ÇUKUROVA BÖLGESİ KONARGÖÇERLERİNDE HALK KÜLTÜRÜ VE
HALK EDEBİYATI

Ali DOĞANER

DOKTORA TEZİ

ADANA / 2013

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ÇUKUROVA BÖLGESİ KONARGÖÇERLERİNDE HALK KÜLTÜRÜ VE
HALK EDEBİYATI

Ali DOĞANER

DOKTORA TEZİ
I. CİLT

Prof. Dr. Erman ARTUN

ADANA / 2013

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Erman ARTUN
(Danışman)

Üye: Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK

Üye: Prof. Dr. Ali DUYMAZ

Üye: Doç. Dr. Refiye ŞENESEN OKUŞLUK

Üye: Yrd. Doç. Dr. Zekiye ÇAĞIMLAR

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.
...../...../2013

Prof. Dr. Azmi YALÇIN
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

ÇUKUROVA BÖLGESİ KONARGÖÇERLERİNDE HALK KÜLTÜRÜ VE HALK EDEBİYATI

Ali DOĞANER

Doktora Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Erman ARTUN

Haziran 2013, 873 sayfa

Konargöçerlik, temeli hayvancılığa dayanan Türklerle özdeşleşen, Anadolu'yu vatanlaştırdıktan sonra da uzun yıllar sürdürülen bir yaşam biçimidir. Tarihi süreç içerisinde bu yaşam biçimi merkezinde kendine özgü bir kültür ve edebiyat oluşmuştur. Çukurova bölgesi tarih boyunca konargöçer yaşam biçiminin sürdürüldüğü, daha çok kışlak olarak kullanılan, ardından yerleşik hayata geçilen bir coğrafya olmuştur. Söz konusu yaşam biçimi günümüzde, geçmişteki kadar canlılığını korumamakla birlikte, bölgede yaşamaya devam etmektedir. Bu çalışma Çukurova bölgesinde konargöçerliği geçmişte yaşamış, özellikle de halen yaşamaya devam eden Yörük ve Türkmenleri konu edinmektedir.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümü oluşturan giriş bölümünde araştırma konusunun sınırları, amacı, yöntemi, konuyla ilgili çeşitli terim ve kavramlar hakkında bilgi verildikten sonra bölgenin tarihi, coğrafi, ekonomik ve sosyo-kültürel özellikleri ortaya konulmuştur. İkinci bölümde Çukurova bölgesindeki konargöçerlerin çeşitli törenleri, halk inanışları, hayvancılık faaliyetleri, mutfak kültürleri, halk sanatları, giyim-kuşamları, oyun ve eğlenceleri gibi konulara yer verilmiştir. Üçüncü bölümde anonim halk edebiyatı ürünleri, âşık edebiyatı manzum ürünleri, kalıplaşmış sözler yazılı ve sözlü kaynaklardan yararlanılarak tespit edilip incelenmiştir. Çalışmamız sonuç, kaynakça, fotoğraf, sözlükle sona ermektedir.

Bu çalışmada yakın bir gelecekte tamamen sona erecek olan Çukurova bölgesindeki konargöçer halk kültürünü tespit etmek, tarihi süreç içinde söz konusu kültürde yaşanan değişim ve dönüşümü ortaya koymak, konargöçerlerin oluşturdukları ve konargöçerliği konu edinen halk edebiyatı ürünlerini kayıt altına almak, benzer çalışmalara katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Konargöçer, Yörük, Çukurova, Yaylak, Kışlak, Hayvancılık

ABSTRACT

FOLK CULTURE AND FOLK LITERATURE IN ÇUKUROVA REGION'S NOMADS

Ali DOĞANER

Ph. D. Thesis, The Turkish Language and Literature Department

Supervisor: Prof. Dr. Erman ARTUN

June 2013, 873 pages

Nomadic wandering is a long term life style based on livestock, identified with Turks and continued after the conquer of Anatolia. In the historical period, there formed a distinctive culture and literature in this type of life. Çukurova region was a geography where the nomadic life style was prolonged throughout the history, used as winterquarters more, and became settled life afterwards. So-called life style, despite not being applied for recently as much as in the past, has continued to exist in the region. This study mentions Yörüks and Türkmens who lived as Nomads in the past and still especially go on living like that.

Our study consists of four sections. In introduction section forming the first section; the historical, geographical, educational and socio-cultural features of the region are mentioned after the knowledge about the research subject limit, aim, method and various terms and concepts related to the subject is given. In the second section; the subjects such as various ceremonies, folk beliefs, livestocking, kitchen cultures, folk arts, clothes, plays and entertainments of the Nomads in Çukurova region are included. In the third section; anonymous folk literature products, minstrel-poet literature verse products, fixed expressions are determined and observed via written and verbal sources. Our study ends with a conclusion, bibliography, photograph and dictionary.

In this study, it is aimed to determine the Nomadic folk culture in Çukurova region that will completely come to an end in the very soon, to inform the change and transformation in the so-called culture, to register the folk literature products which Nomads formed and mention the Nomads and to assist such studies.

Keywords: Nomads, Yörüks, Çukurova, Summer Pasturages (Yaylaks), Winter Quarters (Kışlaks), livestock

ÖN SÖZ

Uzun bir tarihi geçmişe sahip Türk toplumunun içerisindeki bazı gruplar yerleşik hayata geçip, şehirler kurup, tarım yaparak yaşamış olsalar da Türklerle, Türk kültürü ile özdeşleşen yaşam biçimi göçebelik ve konargöçerlik olmuştur. Bu yaşam biçiminin özünde etinden, derisinden, yününden, kılından faydalandıkları ve taşımacılıkta kullandıkları hayvanlarına uygun bir iklim ve coğrafyada daha geniş meralar arayıp bulma vardır. Nüfusça kalabalık ve yerleşik köklü milletlere karşı verilen var olma mücadelesinde Türklere en uygun yaşama biçimi konargöçerlik olmuştur. Belirli ve sınırlı bir toprağa, mekâna bağlanıp kalmadıklarından kolayca farklı coğrafyalara göç edip gittikleri yerlere uyum sağlayabilmiş, kültürlerini yaşadıkları gibi farklı kültürlerle tanıtabilmişlerdir.

Çukurova bölgesi uygun coğrafyası, iklimi, zengin su kaynakları ile hayvancılıkla uğraşan konargöçer Türkmen ve Yörüklerin tarih boyunca kışlak yurdu olmuştur. Bunların bir kısmı farklı tarihlerde devletten toprak talep ederek yerleşmiş, bir kısmı devlet zoruyla yerleşik hayata geçirilmiştir. Yerleşmede tercihleri yüzyıllardır kışlak olarak kullandıkları Çukurova bölgesi olmuştur.

Günümüzde, özellikle kış mevsiminde Çukurova bölgesinde dağ sırtlarında branda çadırlar içinde kalarak küçükbaş hayvancılık yapanlara rastlamak mümkündür. Bunların bir kısmı kışın sert geçtiği, yoğun kar yağışının yaşandığı Kayseri ve Kahramanmaraş'tan gelen köylülerdir. Büyük çoğunluğu ise geleneksel olarak hayvancılıkla uğraşan Yörüklerdir. Kaldıkları yerler hazineye ya da bir köye aittir. Köylülere her yıl icar ödemektedirler. Başka illerden gelenler yazın köylerine geri dönmektedir. Yörüklerin bir kısmı yaz aylarında yaylaya gitmekte, bir kısmı da yine Çukurova bölgesinde daha uygun başka bir köy arazisinde kalmakta, hasadı yapılan tarlalarda küçükbaş hayvanlarını otlatmaktadır. Eşyalar traktörle taşınmakta, hayvanlar sürerek ya da kamyonla götürülmektedir.

Konargöçerler, yaşama biçimlerine bağlı olarak zamanla kendilerine özgü bir kültür ve edebiyat oluşturmuşlardır. Belki köprü, cami, kervansaray gibi binalar inşa etmemişler; ama dokudukları halı ve kilimler, döktükleri keçeler, yaptıkları deri eşyalar ile kültürlerini en iyi şekilde yansıtmışlardır. Sözlü edebiyat ürünlerinde, söz konusu kültürün izleri açıkça görülebilmektedir. Bazen de yerleşik hayata geçenler konargöçerleri konu alan şiir yazmışlar, fıkra oluşturmuşlar, masallar, hikâyeler anlatmışlardır.

Değişim ve dönüşüm kültürün doğasında vardır. Hiçbir kültür sonsuza kadar kendini çevreden soyutlayarak, yalıtarak varlığını sürdüremez. Dünyanın bir yerinde gerçekleşen teknolojik yenilik ya da buluş önünde sonunda geleneksel kültürleri etkileyecek ve belki de büyük ölçüde yok edecektir. Konargöçer yaşam biçimi de yerleşik kültüre, modern hayata yenik düşmüştür. Böyle olmakla birlikte geçmişini tamamen silmek, görmezlikten gelmek, hatta bundan utanmak, gizlemek son derece yanlış ve anlamsızdır. Uzun yıllarda oluşan ve yaşanan kültürel unsurların hiç olmazsa hatırasını yaşatmak gerekir. Fertler ve devletler ekonomik olarak çok gelişmeler de geçmişlerini merak edecekler, kültürleriyle ilgili anlatacak bir şeyler arayacaklardır. Bulamadıkları durumda başka kültürlerde, köksüzlükte arayacaklardır. Örneğin günümüz şartlarında deve beslemek, deve ile yük taşımak mümkün değildir; ama deve süslemelerini, çanlarını deve maketi üzerinde müzelerde sergilemek, küçük biblolar yapıp vitrinlere koymak, bir zamanlar böyle olduğunu bilmek mümkündür. Deri tulukta su içmeye devam edemeyiz; ama geçmişteki şartlardan dolayı insanların böyle su içtiğini bilmek de yaşanan hayatı anlamlandırmada, idrak etmede büyük katkılar sağlayabilir.

Kültürün son halkası kısmen de olsa bölgede yaşamaya, hafızlarda canlılığını korumaya devam ederken böyle bir çalışma yapmak Türk kültürü ve özelde Çukurova kültürü için son derece isabetli olmuştur. Kültürel unsurlar, edebiyat ürünleri yazıya geçirilip incelenmiş, fotoğraf ve videolarla kayıt altına alınmıştır. Çalışmamız pek çok kişinin ve kuruluşun katkılarıyla oluşturulmuştur. Kaynaklık ve kılavuzluk eden kişilere, derneklere, kurumlara teşekkür ederim. Çukurova Üniversitesi çalışanlarına, Bilimsel Araştırma Projeleri birimine şükranlarımı sunarım. Çalışmam süresince benimle birlikte özveride bulunan eşime, çocuklarıma minnettarım.

Ders ve tez dönemlerinde fikirlerinden, tecrübelerinden yararlandığım, akademik anlamda çok şey kazandığımı düşündüğüm Doç. Dr. Refiye Şenesen OKUŞLUK'a ve Yrd. Doç. Dr. Zekiye ÇAĞIMLAR'a ve Yrd. Doç. Dr. Ayhan KARAKAŞ'a canı gönülden teşekkür ederim. Bilgi birikimini, deneyimlerini, zengin arşivini öğrencileriyle cömertçe paylaşan, çalışmanın başından sonuna kadar yanı başımızda olan, yol gösteren, kılavuzluk eden, cesaret veren, eserleriyle ışık tutan, örnek olan değerli hocam Prof. Dr. Erman ARTUN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Ali DOĞANER

Proje No: FEF2010D27

ADANA/2013

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1. Çalışma İle İlgili Bilgiler	1
1.1.1. Konu	1
1.1.2. Amaç	1
1.1.3. Kapsam ve Sınırlar	2
1.1.4. Yöntem ve Teknikler	3
1.1.5. Çeşitli Terim ve Kavramlar.....	4
1.2. Araştırma Alanıyla İlgili Bilgiler	13
1.2.1. Coğrafi Yapı.....	13
1.2.2. Tarihi Yapı	18
1.2.3. Nüfus ve Ekonomik Yapı.....	54
1.2.4. Sosyo-Kültürel Yapı	67
1.3. Araştırma Konusuyla İlgili Yapılan Çalışmalar.....	77
1.3.1. Türkiye’deki Konargöçerlerle İlgili Yapılan Çalışmalar.....	77
1.3.2. Çukurova Bölgesi Konargöçerleriyle İlgili Yapılan Çalışmalar	86

BÖLÜM 2

ÇUKUROVA KONARGÖÇERLERİNDE HALK KÜLTÜRÜ

2.1. Çukurova Bölgesi Konargöçerlerinde Yaşam	91
2.1.1. Kışlak	91
2.1.2. Yaylak	100
2.1.3. Göç.....	117
2.1.4. Değerlendirme	140

2.2. Çukurova Bölgesi Konargöçerlerinde Törenler	141
2.2.1. Geçiş Törenleri	141
2.2.1.1. Doğum	143
2.2.1.1.1. Doğum Öncesi	143
2.2.1.1.1.1. Kısırlığı Giderme / Gebe Kalma	143
2.2.1.1.1.2. Gebe Kadının Kaçınmaları / Uygulamaları ..	145
2.2.1.1.1.3. Aşırma	146
2.2.1.1.1.4. Doğacak Çocuğun Cinsiyetinin Anlaşılması	147
2.2.1.1.2. Doğum Sırası	148
2.2.1.1.2.1. Doğum Hazırlığı ve Doğum	148
2.2.1.1.2.2. Göbek Kesme / Tuzlama	150
2.2.1.1.2.3. Eşi ve Göbeği ile İlgili Uygulamalar	151
2.2.1.1.3. Doğum Sonrası	152
2.2.1.1.3.1. Çocuğun Doğumunu Kutlama Törenleri	152
2.2.1.1.3.2. Loğusalık ve Loğusanın Kaçınmaları	152
2.2.1.1.3.3. Emzirme ile İlgili Ritüeller	153
2.2.1.1.3.4. Albastı ve Kırk Basması	154
2.2.1.1.3.5. Kırklama	158
2.2.1.1.3.6. Ad Koyma	158
2.2.1.1.3.7. Çocuğun Yaşaması İçin Yapılan Uygulamalar	161
2.2.1.1.3.8. İlk Diş / İlk Tırnak / İlk Saç	162
2.2.1.1.3.9. Zayıf Kalan, Yürümesi Geciken Çocuklar...	163
2.2.1.1.3.10. Çocukluk Çağı Uygulamaları	165
2.2.1.1.3.11. Değerlendirme	167
2.2.1.2. Evlenme	168
2.2.1.2.1. Evlilik Öncesi	170
2.2.1.2.1.1. Evlendirme Biçimleri	170
2.2.1.2.1.2. Evlilik Yaşı / Evlenme İsteğini Belli Etme ..	176
2.2.1.2.1.3. Görücülük / Kız İsteme	177
2.2.1.2.1.4. Söz Kesme / Tatlı Yeme	178
2.2.1.2.1.5. Nişan Töreni ve Nişanlılık Dönemi	180
2.2.1.2.1.6. Davet / Okuntu	182

2.2.1.2.2. Düğün	182
2.2.1.2.2.1. Çeyiz	184
2.2.1.2.2.2. Oğlan Evinde Düğün	185
2.2.1.2.2.3. Kız Evinde Düğün ve Kına Yakma	189
2.2.1.2.2.4. Gelin Alma / Gelin İndirme	192
2.2.1.2.2.5. Düğün Sonrası	198
2.2.1.2.2.6. Değerlendirme	201
2.2.1.3. Ölüm	202
2.2.1.3.1. Ölüm Öncesi	203
2.2.1.3.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler ve Kaçınmalar	203
2.2.1.3.2. Ölüm Sırası	204
2.2.1.3.2.1. Ölüm Sırasında Yapılan İşlemler	204
2.2.1.3.2.2. Ölüm Olayından Sonra Yapılan İşlemler.....	206
2.2.1.3.2.3. Yıkama ve Kefenleme	207
2.2.1.3.2.4. Cenazenin Taşınması	209
2.2.1.3.2.5. Cenaze Namazı.....	210
2.2.1.3.2.6. Gömülmesi ve Mezarlıkta Yapılan İşlemler	210
2.2.1.3.3. Defin Sonrası.....	211
2.2.1.3.3.1. Cenaze Evi	211
2.2.1.3.3.2. Belirli Günler.....	213
2.2.1.3.3.3. Ölünün Eşyaları.....	215
2.2.1.3.3.4. Yas Tutma	216
2.2.1.3.3.5. Mezarlar ve Mezar Ziyaretleri.....	217
2.2.1.3.3.6. Değerlendirme	218
2.2.2. Dinî- Millî Kökenli Törenler.....	219
2.2.2.1. Sünnet Törenleri	219
2.2.2.2. Askere Uğurlama, Asker Karşılama Törenleri.....	221
2.2.2.3. Hacı Uğurlama ve Karşılama Törenleri.....	223
2.2.2.4. Değerlendirme	223
2.2.3. Mevsimlik Törenler	225
2.2.3.1. Nevruz / Hidrellez	225
2.2.3.2. Koç/Teke Katımı	225
2.2.3.3. Koyun/Keçi Kırkımı	230

2.2.3.4. Değerlendirme	234
2.3. Çukurova Bölgesi Konargöçerlerinde Bayramlar	235
2.3.1. Dinî Bayramlar	235
2.3.2. Millî Bayramlar	237
2.3.3. Kutsal Aylar, Günler	237
2.3.4. Değerlendirme	238
2.4. Çukurova Bölgesi Konargöçerlerinde Oyun ve Eğlenceler	239
2.4.1. Çocuk Oyunları	239
2.4.2. Köy Seyirlik Oyunları	245
2.4.3. Deve Güreşi	247
2.4.4. Değerlendirme	248
2.5. Çukurova Bölgesi Konargöçerlerinde Halk İnanışları	249
2.5.1. Olağanüstü Varlıklarla İlgili İnanışlar	251
2.5.2. Tabiat Olaylarıyla İlgili İnanışlar	255
2.5.3. Bitkiler ve Hayvanlarla İlgili İnanışlar	256
2.5.4. Zamanla İlgili İnanışlar	265
2.5.5. Rüya ile İlgili İnanışlar	267
2.5.6. Bereket, Kısmet, Uğur ve Uğursuzlukla İlgili İnanışlar	269
2.5.7. Nazarla İlgili İnanışlar	274
2.5.8. Ruh ve Öbür Dünyayla İlgili İnanışlar	280
2.5.9. Ateşle İlgili İnanışlar	281
2.5.10. Adak, Kurban	283
2.5.11. Yağmur Duası	284
2.5.12. Değerlendirme	285
2.6. Çukurova Bölgesi Konargöçerlerinde Hayvancılık	286
2.6.1. Hayvanların Kümelenendirilişi ve Adlandırılışı	287
2.6.2. Hayvanların Bakımı, Beslenmesi, Korunması	299
2.6.3. Hayvan İşaretleri ve Süslemeleri	337
2.6.4. Hayvan Hastalıkları ve Tedavisi	341
2.6.5. Değerlendirme	352
2.7. Çukurova Bölgesi Konargöçerlerinde Mutfak Kültürü	353
2.7.1. Yiyecek Türleri ve Yapılışları	353
2.7.2. İçecek Türleri ve Yapılışları	370
2.7.3. Mutfak Araç ve Gereçleri	372

2.7.4. Sofra Gelenek ve Görenekleri.....	376
2.7.5. Değerlendirme.....	378
2.8. Çukurova Bölgesi Konargöçerlerinde Halk Bilgisi	379
2.8.1. Halk Hekimliği.....	379
2.8.1.1. Ocaklar ve Ziyaretler	379
2.8.1.2. Hastalıklar ve Tedavi Yolları	383
2.8.2. Temizlik Kültürü	392
2.8.3. Giyim ve Kuşam.....	393
2.8.4. Konutlar (Çadırlar)	399
2.8.5. Değerlendirme	409
2.9. Çukurova Bölgesi Konargöçerlerinde Halk Sanatları	411
2.9.1. Ağaç İşlemeciliği.....	411
2.9.2. Dokumacılık.....	413
2.9.3. İşlemeler / Örmeler	425
2.9.4. Dericilik	427
2.9.5. Keçecilik	430
2.9.6. Değerlendirme	432

BÖLÜM 3

ÇUKUROVA BÖLGESİ KONARGÖÇERLERİNDE HALK EDEBİYATI

3.1. Anonim Halk Edebiyatı.....	434
3.1.1. Manzum Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri.....	434
3.1.1.1. Türkü.....	435
3.1.1.1.1. Hikâyeli Türküler	439
3.1.1.1.2. Hikâyesiz Türküler	466
3.1.1.2. Mani.....	472
3.1.1.3. Ağıt	477
3.1.2. Manzum-Mensur Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri.....	536
3.1.2.1. Bilmece	536
3.1.2.2. Atasözü	542
3.1.2.3. Deyim.....	547
3.1.2.4. Alkış / Kargış	556
3.1.3. Mensur Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri.....	562

3.1.3.1. Fıkra	562
3.1.3.1.1. Konargöçerlerin Dinî Bilgilerinin Yetersizliğini Konu Alan Fıkralar	563
3.1.3.1.2. Konargöçer Yaşam Biçimini, Konargöçerlerin Çeşitli Özelliklerini Konu Alan Fıkralar	568
3.1.3.1.3. Konargöçerlerin Yerleşik Kültür Unsurlarına Bakışını Konu Alan Fıkralar	577
3.1.3.1.4. Özlü Bir Sözle Biten Ders Verici, Felsefî Fıkralar	579
3.1.3.2. Efsane	580
3.2. Âşık Edebiyatı Manzum Ürünleri	582
3.3. Lakaplar	776

BÖLÜM 4

SONUÇ

SONUÇ	784
KAYNAKÇA.....	794
SÖZLÜ BİLGİ KAYNAKLARI.....	806
ÖZEL ADLAR DİZİNİ.....	819
YEREL KELİMELEK SÖZLÜĞÜ.....	831
FOTOĞRAFLAR.....	840
ÖZ GEÇMİŞ	873

KISALTMALAR LİSTESİ

akt.	: Aktaran
bkz.	: bakınız
C.	: Cilt
ÇÂKM	: Çukurovalı Âşık Kara Mehmet Şiirleri
Çev.	: Çeviren
DS	: Derleme Sözlüğü
e.a.	: Eski Adı
ed.	: editör
Haz.	: Hazırlayan
K.	: Kaynak kişi
KŞOA	: Kozan Şairler ve Ozanlar Antolojisi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
OŞÂA	: Osmaniye Şair ve Âşıkları Antolojisi
OYÇA	: Osmaniye ve Yukarı Çukurova Ağıtları
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa sayıları
S.	: Sayı
ŞK	: Şiirlerle Kadirli
TDK	: Türk Dil Kurumu
TFA	: Türk Folklor Araştırmaları
TS	: Türkçe Sözlük
t.y.	: Tarih yok
vd.	: Ve diğerleri
vs.	: Ve saire
Y.	: Yıl
yy.	: Yüzyıl
YÂDŞ	: Yörük Âşık Duran Şihlioğlu Hayatı ve Şiirleri

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1. Çalışma İle İlgili Bilgiler

1.1.1. Konu

Çukurova bölgesinde yerleşik hayata geçeli uzun yıllar olmamış yakın döneme kadar konargöçerliği yaşayan, özellikle de günümüzde bu yaşantıyı sürdüren konargöçerler ve kültürleri tezimizin konusunu oluşturmaktadır.

Konargöçerlik toprağa ve sabit bir konuta bağlı olmadan sürekli çadır hayatı yaşayan, üyeleri arasında akrabalık bağları olan, tek geçim kaynaklarını hayvancılığın oluşturduğu toplulukların yaşama biçimidir. Konargöçerler yaylak ve kışlak arasında yılın belli dönemlerinde hareket hâlinedirler. Yörüklük de konargöçerlikle aynı anlama gelecek biçimde kullanılmaktadır; fakat Yörüklük aynı zamanda belli bir Türk gurubuna da ad olduğundan biz bu yaşam biçimini önceden yaşamış olan ve kısmen de olsa yaşamakta olan Avşar, Cerit, Ulaşlı, Tecirli gibi diğer Türk guruplarını da içine alan konargöçer terimini kullanmayı tercih ettik.

Konargöçerlerin yerleşik hayata geçişle birlikte kültürlerinde değişim ve dönüşümler olmuştur. Yeme içme, ekonomik yapı, giyim kuşam vd. eklenen unsurlar üzerinde durulmamıştır.

1.1.2. Amaç

Konargöçerlik Türklerin çok eskilerden beri sürdürdükleri hatta çoğu zaman kendileriyle özdeşleştirilen bir yaşama biçimidir. Bu yaşam biçimi tarihi süreç içerisinde azalmış, yerini büyük ölçüde yerleşik yaşam biçimine bırakmıştır. Günümüzde Çukurova bölgesinde sınırlı sayıda ve sınırlı bir coğrafi alanda da olsa konargöçerliği sürdürenler bulunmaktadır. Bunun yanında yerleşik hayata geçmiş ama konargöçerliği ömrünün belli bir döneminde yaşamış, bu kültürü çok iyi bilen hâlen yaşayan ve bu konuda kaynaklık edebilecek kişiler bulunmaktadır.

Günümüzde sınırlı bir coğrafyada konargöçerliği sürdürenler de zaman içerisinde kültürel değişime, dönüşüme uğramıştır. Artık kıl çadırlarda kalmıyorlar,

develerle göçmüyorlar, geleneksel kıyafetlerini giymiyorlar; ama geçmişin izlerini hâlâ taşıyorlar. Kavalın yerini önce gramofon, sonra radyo en son da televizyon almış. Develer yerini traktöre; kıl çadır, branda kaplı çatılara; dokuma eşyalar, fabrikasyon eşyalara bırakmış. Geçmişe ait izler tamamen silinmemiş, göç olgusu devam etmiştir. Kültürel unsurlar tamamen kaybolmadan, unutulmadan kayıt altına alınması, incelenmesi gelecek nesillere aktarılması bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Çukurova Bölgesinde yaşayan konargöçer Türk gruplarının sosyal hayatlarını, kültürlerini, edebiyatlarını tespit etmek, incelemek için yola çıktığımız çalışmamızın tüm Türk dünyasındaki konargöçer Türklerin tarihlerini, yaşam biçimlerini, edebiyatlarını daha iyi ve daha doğru anlamaya, anlamlandırmaya, yorumlamaya katkı sağlayacağına inanıyoruz.

Edebiyat ürünleri canlı bir şekilde icra edildiği dönemde derlenip yazıya geçirilmediğinden zamanla unutulmuştur. Deftere, dosya kâğıtlarına yazılan eserler zamanla kaybolmuş, yırtılmıştır. Bilinenler, hafızaya kayıt edilenler zamanla hatırlanmamaya, unutulmaya başlamıştır. Bu çalışma ile hafızalarda hâlâ yaşayan, gelişigüzel bir yerlere kaydedilen eserleri kayıt altına almak, toplumun bilgisine sunmak amaçlanmıştır.

1.1.3. Kapsam ve Sınırlar

Araştırmamız gerek konu, gerekse çalışma sahası olarak sınırlandırılmıştır. Öncelikle araştırmamız belli bir aşiret, oba ve grubu değil, genel olarak Çukurova bölgesindeki konargöçer yaşam biçimini, kültürünü, edebiyatını ortaya koymaya yöneliktir. Bu açıdan konargöçerliği yaşamış olan ya da hâlen yaşamakta olan her Türk grubu çalışmamıza kaynaklık etmiştir. Konargöçerliği bırakıp yerleşik hayata geçenlerle yapılan derlemelerde görüşmenin konargöçer yaşam biçimi üzerinde odaklanmasına özen gösterilmiştir. O zamanı günümüzden ayırmak için “deve zamanı, hayvancılık yaparken, hayvancılık devri, çadır hayatı” gibi ifadelerle başvurulmuş, görüşme için hazırlanan sorular bu merkezde oluşturulmuştur.

Konargöçerlerle kültürel etkileşim içerisine giren, belli bir süreliğine de olsa aynı mekânı paylaşan yerleşiklerin de onlarla olan kültürel ilişkilerini ortaya koymak araştırmanın sınırları içerisindedir. Bu yaşam biçimini dışarıdan gözlemleyen kişilerin düşünceleri, bakış açıları konuyu zenginleştirmede ve yorumlamada büyük fayda sağlamıştır.

Yerleşikliğe geçeli uzun süre olmuş, konargöçerliği unutmuş, hafızalarından silinmiş, yerleşik hayata bağlı olarak yeni bir yaşama biçimi geliştirmiş, daha çok tarım, sanayi, hizmet sektörü içinde yer alan kişiler ve üyesi oldukları topluluklar tezin dışında bırakılmıştır.

Araştırma daha çok Çukurova bölgesi içinde yer alan Adana ve Osmaniye illerinde yapılmıştır. Uzun yıllar Osmaniye'ye bağlı olan ve daha çok Osmaniye ili ile kültürel ve sosyal ilişki içinde olan Hatay'ın Erzin ilçesi de inceleme sahasına dâhil edilmiştir. Bunun yanında Mersin ili, burada yaşayan konargöçer ve Yörük kültürüyle ilgili çok sayıda çalışma yapılmış ve hâlen yapılıyor olmasından tekrara düşmemek amacıyla kapsam dışında bırakılmıştır. Ayrıca çalışma sahası makul sınırlar içerisinde tutulmaya çalışıldığından Adana ve Osmaniye ile sınırlandırılmıştır.

1.1.4. Yöntem ve Teknikler

Öncelikle konuyla ilgili daha önce yapılmış çalışmalar, yazılı kaynaklar taranmıştır. Alan araştırmasına başlanmadan kaynak kişilere yöneltilecek sorular hazırlanmıştır. Yazılı kaynaklar dışında sözlü kaynaklara da başvurulmuştur. Araştırma sahasındaki konargöçer hayatın günümüzdeki durumu, kültürel özellikleri kaynak kişiler aracılığıyla tespit edilmiştir. Derlemelerde gözlem, görüşme ve anket teknikleri uygulanmıştır.

Kaynak kişilerle görüşmeler sırasında, rıza göstermeleri durumunda, kamera, fotoğraf makinesi ve ses kayıt cihazlarından faydalanılmıştır. Kayıtlar en kısa sürede deşifre edilmiş, tasnif yoluna gidilmiştir. Çekilen fotoğraflardan kültürel unsuru en iyi yansıtanlar seçilerek altlarına açıklayıcı bilgiler eklenmiş halde tezde yer almıştır. Bunun yanında kaynak kişilerin albümlerindeki fotoğraflar da kullanılmıştır.

Sözlü kaynaklara ulaşmada, Yörük Türkmen Derneklerinden, kültür müdürlüklerinden, kaymakamlık ve valiliklerden faydalanılmıştır. Derleme çalışmalarına kaynak kişileri daha önce tanıyan, akrabalık, arkadaşlık bağı olan kişilerle birlikte gidilmiştir. Böylece yerleşim yerleri dışında yaşayan bu kişilere ulaşmak daha kolay olmuş, iletişim daha çabuk ve daha rahat sağlanabilmiştir.

Tezin hazırlanmasında ve yazımında Türk Dil Kurumu'nun resmî internet sayfasında yer alan Yazım Kılavuzu, Genel Türkçe Sözlük, Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü, Tarama Sözlüğü'nden faydalanılmıştır.

1.1.5. Çeşitli Terim ve Kavramlar

Araştırmamızda geçen çeşitli terim ve kavramların anlamlarını, ne ifade ettiklerini belirlemek amacıyla kısa açıklamalar yapma gereği duyulmuştur. Böylece yanlış anlamalar, kavram karışıklıkları önlenmeye çalışılmıştır.

“Yerleşik hayata geçildikçe artık idari tabiyet biçimi farklılaşmış, nahiyeler idari ve coğrafi olarak belirginleşmiş ve köyler ön plana çıkmış, kabile/cemaat tanımlaması önemini yitirmeye başlamıştır. Yerleşik düzenin klasik kaza, nahiye, köy, mezra tanım ve usulü yaygınlaşmıştır.” (Koç, 2000, s. 207).

Farklı adlandırmalar olabilmekle birlikte “Türk, Türkmen, Manav, Yörük, Çepni, Tahtacı, Alevi, Kızıl-baş adları ile anılan topluluklar arasında kavmî hiçbir fark yoktur; hepsi Oğuz elinden gelmişlerdir.” (Sakin, 2010, s. 40).

Göçer (Göçebe)

Göçerlikte belli bir yere bağlılık söz konusu değildir. Göçerler mevsim şartlarına göre boş arazilerde yaylak, kışlak hayatı yaşamışlardır.

“Yarı göçerlik; yerleşik düzende (köylerde) ekonomilerinin temelini göçer hayvancılığın oluşturduğu, göçebelikle-yerleşik arasında bir ara tip (uzlaşma) olarak beliren köy-yayla hayatını yarı-göçer nitelikleri ağır basan biçimlerde sürdüren toplulukların yaşama biçimidir.” (Kutlu, 1992, s. 59).

Yarı göçebelik göçebelikten sedanter (yerleşik) hayata geçiş tarzındaki ara tiptir. Kışı köylerde çadır yerine kaim olan ağaç, taş, tuğla, saz vs. gibi muhite uygun evlerde geçirip ziraat yaparlar. Daha ziyade hayvancılıkla beraber yürüyebilen hububat ziraatıdır bu. Yazın da hayvanlarını alıp yaylalara çıkarlar, çadırdaki oturlar. Orta Asya’daki Türk aşiretlerinin önemli bir kısmı, Anadolu Yörüklerinin büyük çoğunluğu bu tipe girer (Eröz, 1991, s. 72).

Konargöçer olan Yörüklerden bir kısmı konar-göçerlikten kısmen çıkmış, yarı yerleşik bir yaşama başlamışlardır. Bunlar kışın köy kimliğindeki yurtlarında oturur, yaz aylarında ise yaylaya çıkarlar (Dulkadir, 1997, s. 16). “Aşiretlerin çoğu yarı göçebe olduğundan köyleri vardır. Kışı muntazam denebilecek yerlerde, köylerinde geçirirler. Kısmen ziraatla uğraşırlar.” (Eröz, 1991, s. 91). Yarı göçebe olanlar ova yerlerinde biraz ziraat yapmaktadır (Güngör, 1941, s. 35).

Belli bir mekâna bağlı kalanları konargöçerlerden ayırmak için “köylü, yerli, yarı yerleşik” ifadeleri kullanılmaktadır. Konargöçerler yerleşikleri kendilerinden ayırmak için onlardan bahsederken köylü derler. Köylüler de onlara “Aydınlı, aşiret”

derler (K.27). Yerleşik Yörükleri, konargöçer Yörüklerden ayırmak için “kökü Aydınli” denir (K.10).

Selçuklular döneminde göçerler yerleşiklerin dikkatlerini yeterince çekememiştir. “Beglerin yapıp ettikleri hakkında yazıp çizen dönemin müellifleri sıradan göçebeler söz konusu olunca sessiz kalmaktadır. Göçebeler yerleşiklerin dikkatini, ancak onları rahatsız ettiklerinde ya da seyyahların yoluna çıktıklarında çekerler.” (Polat, 2004, s. 16).

“Selçukname müellifi, (sakın olmaya ki şehirlerde oturasınız, yerleşesiniz. Zira, şehirde oturanların ili ve boyu malûm olmaz. Asalet ve şerefeti kalmaz; beğlik ve asalet ancak göçebelikte ve Türkmenliktedir) diyen ataların nasihatini naklediyor.” (Eröz, 1991, s. 78).

Başka bir ülkeye geri dönmek üzere gidenler göçmen olarak tanımlanmıştır (Şenesen, 2011, s. vi). Bulgar göçmeni, Kafkas göçmeni, Girit göçmeni gibi.

Konargöçer

“Konar göçerlik, beslenme ihtiyacını karşılamak amacıyla büyük havyan sürülerini takip eden göçebelerden ya da belli bir coğrafi mekâna bağlı olmaksızın hayvanlarına otlak ve kışlak bölgeleri arayan göçebe çobanlıktan farklı olarak belli bir mekân dairesinde yerleşik hayatın bütünleyicisi olarak hayvancılık yapan ve ürünlerini daha çok yerleşik toplumlara pazarlayan iktisadî faaliyet biçimi ve hayat tarzıdır.” (Gündüz, 2002a, s. 161).

“Konar-göçer tabiri Osmanlı arşiv belgelerinde de yer almakta olup, aşiretlere bu ad, onların göçebelerden farklı olarak kışlaklarında bir nevi küçük çapta yaptıkları ziraat dolayısıyla verilmiştir.” (Halaçoğlu, 2010, s. 27).

“Konar-göçerlik; ülkemizde sayıları ve toplam nüfusları hakkında hiçbir zaman kesin bilgilere sahip olmadığımız, günümüzde varlıkları giderek azalan, toprağa ve sabit bir konuta bağlı olmadan sürekli çadır hayatı yaşayan, üyeleri arasında bir akrabalık bağları olan, tek geçim kaynaklarını hayvancılığın oluşturduğu göçebe ya da konar göçer olarak nitelenen toplulukların yaşama biçimidir (Kutlu, 1992, s. 59).

Konargöçer terimi, kışlak ve yaylak yeri kendine ait olmayan belli bir mekâna bağlanmadan yaşayanlar için kullanılmaktadır. Yarı yerleşik ise hayvancılık yapmaya devam eden kışlak veya yaylak yurdu kendi arazisi olanlar için kullanılmaktadır. Günümüzde yaylak ya da kışlak yerleri kira olan, toprağı, tapulu arazisi olmayan konargöçer kalmamıştır. Çoğu hayvancılıkla birlikte çiftçilik de yapmaktadır. Yaylak ya da kışlakta arazisi, evi bulunmaktadır.

Günümüzde Çukurova bölgesinde hayvancılığa bağlı konargöçerliği sürdürenler büyük ölçüde çeşitli oymaklara bağlı Yörüklerdir. Avşarlar, Tecirliler konargöçerliği yaşamakla birlikte Yörüklerden daha önce yerleşik hayata geçmişlerdir. Konargöçerliği anlatmak için Yörükçülük kelimesi de kullanılmaktadır. Bu dönem, anlatımlarda “konup göçtüğümüz zaman” şeklinde ifadesini bulur. Konargöçer hayatı sürdürenlere “malcı, koyuncu, davarıcı” gibi isimler verilmiştir (K.17, K.19, K.21).

Konargöçerliğin temel dinamiğini hayvancılık oluşturmaktadır. Hayvanların daha iyi beslenmesi, otlak ihtiyacı, iklimsel elverişlilik gibi nedenlerle göç edilmektedir. Belli bir yerde yerleşik olmayan, yaylak ve kışlak arasında göç edenlere konargöçer denilmektedir. Konargöçerlik bir yaşam biçimidir. Çalışmamızda bu terim sadece Yörükler için değil bu yaşantıda olan diğer gruplar için de kullanılmıştır. Çukurova’da hâlen küçükbaş hayvan yetiştiren kışın köylerinde kalıp yaz geldiğinde yaylalara göçen köylüler bulunmaktadır.

Yörük

Yörük kelimesi Türkçe Sözlük’te (1998, s. 2468) “Hayvancılıkla geçinen, Toroslarda yaşayan göçebe Türk oymağı.” olarak tanımlanmıştır. Yörük kelimesinin çoğulu Yörükân’dır. -ân Farsça çoğul edatıdır (Devellioğlu, 1996, s. 33). Buna göre Yörükân kelimesi Türkçe bir kelime ile Farsça bir ekin birleşmesinden meydana gelmiştir.

İlk olarak 1430 yıllarında Yazıcızade Ali’de geçen Yörük kelimesi Türkmen’in eş anlamlısı olarak kullanılmıştır. Osmanlı bürokratik yazışmalarda bu iki kelime sık sık birbirinin yerine kullanılır olmuştur (Şahin, 2000, s. 234). Yörük adı Anadolu’da oluşmuş bir terimdir.” (Gündüz, 2002b, s. 144). (Eröz (1991, s. 20, 22)’e göre Yörük kelimesi, yörümek fiilinden yapılma, Anadolu’ya gelip yurt tutan göçebe oğuz boylarını (Türkmenleri) ifade eden bir kelimedir. Birçok eserde yörük şeklinde yazılması büyük bir hatadır. Yörük ve Türkmen aynı anlama gelmekte, Anadolu’ya gelen göçebe Oğuz Türklerini ifade etmektedir.

Kemal Güngör (1941, s. 38) Yörük kelimesiyle ilgili çeşitli açıklamalarda bulunduktan sonra şu görüşlerine yer verir: “İhtimal bu kelime vaktiyle Yörük diye anılan bir kabilenin adı iken sonradan aynı tarzda yaşayan fakat asılları muhtelif birçok zümreler de bu isimle anılmış olabilirler. Ben bu Yörük zümreleri içinde Oğuz efsanesinde zikredilen Dağhan zümresine mensup Yüreğirlerden bir gurubun bulunduğunu ve yüreğir kelimesinin halk Etimolojisinde Yörük şeklinde kullanılmış olduğunu, bilâhare bütün göçebelere şamil olabileceği ihtimalini düşünüyorum.”

Anadolu ve Rumeli’de göçebe hayatı yaşayan Türkmenlere “Yörük” adı verilmiştir (Artun, 2008b, s. 45). Yörükler, Anadolu’da yaşayan göçebe veya yarı göçebe bir zümre olup göçebe olanlarının sabit ve muayyen yerleri yoktur. Bunlar sürülerini otlatmak üzere mevsimlere uyarak dolaşırlar. Bulundukları sahalara göre kış ovalarda ve sahillere yakın düzlüklerde geçirirler; çünkü bu mevsimde sürülerine ve hayvanlarına müsait ot ve kışın soğuklarından korunabilecekleri sahalar ancak buralardır (Güngör, 1941, s. 33).

Dulkadir (1997, s. 16)’e göre Yörük kelimesinin etnik (kavmi) özelliği yoktur. Yörüklük bir yaşama biçimidir. Ercenk (1996, s. 135)’e göre “Yörüklük, daha çok hayvan yetiştirilmesine ve satımına dayanan bir ekonomik sürecin ve bu sürece özgü yaşama biçiminin adıdır.”

Osmanlı Kanunnamelerinde geçen “Yörük taifesi, 10 yıldan fazla bir köyde oturup, yazıcı o köye halk olarak yazsa, böyle kimse Yörük olmaz, köy halkından olur.” (Türkay’dan akt. Dulkadir, 1997, s. 18) ifadesinden Yörüklüğün göçerlikle birlikte anılan bir kavram olduğu, yerleşik hayatı yaşayanlara Yörük denmediği ifade edilmektedir.

“Terimin ilk anlamı göçebe yaşayış tarzıyla ilgili olsa da zamanla ‘göçebe’ yaşayıştan ayrılmış, toprağa bağlanmış, köylüleşmiş, hatta kentlileşmiş insanların bir bölümü, atalarının yaşayış biçiminin adı olan ‘Yörük’ sözünü kendilerine sıfat olarak kullanmaya devam etmişlerdir.” (Çınar, 2009, s. 2).

Yörüklerin kendi içinde adlandırılması:¹

Yörük ana başlığı altında alınan bu gurup geldikleri yere, yaşadıkları yöreye, besledikleri hayvanların cins-renk özelliklerine, çadır biçimlerine göre çeşitli isimler almışlardır.

Yörükler, Anadolu’da veya Rumeli’de oturdukları bölgelerin adını aldıkları gibi, kendi eski adları ile de anılırlar: Anadolu Yörüklerinin bazılarının belgelerde geçen adlarından bazıları şunlardır: İçel Yörükleri, Alaiye Yörükleri, Tekeli Yörükleri, Haruniye Yörükleri, Maraş Yörükleri, Tacirli Yörükleri... (Dulkadir, 1997, s. 18).

Adlandırmalarla ilgili sözlü kaynaklarda çeşitli anlatılara rastlamak mümkündür. Bunlardan birisi şöyledir: “Üç kardeş birbirinden ayrılacak olmuş. Önceden kardeş kardeşten ayrılırken davar, deve vs. sayısı kardeş sayına bölünürmüş. Keçileri cinslerine göre ayırmışlar, kura çekmişler. Siyah teke düşene Tekeli, sarı keçi düşene Sarıkeçili,

¹ Çeşitli Yörük aşiretleri ve bunların kolları için bkz. (Eröz, 1991, s. 45-49).

kara keçi düşene de Karakeçili denmiş. Soy olarak bu üç grup emmi çocuklarıymış.” (K.59).

Soyda baba takip edilir. Farklı Yörük gruplarından evliliklerde doğacak çocuklar babanın soyundan olur. Anne tarafı soyda takip edilmez. Anne ve babaları farklı aşiretten olanlar babalarının soyuyla kendilerini adlandırmaktadır (K.31).

Haytalar şu şekilde nitelendirilip anlatılmaktadır. “Lafları biraz tuhaf olur. Laflarına değer verilmez. Kavgacı olurlar. Diğer Yörük grupları bu grubu çok beğenmez. Bazı Yörük grupları kendi grubu dışındaki Yörükleri Hayta olarak adlandırmaktadır. Bu adlandırma dışında kendilerini Hayta olarak adlandıran gruplar da olmaktadır.” (K.8, K.9, K.13, K.15, K.22, K.65).

Aydın’dan geldiklerinden Yörüklere Çukurova bölgesinde Aydınli da denmektedir. Önceden konargöçer hayat yaşayan, hayvancılık yapan bu kişilere Aydınli denirken daha sonra Yörük denmeye başlanmıştır. 1911 yılında babalarının Aydın’dan geldiklerini söyleyen kaynak kişiler bulunmaktadır (K.8, K.35, K.46, K.63, K.76, K.78, K.79, K.80, K.88, K.117, K.118).

Kayseri, Niğde, Adana, Maraş havalisinde Yörüklere Aydınli denmektedir (Eröz, 1991, s. 23). Hikmet Şölen (1945, s. 6)’e göre yer ismi olan Aydın, aynı adlı aşirete izafeten verilmiştir. Aydın aşireti Yörüklerden daha önce Anadolu’ya gelmiştir. Yörükler ise 1230 yılından itibaren Anadolu’ya gelmişlerdir.

“Konar-göçerler kendi aralarında il veya ulus adı altında gruplandırılmışlardır. Bu da kendi arasında yukarıdan aşağıya sırasıyla boy, aşiret, cemaat, oymak, mahalle, oba (aile) şeklinde bölümlere ayrılmıştır. Her boyun başında da Bey (Boybeyi) ismi verilen ve boyun idari işlerini yürüten bir kişi bulunurdu.” (Halaçoğlu, 2010, s. 29).

Yüğrük kelimesi kabiliyetli, dirayetli, cesur anlamlarına gelmektedir (Eröz, 1991, s. 21). Halk şairleri şiirlerinde bu kelimeyi söz konusu anlamda kullanmışlardır.

“Bumbaç dediğin şarmış
Ağalık beylik yeriymiş
Tor küheylanları var imiş
Yüğrük koşar yollarına”

Deli Boran (Kemal, 1997, s. 105).

“Yüğrүktür bizim atımız
Yardan atlattı zatımız

Gurbet elde kıymetimiz

Ya bilinir ya bilinmez”

Emrah (Kemal & Eyuboğlu, 2003, s. 145).

“Çekeyim çileyi delirdi yalan

Osmanlı’nın andına inanıp gelen

Devlet emredip *Yörük* atımı alan

Atlıdan kaldım yayandanım efendim”

Hal’loğlu (Kemal, 1997, s. 111).

“Yörük ata paha olmaz.” atasözü Türk Dil Kurumu’nun internet sayfasında “İşini ivedilik ve yeterlilikle başaran kimsenin değeri çok büyüktür.” şeklinde açıklanmaktadır

“Türkmenlik ve Yörüklük yalnız iktisadî bir meslek nev’i değil, örflere, törelere dayanan, hatıralarla beslenmiş bir içtimai hayat tarzı, bir yaşayış şeklidir.” (Eröz, 1991, s. 85).

Türkmen

Türkmen kelimesinin anlamını ve etimolojisi ile ilgili çeşitli fikirler öne sürülmüştür. Ebul Gazi Bahadır Han’a göre Oğuzlar 24 boydan oluşur. Türkmenler bu 24 boyun dışında bir kavimdir. Türk kelimesine eklenen –men ekine farklı görevler yüklenmesine bağlı olarak Türkmen kelimesi farklı şekillerde açıklanmıştır. Bazı kaynaklara göre Farsça benzer anlamındaki manende sözcüğünden gelmektedir bu ek ve “Türke benzer” demektedir. Bazı kaynaklar ise İslamiyet’i ilk kabul eden Türkler için Türk sözcüğüne iman sözcüğünün eklenmesi suretiyle Türki iman dendiği, zaman içinde bunun Türkmen’e dönüştüğü iddia edilmektedir (Dulkadir, 1997, s. 16).

Oğuzların, 11. yüzyıldan sonra kitleler halinde İslam’a girmeleriyle birlikte, Müslümanlar tarafından İslam’a giren Oğuzlara Türkmen denmeye başlanmıştır (Sakin, 2010, s. 22; Sümer, 1999, s. 2). “F.Sümer, Türkmen adının Anadolu’da konar-göçerlikle eş anlamlı olarak kullanıldığına dikkat çekmiştir.” (Gündüz, 2002b, s. 142).

16. yüzyıl Osmanlı kayıtlarında, Kızılırmak’ın batısında göçer hayat yaşayan gruplar Yörük olarak anılırken; Kızılırmak’ın doğusu ve güneyinde kalan yeni fethedilmiş bölgelerdekilere Türkmen denilmiştir. Osmanlılar böylece kendi konargöçerlerini (aslında Türkmenlerini), rekabet halinde oldukları Türkmen beyliklerinin tebaasından ayırmış oluyordu (Sakin, 2010, s. 23).

Yaylaya hayvancılık için çıkan beyaz çadırlarda oturanlara Türkmen denmektedir. Develi ilçesindeki yerleşik halk da hayvancılık yapar, Develi dağına yaylaya çıkardı. Onlara Türkmen denir, Çukurova'dan yaylak için gelenlere de Yörük denirdi. Yörük ve Türkmenler yaylada komşu olurdu. Yörükler kıl çadırda, Türkmenler beyaz bez çadırda kalırlardı. Develeri olmadığından yüklerini Yörükler develeri ile taşırdı (K.70, K.87).

Boy

Boy oğuz lehçesinde kabile, aşiret, hısım manasına gelmektedir (Kölemen, 1996, s. 64). Boy kelimesi Türkçe Sözlük'te (1998, s. 335) "Ortak bir atadan türediklerine, birbirleriyle kan akrabalığı bulunduğu inanarak evlenmeyen, toplumsal ve ekonomik ilişkilerini anaerkil, ataerkil anlayışı uygulayan geleneksel topluluk, kabile, klân." olarak açıklanmıştır.

Boy, en üst seviyedeki bir yapılanmadır. Her boyun içinde o boyu teşkil eden ve sosyal yapı bakımından yakın akraba ailelerden meydana gelen cemaat, oymak, bölük, mahalle, oba gibi alt gruplar veya birimler mevcuttur (Egawa & Şahin, 2007, s. 17).

Boyların başında boy beyleri bulunurdu. "Boy beyleri, aşiretler içinde en büyük aşiretten seçiliyordu. Boy beyleri devlet ile aşiretler topluluğu arasında bir tür irtibat noktası konumunda idi." (Gündüz, 2000, s. 134).

Kabile

Arapça bir kelimedir. "Boy" anlamına gelmektedir (TS, 1998, s. 1140). Aynı göbekten (soy) ailelerin topluluğudur. Bir aşiret içinde çeşitli göbekler olabilir. Bu göbek ve soyların her biri kabileyi oluşturur (Güngör, 1941, s. 41).

Aşiret

Oymak kelimesinin Arapça karşılığıdır. Anadolu'daki Yörükler için aşiret tabiri kullanılmaktadır (Dulkadir, 1997, s. 18). Aşiret, başlı başına ayrı toplumsal bir zümredir. Kan karışıklığı yoktur. Bir klan mahiyetindedir. Genellikle dışarıya kız verilmez, dışarıdan kız alınmaz. Bir aşiret çeşitli kabileler ve mahallelerden oluşur (Güngör, 1941, s. 41).

Aşiret cemaatten biraz daha büyük, daha teşekküllü, daha kalabalık bir grubu ifade eder. Cemaat ise aşiretin içinden bölünmüş, gruplara ayrılmış daha küçük çaplı bir grubu temsil eder. Cemaatler bir iki aileden başlar yüz elli-iki yüz elli çadıra kadar gidebilir. Bu cemaatler bir aşiretten kopmuş fakat o aşirete bağlı (tabii aşiret de bir boydan kopmuş nitelikte), çoğu zaman devlet tarafından yönetimine atanan kişinin ismiyle anılan bir nitelik taşır (Halaçoğlu, 2010, s. 122).

“Arapça bir kelime olan ‘aşiret’ XVI. yüzyılda daha ziyade Anadolu’nun bugünkü Suriye ve Irak bölgelerinde ve hatta bu bölgelere yakın Anadolu coğrafyasındaki göçebe hayat yaşayanları ifade etmek için kullanılmaktaydı. Daha sonraki dönemlerde Anadolu’nun diğer bölgelerinde göçebe hayat yaşayanları ifade etmeye başlayan bu tabirin, XIX. yüzyılda Anadolu’nun batı bölgesindeki göçebe gruplar için de kullanılması, hem bu bölgelere doğrudan yapılan göçlerin hem de bürokrasideki kâtiplerin tercihindan ileri gelmiş olmalıdır.” (Egawa & Şahin, 2007, s. 41).

Oymak

Oymak kelimesi Türkçe Sözlük’te (1998, s. 1709) “Dil ve kültür yönünden büyük bir türdeşlik gösteren, birçok boydan oluşan, yapısındaki aileler arasında toplum, ekonomi, din, kan veya evlilik bağları bulunan göçebe veya yerleşik nitelikteki topluluk, aşiret.” olarak açıklanmıştır. Oymak, Arapça “aşiret” kelimesinin Türkçe karşılığıdır.

Eröz (1991, s. 43)’ün tespitlerine göre bir oymak zamanla 6-7’ye çıkabilir. Oymaklardan bazılarının büyüyüp, kız kaçırma, kavgâ, niza, arazi yetersizliği gibi sebeplerle başka yerlere gidip müstakil birer boy hâline gelebilir.

“Oymak: Büyük oba’lar herhalde bir oymak teşkil ediyor. (Oba) mekân ifade ederken, (oymak) bir cemaat, bir içtimaî zümredir.” (Eröz, 1991, s. 44). Oymak bugünkü anlamında aile anlamına gelir. Baba çocuklarla beraber birkaç çadırdan oluşabilir. Bunlar da konup göçürler (Halaçoğlu, 2010, s. 122).

Oba

Oba beraberce konup göçen veya bir arada oturan aşiretlere verilen bir isimdir (Güngör, 1941, s. 41). Oba kelimesi Türkçe Sözlük’te (1998, s. 1667) birbiriyle ilgili üç değişik anlamda kullanılmıştır. Anlamları şöyledir: “1. Göçebelerin konak yeri, 2. Bu konak yerinde konaklayan göçebe halk veya aile, 3. Genellikle bölmeli göçebe çadırı.”.

Obalar içinde sülaleler vardır. Oba ile kol aynı anlamda kullanılmıştır (Dulkadir, 1997, s. 55). Halk arasında “Obanın malını elleme”, “Obanın çocuğu” kelime gruplarında görüleceği üzere “elin, başkasının” anlamında kullanılmaktadır.

Araştırma yaptığımız alanda oba kelimesi Türkçe Sözlük’te verilen anlamlardan daha çok ikincisiyle ilgili kullanılmıştır. Yaylada, yaylanın büyüklüğüne göre kalanların tamamına oba denilmektedir. Yaylada kalanların da büyük çoğunluğu birbirleriyle akrabadır.

“Oba esas olarak çadır topluluğu çadır mahallesi manasına gelir. 5-10 çadırdan fazlası bir arada mera kifayetsizliği sebebiyle harmanladığından oba’lar vücut bulur. Oba, 5-10 çadırın en yaşlısı, en dirayetlisinin ismi ile anılır. Ekseri akraba olanlar bir oba teşkil eder. Bugün Yörükler (oba) yerine (mahalle) tabirini kullanırlar.” (Eröz, 1991, s. 44).

“Kaşgarlı, “oba” sözcüğünün Oğuzca olduğunu söyler. Buna rağmen modern araştırmacılardan Poppe bu kelimenin etimolojik olarak Moğolca ‘obog’, ‘ovak’ kelimesinden türemiş olduğunu belirtmektedir. Kelimenin Moğolcadan Türkçeye ne zaman geçtiğini ise bilmiyoruz. Divan Lugat et-Türk’de ‘oba’ olarak bir yerde geçmektedir. Oba, birkaç akraba ailenin dayanışma maksadıyla bir araya gelmesinden teşekkül ediyordu. Bir obada kaç çadırın bulunacağı, bir bölgenin kaynaklarının zenginliği ve fakirliği ile yakından ilgiliydi. Obanın nüfusu büyüdükçe etkinlik alanı ve kullanması gereken otlaklarının genişlemesi gerekiyordu. Oymak’ın birkaç obanın bir araya gelmesinden meydana gelmiş göçebe konatına verilen ad olduğunda ittifak olmakla birlikte, henüz mahiyeti tam olarak anlaşılabilmiş değildir. Herkes istediği yere çadırını kuramıyordu.” (Polat, 2004, s. 228).

Aile

Yörük çadırının içinde bulunan bütün fertlere horanta yani aile ismi verilir. Aile oldukça geniştir. Baba, anne, gelin, oğul ve çocuklardan oluşur (Güngör, 1941, s. 43). Arapça kökenli bir kelime olan “aile”nin konumuzla ilgili karşılıkları Türkçe Sözlük’te (1998, s. 50) şunlardır: “1. Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik, 2. Karı, koca ve çocuklardan oluşan topluluk, 3. Aynı soydan gelen kimseler zinciri, 4. Aralarında kandaşlık veya hısımlık bulunan kimselerin tümü, 5. Birlikte oturan hısımlık ve yakınların tümü, 6. Eş, karı.”.

Sülale

Arapça bir kelimedir. “soy, ev, aile” anlamlarına gelmektedir (TS, 1998, s. 2048). Sülalelere de ayrıca ad verildiği görülür. Sülalelere verilen adlardan bazıları soyadı olarak alınmıştır. Erken yaşta eşi ölen çocuklarıyla kalan, ailesini kendi geçindiren kadınların isimleri sülale adı hâline gelmektedir. Medine karının uşakları gibi (K.11, K.15, K.129).

1.2. Araştırma Alanıyla İlgili Bilgiler

1.2.1. Coğrafi Yapı

Çukurova Akdeniz Bölgesi'nin doğusunda, Mersin ve İskenderun körfezleri arasında bulunan geniş bir ovadır. Çukurova; Doğu, Batı ve Orta Toroslarla çevrilen, Seyhan, Ceyhan nehirleriyle sulanan verimli topraklar diyarındır. Coğrafi konum itibarıyla Toroslarla Akdeniz arasında köprü gibidir (Atılğan, 1998, s. 3). Çukurova adıyla Mersin'den İskenderun'a kadar olan bölge kastedilmektedir (Sümer, 1963, s. 1).

Türkiye'nin Asya kıtasında bulunan Çukurova, Anadolu'nun güney kısmında yer almaktadır ve İçel ilinden Osmaniye'ye kadar olan saha içinde, Orta Torosların güneyinden Akdeniz'e doğru uzanmaktadır. Çukurova, Türkiye'nin en büyük kıyı ovalarından biridir. Bu ova, kuzeyden Bolkar ve Aladağ'ın eteklerinden başlayarak doğuda Adana'ya bağlı Misis bucağının tepelerine kadar uzanır. Güneydeki en uç noktası Karataş Burnu'dur; batıda ise İçel'in Erdemli ilçesi yakınlarına kadar uzanmaktadır (Görkem, 2001, s. 81).

Çukurova'nın doğudan batıya uzunluğu 150, kuzey-güney uzunluğu 70 km olup, yüzölçümü 3.650 km²'dir. Geniş anlamda ilk çağlarda, Antalya'nın Alanya burnundan Amanos dağları üzerinden Suriye'ye kadar uzanan Anadolu'nun güneydoğu kıyı bölgesine "Kilikya" adı verilmiştir. Çukurova ismine ise ilk olarak XV. yy. a ait Türkçe ve Arapça kaynaklarda rastlanılmaktadır. Günümüzde, Misis'in doğusunda kalan kısma "Çukurova/Yukarıova", asıl Çukurova'ya ise "Aşağıova" isimlerinin verildiği görülmektedir (Görkem, 2001, s. 81; Sümer, 1963, s. 1).

İklim

Çukurova Bölgesi'nde tipik Akdeniz iklimi görülür. Bu iklimde en sıcak ay ortalaması 34-45 °C, en soğuk ay ortalaması 8-10 °C dir. Yıllık sıcaklık ortalaması 18 °C dir. Kar yağışı ve don olayı çok ender görülür. En fazla yağış kışın, en az yağış yazın düşer.

"Adana ovasında yağmurlu günlerin sayısı senede ortalama 40-50 gün arasında değişir. Yaz tamamen kuraktır ve bu kuraklık bazen aralıksız dört ay devam edebilir, yağışın yarısı kışın düzensiz bir şekilde düşer. Yağmurun toplamı da azdır...Kar güney dağlarından ancak mayısta kalkmaya başlar...Kışın dağlar üzerinde şiddetli kar fırtınaları olur. Yaz mevsiminde ise kıyıları pek sıcaktır (Azami sıcaklık derecesi gölgede 50'yi bulur.) Kuzeyden gelecek serin rüzgârlara karşı Toros büyük bir engeldir." (Alagöz, 1992, s. 25).

Dağlık ve ovalık kesimler arasında büyük sıcaklık farkları vardır. Ovalara ve denize yakın kesimlere hemen hiç kar yağmaz. Ovalık ve dağlık kesimler arasındaki sıcaklık farkı yüzünden ova halkı yaz aylarında yaylalara çıkar (Dictionnaire Larousse, 1993, C.I, s. 35).

Konargöçerler yılın her mevsimi belli bir sıcaklığı (ortalama 22-23 derece) gözeterek yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Çukurova’da sıcaklık arttığında daha serin olan yaylalara göçmüşler, yaylada sıcaklık düştüğünde tekrar sıcak kışlaklara göçmüşlerdir. Hayvanların ölmemesi, sağlıklı ve besili olmasında iklim şartları son derece önemlidir. Uygun iklim şartlarında hayvanlar yaylıma gidebileceğinden ve rahatlıkla doğada besin bulabileceğinden çok yem verilmesine gerek kalmaz, maliyetler belirli seviyede kalır.

Doğada otun bol olması için uygun iklim şartlarına ihtiyaç vardır. Nisan ve mayıs aylarında yağış olması hayvancılık yapanlar için son derece önemlidir. Bu aylarda yağmur yağmazsa otlar yeşermez. Havanın çok soğuk gittiği, don olduğu günlerde otlar donar. Koyun ve keçiler yeterince beslenmediğinden sütü olmaz, kuzularını doyuramaz. Hayvanlara yem verilmesi gerekir. Bu da maliyeti artırır (K.2, K.31, K.65).

Bitki Örtüsü

Adana ovası bir zamanlar meşe ağaçları ile yerleşim merkezi ve tarla açma amacıyla ziraata kazandırılmıştır. Tahıl, pamuk, susam, yerfıstığı, zeytin, muz, şeker kamışı, meyve ve sebzeler başlıca zirai ürünlerdir. Buğday zirai ürünler içinde birinci sırayı alır (Güngördü, 2006, s. 219).

Çukurova Bölgesi’nin alçak kesimleri belli yükseltilere kadar, Akdeniz Bölgesi’nin tanıtıcı bitkisi olan bodur makilerle kaplıdır. Orta Toroslar’daki Aladağlar’ın 1.500-2.200 m arasında yer alan kesimlerinde yer yer karaçam ormanlarına rastlanır. Amanos Dağları’nın alçak kesimleri makilerle, yüksek kesimleri iğne yapraklı ormanlarla kaplıdır. Bu dağların bazı kesimlerinde kayın ormanları da görülür. Denize yakın kesimlerde ise kumcul ve tuzcul bitkiler vardır (Dictionnaire Larousse, 1993, C.I, s. 36).

Pamuk, II. Dünya Savaşı’nda barut imalı ile önem kazanmıştır. Pamuk üretimi Tarsus, Adana, Karataş yayında yoğunluk kazanır (Güngördü, 2006, s. 221).

Sanayi ürünlerinden zeytin ve susam Adana-Yumurtalık arasında yoğunluk gösterir. Üzüm bağları Tarsus-Adana-Yumurtalık arasında göze çarpar. Sebze bahçeleri ve seralar Tarsus-Mersin arasında serpilidir (Güngördü, 2006, s. 221).

Yörüklerin hayvanlarını barındırabilecekleri, otlatabilecekleri alanların her geçen yıl belirli ölçüde azaldığı görülmektedir. Yapılan araştırmada Türkiye’de, 1944’te 12,9 milyon hektar olan sürülüp ekilebilen arazi 1956’da 22,4 milyon hektara yükselmiştir. Bu süre zarfında step meralar 32 milyon hektardan 23,1 milyon hektara düşmüştür. Geri kalan kısım seyrek bitki örtüsüne sahip, kayalarla dolu dik meyilli yerlerdir. Azalan mera üzerindeki hayvan sayısı da artmıştır. 1946’dan 1956’ya kadar koyun ve keçi sayısı 40,1 milyondan 49,5 milyona, sığır ve mandaların sayısı 10,6 milyondan 12,5 milyona yükselmiştir (akt. Eröz, 1991, s. 161).

Engebe, iklim ve bitkiler âlemi bu memlekette birbirinden keskin farklarla ayrılan iki alan yaratmıştır: Toroslar ve Akdeniz kıyısı ovaları. Zengin tarım alanı kıyı ovalarında hurma (meyvesi olgunlaşmaz), pamuk, şeker kamışı, portakal, limon, mandalina, nar, zeytin yetişir. Dağa doğru ilk yamaçlarda defne, mersin (murt), keçiboynuzu, ılgın, kitre; oldukça yükseklerde, Akdeniz makisinin üstünde, ormanlar yer almıştır: meşe, iğne yapraklılar (çam, köknar, katran), daha yükseklerde ardıç. İklim ve bitki örtüsünün bu yapısı bölgede yaylacılık hareketlerine olanak sağlamıştır (Alagöz, 1992, s. 25).

Yörükler göçtükleri yerlerin bitki örtüsünü (çalılı bir yer, ormanlık alan vb.) iyi bilirler. Bir yerden bahsedildiğinde bitki örtüsü önemli bir referans olur. Yaylak olarak kullandıkları dağların çok yükseklerinde bitki ve ağaç yetişmemektedir. Yaylaların yüksek yerlerin ardıç olur. Daha enginlerde çam ağacı yetişir. Keçi ya da koyun yetiştiren Yörükler yaylak yeri kiralarken dağların bu özelliklerine dikkat ederler (K.2, K.19, K.23, K.30, K.64).

Dağlar

Aladağlar: Orta Toroslar’a bağlı olan bu dağ silsilesi Niğde-Adana-Kayseri sınırındadır. Aladağ’ın Adana’ya bakan yüzü bu il sınırları içerisinde yer almaktadır (K.36, K.64). “Önemli bir yerleşim yeri olan Aladağ’da birçok Yörük obasının varlığı bilinmektedir.” (Akbaş, 2005, s. 55).

Aladağların en yüksek zirvesi Demirkazık (3756 m) olarak bilinir; fakat Kızılkaya (3767 m)’nın daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Demirkazık’ın güneyindeki Yedigöller, Sarı Mahmut Gölü çevresine Yörükler yaylaya çıkmaktadır (K.101).

1948’de Naci Kum’un verdiği bilgilere göre, Aladağ’ın ünlü tepeleri Demirkazık, Kapınca, Karanfil, Akdağ, Kızıldağ, Bakır dağıdır. Bu dağda yaylayan Yörük oymakları (Karalar, Karahacılı, Bozdoğanlı, Sarıkeçili, Karakoyunlu, Karakayalı,

Cerit, Aydın) adları ile anılan aşiretlerdir (Atılğan, 2002, s. 328). Aladağın en ünlü yaylaları Almatepe, Alatepe, Başyayla ve Üç Kapılıdır (Alagöz, 1992, s. 35).

Karaisalı, Pozantı ve Aladağ Toroslar üzerinde kurulmuş, Orta Anadolu illerine komşu olan yerleşim birimlerimizdir: Çukurova ile Orta Anadolu arasında köprü vazifesi görür (Atılğan, 1998, s. 9).

Bakırdağı: Bakırdağı, Adana'nın Feke ilçesi ile Kayseri'nin Develi ilçesi sınırında 2743 m yüksekliği ile yörenin yüksek dağlarından birisidir. Adana tarafına "bu yüzü" denmektedir (K.84).

Amanos dağları: Çukurova'nın doğusunda yer alan bu dağlar Güneydoğu'yu Çukurova'dan ayırır. Osmaniye'nin doğusundan denize doğru dikey olarak geçmektedir (Atılğan, 1998, s. 4; Görkem, 2001, s. 81). Bu dağlar, yörede Gâvur dağları olarak adlandırılmaktadır. Yaklaşık 4.500 km²lik bir alanı kaplayan kütleinin uzunluğu 165 km'dir.

Toroslar: Gülek Boğazı, Orta Torosları yararak Çukurova'ya ulaşan tek kapıdır (Atılğan, 2002, s. V). Eski adı Darboğaz olan (Yalçın, 2001, s. 52) Gülek boğazı Çukurova ile İç Anadolu'yu birbirine bağlar. Sertavul geçidi ile Mut'tan Konya Ovası'na çıkılır. Aslanköy ile Tırtar köyü arasındaki Dümbelek boğazı Toroslar'ı İç Anadolu'ya bağlar (Şahin, 2011, s. 37, 38).

Çukurova'yı kuzeyden çeviren "Orta Toroslar; Orta Toros sıraları, Taşeli platosundan sonra kuzeydoğuya kıvrılarak Uzunyayla'ya kadar uzanırlar...Taşeli platosundan kuzeydoğuya doğru yönelen sıralar gittikçe yüksekliklerini artırır ve bu kısımda Bolkar dağları (Medetsiz tepesi 3524 metre) ile daha doğudaki Aladağ (Demirkazık tepesi 3756 metre) sıralarını meydana getirirler. Adana ovası ile İç Anadolu arasında aşılması imkânsız bir halde olan bu yüksek dağlarda bir tek geçit vardır. O da Külek boğazıdır. Orta Torosların Uzunyayla'ya yaklaştıkları bölgelerde bulunan Tahtalı ve Binboğa dağları yer yer 2500 metreyi aşan sıralardır." (Güngördü, 2006, s. 20).

"Güneydoğu Toroslar; İskenderun körfezinin doğu kıyılarına paralel olarak uzanan Nur dağları güneydoğu Torosların başlangıcı sayılmaktadır. İskenderun kıyılarından Nur dağlarını aşmak için bu dağların üzerindeki Belen geçidini geçmek lâzımdır." (Güngördü, 2006, s. 20).

"İskenderun'dan başlayan ve Nur dağlarına tırmanan asfalt yol; Belen'i aştıktan sonra Hatay'ın Amik ovasına varır. Nur dağlarından sonra Toroslar Kahramanmaraş

yakınlarına kadar sokularak doğuya dönerler ve Ceyhan ırmağının yukarı çıkışından Van gölü güneyine kadar uzanan bir yay çizerler.” (Güngördü, 2006, s. 20).

Pozantı dağları (Kırkpınar): Aladağların kuzeybatısında yer alır. Pozantı dağları güneyinde Çamardı'nın içinde bulunduğu bir oluk ile Aladağlardan ayrılmaktadır (Güngördü, 2006, s. 237).

Tahtalı ve Binboğa Dağları: “Antitoros Dağları” adı da verilen Tahtalı ve Binboğa dağları, boğazlarla küçük ovaların birbirini kovaladığı Zamantı çayı ile Yukarı Ceyhan arasında yer alır (Güngördü, 2006, s. 240).

Kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu bir antiklinal olan ve zirvesi 3000 m’yi geçen Tahtalı dağları Aladağların bir devamıdır. Tahtalı dağları, güneyinde bulunan ve aynı doğrultuda uzanan Binboğa Dağları’ndan; Sarız kasabası kuzeyinden doğup Feke’ye kadar uzanan “Göksu” ırmağının içinden aktığı, “Sarız-Göksu faylı senklinali” ile ayrılmaktadır (Güngördü, 2006, s. 240).

Tahtalı-Binboğa dağları; kışın Ceyhan ovasında kışlayan Yörüklerle yayla vazifesi görür. Yörükler, Feke ve Saimbeyli gibi yerleşme yerlerinden geçmek suretiyle Tahtalı ve Binboğa dağlarında hayvanlarını otlatırlar. Binboğa dağları, isminden de anlaşılacağı gibi daha ziyade sığırların otlak sahasıdır (Güngördü, 2006, s. 240).

Ceyhan Ovası kuzeyden Toros dağları güneyden ise Beşparmak dağlarının bir uzantısı olan Nur ve Uyuz (Misis) dağları ile çevrilidir. Bu ovanın iki çıkış kapısı bulunmaktadır. Bunlardan biri Yakapınar boğazı diğeri ise Toprakkale güneyinde yer alan ve İskenderun istikametine giden demir yolu hattı ile Suriye’ye giden kara ve demir yolunun içinden geçtiği Kısık boğazı’dır (Güngördü, 2006, s. 224).

Akarsular

Çukurova Seyhan, Ceyhan nehirleri ve Berdan çayı ile sulanır (Mağmumi, 2008, s. 174). Seyhan ve Ceyhan nehirleri üzerinde küçük çapta sulama barajlarından başka, aynı zamanda elektrik enerjisi de elde edilen Seyhan ve Aslantaş barajları bulunmaktadır (Dictionnaire Larousse, 1993, C.I, s. 36).

Adana ovasından Seyhan ve Tarsus ırmakları geçer. Uzunyayla’da Demir dağından kaynağını alan Seyhan ırmağı Zamantı ile Göksu kollarının birleşmesiyle oluşmuştur. Kar ve yağmur suları ile beslenen bu ırmak 560 km’dir. Azami akımına nisan ayında, asgari akımına eylül ayında ulaşır (Güngördü, 2006, s. 219)

Bolkar dağlarından kaynağını alan Tarsus çayı 142 km uzunluğundadır. Azami akımına mayısta ulaşarak taşkınlıklara sebep olmaktadır. Asgari akımına eylül ayında ulaşır (Güngördü, 2006, s. 219).

Kaynağını Nurhak dağlarından alan 509 km uzunluktaki Ceyhan ırmağı, karların erimesiyle nisan ayında bol su taşır. Ceyhan ırmağı üzerinde bulunan 1984 yılından beri faaliyette bulunan Aslantaş barajı; sulama, enerji ve ovayı taşkınlıklardan koruma amacıyla yapılmıştır. 4900 km² alanlı bu baraj 109.800 hektarlık bir araziye sulamaktadır (Güngördü, 2006, s. 224, 225).

1.2.2. Tarihi Yapı

“Adana ve Çukurova için en önemli boylar, Yüregir, Avşar, Sırkıntılı, Varsak, Tecirli, Cerid, Ağca Koyunlu, Bozdoğan, Ulaşlı ve Dulkadirli Türkmenleridir. Bunlardan Dulkadirli Türkmenlerine bağlı İfraz-ı Dulkadriye Türkmenleri olarak adlandırılan grubu Çukurova’da yerleşmişti. Ayrıca Ramazanoğulları (Adana’da Ramazanlı ulusu: İğdir, Yıva, Salur, Kınık, Bayındır, Eymir), Kozanoğulları (Kozan, Kadirli, Feke, Saimbeyli’de), Küçük Alioğulları (Payas yöresinde), Özeroğulları (Payas Sancağı’nda), Menemenci oğulları (Bozdoğanlardan olup Kadirli-Ceyhan arasında ve Sunbas ile bir kısmı Kusun ve Karaisalu’da), Gökveli oğulları (Kadirli’de Kesik Çay ile Sunbas arasında), Karsantı oğulları (Karaisalu ile Kozan arasındaki dağlık bölgede), Sırkıntı-oğulları (Sarıçam ile Ceyhan nehri arasında) ve Kusun-oğulları (Kusun’da) gibi aile grupları vardı. Bütün bu aşiret ve aile gruplardan Adana ve Çukurova’ya yerleştirilenlere gelince: Adana’nın en önemli boylarından Oğuzların Üç-ok koluna mensup Yüregirler ve Kınıklardan Kara-İsalu, Kusun, Kuştemür, Ulaş, Gökçelü ve Elvan obaları Adana çevresine; Savcı-Hacılı, Eğlen-oğlu, Ayrı Damlu, Kavurgalı ve Avşar teşekkülleri Kozan ve çevresine; Varsak, Demircilü, Karamanlı, Selmanlı, Zâkirlü, Kavurgalı, Geçlik, Eşkinciler, Kadirli ve çevresine; Dulkadirli’den Anamaslu (Obaları: Yazır, Sevinçlü, Oruç beylü, Ulaşlı, Urcanlı, Kazancılı, Söylemezli, Yol basanlı, Kara Haytalı), Dokuz veya Bişanlı (Obaları: Karkın, Karamanlı, Kürt Mihmadlı, Avcı, Demrek, Hacılar, Neccarlı, Dokuz Koyunlu), Küreciler, Cerid (Obaları: İmrenli, Azılı, Vameyli, Hamdili, Çakılı, Tatarlı, Mustafa beyli, Ceyhan Bekirlisi, Altıgöz Bekirlisi, Almagöllü, Yalağavi, Durak, Hunatlı, Yumutlu), Tecirlü (Akçakoyunlulardan olup obaları: Palalı, Yazmalı, Şekerli, Hiboğlu, Gönün-oğlu, Budaklı, Gürer, Böcükli, Domballı, Eloğlu, Çerçi-oğlu, Alcı, Göcükli, Kokulu, Kara Bibili, Çırnazlı, Araplı, Kırmıtlı, Kabuklu, Alhanlı, Sarıhasanlı, Kalalı, Kara Obalı, Dervişeli), Elci (Akçakoyunlu’lardan), Küşne, Yuvalı, Tekelü, Varsak, Ağca Koyunlu (Obaları: Çalışlu, Musa Hacılı, Musacalı, Kozanlı, Hamudlü), Eymir, Çimelü, Kızıllı,

İmanlı Afşarı, Çağıranlı, Avcı, Gündeşli boyları Çukurova'nın çeşitli bölgelerine; Tecirli ve Cerid aşiretleri Ceyhan ve Osmaniye bölgelerine yerleşmişlerdir. Bu arada Ayas, Berendi, Kınık ve Kurt-Kulağı derbendine İfrâz-ı Dulkadriye Türkmenlerinden Çıkrıklı Tüccarlısı, Şihab Tüccarlısı, Sarızlı Tüccarlısı, Çakal Demircilü, Hüseyin Hacılı, Anamaslı, Çakal Dokuzlu, Elcilü Karamanlısı, Kabakulak Elcisi, Avcı, Ketmi, Ovacıklı, Abdullu, Küşne, Körüklü, Kırıklı, Kara Halillü, Kara Atabeklü ve Pekmezli Afşarı iskân edilmişlerdi.” (Halaçoğlu, 2010, s. 90, 91).

“IX. yy. da Abbasi halifesi Hârûn-ür-Reşîd Çukurova'yı tamamen denetimi altına alır ve burada ‘Avâsım’ isimli bir bölge kurar. Abbasiler, ‘uç beyleri’nin idaresinde olan bu bölgeye Orta Asya’dan Türk akıncılarını getirerek yerleştirirler. Selâhaddîn Eyyûbi zamanında da ‘Üç Ok’lu Türkmenlerin bölgeye yerleştirilmelerine devam edilir. Abbasiler zayıflayınca yöre kısa bir müddet Bizanslıların hâkimiyeti altına girer. 1071’deki Malazgirt Meydan Muharebesi’nden sonra 1082 yıllarında Türk komutanlarından Süleyman Şah, ordusuyla Çukurova’ya girer ve buranın fethini tamamlar. Fakat Çukurova’ya Türk soylu bir nüfus kitlesi sistemli olarak yerleştirilemediğinden burada Türklerin hâkimiyeti uzun sürmeyecektir.” (Turan, 1969, s. 216’dan akt. Görkem, 2001, s. 82).

Müslümanların Adana’ya akınları Emeviler zamanında başlar, Abbasiler’in ilk zamanlarında Adana, Tarsus, Misis birer İslâm beldesidir. 758 yılında Horasan’dan gelen Türk asıllı asker ve köylüler Beceli isimli kumandanın emrinde Adana etrafında ordugâh kurdular. Beraberlerinde Bahili isimli kumandanın emrinde Şam’dan gelenler de vardı. Harun Reşit’in Antakya Valisi ve Türk asıllı ünlü kumandanı Süleyman Ebul Faraç, 809 yılında Horasan’dan gelen Türkleri ve diğer Müslümanları Adana şehrine yerleştirdi. Şehri yeni baştan imar ve inşa etti. Şehri kale içine aldı. Seyhan ırmağı kıyısına da bir köşk yaptırdı (el-Balazuri, 1987, s. 241’den akt.Yurtsever, 2009, s. 422, 423).

Çukurova Emeviler zamanında Müslümanlar tarafından fethedilerek uç beylerinin idaresine verilmiştir. Abbasiler zamanında bu uç bölgelere Orta Asya’dan birçok Türk getirilerek Tarsus, Misis, Anazarba ve Adana gibi yerlere yerleştirilmişlerdir. Abbasilerin parçalanmasından sonra Bizanslıların bölgeyi zapt etmeleri sonucu bölgedeki Müslüman kesimin bir kısmı bölgeyi terk etmek zorunda kaldı (Terzi, 2010, s. 1).

“1097 yılında biten I. Haçlı Seferi, bölgede XII. yy. başından itibaren bir Ermeni devletinin kurulmasına zemin hazırlar. Ermenilerin ovada yaşayan Türklere yapmış

oldukları mezalim, Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan ile Selâhaddîn Eyyûbî'yi harekete geçirir. Bu hareket neticesinde, Çukurova'ya kısmen yerleşmiş olan Üç Ok'ların da yardımıyla Karamanoğulları bölgeye sızmayı denerler. Bunları, Memlûk Sultanlığı da destekler; Memlûkluların yardımları ile Ramazan, Kınık, Bayındır, Salur, İğdir, Varsak, Gündüz ve Avşar kabileleri Çukurova'ya yerleştirilirler. 1347'de son Ermeni kralı Memlûklular tarafından esir edilince, Çukurova bu sefer de Karamanoğulları ile Ramazanoğulları arasındaki mücadelelere sahne olur. Bu mücadele, Memlûklular ile Osmanlılar arasında XV. yy.ın sonlarına kadar devam edecektir. Bu savaştan Memlûklular galip çıkarlar ama yöre 1516 yılından itibaren tamamen Osmanlı hâkimiyetine girer.” (Görkem, 2001, s. 82).

Selçuklu Devleti Dönemi

“Türk boyları gelmeden önce Anadolu'da göçebelik bulunmuyordu. Hayvancılık yerleşik hayatla beraber yapılıyordu.” (Dulkadir, 1994, s. 15). “Anadolu'nun esas olarak göçebe hayat yaşayanlarla tanışması, başta Oğuz (Türkmen) boyları olmak üzere diğer Türk kavimlerinin 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Merkezî Asya'dan Anadolu'ya kitleler halinde başlayan ve aralıklarla devam eden göçler sonunda olmuştur.” (Egawa & Şahin, 2007, s. 13).

“1071 yılında, Bizanslılarla meydana gelen Malazgirt Savaşı sonrasında bölük bölük gelen göç dalgalarıyla Anadolu'da Türk nüfusu arttı. Göçler, Moğol istilâsıyla daha da hızlandı.” (Halaçoğlu, 2010, s. 85). 1221-1260 yılları arasındaki Moğol istilâsı sırasında Moğolların Merkezî Asya'yı büyük ölçüde tahrip etmesi, bu dönemde Anadolu'ya göçebe unsurların yanında yerleşik unsurların da gelmesinde önemli bir rol oynamıştır (Egawa & Şahin, 2007, s. 14).

“Her an konup göçmeğe alışık, büyük seyyaliyeti olan Orta Asya Türk göçebeleri ve bilhassa Oğuzlar, Selçuklu İmparatorluğunun kurulması ile iktisadî zaruretlerin tesiri altında, yeni yurtlar, yaylalar, kışlalar bulmak arzu ve hevesiyle batıya akmağa başladılar.” (Eröz, 1991, s. 240).

“Anadolu'nun fethiyle birlikte dalgalar halinde Anadolu'ya gelen göçmenler önceki yaşam koşullarına uygun olarak göçebe, yerleşik ve kent yaşamını genellikle kendileri seçmişlerdi. Selçuklu Devleti gelen göçmenleri uçlara iskân edebilmişse de karşılığında onlardan ülkenin sınırlarını savunma ve koruma görevi istemiştir. Uçlara gönderilen konar göçerler çok sıkı takip edilmesine rağmen bir türlü denetim altına alınamamış, göçerler daima devlete problem yaratmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti; siyasi zafiyeti nedeniyle XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kalabalık gruplar

hâlinde gelen göçmenleri iskân edemeyecek hâle gelmiştir. Buna rağmen aşiret reisleri ve gaziler Anadolu'yu yurt edinip yerleşme amacı güttükleri için kendileri güvencede hissettikleri yerlere konmuşlardır. Nitekim bir süre sonra Selçuklu iktidarının zayıflaması ve Moğol istilasını nedeniyle Türkmen Beylikleri ayrı ayrı bağımsızlıklarını ilan etmişlerdi.” (Doğru, 2002, s. 167).

Selçuklular döneminde göçerlerle yerleşikler arasında bir çekişme söz konusudur. Yerleşikler, göçerlerden kaynaklanan huzursuzluklarını sık sık Tugrul Bey ve Halife'ye ifade etmişlerdir. Tugrul Beg'in yerleşik dünya ile kaynaşması, göçerlerin huzursuz olmasına ve ardından isyanların çıkmasına yol açmıştır (Polat, 2004, s. 56, 61).

“Selçuklu göçerlerinin uçlara çekilmesi Selçuklu Sultanlığının işine geliyordu. Böylece hem yerleşiklere zarar vermelerine engel olarak yerleşikler nazarındaki itibarlarını yükseltmiş, hem de uçlarda onların kendine bağlı olarak yayılmalarını destekleyerek kendi hâkimiyet alanını genişletmiş oluyordu.” (Polat, 2004, s. 71).

Selçuklular döneminde “Toroslardaki Türkmen obaları ve oymakları kış yaklaşınca Suriye'nin güney düzlüklerine iniyor, havalar ısınmaya başlayınca da geri geliyorlardı.” (Polat, 2004, s. 186).

XII. yüzyılın ikinci yarısında Ermeni Baronlarından II.Ruppen, Türkmenlerin ücret karşılığında Çukurova'da kışlamalarına izin verdi. Sonradan çıkan bir karışıklık üzerine Ruppen Türkmenler üzerine saldırarak bir kısmını öldürdü bir kısmını da esir aldı (Terzi, 2010, s. 1).

XIII. yüzyılda Şam Türkmenlerini oluşturan Boz-Ok ve Üç-Ok teşekkülleri Çukurova ve Amik Ovasını ele geçirip yerleşerek buranın Türkleşmesini sağladılar. Üç-Ok'lu fâtilh ve yurt tutucu Türkmen boyları içerisinde Yüreğir, Kınık, Salur, Bayındır, Karkın, İğdir ve Özerler bulunuyordu (Terzi, 2010, s. 2).

XIII. yüzyılın ikinci yarısında Moğol istilâsından kaçan Türkmenler Anadolu'ya sığınır. Bu Türkmenler arasında bulunan Üç-oklar Çukurova bölgesine yerleşir (Koca, 2002, s. 749).

“1360 yılında Adana, Misis, Tarsus, 1375 yılında ise Sis'in alınmasıyla bütün Çukurova Memluk hâkimiyetine girdi. Aynı zamanda Çukurova'daki Ermeni nüfuzu kırıldı.” (Sümer, 1963, s. 15-18).

Memluklar bölgedeki Türkmenlerle de savaşmışlardır. Memluk ordusu Misis'e geldiğinde Türkmen çadırlarını, Sis (Kozan)'e doğru giderken de Yüreğir Türkmenlerinin davalarını yağma etmişlerdi. Ramazanoğlu beyini, adamlarını

öldürmüşlerdi. Türkmenler dağlara doğru çekilmek zorunda kalmışlardı. Memlukların bölgeye düzenledikleri bu sefer ile Türkmenler itaat altına alınmadığı gibi kazandıkları baskın başarılar ile Türkmenlerin cesareti artmıştı. Memluklar bundan sonra başka bir sefer düzenleyememişlerdir (Sümer, 1963, s. 39, 40).

Osmanlı Devleti Dönemi

Osmanlı Devleti döneminde Yörükler, genel olarak konargöçerler iskân siyasetinin bir parçası olarak görülmüşler, genişleyen sınırlara konargöçerlerin yerleştirilmesine çalışılmıştır. Bu durum Osmanlı Devleti'nin toprak kaybetmeye başlamasına kadar sürmüştür. Toprak kaybetmeye başlayan Osmanlı Devleti'nde bu sefer geriye bir nüfus hareketi başlamış. Anadolu tekrar anavatanları olmuştur.

“İskân en geniş manasıyla bir beşerî yerleşmedir. Mevsimlerin seyrine uyarak yer değiştiren, yazın yaylaya çıkan, kışın ovaya inen yarı göçebe grupların bir müddet için yerleşmeleri; yerleşik insan topluluklarının münferid mesken, çiftlik, köy, kasaba, şehir, geçici veya devamlı, toplu veya dağınık, küçük veya büyük bütün yerleşmeleri iskân olayı olarak kabul edilmektedir.” (Tanoğlu, 1954'ten akt. Halaçoğlu, 2010, s. 67).

“Osmanlı İmparatorluğu, kuruluş, genişleme, duraklama ve gerileme devirlerinde, siyasi, iktisadi ve içtimai vaziyetin değişmesine bağlı olarak, iskân politikasında da farklı şekilde hareket etmiştir.” (Halaçoğlu, 1997, s. 2).

“Kuruluş devrinde bir iskân unsuru olarak yeni fethedilen memleketlerin Türkleştirilmesinde kullanılan konar-göçerler, yerleşik halka göre daha disiplinli ve daha savaşçı bir yapıya sahip idiler. Bununla beraber 1357'den itibaren Rumeli'ye geçirilip, I. Bâyezid döneminde gittikçe artan bir şekilde devam eden bu nakiller, Rumeli'de önemli miktarda yerleşik bir Türk nüfusu meydana getirmiştir.” (Halaçoğlu, 2010, s. 28).

“İskân politikalarının genellikle amacına ulaşmayışının belli başlı nedenleri olarak coğrafi alanların iyi seçilmeyişi, göçerlerin hayat tarzlarına uygun yerlerin verilmeyişi, ziraat için verilen toprakların verimsiz oluşu, göçerleri anlayan idarecilerin olmayışı, genellikle devşirme yöneticilerin göçerleri anlayamaması gibi nedenler gösterilmektedir.” (Doğan, 2007, s. 142).

“Bir imparatorluk at sırtında zapt edilebilir ancak at sırtında yönetilemezdi. Yönetim için yerleşim, düzenli vergi alınacak bir tebaa ve uygar-kentli sivil memurlar gerekiyordu. Gerekenin yapılmasında gecikilmedi. Osmanlılar giderek göçebelikle bağlarını kopardılar. Göçebelerin yerleştirilmesi ana hedef hâline geldi, tebaa statüsüne

geçirilmeleri için ağır vergiler kondu. Göçebeleri yerleşik hâle getirebilmek, çadırlarını bozdurabilmek için ardı ardınca vilayet kanunları çıkarıldı.” (Göka, 2010, s. 63).

Türkmen aşiretlerinin Anadolu ve Rumeli’ye akınları, kendi arzularıyla yerleşmeleri, yaylak ve kışlak sahibi olmaları yanında, devlet de tesirli bir iskân politikası takibine başladı. Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş devirlerinde Anadolu’dan Rumeli’ye göçlerin devlet eliyle yapılanları taltif makamında idi. Henüz devlet için bir gaile değillerdi. İdareci sınıf da yine Türkmenlerdendi. Bu sebeple yeni ülkeleri Türk vatani hâline getirmek için, Yörüklerden istifade ediliyordu. Daha sonraki göç hareketleri sürgün mahiyetindeydi. Kızılbaş Türkmen aşiretlerinin dinî sebeplerden, devlete baş kaldırması muhtemel büyük aşiretleri, siyasî sebeplerden Rumeli’ye sürmeye başladılar (Ö.L. Barkan’dan akt. Eröz, 1991, s. 245).

“Çukurova’da ufak çapta beylik kuranlardan en önemlisi Ramazanoğulları beyliği idi. Aslı Orta Asya’dan göç eden Oğuz beylerinden Ramazanoğlu aşireti 1377-1415 yılları arasında, merkez Adana olmak üzere bir beylik kurmuşlardır.” (Ataman, 1984, s. 11). Ramazanoğulları’nın bir boyu olan, Üçokluların bir kolu, Yüreğirler Çukurova’nın fethine katılarak Ramazanlı beyliğini kurmuştur. Yüreğirlerin kışlakları Adana şehrinin güneyindeki Seyhan, Ceyhan ırmakları arasında bulunan yöre idi. 16. yüzyılda kışlak alanlarına Yüreğir denmeye başlanmıştır (Sümer, 1963, s. 23).

“Osmanlılarda ilk kanun metinlerinde yörük veya konar-göçerlerden bahsedilmezken, XV. yüzyıla ait olanlarında onlarla ilgili bazı hükümlere rastlanmaktadır. Kanuni devrinde ise yörük nizamlarını, idarî ve malî mükellefiyetlerini ortaya koyan mufassal yörük kanunnâmeleri ortaya çıkmıştır. Anadolu’da yörük kelimesi ile etnik bir mefhum ifade edilirken, Rumeli’de ordu hizmetinde kullanılan askeri bir teşkilat düşünülmüştür.” (Halaçoğlu, 2010, s. 28, 29).

“Osmanlı aşiret yapısına bakıldığında Yörük ve Türkmenlerin asıl unsuru oluşturduğu görülmektedir. Nitekim tahrirlerden çıkartılan bilgilere göre Anadolu’da Oğuzlara ait Türk grupları ezici çoğunluktadır ve 24 Oğuz grubuna mensup boyların hepsi ülke topraklarında yer almaktadır.” (Halaçoğlu, 2010, s. 14).

Türkmen aşiretleri, imparatorluk Türkiye’sinin nakliyat ağını ellerinde tutuyorlardı. Deve kervanlarıyla limanlardan, iskelelerden iç piyasa ve pazarlara ithal mallarını sevk eder, istihsal merkezlerinden sahil şehirlerine ihraç mallarını boşaltırlardı. Keza istihsal bölgelerinin mahsullerini geniş istihlâk merkezlerine büyük şehirlere Yörükler naklederlerdi. Kale tamiri, köprü, kervansaray, cami vs. yapım ve tamiri için gerekli malzeme, maden ocaklarına lüzumlu erzak ve malzeme develerle

naklolunur, madenleri büyük merkezlere gene onlar götürürlerdi. Sivil ekonominin nakliyat ihtiyacından başka, harp ekonomisinin lüzumlu kıldığı mühimmat ve cephanenin bir menzilden diğerine taşınması, ordunun ihtiyacı olan erzakın ulaştırılması, Yörüklerin hizmetleri cümlesindendi (Eröz, 1991, s. 225, 226).

“İmparatorluğun gelişmesinde, yeni fethedilen yerlerin Türkleştirilmesinde olduğu kadar, boş yerlerin şenlendirilerek ekonomik hareketlilik sağlanması, kasaba ve köyler kurulması imkânını veren konar-göçer aşiretlerin önemi büyüktür.” (Witteck, 1963’ten akt. Halaçoğlu, 2010, s. 68). Osmanlı döneminde yaylak ve kışlaklar belli aşiretlere, cemaatlara tahsis edilmiştir. Orada başka aşiret yaşayamaz.” (Halaçoğlu, 2010, s. 122).

“Rumeli’de fütühatın genişlemesiyle, Anadolu’da büyük bir nüfus potansiyeline sahip konargöçerler, devlet tarafından güvenlik açısından yeni fethedilen yerlere nakledilmişler ve buralarda köyler tesis ederek yerleşik hâle geçmişlerdir.” (Halaçoğlu, 2010, s. 23).

“Osmanlı iskân siyasetinin âmillerinden biri de, bazen Türkmenlerin, dinî hissiyat bakımından, sünnî Osmanlılarla uyuşamamaları, Aleviliğe meyil göstermeleri ve bu yüzden isyankâr tavırlar takınmalarıdır. Müslüman Yürüklerin, bidayetden beri Babailiğe ve Aleviliğe meyil göstermelerinde, eski Türk dini Şamanizm’in tesiri büyüktür. Bu hal, müteakip asırlarda da devam etmiştir. 15. asrın sonu ve 16. asrın başında, İran’da Safevî sülalesi, hâkimiyeti ele almış bulunuyordu. Babadan dededen Alevi olan Şah İsmail’in, Anadolu’da yaptığı Şiilik propagandaları, esasen Batıniliğe meyilli olan aşiretler arasında pek büyük rağbet gördü. Doğu Anadolu ve Toroslar’da oturan Türkmenler, Yürükler, Safevî şeyhinin Erdebil’deki tekkesine gitmek için can atıyorlardı, o tarihlerde, Osmanlı padişahı bulunan Beyazid-i Veli, dervişlerle düşüp kalktığı için, Şah İsmail’in hakiki maksatlarını anlamıyor, hatta oğlu Selim’i, bu işleri takip ettiği için azarlıyor; İran hükümdarını ‘oğlum’ diye vasıflandırıyor. Bu elverişli zeminde gelişen Şiilik hareketleri, Osmanlı devletinin siyasî mevkii için, ciddi bir tehlike teşkil edince, İkinci Beyazid, harekete geçmek zorunda kaldı. Birçok Rüesayı, aşiretleri ile birlikte, Rumeli’ye tehcir etti.” (Gökçen, 1946, s. 21, 22).

Fatih devri kanunnamesinde Yörüklerin yürüye geldikleri yürümesini; ama kimsenin ekimine, biçimine zarar etmemesini, ederlerse bunların yargılanıp zararın karşılatılmasını, dinlemeyip zarar ziyana devam edenlerin yürümekten men edilmesini buyurmuştur. Aynı kanunnamede Yörüklerin yaylalarına gelip giderken oturmaları gereken yerde 3 günden fazla oturmamasını, oturdukları zaman kimseye zarar

vermemesini, zarar ederlerse mahkeme ile sabit olduktan sonra ödettirilmesini buyurmuştur (Bayar, 2004, s. 90, 92, 94).

1482’de Osmanlılar Çukurova’yı istila eder. Osmanlı hâkimiyetini kabul etmeyen Türkmenler ve Avşarlar yapılan savaşta yenilir. Ardından 1517’de Memluk devletinin yıkılmasıyla bölge tamamen Osmanlı egemenliğine girer (Akbaş, 2005, s. 100, 143).

Ramazanoğulları’ndan Piri Mehmet Paşa, 1517-1568 yılları arasında hem Ramazanoğlu soyundan gelen bir bey ve hem de Osmanlı’nın valisi olarak Adana’yı yönetir. Ramazanoğulları Osmanlı’ya bağlanırken savaş ile değil kendi istekleri ile Osmanlı’nın bir parçası oldular (Yurtsever, 2009, s. 18).

Osmanlı fethinden sonra yapılmış tahrir defterlerine göre Çukurova bölgesinde göçebe hayat sona ermek üzeredir. Üçoklar bu bölgelerdeki şehir ve kasabalara yerleştikleri gibi, köyler kurarak ve ekinliklerde çiftçilik yaparak toprağa bağlanmışlardır (Sümer, 1963, s. 30).

1486 tarihli kayıtlarda Karakeçili Yörük aşiretine tabi bir cemaat olan Kozanlı cemaati Maraş, Adana, Tarsus, Sis (Kozan) civarında uzun süre kalmışlar, daha sonra dağılmışlardır. Halep, Kayseri, Niğde, Zülkadriye, Nevşehir taraflarına gitmişler. Batıya gelenler Denizli, Kütahya, Manisa, Bursa, Eskişehir civarlarına gelmişlerdir (Bayar, 2004, s. 246).

“16. yüzyıla ait vergi kayıtlarından Anadolu’daki nüfusun yaklaşık %15’inin konargöçerlerden olduğu tespit edilmektedir.” (Barkan, 1958, s. 30’dan akt. Gündüz, 2002a, s. 162).

Mısır seferi sırasında 1516’da yapılan Mercidabık Savaşı’nın kazanılması sonucunda Çukurova bölgesi Osmanlı hâkimiyetine girdi. Merkezi Adana olan Ramazanoğlu beyliği de bu savaş sonucunda Osmanlı İmparatorluğuna tabi olmuş ve Osmanlı’nın bir sancağı konumuna gelmiştir (Terzi, 2010, s. 3, 5).

Ramazanoğulları Beyliği 1608 yılında tamamen Osmanlı Devleti’ne bağlanmasıyla birlikte bölge merkezden gönderilen valilerle idare edilmeye başlar (Koca, 2002, s. 749).

Yahşihanlu oymağı Sis (Kozan)’te 1519’da 36 hane, 2620 akça hasılı olup göçer-evler olarak kaydedilmiştir (Akbaş, 2005, s. 182, 183). Yemliha-i İslamlu oymağı 16. yüzyılın ilk yarısında Sis yöresinde kaydedilmiştir (Akbaş, 2005, s. 186).

Kavurgalı oymağı 1500 yılında Kozan ve Kadırlı’dan gelerek Yahyalı’ya yerleşmiştir (Akbaş, 2005, s. 96).

Paşalı oymağı 1500 yılında Kozan taraflarından gelip Kayseri'ye yerleşmişlerdir (Akbaş, 2005, s. 154).

“Genel olarak kuruluş ve genişleme devrinin ardından, XVI. yüzyıl sonlarından itibaren imparatorluğun bünyesi dinamizmini ve etrafa yayılma durumunu kaybetmeye, statik bir hal almaya başlayınca, dışa dönük olarak telakki ettiğimiz iskân politikası da yerini yavaş yavaş bir iç iskân politikasına terk etmeye başlamıştır.” (Halaçoğlu, 1997, s. 4).

XVI. yy. ın sonu ile XVII. yy. ın başlarında bölgede vuku bulan karışıklıklar sebebiyle, yöre halkının dağıldığı ve yörenin ‘gayri meskûn’ bir hal aldığı, toprakların ekilip dikilmediği görülür. XIX. yy.ın ikinci yarısında yöreye Fırka-i Islahiyye gelinceye kadar Çukurova, konargöçer aşiretlere ‘kışlak’ vazifesi görmüştür.” (Görkem, 2001, s. 82).

“XVI. yüzyıl başlarında Çukurova’da göçebe hayat başlıca hususiyetlerini kaybederek sona ermek üzeredir. Üç-Oklar bu bölgedeki şehir ve kasabalarda yerleştikleri gibi köyler kurarak ve çiftçilik yaparak toprağa bağlandılar.” (Terzi, 2010, s. 4).

16. yüzyılda Çukurova bölgesinde yerleşik hayat hızla gelişmekte ve iktisadi faaliyet hızla artmakta idi. Ancak 16. yüzyılın sonlarında başlayarak 17. yüzyılda uzun bir zaman devam eden ve başlıcaları Celali ismiyle anılan hareketler, Orta ve Batı Anadolu’da olduğu gibi, bu bölgedeki yerleşik hayata büyük bir darbe vurmuştu. Saldırıları uğrayan, devlet hizmetinde bulunanlardan baskı gören halk köy ve ekinliklerini bırakarak başka yerlere gitmiş, köy ve ekinlikleri harap olmuştur. Bu sebeple özellikle Kınık, Berendi, Sarıçam gibi yörelerdeki köy ve ekinlikler tamamen ortadan kalkmış ve buralardaki topraklar asırlarca ekilmeyerek boş kalmıştır. Devlet hâkimiyetinin uzun süre kurulamaması sebebiyle Çukurova harap bir duruma düşmüş ve nüfusunun büyük bir kısmını kaybetmiştir. Bunun sonucunda, sonraki asırlarda bölge göçebe aşiretlerin istilalarına uğramıştır (Sümer, 1963, s. 31).

“Batı ve Güneybatı Anadolu Yörük nüfusunun artması ve yaylak sıkıntısı çekilmesi nedeniyle konargöçerlerin önemli bir bölümü Celali isyanları ile nüfusu azalan Çukurova’ya göç etmişti... Bozdoğan’a tabi Menemenci Oğulları oymağı, Karaisalı ve Kusun bölgesine yerleşirken diğer bir grup Kadirli’nin güneyinde Ceyhan’ın sağ kıyısında yurt tuttu.” (Demir, 2012, s. 62).

“Dulkadirli’den Karamanlı ve Dedeli Karamanlı oymağı 1692 yılında Adana’da Ayas, Berendi ve Kınık’ta iskân oldu.” (Akbaş, 2005, s. 123).

“...özellikle XVII. yüzyıldan itibaren başlayan iç karışıklıklar ve uzun savaşların ortaya çıkardığı iktisadî buhranın halk kütelleri üzerinde meydana getirdiği baskı, onların yerlerini terk ederek kendileri için daha emin gördükleri şehir ve kasabalara göç etmesine sebep olmuştur. Böylece pek çok meskûn ve mamur yer boşalmış ve harap olmuştur. Devlet bu durum karşısında iskân kanununa uygun olarak, yerlerini terk edenlerden yeni yerleştikleri topraklarda on yıl geçmemiş olanları tekrar eski yurtlarına nakletmeye çalışmış, bunun için ceza vergileri koymuştur.” (Halaçoğlu, 2010, s. 74, 75).

“Birkaç asrın kötü izlerini taşıyan bu harap ve boş köylere yerleştirilecek en uygun kişiler olarak da konargöçerler seçildi.” (Halaçoğlu, 1997, s. 40). “...devlet, iskân siyaseti olarak XVII. asırda başlayan ve XVIII. asırda da devam eden ‘harap ve sahipsiz yerlere oymakların yerleştirilerek ziraata açılması ve şenlendirilmesi’ şeklinde bir politika takip etmiştir. Buna XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren kaybedilen topraklardaki muhacirler de eklenmiştir.” (Halaçoğlu, 2010, s. 75).

Ziraatla uğraşmak, Misis ile Demirkapı arasını eşkıyadan korumak üzere 1691 yılında Adana sancağında Ayas, Berendi ve Kınık kazalarına iskân olunan İfraz-ı Zülkadriye Türkmeni taifesinden Tacirli cemaati iskânı kabul etmeyerek ahalinin mallarını gasp etmekte, yolları kesip yolcuları öldürmekteydiler. Ayrıca bu hareketlerinin diğer gruplara da tesiri Rakka’ya nakledilmeleri kararlaştırılmıştır. Tüm çabalara rağmen iskân mahallerine gönderilemeyen Tacirli cemaati Antep’e kadar olan bölge içerisinde başıboş hareketlerine devam etmiştir (Halaçoğlu, 1997, s. 112). 1724 yılında ziraatla meşgul olmaları şartıyla Anavarza’ya iskânları hususunda emir verilmiştir (Halaçoğlu, 1997, s. 133).

17. yüzyılın sonlarından itibaren Çukurova bölgesine bilhassa Danişmentli Türkmenlerine mensup teşekküllerin iskânı söz konusu olmuştur. Adana’nın Ayas, Berendi ve Kınık mevkilerine İfraz-ı Zülkadriye Türkmenleri yerleştirilirken bölgedeki derbentlere de çeşitli siyasi teşekküller sevk edilmişti (Halaçoğlu, 1997, s. 132).

Bıçakçı oymağının Kayamazlı Yörük Cemaati 13. asırda iskân olarak Sivrihisar’ın Kaymaz Kasabası’nı kurmuştur. Bu cemaatin bir kolu 1692 yılına kadar konargöçer yaşamıştır. Daha sonra Çukurova’ya iskân olmuştur (Bayar, 2004, s. 261).

17-18. yüzyıllarda Avşarlar kışlak değiştirmiş Halep yerine Çukurova’ya gitmeye başlamışlardır. Avşarların Çukurova’daki yeni kışlakları Ceyhan kıyıları olmuştur. Onların bu kışlak değişikliği yeni sorunlar doğurmuştur. Avşarlar sık sık komşu oymak ve köyleri basmışlar, onların hayvanlarını sürmüşler ve ticaret

kervanlarını yağmalamışlardır. Bu yüzden Avşarlar Rakka taraflarına sürülüp Rakka, Hama, Humus sancaklarına iskâna zorlanmışlardır (Kalkan 1998, s. 467'den akt. Şükürov, 2007, s. 163).

Anadolu Yörüklerine devletin alâkası II. Viyana bozgunundan sonra (1683) oldu. “18. asrın başlarında Osmanlı Hükümeti, Yörükleri biraz okşamak lüzumunu hissetti. Çünkü ikinci Viyana muhasarasını müteakip ordunun uğradığı mağlubiyet Osmanlı sarayını büyük bir endişeye düşürmüştür. O zamana kadar kendilerine pek ehemmiyet vermediği Anadolu Yörüklerinden istifade etmek ciheti düşünülmeğe başladı. Bu iş için Konya'ya gönderilen Ali Paşa, Türkmenleri organize etmeğe başladı. Toros boylarında Hatay'da ve bütün cenubî Anadolu'daki Türkmen aşiretlerinin ulusları beyleri Konya'da Ali Paşa'nın huzuruna davet edildiler. Harbe iştirak edeceklerine dair çıkan irade Konya mahkemesinde kendilerine okundu. Bunun üzerine padişah tarafından gönderilen defter de kendilerine verildi. Bütün beylere kadının huzurunda harbe iştirak edeceklerine dair yemin ettirildi. Mahkemede tutulan hüccetin bir nüshası da İstanbul'a gönderildi.” (A.Faik Türkmen, 1937'den akt. Eröz, 1991, s. 248).

“Osmanlı İmparatorluğu, XVIII. yüzyıldan itibaren boş ve harap yerlerin ziraata açılması yolunda gayret sarf ederek, konargöçerlerin iskânlarına teşebbüs ettiği gibi, bu sayede de hem gelirleri artırmak, hem de idari aksaklıkların bir sonucu olarak ortaya çıkan şekavet unsurlarını ortadan kaldırmayı hedef almıştır.” (Halaçoğlu, 1997, s. 43).

18. yüzyılda devlet aşiretleri yerleştirmek için çoğu zaman sürgün yöntemine başvurmuş, bu şekildeki hareket Anadolu'da başıboş bir hayat yaşayan aşiretleri sürgünden kurtulmak için kendiliğinden yerleşmeye zorlamıştır. Bununla birlikte 18. yüzyılda konargöçer grupların bazıları yüzyılın ekonomik buhranları sebebiyle düştükleri sıkıntıdan dolayı kendiliklerinden yerleşmek istemişlerdir (Halaçoğlu, 1997, s. 42, 116).

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Çukurova bölgesi önemli bir iskân sahasıdır. Bölgeye büyük çapta yerleştirmeler yapılmıştır (Halaçoğlu, 2010, s. 76).

“Konargöçerlerin yaylak ve kışlakları arasındaki hareketleri esnasında, yerleşik ahaliye çeşitli şekillerde zarar vermeleri, onların iskânı için teşebbüse geçilmesine yol açmıştır. Bu şekilde, aşiretlerin bir kısmı da yaylak ve kışlaklarına iskân edilmiştir. Mesela 1728'de Zamantı ırmağı etrafındaki harabe köylere Receblü Avşarı cemaatinin yerleştirilmesine karar verilmişti. Aynı şekilde Kozan dağında bulunan aşiretlerin de Çukurova'ya indirilmeleri söz konusu olmuştur. Çukurova'da Sarıçam mevki de,

1727’de Yörüklerin iskân mahalli olarak tayin edilirken, Alaçam mahalli ise Şeyhoğlu ve ona tabi oymaklara iskân sahası olarak gösterilmiştir.” (Halaçoğlu, 1997, s. 7).

Osmanlı Devleti zaman zaman aşiretlerin gücünden faydalanmak istiyor ve otoriteyi tesis için onlardan yardım alıyordu. Bu durum merkezi otoritenin zayıfladığı 17, 18 ve 19. yüzyıllarda daha da çoğalmıştı (Akbaş, 2005, s. 173).

“Devlet, şekaveti terk etmeleri ve yerleşmeleri karşılığında bazı aşiretleri vergiden muaf tutmuştur. Mesela 1700 yılında, Niğde sancağına bağlı Yahyalı kazası köylerine zarar veren, Danişmendlü Türkmenlerinden Adana’nın Misis derbendine derbentçi kaydedilmiş bulunan Şerefli, Çöplü ve Köseli cemaatleri ile Yeni-il Türkmenlerinden Karagündüzlü ve Çöplü Afşarı, ifraza tabi Çakal Demircilü cemaati, Halep Türkmenlerinden Hama ve Humus’a iskân olunan Okçu cemaati Alanya ve İçil’e iskânları kararlaştırılan Kara Hacılu cemaati, Rakka iskânı firarileri ve has reayasından olmak üzere toplam 1100 kadar hane şekaveti terk etmeleri şartıyla Misis derbendine derbentçi kaydolanmış; hac yolunu korumaları karşılığında da bazı vergilerden muaf tutulmuşlardır. Adı geçen cemaatlerden Danişmendlü Türkmenlerine tabi Köseli ve Şerefli Afşarı cemaatleri itaat etmiş, diğerleri tekrar Yahyalı bölgesine giderek şekavete devam etmişlerdir. Bu sebeple Adana beylerbeyi Mehmed Paşa’ya itaatlerinin sağlanması hususunda emir gönderilmiştir.” (Halaçoğlu, 1997, s. 45, 46).

Çukurova’da Kurtkulağı mahallinde iskân olunmuş olan İfraz-ı Zülkadriye mukataası cemaatlerinden Çıkrik tüccarlısı, Şihap tüccarlısı, Sarızlu tüccarlısı, Çakal Demircili, Hüseyin Hacılu, Anamaslı, Çakal Dokuzlu, Alıcılı Karamanlısı, Kabakulak Alıcısı, Öştile Alıcısı, Avcı, Ketmi, Ovacıklı ve Abdallı cemaatleri ile İfraz-ı Zülkadriye’ye katılan Küşne, Körüklü ve tabi cemaatlerinden Kırıklı, Kara Halilli, Kara Atebekli, Kurusulu, Âlemli, Köse-Döğerbeyli, Pekmezli Afşarı, Befkanlı ve Kayaklar cemaatleri asıl mahalleri olan Çukurova’dan firar ile Karaman, Kütahya ve Bursa eyaletleriyle İçel, Aydın, Saruhan sancaklarına giderek perakende olmalarıyla Çukurova’ya nakl ve iskân olmaları için teşebbüse geçilmiştir. Söz konusu cemaatler hanekeş reaya olmadığı için 10 seneyi doldurmuş olanlarının da nakledilmesi için 1725 yılında emir verilmiştir (Halaçoğlu, 1997, s. 86).

“Adana yakınlarında sakin Karalar aşireti Kurtkulağı reayasından olup, Tarsus taraflarına giderek şekavette bulunduklarından, hacıların dönüşünden önce, iskân mahallerine kaldırılmaları, gerekirse Tarsus voyvodasının da yardımından faydalanılarak nizamlarının verilmesi hususunda, 1791 tarihinde Adana valisine emir gönderilmişti.” (Halaçoğlu, 1997, s. 57).

Akbaş cemaati Adana'ya bağlı Ağba, Boğalı vd. harap köylere iskânlarına karar verilmiştir (Halaçoğlu, 1997, s. 61). 1729 tarihli bir fermanan anlaşıldığına göre İlbeyli cemaatinden 7 hane Adana'ya yerleşmişlerdir (Halaçoğlu, 1997, s. 124).

18. yüzyılda III. Ahmet devrinde Anadolu'da han ve derbentlerin yeniden nizama sokularak mamur bir hâle getirilmesi çalışmaları, bu merkezlere bir kısım ahalinin iskânını gerekli kılmıştır. Adana'ya bağlı Kurtkulağı derbendi 1712 yılından itibaren onarılmaya başlanmıştır (Halaçoğlu, 1997, s. 71).

1726 yılında Lekvanik ve Kırıntılı cemaatleri yerleştirilmiş bulundukları Göksun ve Mağara (Tufanbeyli) bölgelerinden bağlı oldukları mutasarrıfların tespit edilmiş vergilerden daha fazla talep etmeleri üzerine bazılarının yerlerini terk ederek dağıldıkları bildirilmiştir. Ekip biçmekle meşgul olmak, yerlerini terk etmemek, yolcu ve halktan kimselerin mal ve canına zarar vermemek şartıyla bu gruba dahil olan Kızılkoyunlu cemaatinden 65 hane Nevşehir bölgesine iskan edilmiştir (Halaçoğlu, 1997, s. 76, 77).

Adana livasının Dünderli nahiyesine bağlı Kaçarlı cemaati yerini terk ederek İçel sancağı kazalarından Ermenek dâhilindeki Beyçayırı mahalline yerleşmişti. Bu cemaatin önceki yerlerine kaldırılması için 1708 yılında teşebbüse geçilmiş, bu yolda, iskâna memur Konya valisine emir gönderilmiştir (Halaçoğlu, 1997, s. 84).

“Aynı senelerde Osmanlı iskân siyasetinin en hatalı işi yapıyordu. Rus istilâsı üzerine memleketlerini terk ederek, imparatorluk Türkiye'sine iltica eden Kafkas muhacirlerine yer arayan devlet, bula bula Avşar yurtlarını, Avşar yaylalarını bulmuştu. Basiretli bir iskân siyaseti bu Çerkes muhacirlerinin boş, hali yerlere iskân olunmasını gerektirirdi. Hâlbuki vatandaşlık, insanlık, mülkiyet hakları çiğnenerek, iptidai bir usulle, yıllardır bu toprakların sahibi olan aşiretler yerlerinden sürülüyor, yurtları gasp olunup mültecilere veriliyordu. Avşarlar haklı olarak reaksiyon gösterdiler. Çerkes'lerle savaşıp, onları Sivas'a sürdüler. Uzun kavgalar oldu; Osmanlı ordusu yetişip Avşar'ları tedip etti.” (Eröz, 1991, s. 258). 19.01.1869 tarihinde Avşarların Adana, Payas ve Kozan taraflarına inmeleri yasaklanmıştır. Daha önce bu yerlere yerleşenler varsa zorla çıkarılması istenmiştir (Bayraktar, 2007, s. 426).

18. yüzyılda özellikle Adana istikametinden gelen Receplü, Reyhanlı, Kuzugüdenli ve Kazıklı gibi aşiretlerin Develi ovasını aşarak Erciyes dağı çevresinde sayısız eşkıyalık hadisesine karıştıkları görülür (Akbaş, 2005, s. 31).

Halep Avşarlarından olan Arap Hasanlı oymağı 18. yy.'dan itibaren kışlamak için Halep'i bırakarak Çukurova'ya inmeye başlamıştır. Obanın bir bölümü Adana ve Karaisalı ilçesinde yerleşmiştir (Akbaş, 2005, s. 58).

A.Burhanettin Akbaş, (2005, s. 115) Çukurova'ya yerleşen İmamkulu oymağı hakkında şu bilgileri verir: “1691-92 yılında Rakka'da iskân edilmiş olan İmam Kulu oymağı, 1695 yılında Bahrili ve Kara Gündüzlü oymağı ile beraber çevreye zarar verdikleri için Rakka Beylerbeyine emir gönderilmişti. Bunlar bu tarihte Kadirli ilçesine gelip yerleştiler. 1707'de Ceyhan nehri boyunca Haremeyn vakfı reayası olup izinsiz burada oturan İmam Kulu Avşarı (Tacirli Avşarı ile) eşkıyalık yapıyordu. Bu yüzden eski yerleştikleri yer olan Maraş'ta Güvercinlik mevkiine iskânları istendi. Recepli Avşarına tabi olan İmam Kulu Uşakları ise diğer bazı oymaklarla Arap aşiretlerinin baskısını önlemek için Havran nahiyesine iskân edilmek istendiyse de başarılı olmadı. 1727 yılında İmam Kulu cemaati, Bahrili ve Leklerle birlikte Pozantı'da kışlıyor, Niğde üzerinden Erciyes'e gelip burada yayılıyorlardı. Bu geliş gidişler sırasında Köstere, Harmancık, Develi Karahisar ve İncesu'da halka zarar veriyorlardı. Develioğlu Seyid Mustafa bunları yenip bölgeden uzaklaştırmıştı. Belgelerde İmam-Kulu Avşarının Adana, Boz-Ok, Develi, Halep, Kars-ı Dulkadır, Kayseri, Maraş, Misis, Pozantı, Rakka, Yeni-İl ve Zamantı'da bulunduklarını görüyoruz.”

Kara Halilli cemaatinin İfraz'a dâhil edilen bölükleri 1725'te Adana'da Kurtkulağı'na yerleştirilmiştir. Bunlar Karaman, Kütahya, Bursa, İçel, Aydın ve Saruhan taraflarına kaçtıysa da tekrar Çukurova'ya nakledilmişlerdir (Halaçoğlu'ndan akt. Akbaş, 2005, s. 166).

İsalı oymağından bazıları (10 hane) 1707'de Adana Kınık'ta yerleşmiştir. Adana ve Kozan bölgesinde bulunun cemaat dağılarak başka bölgelere yerleşmiştir (Akbaş, 2005, s. 117).

“1708 yılında Adana'da Danişmentli Türkmenlerinden konargöçer bir halde yaşayan Köpekliler, bulundukları bölgeden dağıldılar, ancak tekrar Anavarza'ya iskânları yapıldı. Fakat Köpeklilerin rahat durmadıkları anlaşılıyor, çünkü 1710 yılında Rakka muhafazasına gönderilen bir emirle Hama'ya iskânları gerçekleşti.” (Akbaş, 2005, s. 143).

Kuzugüdenli aşireti 18. yüzyılda Adana, Yüreğir, Tarsus, Sivas, Niğde, Rakka ve Kayseri'de bulunan geniş bir aşiretti. Yerleşik halka zarar verdikleri ve bir kısım taşkınlıklara sebebiyet vermelerinden dolayı iskâna mecbur tutulmuşlardır (Akbaş, 2005, s. 146).

Kazıklı oymağının 18. yüzyılda asıl yurtları Adana eyaletinde olmasına rağmen Kozan dağı mıntıkasına ve Develi yaylalarına gelmişler ve yerleşik ahaliye zarar vermişlerdir. Bu aşiretin bir bölümü Tarsus ve Adana'ya yerleşmiştir (M.Hülagü, 1998'den akt. Akbaş, 2005, s. 132).

“1700'lü yılların başlarında Çukurova'nın sosyal yapısı iyice karışır. Bozdoğan aşireti, Tarsus taraflarından Adana'ya gelir. Kerimoğlu başkanlığında Anavarza kalesi eteklerine yerleşir. Sunbas suyu kıyısında Güveloğulları, Sis dağlarında Kozanoğulları güçlenir. Aşiretler arası çatışmalar sürer. Yaylak ve kışlak yurtlarında birbirleri ile çatışan aşiretlerin bu davranışları yüzünden önemli ölçüde nüfus kayıpları olur.” (Yurtsever, 2009, s. 322).

XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra konargöçer Türkmenlerin Gavurdağı bölgesini kışlak olarak kullandıkları görülmektedir. “Çünkü iklim bakımından kış mevsiminde havası oldukça yumuşak olan bölge kış mevsiminde geçici iskân için oldukça uygun şartları taşıyordu. Yaz günleri de yaylak olarak kullanılan bölgelere çıkmak için Gâvurdağları'nın güzergâh olarak kullanılması bu bölgeye ister istemez bir hareketlilik getirmekteydi. Sıradağlar şeklinde olan bölge Çukurova ile Maraş Ovasını bıçak gibi birbirinden ayırmıştır. İskenderun tarafından kendisine sınır olan Amik Ovası da Çukurova gibi o dönemlerde konar-göçer Türkmen aşiretlerinin birer kışlağı durumundaydılar.” (Terzi, 2010, s. 32).

“1740'lardan 1865'e kadar kış mevsiminde Sarıçam'a inen, yazın Aladağlara çıkan Karahacılı aşireti 1865 yılında Osmanlı'nın Adana'ya gönderdiği Fırka-i Islahiye'nin çalışmaları Adana Valisi Halil Paşa'nın çabaları sonucu yine Sarıçam yöresine 36 pare (parça) olarak yerleştiler. Köy kurdular. Yörüklükten yerleşik köylülüğe geçiş, vergi ve asker verme onlar için ilk anda sıkıntılı oldu. Ama kısa sürede toprağı sevdiler.” (Yurtsever, 2009, s. 260).

“Buruk Beldesi halkını ‘Karahacılı Aşireti’ üyeleri oluşturmaktadır. Bu aşiretin 18. yüzyılda (1741) Sarıçam Nahiyesi'nde kışladığı bilinmektedir. Karahacılı Aşireti Adana Valisi Halil Paşa döneminde (1836) kışlak yerleri olan Sarıçam bölgesinde yerleşik hayata geçmişlerdir. Bu aşiretin 36 köyde yerleşik olduğu bilinmektedir. Yerleştikleri yerlerden birisi de Adana Yüreğir'e bağlı Buruk Beldesi'dir.” (Kutlusoy, 2006, s. 3). Buruk Beldesi halkı yerleşik hayata geçtikten sonra yaylacılık (hayvancılık) faaliyetlerini 19. yüzyılın sonlarına kadar Torosların (Aladağ) Acıman yaylasına gitmekle sürdürmüşlerdir. Ancak belde halkının yaylak yerlerine yeni üniteler kurulması dolayısı ile mera alanlarının daralması; I. Dünya Savaşı'nın hayvan

yetiştiriciliği üzerindeki olumsuz etkileri; ayrıca 20. yüzyılın başlarında tarla ürünlerinin özellikle de pamuk yetiştiriciliğinin önem kazanması yaylacılık faaliyetlerinin terk edilmesine neden olmuştur (Kutlusoy, 2006, s. 4).

Fransızların Mısır'ı işgali gündemde olunca (1797) sahillerin güvenliğinin sağlanması ve hac yolunun layıkıyla korunması gerekmektedir. Üstelik aşiretler yaz gelip de yaylaklarına çıktıklarında Çukurova boş kalmakta ve iyice sahipsiz duruma düşmektedir. İşte bu süreçte Halil Paşa'nın Sadarete bir teklifte bulunduğunu görmekteyiz. Hac ve kervan yolu güzergâhında olan Ilıcabeli ve Burnaz köprüsü arasına sahil şeridi boyunca Tecirli aşiretinin iskân edilmesi, sahillerin ve Cadde'nin emniyetinin sağlanmasına katkı sağlayacaktır. Bu durum aynı zamanda Tecirli Aşireti'nin yerleşik hayata geçmesi için bir vasıta olacaktır. Böyle bir iskân ile hem aşiretler bir yerde sabit kalarak düzen sağlanacak hem de bölgenin güvenliğini sağlama bakımından bunlardan faydalanılacaktır. Halil Paşa bu düşüncesini Sadaret'e teklif olarak sunar. Sadaret uygun görerek Tecirli aşiretinin söz konusu yere iskânına başlanır (Terzi, 2010, s. 64, 67).

Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa, 29 Temmuz 1832 tarihinde, Belen geçidinde, Ağa Hüseyin Paşa kumandasında Osmanlı ordusunu yendikten sonra, bu bölgeye tamamen hâkim oldu (Çabuk, 1976, s. 38; Halaçoğlu, 1973, s. 13). Adana ve yöresi Mehmet Ali Paşa ayaklanmasından kısa süre sonra oğlu İbrahim Paşa tarafından ele geçirilmiş ve 1833-1840 yılları arasında bağımsız bir eyalet olarak onun tarafından yönetilmişti. 1841 Mısır Fermanı ile Adana yeniden Osmanlı yönetimine geçmiş, yapılan düzenleme ile Adana bölgesi mutasarrıflık olarak idare edilmeye başlanmıştır. Fakat mutasarrıflar bölgeyi aralarında âdeta paylaşmış olan aşiret beyleriyle başa çıkamadılar (Çadırcı, 1997, s. 367).

XIX. yüzyılda genel olarak, toplu bir iskân siyaseti yerine bölgelere hitap eden ve onların ıslahını da amaçlayan bir yol takip edilmiştir." (Halaçoğlu, 1997, s. 7).

Tarihi kayıtlara göre, 1860'lı yıllara gelindiğinde bölgenin konargöçer nüfusu yine büyük bir yekûn tutar. Bu dönemde bölgede; Avşar, Varsak, Reyhanlı, Sırkıntılı, Tecirli, Cerid, Oruçlu, Karacalar, Yağbasan, Bozdoğan, Ulaşlı, Kapulu, Delikanlı, Çelikanlı, Kırıntılı, Lek, Hacılar, Karafakılı, Şıhlar (Şeyhlü), Okçu-izzeddünlü, Amikî aşiretleri bulunuyordu (Sansar, 2002, s. 913; Yavuz, 2004, s. 30).

1828 yılında Adana valisinin otoritesini tanımayan aşiretler şehre saldırı düzenlediler. Vali şehri terk ederek kaçmak zorunda kaldı. Derebeyler ve aşiret reisleri kendi aralarında anlaşarak bölgede güvenliği sağlayacaklarını resmî belgeyle

açıkladılar. 1828-32 yılları arasında Adana ve Maraş yöresinde Valiler görev yapamaz hâle geldiler. Bu dönem valiler ile aşiretlerin kanlı kavgaları ile geçti (Yurtsever, 2009, s. 128).

1852 yılında Çukurova’da Sumbas suyu ve Anavarza kalesi yakınlarında kışlayan Avşar aşiretinin 40.000 koyunu, 3.000 keçisi, 40.000 ineği, 9.000 devesi vardır. Aşiretler Tatar kahyalarına, Güveloğlu beylerine, Kozanoğullarına göç zamanı haraç ödemek zorunda kalmaktadır (Yurtsever, 2009, s. 204).

“II. Mahmut döneminde başlatılan Tanzimat yıllarında genişletilerek devam eden reformlar, aşiretlerin de hayatlarını doğrudan doğruya, üstelik istemedikleri doğrultuda etkilemekteydi. Tanzimat Fermanı’nın üç temel ilkesi olan askerlik, vergi ve asayiş konusu aşiretlerle doğrudan doğruya ilgiliydi.” (Saydam, 2000, s. 220).

“XIX. Yüzyılda Çukurova’daki göçebeler âlemi neşe ile sonbaharını yaşıyordu. Dadaloğlu ve diğer şairler göçebe hayatın bu son neşeli güzünü bütün canlılığı ile ifade etmişlerdir. Ancak, Fırka-i islahiyye beklenmeyen bir zamanda, bir bora gibi gelerek bu âlemi bir anda yaktı. Böylece faal, iyimser, varlıklı Türkmenler’in çoğu az hareketli, mütevekkil, az neşeli, gösterişsiz ve yoksul köylüler hâline geldiler.” (Sümer, 1963, s. 85).

XIX. yüzyılda “Tanzimatla birlikte aşiretlerin bulundukları eyalet haricine çıkmalarına sınırlamalar getirildi. Bundan böyle göçerler, sadece devlet tarafından aşiret reisine verilen mühürlü mürur tezkeresi ve kefil göstermek suretiyle eyâlet haricine çıkabileceklerdi. Öte yandan bu dönemde memleket içinde müstakil hareket etmeye alışmış bazı aile gruplarının da ıslahı ve iskânı çalışmaları yapıldı. Bunlardan özellikle Payas’da Küçük Ali oğulları ile 1864-65’de Kozan ve Çukurova bölgesinde Kozanoğullarının iskânı önem taşımaktadır.” (Halaçoğlu, 2010, s. 77).

“Kaybedilen topraklarda kalan ahalinin baskılar sebebiyle yurtlarını terk ederek büyük bir göçe başlamaları, devleti yeni problemlerle karşı karşıya bırakmıştır. Bu durum karşısında göçmen meseleleriyle ilgilenmek üzere 1860’ta muhacirin komisyonu kurulmuş, böylece iskân işiyle doğrudan alakadar olan ilk teşkilat teşkil edilmiştir. Daha sonra ise, bu komisyonun yeniden teşkilatlandırılarak aşiretlerin iskân vazifesini de üstlendiği görülmektedir.” (Halaçoğlu, 1997, s. 9).

“1864 yılında Kafkasya’dan, 1877 yılında Balkanlardan gelen göçmenler, yoğun olarak yerleşmeye başlayınca; yaylalar ve kışlak olarak kullanılan ovalar elden çıktı. Bunun üzerine Yörükler kendi yaylalarına ve kışlaklarına yerleşmek zorunda kaldılar. İskân olayı 1950 yılına kadar sürdü.” (Bayar, 2004, s. 135).

1865 İskânından önce de merkezî kuvvet, asker toplamak, vergi almak ve çiftçiliği artırmak, güvenliği ve devlet kontrolünü sağlamak amacıyla pek çok kez bölgedeki aşiretleri yerleşik hayata geçirme girişiminde bulunmuştur. Bu girişimlerin çoğu, amacı gerçekleştirmekte yetersiz kalmıştır. XVII. yüzyılın sonlarından itibaren, aşiretlerin iskânında Çukurova önemli bir yer tutmuştur. Bu bölgedeki aşiretlerin yerleştirilme çalışmaları XIX. yüzyılın başına kadar devam etmiştir (Sansar, 2002, s. 913).

Sultan Abdülaziz döneminde, Derviş Paşa 28 Mayıs 1865-16 Mayıs 1866 tarihleri arasında 10 ila 15 bin kişilik bir orduyla Çukurova'da iskân faaliyetlerine girişir. Fırka-i Islahiye'nin hazırlanmasında askerî, siyasî ve ekonomik sebepler vardır. Ahmet Cevdet Paşa'nın eserlerinde Fırka-i Islahiye ordusunun hazırlanış sebebi olarak Kırım Savaşı'nda (1853-1856) iyice hissedilen asker ihtiyacını karşılamak amacı öne çıkmaktadır. Artan asker ihtiyacının gayrimüslimlerden sağlanması düşünülmüş, Cevdet Paşa gayrimüslimlerin Müslümanlarla birlikte savaşa alınmasından doğabilecek karışıklıkları gündeme getirerek bunların yerine iskân bölgesi olarak düşünülen Gâvur Dağı ve Kozan Dağı gibi yerlerde yaşayan Müslüman Türk gruplara dikkat çekmiştir (A.Cevdet Paşa, 1980, s. 113-115; A.Cevdet Paşa, 1991, C. III, s. 107). XIX. yüzyılda toprağının büyük bir kısmını kaybeden dolayısıyla insan ve gelir kaynakları azalan Osmanlılar vergi gelirlerini arttırmak için böyle bir iskâna kalkışmışlardır. Sosyal alanda da bölgedeki konar göçer hayata son vererek, hem halkın yerleşik bir hayatı benimsemesi için gerekli ıslahatı yapmak hem de verimli arazilerin tarıma açılmasını sağlayarak hayat standartlarının yükselmesi ve devlet gelirlerinin artmasını temin etmek amaçlanmıştı (Halaçoğlu 1973, s. 1; Sansar, 2002, s. 913, 914; Yavuz, 2004, s. 12).

Fırka-i Islahiye kuvvetlerince 1865-1866 yıllarında Çukurova, Cebel-i Bereket (Gâvur Dağı) ve Kozan dağlarında devlet idaresi kurulmuş konargöçer oymakların iskân ve yerleşmeleri yapılmıştır. Ayrıca bu hareket sırasında kurulan kasaba ve köyler zamanla önemli merkezler hâline gelmiş çevre il ve ilçelerin de gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Kurulan bu yerlerde resmî binalar ve kışlalar yapılmıştır. Nüfus sayımı yapılarak, askerlik ve vergilendirme işleri, elde edilen verilere göre yeniden düzenlenmiştir (Çadırcı, 1997, s. 368; Yavuz, 2004, s. 6).

Fırka'nın harekâtını kolaylaştırmak amacıyla 1865'te çıkarmış olduğu aşiretlerin yaylaya çıkma yasağı, ovaya yerleştirilen halkın yeni yaşam şekline ve iklime alışabilmesi için bir süre daha devam ettirilmiştir (Beyazıt, 1989, s. 109; Yavuz, 2004, s. 53, K.58). Osmanlı devleti için kaybedilen topraklardaki Müslüman ahalinin Osmanlı

egemenliğindeki topraklara göç etmeleri bunların iskân edilmesi problemini de beraberinde getirmişti (Yavuz, 2004, s. 12).

Osmanlı Devleti'nin Çukurovalı aşiretleri toprağa yerleştirmek için 1865 yılında kurduğu Fırka-i İslâhiye (Reform Ordusu) Ceyhan yöresinde fazla direnişle karşılaşmadı. Cerit aşiret mensupları kıl çadırlarını yırtarak ata ve dedelerinden kalan kışlak yurt yerleri olan Ceyhan nehri kıyılarına köy kurarak yerleştiler. Cerit köyleri olan kurulanların isimleri: İmrenli, Azizli, Hamdili, Çakallı, Tatarlı. Mustafabeyli, Ceyhanbekirli, Altıgözbekirli, Almagölü, Yalakevi, Durakobası, Hunatlı ve Yamutlu (Ali Rıza Yalman'dan akt. Yurtsever, 2009, s. 326).

Osmanlı'nın Reform Ordusu sayılan Fırka-i İslâhiye 1865 yılında Adana vilayetine gelirken şehir merkezleri ve kalelerde yaşayan Ermenilerin muhtemel siyasi amaçlar için isyanlarını önlemek amacıyla Türkmenlerin yerleşik hayata geçip köy ve şehir kurmalarına önem verdi (Yurtsever, 2009, s. 435).

1864 yılında Ahmet Vefik Paşa iskân için baskı yapınca Adapazarı civarında konargöçer yaşayan Karakeçili Yörüklerinden Sarı Musa, cemaatini alıp Samsun tarafına göç etmiştir. Bafra ovasında kışlamışlar, buradaki Karakeçili Yörükleri ile akrabalık kurmuşlar. Bir kısmı burada kalıp iskân olmuşlar. Kışlak dar gelince aşiretin bir kısmı Çukurova'ya inerler. Bir süre Ceyhan'da kalırlar, Toroslarda yaylaya çıkarlar. Aşiretten birkaç aileyi de Ceyhan'da bırakırlar. Ahmet Vefik Paşa iskân görevinden alınca Adapazarı'ndan daha önceki kışlakları olan Aydın'a dönerler (Bayar, 2004, s. 183).

“Bu harekât ile Hatay, Osmaniye, Maraş bölgesinde devletin buyruğu altında olmayan, genellikle Çukurova, Amik Ovası ve Halep çevresinde kışlayan Afşar, Farsak (Varsak), Bozdoğan, Cerid, Tecirli, Sırkıntılı, Ulaşlı, Kırıntılı, Lek (Lekvanik), Tatarlı, Yağbasan, Akçakoyunlu, Bayındır, Bayat, Beğ-Dili, Eymürlü, Kınık ve Döğer'e bağlı Türkmen aşiretleri devletin buyruğu altına alındı (1867)” (Terzi, 2010, s. 188).

Düziçi'nin Karagedik köyünden Çoban İbrahim (K.148) iskânla ilgili şu bilgileri vermektedir: “Göçebeler yerlilerin malını çalarmış. Bağını bahçesini yayarlarmış. Adamını vururlar, gelir geçerlermiş. O yerliler bir heyet olaraktan padişahın huzuruna gitmişler. İstanbul'daymış padişah o zaman. Biz bu göçebenin elinden bıktık usandık. Ne adamımızı koyuyor, ne malımızı koyuyor. Ne bağımızı, ne bahçemizi koyuyor, demişler. O zaman padişah bir paşa göndermiş. Ne kadar askerle gönderdiyse. Bu göçebeleri bir yere iskân edin demiş. Askerin paşasının adı Yaver Paşa imiş. Şimdi Osmaniye'nin Alhanlı köyü diye bir köy var. Oraya Yaveriye derler şimdi. Yaver Paşa

askerinen gelmiş oraya oturmuş. O kadar göçebenin hepsini davet etmiş, olmamış iskân edememiş. Vurup kıramamış da. Çekmiş geri gitmiş İstanbul'a. Padişahım mümkünü yok iskân edemedim, demiş. Bir paşa daha göndermiş. O da Araplı'ya gelmiş oturmuş. O da aşireti iskân edememiş, o da çekmiş geri gitmiş. Derviş Paşa'yı göndermiş. Derviş Paşa Kanlıgeçit'in orada gelmiş, oturmuş. Yol bir hat ya. Göçebe buradan gider salmam diye oraya oturmuş. Aşiretin ağasını, beyini evine davet emiş ziyafet çekmiş. Demiştir ki bakın arkadaşlar size ben yer göstereceğim iskân edeceğim. İçinizden birini paşa tayin edeceğim. Kiminizi memur edeceğim. Gelin hükümete karşı gelmen sizi iskân edim, demiş. Gelen adamların birisi biz bir oğlan evericik, düğün kurucuk. Gidek o oğlanı everek, düğününü kurak. Ondan sonra gelek nereye iskân edersen oraya iskân olak, demişler. Paşa gidin demiş. Adamlar düğününü kurmuş, oğlan evermişler. Paşanın huzuruna giderken paşa oğlanı everdiniz mi, everdik dersek bu paşaya bir hediye alak, demişler. Şimdi kıl keçinin kıllarının dibinde zülûf gibi yumuşak bir şey olur. Onu alırlar ondan el yüz silecek peşkir yaparlarmış. Gelinin çeyizinden bir peşkir almışlar, bunu paşaya vererek diyen. Gitmişler, varmışlar. Ne ettiniz, düğünü kurdunuz mu?, kurduk demişler. Paşam şunu da sana hediye getirdik demişler. Paşa eline almış bir şöyle bakmış, bir böyle bakmış. Hiçbir şeye benzetememiş. Beğenmemiş paşa. Öyle gelininize...diye küfür etmiş. İçinde Mustuk Ağa diye bir ağa varmış aşiretin. Paşaya karşı bir şey diyecekmiş, yanındakiler aman kardeşim askeriyle bizi kırar geçirir demişler, durdurmuşlar. Adamın içi taşmış, duramamış. Paşam o gelinin güveyisi şu adam. O adam sana aynı şekilde küfretsin de adet yerini bulsun, demiş. Derviş Paşa bir paşa rütbesi getirin, demiş. Mustuk Ağa'nın omzuna dikmiş. Bu aşiretin paşası sensin, demiş. Vezirleri de seçmiş. Herkesi iskân etmiş. Bizi de Karacaören'e iskân etmiş. Orada mal yeri olmadığından durmamışlar. Hasan Ka Maraş valisine biz Karagedik'e göçeceğiz, demiş. O da izin vermiş. Buraya yerleşmişler.”

Derviş Paşa'nın geldiği dönemde Kadirli tarafına iskân edilen konargöçer aşiretlerin bir kısmı sıcağa, sineğe, sıtma hastalığına dayanamamış, verilen arazileri terk ederek Samsun tarafına göçmüşler. Orada duramamışlar Aydın tarafına geçmişler. Oradan Antalya'ya gelmişler. Bir grup orada kalmış, bir grup Çukurova'ya gelmiş (K.46).

Fırka-i Islahiye bahar ayında aşiretleri bulunduğu yerde mecburi iskâna zorladı. Avşarlar o yıl bahar ayında yaylaya Binboğa'ya çıkmıştı. Kozan dağlarının geçit yerlerine Osmanlı karakolları kuruldu. Avşarların ovaya inmesi yasaklandı. Bulundukları yerlerde Sarız, Pınarbaşı, Tomarza yöresine yerleşmeleri mecburiyeti

getirildi. Avşarlar bulundukları yerlerde taşlık, kayalık, verimsiz topraklara yerleştiler. Ekili alanların çoğu kendilerinden önce gelen ve iskân olan Kafkas muhacirlerine verilmişti. Böylece Çukurova ile bağlantıları kesilmiş oldu (Yurtsever, 2009, s. 209).

1905 yılında Adana'nın Saimbeyli yöresinde Jandarmalar tarafından vurularak öldürülen bir eşkıyaya bacısı tarafından söylenen ağıdın şu dörtlüğü konumuz için önemlidir:

“Al atın da ardı sekil

Kardeşim dağlara çekil

Dağlar hükümete kesti

Aydınlı donuna dıkıl” (Özdemir, 2002, C.II, s. 149).

1895’li yıllarda Adana’da geniş araziler üzerinde kurulu çiftlikler vardır. Çiftliklerin sahibi ağalardır (Mağmumi, 2008, s. 176).

Mağmumi (2008, s. 198) 1895’li yıllarda, Bulanık ilçesinin merkezi Bahçe Kasabası’ndan Maraş’a doğru giderken sekiz on evden oluşan Yörük topluluğuna rastlar. Onları şu şekilde anlatır “Evlerinin dört yanı açık ve üstü meşe dallarıyla örtülü yeşil çadırlardan ibaretti. Sabahleyin çoluk çocuk, kadın erkek hepsi büyük bir çalışma içinde görünüyordular. Hayvanları otlatmak üzere yamaca yayılmış. Erkekler keçileri sağmakla meşgul. Yaşlı kadınların bir bölümü yufka ekmeği pişirmekte. Genç kızlar çadırların önüne konulan ve birbirine çatılı üç direğe takılı tulum biçimindeki yayıktan tereyağı çıkarıyorlar. Bizi uzaktan görünce bağrıışarak, koşuşarak davet ettiler.”

Osmanlı Devleti döneminde Anadolu’ya farklı coğrafyalardan çok sayıda göçmen yerleştirilmiştir. Adana vilayeti diğer Osmanlı vilayetlerine oranla daha az nüfus yoğunluğuna sahip olması ve çok verimli arazilerin bulunmasından dolayı iskân yeri olarak seçilmiştir. Bu bağlamda 1869-1907 yılları arasında Adana vilayetine 19 binden fazla Kırım ve Kafkas göçmeni yerleştirilmiştir. Böylece bu iskânlarla birlikte aşiretlerin hayvanlarını otlatacağı alanlar azalacağından onların bölgede başıboş dolaşmalarının da önüne geçilmiş olacaktı (Bayraktar, 2007, s. 405, 411).

Adana vilayetinin nüfusu 1867 yılında Kırım, Kafkas, Rumeli, Girit muhacirleri ve yerli göçer aşiretlerin iskânı ile birlikte 156.170’den 404.929’a yükselmiştir (Bayraktar, 2007, s. 419). Türkiye ile Yunanistan arasında 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan sözleşme ve protokolle birlikte Anadolu’ya gelen göçmenlerin iskân edildiği yerlerden birisi de Çukurova bölgesidir. İskânla birlikte yeni yerleşim birimleri kurulmuştur (Şenesen, 2011, s. vi, vii).

Konargöçer grupların bir kısmı kendi aralarında ya da yerleşiklerle yaşadıkları büyük sorunlar (adam öldürme, düşmancılık gibi) nedeniyle adli takipten kurtulmak, hasımlarından uzaklaşmak için başka bölgelere göç etmişlerdir (K.44, K.80, K.146, K.147).

Çukurova'yı kışlak olarak kullanan konargöçer Yörüklerin bir kısmı Çukurova'ya yerleşirken bir kısmı tekrar geldikleri yere geri dönmüşlerdir. Aydın'dan Çukurova'ya gelen Yörükler sıcağa dayanamaz. 1926'da bölgedeki Saçıkara aşiretinden Samsun'a yerleşmek için gidenler olur. Burada kıtlık yaşandığından, hayvanlar soğuğa dayanamayıp telef olduğundan ertesi yıl Çukurova'ya tekrar dönmek zorunda kalırlar (K.42, K.84, K.95, K.117).

I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Mücadelesi

Konargöçerler, I. Dünya Savaşı'nda cephelere (Çanakkale, Yemen) giderek savaşa katılmış, bir kısmı şehit olmuştur. Yemen cephesinde 9 sene askerlik yapanlar, geri döndüklerinde ailelerinin çadırını uzun aramalar sonucu bulabilenlerin yaşadıkları hâlâ anlatılmaktadır (K.19, K.21, K.22).

1914-1918 yılları arasında cereyan eden I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin de içinde bulunduğu ittifak kuvvetleri yenilmiş, Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştır. Bu antlaşmadan sonra yurdun dört bir tarafı işgal edilmeye başlanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin silah bırakması ile birlikte 1918 yılı aralık ayı içinde Fransızlar ve iş birliği yaptıkları Ermeniler Adana'yı ve Cebelibereket Sancağı merkezi Osmaniye'yi işgal ettiler (Yurtsever, 2009, s. 222).

Çukurova'nın Fransızlar tarafından işgal edilmesinden dolayı Mersin'de yaylakta kalan Yörüklerden bazı obalar kış gelmesine rağmen Çukurova'ya inememiş, Sertavulbeli'nden Mut'a inmek zorunda kalmışlardır (K.19).

Anadolu'nun işgal edilmesiyle birlikte konargöçerler de yer değiştirmek zorunda kalmıştır. İşgal edilmeyen bölgelere doğru kaymışlardır. Konya'nın Çimendağ yaylasına çıkan Yörükler bölgenin işgal edilmesiyle 300 çadır Maraş taraflarına göçmüşlerdir. Yeni kışlak ve yaylak yerleri arayışına girmişlerdir (K.29).

27 Aralık 1918'de Fransızların Pozantı'yı işgal etmesi üzerine bir Yörük kadını olan Gülekli Hatice kadın; millî kuvvetlere et, süt, yoğurt, peynir gibi yiyecek ve giyecek yardımında bulunmuştur. Ayrıca Aydınlı aşiretinden bazı kişiler bölgedeki millî kuvvetlere katılmışlar, Fransızlara karşı fedakârca çarpışmışlardır (Delikoca, 2005, s. 127, 131).

Osmaniye’de görüştüğümüz İbrahim Saçıkara (K.43)’nın verdiği bilgiye göre: “Fransız askerleri Osmaniye’de Karabahadır adı verilen yere yerleşmişler. Fransızlar, ulaşımı engellemek için Ceyhan nehri üzerindeki gemilerin halatlarını kesmişler. Yaz günü ırmağın taşkın zamanında konargöçerler ve yerliler nehrin karşı tarafına geçememişler. Düldül’ün orada hep çetelerimiz varmış. Yörükler o yıl yaylaya gidememişler. Yassıca’nın orada İbrahim Bey’in yaylası var. Burada çeteler varmış. Konargöçerlerden büyükler Fransız başkanın yanına çıkmışlar. Bizim hayvanımız, çolumuz çocuğumuz yaylaya alışkın, bize yol verin demişler. Düldül’ün oradan Hodu’dan Maraş tarafına yol vermişler. Hodu’nun oraya vardıklarında çeteler Yörüklerin önüne geçmiş, biz toprağı savunurken siz nereye kaçıyorsunuz demişler. Yörükler 300-500 çadır birikmişler. Yörükler çete liderine siz bizden ne istiyorsunuz, diye sormuşlar. Onlar da asker, erzak istiyoruz demişler. Yörükler yüzlerce hayvan toplayıp vermişler. Gönüllü olarak çetelere katılanlar olmuş. O zaman kar düşmeyince yayladan gelen olmazmış. Kar yağdığında Çukurova’ya dönmüşler. Çeteler Fransızları kaçırmış, ellik gâvuru olan Ermeniler de onlarla birlikte kaçmış. Zeytin ile Saimbeyli Ermenileri dayanmışlar, gitmemişler. En son onlar gitmişler.”

Yörükler develeriyle Adana-Osmaniye arasında cephe taşımışlardır. İbrahim Saçıkara (K.43) bu konuyu şöyle açıklamıştır: “Dedem (adı İbrahim) develerle cephe taşıırken acıkan develerin yayılması için bir yere konak vermişler. Akşam olunca nöbet tutarak cephaneyi beklerlermiş. O zaman tüfekleri devenin hatabında serbest gidermiş. Dedem çiftesiyle beklemiş. Arkadaşını biraz da sen bekle diye kaldırmış. Adam kalkınca bir sigara yakmış. Kaldırdığı adamın elinden sigara düşmüş hemen geri uyumuş. Dedem bunu görünce tekrar kalkmış. Bakmış ki birisi cephe sandıklarından birini almış götürüyor. Dedem çiftesyle bu kişiyi sırtından vurmuş. Vurulan kişi yere düşmüş. Uyuyanlar silah sesiyle uyanmışlar. Orada bulunanlar ölen kişiyi saklayarak oradan tekrar yola çıkmışlar.”

Saimbeyli (Hacın)’de Ermenilere karşı oluşturulan çetede Yörükler de yer almışlardır. Gizik Duran, Hacı Ahmet Hoca, Hin Ali Mustafa, Dolaşık Deli Ahmet, Kayacıklı Mustafa Çavuş, Naltaşlı İsmail Çavuş çete kurmuşlar. Savaşı kazanıp Ermeni’yi sürdükten sonra Saimbeyli’nin Beypınarı köyüne Atatürk’ün emriyle savaşta yararlık gösteren Antalya-Serik’ten gelen Ecevitli Yörüğü-Dolaşıklı kabilesi de iskân edilir (K.56).

“Tufanbeyli’nin Tozlu köyünü İngiliz askerler basmış. Erkekler ormana kaçmış, kadınlara saldırmaya başlayınca Hin Ali Mustafa da göçüp gidiyormuş. Hin Ali’nin

arkası denen Dedebe'li'nin eteğinde taş var. Hin Ali'nin 16 yaşında bir bacısı varmış. Bacısına 100 metre arkadan beni destekle demiş. Bacısı desteklerken 4 İngiliz askerini vurup köyü kurtarmış. Malını melalını orada bırakmış. 3 gün yaz gününe bir yere gidememişler, açlıktan dut yaprağı yemişler. Saimbeyli'de guvarnör Saim Bey'e on tırnağının onunu da sökerim, Hin Ali'yi yakalayıp getireceksin, demiş. Develi'de çete kurup geri dönüp baskın yapmışlar. Çarpışmanın yapıldığı bu yere, çevrede yaşayanlar hâlâ 'Hin Ali'nin arkası' demektedir." (K.56).

Kuvai Milliyeciler konargöçer Yörüklerin ellerindeki güçlü develeri almış, beylik malı yapmışlar. Geri vermemişler. Aldıkları develerle cephan taşımışlardır (K.43, K.64).

Çete harbinde Yörükler hayvanlarını satıp silah almışlar. Develeriyle cephan taşımışlar. Deve her yere gidebildiğinden mühimmatı istenen yerlere taşımışlar. Savaşan askerlerin yiyeceğini karşılaşmışlardır. Saimbeyli, Hacı, Feke'de Ermenilerle savaşmışlardır. Mücadeleye destek olmak için çeteler kurmuşlar. Bir kısmı şehit olmuş (K.41, K.44, K.63, K.64, K.119).

Kaynak kişilerden İsmet Erol'un (K.19) ifadesiyle: "Güz günüymüş, şiddetli bir kış yaşıyormuş. Kağrı ve develerle trene cephan çekerlermiş. Camızlar ölmüş. Soğuğa sadece develer dayanabilmiş. Seferberlikte Tarsus-Pozantı arası tren yolu yokmuş. Babamgil cephaneyi 6-7 deve ile Tarsus'tan alıp Gülek'e teslim ederlermiş. Deveci, mermilerin dökülmemesi için sandıkları çiviler, "Bir mermi bir vatan kurtarır.", dermiş. Babam 6-7 ay orada cephan çekmiş. Deveci çokmuş bir babamgil değil. Bütün aşiretlerin, Yörüklerin devesi oradaymış."

Kaçkaç döneminde Fransızlar bölgeyi işgal ettiklerinde, konargöçerler dağlara çekilmişler. Fransız uçakları keşif uçuşu yaparken, göçerler üzerine mermi atmışlar. Bazı kadınlar çok korkmuş, bu korkuyla "yürek sıkıntısı" oluşmuş. Savaş sonrasında herhangi bir üzücü olayda bayılmak suretiyle bu etki uzun yıllar sürmüş (K.19).

Bazı Yörükler 8-10 kişilik atlı, süvari çete oluşturarak Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasına katkıda bulunmuşlardır. Kayseri'nin Develi ilçesinde, Saimbeyli'de, Maraş'ta mücadele etmişlerdir (K.21).

Cumhuriyet Dönemi (1923 Sonrası)

Cumhuriyet Dönemi'nde devlet; nüfusun artırılması, üretim gücünün yükseltilmesi, topraksız nüfusun topraklandırılması, dağılan Osmanlı devletinin eski topraklarından kopup gelen, göçmen ve sığınmacıların yerleştirilip iş gücü sahibi

yapılması, gezginci aşiretlerin ve çeşitli unsurların iskân edilerek çağdaş toplumun bireyleri hâline getirilmesi gibi sorunlar üzerinde durmuştur (Babuş, 2006, s. 81).

“1928 yılında Adana valisi tarafından Dâhiliye Vekâletine gönderilen yazıda Saimbeyli kazasında aşiret ileri gelenlerinden Kadir Efendi adındaki şahsın da talebiyle iskânları istenen Sinar aşiretinin kaza dâhilinde yaylak ve kışlak hayatı yaşadıkları hayvanat ile mera sıkıntısı çektikleri, hayvanları ve yerleşmeleri için bir arazinin tespit edilmesi durumunda iskân olabilecekleri bildirilmiştir.” (Erdal, 2008, s. 6).

Cumhuriyetten sonra hayatını konargöçer olarak devam ettiren Yörüklerle zorunlu iskân yasası çıkmıştır. 1933’te Honamlı ve Karaevli aşireti Yörükleri Saimbeyli’nin Beypınarı köyüne iskân edilmişlerdir. Köyün ilk mührünün verildiği Honamlı aşireti İç Anadolu Bölgesi’ne göç etmiştir. Karaevli aşireti Yörükleri de bu bölgeyi yaylak olarak kullanmışlar, kışın Çukurova bölgesine göç etmişlerdir (Karabulut, 2006, s. 2).

“1934 yılı mayıs ayında yapıldığı belirlenen iskân faaliyetlerine göre; Ceyhan’ın Kömürdülü civarında kışlayan 179 hanede 988 nüfusa sahip Tekeli ve Harzun aşiretleri Kömürderesi, Uzunpınarı ve Kumtepe mevkilerine iskân edilmişlerdir. Yine aynı gerekçelerle Kadirli kazasına bağlı Tozlu köyü civarında kışlamakta olan Karatekeli aşiretine mensup 62 hanede 280 kişi yine bu köyde iskân edilmiş ve bunlara köy civarında bulunan 2750 dönüm arazi tahsisi edilmiştir.” (Erdal, 2008, s. 7).

Türkiye’nin temel iskân yasası 1934 tarih ve 2510 sayılı İskân Yasası’dır. Yasa dışarıdan gelen göçlerin yanında iç göçlerle de ilgilidir (Babuş, 2006, s. 139, 274). 5/2/1948 tarih ve 3-6992 sayılı Bakanlar Kurulu’nun tespit ettiği (İskân Programının 3. maddesinde şu hususlar belirtilmektedir: (3 A) Hiç bir yerde devamlı oturmayan, öteden beri göçebeliliği yaşam biçimi hâline getiren Türk soyundan ve ana dili Türkçe olan göçebeler İçişleri ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıklarınca belirlenecek yerlerde toplu veya dağınık bir şekilde iskân edilirler. (3 C) Göçebelerin işlemleri kendilerinin öteden beri yaşayışları, iklim ve geçim şartları göz önünde tutulmak şartı ile yapılır.” (Eröz, 1991, s. 362).

Karatekeli aşiretinin bir kolu Çukurova’ya iskân olur. “Bunu İmren Köyü muhtarlığına dâhil, Çanlıkilise-Faikiye köyü- mevkiinde 1882 de iskân edilmiş olan Karatekeli Aşiretinden ihtiyar Ahmet Ali Gevik anlatıyor: “Dedelerimiz Aydın taraflarında, Bozdağ yaylalarında otururlarmış, onun için bize Aydınlı derler. Evveli Şam, ahiri Şam, dedikleri lâf vardır, dedemiz de Aydın ilinden kalkmış, Çukurova’ya gelmiş ama buralarda da barınamamış Şam’a gitmişler. Şam’ın kıyılarında yerleşmişler;

lâkin orada büyük bir sel olmuş, perişan kalmışlar, tekrar bu taraflara, Çukurova'ya gelmişler. Şam'da kalan akrabalarımız da vardır. Biz Karatekeli aşiretinin Karnıkaralı mahallesinde 8 çadırız. 1945'te yine bizim aşiretten 25 hane buraya gelip yerleşmişler. Araziyi buraların sahibi olan eski beylerden ve hükümetten Millî Emlak'ten-satın aldık. Oturuyoruz. İşte". (Eröz, 1991, s. 266).

1947'de Çukurova'da kışlayan konargöçer aşiretlerin bir bölümü Konya'ya iskân edilmiştir. İskânı isteyen, kabul edenler hayvanı, toprağı olmayan ailelerdir. Çukurova'da daha çok varlıklı, zengin olanlar kalmıştır (K.88).

Eröz'ün (1991, s. 274) tespitlerine göre "1965 Türkiye'sinde tahminimize göre, yerleşmeyi şiddetle arzuladıkları hâlde imkân bulamayan, yersiz yurtsuz 3-4 bin çadır vardır ki bu 6-7 bin aile demektir. Kabataslak 50 bin kişinin iskân davası...Adana havalisinde kışlayıp, Bulgar Dağlarında yaylayan (Karakoyunlu, Honamlı) ve diğer aşiretlerden 200-300 çadır yersiz yurtsuz." durumdadır.

1965-67 yılları arasında Köy İşleri Bakanlığı Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü'nce yapılan "göçer envanteri" çıkarılmıştır. Buna göre Akdeniz Bölgesi'nde 2716 aile (16.550) kişinin konargöçer ve gezginci olduğu belirlenmiştir (Bakır, 1995, s. 46-47'den akt. Gelekçi, 2005, s. 30).

Günümüzde Osmaniye Merkez ilçede ikamet eden Yörüklerin bir kısmı Şam'dan Kudüs'ten geldiklerini ifade etmektedir. Çukurova'ya gelen Yörüklerin bir kısmı "Evveli Şam, ahiri Şam" diyerek geldikleri bölgelere geri dönmüşlerdir. Orada kaldıkları süre içerisinde mallarının bir kısmı Araplar tarafından yağma edilmiş, bir kısmı selde telef olmuş. Cumhuriyet ilan edildikten sonra Şam ve Kudüs'te kalan Yörükler geri dönmüşler ve Düziçi'nin Kaledibi (eski adı Çakıroğlu) köyüne iskân edilmişlerdir. İskân edilirken ovalık yerler sinekli olur düşüncesiyle yüksek, serin yerleri tercih etmişlerdir (K.1).

Türkiye II. Dünya Savaşı'na katılmasa da savaştan sosyal ve ekonomik anlamda çok etkilenir. 1942'de ülke genelinde kıtlık yaşanır. Konargöçerler açlık çekerler, çiftçilik yapmadıklarından buğdayı satın almaları gerekir; fakat buğday alım satımı yasaklandığından bu mümkün olmaz. Dost ve akrabalarından gizlice buğday temin etmeye çalışırlar. Vatandaşın alım gücü olmadığından yetiştirdikleri küçükbaş hayvanları satamazlar, ellerinde kalır (K.43, K.55).

II. Dünya Savaşı yıllarında devlet buğday stoku yapmak için Yörüklerin devesine geçici süre ile el koymuştur. Yörükler yaylaya çıkamadıklarını Ankara'ya

bildirmişlerdir. Şikâyet üzerine devesini alanlar yaylaya çıkabilmişlerdir (K.101, K.103).

Çukurova bölgesinde yerleşik olan Yörüklerin bir kısmı 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan sonra devletin o bölgede toprak vermesiyle göç etmişler, oraya yerleşmişlerdir (K.9, K.122).

Yerleşik Hayata Geçiş

Konargöçerliği bir dönem yaşamış olanlar ya da hâlâ yaşamakta olanların bu yaşantı hakkında olumlu ve olumsuz düşünceler taşıdıkları görülmektedir. Buna bakılarak konargöçer hayatı yaşayanların yerleşme ya da bu yaşantıyı devam ettirme gerekçeleri anlaşılabilir. Olumsuz düşüncelerden bazıları şunlardır:

Konargöçerlik zor bir yaşam biçimidir. Kalacak yerin sınırlı olması, herkesin aynı çadırda kalmak zorunda olması özel yaşamı da ortadan kaldırmaktadır. Konargöçerlerden “Cenab-ı Allah bizim bu işten rızığımızı kessin” diye dua edenler olmuştur (K.12, K.56).

Çağın gerisinde kalan, çağa uymayan bir yaşam tarzı olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, “O devir geldi geçti.” “Yalan oldu.” diyerek geçmişin silinip yeni bir dönemin başladığını kabullenmiş görünmekte, geçmişin geçmişte kalması gerektiğini ima etmektedir. Böylece hâkim kültüre adapte olduklarını, farklı olmadıklarını ortaya koymaktadırlar.

Yerleşik kültürde olanlar konargöçerlere karşı zaman zaman alaycı bir tutum takınmışlardır. Okula giderken “Aydınlıoğlu kalksın.” diyen, hor gören insanlar olurdu (K.38). Bunun yanında yerleşikler arasında “dizi kıllı Yörük, çökelekli Yörük” gibi ifadeler de kullanılmaktadır. Dizi kıllı denmesinde kıl dokumalara oturdukları kast edilmiştir. Konup göçmeleri zaman zaman abdallara benzetilmiş espri konusu yapılmıştır.

Konargöçer hayatın eleştirilen yönleri yanında övülen, özlenen yönleri de vardır. İnsanların o dönemde daha sağlıklı olması, kolay kolay hastalanmaması, havanın temiz olması, insanlar arasındaki samimiyet, yazın Çukurova'nın sıcağından uzaklaşıp, serin yaylalarda kalınması övülen yönlerindendir. Görüşme yaptığımız kaynak kişilerin büyük çoğunluğu geçmişten bahsederken gözleri dolmuş, sahip oldukları ev ve arsanın gözlerinde olmadığını ifade etmişlerdir (K.12, K.21, K.28, K.39, K.51, K.87, K.108, K.139, K.140, K.157).

Konargöçerliğin serbest, özgür bir yaşam biçimi olması övülen yönlerinden birisidir. Bu durum şu şekilde ifade edilmektedir: “Önceden dağlar, ovalar boştu. Dağlar hâli, bizimkiler vali idi” (K.56).

Günümüzde yerleşiklerle konargöçer hayatı sürdürenler arasında pek fark kalmamıştır. Onların ifadesi ile her yer bir olmuştur. Önceden yatak, yorgan, eşya çok yoktu. Deve ile sınırlı sayıda eşya götürülebilirdi. Şimdi ise bunlara ulaşmak, bunları traktörle taşımak kolay hâle gelmiştir. Günümüzde “beylik devri” yaşanmaktadır (K.50, K.62, K.77).

Konargöçer yerleşik çatışması ekonomik anlamda tarım-hayvancılık çatışması olarak kendini göstermiştir. Önceleri, hayvancılık çiftçilikten daha çok gelir getirirken, zamanla ibre tersine dönmüş, tarım sektöründe olanlar daha büyük kazanç sağlamaya başlamışlardır.

Türkiye’de 1950’den önce köylerde yerleşik hayat yaşayan çiftçilerin ekonomik durumu konargöçer hayvancılara göre çok kötü durumdaydı. Önceleri arazi ucuz, hayvan pahalıydı; bir koyuna bir dönüm tarla alınabilmekteydi. Bir koyun bir altına satılırdı. Kazanç çiftçilikte değil hayvancılıktaydı. Hayvan sayısı yıldan yıla artarken, tarlanın aynı kalacağı düşünülmüştür. Zenginlik tarlanın dönümüne göre değil, hayvan sayısına göre ölçülürdü. 500 davarı olan zengin sayılırdı. Çiftçilik yapanlar hayvancılık yapanlardan borç para alırdı. Konargöçer hayatı yaşayanlar bu saltanatın sürekli olacağını düşünmüşler, tarla almak istememişler. Deveyle taşınmayan servetin servet olmayacağını düşünmüşler (K.19, K.31, K.40, K.42, K.60, K.76, K.78, K.112, K.130, K.136, K.139, K.140).

Günümüze gelinceye kadar konargöçer hayat yaşayanlar her geçen gün azalmıştır. Boş alanların bölünerek özel mülkiyete dönüşmesi, tarım alanlarının genişlemesi, otlakların, leçelerin tarlaya çevrilmesi, devletin orman dikim çalışmaları, yaylalık yerlerin tel çekilerek orman sahasına alınması ve en önemlisi çağın gereği konargöçer hayatın sonlanmasında etkili olmuştur (Dulkadir, 1997, s. 18, Kölemen, 1996, s. 53, 67).

Konargöçerlerin yaylak, kışlak, güzlek, konalga yeri olarak kullandıkları devlete ait geniş hazine arazileri dikim yapılarak orman hâline getirilmiş, kenarları telle çevrilmiştir. Ormancılar buralara özellikle kıl keçilerini sokmamıştır. Günümüzde dağ sırtlarındaki hazine arazileri büyük iş makineleri ile taş, çalı ve fundalıklardan temizlenmekte, çam, harnıp gibi ağaçlar dikilmeye, dikim sahası tel örgülerle çevrilmeye devam etmektedir. Tel örgüden geçip orman sahasına koyun-keçi sokan

hayvancılara büyük para cezası verilmektedir (K.1, K.12, K.31, K.32, K.56, K.63, K.142). Günümüzde konargöçerler kendi ifadeleriyle “Nalla mihın katında hayvancılık yapmaktadır.” Hayvanlar her an ekili tarlalara girip zarar verebilmektedir (K.56).

Yaylalarda dağların engin yerlerine harnup, ceviz, çam gibi ağaçlar dikilmiştir. Dağların sadece çok yüksek yerleri boş kalmıştır. Yüksek yerlerde ot olmadığından, çok soğuk olduğundan ve su kıtlığı yaşandığından büyük problemler yaşanmaktadır (K.8).

Osmaniye'nin Karatepe bölgesi millî park ilan edildikten sonra bölgede hayvancılık yapan, keçi sürüsü olanlar hayvancılığı bitirmek zorunda kalmıştır. Hayvan otlatma, ağıl yapma yüzünden ormancılarla karşı karşıya gelmişler, ceza yazılmış, mahkemeye verilmişlerdir. İnek ve koyuna müsaade edilmekle birlikte ormanlık alanda bu hayvanların besleneceği alan bulunmamaktadır (K.67).

Kışlak, yaylak yurtları, konalgalar orman sahasına yakınsa ormancıların idare etmesi için koyun-keçi, para, peynir gibi hediyeler verilirdi. Bahar ve güz aylarında göç yolları üzerindeki fidanlama sahalarına ormancılar sürülerin girmesine geçici bir süreliğine de olsa izin vermezler (K.12, K.135, K.154).

Önceden göç güzergâhındaki araziler boş olurdu. Üzerinde otlar, çalılar olurdu. Tarla hâline getirilmediği bu dönemde hayvanlar rahatça yayılarak giderdi (K.56). Tarım alanların, özel mülkiyetin çoğalması, konup göçülecek, hayvan otlatacak alanların azalması (K.9, K.112, K.136) yerleşik hayata geçişi hızlandıran etmenlerdendir.

Dikim çalışmaları devlet kontrolü dışında köylüler tarafından da devam etmektedir. Hazineye ait araziler şahıslarca çalılardan, taşlardan temizlenerek yerine zeytin vs. dikilmektedir. Susuz, taşlık, eğimli yerler zeytin sahası hâline getirilmiştir.

Bazı otlak alanları, organize sanayi bölgesi içinde kaldığından bu yerlerde fabrikalar kurulmuş, hayvancılıkla uğraşanlar başka bir yer aramak zorunda bırakılmıştır. Sanayi bölgesi içindeki kendi tapulu arazileri de kamulaştırılmıştır (K.19).

Konalga olarak, kışlak, yaylak olarak kullanılan yerler ve bu yerlere ulaşmak için kullandıkları göç yolları konargöçerliğe elverişli durumlarını kaybetmiştir. Göç yolları, konalgalardan bir kısmı baraj altında kalmıştır (K.12).

Hayvanların beslendiği çalılık, otluk alanlar temizlenerek ekim, dikim alanları hâline getirilmiştir. Konargöçerler hem otlaklarından olmuş hem de arazinin yeni sahibi köylülerle zarar, ziyan konusunda sorun yaşamaya başlamışlardır (K.123, K.136).

Çukurova bölgesinde tarımda makineleşmeyle birlikte geniş alanların ziraata açılması hız kazanmıştır. Boş sahalar, devlete ait alanlar işlenmeye başlanmış, özel mülkiyet alanları hızla genişlemiştir. Tarımda makineleşme öncesi öküzle, atla, karasaban kullanılarak sınırlı bir alanda tarım yapmak mümkün olabiliyordu ve çoğu alan boş kalıyordu. 1960'tan sonra traktörün yaygınlaşmasıyla birlikte geniş alanlar çalılardan temizlenerek tarıma açıldı. Daha öncesinde 100 dönüm tarlası olan 10'ar dönümden 10 kişiye icara verirdi. Öküzle, atla, karasabanla akşama kadar yarım dönüm yer sürülebilirdi. Bir kişi en fazla 10-20 dönüm tarlayı işleyebiliyordu. Bir harman 1-2 ayda çıkarılır, ancak 100 teneke ürün alınabilirdi. Tohum ıslahı, zirai ilaçlar, suni gübre ile birlikte alınan ürün katlanmıştı (K.1, K.29, K.39, K.56, K.60, K.112, K.113, K.136, K.139).

Daha önce yerleşen, çiftçilikle uğraşan kişiler tarlalarının, bahçelerinin kenarlarından konargöçerliği sürdürenlerin keçilerini, koyunlarını geçirmek istememişlerdir. Köylülerle, ormancılarla, muhtarlarla yaşadıkları problemler, onlardan duydukları kötü sözler, gördükleri baskılar hayvancılığı bırakıp yerleşmelerinde etkili olmuştur (K.1, K.154).

Özellikle 1950'li yıllardan itibaren Çukurova'da sulama kanalları açılmış, barajlar yapılmış, drenaj yapılmış susuz arazilerin su ile buluşmasıyla birlikte boş olan araziler ekilmeye başlamış, su altında kalan araziler kurutulmuş, toprak daha verimli hâle gelmiş, çiftçilik daha çok önem kazanmıştır. Susuz tarımdan sulu tarıma geçilmesiyle iki mahsul ekilmeye başlanmış, ürün çeşitliliği sağlanmıştır. İlaçlama çalışmaları, bataklıkların kurutulması, tedavi edici ilaçların çıkmasıyla sivrisinek ovada azalmış, sıtma hastalığı büyük ölçüde önlenmiştir. Toprak değerlendirilince hayvancıların kullandıkları boş alanlar tarla hâline getirilmiştir (K.15, K.19, K.31, K.60, K.101, K.102, K.123, K.136). "Böylelikle hayvan otlakları yerleşimlerin çevresinden uzak ve bereketsiz alanlara itilmiştir. Hayvan sahipleri sürülerine besin ve su temin etmek için bu kez daha uzun mesafeler kat ederek daha fazla çaba sarf etmek zorunda kalmışlardır." (Bates, 2009, s. 191).

Konargöçerlerin bir kısmı devlet isteğiyle, bir kısmı da kendi istekleriyle iskân edilmişler, yerleşik hayata geçmişlerdir. İskân daha çok devlet zoruyla, isteğiyle; yerleşik hayata geçiş ise kendi istekleriyle olduğu anlaşılmaktadır.

İskân memurlarının yerleşme, toprak sahibi olma tekliflerini reddedip konargöçerliği devam ettiren, koyundan, deveden, yayladan vazgeçemeyen Yörüklerin olduğu, bunların daha sonraki pişmanlıkları hâlâ anlatılmaktadır. Görüşme yaptığımız

Mehmet Göçer (K.87) babasına İmamoğlu'na yerleşip tapulu arazi almasını devletin teklif ettiğini, babasının kabul etmediğini ifade etmektedir. Kabul etseydi, daha doğru bir karar vermiş olacağını da eklemektedir.

Sürüdeki hayvanlarına kıran girip tamamını kaybedenler hayvancılığı bırakıp bir yere yerleşmek zorunda kalmışlardır (K.87).

Yörükler, çiftlik sahiplerinden toprak satın alarak konargöçerliği kısmen bırakmışlardır. Toprak satın aldıktan sonra belli bir süre daha hayvancılığı sürdürmekle birlikte tarımla da uğraşmaya başlamışlardır. Satın aldıkları arazide kışladıklarında ya da yayladıklarında kira ödemekten de kurtulmuşlardır (K.17, K.19, K.108, K.128).

Konargöçerler iskân edildikleri veya iskân oldukları yerlerde yeni köyler kurulmuştur. Bir kısmı da daha önce kurulmuş olan köylerden toprak satın alarak buralarda yeni mahalleler oluşturmuşlardır. Yerleştikleri yerlerde hazine arazisinde, orman arazisinde tarla açarak yerleşim alanlarını genişletmişlerdir. Tapusuz hazine arazisine ev, bahçe yapanlar, yerleri yıllar sonra devlet tarafından başka amaçlar için kullanılması kararı alındığından terk etmek zorunda bırakılmışlardır (K.53, K.96, K.137).

İskân yerleri zamanla ormanlık saha ilan edilerek, başka gruplar da iskân edilerek, şahıslar tarafından işgal edilerek zamanla ellerinden alınmış ya da küçülmüştür (K.56).

Tarım ve hayvancılığı birlikte sürdüren yerleşik hayata geçmiş konargöçerler daha yakın yerlerdeki yaylalıklara hayvanlarını götürmüşlerdir. Bu tür yarı göçerlerin hayvan sayısı konargöçerlerinkine oranla daha azdır (K.12).

Konargöçerler için yerleşik hayat daha cazip hâle gelmiştir. Kaynak kişilerin “Konargöçer hayat zor. Gece uykusu yok. Yerleşik hayat rahat. Hayat yerlilikte. Meskeni olmayan birinin değeri kıymeti olmaz. Önceleri elektrik yerleşiklerde de yoktu. 1965'te elektrik geldi. Evlerde su yoktu. Yerleşik hayatın imkânları çoğalırken, göçerliğin imkânları azaldı. Yayla uzak geldi. Develerle bir ay yol gitmek zor geldi. Gidemez olduk” gibi ifadelerinde yerleşik hayata geçişin nedenleri görülebilir (K.3, K.12, K.29, K.90).

Başka bir kaynak kişi neden yerleşik hayata geçtiklerini şöyle açıklamaktadır: “Atalarımız dedelerimiz hayvancılık yapmış. Yer yurt sahibi olamamış. Çocuklarını okutamamış. Çocuklarımızı okutmak, yer yurt sahibi olmak için hayvanlarımızı satıp yer aldık. Okula gitmeyen çocuklarımız hayvancılığa devam etmek zorunda kaldı.” (K.43).

Konargöçer hayatı sürdürmek için gerekli olan işgücü bulunamamıştır. Başka bir sektörde daha iyi iş bulan, askere gidenler olduğundan sürüyü güdecek, hayvanlara bakacak, sütünü sağıp işleyecek kişiler bulunamamıştır. Konargöçer hayatta kadının işi çok olduğundan bu işle uğraşan kişi sayısı azalınca iş yükü daha da artmış ve bu durum yerleşik hayata geçme konusunda zorlayıcı bir etken olmuştur (K.3, K.66).

Konargöçerlerin arsa, ev aldıkları yer daha önce bildikleri yerdir. Bu yerler konakladıkları, göç güzergâhı üzerinde olan yerlerdir. Daha önce akrabalarının yerleştikleri yere yerleşenler zamanla ayrı mahalle hâline gelmişlerdir. Yerleşim yeri ovalık yerdeyken Yörükler hayvancılığı sürdürmek amacıyla bu yerleşim yerleri dışında dağ sırtlarına yerleşmişlerdir. Böyle yapmalarında bu yerlerin boş olması, hayvancılığı sürdürmek düşüncesi etkili olmuştur (K.8, K.18, K.45, K.136).

Köylerin kenarlarında gecekondu biçiminde evler yapılmış, daha sonra işgal ettikleri yeri satın almışlardır (K.45).

Konargöçerliği devam ettirenler yerleşim yerlerinden arsa satın almışlardır. Ekonomik durumu iyi olanlar hayvancılığı sürdürmekle birlikte aldıkları arsalarla ev yaptırmışlardır (K.18).

Konargöçerlerin bir kısmı çadır hayatı zor olduğundan kışın kaldıkları yerlere kalıcı evler yapmışlardır. Kışın aileleriyle burada kalmışlar, yazın yaylalarına göçmüşlerdir. Göçemeyecek, çadırda kalamayacak durumdaki yaşlılar kışlık evlerde kalmışlardır (K.15).

Konargöçerler yerleşik hayata geçerken yeni bir iş yapmayı değil hayvancılığı daha iyi şartlarda sürdürebilecekleri arazileri tercih etmişlerdir. Arazi satın alırken de genellikle hayvancılıkla, konargöçer hayata uygun özellikler aramışlardır. Hayvan yetiştirilmesine uygun dağ salı, taşlık alanlar istenmiş; taşsız, ovalık alanlar kolayca çamur olacağından tercih edilmemiştir. Bu tür yerlere yerleşmelerinin bir nedeni de ovalık, taşsız alanların yerleşiklerce tarım yapmak amacıyla kullanılmasıdır (K.1, K.43).

Devlet, arazisi olmayan konargöçerlere arazi tahsis ederek yerleşik hayata geçmeleri için teşvik etmiştir. Bazı Yörük grupları da arsa satın alarak yerleşik düzene geçmişlerdir. Kışlak sorununu böylece çözen Yörükler yaylak sorununu da arazi kiralayarak çözüme yoluna gitmişlerdir.

Küçükbaş hayvanlarını, develerini satıp yerine toprak satın alanlar olmuştur. Bazı Yörükler hayvanlarının tamamını verip karşılığında toprak almak suretiyle yerleşik hayata geçmişlerdir (K.3, K.31, K.136).

Yörükler her zaman grup, sülale ya da aile olarak topluca yerleşik hayata geçmemişler, bazen bir ailede bile kardeşlerin bir kaçı yerleşik hayata geçerken diğerleri konargöçerliği sürdürmüştür. Bu durum yerleşenler ve konargöçerliği sürdürenler arasında zamanla aile bağlarının kopmasına neden olmuştur (K.3).

Yerleşik hayata geçmeyi tercih edenlerin tamamı aynı yere yerleşmemişlerdir. Bir kısmı yaylak yerlerine yakın köyleri, bir kısmı kışlaklarına yakın yerleri uygun görmüşlerdir. Aynı sülale içindeki bazı aileler iskân edilmeyi isterken bazıları iskânı reddetmişlerdir. Aynı oba ülkenin çeşitli yerlerine iskân edildiğinden obalar, sülaleler bölünmüştür. İlk başlarda birbirlerine gidip gelmişler, iletişimi koparmamışlar. Zamanla sonraki nesil görüşmeye görüşmeye birbirini tanımamaya başlamıştır (K.13, K.31, K.92, K.94).

Konargöçerliği bırakıp, daha çok bir köyde toprağa bağlı yerleşik hayata geçen konargöçerler, köyden kente göç olgusuyla birlikte köylerden şehir merkezlerine taşınmışlardır. Şehir ortamında tarım ve hayvancılık yapılamadığından çeşitli işlerde çalışmışlar, yaylalara dinlenmek, serinlemek için gitmişlerdir. Bu amaçla gittikleri yaylalar daha önce göçtükleri yerlerden farklı olarak daha yakın mesafedeki yaylaları tercih etmişlerdir.

Göçü ortadan kaldıran bir nedenin de iklim değişikliği olduğu ifade edilmektedir. Kışı çetin geçen yerler artık daha sıcak geçmekte, hayvanların soğuğa dayanamama ve yem bulamayıp açlıktan ölme gibi istenmeyen durumlar ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla Kayseri gibi kışı soğuk geçen yerlerden Çukurova'ya göçler azalmış ya da tamamen ortadan kalmıştır. Kayseri'de ocak ayında doğan bir yavru eskisine göre daha iyi şartlarda büyümektedir (K.11, K.135).

Yerleşik hayata geçerken ören yerleri tercih edilmiştir. Daha önce bu tür yerlerde yaşam olduğundan, yeni bir yerleşime uygun olabileceği düşüncesini taşımışlardır (K.19).

Daha önce yerleşik hayata geçen akrabaları nereye yerleşmişse, göçerliği bırakanlar onlarla aynı yerleşim yerine yerleşmeyi tercih etmişlerdir (K.29).

Ülkede yaşanan terör olayları Yörüklerin yaylaya çıkmasını olumsuz yönde etkiler. Yörüklerin yazın çıktıkları yaylalarda teröristler yuvalanmaya başlar. 1995 yılında terör olayları artar, güvenlik gerekçesiyle Yörüklerin yaylaya çıkmasına izin verilmez. O yıl Adana bölgesindeki yaylalara gidilir. Yaylaya gitmek zorlaşınca bazı Yörükler hayvanlarını satmak zorunda kalır (K.48, K.50, K.53, K.79, K.88, K.154).

Devlet konargöçerlere toprak dağıtırken nüfusu, çocuk sayısını esas almıştır. Kalabalık nüfusa, çocuğa sahip ailelere daha çok toprak vermiştir. İskân edilecek yerin taksimi için toprak komisyonları kurulmuştur (K.13, K.17).

Konargöçerliği sürdüren Yörüklerin bir kısmı Çukurova'ya iskân edilmişlerdir. Adana'nın Sarıçam ilçesi Yörüklerin iskân edildikleri yerlerdendir (K.13).

Kışın kışlak için Çukurova'ya gelen Yörüklerin bir kısmı Kayseri'ye yerleşmiştir. Kaynak kişilerden Mustafa Karakoyunlu (K.101)'nin ailesi 1955-1956'larda konargöçer hayat yaşarken Tumlu köyünde zaptiye yakalamış. Çıkarın nüfuz cüzdanlarınızı, demiş. Nüfus cüzdanı olmayınca siz iskânlı değilsiniz diye Kayseri Yeşilhisar ilçesinin Musahacılı köyüne iskân edilmişlerdir.

Devlet konargöçerlere yer tahsis ederek yerleşik hayata geçmelerini istemiştir. Bir kısmı bunu fırsat bilip kabul etmişler, bir kısmı yeni bir yaşama başlama cesareti gösteremediklerinden, bilmedikleri bir yer olduğundan kabul etmemişlerdir.

Çukurova bölgesi konargöçerlerinin yakın dönemde iskân edildiği yerlerden biri Hatay'ın Kırıkhan ilçesidir. Toprak sahibi olmayan konargöçerler için 1977-1978 yılında buraya iskân gerçekleştirilmiştir. Göğebakanlı, Sarıkeçili, Honamlı, Horzum Yörükleri burada iskân edilmiş, yeni köyler kurulmuş (Seksensekiz, Öztürk, Özyörük, İmece, Buhara vd.), yeni mahalleler oluşmuş, yerleşenler için ev ve tarla verilmiştir. Konargöçerler koyun-keçilerini, develerini satarak yerleşmişlerdir. Verilen toprağın bedeli beş yıl ödemesiz 15 yıl içinde taksitler hâlinde ödenmektedir. Ödeme bitinceye kadar başka birine satışı yapılamamaktadır. Tarlanın işlenmesi ve kışın evde ikamet edilmesi şartı vardır. Kırıkhan'a iskân edilen toprak alan konargöçerlerin bir kısmı tekrar Çukurova'ya dönmüştür (K.11, K.13, K.17, K.45, K.53, K.59, K.65, K.88, K.89, K.115, K.153).

1977'de iskân için resmî makamlara başvuranlar 1992'de hak sahibi olmuşlardır. Bu süre aralığında talep eden konargöçerler hakkında araştırma yapılmış, kışlak ve yaylak yerlerindeki resmî kurumlardan bilgi alınmış, üzerlerine kayıtlı mal mülk olup olmadığı sorgulanmış, gerçekten konargöçer olup olmadığı anlaşılmıştır. Devletin iskân için ilk başta belirlediği arazi büyüklüğü, talep edenlerin çok olmasından yarıya düşürülmüştür (K.88).

İskân için başvuran Yörüklerin grup başkanları olurdu. Onlar tarla alıp yerleşebilmek için Ankara'ya görüşmeye giderlerdi. Toprak alabilmek için 10-15 sene uğraşanlar olmuş. Devlet çeşitli illeri seçenek olarak da göstermiş. İskân için başvuranlar toprağın verimini hesaplayarak tercihte bulunmuşlar (K.59).

Kışın Çukurova’da kışlayan konargöçerlerin bir kısmı Konya’ya iskân edilir. Konya’nın Yunak ilçesinin Sevinç köyü, Çukurova’da kışlayan Tekeli Yörüklerinin 1927 yılında yerleşik hayata geçmesiyle kurulmuştur (K.17, <http://www.haberyoruk.com/yoruk/yoruk-koyu-sevinc/>).

1948’de Konya’nın Kadınhanı ilçesinin Pusat köyüne Çukurova’dan Yörükler iskân edilir. Buradaki Yörüklerin bir kısmı daha sonra Çukurova bölgesine tekrar döner (K.107).

Ceyhan’ın Başören köyü Yörüklerin iskân edildikleri yerlerden biridir. Konargöçer aşiretlere 1950’lerde buradan toprak verilmiştir. Yörükler bu bölgeye gelip kara çadırlarını kurduklarından köyün adı halk arasında Karaköy olarak bilinmektedir. Buraya Bahşiş, Karakoyunlu, Hayta Yörükleri ayrı mahaller halinde yerleşmişlerdir (K.137, K.139, K.140).

İmamoğlu ilçesi Yörüklerin iskân edildikleri, yerleştikleri bir bölgedir. Buranın köylerinde küçükbaş hayvan yetiştiren köylüler bulunmaktadır. Yörükler burada kışlarmış. Ramazan ayında bir çadırdaki toplanıp teravih namazı kılarlarmış. Namaz kıldıran imamın oğlu burada öldüğünden yerin adı İmamoğlu kalmış diye anlatılmaktadır. Bir başka anlatımda buraya ilk olarak Tokat’tan imam gelir, yerleşir. Öldükten sonra oğlundan imam oğlu diye bahsedilir (K.146, K.147).

İmamoğlu ilçesinin Malıhıdırlı (Kale) köyüne 1929’da Yörükler iskân edilmiştir. Bu köye yerleşenler bir süre daha develeriyle yaylaya gitmeye, küçükbaş hayvancılık yapmaya devam etmişlerdir (K.144, K.145).

1936’larda İmamoğlu ilçesinin Camili köyüne Yörükler iskân edilmiştir. Her aileye 75’er dönüm arazi verilmiş. Sıtmadan dolayı yaylalara kaçmışlar, konargöçerliğe bir süre daha devam etmişler (K.146).

Saçıkara aşiretinin Hacı Aliler obasının bazı aileleri yıllardır konup göçtükleri Çukurova’da yerleşik düzene geçmeye zorlanarak 1937’de Kadirli’nin Erdoğdu (e.a. Akmaşat) köyüne iskân edilmişse de kabul etmeyerek Konya’ya göçmüşler, 1959’da tekrar Osmaniye’ye yerleşmişlerdir. Erdoğdu köyü iskândan önce de kışlak olarak kullanılmıştır (K.7, K.122, K.123). Kaynak kişilerden Ali Avcıoğlu (K.123)’na göre 1946’da iskân gerçekleşmiş, 1952’de tapu vermişler.

Bazı konargöçer aileler devlete iskân için başvururlar. Saimbeyli-Beypnarı’na 73 hane iskân edilir. Bunların bir kısmı yörenin orman sahası hâline getirilmeye başlaması üzerine Ankara-Polatlı’ya iskân edilmişlerdir. O zaman bir kişi iskân yerini

beğenmezse başka bir yere iskân edilebilirmiş. Üç kez yer değiştirme hakkı varmış (K.56).

Ağaçları tahrip ettiği için ormanda kara davar yasaklanmış. Yörüklerin geçimlerini sağlaması için toprak verilmiş (K.59).

Ceyhan'da kışlayan yazın Üçkapılı yaylasına çıkan Karahacılı Yörüklerine devlet 1943 ve 1946 yıllarında Niğde ilinin Çamardı ilçesinin Üçkapılı Yaylasında her aileye yerleşmeleri için 15'er dönüm yer vermiş. Yörükler yaylak yerini almışlar; ama kışın Ceyhan'a gelmeye devam etmişler. Niğde, Çukurova'ya göre daha soğuk olduğundan Ceyhan'ın Kurtpınarı köyüne yerleşmişler. Bu köydeki bazı aileler yazın hâlâ Üçkapılı yaylasına gitmeye devam etmektedir (K.81, K.82, K.83).

Yerleşmeyi tercih edenler yanında konargöçerliği bırakmayıp sürdürenler de vardır. Konargöçer hayatı sürdürenler, yerleşik hayata geçmemelerini ekonomik nedenlere bağlayarak açıklamaktadır. Yerleşik hayata geçmek için toprak, ev satın almak gerektiğini, ellerindeki hayvanları satıp bunu yaptıklarında, işsiz kalacaklarını düzenli gelirleri olmayacağı için de geçimlerini sürdüremeyeceklerini ifade etmişlerdir. Başka meslek bilmediklerinden hayvancılık yaparak geçimlerini sağlamaya çalıştıkları görülmektedir. Yerleşen fakat geçimini sağlayamayanlar örnek gösterilmektedir (K.11, K.27, K.39, K.43, K.62).

Hayvancılığı bırakıp yerleşik hayata geçenler başka iş bilmediklerinden işsiz kalmışlar. Yerleşik hayatı tercih ettikleri için pişman olmuşlardır. Bir kısmı ara verdikleri hayvancılığa tekrar başlamıştır. 20 yıl şehirde kalıp başka işlerle uğraşıp yeniden hayvancılığa başlayanlara rastlamak mümkündür. Koyun, keçi alabilmek için daha önce aldıkları traktörünü satanlar olmuştur. Ailenin bir kısmı yerleşik hayatı sürdürürken bir kısmının hayvancılığa devam ettikleri ya da ara verip tekrar başladıkları söylenebilir (K.43, K.68, K.70, K.90).

Konargöçerliği sürdürenler otlak alanının daralması, ekonomik sıkıntılar, başka işlerle de uğraşma, yeterli insan gücü bulamama, bırakmayı düşünme, riske girmek istememe gibi nedenlerle hayvan sayısını eskiye oranla azaltmışlardır. Az sayıda küçükbaş hayvanlarıyla daha kısa mesafeler içerisinde konargöçer hayata devam etmektedirler (K.19, K.43).

1.2.3. Nüfus ve Ekonomik Yapı

Nüfus

Konargöçer hayatın sürdürülebilmesi için kalabalık aileye ihtiyaç duyulmaktadır. Baba, evli ve bekâr oğulları, evlenmemiş kızları, torunları aileyi oluşturmaktadır. Zamanla konargöçer hayatın sınırlı bir şekilde sürdürülmesi, hayvan sayısının azalması, çağın gereği gibi çok çeşitli nedenlerle geniş aileler küçülerek çekirdek aile hâline gelmişlerdir.

Çukurova'daki konargöçer nüfus, sürekli hareket halindedir. Bu nüfusu belli bir mekâna bağlamak mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla sabit bir nüfus yapısından çok değişken bir nüfus yapısı söz konusudur. Yaz aylarında yaylaklara gidilmesi, kış aylarında Çukurova'ya dönülmesi de bunda etkili olmaktadır.

“Göçer aşiretlerin kışlakları olan ovalara yerleştirilmesi ve tarımın ekonomi kapısı oluşturmasıyla başka şehirlerden gelen göçlerle Adana nüfusu hareketlenmiştir. Sanayinin 1950'den sonra gelişme göstermesiyle de dış göç daha da artmış önce mevsimlik sonra yerleşik gelen ailelerce nüfus çoğalmıştır.” (Çağınlar, 2010, s. 12).

Ekonomik Yapı

Osmanlı Devleti'nde “Konar-göçerler hayvancılıktan elde ettikleri ürünleri, şehir ve kasaba kenarlarındaki pazar yerlerinde ihtiyaç duydukları yiyecek, giyecek gibi mallarla değiştirmişler ve böylece yerleşik halkla iktisadî yönden bir bütünlük oluşturmuşlardır.” (Halaçoğlu, 2010, s. 30).

“İki ekonominin, iki hayat tarzının karşılıklı münasebeti mübadele hadisesini doğurur. Zarurî istihlâk maddelerini elde etme arzusu, ihtiyaçtan fazla olan istihsal mallarını satma mecburiyeti, göçebelikle yerleşikliğin, hayvancılıkla ziraatçılığın birbirlerine muhtaç olduğunun bir ifadesidir ki, göçebe ekonomisini kapalı bir ekonomi olmaktan kurtarır. Karşılıklı ihtiyaçların temini aynî ve nakdî mübadele yolu ile olur.” (Eröz, 1991, s. 198).

1895'li yıllarda Adana'da 25 adet tabakhane, pek çok koza fabrikası bulunmaktadır. İnşa edilmekte olan buharlı iplik fabrikası da vardır (Mağmumi, 2008, s. 174).

Konargöçer ekonomisinin temelini hayvancılık oluşturmaktadır. Besledikleri hayvanın kendisini, sütünü, yününü, derisini, zibilini satarak geçimlerini sağlamaktadırlar. Önceden, evdeki nüfusun tamamı hayvancılıkla uğraşır, çoğu zaman başka bir işte çalışmaya ihtiyaç duyulmazdı. Günümüzde hayvancılık aile nüfusunun

tamamını geçindirmeye yetmemektedir. Okuyanlar, başka iş bulanlar hayvancılığı bırakmaktadır (K.76, K.119, K.121).

Konargöçerler ürettikleri ürünün satışında yerleşim yerlerinde kurulan pazarları kullanmışlardır. Hangi ilçenin, ilin hayvan pazarı, sebze pazarı yakınsa orası takip edilir. Birkaç pazarın takip edildiği de olur. Hayvan pazarları sabahleyin erkenden kurulur, öğleye doğru dağılır. Büyükbaş ve küçükbaş hayvan pazarları ayrı günlerde kurulur. Hayvan pazarlarında fiyatların ne durumda olduğu, piyasanın canlı ya da durgun olup olmadığı takip edilir. Hayvan alım satımı yapılır. Paraya ihtiyacı olan hayvan satar. Parası olanlar, uygun bulursa hayvan satın alır. Çevrede bulunan diğer hayvancılarla orada görüşür, konuşurlar. Satış daha çok kurbana yakın zamanda besicilere yapılır. Konargöçerliği bırakanların bir kısmı hayvan alım satımı yapmaya başlamışlardır. Tüccarlar hayvan alır, müşterisi çıkarsa daha pahalıya satar. Kurban Bayramı'ndan önce hayvan pazarları hareketli olur (K.31, K.32, K.37, K.43, K.44, K.60, K.90, K.116, K.122).

Hayvan Satışı

Önceden erkek kuzu ve oğlaklar bir yaşını doldurmadan satılmazdı. Bir yaşındaki mal altı aylığa göre daha pahalıya satılırdı. Besiciler aldıkları erkek mallardan sürü oluştururdu. Yazın malları yaylaya çıkarır, kışın kışlağa indirir, müşteri çıktığında satardı. Günümüzde özellikle koyun kuzu iken alıcı bulmakta, fiyatlı bir şekilde satılabilmektedir. Kasaplarda kuzu eti daha çok rağbet görmektedir. Kuzu güzün koyundan ayrıldığında, “kuzu yarıldığında” satılır (K.12, K.88, K.90, K.135).

Hayvancılıkta üreticiler ve besiciler olmak üzere iki kol vardır. Üreticiler dişi hayvanları besler, çoğaltır. Besiciler, üreticilik yapan konargöçerlerden aldıkları erkek kuzuları, oğlakları hazır yemlerle ahırda besler, Kurban Bayramı'nda satar. Kurban Bayramı'na 1-2 ay kala erkek kuzular besicilere satılır. Hayvana bakacak kişi sayısı yetersiz olduğundan, daha çok damızlık koyunlarla ilgilenildiğinden erkek kuzuları satmak için Kurban Bayramı'nı, hayvanların tekrar yavrulama zamanını beklemezler. Ayrıca hem koyuna hem kuzularına bakmak masrafı çoğaltır. Hayvan hazır yem yemeye başlamadan satılır. Ayrıca giderlerini karşılayabilmek için hayvanlarını paraya çevirmeleri gerekir. Paraya ihtiyacı olanlar gelecek seneyi beklemeden o yılki erkek yavruları satarlar. Ekonomik durumu iyi olanlar, yeterli işgücüne sahip, ayrı yeri olanlar kuzuları bekletirler, besiyi kendileri yaparlar, hayvanlar iyice ete gelince fiyatlı satarlar. Keçi açık havayı sevdiğinden koyuna göre ağılda besiye çekilse de fazla kilo alamamakta hatta zayıflayabilmektedir. Kuzu oğlağa göre daha çabuk ete gelir, daha

erken kesilir. Bu yüzden besiciler daha çok kuzu alıp beslemektedir (K.8, K.11, K.27, K.31, K.37, K.43, K.56, K.60, K.65, K.70, K.76, K.88, K.90, K.111, K.129).

Tüccarlar ve besiciler konargöçerlerin samimi oldukları kişilerdir. Birbirlerine güvenirlir. Yörükler içerisinde hayvan alım satımı yapan kişiler de olurdu. Peşin, vadeli, yarı peşin yarı vadeli olarak hayvanlar satılır. Konargöçerlerden bir kısmı hayvanlarını tüccara vadeli satarak parasını alamamış, iflas etmiş ya da büyük ekonomik kayba uğramıştır (K.40, K.59, K.60, K.75, K.89).

Erkek kuzular, yaylaya çıkıldığında 8. aya, ağustos ayı, girmeden satılır. Bu ayda kuzular etini alır, etini almazsa alıcısı olmaz. Dişi kuzular damızlık bırakıldığı için satılmaz. Besiciler köylerde, ahır olan kişilerdir. Kesip et olarak satmak için kesiciler de alım yapar. Kuzular tane hesabı satılır. Kuzulardan çıkabilecek eti kilo hesabına göre alırlar. 15 kilo eti çıkabilecek bir kuzu kilosu 20 liradan 300 liraya satılır. Kuzular talebe göre marketlere, kasaplara satılır. Kuzu eti yaşça büyük hayvanların etine göre daha pahalıdır. Dişi hayvanlar zorunlu olmadıkça satılmaz. Hasta olanlar, sakatlananlar, süt vermeyenler, yaşlananlar elden hemen çıkarılır (K.11, K.12, K.19, K.56, K.65, K.75).

Bazı hayvancıların devamlı müşterisi olur. Onlar hayvanlarını pazara çıkarmaz, Kurban Bayramı geldiğinde bu müşterilerine satarlar. Yıl boyunca adaklık kurban satışı devam eder. Adaklık hayvan, kurbanda kesilene göre daha küçük, daha ucuzdur (K.30, K.60).

Yaylaya çıkıldığında büyüyen erkek kuzuları almak için Kayseri'den, Çukurova'dan tüccarlar gelir, anlaşma sağlanırsa hayvanlar onlara satılır. Tüccar, Kurban Bayramı'na kadar 2-3 ay arpa yedirerek hayvanları besiye çeker. Hayvan önce boya verir. Belli bir seviyeye geldiğinde beli açılır, boya değil ete vermeye başlar (K.9, K.31).

Et fabrikaları toptan alır (K.8). Kasaplar gelir satın alır ya da konargöçerler kasaba götürerek hayvanlarını satarlar (K.12, K.36, K.74).

Geçmişte, küçükbaş hayvanlar komşu devletlere kaçak yollarla ihraç edilebilmekteydi. Hassa'da kışlayan Yörükler keçilerini, Suriye'de keçi yetiştiriciliğinin yasaklanmasından dolayı Suriyeli kasaplara satarlar. Suriyeli kasaplar gelir, pazarlığı yapar ve aldıkları hayvanları sınırdan geçirirlerdi. Mersin limanından Araplara tüccarlar aracılığıyla canlı hayvan satışı yapılırdı (K.12, K.89).

Yaşamın sürdürülebilmesi için paranın sürekli dönmesi bir zorunluluktur. Konargöçerler, yaylak ve kışlak kirasını, çekilen krediyi ödeyebilmek, evin,

çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayabilmek, hayvanlara yem ve ilaç alabilmek için hayvanlarının bir kısmını satmaları gerekir. Bu döngüyü sağlayamayanlar, hayvancılığı bırakıp geçinebileceği başka bir iş aramak zorunda kalmaktadır. Borçlu olanlar, ödeme yapabilmek için erkek hayvanlara ek olarak damızlık hayvanlardan satabilmektedir (K.12, K.36, K.43, K.70, K.75, K.76, K.153).

Geçimin sağlanması, işin dönmesi için hayvanların çoğaltılması gerekir. Bunun için birkaç sene dişi hayvanların çoğaltılarak üretimin artırılması gerekir. Başka geliri olmayanların bunu yapması zordur. Aile geçimini sağlayabilmeleri için hayvan satması ya da borçlanması gerekir (K.43).

Bir ailenin hayvancılıkla geçinebilmesi için en az elli damızlık koyunu olması gerekir. Bunlar yılda ortalama birer yavru verir. Bu yavruların ortalama 25'i erkek, 25'i dişi olur. 25 erkek kuzunun satışı yapılır. Dişi hayvan satılmaz. Elli kuzusu olan giderini 25 erkek kuzunun satışına göre ayarlar (K.43).

Son yıllarda hayvancılık çok para kazandıran bir sektör hâline gelmiştir. Koyun ve keçi bir yaşını doldurmadan hemen satılabilmektedir. Bundan dolayı konargöçer hayatta hayvancılık yapanlar bu yaşantıyı bir süre daha sürdürmeyi düşünmektedir. Fakat hayvancılık piyasası yıldan yıla değişebilmektedir. Bir yıl yüksek kâr edip, ikinci yıl hayvanları elinde kalanlar olabilmektedir (K.43, K.65).

Erkek hayvanlar satılırken hayvanların bakımında, beslenmesinde emeği geçen çocuklar satılan hayvanın boynuzundan tutarlar. Alıcıdan boynuz parası adı altında para isterler. Alan kişi bahşiş olarak çocuklara harçlık verir (K.42, K.108).

Yerleşik hayata geçenlerden bir kısmı yine hayvancılıkla ilgili işleri yapmışlardır. Kasaplık, canlı hayvan ticareti bu mesleklerdendir. Alım satım yapanlar doğu illerinden hayvan satın almışlar bölgeye getirip bir süre besledikten sonra satmışlardır (K.29, K.112).

Peynir Satışı

Yaylaklarda kalındığı sürede, yaylalara yakın yerdeki yerleşim yerlerinde kurulan sebze pazarlarına çıkılarak peynir satılır. Peynir yapma işi kadınlara, pazarlama işi erkeklere aittir. Peynir torbalar, çuvallar içerisine konur; azsa eşekle, çoksa deveyle pazara götürülürdü. Daha sonra motorla götürülmeye başlanmıştır. Pazarda leğenler içerisine peynir konur. Bazı yaylak yurtları pazara uzaktır. Pazarın kurulacağı günün bir gün öncesinde yola çıkılır. Akşam orada kalınır. Sabahleyin pazarda peynir satılır. Akşam yine kalınır. Ertesi gün tekrar çadırlara gidilir. Dönüşte çadırın eksikleri de

pazarlardan, yerleşim yerinden karşılanır (K.8, K.30, K.36, K.38, K.39, K.43, K.45, K.47, K.129, K.139).

Pazara gelen kişiler peynir satanları tanır, peynirin nasıl olduğunu bilirler. Andırın çevresinde yaylaya çıkanlar çarşamba günü Andırın pazarına peynir satmaya gelirler. Pazartesi ve salı günleri Develi ilçesinin pazarıdır. Pazara götürülen peynirin alıcısı çok olur. Satılmaması söz konusu olmaz (K.2, K.43, K.70, K.75, K.89).

Haftada bir gün Maraş'a peynir götürülürdü. Peynir alım satımı yapan komisyoncular olurdu. Bu komisyonculara peynir satışı yapılırdı (K.59). Günümüzde Yörüklerin kaldıkları çadırlara toptancılar gelmekte, kilo hesabıyla peynir satın almaktadır (K.47).

Yaz aylarında taze peynir satışı yapılır. Alıcılar, önceden sipariş verirler. Peynir almak için çadırlara gelenler olur. Sipariş verenlerin isteğine göre peynirin yağlı, yarı yağlı, yağsız (yavan) yapıldığı olur (K.11, K.44, K.60, K.75, K.116).

Yazın Çukurova'da kalanlar taze peynir yaparak şehirlerde kurulan pazarlarda, mahalle aralarında satmaktadır. Hayvan kuruyacağı zaman, son zamanlarda deri peyniri yapılmaya başlanır. Yazın taze peynir daha çok satılır. 2011 yılında taze peynir 6-7 lira, deri peyniri 12-13 liradan satılmıştır (K.73, K.74, K.76, K.116).

Alıcı peynirin derisine, dışındaki beze bakar, sütü pişirip pişirmediğini sorar. Temiz bulursa satın alır. Büyük şehirlerden, yurt dışından gelen gurbetçilerden peynir siparişi verip alanlar olurdu. Hediye götürmek için de satın alanlar olurdu (K.44, K.70, K.76, K.116).

Günümüzde hayvan sayısı azaldığından sütü satıp işleyecek yeterli sayıda kişi bulunamadığından peynir satışı azalmıştır. Hayvancılar kendi ihtiyaçları ve kısmen de yakın dost ve akrabaları için peynir üretmektedirler. Traktör ya da taksi ile pazara çıkılmaya devam edilmektedir (K.8, K.29, K.31).

Yün, Kıl Satışı

Yünü almak için yaylaya Uşak, Kayseri, Kahramanmaraş, Adana'dan tüccar gelirdi. Tüccar yün kırılmadan, tahminen çıkacak yüne göre önceden kaparo verirdi. Tüccar geldiğinde kilo hesabına göre belli bir fiyatta anlaşılır. Kırkılan yün bir yere yığılır. Tüccar işçilerle geldiğinde yünleri çıkarır, harala basar. Haralları el kantarında tartar. Üstüne kaç kilo olduğunu yazar, gider. Tekrar geldiğinde toplam kiloyu hesaplar. Parayı verir, çuvalları yükletir gider. Yaylaya taşıt yolu yoksa yün, develerle yola indirilirdi. Yoldan da kamyonlarla fabrikalara taşınırdı. Önceleri daha fiyatlı olan yün ve kıl zamanla ucuzlamıştır. 2010 yazında kırkılan yünün kilosu, yününe göre

değişmekle birlikte, ortalama 1.60 liradan satılmıştır (K.15, K.21, K.24, K.31, K.32, K.39, K.43, K.47, K.56, K.74, K.88, K.90, K.105, K.137).

Kullanıma hazır yün 7 ila 10 lira (Ocak 2012) arasından dükkânlarda satılmaktadır. Alışla satış arasındaki farkın neden bu kadar fazla olduğu konusunda satıcılar yeni kırkılan yünün yıkanmadığını, yıkandığında kilonun yarı yarıya düştüğünü ifade etmektedir. Nakliye ve alım satım ücreti ile fiyat artmaktadır. Yün yurt içinde Uşak'taki deri fabrikasından gelmekte, daha çok da Romanya'dan ithal edilmektedir. Hayvancılıkla uğraşanlardan alınan yün yıkanıp işlenmediğinden müşteriler tarafından tercih edilmemektedir. Yün satışı elyafla yapılan hazır yatak, yorgan, yastık satışından dolayı azalmıştır. Bu tür yorgan ve yastıklar kılıfı ile birlikte yıkanabilirken yünle yapılanların kılıfı çıkarılmalı, yünü güneşletilmelidir.

Yün; halı, kilim, kumaş yapıldığı dönemde Yahyalılar konargöçerlerden yapağı satın alır, yıkar, kuruturlar, eğirirlerdi. Naylon çıktıktan sonra yünün değeri kalmadı. Fabrikasyon halılar kullanılmaya başlandıktan sonra yünün değeri düştü (K.31, K.32, K.33, K.39, K.56, K.90).

Kıl, yüne göre daha ucuza satılmaktadır. 2011 yılında kilosu 60 kuruştan, 1 liradan satılmıştır. Gaziantep'ten tüccar gelip almaktadır. Kıl çadır yapımında kullanılmaktadır (K.21, K.32, K.74).

Koyun besleyenler keçi besleyenlerden kıl; koyun besleyenler keçi besleyenlerden yün satın alır. Kılla yün değiştirilebilir. Karşılıklı hediye olarak kıl, yün verirler (K.59).

Kırkılan yün yaylada fasulye, nohuda da değiştirilmektedir. Güzün, yayla dönüşü fasulye, nohut kışlağa getirilerek kilo hesabıyla satılmaktadır (K.2).

Deri Satışı

Geçmişte, derinin şimdikine oranla alıcısı, tüccarı çoktu ve oldukça pahalı satılabiliyordu. Bu yüzden hayvan mundar da ölse mısıml da ölse derisi soyulur, götürülüp satılırdı. Günümüzde derinin alıcısı neredeyse kalmamıştır. Çok az bir paraya satılabilmektedir. 2011 yılında keçi derisi 6-7 lira, koyun derisi 10-12 liradan satılmaktadır (K.27, K.31, K.32, K.36, K.37, K.59).

Zibil Satışı

Zibil yöredeki portakal bahçelerinde, seralarda doğal gübre olarak kullanılır. Dörtöl'da zibil alım satımı yapan tüccarlar vardır. Bir kamyon ya da pikap dolusu zibil biriktiğinde tüccarlarla cep telefonu aracılığıyla irtibata geçilir. Belirlenen günde kamyonla, işçileriyle gelerek zibili yükletip götürürler. Bazı bahçe sahipleri traktörle

gelerek bir römork dolusu zibil alırlar. Fiyat römork sayısına göre belirlenir. Yörüklerin traktörü olduğundan isteyen kişilere kendileri götürülebilmektedir. Traktör yokken zibil, çuvallara doldurulup develere yüklenerek satmaya götürülürdü. 2012 yılında römorku 200-250 liraya satılmıştır. Hayvancılık yanında çiftçilik de yapanlar zibili kendi tarlalarında değerlendirmektedir. Zibil para ile satılmayıp bahçecilik yapanlarla hayvanlara yem olarak verilen portakal kabuğu ya da çürüğü ile de değiştirilmektedir (K.18, K.31, K.32, K.33, K.40, K.73, K.111, K.118, K.119, K.121).

Taşımacılık

Motorlu araçların ve bunların gideceği yolların yaygın olmadığı dönemde taşımacılık develerle yapılırdı. Kamyon, traktör olmadığından özellikle uzun mesafelere yük develerle taşınırdı. Ailenin bir kısmı hayvanlara bakarken boştaki kalanlar para kazanabilmek için develerle yük taşırlar, devcilik yaparlardı. Hayvan satışı her zaman olmadığından ek iş yapmak bir zorunluluktur. Taşımacılık yapacaklar develerini de alır bir araya gelirler. Yayladan fasulye getirirler, Çukurova'dan buğday götürürler. Bu işi yapmaya gidenlerin 6 ay eve uğramadıkları olur (K.24, K.30, K.38, K.61, K.87, K.112, K.117, K.128).

Yaylaya gidildiğinde çevre yerlerde çiftçilik yapanların buğdayları (çeş) tarladan alınır develerle evlerine taşınırdı. 20-30 kilometre yol gidildiği olurdu. Yapılan her bir sefere karşılık olarak buğday alınır, evin buğday ihtiyacı bu yolla karşılanırdı. Köylülerin buğdayı ücret ya da buğday karşılığı alınıp develerle değirmene götürülür, un yaptırılıp getirilirdi (K.70, K.76, K.87, K.89, K.106, K.129).

Kışın kışlak yurdu ormanlık, ağaçlık alana yakın olanlar odun keserler, develere yükleyip köylülere satarlar ya da buğdayla değişirlerdi (K.13, K.76).

Mayıs ayında Çukurova'da çeltik ekilir, ekim ayında hasadına başlanırdı. Güzün yayladan dönen Yörüklerden bir kısmı çeltik tarlalarının yakınlarına konar hem hayvanları yayılır hem de kendileri bu tarlalarda işçi olarak çalışırlardı. Kadınlar çeltik tarlasında çeltik yığınlarını ipe yığar, şelek ederek sırtlarında taşırlardı. Çok fazla yük taşıyanlara daha çok yevmiye verilirdi. Kadirli-Andırın-Tokmaklı çevresinden alınan çeltik kilo hesabıyla çeltik fabrikalarına Ceyhan'a, Tarsus-Yenice'ye develerle taşınırdı. Deve ile çamur tarlanın içinden çeltik alınır, kamyonun geleceği yere götürülürdü. Her konargöçer çeltik çekmezdi. Adamı olan, kuvvetli devesi olan bu işi yapardı. Çeltik çekme işinin hamallığını (ekme, sulama, çekme, yükleme, indirme) da Maraş'tan gelen işçiler yapardı (K.21, K.36, K.59, K.70, K.77, K.88, K.106, K.117, K.123, K.127).

Çukurova’da buğday az olduğundan Konya ovasından, Aksaray’dan develerle bölgeye buğday getirilirdi (K.64).

Nevşehir’in Avanos ilçesi civarından kaya tuzu çıkarılırdı. Buradan alınan tuz develerle Kayseri’nin Develi ilçesine taşınırdı. Hem kendi ihtiyaçları için kullanırlar hem de ticaretini yaparlardı (K.117, K.119).

Kömürcülük

Fakirlikten dolayı geçimini sağlayabilecek kadar hayvanı olmayanlar ya da hayvancılık yanında ek gelir elde etmek isteyenler kömür yakar. Osmaniye’nin üst yanında Gavurdağı’nda, Kozan’ın üst yanında Kırksu’nun üstünde, Feke’nin Gürümce köyü civarında, Saimbeyli’den aşağıda Asmaca tarafında Kevenbeli’nin beri yüzünde kömür yakılmıştır. Gidiş geliş 1 ay yol çıktığında 11 ay kömür yakarak geçinenler olmuştur. Kömür, yerinde, tüccara satılmıştır. Bu işle ekonomik durumunu düzelterler sonraki yıllarda hayvancılık yapmayı sürdürmüşlerdir (K.21).

Kömür yakılırken ortaya, göbeğe, ağaç dikilir. En alta çamın pürü serilir. Göbeğin kenarına odunlar dizilir. Kesme, pıynar, zeytin ağaçlarının kalınlarından yapılır. Odunların üstü toprakla kapatılır. Hava almaması için açık yerinin kalmamasına dikkat edilir. Açık yer kalırsa duman çıkar, üzeri toprakla kapatılır aksi halde tamamen yanıp kül olur. Ortadaki göbek çıkarılır. Ortada oluşan bacaya, çelik yeri, ateş yakılır. Yandıkça kömür tabana iner. Uzun karaburun denen ağaçla bir ucu açılır. Ateş olan yere su damlatılır. Bir gün bekletilir, ateş tamamen sönünce telis çuvallara doldurulur. Bir deveye 5 çuval atılır. İki yan yana, biri de üzerine atılır. Ceyhan’a götürülür. Kömür yakma işlemi 2-3 günde olur (K.36, K.37).

Ağacın çok olduğu Karatepe, Erzin leçesi gibi yerlerde kömür ocakları kurulur, Yörükler ve köylüler kömür yakarlardı. Kömür ocaklarından alınan çuvallar içerisindeki kömürün Ceyhan, Adana gibi şehirlere nakliye işini devesi olan Yörükler yapardı. Yolun olmadığı yerlerde de develere yüklenen kömür yola indirilirdi. Devesi az olanlar, başka Yörüklerden deve kiralamışlardı (K.13, K.36, K.117, K.145).

Çiftçilik

Ziraatın varlığı yerleşik hayatın belirgin bir işaretidir. Toprağın hazırlanması, tohum ekilmesi, sulanması ve hasadı aylar gerektiren işlerdir (Baykara, 2003, s. 131).

Konargöçerler hayvancılıkla uğraşırken tarımsal faaliyetlerden, ekim dikim işlerinden çoğu zaman uzak kalmışlardır. Erzin’de portakal bahçeleri satılırken “yarın bir gün kurur gider” endişesiyle almaya cesaret edememişlerdir (K.9, K.12).

Konargöçerlerin bir kısmı hayvancılık yaparken tarla satın alarak çiftçilik de yapmaya başlamışlardır. Arsa, tarla alımı ilk başlarda yatırım amacıyla, hayvancılıktan zarar etme endişesiyle yapılmıştır. Geniş ailelerde kardeşlerin biri babasının tarlasını sürerken, diğeri hayvancılık yapmayı sürdürmüştür. Satın aldıkları tarlayı ekmeyip icara verip hayvancılık yapmayı sürdürenlere de rastlanmaktadır. Yerleşikliğe iyice alıştıktan, tarımdan yeterince gelir elde etmeye başladıktan sonra zamanla hayvanlarının tamamını satarak yerleşik hayata geçmişlerdir. Hayvanlarını satıp daha fazla tarla almışlar, geniş alanları işlemeye başlamışlardır (K.1, K.15, K.19, K.30, K.63, K.64, K.73, K.89, K.102, K.107, K.108, K.129, K.139).

Toprağa yerleşen, çiftçilik yapan yazın yaylaya giden Yörüklerin tarlalarını yerleşikler, yakınlarda tarlası olan köylüler sahiplenmeye çalışmışlardır. Hayvancılıkla uğraşan konargöçerler aldıkları, sahiplendikleri tarlaları ortağa vererek bir yandan da çiftçilik yapmışlardır. Buğday hasat edilirken yayladan birkaç kişi gelirdi. Ortaklıktan kendilerine düşen buğdayı yerde açtıkları kuyuya gömüp, ambara koyup dönerlerdi. Kuyudaki buğdayı yağmur etkilemez, kurt düşmezdi (K.4, K.9, K.53, K.94, K.100, K.108, K.126, K.144, K.157).

Hayvancılık yapanlardan, elde ettikleri birikimle tarla satın alıp çiftçilik yapanlar vardır. Hayvancılıkta kullandıkları traktörü, römorku, su tankerini çiftçilikte de kullanmaktadırlar. Ektikleri ürünün mahsulünü (buğday, nohut vs.) kendi ihtiyaçları için de kullanmaktadırlar (K.31, K.38, K.77, K.128).

Hayvancılık yanında kendi tarlalarında çiftlik de yapanlar işleri uzadığından yaylaya biraz daha geç göçmeye başlamışlardır. Haziran ayının başında ekini biçtikten sonra yaylaya göçmüşlerdir (K.83, K.94, K.143).

Bir kısmı iskânda kendilerine verilen, yıllar geçtikçe mirasçılar arasında bölünerek küçülen tarlalarında hayvancılıkla beraber çiftçilik yapmaya devam etmektedir (K.31).

Ticaret

Konargöçerler arasında ticaretle uğraşanlar da olmuştur. Bu kişiler yerleşiklerle iş birliği yaparak buğday alıp satmışlardır. Satılan yünün parası buğdaya yatırılanlar olur. Aldıkları buğday, yerleşiklerden birinin evine depo edilir, para ettiğinde de satılır (K.15).

Yayla dönüşü Maraş'ın Göksun ilçesinden alınan 7-8 deve yükü yayla fasulyesi alınır, Çukurova'ya inildiğinde buğdayla değiştirilir ya da satılır (K.15).

Fakir kişilerden bazıları yaylada kenger sakızı kesip köylerde, pazarlarda satardı. Bu sakız kenger dikeninden yapılmaktaydı (K.70, K.73, K.74).

Çukurova'nın köylüleri gibi Yörükler de bir dönem dağlık alanlardan sülük (salyangoz) toplayıp satmışlardır. Sülük gece çıktığından lükslerle toplamışlardır. Genellikle iki kişi çıkar. Birisi lüksü tutar, diğeri sülük toplar. Tüccarı aldığı sülükleri Adana'ya satmış, Adana'dan ihraç edilmiştir (K.70, K.117, K.119, K.121).

Sanayileşme

Çukurova bölgesinde 1970'lerde sonra organize sanayi bölgeleri ile sanayileşmenin fabrikalaşmanın artması konargöçerleri doğrudan etkilemiştir. Kışın gelip çadırlarını kurdukları, hayvanlarını otlattıkları alanlar sanayi bölgesi hâline gelmiş, yeni iş sahaları açılmasıyla hayvancılıkla geçinen insanlar buralarda iş bulmaya başlamışlardır.

İşçilik

Konargöçer hayatı yaşayanlar gerek hayvancılık yaparken, gerekse hayvanlarını sattıktan sonra çeşitli işlerde çalışmışlardır. Bölgedeki beylerin tarlalarında işçi olarak çalışanlar, hayvanlarının başında çobanlık yapanlar, yevmiye karşılığı ot dövenler, pamuk toplayanlar, kök söküp odun olarak satanlar olmuştur (K.10, K.23, K.24, K.36, K.121).

Günümüzde okuyanlar, iş bulabilenler çadırdaki hayvancılık yapmamaktadır. Devlet kademesinde ya da özel sektörde düzenli maaş alabilecekleri, emekli olabilecekleri, sağlık güvencesinin olduğu sigortalı işleri öncelikle tercih etmektedirler. Okuyan kişiler memur olmakta, çadır hayatından kopmaktadır. Okumayan, başka bir iş bulamayanlar “bu işinin sonunun olmadığını” düşünseler de babalarıyla birlikte hayvancılığı sürdürmek zorunda kalmışlardır. Hayvancılığın sonu olmadığı düşünülmektedir (K.2, K.27, K.41, K.47, K.56, K.66, K.70, K.79).

Hayvancılığı bırakanlar sanatı olmadığından daha çok beden işçisi olarak iş bulabilmektedir. Tarım ve inşaat işçisi olarak geçimini sağlayanlar vardır. Nisan ayının başında İç Anadolu Bölgesi'ne ailece pancar, fasulye çapasına; nohut, fasulye toplamaya gidenler olmaktadır. Minibüslerle gittikleri yerde branda çadırdaki kalmaktadırlar. Köyün merasına çadır kurarlar. İş yevmiye usulü değil, dönüme göre kabala alırlar. Sabahleyin erkenden kendi araçlarıyla çalışacakları tarlaya giderler, akşama kadar çapa yaparlar. Kabala iş aldıklarından işi biran önce bitirip başka bir tarlaya geçerler. Çapa bitince nohut ekili olan Ankara-Bala, Yozgat vs. gidilir. İş

kalmayınca güzün Çukurova'ya dönmektedirler. Pancar sökümüne kalanlar kışa kadar kalır. Kışa kaldıklarından çadırın içine soba kurarlar (K.36, K.37, K.43, K.119).

Devlet Desteği

Hayvancılıkla uğraşanların bir kısmı sigorta primlerini yatırarak sağlık güvencesine sahip olmakta, iş gününü dolduranlar emekli olarak emekli maaşı almaktadır. Bir kısmının ise sigorta güvencesi bulunmamaktadır. Çocukları sigortalı bir işte çalışanlar, çocuklarının üzerinden sağlık sigortasından faydalanabilmektedir (K.27, K.32, K.33, K.128).

Köyde kalan hiç hayvanı olmayan kişiler de devletten küçükbaş hayvan satın alabilmektedir. Bu kişiler 10 keçi, bir tane biderlik teke alarak bu işe başlamaktadır. Hayvan bedellerinin geri ödemesi 2 sene sonra başlamakta, taksitler halinde 5 yılda ödenmektedir. Köylüler hayvancılığın nasıl yapılacağı, hayvan hastalıkları konusunda zaman zaman Yörüklerin bilgisine başvurabilmektedir (K.32, K.33).

Devlet, hayvancılık yapacak olanlara 5 yılda taksitler halinde ödemeli, faizsiz kredi vermektedir. Kredi hayvan başına 700 lira üzerinden verilmektedir. Hayvancılık yapacak kişi aldığı kredi ile hayvan almakta, yem için ayrıca kredi çekmektedir. Banka hayvan sayısını yerinde zaman zaman denetlemektedir. Hayvancılığı bırakıp başka iş yapanlardan kredi çekip hayvancılığa tekrar başlayanlar olmaktadır. Konargöçerliği devam ettirenler ise bu kredi olanağından yeterince yararlanamadıklarından ve daha çok hayvancılığı bilmeyen kişilerin kullandıklarından yakınmaktadır (K.27, K.37, K.43, K.44, K.56). Kredi olanakları ile konargöçer hayata bağlı hayvancılıktan çok ahırda yapılan hayvancılığın teşvik edildiği görülmektedir.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı küpelenmiş kayıtlı damızlık koyun ve keçi başına 13.05.2011 tarihi itibarıyla 10 TL destekleme ödemektedir. Anaç olmayan şişek ya da kuzlacı koyunlar ve erkek hayvanlar için destekleme ödenmemektedir. Destekleme ödemeleri illerdeki damızlık koyun keçi yetiştiricileri birlikleri aracılığıyla üreticiye ulaşmaktadır. En az 25 koyun ya da keçisi olanlar birliğe üye olabilmektedir. Birlik hayvanların küpelenmesini yapmaktadır. Küpelemede sayıya bakılmaksızın 100 tl ücret alınmaktadır. Üreticiler bankada hesap açtırmakta, devletin ödeyeceği desteklemenin bir kısmı birliğe kesilmekte, kalanı açılan hesaba yatırılmaktadır (K.2, K.31, K.37, K.40, K.41, K.44, K.110).

Konargöçerlerden Alınan Vergiler

Konargöçerler hayvanları ve kaldıkları araziler için devlete vergi², yerleşiklere bedel ödemişlerdir. Hayvancılıktan sağladıkları gelirler karşılığında devlete doğrudan ve dolaylı olarak vergi de ödemişlerdir.

Selçuklular döneminde vergi sadece giderleri karşılamak için değil, bir denetim aracı olarak da kullanılmıştır (Polat, 2004, s. 90).

Osmanlı Devleti döneminde Yörüklerin yerleşik hayata geçişlerini geciktiren nedenlerden birisi de vergi sistemidir. Yörükler göçebe olduklarından pek çok vergiden muaf olmuşlar, nüfusa kayıtlı olmadıklarından da askerlikten muaf olmuşlardır (Türkey'dan akt. Dulkadir, 1997, s. 18). Buradan Osmanlı Devleti'nin göçerliğe karşı olmadığı, aksine teşvik ettiği sonucuna ulaşabiliriz.

“Aslında reayadan sayılan, fakat hayat tarzları bakımından şehirli ve köylülerden ayrılan konar-göçerler, yerleşik halkın vermekle mükellef tutuldukları vergileri vermez, buna karşılık kendilerine mahsus bir nizam içinde telâkki olunurlardı.” (Halaçoğlu, 2010, s. 27). Konargöçerler tarımla uğraşmadıklarından zirai vergi ödememişlerdir. Yörüklikten yerleşik hayata geçenler, reaya olanlar, ağnam ve çift vergisi ödemişlerdir.

“Konar göçerlerin temel vergileri yaylak ve kışlak resmiyle âdet-i ağnam idi. Ağnam vergisi XVI. yüzyılda iki koyuna bir akçe olarak tahsil ediliyordu. Salgın hastalıklar, eşkıya gibi durumlar sebebiyle koyun sayılarında ciddi azalma meydana gelmesi halinde aşiretlerin müracaatı üzerine vergi tahrirleri yeniden yapılıyordu.” (Gündüz, 2002a, s. 162). Osmanlı devleti âdet-i ağnam vergisini yüksek tutarak konargöçerleri yerleşik hayata geçmeye yönlendirmiştir (Sakin, 2010, s. 62).

Osmanlı Devleti'nde “Ağnam resminin hesaplanmasında kuzulu koyun kuzusuyla, oğlaklı keçi oğlağıyla beraber sayılırdı. Koyunların sayısı 300 olduğu zaman bir sürü tabir olunur ve 5 akça ağıl resmi alınırdı.” (Halaçoğlu, 2010, s. 30).

Islahat Fermanı'ndan (1856) iki yıl sonra yapılan bir değişiklikle ağnam (koyun-keçi) vergisinde hayvan sayısı değil de hayvandan elde edilen gelirler esas alınmaya başlanmıştır (Terzi, 2010, s. 179).

“Sürülerini başka timar sahibinin arazisinde otlatan veya mirî yaylaklarında yaylatan sürü sahiplerinden, göçebe kabilelerden ve Yörüklerden alınan yaylak resmi yılda bir defa olmak üzere bazı yerlerde sürü başına bazı yerlerde de koyun başına alınmaktaydı. Sürü sahibi göçebelerden alınan bu resmin tahsilinde, mesela sürüsü

² Yörüklerin ödemeleri gereken vergiler konusunda detaylı bilgi için bkz. (Eröz, 1991, s. 233-236).

olmayan Yörüklerden de alınması bazılarında iki defa, hatta daha fazla alınmış olması gibi yolsuzluklar yapıldığı da görülmektedir.” (Halaçoğlu, 1997, s. 23).

Osmanlı Devleti döneminde “300 koyunluk bir sürüde her yıl doğan 90 kuzunun ancak 50-60 tanesi yaşamını devam ettirebildiğinden, kuzuların da koyun gibi vergiye tabi tutulması, vergilerin yükseltilmesi Yörükleri fakirleştirmiş ve iskâna zorlamıştır.” (Aba, 2012, s. 42).

“1925’te aşarın kaldırılması ile uğranılan vergi kaybını telafi etmek amacıyla hayvan (ağnam) vergisinin nispeti yüksek tutulmuş hem de büyük baş hayvanlardan da vergi alınmaya başlanmıştır. Hayvan vergisi oranının Cumhuriyetin ilk dönemlerinde yüksek düzeyde belirlenmesi hayvancılığın gelişmesini sınırlandırıcı bir etki yapmıştır. 1938 yılına kadar bütçe gelirleri içinde %7 ile %5 arasında oldukça yüksek bir paya sahip olan hayvan vergisi bu tarihten itibaren giderek önemini yitirmiş ve 1950-1960 döneminde %1.1’e gerilemiştir.” (İnci, 2009, s. 113). Ağnam vergisi 1962 yılında tamamen kaldırılmıştır.

Konargöçer hayat yaşayanların ödedikleri vergiler konusunda kaynak kişiler şu bilgileri vermektedir: Eskiden hayvan sayısına, hayvan başına göre yılda bir defa firde adı verilen vergi devlete ödenirdi. Sürü sahibi, hangi muhtarlığın hududunda ise oraya kaydolurdu. Hayvanı saklamanın cezası 3-4 katıyla ödemekti. Vergisi verilmeyen kaçak hayvanın hayır getirmeyeceğine, öleceğine inanılırdı. Adana ve Maraş’ta farklı zamanlarda bu vergi alınırdı. Adana’da Maraş’a göre daha erken vergi ödenirdi. Hayvanlar zayıf olduğundan, konargöçerlerin elinde fazla para olmadığından erkenden Maraş sınırına geçilirdi. Yaylaya göç gecikirse, Adana toprağında kalırsa firde almadan göçe izin verilmezdi. Bu yüzden Nisan’ın 20’si olmadan Maraş sınırına geçilirdi. Maraş sınırını çıkmayanlar firdeyi güzün, eylül ayında da verebilirdi. Eylül ayına kadar kuzu ve oğlaklar büyür, para etmeye başlar, süt, yoğurt, yün satılırdı. Elde edilen para ile firde Maraş’a yatırılır, ibraz kestirilirdi. Göç esnasında tahsildarlar atlarıyla gelir kestirilen makbuzla hayvan sayısını karşılaştırır, eksik yazılmışsa ceza yazarlardı. Vergi vermek istemeyenler, hayvan sayısını tam olarak söylemezler, bir kısmını bölüp başka yerden geçirirlerdi. Günümüzde, malcılıkla uğraşanlar malları için devlete doğrudan herhangi bir vergi vermemektedir (K.15, K.48, K.56, K.66, K.136, K.145).

1.2.4. Sosyo-Kültürel Yapı

“Göçer aşiretlerdeki kapalı/yarı kapalı toplum yapısı, toplumun tarihin derinliklerinden gelen kültürel kodlarını daima muhafaza etmesini ve kolektif şuur altından beslenen ortak belleğin yeni kuşakları kolayca biçimlendirmesini sağlamıştır.” (Ersoy, 2009, s. 54).

Yardımlaşma

Geçmişte insanlar arasında yardımlaşma duygusu çok güçlüydü. Hastalık, kıran girmesi, hırsızlık, sürüye kurt girmesi gibi çeşitli nedenlerle hayvanı kalmayan, borca giren kişiye aşiret içerisinde damızlık toplanırdı. Babasından az sayıda hayvan alarak ya da hiç almadan ayrılan kişilere de damızlık toplanırdı. Aşiret içinde hatırı sayılır biri önder olur. Çadırları, akrabalarını gezer, fakir kişi için küçükbaş damızlık hayvan toplar. Toplayan kişi traktörün römorkuna bir koyun atar, diğer evlerden toplamaya çıkar. Ekonomik durumuna göre herkes birer ikişer damızlık (dişi hayvan) verir. Fakir için ortalama 20-30 tane damızlık toplanır. Toplamaya çıkılmadan önce belek yapılır. Fincan alınır. Gezilen çadırlara alınan damızlığın karşılığı olarak birer fincan verilir. Fakir kişi aldığı hayvanların karşılığını ödediği için borçlu kalmamış olur. Karşılıksız damızlık vermeyi Yörükler iyi saymadıklarından, “Ocağımıza gelmez.” diye düşünerek karşılığında fincan almaktadır. Bazı fakir kişiler ileride başına kakılabileceğini, laf edileceğini, yardım edenlerle arasının bozulabileceğini düşünerek kendisi için damızlık toplanmasını istemez. “Alın teri, bilek zoru” ile geçinmek ister (K.38, K.40, K.42 K.43, K.59, K.70, K.87, K.108, K.129, K.139, K.140, K.149).

Hayvanlarını satmasına rağmen paraya ihtiyaç duyanlar, çocuk evlendirecek olanlar, zenginlerden borç para alırlardı. Durumu iyi olan bu kişiler borçluyu sıkıştırmaz, bir seneye kadar idare ederdi. Borç alan kişinin durumu daha da kötüye gitmişse paranın lafı edilmezdi (K.59).

Aile Yapısı

Konargöçer gruplar aile bağlarıyla birbirlerine bağlıdır. Baba ve evli çocuklar, daha küçük gruplarda 2 kardeş, 1 yeğen aileleriyle birlikte ortak bir hayatı paylaşmakta ve birlikte göçmektedir.

Her ailenin bir ağası, daha büyük grupların beyi olur. “Beyi olmayanın alayı olmaz.” Ağa ailenin en büyüğüdür. Küçük kardeşlerden daha gözü açık olanlar, daha konuşkan olanlar, sözü dinlenenler, zeki olanlar da ağa olabilmektedir. Ağa hayvanların arkasından gitmez, çobanlık yapmaz. Erkek çocukları varsa onlar hayvanları gütmeye

giderler. Ağa, obanın idaresinden sorumludur. Zengindir, hayvan sayısı diğer ailelerdekinden fazladır. Para onda toplanır. Alışverişi ağa yapar. Aile fertlerinin ayakkabı, elbise gibi ihtiyaçlarını o temin eder. Her yere o gider, gelen misafirleri o ağırlar. Onun çadırı en başta, yola en yakın yerde olur. Yerleşiklerle yaşanan sorunlarda o muhatap alınır. Resmî kurumlarla, bu kurumlardan gelen kişilerle iletişimi sağlar. Kışlak ve yaylak yerlerini o ayarlar. Göç zamanına o karar verir. Küçük ve büyük kardeşleri saygıdan dolayı kendisine ağa diye hitap eder (K.12, K.15, K.16, K.17, K.20, K.40, K.42, K.44, K.92, K.117, K.118, K.154).

Yörüklerde ağa tabir edilen birisi olsa da keskin bir sınıf farklılaşması, derin bir tabakalaşma yoktur (Eröz, 1991, s. 51).

Kadının gerek aile, gerekse oba içerisinde önemli bir yeri vardır. Kadınların sürü içinde kendilerine ait hayvanları olabilmektedir. Evlenirken babası hediye etmiş ya da indirmelik olarak verilmiştir. Bunları, sürüdeki diğer hayvanlardan ayırmak için farklı en vurulabilir. Fakat, çoğu zaman bu yapılmaz, diğer hayvanlarla birlikte beslenir, beraber satılır. Yeni doğan erkek kuzuları ailenin reisi satar, dişi kuzu yine kadının olur (K.12, K.20, K.31, K.56, K.87, K.108, K.117).

Evlenen erkek çocuklar, babalarının sürüsüyle ilgilenmeye devam eder. Aile içindeki geçimsizlik (baba ile oğul, gelin ile kaynana, gelinle görümceler, dünürler arası anlaşmazlık vs.), evli erkek çocuğun ayrı ev olma isteği gibi nedenlerle erkek çocuk babasından ayrılır, kendi hesabına çalışmaya başlar. Çoğu zaman çocuk ayrılacağı diyemez, baba ayırır. Aileden ayrılan erkek çocuklara sürüden belli sayıda hayvan verilir. O kişi kendisine verilen hayvanı çoğaltır. Bazen babasının yanına ayrılır. Babasının çadırının yanına ayrı küçük bir çadır kurar. Birlikte konup göçerler, yaylakta ve kışlakta komşu olurlar. Bazen de babasıyla farklı yaylalara gittikleri olur. Ayrılan kişinin kendine ait belli sayıda hayvanı olur. Hayvanlarını babasının sürüsünden ayrı yayar, ayrı damga vurur. Gerek oldukça birbirlerine yardımcı olup, iş bölümü yaparlar. Anlaşmazlık halinde ya da belli bir sorun yokken baba hayvan vermeden evli çocuğunu yanından ayırabilir. Evladın babanın malında hakkı yok, derler. Bu durumda ayrılan kişi başka bir iş arar. Karısı, babasının evinden çul, yatak vs. aldığı olur (K.2, K.20, K.37, K.45, K.47, K.73, K.76, K.122).

Sürüdeki hayvanlar evin reisinindir. Çocuklar çoban olarak çalışmaktadır. Kız çocuklara miras olarak hayvan verilmez. Miras hayvan, oğlan çocuklarına kalır. Kıza miras verilse de almazdı. Babası kızına evlenirken hediye olarak hayvan verdiği olur. Aldığı hayvan yine kocasının tasarrufundadır (K.8, K.43, K.55, K.122).

Aile fertlerinin birbirlerine nasıl davranacaklarını belirleyen kurallardan birisi de utanma duygusunun algılayış şekli ile ilgilidir. Buna göre evdeki erkek ve kız çocuklar utanma anlayışıyla büyüklerine karşı sorumludurlar. Aile büyüklerinin, babanın yanında sigara içmeme, ayak ayak üstüne atmama, uzanıp yatmama bu saygı kurallarından birkaçıdır. Kız çocuklar üzerine düşen işi yaparlar (K.15, K.31).

Çadır içerisinde haremlik selamlık yoktur. Gelen misafir erkekse evin erkekleri karşılar. Erkek çadırdaki yoksa evin hanımı misafiri karşılar. Misafir ailece gelmişse karşılama da ailece olur. Kadın erkek ayrı odalarda, bölümlerde oturmaz. Kadınlar kendi arasında, erkekler kendi arasında sohbet ederler.

Namussuzluk, ırza tecavüz gibi büyük kabahat işleyenler obada barındırılmaz. Bunlara nasıl bir ceza verileceğine ağa karar verir. Kavga, küfür gibi küçük suçlarda taraflar barıştırılma yoluna gidilir. Büyük suç işleyenlerin atının, eşeğinin kuyruğu kesilir. Binek hayvanını bu halde gören kişi istenmediğini anlar ve obadan ayrılmak zorunda kalır (K.101, K.102, K.117, K.121). Türk kültüründe özellikle genç bir kişinin ölmesi durumunda, yas alameti olarak atının kuyruğu kesilmektedir (bkz. İnan, 2000, s. 198, 199; Sümer, 1999, s. 399; Yalman, 2000, C. II, s. 450). Yörüklerde tespit ettiğimiz bu uygulamada, büyük suç işleyenlere ölmüş gözüyle bakıldığı anlatılmak istenmektedir.

Kahvehaneler

Şehirlerde Yörüklerin gittikleri belli kahvehaneler olurdu. Şehirde işi olanlar, pazara, namaza gelenler bu kahvehanelere giderlerdi. Osmaniye’de Aydınli kahvehanesi vardı. Salı günü pazara gelenler bu kahvehaneye mutlaka gelir, birbirini bulurdu. Yaylaya nereye, ne zaman göçeceklerini, yaşanan sorunları, hayvan fiyatlarını, hayvanların durumunu konuşurlardı. Günümüzde ulaşım kolay olduğundan her an şehre gelebilmektedirler. Telefonla da haberleşmekte, birbirlerini kolaylıkla ziyarete gitmektedirler (K.38, K.62, K.88).

Dernekler ve Şölenler

Yerleşik hayata geçen ve köyden kente göç eden konargöçerler dernekleşmişler, kültürel özelliklerini her yıl düzenledikleri şölenlerde sergilemişlerdir. Ayrıca dernekler ve derneklerin düzenledikleri etkinlikler aracılığıyla insanlar birbirlerini tanıma, bir araya gelme, kültürlerini tanıtmaya fırsatı bulmaktadırlar. Dernekler dergi çıkarma, kitap basımı, düğün, cenaze, resmî törenlere katılıp çelenk sunma gibi çeşitli faaliyetler gerçekleştirmektedir.

Sosyal paylaşım sitelerinde Yörük, Avşar, Tecirli gibi çeşitli Türk gruplarıyla ilgili sayfalar oluşturulmuş, sayfayı beğenen kişiler arasında elektronik ortamda sanal arkadaşlıklar kurulmuştur. Konargöçer hayatla ilgili, videolar, fotoğraflar, yazılı bilgiler paylaşılmaktadır.

Bölgemizde ve Türkiye'nin çeşitli yerlerinde yapılan Yörük şölenlerine bölgemiz âşıklarının da katıldığı görülmektedir. Şölenlere gittiklerinde genellikle konargöçerlik, Yörüklük üzerine yazdıkları eserleri seslendirmektedirler.

Şölenlerde köyler kendi stantlarını oluşturmuşlardır. Kıl çadırlarda bazlama, börek ikramı yapılmıştır. Konargöçer hayatı yansıtan deve ve eşekler getirilmiştir. Sembolik de olsa göç canlandırılmaktadır. Koyun kırkma yarışması yapılmaktadır. Özellikle Ege bölgesinde deve güreşleri düzenlenmektedir.

Türkiye genelinde çeşitli bölgelerde pek çok şölen gerçekleştirilmektedir. Bunlardan en önemlisi *Karakeçili Yörük Şölenleri*'dir. İlk defa ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemekle beraber 720 yıldır kutlanan bu Yörük bayramını başlangıçtan bu güne kadar Eskişehir, Kütahya, Bilecik yörelerinde yaşayan Karakeçili Yörükleri Söğüt'te kutlar. Bu bayramı ilk resmîleştiren Sultan II. Abdülhamit'tir. Abdülhamit 1895 yılında gönderdiği bir emirle Söğüt'te Karakeçili Yörük Bayramı'nın kutlanmasını istemiştir. Bu olaydan sonra bir süre kutlanmış, I. Dünya Savaşı yıllarında ara verilmiş, daha sonra 1946 yılında tekrar kutlanmaya başlanmıştır. Bu tarihten günümüze kadar kesintisiz kutlanmaktadır (Bayar, 2004, s. 167, 301). Buradaki şölene, önceki yıllarda Çukurova bölgesindeki Yörükler de giderlermiş. Günümüzde maddi durumu iyi olan, ilgi duyan kişiler, dernek yöneticileri gitmektedir (K.56).

Bölgede ise, Akdeniz Yörük Türkmen Dernekleri Federasyonu tarafından Adana'nın Sarıçam ilçesi piknik alanında her yıl Çukurova Yörük Türkmen Şölenu yapılmaktadır. 6 Mayıs 2012'de 10.su "Çukurova Yörük Türkmen ve Hıdırellez Şölenu" başlığı altında yapılmıştır. Şölende çoban ateşi yakılmıştır. Sarıçam'da şölenin yapıldığı alana "Yörük Ormanı" adı verilmiştir. Alana, Yörük kültürünü yansıtan develer getirilmiştir. Halk oyunu ekibi gösterisi, zeybek ekibi gösterisi, mehter takımı, güreş müsabakası, âşıkların sahne alması, popüler sanatçıların konserleri, milletvekillerinin, belediye başkanlarının konuşmaları yapılan etkinliklerdendir. Şölene katılanlar omuzlarına yağlık bağlamaktadır.

Erzin'e bağlı Yeniköy'de, Toprakkale ilçesinde, Erdemli ilçesinde geçmişte Yörük şölenleri yapılmıştır (K.117, K.121). Mersin'in Aslanköy kasabasında temmuz aylarında Yörük şölenu yapılmaktadır (K.103).

Ulaşım

“19. asrın ortalarında Seyhan ve Ceyhan ovalarının başlıca limanı olan Mersin Toroslardan indirilen tomrukların ve ovadan elde edilen pamuğun ihraç limanı idi.” (Güngördü, 2006, s. 223). 1886 yılında Adana-Mersin demiryolu açılmıştır (Çabuk, 2008, s. 69).

Konargöçerler yaylakta ya da kışlakta olduklarında karayoluna kendi imkânlarıyla çıkarlar yoldan geçen otobüslere binerlerdi. “60-65’li yıllarda Göksun-Maraş yolunda bir araba zor bulunurdu. Üstü açık kamyon olurdu. Kamyonun kasasının yarısına tahta çakıp iki katlı yaparlar. Alta hayvanlar konulur. Ortaya insanlar biner. En üste peynir, çökelik konulurdu. Peynirin suyu yolcuların üzerine akardı. Sadece biz değil köylü de aynı durumdaydı. Kamyonu kaçıranlar ya ertesi günü beklemek ya da hususi araç kiralamak zorunda kalırlardı.” (K.55). Şehir merkezlerinde olan ticari taksilerle gidecekleri yere gitmekteydiler (K.21). 1940-1950’li yıllarda ulaşımda jip kullanılırdı. Kaptıkaçtı adı verilen jipler Ceyhan-Adana arasında yolcu taşırdı (K.62, K.87).

Günümüzde, çadırların önünde hususi taksilerin, motosikletlerin, pikapların, traktörlerin olduğu görülmektedir. Kışlaktan yaylaya eşyalar traktörle taşınmaktadır Dolayısıyla karayolu takip edilmektedir.

Eğitim ve Öğretim

Konargöçerlerin içinde bulundukları yaşam biçimlerinden dolayı düzenli bir eğitim görmeleri oldukça zor olmuştur. Önceki dönemde çadırdaki kaldıklarından çocuklarını okula gönderememişlerdir. Hayvan sayısı çok olanlar, işgücüne ihtiyaç duyanlar çocuklarını okula göndermezlerdi. Kız çocuklarını okutmak ise çok daha zordu. Yerleşik hayata geçenler ileri yaşlarda okula başlayabilmekteydi (K.2, K.5, K.12, K.43, K.59, K.66, K.86).

Günümüzde de, okul çağına gelmesine rağmen okula gidemeyenler, yaşı ilerlemesine rağmen okuryazar olmayan konargöçer Yörüklerle karşılaşmak mümkündür. Hiç okuma yazma bilmeyenler için “Allah karası.” denmektedir. Düzenli olarak okula gitmeden rastgele öğrenenler, eğitimlerini “çalı mektebi” olarak adlandırmaktadır (K.56, K.101, K.104, K.117).

Yerleşik hayata geçen Yörüklerden bazıları okuma yazma kurslarına katılarak diploma almışlardır. Sürücü belgesi alabilmek için ilkokul diploması alanlar olmuştur (K.12, K.128). Yerleşik hayata geçtikleri yıllarda köylerindeki okulun yapımında develerle taş çekerek çalışmışlardır (K.19).

Yörükler kışlaklara geldiğinde çocuklarını yakınında kışladıkları köyün okuluna göndermektedirler. Çocuklar yaylaya göçünceye kadar okula devam etmektedir. Okula giden çocuklar yaylaya göç mevsimi geldiğinde, nisan ayında, okulu bırakmak zorunda kalırlar. Okula başlamaları da yayladan kışlağa geliş vaktinden dolayı 1-2 ay gecikmektedir. Kışlak yurtları her yıl değişebildiğinden çocuklar çoğu zaman ilk başladıkları okuldan mezun olamazlar, kışlak yurdu yakınlarındaki başka köylerin okullarına devam etmek zorunda kalırlardı. Bu şekilde okula devam etmek çocuklar için faydalı olmamakta ve imkânı olanlar yatılı okula gönderme, ev alma, ev kiralama, akrabalarının yanında kalma yoluna gitmektedir. Bu şartlar altında kız çocuklarını okutmak daha zor bir durum hâline gelmektedir (K.1, K.2, K.18, K.39, K.40, K.56, K.63, K.64, K.73, K.86, K.90, K.98, K.110, K.111, K.128, K.129).

Köyden uzak yerde kışlayanlar, günlük geliş gidişin mümkün olmadığı durumlarda çocuklarını bölgedeki yatılı okullara göndermektedir. Çocukların kış aylarında yağmur, çamur olduğundan okula günlük gidiş geliş yapmaları imkânsızdır. Ailesinden uzakta okuyan çocuklar hafta sonu, yarıyıl tatili ve yaz tatillerinde ailelerinin yanına gitmektedir (K.8, K.11, K.39, K.77, K.119, K.129).

Ekonomik durumu daha iyi olanlar şehir merkezlerinde satın aldıkları ya da kiraladıkları evlerde kalarak çocuklarını okutma yoluna giderler. Göçe dayanamayacak, çadırda kalamayacak durumdaki yaşlı ve hastalar okuyan çocuklarla birlikte kalır. Böylece çocukların eğitimi aksamamış olur. Şehir merkezlerinde oturan akrabalarının yanında kalarak okula, dershaneye devam edenler de olmaktadır (K.8, K.20, K.30, K.56, K.129).

Okuryazar olmayanlar, örgün öğrenim çağını geçenler için kaymakamlık ve Millî Eğitim Müdürlüklerinin iş birliği ile çadırların yanında okuma yazma kursları açılabilmektedir (K.21, K.22).

Dinî Eğitim

Yaylaya çıkıldığında çocuklara dini eğitim vermesi için hoca tutulurdu. Obanın ağası köylere gidip imam bulur. Kimin hocalık yaptığını bilirler. Yayla yerinde az sayıda çadır olsa da hoca tutulur. Bir büyük ardıç ağacının etrafı çevrilir, içine çul, döşek serilir. Hoca bir, iki ay süresince erkek ve kız çocuklara burada ders verir. Kuran okumayı, namaz dualarını öğretir. Hocanın ücreti baştan kesilir ve çocuk başına verilir. Hoca her gün birinin çadırında misafir olur. İmkân varsa hoca için ayrı çadır tutulur, hoca bu çadırda yatar kalkar. Çocuklara dini eğitimi burada verir. Hocanın yemeğini her gün bir çadır hazırlar. Hoca, ailesiyle değil de yalnız geldiğinde misafir etmek daha

kolay olur. İmam bir iki haftaya bir köyüne, ailesinin yanına gider. Hocaya, işi bitip giderken hediye olarak çocuk başına tereyağı, peynir gibi çeşitli hediyeler verilir (K.9, K.12, K.13, K.19, K.36, K.46, K.51, K.59, K.81, K.82, K.88, K.92, K.139, K.140, K.149).

Ramazan ayı için hoca tutulurdu. Ramazan ayına 10-15 gün kala hocalar çadırları gezer. Hoca tutmak isteyenlerle anlaşılır. Hoca, ramazan ayı boyunca teravih namazı kıldırır, hem de çocuk okuturdu. Yörükler de zekâtlarını bu hocalara verirlerdi (K.1, K.13, K.38, K.48, K.59, K.73, K.154).

Hayvanların zekâtını vermede titiz davrananlar olur. Zekâtını vermek için hayvanların yaşını doldurması gerekir. Zekât 40 hayvandan 100 hayvana kadar bir tane, 101'den 200'e kadar bir tane daha hayvan zekât olarak verilir. Hayvan sayısı 1000'e ulaştığında bir zekâta düşer. 40 hayvandan azsa zekât verilmez. Yaşına girmemiş hayvanlar, satılacak olanlar hesaplamanın dışında tutulur (K.12, K.38, K.48, K.59, K.73, K.154).

Cuma namazı ve bayram namazları hoca olsa da çadırdaki kılınmaz. Çadırdaki erkekler, namaz için yakınlardaki köyün camisine atla giderler. Cuma namazı geçirilmemeye çalışılır. Camiden çıkıldığında bazı köylerde köylüler, konargöçerleri kendi evlerine öğlen yemeğine buyur eder. Köylülerle sohbet edip bilgi alışverişinde bulunurlar. Köyün bakkalından alışveriş yaparlar. O dönemlerde köye gitmek şehre gitmek gibidir. Bir hafta boyunca dağda kalan, hayvanlarıyla ilgilenen erkekler cuma gününün gelmesini arzularlardı. Bu gün ibadet etmenin yanında bir sosyalleşme fırsatı olarak görülürdü (K.12, K.13, K.16, K.31, K.55, K.83, K.89, K.92, K.106).

Bazı yayla yerleri köylerden oldukça uzaktadır. Cuma namazı için sabah çıkılsa bile yetişmek mümkün olmaz. Perşembe gününün akşamında yola çıkmak gerekir. Bu şartlarda, çoğu zaman cuma namazına gitmek mümkün olmazdı. Erkekler, haftanın her günü hayvanlarına çobanlık yapar, onlarla ilgilenirlerdi (K.30, K.55).

Teknolojik Araçlar

Geçmişte olduğu gibi, günümüzde de çadırlarda şebekeye bağlı elektrik kullanılmamaktadır. Traktörün aküsüne bağlanan uzatma kablosuyla sağlanabilen elektrik; çadırı aydınlatmada, cep telefonlarını şarj etmede, radyo çalıştırmada kullanılmaktadır. Bazı çadırlarda elektrik jeneratör aracılığıyla elde edilmektedir. Jeneratör olan çadırlarda televizyon, çanak anteni de bulunmaktadır. Yaylaya yol çıkarsa jeneratör de götürülmektedir. Telefon, araçların içerisinde de şarj edilebilmektedir (K.2, K.30, K.31, K.44, K.63, K.64, K.74, K.111).

Önceden radyo ve televizyon yoktu. Radyo, televizyon olmadığından ülke ve dünya gündemini takip etmeleri mümkün olamıyordu (K.12, K.13, K.153). Radyo ve televizyonun olmaması kültürün özgün hâlde kalmasını sağlamıştır. Büyüklerden duyulanlar insanların hafızalarını dolduruyordu.

Radyo'dan önce, ekonomik durumu iyi olanların gramofonu olurdu. Bu kişilerin çadırında herkes toplanır, birlikte plak dinlerdi. Günümüzde türkü bilenlerin bir kısmı türküleri gramofondan dinleyip öğrendiklerini ifade etmektedir. Göç esnasında taşınırdı. Gramofon kurmalı olurdu ya da pille çalışırdı. Plaklar kutu içerisinde saklanırdı. Gramofonu olanlar başkalarından ödünç plak alırlardı. Plak yerine kaset çıktıktan sonra teyp kullanılmaya başlanmıştır (K.2, K.17, K.26, K.46, K.59, K.62, K.77, K.92, K.105, K.117, K.121, K.126, K.130, K.157).

1960'lı yıllarda konargöçerler arasında radyo kullanılmaya başlandı. Çukurova radyoevi 1967'de kuruldu. Radyo yayını başlayınca çobanlar radyo almaya başlamışlardır. Hayvanları otlatmaya gittiklerinde radyoları sürekli yanlarında olurdu. Radyo ilk çıktığında radyosu olanların çadırına dinlemeye gidenler olurdu (K.2, K.28, K.37, K.107, K.126).

Günümüzde konargöçerliği sürdürenlerde televizyon ve radyo yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Çadırların üstünde televizyon anteni, kenarlarında çanak anteni görmek mümkündür. Normal anten yerleşim yerlerine yakın yerlerde kullanılabilirken yaylalarda kullanılmamaktadır. Çadır direğine küçük bir televizyon monte edilmiş, jeneratörlü çadırların bir köşesine büyük televizyon kurulmuştur. Televizyonu olmayanlar radyo dinlerler. Taşınabilir radyolar yanında traktörde, arabada bulunan radyolar kullanılır. Televizyon haberleri radyo aracılığıyla da verildiğinden radyosu olanlar bu haberleri takip eder. Gündemdeki konulardan haberdar olurlar. Yerleşik hayata geçenler zaten televizyon izlemektedir. Kendi kültürlerinden bahsederken televizyonda izledikleri benzer içerikli programları da örnek vermektedirler. Okuyan gençlerden çadırdaki dizüstü bilgisayar kullananlara da rastlanmıştır (K.2, K.11, K.19, K.30, K.64, K.65, K.74, K.129).

Çukurova bölgesinde hayvancılık yapan diğer konargöçer gruplar

Bölgede Yörükler dışında hayvancılık yaparak konargöçerliği sürdüren farklı gruplara da rastlanmaktadır. Kışın daha sıcak olduğu için Çukurova'ya göçen soğuk iklimde yaşayan köylüler, yazın serin olduğu için hayvanlarıyla birlikte Çukurova'dan yaylalara göçen köylüler, yazın Çukurova'ya gelen Halepçiler bulunmaktadır.

Kışın Çukurova'ya Göçen Köylüler

Kahramanmaraş'ın, Kayseri'nin kışın soğuk geçtiği, karla kaplı olduğu yüksek yerlerindeki köylerde hayvancılık yapanlar, tıpkı Yörükler gibi güzün (eylül-ekim aylarında) aileleriyle birlikte gelmekte, Çukurova'daki köylerden kışlak yeri kiralayarak nisan ayının sonlarına kadar çadır hayatında hayvan kışlatmaktadır. Kahramanmaraş'ın Göksun, Afşin ilçelerinden, Kayseri'nin Develi ilçesinden gelen bu kişilerin köyleri, kendilerine ait arazileri vardır. İlkbaharda tekrar köylerine, köylerine bağlı yaylalara dönerler. Çukurova'dan göçtükten sonra yerlerine Halepçiler gelir. Ekim ayı geldiğinde kendileri Halepçilerin yerini alır. Çukurova'da kalınarak yemden tasarruf edilir, maliyet yarıya düşürülür. Çukurova'ya geldiklerinde ve dönerken kira ödedikleri köyün sınırları içindeki bozulan tarlalarda (turp, mısır tarlası) hayvanlarını otlatırlar. Kuzular erken kuzular, nisan ayına kadar hızlı bir şekilde gelişerek belli bir büyüklüğe ulaşır. Kahramanmaraş'ta kalsalar koyunların kuzulaması için kışın geçip mart ayını beklemeleri gerekir. Çadır yapıları Yörüklerle benzerdir. Eşyalarını traktörlerin çektiği römorkla getirmektedirler. Suyu su tankerleriyle taşımaktadırlar. Hayvanlar su kanallarından motorla çekilen suyu içmektedir. Hayvanlarını, kiraladıkları üç katlı kamyonlarla taşımaktadırlar (K.31, K.40, K.52, K.75, K.111, K.116, K.117).

1986 yılından beri kışın Çukurova'ya gelen Abdullah Sarıkaya (K.52) kendi köyleri olan Afşin'in Türksevin köyünden önceleri 50 evin Çukurova'ya geldiğini, koyun para etmeyince bazılarının satıp hayvancılığı bıraktığını, günümüzde ise sadece 5 ev geldiğini, bu evlerin de tek tek geldiğini, çocuklarını yakınlardaki köy okulunda okuttuklarını söylemektedir.

Kayseri'den gelenlerden Ceyhan'ın Gündoğan köyünde hâlen kışlayan 5-6 çadır bulunmaktadır. Osmaniye'nin Kırmacılı köyünde de iki çadır bulunmaktadır (K.75, K.116).

Kahramanmaraş dışında Kilis'ten kışın gelen bir çadıra Ceyhan'da rastlanmıştır. Bu kişiler hayvanların kendilerine ait olmadığını, çobanlık yaptıklarını, kış mevsiminde Çukurova'nın geldikleri yere göre daha sıcak olduğunu ifade etmişlerdir.

Halepçiler

Hatay Hassa'dan, Kilis'ten, Gaziantep-İslâhiye'den süt keçileri olan Halep keçileriyle mayıs ayında Çukurova'ya gelirler. Bu kişilere, besledikleri Halep cinsi keçiden dolayı Halepçi de denmektedir. Keçileri sürerek yaya getirenler dışında, çok katlı kasaları olan tırlarla getirip götürenler olur. Bir sürünün başında 2-3 kişi olur. Sürerek getirenler İslâhiye, Meydan (Kışnaz'a ait düz alan), Kışnaz, Yeşilköy (e.a:

Kıraç)'ün içinden geçerek, Kızıldere, Kanlıgeçit'ten Çukurova'ya inerler. Sürüler birbirine karışmasın, sıkışmasın diye aralarında belli bir mesafe olur. Halepçiler yazın süt satışı yaparlar. Gaziantep'ten, Ceyhan'dan tüccarlar süt tankı olan kamyonla gelip sütleri toplar. Paketleme, işleme orada yapılır. Aileleriyle birlikte göç etmediklerinden sütü erkekler sağlar (K.2, K.19, K.49, K.52, K.89).

Çukurova'ya gelmeden önce keçileri kırkarlar. Tütün ile katranı karıştırarak kaynatırlar. Keçilerin üzerine sürdükleri bu karışım, onları kene, sakırğa, bit gibi asalaklardan korur. Sütten kesilmemiş yavruları, erkek keçileri getirmezler. Erkek oğlaklar süt satışını azaltacağından çok bekletilmeden satılır. Halep keçisi yetiştiren çobanlar sıcağa, sivrisineğe dayanıklıdır. Az sayıda hayvanı olanlar büyük sürülere hayvanlarını katar (K.2, K.19, K.49, K.101).

Çukurova'da kışın Aydınlılar kalır, yazın Halepçiler gelir. Yörükler hayvanlarını eti için beslerken bu kişiler sütü için beslemektedir. Yörüklerin besledikleri keçi Halep keçisi değildir. Halep keçisi soğuğa dayanıklı olmadığından yazın yaylaya çıkarılmaz, Çukurova sıcağında kalır. Yaylaya gidemeyen Yörükler yazın Çukurova'da Halepçilerle komşu olur. Herkesin kaldığı, kiraladıkları, hayvanlarını otlattıkları saha farklıdır. Her iki taraf da bu sahalara başka hayvanların girmesini istemezler. Halepçiler daha çok yazıda kalırken, Yörükler daha serin yerleri tercih etmektedir (K.2, K.19, K.49, K.52, K.59, K.74, K.111, K.117, K.121).

Halepçiler, Çukurova'ya geldiklerinde Ceyhan'daki tarlalarda ekim olduğu için ilk başta Kozan, İmamoğlu bölgelerine gidip firez yerlerinde hayvanlarını otlatırlar. 1-2 ay orada kaldıktan sonra Ceyhan bölgesine gelirler. Kasım ayının 10'unda Çukurova'dan geldikleri yere göçerler. Sürü sahipleri köy muhtarlığından icarladıkları bölgelerde hayvanlarını yayarlar. Muhtar, köyüne ait arazinin sınırlarını kiralamayı düşünen kişilere gösterir, ona göre yerin pazarlığı yapılır. Bozulan her tarladan ayrı ayrı izin almazlar. Sürünün başında hayvan sahibi ile birlikte iki çoban olur. Sürekli yeni tarlalar açıldığından belli bir yere çadır kurmazlar. Hangi tarla açılırsa, nerede yayılım iyiye oraya giderler. Çukurova'ya her yıl aşağı yukarı 100 Halep keçisi sürüsü gelmektedir. Her sürüde ortalama 300-400 arasında keçi olur. Geçmişte sürü sayısının şimdikinden kat kat fazla olduğu ifade edilmektedir (K.2, K.19, K.36, K.49, K.52).

1.3. Araştırma Konusuyla İlgili Yapılan Çalışmalar

1.3.1. Türkiye’de Konargöçerlerle İlgili Yapılan Çalışmalar

A) Kitaplar

Yalman (Yalgın), Ali Rıza (2000). Cenupta Türkmen Oymakları I, II., (Haz. Sabahat Emir), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. C.1: 310 s., C.II, 555 s.

1934-1940 yılları arasında Adana Müze Müdürü olarak çalışan Ali Rıza Yalgın, eserinin ilk cildini 1931-1932’de yayımlamıştır (Seyirci, 1990, s. 526, 527). Tamamı, muhtelif tarihlerde beş cilt olarak yayımlanmıştır. Kitabın ön sözünde yazar, “Toros dağları da dahil olmak üzere, bu bölgenin her tarafını gezdim. Bunlarla ilgim 1922 senesi şubatında başladığına göre 10 seneye yakın bir zaman içinde hemen hemen bütün vaktim Türkmenler arasında geçti.” (C.I, s. XVII) satırlarına yer vermektedir. Eserde, Elbeyliler, Abdallar, çeşitli Yörük oymakları, damgalar, doğum, sünnet, evlenme, ölüm adetleri, ziyaret yerleri, halk edebiyatı ürünleri (atasözleri, türkü, hikâye, ninni, mani, masal, destan, efsane, âşık edebiyatı), inanışlar, halk hekimliği, halk veterinerliği, hayvancılık, halk mutfağı, oyunlar, avcılık, çadır, giyim, yaylaklar, köyler, ödedikleri vergiler, dokumacılık, dericilik gibi çok çeşitli konularda değerli bilgiler aktarılmıştır.

Güngör, Kemal (1941). Cenubî Anadolu Yörüklerinin Etno-Antropolojik Tetkiki. Ankara: İdeal Basımevi, 80 s.

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü Neşriyatı olan eser iki bölümden oluşur. Eserin sonunda 34 sayfa “Fotoğraf Albümü ve Şekiller” eki vardır. Eserde 3 harita, 83 fotoğraf ve 10 şekil bulunmaktadır. Eserin 1. bölümünde Yörükler hakkında yapılan çalışmalar tanıtılmaktadır. Çeşitli Yörük gruplarındaki kadın ve erkeklerin morfolojik karakterleri verilmekte, gruplar arasında karşılaştırmalar yapılmaktadır. II. Bölümde Yörüklerin etnoloji ve folklor özellikleri üzerinde durulmaktadır. Eser 1939 yılında 4 aylık bir saha çalışmasına dayanmaktadır. Adana ve civarı, Niğde’nin Üçkapılı Yaylası, Toroslar, Konya, Bulgar Bozoğlanı ve Mersin havalisi Yörükleri saha olarak belirlenmiştir.

Durul, Yusuf (1977). Yörük Kilimleri. İstanbul: Ak Yayınları, 64 s.

Araştırma, Niğde ili, ilçeleri, köyleri ve yaylalarında yaşayan Yörükler üzerine yapılmıştır. Çalışmada Niğde ilinin tarihi, dokuma sanatının geçmişi ve bu günü, dokuma çeşitleri, dokuma teknikleri, dokumlarda kullanılan motifler hakkında bilgiler verilmiştir. Yörüklerin dokumaları, günlük yaşamları ile ilgili çok sayıda fotoğraf ve çizimlere yer verilen eser, bir albüm özelliği taşımaktadır.

Kutlu, Muhtar (1987). Şavaklı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 224 s.

Araştırmada Erzincan Yöresinde yarı göçer durumda olan Şavaklı Türkmenleri konu edilmiştir. Eserde, Şavak aşiretinin kısa tarihçesi, bu aşirette göçer hayvancılık modeli, köy-yayla yerleşmesi, geleneksel hayvancılık (Hayvanların bakımı, beslenmesi, korunması-Çoban ve Çobanlık, Hayvancılıkla ilgili geleneksel işlem ve uygulamalar, Hayvancılıkla ilgili tören ve kutlamalar, Hayvan ürünlerinin elde edilişi ve değerlendirilişi) hakkında bilgiler verilmektedir. Tezimizdeki malzemenin tasnifi sırasında bu eserden de faydalanılmıştır.

Tanyıldız, Ali (1990). Orta Asya'dan Gedikli Köyü'ne Honamlı Yörükleri. Isparta: Tokoğlu Ofset, 165 s.

Eserde Isparta ilindeki Honamlı Yörüklerinin kültürleri, gelenek ve görenekleri, düğün törenleri, maddi kültür unsurları (çadır, keçe, çarık yapımı), hayvancılık vs. anlatılmaktadır. Yazar çalışmasına 1978 yılında başladığını ifade etmektedir. Yazar yörede derleme çalışması yapmış, izlenimlerini ve sözlü kaynaklardan derlediklerini yazıya geçirmiştir. Yazılı kaynaklara yer yer başvurursa da genel olarak kişisel görüşlerini öznel bir anlatımla verme yoluna gitmiştir.

Eröz, Mehmet (1991) Yörükler. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 288 s.

Eser, Eröz'ün 1965 yılında hazırladığı “Yörüklerin İktisadî ve İctimai Teşkilatı” isimli doktora tezine dayanmaktadır. Kitap üç bölümden oluşmaktadır: 1. Türk Göçebelerinde İctimai Müesseseler, 2. Türk Göçebe Ekonomisi, 3. Türk Göçebelerinin İskânı. Eserde belli bir zaman ve mekâna bağlı konargöçerler incelenmemiştir. Eröz; Selçuklular, Osmanlılar, Cumhuriyet Türkiye'si tarihsel sıralaması çerçevesinde konuyu ele almıştır. Kitabı bilgiler yanında yaptığı derleme çalışmalarına, gözlemlerine de yer vermiştir. Türkiye'nin çeşitli bölgeleri yanında Çukurova bölgesinde, Kozan'ın köylerinde araştırmalar yapmıştır. Tezde tarihi Türk göçebeliği ile Anadolu Türk göçebeliği arasındaki münasebet, benzerlik ve farklılıklar ortaya konulmuştur. Tezin esas bölümünü göçebe ekonomisi oluşturmaktadır. Bu bölümde, mesken, iktisadi zihniyet, mülkiyet, alım satım, memleket ekonomisiyle ilişkisi vergi mükellefiyetleri gibi çeşitli konulara değinilmiştir.

Seyirci, Musa (2000). Batı Akdeniz Bölgesi Yörükleri. İstanbul: Der Yayınları.

Yazar çeşitli dergilerde yayımlanan makalelerini bu eserinde bir araya getirmiştir. Eserde, Batı Akdeniz bölgesindeki Yörüklerin tarihleri, halk kültürü ve halk

edebiyatlarıyla ilgili zengin malzeme sunulmaktadır. Seyirci, “yaklaşık on beş yıldır Yörük aşiretleri üzerine” (s.91) araştırmalar yaptığını ifade etmektedir.

Polat, M.Said (2004). Selçuklu Göçerlerinin Dünyası, Karacuk’tan Aziz George Koluna. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 311 s.

Eserde Selçuklular döneminde göçerlerle yerleşikler arasındaki mücadele, bu mücadele karşısında merkezi hükümetin daha çok yerleşikler lehine aldığı tavır anlatılmıştır. Yerleşik hayata geçen, şehirleşen Selçuklularla göçerler arasındaki ilişki, kültürel farklılık üzerinde durulmuştur.

Bayar, Muharrem (2004). Karakeçili Yörük Aşiretinin Eskişehir’e İskânı. İstanbul: Lider Ajans Matbaacılık, 428 s.

Karakeçililerin Türkiye’nin çeşitli yerlerine yayılmaları, oymakları, bu oymakların nerede yaşadıkları anlatılmaktadır. Çalışmada tapu tahrir defterlerinden faydalanılmıştır. Türklerin Eskişehir’e gelmesi, Eskişehir’de Türk varlığı, Yörük köyleri Osmanlı Devleti zamanında düzenlenen vakıf defterleri ele alınmıştır. Karakeçililerin hangi tarihlerde, hangi köylere iskân edildiğinden bahsedilmektedir. Tarihi belgeler yanında alan araştırmasına da yer verilmiştir. Eskişehir’in ilçeleri, ilçelere bağlı köylerin tarihçeleri, nüfus yapısı, köyün ödediği vergilerle ilgi bilgi verilmiştir.

Akbaş, S. Burhanettin (2005) Kayseri’de Yörükler ve Türkmenler, Kayseri, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 253 s.

Kitap 253 sayfadan ve üç bölümden oluşmaktadır. Kayseri’deki yerleşim yeri adlarının oba adlarıyla ilişkisi, Kayseri’ye hangi Yörüklerin ne zaman, nerelere yerleştiği, nüfus sayıları hakkında açıklayıcı bilgiler verilmiş, tablo halinde gösterilmiştir. Kayseri yöresine yerleşen 622 Yörük ve Türkmen grubu alfabetik liste hâlinde sıralanmış, bunlarla ilgili açıklamalar yapılmıştır. Bu gruplardan bir kısmının geliş yerlerinin Çukurova bölgesi olduğu, bir kısmının da Çukurova’ya yerleştiği görülmektedir. Eser daha çok yazılı kaynaklara dayanmakla birlikte, sözlü kaynaklara da yer verilmiştir.

Son Konar-Göçerlerin (Sarıkçıli Yörüklerinin) Sosyo-Kültürel Yapısı (2005) (Editörler: M. Cihat Özönder, Erdal Aksoy, Gökhan V. Köktürk), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 144 s.

Araştırma, Temmuz 2002-Mayıs 2005 tarihleri arasında yapılmıştır. Türkmen ve Yörük teorik ve kavramsal çerçevesi içinde Karaman, Konya, Mersin illerinde yaşayan Sarıkçıli aşiretinin tarihi ve sosyo-kültürel yapısının ve Sarıkçıliler özelinde konar-göçer yaşam tarzının sosyolojik açıdan analizini konu edinmektedir. Sarıkçılilerde

geçiş dönemleri, çadır, dini hayat ve inanışlar, sosyo-kültürel ve ekonomik özellikler hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.

Doğan, M. Cihangir, Doğan, M. Said (2005). Yörüklerin Sosyo Kültürel Hayatı (Antalya Örneği). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık. 116 s.

Çalışma Antalya bölgesinde yeni yerleşik hayata geçmiş ve yerleşik hayata geçmeyen Yörük grupları arasında yapılmıştır 300 kişiye (denek) Yörüklerin kültürel unsurlarını, kültürel tercihlerini, düşüncelerini yansıtan 44 soruluk görüşme formu uygulanmıştır. Verilen cevaplar yaş gruplarına göre ve yüzdelik dilimleriyle birlikte 74 adet tablo üzerinde gösterilmiştir. Ulaşılan verilerden yola çıkılarak çeşitli değerlendirmelerde bulunulmuş, çıkarımlara gidilmiştir.

Arıkan, Çınar (2006). Yörük Göçü. Konya: Şelale Matbaası, 198 s.

Eserde, Anamur Yöresi Yörüklerinin günlük yaşantıları, kültürel özellikleri, yaylak yerleri, yaylaya göçleri, tahsildarlarla yaşadıkları sorunlar hikâyeleştirilerek anlatılmıştır. Toplam 22 adet olan bu hikâyelerin birkaçı güldürücü nitelikte olup fıkra özelliği taşımaktadır. Hikâyelerin içerisinde, resimlere, dipnotlara (sözlük, açıklama), türkülere yer verilmiştir. Yararlanılan kaynak kişilerin künye bilgileri ve sözlük eserin sonuna eklenmiştir.

Yazarın ayrıca İçel Kültürü dergisinde “Yörük Kültüründen Bir Demet” (1987, Y.1, S.1, s. 31-34) başlığı altında yayımlanmış yazıları bulunmaktadır.

Babuş, Fikret (2006). Osmanlı’dan Günümüze Göç ve İskân. İstanbul: Ozan Yayıncılık. 312 s.

Kitap dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Avrupa, Amerika, Osmanlı devletinde iskân; ikinci bölümde Türkiye’de iskân sorunu; üçüncü bölümde 1934 yılına kadar Türkiye’de iskân yasa ve çalışmaları; dördüncü bölümde 2510 sayılı iskân yasası ve sonrası ele alınmıştır. Eserin sonunda genel bir değerlendirme yapılmış tablo ve çizimlere yer verilmiştir. Eserde göç ve iskân olgusu sadece konargöçerler değil iç ve dış göç bağlamında ele alınmıştır.

Bilir F.Saadet & Ali F. Bilir (2007) Orta Asya’dan Toroslara Gülnar. İstanbul: Etik Yayınları, 759 s.

Eser, nüfusunu büyük oranda yerleşik yaşama çok yakın bir zamanda geçmiş olan Yörüklerin oluşturduğu Mersin’in Gülnar ilçesinin monografisi niteliğindedir. Kitapta, konargöçer yaşam biçimine ilişkin pek çok kültürel unsur ve edebi ürün yer almaktadır.

Egawa, Hikari & Şahin, İlhan (2007). Yağcı Bedir Yörükleri. İstanbul: Eren. 286 s.

Yağcı Bedir Yörükleri Batı Anadolu bölgesinde yaşamaktadır. Kitabın arka kapak sayfasında eserle ilgili şu tanıtıcı bilgilere yer verilmektedir: “Bu eser, Yağcı Bedir Yörükleri’nin başta tarih sahnesine çıkışları olmak üzere sosyal ve ekonomik durumlarıyla, onların çadır, yaylak ve kışlak hayatlarını, bu hayat çerçevesinde oluşan kültür değerlerini, onların tabiatla bütünleşmelerini, çevre ile olan ilişkilerini ve yerleşme süreçlerini içine almaktadır. Bu bağlamda eserde yalnızca Osmanlı Arşiv belgeleri değil, son zamanlarda önemli bir kaynak grubu olarak üzerinde durulmaya başlanan sözlü tarih malzemeleri kullanılmıştır.”

Bates, Danial G. (2009), 21. Yüzyılda Kültürel Antropoloji (Çev.: Suavi Aydın vd.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 532 s.

Yazar eserinin bazı bölümlerinde, 1970’li yıllarda, Türkiye’nin güney ve güneydoğu bölgelerinde araştırmalarda bulunduğu konargöçer Yörüklerin evlenme, toplumsallaşma gibi kültürel özellikleri hakkında bilgiler vermektedir. Bates’in ayrıca 1973 yılında Michigan Üniversitesi Yayınları arasında çıkan *Nomads and Farmers: The Yörük of Southeastern Turkey* (Göçerler ve Çiftçiler: Türkiye’nin Güneydoğusunda Yörükler) bir kitabı bulunmaktadır.

Toroslarda Yörükler (Erdemli ve Silifke Çevresi), Mehmet Doğan Armağanı, (Orhan Özdemir Dan.), Kargıpınarı: Kargıpınarı Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları, 2010, 335 s.

Eserde, çeşitli araştırmacı ve yazarlara ait kitaplardan bölümler, makaleler, hikâyeler, şiirler bir araya getirilmiştir. Ayrıca, fotoğraflara yer verilerek görsellik kazandırılmıştır. Konargöçer kültürle ilgili farklı konuları ele alan makalelerin seçilmesi kitaba bütünlük ve zenginlik kazandırmıştır. Eserin sonunda sözlük kısmına yer verilmiştir.

Göka, Erol (2010). Türk’ün Göçebe Ruhu. İstanbul: Timaş Yayınları, 240 s.

Yüzlerce yıl göçebe bir yaşam sürdüren Türkler, yerleşik hayata geçmiş, son iki yüzyıldır modern uygarlık sürecinin bir parçası olmuştur. Türk toplumunun çehresindeki tüm bu değişikliklere rağmen, kolektif bilinçdışı, derin psikolojisi üzerinde, göçebelik yaşantısından kaynaklanan ruh halleri etkide bulunmayı sürdürmektedir (s. 9). Eserde; tarihi süreç içerisinde göçebelik üzerinde durulduktan sonra, göçebelikten toplumsal hayatımıza, dilimize, konutlarımıza, psikolojimize yansıyanlar örneklerle açıklanmıştır.

Şahin, Osman (2011). Son Yörük. İstanbul: Kayhan Matbaacılık, 299 s.

Yörük olanlar, konargöçer kültürden gelen yazarlar yaşadıklarını şiir, roman, hikâye türünde anlatmışlardır. Aslanköy’de doğmuş olan Osman Şahin bunlardan biridir. “Osman Şahin Yörük yaşantısını, Anadolu insanının kültür ve deyişlerini edebiyatla ebedileştirmiştir.” (Şahin, 2011, 2). Son Yörük adlı kitapta (2011) Osman Şahin Yörüklük ve çeşitli konulardaki yazılarını, yaptığı konuşmaları, röpotajları, kendisi ve edebiyatçılığı konusunda yazılan yazıları bir araya getirmiştir.

Sakin, Orhan (2010). 16.yy. Osmanlı Arşiv Kayıtlarına Göre Anadolu’da Türkmenler ve Yörükler(Boylar, Kabileler, Cemaatler). İstanbul: Ekim. 633 s.

Eserde, Anadolu, Rum, Karaman, Diyar-ı Bekr, Arap ve Zü’lkadriye vilayetleri mufassal defterleri tanıtılmıştır. 16. yüzyılda Anadolu’nun nüfus yapısı, Konargöçer Türkmen ve Yörüklerin tarihi geçmişleri, toplumsal yapıları, Türkmenlerin tarihte kurduğu devletler, Osmanlı Yönetiminde Türkmenler ve Yörükler, Anadolu’daki dağılımları, sosyo-ekonomik yapıları ele alınmış, Türkmen ve Yörük toplulukları alfabetik olarak ve sancaklara göre listelenmiştir. Arap Vilayeti içinde yer alan Adana, Sis, Tarsus, Üzeyir livalarına ait kayıtlar, burada yaşayan oymaklarla ilgili verilen bilgiler konumuz için önemlidir.

Demir, Alpaslan (2012). XIII. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Anadolu’da Bozdoğan Yörükleri. Ankara: Berikan, 352 s.

“Bu araştırmada XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Ege ve Akdeniz’in tamamı, Marmara ve İç Anadolu bölgelerinin ise güney kesimlerinde yaşam süren ve Anadolu’nun önemli Yörük/Türkmen teşekküllerinden biri olan Bozdoğan Yörükleri incelenmektedir... Giriş’te Bozdoğan Yörükleri hakkında genel bilgi verilmiştir. I. Bölüm’de Bozdoğan Yörüklerini meydana getiren teşekküller değerlendirilmeye çalışılmıştır. II. Bölüm’de Bozdoğan Yörüklerinin nüfus ve iktisadi yapısı üzerinde durulmuştur. III. Bölümde çalışmanın ana kaynağı olan Yörük defterlerinden 130 numaralı, IV. Bölüm’de ise 103 numaralı defterlerin transkripsiyonu verilmiştir.” (s.11).

Şanlı, Mustafa (2012). Kara Çadırdan Aksu Köy Enstitüsüne. İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği.

Otobiyografi türündeki bu eserde yazar Yörüklükle ilgili anılara, yaşama biçimlerine, bunları yansıtan fotoğraflara yer vermiştir. 1930 Antalya-Başköy doğumlu yazar “on yaşına kadar çadır, hayvan, göç yaşamından başka bir yaşamı olmayan” bir çocukluk dönemi geçirmiştir. Sonraki yıllarda yurdun çeşitli yerlerinde edebiyat öğretmenliği ve yöneticilik yapmıştır.

B) Sempozyumlar

I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri, 25-26 Nisan 1994 Antalya, Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, 1996.

208 sayfadan oluşan bu eserde yerli ve yabancı bilim adamlarına ait 13 adet bildiriye yer verilmiştir. Eserde çeşitli bölgelerdeki konargöçer Yörüklerin tarihini, kültürünü, iskânını, inanç yapısını, dil özelliklerini ele alan bildiriler de bulunmaktadır.

Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri, Tarsus/14 Mayıs 2000, Ankara: Yörük Türkmen Vakfı Yayınları, 2000

246 sayfadan oluşan bu eserde 17 bilim adamının Yörük ve Türkmenler konusunda hazırladıkları bildiriler bir araya getirilmiştir. Bildirilerde konu daha çok tarihi açıdan ve kronolojik olarak ele alınmıştır. Sözlü kültür ve tarihe hemen hiç yer verilmemiştir.

Yörük ve Türkmenlerde Günlük Hayat Sempozyum Bildirileri, 17-18 Mayıs 2002, Ankara: Yörük Türkmen Vakfı Yayınları, 2002, 216 s.

Kitapta, Yörtürk Vakfı Başkanı Mustafa Tombuloğlu'nun açılış konuşmasıyla birlikte on beş bilim adamının bildirileri yer almıştır. Bildirilerde Yörüklerin ve çeşitli Türk gruplarının evlenme, ölüm, giyim gibi kültürel unsurları, inanışları, çadır sanatı üzerinde durulmuştur. Eserde ayrıca Türkiye dışındaki Kaşgay Türkleri, Irak Türkmenleri ile ilgi araştırmalara da yer verilmiştir.

Türkler Ayağa Kalkıyor (2008) Birinci Büyük Yörük-Türkmen Kurultayı ve Sempozyumu 8-9 Ocak 2005, Ankara: Türk Metal Sendikası Genel Merkezi. 222 s.

Eserde, Yörük kültürü ile ilgilenen akademisyenlerin, dernek başkanlarının, araştırmacıların Yörük kültürü ile ilgili yaptıkları konuşmalar, çeşitli konulardaki sorulara verdikleri cevaplar aktarılmıştır.

C) Makaleler

Gökçen, İbrahim (1951) Makedonya Yörük folkloru. TFA, S.18, Y.2, C.I, s.282-284.

Toplam 17. makaleden oluşan bu yazı dizisinde Makedonya bölgesindeki Yörüklerinin menşeleri, inanç yapıları, ziyaret yerleri, inanışları, türküleri, doğum âdetleri, düğünleri, bayramları, törenleri, oyunları, bilmeceleleri, giyimleri, konutları ele alınmıştır.

Kasapbaşı, Yüksel (1963). Türkmen Yörükleri arasında üç gün. TFA, Y.14, C.8, s. 3006-3011.

Bu yazı dizisi ilk defa, Hürriyet gazetesinde 16, 17, 18 Haziran 1961'de yayımlanmıştır. Antalya yöresinde kışlayan, yazın Anamas yaylasına çıkan konargöçer Yörüklerin nüfusu, efsaneleri, günlük yaşantıları, evlenme biçimleri anlatılmaktadır. Katılımlı gözleme dayanan bu röportajda söz konusu kültür Abidin Behpur'un çektiği fotoğraflarla görsellik kazanmıştır.

Eren, Naci (1979). Yörük göçü. TFA, Eylül, Y.31, C.19.

Derginin ilerleyen sayılarında yazı dizisi olarak konu işlenmiştir. Antalya bölgesinde konargöçer Yörüklerin göç hazırları, göç güzergâhları, kışlak ve yaylakları anlatılmaktadır. Ayrıca Yörük yaşayış ve kültürüyle ilgili bilgiler verilmiştir.

Eren, Naci (1984). Yörüklerde karaçadır. Folklor ve Etnografya Araştırmaları (İ.Aslanoğlu, A.Oy, İ.G. Kayaoğlu, M.S. Koz Haz.), (s.59-82), İstanbul: Anadolu'da Sanat.

Antalya Müzesi başuzmanı olan yazar, araştırmasını Antalya yöresindeki değişik aşiretler üzerinde yapmıştır. Makalede karaçadırların direk sayısı, kurulması, dürülmesi, sitili, çanağı, iç düzeni, çadır üzerine yakılan türküler, içerisinde karaçadır geçen söyleyiş ve fıkralar ele alınmıştır. Makalenin sonunda çeşitli çizim ve fotoğraflara yer verilmiştir.

Tosunbaş Müyesser (1987). Akdeniz bölgesi Türkmenlerinde çadır tipleri. İçel Kültürü, Y.1, S.1. s. 25-27.

Mersin Müze müdürü olan yazar Akdeniz bölgesinde görülen üç tip çadır tipi (Kara çadır-kıl çadır, Alaçık, Topak ev) hakkında bilgiler vermektedir.

Alagöz, Cemal Arif (1992). Türkiye'de Yaylacılık Araştırmaları. Ankara Üniversitesi, Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Ankara, S.2, s.1-50.

Yazar bu araştırmasını 1939 yılında doçentlik tezi olarak hazırlamıştır. Yayla, kışlak, güzle, oba, mezra vb. kelimelerinin çeşitli anlamları üzerinde durulmuştur. Türkiye'nin farklı bölgelerinde gerçekleşen yaylacılık faaliyetleri hakkında karşılaştırmalı ve ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Sonuç bölümünde ülkemizdeki yaylacılık faaliyetini dört başlık altında sınıflandırmıştır. Konumuzla ilgili olan üçüncü yayla tipi şöyledir (s.44):

3) Yörük (aşiret) yaylacılığı (veya Toros yaylacılığı)

a) Yerleşik Yörük yaylacılığı

b) Yarı yerleşik Yörük yaylacılığı

c) Göçebe Yörük yaylacılığı.

Seyirci, Musa (1992). Antalya'daki Karakoyunlu aşireti ve dokumaları. IV. Milletler arası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, C.V (s.183-191). Ankara: Kültür Bakanlığı.

Karakoyunlu Yörüklerinin bölgeye gelişi konusunda bilgi verildikten sonra söz konusu Yörüklerde dokuma çeşitleri ve kullanılan motifler konusunda bilgiler verilmiştir.

Seyirci, Musa (1987). Sarıkeçili Yörüklerinde keçilere takılan adlar. Türk Folklorundan Derlemeler 1987 (s.191-197), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Antalya yöresinde yaşayan Sarıkeçili Yörüklerinde küçükbaş hayvanlara verilen adlar 9 başlık altında tasnif edilerek örneklerle açıklanmıştır.

Seyirci, Musa (2002). Küreselleşme açısından Batı Akdeniz Yörüklerinde değişimler. VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Küreselleşme ve Geleneksel Kültür Seksiyon Bildirileri (s. 329-335). Ankara: Kültür Bakanlığı.

Fethiye'nin Gökben köyünden olduğunu vurgulayan yazar, bildirisinde küreselleşme hakkında bilgi verdikten sonra küreselleşmenin Batı Akdeniz'de yaşayan Yörüklerin yeme-içme, müzik, düğün, ölüm kültürleri, dil özellikleri, çocuk oyunları, okuma alışkanlığı, el sanatları, ekonomileri üzerindeki etkileri hakkında tespitlerde bulunmuştur.

Seyirci, Musa (2003). Tire Yörükleri. folklor/edebiyat, C.IX, S.34, s.51-55.

Çalışma İzmir'in Tire ilçesindeki Alaylı, Karatekeli, Doyranlı köylerinde araştırmalara dayanmaktadır. Bu köylere yerleşen Yörüklerin nereden geldikleri, ne zaman yerleştikleri, ekonomik faaliyetleri anlatılmış, kaynak kişilerin çeşitli konularda verdikleri bilgiler aktarılmıştır.

Atlıhan, Şerife (2002). 10 yılda, Bir Yörük düğün törenindeki değişim. VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Genel Konular Seksiyon Bildirileri, (s.15-21), Ankara: Kültür Bakanlığı.

Çanakkale'nin Ayvacık ilçesine bağlı Çamkalabak köyünde düğün töreni bağlamında çeyiz (yapılan dokuma eşyalar, sergilenmesi, oğlan evine taşınması), kına töreni, düğünde giyilen kıyafetler, çalınan müzik, gelin ve damadın süslenmesi, düğün sonrası âdetlerde kısa bir zaman diliminde yaşanan değişiklikler anlatılmıştır.

Yörtürk dergisi: Yörtürk Vakfı'nın iki ayda bir çıkardığı bu dergide Türkiye ve Dünya gündemindeki konular ve Yörük-Türkmen kültürü ile makale, şiir, fotoğraf yayımlanmaktadır. Ayrıca yapılan etkinlik, şölen haberlerine yer verilmektedir. Eylül Ekim 2011'de, 16 yılında, 99. sayı çıkarılmıştır.

Kirmen dergisi: Osmaniye Yörükler Kültür Tanıtma ve Dayanışma Derneği'nin çıkardığı üç ayda bir yayımlanan bu dergide Türk Kültürü, Türk Dünyası, uluslar arası ilişkiler, halk kültürü, Osmaniye kültürü, Yörük kültürü, Türk müziği gibi çok zengin konular ele alınmıştır. Makale, şiir, resim, anı, röportaj, haber yazısı gibi çeşitli türlerde yazılara yer verilmiştir. 2006-2009 yılları arasında toplam 8 sayı çıkarıldıktan sonra yayın hayatına son verilmiştir.

Atlas dergisinde Mersin, Konya, Karaman'da yaşayan Yörüklerle ilgili araştırmalar yapılmış, kültürü yaşayanlarla görüşmelere yer verilmiştir. Fotoğraflara, haritalara yer verilerek konu ilgi çekici hâle getirilmiştir. (bkz S. 112, S. 184, S. 196, S. 212).

1.3.2. Çukurova Bölgesi Konargöçerleriyle İlgili Yapılan Çalışmalar

A) Kitaplar

Dulkadir, Hilmi (1997). İçel'de Son Yörükler Sarıkeçililer. Mersin: Çağlar Ofset.

Mersin'in ilçelerinde yaşamakta olan Yörüklerin gelenek ve görenekleri ile ilgili zengin bilgiler içermektedir. Yazarın bu eseri dışında İçel Kültürü dergisinde Mersin yöresi Yörüklerinin tarih ve kültürü ilgili pek çok araştırması yer almaktadır.

Kemal, Yaşar (2001). Binboğalar Efsanesi. İstanbul: Adam, 271 s.

Konargöçerlik konusu kurmaca metin olan romanlarda da işlenmiştir. Yaşar Kemal'in Binboğalar Efsanesi bunlardan biridir. Karaçullu obası yazın Aladağ'da yaylamaktadır. Kışı geçirmek üzere Çukurova'ya iner. Çukurova arazisi paylaşıldığından, köyler oluştuğundan toprak sahipleri Yörükleri istememektedir. Yörükler geçtiği, konakladığı yerlerde çevredeki köylüler, toprak sahibi ağalar gelerek para istemektedir. Yörükler her yerde böyle para ödemek zorunda kaldıklarından obadaki fertlerde para ve altın kalmamıştır. Para vermedikleri takdirde köylülerle kavga etmektedirler. Olay jandarmaya intikal ettiğinde jandarma konargöçerlerin sahipli araziye boşaltmalarını istemektedir. Oba, yurt bulamadan yıllardan beri kışladıkları Çukurova'da dolaşmaktadır. Karaçullu dışındaki diğer konargöçer aşiretlerin durumu da pek farklı değildir. Obadaki çadır sayısı her geçen yıl azalmaktadır. Karaçullu obası Sarıçam'a gelir, orada büyük kavgalar olur. Yerleşiklerden ve konargöçerlerden insanlar ölür. Obanın en yaşlı adamı Honamlı Demirci Haydar Usta yıllarca çalışarak bir kılıç yapar. Bunu Adana'daki Ramazanoğlu beyine ya da Ankara'daki İsmet Paşa'ya hediye

ettiğinde kendilerine toprak vereceklerini umar. Hayat hızla değişmiştir. Adana'da yeni ağalar, tüccarlar türemiştir. Haydar Usta beylerle ve İsmet Paşa ile görüşmesinden eli boş döner. Kimsenin görmek, almak istemediği kılıcı bozar, kılıcın demiriyle her yanından oklar savrulan damga gibi bir şey yapar. Bu arada Hasan Ağa'nın oğlu Oktay Bey obanın güzel kızı Ceren'e âşıktır. Oktay Bey Ceren'in evlenmesi şartıyla babasının arazisinde kışı geçirebileceklerini söyler. Ceren kendi obasından, beylik alametlerini de taşıyan Halil'i sevmektedir. Halil bir anlaşmazlık sonucu Çukurova'daki bir köyün tamamını ateşe verir ve dağa kaçır. Oba kalacak yer bulamadığından çok zor durumdadır. Ceren'e Oktay Beyle evlenmesi için baskı yapar, onunla kimse konuşmaz. Ceren sonunda pes eder, Oktay Beyle nişanlanır. Oktay Bey'in babası yazın düğüne kadar arazilerinde kalmalarına izin verir ama arazisini temelli kullandırmak niyetinde değildir. Bu arada Halil obanın içerisine gelir. Yeni yurt bulan biraz rahat eden oba halkı Halil'i istemez. Onu şikâyet etmeyi, kovmayı düşünür. Halil Ceren'i kaçıtır. Çukurova'ya altmış çadırla gitmiş olan oba, 35 çadırla Aladağ'a geri döner. Hıdırellez günü Halil Ceren'le birlikte obasına gelir. Geleneğe göre bey Hıdırellez'i obasında geçirir. Hıdırellez gecesi pınar başlarında dilek dilemek üzere Ceren'le birlikte bekleyen Halil'i öldürürler. Ceren kendi elleriyle Halil'i defneder. Halil'in tüm eşyaları beylik alametleriyle birlikte yakılır. Geleneğe uyularak atı öldürülür. Daha sonra Ceren obadan ayrılır.

Yalçın, Emin (2001) Türkmen Oymaklarında Bir Yörük Beyi. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 417 s.

Konargöçer hayatın romanlaştırıldığı eserin yazarı Yörük çadırında doğmuş, büyümüş birisidir. İçeriden birisi olarak Yörük hayatını anlatmıştır. 16 bölümden oluşan eser, Yörüklerin göç yolları, yaylak ve kışlak yerleri, sosyal ve ekonomik hayatları hakkında bilgi vermesinden dolayı konumuz için önemlidir. Olay 1907-1976 yılları arasında Tarsus ve çevresinde geçmektedir. Kitapta bir Yörük beyi olan Gökata'nın çocukluğu, evlenmesi, çocukları, çocuklarının hayatı anlatılmaktadır. Romanın başlangıcı Millî Mücadele yıllarına denk gelir. Bürücek adlı Yörük kadınının kocası askere gider; ama geri dönmez. Bürücek, oğlu Gökata ile herkesten uzakta dağlarda davar ve inek yetiştirerek kendi başlarına yaşamaktadır. Milis kuvvetleri Bürücek'e erzak, elbise getirirler. Fransız askerleri Yörük çadırlarına kadar gelir, Yörüklere baskı ve zulüm yaparlar. Yörükler milis güçlerle iş birliği yaparak Fransızlara ağır kayıplar veririrler ve onları bölgeden uzaklaştırırlar. Gökata kendisi gibi konargöçer olan Sebilhan'ın kızı Şimal ile evlenir. Gökata aile dostlarını unutmayan, vefalı,

yardımsever, cesur, mert birisidir. Gökata konargöçer hayatın daha fazla sürdürülemeyeceğini öngörür, hayvanlarını satıp arazi satın alır. Bürücek yaylasında ev satın alarak orada yaşamaya başlar. Kendisine konak yaptırır. Yaylada aldığı arazi üzerine ev yaptırarak satar. Gökata kızını ilçe komutanı olan Bahadır’la evlendirir. Oğulları Yörükhan ile Kurthan şehit düşer. Oğullarından Kuzgun, bir komutanla evli olan ablasının yanına Ankara’ya gidip orada okur. Burs kazanarak Amerika’da tahsiline devam eder. Ankara’ya döndüğünde evlenir. Eşiyle birlikte Amerika’ya çalışmaya gider.

Johansen, Ulla (2005), 50 Yıl Önce Türkiye’de Yörüklerin Yayla Hayatı, (Çev.: Muallâ Poyraz), Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 167 s.

Johansen, 1956 yılında Karatepe’de kışlayan Yörükleri gözlemleme imkânı bulmuştur. 1957 yılında Saimbeyli’ye bağlı Beypınarı Yaylasında bulunan bir Yörük obası ile yaylaya göçmüştür. 1964 yılı yazında yine bu yaylalarda bulunmuştur. 1970, 1982, 1989 ve 1995 yılları yazında yaklaşık birer aylık süreyi yaylada geçirerek göçe katılmıştır. Yörük kültürünü hem yaşamış hem gözlemlemiş, bunları yazıya aktarmıştır. Türkçe ve Türk kültürü konusunda derin bilgisi olan araştırmacı tanıştığı insanlarla dostluk kurmayı başarmıştır. Derleme yaptığımız Yörüklerden bazılarınca hâlâ anlatılmakta, oluşan anılar canlılığını korumaktadır. Kitapta yer alan o yıllardaki konargöçer hayatın çeşitli yönlerini yansıtan 183 adet fotoğraf son derece önemlidir.

Çabuk, Hasan Hüseyin (2008). Çukurova’da Yörükler. Adana: Ekrem Matbaası, 238 s.

Kitapta “Genel bilgiler” başlığı altında Türkmen, Yörük, aşiret, boy, oymak, oba gibi çeşitli kavramlar üzerinde durulmuştur. Aynı bölümde Atatürk’ün Yörüklerle olan bağı açıklanmıştır. Osmanlı devleti döneminde iskân çalışmaları anlatılmıştır. Çukurova bölgesindeki çeşitli gruplar, bunlara ait gelenek ve görenekler, hayvancılık, dil özellikleri, sözlü edebiyat ürünleri, el sanatları, sağlık ve eğitim, kadın ve çocuk, doğa ve Yörük, zamanımızda Yörük gibi konularda bilgiler verilmiştir. “Zamanımızda Yörükler” konusuna da değinilmiştir. Yazarın konargöçerliği yaşamış bir Yörük olmasının konuları başarılı bir şekilde işlemesine katkı sağladığı görülmektedir.

Aba, Veli (2012). Yörükler ve Saçıkıralı Aşireti. Adana: Sezen Ofset Matbaacılık, 111 s.

Kendisi de Osmaniye’nin Toprakkale ilçesine yerleşen Saçıkıralı aşiretine mensup Yörüklerden olan yazar, Yörüklerle ilgili dergi ve gazetelerde yazılar yayımlamıştır. Bu kitabı uzun yıllar hazırlamakta olduğu çalışmasının bir bölümü, özeti

niteliğinde görülmektedir. Kitabın giriş bölümünde tarihsel çerçevede Yörükler ve Saçıkarağalar üzerinde durulmuştur. Diğer bölümlerde Saçıkarağalı aşiretinin halk kültürü ve halk edebiyatı ürünlerine yer verilmiştir. Arşiv belgelerine yer verilmesi eseri daha bilimsel bir niteliğe büründürmüştür.

Adil, İdris (2007). Kürkçüler (Bir Türkmen Obasının Göçerlikten Yerleşik Düzene Geçiş Hikâyesi), İstanbul: Kayhan Matbaacılık. 264 s.

Eserin ilk bölümünde genel olarak Türkler ve Türk boylarıyla ilgili bilgiler verilmiştir. 1865 tarihli Fırka-i İslâhiye hareketi ile yaklaşık 550 yıldır kışlak olarak kullandıkları bugün kendileri ile aynı adı taşıyan yere iskân edilen Kürkçülü obasının tarihsel geçmişi, konargöçerlikten yerleşik hayata geçiş serüveni, kültür ve gelenekleri, dil ve edebiyatları, oyunları ele alınmıştır. Türkiye’de Kürkçü adını taşıyan yerleşim yerleri sıralanmıştır. Sözlü kaynaklardan yapılan derlemelere de yer verilmiştir.

Ahmet Şerif (1999). Anadolu’da Tanin (Haz. Mehmet Çetin Börekçi), C.I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 514 s.

Eserin tamamı konargöçerleri konu edinmemekle birlikte bazı bölümleri konumuz açısından önemlidir. Çeşitli bölgeleri gezen Anadolu’da Tanin yazarı Ahmet Şerif 1910 yılında Çukurova bölgesinde Adana, Ceyhan, Erzin, Kadirli, Kozan, Feke, Saimbeyli’yi de ziyaret eder. Bazı bölümlerde konargöçerlerle ilgili düşüncelerine de yer verir. Adana’da sığır vebası gibi bulaşıcı hayvan hastalıklarına karşı alınması gereken önlemleri sıralarken “Hastalığın yayılmasında başlıca araç olan göçebe aşiretlerin, bir yere yerleştirilmelerinin çaresine bakılması.” (s.119) gerektiğini belirtir. Mersin’den Silifke’ye giderken yol üzerinde deve, keçi otlatan bir kıza rastlar. Çadırlarda oturan bu kişilerin yaşayışlarını, kültürel gelişim çizgisinde geriye gidiş olarak değerlendirir (s.195). Yazar ayrıca, o yıllarda bölgedeki okullaşma, sağlık hizmetleri, bürokrasinin işleyişi hakkında bilgiler verir.

b) Makaleler

Kum, Naci (1949). Türkmen, Yörük ve Tahtacılar arasında tetkikler, görüşler. TFA, S.5, s.69-71.

Türk Folklor Araştırmaları dergisinin 6, 8, 10. sayılarında devam eden bu yazı dizisinde yazar Ceyhan’ın İmren ve Azizli köylerinde yakın dönemde yerleşik hayata geçmiş Yörüklerin kültürleri ve edebiyatları, nereden geldikleri ile ilgili derlemelere yer vermiştir.

Sümer, Faruk (1963) Çukurova tarihine dair araştırmalar. Tarih Araştırmaları Dergisi, C.1., S.1, ss.1-108.

Çukurova tarihi “fetihten 16 yüzyıla kadar” alınmıştır. Bu tarihi süreç içerisinde konargöçer aşiretlerin konumu detaylı bir şekilde ortaya konmuştur. Ramazanoğulları, Özeroğulları, Doğancıoğulları, Varsaklar gibi çeşitli Türk boyları üzerinde durulmuştur.

Boratav, Pertev Naili (1982). Çukurova’da folklor derlemeleri. Folklor ve Edebiyat, İstanbul: Adam Yayınları. s.264-286.

Boratav 10-25 Şubat 1947 tarihinde Fransız dilbilimciler M.Rene Giraud ve M.Loïs Bazin’le birlikte Ceyhan’ın İmren köyünde (8 gün), Pozantı’da (4 gün) araştırma gezisi yapmıştır. Geziye Adana Müze Müdürü Naci Kum da katılmıştır. İmren köyünde Ceritlerden ve yeni yerleşmekte olan Karatekeli Yörüklerinden derlemeler yapılmış olması tezimiz için önem arz etmektedir.

Bazin, Marcel (1994). Orta Toros Yörüklerinden Sarıkeçili Aşireti. (Çev.: Hamdi Kara) Ankara Üniversitesi, Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Ankara, S.3, s.323-350.

Araştırma 1987 yılında yapılmıştır. Araştırmaya konu olan Sarıkeçililer yaklaşık 200 aileden oluşmaktadır. Aydıncık ile Erdemli arasında Akdeniz’e bakan Torosların engin tepelerindeki çam ormanlarında keçi yetiştirmektedir. Kara çadırlarda kalmaktadır. Kışın Mut havzasında yazın Konya bölgesinde Torosların içlerinde yaşamaktadırlar. Makalede anlatılanlar çeşitli şekil ve haritalarla gösterilmiştir.

Şenesen, Refiye (2011). Osmaniye/Düziçi’nde dünden bugüne yaylacılık ve varsak Türkmenlerinin yayla göçü. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.20, S.1, s. 267-286.

Makalenin giriş bölümünde Anadolu’da ve Çukurova’daki konargöçerlik hakkında tarihsel bilgilere yer verilmiştir. Osmaniye/Düziçi’nde Varsak Türkmenlerinin hâlen devam etmekte olan yayla göçleri (göç amacı, göç zamanı, göç hazırlığı, göç yolları, yurt tutma, yayla şenlikleri, yayladan dönüş) hakkında açıklamalar yapılmıştır.

c) Tezler

Cin, Firdevs (2004). Ceyhan Yörüklerinde halk kültürü araştırmaları. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana. 345 s.

Adana’nın Ceyhan ilçesindeki Yörük nüfusunun yoğun olduğu 12 köyde yapılan alan araştırmasına dayanmaktadır. Söz konusu Yörüklerin halk kültürleri ve halk edebiyatları incelenmiştir. Konargöçerliği canlı olarak yaşamış Yörüklerden çok yerleşik Yörükler üzerine çalışma yapılmıştır.

BÖLÜM 2

ÇUKUROVA KONARGÖÇERLERİNDE HALK KÜLTÜRÜ

2.1. Çukurova Bölgesi Konargöçerlerinde Yaşam

2.1.1. Kışlak

Kışlak olarak sehil kelimesi de kullanılır. Sehil kelimesi genel olarak Çukurova'yı anlatmak için de kullanılır. Konargöçerlerin ekim, kasım aylarından mayıs ayına kadarki süre içinde kaldıkları yerdir. Kışlağı anlatan bir diğer kelime düzlük, ova anlamlarına gelen yazı'dır. Kalınan yere yurt yeri, yurtlak, kış yurdu gibi isimler verilir (K.12, K.15, K.36, K.79, K.128, K.137, K.139).

Çukurova, tarih boyunca konargöçerlerin kışlak olarak kullandıkları bir bölgedir. Konargöçerler yerleşiklerin yaşadıkları köylerin kenarlarındaki boş alanları muhtarlıklardan kiralayarak kışlak olarak kullanmışlardır. Hayvanların otlayabileceği meraya, boş bir alana sahip köyler konargöçerlerin kışlaklarındandır.

Çukurova'nın kışlak olarak kullanılan bölgelerinde önceleri daha fazla çadır vardı. Günümüzde konargöçer hayatı sürdürenlerin azalmasına bağlı olarak kışlaklardaki çadır sayısı oldukça azalmıştır (K.8, K.59).

Eylül, ekim aylarında kışlaklara gelinir, yurt tutulur, nisan ayında tekrar göçülür. Göç bazen mayıs ayı ortalarına kadar sarkar. Yaylaya göre kışlada daha uzun süre kalınır (K.15, K.27, K.46, K.47, K.63, K.97, K.121).

Kışlağa geliş zamanı çocuklar okula gittiği için okulun başlama tarihine göre ayarlanmaktadır. Eylül ayında kışlağa hayvanlar getirilmese de önceden gelinmekte ağıl ve çatı yapılmaktadır. Eylül ayı sonunda da hayvanlar getirilmektedir (K.75, K.76).

Kışlak olarak seçilen yerler, köylülerle anlaşıldığı takdirde, kiralayan kişilerin rahat etmesi durumunda gelecek yıllarda da kiralanabilir. 7-8 sene aynı yerde kışlandığı olur (K.9, K.108).

Geçen sene hayvanların kaldığı, yattığı yere gelecek sene hayvanlar yatırılmaz. Kışlaktaki bu yer "eski" olur. Eskime hayvanlarda görülen bir çeşit hastalıktır. Bu yüzden, gelecek senelerde eski olan yerden uzak bir yerde kışlanır (K.15, K.19, K.21, K. 25, K.31, K.55).

Konargöçerler, hayvanların barınıp yayılabileceği her yerde kışlarlar. Hayvanların iyi olması için de kışlakta bazı özellikler aranır. Kışlak olarak seçilen yerin karlı olmaması gerekir. Çok soğuk yerlerde hayvanlar telef olur. Hayvanları zarar verebileceğinden tarım alanına yakın yerlerde yurt tutulamaz. Düz arazi, yağmur yağdığında toprak çamur olduğundan hayvanlar çamura gömülür, yayılmaya gidemez. Hayvanın kaldığı, gezdiği yer daha çok çamur olacağından dağ sırtlarındaki taşlık alanlar tercih edilir. Böyle yerlerde, görüş alanı geniş olacağından hayvanları takip etmek kolaylaşır. Kışlak ya da yaylak olarak kiralanen yerler ormanlık alana yakınsa ormancılar izin vermezler (K.8, K.13, K.21, K.31, K.65, K.108).

Kışlak yurdu olarak seçilen yerler dağlık, tepelik alandır. Bu alanlar ekim, dikim sahası dışında kalan taşlık, boş alanlardır. Konargöçerler traktör ve otomobilleri ile çadırın yanına kadar gitmek zorunda olduğundan yol da olması gerekir. Bunun için yerin bağlı olduğu köy muhtarlığı yol yapımına yardımcı olur. Yol olursa gelen yurtçu zorsunmaz, rahat eder. Hayvanlara yem verildiğinden yemin çadırın yanına kadar getirilmesi için de yola ihtiyaç duyulmaktadır (K.31, K.64, K.101, K.102).

Kışlak, yaylak ya da konalga olarak seçilen yerin sel yatağında olmaması gerekir. Hayvanları sel almaması için arazi yapısına bakıp uygun bir yere çadır kurarlar. Hayvanlar çadırın kenarında toplanır (K.55).

Kışın hayvanlar çamurun içinde yatmaması için orman bölgelerinde, dağ eteklerinde, eğimli yerlerde yurt tutulurdu. Hayvanların idrarı da yattığı yerde göllenmez, akar giderdi. Suyun biriktiği düz yerlerde çamur olur, çamur içinde kalan hayvanların tırnaklarının katı şişer, topallamaya başlar (K.55, K.64).

Nisan ayının 18'inde, 20'sinde yaylalara göç başlar. Mayıs ayına göç sarkmaz. Mayıs ayı geldiğinde Çukurova bölgesinde havalar ısınmaya başlar. Yeşil otlar yerini kuru çalıya bırakır. Çalıda da hayvan beslenemez. Bu durumda otlak olan daha serin yerlere göç edilir. Hayvan sıcağa dayanamaz, ağnır, hastalanır. Göç gecikirse hayvanların kırılması gerekir. Yaylalarda kar kalkmamışsa kışlaktan yaylaya daha geç göçülür (K.8, K.9, K.11, K.13, K.44, K.116).

Günümüzde, hayvanların geçebileceği, dinlenebileceği geniş araziler ve konalga yerleri kalmadığından göç nisan ayından mayıs ayına sarkmıştır. Böylece kışlakta bir ay fazla kalınmaktadır. Kışlaktan çıkanlar biran önce yaylaya ulaşmaya çalışmaktadır. Geçmişte, yol üzerinde müsait yerler, otu bol yerler olduğunda 3-5 gün kalmak mümkün olabiliyordu (K.50, K.62).

Köylüler anlaşılanın bittiği tarih geldiğinde Yörüklerin göçmesini ister. Harmandan, buğday biçiminden sonra köylüler ikinci ürün olarak pamuk ve mısır eker. Yazın hayvanlar, doğada ot bulamadıklarından bu ürünlere kolayca zarar verebilir. Bundan dolayı yaz aylarında kışlakta kalınamaz. Ayrıca köylüler yazın kendi hayvanlarının yaylını paylaşmak istemezler (K.11, K.12, K.36, K.56).

Yazın sıcaklar başladığında hayvanlar iyi olmaz. Bir şey yemek istemediğinden, ot bulamadığından yeterince beslenemez ve hastalanır. Hayvanların iyi, çileli olması için yaylaya göçülmesi gerekir. Serin yerde ot boldur ve hayvanlar daha iştahlı olur (K.12).

Yaylak yeri bulamayanlar buluncaya kadar kışlaktan ayrılamaz. Göç bu durumda mayıs ayının ortalarına sarkar (K.129).

Koyunlar, keçiler, develer, sığırlar yaylaya çıkış zamanı geçti mi sıcaktan rahatsız olur, yaylaya doğru yürür. Yayla zamanı geldi mi develer zapt edilemez. Bağlanmazsa çeker yaylaya gider. Kışlaktan devesi, koyunu kaçıp da yaylada bulanlar olmuştur. Deve yolu bilir. Köylülere satılan, sütünü sağıp içmeleri için akrabalara bırakılan inekler yazın kaçıp yaylalara gider. Güz geldiğinde de Çukurova'ya kaçmaya başlarlar (K.9, K.55, K.143, K.157).

Bazı konargöçerler satın aldıkları tapulu arazilerinde kışlarlar. Bunlar, hayvancılık yapmaya daha elverişli olduğundan yazın yer kiralayarak yaylaklara çıkar.

Konargöçerler kışlak ya da yaylak yurdunda bulunan kayaların üzerine tarih, ad ve soyadlarını yazarlar. Böylece kalıcı bir imza atmış olurlar. Şu tarihten beri bura bizim yurt yerimiz derler. Daha sonra o yere gidenler kimlerin ne zaman o yerde olduklarını kayaların üzerinde bulunan bu yazılardan anlarlar (K.65, K.76, K.129).

Çukurova'da küçükbaş hayvancılık yapan köylüler de köyün dışına çadır kurarak, hayvanlar için ağıl yaparak hayvanlarını kışlatmaktadır. Çadırları, ağılları, yaşıntıları konargöçerle benzerlik göstermektedir (K.83).

Şehir merkezlerinde hayvancılık yapmak yasaklanmıştır. Belediye sürü başına her yıl ceza kesmekte, ağılların şehir dışına çıkarılmasını istemektedir. Bu nedenle belediyelik alanlarda hayvancılıkla uğraşan konargöçerlerin bir kısmı köylerden yer satın alarak, şehir dışında arazi kiralayarak ahır yapmışlardır. Kışın hayvanlarına ahırda bakmakta yazın yer kiralayarak yaylaya çıkmakta ya da başka bir köye gitmektedir (K.31, K.40, K.43, K.90).

Şehir merkezlerinin kenar mahallelerinde hayvancılık yapanlar da olmaktadır. Evlerinin yanına ağıl yaparak hayvanlarını burada beslemektedirler. Yakın çevrede

hayvanlarını yaydıkları görülmektedir. Bazı belediyeler bunun yasak olmasına rağmen idare etmektedirler (K.36, K.37, K.39).

Hayvancılığa alışmış olan Yörükler şehirde iş bulamayacaklarını, belli bir yaştan sonra başkalarının işinde çalışamayacaklarını ifade etmektedirler (K.31, K.37).

Halk sağlığı açısından şehir içinde hayvan yetiştirmek yasaklandığından hayvancılık yapanlar şehir dışlarına çıkarılmıştır. Şehir kenarlarında arazi kiralayarak hayvancılık yapanlar vardır. Bunların hayvan sayısı az olduğundan yaylaya da çıkmadıkları, yaz kış aynı yerde kaldıkları görülmektedir. Osmaniye-Ceyhan yolu üzerinde Ceyhan girişi E-5 karayolu kenarında karşılaştığımız çadır bu şekildedir.

Kışlakta konargöçerlerin ne kadar kalacağı köylülerle yapılan anlaşmaya göre belirlenir. Kasım ayında, 11. ayda, daha önce kiralanan yerlere gelinir. Buğdayların biçildiği, harman zamanına kadar, mayıs ayının sonları haziran ayının ilk haftasına kadar kalınır. Anlaşma süresi bittiğinde yerin terk edilmesi gerekir (K.5, K.8, K.11, K.39).

Önceden nisan ayında mera sahibi köylüler Yörüklerin göçmesini isterdi. Nisan ayında ot çıktığından köylüler kendi hayvanlarının yayılması için bunu yaparlardı. Daha sonra süre mayıs ayına uzatıldı. Günümüzde ise göç haziran ayını bulmaktadır. Köylüler önceleri kırmızı sığır beslerlerdi, bu sığır merada yayılırdı. Günümüzde köylüler daha çok süt veren, ahırda yemle beslenen ala sığır beslemektedir. Dolayısıyla meralar boş tutulmaktadır (K.41, K.89).

Kışlak ya da yaylak olarak kalınan yerden göçülmeden, köy muhtarı ile tekrar görüşülür, gelecek yılki kira konusunda da anlaşılır (K.11, K.13).

Yaylak ya da kışlak olarak gidilmesi düşünülen yer, bir ay öncesinden, birkaç kişi oraya önceden gitmek suretiyle alınır (K.11, K.13).

Yayladan kışlağa göçülmeden önce gelecek yıl temiz bulmak ve kene, sakırğa gibi haşeratları yok etmek için, kullanılan ağıl, kamış vs. yakılır (K.101, K.102, K.129).

Kışlak ve yaylaktaki çadır sayısı arazinin bitki örtüsüne, büyüklüğüne bağlı olarak artıp azalabilmektedir. Aynı yerde kışlayan kişiler çoğu zaman akraba (kardeş, yeğen, enişte), nadir olarak da birbirini iyi tanıyan kişilerdir. Tanınmayan kişilerle komşuluk yapılmamaktadır (K.11, K.18, K.32, K.33).

Belli bir yerde iskân edilen ya da toprak satın alan konargöçerler iskân sahalarını bir süre daha kışlak olarak kullanmış, hayvancılığı sürdürmüşlerdir (K.12, K.144).

Konargöçerler kışın kiraladıkları kışlak alanlarını zamanla satın almışlar kalıcı yerleşime adım atmışlardır. Satın aldıkları yere betonarme konutlar yapmışlar, çocukları

için de çadır kurmuşlardır. Nüfus kayıtlarını da yerleştiklere köylere nakletmişlerdir (K.47).

Kışlakta gelecek sene de kullanılacağı için zaman zaman bırakılan demir, ağaç vs. eşyalar çalındığından eşya bırakma yoluna gidilmemektedir. Çatı, ağıl sökülüp gelecek yıl tekrar kurulmaktadır. Bulundukları yerde komşularından yazın yaylaya çıkmayan olursa çatı sökülmemekte onlara emanet bırakılmaktadır (K.44, K.77, K.116, K.128).

Araştırma sahası içinde kışlak yerleri

Kışlak yerleri farklı il sınırları içerisinde yer alsa da birbirine yakın yerlerin tercih edildiği görülmektedir. Görüşme yaptığımız kaynak kişilerin verdiği bilgiye göre geçmişte ve günümüzde Adana, Osmaniye, Mersin, Hatay ve Gaziantep illerinde kışlak olarak kullanılan sahalara şunlardır:

Adana

Ceyhan

Dadaloğlu hayattayken Avşarlar'ın kışlak yurdu, Kozanaltı'ndan Misis'e kadar olan bölgedir. Onların asıl kışladıkları yer de bugünkü Mercimek Devlet Üretim Çiftliği'nin bulunduğu yerdir. Avşarlar 1865 yılında kuzeye, yayla tarafına iskân edilmişlerdir (Özdemir, 2004, s. 109).

Ceyhan'ın Tatarlı köyü leçesi, Üçtepe mevki, geniş sulak bir alana sahiptir. Tarlalardan uzak olduğundan hayvancılık yapanlar için uygun bir yerdir. Bu yerin kirası yüksek olduğundan, hayvan sayısı çok olanlar tarafından kiralanmaktadır (K.21, K.31, K.47, K.147). Günümüzde burada kışlayan Yörükler bulunmaktadır.

Mersin Aslanköy'e bağlı Dümbelek yaylasındaki tapulu yerlerinde yaylayan Karakoyuncu Yörüklerinden bazıları yazın Ceyhan'ın Burhanlı köyünde kışlamışlar, zamanla bu köye yerleşmişler, hayvancılığı bırakarak çiftçilik yapmışlardır (K.19).

Ceyhan'ın Günlüce (Karamezar) köyündeki ırmak yatağı kışlak olarak kullanılmıştır. Kaynak kişilerden Süleyman Polatkan (K.56) geçmişte 2 yıl burada kışladığını ifade etmektedir.

Ceyhan'ın Sirkeli, Azizli köyleri (K.21) kışlak sahasıdır. Kaynak kişilerden Döne Saraç (K.77) iki oğluyla birlikte yirmi senedir Azizli köyünde kışlamaya devam etmektedir.

Ceyhan'ın Yelibel köyü yerinde hâlen kışlanmaktadır (K.32, K.33).

Ceyhan'ın Çokçapınar köyü kenarında Nurdağı eteklerinde hâlâ kışlayanlar vardır. Dağın iki yüzü de kiraya verilmektedir (K.31).

Ceyhan'ın İsalı köyüne ait meralar Yörüklerin geçmişte ve hâlen kışlak olarak kullandıkları bir bölgedir. Kaynak kişi Ahmet Bozan 1963-1999 yılları arasında kışlamıştır. Günümüzde Hüseyin Koyuncu (kendisi, 2 kardeşi) ve Hüseyin Göçer (kendisi, oğlu, eniştesi) kışlamaktadır (K.11, K.75, K.76, K.77, K.117, K.137).

Ceyhan'ın Çanlı ve Dokuztekne köyleri (K.1, K.15, K.75) Yörüklerin kışlak olarak kullanıp daha sonra yerleştikleri bir yerdir. Dokuztekne leçesinde hâlen Hacı Göçer (K.111) ile kardeşine ait iki çadır bulunmaktadır. Burada koyun yetiştirilmektedir.

Ceyhan Hamdilli kasabasında Adatepe'de kışlanır. Burada hâlen Müsürlerden kışlayan bir aile bulunmaktadır (K.8, K.20, K.31, K.64, K.73).

Ceyhan'ın Erenler (e.a.Papak) köyü (K.8), Sarımazı kasabasında (K.90) geçmişte kışlanmıştır. Sarımazı'ya daha sonra Yörükler yerleşerek çiftçilik yapmaya başlamışlardır.

Ceyhan'ın Gündoğan köyü (e.a.Hurşudiye), Kızıldere köyü, İsalı köyü, Toktamış köyü civarındaki Hasın Dağı'nı Yörükler geçmişten beri kışlak olarak kullanmaktadır (K.32, K.33, K.39, K.75).

Kurtkulağı kasabasında üç aile konargöçerliği sürdürmektedir. Abdurrahman Aydın 28 yıldır kardeşleri ve oğullarıyla birlikte Ceyhan'ın Kurtkulağı kasabası merasında kışlamaktadır. Kardeşlerden ikisinin çadırı aynı yerde, diğerininki Kurtkulağı'nın başka merasındadır (K.64).

Yazın kendi yerleri olan Saimbeyli'nin Beypınarı köyünde kalan, kışın Ceyhan'ın İncetarla (Mercin) köyünden kiraladıkları E-5 karayoluna yakın bir mevkide nisan ayına kadar kalan bir Yörük çadırı vardır. İncetarla köyünün merasında da kışlanmıştır. Kaynak kişi Süleyman Polatkan bu köyde 9 sene kalmıştır. Beypınarı'dan Köşreli'de, Koyuncuoğlu çiftliğinde kışlayan Yörükler de bulunmaktadır. Yazın kaldıkları Beypınarı köyü arazisi orman sahası olduğundan hayvancılar için iş güçleşmektedir (K.56).

Anavarza dağının bitiminde Ağaçlı köyü (e.a. Çeçen köyü) merasında kışlayan Yörükler bulunmaktadır (K.31). Kaynak kişilerden Hacı Göçer (K.111) 2010 yılında bu merada kışlamıştır.

Anavarza yakınlarındaki Tozlu köyünde kışlayan Yörükler vardır (K.34).

Adana'nın *Sarıçam* (e.a. İncirlik) ilçesinde geçmişte kışlanmıştır (K.8, K.136).

1948'de Naci Kum'un verdiği bilgilere göre, *Karaisalı*'nın çevresi hayvan sürülerinin beslenmesine elverişli olduğundan halkın hemen cümlesi konargöçer Yörük-Türkmen aşiretlerine mensuptur (Atılgan, 2002, s. 328).

Abdurrahman Aydın (K.64) geçmişte *Karaisalı*'da Çatalan Barajı'nda 11 yıl kışladıklarını, barajın gövde yatağının kendi mülkiyetleri olduğunu, sel felaketinde kamulaştırılıp baraj yapıldığını, amcaoğlunun kışlak yurdunun hâlâ o bölgede olduğunu ifade etmektedir

Karaisalı'nın Kuzgun köyünde hâlen kışlayan Abacı Yörüklerinden bir aile bulunmaktadır. Bu aile daha önce Güvenç köyü merasında kalmıştır (K.134).

Karaisalı'nın Kırıklı köyü geçmişte ve günümüzde Yörüklerin kışlak alanlarındandır. Burada hâlen kışlayan Yörükler bulunmaktadır. Kaynak kişilerden Sadi Yeter (K.135) 19 senedir burada kışladığını ifade etmektedir.

Karataş ilçesindeki Tuzla beldesi ve Bahçe köyü önceden kışlak olarak kullanılmıştır (K.103).

Kozan'da Kaleyüzü (K.31, K.56), İdem (K.130, K.131) köyleri geçmişte kışlak olarak kullanılmıştır. Gaziköyü kasabası merasında 2012 yılında yaptığımız derleme sırasında üç çadıra rastlanmıştır. Buradaki Yörüklerin bir kısmı Gaziköy'den arazi satın almışlardır. Mayıs ayı geldiğinde daha önce yerleştikleri Yahyalı'nın Taşan köyüne gitmektedirler. Bir kısmı da birkaç senedir yaz kış aynı yerde kaldıklarını ifade etmişlerdir (K.128). Yine görüşme yaptığımız Duran Karakaya (K.129) kardeşi Durmuş Karakaya ile birlikte Kozan'ın Hamamköy merasında, Deliçay kenarında 18 yıldır kışladığını ifade etmektedir.

Yumurtalık'ın Gölovası köyü, (K.8, K.81), Yahşiler köyü, Kesmeburun köyü, Toros Gübre'nin olduğu yer geçmişte kışlak olarak kullanılmıştır (K.12, K.103).

Yumurtalık'ın Kaldırım kasabasında deniz kenarında Kızılılgın adı verilen alanda 7 senedir kışlayan İmamoğlu'nun Honamlı Yörüklerinden Osman Aydın bulunmaktadır. Bunlar aslen İmamoğlu'ndan olup yazın Develi'nin Bakırdağı'na, Yeniköy'ün yaylasına gitmektedir (K.101, K.102). Daha önce de Kaldırım kasabasında kışlayan Yörükler olmuştur (K.137).

Yüreğir ilçesine bağlı Kaşlıca (e.a. Nacarlı) ve Kütüklü köylerinde geçmişte kışlanmıştır (K.103, K.130).

Osmaniye

Geçmişte, Alibekirli Mahallesi'nde, Karaçay çevresinde (K.46), Karacalar köyünün daha yukarısındaki Dombullu tepede (K.39) kışlanmıştır.

Osmaniye'nin Dereli köyü yukarıdaki dağlık alanda kışlanmıştır. Hasan Yıldız (K.59) burada 15 sene kışladığını ifade etmektedir.

Fakıuşağı köyü üstündeki dağlık alanda kışlanmıştır (K.59, K.108).

Osmaniye Asri Mezarlığı üstünde, Alahanlı köyü (e.a.Sakızgediği) civarında Karabahadır'da kışlanmıştır. Bu yerin bir kısmı Akyar muhtarlığına, bir kısmı da Alhanlı muhtarlığına aittir. Bu yeri kiralayanlar iki muhtarlığa da ücret ödemişlerdir (K.13, K.36, K.37).

Osmaniye Devlet Hastanesi'nden Organize sanayi bölgesine kadarki, yeni Osmaniye T Tipi Kapalı Cezaevi de içine alan Tapır adı verilen yerde kışlanmıştır. Tapır'ın bir tarafı Akyar, bir tarafı Gökdere köyüne aittir. İki yakayı Kısık ayırmaktadır (K.13, K.43, K.61, K.96).

Günümüzde, Osmaniye'nin Çardak köyü (K.12, K.13, K.40, K.46), Kırmacılı köyü (K.15, K.31, K.130), Köyyeri köyü (K.130), Kesmeburun köyü (K.56), Bahçe köyü (K.31, K.56), Sakarcılık köyü (K.8) Cevdetiye kasabası (e.a. Araplı) çevresi, Ger mevki (K.15), Nohuttepe köyü (K.123), Gökçedam (e.a. Hemite) köyü (K.8) Yörük çadırlarının olduğu yerlerdir.

Osmaniye Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulduğu, Erzin'in batısından denize kadar uzanan, Osmaniye'nin Tüysüz köyü ve beldesine bağlı olan kara leçede, Delihalil'de geçmişte kışlanılmıştır. Bu leçede hâlâ yaz kış kalan Yörükler bulunmaktadır (K.9, K.12, K.36, K.37, K.75, K.90).

Osmaniye'nin Toprakkale ilçesine bağlı Sayhöyük köyü leçesi, Üç Tepe Mevkii çok eski tarihlerden beri kışlak yeridir. Burada hâlâ Yörük çadırları bulunmaktadır. Bu çadırların bir kısmı yaz aylarında yaylaya gitmekte, bir kısmı yaz kış kalmaktadır. Tatarlı köyü Leçesi ile komşudur. Buradakiler suyu, kuyudan santraviçe çekmektedir (K.2, K.30).

Mersin'in Alaçayır, Höyükalanı yaylalarını yaylak olarak kullanan Karakoyuncu Yörükleri Osmaniye'nin Sayhöyük köyü yerini çiftlik sahiplerinden kiralayarak kışlak olarak kullanmışlar. Bir süre konargöçerliğe devam ettikten sonra kışladıkları yerden arazi satın almışlar, yerleşik hayata geçerek çiftçilik yapmaya başlamışlardır (K.3, K.34).

Osmaniye'ye bağlı Mamure'nin üstündeki dağlık alanda, Dervişye köyüne bağlı Bıçakçı Mahallesi'nde çeşitli Yörük aşiretleri kışlardı. Yerleşim yerinin dağlık olmasından dolayı burayı daha çok keçi besleyenler tercih ederdi. Bıçakçı'ya 1930'lu yıllarda Horzum aşiretinden bir grup toprak satın alarak yerleşmiştir (K.12, K.53, K.54,

K.59). Tehçi köyünde Tehçibaşı'nda, Şekerdere köyünün üst yanlarında kışlanırdı (K.45).

Düziçi'nin Karagedik köyü geçmişte kışlak olarak kullanılmıştır. Bu köyde kışlanan yerler daha sonra orman dikim sahası olduğundan Yörükler 20-25 seneden beri kışlak olarak kullanamamaktadır (K.1, K.15, K.148).

Düziçi'nin Ellek belediyesinin Ziyaret tepe mevkiinde kışlanırdı. Geçmişte, kışlak olarak kullananlar daha sonra aynı yere kalıcı olarak yerleşip çiftçilik yapmaya başlamışlardır. Ziyaret tepe mevkiinde 1970'te çam dikimine başlanmış ve kara davar yasaklanmıştır (K.153, K.154).

Kadirli'nin Şabablı köyünde (K.117), Akova köyünde (K.122) önceden kışlanmıştır.

Hatay

Hatay'ın Kırıkhan ilçesinde (K.8, K.13, K.20, K.48, K.112, K.124, K.126), Arsuz (K.20), Samandağ ilçesinde (K.20, K.21, K.28), Reyhanlı ilçesinde (K.40), Amik ovasında (K.29) kışlanır. 1967'de Samandağ'da kışlarken kar yağdığından kalmak zor olmuştur (K.28). Kışın Hassa'nın Aktepe beldesine gelen kışın Kayseri Sarız'a yaylaya çıkan Yörükler vardır. Hatay bölgesinde kışlayanlar daha çok Pınarbaşı, Sarız bölgelerine yaylaya çıkarlar. Bu bölge yaylalarına çıkan Yörük aşiretleri zamanla azalmış 20-25 oba kalmıştır. Yayladaki hayvancıların büyük çoğunluğunu Adıyaman yöresinden gelenler oluşturmaktadır (K.48).

Erzin'e bağlı Gökdere köyü kışlak alanı olarak kullanılmıştır. Köyde trafonun olduğu alan, köyün üstündeki dere, Başyurt mevkii, Demiroluk mevkii, Körkuyu mevkii, Karaçam mevkii, alt tarafındaki Kıracıyazı mevkii kışlak yerleridir. 1960'lı yıllarda bu kışlak yerlerinin tamamı kullanılırken günümüzde Demiroluk'ta hâlâ birkaç çadır Yörük bulunmaktadır. Çam fidanları dikilmeye başlandıktan sonra Gökdere'deki orman sahasına Yörüklerin gelmesi yasaklanmıştır (K.12, K.36, K.37, K.40, K.43, K.59, K.80, K.89, K.106, K.112, K.124).

Erzin'in Haydardağı'nda kışlayan Yörükler vardı. Önceden Haydardağı'nda 50-60 çadır kurulurdu. Buradaki mağaraları Yörükler ağıl olarak kullanmışlardır. Zamanla bu yer çevrede yaşayanlar tarafından bahçe hâline getirilmiştir (K.40, K.89, K.113, K.114, K.115).

Erzin'in Yeşiltepe köyünde kışlayan Horzum aşireti daha sonra buraya yerleşmişlerdir. Hayvancılığı bırakanlar buradan yer alarak yerleşik hayata geçmişlerdir (K.85, K.89).

Payas-Sincan'da, Payas'ın dağında kışlanırdı (K.59).

Boz leçe de denen Erzin leçesi Yörüklerin geçmişten günümüze kışlak alanıdır. Burada kalıcı evler yapıp yerleşen, çadırda kalan Yörükler bulunmaktadır (K.28, K.78, K.117, K.118).

Turunçlu ve Burnaz köyleri muhtarlıklarından kiraladıkları leçede hâlen hayvancılık yapan 7 çadır bulunmaktadır (K.17, K.73, K.110). İmamoğlu'nda evi olan 23 senedir yaylaya gitmeyen Ümmü Yılmaz, oğullarıyla birlikte kışın Burnaz ve Turunçlu köylerinin leçesinde köy muhtarlıklarına kira ödeyerek kalmaktadır (K.73).

Hatay'ın Hassa ilçesi kışlak olarak kullanılmaktadır (Kölemen, 1996, 28; K.43). Hassa ve Kırıkhan ilçelerinin, Suriye ile yaşanan sınır anlaşmazlığı döneminde kışlak olarak kullanılması yasaklanmış, Türkiye sınırları içinde olması kesinleştikten sonra serbest bırakılmıştır (K.107, K.126).

Gaziantep'in İslâhiye yüzünde kışlayıp daha sonra Çukurova'ya yerleşen Yörükler bulunmaktadır (K.13, K.21, K.48, K.79, K.107). İslâhiye ile Çukurova'yı Amanos dağları ayırmaktadır. Bu yüzden Çukurova esas alınarak İslâhiye tarafına “öte yüz”, Çukurova tarafına “bu yüz” denmektedir (K.13, K.21, K.43, K.79, K.107, K.126).

2.1.2. Yaylak

Yayla “...hayvan otlatmak ziraat yapmak ve geçimin sağlanmasında menfaat temin eden her türlü işte çalışmak, hattâ dinlenmek için çıkılan veya gidilen, köyün hayat sahasının dışında kalan; çok defa köyün müşterek mülkü olan, köyden ayrı ve çok zaman pek uzak olmakla beraber sosyo-ekonomik bağlarla tamamen köye bağlı bir mahal; veya köyün esas geçim sahasına ekli ikinci bir bölümü olarak tarif etmek de mümkündür.” (Eröz, 1991, s. 90).

Yörükler için asıl önemli olan yayladır. Yaylasını iyi alan, yaylada iyi beslenen hayvan, kışı rahat geçirir. Yayla bereketliyse Yörüğün kesesi dolar. Kızını, oğlunu evlendirir. Hayvanlarının kışlayacağı geniş otlakları daha rahat kiralar (Bayar, 2004, s. 297).

Yayla yazın oturulan yer manasına gelmektedir. Konargöçerler, kışın sıcak yerlerde, yazın serin yerlerde, yaylalıklarda yaşamaktadır. Yaylak yerine “kır” kelimesi de kullanılır. Uzun süre kalınan yaylalara “baş yayla” denmektedir (K.31, K.139, K.140).

Türk insanının kültüründe, sosyal hayatında yaylanın önemli bir yeri vardır. Türk halk şiirimizin ve halk edebiyatımızın konularının en önemli bir bölümünü yayla göçü, yaylanın güzellikleri ve yaşamı oluşturur (Dulkadir, 1997, s. 27).

Yörügün yaylamadığı yer yoktur. Yörükler her sene aynı yerde yaylamayabilir. Yaylak yerleri yıldan yıla değişebilir. Diğer konargöçer gruplarla ya da o yerin yerlisiyle yaşanan sorunlardan dolayı kavga yapıldığında başka yaylak ya da kışlak aranır (K.17).

Yayla kışlağa göre konargöçerlerin daha çok rahat ettikleri, işlerin azaldığı bir yer olma özelliğini taşır. Kışlakta doğan yavrular büyümüş, sürüye katılarak ot yemeye başlamıştır. Etraf da açıksa hayvanlar rahatça yayılabilir. Kışlağa göre alan daha geniştir. Çobanlar hayvanlarla ilgilenirken çadırda kalan diğer fertler dinlenme imkânı bulur. Yaylaya giderken herkes sevinçlidir. Yaylalar suyun bol olduğu yerlerdir. Yaz gününde soğuk su içme imkânı bulunur. Ormanlık yerlerdir. Havası tertemizdir. Koyunlar ağaçların gölgesinde yatar. Kuş, keklik sesleri hiç eksik olmaz. Açan çiçekler burcu burcu koku. İnsanlar ve hayvanlar kolay kolay hasta olmaz. Hayvanların kemiklerinin içi ilikle dolar. Yayla görmeyen hayvanların kemikleri zayıf olur. Kışın soğuşuna dayanamaz (K.8, K.12, K.31, K.59, K.81, K.129).

Yaylada insanların, çocukların iştahı açılır, daha çok yemek yerler. Yaylaya çıkmayanlar Çukurova sıcaklığında bir şey yemek istemez. Yayladan dönen çocuklara kilo almışsa, yüzü kanlanmışsa “yayla yaramış” derler. Bu sözden yaylaya göçün nedenlerinden birisinin de sağlıklı olmak olduğunu anlıyoruz (K.44, K.59).

Konargöçerlerin aile reisleri, ağaları vardıkları yerin kaymakamı, komutanı ile dostluk kurar. Onları davet ederek hayvan keserler, peynir, yağ gibi çeşitli hediyelerle gönderirler. Onlar da köylülerle bir anlaşmazlık hâlinde, çeşitli sıkıntılarında Yörüklere yardımcı olurlardı (K.9, K.78, K.79, K.80, K.87, K.154).

Yaylalar önceden daha kalabalık, çadır sayısı daha fazlaydı. Çukurova’da hayvancılıkla uğraşan Yörükler, yerleşik köylüler yaylalara çıkar, 3-4 ay bir arada kalırlardı. Eskiden 30 çadır bir arada olurmuş. Bir yaylaya 10-15 sürü çıktığı olur, farklı aşiretten olan aileler birbiriyle komşu olurdu. Günümüzde ancak 1-2 sürü olmaktadır (K.2, K.5, K.8, K.11, K.31).

Yaylakta kalınan sürelerde ve göç sırasında farklı konargöçer gruplar birbirlerini tanırlar, sosyal etkileşim içine girerler (K.8).

İnsanlar ve besledikleri hayvanlar için Çukurova ve Akdeniz çevresi kışın sıcak olduğundan kışlak olarak kullanılmaya elverişli iken, yazın yaşamaya uygun değildir.

Geçmişte, Çukurova'nın bataklıklarla dolu olması, yaz döneminde sinekten dolayı sıtma hastalığının, buna bağlı olarak ölümlerin artması serin yerlere, yaylalara göçü zorunlu hâle getirmiştir. Yaylaya gidemeyip Çukurova'da kalanlar için bu yaz hepsi kırılır, ölür derlerdi (K.12, K.43, K.55, K.60, K.101, K.113).

Sivrisinekten korunmak için ilaç, cibindirik yoktu. Yazın bataklıktan, yeşillikten dolayı sivrisinek oldukça fazlaydı. Sıcak çıktığında, nisan ayından itibaren, Çukurova'da kalıp yaylaya çıkmayanlar sıtma hastalığına tutulur, benizleri sararır, karınları göde göde olurdu. Sıtma hastalığına tutulanlar 7 sene hastalıktan kurtulamaz, hastaların bir kısmı da ölürdü. Sivrisinek sadece insanlara değil hayvanlara da zarar vermekte, hayvanları özellikle akşam yatırmamaktadır. Bundan dolayı konargöçer hayatı yaşanlar yer almayı, yazın Çukurova'da kalmayı istememişlerdir (K.15, K.37, K.43, K.46, K.52, K.95, K.101).

Köylerde kalan ve hayvancılık yapanlar da yaylalara göçmektedir. Yaylada hayvancılık yapmayan kişilere süt, peynir satışı yapmaktadırlar. Bu yaylalar kışlık konutlarına yakın mesafededir.

Gittikleri yaylalar daha önce bildikleri, konup göçerken gördükleri, kaldıkları yaylalardır (K.12).

Bölgede yaylacılık faaliyetinin tarihi bir geçmişi vardır. 19. yüzyılın sonunda, Osmaniye kasabası 400 haneli ise de halkı yaylaya çıkmış ancak 5-10 hane kalmıştı. Osmaniye sazlık ve sulak ortasında kurulmuş olduğundan havası kötü, sinek çoktur (Mağmumi, 2008, s. 192).

Mayıs ayının 15'inde kışlaktan yaylalara göçülür. Haziran ayında yaylaya ulaşılmış olur. 15-20 gün alçakta durulur, karın olmadığı yerlerde çadır tutulur. Sıcaklar arttığında, karlar erimeye başladığında daha yükseklerle çıkılır. Kar kalktıkça altından taze otlar çıkar. Hayvanlar taze otları yiyerek beslenir (K.9, K.13, K.25, K.30).

Az sayıda hayvanı olan köylüler bu hayvanlarını Yörükler yaylaya çıkarken onların sürüsüne katarlar. Yayladan kışlağa dönüldeüğünde geri alırlar. Emanet eden kişiler yaylaya çıkan kişilerin köylerde yaşayan tanıdıkları, yakın akrabaları olmaktadır (K.129, K.135).

Yaylak alanlarında bazı bölgeler ormana gittiğinden çobanların bu bölge yakınlarında hayvanlara dikkat etmesi, orman sahasına zarar vermemesi gerekir.

Günümüzde Çukurova'da konargöçerliği sürdürenler genellikle Andırın ve Göksun ilçe sınırları içinde bulunan yaylalara gitmektedir. Yaylak yerine Çukurova bölgesi içinde hayvanlar için daha uygun yerlere de göçülebilmektedir.

Eylül ayının 18-20'sinde kuyruk doğduktan sonra yayladan göçülmeye başlanır. İklim şartları uygun olursa göç için ekim ayı da beklenebilir. Kuyruk doğduktan hava serinler, otlar kurur. Hayvanları doyurabilmek için güzleğe inilmeye başlanır. 15-20 günde Çukurova'ya gelinir (K.70, K.154).

Çukurova Bölgesi Konargöçerlerinin gittikleri yaylalar

Çukurova bölgesi içinde Adana, Osmaniye, Mersin illeri içerisinde bulunan yaylalara ek olarak Kahramanmaraş ve Kayseri ve Niğde sınırları içerisinde bulunan yaylalara gidilmektedir. Geçmişte daha çok sayıda aile hayvanları ile yaylaya göçerken günümüzde bu sayı oldukça azalmıştır.

Bazı kişiler göç daha kolay gerçekleştiği için bölgedeki yaylaları tercih etmektedirler. Elverişli olmayan yerlerde koyun ya da keçi ete gelmez, zamanında koça gelmez. Yer ne kadar yüksek, havalı olursa hayvanlar o kadar kendini güzel gösterir. Koça zamanında gelir. Koçlar zamanında döl yapar (K.31, K.158).

Adana

Adana-Kayseri sınırına yakın bir alanda bulunan Tufanbeyli ilçesine bağlı Fatmakuyu köyü merasına Yörüklerden yaylaya gidenler vardı. Son yıllarda kiraya verilmediğinden, yaylalıktan düşürüldüğünden, buraya gidilememektedir (K.129).

Tufanbeyli ilçesine bağlı Doğanbeyli (e.a.Urumlu) köyü yaylalıklarına (K.21, K.22) gidilir.

Aladağ ilçesindeki Acıman yaylasına gidilir. Acıman yaylasına Dölekli, Yetimli, Kabasakal, Dailer köylüleri çıkmaktadır. Bu yaylada ortalama 15-20 sürü vardır. Buradaki Acısu çevresinde hayvancılar bulunur (K.135, K.143).

Aladağ'a çıkılır. Aladağ'da Karagöl var. Aladağ'a gidenler karın erimesi için üç yerde konaklayarak asıl yayla yerine çıkarlar. Kar erimeden ot olmaz ve hayvanlar beslenemez (K.29, K.36).

Niğde-Adana-Kayseri sınırındaki Aladağlara çıkılır. Aladağ'ın Adana'ya bakan yüzü bu il sınırları içerisinde. Aladağların en yüksek zirvesinin Demirkazık (3756 m) olarak bilinir. Demirkazık'ın güneyindeki Yedigöller, Sarı Mahmut Gölü'ne Yörükler yaylaya çıkar (K.36, K.64, K.101, K.143).

Abdurrahman Aydın konargöçer hayatı sürdürmekte Niğde-Kayseri il sınırında olan Aladağlarda Yahyalı ilçesinin Gücüksu yaylasına çıkmaktadır. Eşyaları traktöre yükleyerek, hayvanları sürerek 12-13 günde yaylaya çıkmaktadırlar. Ağustos ayının sonuna kadar yaylada kalmaktadır. Ağustos ayında kar eridiğinde daha yukarılara çıkılır. Ağustosun 20'sinde kar yağar, Çukurova'ya dönülür (K.64, K.65).

Pozantı ilçesinde Tekir, Ağcadağ, Bulgarbozoğlan yaylalarına gidilir. Pozantı'nın yaylalarına daha çok Mersin, Tarsus Yörükleri çıkar (K.19, K.36, K.137).

Kemal Güngör (1941, s. 6), 1939 tarihinde ziyaret edip 20 gün saha araştırması yaptığı Bolkarbozoğlanı yaylası hakkında şu bilgileri vermektedir : “Bu meşhur yayla da tek ve mahdut bir yayla olmayup muhtelif aşiretlere ait yüzlerce çadırı ve birçok sürüleri sinesinde barındıran geniş bir yayladır. Bu geniş yaylada Hüyük, Gökkol, Bulgar suyu en mühim yurtlukları teşkil eder. Bu yaylalarda Bahşiş, Karakayalı ve Keşefli aşiretleri yazlarlar.”

Osmaniye

Osmaniye'nin Sumbas ilçesi Yörüklerin göç yolu üzerindedir. Özellikle Horzum aşireti bu yolu kullanmıştır. Buradan geçilerek Bakırdağı, Binboğa taraflarına gidilebilmektedir. Sumbas'a bağlı Gezit yaylası 1960'larda Yörüklerin çıktıkları yaylalardandır. Susuz bir yayladır, kar bastırılıp suyu kullanılır. Buraya yaylaya çıkan Yörüklerden biri rüyasında su sesi duymuş, sesi duyduğu Oğlakkayası adı verilen yere kuyu açtırmış (K.41, K.122).

Karacaoğlan'ın mezarının olduğu yer olarak da bazı araştırmacılarca iddia edilen Düziçi'nin Hodu yaylası, Karacaoğlan'ın Varsak köyüne bir saatlik uzaklıktadır. Yayla Haruniye, Kahramanmaraş ve Bahçe'den gelen yolların birleştiği yerdedir. Yayla, Yörüklerin, yarı konargöçer aşiretlerin, Varsak köyünün yaylağıdır (Aktan & Yanık, 1990, s. 15).

Mersin

Yumurtalık'ın Zeynepli köyünde yerleşen 28.04.2012 tarihinde konalga yeri olan Adana ili Karataş ilçesinin Çukurkamış köyü merasında görüştüğümüz Veli Kurtoğlu (K.103) 1965 yılından beri Mersin'in Aslanköy kasabasına yaylaya gitmektedir. Yaylaya yol yapıldıktan sonra, traktörle rahat bir şekilde çıktığını, kaldıkları yerin tapulu arazileri olduğunu ifade etmektedir.

Kahramanmaraş

Kahramanmaraş'ın Andırın ilçesine bağlı Meryemçil yaylası yaylaklardan birisidir (K.6, K.13, K.38, K.43, K.44, K.59, K.75, K.94, K.108, K.157). Osmaniye'nin Tüysüz Beldesinde yaşayan Tecirli aşireti mensupları bu havaliye büyükbaş hayvanlarını götürmüşlerdir (K.6). Meryemçil'in öte yüzünde Değirmendere köyü yüzündeki yaylaya çıkılır (K.43). Meryemçil Andırın'a bağlı olmakla birlikte Göksun-Andırın arasındaki sınır bölgede yer almaktadır.

Göksun'un Kargaçayırı köyünün Elmadağ adlı yaylalığına gidilir (K.59).

Göksun'un Çatak yaylasına çıkılır. Toprakkale'deki Uyduranlar bu yaylaya giderdi (K.88).

Göksun'daki Kurudağ'a yaylaya çıkılırdı. Burada su olmadığı kar suyu içilir (K.41).

Kaynak kişilerden Duran Karakaya (K.129) 2012 yazında Göksun'un Keklikoluk köyü yaylasına gitmiştir. Üç yıldır aynı yere gittiğini ifade etmektedir. Yayla yeri Kayseri-Kahramanmaraş arasındaki dağ silsilesi olan Binboğa dağları üzerinde bulunmaktadır.

1965'li yıllarda Göksun'a bağlı Saraycık beline yaylaya gidilirdi (K.153, K.154).

Kayseri sınırı ile Kahramanmaraş sınırında Tekederesi, Binboğa, Kötüköy, Kavşıt, Saraycık köylerinin yerlerinde oturulurdu (K.59).

Göksun'da Çardak, Çöğütovası, Değirmendere'nin üstünde Gediksöğüt var. Konur, Kızılkuyu var. Püren'in üstündeki yaylalara gidilir (K.9). Değirmendere köyü günümüzde Göksun ilçesine bağlı bir belediyeliktir. Buradaki Üçpınar yaylasına gidilir (K.43).

Elbistan'a bağlı yaylalara gidilirdi (K.45).

Osmaniye'deki Yörüklerden bazıları Göksun'un yaylalarına gitmişlerdir. Deve ile göçüldüğü dönemde 13-15 günde Göksun'a varılıyordu (K.24, K.117, K.118).

Kumarlı aşiretinden olanlar Göksun civarında bulunun Armutücesi'ne yaylaya giderdi.

Kahramanmaraş sınırları içinde bulunan Berit Dağı, Ahır Dağı, Andırın'dan yukarı Geben'in Kayranlı yaylasına gidilir. Geben'in bir tarafına Karagöz denir. Uzunpınar da konargöçerlerin bu bölgede gittikleri yaylalardandır (K.13, K.17, K.41, K.47, K.88, K.92, K.112, K.127).

Andırın'ın Geben kasabasının Kenger yaylası, Kumçukur yaylasına çıkılırdı (K.41). Geben'in Köprüağzının sol yakasında yaylayanlar olur (K.36, K.37).

Omroluk (K.21), Karagedik (K.21), Kurudağ (K.21), Üçpınar (K.23), Akçadağ (K.23), Akifiye (K.23), Saraycıkbeli (K.23, K.94), Karaahmet (K.23), Kayranlı (K.23, K.47) bölgedeki yaylalardır.

Andırın'dan yukarı Akçadağ yaylasına çıkılır. Bu yayla Mazgaç ile karşı karşıyadır (K.25).

Andırın ilçesine bağlı Akifiye köyü günümüzde de yaylak olarak kullanılan bir yerdir. Bu yaylaya ilk başta çadır kurup hayvancılık yapan Yörükler, günümüzde yazın serin bir ortamda dinlenmek amacıyla kalıcı konutlar yaptılar. Hayvancılık yapanlar

dağların yüksek kesimlerine gelmeye devam etmektedir. Akifiye'nin içinden geçilerek Saylak ve Uzungöl'e çıkılır (K.7).

Andırın'da Yaycioğulları'nın yaylasında yaylanırdı. Kayranlı, Meryemçil, Çardak yaylalarına çıkılır. Meryemçil'in bir kısmı orman dikim sahası olduğundan 3-4 çadır çıkabilmektedir. Çardak yaylasının bir tarafı Yaycioğulları'na bir tarafı da Geben belediyesi aittir. Çardak yaylasına günümüzde de giden hayvancılar olmaktadır (K.15, K.18, K.23, K.24, K.34, K.38, K.41, K.46, K.47, K.50, K.62, K.63, K.108, K.122, K.126).

“Maraş’a bağlı olan Akarca yaylasına çıkıyorum. Yayla Geben’in doğusuna düşer, ağa malıdır. Kardeşimin birisi Geben’in içinden geçip Dörtkuyu’ya gidiyor. Birisi de Meryemçil’den dolanır Çardak’a çıkar. Çardak şahıstan kiralanır, ağa malıdır.” (K.63).

Maksutoluğu, Katıralan Andırın’ın yaylalarıdır (K.25).

Göksun’a bağlı Fındıklıkoyak köyü, Arpalık, Kulaçalı’ye gidilir (K.50, K.62).

Yazın Göksun’un Uzunyayla ve Hodu yaylasına çıkılır (K.5).

Göksun ilçesine bağlı bir belediye olan Geben sınırları içerisindeki yaylalara gidilir (K.15, K.21, K.23, K.37). Mazgaç yaylası (K.23, K.122, K.127, K.129) bunlardan biridir.

Berit Dağı’nın yüksekğinde, kavlağında koyuncular yaylar, aşağısındaki Karapınar’da, şimdi Göksun’dan İçme’ye giderkenki yol üzeri, keçi besleyenler yaylar (K.13).

Binboğa’ya çıkılır (K.17). Eski Dikenlü, Yeni Dikenlü, Hüda, Ağılıca, Aygır Çukuru, Kaman, Dudur Pınar, Sağnak, Hunu, Mescitlü, Deve Çukuru, Peynirlik, Yalınız Sel, Dil Çayırı, Aval Beglü, Eşek Getür, Halid Alanı, Ali Güran, Kalecik Boynu, Galip (Hacı Hamid bin Ali’nin yaylağıdır), Hırslu, Ağcasu, Yakacık, Taht Yurt, Serkis, Başviran Binboğa dağlarının yaylalarıdır (Akbaş, 2005, s. 164).

Niğde

Niğde’nin Ulukışla ilçesi yakınlarındaki Bulgar dağına, Kızıltepe’ye, Karayayla’ya, İmrahor köyüne (K.17, K.101, K.102, K.135, K.138, K.144, K.145), Niğde’nin Üçkapılı yaylasına çıkılır. Üçkapılı’nın yüksekleri 20-30 sürüye icara verilirdi (K.70, K.83). Çamardı ilçesinde Celâller köyünün Kepez, Akgedik yaylalarına çıkılırdı (K.41, K.76, K.139).

Kemal Güngör (1941, s. 34) 1939 yılında ziyaret ettiği Niğde’nin Üçkapılı yaylasını şöyle anlatır: “Üçkapılı yaylası, Pazar döleği, Akkaya, Deremavri, Aşıgediği,

Taşoluk, Göktepe, Gökkuyu, Kartalkaya, Dumlu gibi muhtelif yurtlukları ihtiva etmektedir. Üçkapılı yaylası, ormansız fakat sürülerin ve hayvanların sevdikleri güzel otlar ve çayırırlarla kaplı eşsiz sular ile cennet kadar güzel yaylalardan biridir. Etrafında Yeniköy, İğneli, Eski Gümüş, Kılavuz, Hallaç, Celâllar ve Bereketli Maden (Nahiye merkezi) köyleri vardır. Yaz aylarında bu yaylalar mezkûr köylerden kalabalık bir insan toplar.”

“Üçkapılıdan başka Ulukışla, Konya ve Mersin hudutları arasında bir birini takip eden sayısız birçok yaylalar vardır. Başlıcaları: Ulukışla civarında Meydan yaylası, bu yayladan bir saat kadar mesafede Kargölü yaylası, Niğde ve Ereğli hududunda Torosların en güzel bir semti olan Tersakan yaylası, daha garpta Eğrigöl, Karataş yaylaları gibi bol otlı, cennet kadar güzel yaylalar sıralanmaktadır. Bu yerler, Yürüklerin bilhassa Karakoyunlu ve Bahşişlerin en çok beğendikleri yaylalardır. Çünkü Yürükler her yaylayı beğenmezler.” (Güngör, 1941, s. 34).

Ulukışla’nın üstünde Aydos dağlarına önceden yaylaya gidilirdi (K.103).

Kayseri

Kayseri’nin Develi ilçesine yaylaya gidilir. Develi’nin doğusunda bulunan Develi dağı (2000 m) üzerinde çeşitli yaylalar vardır. Bunlar Akpınar, Seyfiçavuş, Uzungelin, Atkoyağı, Karakuyu, Çatal’dır (K.28, K.39, K.43, K.73, K.77, K.87, K.96).

Kayseri’nin Develi ilçesine bağlı Akpınar yaylasına (K.20, K.21, K.78), Kale köyünün yaylasına (K.91) Derebaşı köyü, Alaylı köyü yaylasına (K.56), Öğsüt köyüne bağlı Paşapınarı yaylasına gidilirdi (K.77).

Kaynak kişilerden Ali Karcı (K.2), 2011 yılına kadar 6-7 senedir Develi’nin Çataloluk yaylasına çıktığını söylemiştir. Sınır köye devlet koyun verdiğiinden yaylım alanı daralır düşüncesiyle o yaylayı bırakmıştır.

Kayseri ilinin Develi ilçesinde bulunan Bakırdağı’na çıkılır. Bakırdağı’nın etrafı kırdır. Buradaki yaylalara çıkanlar kar suyu kullanmaktadır. Yüksek olduğundan akarsu bulunmamaktadır (K.3, K.21, K.25, K.40, K.63, K.84, K.89, K.90, K.95, K.96, K.115). Bakırdağı’nda Maymun yaylası, Kazancı yaylası, Çayırğölü yaylası (K.25, K.124, K.126), Gedikli köyünün yaylası (K.50, K.62, K.115), Künye köyünün yaylası (K.30, K.89, K.113), Tekepınarı yaylası (K.2, K.29, K.36) Yörüklerin çıktıkları yaylalardır.

Kayseri’nin Tomarza ilçesindeki Tahtakemer, İmamkullu köylerindeki yaylalara gidilirdi. Bu yerler orman sahası olduğundan gidilmemeye başlandı (K.56, K.85).

Osmaniye’nin Tüysüz beldesinde kışlayan Ali Karcı (K.2), 2012 yılının nisan ayının sonlarında Kayseri ilinin ihalesine katıldığını Köşreli’de kışlayan Battal Kurt ile

birlikte Culfa ve Kesir köylerinin Karagedik, Yarahmet yaylalarını kiraladığını, yaylalarının bitişik olduğunu başka hayvancı gelmesin, sakın olsun diye her iki yaylayı da kiraladığını ifade etmiştir.

Tomarza ilçesinin Kesir köyünün yaylalığına gidilmiştir (K.50, K.62).

Kayseri'nin Sarız ilçesine yaylaya çıkılır (K.59, K.78, K.107).

Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesinin Kınık yaylasına (K.12, K.78, K.107), Fakiekciler köyünün Soğukkuyu yaylasına çıkılır (K.41).

Kayseri'nin Yahyalı ilçesindeki yaylalara gidilir. Yahyalı'ya bağlı Şıhlı Beldesi sınırları içindeki yaylalara gidilir (K.8, K.31, K.73, K.147). Yahyalı'ya bağlı Karaköy'e yaylaya gidilir (K.32, K.33).

Adana-Kayseri sınırındaki Elmadağ'a gidilir (K.8, K.87, K.128, K.147).

Kayseri'nin Erciyes dağına yaylaya gidilirdi. Erciyes dağının eteklerinde Tekir yaylası vardır. Yine Erciyes üzerinde Kızık, Saraycık yaylasına gidilirdi (K.8, K.21, K.75, K.76, K.87, K.95, K.96, K.98, K.106, K.112, K.117, K.118, K.136).

Yazın Yaylaya Göçmeyip Çukurova'da Kalanlar

Günümüzde, yazın yaylaya gidemeyenler haziran ayı başında ekin biçildikten sonra, harmanda, Çukurova bölgesi içinde suyun, ağacın olduğu daha uygun bir yere gitmektedir. Kışlak yurdunda sulak arazilerde buğdayın yerine ikinci ürün ekilmekte, tarla sahipleri hayvancıları yaklaştırmamaktadır. Yazın gidilen bu yere temmuz yurdu da demektedirler. Bu amaçla İmamoğlu ilçesinin köylerine (Faydalı, Camili, Çörten, Hacıhasanlı, Otluk, Sağaca, Sevinçli köyleri gibi), Sarıçam'ın köylerine (Yağızlar köyü, Yarımca köyü), Buruk kasabasına, Ceyhan'ın köylerine (Isırganlı köyü, Erenler köyü) gidenler vardır. Temmuz yurdu kışlak yurduna göre daha serin, ormanlık, geniş alanlardır. Temmuz yurdunda ekim ayının ilk haftalarına kadar kalmaktadırlar. Kışın tarlalar ekili olduğundan mera olmadığından ekimin olmadığı leçelik alana gidenler, tarlalarda hasadın yapılmasıyla geri dönmektedir. İlk başta buğday hasadı yapılmaktadır. Sonra karpuz tarlaları bozulmaktadır. Daha sonra mısır biçilmektedir. Ekim ayının ilk haftasından itibaren ikinci ürün mısır ekenler mısırını biçirmektedir. Bu tarlalarda Yörükler, Halepçiler köye belli bir miktar ücret ödeyerek hayvanlarını otlatmaktadır. Köylerin otlak sınırlarına salak denmektedir (İmamoğlu salağı gibi). Her sürü kiraladıkları alanda yayılmakta, başka köyün sınırına geçmemektedir (K.2, K.18, K.32, K.33, K.34, K.40, K.73, K.74, K.75, K.76, K.77, K.110, K.117, K.121).

Önceleri yaylaya gidenler zamanla yaylaya gitmeyip yazın da kışlakta kalmaya başlamışlardır. Bunda hayvan ve hayvancılık yapan kişi sayısının azalması etkili

olmuştur. Bunlar yaylaya gitmeyi sürdürenlere göre ekonomik durumu daha kötü durumda olan hayvancılardır. Yazın sinek, sıcak insanları olumsuz yönde etkilemektedir. Yaylaya gidenler serin havada, soğuk suların başında daha rahat bir yaşam sürebilmektedir (K.34, K.63, K.121).

Yerleşik hayata geçenlerden bazıları hayvancılık yapmaya devam etmişler; fakat yaylaya göçmemişlerdir (K.45).

Buğday biçildikten sonra yeni ürün ekilmediğinden temmuz yurdunda her yer hayvancılara serbest olur. Temmuz yurdu kışlak yurduna göre daha serin olur. Kışlak yurdu taşlık olduğundan yazın taşlar ısınır, daha sıcak olur. Yılan, akrep kışlak yurdunda çok olur (K.76).

Temmuz yurdu için de icar parası ödenmektedir. Muhtarlardan icar parası yanında hayvan isteyenler de olmaktadır (K.76).

Hayvanları sürerek götürebilecekleri göç yollarının daralması, hayvancılıkla uğraşan nüfusun azalması daha yakın yerlerden yaz yurdu kiralınmasına neden olmuştur. Yıllarca Kayseri'ye bağlı Develi dağlarına kadar giden Azizli köyüne bağlı Aladağ Mevkiinde kışlayan oba, yazın Ceyhan'a bağlı Baklalı Beldesi'nde kiraladıkları yerde kalmaya başlamıştır (K.11).

Hayvancılığı sürdüren belli yerde çadırdaki yaşayan konargöçerler yazın Çukurova bölgesi içinde hareket etmektedirler. Traktörlerin çektiği römorklarda kalmakta, hayvanlarını sürerek götürmektedirler. Ovalık alanda yer kiralamadan, hasadı yapılan, bozulan buğday, mısır, karpuz, yer fıstığı tarlalarında hayvanlarını otlatmakta kış girenken çadırlarına geri dönmektedirler (K.20, K.32, K.33).

Yaz kış aynı yerde kalan, temmuz yurduna gitmeyen, daha az sayıda hayvanla hayvancılığa devam eden Yörükler hayvanlarını yakın yerlerde tarlalarda, yol kenarlarında yaymaktadır. Ağustos ayı eylül başında mısırlar biçilir. Yörükler hayvanlarını hemen bu tarlalara getirerek biçilen mısırın firezinde yaymaktadır. Akşam getirip yayanlar da olmaktadır. Bir ya da iki kişi hayvanların başında, yola yakın yerde ellerinde el fenerleriyle beklemektedir.

Yurt Kiralama

Kışlak ve yaylak yeri aynı usulle kiralınmaktadır. Aydınlılar kışlak ve yaylaktaki meralarının büyüklüğünü, arazi yapısını, bitki örtüsünü, kaç hayvanı besleyebileceğini, ne kadar ücret verileceğini bilirler. Yaylak ve kışlak için “yurt parası, otluk” adı altında ücret ödemişlerdir (K.5, K.60, K.81, K.82).

Kışlak ve yaylak kiralama aynı usulle yapılmaktadır. Mera ya da yaylak, otlak, otlakiye, kış yurdu, yaz yurdu, güz yurdu olarak adlandırılan yerler muhtarlığa, belediyeye ya da özel mülkiyete ait olabilir. Beğenilen, yurt tutulacak olan yer nereye, kime aitse o kişilerle ya da muhtarlarla görüşülerek anlaşmaya varılır (K.8, K.15, K.21, K.62).

Muhtarlar yeri verirken “köylümden şikâyet gelirse, çiftçime zarar verirsен icabında kış da olsa göçürürüm” diyerek çeşitli uyarılarda bulunur. Böyle dendiğinde hayvan sahibi dikkat eder, köylüler de sorun çıkarmaz. Arkada kalan, topalı olan, kaybolan, bölünüp giden hayvanlar ufak tefek zarar verse de önemsenmez. Çok ziyan veren hayvan sahiplerine ertesi yıl yer verilmez, başka birine kiraya verilir. Yeri kiraya veren muhtarlık ziyan durumunda zararı karşılayacaklarına dair söz alır. Yeri kiralayan kişi tek başına kiralamışsa başka bir sürünün köy sınırlarına girip tarlalara zarar verdirmemek için gayret eder. Aksi takdirde ziyan üzerine kalır (K.60, K.76, K.89).

Yurt almada, yer kiralamada geleneksel uygulamalar takip edilir. Geçmişten günümüze gelinceye kadar dedenin, babanın kışladığı, yayladığı mekânlarda kalınmaya devam edilmektedir. Yer değiştirme çok ender görülen bir olaydır. Otuz senedir aynı yerde kışlayanlarla, yaylayanlarla karşılaşmak mümkündür. O yerin coğrafyasına, insanlarına Yörükler ve hayvanları zamanla alışır. Yerin sahibi olan köylülerle, muhtarla yaşanan problemler, yerin iyi gelmeyip hayvanların ölmesi ya da zayıf kalması, ekim, dikim sahası olması gibi nedenlerle konargöçerler yeni yurt arayışına girebilir. Hayvan sayısı artanlar, yer dar gelip su yetmediği durumlarda daha geniş bir yer arayıp bulurlar. Hayvanların sıkışmaması için tek başlarına ya da birkaç kişi ile birlikte yer kiralarlar (K.21, K.31, K.32, K.33, K.62, K.87).

Kışın ve yazın nerede kalınacağına önceden karar verilir. Bu yer genellikle geçmiş yıllarda kalınan yerlerdir. Zaman içerisinde konargöçerler o yeri, o yerin insanlarını tanımışlar ve alışmışlardır. Yer sahipleriyle konargöçerler dostluk kurarlar, ihale usulünün olmadığı dönemde o yer yıllardır gelen konargöçerlere çoğu zaman pazarlık yapmaya gerek duyulmadan verilirdi. Kazaya varıldığında yer sahibi ağalarla konuşulur, yaylak yerine tekrar konulacağı bir nevi teyit edilirdi (K.15, K.135).

İhale usulü ile yayla yerlerinin kirası oldukça yükselmiştir. Bunu karşılayacak kişinin hayvan sayısı çok olmalıdır. Hayvan sayısı az olanlar belirlenen parayı ödeyemezler, zarar ederler. Bu yüzden ihaleye hiç girmezler ya da meblağ yüksek olduğunda çekilirler. Birkaç kişinin bir araya gelip yayla yerini kiraladıkları da olur.

İhale usulünün bir sonucu da yaylak yerlerinin belli bir kişiye değil, her sene değişen kişilere verilmesidir (K.56, K.59).

Köy muhtarlarının yayla yerini ihale ile verme yetkisi ellerinden alınarak valiliklere bırakılmıştır. Meralar, illerde Tarım il müdürlüklerinden, mera il komisyonundan alınmaktadır. Meranın büyüklüğüne, suyun olup olmamasına göre ödenecek ücret değişmektedir. İhalede ücret her yıl artırılmaktadır. Meranın bulunduğu köyün muhtarlığına ihale gelirinin %25'i verilmektedir. Köylüler önce paranın tamamını alırken bu sistemle ancak dörtte birini alabildiklerinden yayla yerlerini kiraya vermek istememekte boş bırakmaktadır. Bu da hayvan sahiplerini zor duruma sokmakta, az sayıdaki yayla yerlerinin fiyatı çok fazla artmaktadır. Örneğin Kayseri'de 160 yaylanın ihalesi yapılırken 2012 yılında bu sayı 60'a düşmüştür. Yaylaklarda kışlaklara göre daha kısa süreli kalınmasına rağmen daha fazla ücret ödenmektedir (K.2, K.56, K.59, K.63, K.64, K.75, K.129).

Sosyal ilişkilerin azalması, resmî işlemlerin çoğalmasıyla yaylak ve kışlak yerleri çoğu zaman ihale, açık artırma usulüyle alınmaya başlandı. Kazada kaymakamlık, illerde valiliklerce ihale düzenlenmeye başlandı. İhale usulünün başlamasıyla herkes birbirinin yerine konmaya başladı (K.1, K.15, K.34, K.48, K.55).

İhaleyi yapan il, kendi ilindeki hayvancılara öncelik tanımaktadır. Başka ilden gelen hayvancılar o ilde hayvancılık yapanla ihalede karşı karşıya oturamamaktadır. İhaleden çekilmek zorunda kalmaktadır. Bazen o ilin nüfusuna kayıtlı bir kişi yeri alıp başka bölgelerden gelen hayvancıları yanına ücret karşılığı komşu alabilmektedir (K.2, K.116).

Arazisi çok geniş olan meraları zengin, hayvan sayısı çok olan bir kişi tek başına ihale ile kiralar. Hayvancılık yapan akrabalarını, tanıdıklarını yanına komşu alır. Az ücret ödeyebilmek için birkaç hayvan sahibi bir araya gelerek ortaklaşa bir yer kiralayabilirler. Komşu olanlar bacak sayısına göre kira bedelinde üzerlerine düşen miktarı öder. Yaylak ya da kışlak kiralandığında kira bedeli hayvan sayısına, “bacak sayısına göre” bölünmekte, her oba kaç hayvanı varsa o kadar para ödemektedir. Hayvan sayısına koyun ve keçi dışındaki eşek, deve vs. dâhil edilmemektedir. Damızlık hayvan dışında, o sene doğan yavrular da girmemektedir. Sürü sayılamayacak kadar 3-5 hayvanı olanlar kira bedeline katılmamaktadır (K.8, K.12, K.13, K.31, K.38, K.39, K.41, K.60, K.117, K.118, K.121).

Yörükler yer bulamadıklarında mecbur kalıp icarlamak zorunda kaldıkları yayla yerinin özelliklerini bilmediklerinden memnun kalmamışlar, daha uygun bir yer bulmaya çalışmışlardır (K.129).

Yaylak bedeli sadece para olarak ödenmez. Yayla sahiplerinin isteğine, ihtiyacına göre konargöçerler yağ, peynir verirlerdi (K.15).

Her oymağın yayla ve kışlak yeri bellidir. Başka bir oymak gelip o yaylaya konmaz. Bu diğer oymağa saygının da bir ifadesidir. İhale ile veriliyor olsa da başka birinin yaylak yerine konmak, oranın eski sahiplerine saygısızlık, onları hiçe saymak olarak değerlendirilir. İhaleyi alanal eski kiracılar arasında düşmanlık başlamakta, yaralama, öldürme gibi olaylara neden olabilmektedir. Ancak eski yurt sahibi o yerde kalmaktan vazgeçerse başka birisi talip olabilir (K.1, K.2, K.31, K.129).

İyi bir yaylak yerinin bazı özellikleri taşıması gerekir. Öncelikle yaylım yeri iyi ve geniş olan, suyu, odunu bol olan, yolu düzgün olan yer alınır. Çok taşlı yerler tercih edilmez, böyle yerler hayvanların ayaklarını zedeler. Zorsunan hayvan ete gelmez. İyi yurtların ücreti de yüksek olur. Ekonomik durumu iyi olanlar, hayvan sayısı çok olanlar hayvanlarının iyi beslenmesi için yer kiralamada paradan kaçmaz. Hayvan sayısı çok olanlar yayla yerini tek başına alırlar, yanlarına başka çadır almazlar. Rahatlık ve güvenlik açısından yolun çıkmadığı, araçların gidemediği yüksek yerler çok tercih edilmemektedir (K.2, K.19, K.21, K.39, K.43, K.59, K.115, K.116).

Konargöçerler kışlaktayken yaylanın, yayladayken de kışlak yerinin ne zaman ihaleye çıkarılacağını duyarlar, bilirler. Köy muhtarları dostluk kurdukları hayvan sahiplerini telefonla arayarak haberdar eder. Her ailenin ağası toplanır, ihaleye katılır. İhalede yaylanın muhammen bedeli konulur. Çoğu zaman yayla yerine aynı kişiler çıktığından bu bedel üzerinde yayla yeri kiralanır. Önce kaparo verilir. Belirlenen tarihte kalan paranın tamamı ödenir. Bir şahsa ait olan yaylalıklar da ihale olmadan icarlanır. Kalan kişiler gelecek sene için kaparo verirler (K.12, K.21, K.25, K.31, K.59).

İhale usulüyle belirlenen kiralat yıldan yıla yükselmiştir. Konargöçerler, kira bedeleni ödeyebilmek için çalışmaya başlamıştır. Gelirlerinin büyük bir kısmını yer kiralama, mera bedeli olarak ödüyorlardı. Görüştüğümüz konargöçerler, otlak kira bedellerinin her sene artmasından, köylere çalışıyor olmaktan, kâr sağlayamadıklarından şikâyet etmektedir (K.1, K.11, K.62).

Yaylak olarak kiralanacak yerin bedeli bir ailenin karşılayamayacağı kadar yüksektir. Geniş alana sahip bu yerleri birkaç aile bir araya gelip kiralatlar. Bu aileler birbirini tanır, çoğu zaman aralarında akrabalık bağı vardır. Köylüler kaymakamın

huzurunda yaylayı ihaleye çıkarır. Alan kişiler yaylanın kaç sürüyü besleyecek büyüklükte olduğunu bilir. Buna göre yaylalık yere ortak olurlar (K.12).

Yaylak yerlerinin alabileceği hayvan sayısı aşağı yukarı bellidir. Yaylağı kullanacak aile sayısı otlakların büyüklüklerine göre değişmektedir. Gereğinden fazla sürü olan kışlak ve yaylaklarda hayvanların birbirine karışması, yeterince doymaması gibi çeşitli sorunlara yol açabilir. Bu yüzden, hayvan sayısı çok olanlar başkasıyla ortaklık kurmadan tek başlarına yaylak kiralamak zorundadırlar. Hatta farklı köylere bağlı birbirine sınır olan yaylakların birlikte kiralandığı olur (K.1, K.13, K.15, K.39).

Yaylak yeri kendi mülkleri olan Yörükler yerleşiklerle karşılıklı anlaşarak kira bedeli vermedikleri olur. Düziçi'nin Kaledibi, Çakıroğlu, Hodu taraflarına yaylaya çıkan Yörükler kışlaklarında kaldıkları kişilere yaylalarını kullandırmışlar, Düziçi'ne indiklerinde de onların arazisinde kışlamışlar, kışlak parası ödememişlerdir (K.1, K.5, K.16, K.152).

Yaylaktan ya da kışlaktan göçmeden, gelecek yıl da aynı yeri kiralamak için senet yapılır, kaparo verilir. Aksi hâlde, gelecek yıla kadar başkası tutabilir, yaylak sıkıntısı yaşanabilir. Yayla yerinden memnun olanlar bu duruma düşmek istemezler. Önceden anlaşma yapmadan gidildiği durumda yurtsuz kalma riski olmaktadır (K.9, K.13, K.21, K.55, K.63).

Konargöçer hayatı yaşayan Yörüklerden bir kısmı yaz mevsimi kendilerine ait tapulu yaylaklarda geçirmişler, kış mevsimini kiraladıkları yerde geçirmişlerdir (K.19).

Kışlak ve yaylak yer belli güne kadar alınır. Günü bitti mi yurt sahipleri durdurmaz (K.21).

Günümüzde, köy meralarından sadece o köyde oturanların yararlanabilmesi konusunda yasal düzenleme olduğundan buraları dışarıdan gelen konargöçerlerin kiralamasına, kullanmasına izin verilmemektedir. Köyün merasından o köyün hayvancıları ücret ödemeden faydalanabilmektedir. Köylüler genelde ahırda ala sığır beslediklerinden merayı çoğu zaman kullanmamaktadır. Köylülerden koyunculuk yapanlar olsa da tek başlarına köyün merasını kiralayamamaktadır. Böyle yapıldığında köyün hayvanları ziraat arasına gitmekte ziyan vermektedir. Köylülerin geneli büyük baş hayvan yetiştirdiğinden, küçükbaş hayvan besleyenlerin de küçükbaş hayvanlarını büyükbaş çevirmeleri istenmektedir. Konargöçer hayat yaşayanlar uzun yıllar kullandıkları meranın bağlı olduğu köyden yer satın alarak ahır yaptırmakta, köye ikametgâhlarını aldırıp meradan ücretsiz faydalanma yoluna gitmektedir. Böylece kışlak yurdu için icar ödememektedirler. Bu duruma köylüler itiraz etmektedir (K.21, K.34,

K.41, K.46, K.47, K.76, K.128). Aktan’a (1996, s.18) göre “Bu tür çözümler bir bakıma kurulu düzenin açıklarından yararlanma olarak nitelendirilebilir ve göçerlerin de artık mevzuatı kavramış olduklarının bir göstergesidir.”

Kiralanan yerin hudutlarından çıkmamak, bu hudut içerisine başka bir kişi sokmamak son derece önemsenen bir durumdur. Konargöçerler yurt kiralama ya da kiralanan yurda, otağa diğer aşiretin hayvanlarının girmesi gibi nedenlerle kendi aralarında da zaman zaman anlaşmazlıklar yaşarlar, kavga ederler. Bu kavgalardan ölümle neticelenenler olur. Öldüren kişi hapse düşer (K.2, K.13, K.41).

Yaylaya çıkıldığında hayvanlara bakım işleri azalır. İş yükü çobanın üzerindedir. Erkekler ava giderler. Kendi aralarında atış müsabakaları yaparlar (K.21, K.41).

Yaylak ve kışlaklarda kalındığı sürede çadırlara misafirler gelir. Devlet görevlileri kontrole gelir. Kırtıl, para isterler. Bu kişilere kuzu kesilir, kavurma yapılır, güzelce ağırlanır. Onlar da kırtıl almazlar, çıkabilecek sorunlarda yardımcı olurlar (K.21, K.22).

Kışlak ya da yaylakta tarla sahipleri tanınır. Zıyan verildiğinde hayvan sahibi kendisi gider söyler. Tarla sahibi hoş görebildiği gibi zıyanı karşılaması için çeşitli isteklerde bulunabilir (K.36, K.37).

Kışlak ve yaylaklarda karşılıklı şikâyetler muhtar aracılığıyla çözülmeye çalışılır. Aydınların hükümeti muhtardır, başka kimseyi tanımazlar. Ekini, ağaçları zarar gören köylüler muhtara şikâyet eder. Köyün muhtarı, azası, bekçisi çadıra gider, çadırın ağasına “hayvanlarınıza sahip olun” der. Muhatap olarak çobanlar değil, sürünün sahibi, ailenin reisi alınır. Evin büyüğü çobanları dikkatli olmaları konusunda uyarır. Tarla sahiplerinden zarar zıyan da alan olurdu. Hayvan sahiplerine göre hayvanların yardığı yer öbür yerlerden daha iyi olurdu (K.17, K.31, K.33, K.37, K.44, K.60, K.121).

Zarar durumunda muhtar ya da mülk sahibi gelir, konargöçerlerin ağası ile konuşarak sorunu çözmeye çalışır. Bazen buna zaman fırsat kalmadan ferdi olarak anlaşmazlık sonucu taraflar arasında kavga çıkar. Bazen bu kavga büyür köylü, konargöçer kavgasına dönüşür. Taraflardan biri jandarmaya şikâyet eder ve mahkeme süreci başlar (K.12, K.17, K.31).

Yaylada aşığı yukarı 4 ay kalınır. Daha uzun süre yaylada kalmaya imkân yoktur. Kışın havalar daha da soğumakta hayvanların bir kısmı soğuğa dayanamayıp ölmektedir. Hava soğuduğunda yaylada ot da kalmaz, kurur, hayvanlar sığıcı ister. İlk kar düştüğünde konargöçerler yayladan aşağılara inmeye başlar (K.8, K.9, K.12, K.43).

Yayladan kışlağa eylül ayında göçülür. Günümüzde, Çukurova’da pamuk, soya ekimi kalmadığından dönüş eskisine göre daha geç, 10. ayda, olmaktadır. Kışlağa gidiş süresi de yer olmadığından eskiye göre daha çabuktur (K.5, K.50, K.52, K.62).

Daha önceleri Kayseri’ye kadar gidilirken, daha sonraki yıllarda yakın yerlerde yaylak bulunmaya başlanmıştır. Çünkü yollar ekim, dikim sahası olduğundan hayvanın yayılarak gitmesi oldukça zorlaşmıştır. Hayvan sayısı da azaldığından daha dar alanlar yayla olarak kullanılmaya başlanmıştır (K.11, K.75, K.100).

İskânla birlikte konargöçerlerin yaylaya çıkışları yasaklanmıştır. Kalıcı olarak yerleştirildikleri kışlaklarında kalmaya zorlanmışlardır. Konargöçerlerin yaylak olarak kullandıkları yerlere Anadolu dışından gelen göçmenler yerleştirilmiştir. Kışlaklarda hayvancılık yanında tarımla da uğraşmaya başladıklarından yaylaya çıkmayı bırakmışlar (K.21).

Hayvan sayısı azaldığından yaylaklardan yer kiralamak masrafı artırmakta, maliyeti kurtarmamaktadır. Ayrıca Çukurova eskiye göre daha yaşanabilir bir yer hâline gelmiştir (K.90).

Yaylaya gitmek eskiye göre daha zordur. Sürülerle yaylaya çıkıp, sütü işleyebilmek için kalabalık nüfusa gereksinim duyulmaktadır. Buna karşın, sağlanacak gelir kalabalık nüfusu geçindirmeye yetmemektedir (K.73).

Çocuklarını okula düzenli olarak gönderme düşüncesinden dolayı yaylaya gitmeyi bırakanlar vardır. Çünkü, yaylaya gidenlerin Nisan’ın 20’sinde kışlaktan ayrılması gerekmektedir. Okul ise haziran ayının ortalarına kadar devam etmektedir. Çocukların okula gitmesi hayvancılıkla uğraşanlar için işgücü kaybına da neden olmaktadır (K.32, K.33, K.119, K.121).

Güzlek

“Ekseriya köylüler tarlalarından mahsullerini kaldırdıktan sonra, sonbaharda buraları Yörüklere icara verirler. Yörükler için buraları (Güz ikametgâhı, güzlek)dir, 1-2 ay kalınır.” (Eröz, 1991, s. 91).

Yaylada otlar azaldığında daha aşağılara güzlek yurduna inilir. Güzün yayladan dönerken konargöçerlerin toplandığı, güzlek adı verilen bir güz yurdu olur. Güzlek aşiretlerin toplanma merkezidir. Konargöçerler burada 10-15 gün kalınır. Bir ay kalanlar da olur. Kahramanmaraş taraflarında Yaycılara ait olan Altınyayla köyü (e.a.Sisne) merası güzlek yerlerden birisidir. Yayladan dönen konargöçerler burada toplanır ve buradan kışlaklara dağılır. Tufanbeyli’nin Şarköy adındaki köyün sınırları

içinde olan geniş, meşelik alan da güzlek olarak kullanılan yerlerdendir (K.1, K.12, K.15, K.43, K.54, K.108, K.122, K.139, K.154).

Güzün, eylül ekim aylarında yayladan kışlağa dönerken Çukurova’da pamuk, mısır, yer fıstığı tarlaları bozulduğunda bir süre yazılarda kalınır. 10-20 çadır, bir araya konardı. Ceyhan yazısında kimse olmazdı. Bir araya konan Yörükler hasret giderirdi. Hayvan kesilir, et yahnileri yapılırdı. Ondan sonra herkes kış yurduna çekilir. Büyük tarla sahiplerine para ya da hayvan vererek hayvanlarını otlatırlar. Bu uygulama günümüzde de devam etmektedir. Pamuk ekimi azaldığından, fıstık ve mısır tarlalarında hayvanlarını otlatmaktadırlar (K.21, K.25, K.30, K.34, K.39, K.47, K.54, K.129).

Güzlek yeri için köyün muhtarına bir miktar ücret ödenir. Kendine ait tarlası olanlar kendi tarlasına konar. Güz gününde tarlaların hepsi aynı zamanda bozulmadığından hayvanların ekim-dikim sahalarına zarar verme ihtimali yüksek olur. O yüzden herkesin dikkatli olması gerekir (K.21 K.63, K.91).

Yaylaya çıkıldığında ve güzün güzlekte çadırlar tutulduğunda erkekler gider. Gelinler, kızlar ayın aydınlığında tirki çalıp oynarlar. Kadınların kendi arasında yaptıkları eğlenceye “kısır düğün”, “tamaşa” diyenler de olmaktadır. Kısır düğün yapacak kişi diğer kadınları davet ederdi (K.38, K.106, K.114, K.115).

Havaların soğuması, güzlek yurdunda hayvanların doyabileceği otun kalmamasıyla birlikte kasım-aralık aylarında herkes kışlaklarına çekilir. Erkenden kışlak yurduna yerleşmek yem masrafını artırır. Hayvanlar bu sürede yaylanın soğuk havasından kışlanın sıcak havasına adapte olur (K.47, K.59, K.129).

Yaylacılık

“Ziraatın yanı sıra hayvancılık yapan, yaz aylarında hayvanlarıyla birlikte yaylalara çıkan dağ, orman ve ova köylülerinin ekonomik faaliyetidir. Yaylacılık olarak nitelenen bu yaşama biçimi, göçer hayvancılığın ülkemizde sürdürülen en son evresi, en yaygın tipidir.” (Kutlu, 1992, s. 59).

Çukurova bölgesinde geleneksel olarak sürdürülen geçim kaygısıyla yapılan hayvancılığa bağlı yaylacılık yanında, insanların yazın dinlenmek, tatillerini serin yerlerde geçirmek amacıyla yaptıkları yaylacılık biçimi de vardır. İkinci tip yaylacılık bölge insanın ekonomik yönden rahatlaması, moderleşme ile birlikte yapılmaya başlanmıştır (Şenesen, 2011b, s. 281).

Geçmişte besledikleri hayvanlarla birlikte yaylalara çıkan Yörükler, hayvancılığı bırakıp köylerde tarımla uğraşmaya başladıktan sonra haziran ayında ürünlerini hasat

ettikten sonra dinlenmek, serin bir ortamda yaşamak amacıyla yaylaya göçtükleri görülmektedir.

2.1.3. Göç

“Kışla, yayla, güzle arasında, aşiret halkının hayvanlarına mera temin etmek ve kendilerini de iklim şartlarına uydurmak için, bütün hayvanlar ile birlikte mevsimden mevsime muntazam şekilde yaptıkları harekete göç denir.” (Eröz, 1991, s. 86). Türk hayatında mevsime bağlı hareketlilik belirli yerler çerçevesinde cereyan etmiştir. Belirli yerler, belirli boylarca, belirli zamanlarda ziyaret edilir (Baykara, 2003, s. 114).

Türklerde göç olgusunun tarihi bir geçmişi vardır. Geçmişte Orta Asya bozkırlarında yaşayan Türk topluluklarının yaşama biçimi coğrafi çevreye uyumun gereği ve hayvancılığa bağlı ekonominin belirlediği bir göçebeliliğe dayanıyordu. Bu yaşama biçimini “step kültürü”, “atlı göçebe kültürü”, “bozkır kültürü” gibi tanımlamaların temelinde, Türk göçebeliliğinin niteliğini açıklayabilme gayretleri vardır (Dulkadir, 1997, s. 23).

“Göçerler hayvanlarının yiyecek ve içeceğini günlük olarak temin etmek zorunda olduklarından, insan ve hayvan sayısının artışı o bölgedeki kaynakların hızla tükenmesi anlamına geliyordu. Bu yüzden belli bir yerde uzun süre birlikte kalamıyorlardı. Ya geniş bir alana yayılmaları ya da sürekli yer değiştirmeleri gerekiyordu.” (Polat, 2004, s. 230).

Konargöçerler için göç zorlu bir süreçtir. Kışlak ve yaylak hayatına göre daha sıkıntılı geçer. Göç eden insanlar uykusuz yürümek zorunda kalır (K.12, K.59).

Göçebelilik her ne kadar, “Belirli bir yerde sürekli yaşamayan, çeşitli dönemlerde ya da düzenli aralıklarla yer değiştiren toplulukların yaşama biçimi olarak tanımlanabiliyorsa da, kendi içinde değişik türlerin de belirleyicisi olmuştur. Avcı-toplayıcı göçebeler, hayvancı (otlatıcı) göçebeler, gezginci (ticari) göçebeler (Dulkadir, 1997, s. 24).

Göçebelilik kültürümüzde övülmüş, Türklerin kimliğinden bahsedilirken “atlı göçebe” bir millet olduğu “at sırtında doğan Türkün at sırtında öleceği” üzerinde durulmuştur.

“Yörüklerin faaliyetleri yalnızca iklim ve arazi koşulları tarafından değil, bunların yanı sıra siyasal ve toplumsal etkenler tarafından da belirlenmektedir; göç

stratejileri, çayırların elverişli olup olmamasına, köylerdeki ekim ve hasat zamanlarına ve hükümetçe göçlere getirilen kısıtlamalara bağlıdır.” (Bates, 2009, s. 232).

Yaylaya yapılan göçlere “çıkış”, yayladan kışlağa yapılan göçlere “dönüş” adı verilir. Dönüşte göç süresi yüksekte alçağa inildiği için daha kısa sürmektedir (Artun, 2008b, s. 49).

Yayladan kışlaklara dönüş daha rahat gerçekleşir. Yerleşiklerin ifadesiyle: “Yaz geldi mi aşiret bir kişiye bin selam verir. Güz geldi mi de bin kişiye bir selam verir.” Yaylaya giderken tarlalar ekilidir. Güzün ise Yörükler erkek hayvanlarını satmış, peynir, yağ çıkarmış olarak dönerler (K.141).

Göçün en önemli nedeni hayvanların doyabileceği geniş otlaklar bulma düşüncesidir. “Yörük bir yerde kuraklık olduğu zaman alır sürüsünü kuraklık olmayan yerlere göçer. Aydın’dan Adana’ya göçtüğü gibi Adana’dan Aydın’a ya da başka yerlere de göçebilir.” (Tanyıldız, 1990, s. 81).

Mevsimsel hareketliliğin (göçebeliğin) derecesi yağış miktarı, bitki örtüsü ve su kaynaklarına ulaşabilirlik gibi çevresel etkenler tarafından belirlenmektedir (Bates, 2009, s. 189).

Yaylaya ya da kışlaya tek bir çadır göçmez, göç esnasında 3-4 çadır olur. Göç yollarında birbirine eşlik eden aileler bir birleriyle akraba olabildiği gibi farklı Yörük gruplarında da olabilir. Örneğin Honamlı Yörüğü ile Gögebakanlı Yörüğü birlikte göçüp yakın yerlerde yaylak yeri tutabilmektedir (K.12, K.13, K.17, K.136). Çukurova’dan yaylalara, yaylalardan Çukurova’ya önceden 40-50 çadır birlikte göçerdi. Yolda eşkıya ile karşılaştıklarında birlikte karşı koyabiliyorlardı (K.36, K.40, K.41). Kaynak kişilerden Abdi Gönüllüoğlu (K.78) “Geçmişte 65 çadırla yaylaya göçtüğümüzü bilirim.” demektedir. 5-6 çadırın göçmesi az sayı olarak değerlendirilir. Günümüzde her aile ayrı göçmektedir (K.81).

Çukurova’da hayvancılıkla uğraşan, kışın hayvanları için bölgeye gelen insanlar zamanla azaldı. Bahar mevsimi geldiğinde Çukurova’dan bir ay boyunca yaylaya sürü çekilirdi. Günümüzde birkaç sürünün birlikte göçmesi, işleri daha da zorlaştırmaktadır. Ekim dikim alanları artmış, konalga yerleri kaybolmuş, kalanlar da oldukça küçülmüştür. Karayolu takip edileceğinden çok sayıdaki hayvanın yolun kenarına sığması daha zordur. Birlikte göçenler genellikle birbirlerine akraba olan gruplardır. Yaylaya birlikte gidenler sürülerini ayrı ayrı güderler (K.43, K.44, K.63, K.116).

Obanın lideri göçte en önde olurdu. Oba hareket etmeden diğer çadırlar hareket etmezdi. En önde göçen, göçte önde olan daha şanslıdır. Yollarda hayvanların yiyeceği

ot fazladır. Daha sonra gelen hayvanların yiyecek bir şey bulması zordur. Bu yüzden obalar erkenden kalkar, hazırlanır ve göçe koyulur (K.41, K.78, K.108, K.117).

Ortak yer kiralama, kira bedelini paylaşma ve güvenlik nedeniyle 3-4 aile, 3-4 sürü birlikte göçer. Dağlarda eşkıya olur para ister, hırsız olur hayvan çalar (K.12, K.66). Göç edenler birkaç aile olabildiği gibi bir aile de olabilmektedir. Bir babanın evlatları göçebilmektedir. Hayvan sayısı çok olanlar başka obaya karışmak istemez (K.15).

Farklı konargöçer gruplar göç esnasında, yaylakta, kışlakta birbirleriyle karşılaşır. Bundan dolayı da birbirlerini iyi tanırlar. Göç eden obaların göç yolları üzerinde birbiriyle karşılaşması sonucunda göç göçe karışır (K.10, K.11, K.100).

Yaylak ya da kışlaklara gelindiğinde birlikte göçen aşiretler farklı yerlere dağılır. Hayvan sayılarından dolayı aynı yerde kışlamaları ya da yaylamaları mümkün olamamaktadır. Büyük konargöçer grupların tamamını alabilecek genişlikte yer bulmak imkânsızdır (K.13).

Göç Hazırlığı

Göç için uygun bir gün belirlenir. Göç edilecek günde yağışın olmamasına dikkat edilir. Yağmurlu havalarda göç zorlaşır. Bununla birlikte göç esnasında yağmura yakalanıldığı da olur. Göç ayın dolunay zamanına denk gelmişse daha zevkli olur. Fakat, ayın ışığı gelecek diye göç bekletilmez (K.21).

Deve zamanı, yaylada kalınan sürede tüketilecek bulgur, dövme, fasulye, un gibi gıda maddeleri yaylanın yakınlarındaki yerleşim yerlerinden satın alınır. Kışlakta alınan erzakların yaylaya deve ile taşınması zordu. Traktörle göçülmeye başlanınca kışlak yerinden daha fazla gıda maddesi yaylaya taşınmaya başlandı. Bununla birlikte gidilen yerlerde de bulunabilecek yiyecek maddesinden fazla alınmamakta, göç esnasında yetecek kadar alınmaktadır (K.30, K.95, K.101, K.102).

Deve ile göçülürken göçe hazırlık olarak devenin havudu, yuları yapılırdı. Eskiyen havutlar onarılır, yeni kolanlar dokunurdu. Devesiz aşiret olmaz, yaylaya giden her konargöçerin devesinin olması bir zaruretti (K.36, K.60, K.73).

Yaylakta ya da kışlakta göçülürken eşyaların tamamı taşınmaz, eşya çoğaldıkça göç zorlaşır, yeni deveye ihtiyaç duyulur. Bazı eşyalar kışlakta, bazıları yaylakta gerek olmaktadır. Fazla olan ve ağırlık (ağırık diye söylenir) adı verilen bu eşyalar yakınlardaki köylerde kalan yerleşik durumdaki tanıdıklara, akrabalara, samimi dostlara bırakılır. Onlar depolarında, evlerinde emanet aldıkları eşyaları gelecek sezona kadar muhafaza eder. Kışlakta kullanılan çatının ağaçları, hayvanların yem yediği

tekneler, ağılın demirleri, ağaçları, halıların bir kısmı, ıstar direkleri ağırlık olarak bırakılır. Yaylakta kullanılan süt makinesi, kazan, helke, çadır kurulan ağaçlar, yayla köylerinde ağırlık olarak bırakılır. Ağırlıklar tekrar alınırken emanet bırakılan kişiye peynir, yağ, yün gibi hediyeler verilir. Günümüzde, hayvancılık yapanların kalıcı konutları da olduğundan, fazla eşyalarını burada muhafaza etmeye, yaylaya göçerken birkaç gün öncesinde bırakmaya başlamışlardır. Traktörle göçüldüğünden daha fazla eşya taşımaları mümkün olmaktadır (K.2, K.18, K.31, K.36, K.44, K.60, K.63, K.75, K.76, K.86, K.117, K.121, K.139).

Yayladan erken göçenler, daha geç göçen birine fazla eşyalarını bırakır. Kışlak yurduna geldiğinde geri döner, eşyalarını alıp getirir. Bunun yanında göçmeden önce eşyaların bir kısmı kışlak yurduna bırakılıp dönüldüğü de olur (K.45).

Göç zamanı

Tan yeri ağardığında, şafak attığında, dağların yüksek yerlerini görmek mümkün olduğunda göç başlar. Güneş doğmadan yolun bir kısmı alınır. Saat 10 olmadan kalınacak yere varılır (K.8, K.12, K.13).

Konargöçerler yön tayin etmek, gece saatin kaç olduğunu bilebilmek için yıldızlardan faydalanırlar. Saatin olmadığı dönemde gündüz güneşin konumuna göre saatin kaç olduğu bilinir. Gece vakti yaylada koyunları otlatan çoban çadıra sabahleyin ulaşabilmek için uygun zamanı yıldızlara bakarak belirler. Sabahyıldızı çıktığında hemen hareket eder, güneş çıkmadan çadıra varır. Güneş çıkınca karnı doyan hayvan hareket etmek istemez, çobanın işi zorlaşır. Güneş doğmadan çadıra varan hayvanlar su içer, dinlenir. Terazî, Ülker, Sabahyıldızı, Kuyruklu yıldız, Yedikardeş'in hangi yönde, ne zaman çıkıp kaybolduğunu bilirler. Yıldızlar birbirini takip eder. En son Ülker çıkar. Ondan önce doğan Yedikardeş Ülker'in birini aldığından ondan kaçır. Ülkerle Yedikardeş arasında Terazî yıldızı olur. Sabahın olduğu Ülker yıldızına bakılarak da anlaşılır. Ülker orta yere geldiğinde koyunlar kaldırılır, yürütülür. Yedikardeş yılın her vakti görülebilir. Yön tayin etmek içindir. Bazı yıldızlar yılın belli zamanlarında doğar, belli bir sürede iner (K.12, K.13, K.33, K.36, K.37, K.45, K.55, K.56, K.84, K.117, K.121).

Güz geldiğinde kuyruk döndü, derler. Kuyruk yıldızı doğmadan devenin sırtına havut çekilmez. Çekilirse deve hastalanır, ağrır ve ölür (K.56, K.79).

Bir günde gidilecek yol varılacak konalğanın uzaklığına bağlı olarak değişir. Çoğu zaman öğlen olmadan, saat 10-11'de konalga yerine varılır. Konalgada bir süre kalınacağı için çadırlar kurulur (K.12, K.121).

Öğleye doğru hava sıcaklığı da arttığından yürümek biraz daha zorlaşır. Koyun sıcak havaya dayanamaz. Sıcak havada kürner, yürümeyi bırakır. Keçi sıcağa daha dayanıklı olduğundan yürümeye devam edebilir. Koyunları da peşlerinden getirir. Bu yüzden koyun sürüsü içinde keçi de olur. Konalgaya öğle olmadan ulaşmak bu açıdan önemlidir. Keçi doymadığında sağa sola kaçar, düzenli yürümek istemez (K.13, K.91, K.121, K.129).

Deve ile Göç

Traktör çıkmadan önce göç develerle, devesi olmayanlarda at ve eşeklerle yapılmıştır. Yörükler deve ile göçerken yarı yerleşik olanlar eşek ve katırlarla göçmüşlerdir. Konargöçerlerde küçüklü büyüklü develer olsa da yedi deve bir katar oluşturur. Katardaki deve sayısı duruma göre de değişebilir. Eşya çok olduğu zaman buna paralel olarak deve sayısının da atması gerekir, bu yapılmazsa yükün azaltılması gerekir. Katarın önünde erkek boz deve olur (K.9, K.19, K.36, K.40, K.76, K.100, K.139, K.140, K.143, K.157).

Atlılardan birkaçı zarar ziyan olmasın diye önden gider. Nerelerden geçileceğini, nerelerde konaklanacağını belirlerler. Çadır tutulabilecek yerlere atlarını bağlarlar. Herkes gelir hayvanı bağladığı yere çadırını tutar. Günümüzde, traktörle göçülürken de bir kişi göçten önce gideceği yola, konalga yerlerine bakar. Geçen sene boş olan yerlere ekin ekilmiş, telle çevrilmiş olabilir. Aynı yoldan daha önce çıkan hayvancılardan telefonla bilgi alındığı da olur. Rastgele gidilirse yolda büyük sıkıntılar çekilir (K.12, K.29, K.40, K.135, K.157).

Çadırlar yıkılır, develer yularlanır, havutları takılır. Göç sırasında kadınların, erkeklerin, çocukların kısaca topluluktaki her ferdin bir görevi vardır.

Çadırın toplanması, develere yüklenmesi belli bir düzen içinde gerçekleşir. Direkleri alındıktan sonra yere yığılan çadır itina ile yere serilir ve deveye yüklenecek şekilde katlanır (Dulkadir, 1997, s. 74).

Göç esnasında, daha çok yaylaya giderken, yeni doğan kuzular olurdu. Onlar yürüyemediğinden eşeklerin heybelerine konurdu (K.2, K.44, K.59, K.81, K.100, K.101, K.157).

Çobanlar, sürü çadırlardan erken gider. Bazen geceden çıkar. Sabahleyin develere yük sarılır. Deve sürüye yetişirdi. Göç esnasında davar deveye uymaz. Davar daha yavaş gider, yayılarak gider (K.2, K.13).

Diğer obalardan erken kalkıp konalga yerine varanlar suyun en yakınına konarlar. Sonradan gelenler daha uzağa konmak zorunda kalmaktadır (K.157).

Deve yurt yerinden ayrılırken ve konalgalarda geceledikten sonraki sabah yüklenir. Deve öne çökertilir. Buna ıhkırma denir. Yük bu durumda yüklenir. Devenin iki yanına çuvallar konur. Çuvallar karşılıklı olarak çuval kulplarıyla birbirine geçirilir. Hataplara bağlanır. Yüklenen develer sırayla kaldırılır. Baş deve önde olmak üzere birbirine sırayla eklenir. Bir devenin yuları ötekinin yüküne bağlanarak katar kurulmuş olur (Dulkadir, 1997, s. 122).

Havudun iki yanına konan çuvallar dengeli olmalıdır. Bu yapılmazsa deve kolaylıkla dengesini kaybeder ve sendeler. Bacağı kırılabilir. Bu yüzden deveyi yükleme işini deneyimli kişiler yapar (Johansen, 2005, s. 34).

Deve “ııh ııh” denerek çökertilir. Deve çökertildiğinde havudu takılır. Yükler havudun üzerine sarılır. Çuvallar, devenin havuduna çatıldığında kulplarından devenin iki tarafında duran kişiler çekerler, bağlarlar. Çuvallar eşit büyüklükte ve ağırlıkta olduğundan kolay kolay düşmez. Üstüne yataklar (yastık, yorgan döşek vs.), konur (K.15, K.19, K.20, K.31).

Develerin yüklenmesini kadın erkek birlikte yapar. Çadırın yüklemesini genellikle erkekler yapar, kap kacakları toplayıp yerleştirmek ise kadınlara düşer (K.8, K.13).

Tahra, keser, nacak, süt makinesi, mutfak eşyaları “taktuk çuvalı, katma çuvalı” adı verilen çuvallara konur. Bu çuval katarde arkada olan develere sarılır (K.48, K.51, K.81, K.82, K.97).

Develerin bir kısmı havutlu olur, bir kısmına da alık yapıldı. Çadırın çulları ayrı olur. Döşek, yorgan yere serilen bir çulun içine konulur. Çulla sarılarak, etrafı ipe bağlanır. Devenin üstüne atılır. Bunun üstüne de yük sarılır (K.153).

Deveye çuvalları yükleme işini yanlarda duran iki kişi yapar. İki çuval devenin karnıcağına atılır, kulplarından bağlanır. Çuvalların ortasına yatak, yorgan atılır. Onun üzerine de yağmur yağdığında eşyalar ıslanmasın diye çul, çadır sitilleri atılır. Yük üstüne katarın güzel görünmesi için genellikle ala kilim atılır. Çuvalların üzerindeki yük düşmemesi için çek ipiyle bağlanır (K.8, K.9, K.20, K.40, K.81, K.86).

Çuvalın kulpundan tel geçirilir. İrbık, helke, kazan bu telle çuvalların üstüne tutturulur. Deve hareket ettiğinde ıngırt ıngırt ses çıkarır. “Evvelden, biz ona aklımız yetmez de, deve dile gelmiş. Demiş ki şunu takmaym. Yüküm bu kadar daha ağır olsun önemli değil de bu ıngırtı beni öldürüyor, demiş. Hâlbuki hepsi 3-4 kilo bir şey. 600-700 kilo götürür de 3-4 kiloyu zorsunmuş.” Öndeki deve süslü olduğundan ırbık, helke arkadaki develere yüklenirdi (K.2, K.8, K.70, K.117).

Çadır, sitilleri, kazıkları, çadırın direkleri (3 m), çiviler, tokmak, arkıtı, çubuğu bir deveye yüklenir. Çadır kurulurken malzemenin bir arada olması işi hızlandırır. Direkler çadırın altına, deveyle “t” şeklinde olacak şekilde konur. Çadırın ve direklerinin yüklendiği deve katarın en sonunda olur. Arkasında başka deve olmadığından direkler zarar vermez. Dönüşler, duraklamalar daha kolay olur. En arkadaki deveye oklava ve evraaın konulduğu çuval, ekmek tahtası ve ekmek sacı da yüklenir. Dört direkli bir çadır ortalama 60 kilo gelir (K.2, K.19, K.31, K.36, K.51, K.55, K.64, K.77, K.78, K.95, K.100).

Bir evin büyüklü küçüklü 10-12 devesi olabilmektedir. Bir deve ortalama 600 kilo yük götürebilmektedir (K.8).

Göçün gösterişli, düzenli olması, yüklerin düzgün yüklenmiş olması son derece önemlidir. Göçe çıkılırken iş kıyafetleri çıkarılır, herkes en güzel, en süslü, en yeni, en temiz kıyafetini giyer. Özellikle katar başı olacak kızlar, gelinler süslenir, en güzel kıyafetlerini giyerler. Katarın başında evin en güzel kızı olur. Develerin süslemeleri, çanları takılır. Deveye sarılan yüklerin üzerine ala kilimler atılır. Yerleşikler yola çıkar, göçü izler. Bunlar yapılmadığı zaman “Abdal göçü gibi.” denerek küçümsenir, ayıplanır (K.2, K.21, K.44, K.81, K.129, K.154, K.155).

Konargöçerlerden bazıları, ihtiyaç halinde kervanbaşı da denilen deveci tutarlar. Nasıl iyi şoför varsa devecinin de iyisi olur. Akrabadan olması şart değildir. Deveci develerle ilgilenir, bir yere develerle yük götürülürken ya da göçerken develerin başında olur. Ailenin küçük erkek çocuğunun da deveciyle birlikte yoldaş, yardımcı olarak gittiği olur. Kervancının kendi eşiği olur. Eşiğiyle kervanın önünde, özellikle ormanlık alanlardan geçerken soygun tehlikesine karşı da devenin yanında gider (K.19).

Deve her türlü arazide gidebilme özelliğine sahiptir. Deve ile göç sessiz ama hızlıdır. Bunu anlatmak için “Devenin göçü küçük ama arşını büyüktür.”, “Deve göçtü müydü kovu kesilir.” sözleri söylenir (K.2, K.78).

Deve katarını çekmenin ayrı bir önemi vardır. Katarı evin en güzel gelini çeker. Katarı çekecek kız giyinir, süslenir (Dulkadir, 1997, s. 120; K.12). Göçün başında yürüyecek olan kız, başını güzel bir tozakla donatır, fesini hotozlatır (Artun, 2008b, s. 47). Göçte en önde kızın, gelinin gitmesi kıza baksınlar, deveye nazar değmesin diyerdir (Eröz, 1991, s. 156).

Genç, bekâr kızlar yoksa genç gelinler katarbaşı olur, develeri çeker. Genç kız ya da gelinler yoksa çocuklu gelinler de katarbaşı olabilir. Çocuğunu sırtına bağlar, deveyi çeker götürür. Göç esnasında kadınlar, kızlar kirmen eğirmeyi sürdürürler.

Deveyi gelinler, genç kızlar değil de evin en büyük erkeğinin çektiği de olur. Deveyi erkek çekerse dinlenmek için zaman zaman eşeğe biner. Deveyi eşeğe bağlar çeker. Katardaki develer katarbaşına uyarlar. O durduğunda dururlar, hızlı yürüdüğünde hızlanır, yavaş yürüdüğünde yavaşlarlar (K.3, K.8, K.10, K.11, K.12, K.15, K.19, K.23, K.40, K.44, K.51, K.123, K.127, K.139, K.154).

Göç esnasında insanlarla hayvanların attıkları adımda bir düzen olur. Katardaki develer aynı anda adım atarlar. Katarı çeken kişinin adımları takip edilir. O hızlandığında göç hızlanır, yavaşladığında yavaşlar. Ailenin reisi zenginse atı olur, atına biner. Katarın önünde, arkasında gezer. “Ha kara mayam ha iz değiştir, iz.” dediğinde gelin iz değiştirir. Adımları atış düzeni değişir. Katardaki develer en önden başlayarak ayak atışını geline uydurur. Ağanın keyfine göre bu yapılır. Zaman zaman çanın çalış biçimini develer değiştirir (K.3, K.19, K.117, K.121, K.123).

Art arda dizilip bağlanmış develer bir katar teşkil eder. Normal bir katar 7 deveden meydana gelir. Bu şu tekerleme ile anlatılır: “Yedi katar, beş-altı yeter, sekiz artar.” Katardaki develerden 6’sı tülü, birisi erkek olur. Develerinde kafilede belli sıralaması olur. Önde beserek, ön devesi olur. Honamlı, Sarıkeçili, Haytalar buna Peşenk devesi derler (Dulkadir, 1997, s. 120, 122). İğdiş edilmeyen lök ya da beserek diğer develerin arkasına bağlandığında öndeki deveyi ısırır, rahatsız eder (Beşirli, 2007, s. 123).

En güçlü, en akıllı, en tecrübeli erkek deve katarın başında olur. İğdiş edilmeyen beserek ya da lök deve daha cesur olduğundan katarın başında olur. Yolu bilir, konalgaya geldiğinde kendiliğinden durur. Önüne hendek gelse sıçrar geçer. Yük sarılmayan küçük develer serbest gider (K.8, K.30, K.36, K.70, K.78, K.127, K.137)

Kıymetli eşyalar, altın, para vs.nin olduğu çuvallar, yastıklar en öndeki deveye yüklenir. Öndeki deve göç süresince göz önünde tutulur. Öndeki deveyi bir kişi çeker (K.2, K.19, K.30, K.153).

Akarsulardan, ırmaklardan geçerken deve suya kolay kolay batmaz. Küçük çocuklar devenin boynuna tutunarak sudan geçerler. Bazı çocuklar büyük tekelerin üstüne binerek suyu geçerler (K.8, K.55, K.59, K.136).

Her devenin yuları, bir de dizgini olur. Dizginin ucundaki ince ipe cilbir denir. Cilbirle diğer deveye bağlanır. Havutta arkadaki devenin yularını bağlamak için bir yer olur. Cilbir sağlam bir ipten yapılmaz. Öndeki deve tökezleyip düşerse bu ip kırılır, arkadan gelen deve zarar görmez. Sağlam olursa arkadaki deveyi de çekip düşürür. Devenin havudunun bir ucundan diğerine giden aykirt ipi olur. Havut böylece hareket

etmez. Ona da bir halka yapılır. Tel ipi halkaya bağlanır. En öndeki deve çekildiğinde diğer develer de bir öndeki deveye bağlı olduğundan hep birlikte hareket eder. Deve yürümediğinde, yalpaladığında, yan yön yaptığında dizgini çekilir (K.8, K.19, K.30, K.36, K.43, K.47, K.51, K.113).

Konargöçerlerde göç esnasında ve diğer zamanlarda yük taşımak için katırdan ziyade, at daha çok da eşek kullanılmaktaydı. Eşeklere çocuklar, çok yorulan kişiler binerdi. Rahatsızlığı olmayanlar yürüyerek göçerler. Sudan geçilecek zaman devenin boynundan tutulur. Deve suya batmadığından karşıya geçirirdi (K.8, K.19, K.122).

Devenin, atın, eşiğin üzerindeki yük bir tarafa eğilirse yükü eğdi ya da yükü aşırđı, aştı denir. Üzerindeki yük sarkar, bir tarafı aşağı, bir tarafı yukarı olur. Bu durumda güçlü bir kadın ya da erkek yükü düzeltir. Devenin kolanları gevşemişse sıklaştırılır. Dengeyi sağlamak için hafif gelen yere taş yüklenirdi. Göç esnasında yükün yıkılma tehlikesi de vardır (K.38, K.81, K.113, K.117, K.123, K.130).

Deve yolda giderken bödleyip, yoldan geçen araçlardan ürküp üstündeki yükü yıkabilir. Eşek olsa yükü bir tarafından kaldırmak mümkün olabilir. Devenin yükünün, tekrar yüklenmesi, kaymışsa düzeltilebilmesi için önce çöktürülmesi gerekir. Ayaktayken bunu yapmak zordur (K.31, K.131). Develer ürküp birbirine dolaşmaması için develerin yanında sağlı sollu 8-12 yaşlarındaki çocuklar yürür (Dulkadir, 1997, s. 145).

Şehir merkezlerinden mümkün olduğunca geçilmemeye çalışılır. Kara yollarında motorlu taşıtlar olduğundan develer ürkebilir. Bu durumda gece saat 2-3'te kalkılır, göçe hazırlanılır. Sabah olmadan kervan şehri çıkmış olur (K.12).

Hayvanların içinde yolu en iyi bilen eşek olduğuna inanılır. Eşek gittiği yeri unutmaz. Bu özelliğinden dolayı eşiği devenin önüne bağlayanlar olur. Deve katarı eşiğin arkasından gider. Öndeki eşiğe yorulan kişiler binebilir (K.9, K.12, K.36, K.40, K.113, K.123, K.129).

Göç devam ederken dinlenmek amacıyla zaman zaman durulur, develere kaşan verilir. Bu sırada devenin yükleri indirilmez. Katardaki develer idrarını yapar. Çocuklu kadınlar çocuklarını emzirir. Acıkanlar bir şeyler yer ve göçe devam edilir (K.38, K.106).

Yaylanın yokuşuna geldiğinde çocuksuz kadınlar, yorulan çocuklu kadınların çocuklarını yardım amacıyla kendi sırtlarında taşırlar (K.10).

Çaylardan geçerken belirli geçit yerleri kullanılır. Güz günü sular düşük, yaza doğru sular coşkun olur. Akarsulardan geçiş sırasında göçerler zaman zaman can ve mal kaybına uğrarlar. İnsanlardan ve hayvanlardan suya kapılanlar olur (K.13).

Göç kafilesinden birisi de ata biner. Atıyla katarda hem arkayı hem önü takip eder. Bu kişinin keçeden yamçısı olur. Atın terkisine bağlar. Yağmur olduğu zaman onu giyer (K.19, K.130).

Göç sırasında yerleşim yerlerinden geçerken bakkallardan çocuklar için şeker, eve ekmek, helva, sucuk vs. ihtiyaçlar alınır (K.39).

Traktörle Göç

Çukurova bölgesinde 1950'den sonra traktör kullanımı özellikle çiftçilik yapanlar arasında yaygınlaşmaya başlar. Genellikle 1970-1980 yılları arasında konargöçer yaşamı sürdürenler develerini satıp, yerine traktör almaya başlamışlardır. Bölgede, 1980 yılına kadar deveyle göçü sürdürenler vardır. Bu tarihten sonra konargöçerliği sürdürenlerin hemen hemen tamamı traktöre geçmiş vaziyettedir. Yerleşik hayata geçtiklerinden develerini satmış, bir kısmı da yine develerini satıp traktör almış ve hayvancılığa devam etmişlerdir. Deveden traktöre geçişte çok çeşitli nedenler vardır. Devenin gezebileceği, beslenebileceği alanlar daralır. Çalılık alanlar azalırken ekim dikim sahaları çoğalır, develer bunlara zarar vermeye başlar. Bazı kişiler bakımı zorlaştığından develerini satmak zorunda kalır. Eşeklerle göçmeye başlar. Traktör tarımda da kullanılmaya uygundur. Artık göçler develerle değil traktörle yapılmaya başlanmıştır. Devenin, katırın gittiği kestirme yol (tarak) ile traktör yolu farklı olduğundan göç yolları da bazı yerlerde değişmiştir. Örneğin develerle Kozan'a varıldığında Tapan üstü gidilirken traktör alındıktan sonra Kozan üstü gidilmeye başlanmıştır. Traktör devenin gittiği yollardan gidemez. Hayvanlar da traktörün gittiği karayolundan götürülmeye başlanmıştır (K.8, K.9, K.11, K.30, K.31, K.39, K.40, K.46, K.56, K.63, K.64, K.75, K.76, K.78, K.79, K.95, K.102, K.111, K.126, K.128, K.130, K.136).

Yolların yapılması, kamyon, traktör gibi taşıma araçlarının ülke genelinde hızla yaygınlaşması deveye olan ihtiyacı azaltmıştır. Bunun yanında motorlu araçlarla kalabalıklaşan yollarda kaza tehlikesi, hayvanların ürkmesi gibi nedenlerle deveyle gitmek zorlaşmıştır. Traktörle eşyaları taşımak deveye göre oldukça kolaydır. Traktörle göçülürken traktörün arkasına römork, römorkun arkasına da su tankeri takılır. Su tankerinin üzerine de yük atmak için, tankerin kenarlarına ağaçtan ya da demirden parmaklık yapılır. Su tankeri ihtiyaç hâlinde kullanmak amacıyla dolu halde durur. İniş

aşağı yerlerde römork traktörü yitmesin diye römorkun tekerlerine papuç adı verilen parçalar takılır (K.9, K.19, K.21, K.39, K.53, K.101, K.102).

Traktörün kullanımı göçü eskiye göre oldukça kolaylaştırmıştır. Eşyalar traktörün römorkuna yüklenir. Römorkun üzerine eşyaları yağmurdan korumak amacıyla branda, çadır çekilir. Özellikle güz göçünde havalar sıcak olduğundan daha serin olduğu için römorkun altında yatılır, dinlenilir. Hava yağışlıysa römorka çıkılır. Özellikle devenin satılıp traktör alındığı yıllarda göç sırasında şoför tutulmuştur. Yeterli sayıda çoban bulunmazsa, hayvan sahipleri sürünün başında gider, traktör için şoför tutarlar (K.1, K.9, K.11, K.31, K.59, K.73, K.128).

Traktör alındıktan sonra da hayvanlar eskiden olduğu gibi sürerek götürülmeye devam edilmiştir. Traktörle yaylak ya da kışlak yerine bir iki günde ulaşmak mümkün olsa da sürünün gidiş hızına uyulur, daha yavaş gidilir (K.9, K.11, K.31, K.50, K.62).

Traktörün kullanımı; konaklama yerini önceden belirleme zorunluluğunu da ortadan kaldırmıştır. Traktörle hedeflenen yere hiç durulmadan gidilebilir. Traktör, sürünün gelip dinleneceği konalga yerine varır, durur ve sürünün gelmesini bekler. Yiyecek ve yatacak indirilir. Evin kadını çobanların yemeğini, çayını hazırlar. Çoban sürü ile konalga yerine geldiğinde karnını doyurur, çayını içer. Sürü orada yayılacaksa yayar, gidecekse devam eder. Traktörler ile sürü aynı güzergâhı takip eder (K.11, K.31).

Traktörle göçerken mecburen bir kişi traktörü sürer. Bir kişi onun yanında olur. Bazı yerlerde hayvanların ekine zarar vermemesi için şoförün de traktörü park edip sürüyü geçirmeye geldiği olur. Konalga yerine gelindiğinde çobanlar dinlenir, şoför konalga yerinde hayvanlarla ilgilenir, çevrede dolaştırır (K.11, K.44).

Günümüzde hayvanlarını sürerek yaylaya götürenler nerede boş arazi bulurlarsa orada 3-5 saat dinlenip, yola devam etmektedir. Eskiden olduğu gibi konalgalarda bir iki gün kalmaya imkân yoktur (K.64).

Traktörün alınmasıyla göç yolları da değişmiştir. Devenin gittiği yolda ancak devenin ayağı sığardı, yol geniş değildi. Traktör karayolundan giderken, sürü yola girememekte, önceki deve yolunu nispeten takip edebilmektedir. Belli konalga yerlerinde traktörle sürü bir araya gelmektedir (K.2, K.8).

Traktörün alınmasıyla birlikte yaylalıklara yeni yollar açılmıştır. Traktör yaylada nereye kadar çıkmışsa orada kalınır. Eskiden develerle yaylak yerlerin en yükseğine kadar çıkılabiliyordu. Çadır çok yüksek yerlere kurulmaz. Koyunlar gider, yükseklerde yayılır gelir (K.31, K.39, K.89).

Hayvanlar gecedan yola çıkar. Özellikle koyun gündüz sıcağına dayanamaz, yürümek istemez. Akşam ve gece serinliğinde yola devam edilir. Koyun sabaha kadar hem yayılır hem de konalga yerine varır. Arkadan ev gelir. Birlikte yemek yenir. Gece römorkta yatılır. Ev daha sonra hava aydınlanmaya başlayınca traktörle yola çıkar. Gece vakti yollarda çok araç olmadığından göç daha rahat olmaktadır. Yörükler kendileri için “Yörüğün gecesi gündüzü belli olmaz.” demektedir (K.9, K.13, K.15, K.27, K.44, K.59, K.101, K.102, K.128).

Traktörün çıkmasıyla yeni doğan yavrular römorkta götürülmeye başlanmıştır. Pikabı olanlar kasasını iki kat yaptırmakta doğan kuzuları, yürüyemeyen küçük kuzuları, hasta hayvanları pikaba yüklemektedir. Hasta ve yaşlı olanlar da pikap ya da otomobile binmektedir (K.2, K.8, K.44, K.59, K.81, K.100, K.101, K.157).

Günümüzde sürü iki şekilde, kamyonu yüklenerek ya da sürerek, kışlakdan yaylaya, yayladan kışlağa götürülmektedir. Sürerek götürmek için çok sayıda adamı olmayanlar, yolda sıkıntı yaşamak istemeyenler, kasaları iki ya da üç katlı hâle getirilen tıra, kamyonu yükleyerek kışlağa ya da yaylağa götürmektedirler. Üç katlı bir tıra aşağı yukarı 150-200 tane hayvan yüklenebilmektedir. Tek katlı kamyonu 75-80 koyun yüklenebilmektedir. Ev eşyalarını da traktörle taşımaktadırlar. Yaylakta 11. aya kadar kalanlar, hayvanları kuzulamaya başlayanlar, kışlağa dönmek için gecikenler kamyon tutarak hayvanlarını götürmektedir (K.2, K.12, K.19, K.38, K.52, K.59, K.64, K.83).

Kamyonlarla hayvanları taşımak maliyeti artırdığından, sürerek götürmek daha hesaplı olmaktadır. Sürerek götürürken zaman zaman mecburen trafik akışının sağlandığı yollara da girilmektedir. Böyle durumlarda trafik polisleri, kazaya sebebiyet verebilir düşüncesiyle hayvan sahiplerine para cezası kesmektedir. Tırla götürülmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Bundan dolayı göç sırasında trafiğin yoğun olmadığı yollar tercih edilmektedir. Bununla birlikte araçların yoldaki sürüyü fark etmeyip can ve mal kaybı, yaralanma ile neticelenen kazalar yaşanabilmektedir. Bu durumda hayvan sahipleri suçlu olmaktadır. Yörüklerin ailece konakladıkları yol kenarlarında eğlenenler rahatsızlık verebilmektedir. Uyardıklarında kavga çıkabilmektedir (K.2, K.27, K.30, K.31, K.38, K.44, K.46, K.52, K.116).

Koyun, kamyonu konduğunda yollar bozuk, dönemeçli olduğundan koyun basıkma yapıp ölebilmektedir. Kuzlacı olan koyunları bu şekilde götürmek riskli olmaktadır. Kamyonla başka sürüler de taşındığından hayvanlara hastalık bulaşabilmektedir. Bu yüzden konargöçerler hayvanlarını sürerek götürmeyi tercih etmektedir. Sürerek götürebilmek için adama ihtiyaç vardır. Yolda sürüyü kontrol

altında tutmak daha zordur. Bazı hayvan sahipleri göç yolunu bilen kişileri yurt yerine varıncaya kadar çoban olarak tutmaktadır (K.2, K.34, K.44, K.46, K.59, K.135).

Kamyonla bir günde yaylaktan kışlağa, kışlaktan yaylağa gidildiğinden hayvanlar ani iklim değişikliğine uyum sağlayamamaktadır. Hayvanlar bir günde Çukurova sıcağından yaylanın karına indirilmektedir. Bu durumda hayvanlardan hastalananlar, ölenler olmaktadır. Sürerek bir ayda gidildiğinden sıcak iklimden soğuk iklime yavaş yavaş geçilmektedir. Yaylanın karı erimediğinden sürerek götürüldüğünde hayvanlar yayılır, gidinceye kadar karlar erimiş olur (K.2, K.44, K.116).

Göç yollarının daralmasından dolayı hayvanları zaman zaman trenle taşımışlar. Hayvanları sürerek istasyona getirmişler, trene yükleyerek yaylak ya da kışlaklarına yakın bir istasyona götürmüşlerdir. Mersin'e, Niğde'ye yaylaya çıkanlar bir süre bu şekilde göçmüşlerdir (K.19, K.83).

Hayvanlarla göç akşam da devam eder. Akşam olduğunda uygun, selamet bir yer bulunamamışsa, boş alan olmayıp her yer ekili tarla ise, köylüler konaklamaya izin vermiyorlarsa mecburen göçe devam edilir. Ekim-dikim sahasından gece vakti geçmek daha uygun olur. Hava karardığında yola çıkan keçi yoruluncaya kadar çobanları arkasından koşturur. Yorulduğu zaman yola düşer. Arakada 1-2, önde 1-2, yanda ikişer kişi ile ekim sahasından keçi geçirilir. Sürü gündüz gittiği takdirde mutlaka yeşillığe saldırır. Gece yola gidiyorum diye dönmeye fırsat bulamaz, hızla yoluna devam eder. Ayrıca, akşam gündüze göre serin olduğundan hayvanlar daha rahat gider (K.1, K.11, K.31, K.56).

Sürünün başındaki kişilerin dikkatli olması gerekir. Sürüyü biri önde, biri arkada, iki kişi yanlarda giderek takip eder. Sürüdeki hayvanların bir yere girebileceğini, düşebileceğini hesap eder. Tehlikeli bir durum olmuşsa hayvanlarını sayar. Eksik varsa bir kişi döner, kaybolan hayvanı arar bulur (K.31).

İki konalga arası mesafe çok uzak olursa insanlar ve hayvanlar yorulur, zorsunur. İlk başlarda boş alan çok olduğundan, orman sahası, ekim alanı, dikim alanı olmadığından iki konalga arasındaki mesafe kısa tutulurdu. Hayvanlar yayıla yayıla gider, yorulmazdı (K.12).

Yürüyemeyecek durumda olan 1-2 yaşlarındaki küçük çocuklar, yaşlılar, hastalar eşeğe, ata, deveye bindirilerek göçe devam eder. Çocuklar deveye sarıldığında altına döşek konur, yorgana belenir, sadece kafaları dışta kalır. Böyle kişilerin hayvan sırtında oturması da oldukça zor olur. Bir yaşın altındaki çocuklar sırtta götürülür (K.45, K.59, K.79, K.100, K.136, K.140).

Göç esnasında dikkatli olmaları için arabalara fenerle sinyal yapılır. Sürü, yolu boşaltıncaya kadar bekletilir. Aksi hâlde, çobanlar sürüye ve sürünün başındaki çobanlara çarpabilir (K.31, K.32, K.33).

Sürerek götürülürken göç yolundaki yerleşiklerle, konargöçerler arasında hayvanların ekili dikili alanlara girip zarar vermesi yüzünden zaman zaman problemler yaşanmıştır. Suçlamalar genellikle konargöçerlere yöneliktir. Yerleşikler konargöçerleri kendi sınırları, meraları içinde konaklama, hayvanlarının ettikleri ürüne, diktikleri ağaca zarar verme gibi nedenlerle suçlar. Bazı yerleşikler zarar verebilir endişesiyle konargöçer Yörükleri kendi mülklerine yaklaştırmak istemezler. Anlaşmazlıklar sonucu kavgaya, yaralama hatta öldürmeye varan tartışmaların yaşandığı olur. Önceden Yörükler toplu hâlde göç ettiklerinden, kalabalık olduklarından anlaşmazlıkta köylülere galip gelirdi. Köylüler de Yörüklere karşı bir araya gelir, baskın yaparlardı. Bu kavgaların sonucunda her iki taraftan hapse düşenler olmuştur (K.3, K.8, K.12, K.17, K.31, K.37, K.41, K.44, K.59, K.62, K.102).

Yerleşikler tarlama konma der, ileriye git kon der. Konalga yerine kondurmak istemez. Köylüler toplanır, konargöçerler toplanır kavga ederler. Konargöçerler önceden daha kalabalık hâlde göçtüklerinden kavgalarda çoğu kez baskın gelirlerdi (K.8, K.79, K.80).

Göç esnasında yağmur yağdığında yollar çamur olur. Develer, koyunlar çamurda gidemediğinden ekin tarlalarının içinden gitmek zorunda kalırdı. Ekin tarlaları büyük zarar görürdü. Köy bekçisine ziyan parasını bir kişi öder. Bekçi de karşılığında köylülere haberdar etmezdi. Konargöçerler ziyan verdikleri yerden uzaklaşır, daha ileriye konardı. Konalga yerinde yemek yendikten sonra salgın edilir, bekçiye verilen para topluluktan toplanırdı. Herkes hayvan sayısına göre önderlik eden kişiye ziyan parasını verirdi (K.15, K.78).

Önceden hayvanlar ekine dönüp zarar verdiğinde köylüyle büyük sorunlar yaşanırdı. Güçlü olan karşı tarafı bastırırdı. Günümüzde şikâyet yolları vardır. Tarlasına zarar verilen kişi ziraata şikâyet etmekte, sorunu resmî makamlar çözmektedir. Ziraatçılar gelip zarar tespiti yapmakta, ürün sahibine bildirmektedir. Verilen cezaya Yörükler arasında cereme denmektedir (K.39, K.44, K.46, K.59, K.70, K.116).

Çiftçi koruma birlikleri motorsikletlerle konargöçerlerin yaylaya gidiş ve gelişleri sırasında tarlalara zarar vermemeleri için onlara eşlik etmektedir. Başka bölgeye geçtiğinde o bölgenin koruma birliklerine teslim etmektedirler. Birlikler konargöçerlerin konaklamasına, dinlenmesine izin vermemektedir. Yapılan bu

uygulamalar Yörüklerin yaylaya çıkmasını zorlaştırmış, vazgeçmelerinde etkili olmuştur. Kaynak kişilerden Hasan Kara (K.115) 1983 yılının mayıs ayında yaylaya giderken böyle bir olayla karşılaştıklarını, Aşağıburnaz'dan Kozan'a kadar durup dinlenmeden yürümek zorunda kaldıklarını, çok zor duruma düştüklerini ifade etmiştir.

Koyun uzun süre aç kalmışsa ekini gördüğünde duramaz, yer. Çobanın aç hayvanları kontrol altında tutması hemen hemen imkânsızdır. Bazı çobanlar tarla sahiplerine yakalanmamak için kaçır. Akşam vakti göçülüyorsa tarla sahiplerinin haberi olmadan uzaklaşırlar. Tarla sahipleri zarar veren çobanı aramaya çıkar. Sürünün kime ait olduğunu anlamak için nereye gittiğini takip ederler. Hayvan sahibini bulurlarsa verdiği zararı karşılamasını isterler. Tarla sahipleri tarlanın içine bölünüp giren hayvanları alıkoyarlar. Hayvan sahibi gelir ziyanı karşılar, hayvanlarını geri alır. Ziyan çoksa hayvan sahibi birkaç tane koyun ya da keçiye sahip çıkmaz, göçüp o bölgeden uzaklaşır. Hayvan sahibi kendini gizlemeye çalışsa da hayvanlardaki en ve damgalardan kime ait olduğu anlaşılabilir. Eni, damgayı bilen hayvancılar suçun kendi üzerinde kalmaması için hayvanların kime ait olduğunu söylerler. Günümüzde zarar veren hayvanları alıkoyma yasaklanmıştır. Ziraatçi gelerek zarar tespiti yapmaktadır (K.2, K.3, K.36, K.44, K.70, K.101, K.116, K.121).

Tarla sahipleri tarlanın başındaysa yüz yüze sorunu çözmeye çalışırlar. Orman, ekin, fidan sahasına giren hayvanlar tutulur, sahibinin gelmesi beklenir. Böylece hayvan sahibi verdiği zararı inkâr edemez, bedelini ödemek zorunda kalır (K.60).

Ekili arazilerin yanında, hayvanların zarar vermemesi için çoban dikkatle bekler. Ekinin kenarından ayrılmaz. Sürü kalabalık olursa birkaç çoban birlikte hareket eder. Koyun yeşil gördüğünde dayanamaz, saldırır (K.18, K.37).

Yerleşikler tapulu arazilerinde kendi hayvanları için ot ekmişler. Ekim alanın kenarını çitle çevirmişler. Buna rağmen göçerlere ait hayvanlar bu özel arazilere girmekte göçer-yerleşik çatışmasına neden olmaktadır (K.17, K.31).

Konargöçerler develeriyle göçerken köylerdeki yerleşik halktan çocuklar “Aydınlı Aydınlı/Develeri yaydın mı?/ Kızın kaçmış duydun mu?/Baban ölmüş duydun mu, gibi onları kızdıracak sözler söylerdi. Yörükler de sert sözlerle karşılık verdiklerinde kavgaya çıkardı (K.38, K.101, K.102).

Yörükler yerleşiklerle kavgada sapan kullanırlardı. Köylüler sapan taşından korkarlardı. Yörüklerde, hemen her erkeğin özellikle de çobanların sapanı olurdu. Sapan çıkardığı sesle, taşı çok hızlı atmasıyla karşıdakilere korku verir, onları yaklaştırmazdı.

Küçüklükten itibaren sapan kullandıklarından herkes alışır, ustalaşır (K.9, K.38, K.43, K.46, K.70, K.101, K.107).

Yerleşiklerin, göç esnasında konargöçerler üzerindeki bu olumsuz tutumu aynı zamanda bir baskı oluşturmuş, konargöçerlerin yerleşik hayata geçmelerinin nedenlerinden biri olmuştur (K.21).

Geçiş yerlerinde (köprü başlarında, dağların arasındaki geçitlerde) karakollar olurdu. Konargöçerler karakolun yanından geçerken, zaptiye dedikleri askerler asker kaçağı, kanun kaçağı olup olmadığını anlamak için kimlik kontrolü yapardı. Şikâyet olursa ruhsatsız silah var mı diye arama yapardı. Zaman zaman çadırlara gelirlerdi. Çadıra yaklaşmadan fark edilseler askere gitmeyenler, kanundan kaçanlar çadırdan uzaklaşır. Silahlı olanlar saklardı (K.8, K.28, K.78, K.81, K.127).

Kaynak kişilerden Mehmet Yılmaz (K.80) şu bilgileri vermektedir: Yayladan güz yurduna gelirken Maraş Üngüt Köprüsü civarında orman köylüleri çamın sakızını alabilmek için ağaç diplerine çömlek koymuşlar. Bizim koyunlar da ormana girerek çömleklerin tamamını kırmış, köylüler de şikâyetçi olmuşlar. Koyunların tamamını versek ziyanı karşılamazmış. Orman mühendisi geldi. Bir makbuz kestirin gidin, dedi. ”

“İlkbaharda köylülerin ekinlerini yeni ekmiş olmaları, ağaçların yeni fide vermeye ve çiçek açmaya başlaması Sarıkeçili Yörüklerinin göç esnasında çok dikkatli olmalarını gerektirmektedir. Bu nedenden dolayı Sarıkeçili Yörüklerinin sonbahardaki göçleri ilkbahardaki göçlerine göre daha kolay ve daha rahat geçmektedir.” (Gelekçi, 2005, s. 35).

Konalga Yerleri

Yaylak ve kışlak arasında konargöçerlerin durdukları yere “konalgâ”, “konak” denmektedir. Konalgâlar adlarını, yakınlarındaki yerleşim yerinden, dağdan, akarsudan almıştır. Göç yolu üzerindeki konalgâlar da zamanla kaybolmuş, yerleşim yeri, tarla, bahçe, özel mülkiyet, orman sahası, fabrika alanı vs. hâline gelmiştir. Konargöçerler yeni konalgâlar aramak ya da hayvanlarını yoldan çıkarmadan götürmek zorunda kalmışlardır. Yol kenarında boş alan bulurlarsa konaklamaya başlamışlardır. Bu da mümkün değilse kamyon kiralayarak yaylaya gitme yoluna gitmişlerdir (K.12, K.19, K.39, K.111, K.135, K.154).

Yıllardır göç eden bu insanlar, bir konalgâ yerinden diğerine hayvanların ne kadar sürede gidebileceğini bilirler. Konalgâ yerinden çıkış saati buna göre ayarlanır. Ortalama 3 saat yürüdükten sonra konalgâya varılır. İnsanlar ve hayvanlar yürümekten yorulur. Konalgâlarda belli bir süre dinlenilir. Konalgâ yerine varıldığında develer

ihtrılır, sırtındaki yükler çözülür, indirilir. Deve yayılmaya bırakılır, karnı doyurulur. Akşam olduğunda develer yatar. Her konalga yerinde ilk önce çadır kurulur. Çadır kurulacak yer temizlenir, süpürülür. Çadır kurulduktan sonra içi serilir (K.12, K.13, K.30, K.45, K.59, K.73, K.78, K.81, K.95, K.101, K.102, K.106, K.117, K.121, K.127).

Konalga yerleri bellidir, rastgele seçilmez. Bununla birlikte “Yörüğün durağı olmaz, nerede rahat ederse orada durur.” sözü de bu yerlerin şartlara göre kolayca değiştirilebileceğini anlatır. Bu yerlere gelindiğinde konulur. Konalga yerine varıldığında merkeplerin sırtındaki heybelere tuluklar konur. Nerede pınar, çeşme varsa oradan su getirilir. Ateş yakılır, yemek, çay pişirilir. Ateş yakıp üzerinde bir şey pişirmek için üç taş bulunur. “Üç taş, çabucak kaç” sözü konalga yerleri için söylenmiştir. Yufka ekmek yaylaya varıncaya kadar yeterdi. Ekmek yapılmamışsa ya da bitmişse, bazlama pişirilir. Davar geldiğinde davarlar sulanır, sağılır. Ondan sonra yemek yenir. Çoban davarı alır, yola devam eder (K.12, K.45, K.59, K.73, K.95, K.101, K.116).

Göçe çıkılmadan önce konacak yerler bellidir. Her sene aynı yollar takip edilir ve aynı konalgalarda durulur. Susuz arazilerin olduğu yerlerde bir yıl tarla boş bırakılıp, bir yıl ekim yapıldığından böyle yerlerdeki boş arazilerde konalga verilir (K.8, K.121).

Hayvanlar, çobanların kontrolünde göçün arkasından gelir. Konalgaya ulaşan katardan ortalama bir saat sonra hayvanlar da gelir. Evdeki kadınlar arkadan gelecek çobanlara bazlama yaparlar, çay pişirirler, onları ekmeklerler (K.8, K.73, K.76).

Konargöçerler her sene aynı güzergâhı takip ederek göçerler. Nereden gidilmişse oradan gelinir. Konalga yerleri, su kaynakları bilindiğinden aynı yoldan göçmek işleri kolaylaştırır. Göç yolları değiştiği takdirde yayılımı iyi konalga yeri ve su bulmak zorlaşır (K.12, K.101).

Konalgalarda genellikle bir gün kalınır. Bir yerde 24 saat konaklamak yasal bir haktır. Yalnız, köylülerin büyükbaş hayvanları olduğundan, konargöçerlerin konaklamalarına, otlakları kullanmalarına izin vermek istemezler. Özellikle ekim dikim sahasına yakınsa hayvanların zarar verebileceğinden korkulur. Bu durumda konaklamak için bir günlük yasal haklarını da kullanamazlar. Konargöçerler konalga yerinde bir iki gün kalabilmek için yerleşikleri ikna etmeye çalışırlar. Yerleşiklerin karışmaması, göç için zorlamaması, yayılım yer olması, hastalık, yağış olması durumunda bir günden fazla kalınabilmektedir (K.1, K.8, K.12, K.44, K.73, K.116, K.121).

Günümüzde, traktörün römorkunda yatak, erzak olur. Konalgaya gelindiğinde traktör durur. Sürüyü ve çobanları bekler. Yemek yenir, insanlar ve hayvanlar dinlenir. Çobanlar sürüyle yola çıktıktan sonra traktör yine devam eder. Traktör çıktıktan sonra konalga eski zaruriyetini kaybetmiştir. İhtiyaç duyulan yerde durup konaklamaya başlamışlardır (K.8, K.34).

Konalgalar için bir ücret ödenmez. Yalnız, bir köyün yakınlarından geçilirken ya da konalga yerinde kalınırken köy bekçisi bekçi parası, toprak bastı parası adı altında her çadırdan “avanta” ister. Tartışma, kavga çıksa da çoğu zaman verilmez. Kavga çıktığında karakolluk olurlar, nezarete girerler. Bazıları da sorun çıkmaması için bekçiye avanta olarak peynir, yağ, yoğurt, para verirler (K.1, K.21, K.48, K.59, K.66, K.79, K.80, K.81, K.84, K.107, K.113, K.121, K.154).

Konaklanacak yerin birtakım özellikler taşıması gerekir. Konak olarak seçilen yerin ekim alanlarına yakın olmaması gerekir. Davarlar ekine girip zarar verebilir. Köylülerle sorun yaşanmayacak bir yer olması gerekir. Suyun (kuyu, pınar, çay, çeşme), çayırın bol olduğu, geniş bir yer olması gerekir. Bir tarafının dağ olması gerekir (K.9, K.12, K.39).

Konalgalarda kalındığı sürede yerleşiklerle irtibat sürdürülür. Yerleşiklere misafirlğe gidilir. Yerleşikler misafirlğe gelir, birlikte yemek yenir, çay içilir. Yayladan dönerken konalga yerine gelindiğinde köyün muhtarı, azaları, ileri gelenleri davet edilir. Hayvan kesilir, sac kavurması yapılır. Peynir, yağ gibi çeşitli hediyeler verilirdi. Yayladan kışlağa ininceye kadar dost ahababa 8-10 tane hayvan kesilirdi. Yerleşim merkezlerine yakın konalgalara gelindiğinde ailenin reisi evin ihtiyaçları için köye, şehre gider. Önceden kaplar çuvallara doldurulur, eşekle götürülerek kalaylatılır. Yün ipler boyatılır Günümüzde traktörün römorku konalga yerinde bırakılır başında çoban, kadınlar, çocuklar kalır. Ailenin reisi de alışveriş, traktörün tamiri gibi nedenlerle yakınlardaki yerleşim yerine gider, evin ihtiyaçlarını giderir (K.9, K.19, K.20, K.21, K.39, K.78, K.130, K.154).

Sabahleyin konalgalarından çıkıldıktan sonra, sürüdeki hayvanların eksik olduğundan şüphelenildiğinde sürü inceltilerek sayılır. Topluyken hayvanları saymak mümkün olmaz. Sayım sırasında sürü durdurulmaz, hareket hâlinde iken sayılır. Hayvanları ikişer ikişer sayanlar olur. Sayım sonunda eksik çıkarsa tekrar sayılır. Yine eksik çıkarsa kaybolan hayvan konalğanın çevresinde aranır. Sürünün yayıldığı yerlere bakılır. Bulunursa bulunur, bulunmazsa çekip gidilir. Bazen kaybolan hayvan başka bir

sürüye karışmış olabilir. Diğer konalgalarda ya da yaylakta komşuya sorulur. Komşudaysa mutlaka verirler. Hiç kimse başkasının malını almaz (K.12, K.31, K.52).

Göç süresi yaylak-kışlak arasındaki mesafeye, hava şartlarına, otlak alanlarının olup olmamasına, yerleşiklerin tutumuna göre değişebilmektedir. “Göç süresi yaklaşık 10-20 gündür. Göçler genellikle iki aşamalı olarak yapılmaktadır. Çobanlar önden sürülerle gider. Arkadan eşyalarla beraber oba mensupları yürürler. Ana yollardan uzak, hayvanların otlayabileceği bir göç yolu seçilir. Sürülerle insanların arası fazla açılmaz. Süt ve peynir üretimi göç boyunca sürdüğü için sürünün sağılması gerekmektedir.” (Artun, 2008b, s. 49).

Yaz göçünde, sürüde daha tam gelişmemiş oğlak, kuzu, deve köşeği olacağı için konaklama yerleri kısa aralıklardır. Güz göçü yani yayladan kışlağa göçte ise göç sırasındaki konaklama alanları daha uzun aralıklardır. Çünkü sürüdeki yaşlı hayvanlar satılmış, yazınki yeni doğan kuzular, buzağılar, oğlaklar büyümüştür (Bayar, 2004, s.299; Seyirci, 1996, s.197).

Konalga yerleri aynı zamanda göçün güzergâhını belirler. Kışlaktan yaylaya, yaylaktan kışlağa gidiş güzergâhı aynıdır, aynı konalgalarda durulur. Yaylaya giderken yol kenarındaki ekili olan araziler yayla dönüşünde bozulmuş olurdu. Bu yüzden konalga yerlerinde daha uzun kalınabilir, bu da konalgaya varış süresini uzatır ve göç daha uzun sürmüş olur. Göç yolları üzerindeki en son konalga, bir nevi dağılım yeridir. Bundan sonra herkes daha önce icarladıkları yaylak ya da kışlak yurduna çekilir (K.13, K.39).

Sakarcalık’tan çıkan ve Kayseri’nin Yahyalı ilçesi yaylalarına giden bir kervanın konak yerleri şöyledir: 1. Anavarza 2. Kozan 3. Kozan’dan yukarı Tirken, 4. Akdeğirmen, 5. Akkaya’nın öte yüzü, Göksu’nun beriyetesi, 5. Sıtma-Zeytinlik, 6. Düzmüştaş, 7. Belenköy’ün üstü Firez’in Dağı, 8. ordan öte yüzü Bahçecik (Feke’ye bağlı köy) deresi, 9. Bahçeciğin orası (K.8).

Feke ilçesinin Mansurlu köyü içinden geçen dereden geçilir. Mansurlu’dan sonra Kayseri sınırına girilir (K.8).

Ceyhan’ın Soğukpınar köyünden çıkan göç Azizli’ye Azizli’den Tatarlı’ya, Tatarlı’dan Hemite’ye, Kadirli’nin üstü, Tokmaklı, Andırın, Göksun’a gidilir. Geben’e de aynı güzergâhtan gidilmektedir (K.9, K.21).

Azizli köyünden çıkıldığında ve Kozan yolu üzeri gidildiğinde Mercimek, Kozan, Feke, Saimbeyli, Develi’ye ulaşılır (K.11).

Köprü olmadığından gemilerle nehrin diğer yakasına geçilirdi. Ceyhan nehri gemi ile geçilir, nehrin birkaç yerinde gemi olurdu. Ceyhan’da şimdiki köprünün olduğu yerde gemi vardı. Anavarza’da, Hemite’de, Cihanbekir’de, Kesmeburun’da, Düziçi’de gemi vardı. Yahyalı tarafına gidenler İmamoğlu ilçesinin Musulu köyünden, Aladağ ilçesinin Eğner köyünden gemilerle Seyhan nehrini geçerlerdi. Hayvanlar geminin alacağı kadar belik belik yüklenirdi. Tahtadan yapılan geminin etrafında korkuluk yoktu. Halata bağlı olan gemi gidip gelerek yükü diğer yakaya taşırdı. Ücret hayvan başına ya da sefer başına alınırdı. Deveden, küçükbaş hayvana göre iki kat ücret alınırdı. Bir gemi 100-150 koyun alırdı. Yayladan dönerken Ceyhan nehrinde çok fazla su olmazdı. Nehirde geçit yerleri olurdu, sığ olan bu yerlerden develerle geçilirdi. Köprüler yapıldıktan sonra gemiye ihtiyaç kalmamıştır (K.10, K.29, K.43, K.56, K.78, K.87, K.101, K.102, K.141, K.157).

Kadirli-Andırın arasındaki göç yolu 1950’li yıllarda buraya Aslantaş barajının yapılmasıyla birlikte değişmiştir. Kadirli’nin içine girmeden Andırın’a doğru giden güzergâh barajdan dolayı Kadirli içinden geçmeye başlamıştır (K.9).

Sarımazı’da kışlayan Yörükler; Kısık, Gökdere köyü, Kanlıgeçit, *Hasanbeyli* yolunu takip eder. Hasanbeyli yolundan Kömürler aşılır. Kahramanmaraş’ın berisinde Aksu Köprüsü civarında konaklanır. Kahramanmaraş geçildikten sonra Üngüt Köprüsü denilen yerde konaklanır. Kayseri’nin Pınarbaşı ilçesindeki Uzunyayla’ya, Kınık yaylasına giderler (K.12, K.17).

Çukurova’dan Göksun yaylalarına Maraş üstü gidenler Üngüt Köprüsü’nden geçerlerdi. Kocaköprü de denilen Üngüt Köprüsü’nün Maraş’tan taraftaki kapısında karakol vardı. Karakolda askerler bekler, asker kaçağı olup olmadığını kontrol eder, geçen göçten avanta alırdı. Askere yakalanmamak için gizlice geçilir ya da komutanlara çeşitli hediyeler verilirdi. Akşam vakti, deve ile geçilirken asker yolun üstüne çıkmazsa görmesi mümkün olmazdı. Devenin ayağı ses çıkarmaz, askerdeki “deve yürüyüşü” biçimi bunu anlatır. Devenin tabanı, ayağının altı çok yumuşak olur, bastığı zaman ses çıkarmaz. Çanlar ses çıkarmasın diye içlerine çaput sokulur. Eşeğin ağzı da ayağı da durmayacağı için eşekle geçmek zordur (K.2, K.55, K.85, K.100, K.101).

Üngüt Köprüsü, Kahramanmaraş tarafında kalır. Koyuncular o taraftan giderler. Eskiden Alikalesi’nin oradan geçerlerdi. Günümüzde baraj suyunun altında kaldı. Suçatı civarında bir mola verilir. Suçatı toplanma yeridir; sürü ile ev burada toplanır (K.15).

Aşağı Burnaz’dan çıkıldığında Gökdere, Dereli, Kanlıgeçit, *Hasanbeyli*, Fevzipaşa köyleri (İntilli, Kürtbahçesi) Türkoğlu ilçesi köyleri (Geçitler, Sarılar) geçilir.

Maraş'ın berisinde Devecikonağı denilen yerde durulur. Küçük çocuklar yola dayanamaz diye uyutulur. Çadır yıkılır, deve yüklenir sabah ezanı vakti Maraş geçilir. Ahır dağının dibinde konaklanılır. Üngüt Köprüsü'nden geçilir, İslampınarı, Zeytin yolu, Çataloluk, Tekir, Göksun'a varılır (K.59).

Berit dağına doğru giden kervanlar Ağacere'ye uğrarlardı. Günümüzde, bu yerler barajın altında kaldığından Berit dağına gidebilmek için barajın üst tarafından dolaşmak gerekmektedir (K.13).

Kışlaktan yaylaya gidilirken yol üzerinde hayvanların otlayabileceği yerler olduğunda 1 ay süre ile kiralanırdı. Uzunyayla'ya giden bir Yörük grubu Hasanbeyli'nin Almanpınarı yaylasında bir ay kalır. Burası çalılık bir yer olduğundan keçilerin beslenmesi için oldukça elverişlidir. Nisanın başında göç eden Yörükler mayıs ayının başına kadar burada kalırlar. Sıcaklık arttığında daha serin yaylalara göçerler (K.12).

Kesmeburun'dan karşıya geçilir. Oradan kalktık mı Keyiş'in suyuna varırız. Şimdi Aslantaş barajının altında kaldı oralar. Oradan Harboğazı'na varılır (3. Konak). Oradan *Andırın*'a çıkardık Azgıt diye bir yer var. Oradan da göçtük mü Halbur'a çıkardık. Orası konalganın sonu. Oradan millet dağılır. Oradan kimi Kayranlı yaylasına, kimisi Karagöl tarafına göçer. Kimisi Meryemçil'e gider (K.13).

Erzin leçesinden kalkan göç, Tatarlı, Hemite, Akyol, Kumkalesi, *Andırın*, Harboğazı, Akkale, Azgıt, Çınarlidere, Halbur, Kaleboynu, Meryemçilbeli, Çardak, Kayranlı'ya gelir (K.15).

Hemite, Kozan, Kilten çayı (şimdi baraj oldu), Akdeğirmen, Akkaya, Feke, *Saimbeyli*, Dallıçam, Gezbel, (Gezbel'de Issızoluğu diye bir yayla var.) Avratlar güzlesi (K.25) konalgalarıdır.

Osmaniye'nin Sayhüyük köyü leçesinden çıkan göç Bakırdağı'na şu konalgalardan geçerek gider: Hemite, Anavarza, Kozan, Dağılcık pınarı, Horzum alanı (Kozan'ın yaylası), Göksu, Feke, Himmetli, *Saimbeyli*, Obruk, Dallıçam, Gezbel'den aşıp varılır (K.30, K.84).

Kışın Toprakkale'de kışlayan Yörükler yaylaya giderken şu yolları takip etmektedir: Aslanpınarı, Hemite, Kozankalesi, Sıraelif, Horzum, Göksu, Süphandere (Feke'nin köyü), Asmaca, Düşmüş, Gürümze, Kefenbeli. Burada yol ikiye, Bakırdağına ve Elmadağına, ayrılır. Develi dağından Erciyes'e geçilir. Erciyes'in batı kısmında Kulpak, Erikli denir, İkikuyu'ya çıkılır (K.29).

Kefenbeli, Tufanbeyli, Hacıdağı'ndan geçiyorduk. Göksun'dan geçiyorduk. Vuruyorduk Andırın'dan beri geliyorduk (K.29).

Göçün bir kısmı Karanfil yolu, Acıman yolu, *Aladağ*'dan gider (K.39). İmamaoğlu üzerinden Yahyalı tarafına yaylaya gidenler Musulu köyünden gemilerle Seyhan nehrini geçerler. Daha sonra buraya köprü yapılmıştır. Irmağın kenarında Ellezbögedi'de konaklarlar. Tereli, Meydan, Tekir, Kotalanı, Postnişin, Kozgediği, Gelinoturdan, Yapraklı, Acısu, Develiklimezar, Karataş'tan öte Yahyalı'ya geçilir (K.141).

Osmaniye'nin Aslanpınarı köyünden kalkan göç Hemite, Kadirli'nin Bozkuyu, Kadirli'nin üstü Akarca sırtı, Tokmaklı, Boztoprak, *Andırın*, Azgıt Kalesi, Halbır, Sisne'nin altında Kapaklıkuyu'yu geçerek bir haftada Meryemçil'e varılır (K.34).

Leçeden kalkan göç Ceyhan ovası, Haraovası (Mercimek), İmamaoğlu, Kozan'ın Taş (Kozan'ın bir üstündeki dağlık bölge), Dağılcak, Akdeğirmen (eski bir değirmen var), Deveboynu, Harçbeli, Çulluuşağı (köy), Üsküyebeli, Akkaya, Göksu, Eskifeke, Tırtarın Hanı, Ümmetli deresi (Saimbeyli ile Feke arasında), Gürleşen (Saimbeyli'nin altı), *Saimbeyli*, Obruk'un başı, Dalliçam, Şanşanı (Saimbeyli'nin köyü), Gezbel, (Tufanbeyli ile Develi arasında Toros dağlarının zirvesinden geçen geçit), Sinekli, Eğribucak, İğdecik, Eski Hüseyinli (Köy), Develi'nin dağı güzergâhını takip eder. Develi'nin bir tarafı da Yahyalı'dır. Bu yolculuk hızlı gidilirse 15 gün, yavaş gidilirse 20-25 gün sürer. Konalga yerlerinde hayvanları doyurabilecek yaylım varsa bir gün kalınır. Yoksa gece konalgada geçirilir, ertesi gün yola devam edilir (K.39).

Erzin Leçe'den çıkıldığında deve ile 24 günde her gün bir konalgaya yerinde kalınarak Develi'nin Akpınar yaylasına çıkılır. Konalgalar: Tatarlı, Anavarza, Alapınar'ın baş, Kayan, Kiltin, Akdeğirmen, Tersakan, Akkaya, Göksu, Asmaca, Düşmüş, Gürümze, Arap Ali'nin dam yeri, Kefenbeli'nin başı, Tahtalı, Dalliçam, Kişke, Satı, Çeltik, Hacılarkuyusu, Fıraktın Irmağı, Atkoyağı, Karamıklı'dır (K.78).

Osmaniye'nin Dervişli köyünde kışlayan Yörükler Kızıldere, *Bahçe*, Çakıroğlu, Türkoğlu'nun İmalı köyü, Türkoğlu'nun Orçan köyü, Araplı köyü, İncirli köyü, Önsen köyü, Hartlap, Maraş'ın yanına konulur. Üngüt Köprüsü civarında konakladıktan sonra Suçatı, Tekir'i geçerek Toyanağı yaylasına çıkar (K.54, K.55).

Kozan üstünden giderken yol Gökdere ve Pekmezci üstü olmak üzere ikiye ayrılırdı. Gökdere yoluna İmamaoğlu'nu geçtikten sonra Kozan'a varmadan dönülür (K.73, K.101). Kozan'a gelindiğinde konargöçerlerin bir kısmı Menge yolunu bir kısmı Gökdere yolunu kullanırlar (K.146).

Kadirli, Sumbas, Mehmetli köyü üzerinden yaylaya gidenler de olmaktadır (K.129).

İsalı köyü, Ceyhan, Hacılar, Kozan-Tavşantepe, Kozan-Baraj, Akkaya, Göksu, Kefenlibel, Kayseri, Kayseri’de bir kısmı Erciyes’e, bir kısmı da Yahyalı-Aladağ’a çıkar (K.75).

Osmaniye’nin Tüysüz beldesinden çıkan göç Hemite köprüsünü geçtikten sonra su kanalı boyunca gider. Çukurköprü’nün üstü Bucak’tan geçilir. Saimbeyli’nin altına inilir. Kayseri-Adana sınırında 1990 rakımlı Gezbel’den geçilir. Sağ tarafa dönülerek yaylaya çıkılır (K.2).

Traktörle karayolunu takip ederek yaylaya çıkmak mümkün olmayabilir. Bu durumda traktör, römork aşağılarda bırakılır. Kiralanan katırlarla yaylak yerine göçülür. Hasta olanlar, çok yaşlı olanlarla, erzak, un, tuz eşekle çadırlara taşınır (K.27, K.55).

Günümüzde konargöçerlerin develerle çıktığı yaylaların bazısına yol olmadığından traktörle, araçla çıkmak mümkün olmamaktadır. Meryemçilbeli toplanma yeridir. Oradan yaylalara araba, traktör çıkmaz. Bu durumda, araçlar buradaki tanıdıklara, akrabalara bırakılır; köylülerden kiralanan eşeklerle, katırlarla yaylaya çıkılır. Meryemçilbeli’nden yayla yerine çıkmak ortalama 3 saat sürer. Geben civarında yaylaya çıkanlar araçları Geben’de bırakır kiraladıkları atlarla, katırlarla hayvanların yayılacağı yayla yerine çıkılır. 2010 yılında kiralanan atların her bir seferi karşılığında 50 lira ücret ödenmiştir. Yayla yerinin yakınına kadar yol çıkar, kalan yer için eşek, at kiralılır. Traktörün, otomobilin bırakıldığı yer çadırdan görülebiliyorsa köylere bırakılmaz. Evin ihtiyacı için 2 çuval un alındığında kiralanan eşekle çadıra çıkarılmaktadır. Yükleme indirme işini taşıyan kişi yapmaktadır (K.2, K.18, K.34, K.44, K.47, K.63).

Samandağ’da kışlayanlar Kırıkhan’dan, *İslâhiye*, Nurdağı, Kahramanmaraş altından, Kayışlı yolundan Göksun yaylasına çıkar (K.28, K.126).

Çukurova’da kışlayan Yörüklerden İç Anadolu bölgesinde bulunan yaylalara göçenler olmuştur. “Adana tarafından gittiğimizde Gülek Boğazı’ndan geçerdik. Bir tane asfalt yol var başka geçit yok. O zaman çok fazla vesait de yoktu. Fakat bir vesait geldi mi deve ve davar ürker. O yüzden gecenin bir yarısı kalkar giderdik vesaite falan rastlamayalım diye. Karaisalı’dan çıktık mıydı Sarıışık’a konardık. Sarıışık’tan geçtik mi Pozantı’ya konardık. Pozantı’dan çıktık mı Ulukışla’ya konardık. Ulukışla’ya çıktık mıydı oradan dağılır millet. Orada da Burna, Seydimahmut taraflarına giderlerdi. Bu

tarafa Dikmen'e doğru giderlerdi. Niğde'nin beri yanına Hasandağı'na giderlerdi.” (K.13).

Gölovası'ndan çıkan Karahacılı Yörükleri, Misis köprüsünden geçer, Adana'dan giderlerdi. Bir ayda Üçkapılı yaylasına çıkarlardı (K.81, K.82).

Ceyhan'ın Burhanlı köyünden çıkarak Mersin'e giden Karakoyuncu Yörükleri, Misis'te, Adana'nın beri yanındaki Çimento fabrikasının civarındaki Kızılkuyu'da, Adana'yı geçtikten sonra bağların, kanalın olduğu yerde konaklardı. Tarsus'tan Mersin'e geçilirdi. Yaylaya çıkış ortalama 10 gün sürerdi (K.19).

2.1.4. Değerlendirme

Kışlak ve yaylaklar arasında gerçekleşen göçün en önemli sebebi hayvanların daha iyi beslenmesi, daha sağlıklı olmasıdır. Böylece canlı hayvan ve süt satışından gelir elde edilebilecek, konargöçer hayat sürdürülebilecektir. Bu şekilde sağlanan gelir dışında insanların iyi beslenmesi, sağlıklı olması için de göç edilmesi gerekmektedir. Nitekim Çukurova bölgesi, özellikle geçmişte, yaz mevsiminde hayvanlar için olduğu kadar insanların yaşaması için de uygun bir iklim şartlarına sahip değildir. Zamanla bölgedeki bataklıklar kurutulmuş, su kanalları açılmış, çok sayıda ölümlere yol açan sıtma hastalığı tedavi edilmeye başlanmış dolayısıyla Çukurova bölgesi geçmişe göre daha yaşanabilir bir coğrafya olmuştur.

Çukurova bölgesi daha çok kışlak olarak kullanıldığından, yaylak olarak kullanılan alanların daha az olmasından çalışmamızda daha çok konargöçerlerin kışlak hayatı üzerinde durulmuştur. Kışlak yurdunda eylül-ekim aylarından mayıs-haziran aylarına kadar kalınmaktadır. Geçmişte nisan ayı geldiğinde konargöçerler Çukurova'dan yaylalara göçmeye başladılar. Günümüzde konargöçerliği yaşayanlar çiftçilik de yaptığından, çocuklarını okula gönderdiklerinden, göç esnasında hayvanların otlayabileceği alanlar daraldığından göç daha geç bir zamana ertelenmiştir.

Kışlakta hayvanlar kuzlamakta, doğan yavrular sürüyle birlikte gidebilecek kadar belli bir büyüklüğe ulaşmaktadır. Kışın, bölgede don olayı olmadığından hayvanlar açlık ve soğuktan telef olmamakta, hazır yem verilerek, kapalı ağıllarda yatırılarak damızlık hayvanlar ve kuzuları sağlıklı bir şekilde gelişimini sürdürmektedir. Bundan dolayı, Yörükler dışında Kayseri ve Kahramanmaraş'ta hayvancılık yapan köylüler hayvanlarını Çukurova bölgesinde kışlatmakta, yazın yüksek yerlerdeki köylerine ait meralara dönmektedir.

Tarımda makineleşme, sulama kanallarının açılması ile daha geniş alanların tarıma açılması, arazinin değerlendirilmesi, boş alanların daralması hayvanların otlayabileceği alanları daraltmıştır. Bu hem kışlak yurdu bulma sorununu doğurmuş hem de yaylak-kışlak arasındaki göçü zorlaştırmıştır. Çiftçilik yapan yerleşiklerle hayvancılık yapan konargöçerler arasında anlaşmazlıklara yol açmış, konargöçerlerin hayvancılığı bırakması için baskı oluşturmuştur.

Yaylaklarda kalınan süreler o yıl doğan kuzuların etlendikleri, kesime dolayısıyla satışa hazır oldukları bir dönemdir. Yaylaklarda süt sağılıp işlenmekte, pazarlarda satılmakta dolayısıyla bu dönemde yıllık gelir elde edilmektedir. Yaylaklarda iş yükü azaldığından kadınlar dokuma yapmakta, çobanlar çeşitli oyunlar oynamaktadır.

Geçmişte develerle yapılan göç günümüzde traktörlerle yapılmaktadır. Bununla birlikte göç yolları değişmiş, daha fazla eşya taşınmaya başlanmıştır. Develerle yerleşim yerlerinin uzağından hayvanlarla rahat bir şekilde göçülebilirken, traktörle karayolları takip edildiğinden hayvanların yol kenarlarından götürülmesi, ekili ve dikili alanların yanından geçirilmesi oldukça zorlaşmıştır. Yine geçmişte çok kalabalık gruplar hep birlikte yaylak-kışlak arasında göçerken günümüzde çok az kişilerden oluşan aileler daha küçük gruplar hâlinde göç etmektedir.

Geçmişte, Çukurova bölgesinden uzak coğrafyalardaki yaylalara giden konargöçerler günümüzde daha yakın yaylakları tercih etmektedir. Hayvan sayısı, hayvancılıkla uğraşan kişi sayısı azalan gruplar Çukurova bölgesinde bir köyün merasını kiralayarak, hasadı yapılan tarlalarda hayvanlarını beslemektedir. Bazıları ise yaz kış aynı yerde kalmakta yakın çevredeki boş alanları mera olarak kullanmaktadır.

2.2. Çukurova Bölgesi Konargöçerlerinde Törenler

2.2.1. Geçiş Törenleri

Geçiş ritleri toplumsallaşmanın en etkin ifadelerinden biridir. Kişinin yeni ve daha sorumlu bir role geçişini belirler (Bates, 2009, s. 78). Geçiş törenleri sadece basit biyolojik ilerlemelerden ibaret değildir. Bunun yanında bir statü ve rolden diğerine doğru olan sosyal hareketlerdir. Bu tür statülerden diğerine geçiş, “geçiş ritleri” aracılığıyla özel tören ve festivallerle belirleniyordu. Çoğu durumda, bu kutlamalardan her biri bireyin yaşamında sadece bir kez gerçekleşiyordu; fakat o, pek çok kez bu tür kutlamalara katılabilirdi (Smith, 1972, s. 165). Calvin Wells’e göre de geçiş törenleri kişinin toplum içindeki yerini doğru olarak gösterir ve toplum kendi içindeki bireyin

statüsündeki-bazen biyolojik yaşamla ilgili-değişikliği, yapılan törene katılarak topluca onaylar (Özdemir, 2005, s. 332). Geçiş törenlerinin yapılmasındaki amaç bireyi bir durumdan başka bir duruma geçerken tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumak ve geçişleri kutsamaktır (Örnek, 2000b, s. 105).

“Örf, âdet, gelenek ve göreneklerin canlı bir şekilde yaşatıldığı ‘geçiş dönemleri’, bir milleti başka milletlerden ayıran kültürel değerlerin başında gelir. Diğer bir ifadeyle, geniş bir coğrafi alana yayılmış olan toplulukların birbirine bağlanmasını sağlayan önemli bir bağ, gizli bir güçtür gelenekler. Geçiş dönemlerinde uygulanan çeşitli pratikler, aynı zamanda ait olduğu bölgenin kültürel yapısını, karakteristik özelliğini ve sosyal gücünü de gösterir.” (Şimşek, 2003, s. 136).

Geçiş dönemlerinin birey ve toplum hayatında önemli olduğunu bu dönemlerde yapılan törenler ortaya koyar. Bu dönemleri sıradan bir olay olmaktan çıkaran düzenlenen eğlencelerdir. Bu bağlamda Türk halkı hayatın ölüm dışındaki doğum, sünnet, askere veya hacca gitme ve dönüş, evlilik gibi bütün geçiş dönemlerinde mutlaka eğlenceler düzenlemektedir (Özdemir, 2005, s. 51).

Geçiş dönemleri içerisinde bir milletin kültürel kodları bulunmaktadır. Geçiş törenlerinde düzenlenen “...halk eğlenceleri sayesinde birey, kendi sözlü edebiyat ürünlerini, inanç unsurlarını, yemek geleneğini, iletişim biçimlerini tanıma, benimseme ve icra etme imkânı bulur.” (Özdemir, 2005, s. 339). Geçiş dönemi uygulamalarıyla birey değişen toplumsal statüsünü topluma duyurur ve toplumla bu durumu paylaşır. Böylece bireyin içinde yaşadığı toplumla bütünleşmesi sağlanmış olur (Sümbül, 1997, s. 126).

Geçiş dönemlerinde gerçekleştirilen törenlerin temel işlevi bir araya gelen insanların hoşça vakit geçirmelerini, eğlence ve kabul edilme atmosferi içerisinde etkileşim içerisine girmelerini sağlamaktır. Çoğu zaman bu törenler insanların bir araya gelebildikleri tek fırsattır. Birey, içinde yaşadığı toplumun normlarını tanıma fırsatı yakalayarak, kendi kimliğini o doğrultuda oluşturur. Böylece, festival sosyal birlikteliği artıran en önemli araçtır; paylaşım, tekrar, olumlu olarak destekleyici icra ile kişiyi toplumun üyesi olmaya devam ettirir. Bu aslında, kolektif duygu ve bağlılığın en somut ifadesi, bireyi sosyalleştiren en önemli unsurlardandır (Smith, 1972 s. 167; Stoeltje, 1992, s. 261).

Törenlerin ne zaman başlayıp ne zaman biteceği, nerede yapılacağı, kimlerin ne şekilde yapacağı geleneklerle belirlenmiştir. Geleneksel olan bu uygulamalara yeni şartlar ve imkânlar ölçüsünde, kültürün süreklilik yanında değişim ve dönüşüm

özellikleri çerçevesinde, yine geleneksel kurallardan sapmadan eklemelerde bulunulur (Doğaner, 2006, s. 54).

2.2.1.1. Doğum

Hayat doğum ile başlar ve bu başlangıç, inanışlara dayalı, yüzlerce âdetin uygulandığı dönemdir. En önemli geçiş olan doğumla birlikte, birey yaşanan hayata katılır ve çocuğun doğumuyla ilgili törenler, gelenekler, tabular geçiş dönemi içindedir (Jameson, 1972, s. 946).

“Hayatın başlangıç noktası olan doğum, sadece insanlar için değil bütün canlılar için de en önemli olaydır. İnsanlar için çocuk sahibi olmak vazgeçilmez bir tutkudur. Her canlı gibi doğal olarak insan da çoğalmak ve bu sayede soyunu devam ettirmek mecburiyetindedir.” (Çelik, 2002, s. 64).

Doğum, diğer sözlü ürünlerimizde de geniş yer bulan önemli bir motif olma özelliği göstermektedir. Türk halk hikâyelerinin önemli bir motifi olan doğum motifi tahkiye esasına dayanan eserlerin büyük çoğunluğunda bulunmakta, çoğu zaman da giriş epizotunda yer almaktadır (Cemiloğlu, 1999, s. 104, 107).

2.2.1.1.1. Doğum Öncesi

“Bu dönem, çocuk sahibi olmaya karar verilmesinden başlayarak, doğum olayının başladığı döneme kadar olan bölümü içermektedir.” (Şenesen, 2011a, s. 68).

2.2.1.1.1.1. Kısırlığı Giderme / Gebe Kalma

Boratav’a göre (1999, s. 144) çocuğun olması için yapılan uygulamalar, a) olağanüstü güçlerden yararlanmalar ve büyüklük işlemler b) akılcı-gerçekçi ‘ilaç’ ve ‘onarım’ tipinde işlemler olmak üzere iki bölüme ayrılabilir

Bulgar dağında yaşayan Yörüklerde çocuğu olmayanlar türbeye giderler. Yörükler arasında Bozoğlan mağarasına giren kadınların çocuk sahibi, özellikle de erkek çocuk, olacağına inanılır (Yalman, 2000, C.I, s. 34, 285).

Konargöçer hayatta hayvan sayısı fazla olanların çocuk sayısı çok olduğunda işleri kolaylaşırdı. Kız çocukları annelerine yardımcı olurlardı. Bununla birlikte erkek çocuğa daha çok önem verilirdi. Öncelikle, babanın evinin kapanmamasını erkek çocuk

sağlar. Kız çocuğu evlenir gider, erkek çocuk babasının yanında kalır, babaya arka olur. Evlendiğinde gelin getirir. Erkek çocuk başka yerleşik ya da konargöçer grupla bir anlaşmazlık hâlinde üstün gelmeyi sağlayan bir güç unsurudur. Bu yüzden her aile erkek çocuğunun olmasını ister. Zamanla bu düşünce “eli ayağı düzgün olsun, erkek kız fark etmez” anlayışına dönüşmüş, bunun Allah’ın takdiri olduğuna inanılmıştır (K.38, K.39, K.40, K.45, K.55, K.86, K.88, K.108).

Çocuğun olmamasının nedeni ilk başta kadında aranır. Baba olamayan erkek ikinci evlilik yapar. Diğer eşinden de çocuğu olmazsa sorunun kendinden kaynaklandığı anlaşılabilir. “Ocağını kör koyacak erkek değil.” düşüncesiyle evlenmesi için baskı yaparlar (K.21, K.22, K.47, K.86, K.98, K.121).

Hep kız çocuk olmasının, erkek olmamasının nedeni de kadında aranır. Erkek çocuğu olmayıp hep kız çocuğu olanlar ikinci kez evlenmektedir (K.39, K.108).

Erkek çocuk olması için erkek çocuğu çok olan kişi ile uçkur değişilir (K.104).

Çocuğun olması için adak adanır. Çocuk olursa adak yerine getirilir (K.19, K.31, K.134).

Çocuğun olması için türbeye gidilir. Dileğin gerçekleşmesi için ağaçlara bez bağlanır (K.45, K.59).

Ermiş kişilerin kerametlerinden birisi de çocuksuz kişilere döl sağlayabilmesidir (Boratav, 1999, s. 43). Dolayısıyla, türbelere adak adanması türbelerin “kudret membar” olarak görülmesiyle açıklanabilir (Acıpayamlı, 1961, s. 128). Çocuk sahibi olmak isteyenler atalar kültü bağlamında türbelere giderler. Yapılan dinî merasimden sonra mum yakılır, bez parçası bağlanır ve para atılır. Özellikle tek ağacın olduğu yerlerde eski bir mezarın olduğu düşünülür, çocuğu olmayanlar buraya gelip iki rekât namaz kılarlar ve bez (çaput parçası) bağlarlar (Gönüllü, 1986a, s.34). Kırgız ve Kazak Türklerinde çocuğu olmayan kadınlar sahrada bulunan tek ağacın altında ya da pınarın yanında geceleyip kurban keserlerdi (Ögel, 2002, s. 330). Türbelere ve ağaçlara bez bağlama Türklerdeki Şamanizm inancından kalma bir uygulamadır (İnan, 1968, s. 472; İnan, 2000, s. 207).

Çocuğun olması için hocalara, bakımcılara gidilerek hamaylı, muska yazdırılır (K.77, K.147, K.150).

Çocuğu olmayan kadınlar ebeye bakınırlar. Ebe bu kadınları tedavi eder (K.21, K.25).

Çocuğu olmayan kadınlar develik çalisının buğuna oturtulur (K.134).

Çocuğun olmaması Allah'ın takdiri, kader olarak görülür (K.19). Derleme sırasında yaşı ilerlemesine rağmen çocukları olmayan, evliliklerini sürdüren kişilere rastlanmıştır. Erkek, çocuğu olmadığı için yeni bir evlilik yapma yoluna gitmemiştir.

Çocuğun olmaması için herhangi bir şey yapılmaz. 60 yaşındaki kadının çocuğu olabilir; fakat asıl kadın 40 yaşında kesilir, çocuğu olmaz. Yaşlı kadınların çocuk sahibi olması ayıplanır (K.23, K.77, K.86, K.98, K.117).

2.2.1.1.1.2. Gebe Kadının Kaçınmaları / Uygulamaları

Hamile kadından “gövdesi yüklü”, “karnı gövdeli”, “gövdeli” diye bahsedilir (K.47, K.153). Gebelik süresince kadınlar günlük işlerini yapmaya devam ederler. Ağır yük kaldırmazlar, işlerini yapmakta yakınları yardımcı olur. Fazla gezmez (K.19, K.25, K.31, K.86).

Gebe olan kadın, çocuğu olacağını utandığından kimseye söyleyemez, saklar. Karnı belli olduğunda kendi anne babasına görünmek istemezdi. Mecburen yanlarına gittiğinde geniş kıyafetler giyerdi (K.25, K.86, K.117, K.121, K.139, K.140).

Çocuğu durmayan gebe kadının, sağlıklı bir çocuk dünyaya getirebilmesi için boynuna devenin yularını takarlar, 7 evi gezdirirler. Yedi evden pırtı toplarlar. Çocuk doğduktan sonra toplanan bu pırtılar giydirilir. Çocuğa, 7 sene elden alınan kıyafetler giydirilir. Yedi evden toplanan yamalıklardan elbise dikilerek çocuğa giydirilir. Hamile gelinin kaynanası önüne düşer yedi ev gezdirir. Son eve geldiğinde kadının kafasına ip bağlarlar. İpin bir ucunu çadırın orta direğine bağlarlar. Daha sonra çadırın sahibi ipi keser. Doğan çocuğa cinsiyetine göre 7. evin sahibi olan kadının ya da erkeğin adı verilir (K.23, K.45, K.47, K.59, K.73, K.117, K.119, K.121, K.130, K.140, K.150).

Çocuğu durmayan, eylenmeyen kadınlar 6 evden un toplar. 7. eve geldiklerinde topladıkları unla bazlama pişirirler. Bu evin direğine ip bağlarlar. Çocuk doğup yaşadığında ev sahibinin ya da eşinin adı verilir (K.155).

Çocuğu durmayan kadınlarda nazar olduğu düşünülür ve kurşun dökülür (K.47).

Gebelik döneminde kadın karaciğer elleyip yüzüne, koluna vs. dokunursa doğacak çocuğun aynı yerde izi çıkacağına, ben oluşacağına inanılır. Bunun gerçekten olduğunu somut örneklerle gösterenler olmuştur (K.23, K.45, K.47, K.79, K.117, K.120, K.150).

Gebe kadın kömür yerse çocuğunun gözleri siyah olur, yeşillik yerse gözleri yeşil olur, derler (K.45).

Gebe kadın elma yerse çocuğunun yanakları kırmızı, ayva yerse çocuk güzelleşir derler (K.45).

Gebe kadın kime dikkatle bakarsa çocuk ona çeker, derler. Filancaya baktım çocuk ona çekmiş, gözden alıyor, derler (K.45, K.120, K.121).

Gebe kadın tavşana bakarsa çocuğunun dudağı yarık, tavşan dudaklı olur (K.120, K.121).

Gebe kadın aya bakarsa çocuğu ay gibi güzel olur (K.120, K.121).

Gebe kadın cenazenin olduğu yerde oturmaz, ayakta bekler. Aksi halde vurgun olur, çocuğu düşer (K.47).

Değirmenler cinin, perinin eğleştiği yerler olduğundan gebe kadın değirmenin yanına yaklaştırılmaz (K.47).

Hareket edilirse, çalışılırsa çocuk daha kolay olur, derler. Gebe kadına bu amaçla hamur yoğurtlardı (K.149, K.150).

2.2.1.1.1.3. Aşerme

Boratav'a göre (1999, s. 146) aşerme deyiminin aslı 'aş yeme'dir. Bu biçimiyle yiyecek şeylerden tiksime anlamına gelmektedir. Deyim giderek anlam değiştirmiş 'hamile kadının kimi yiyecekleri canı çekmesi, onları tatmaktan kendini alamaması' bağlamında kullanılmaya başlanmıştır.

Gebelik dönemindeki kadınlarda aşerme olur. Önceden, hamile olan kadın utanır kaynanasına, kayınbabasına aşerdiğini söyleyemez, gizlerdi. Hamile kadın aşerdiği yiyeceği kaynanasına söyler, o da eşine, gelinin kayınbabasına söyler. Kocasını hayvan gütmekte, hayvanlarla ilgilenmektedir. Aş verdikleri alınmazsa doğacak çocuğun bir yeri eksik olur, derler. Hamile kadının aşerdiğini bilinip alınmazsa evin reisi, genellikle kayınbabası, günaha girmiş olur. Aş yeren kadına üç sefer istediğini bulup gelen kişinin cehennem yüzü görmeyeceğine inanılır (K.19, K.23, K.45, K.47, K.86, K.150, K.153).

Gebe kadınının yanında bir şey yeniyorsa mutlaka ona da "canı ister, umar" denerek tattırılır (K.45).

Kadın aşerdiği dönemde neye dikkatle bakarsa çocuk ona benzer. Bu dönemde tavşana bakanların çocuklarının dudakları yarık olur. Bu yüzden hamile olan kadınlar, kötü şeylere bakmaması için uyarılır. Çocuğun güzel olması için güzel şeylere baktırılır (K.149, K.150).

2.2.1.1.1.4. Doğacak Çocuğun Cinsiyetinin Anlaşılması

Gebe olduğunu anlayan kadının ve çevresindekilerin ilk düşüncesi çocuğun oğlan mı kız mı olduğunu öğrenmeye çalışmaktır (Boratav, 1999, s. 145). Anne karnındaki çocuğun cinsiyeti; hamile kadının vücudunun şekli, canının çektiği yiyecekler, tavır ve davranışlarına bakılarak tayin edilmeye çalışılırdı (Altun, 2004, s. 120).

Hamilelik süresince doktora gidilmez, ultrason cihazıyla çocuğun cinsiyeti öğrenilemezdi. Çocuğun cinsiyeti ancak doğduktan sonra bilinebilirdi. Bu yüzden de hamilelik süresince çocuğun cinsiyeti konusunda çeşitli tahminler yapılmaktaydı (K.45).

Hamile kadın güzelleşirse erkek; çirkinleşirse, yüzü çil çil olursa kız çocuğu olur (K.45, K.47, K.117, K.121). Benzer inanca İstanbul, Eskişehir, Sivas, Balıkesir, Van, Güney Anadolu Yörüklerinde de rastlanmaktadır (Acıpayamlı, 1961, s. 36).

Evde hamile bir kadın varsa kesilen hayvanın kellesi ütöldükten sonra kellenin çenesini ayrılır, kelle açılır. Çene kemiği etli, saçlı olursa kız; etsiz, saçsız, kavlak olursa erkek çocuğu olacağına inanılır (K.23, K.47, K.50, K.62, K.86, K.101, K.104, K.121).

Keçinin etinde suluk olur. Suluk ateşe atıldığında patlar, sıçrarsa erkek çocuğu olur, derler (K.45).

Hamile kadının kalça kısmı genişleyip karnı yatık oldu mu kız; karnı dik olursa erkek çocuğu olacağı anlaşılır (K.23, K.45, K.47, K.86, K.121).

Hamile kadın bıçak bulursa oğlun çocuğun olacak, derler (K.39).

Hamile kadının içinde bulunduğu ruh hâli çocuğun cinsiyeti konusunda ipucu verir. Kadın sakın olursa, çevresindeki kişilere çabucak sinirlenmezse oğlu olacaktır. Sinirli olursa kız çocuğu olur (K.86).

Kız çocuktan erkek çocuğa üçte, yedide dönermiş. Art arda üç kız olduğunda dördüncüsü erkek olur. Aynı şekilde yedi kızdan sonra erkek çocuk olur (K.45, K.69).

Doğan çocuğun alnındaki damar dışarıdan görülecek kadar belli ise sonraki çocuk oğlan olacak, derler (K.120).

2.2.1.1.2. Doğum Sırası

2.2.1.1.2.1. Doğum Hazırlığı ve Doğum

Aşiret içinde ya da komşu aşiret içinde doğum yaptırabilecek, tecrübeli, eli uz kadınlar olurdu. Kadın kendi başına doğum yapamadığında bu kadınlar yardımcı olurdu. Doğum yaptırmada usta olan bu kişilere ebe karı, ölçüm kadın denirdi. Ebe adı verilen bu kişiler kendi ailesinden olabileceği gibi, konu komşudan da olabilir (K.9, K.19, K.25, K.31, K.33, K.47, K.55, K.78, K.87).

Konargöçerler arasında doktor, ebe görmeden çocuklarını kendi başlarına doğuran kadınlar çoğunluktadır. Geçmişte sağlık kuruluşu, doktor çok yoktu. Olsa bile ulaşım yoktu. Doğum sancısı çeken kadın hastaneye yetiştirilinceye kadar çok vakit geçirdi. Gebe kadınlar hamilelik döneminde ve doğumda doktora gitmeden çocuklarını dünyaya getirirlerdi (K.19, K.31, K.33, K.35, K.45, K.47, K.78, K.149, K.153).

Bulgar dağında yaşayan Yörüklerde, gelinlerin çoğu çocuğunu davarda, yolda, ocağın başında, yabanda doğurur. Çocuğun nerede dünyaya getirildiği gelecekteki fizikî ve sosyal özellikleri üzerinde etkili olur. Ocağın başında aş yaparken doğan çocuk erkek olursa çok sıtaralı (şanlı) sayılır. Davar başında doğan erkek çocuk kutlu sayılır; yabanda, odunda doğan çocukların ocağın yiğitleri olacağına inanılır (Yalman, 2000, C.I, s. 264).

Yine Bulgar dağındaki Yörükler arasında yabanda doğan çocuğu annesi, önlüğüne koyar ve çadıra gelir, çocuğu olduğu bundan sonra duyurulur. Doğum işini böyle habersiz yapan kadınlar oba kadınları arasında takdir görür, yaptıkları övgüyle anlatılır (Yalman, 2000, C. I, s. 264).

Sabah ezanıyla birlikte doğan çocuğun rızkı açık olur, derler. İşin önünde doğduğundan işi çok olur. Akşam namazı vaktinde doğan çocuğun iş bittikten sonra doğduğundan rızkı kısa olur, derler (K.23, K.45).

Kış ayının çocuğu atılgan, afacan olur, derler (K.23, K.105).

Yaylada doğan çocuk daha sağlıklı olur. Bu durum tecrübe edilmiştir (K.86).

Doğum çoğu zaman çadırın içinde değil dağda taştta, davar gütmeye gidildiğinde, süt sağarken vs. gerçekleşirdi. Doğumu genellikle gebe kadın kendi başına yapar, başkasından yardım almazdı. Yeni doğan çocuğu bir beze sarar getirirdi. Yanında bez yoksa atletine, örtüsüne sarardı (K.15, K.25, K.45, K.55, K.79, K.86, K.95, K.121, K.139, K.140).

Doğum çadırın içinde olacaksa erkekler oradan uzaklaşır (K.47, K.117, K.121).

Doğumun kolay olması için kadına kuşak kuşandırırılar. Beliği çözülür, saçları taranır, karnının üstüne konur. Şerbet içirilir. Kadının eli yüzü üç kere yıkanır (K.47).

Doğum yaparken ölen kadınların cennete gideceğine inanılır. Doğum sırasında ölen çocuklar 7 ataya şefaet eder (K.117, K.120, K.121).

Sancı başladıktan sonra doğumu kolaylaştırmak için çadırın içine ip gererler. Kadın sancılıyken bu ipten tutarak gezer (K.77, K.86, K.119, K.121, K.157).

Doğum yapan kadın üşümesin diye, yattığı yere ateş yakarlar (K.117, K.121).

Doğum zorlaştığında, daha önce kolay doğum yapmış bir kadın eline oklava alır. Oklavayı dik bir şekilde doğum yapacak kadının avucuna verir. Oklavanın üst ucundan su döker, alt tarafından doğum yapacak kadın içerdi (K.86).

Çocuk doğmadığında sancısı yeni ise omzuna kelepçelenir. Sancısı gelsin diye savanın çulun arasına konur, ileri geri sallanır, silkelenirdi (K.35, K.45, K.86, K.150, K.157).

Doğumu yaklaşan, sancısı gelen kadına şeytanlar çok dokunur. Bu dönemde yalnız bırakılmaz, yanında mutlaka birisi olur (K.77).

Hamile kadın kolay doğum yapması için devenin altından geçirilir (K.157).

Çocuk doğduktan sonra, erkek çocuk olmuşsa babaya müjde verilir. Baba da müjde getirene istediği bir şey varsa onu, yoksa başka bir hediye verir. Doğan çocuğun cinsiyetine bakılmadan ebeye çeşitli hediyeler verilir (K.23, K.45, K.47).

Doğum bazen göç esnasında ya da konalgalara varıldığında olur. Sancı başladığında ve doğum anında beklenir. Doğumdan sonra beklenmez, göç devam eder. Anne, doğumdan sonra, çocuğunu sırtına sarar, yaya olarak göçe devam eder. Yürüyemeyecek durumdaysa at ya da merkebe bindirilir. Doğumun ertesi gününde, kadın günlük işlerine devam eder. Doğumdan dolayı uzun süre işten uzak kalan kadınlar ayıplanır (K.25, K.42, K.45, K.47, K.73, K.75, K.77, K.86, K.95, K.149).

Osmaniye'nin Sumbas ilçesinde görüştüğümüz Musa Kurt (K.40) konuyla ilgili şu bilgileri vermektedir: “Yaylaya gidiyoruz, annem hamile. 150-200 oğlak götürüyoruz. Feke'nin Süphandere köyündeyiz. Üst taraftan kar suyu akıyor, sudan adam geçemez. Annemi sancı tuttu, ardından da doğum yaptı. Kesik'in kar suyunun içine yeni doğan çocuğu batırdı. Yıkandırdı, çıkardı. Kafasındaki yağlığın içine sardı. Şunu tut dedi, elime verdi. Öürsem pis olmayayım diye suya bir de kendi girdi. Oğlakları eve elettik. Annem eve varınca 300 keçi vardı, onu da sağdı.”

Göç yolu, konalga yeri sıkışık bir yerse, durmaya imkân yoksa doğum yapacak kadının yanında bir kadınla bir eşek bırakılır göçe devam edilir. Kadın doğum yaptıktan sonra arkadan göçe yetişir (K.81, K.82).

Yeni doğum yapan kadına asıda, kaynar yedirilir. Pekmez ile mısır unu karıştırılarak kaynatılır. Yakı, nişa da denir. Nişanın üzerine tereyağı da dökülür. Tereyağı eritilir pekmez ile karıştırılıp doğum yapan kadına yedirilir (K.25, K.45, K.47, K.81, K.82, K.86, K.117, K.121, K.127).

Günümüzde, hamile olan kadınlar doğum için hastaneye götürülmektedir. Hastanede doğum yapılmaktadır (K.31, K.33, K.47).

2.2.1.1.2.2. Göbek Kesme / Tuzlama

Göbek Kesme

Doğumu anne kendi başına yapmışsa çocuğun göbeğini önce iple, yoksa başındaki çekiye dişiyle yırtıp onunla göbeği boğar, bağlar. Yaklaşık 4 parmak uzunluk bırakılarak yapılır. Bağlanan yerin iki parmak kenarından jiletle, bıçakla, baltayla yoksa taşla kesilir. Göbeği balta ile kesilen çocukların ileride cesur, kahraman, yiğit, atılgan olacağına inanılır (K.1, K.25, K.45, K.75, K.86, K.100, K.103, K.121, K.140, K.153).

Özellikle kız çocuklarda yüzünün güzel, parlak, kırmızı olması için göbek kanı çocuğun yüzüne sürülür (K.45).

Tuzlama

Bulgar dağı Yörükleri arasında da yeni doğan çocuk ilerleyen yıllarda kokmaması için tuzlanır (Yalman, 2000, C. I, s. 265). Aynı bölgede yaşayan Yörükler, kokulu tombulak (patatese benzer bir çeşit bitki) kökünü döverek toz hâline getirirler, yeni doğan çocuk kırk gün tombulaklı suda çimdirilir. Kokulu tombulak tozu pudra yerine çocuğun vücuduna serpilir. Ayrıca çocuk kırk gün yıkandıktan sonra vücuduna bal sürülür (Yalman, 2000, C. I, s. 265). Kozan Dağı'nda yaşayan Türkmenlerde de yeni doğan çocuk bir hafta süreyle günde ikişer defa banyo yaptırılır. Çocuğun vücudu bal veya tuzla sıvanır (Yalman, 2000, C. II, s. 220). Acıpayamlı'ya göre (1961, s. 115) tuzlamadaki asıl amaç tuzda bulunan majik kuvvettir.

Doğduğu gün ya da doğumdan 3 gün sonra çocuk tuzlanır. Şekerle tuz karılarak inceltir. Çocuk çimdirildikten sonra tuz şeker (bal) karışımı çocuğun her yanına ekilir. Ayağının altına, parmak aralarına, kulaklarının arkasına, koltuk altlarına tuz sürülür. Nefesi kokmaması için bebeğin ağzının içi de tuzlanır. Çocuğun ağzından az bir köpük

gelir. Çocuk bembeyaz kalır. Çocuk tekrar çimdirilerek keçeyle ya da beze belendir. Çocuk tuzlanmazsa büyüdüğünde teri kokar (K.23, K.31, K.45, K.51, K.86, K.149, K.150).

Olgun olmayan, gereksiz konuşan kişiler için “Anan tuzunu verememiş.”, “Tuzsuzluk yapma.” “Annen senin ağzına tuz sürmedi mi?” gibi ifadeler kullanılır (K.31, K.45).

2.2.1.1.2.3. Eşi ve Göbeği ile İlgili Uygulamalar

Çocuktan sonra gelen plasenta, halk arasında “eş” ya da “son” olarak adlandırılmaktadır (Şenesen, 2011a, s. 78). Çocuğun bir parçası olan göbek bağı ile çocuk daimî bir temas hâlinindedir. Bu açıdan göbeğin başına gelenlerin çocuğun başına da geleceğine inanılmaktadır (Acıpayamlı, 1961, s. 124).

Kadın kendi başına doğurmuşsa karnının üzerine bir taş koyup üzerine çökerek eşi düşürür (K.86).

Gömleğin içinde doğan çocuk nasipli olur. Yalnız, gömleği alıp kurutup saklamak gerekir (K.23).

Doğan kız çocuğunun gömleği, eteni, sonu döndürüldüğünde arkasından doğan oğlana döner. Çevrilen gömlek kara çadırın üzerine atılır, bir gün orada bekler (K.23, K.33, K.47, K.105, K.120, K.150).

Yeni doğan çocuğun eşi ve göbeği insanların tepeleyeceği, hayvanların yiyeceği rastgele bir yere atılmaz. Düşen göbek bazen eve asılır, bazen toprağa, bir taşın altına gömülür. Göbek nereye konursa gelecekte çocuk onunla ilgili bir mesleğe heves eder, yönelir (K.11, K.45, K.47, K.96, K.97, K.120, K.150). Bu uygulamada anne babaların çocukları için kurguladıkları gelecekle ilgili çıkarımlarda da bulunabiliriz. Göbeğin konduğu yerin çocuğun gelecekte yapacağı mesleğe işaret edeceğine olan inançtan yola çıkarak bazı konargöçerlerin bu hayatı çocuklarının da sürdürmesini istediğini, bir kısmının da yerleşik hayat özlemi çektikleri sonucuna ulaşabiliriz.

Erkek çocukların kuruyup düşen göbeği koçun boynuna, boynuzuna bağlanır. Böylece çocuk mal canlı olur, hayvanlara iyi bakar (K.23, K.45, K.47, K.79, K.86, K.97, K.10).

Göbek dört yol kavşağına gömülür. Böyle çocuklar misafirperver, gözü açık olur. Gidebileceği yol çok olur (K.47).

Hoca olsun, dindar olsun diye kesilen göbek camiye atılır (K.23, K.150).

Kız çocuklarının göbeği dokuma işine meraklı olsun diye ıstara bağlanır ya da çul, kilim arasına konurdu. Evine bağlı olsun diye evin içine konulurdu (K.45, K.120).

Zamanla çocuğun okuması için kitap ya da defter arasına, okul bahçesine konmaya başlanmıştır (K.47, K.120, K.150).

2.2.1.1.3. Doğum Sonrası

2.2.1.1.3.1. Çocuğun Doğumunu Kutlama Törenleri

Çocuğun doğmasında aşırı bir sevinç gösterilmez, kutlama yapılmaz. Doğal bir durum olarak görülür. Şükür ifadesi olarak kurban kesilir.

Bulgar dağında yaşayan göçebe Yörüklerde gözde olan çocuk erkek çocuk olsa da kız çocuklara da değer verilir. “Er obanın alevi, kız evin közüdür.” (Yalman, 2000, C. I, s. 264) sözüyle erkek ve kız çocuklarının değerli olduğu; fakat toplumdaki rollerinin farklılığı, bu rollerin de birbirini tamamladığı ifade edilir.

Erkek çocuğun olması daha çok istendiğinden erkek çocuk olduğunda aileler daha çok sevinir. Erkek çocuk doğuran anaya yağ ile bal yedirilirdi. Anneye al basmasın diye alnına kırmızı yazma bağlanır, al çeki çekinir. Özellikle erkek çocuğu olan anneler al çeki çekinirler. İlerleyen yaşlarında hayırsız çıkan erkek çocuklara, “Anan seni doğurdu diye al çeki çekindi mi?” derler (K.7, K.19, K.23, K.24, K.40, K.54, K.81, K.120, K.144).

Çocuk olduğunda, erkek olursa mutlaka, kurban kesilir, pay dağıtılır. Pay dağıtılmazsa komşu ve akrabalar davet edilir, yedirip içirilir. Bu yapılmazsa çadırı taşıyanlar olur (K.45, K.86, K.117, K.121, K.135).

Erkek çocuk babası olan kişinin kulağını arkadaşları çeker. Böyle yapmak, “Oğlun oldu, ayık.” anlamına gelir (K.86, K.87, K.119, K.121).

İlk çocuğu olan ve cinsiyeti de erkek olanların çadırının önüne kütük atılırdı. Böyle yapmak “Kurban kes, bu kütükle pişirip kavurma yap. Herkesi davet et.” anlamına geliyordu (K.87).

2.2.1.1.3.2. Loğusalık ve Loğusanın Kaçınmaları

Yeni doğum yapmış, iyileşip yataktan kalkmamış olan kadınlara loğusa; doğumdan iyi olmaya kadar geçen süreye de “loğusalık dönemi” denilmektedir. (Acıpayamlı, 1961, s. 65).

Bulgar dağında yaşayan Yörüklerde doğum yapmış kadın bir haftadan fazla dinlenmezdi. Çoğu loğusalar ilk günden sonra günlük işlerini yapmaya devam ederdi (Yalman, 2000, C. I, s. 265).

Elbeyli aşiretinde loğusa kadına “nefse” denir. Loğusa kırk gün evden çıkmaz (Yalman, 2000, C. I, s. 28). Bulgar dağındaki Yörükler arasında, loğusaya bütün obalardan çorap, bal, davar, helva gibi hediyeler getirilir (Yalman, 2000, C. I, s. 264). Kozan Dağı Türkmenlerinde de loğusa olan kadınlara komşulardan çorba, tatlı, yemiş, yazma, basma ve para gibi hediyeler getirilir. Loğusaya verilen hediye paranın ismine “göyün akçası” denir (Yalman, 2000, C. II, s. 218).

Art arda düşük yapan ya da çocuğu doğup yaşamayan kadınlara tıbıkalı kadın denir. Buna embelek de denmektedir. Tıbıka özellikle kız çocuğu doğup ölen kadınlarda olur. Doğum yapan kırklı kadının yanına tıbıkalı kadın gelir, sırtını üç kere gizlice çırparsa tıbıkası sıçrar. Tıbıkadan kurtulmuş, başkasına atmış olur. Tıbıkalı kadının çocuğu yaşar, diğer çocuğun ölümüne sebep olur. Bu yüzden tıbıkalı kadınlarla yeni doğum yapan kırkı çıkmayan kadınlar bir araya getirilmez. Tıbıkalı kadın geldiğinde çocuk yerde yatıyorsa kaldırılır. Annenin ve çocuğun kırkı çıktığında bu tehlike ortadan kalkar. Çocuğu yaşayan kadınların tıbıkadan kurtulduğu anlaşılır. Tıbıkadan kurtulmak çok zordur. Kurtulmak için hocalara gidilir, tıbıkalı kadına muska yazdırılır. Tıbıka muskası 7 adam boyunda olurdu (K.23, K.33, K.45, K.47, K.51, K.59, K.77, K.86, K.101, K.104, K.117, K.120, K.121, K.144, K.149, K.150).

Doğum yapan kadın kırkı çıkıncıya kadar kendi evinde kalır, başka bir çadıra gidemez (K.55).

Doğum yapmış kadına aşağı yukarı bir hafta fazla su içirilmez. Susadığında ılık suyu az az içirirler, soğuk su kesinlikle içirilmez. Ayran da içirilmez, ayran içerse içini çürütür, derler (K.25, K.36, K.45, K.47, K.86, K.117).

Loğusaların zararlı etkilere karşı, yanlarında kutsal yazı, bıçak, iğne, makas, mavi boncuk, nazarlık vs. bulundurmaları “pasif büyü” ile açıklanmaktadır. Pasif büyü zararlı ve kötü dış etkileri uzaklaştırmaya denmektedir (Örnek, 2000b, s. 146).

2.2.1.1.3.3. Emzirme ile İlgili Ritüeller

Çocuğun beslenmesinde ek gıda, mama olmadığından anne sütü kullanılırdı. Yeni doğum yapan kadın hastalanırsa, sütü olmazsa, sütü yetmezse, doğum sırasında

ölmüşse çocuğunu küçük çocuğu olan ya da çocuğu yaşamayıp ölen başka bir kadına emzirtilir (K.21, K.22).

Yerleşik yaşama çok yakın bir zamanda geçilen Mersin'in Gülnar ilçesinde, emzikli kadın, canı bir şey isteyip de yiyemediğinde memesinin şişmesi ile oluşan hastalığa umma denilmektedir (Bilir F.S. & Bilir A.F., 2007, s. 244).

Genç Yörük anaları sütleri kesilmesin diye baharda yeşil buğday başaklarını alıp göğüslerine sokarlar (Şahin, 2011, s. 71).

İlerde süt kardeşler evlenir endişesiyle çocuk, kolay kolay annesi dışındakilere emzirtilmezdi (K.9, K.40, K.86).

Annenin sütü gelmiyorsa, anneye helva yedirilir (K.23).

Annenin sütü gelmezse çocuğa keçi sütü içirilir. Keçi sütünün inek sütü ile karıştırılıp verildiği de olur. Bunun yanında pirinç unu da içirilir. Pirinç sıcak suya ıslanır, tahtanın üstünde şişe, kavanoz dipleriyle ezilerek un hâline getirilir. Sütle pişirilip çocuğa içirilir. Satın alınan pirinç ununa göre daha faydalı olduğu düşünülür (K.86, K.148).

2.2.1.1.3.4. Albastı ve Kırk Basması

Ülkemizde al; albastı, alkarısı, alanası, alkızı tabiriyle genellikle kırklı loğusa ve çocuklara, nadir olarak da gebe, gelin, güvey, erkek, yolcu ve atlara musallat olan bir ruh veya hastalık ifade edilmektedir (Acıpayamlı, 1961, s. 75). Acıpayamlı'ya göre (1961, s. 10) alruh ve hastalığı Türklere özgü bir inanıştır. Bu inanın menşei Orta Asya'dır. İnan (2000, s. 207) da alkarısı (albastı) inancının Türklerdeki Şamanizm inancının günümüz Anadolu Türklerinde yaşayan izleri olduğunu belirtmiştir. Boratav'a (1999, s. 78) göre al-karısı adı verilen bu varlık Türklerle Kafkas ve İran asıllı kavimlerde ortaktır ve Türklerden yayılmıştır.

“Bütün Türk boylarında bilinen al karısı; al bastı, al albıs, albis, almiş, almiş gibi isimlerle anılır. Bu inanış sisteminin geçmişi çok eskilere dayanmaktadır. Türklerin, İslamiyet'ten önceki dinleri olan Şamizm'de alkarısı ve albasması olarak nitelendirilen 'kötü ruhla'la ilgili birçok inanışlar vardır.” (Şimşek, 1990, s. 536).

Albasması ile kırk basması aynı şeydir. Anne ve çocuk kırk çıkarma töreni yapıncaya kadar albasma tehlikesi altındadır (K.23, K.45, K.65).

Albasması ve kırk basması bazı yörelerde birbirinden farklı kavramlar olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre, “Doğumun ilk kırk günündeki tehlikelerden olan al

karısı ve al basması daha çok kadın eksenliken, kırk basması ise çocuk eksenlidir. Kırk basmasına uğrayan çocuğun bu süre içinde hastalanacağına, zayıf düşeceğine ve öleceğine inanılmaktadır.” (Altun, 2004, s. 154).

Alkarısıyla ilgili inanmaların modern tıptaki karşılığı; “doğum sonrası depresyonu”dur (Çevirme & Sayan, 2005, s. 71). Buna göre tıp ilminin yeterince yaygınlaşmadığı ve sözlü anlatımların etkili olduğu önceki tarihlerde alkarısı ve kırkbasması gibi inançlar toplumda yaşamış ve zaman içerisinde zayıflayarak da olsa günümüze kadar gelmiştir (Doğaner, 2006, s. 82).

Bulgar dağında yaşayan Yörüklerde, al hastalığı kadın kılıklı korkunç bir yaratıktır. Dev kadar büyük bir kadın olan bu yaratığın elinde bir ciğer vardır. Onun tek gıdası, loğusa kadınların ciğerleridir (Yalman, 2000, C. I, s. 293). Kozan Dağı Türkmenlerinde ise al karısı bir kuş gibidir ve eve her yerden girer. Elinde ise bir boncuğu vardır. Loğusa su kaplarını açık bırakmadığı takdirde al karısı yanına yaklaşamaz (Yalman, 2000, II, s. 311). Nurhak Dağı Türkmenlerinde de Al ana denilen yaratığın ortada su bulup loğusaya zarar vermemesi için su kaplarının ağzı örtülür (Yalman, 2000, II, s. 511).

Al; cin, şeytan, köpek, kedi şeklinde görülebilir. Al loğusanın yakın akrabasının birinin kıyafetinde de gelebilir. Loğusayı al basarsa dili tutulur, kulağı sağır olurmuş. “Al basan kadın öleceği loğusanın mezarı 40 gün açık olur derler.” (Uğur, 1948, s. 6, 7).

Bulgar dağındaki Yörükler arasındaki inanca göre, al karısının korktuğu tek şey demir ve ateştir. Loğusaya al basmaması için ayrıca, yastığının altına bir orak, maşa, bir kilit veya bir anahtar konur; ateşte süpürge yakılır ve külü ile bir küllü su hazırlanarak loğusaya üç yudum içirilir, kurşun dökülür. Obada bulunabilirse, loğusanın ayağına veya koluna bir zincir baklası takılır (Yalman, 2000, I, s. 293).

Doğum yapan kadının odasında içi su dolu kap, bardak varsa ağzı kapatılır. Kırkı çıkıncaya kadar böyle yapmaya devam edilir (K.47).

“Al” kelimesi, uğursuz, olumsuz, istenilmeyen, basarak zarar veren anlamına gelir. Aladağ Yörüklerinde “albasması” inancı vardır. Aynı zamanda “bırobro” diye bilinen ve korku veren bir canlının varlığına da inanılır. Bırobro seslendiği insanı kandırabilirse onu ikiye böleceği inancı vardır. Bir kuş gibidir. Loğusaya zarar vereceği düşünüldüğünden uğursuz sayılır (Kalafat, 1996a, s.153-175).

Doğum yapan kadınlar al basmaması için başlarına al yazma bağlarlar. Çocuğun üstüne de al örterler. Anne ve çocuğun yorganlarının yüzü kırmızı renkte olur. Kırk

çıkıncaya kadar bu devam eder (K.10, K.33, K.36, K.40, K.47, K.65, K.86, K.120). Çünkü, al karısı, kırmızı rengi hiç sevmez (Şimşek, 1990, s. 536).

Kırkı kırkına karışmasın diye kırklı kadınları mümkün olduğu kadar birbirine göstermezler, bir araya getirmek istemezler. Aksi hâlde çocuğu kırk basar. İki kırklı kadın karşılaştığında her ikisinin de çocuğunu yukarı kaldırması gerekir. Kırk birbirini basmasın diye iğne, firkete (çatal iğne, tebiz) değiştirirler. Kırklı kadın haber vermeden başka bir kırklı kadının karşısına geliverirse çocuğu ağırlık basar ve ölür (K.10, K.19, K.20, K.23, K.35, K.36, K.45, K.47, K.77, K.86, K.104, K.121, K.127, K.150). Bu uygulamanın temelinde Türklerde demirin kutsallığı inancı yatmaktadır.

Daha önceki çocuklarının ölümünü al basmasına bağlayanlar doğan çocuğa al basmaması için hocalara muska yazdırır. Hocanın yanına çocuk götürülmezse elbisesinden bir parça götürülür. Muska yazdırılan çocuğun sıkıntısının kalmayacağına inanılır (K.100). Kırgız-Kazak Türklerinde al karısını, loğusa kadından hoca, baksı (şaman) ya da ocaklı adamlar uzaklaştırabilir (İnan, 2000, s. 170).

Kırkı çıkmadan anne ya da çocuğu ölürse, bunun al basmasından kaynaklandığı düşünülür (K.77, K.100). Günümüzde çocuk ölümleri azaldığından alasma ile ilgili inanışta zayıflama görülmektedir.

Albasan çocuk büyümmez, zayıf kalır. Çocuğu al bastığında ateşlenir. Al basmasında alaçı ederler. Baharat, gök taşı çocuğun döşüne konur. Ateşi olan çocuğun ateşi geçer. Anneyi al bastığında Gök taşının suyu içirilir. Al ile urasa yapılır. Yedi çeşit bitkiden ilaç yapılır, dua okunur (K.20, K.45, K.120).

Çocuk doğduktan sonra kırkı çıkıncaya kadar korkmasın, şeytanlar dokunmasın, al basmasın diye yattığı yerin, yastığının altına bıçak, tahra gibi demir bir eşya konur (K.23, K.39, K.45, K.47, K.77, K.117, K.120, K.121).

Bazı çocukların vücudu kararır, belli bir süre sonra ölür. Ölen çocuk için vurgun oldu derler. Bunun gerçek nedeni paslı bıçakla göbek kesildiğinden çocuğun tetanoz olmasıdır (K.51).

Çocuk ve annesi kırk gün tek başlarına bırakılmaz, yanında bir kişi bekler. Aksi hâlde al basar (K.86, K.120).

Kırklı çocuğun ileride gözü açık olması için yastığının altına ayna konur. Ayna al basmasına karşı da önleyicidir (K.39, K.45).

Kapıdan gelen yabancı bir kişinin üzerinde altın, para olabileceğinden çocuğa ağırlık basmasın diye yerde yatıyorsa yüksek bir yere, salıncağa konulur. Üzerine de kırmızı bir örtü örtülür (K.33, K.45, K.47, K.81, K.86, K.114, K.120, K.150). Kırkı

çıkmamış bebeğin yukarı kaldırılması Tanrının yukarıda olduğu düşünöldüğü içindir (Kalafat, 1996b, s. 55).

Adet gören kadın, kırkı çıkmamış bir çocuğun yanına geldiğinde çocuğun her yerinin yara olacağına inanılır. Böyle olan kadınlar çocuğun yanına gitmez, gitse de uzun süre durmaz. Adet gören kadın çocuğun yanına geldiğinde al basmaması için çocuğun yüzüne kırmızı bez örter (K.45, K.150).

Kırkly çocuk, cenazenin olduğı mekânda, yere konmaz. Aksi hâlde çocuğa ağırlık basar, ölür. Cenaze tabutla taşınırken kırkı çıkmamış çocuğun al basıp ölmemesi için tabutun önünden geçirilir (K.47, K.100).

Gelin gelirken kırk basmaması için anne kırkly çocuğunu yerden kaldırılır, gelinin önünden geçirir (K.100).

Tıbika insanlardan hayvanlara, havyalardan da insanlara geçebilir. Doğum yaptığı günlerde köpek kunnarsa, deve botlarsa kırk karışabilir. Tıbikalı kadın kunnayan köpeğin üstüne çırpındığında köpeğin enikleri ölür. Köpeğin kırkı basmaması için kırk çıkarılırken köpeğin eniğı getirilir. Eniğın üstünde çocuk yıkanır. Üstünde çocuk çimdirilen enik 24 saat içinde ölür. Bu yapılmazsa çocuk ölür (K.33, K.45, K.47, K.86, K.119, K.150, K.157).

Doğum yapan kadına kırk gün geçinceye kadar yemek yaptırmak, çay pişirtmek istenmezdi. Evde bu işleri yapacak başka bir kadın varsa ona yaptırılırdı (K.2).

Avcı bir kişinin tüfeğı vurmaz olduğıunda, neden olarak vurduğı avın etinden çocuğı doğmuş, kırkı geçmemiş kadının ya da adetli bir kadının yemesi gösterilir. Silahın tekrar vurnası için ikiz çocuklu bir kadının eteğinin altından üç defa geçirilir (K.2).

Kırkı çıkıncaya kadar bebeklerin çamaşırı akşam, güneş aştığında, dışarıda bırakılmaz. Toplanıp içeri konulur. Aksi hâlde kırk basar, vurgun olur (K.47).

Hayvan kesildiğinde kırkly çocuk varsa kırk basmaması için etin üzerine dokundurulur. Böyle yapıldıktan sonra et çadırın içine getirilebilir (K.119, K.120).

Kırkı çıkmamış çocuğun yüzüne kırmızı bir bez örtölür, gerekmedikçe çocuğun yüzü açılıp bakılmaz (K.55).

Değirmenden getirilen un hayvandan indirilip çadıra sokulmadan önce kırkı çıkmamış çocuklara kırk basmaması için un çuvalının üzerine oturtulur. Değirmenden gelen kişi bu yüzden geldiğini duyurur. Annesi çocuğunu çuvalın önünden geçirir (K.44, K.77, K.86, K.100, K.120, K.127).

2.2.1.1.3.5. Kırklama

Loğusa ile çocuğunu, gebelik ve loğusalık çağlarının kirlerinden arıtmak ve onları temiz bir vaziyette cemiyete sokmak gayesiyle çocuğun doğumunun kırkinci gününde yapılan pratiklerin adına kırklama denilmektedir (Acıpayamlı, 1961, s. 122, 160).

Kırklama, kırk çıkarma hem anne hem de çocuk için yapılan bir arınmadır. Çocuğun doğumunun kırkinci gününde, kırk taş sayılır çıkınlanır. Bu çıkın bir ırbığın içine konur. Taşların içine altın ya da gümüş de konur. İçine su doldurulur. Suyun içerisine çiçek, yaprak atılır. Onunla çocuk çimdirilir. Daha sonra artan su ile anne yıkanır. Kırklamada kullanılan taşlar tepelenmeyecek bir yere gömülür (K.10, K.20, K.24, K.45, K.73, K.79, K.86, K.119, K.120, K.135).

Doğumda erkek çocuklar, kız çocuklara göre daha erken kırklanabilir. Erkek çocuk 30 gün geçtiğinde kırklanabilir. Kız çocuklarında ise kırk günün dolması gerekir (K.21, K.22, K.23, K.45, K.79, K.84, K.86, K.121).

Aynı günlerde doğan çocuklar için “kırkları karışık” denir (K.21, K.22).

Çocuk kırk gün yıkanır. Kırkı bittiğinde yatağını, sırtını, tüm eşyalarını yıkarlar. Suyun içine kırk taş sayılarak atılır. Anne, kırklı suyu kaç eve vardıysa hepsine gider, murt çalısı süpürgesiyle serper gelir. Kadın vardığı evleri, kırk kalmasın diye kırklar. Kendi evine, hayvanların içine girdiğinden hayvanlara da su serper. Böylece pisliği çıkmış olurdu (K.23, K.33, K.45, K.79, K.149).

Kırkinci gün kadın da yıkanır, temizlenmiş olurdu. Kırkı çıkmadan kadın pis sayılır. Kuran’ı ellemez. Hamur yoğurtulmazdı. Kocası kırk gün yaklaşmaz (K.55).

2.2.1.1.3.6. Ad Koyma

“Geleneksel kültürümüzde adın, insanın kişiliği ve geleceği üzerinde etkisi olduğuna inanılır. Bu yüzden de ‘ad verme, ad koyma, ad takma’ sıradan bir olay değildir”. Bu inanç da adın seçimini, veriliş şeklini, adı veren kişiyi etkilemekte; ad vermeyi gelişigüzel bir davranış olmaktan çıkarmaktadır (Altun, 2004, s. 170, 171).

Ad verilmede kişisel ve sosyal etkenler belirleyici olur. Anne babanın kişisel tercihleri, beğenileri, yaşadıkları, arkadaşları, içinde bulundukları çevre, aldıkları eğitim etkili olmaktadır. Çocuğa verilecek ismi karı-kocanın beraber seçmesi ataerkil aile yapısının kırıldığı, modern aileye geçildiğini gösterir. Bazen de ad verme üzerinde

toplumsal normlar etkisini gösterir. Evli çiftlerin, özellikle de babanın ailesi belirleyici unsur olur ve çocuğa uygun bir “ata dede” ismi arayışı içerisine girerler. Çocuğun ismini büyük çoğunlukla babanın seçmesi ve kendi akrabalarından seçmesi ataerkil aile yapısını belirler (Başgöz, 2004, s. 16). Toplumların kültürel ilişkiler kurdukları farklı kültürlerden etkilenmeleri de verilen ad konusunda belirleyici olabilmektedir (Türkdoğan, 1999, s. 158).

Çocuğun ismi doğumundan sonraki üç gün içinde konulur. Çocuk öldüğünde isimsiz olmaması için ad vermede acele edilir (K.87, K.121).

Soyun ve bireyin yeni doğan bir çocuğa verilen isimle yaşayacağına inanılır. Aynı zamanda ismi verilen kişiye saygı gösterildiği, değer verildiği, isminin yaşatılacağı, ölmüşse unutulmayacağı gösterilmiş olur. Çocuğun cinsiyeti konusunda daha önceden çeşitli tahminler yapılsa da kesin olarak doğunca anlaşılır. Bu yüzden, verilecek isim günümüzde olduğu gibi hamilelik döneminde değil çocuk doğduktan sonra verilirdi. Rastgele bir isim verilmez, bu babamın, annemin, halanım, nenemin vs. adı derler. Sülalede önemli bir büyüğün adı verilir. Örneğin Eyüpler sülalesindeki her ailede Eyüp ismi vardır (K.3, K.8, K.40, K.45, K.65, K.76).

Dedenin, babanın, çocuğun aynı adı taşıdığı ve böylece bir ad silsilesinin oluştuğu görülmektedir. Aslında baba, çocuğuna kendi adını değil babasının adını vermektedir. Bazen çocuklara aynı adı taşıyan farklı kişilerin adı verilir. Bu durumda iki kardeşin adı da aynı olur (K.3, K.13, K.16, K.17, K.40, K.47, K.94). Kaynak kişilerden Yusuf Göçer (K.109) kendisine ad verilmesini şöyle anlatmıştır. “Evimize dilenci gelmiş, bulgur istemiş. Annem ilk başta vermemiş. Daha sonra pişman olup dilencinin arkasından yetiştirilmiş, bulgur vermiş. Dilenci senin oğlun olacak. İsmi Yusuf koy, diyip uzaklaşmış. Ben olunca Yusuf adını koymuşlar. Babamın adı da Yusuf’tu. Oğluma da babamın adını (Yusuf) verdim.”

Çocuk doğduğunda yakın bir zamanda ölen yakın akrabalarından birisinin adı verilir. Ağabeyi ölen çocuğun adı yeni doğan kardeşine verilir. Ölen kişiyi hatırlattığı için ismi değiştirilerek söylenir ya da farklı bir isimle çağrılır. Ölenin ismi çoğu zaman kimliğinde kalır (K.87, K.129).

Özellikle ilk çocuklara cinsiyetine göre dedesinin, nenesinin adı verilir. Her bir erkek kardeş babalarının, annelerini adını çocuklarına verirler. Babasının adını verdiği çocuk yaşamamışsa diğer çocuğa verilmektedir. İlk çocuğuna babasının, annesinin ismini vermeyenler ayıplanır (K.11, K.40, K.45, K.47, K.65, K.76, K.79, K.86, K.87, K.94, K.117, K.129).

Babaannesinin adı konulan çocuğu ismi yerine “anakız, anacık” diye çağrılır. Babanın adı verilen çocuğa baba, annenin adı verilen çocuğa ana diye hitap edilir (K.39, K.47, K.76).

Ad vermede inanca dayalı uygulamalara da rastlanmaktadır. Çocuğu yaşamayan, doğup ölen aileler çocuklarının yaşaması için Dursun, Durdu, Durmuş, Duran, Yaşar gibi isimler verirler. Dursun ve Durdu adları kız çocuklarına da verilmektedir (K.18, K.31, K.33, K.42, K.68, K.77, K.86, K.129, K.143). Çocukların yaşaması için bu tür isimlerin konulması Türklerdeki Şamanizm inancının günümüzde yaşayan izleridir (İnan, 2000, s. 207).

Çocukları yaşamayanlar, türbeye gittikten sonra çocuk sahibi olduklarında türbede yatan kişinin, eşinin adını çocuklara verirler (K.42, K.61).

Kız çocuktan sonra, erkek çocuk olması için Döndü, Döne, Yeter isimleri verilir (K.18, K.20, K.31, K.33, K.39, K.45, K.47, K.69, K.86, K.117, K.120, K.150). Başka çocuk istenmediğinde kız çocuklarına Songül, Yeter ismi verilir (K.135, K.149).

Çocuğun ismini ebeveynleri değil aile büyükleri, dedesi, dedesi ölmüşse amcası verir. Dede yaşıyorsa çocuğun anne babası kendi başlarına isim veremezler. Büyükler bu durumu kabul etmez. Dedenin, aile büyüklerinin adı verilir. Büyüklük sırasına uyulur. İlk erkek çocuğa sülaledeki büyüğün, diğerine dedenin adı verilir. Kız çocuklarına babanın, halasının, teyzesinin adı verilir. Kadının sülalesindeki büyüklerin adlarını öncelikle erkek kardeşi koyar. İsim veren kişi ölen yakınlarının adını verir (K.3, K.19, K.31, K.47, K.55, K.94, K.120, K.121).

Çocuğun ölmesi bazen “adını taşıyamaması”na bağlanır. “Annesi ismini gönülsüz vermiş, adını taşıyamamış ölmüş.” derler (K.47, K.117, 120, K.121).

Çocukları yaşamayan aileler çocuğun yaşaması için obalarında olmayan yabancı bir isim koyarlar (K.98, K.117, K.121). Kaynak kişilerden İmat İnan (K.98) kendisine bu amaçla Yalak köyündeki Cerit aşiretinden İmat ağanın isminin verildiğini ifade etmektedir.

Durumu iyi olanlar hayvan keser, yemek yapar. Hoca çağırır. Hoca çocuğun kulağına ezan okur, belirlenen ismi kor. Kulağa ezan okuyup ad verme işini hoca dışında bilen kişiler de yapabilmektedir (K.77, K.86, K.87, K.121).

Peygamberlerin, din büyüklerinin, aile büyüklerinin adı verilen çocuklara isimleriyle birlikte kötü söz söylenmesi (domuz, gâvur gibi), küfür edilmesi hoş karşılanmaz (K.44).

Anne, baba ya da aile büyükleri sevdikleri bir kişinin adını çocuğa verirler. Doğumda yardımcı olan kadınların adları kız çocuklarına verilir (K.51).

Çocuklara isim verilirken ses olarak birbirine yakın, kafiyeli isimler tercih edilir: İkiz olan çocuklara Duran, Durmuş isimleri verilmiştir (K.129).

Kadir gecesini doğan erkek çocuklara Kadir ismi verilebilmektedir (K.150).

Günümüzde ad verme işini anne baba yapmaktadır. Ad verirken de geleneksel isimlerin dışına çıkıp yeni isimler de tercih ettikleri görülmektedir. Geleneksel kültürde yetişen nesil hem ad verme biçimini hem de verilen adları yadırgamaktadır.

2.2.1.1.3.7. Çocuğun Yaşamayı İçin Yapılan Uygulamalar

Çocukları olan fakat uzun yaşamayan kişiler de çeşitli uygulamalar içerisine girer. Bu kişiler çocukları daha öncekiler gibi ölmemesi için hocalara, doktorlara gider. Erkek çocukların yedi yaşına girinceye kadar saçları kestirilmez, kız çocuğu gibi saçları uzatılır, belik, örgü yapılır (K.31, K.33, K.45, K.108, K.117, K.121, K.150).

Çocukları yaşamayı ölen, tıbbı olduğu düşünülen kadınların çocukları yine ölebilir endişesiyle nüfusa kaydettirilmez. Çocuk 4-5 yaşlarına değdiğinde yazdırılır. Geç yazdırdıklarından ceza ödememek için yazdırdıkları günün tarihini doğum tarihi olarak kaydettirirler (K.101, K.104).

Çocuğu durmayan kadınlar çocukları olduğunda ölmemesi için 7 sene kendi evlerinden sırt giydirmez; akrabalarından, konu komşudan sırt giydirirler. Çevredeki kişiler, akrabaları bu uygulamayı bildiklerinden elbise getirirler (K.19, K.31, K.33, K.47, K.86).

Bakır tabağın kenarı deldirilir. Çocuk, yemeğini delik kaptan yer. Çocuk büyüyüp evlendiğinde çocukları da o kaptan yemek yer (K.47).

Daha önce çocukları ölen kişiler yeni doğan çocuklarını ölmemesi için sayacıktan geçirirler (K.134).

Çocuğu durmayan kadınlar için hocalara, bakımcılara muska yazdırılır. Muskanın dışı gümüşle kaplanarak hamaylı yaptırılır. Hamaylının suya değmemesi gerekir. Boynunda taşımamasını, yere, aşağıya koymamasını isterler. Hocalar muska yazma karşılığında ücret de almışlardır. Hoca, doğacak çocuğun cinsiyetine göre ismini de verir (K.103, K.104, K.129).

2.2.1.1.3.8. İlk Diş / İlk Tırnak / İlk Saç

İlk Diş: Yedi yaşına gelen çocukların süt dişleri çıkar, yerinden yeniden diş gelir. Buna dişeme denmektedir (Uğur, 1948, s. 38).

Bulgar dağındaki Yörüklerde diş çıkaran çocuk için hedik kaynatmanın yanında bir de süt dağıtma âdeti vardı (Yalman, 2000, C. I, s. 265).

Çocukların dişli doğması iyi sayılmaz, hayra alamet değildir. Annesinin, babasının ya da kendisinin başına bir iş geleceğine, birinin ölümüne sebep olacağına inanılır. Dişli doğan çocukların öldüğü görülmüştür (K.23, K.45, K.47, K.73, K.79). Güneydeki Türkmenler arasında doğan çocuğun ağzında diş bulunursa, o çocuk, babasının başını yiyecek diye bilinir (Yalman, 2000, C. I, s. 65). Bunun yanında dişli doğan çocukların yiyici, algıcı, vurgucu olacağına inanılır (K.33, K.47).

Çocuğun ilk dışı alttan çıkar, üstten çıkması iyi sayılmaz (K.79).

Bulgar dağında yaşayan Yörüklerde, diş çıkarmaya başlayan çocukların eline yaş soğan verilir, çocuk bu soğanla dişlerinin sıkıntısını geçirir. Ayrıca, birinci diş çıkınca çocuğun annesi çocuğun dişine küçük bir çakıl taşıyla üç defa dokunur ve üç defa “Taştan diş...taştan diş...taştan diş...” duasını okurdu (Yalman, 2000, C. I, s. 265). Duada dişin sağlam olması istendiği görülmektedir. Araştırma yaptığımız Yörüklerde de benzer şekilde, diş çıkaran çocuklara ağrısını, kaşıntısını hafifletmesi için tüm soğan verilir. Çocuk, soğanı diş etine sürer, ısırır (K.2, K.59, K.79).

İlk diş çıktığında kavurga, kavut, gölle, diş göllesi, hedik gibi çeşitli isimler taşıyan haşlanmış ya da kavrulmuş tahıl dağıtılır. Tavada buğday kavrulur. Küncü kavrulduğunda sıçradığından çok kavrulmaz. Buğday ile küncünün karıştırıldığı bu kavurgaya küncülü kavurga denir. Buğday dibekte dövülerek içine şeker atılarak yapılırsa kavut denir. Dişi olmayanlara, yaşlılara kavut dağıtılır. Buğdayın haşlanarak dağıtıldığı da olur. Haşlanmış buğdayın içine nohut, fasulye de konur. Hedik helkenin içine konulur. İçindeki tabakla alınır, gidilen yerin tabağına konur. Hedik verilen çadırlardan bir kısmı çocuğa hediye olarak para, elbise, boncuk verirler. Diş göllesi yapılacağı birkaç gün öncesinde komşulara, akrabalara duyurulmuşsa çocuk için elbise alanlar da olur (K.19, K.23, K.33, K.40, K.45, K.47, K.59, K.73, K.79, K.86, K.97, K.113, K.129).

Çocuğun diş eti kabarıp dişi çıkmadığında çocuk huzursuz olur, ateşlenir. Dişinin kolay çıkması için hedik yapılır (K.113, K.114). İçel’de de benzer şekilde, “Diş

hediği yapılırsa çocuğun dişi çabuk çıkar. Çocuk ‘anamın odunu yoksa beşiğimi kırsın da diş hediğimi yapsın, dermiş.’ (Uğur, 1948, s. 10).

Diş göllesi, çocuğun dişleri büyük olmasın diye mısırdan yapılmaz (K.86, K.127).

Diş çıkarmış çocukların çok ağlaması iyi sayılmaz. Çok ağlayan, durmayan dişli çocuğun ağzına dayısının ayakkabısı ile vurulur. Bu işlem 3 gün tekrar edilir. Çocuk ağlamazsa “dayısının ayakkabısı kesti” derler (K.45).

Çocuklar genellikle 7 yaşında dişer. Süt dişleri dökülür, kalıcı dişleri çıkar. Bu durumda bir şey alınır dağıtılır. “Köpek dişi gibi pek bit, kuzu dişi gibi ak bit.” denerek düşen dişler çadırın üstüne atılırdı (K.2, K.40, K.73, K.79, K.86, K.127, K.129).

100 yaşına girenlerin kuzu dişi çıkar. “Yüz yaşında diş çıkaran kişiye ölüm yok.” derler (K.44, K.79, K.129, K.136, K.149).

İlk Tırnak: Çocuk yüzünü yırtmasın diye eline elcek geçirirler. Elcek yün ipten örülür ya da bezden dikilir. Çocuk biraz büyüdüğünde tırnağı kesilmeye, yüzüne zarar vermemeye başlar ve elceğe ihtiyaç kalmaz (K.31, K.47, K.86, K.129).

Bebeklerin kırkı çıkmadan kırkılyken tırnağı kesilmez, kendi kendine dökülmesi beklenir. Kesilirse hırsız olur, derler (K.45, K.86).

Tırnakları ilk kez kesilirken hırsız olmaması için avucunun içine para konulur (K.97).

İlk Saç: Çocuğun saçları hemen kesilmez, uzaması beklenir. Oğlan çocukların ilk saçları kesilirken jiletle kazıtılır. Nenesi, dedesi, babası 1-2 tane hayvan verir, para verenler olur. İleride bir hediye almayı vaat edenler de olur. Çocuğa verilen koyun ya da keçiye işaret vurulur. Bu hayvan her sene yeni yavrularla çoğalır. Kız çocukları için bu uygulama yapılmaz. Hayvanlarına sinirlenen, uğraşmaktan bıkanlar “Başım kazındığında mı verdiler bu malı bana.” diye şikâyet eder (K.12, K.19, K.33, K.40, K.45, K.86, K.96, K.97).

Kız çocuklarının saçları ilk kez kesilirken jiletle kazılır. Saçları kesilirken çocuğun altına süpürge, tokaç, örme ip koyarlar. Örme gibi saçları uzun, tokaç gibi beliği kalın, süpürge gibi de gür olsun, derler (K.127).

2.2.1.1.3.9. Zayıf Kalan, Yürümesi Geciken Çocuklar

Al basan çocuklar hiç büyümmez, yemeden içmeden kesilir, zayıf kalır. Kırk gün sonra hâlâ gelişmemiş, zayıf kalmışsa çocuk aydaş olmuş derler, böyle çocuklar için

aydaş aşı pişirilir. Aydaş aşını ölçüm karılar pişirir. Dört yol ağzına üç taş üzerine kazan kurulur. Çocuğu kuru kazanın içine koyarlar. Altına kuru odun vururlar. Kazanın çevresinde dolaşarak odunları altına iter. Çevredekiler, kazanın başında duran kadına “Ne pişiriyorsun” dediklerinde “Aydaş aşı pişiriyorum.” der. Karşıdaki kişi bu defa “Pişirebiliyor musun?” diye sorar. “Pişiriyorum.” cevabını verir. Pişiren kişiye para, ağırlık verir. Bir iki kez soru ve cevap tekrar edilir. Onu pişirir gibi yaptıklarında o çocuk zayıf kalmaz iyileşir. İleriki yıllarda aydaş uygulamasından bahsedilirken duyan herkesin kulağını çekmesi gerekir (K.5, K.19, K.23, K.33, K.40, K.45, K.47, K.82, K.86, K.92, K.101, K.104, K.120, K.155). Boratav’a göre (1999, s. 119) aydaş pişirmede, çocuğun tam pişmemiş olduğu düşüncesinden hareket ederek, yeniden yeterince pişirmek yolu ile ona kıvamını, gücünü sağlamak anlamları gizlidir. Bunlar taklit büyülerinin uygulamaları sayılabilir.

Kurt öldürüldükten sonra ağzı halka gibi çevrilip kesilerek çıkarılır. Tuzlanıp kurutulur. Aydaş çocuk, aydaşı geçsin diye kurt ağzından geçirilir (K.39, K.101).

Aydaş olan çocuk, çocukken benzer şekilde kendisi gibi aydaş olmuş bir kişinin gömleğinden İhlâs suresi okunarak 3 sefer geçirildiğinde iyi olur (K.39).

Aydaş olan çocuk ikiz çocuğu olan kadının göyneğinden geçirilir (K.73). Bu uygulamada ikiz çocuğu emzirip büyütebilen kadınların aydaş çocuğa da faydası olacağı düşünülür.

Zayıf, güçsüz kalan çocuk iki eşli bir adamın göyneğinden 3 defa geçirilir (K.40, K.86).

Aydaş olan çocuk, çadırın sitille kanat arasındaki boşluğundan, penceresinden 3 sefer geçirilir (K.122, K.127).

Zayıf, gelişmeyen çocuklar çatal bir ağaçtan üç defa geçirilir (K.143). Bu uygulama Türk kültüründe ağacın kutsallığını akla getirmektedir.

Güneydeki Türkmenler arasında, zamanı geldiği hâlde yürümeyen çocuğun ayağına bir bukağı takılır. Cuma günü namazdan ilk çıkan adama bu bukağıyı çözdürmenin çocuğun çabuk yürümesine yardımcı olacağı inancı vardır (Yalman, 2000, C. I, s. 69). Nurhak Dağı çevresinde yaşayan Türkmenlerde de çocuğun çabuk yürüyebilmesi için köstek kırma uygulamasına gidilir. Buna göre yeni yürümeye başlamış çocukların ayaklarına bir simit çöreği geçirilir, çocuk emeklerken ayağındaki çörek kırılır (Yalman, 2000, C. II, s. 509).

Çocuk evvelce apalar, tek tek adım atmaya başladığı dönemde düşmemesi için köstek kesilir. Köstek kesme yürümesi geciken ya da yürürken sürekli düşen çocuklara

da yapılır. Böyle çocukların ayağında köstek var, denir. Köstek yapılır, çocuğun ayağına bağlanır. Annesi kucağında tutar. Hızlı, çevik olan, kıvrak yürüyen, çok gezen bir kişiye köstek kestirilir. O gelir bıçağı atar. Kösteği kesilen çocuk artık rahat yürür, düşmez. Beceriksiz adama köstek kestirmezler. Kösteği kim kesmişse çocuk ileride ona çeker. Çocuk ileriki zamanda hareketli olursa çevredekiler, “Bunun kösteğini filan adam kesmiş, baş mı gelinir onunla” derler. Sürekli düşenler için ise “köstekli”, “kösteği kesilmemiş” denir (K.3, K.19, K.20, K.31, K.45, K.47, K.79, K.81, K.82, K.86, K.101, K.114, K.121, K.127, K.139, K.140, K.155).

Kösteği kesilecek çocuk ayakta durur, duramıyorsa annesinin kucağına oturtulur. Ayağının dibine, tabakla şeker, incir, üzüm, bastık, pestil vs. korlar. Çocuklar toplanır. Koşu yarışı yaparlar, bazen bu yarış çadır çevresinde olur. Hangi çocuk, diğerlerini geçip çocuğun yanına gelir, kösteği keserse tabaktaki şekeri, tatlıyı, sucuğu vs. o kapar. Köstek kesen çocuğa harçlık verildiği de olur (K.20, K.23, K.33, K.40, K.79, K.83, K.86).

2.2.1.1.3.10. Çocukluk Çağı Uygulamaları

Anne, koyun sağmak, hayvanlara yem vermek gibi işlerini yapmak için yattığı yerde durmayıp emekleyebilecek, yürüyebilecek küçük çocuğunu çadırın içinde yalnız bırakmak zorunda kaldığında çocuğunun beline, koltuğunun altından ip bağlar, ipin bir ucunu çadırın direğine ya da çuvalın kolanına bağlar. İp; çocuğun sobaya, ocağa ulaşamayacağı, çadırın dışına çıkmayacağı uzunlukta olur. Çocuk böylece sobaya, ateşe gidemez. Akşam herkes uykudayken akli ermeyen çocukların emekleyip ocak ateşine giderek yanıp öldüğü olmuştur (K.32, K.33, K.39, K.45, K.56, K.65, K.79).

Göç esnasında, hayvanlar güdülürken, uzak bir yere gidilirken anneleri çocuklarını sırtlarına çalarlar, sırta sararlar, hopuç ederler, yassı, nakışlı bir iple bağlarlar. İp sırtını, bacaklarını kesmemesi için küçük çocuklar kundağa sarılır. İp, sırttaki çocuğun koltuk altlarından ve baldırlarından geçer, çocuk bu şekilde dengede durur. Doğmasından yürümesine kadar çocuk annenin sırtında taşınır. Annenin çocuğunu sırtına sardığı ipe çocuk ipi denir. Sırta alınan çocuğun üşümemesi için kafasını da örterler. Anne günlük işlerini bu şekilde yapar. Çocuk sırta sarıldığında, elleri boşta kalan kadınlar işlerini rahatça yapabilir. Çocuğu sırtına alarak davar, deve gütmeye gidenler olur. Sırta su tuluğu yüklendiğinde çocuk bu sefer kucağa alınır. Çocuk sırta sarılıken kirmen eğirirler, ekmek yaparlar. Çocuk ağladığında sırta

sallanarak uyutulmaya çalışılır. Anne yatarken çocuk da yere yatırılır, diğer zamanlarda hep sırtında olur (K.8, K.19, K.20, K.45, K.64, K.79, K.86, K.101).

Çocuk bezle kundaklanır, belenir. 4-5 aylık oluncaya kadar kundakta sömelek yapılırdı. Bu hâldeyken elleri serbest, ayakları sıkı sıkıya sarılıdır. İple sırta sarılır. Çocuk kambur olmasın, ayağı düz olsun, çarpık olmasın diye iki yaşına kadar belenirdi (K.40, K.45, K.86).

Yeni doğan çocuklar renkli, nazar boncuklu, deve boncuklu, zilli, süslü keçeğe sarılır. Keçe, içindeki çocukla birlikte sırta sarılır. Sonraki yıllarda keçe yerine battaniye kullanılmaya başlanmıştır (K.23, K.24, K.39, K.47, K.75, K.79, K.117).

Altı pişen çocukların altı sarılırken kil kullanılırdı. Çocuk altına yaptığında kil dökülür, bezi çok fazla kirlenmemiş olurdu (K.47).

Altını ıslatan çocukların yatakları ya da yastıkları deve tüyünden yapılır. Böyle yapıldığında çocuğun altını ıslatmayacağına inanılır. Böyle çocuklara kirpi eti yedirilir. Belleri çekilip çıtlatılır (K.101, K.135 K.149).

Çocukların kafa yapısı yumuşak olduğundan alınları yumru değil de düz olması için bezle, çeki ile sarılır. Kafanın yuvarlak olması için şapka giydirilir, üstünden çeki ile bağlanır. Kafatası sertleştğinde çıkarılır (K.45, K.59, K.69, K.86). İlkel toplumların pek çoğunda da kafatasının biçimini değiştirmek, toplumun beğendiği bir hâle getirmek için çocuk daha kundaktayken kafatası sargılanarak, ovularak ya da tahtalar arasında sıkıştırılarak istenen şekil verilir (Örnek, 2000b, s. 189).

Çocukların uyutulmasında tahta beşik kullanılmaz. Tahta beşik yük olur, ayağa dolaşır. Annesinin sırtına bağlı çocuk kendiliğinden uyur, sallanarak uyutulmaz. Kadınların işten dolayı durup çocuk sallamaya vakti olmaz. Beşikte yatırılmadığından Yörüklerin kafasının arkasını düz değil, yumru olduğu söylenir. Beşikte sallanmayan çocuğun ileride daha zeki olacağı düşünülür (K.19, K.20, K.23, K.33, K.37, K.39, K.41, K.43, K.45, K.59, K.60, K.79, K.101, K.139, K.140, K.150). Yörükler kafa arkasındaki yumruya “Yürüklük” adını vermektedir (Güngör, 1941, s. 15).

Çadır direklerinin arasına salıncak, sallangaç yapılır. Küçük çocuk orada sallanır, orada uyutulur. Bu şekilde yapılan salıncağa da beşik denmektedir (K.8, K.31, K.39, K.45, K.75, K.79, K.86, K.139, K.140, K.150).

Doğum gününde çocuk doğduğu yere getirilir, yuvarlanırsa kısmetli olacağına inanılır. Böyle yapılan çocukların kayıp eşyaları çabuk bulacağına inanılır (K.2, K.19, K.23, K.33, K.75, K.86, K.117, K.121, K.127, K.139).

Sayacaktan geçirilen çocukların ileride çok kıllı olmayacağına inanılır. Bu nedenle özellikle yeni doğan kız çocukları 3 defa sayacaktan geçirilir (K.103, K.104).

Annesi babası ölen çocuklar yakın akrabaları tarafından evlatlık alınır. Evlatlık alan kişi, kimsesiz kalan çocuğun ailesinin çadırını yıkar, kendi evine katar. Çocuğu büyütür, evlendirir. Evlatlık alınan çocuklara “besleme” denir. Çocuğu olmayanlar da akrabalarından çocuk alır, kendi çocukları gibi büyütür. Nazının geçtiği akrabasından çocuğu anne karnındayken cinsiyeti belli olmadan ister. Erkek çocuğu olmayanların da akrabalarından erkek evlatlık aldıkları görülmektedir. Evlatlık alınan çocuk nüfusta yeni anne babasının üzerine kaydettirilir. Ancak günümüzde bu işlem için doğum raporu gerektiğinden evlatlık almada resmî prosedürün takip edilmeye başlandığı görülmektedir (K.33, K.40, K.42, K.45, K.86, K.108, K.117, K.119, K.121).

Erkek çocukların yanında bir şey yenirken ona da bir parça verilir. Aksi halde umsuluğu düşer, ileride çocuğu olmaz (K.150).

Seli çok akan, selli olan çocukların seli makasla 3 kere kesilir. Ağzının seli babasının şalvarının uçkuruyla silinirse geçer, derler (K.79, K.104, K.130).

Konuşmayan, dili peltek olan çocuklara alakabak kuşu (bağartlak kuşu) eti yedirilir (K.44).

Peltek, yava konuşan çocukların dilinin altı jiletle kesilir. Böylece dili daha rahat döner (K.101, K.102).

Cuma günü, caminin anahtarı ile konuşamayan çocuğun ağzı açılıyormuş gibi yapılır (K.158).

Ağlayan, durmayan çocuklar çarşamba günü muska yazan hocalara götürülür. Hoca terliğin tersi ile çocuğun ağzına vurur (K.154, K.155). Boratav (1999, s.158) bu uygulamada güdülen amacın “ağlamanın çağrışımı olabilecek bir felâketi, örneğin ölümü, uzaklaştırmak” olduğunu ifade etmektedir.

2.2.1.1.3.11. Değerlendirme

Geçiş dönemlerinde birinci aşamayı oluşturan doğum, özellikle geçmişte, sıradan bir olay olarak görülüyordu. Doğum yapacak kadın doğumun gerçekleşeceği güne kadar işlerine devam eder, doğumu çoğu zaman yardım almadan kendi başına yapar, bebeğinin göbeğini keser, bebeğini yıkar, bir beze sararak çadırına dönerdi. Doğum sonrasında çok uzun süre dinlenmez, çocuğunu sırtına sararak günlük işlerini yapmaya devam ederdi.

Erkek çocuklar evlenip gelin getireceklerinden, çocukları olacağından iş gücüne katkı sağlayacağı düşünülür, erkek çocuk olması istenirdi. Kız çocukları ise evlenip başka bir aileye gelin olurdu. Ayrıca soyun erkek çocukla süreceğine inanılırdı. Çocuğun olmamasının, hep kız olmasının nedeni kadında aranmakta, bu durumlarda erkek ikinci bir eş alma yoluna gidebilmekteydi.

Aşerme, doğacak çocuğun cinsiyetini anlama, kırk basma, kırk çıkarma, tuzlama, diş hediği dağıtma, aydaş aşı pişirme gibi pratiklerde yerleşik kültürle, genel olarak Türk kültürüyle benzerlikler görülmektedir. Ad koymada geçmişte aile büyükleri söz sahibi iken günümüzde anne babanın da karar verebildiği görülmektedir. Çift isim konarak birinci isimde aile büyüğünün, ikinci isimde anne babanın istediği isim verilmektedir. Ölen bir kişinin adı, yeni doğan çocuğa verilerek adıyla yaşayacağına inanılmaktadır.

Yerleşiklerden farklı olarak çocuk beşikte uyutulmaz, ninni söylenmez, annesinin sırtında uyur, uyanır. Beşikte yatmadıklarından Yörüklerin kafalarının arkasının düz olmadığı düşünülmektedir.

3 (üçüncü gün ad koyma) , 7, (Çocuğun ölmemesi için 7 evden bez toplayıp elbise dikme, tıbıka muskasının 7 adam boyunda olması) 40 (kırk çıkarma sırasında suyun içerisine kırk taş koyma) gibi formülistik sayılarda eski Türk kültürünün izleri görülmektedir. Yine çocuğun yatağının, yastığının altına demir koyma, al basmaması için iğne değiştirme Türklerde demirin kötü güçleri uzaklaştırdığı inancının izlerini taşımaktadır. Kırkı çıkmamış çocuğun yüzüne al örtme de bu bağlamda düşünülebilir.

Doğumla ilgili geleneksel uygulamaların, inanışların günümüzde kısmen de olsa devam ettirildiği görülmektedir.

2.2.1.2. Evlenme

Evlilik sadece evlenen kişileri ilgilendirmeyip ailelerini, akrabalarını ve toplumda yaşayan herkesi ilgilendirdiğinden bir tören düzenlenir ve bu törene herkes katılır. Dolayısıyla düğünün amacı evlenen çiftleri çevreye ilân etmek, duyurmaktır (Altun, 2004, s. 92; Ataman, 1992, s. 10; Bozyiğit, 1987, s. 68). Bu bağlamda evlenmenin tamamlanmasına ilişkin ritlerin toplumsal ve genel amacı birleşmeyi açık bir şekilde ilân etmektir (Erdentuğ, 1974, s. 374).

Düğünün toplumsal ilişkiler bağlamında pek çok işlevi yerine getirdiği görülmektedir. Düğün törenlerinde akrabalar, dostlar bir araya gelir ve birbirlerinden

haberdar olurlar. Evlenme çağındaki kız ve erkekler birbirlerini yakından görme, tanıma fırsatı bulurlar. Nitekim küçük yerleşim birimlerinde, özellikle de kapalı toplumlarda, cinsiyetler arası ilişkiler daha çok çeşitli vesilerle düzenlenen aile, ahlâkî ve törel baskıların hafifletildiği eğlenceler ve gezintiler vesilesiyle gerçekleşmektedir. Ayrıca evlenecek yaşta erkek çocuğu ya da yakın bir akrabası bulunan kadınlar, eğlenceler vasıtasıyla namzet genç kızları dikkatli bir şekilde inceleme fırsatı bulurlar (Özdemir 2005, s. 286, 330). Bu durum düğün törenlerinin gizli işlevini ortaya koymaktadır.

Düğünün bir diğer işlevi ise akrabalık ilişkilerini yaygınlaştırmasıdır. Evlilik aracılığıyla farklı aileler, dolayısıyla farklı insanlar, mahalleler, köyler, kasabalar birbirine bağlanır, aradaki sosyal ilişkiler kuvvetlenir, böylece toplumdaki bütünlük pekiştirilir (Eker, 1991, s. 63; Eker, 1999, s. 42). Düğün törenleri şenlikler, festivaller ve dinî bayramlarla birlikte bireyler arasındaki dargınlıkların ve sorunların ortadan kaldırıldığı başlıca kutlama ve eğlence ortamlarıdır (Korkmaz, 1999, s. 92; Özdemir, 2005, s. 335).

Evlilik bireyin statüsünde ve yaşamında bir başka önemli geçiş olduğundan, içerisinde önemli ritler, törenler barındırır. Söz konusu olan evlilik ritleri; yaşamlarını birleştiren kişileri bekârlıktan getirmiş oldukları tehlikeli güçlerden korumak, kötü güçleri, nazarı uzaklaştırmak, gerçekleştirilen birliktelikteki çoğalmayı, bereketi sağlamak yeni evin güvenliğini ve refahını artırmak gibi çeşitli uygulamaları içerir (Jameson, 1972, s. 946).

Türkiye Türk düğünleri üzerinde Orta Asya unsurları, eski yerli kültürler ve İslâm Dini'nin etkileri olduğu anlaşılmaktadır. Bu bakımdan Türkiye Türk düğünleri incelenirken bu üç unsurun göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Boratav, 1999, s. 186; Koşay, 1944, s. X). Ancak bunlardan hangilerinin yerli, hangilerinin komşu kültürlerle ve Orta Asya topluluklarına ortak olduklarını kesin bir şekilde ifade etmek oldukça güçtür (Erdentuğ, 1974, s. 375). Bunun yanında düğün sahiplerinin içinde bulundukları özel şartlar (ekonomik durum, geleneklerin gevşemesi, uygulanması gerekenlerin unutulması gibi) aynı bölgenin düğünleri arasında bile farklar yaratabilmektedir (Boratav, 1999, s. 183).

2.2.1.2.1. Evlilik Öncesi

2.2.1.2.1.1. Evlendirme Biçimleri

Eski Türklerde kadına çok değer verilir, kadınlar sosyal hayatta erkekler gibi çeşitli haklara sahip olurlardı. Evliliklerde de tek kadınla evlenme göreneği vardı (Erdentuğ, 1977, s. 87).

Çok Eşlilik: Konargöçer hayatta hayvan sayısı çok olan, işi düzgün, zengin olan erkekler ikinci eş alabilmektedir. İlk eş, iş yükünün azalması için kocasını yeni bir evliliğe zorlayabilmektedir. Aile nüfusu ne kadar artarsa işler o kadar kolaylaşır. Çok nüfuslu aileler bakabileceklerinden hayvanlarını çoğaltır, sütünü, yününü kolaylıkla işleyebilir (K.21, K.139, K.140).

Bulgar dağında yaşayan Yörükler arasında görülen çok eşle evliliklerde ilk eşle sonraki eş arasındaki bağ “ortak” kelimesiyle ifade edilir (Yalman, 2000, C. I, s. 251). Sonradan gelen kadın, diğer kadına “yenge, abla” der, büyük eş küçük eşe adıyla hitap eder ya da bacı der. Çocuklar da babalarının diğer eşinden bahsederken “analık” derler. Hitap ederken her ikisine de anne derler (K.18, K.39, K.77, K.86, K.120, K.153).

Şehir toplumu içinde yaşamayan konargöçerlerde çok eşliliğe rastlanmaktadır. Bunda toplumsal kontrolün, baskının olmaması etkili olabilmektedir. Çok eşliliğin çeşitli sebepleri vardır. Birinci eş babanın isteği ile görücü usulü ile olmuşsa erkek daha sonra beğendiği, istediği biriyle ikinci evlilik yapabilmektedir. Görücü usulüyle evlendirilen kızlardan ilerleyen yıllarda çocuk sahibi olsalar da kocasıyla anlaşamayanlar olabilmektedir. Bu bağlamda günümüzdeki tanışarak evlenme biçiminin daha doğru olduğunu ifade edenler çıkmaktadır (K.21, K.149).

Evli kişilerin çocukları olmadığında ya da yaşamayıp öldüğünde nedeni ilk başta kadında aranmakta; erkek ya karısını boşamakta ya da ikinci eş almaktadır. Boşanma yaygın olmadığından genellikle ikinci eş almaktadır. Çocuğu olmayan ilk eş kocasına evlenmesi konusunda önayak olabilmekte hatta evleneceği kadını kendisi bulmaktadır (K.21, K.45, K.59, K.77, K.86, K.94, K.120, K.121). Birinci eşin ikinci eş arayışına katılmasında çalışkan, anlaşabileceği bir kişi olsun düşüncesi etkili olmaktadır.

Evlendiği kadının hep kız çocuğu oluyorsa erkek çocuk sahibi olabilmek için ikinci eş alanlar olur (K.39, K.108, K.117, K.121, K.153).

Yaygın olmasa da boşanmalara rastlanmaktadır. Boşanan kadın, çocuğu varsa çocuğuyla birlikte babasının evine döner. Kadının anne babası “Evlat atılmaz.” diyerek kızlarına sahip çıkarlar (K.87).

Eşler birlikte kalabildiği gibi “Ev içinde ev olmaz.” denerek ayrı evde yaşamasının daha doğru olacağı ifade edilmektedir (K.39, K.42, K.84).

Erkek ve kadınlar konargöçer hayatın gereklerinden dolayı çok uzun süre dul kalarak yaşayamazlardı. Karısı ölen kişi ekonomik durumu iyi ise, çok yaşlı değilse tekrar evlenmektedir. Çocukları küçükken dul kalan bir kadın hayvanlarına bakabilmek, konup göçebilmek için evlenmesi gerekir. Kocasını öldükten sonra çobanı ile evlenen kadınlar olmuştur. Aileye dışarıdan gelen bu erkeklere dıkma denmektedir (K.17, K.121, K.154, K.155).

Akraba Evliliği: Evlilikler genellikle aynı aşiret içerisinde akrabalar arasında olur, başka obalardan evlilikler genellikle olmaz. Örneğin Honamlı aşiretinden bir kişi kendi aşiretinden biriyle evlenmeyi tercih eder. Dışarıdan kız almak, dışarıya kız vermek istenmezdi. Önceden Yörükler yerleşik kültürden uzaktı. Zaruri olmadıkça onlarla sosyal ilişkiler kurmazlardı. Aşiret içindeki evliliklerde çiftler arasında daha kolay uyum sağlanacağı düşünülürdü (K.17, K.38, K.40, K.56, K.62, K.64, K.76, K.86, K.98, K.101, K.108, K.129, K.139, K.140).

Konargöçer yaşam biçiminde olanlarda akraba evliliği yaygındır. Genellikle yakın akraba evlilikleri yapılmaktadır. Akrabalar, yabancıya göre birbirleriyle daha rahat görüşür. Zamanla kızla erkek arasında yakınlaşma olur. Yabancıda olduğu gibi kız akrabadan istenir. Olumsuz cevap alındığı da olur (K.11, K.15, K.31, K.64, K.84, K.94).

Sürülerin karışma tehlikesinden, otlak yerlerin sınırlı olmasından dolayı aşiretler birlikte göçemezler. Bu nedenle de soy içi evlilik bir zorunluluk hâlini alır. Konargöçer toplum yapısı akraba evliliğini körükler. Buna göre aşiret ya da aileler diğer gruplarla çok uzun süre sosyal ilişkilere girememekte, kapalı sosyal yaşayış da soy içi evliliği artırmaktadır. Nitekim konargöçer hayat yaşamış olanlardan derlediğimiz “Sütlü koyun sürüden çıkmaz.”, “Ağaç mislinden aşılır”, “Yaban yerden alma düveyi, çeker gider boğayı”, “Kepeğimiz varsa köpeğimiz de var” (K.7, K.35, K.40, K.86, K.101, K.102) gibi atasözleri soy içi evliliğin daha doğru olacağını anlatmaktadır. Burada kadının aile sırrını dışarı verir endişesi ve dışardan geleni de aile içine karıştırmama düşüncesi de etkili olmuştur.

Yerleşik hayata geçilmesi, yeni neslin okuması, akraba evliliklerinde sık rastlanan düşük yapma, özürlü çocuk olma, yerleşik kültürle etkileşimin artması sonucu akraba evliliği zamanla azalmış, dışarıdan evlenmeler yaygınlaşmıştır. Bunun yanında, dışarıdan, akraba olmayandan evlenme sonucu neslin bozulduğu düşünülmektedir. “Kızın aslına, köküne bakılmadan yapılan evlilikler bu sonucu doğurmaktadır. Bunu

doğan çocuktan, gelinin tutumundan anlamak mümkündür.” ifadesi kullanılmaktadır (K.21, K.31, K.56, K.59, K.64).

Akraba evliliği İslâmiyet’in kabul edilmesinden önce Türkler arasında görülmeyen bir evlilik şekliydi. Dışardan evlenme doğal etkenlere, salgınlara ve saldırılara göğüs gerebilmesi için göçebe Türk gruplarının yaşantısına daha uygundu (Altuntek, 1993, s. 37; Bacon, t.y., s. 49, 52; Eker, 1998, s. 17-18).

Kaçarak Evlenme: Çukurova bölgesi konargöçerlerinde kaçarak evlenmelere yaygın şekilde rastlanır. Bu tür evlenmelere “çalı düğünü” de denmektedir. Kız istenir, kızın ailesinden karşı çıkanlar olur, vermezler. Kızın gönlü de varsa kız kaçırılır. Kızın ailesi vermez düşüncesiyle istemeye gidilmeden de kaçırıldığı olur. Bazen oğlanın anne babası kızı istemez. Oğlan da kızı kaçırarak kendi ailesini mecbur bırakır (K.2, K.11, K.15, K.31, K.56, K.73, K.79, K.80, K.84, K.86, K.87, K.95, K.101, K.102, K.135, K.139, K.140).

Kız kaçırılırken uygun bir zaman kollanır. Kızın evi takibe alınır. Erkeklerin şehre, namaza gittiği vakitler tercih edilir. Kız, oğlan tarafının tanıdığı, akrabası yanına kaçırılır. Orada taraflar anlaşınca kadar saklanır. Ev sahibi yanına sığınan kişileri geri çevirmez. Onları gizler, korur. Kızın kendi evinde saklandığını öğrenip ya da bundan şüphelenip kızı almaya gelen olursa kolay kolay teslim etmez. Kız kaçtıktan sonra artık kaçırın tarafın “namusu” olmuştur (K.64, K.87, K.101).

Kız gönüllü de kaçsa gönülsüz de kaçmış olsa toplum tarafından ayıp karşılanır. Kızın babası, kardeşleri adam yerine konmamış, hiçe sayılmış olur. Kız tarafına para verildiğinde önemsenmiş, gönülleri alınmış olur. Bu yüzden kaçan kızın babası, oğlan evinden para alır. Bu para normalde başlık olarak alınacak paradan oldukça fazla olur. Kızın ailesi razı edildiğinde şikâyetçi olmuşsa şikâyetlerinden vazgeçer (K.8, K.9, K.30, K.31, K.60).

Kız kaçtıktan sonra oğlan tarafı sözü dinlenen, hatırlı kişileri aracı koyar. Sulhçu de denilen 3-5 kişi kızın aile büyükleriyle konuşup iki tarafın arasını yapmaya çalışır. Kız tarafının isteklerini, başlık miktarını oğlan evine iletirdi. Kendileri de pay almak için daha fazlasını isteyenler de olurdu. Kızın babası gelen aracılara bal yedirirse işin tatlıya bağlanmasını istediğini göstermiş olur. Bir sene sonra oğlanın ailesi kızın ailesini davet eder. Gelirlerse hayvan kesilir, yemek yapılır. Bir iki hafta sonra da kız tarafı oğlan tarafını davet eder, böylece barışmış olurlar. Kızın ailesi ikna edilememişse kızla oğlan 5-6 ay gizlendiği, dağlarda gezdiği olur. Belli bir süreden sonra taraflar yatıştır, kabullenirler. Evli çift de ortaya çıkar (K.2, K.30, K.40, K.78, K.88, K.101, K.139).

Kızın gönlü olmadan, zorla kaçırmalarda düşmanlıklar da başlar. Kız tarafı kaçırmak için gelenleri fark ederse cinayet de çıktığı olur. Zorla kız kaçırılan toplumda ayıplanır. Bu şekilde kız kaçırılan kişilere aracılık yapılmaz yapan olursa aynı şekilde ayıplanır (K.2, K.40, K.86, K.101, K.153).

Kızla oğlan birbirini beğenmiş, sevmiş; fakat istenmesine rağmen kızın ailesi vermemişse kızla oğlan kaçır. Oğlan evi olumsuz cevabı aldığı anda “Benden istemesi. Kabahat benden gitti. Kız giderse beni suçlama.”, “O zaman kızına sahip ol”, nüfus olarak kızın ailesinde fazlaysa “Azdan az ölür, çoktan çok ölür” diyerek kız evini uyarır. Kaçırmanın da Allah’ın emri olduğuna inanılır (K.13, K.17, K.31, K.40).

Göç sırasında yerleşik köylerde yaşayan kızlardan konargöçerlere kaçarak evlenenler olmuştur (K.10, K.18). Kaçarak evlenmede çok fazla beklenilmez, hemen düğün kurulur, düğün yapılır (K.10).

Evlenecek erkeğin kız isteyecek, düğün yapacak ailesi yoksa ekonomik durumu iyi değilse düğün yapamaz, kızı kaçırmak evlenmek zorunda kalır (K.76).

Kız kaçırmalarda kızın yaşı küçükse, ailesi karakola şikâyet ederek yasal işlemleri başlatabilir. Bu durumda oğlanın ceza almaması için ailesi, hatırlı kişileri aracı göndererek kızın babasını şikâyetinden vazgeçirmek için ikna etme yoluna gider (K.31, K.40).

Kaçan kıza düğün yapılmaz. Kızın babasının kaçan kızına sahip çıkmadığı, gelen aracıları kabul etmediği de olur. Çeyizi varsa verilmez. Kız tarafı oğlan tarafından yüklü miktarda birtıl alır, gerisine karışmazdı (K.39, K.42, K.84, K.95, K.134).

Bazı ailelerde kaçarak evlenmeye rastlanmaz. Bu ailelerde kızlar “Kapıda yaşlanırlar, yine kaçmazlar.” (K.20).

Görücü usulü evlilikler yaygındır. Görücü usulü evliliklerde oğlanın anne babası kızı görür beğenir. Görmese bile ikisinin de fikri sorulur. Kızın annesi, oğlanın kız kardeşi istemeye gitmeden kızın ne düşündüğünü sorar öğrenir. Kızın gönlü olmadan, baskı ile evet demesini her iki taraf da istemez. Aileler kızı beğenirken daha çok ailenin itibarına, ahlaki durumuna, evinin içinin, minderlerin, üstünün başının temizliğine dikkat eder. Evlenme kararı alınırken kızın oğlanı, oğlanın da kızı görüp beğenmesi gerekir. Kızlar çoğu zaman ailenin kararına itiraz etmez “Babam nereye keserse benim kanım oraya akar.” derlerdi. Evlendiği erkeği gelin geldikten sonra gören kadınların olduğu anlatılmaktadır (K.11, K.40, K.86, K.94, K.101, K.108, K.115, K.139, K.149).

Kız tarafı oğlanın içki, kumar, hırsızlık gibi alışkanlıkları olup olmadığına, zenginliğine, çalışkanlığına bakar (K.40, K.86). Günümüzde çadırdaki kalıp hayvancılık

yapan, konargöçer yaşamı sürdürenlere yerleşikler kız vermek istememektedir. Bunda bu yaşam biçiminin zor olması, toplu olarak bir arada kalınması, evin olmaması etkili olmaktadır. Çadıra gelin getirecek olanlar ancak bu hayatın içinden gelen, hâlen sürdüren ailelerden kız alma yoluna gitmektedir (K.44, K.116).

Bulgar dağında yaşayan Yörükler arasında evlilik kararının alınmasında evlenecek kız etkili olduğundan önce kızın gönlü edilir daha sonra istemeye gidilirdi. Dünür gitmesi âdetin yerini bulması demekti (Yalman, 2000, C. I, s. 267).

Yerleşik hayat yaşayan kızların konargöçer hayata uyum sağlayamayacağı düşünüldüğünden düğürçü gidilmezdi. Önceden köylü Aydınliya, Aydınli köylüye kız vermezmiş. Fakat az da olsa yerleşik olanlardan, köylülerden kız alındığı da olmaktadır. Daha sonra Yörükler köylülerden kız almış, fakat köylüye kız vermemişler (K.8, K.43, K.59, K.84, K.86, K.107).

Yaylak ve kışlaklarda, göç yolları üzerinde olan köylerdeki yerleşiklerle kurulan dostluklar neticesinde kız alıp verme yaygınlaşmıştır. Bazen taraflar birbirini görüp, beğenir, evlenmek ister. Annesi köylü olan çocuklar yaramazlık yaptığında “çandır, melez” denerek kızılır (K.8, K.57, K.117, K.121).

Evliliğin gerçekleşmesinde kız ve oğlan tarafının tutumu, kararı, beğenisi son derece etkili olmaktadır. Aile reisinin verdiği olumlu ya da olumsuz karara herkes uyar, karşı çıkmaz. Görücü usulü evliliklerde bazen, oğlanın babası kızını görür beğenir. Oğluma gelin alacağım derse oğlan babasına karşı çıkmaz (K.13, K.21).

Berder: Bu tür evliliğe “değişik”, “değişik yapmak”, “takas yapmak” gibi adlar da verilmektedir. Özellikle başlık parası ödememek, çok fazla masraf etmemek, kaçan kıza karşılık olarak kız almak amacıyla karşılıklı kız verildiği olur. Bu durumda gelinler aynı günde getirilebilir (K.9, K.13, K.21, K.64, K.73, K.87, K.108, K.139). Bu evlilik şekli daha çok başlık uygulamasının olduğu yerlerde görülmektedir (Erdentuğ, 1977, s. 70).

Başlık parasının görülmediği durumlarda da berdel usulü evlilikler olmaktadır. Akrabalar arasında bu tür evlilikler görülmektedir (K.11, K.21, K.31). Bu durumda akraba usulü evlilikle berdel usulü evlilik birleşmektedir.

Değişik yapılması görüşüldüğünde taraflardan biri benim kızım evin tek kızı, senin kızından daha üstün diyerek üstüne başlık aldığı olur (K.73).

Aileler “Bir atım tuz var, bir atım tuz da sende var.” diyerek aralarında anlaşır. Berdel usulü evliliklerde taraflarca değişik sözü yapılır. Değişik yapılan kızın yaşı küçükse daha sonra da evlendirilebilir (K.13, K.87).

Berdel usulü evlilikler önceden yaygın olmakla birlikte zamanla bu uygulama terk edilmiştir. Özellikle berdel yapılarak evlenen çiftlerin birinde yaşanan geçimsizlik, kıza şiddet uygulama, baskı yapma diğer evliliği de olumsuz etkilemektedir. Evliliklerden biri bittiğinde diğeri de sonlandırılmaktadır (K.20, K.21, K.73, K.86, K.87).

Kızı başkasıyla kaçan kız tarafı, oğlanın bacısını ya da yakın akrabasını da karşılık olarak kendi oğullarına alabilmektedir. Bu nedenle yaşı küçük olan kızlar evlenmek zorunda kalabilmektedir (K.117, K.121).

Kız verilen aileden birkaç yıl geçtikten sonra kız alınabilmektedir (K.87, K.108). Bu şekildeki evlenmeler aynı tarihte yapılmadığından berdel usulü evlilik sayılamaz.

Beşik Kertme: Geçmişte nadiren görülen bir evlenme biçimidir. Aynı yaşlarda çocuğu olan, aynı günlerde eşleri doğum yapan samimi kişiler ilerde çocuklarını evlendirmek üzere sözleşirler. Oğlan çocuğu olan baba, kız çocuğu olan babaya “Şu çocuk benim. İstemeye gelen oldu mu beni hatırına getir.” diyebilir. Kızın babası da olumlu cevap verirse söz kesilmiş olur. Samimi olan annelerin de beşik kertmeye karar verdiği olur. Çocuklar büyüdüklerinde evlendirilirler. Bu tür evliliklerde samimiyeti ilerletme, kız çocuğunun oğlanın babasına sevimli, kibar gelmesi gibi nedenler etkili olabilmektedir. Beşik kertmesi, çocuklar doğmadan önce de yapılabilmektedir. Aileler “Benim oğlum, senin kızın olursa” diyerek beşik kertme usulü evliliğin temelini atmış olurlar. Taraflar sözleşirken de çadırın direğini kerterler (K.2, K.11, K.21, K.31, K.39, K.40, K.56, K.59, K.108, K.117, K.121, K.139, K.140).

Beşik kertmesi en güçlü nikâh olarak kabul edilir ve sonu evlilikle neticelenir. Beşik kertmesi yapılanlar evleninceye kadar birbirleri için “beşik kertme nişanım” derler. Aileler ya da beşik kertmesi yapılanlar evlenme kararından döndüklerinde nikâhın bozulması gerekir. Beşik kertmesine karar veren ailelerin eski samimiyetleri kalmadığında da bu tür evlilikler yapılmamaktadır (K.2, K.40, K.56, K.64, K.86).

Evlenmesi Yasak Olan Kişiler:

Süt kardeşler öz kardeş gibi görüldüğünden süt kardeş olanlar evlenemez. Sütü gelmeyen ya da hasta olan kadınlar yeni doğan çocuklarını kendi obalarında doğum yapmış başka bir kadına emzirirler. Süt aşığına akar. “Emişik” olanların küçük kardeşleri evlenemez. Büyük kardeşler evlenebilir (K.9, K.19, K.11, K.21, K.22, K.31, K.36, K.40, K.45, K.59, K.86, K.108, K.139).

Kan kardeşler de öz kardeş gibi görülür. Çocukken ya da yetişkinlikte birbirini çok seven kişiler kan kardeş olur. Bunların çocukları evlenemez (K.59, K.108).

Kirvenin kızı alınmaz, kirveye kız verilmez. Kirve çocukları kardeş gibi görüldüğünden evlenemezler (K.21, K.31, K.36, K.59, K.108, K.115). Kirvenin kızıyla evlenmeme Türkiye’de kirvelik uygulamasının görüldüğü yerlerin genelgeçer bir kuralıdır (Kudat, 1974, s. 42).

2.2.1.2.1.2. Evlilik Yaşı / Evlenme İsteğini Belli Etme

Evlenip eş, çocuk sahibi olan kişinin askere gitmesi zor olacağından genellikle asker dönüşü evlendirilirler. Bunun yanında askere gitmeden evlenen, çocuk sahibi olan kişiler de vardır (K.11, K.12, K.36, K.40, K.139, K.140).

Önceleri küçük yaşta evlilikler yaygındı. Erkek çocuklar eve yeni bir iş gücü gelmesi için 16 yaşında evlendirilirdi. Kız çocukları erkek çocuklardan daha küçük yaşta evlendirilir. Bu durumda kızın yaşı biraz daha küçük olacağından 13-15 yaşlarında evlenen kızlar olurdu. Kaçarak evlenen kızlar görücü usulü ile evlenenlere göre daha erken yaşta evlenirler (K.21, K.29, K.31, K.40, K.108).

Erkek çocuklar askerden gelir gelmez, nişanlanır, düğünleri yapılır. Oğlanın anne babası kız arar. Uygun gördükleri kıza oğlan da itiraz etmez, kabul ederdi. Anne babasının uygun gördüğü kızı beğenmeyenler uygun bir kişi çıkıncaya kadar bekler (K.21, K.56, K.108).

Yaşlı, toplumun uygun gördüğü evlenme yaşı geçen kızlara evde kalmış gözüyle bakılır, bu kişiler eşi ölmüş ya da yaşı geçmiş erkeklerle evlendirilir (K.13, K.17).

Kızla oğlanın birbirini sevmesine “müşteri olmuş” derler. Oğlanla kız birbirlerini sevdiklerine işaret eden bir hediye gönderir. Buna dutu denir. Kız oğlana ipekli mendil, saçının telinden, boğaz boncuğundan dutu gönderir. Oğlan kıza ayna gönderir. Arada çocuklar elçi olur. Evlenmeye karar verme, ailesine bildirme erkeğin görevidir (K.18, K.23, K.24, K.77).

Kız, kuzu güderken, su getirmeye giderken erkek konuşmaya cesaret edemediğinden ayna tutar ve kızı dener. Kız ailesine şikâyet ederse oğlanı uyarırlar. Bu durumda kızın gönlü olmadığı anlaşılır. Şikâyet etmezse kızın da erkek de gönlü olduğu anlaşılır (K.18, K.139, K.140).

Erkek çocuklar evlenme isteklerini önce annelerine söylerler. Anneleri de babalarına iletir. Kızlar evlenme isteğini annelerine özellikle de babalarına pek açmaz. Evlenme isteği oğlan tarafından gelir. Kız da sessiz kalarak ya da “Siz bilirsiniz.” diyerek anne babasına ne düşündüğünü açıkça söyleyemese de ima eder (K.21).

2.2.1.2.1.3. Görücülük / Kız İsteme

Oğlan kızı beğense hatta onunla anlaşsa bile babasının onayını alması gerekir. Babası kızı istemeden önce tanımak amacıyla kızın çadırına çeşitli bahanelerle birkaç defa misafirlğe gider, kızın davranışlarını, tavırlarını, saygılı olup olmadığını gözler. Kızın ve ailesinin tutumuna bakar. Hoşuna giderse, beğenirse istemeye gider. Beğenmezse isteme konusunu hiç açmaz (K.21, K.40).

Oğlan evinden kız evine, kız istemeye gitmeye “düğürçü gitme, düğürçü olma” denmektedir. Kız evi olumlu ya da olumsuz kesin cevap vermezse birkaç kez düğürçü gönderildiği olur. Oğlan ile kız birbirlerini seviyorsa oğlan kendi ailesine tekrar tekrar gitmeleri için ısrar eder. Kızın ailesi hayır dese de oğlan tarafı evet cevabını alıncaya kadar 5-6 sefer kız evine gider. Evet cevabını alamazlarsa kaçırlar (K.10, K.31, K.40, K.86).

Önceden, kızın oğlanın haberi olmadan, oğlan tarafı kızın anne babasının yanına gelir, döşegine oturlardı. Kız ile oğlan, ailelerinden bağımsız, kendi başlarına evlenmeye karar veremezlerdi. Evlenecek çağa gelmiş çocuklar büyüklerinden utanır, evlilik konusunu konuşamazlardı (K.10, K.24).

Akraba evliliklerinde de kız isteme olur. Kızın babasının vermediği olur. Gerekçe olarak kızla erkeğin kardeş gibi birlikte büyüdükleri gösterilebilir. Kız vermeyen aileye, kız verilmek istenmez (K.21, K.31).

Kızın ailesinde soyluluk aranır. Böyle olmayan kişiler için “Köpek yallamamış, çoban yollamış” bunun kızından hayır çıkmaz derlerdi. Kızın da çalışkan olması, saygılı davranması, temizliğe önem vermesi istenir. Yayılda erken kalkıp ocakta evinin ateşini yakan, yaktığı ateşte anne babasının abdest suyunu ısıtan, kahvesini hazırlayan, hayvanları otlatmaktan dönen çobanların yemeğini pişiren kızların çalışkan ve sorumluluk sahibi olduğu anlaşılır. Çevredeki çadırlar yakılan bu ateşi ve dumanını görür, evlenecek çağda oğlu, akrabasının oğlu olanlar bu kıza düğürçü giderler. Kız evi de oğlanı ve ailesini tanımak ister. Ekonomik durumundan, mesleği, ayrı evi olup olmadığından ziyade, ahlaki, dini yönleri araştırılır, sorulurdu (K.13, K.23, K.24, K.35).

Kız istemeye gidilirken kuru üzüm, şeker sucuğu götürülürdü. Kız istendikten sonra olumlu cevap alınmışsa “kız bitirilmişse” hemen orada aileler kendi aralarında ağız tatlısı yerler. Günümüzde pastanelerden satın alınan baklava tatlısı götürülmekte, aynı uygulama benzer şekilde devam ettirilmektedir (K.11, K.31, K.40, K.82, K.86, K.87, K.101).

Kız isteme işini oğlan evinin büyükleri yerine getirir. Evlenecek oğlanın babası ölmüşse bu durumda en büyük ağabeyi bu görevi yapar. Kız gelen görücülere çıkar, kahve pişirip getirirse evlenmeye gönlü olduğu anlaşılır. Evlenecek erkek kahvenin üstüne su içerse kızı beğenmediği anlaşılır (K.13, K.21, K.38).

Kızın babası kız istemeye gelen kişilere kararı olumlu da olsa hemen cevap vermez. Aile büyüklerine de danışmak, kendi kardeşleriyle, eşinin kardeşleriyle konuşmak için izin ister. Annesi kızının ne düşündüğünü sorar. Kız da “Ben bilmem, babam bilir.” derse kızın evlenmeye karşı olmadığı, kararı babasına bıraktığı anlaşılır. Günü geldiğinde oğlan evi kız evinin kararını sorar. Karar olumsuzsa oğlan evi “yitiğini başka yerde arar.” (K.21, K.31, K.40, K.86, K.108).

2.2.1.2.1.4. Söz Kesme / Tatlı Yeme

Oğlanın babasını ya da aile büyüğü, kızın babasından ya da aile büyüğünden Allah’ın emri ile kızı ister. Kız tarafı olumlu cevap verdiğinde söz kesilmiş olur. Verilen söze bağlı kalmak önemlidir. Sözünden dönen dininden dönsün, denir (K.21, K.108).

Söz kesme töreninde şerbet içilir, yüzük takılır, nikâh olur. Kırmızı şerbet boyası ile şerbet yapılır. İçine değirmende çekilmiş karanfil katılır. Şeker katılır. Renkli, kokulu bir şerbet hâline gelir. Şerbet bardaklarda dağıtılır. Bardak çok fazla olmadığından gelen misafirlerin tamamına yetmez, sıra ile şerbet dağıtıldı. Cam bardak yoktu, kulpsuz kahve fincanlarında gelen misafirlere şerbet dağıtıldı. Bal şerbeti yapılıp dağıtıldığı da olur. 1960’lı yıllardan sonra şerbetin yerini tatlı almaya başlar. Söz kesmeye hoca çağrılır, nikâh olurdu (K.39, K.43, K.56, K.84, K.101).

Başlık: Orta Asya’daki Türkler arasında damadın ailesi, kız tarafına belirli bir miktar başlık (kalım veya kalıng) öderdi. Oğlan tarafı hayvan vererek, kız evinin hizmetinde çalışarak ya da kızlarını o aileye vererek kalın masrafını karşılar (Bacon t.y., s. 52; Tezcan, 1998, s. 14).

Söz kesmede kız tarafının istediği başlık da konuşulurdu. Oğlanın ailesi, kızın ailesine başlık öderdi. Başlığa bartıl, kalın, ağırlık gibi adlar da verilmektedir. Bartıl para ya da canlı hayvan olarak verilebilir. Hem hayvan hem para verenler de olur. Mal olarak koyun, keçi, deve verilir. Kız tarafının istediği bartılın tamamı karşılanamamışsa kalan miktar için hatırlı kişiler kefil olur, daha sonra ödenir. Kız tarafı bartıl miktarını belirlerken oğlan tarafının mal sayısını, maddi gücünü de göz önünde bulundurur.

Akrabalar arası evliliklerde de bartıl alınır (K.2, K.8, K.21, K.38, K.39, K.47, K.55, K.59, K.78, K.87, K.95, K.106, K.113, K.138, K.139, K.140, K.150).

Yörüklerde kız çocuklar tıpkı erkek çocuklar gibi ailesi için çalışır. Kızın gitmesi işgücü kaybına neden olur. Bartıl almada bir başka etken ise kızı alan tarafın kızın kıymetini bilmesi, basit nedenlerle kızı bırakmamasıdır (K.42).

Söz kesmede kız tarafı istediği başlık miktarını oğlan evine duyurur. Oğlanın babası gücü yetiyorsa bu miktarı kabul eder. Parası olanlar kız tarafına ikram etemezler, istenilen parayı fazlasıyla vermeye çalışırlar. Böyle yapmak oğlan evinin şanındandır. Bazı ailelerde kız tarafı belli bir para kesmez. Oğlan tarafı kendi isteğiyle kızın ihtiyaçları için az bir para verirdi (K.21, K.56, K.59).

Kaçarak evlenmelerde kız tarafı oğlan tarafından daha fazla başlık parası alır. Oğlan tarafı kız tarafına gazez etmiş sayılır. Kız istendiğinde başlık üzerinde pazarlık yapılır. Kaçmalarda ise pazarlık yapılmaz, oğlan tarafı kız tarafının isteğini kabul eder, gönlünü yapmaya çalışır. Akraba kızını kaçırmada da aynı şekilde başlık ödenir (K.2, K.30, K.31, K.36, K.39, K.40, K.47, K.77, K.95).

Başlık, kalın adı altında kız evine belli bir para, canlı hayvan verme önceleri vardı, zamanla kalktı. Başlık olarak oğlan evinden alınan para cüzi miktardaydı ve düğünü yapılacak kıza harcanırdı. Başlık alma herkeste görülen bir durum değildi. Başlık parasının alınıp verilmediği obalar vardı (K.9, K.13, K.17, K.19, K.20, K.21, K.47, K.56). Başlık yerine, dinde de yeri olan süt parası alınmaktadır. Süt parası genellikle evlenecek kıza harcanmakta, kız bu para ile annesine bir hediye almaktadır (K.13).

Kız tarafına başlık ödendiğinde oğlan evi kızın eşyalarına karışmaz, kız evi bunları yapmakla yükümlüdür. Oğlan evi düğün gününü bekler, gelini alır gelir. Kız evi şunları alın, şunları almadınız diyemez. Günümüzde kalın verilmemekte masrafları da oğlan evi karşılamaktadır (K.55).

Başlık parası ifade edilirken davar bedeli esas alınmaktadır. Örneğin “Ben evlenirken, babam yüz davar parası verdi.”, “56 erkek parası verdik” gibi ifadeler kullanılır (K.29, K.31).

Bulgar dağında yaşayan Yörüklerde oğlan evinden kalın (ağırlık) istemek âdet değilse de, çok zaman evlenecek oğlan, nişanlısına yardım parası gönderir (Yalman, 2000, C. I, s. 272). Kozan Dağı havalisinde yaşayan Türkmenlerde söz kesiminde oğlan evi kız evine başlık verir. Başlık; para, tarla ya da hayvan olabilir. Başlık biri nişan töreninde diğeri gerdekten önce olmak üzere iki taksitte ödenir (Yalman, 2000, C. II, s.

214). Elbeyli aşiretinde söz kesiminde kız tarafına “ağırlık” adı altında çeyizini hazırlaması için para verilir (Yalman, 2000, C. I, s. 29).

50 adet kesim hayvanının satışından 4000 TL’nin üzerinde gelir elde edilirken iyi bir Yörük ailesine mensup çalışkan bir genç kız için verilecek olan kalın 5000 TL’den başlardı (Johansen, 2005, s. 94).

Evlenecek erkekler birbirlerinin kız kardeşlerini aldıklarında, diğer bir deyişle takas ettiklerinde başlık vermezler (K.8).

Kız verildikten sonra oğlan evi kızın erkek kardeşlerine silah, at gibi çeşitli hediyeler verir (K.42, K.108).

Oğlan tarafı kız tarafından söz alır. Kız tarafı, akrabalarıyla görüşmek için belli bir süreliğine müsaade ister. Süre bittiğinde oğlan evi aile büyüklerini de yanlarına alarak kızı istemeye, söz tatlısı yemeye giderler. Söz tatlısından sonra kız ve erkek tarafı akrabalarının ve aile dostlarının katıldığı esas tatlı yenir. Önceden tatlı olarak lokumla bisküvi yenmekteydi (K.21, K.86). Kız istemede tatlı verme âdeti evlilik hayatının tatlı geçmesi, kız tarafı ile oğlan tarafının tatlı geçinmesi içindir (Demirci, 1938, s. 12; Eker, 1999, s. 49). Burada sempatik büyü inancına dayanılarak tatlılardaki tatlılığın yapılacak birleşmeye geçirilmek istendiği görülür (Erdentuğ, 1974, s. 375, 376).

Söz kesildikten sonra oğlanın babası kız tarafına “gün almaya, günü belleşmeye” gider ve nişan ya da düğün günü kararlaştırılır (K.21).

2.2.1.2.1.5. Nişan Töreni ve Nişanlılık Dönemi

Bulgar dağında yaşayan Yörüklerde de nişan günü oğlan tarafı davar keser, pilav döker ve bir çalgı ile bu yemekleri kızın obasına gönderir. Kızın evinde bu yemekler büyük bir eğlence ile yenir. Oğlan evi; yüzük, boncuk, altın gibi hediyeler de gönderirdi. Fakat bu hediyelerin gönderilmesi mecburi değildi (Yalman, 2000, C. I, s. 267). Kozan Dağı civarında yaşayan Türkmenlerde nişan töreni sırasında davetler yapmak, durumu iyi olanlarda çalgı çaldırmak âdettir (Yalman, 2000, C. II, s. 214).

Toroslardaki Yörüklerde, daha nişanda kız tarafı ile oğlan tarafı mücadelesi başlar. Oğlan evi kız evine gittiğinde kızın kardeşleri oğlanın babasına söver, gelenleri taşla karşılar. Yapılan mücadelede oğlan tarafı galip gelirse nişan yapılır. Aksi hâlde nişan yapılmaz (Yalçın, 1940, s. 31). Gerek kızın alınmasından sonra kız evine verilen zararlar gerekse kızın bulunduğu yerdeki kişilerin oğlan evi kafilesine verdiği zararlar

çeşitli Türk topluluklarında görülen “kız kaçırma ve yağma suretiyle yapılan evlilik” göreneklerinin izlerini taşımaktadır (Boratav, 1999, s. 187; Erdentuğ, 1974, s. 382;).

Nişan töreni düğün gibi davul zurna çalınarak yapılır (K.21, K.139, K.140). Bazı ailelerde nişan töreni yapılmazdı. Önceden mutlaka yapılan nişan töreni masraflı olması nedeniyle zamanla yapılmamaya başlanmıştır (K.40, K.55, K.56).

Nişanlılık döneminde kız ve oğlan tarafı düğün için hazırlıklar yapar (K.11).

Nişanlanan kız ve erkek nişanlılık döneminde birbirleriyle sık görüşmezler. Görüştiklerinde, konuştuklarında yanlarında başka bir kişi olur, yalnız bırakılmaz. Nişanlılar ancak gizli saklı görüşebilir (K.13, K.101, K.102, K.106, K.108, K.139, K.140).

Ramazan ve Kurban bayramlarında oğlan tarafı kız tarafını mutlaka ziyaret eder. Buna bayramcalık adı verilir. Giderken bir hediye ile gidilir, eli boş gidilmez (K.31, K.36, K.108, K.115).

Nişanlılık döneminin ne kadar süreceği kız evine bağlıdır. Oğlan evi beklemek istemez, hâli vakti iyi ise hemen almak ister. Kız evi “çeyiz hazırlayacağız, kızın yaşı küçük” diyerek bir iki sene oğlan evini beklettiği olur. Bu sürede kız biraz daha yetişsin, gittiği yerde ezilmesin, oğlan askerliğini yapsın, işe girsin, düşüncesi vardır (K.21, K.31, K.56). Bazı ailelerde nişanlı kız emanet olarak görülür. Bu yüzden oğlan evine emanetini hemen al der, durdurmak istemez (K.31, K.108).

Önceki dönemde, sözden ve nişandan dönmek özellikle kız tarafı için normal karşılanan bir durum değildir. Aileler arasında anlaşmazlık nişanlılığın bitmesine neden olabilir. Hangi taraf vazgeçmişse sözünden dönmüş, karşı tarafı küçük düşürmüş, önemsememiş olur. Zamanla bu katı tutum yumuşamıştır. Kızın hasta olduğunun anlaşılması gibi durumda nişandan dönülür. Oğlan evi zorla yapmaz, kızın ailesini ikna eder (K.21, K.31, K.36).

Nişan töreninde kız, kırmızı kadife elbise giyerdi. Üstüne kadife ceket diktirilir, giyilirdi. Nişanlı kızın kıyafeti terzilik yapan bayanlara diktirilirdi. Develi’de bu işi yapan terzi vardı (K.33, K.86).

Nişanlılık süresi bittiğinde oğlan evinin büyükleri düğün gününü belirlemek için kız evine giderler. Emanetimi ne zaman vereceksin, diye sorar. Kız evi bir gün verir. Genellikle kız evinin verdiği karara uyulur. İki taraf da uygun görürse gün kesilmiş olur (K.2, K.40, K.86, K.139, K.140).

Düğün tarihi yaklaştığında oğlan evinin kadınları kız evine “kesi biç”ye gelir. Yatak, yorgan, yastık yapımında kullanılacak kumaş, yün kız evine götürülür. Kız evinde bu eşyalar yapılır, çeyizle birlikte getirilir (K.101, K.102, K.103).

2.2.1.2.1.6. Davet / Okuntu

“İnsanları düğüne davet etmek için gönderilen armağan Adana ağızlarında okuntu olarak adlandırılır. Bu sözcüğün kökenini de Türk yazı dilinin derinliklerinde buluruz. Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesi dönemlerinde okımak şeklindeki bu sözcük ‘çağırarak, yüksek sesle çağırarak’ anlamındadır. Davetiye işlevindeki bu armağan, insanları düğüne çağırarak işlevini görmektedir.” (Akalin, 2000, s. 434).

Konargöçer Yörüklerde oku ya da okuntuyu kız evi de oğlan evi de dağıtırdı. Kız evi okuntuyu çok fazla önemsemezdi. Oğlan evinden bir kişi atla çıkar tanıdıklarını hem sözlü olarak davet eder, hem de okuntu dağıtır. Okuntu olarak atlet, çorap, gömlek, yazma, havlu, kahve fincanı, çay bardağı, ala kaşık dağıtırdı. Daha sonra davetiye bastırılıp dağıtılmaya başlanmıştır (K.13, K.21, K.37, K.39, K.40, K.56, K.63, K.78, K.86, K.108, K.139, K.140).

Düğün sahibinden davet olmazsa düğüne gidilmez. Düğüne davet, davet edilenlerce saygı gösterme, değer verme olarak algılanır. Davet edilen kişi, davet eden kişiye borçlu, ödünçlü ise, kendi düğününe hediye getirmişse, mutlaka gider. Karşılığı verilmek zorundadır. Davet gönderilen düğüne gitmek dostluk göstergesi, dostluğun gereği olarak görülür. Düğün sahibine değer verildiği fikrinin dışavurumudur. Okuntu getirilen kişi gönderen kişiyi sevmiyorsa, düğününe gitmeyecekse “Götür sahibine ver.” der, okuntuyu almaz (K.10, K.31, K.39, K.86). Düğüne davet edilme, hediye götürmede karşılıklılık ilkesi göze çarpmaktadır.

2.2.1.2.2. Düğün

Düğün zamanı için işlerin çok olmadığı uygun bir zaman ayarlanır. Düğün göç esnasında yapılamaz. Kış mevsimi de havalar soğuk olduğundan, çadırın içinde kalındığından, çadırların dağınık yerleşmesinden, kış şartlarında çadıra ulaşım zor olduğundan düğün yapmak için uygun bir zaman değildir. Ayrıca kışın hayvanlar kuzular, ev halkının işleri daha çok olur. Düğün için en uygun zaman yaylaklarda

kalındığı ya da güzleklere inildiği zamandır (K.10, K.11, K.19, K.21, K.56, K.76, K.78, K.89, K.101, K.108, K.117, K.121, K.130, K.139, K.140).

Güzün konargöçerler yaylaklardan kışlaklara göçerken bir süre güzlekte, güz yurdunda kalırlar, orada toplanırlar. Düğünler genellikle herkesin bir araya geldiği güzleklerde, güzün yapılır. Konargöçerler 10-15 gün güzlekte kalırlar, yakınlarındaki köylüler de karışmaz. Ayrıca, düğün kurmak için güz mevsiminde kuzu, peynir, yağ satışından herkesin elinde para olur (K.15, K.55, K.101, K.119, K.122, K.139, K.153). Yaylaya gitmeyenler temmuz yurdunu kiraladıkları köyde düğün yaparlar. Köyden sandalye, masa, çadır vs. kiralarlar (K.76). Hayvancılık bırakılıp tarımla uğraşılmaya başlandıktan sonra düğünler harmanın kaldırıldığı, yaylaya gidenlerin döndüğü güz mevsiminde yapılmaya başlanmıştır (K.9, K.10).

Düğün töreni yapılmadan aileler arasında mevlit okutularak evliliklerin gerçekleştirildiği de olurdu. Yaylaya giderken kızın yaylası bir yerde, oğlanın yaylası başka yerde olduğundan konalga yerinde kız ailesinden alınıp götürülürdü. Kurban kesilir, yemek yapılır. Misafirler yer, içer. Akşam olduğunda gelin giyindirilir kuşandırılır oğlan evi gelir alırdı. Geline bir yüzük, bir küpe, bir elbise alınırdı. Çeyiz alma, tören vs. olmazdı (K.2, K.73, K.95).

Düğünler davullu da olabilmektedir. Düğünde davul çalacak olan abdallar da güzleğe gelir. Evlenecek kız aşiret kızıysa ailesinin çadırı da gelir. Burada düğün töreni yapılırdı (K.1, K.143). Daha çok evlilik törenlerinde görülmekle birlikte askere uğurlama ve sünnet törenlerinde de görülen davul çalma, silâh sıkma kötü ruhların gümbürtülü seslerden ürkererek kaçtığı inancıyla ilgilidir (Ataman, 1992, s. 47).

Erkekler arasında türkü söyleyip saz çalanlar olurdu. Kadınlar arasında da tirki çalıp türkü söyleyenler olurdu. Bu yüzden abdal aranmaz, oba içerisindeki bu kişiler toplumu eğlendirirdi (K.108).

Konargöçerler düğün yaptıkları yerin âdetlerine uyarlar. Örneğin, Çukurova'da davullu düğünler şabalı olur. Yahyalı tarafında şaba ya da çaba yoktur (K.31).

Günümüzde davulla yapılan düğünlerde şaba geleni yaşatılmaktadır. Gelen misafirler düğün sahiplerince karşılanarak, masaya oturtulur. Sigara, şeker, kahve ikram edilir. Gelen kişi sigarayı içip, kahveyi bitirdikten sonra bir kişi boş fincanı götürür. Abdallar da şabaya havasına geçer. İlk olarak abdala bahşiş verilir. Daha sonra düğün sahibi için para atılır. Abdal, aldığı parayı abdal ağasına verir.

Düğünler genellikle üç gün sürerdi. Bir hafta düğün çaldıranlar da olabilirdi. Düğün çarşamba günü ikindi namazından sonra bayrak dikilerek başlar gelin mübarek gün olan cuma günü indirilirdi (K.77, K.78, K.139, K.140).

2.2.1.2.2.1. Çeyiz

Çeyiz olarak kız ve oğlan evinin hazırladığı eşyalara bakılarak o toplumun yaşam düzeyini, toplumun sosyal yapısını tespit etmek en azından fikir sahibi olmak mümkündür (İslâmoğlu, 1987, s. 195).

Bulgar dağında yaşayan Yörüklerde bir eve gerekli olan bütün eşyayı kız evinin bulup getirmesi âdettir. Bunların içinde yalnız mutfak eşyası güveyi tarafından sağlanır (Yalman, 2000, C. I, 271).

Çeyizin oğlan evine getirilme günü obadan obaya göre değişmektedir. Çeyiz bir hafta önce, üç gün önce, düğünün başladığı günlerde ya da gelinle birlikte getirilebilmektedir. Çeyiz getirildikten sonra ayrı bir çadır açılacaksa çeyiz bu çadıra serilirdi (K.2, K.11, K.13, K.21, K.31, K.33, K.39, K.55, K.56).

Konargöçer hayat yaşayan, yine çadıra gelin gidecek kız için çeyiz olarak çok fazla eşya hazırlanmazdı. Çeyizin ne kadar olduğu “İki yastık bir fıstık, kaldırdık devenin kulağına astık; iki keçi bir oğlak, önümüzdeki kavlak.” şeklinde ifade edilir. Çeyiz eşyası olarak döşek, döşek keçesi, iki yorgan, halı, ala çuval, kilim, çul, seccade olurdu. Bazı Yörüklerde hem kızı verip hem de evinin yatağını vermek ayıp sayıldığından çeyizde yatak olmazdı. Düğünü yapılacak kızın baba evinde yaptığı dokumalar çeyizine konurdu. Çeyiz, sandık kullanılmadığından nakışlı ala çuvallara konurdu. Çeyizin tamamı bir devenin sırtında götürülebilirdi. Çeyizin yükleneceği deve süslenirdi. Çeyiz devesi gelinin bindiği atın arkasında gelirdi (K.10, K.15, K.33, K.39, K.40, K.43, K.55, K.56, K.77, K.81, K.86, K.92, K.101, K.102, K.103, K.106, K.108, K.121, K.139).

Bulgar dağında yaşayan Yörüklerde gelin, evinden göçmeden iki gün önce, oğlan evine götüreceği çeyizleri ortaya serer; obanın kadını, erkeği çeyizi gezer; bu sırada “Allah mübarek etsin, kutlu olsun, soyka kalmasın.”, “Tatlı geçim, hayırlı zürriyet (çocuklar), Allah güvendirsin” gibi dualar okur. Çeyiz gösterme işine “sergi” denir. Sergide kızın anası, babası tebrik edilir, daha birçok mutlu gün görmeleri için dua edilir. Ayrıca çok çeyiz getiren kızın ünü obalarda senelerce anılır (Yalman, 2000, C. I, s. 272).

2.2.1.2.2.2. Oğlan Evinde Düğün

“Bayrak, düğün evinin (oğlan evinin) bir işaretidir, sembolüdür. Bu sebeple, çeşitli şekillerde süslenen bayrağın düğün evine dikilmesine sadece Anadolu’da değil bütün Türk dünyasında rastlanır.” (Şimşek, 2003, s. 143).

Oğlan evinde düğün bayrağı genellikle cuma günü, cuma namazından sonra dikilir. Bayrağın kalkmasıyla düğün başlamış olur. Günümüzde de cuma namazından sonra dikilmektedir. Resmî kurumlarda çalışanların, işi olanların zamanla çoğalmasından dolayı bayrak çekilmesi haftasonu yapılmaya başlanmıştır. Cuma günü bayrak dikilirken çok kalabalık olmaz. Yaşlılardan 5-10 adam birikir. Bayrak için uzun bir direk yapılır. Çadır direğinin üstüne kamyş, direk uzatılarak bayrak çekilir. Bayrak kaldırılırken hayvan kesilir, silah sıkılır. Toplanan misafirlere yemek verilir. Hoca dua ettikten sonra herkes dağılırdı (K.10, K.21, K.39, K.41, K.44, K.56, K.63, K.78, K.86, K.87, K.108, K.117, K.130, K.139, K.140, K.143, K.153).

Güneydeki Türkmenlerin eski düğünlerini anlatan kimi araştırmalara göre, düğüne özgü beyaz ve kırmızı renkteki bayrak oğlan evinin kapısının üstüne asılmaktadır. Kırmızının tam ortasına beyaz bir nal şekli çizilmiştir. Ayrıca kırmızı ve beyazın üzerine el şeklinde oyulmuş bir bez dikilir (Yalman, 2000, C. I, s. 79). Bulgar dağındaki Yörüklerde her obanın bir düğün bayrağı olur ve düğün evine davet edilen her oba mutlaka bayrak açarak gelir. Obalardan gelen, “düğün bayrağı” adı verilen bu bayrakların çoğu kırmızı, beyaz, kırmızı mavi, beyaz yeşil ve düz kırmızı renktedir. Bugün bu bayrakların en gözdesi üstünde ay ve yıldız bulunanlardır. Önemli düğünlerde obaların birkaç gün önce bayrak diktirdikleri görülür. Güveyinin çadırına çok uzun direkler üzerine iki bayrak daha çekilir ki bunlara “gelin bayrağı” denir. Bu bayraklardan biri çadırın sağına, diğeri soluna asılır. Çadırın sağındaki bayrağa “oğlan bayrağı”, solundaki bayrağa ise “gelin bayrağı” adı verilir. Bu bayrakların karşılıklı ve eşit şartlar içinde olmasına dikkat edilir. Çadırın sağına dikilmiş olan oğlan bayrağının altına bekâr ve yetişkin delikanlılar, soluna dikilmiş olan gelin bayrağının altına da evli olan düğüncüler gelir. Her iki taraf da bayrakların başına takılmış olan elmalara silâhlarıyla nişan alırlar. Elmayı ilk vuran kişi, gelinden güzel bir çevre hediyesi alır ve obada kendisinden övgüyle söz edilir (Yalman, 2000, C. I, s. 275).

Uzun bir ağaç bayrak direği olarak kesilir. Oğlan evinde bayrak direğinin tepesine soğan geçirilir. Bu soğan gelin geldikten sonra silah sıkılarak parçalanır.

Soğanı vurmayı başaran kişi düğün sahiplerinden mükâfatını alır (K.31, K.56, K.63, K.78, K.107, K.108, K.117, K.121, K.135, K.139).

Düğünün başlangıcından bitişine kadar düğün bayrağına sahip çıkılması gerekir. Bunun için bayraktarların uyanık, dikkatli, zeki olması gerekir. Gelin almaya gidildiğinde kız evinden bir kişi düğün bayrağını kaçırmayı başarırsa damattan veya damadın babasından bahşiş alır (K.21, K.22, K.44).

Bazı ailelerin düğününde kız evine de bayrak dikilir. Kız evi bayrak direğine dikilen soğanı vurması için oğlan evinden gelenleri sınar. Vuramazsa seğmene ceza verilir. Oğlan evi kız evinin gönlünü almak zorundadır. Kurnaz kişiler, soğanı vurabilmek için tüfeğin içine zincir koyarlar (K.31, K.41, K.44, K.56, K.117).

Bulgar dağındaki Yörükler arasında yapılan düğünlerde de sağdıca büyük önem verilir. Alayın, düğünün bütün disiplini sağdıcin kabiliyetine ve idaresine bırakılmıştır. Sağdıçlık yapan kişinin başarısız olması durumunda halk içinde alay konusu olur. Bu yüzden gençler obanın en kabadayısını bulup sağdıç olarak seçerler. Ayrıca sağdıcin mutlaka evli bir adam olması gerekir. Bekârdan sağdıç olmaz (Yalman, 2000, I, s. 274). Dede Korkut Hikâyeleri'nde de Beyrek'in kırk sağdıç olduğu ve sağdıçların gerdek gecesi damadı düşmanlardan koruduğu konusunda bilgiler vardır (Binyazar, 2002, s. 164).

Damadın arkadaşlarından iki kişi sağdıç seçilir. Sağdıçların belli olması, kolayca tanınabilmesi için kollarına kurdele bağlanır. Sağdıçlar düğünün düzenli bir şekilde sürmesi için düğün sahiplerine yardımcı olurlar (K.139, K.140).

Bulgar dağında yaşayan Yörüklerde oğlan evine kısır keçi getirmek âdettir. Düğüne hediye getiren misafirler bu durumla övünürler. Bu durumu anlatan "Düğüne keçi getirmiş kâhya gibi kurulma." şeklinde bir söz vardır (Yalman, 2000, C. I, s. 268).

Geçmişteki düğünlerde misafirin hediye alıp gelmesi, para atması, şabalanması yoktu. Düğüne 3-5 kişi bir olur gelir ve gelirken mutlaka okuntuluk hayvan getirirdi. Birbirine salgın ederler, hayvanın değeri neyse birlikte gelen kişiler arasında paylaşıldı. Ekonomik durumu iyi olanlar tek başlarına bir mal getirirdi. Düğüne götürülecek mal boyanır, süslenir, boynuna kırmızı kurdele bağlanırdı. Düğün yerine, araç olmadığından çoğu zaman yaya olarak gidilirdi. Hediye götürülen koyun ya da keçi yürümeyip bağırдыığında sırayla omuzda taşınırdı. Düğün evinin önünde hediye getirilen hayvanlar birikirdi. Düğün sahibi kendi sürüsünden değil, davetlilerin getirdiği koyun ya da keçiden keserdi. Fazlası da düğün sahibinde kalır, yetmediğinde kendi sürüsünden

keserdi (K.13, K.21, K.37, K.38, K.39, K.40, K.55, K.78, K.86, K.106, K.107, K.113, K.139, K.140, K.153).

Düğün olacağı zaman farklı yaylaklarda olanlar düğünün yapılacağı yaylaya gelirler. Tanıdıklar uzak yerlerden gelirler. Düğünler çok kalabalık olur. Belediye başkanı, muhtar, hâkim, savcı gibi devlet görevlileri de düğüne davet edilir. Bunlar düğün evine geldiklerinde ayaklarının dibinde hayvan kestirilerek, özel önem verilirdi (K.13, K.21).

Düğüne gelen misafirler için oda çadırı, misafir çadırı çıkarılırdı. Düğün bitinceye kadar başka bir yerdeki tanıdık birinin çadırı üstünden yıkılır, emanet alınırdı. Yedek çadır taşımak mümkün değildi. Ayrı bir çadır kurulmayıp misafirlerin birkaç çadıra paylaştırıldığı da olurdu. Çadırın içine yatak serilir, ev sahibi ve misafirler aynı çadırın altında birlikte kalırlardı. Hemen her obada misafir çadırı olurdu. Bazı ağalar obaya gelen misafirleri ağırlamak için kendi çadırlarından ayrı oda çadırı, misafir çadırı kurardı. Aşiretin ileri gelenleri zaman zaman oda çadırında bir araya gelirlerdi (K.21, K.29, K.39, K.44, K.59, K.63, K.78, K.79, K.101, K.102, K.136, K.153).

Düğünlerde abdal çağrılır, davullu olur. Düğün tarihi yaklaştığında abdallara haber edilir. Düğüne gelen misafirleri abdallar davul çalarak karşılar. Zengin aileler birden fazla davul tutar. Davulun üç ya da daha çok sayıda olması düğün sahiplerinin övünç vesilesi olur. Böylece, ekonomik güçlerini de göstermiş olurlar (K.8, K.11, K.21, K.39, K.64, K.106).

Düğünde içki içilmezdi. Konargöçerler arasında içki daha sonra bilinmeye, yaygınlaşmaya başladı. İçki daha çok yerleşiklerce bilinirdi. İçki içilmeye başlandığı dönemde gençler ve büyükler ayrı yerlerde içerlerdi (K.11, K.12, K.21, K.113, K.139).

Düğün yerinde ateş yakılır. Eğlenceler gecedен sabaha kadar sürerdi. Erkeklerin bir kısmı parmaklarına zil takar oynardı. Kadın sırtı giyen erkekler de onların karşısında oynardı. Oynayanlar düğün sahiplerinden olabileceği gibi gelen misafirlerden de olabilirdi (K.19, K.21).

Düğünlerde halay çekilir. Halaylarda erkekler kadınlardan ayrı halay çeker. Kadınlar erkeklerin görmeyeceği bir yerde oynarlar, eğlenirler. Araya perde çekilir. Sağdıçlar erkeklerin yaklaşmaması için perdenin yanında beklerler (K.31, K.55, K.139, K.140).

Yörükler içinde kadınlar ya da erkekler arasında çalıp söyleyen birisi varsa düğüne çağrılır. O kişi düğüne gelir, orada bulunanlara çalar, söyler (K.31).

Düğüne gelen misafirler silah sıkarlar. Düğün sahibi de davulla birlikte gidip silah sıkarak misafiri yolda karşılar. Hayvancılıkla uğraşan hemen her kişide mutlaka silah olur (K.21, K.37, K.39, K.40, K.63).

Büyük törenlerde yemek dağıtmak hemen her kültürde görülen ortak bir uygulamadır. Törenlerde yiyecek dağıtılması, ilkelerin toplumsal yaşamında da önemli bir yer tutar. Armağan sunma ve yiyecek sunmanın gerisinde gücün dışa vurumu ve kişiliğin yüceltilmesi vardır (Malinowski, 1999, s. 22). “Yemek, geçiş dönemlerinin her aşamasında işin esası olmuştur. Türk insanının hayatında misafirini yemek ikram ederek ağırlamak misafirperverliğin göstergesi olmuştur.” (Altun, 2004, s. 183).

Düğün yemeği et ağırlıklı olur. Çoğu zaman sadece et yenirdi. Düğünlerde gelen misafirlerin sayısına göre hayvan kesilir, kavurma yapılır. Bir düğünde 15-20 tane koyun ya da keçi kesildiği olur. Önemli bir misafir geldiğinde önüne koç yatırılır, kesilir. Düğüne hediye olarak getirilen hayvanlar da kesilir. Yetişmezse ev sahibi kendi sürüsünden keserdi. Düğün sahibi için, çok sayıda hayvan kesmek ileriki yıllarda da bir övünç vesilesi olmaktadır (K.21, K.22, K.55, K.64, K.107, K.108).

Günümüzde hayvancılıkla uğraşanlar dahi düğünlerde çok sayıda hayvan kesememektedir. Hayvan fiyatları oldukça yüksektir. Yemek olarak köyde, şehirde yapılan yemeklerin aynısı yapılmaktadır. Yemek yapanlar şehirden çağrılmakta, ücret karşılığı yemek yapmaktadırlar. Yemekler tek kullanımlık hazır tabldotlarda servis yapılmaktadır.

Oğlan evinde yapılan en önemli düğün eğlencelerinden birisi güreştir. Güreş eski düğünlerin hemen hepsinde yapıldı. Aşiretler arasında iyi güreşen kişiler olurdu. Bu kişiler bir araya gelerek düğünlerde, şenliklerde yapılan güreş müsabakalarına katılırlardı. Güreşler ortaya ödül konmadan, eğlence olsun diye yapılabilir. Çoğu zaman güreşte birinciye, ikinciye, başaltına ödülleri konur. İleri gelen kişiler ortaya ödül koyar. Ödül olarak para, hayvan verilir. Ödül olarak verilen canlı hayvan düğünde kesilir yenir. Güreşe katılmada amaç ödülünden ziyade itibar kazanmaktır. Birincinin kazandığı paraya şalvar parası denirdi (K.13, K.17, K.19, K.21, K.31, K.33, K.39, K.55, K.56, K.64, K.78, K.89, K.92, K.107, K.108, K.113, K.127, K.139, K.140).

Kız evinde olanlar da oğlan evinden güreş isteyebilir. “Bizi yıkarsanız gelini götürürsünüz. Biz yıkarsak götüremezsiniz.” derler. Oğlan evi yenerse kızı alır. Bu nedenle gelin almaya güreşçi kişiler de götürülür. Kız evinin güreş isteğini oğlan evinin para vererek geçiştirdiği de olur. Günümüz düğünlerinde güreş eğlencesi yaşanmamaktadır (K.13, K.17, K.39, K.40).

Düğün şölenlerinde güreş ve atlı spor Türk grupları arasında çok yaygındır (Kalafat, 2002, s. 27). Anadolu dışındaki Türklerde de güreş düzenleme eğlencenin bir parçasıdır. Örneğin Hazar-ötesi Türkmenlerinde güreş, gelinin oğlan evine gelmesiyle başlar ve akşama kadar devam eder (Aka, 1980, s. 109). “Çocuğundan yaşlısına Yörüklerin hepsi biraz güreşçidir. Kış günlerinde ocak başı sohbetlerde en çok güreş hikâyeleri anlatılır (Çabuk, 2008, s. 101).

Geçmişte kalan eğlencelerden birisi de cirittir. Oğlan evinde cirit oynanır. Kız evinde oynanmaz. Silahlar sıkılır. Atın kuyruğunu bağlarlar, binerler. Her oyuncunun elinde değnek olur. Değneği dik atarlar. Vurulan çıkar. Oyuncular birbirlerine yaklaşır, diğerini geçmeye çalışır. Cirit oyununda kazanan biniciye koyun, kısır koyun, kuzu, para gibi çeşitli ödüller verilir. Hayvan olarak verilen ödülü kesip, hep birlikte yerler (K.19, K.21).

Düğünlerde akşam vakti meydanlık bir yere yığılan odunlar yakılır. Düğünde bulunanlar ateşin çevresinde toplanır. Bir kişi çıkar elinde mendille ateşin çevresinde sekerek dönmeye başlar. Meydana bir kişi çıktığında kovalayarak vurmaya çalışır. Vurmayı başarır ise vurulan kişi, vuramazsa kendisi çıkar. Yerine bir başka kişi sahaya gelir. Birbirlerine vuruncaya kadar koşarlar. Vuramazlarsa ateşin etrafında dönerler. Sinsin çabukluğa, çevikliğe dayanan bir oyundur (K.19, K.33, K.56, K.59, K.63, K.84, K.89, K.108, K.139, K.140, K.143). Sinsin Anadolu’nun ateşle bağlantılı en yaygın oyunu olma özelliği taşır (Tanyu, 1976, s. 295).

2.2.1.2.2.3. Kız Evinde Düğün ve Kına Yakma

Kına töreni gelin gitmeden bir gün öncesinde yapılır. Gelinin babasının evinde bekâr olarak kaldığı son gecedir. Kına töreni, erkekler de bulunabilmekle birlikte daha çok kadınlar arasında yapılan bir törendir. Kına gecesinde erkekler davulla eğlenirken oğlan evinden gelen ve kız evinde olan kadınlar bir araya gelerek tirki (hamur leğeni, dığan), deblek çalıp oynarlar. Oyunlar erkeklerin görebileceği yerde değil, kadınlar arasında olurdu. Kadınlar içinde güzel tirki çalan kişiler olurdu. Tirki bakır olduğundan sesi güzel çıkardı. Düz, çiftetelli, dıbıdan, tek dıbıdan, piskeleme, karpuzu gübben, zeybek havası gibi çalma çeşitleri ve buna göre oynama şekilleri vardır (K.10, K.12, K.19, K.36, K.38, K.39, K.50, K.55, K.56, K.62, K.64, K.69, K.78, K.81, K.82, K.84, K.86, K.87, K.106, K.130, K.139, K.140, K.150).

Karpuzu gübben havası söylenirken şunlar söylenir:

Karanfil oylum oylum
 Geliyor selvi boylum
 Selvi boylum gelirse
 Şen olur benim gönlüm

Karpuzu gübben, karpuzu gübben

Leylek leylek lekirdek
 Hani bana çekirdek
 Çekirdeğin içi yok
 Koca kızın saçı yok

Kadınlar arasında kaşıkla çok güzel yüksük tepenler olurdu. Ala kaşıkla Konyalı oynarlardı (K.5, K.81, K.82 (K.10, K.25, K.63, K.78, K.150).

Un eleğinin kasnağına deri çekilerek deblek yapılır. Koyunun ya da kuzunun derisi daha ince olduğundan tercih edilir (K.10, K.25, K.63, K.78, K.150).

Kına, kına tepsisini oğlan evi kız evine getirir. Önceden kına tepsisi kız evinden alınırdı. Törenden sonra kına tepsisini saklayan, gizlice götürenler olurdu. Kına yakılırken kadınlar topluca kına türküsü söylerler. Daha çok oğlan evinden gelen kadınlar etkin olur. Erkeklerden de söyleyenler olabilir. Bazı kınalarda âşıklar da olurdu. Oğlan evi âşığı bulup getirirdi. Âşıklardan saz, keman çalanlar olurdu (K.21, K.31, K.33, K.39, K.40, K.56, K.78, K.86, K.89).

Bulgar dağında yaşayan Yörüklerde kına töreni çarşamba akşamında yapılırdı. Kına yakma sırasında sağıtçı (öväücü), ağıtçı kadınlar çeşitli türküler okur. Bu türküler okunurken kızın akrabalarından olan kadınlar ağlar (Yalman, 2000, C. I, s. 268).

Kına yakılırken gelini ağlatmak uğur sayılır. Gözyaşı dökmenin bolluk, bereket, mutluluk getireceğine inanılır. “Ağlayı ağlayı eken, güle güle biçer” sözü de bu bağlamda söylenmiş bir sözdür (Ataman, 1992, s. 8; Koşay, 1944, s. 156). Kına merasimi sırasında ağlamanın bazı sosyo-psikolojik işlevleri yerine getirdiği ifade edilebilir. Gelin kendi evinden, ailesinden ayrılıp başka bir çevreye giderken yaşadığı gerilimden ağlayarak kurtulmaya çalışır (Mirzaoğlu, 2007, s. 293-308).

Nişanlanan kıza oğlan evi takı takar. Taktığı takının miktarından oğlan tarafının ekonomik durumu, cömertliği anlaşılır. Kına yakılırken gelin kız, elini açmazsa kaynanası, görümcesi avucuna altın koyar. Damadın serçe parmağına kına yakılır (K.21,

K.38, K.44, K.130). Günümüzde, serçe parmağa yakılan paranın kâğıt para ile sarıldığı gözlenmiştir.

Kına günü oğlan evi kız evine kına davarı götürür. Misafirlere koyun ya da keçi getirenler olurdu. Kız evine hayvan götürme bazı ailelerde günümüzde de devam etmektedir (K.21, K.38).

Gelin olan kız en güzel elbisesini giyerdi. Düğünde giymesi için kumaş satın alınır, kırmızı, yeşil, mavi renkte elbise dikilirdi. Günümüzde giyilen beyaz gelinlik yoktu. Başında duvağı, aynası olurdu. Eli yatkın olan kadınlar gelini süslerdi. Günümüzde çadıra da olsa kuaföre gitmektedir (K.31, K.33, K.36, K.39, K.51, K.106, K.155).

Gelen misafirlere leblebi, çekirdek, üzüm vs. çerez dağıtılır. Bu uygulama günümüz düğünlerinde de sürdürülmektedir (K.87, K.150).

Oğlan evinden gelenler kız evinden bardak, kaşık, çatal çalarlar. Böylece, kızın nasibi yeni evine geçmiş olur. Kendi bekâr kızlarına da nasibi bulaşsın, diye düşünülür (K.117, K.121)

Günümüzde kına töreni orkestra grubu çağrılarak yapılmaktadır. Elektrik jeneratörle sağlanmaktadır. Çadıra yapılan kına töreni şehirde yapılanla aynı özellikler taşımaktadır. Kız tarafının, evlenecek kişilerin isteğine göre salonda da düğün yapılabilmektedir (K.18, K.38, K.44, K.64, K.130).

Kız evinde özellikle kına gecesinde oğlan evinden gelen erkek misafirlere çeşitli şakalar yapılır. Bu şakalar, şaka yapılan kişileri zor duruma soksa da düğüne neşe katar. Kız evinin gençleri oğlan evinden gelen kınacıardan para alabilmek için çeşitli şakalar yapardı. Bazı düğünlerde gelen davetliye “Neden geldiniz?” diye sorulur. Bu şaşırtıcı soruya bazıları cevap veremez. Bazıları da “Ününüze, şanınıza, şerefimize geldik.” der. Böylece gelen misafirin hazırcevaplığı, konuşkanlığı, alıngan mı şakacı mı olduğu ölçülmüş olur (K.17, K.40, K.41, K.78, K.84).

Kız evinde eğlence amacıyla, meydanlık bir yere direk, sırık dikilir. Direğin ucuna soğan geçirilir. Oğlan evinden gelenlerden soğanı vurması istenir. Oğlan evinden gelenler soğanı vurmak için çeşitli hilelere başvurur. Tüfeğin içine zincir doldurulur. Soğan vuruluncaya kadar ateş devam eder (K.13, K.84, K.108).

Oğlan evinden gelenlere çeşitli bahanelerle ceza verirler, eziyet ederler. Boynuna çan takarlar. Elini yüzünü karalarlar. Oğlan evi, kız evinin dediğini yapmak zorundadır, yoksa kızı vermezler ya da zorluk çıkarırlar. Kız tarafı şunu yapın kızı

götürün diye sürekli yeni şartlar öne sürerler. Oğlan evi şartlardan birini yerine getirdiğinde başka engeller çıkarırlar (K.33, K.84, K.113).

Oğlan evinden gelen erkeklere kız evinin erkekleri oyun oynatırlar, türkü söyletirler, halay çektirirler. Kız evinin istediklerini yapmayanlar cezalandırılır, çamur yer varsa çamura yatırılırdı. İçki getir derler, zora koşarlar (K.39).

Oğlan evinden gelen bir kişinin sırtına ekmek sacı asılır. Gelen geçen saca vurur. Bu arada, sacı sırtına alan kişinin üstü başı batar (K.108).

Oğlan evinden gelenlerden paralı bir kişiyi seçerek tıraş edeceğiz, derler. Seçtikleri kişi benim sakalım yok, dese de kurtulamaz. Yüzüne hayvan pisliği sürerler. Kurtulmak için para vermek zorunda kalır. Bir kişi ayakkabısını saklar, para vermezse vermez (K.84).

Kül, torbaya doldurulur. Oğlan evinden gelen erkek misafirlerin üzerine atılırdı (K.86).

Ceza verilen kişi yere yatırılır, herkes üzerine basıp geçer. Yere su dökülür, çamura yatırılır. Kaldırılır, oynatılırdı (K.113).

Oğlan evi davul çalan abdalları da kız evine götürür. Kız evinin gençleri abdallara şaka amaçlı “çalamıyorsunuz” gerekçesiyle iğne, çuvaldız sokarlar (K.40).

Kız evinin gençleri tulum olarak çıkarılan deriyi şişirirler. Çamurun içine korlar. Oğlan evinden kız almaya gelenlerden deriyi patlatmalarını isterler. Yapmazlarsa kızı vermeyeceklerini söylerler. Deriyi patlatacak kişinin ayağının altında iğne, jilet var mı diye kontrol ederler (K.115).

Gelin almaya gidildiğinde kız evinin gençleri hedef belirleyerek gelenlerden silahla vurmasını ister. Hedef olarak içi boş yumurta koyarlar. Yumurtayı akıtmadan kızı vermeyiz, derlerdi (K.143).

2.2.1.2.2.4. Gelin Alma / Gelin İndirme

Gelinin yüzü süslenir, ayna takılır. Çeşitli renklerde 11-12 çeşit yağlıktan, yazmadan duvak yapılır. Duvağın üç yüzüne üç tane ayna takılır. Ayna aydınlıktır. Gelin ata bineceğinde yüzü örtülür, duvak başında ata binerdi (K.2, K.39, K.48, K.51, K.106, K.135, K.139). Gelinin kız evinden çıkıp oğlan evine varıncaya kadarki sürede yüzünün duvakla örtülmesi onu dış etkilere, özellikle kötü nazara karşı koruma amacına yöneliktir (Köksal, 1996, s. 178).

Eskiden yedi seymenci olur, seymencilerin başı da bayraktar olurdu. Seymenciler gelinin getirildiği atın önünde gider. Kız evine varıldığında bu bayrağın adını sorarlar. Bu bayrak Zeynelabidin, derlerse bırakırlar. Düğün sahibi, yolu kesen ve soru soran kişilere para verir. Bayraktar olan kişinin bayrağa sahip çıkması, bayrağı kızın kardeşlerine, akrabalarına kaptırmaması gerekir. Bayrağı kapalı kişinin arkasından almak için koşulmaz. Çağrılır, şu kadar para veriyorum diyip geri alınır. Bayrağı çalan kişiler bayraktara çeşitli ceza verir (K.8, K.40, K.48, K.108).

Düğünde yapılan uygulamalardan birisi de bayrak değişimidir. Bir yayladan gidilip, diğer yayladan kız alınıyorsa oğlan evinden gelen bayrakla kız evinden gelen bayrak yolda değiştirilir (K.19).

Başka yerden kız alındığında kız evinin gençleri toprak bastı parası alır. Oğlan evinden gelenleri köyün girişinde durdurur. Para almadan kız evine yaklaştırmazlar. Aldıkları parayı kendi aralarında paylaşırlar (K.13, K.19, K.139, K.140).

Gelin evden çıkmadan erkek kardeşleri kuşak bağlar. Buna kardeş kuşağı adı verilmektedir. Kuşağın rengi kırmızıdır. “Alnımızın akıyla kardeşimizi teslim ediyoruz.” anlamına gelmektedir (K.21, K.22, K.101, K.102).

Gelin olan kıza babası bir miktar bozuk para verir. Kız, bu parayı ayakkabısının içinde saklar. Kendisine indirmelik verenlere verir. İhtiyaç halinde harcaması için kâğıt para da koyduğu olur (K.106, K.117, K.121).

Gelin çıkarken “kapı tutma” uygulaması yapılır. Kız evinden gençler (erkek kardeşleri, emmesinin oğulları) kapıyı tutar, oğlan evinden bahşiş alır. Kızın erkek kardeşlerine çeşitli hediyeler verilerek memnun edilmeye çalışılır (K.21, K.31, K.36, K.108, K.117, K.121, K.149).

Damat, ayıp karşılanacağı için gelin almaya gitmez. Damat gelin gelinceye kadar ortalıkta gezmez, kimseye görünmez. Gelin olan kızın erkek kardeşleri damadın gelin almaya gelmesini istemez, damadı hazmedemez. Damat geldiği zaman kavga çıkabilir (K.21, K.31, K.39, K.40, K.43, K.48, K.56, K.108, K.139, K.140).

Gelin deve ile değil, at ile getirilirdi. Gelin ata genellikle sağ taraftan bindirilir. Gelinin getirileceği at gösterişli, cins, safkan atlardan seçilir. Bu atlar uysaldır, huysuzluk yapmaz, üzerinde biri varken dışkısını yapmaz. Bazen at yarışı yapılır, birinci gelen ata gelin bindirilir. Gelinin bineceği at süslenir. Atın sahibine hediye olarak dokuma terki heybesi verirlerdi. Atın geminden, dizgininden tutup çeken bir kişi olur. Atın her iki tarafında da gelinin düşmemesi için, damadın yakınlarından seçilen birer seğmen olur. Kalabalıktan, silahların sıkılmasından atlar ürküp gelinin düşmesine,

yaralanmasına neden olabilir (K.9, K.19, K.21, K.22, K.30, K.39, K.40, K.48, K.79, K.84, K.103, K.106, K.117, K.139, K.140, K.149).

Gelin ata bindirildiğinde kucağına erkek çocuk verilir. Böylece erkek çocuk isteği, beklentisi ifade edilmiş olur (K.21, K.22, K.130). Gelinin kucağına çocuk vermenin temas yoluyla bazı güçlerin bir yerden bir yere aktarılabilceği inancıyla yapılan pratik (Nahya, 1977, s. 77) özelliği taşıdığı düşünülebilir. Kalafat'a (1996a, s.162) göre "gelinin kucağına erkek çocuk oturtulması 'kişi ruhu' ile ilgilidir. Gök Tanrı İnanç Sistemi'nde Kişioğlu'nun kendisi de bir anlamda iyedir. Erkek çocuğun oturtulması ile erkek evlat istenilmiş olur."

Bulgar dağında yaşayan Yörüklerde kız alınıp gelirken özellikle kadınlar, gelinin biniciliğini, atta duruşunu, silâh sesinden korkup korkmadığını, neşeli olup olmadığını süzer ve izlenimlerini sonraki günlerde birbirlerine anlatırlar (Yalman, 2000, C. I, s. 273).

Bir kişi gelinin bindiği atın başından tutar. Atın iki tarafındaki seğmen üzengileri dikkatle takip eder. Üzengiye damadın en yakınları, en çok güvendiği kişiler tutardı. Sevmezin biri üzengiden 3 taş atarsa oğlan 7 sene bağlı kalır, karı koca olamazmış. Taş atmamaları için üzengiye çekiyle bağlarlar. Gerdek günü karı koca olamazlarsa neden olarak üzengiye birinin taş atması gösterilir. Çözmek için hocalardan yardım alınır (K.2, K.3, K.21, K.22, K.33, K.38, K.39, K.40, K.106, K.149).

Gelinin köprüden geçmesi gerekiyorsa attan, arabadan indirilir, yürüyerek geçer (K.84). Bu uygulamanın gerisinde cinlerin sudan geçememesi gibi kötülüklerin, kara büyü'nün suyun öbür yakasında kalması düşüncesi vardır.

Gelin giderken kız evinden iki kadın gelinle birlikte gider. Gelinle giden bu kadınlara yenge adı verilir. Yenge de atla gelir. Yedekte at olduğu zaman birden çok yenge ata biner, oğlan evine gelinle birlikte gider. Yengeler o gece orada yatarlar. Gelinin çarşafını alıp ya da görüp geri dönerler. Gelinle birlikte yengenin de gelmesi günümüzdeki düğünlerde de devam etmektedir (K.19, K.36, K.39, K.40).

Seğmenlerden birisi kız alındıktan sonra atın üzerindeyken temsilen gelinin yüzüğünü alır, koşarak oğlan evine getirip müjde veren kişiye ödül verilirdi. Ödülü damadın babası verirdi (K.56, K.139, K.140).

Kız evinden gelini alıp oğlan evine getirmek günümüze göre daha uzun bir sürede mümkün olabiliyordu. Kızı alan oğlan evinin kfilesinin yolu sürekli kesilmekteydi. Kafileyi durdururlar, davul çaldırılır, halay çekilirdi (K.13).

Traktörün yaygınlaşmaya başladığı dönemde gelini traktörle getirenler olmuştur. Gelin getirmede kullanılan traktörü yerleşik köylülerden temin edenler olmuştur (K.9). Günümüzde gelin arabasıyla gelin getirilmekte, şehirde yapılan düğünlerdeki benzer uygulamalar yapılmaktadır.

Gelin geldiği zaman kaynanası ve kayınbabası, kayını tarafından indirmelik verilir. Bunlara “Gelini indirmeye ne veriyorsun?” diye sorarlar. Gelin indirmelik almadan attan inmez. İndirmelik olarak geline koyun, keçi, inek, deve, para, altın verilir. Çoğaltsın diye dişi hayvan verirler. Gelinin kaynana ve kayınbabası zenginse daha çok indirmelik istenir. Gelin verilen indirmeliği kabul ederse iner. İndirmelik olarak verilenler geri alınmaz, gelinin malı olur. Gelin verilenlerin karşılığı olarak babasının verdiği bozuk paralardan verir. Kadın için en helal malın indirmelik olarak verilenler olduğu söylenir (K.3, K.9, K.19, K.21, K.31, K.36, K.39, K.40, K.45, K.56, K.59, K.106, K.108, K.114, K.117, K.139, K.140). İndirmelik verilmesinde ekonomik olarak yeni evli çifte destek olma düşüncesi vardır. İndirmelik verme uygulaması günümüz düğünlerinde de yaşatılmaktadır.

Bulgar dağında yaşayan Yörüklerde tespit edilen bir âdete göre, gelin atından iner inmez açıkgöz bir delikanlı ata biner ve atı çadıra doğru sürer. Çevredekilerin engellemesine rağmen çadıra girmeyi başarırsa kendisine mendil, yemeni gibi çeşitli hediyeler verilir. Genç, hediye alınca atı birdenbire geri çevirir, obanın alanında biraz oynattıktan sonra dama bağlar (Yalman, 2000, C. I, s. 275). Kozan Dağı civarında yaşayan Türkmenlerde ise gelinin indiği ata açıkgöz birisi hızla biner ve ata daha önceden takılmış olan heybe ve iki çevrenin sahibi olur (Yalman, 2000, C. II, s. 216).

Gelin inmeden seymenler gelinin ayağı üzengiden çıkmıyor, diyerek düğün sahibinden bahşiş alır. Buna üzengilik denmektedir (K.108).

Gelinin üzerine saçı saçılır; arpa, buğday, nohut atılır. Damat, saçı olarak ala şeker atardı. Çocuklar da toplardı (K.3, K.9, K.19, K.30, K.108, K.117, K.121, K.136, K.139, K.140).

Saçı âdeti pek çok Türk grubunda görülür. Bu âdet Türk kültürü içinde, başlangıç devirlerinde kansasız kurban olarak yer almış; fakat daha sonraki dönemlerde muhtevasını genişleterek hâkimiyet, düğünlerde olduğu gibi sevinç sembolü olarak uygulanmıştır (Gönüllü, 1986b, s. 11). Kozan Dağı çevresinde yaşayan Türkmenlerde de güveyinin yakın akrabalarından biri gelinin başına üzüm, şeker, arpa, buğday, para gibi şeyler serper (Yalman, 2000, C. II, s. 215). Saçı âdeti Şamanist Türklerin evlenme törenlerinde de görülmekteydi. Saçı, başka soya mensup olan bir kızı kocasının soyu,

ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan bir kurban ayininin kalıntısıdır. Saçı her kavmin kendi emeğiyle kazandığı en kıymetli ve kutsal saydığı nimetlerden biri olurdu. Göçebe kavimlerde süt, kımız, yağ; çiftçi kavimlerde buğday, darı, şarap; tüccar kavimlerde para saçı olarak kullanılırdı (İnan, 2000, s. 100, 167). “Saçıyı saçanlar, kazayı-belayı defettiklerine inandıkları gibi, saçından nasibini alanlar da bunun kendilerine uğur ve bereket getireceği inancıyla onu uzun süre saklarlar.” (Köksal, 1996, s. 179).

Gelin geldiğinde, yeni evli çiftin çocuklarının oğlan olması için kucağına oğlan çocuğu verilir. Akıllı, zeki, sağlıklı, güzel çocuklar tercih edilir (K.36, K.19, K.87, K.130).

Gelin oğlan evinde olan kadınlara seccade, başörtüsü gibi hediyeler getirir. Kızın düğü adı verilen bir bohçası olur (K.21, K.31).

Daha önceden gelin attan inmeden yanına koç getirirlermiş. Gelin koçu alıp atın öbür tarafına atmayı başarır ise koç kendisinin olurmuş. Böyle yapabilen gelinlerden uzun yıllar övgüyle bahsedilir (K.36).

Gelinin yoluna oklava, şiş, su dolu ırbık, testi konur. Oklavayı, şişi tepelemeden yerden alır, içeri götürür. İrbığı devirir. Testiyi ayağıyla iterek kırar. Böylece gelinin bilgisi ve görgüsü anlaşılır. Su döküldüğünde üzerinde tılsım, büyü varsa bozulur. İçi dolu su kabağı kırılır (K.19, K.21, K.108, K.117, K.120, K.121, K.130, K.135, K.136, K.139, K.140, K.149).

Gelin indikten sonra bayrak direğinin tepesinde bulunan elma, portakal ya da soğana silah sıkılmaya başlanır. Düğün sahibi vurup düşürebilen kişiye çeşitli mükâfatlar verir (K.3, K.130).

Gelin, ayrı evi de olsa ilk olarak eşinin ailesinin yaşadığı eve getirilir. Burada babaya, baba evine duyulan saygı, onun büyüklüğünü onaylama gibi düşünceler yatmaktadır (K.55).

Gelinle damat kapıdan girerken kim önce diğerrinin ayağına basarsa evde onun sözünün geçeceğine inanılır (K.136).

Gelinle damat gerdeğe girmeden önce hoca getirilir, nikâhları kıyılır. Buna peygamber nikâhı da denmektedir. Gelinle damat iki şahidin huzunda nikâhlanır (K.21, K.38, K.40, K.64, K.106, K.127, K.139, K.140). Evliliklerde resmî ya da dinî nikâh yaptırmadaki amaç, kadın-erkek beraberliğini ilân etmek, toplumun gözünde geçerli saymak, kutlamak ve kutsamaktır (Örnek, 2000a, s. 198).

İzinname de denilen resmî nikâh daha sonra yaptırılır. Resmî nikâh yapılmadığında erkek, hanımını “3’ten 9’a boş ol” diyerek boşayabiliyordu. Resmî nikâh bunun önüne geçmiştir (K.21, K.22, K.64).

Yatsı namazından sonra nikâhları kıyılan çiftler gerdeğe girer. Gerdeğe girme yerine “gelini güveye katmak” “gerdeğe katmak” ifadesi de kullanılır (K.17, K.70, K.139, K.140).

Gelin eve gelmeden damat evden kaçır, bir yerde saklanır. Damadı aramaya çıkarlar, akşam bulup getirirler. Damadı ilk bulan kişi damattan para alır. Gelini görümcesi, kayının karısı elinden tutup damadın yanına götürür. “Ayak ucun göl olsun, baş ucun pınar olsun. Allah mesut etsin. Bir yastıkta kocatsın” deyip damatla gelini el ele tutuştururlar. Bu kişiler de damattan bahşiş alırlardı. Damat gerdeğe girerken arkadaşları sırtına yumrukla vurur. Damat gelinin duvağını açtığında ona yüz görümlüğü verir (K.21, K.38, K.39, K.70, K.87, K.106).

Gelin ve damat ayrı çadır kurulmamışsa gerdeğe baba evinde girerler. O gece gelinle damadın baş başa kalması için çadırda kalanlar diğer çadırlara misafir olur. Sonraki günlerde çadırın direklerinden perde çekilerek evlenen çift için ayrı oda oluşturulur (K.3, K.40, K.87, K.98, K.106, K.108, K.136, K.139).

Gerdek için ayrı, ailenin kaldığı büyük çadır yanında küçük çadır yapıldığı da olur. Küçük çadır 5 kanatlı olur. Büyük çadırın böğür sitili sökülerek ayrı bir çadır hâline getirilir. Günümüzde gelinler çadıra indirilmemektedir. Hayvancılığı sürdüren Yörükler evlenecek erkek çocukları için şehirde ev yaptırmaktadır (K.17, K.19, K.31, K.32, K.33, K.39, K.40, K.56, K.92, K.140).

Gelin ile damat karı koca olamazlarsa damadın bağlı olduğu anlaşılır. Damat sudan geçer. Ardına bakmadan eve geri gelir. O zaman güvey olur. Bağlanan kişiler hocalara götürülür. Karı koca olduklarında damat silah sıkır. Silahın sesini duyanlar yeni gelinin kız olduğunu, erkeğin bağlanma gibi olumsuz bir durumla karşılaşmadığını anlar. Bu âdet günümüzde de devam etmektedir (K.3, K.21, K.36, K.39, K.40, K.84, K.98, K.101, K.108, K.139, K.140). “Silah atılması, zifaktan sonraki kara güçlerin muhtemel zararlarından korunmak, onları korkutup kaçırmak içindir.” (Kalafat, 1996b, s. 19).

2.2.1.2.2.5. Düğün Sonrası

Bulgar dağında yaşayan Yörüklerde düğünün ertesi gününde “kekil bayramı” yapılmaktadır. Kekil günü, kadınların günüdür. O gün başka obalardan da birçok kadın gelir ve akşama kadar türküler söylenerek tefler çalınır, kekil bayramı kutlanır. Kekil bayramında gelinin kızlık ile gelinlik hâlinin incelenmesi ve tenkit edilmesi âdettir (Yalman, 2000, C. I, s. 277).

Aladağ civarında yaşayan Türkmenlerde gelinin ertesi gününe “çarşaf günü” adı verilmektedir. Bu günde obadaki bütün kadınlar kanlı çarşafa bakar ve çarşafın üzerine para atarlar. Ayrıca düğünde kesilen davarın kelleleri pişirilir ve çarşaf gününe gelen kadınlar yapılan paçayı yerler. Çarşaf gününde toplanan kadınların düğün günü gibi kalabalık olması iyiye yorumlanır. Aksi hâlde evin kısmetinin az olacağına inanılır (Yalman, 2000, C. II, s. 122).

Kozan dağı çevresinde yaşayan Türkmenlerde ertesi gün kızın yatak çarşafı meydana konarak herkese gösterilir. Cuma günü de “baş bağlama” merasimi yapılır. Merasim öncesinde de kanlı çarşaf gelenlere gösterilir (Yalman, 2000, C. II, s. 217).

Yeni gelin ertesi gün kalktığında kaynana ve kayınbabasının çayını, kahvaltısını hazırlar (K.84).

Ertesi gün, kanlı çarşafı gelinin kaynanası, görümceleri, kız evinden gelen yengeler görür. Gelin kaynanasının elini öper. Kaynanası kanlı çarşafın, yatağın üstüne para, altın atardı. Kanlı çarşaf görülmediği takdirde gelin baba evine geri gönderilirdi. Çarşafa bakılarak gelin hakkında çıkabilecek dedikodular da önlenmiş olurdu (K.3, K.21, K.40, K.84, K.92, K.98, K.101, K.108, K.136, K.139, K.140).

Gelinin mevlidi okutulur, kadın erkek herkes gelir. Erkek ayrı, kadınlar ayrı oturarak mevlidi dinlerler. Mevlide hoca da çağrılır, hoca mevlidi okur. Mevlit okutulmasında kavgasız, kazasız belasız, sağ salım kızı getirdim gibi bir şükür ifadesi vardır (K.9, K.11, K.21, K.31, K.36, K.40, K.108).

Ertesi gün daha çok akrabalarından, komşulardan kadınlar gelir, gelini görürler. Gelinin el öpme günüdür. Gelen kadınlar hediyesiyle gelir, el öpen geline para verirler. Gelin de onlara eşarp, yazma gibi küçük bir hediye verir (K.55, K.92, K.108).

Gelin geldikten sonra, ertesi gün, pazartesi günü kaç tane kelle varsa geline üttürürlerdi. Temizlenen kelleleri bir kazana koyup pişirir. Komşular da davet edilerek topluca yenir (K.9, K.30, K.84, K.106).

Ertesi gün kaynanası yeni gelinin önüne düşer, çadırın kenarındaki akrabalarının, komşularının çadırını gezdirir. Gelin vardığı yerdeki ocağın ateşini yakar. Ev sahibi geline hediye verir (K.38, K.39, K.106, K.108).

Gerdekten sonraki gün kadınlar arasında zülûf, kekil kesme töreni yapılır. Gelinle kızlar zülûflerinden ayırt edilir. Zülûflü olanlar evli, olmayanların kız olduğu anlaşılır. Evlenen kızın, gelin olduğu ertesi günde zülûf kesilir. Zülûf, şakak kemiğinden aşağı iner, duluklarında olur (K.2, K.9, K.19, K.25, K.30, K.33, K.38, K.44, K.47, K.59, K.81, K.98, K.101, K.106, K.113, K.120, K.139, K.140, K.155).

Düğünden birkaç gün sonra gelini, kayınbabası ya da eşi babasının evine götürür. Anasının babasının elini öptürür. Orada bir gün de kalır, ikinci gün evine döner. Dönerken onları da kendi evine davet ederler. Yol açılmış olur. Ondan sonra birbirlerine teklifsiz gider gelirler. Fakat, özellikle kışın, hayvanların günlük bakımından dışarı gitme fırsatı bulmaz. Kız evi gelen misafirler için hayvan keser. Oğlan evi de kız evini yemeğe davet eder. İlerleyen günlerde özellikle damadın akrabaları yeni evli çifti yemeğe davet eder (K.21, K.31, K.56, K.108, K.115, K.139, K.140).

Yeni gelin; kayınbabasının, kaynanasının, kayınlarının yanında bir süre konuşmaz, gelinlik sürer, gelinlik eder. Bu kişiler yeni gelini konuşturabilmek için ona deve, koyun, keçi, altın, yüzük, küpe, para gibi çeşitli hediyeler verir. Gelini konuşturmak için verilen bu hediyelere söyletmelik denir. Kayınbabası yeni geline “Ne istiyor bu gelin, der.” gelin ne isterse onu alır. Gelin bir şey söylememişse geline hediyesini verir. Hediyesini alan gelin kayınbabasının elini öper, baba der. Geldiğinde hoş geldin, der. Ona kahve pişirir. Bazı gelinler söyletmelik almasına rağmen saygıdan, utandığından dolayı kayınbabasının yanında çok fazla konuşmaz. Böyle yapmak gelinin asaletli olduğunu gösterir. Bununla birlikte söyletmelik almadığından kayınbabasıyla konuşmadan ölen gelinler olurdu. Gelin hasta olduğunda kocası yanında yoksa kayınlarına, kayınbabasına diyemezdi. Görümcesine, kaynanasına diyebilirdi (K2, K.3, K.19, K.21, K.22, K.25, K.36, K.39, K.47, K.55, K.48, K.84, K.92, K.98, K.106, K.108, K.114, K.127, K.129, K.139, K.140).

“Gelinlik etme geleneğinin Türkler’de Orta Asya’da kadın, erkek ayrımı olmadığından bu geleneğin İslamiyet’le birlikte, şeriat baskısıyla halk arasına yerleştiği söylenebilir.” (Özdemir, 2002, C.II, s. 18).

Ekonomik durumu iyi olan anne baba oğulları için kendi çadırlarının yakınına ayrı bir çadır açar. Bu çadır aile reisinin çadırına göre daha küçüktür. Yeni evli çift

akşam olduğunda kendi çadırlarında kalır. Mutfak babanın çadırında olur, yemekler burada yenir. Gelen misafirler bu çadırda ağırlanır (K.64, K.65).

Yeni evli çift için ayrı bir çadır açılmamışsa damadın babasının çadırında kalırlar. Çadır içinde perde çekilerek, ortaya çuvallar dizilerek ayrı bölümler oluşturulur. Ekonomik durumu iyi olmayanlar, nüfusu kalabalık olanlar yeni evli çift için çoğu zaman ayrı çadır açamaz. Deve zamanında her bir karı koca için ayrı çadır taşımanın imkânı yoktur. Günümüzde traktörle daha çok eşya taşınabildiğinden çocuklar için ayrı çadır kurulabilmektedir (K.21, K.22, K.30, K.48, K.55, K.76, K.98).

Gelin kendinden küçük kayınlarına da ağa, ağam, ağabey diye hitap eder. Onlardan utanır, onlara saygı gösterir. “Gelin büyümey kayın büyür.” sözü bu durumu ifade etmektedir (K.2, K.21, K.22, K.40, K.47, K.48, K.84, K.139).

Baba, aile büyüğü olan kendi babası yanında saygı ifadesi olarak eşine karşı mesafeli davranır. Eşine iş buyurmaz, eşinden bir şey istemez. İşaretle bir şey isteyebilir. Seslenmesi gerekiyorsa eşini ismiyle çağırır. Babası yanındayken eşine kızamaz, sert çıkmaz. Çocuğu olduğunda babasının yanında çocuğunu kucağına almaz, sevmez. Babasının yanında böyle davrananlar saygısızlık yapmış olur. Babasından ayrılıp ayrı bir çadır açtığında, babasının olmadığı yerde bunları yapabilir (K.40, K.48, K.55, K.101, K.117, K.127).

Ailenin büyüğü çadır dışına gitmişse geldiğinde eşi ve çocukları kapıda karşılar. Çadırda yatan varsa kalkar. Yayan geliyorsa elinde de eşya varsa yanına hızla gidilerek yardımcı olunur. Kadın, eşi geldiğinde misafirler erkekse yanlarından ayrılır, kendi işine bakar. Kocasının yanında söze karışmaz. Misafir eşiyle birlikte gelmişse herkes bir arada oturup konuşabilir (K.4, K.40, K.44, K.76, K.77, K.116).

Küçükler saygıdan dolayı büyüklerinin sohbetlerine karışmaz. Yaşları ilerlese bile büyüğün sözü bitmeden lafı kesilip, konuşulmaz. Konuşmada söz büyüğüdür. Küçükler dinlemek ve deneni yapmak zorundadır. Ailenin reisi kimse gelen misafirlerle, görevlilerle o konuşur. Diğerleri konuyu bilse bile lafa karışmaz. Konuşma sırasında “hayvan, eşek, köpek” gibi sözler geçtiğinde karşıdakini kırmamak için öncesinde “sözüm ona”, “affedersin”, “af buyur”, “ağzım sana, sözüm yabana” ifadelerini mutlaka kullandıkları görülmektedir (K.9, K.19, K.38, K.40, K.48, K.78, K.84, K.86, K.103, K.143).

Evli oğlu ölen baba gelinine, torunlarına bakar. Onları kendi yanına alır, her şeyleriyle ilgilenir. Baba yoksa erkek kardeşleri yeğenlerine bakar, onları büyütür (K.40, K.78).

Genç kızlar, yeni gelinler erkeklere karşı daha mesafeli dururlar. Çocuk sahibi olduktan, yaşları ilerledikten sonra daha rahat konuşmaya başlarlar (K.98).

Konargöçer yaşam biçiminde iş yükü daha çok kadınların üzerindedir. Erkekler çok fazla ev işlerine karışmazlar. Hanımına işlerinde yardımcı olan erkeklere çevredekiler “kılıbık” diyerek alay ederler. Erkekler bunu bildiklerinden özellikle kadınların yaptığı işlerden uzak dururlar. Bunun yanında bazı Yörük gruplarında kadına yardımcı olan erkekler normal karşılanır (K.44, K.51, K.116).

Evin gelini, saygıdan dolayı kayınbabası yatmadan yatmaz. Sabahleyin kayınbabası kalkmadan kalkardı (K.139, K.140).

2.2.1.2.2.6. Değerlendirme

Evlenme sadece bireyleri değil bireylerle birlikte aileleri de ilgilendiren bir geçiş dönemi olmasıyla diğer geçiş dönemlerinden ayrılır. Evlenen kız yeni bir aileye gelin gitmekte sadece eşine karşı değil, ailesine karşı da sorumluluk altına girmektedir.

Konargöçer kültürü yaşayanlarda mekân tipi çadır olduğundan çok fazla eşya almak, taşımak mümkün değildir. Bundan dolayı çeyiz olarak hazırlanan, oğlan evine taşınan eşya az sayıda ve sınırlıdır. Çeyiz çoğu zaman gelinle birlikte getirilmekte, çeyiz getirmek için ayrı bir gün belirlenmemektedir.

Konargöçerlerde akraba evliliği ve kaçarak evlenmeler yaygındır. Evlilikler yakın akraba ya da aynı oba içerisinde yapılmaktadır. Yerleşik kültüre göre farklı ve daha zor bir yaşam biçimi olduğundan bu yaşam biçimindekilerin evlilikleri söz konusudur. Yerleşikler çadıra kız vermek istememekte, konargöçer ailelerin kızları yerleşik hayatta yaşamak istemektedir. Evlilik için hazırlık ve tören yapılmadığından kızla oğlan anlaştıklarında kaçarak evlenme yoluna gitmektedir. Berder, beşik kertmesi türü evlilikler, kız evinin bartıl, başlık adı altında oğlan evinden para alması gibi uygulamalar günümüzde terk edilmiştir. Süt kardeşler, kirve çocukları, kan kardeş çocuklarının evlenmesindeki yasaklar ise günümüzde de yaşatılmaktadır. Kız ve erkeklerdeki evlenme yaş ortalaması yükselmiştir. Okuyan çocuklar, beğendikleri, tanıştıkları ile evlenebilmektedir.

Günümüzde çadırdaki yapılan düğünlerde bile yerleşik şehir kültürünün hâkim olduğu görülmektedir. Düğün yemekleri şehirlerdeki ile aynıdır. Geçmişte yapılan, çeşitli eğlencelerin olduğu gösterişli düğünler günümüzde kalmamıştır. Kına gecelerinde kadınlar arasında tirkî çalıp, çeşitli oyunlar oynama kaybolmuştur. Bunun

yerini orkestra almıştır. Bununla birlikte Türk kültür dairesi içerisinde karşılaştığımız bazı uygulamaların yaşamaya devam ettiği görülmektedir. Bayrak dikme, kına yakma, gelinin yüzünün kırmızı duvakla örtülmesi, gelinin gösterişli bir araçla getirilmesi, saç, söyletmelik geleneksel Türk kültüründe var olan uygulamalardır.

2.2.1.3. Ölüm

Ölüm insan hayatında son büyük geçiş ve değişikliktir. Geçiş dönemleri içerisinde belki de insanı en çok etkileyen, en çok meşgul eden süreçlerden birisidir (Boyraz, 2003, s. 13). Ölmek üzere olanlar, ölen kişiler ve henüz ölmüş kişilerin yakın akrabaları için yapılan belirli törenler birbirini takip eder. Ölen kişiyi günahlarından kurtarmak, onun eski çevresiyle ve hayattakilerle bağlarını koparmak, öbür dünyada gidilecek yolları göstermek, böylece yaşanan hayata geri dönmesini engellemek için çeşitli törenler yapılmaktadır (Jameson, 1972, s. 946). Kimi araştırmacılarca, Çakır (1992, s. 60, 61), insanlığın her evresinde, dünyanın her yerinde görülen cenaze törenleri, uygulanan ölüm âdetleri ve sürdürülen yas gelenekleri ölüm korkusundan kaynaklanmaktadır.

“Her devirde ve her millete ölüm ve ölüm sonrasında uygulanan pratikler vardır. Bu pratiklerin şekillenmesinde milletin uygarlık seviyesi, gelenekleri ve dini inançları belirleyici unsur olmaktadır. Ölüm sonrasında uygulanan pratikler ölüye karşı saygıyı, yaşanan üzüntüyü, ölüme karşı duyulan saygıyı yansıtmaktadır.” (Çağınlar, 2010, s. 29).

Cenaze törenlerinin ölünün gelecekteki kaderini yönlendirmesi açısından bir önemi bulunmaktadır. Eski Türklerde cenaze törenlerinin tamamına “yog” ismi verilmekteydi. Cenaze törenini gerçekleştirenlere ise “yogci” denilmekteydi. Ölünün gömülmesinden sonra üçüncü ya da yedinci günde yenilen yemeğe de yog denilmekteydi (Roux, 1999, s. 169, 262).

Ölüm çevresinde kümelenen ve ölüyle toplum üyelerini kuşatan inanmalar, âdetler, işlemler, törenler ve kalıp davranışlar başlıca üç grupta toplanmaktadır. Bunların bir grubu ölenin “öte dünyaya gidişini” kolaylaştırmak; onun gerek geride bıraktıklarının gözünde, gerekse “öte dünyada” saygın ve mutlu bir kişi olmasını sağlama amacına yönelik olanlardır. Bir başka grupsa; ölenin geri dönüşünü önlemek, yakınlarına ve geride bıraktıklarına zarar vermesini engellemek amacıyla yerine getirilenlerdir. Üçüncü grupta toplananlarsa; ölenin yakınlarının bozulan ruhsal

durumlarını sağıaltmak, sarsılan toplumsal ilişkilerini düzeltmek ve yeniden topluma katılmalarını sağılamak için uygulananlardır (Örnek, 2000, s. 207).

“Türkler İslamiyet’in kabulüyle birlikte defin ve yas törenlerinde uyguladıkları pratiklerde eksiltme yapmadıkları gibi yeni dinle eski inanç pratiklerini birleştirerek zenginlik oluşturmuşlardır.” (Çağımlar, 2010, s. 45).

2.2.1.3.1. Ölüm Öncesi

2.2.1.3.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler ve Kaçınmalar

Halk arasında hayvanlarda, tabiat olaylarıyla, hastadaki değişikliklerle ilgili olarak ölümü düşündüren ön belirtiler (Altun, 2004, s. 315; Örnek, 2000a, s. 208) ve bunlardan çeşitli şekillerde kaçınma yollarıyla ilgili inançların olduğu görülmektedir. Bir evden cenaze çıkması durumunda ölümün nedeni olarak her zaman olmayan değişiklikler gösterilir. Halkın ölümü düşündüren ön belirtilerle ilgili değer yargılarında ölüm korkusunun bilinçaltındaki baskısı ve insanların geleceği bilme isteği etkili olmaktadır (Örnek, 1979, s. 15).

“Ölüm insanoğlunun kaçınılmaz olduğunu bilmesine rağmen en korktuğu olaydır. Birgün mutlaka yaşanacak bu olayın Anadolu’nun çeşitli yerlerinde yaşanmadan önce ön belirtiler gösterdiğine inanılmaktadır.” (Çağımlar, 2010, s. 80).

Ölümü düşündüren bu ön belirtiler olmakla birlikte ölümün gerçekleşmesi bazen “kader, yazgı, alın yazısı” gibi ilahî bir güce dayandırılır. Ölen kişi için: “Kaderi böyleymiş.” denir. Bulgar dağında yaşayan Yörüklerde de böyledir. “Ecel gelmiş cihana/Baş ağrısı mahana” (Yalman, 2000, C. I, s. 291) sözüyle bu durum ifade edilir. Kader düşüncesinin gerisinde de “ölümün ve hayatın mutlak hâkimi” olan Tanrı vardır. Dolayısıyla bir kişinin ölüm nedeninin Tanrı’nın bu şekilde istemesi olduğuna inanılır. İslâm dinine göre bir kişinin ölmesini, ölüm tarihini Allah takdir eder. Bu takdiri de meleklerinden Azrail gerçekleştirir. Ağır hasta olan, öleceği düşünülen kişi için “Allah’ım sen bize bağışla!” duası ölümün ya da yaşatmanın Tanrı’nın elinde olduğunu gösterir (Doğaner, 2006, s. 229).

Dişli doğan çocuk iyi sayılmaz. Annesinin, babasının ya da kendisinin başına bir iş gelir. Ölüme sebep olabilir (K.23).

Hastanın öleceğine inanılırsa eline, ayağına kına yakılır (Artun, 2008b, s. 64).

Özellikle çok yaşlı, yatalak hasta olanlar akrabaları, tanıdıkları tarafından ziyaret edilir. Bu ziyaretlerde helalleşilir, o kişiden haklarını helal etmesini isterler (K.21, K.22).

Rüyada bir kişinin öldüğü görülmüşse gerçekleşebilir. Saf, temiz insanların rüyalarının çıkacağına inanılır (K.59). Halk düşüncesinin düşle gerçek arasına keskin bir çizgi çekememesi (Örnek, 1979, s. 25) rüyaların gerçekleşeceğine olan inancı kuvvetlendirmektedir.

Deve kibleye dönüp bozulduğunda bir kişinin öleceğine işarettir. Ölüm olduktan sonra deve bozulamayacağı keser. Bir şey olmasın diye, belasını savmak için kan akıtılır, kurban kesilir. Bazlama yağlanır, katmer edilerek dağıtılır. Kavurga yapılır, nohut kavrulur, çora çocuğa dağıtılır (K.21, K.22, K.36, K.39, K.59).

Köpeğin uzun uzun uluması iyi sayılmaz. Bir kişinin öleceğine işarettir. Evin ulusunun başına bir iş gelir. Köpekler gece uluduğunda taş atılarak, ekmek verilerek susturulur. “Yönü öte et, Allah’ım kötüyse öte et.” denerek sol elle ekmek verilir. Ölümün herkesten evvel köpeğe ayan olacağına, köpeğin Azrail’i görebileceğine inanılır (K.2, K.12, K.18, K.19, K.33, K.39, K.40, K.47, K.55, K.73, K.78, K.84, K.101, K.108, K.139, K.140). Binboğa çevresinde yaşayan Türkmenlerde de benzer inanç söz konusudur. Buna göre bir köpek uluduğu zaman başını hangi eve çevirirse o evden mutlaka ölü çıkacağına inanılır. Bundan kaçınmak için bir ayakkabı ters çevrilir (Yalman, 2000, C. II, s. 382). Göktürkler’de de bu inanış varken X. yüzyılda Volga Bulgarları, aksine, köpek ulumasını uğur ve bereket habercisi sayarlardı (Boratav, 1999, s. 99).

2.2.1.3.2. Ölüm Sırası

2.2.1.3.2.1. Ölüm Sırasında Yapılan İşlemler

Ölüm anına “zekâret” de denilmektedir. Zekâret kelimesi Arapça sekerât kelimesinin (Devellioğlu, 1993, s. 931) tahrif edilmiş şeklidir. Zekarete giren kişinin başında, yeğnilik için, Kuran okunur. Zekarete giren, acı, sıkıntı çeken kişilere “ettiğini çekiyor” derler (K.22, K.79, K.97).

Akşamdan ölen kişinin cenazesinin defni için ertesi gün beklenir. Yakınları cenazenin başında uyumadan sabaha kadar bekler, dualar okur. Ölen kişinin vücudunun kararmaması için üzerine, yanına ya da yattığı yerin altına demir (tahra, balta, bıçak vs.) korlar. Demir konmasının bir nedeni de şeytanın yaklaşmaması, ölenin çarpılmaması

içindir (K.23, K.39, K.45, K.47, K.87). Bu uygulamalar Türklerde “Demir Kültü” ile ilgilidir (Kalafat, 1996b, s. 38).

Ölüm sırasında gözü açık gidenler için, “gözü arkada kalmış, hevesi kalmış” denir. Böyle kişilerin gözleri kapatılır (K.40, K.84, K.97).

Gözün açık bırakılmayıp kapatılmasındaki amaç ise bölgelere göre farklılıklar göstermektedir. Bu dünyada gözünün kalmaması, mezara gözü açık girmemesi, ardından birini götürmemesi bu amaçlardan bazılarıdır. Çenenin bağlanması ise ruhunun yarılmaması, içine şeytan girmemesi, ağzının toprak dolmaması gibi amaçlar gözetilir (Ersoy, 2002, s. 94).

Cenazenin üzerinden kedi geçmemesine dikkat edilir. Bu yüzden cenaze yalnız bırakılmaz (K.39, K.47).

Hasta yatan, öleceği anlaşılan kişiye yakın akrabaları “Altına üstüne ne koyuyorsun.” diye sorarlar. Hasta olan kişi ekonomik durumuna göre bir miktar para verir. Para o kişinin defin işlerinde kullanılırdı. Mezar kazma, yıkama, devri, mevlidi bu işlerden başlıcalarıdır. Camiye, fakirlere yardım olarak verilir (K.36, K.37, K.78, K.79, K.84, K.106, K.108).

Sabah defnedilecekse cenazenin bulunduğu odada sabaha kadar ışık yakılır. Işık bulunmazsa ateş yakılır. Ev halkı uyumadan cenazeyi bekler (K.47).

Cenazenin olduğu yerde kırkı çıkmamış çocuk ağırlık basıp ölmemesi için yere yatırılmaz. Gebe bir kadın da yere oturmaz, ayakta bekler. Aksi hâlde çocuğu düşer. Bu yüzden gebe kadınlar mümkünse naaşın bekletildiği çadırdan başka bir çadıra gider (K.47).

Bir kişinin cenaze işlemlerinin yapılabilmesi için doğması, sesini çevresine duyurması gerekir. Anne karnında ölen çocuklar için cenaze töreni yapılmaz, selası verilmez (K.59).

Ölen kişinin cenazesine herkes bakmaz, ancak uzun süredir göremeyen yakınları son kez görmek isterdi. Ölen kişi erkekse kadınlar, kadınsa erkekler bakamazdı. Günümüzde cenazeye bakma işi eskiye göre artmıştır (K.42, K.84).

Toroslarda Aslanköy’e bağlı Tapır Yaylasında yaşamış olan Sultan Ana “Sevilmeyen biri öldüğünde, saçlarının karışacağına, yüzünün, bedeninin kararacağına, can almaya gelen ölümün o insanı iyice hırpalayarak, onu zorla boğduğuna inanıyor. Ölen birinin yüzü hiç bozulmamışsa, saf, temiz ve duru ise, ölümün ona çok saygılı davrandığına inanıyor.” (Şahin, 2011, s. 70).

2.2.1.3.2.2. Ölüm Olayından Sonra Yapılan İşlemler

Ölen kişinin çenesi çatılır. El ve ayak parmakları bir bezle sarılır (K.22, K.37). İçel’de “Ölünün ağzından fena koku gelmesin ve ölü fena görünmesin diye ölünün çenesini başından bağlarlar.” (Uğur, 1948, s. 22).

Ölen kişinin akrabaları yakın bir yerde ise bazı kişiler ölüm haberini vermek için gönderilirdi. Gidilecek yer çok ve birbirinden uzaksa birkaç kişinin gönderildiği de olurdu. Günümüzde ölüm haberi cep telefonları aracılığıyla akrabalara duyurulmaktadır (K.11, K.37, K.108).

Ölüm haberi, ölen kişinin yakın akrabalarına duyurulurken dikkatli davranılır. Önce bu kişiye aynı evdelerse yemek yedirilir, çay içirilir. Çünkü, ölüm haberini duyduğunda üzüntüsünden yemek yiyemez (K.21).

Ölüm haberini alanlar hemen cenaze evine gelirler. Cenaze kalkmadan yetişmeye çalışırlar. Ölen kişi için “Allah rahmet etsin.”, ölen kişinin yakınlarına da “Başın sağ olsun.” denir. Gelmeyen, geç gelen akrabalar ayıplanır (K.22, K.37, K.39, K.40).

Cenaze evden çıktığı zaman bir tabak bulgur, üstüne de bir kelle soğan, bir bardak yağ konarak birisine verilir. Bu ölen kişinin azığıdır. Ayakkabısı birine verilir. Ayakkabıyı verecek bir kişi bulunmazsa yakılır (K.47, K.79, K.97, K.114). Ayakkabı bir yere gidilirken mecburen giyilmesi gerekir. Bu uygulamada ölen kişinin ayakkabı için tekrar gelmemesi amaçlanmış olabilir.

Ölü çıkan çadırın yeri değiştirilir. Çadır sökülerek başka bir yere kurulur (K.77, K.120). Bu uygulama “...ölünün hortlaması veya birtakım kara güçlerin ev halkına musallat edebileceği inancından kaynaklanmaktadır. Bu uygulamalarla onlara şaşırtma verilmek istenmektedir.” (Kalafat, 1996b, s. 31).

“Hasta son nefesini verince evde ağıt ve figanlar yükselir. Ölenin yanında bulunan kişilerden tecrübeli ve yaşı yetik kişi ve kişiler ölenin giysilerini ön taraftan elleriyle yırtarlar. Kollarını yanlarına yatırır. Bacaklarını birleştirip uzatırlar. Ayak baş parmaklarını birleştirip bir bez parçasıyla bağlarlar. Ağzı kapalı vaziyette bir bezle, alt çenesinden başına doğru bağlarlar. Cenazenin üzerine ince beyaz bir çarşaf örterler ve başında beklerler.” (Çabuk, 2008, s. 108).

Cenaze sahipleri cenaze işleri nedeniyle hayvanlarıyla ilgilenemediğinden akrabaları, komşuları taziye gelenler azalınca kadar hayvanların bakımıyla, beslenmesiyle ilgili işlerde yardımcı olurlar (K.59).

2.2.1.3.2.3. Yıkama ve Kefenleme

Eski Türklerin ölülerini İslamiyet'te olduğu gibi yıkayıp temizledikleri, 'eşük' ismi verilen kefenlere sardıktan sonra tabuta koydukları sonra da bir araba ile mezara götördükleri kaynaklarca ifade edilmektedir (Günay & Güngör, 2007, s. 114; Özarslan, 2002, s. 227).

Cenaze yıkamada kullanacak su getirilirken su kabı yere konmadan getirilir. Bu amaçla kullanılan su kabını yere koymak günahdır (K.106).

Suyu ısıtmak için kazan kurulur. Su iyice kaynatılmaz, ılıştırılır. Normal bir insanın yıkanabileceği sıcaklıkta olur. Ölünün yıkanacağı su ısıtılırken içine murt çalısı yaprağı konulur (K.33, K.45, K.39, K.59, K.82, K.150).

Su ısıtmada kullanılan kazan işi bittikten sonra ters çevrilir, altına içi su dolu bardak ya da su kabağı konur. Ertesi gün sabahleyin erkenden gelir bakarlar. Ölen kişi suyu gelir içer, içine kirpiğini atarmış. Su üç gün bu şekilde durur. Böylece ölen kişinin gözü geride, evde kalmaz, umudunu keser (K.23, K.45, K.82, K.106, K.108, K.114, K.120, K.150). Kalafat'a (1996a, s.172) göre "Cenaze'nin yerine su konulması 'su kültü' ile izah edilebilir." Kazanın ters çevrilmesi ile halk diğer âleme mesajlar verir. Olacak bir olayın olmaması dileğini iletir. Ölüm olayının, yerini yaşamaya bırakması istenilmiş olur (Kalafat, 1996b, s. 51).

Yıkamadan artan su ile sevap olur düşüncesiyle herkes elini yüzünü yıkar (K.82).

Yıkama işlemini oba içinden yıkamayı bilen kişiler yapar. Bunu yapabilecek kişi yoksa en yakın köye gidilip imam getirilir. Ölen kişi kadınsa aşiret içerisinde yıkamayı bilenler olur, yoksa yine köylerden bu işi bilen kadınlar getirilir. Çoğu zaman dışarıdan adam aramaya gerek duyulmaz, oba içerisinde ölü yıkamasını bilen kişiler olur. Yıkayan kişilere ölen kişilerin yakınları yardımcı olur (K.2, K.8, K.9, K.11, K.13, K.15, K.22, K.40, K.45, K.47, K.48, K.56, K.59, K.64, K.75, K.87, K.92, K.100, K.108, K.139, K.140).

Bulgar dağındaki Yörüklerde, cenaze dini törenle yıkanır. Ölünün yıkandığı yerde gece bir ateş yakılır (Yalman, 2000, C. I, s. 278).

Cenazenin elleri yıkanır. Ağızına, burnuna su verilir. Abdest aldırılır. Sağ tarafından başlanarak yıkanır. Cenaze yıkanırken ve kefenlenirken ölen kişiyi incitebilecek sert hareketlerden kaçınılır (K.149).

Cenaze yıkayan kişiye hakkı geçmesin diye bir şeyler verilir. Kabul ederse para verilir. Yıkayan kişi ile helalleşilir (K.77, K.84).

Cenaze çadırın kenarında yıkanır. Cenazeyi yıkamak için çadırın bir tarafına karaltı edilir, etrafı çulla çevrilerek örtme yapılır. Genellikle kırmızı renkli çul tercih edilir. Cenaze yere değil de yüksek bir yere konarak yıkanır (K.3, K.40, K.59, K.77, K.149).

Yıkama sırasında suyu dökmek için Allah'ın kendi yapısı olduğundan su kabağı, kernip kullanırdı. Bunun bir nedeni de kap olmamasıydı. Kernip yerini zamanla bakır taslara bırakmıştır (K.35, K.39, K.55).

Türklerin eski tarihlerden beri cenazenin defnedilmesinde kefen kullandıkları bilinmektedir. Divanü Lügat-it-Türk'te ölü beylerin ve hanların üzerine "esük" adı verilen bir kumaş örtüldüğü konusunda bilgiler vardır. Ölen kişinin kıyafetleriyle gömülmesi de Türklerde görülen âdetlerdendir. (Roux, 1999, s. 241). Uygurlarda, ölen kişi giysileriyle gömülürken İslâmiyet'ten sonra ölüyü temizleyerek kefene sardıktan sonra defnetmek yaygın hâle gelmiştir (Rahman, 1987, s. 311).

Ölüme hazırlık olarak yaşlı kişiler çadırında bir top kefen bezini hazır bulundururlar. Çuvallardan birinin içinde "ölümlük dirimlik" dedikleri defin işlemlerinde kullanılacak para, kefen, koku vs. olur. Kefen bezinin içine güzel kokması için üzerlik konulur. Önceden ulaşım imkânları az olduğundan, Yörüklerin kışlak ve yaylakları yerleşim yerlerine uzak olduğundan kefen bulundurmak zorunluluktadır. Kefen bezinin maddi değerine göre her yıl fitresinin verilmesi gerekir. Kefen bezi bulundurmanın sevap olduğuna inanılır. Kefen yanında havlu, çarşaf, sabun da hazır bekletilir. Kefen ölenin evinde, yakınlarında yoksa bir adam görevlendirirler. Bu kişi atla gidip kefeni alır gelir. Komşularda kefen bezi varsa daha sonra yerine yenisini almak şartıyla istenebilir (K.22, K.36, K.37, K.47, K.56, K.59, K.78, K.87, K.89, K.101, K.102, K.108, K.139).

Erkek ve kadınların kefeni beyaz renkte olur. Kadınların kefeni 5 parça, erkeklerin kefeni 3 parçadan oluşur. Ölen kişi kadınsa yüzene yeşil yağlık örterler. Başına, alına çember bağlarlar. Avuçlarına kına dökülür. Erkeklerin üzerine al örterler. Al örtü birlikte gömülmez, geri alınır (K.23, K.33, K.56, K.149, K.150, K.158). Uygur Türklerinde de benzer şekilde kefen erkekler için 3, kadınlar için 5 parça beyaz kumaştan oluşmaktadır. Kefen demir iğne ile dikilmez. Kefenlik kumaştan iplik çekerek onunla birbirine ulanır (Rahman, 1987, s. 312).

Kefen yakasız olur. İğne kullanılabilir; ama düğüm atılmaz. Kefenlendikten sonra üç yerinden bağlanır. Gömülmeden önce bağlanan ipler çözülür (K.150).

Kefenlendikten sonra yakın akrabalarından ölen kişinin yüzünü son bir kez daha görmek isteyen olduğunda bu kişilerin bakmalarına izin verilir (K.59).

2.2.1.3.2.4. Cenazenin Taşınması

Tabut olmadığı dönemde cenaze salla taşınırdı. Ormandan kol kalınlığında iki sal kesilir. Bunu yapmak mümkün olmazsa çadır direkleri sökülür. Direklerin arasına çul serilir ve kısa ağaçlarla sıkıştırılır. Yapılan bu sal tıpkı çocukların yatırıldığı, çadır direkleri arasına kurulan beşik gibidir. Ölen kişi salın üzerine konulur. Çek ipi ile sarılır. Üzerine kilim atılır. Dört kişi yüklenir götürür. Cenaze taşımının sevap olduğu düşünüldüğünden cenazede bulunan erkekler sırayla salı omuzlar. Omzuna alırken de “Allah rahmet eylesin.” derler. Mezarlık ne kadar uzak olursa olsun cenaze omuzda taşınırdı (K.2, K.3, K.13, K.21, K.22, K.31, K.36, K.40, K.45, K.56, K.59, K.64, K.84, K.89, K.95, K.105, K.108, K.113, K.120, K.139, K.140).

Kişi ölmeden önce, öldüğünde cenazesinin üzerine örtülecek kilimi dokur, yakınlarına “ölü sargım olsun bu benim” diye vasiyet eder. Çoğu zaman gelin olan kızın çeyizinde olur, bu çul olmadan gelin gitmez. Ölünün üzerine örtülen kilim ince olur. Bu kilim günlük işler için kullanılmaz, ilk olarak cenazenin üzerini örtmede kullanılırdı. Evlerinde bu kilimden olmayanlar cenazede kullanmak için başkasından ödünç aldığı da olurdu. Cenazenin üzerine örtülen bu örtüye “sümük sargılığı”, “ölü çulu” gibi adlar da verilmektedir. Kilim örtüldükten sonra cenaze ile birlikte sala çek ipi ile bağlanır. Günümüzde kilim yerine battaniye kullanılmaktadır (K.23, K.40, K.56, K.64, K.79, K.82, K.108, K.130, K.136).

Cenazeye kısmet olan eşyalar evde durdurulmaz. Salın ya da tabutun üzerine konan kilim evde kullanılmaz. Cenaze kalktıktan sonra yıkanıp temizlenerek bir camiye serilir. Sal da kullanılmaz. İhtiyacı olana verilir ya da atılır (K.21, K.22, K.31, K.33, K.40, K.56, K.64, K.79, K.82, K.117, K.150).

Cenazenin salını kaldırmakta, taşımakta zorlananlar, ölen kişinin ağır gelmesini onun günahının çok olmasına bağlarlar (K.2, K.31, K.32, K.37, K.38, K.40, K.47, K.84, K.150). Ölüyü yerden kaldırırken ağır olursa ağır basmış, derler. Ölüsü ağır gelenin tabutuna gümüş para bağlandığında hafifler (K.33, K.47).

Cenaze mezara götürülürken çok hızlı davranılır. Sal nöbetleşe taşınır, hızla yürünür. Topluluktakiler, sık sık “Allah rahmet eylesin.” derler (K.139, K.140).

2.2.1.3.2.5. Cenaze Namazı

Konargöçerler içinde hocalık yapabilecek, namaz kıldırarak kişiler olur. Böyle kişiler yoksa olan obalardan, köylerden hocalık yapabilecek kişiler namazı kıldırır. Cenaze namazı, herkesin toplandığı mezarlıkta kılınır. Cami yakındaysa camide kılarlar (K.15, K.21, K.55).

2.2.1.3.2.6. Gömülmesi ve Mezarlıkta Yapılan İşlemler

Göç esnasında, yaylakta, kışlakta ölen kişi, nerede ölmüşse oraya en yakın mezarlığa defnedilir. Yakınlarda köy varsa cenaze köy mezarlığına defnedilir. Yerleşim yerlerine uzak yaylalarda bulunan eski mezarlıklar da kullanılmaktadır. Göç esnasında ölen kişilerin defin işleminden sonra göçe devam edilir ya da köy muhtarından izin alınarak birkaç gün kalınır, taziye gelenler karşılanırdı (K.2, K.3, K.8, K.9, K.13, K.15, K.21, K.43, K.45, K.46, K.48, K.55, K.56, K.59, K.75, K.78, K.79, K.89, K.95, K.108, K.120, K.136, K.139, K.157). Böylece göç yollarında, yaylak ve kışlaklarda Yöröklere ait mezarlar vardır. Mezar yerlerinden yola çıkarak yaylakları, kışlakları ve göç yollarını tespit etmek mümkündür.

Cenaze nerenin mezarlığına defnedilecekse o yerin imkânlarından faydalanılır. Belediyelik bir yerse belediyenin sunduğu hizmetlerden yararlanırlar. Köy muhtarı ve köylüler cenazeyi kaldırmada konargöçerlere yardımcı olurlar. Ölen kişiler, imkânlar ölçüsünde atanın dedenin defnedildiği mezarlığa defnedilir. Yakın akraba mezarlarının bir arada olmasına çalışılır (K.19, K.21, K.31, K.75, K.77, K.127).

Kadınlar çoğu zaman defin sırasında mezarlığa gelmez, daha sonra ziyaret edip dua okumak için gelirdi. Yine de çok yakın akrabalarından özellikle yaşı ilerlemiş kadınların defin sırasında uzakta durup izlediği olurdu (K.21, K.59).

Mezar kazan kişiye hakkı kalmasın diye para verilir. Mezar kazanın hakkı helal ettirilmezse ölen kişinin huzursuz olacağına inanılır. Mezar kazılırken açılan çukurun kenarı oyulur. Ölen kişi kadınsa, ölümlle birlikte nikâh biteceğinden kocası mezara koyamaz. Kadını nikâh düşmeyecek birisi, kardeşi, dayısı, amcası mezara indirir. Ölen kişi buraya sağ omuzu üzerine yan yatırılır. Ölen kişinin arkasına sapıtma tahtaları

dizilir. Tahtaların arasından toprak girmemesi için murt dalı serilir. Ölen kişinin ağzına toprak girmemesi gerekir. Tahtanın yerini zamanla briket, hazır beton kalıplar almıştır (K.21, K.22, K.31, K.40, K.84, K.139, K.143, K.150).

Elbeyli aşiretinde mezarı kazanlara yemek yedirilir (Yalman, 2000, C. I, s. 31). Bulgar dağında yaşayan Yörüklerde mezar kazanlara ücret verilmez, mezar kazma ortak bir görev olarak kabul edilir (Yalman, 2000, C. I, s. 278).

Murt çalısının (mersin) cennet takımı olduğuna inanılır. Murt yaprağı kurutulup saklanır. Mezarlığa gidildiğinde mezarın üstüne serpilir, varsa murt dalı konulur. Böyle yapmanın sevap olduğuna inanılır (K.33, K.48).

Konargöçerler, yarı yerleşik hayata geçmeden önce ölen yakınlarını belli bir yere taşıyamazlardı. Zaten yerleşikler gibi bir yere, toprağa bağlı değillerdi. Bu açıdan sınırları belli bir coğrafyaya bağlı memleket mefhumu onlar için söz konusu değildir. Yakınlarını defnettikleri yerler gelecek yıllarda da göçecekleri memleketlerdir. Arazi satın alıp, kalıcı konutlar yapıp yerleşik hayata geçilmeye başlandığında memleket kavramı oluşmuş ve gelişmiş; ölen kişilerin de memleketlerinde defnedilmesi yoluna gidilmiştir. Ulaşım imkânlarının eskiye göre artması da bunu kolaylaştırmıştır (K.18, K.36, K.40, K.60, K.64, K.76, K.78, K.108, K.127).

Ölmeden önce nereye, kimin yanına defnedileceğini vasiyet edenlerin istekleri yerine getirilmeye çalışılır (K.18, K.36, K.60, K.64, K.76).

Yörükler ölen kişiyi defnettiklerinde mezar yeri belli olsun, kaybolmasın diye başucuna ağaç dikerler. Zamanla bu mezarlar çevredekilerce kutsal kabul edilir, kenarındaki ağaca da bez bağlanır. Mezarın üstüne çiçek, gül dikilir (K.33, K.40, K.42).

Öldürülen kişilerin gömüldüğü mezarları dışında, öldürülüp kanının aktığı yere de taş yığılarak “kan mezarı” yapılır. Yaylaların pek çok yerinde kan mezarı bulunmaktadır. Yıldırım düşmesi sonucu ölenlerin öldüğü yere benzer şekilde “makam” yapılmaktadır (K.2, K.85, K.129, K.130). Radloff’a göre “döşüt-makam” yapma uygulaması çok eski bir Türk geleneğidir (Altınkaynak, 2002, s. 235).

2.2.1.3.3. Defin Sonrası

2.2.1.3.3.1. Cenaze Evi

Cenaze evine gidip ölen kişinin yakınlarına “baş sağlığı dileme” için “taziyeye gitmek”, “baş sağlığına gitmek” gibi ifadeler kullanılır. “Baş sağlığı dileme, sözün

etkileyici ve sağaltıcı gücünden yararlanarak hem acıyı, hem de yası azaltmaya yönelik bir âdettir.” (Örnek, 2000a, s. 226). Baş sağlığı dilemek toplumsal bir görev, bir âdettir. Bu davranışın temelinde de sosyal ilişkiler ve dayanışma ruhu yatmaktadır. Anadolu’nun her yerinde baş sağlığı, sabır dileme; taziyede bulunma oldukça yaygındır. Çünkü ölü yakınlarının yalnız bırakılmadığı, acısının paylaşıldığı, toplumsal birlik ruhunun devam ettiği mesajı verilmektedir (Altun, 2004, s. 357).

Ölenin yakınlarına baş sağlığı dilemeye gelmek dostluk göstergesi, dostluğun gereği olarak görülür. Gelenler “başın sağ olsun”, “Hüküm Allah’ın emri. Geçenlerimize Allah rahmet eylesin.” gibi kalıplaşmış ifadeler kullanırlar (K.10, K.56).

Bulgar dağında yaşayan Yörüklerde de ölü çıkan eve ertesi gün ekmek ve yemek göndermek âdettir. Ölü gömüldükten sonra masrafları komşular tarafından karşılanan ve “kazma takırtısı ziyafeti” adı verilen bir ziyafet verilir. Ölüyü gömen topluluk da bu ziyafette bulunur (Yalman, 2000, C. I, s. 61, 278).

Konargöçerlerde ölen kişinin yakınları cenazeyi defnettikten hemen sonra, kalabalık dağılmadan, hoca gitmeden “sin kurbanı” keserler ve kurbanın etinden yapılan yemekleri cenaze törenine gelenlere, kabir eşenlere sunarlar. Taziyeye gelenlere, defin işlemini yerine getirmekten dönenlere yemek çıkarılır. Bazı kişiler sağlığında sin kurbanının kesilmesini vasiyet ederler. Daha sonra sin kurbanı ölüme, seviniliyormuş gibi algılanmış terk edilmeye başlanmıştır (K.2, K.7, K.11, K.23, K.37, K.56, K.78, K.79, K.87, K.106, K.139, K.140).

Ölenin yakınlarına, taziyeye gelenlere yemek yapma, üç gün dışarıdan yemek getirilmesi uygulaması çadır sayısı az olduğuunda mümkün olamamaktadır. Bu durumda ölenin yakınları yemeği kendileri hazırlamak zorunda kalmaktadır. Yemek verme ziyafet çekme anlamında değil, gelen misafirlerden aç olanları doyurmak içindir. Bunun yanında konargöçerliği yaşamış bazı kaynak kişiler cenaze evinde üç gün yemeğin pişirilmediğini, komşulardan yemek geldiğini söylemektedir (K.45, K.59, K.64, K.78, K.81). Cenaze evine 3 gün yemek götürme, bir yönüyle komşuluk ilişkileri bağlamında olurken bir yönüyle de ölümün ölü evindeki yiyecek ve içeceği bozduğu tasarımına dayanmaktadır (Örnek, 1979, s. 91).

Ölüm haberini duyan kişiler başsağlığına gelir. Ölümden sonraki ilk üç gün kalabalık olur. Özellikle uzaktan gelen kişilere yemek çıkarabilmek için hemen koyun ya da keçi kesilir. Taziye gelen kişilerin sayısı bilinmediğinden, gelip gitmeler devam ettiğinden kimsenin aç kalmaması için yemek çok yapılır. Yemeğin artması gerekir (K.9, K.31).

Kuran okumasını bilenler ya da çağrılan imamlar ölenin ruhu için Kuran okur. Özellikle ölümden sonraki ilk günlerde Kuran sıklıkla okunur (K.19, K.31, K.56).

Ölen kişinin yakınları hoca çağırır. Hoca 5-7 kişi ile birlikte ölen kişinin devrini sürer. Buna ıskat, devir ıskat, savım salat da denmektedir. Kılmadığı namazı, tutamadığı orucu, tutamadığı yemini (yemin savım) yaşadığı yıla göre hesaplanır. Ergenlik çağına kadarki zaman hesaba dâhil edilmez. Bu işlemi yapan hocalara para verilir, hocalar da fakirlere dağıtırdı. Ölen kişinin bıraktığı alt üst parası paylaşılır. Bir kısmını hocalar alır, bir kısmı da fakir fukaraya dağıtılır. Ölenin yemin savım parası da verilir. Bu uygulamalar günümüzde büyük ölçüde ortadan kalkmıştır (K.2, K.36, K.37, K.38, K.40, K.56, K.78, K.81, K.84, K.101, K.106, K.127, K.139, K.154, K.155).

2.2.1.3.3.2. Belirli Günler

Üç, yedi, kırk, elli iki gibi özel günlerin boş geçirilmeyip bu günlerde çeşitli faaliyetlere girişilmesinin temelinde söz konusu sayılara kazandırılmış olan dinsel, büyüsel ve geleneksel nitelikler yer almaktadır (Örne, 1979, s. 78). Ölenler için 3, 7, 40, 52 ve seney-i devriye gibi takvime bağlı uygulamalar Gök Tanrı/Ulu Tanrı inancının uzantılarıdır (Kalafat, 1996b, s. 37).

Bazı uygulamaların dinde yeri olmasa da, hocalara sorulup böyle bir uygulamanın olmadığı duyulsa bile uygulamalar gelenek hâlini aldığından, yüzyıllardır sürdürüldüğünden ölen kişinin yakınlarının içleri rahat etmez, çevrelerinden bu uygulamaların yapılması konusunda beklentiye de karşılamak amacıyla uygulamalara devam edilir. Özellikle, ekonomik durumu iyi olanlar bu günlerin gereklerini yerine getirirler (K.19, K.39).

3. gün mevlidi yapılır. Mevlitte etli yemek verilir. Ayrıca bu günde helvası da yapılmaktadır (K.2, K.9, K.18, K.19, K.31, K.40, K.45, K.55, K.59, K.81, K.82, K.88, K.129, K.139). Böylece bu mevlit yemeği ile birlikte “cenaze evinde 3 gün yemek yapmama” uygulaması sona ermiş olur

İçel’de tespit edilen inaniş’a göre “Ölümün üçüncü günü yapılan can helvası yapılmazsa ölünün ağzının köpüğü gitmez ve ölü de muzdarip olurmuş.” (Uğur, 1948, s. 25). Kalafat’a (1996a, s. 161) göre 3 sayısı Gök tanrı İnanç Sisteminin uzantılarıdır.

7’inde kurban kesilir, yemek verilir, mevlit okutulur. Bu güne “7 kırkı, yediliği” de denmektedir (K.9, K.11, K.22, K.23, K.31, K.59, K.64, K.81, K.106, K.115, K.129).

Bulgar dağında yaşayan Yörükler arasında ölünün canı için yedi gün sonra çörek dağıtmak, helva dökmek âdettir (Yalman, 2000, C. I, s. 278).

40. günde kurban kesilir, yemek yapılır, mevlit okutulur (K.9, K.11, K.18, K.55, K.59, K.64, K.81, K.92, K.129, K.139, K.140).

Doğumda olduğu gibi ölümden de erkeklerin kırkı kadınlara göre daha erken çıkar. Ölen kişi erkeksen 40 gün dolmadan 30 gün geçince 40'ı yapılabilir. Kadın olursa kırk günün dolması gerekir (K.21, K.22, K.36, K.106, K.121).

40'ı burnu düşmeden okutulur. 37, 38'de kırkı okutulur. Burnu düşmediğinde yapılan yemeklerin kokusunu alabilir (K.23).

Eşi ölen erkeklerin 40 gün kısmetinin açık olacağına inanılır ve 40 gün geçtikten sonra yeni bir eş bulması zor olur (K.139, K.140). Günümüzde, eşinin ölümü üzerinden çok vakit geçmeden, yası sürerken evlenenler çevreleri tarafından ayıplanmaktadır.

Kırkıncı günündeki uygulamaların ölen kişinin cesedinin durumuyla ilişkili olduğu görülmektedir. Nitekim Kazak ve Kırgız Türklerince, ölen kişinin cesedi, ölümün kırkıncı gününe kadar mezarda bozulmadan durur ve ancak kırk birinci günden itibaren bozulmaya başlar. Bundan dolayı da Türkler ölümün kırkıncı gününe önem vermişlerdir (Aça, 1999, s. 26).

52. günde ölen kişinin etle kemiği ayrılır (K.33, K.38, K.40, K.83, K.115, K.140). Bu günde mevlit okutanlar, yemek verenler olduğu gibi hiçbir şey yapmayanlara da rastlanmaktadır (K.9, K.31, K.40, K.56, K.59).

Ölümün yıl dönümünde yapılan uygulamaların ölen kişinin ruhuyla ilgili olduğu söylenebilir. Nitekim eski Türkler ölen kişinin cesedinin yıl dönümünde tamamen çürüdüğüne ve ruhunun ancak bir yılın sonunda bu dünyayla ilişkisini tamamen kesip öte âlemdeki gerçek hayatına başladığına inanmaktaydı. Bu inançla da yıl dönümünde yapılanlar daha çok eğlenme merkezlidir. Kazak ve Kırgız Türklerinde âşıklar üstünlük gösterme, eğlenme gibi amaçlarla atışmalar düzenlemektedir (Aça, 1999, s. 26-29).

Ölümden sonraki ilk yıl, senesi, mevlit okutulur. Buna senelik mevlidi de denmektedir. Senesinde kurban kesip yemek yapanlar, şerbet dağıtanlar olur. Ölümden sonraki ilk yıllarda senesi yapılır, zamanla terk edilir. Herkes yapmayabilir (K.9, K.11, K.20, K.31, K.39, K.40, K.64, K.77, K.86, K.129).

Mevlit okutulması düşünülüyorsa akrabalar, köydeki tanıdıklar cep telefonuyla aranır. Köydeki kişiler çağrıldığında, gelirken köyün imamını da getirmesini söylerler. O gün geldiğinde gelen misafirlere koyun kesilir. Kesilecek koyunun sayısı, davet edilen misafirlerin sayısına göre ayarlanır (K.31).

Ölen kişinin kurbanı 3 sene Kurban Bayramı'nın arifesinde kesilir. Ölümünden sonraki ilk yıllarda mutlaka kesilir. Kurban Bayramı günü herkes kurban kestiğinden arife günü kesmenin daha makbul olacağı düşünülür. Kesilen kurbanın eti dağıtılır; kellesi, boynu hayra geçmediğine inanıldığından verilmez. Arife günü kesilen kurbanın etiyle yemek yapıp, mevlit okutarak gelenlere ikram edenler de olur (K.2, K.39, K.40, K.42, K.44, K.59, K.77, K.83, K.84, K.106, K.108, K.117, K.121, K.122, K.127).

Çukurova bölgesi konargöçerlerinde tespit edilen bu uygulama Türklerde atalar kültünü akla getirmektedir. “Esasen, hemen bütün Türk kavimleri tarihleri boyunca büyüklere saygı göstermiş ve çoğu zaman onlar, ölmüş atalarının ruhları için kurbanlar suna gelmişlerdir.” (Günay & Güngör, 2007, s. 80).

Cenaze töreninde okutulan mevlit zamanla yerini Kuran okutmaya bırakmıştır. Mevlit okunsa da bir bölümü okunmaktadır. Mevlidi dinleyenlerin ayağa kalkması, birbirlerinin sırtını sıvazlaması gibi uygulamalar zamanla ortadan kalkmıştır (K.36, K.37, K.127).

2.2.1.3.3.3. Ölünün Eşyaları

Ölen kişiden kalan kıyafetlere soyka denir. Ölünün eşyalarından, elbisesinden, ayakkabısından giyilecek durumda olanlar düşkünlere, fakirlere verilir. Çok eskiyenler evde tutulmaz; atılır ya da yakılırdı (K.3, K.11, K.40, K.59, K.64, K.108, K.150).

Ölen kişinin kıyafetini yakınları giymez ya da saklamaz. Eşyalarının hemen evden çıkarılması, dağıtılması gerektiğine inanır. Bunun nedeni ev halkının ölenin eşyasını gördükçe üzüntüsü tazelenmesin ve bir de fakir fukaraya bir an önce yetişsin, ondan sevap alınsın düşüncesiyledir. Kıyafeti verecek kişi bulunamamışsa yakılır (K.13, K.18, K.47, K.56, K.108). Örnek'e (1979, s. 75) göre ölen kişinin eşyalarını başkalarına vermenin yüzeydeki nedeni “hayır yapma” iken temeldeki neden “ölenin geri geleceği korkusu”dur.

Eskiden ölünün sırtına ihtiyacı olan fakir insanlar gayet çoktu. Elbise çok fazla bulunmuyordu. Ölen kişinin ayakkabısı, elbisesi, yatağı kolayca dağıtıldı. Daha sonra ölü sırtı giyilmemeye başlandı. Bunda hazır kıyafetlerin yaygınlaşması, ucuzlaması ve hastalık bulaşması gibi endişeler etkili olmuştur (K.13, K.33, K.150).

Ölen kişinin tespihini, tabakasını, kadınsa takısını kıymetini bilebilecek bir kişi alır, taşır. Ölen kişinin hayvanlarına ait çanları, kilimi vs. eşyaları hatıra olarak saklanır

(K.2, K.18, K.21, K.22, K.47). Kişinin ölmeden önce yakınlarına verdiği hediyeler, öldükten sonra teberik adını alır. Silahı, tespihi, aynası, bıçağı, şapkası hatıra olarak saklanır (K.2, K.18, K.42, K.59, K.92, K.139). Bazı kişiler, ölen kişiyi hatırlatır, acıları tazelenir düşüncesiyle herhangi bir eşya almak, taşımak istemez (K.21, K.22).

2.2.1.3.3.4. Yas Tutma

“Toplumsal bir durum olan yasla ilgili âdetler; bu âdetlere bağlı işlemler, kaçınılmalar acı çekenin belli etme, belirli bir süre yeni durumuna alıştırma, acısını azaltma ve giderek bu durumdan çıkarma amacına yöneliktir.” (Örnek, 1979, s. 81; Örnek, 2000a, s. 222).

Ölen kişiye saygı gösterilir. Gıyabında konuşurken olumsuz eleştirilmez. Yaptıkları güzel şeyler anılır, övülür. Kendisinden bahsedilirken “rahmetlik” denerek söze başlanır (K.2, K.9, K.17, K.18, K.19, K.87).

Yas, ölümün kırkıncı gününe kadar sürer. Yas tutan kişi ölen kişinin acısıyla kılık kıyafetini ihmal eder, güzel kıyafetler giymez. Hâl ve hareketlerine dikkat eder, çok neşeli görünmez. Ölümünden sonraki ilk günler yas tutmaya daha çok dikkat edilirken, zamanla normal yaşama dönmeye başlanır (K.64, K.115).

Kadınlarda en önemli yas göstergesi ağlamaktır. Cenaze yakını kadınlar ölüm haberi duyulduğu andan itibaren yas süresince ağlarlar. Dışarıdan bir kadın geldiğinde sarılıp ağlaşırlar. İlk bayramda ölen kişiyi anıp ağlayanlar olur. Erkeklerse saç, sakal tıraşı olmazlar. Yakınları ölenler kırk gün televizyon, radyo açmazlar. Müzik dinlemezler. Düğün yapacaklarsa ileri bir tarihe ertelerler (K.2, K.39, K.59, K.64, K.101, K.108, K.139).

Yaşı ilerlemiş, bakıma muhtaç, yıllardır yatalak olan bir kişi ölmüşse yas süresi çok uzun sürmez. Bu kişilerin ölümü bir kurtuluş, olarak değerlendirilir. Yine de toplum, ölen kişinin yakınlarının yas tutmadığını görürse onları ayıplar, uzun yıllar lafını eder. Aynı şekilde yakınlarının cenaze törenine katılmayanlar da ayıplanır (K.31, K.59, K.108, K.139, K.140).

Diğer Türk gruplarında da yas süresince eğlence yapılmadığı, eğlencelere katılmanın doğru karşılanmadığı görülmektedir. Kazak ve Kırgız Türklerinde yas süresince, yıl dönümüne kadar, eğlenmeme, toya gitmeme, gülmeme, evlenmeme söz konusu olmaktadır (Aça, 1999, s. 29). Uygur Türklerinde aile reisinin vefat ettiği evde bir yıla kadar düğün veya diğer şenlikler yapılmaz. Yas süresi bittikten sonra düğün

yapılacaksa evlenecek delikanlı önce babasının mezarına gidip dua ettikten sonra nikâh işlemleri yapılır (Rahman, 1987, s. 314).

2.2.1.3.3.5. Mezarlar ve Mezar Ziyaretleri

“Mezarlar, yapıldıkları çevre ve dönemin inançlarının, sanat anlayışı ve yeteneğinin, doğal ve sosyal şartlarının ortak ürünü olma özelliğini taşımaktadır (Boyraz, 2003, s. 35).

Ölen kişinin mezarının başına belli olması, kaybolmaması için defnedildikten sonra düzgün bir taş ya da tahta dikilir. Tahta çabuk çürümeyen ladin, meşe gibi ağaçlardan yapılır. Okuma yazma bilen varsa taşın üzerini oyarak yazı çıkarır. Mezarlığa tekrar gelindiğinde mezarın baş ucuna dikilen taşların şekillerinden mezarlar bulunur. Örneğin, “Taşın kulağında bir gez var.” denir. Bunun yanında konargöçer yaşam şartlarından dolayı dezenli bir mezar yaptırıp, hece taşı dikilemediğinden zamanla mezarlıkta nereye defnedildiği unutulmuştur. Defnedildiği yer, mezarlık bilinmekte ama hangi mezar olduğu bilinmemektedir. Göç yolu, yaylak, kışlak değiştiğinde gidilemediğinden mezarlıklar da unutulmaktadır. Başka bir konargöçer grubu gittiğinde mezarları korur, mezarın düşen taşlarını yerine koyar (K.13, K.21, K.22, K.40, K.101).

Yörüklerin yakınlarını defnettikleri bazı mezarlıkların üzerinden yol geçmiş, mezarlar sökülüş, kaybolmuştur. Öncesinde haberleri olmadığından mezarı başka yere taşıyamamışlardır (K.87, K.146). Bulgar dağında yaşayan Yörüklerde, genellikle ölümlerin mezarına pek saygı gösterilmediği, bir iki sene sonra da mezarın kaybolduğu görülür (Yalman, 2000, C. I, s. 278). Bu durum konargöçer yaşam biçiminin doğurduğu bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Konargöçerlerin mezarları geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Yaylakların, kışlakların göç güzergâhlarının zaman içerisinde değişmesi bunda etkili olmuştur. Yaylak olarak kullanılan pek çok alanda Yörüklere ait mezarlar bulunmaktadır (K.11, K.17).

Mezar ziyareti için belli bir zaman ayrılmazdı. Göçerken o bölgeden tekrar geçildiğinde mezar yeri ziyaret edilir. Yaylada ölmüş orada defnedilmişse, tekrar yaylaya gelindiğinde mezarlığa uğranılır. Yurt yeri mezarlığa yakınsa gidip ziyaret edilir (K.2, K.11, K.31, K.37).

Defin işleminden sonra, tekrar ziyarete gelindiğinde mezarın üzerine su dökülür. Özellikle, arife ve bayram günlerinde mezarlıklar ziyaret edilmeye çalışılır. Mezarın

çevresine dut, zeytin gibi kurtların kuşların yiyebileceği meyveli ağaçlar dikilir. Ziyarete gelindikçe bu ağaçlar ve mezarın üstündeki çiçekler sulanır (K.21, K.22, K.33, K.42, K.56, K.87, K.108). Mezarın üzerine, çevresine canlı ağaç dikme bozkırlarda ve yüksek yaylalarda yaşayan Türklerde görülen çok eski bir gelenektir (Roux, 1999, s. 306).

Mezarlıkların bozulmamasına, mezarların, mezarlıktaki ağaçların korunmasına önem verilir. Mezarlıktan evde yakmak için ağaç kesmek, kuru dal almak iyi sayılmaz. Gece gelip götüreceğine inanılır. Mezarlık için belirlenen araziye şahsi işler için kullanmak yine iyi sayılmayan bir uygulamadır. Mezarlıklar tuvalet olarak kullanılmaz. Mezarlığın yanından geçilirken türkü söylenilmez, radyo, teyp açılmaz (K.19, K.42, K.47, K.108).

2.2.1.2.3.6. Değerlendirme

Konargöçerler arasında ölümle ilgili inanış ve uygulamalarda İslam dininin büyük etkisi olmakla birlikte İslamiyet öncesi inanç sistemlerinin izlerine de rastlanmaktadır. İki kültür dairesindeki uygulamalar çakıştığında din adamlarına danışılmakta İslâm esasları sürdürülmeye çalışılmaktadır. İlk başlarda yaşanan hayatın şartlarına uygun olarak ölen kişi öldüğü yere en yakın mezarlığa defnedilirken günümüzde yerleşilen yere taşınmakta, buradaki mezarlık kullanılmaktadır. Öldüğü gün ve öldükten sonraki yıllarda kurban kesme, 3, 7, 40. günlerde mevlit okutma uygulamasına hâlâ devam edilmektedir. Öldüğü gün sin kurbanı kesilmekte, ölen kişi için 3 yıl arife gününde kurban kesilmeye devam edilmektedir. Ölen için belirli günlerde yemek yapma, kurban kesme eski Türk kültüründe görülen uygulamalardır. Günümüzde kurban kesme daha çok doğum, hastalıktan, kazadan kurtulma, işe girme, ev yaptırma gibi sevinilen durumlarda şükür ifadesi olarak yapıldığından, ölümde kurban kesme geleneği eskiye oranla belirgin bir şekilde azalmıştır.

Ölen kişinin vücudunun kararmaması, şeytanın yaklaşmaması, ölenin çarpılmaması için üzerine, yanına ya da yattığı yerin altına demir (tahra, balta, bıçak vs.) koyma gibi uygulamalar Türklerdeki demir kültü ile ilgilidir. Ölü çıkan çadırın yerinin değiştirilmesi, çadırın sökülerek başka bir yere taşınması gibi uygulamalar eski Türklerde gördüğümüz ölen kişinin ruhunun yaşayanlara zarar vermemesi için yaptıkları uygulamaları akla getirmektedir.

Öldürülen kişilerin gömüldüğü mezarları dışında, öldürülüp kanının aktığı yere de taş yığılarak “kan mezarı” yapılır. Yıldırım düşmesi sonucu ölenlerin öldüğü yere benzer şekilde “makam” yapılmaktadır. Bu uygulama Radloff’a göre çok eski bir Türk geleneğidir.

Ölen kişi için uzun süre yas tutma, tören yapma, dağ başlarında yas süresince her gün imam çağırma, konargöçer yaşam biçiminde mümkün olmadığından bu durum fıkralara konu olmuştur. Ölümü düşündüren ön belirtilerde hayvanların hareketleri, çıkardıkları sesler önemli bir yer tutar. Buradan yaşam biçiminin inanışlar üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşabiliriz.

Ölüm olayında konargöçer obalar, yerleşik köylüler bir araya gelmektedir. Yaşamın bu zor aşamasında herkes birbirine yardımcı olmaya, birbirlerini teselli etmeye çalışmaktadır. Yıkama, kefenleme, defin konusunda yerleşikler konargöçerlere yardımcı olmaktadır. Farklı konargöçer gruplar hayvanların bakımında, korunmasında cenaze sahibi aileye destekte bulunmaktadır.

Ölümünden sonra uzun süre yas tutulmamaktadır. Hayvanların bakımına, otlatılmasına mecburen ara verilmeden devam edilmektedir. Mezar yerleri zamanla kaybolmakta sadece nerede öldüğü, nereye gömüldüğü yer olarak hatırlanmaktadır. Günümüzde düzenli mezar yapıldığından, mezar taşına ölen kişilerin bilgileri yazıldığından bayram arifelerine mezarlık ziyaretleri yapılabilmektedir.

2.2.2. Dinî- Millî Kökenli Törenler

2.2.2.1. Sünnet Törenleri

Çocukları sünnet etmek İslâmdan önce Araplar’da uygulanan bir töre idi, İslâmiyet’ten sonra bu töre sürdürüldü. Sünnet İslâm ve Yahudi dinleri dışında Okyanusya, Afrika kavimleri, Amerika yerlileri gibi bazı toplumlarda da uygulanır (Boratav, 1999, s. 159).

Sünnet olan çocuk artık çevre nazarında “erkek” olmuştur. Yaramazlık yaptığında, ağladığında sünnet olduğu hatırlatılır. Çünkü sünnet erkeklik çağının ilk basamağıdır. Çocukluktan kurtulma hududunu işaret eden bir rit ve pratiktir (Erdentuğ, 1977, s. 44).

Çocuk 6-7 yaşında sünnet ettirilir. Büyümesi aklının ermesi beklenir. Çocuğun neden sünnet olduğunu sebebiyle birlikte bilmesinin önemli olacağı düşünülür. Mayasır varsa, daha küçük yaşta sünnet ettirirler (K.11, K.56, K.101).

Sünnet daha çok yazın, yaylaklarda yapılır. Daha çabuk iyileştiği için eylül ya da ekim ayında çocuklar sünnet ettirilir. Yayladayken otların kuruduğu, kışlak yurduna göçmeye yakın son güzde kestirilirdi (K.13, K.21, K.56, K.79, K.101).

Konargöçer hayattayken kirve tutmak yaygın değildi. Kirve olmakla birlikte, kirvelik ilişkilerine çok önem verilmezdi. Kirve çocuğa hediye almazdı. Yerleşik hayata geçişle birlikte kirve tutma yaygınlaşmıştır (K.3, K.9, K.19, K.31, K.127, K.137).

Kirve olan kişiler samimi olan kişilerdir. Yakın akrabalarından kirve olabilir. Yerleşik köylülerden, özellikle kışlak ya da yaylak yerinin kiralandığı köylerdeki samimi olunan kişilerle kirve olunur. Aynı yaylaya çıktıkları köylülerden, diğer konargöçer aşiretlerden kirve bulurlar. Kirve bulunmazsa çocuğun dayısı, amcası kirve olur. Kadınlar kirve olmazlar. Yıllarca aynı yaylada, kışlada kaldıklarından kirve olan kişiler birbirlerini yakinen tanır. Bazı Yörüklerde kirve sünnet masrafını karşılar, kirvesi olduğu çocuğa çeşitli hediyeler alır (K.8, K.21, K.22, K.36, K.40, K.59, K.64, K.79, K.80, K.115, K.129, K.137). Çocuğun kirvesine çekeceğine, onun özelliklerini taşıyacağına inanılır. Bu yüzden çalışkan, eli çabuk kişilerden kirve seçilir. Tembel adamları kirve yapmazlar (K.19).

Sünnet edilmeden önce çocuğa güzel kıyafetler giydirilir. Kirve tutulmuşsa kıyafetini kirvesi alırdı. Sünnetten önce çocuk ata bindirilip gezdirilir. Sünnet törenine katılan misafirler için hayvan kesilir, sac kavurması yapılır. Çocuk sünnet olduktan sonra topluca yemek yenir (K.36, K.40, K.115).

Sünneti abdallar yapardı. Abdallar yazın yaylaklara çıkan konargöçerlerin yanına gelir, çadırları gezerdi. Abdal geldiğinde evde erkek olmasa bile evin kadını çocuğun sünnetine karar verip sünnet ettirebilir. Sünnet olmayan çocuklar sünnet ettirilirdi. Sünneti yaparken kükürt gibi bir şey eker. Sünnet olan çocuk çok bağıırdı. Haftalarca yatardı. Şişer, yara olurdu. Uzun süre yürüyemezdi. Sünneti yapan abdala sabun, para, havlu gibi hediyeler verilirdi. Sünneti abdallar yaptığından abdallara günümüzde de kirve diye hitap edilmektedir (K.8, K.9, K.10, K.13, K.19, K.31, K.40, K.56, K.79, K.101, K.115, K.127).

Günümüzde, çocuklar sağlık kuruluşlarında sünnet ettirilmektedir. Kirve tutulmakta, tören yapılacaksa imam çağrılmakta, mevlit okutulmaktadır. Ekonomik durumu iyi olanlar daha gösterişli sünnet töreni yaparlar. Sünnet olan çocuğa ailesi hediye olarak sürüden hayvan verir (K.8, K.11, K.21, K.31, K.56, K.101, K.129).

“Hayta’larda çocuğun gezdirildiği atı, çocuk sünnet zamanı indikten sonra biri binip kaçııp bütün halk atlıyı taşta tutar. Adana civarındaki Karakoyunlulara, Arap âdeti

olan Kivre (Kirve)lik müessesesi girmiş, Kivre, çocuğa bir kat elbise yaptırmıştır. Çocuğu tutar, sünnet ettirir. Anadan babadan üstündür. Sünneti müteakip, kivresi Abdal'ın davulunun üstüne 50-100 lira atar. Bütün davetliler de buna iştirak eder. Çocuğa hediye verilmiyor. Diğer aşiretlerde hediye çocuğa verilir.” (Eröz, 1991, s. 60).

2.2.2.2. Askere Uğurlama, Asker Karşılama Törenleri

“Türk halkı askerliği kutsal bir görev sayar. Askerlik çağına gelmiş delikanlının askere yolcu edilmesi, askerlik dönüşü karşılanması bir gelenektir. Askerlik, delikanlının askere gideceğinin belli olmasından, askere uğurlanmasından, şiirlere konu olmasından, ardından ağıt yakılmasından, gönderdiği mektuplara, karşılanmasına kadar geleneği olan bir geçiş dönemidir. Her törende olduğu gibi askerliğin etrafında da bir âdetler, inanmalar, pratikler zinciri oluşmuştur.” (Artun, 2000, s. 41).

Eskiden askerlik süresi daha uzundu. 24 ay, 36 ay askerlik yapanlar olurdu. Yemen'e askere gidenler 9 sene evlerine dönememişlerdir. Beş sene, yedi sene askerde kalan dedelerinin olduğunu ifade edenler vardır (K.8, K.21, K.33, K.107, K.137).

1950'li yıllardan önce motorlu araçların yaygın olmadığı dönemde askeriyede taşımacılık için deve bulundurulmaktadır. Deve bakımını, havutlarının onarımını iyi bildiklerinden deve koluna daha çok Yörüklerden asker seçmişlerdir (Şanlı, 2012, s. 33).

Konargöçerler sabit bir mekâna bağlı olmasalar da belli bir yerin nüfusuna kayıtlıdır. Celp kâğıtları köye gelir, köylüler de Yörüklere teslim ederken “Gözünüz aydın oğlunuz askere gidiyor.” derler. Yaşı gelen kişiler bağlı olduğu askerlik şubesinden işlemlerini tamamlar ve askere gider. Erkek çocuklarını askere geç göndermek için nüfusa 3-4 yıl geç yazdıranlar olur. Böylece erkek çocuklar daha uzun süre hayvancılıkla uğraşırlar, evlenip çocuklarını biraz büyüttükten sonra askere giderler (K.2, K.40).

Askerlik çağı gelmesine rağmen gitmeyenler asker kaçağı durumuna düşer. Yeni evlenenler, küçük çocukları olanlar, hayvanlarına bakacak akrabası olmayıp iş gücüne ihtiyaç duyanlar askere hemen gitmek istemezler. Askerler zaman zaman çadırlara gelerek, göç yolları üzerinde durdurarak asker kaçağı olup olmadığını kontrol eder. Özellikle konargöçerliğin sürdüğü dönemlerde askere gitmeyip saklanan olmaktadır. Yerleşim yerinden uzak olma, uzun yıllar saklanmayı mümkün hâle getirmiştir. Ömür boyu saklanarak askere gitmeyenler çıkmıştır. Çobanlar dağda ateş yaktıklarında asker

kaçakları ateşe gelirdi. Yakalanırsınız korkusuyla kendi başlarına ateş yakmazlardı (K.21, K.59, K.107, K.127, K.139).

Askere gideceği gün geldiğinde herkes toplanır. Kaval çalıp türkü söyleyenler olurdu. Askere giden kişiye çörek ısıtılır. Çöreğin kalan kısmı asker gelinceye kadar saklanır (K.19, K.56, K.142, K.143). Bu uygulama rızkının bitmeyip kaldığı, sağ salim dönüp kalan rızkını yiyeceği anlamlarını taşır.

Askere giden kişinin elinin ortasına kına yakılır. Saçının ön kâkülüne de kına yakılabilir. Askere gidince tıraş olduğunda saçındaki kına kaybolur (K.47, K.38, K.50, K.101, K.121, K.129, K.136). Askere uğurlarken belli bir tören yapılmadığı da olur. Çoğu zaman hayvanların başında çobanlık yaparken işlerini bırakıp askere giderdi (K.2, K.3, K.8, K.137).

Yerleşik yaşama çok yakın bir zamanda geçilen Mersin'in Gülnar ilçesinde “Genç, askere gitmeden bir çamın çatal yerine taş konur, bu taş düşerse; gencin başına orada bir kötülük geleceğine inanılır. Hâlâ birçok çam ağacında geçmiş yıllardan kalma taş bulunmakta.” (Bilir F.S. & Bilir A.F., 2007, s. 88).

Askere gideceği gün yaklaştığında her gün bir akrabası yemeğe davet eder. O gün geldiğinde akrabalarının, büyüklerinin ellerinden öper, onlarla vedalaşır. Onlar da askere harçlık verir. Askere giden kişi evden ayrılırken çabuk dönmesi için “Su gibi gidip gelmesi” için arkasından su dökülür. Yakın arkadaşları askeri şubeye kadar götürürdü. Asker, üniformasını şubede giyerdi. Daha sonra sivil kıyafetle askere gidilmeye başlanmıştır (K.38, K.40, K.47, K.56, K.101, K.102, K.115, K.136).

Okuma yazma bilmeyenler, askere gittiklerinde öğrenirler. Okula gitmeyip askerde gördükleri eğitimle okuryazar olanlar “Ali okuluna gittim” demektedir (K.113, K.126).

Konargöçerlerden askere gidenler orada kaldıkları sürede yerleşiklerden asker arkadaşı edinirler. Askerlikte edinilen dostluklar askerlik dönüşü sürdürülür. Asker arkadaşlar düğün, bayram, ölüm gibi özel günlerde bir araya gelirler. Kaldıkları, geçtikleri yerlerde asker arkadaşı olanlar konargöçerlere yardımcı olurlar (K.9, K.44, K.76).

Askerden dönen kişi mevsime göre yaylak ya da kışlakta ailesinin çadırını arar bulurdu. Haberleşme imkânları gelişmediğinden askerden ne zaman döneceklerini ailelerine bildirmeleri çoğu zaman mümkün olmazdı. Askerden dönen kişiye kurban kesilir. Askere giderken sağ salim dönmesi için adak adanmışsa hemen yerine getirilir. Adak eti, çevredeki çadırlara dağıtılır. Asker izine geldiğinde de kurban kesenler olur

(K.2, K.3, K.8, K.11, K.19, K.21, K.31, K.56, K.79, K.80, K.115, K.129, K.136, K.137, K.143).

Askerliğini bitirenler, askere gidişlerini, askerlikte başlarından geçen ilginç olayları çevrelerindekiilere anlatır. Bu anılar uzun yıllar sohbet konusu olur (K.36, K.37, K.44).

2.2.2.3. Hacı Uğurlama ve Karşılama Törenleri

Önceden ulaşım imkânları kısıtlı olduğundan, zor şartlardan gidilip gelindiğinden erkekler hacca gidebilirdi. Habur kapısına kadar yaya gidilirdi. Oradan ücret karşılığı Arapların Celep develerine binilerek hacca gidilirdi. Hacca giden hemen hemen hiç yoktu. Özellikle, konargöçerliği bırakıp yerleşik hayata geçtikten sonra Diyanet İşleri Başkanlığı'nın organizasyonu ile hacca gidenler çoğalmıştır. Hacdan dönerken tespih, zenzem suyu gibi çeşitli hediyeler getirirler. Önceden hacca giden kişinin ne zaman döneceği bilinmediğinden karşılama töreni de yapılmazdı. Evi bulabilirse mutlu oluyordu (K.2, K.11, K.21, K.22, K.31, K.56, K.64, K.89, K.101, K.113).

Hacca giden kişiden bunun gereklerini yapması beklenir. Hacı olan kişinin namaz kılması, kötü söz söylememesi, küfür etmemesi, başkasının hakkını yememesi, kalp kırmaması gerekir. Bunlara dikkat etmeyenler toplumda ayıplanır, “hacca gitti ama tutamadı” denir. Bu yüzden hacca giden kişi işten, alışverişten elini çeker, çocuklarını yönlendirir (K.31, K.33, K.70, K.101, K.102).

İçel’de “Hicaz’dan bir adam geldiğinde büyük kazanlarda helva yaparak herkese yedirirler, buna hacı helvası derler. Hicaza gidecek olan adam Hicaza niyet ettikten sonra Hacı yemeği yapar ve bütün komşularını davet eder, yemekler yendikten sonra hacı için dua edilir. Bundan birkaç gün sonra Hicaza gidecek adam uğurlanarak gönderilir.” (Uğur, 1948, s. 29).

2.2.2.4. Değerlendirme

Geçmişte, Çukurova bölgesinde sünnetti abdallar yapmaktaydı. Sünnetçi abdallar konargöçerlerin çadırlarını gezerek sünnet olmayan çocukları sünnet ederdi. Hava serin olduğundan yaylaktayken sünnet yaptırılır. Samimiyet kurulan kişilerden kirve seçilir. Çocuğun kirvesine çekeceğine, onun özelliklerini taşıyacağına inanılır. Bu

yüzden çalışkan, eli çabuk, ekonomik durumu iyi olan, çevresi tarafından sayılan kişilerden kirve seçilir. Tembel adamları kirve yapmazlar. Kirve yaylaklara yakın yerdeki yerleşiklerden de seçilir. Kirve olan kişiler samimiyeti iletir, birbirlerine daha fazla yardımcı olurlar. Kirve belirlenmeden, tören olmadan da sünnet yapılabilir. Sünnetle dinin gereği yerine getirildiği gibi sünnet olan çocuk erkekliğe adım atmış sayılır. Diğer törenlerde olduğu gibi sünnet törenlerinde de hayvan kesilir, sac kavurması yapılır.

Günümüzde, çocuklar sağlık kuruluşlarında sünnet ettirilmektedir. Kirve tutulmakta, tören yapılacaksa imam çağrılmakta, mevlit okutulmaktadır. Ekonomik durumu iyi olanlar daha gösterişli sünnet töreni yaparlar. Sünnet olan çocuğa ailesi hediye olarak sürüden hayvan verir.

Konargöçer hayat yaşayanlar yerleşim yerlerinin uzağında kaldıklarından, belli bir yere bağlanmayıp sürekli yer değiştirdiklerinden sağlıklı bir nüfus kaydı tutulamamış, askere alınmaları düzenli olamamıştır. Aileler çocuklarını askere geç göndermek istediklerinden nüfusa geç kaydettirmişlerdir. Askere gitmeden evlenenler, hayvanlarıyla ilgilenmek zorunda kalanlar askere gitmek istememişler, resmî makamlardan kaçma yoluna gitmişlerdir. Askere gidecek kişiyi yakın akrabaları yemeğe davet eder. Çok büyük bir tören yapılmaz. Askerden dönen kişi için kurban kesilir. Askerliğini yapıp gelenlerden daha olgun davranması beklenir. Kişi okuma yazmayı çoğu zaman askere gittiğinde öğrenir. Yerleşiklerden, farklı yerlerden asker arkadaşı edinir, askerlikten sonra da bunlarla görüşmeye devam eder.

Konargöçerler arasında özellikle önceki yıllarda hacca gidebilenler çok azdır. Kişi kendi gayretleriyle hacca gitmektedir. Yolculuk zahmetli olduğundan, uzun sürdüğünden sadece erkekler gidebilmiştir. Özellikle, konargöçerliği bırakıp yerleşik hayata geçenlerden Diyanet İşleri Başkanlığı'nın organizasyonu ile eşleriyle birlikte hacca gidenler çoğalmıştır. Diğer geçiş dönemlerinde olduğu gibi hacı olan kişilerden toplum bazı davranışlar sergilemelerini bekler. İbadetlerini yerine getirmek, kötü söz söylememek, küfür etmemek, başkasının hakkını yememek, kalp kırmamak beklenen davranışlardan bazılarıdır.

2.2.3. Mevsimlik Törenler

2.2.3.1. Nevruz / Hıdrellez

Nevruz konusunda bilgi ve uygulamalara araştırmamızda rastlanmamıştır. Derleme yaptığımız konargöçerler böyle bir günü, bayramı bilmediklerini ifade etmişlerdir (K.3, K.13, K.31, K.33, K.36, K.41, K.46, K.55, K.64, K.79, K.80, K.81, K.92, K.108, K.115, K.127, K.129, K.137, K.143, K.157). Kaynak kişilerin bir kısmı Nevruzu önceden duyduklarını; ama bu günde herhangi bir tören yapmadıklarını ifade etmişlerdir (K.19, K.55, K.56).

Günümüzde resmî kutlamalar, kitle iletişim araçlarıyla yapılan programlar Nevruza olan ilgiyi artırmıştır. Bu bağlamda, Osmaniye Yörükler Kültür ve Dayanışma Derneği 2011 Nevruz şöleninde çadır kurmuş, koyun kırpma yarışması yapmıştır.

Hıdrellez, yağmurda ölen, aslı Yörük olan ulema biri olarak anlatılır. Hıdrellez günü yağın yağmurun suyu ile yoğurt mayalanır, el-yüz yıkanır. Çocuğu olmayan kadınlar Hıdrellez günü bir tekkede bez bağlayıp dilekte bulunurlar. Dua eder, kurban keserler (Dulkadir, 1997, s. 169).

Hıdrellez de konargöçerlerce bilinmemektedir (K.9, K.13, K.21, K.31, K.41, K.55, K.79, K.115, K.127). Hıdrellezi duyanlar da herhangi bir tören, kutlama yapmadıklarını ifade etmişlerdir (K.36, K.56, K.81, K.129, K.137, K.157).

Nisanın beşinde Hıdrellez olurdu. April'in beşi belli kışlardandır (K.19, K.64).

Sayılı kışlardan birisi de mayıs ayının 5. gününde görülen Hıdrellez kışıdır. Bu günde hayvanları afet kırmasın diye dulda yerlerde durulmaktadır (K.33, K.64, K.129, K.143).

2.2.3.2. Koç/Teke Katımı

Hayvanın cinsi değiştirilmek istendiğinde biderlik, tohumluk koç değiştirilir. Dışiden ziyade erkeğin cinsi, yavruların cinsini belirlemede önemlidir. Bu durumda şehirde kurulan pazardan, başka konargöçerlerden o cins koç, tekelik alınır. Sarıbaş türü koyunlar daha kilolu, daha sütü olduğundan gıcık koyunla değiştirenler olur. Bu durumda gıcık cinsi koçlar satılır, yerine sarıbaş cinsi koçlar alınır (K.11, K.31, K.39, K.56, K.77).

Doğacak yavruların sağlıklı, canlı, güzel olmasında doğru tohumluk, koç seçimi son derece önemlidir. Tohumluk güzel olduğu zaman kuzular da büyük, sağlıklı olur,

abuk etlenir. Dolayısıyla daha pahalıya satılır. Koç cansız ve boyu kısaysa dölü de zayıf olur (K.31, K.33).

Her sene aynı koçlar katılmaz. Koç yaşlandığında tohumun kalitesi düştüğünden genç kolarla değiştirilir. Yıldan yıla gençleştirilir, değiştirilir. Koç değiştirildiğinde yavrular daha sağlıklı olur. Koç değiştirilmezse yavrular zamanla küçük doğmaya, büyümemeye başlar. Aynı tohum tekrar ede ede bozulur (K.23, K.105).

Teke/ko salımı gibi adlar da verilen koç katımı yaylada yapılır. Yaylak yerinde hayvan sayısının çokluğundan dolayı ancak 5-6 çadır birbirine yakın olur. Koç katımı farklı Yörüklerin katıldığı bir şenlik olma özelliğinden çok bir arada olan kişilerin katıldığı bir uygulamadır (K.55, K.139).

Koçla koyun, teke ile keçi, hayvanların doğumunu uygun bir zamana ayarlamak amacıyla kızdığı dönemde ayrı yayılır, bir araya getirilmez. İki tane sürü olur, ko ayrı güdülür, toklu ayrı güdülür. Koç katımı oğlağın doğumunu, soğukların azaldığı, otun çok olduğu zamana ayarlamak, yavruların belli bir düzeyde, bir ayarda olması amacıyla yapılır. Koç tutulmazsa koyunlar erken koça gelir ve erken kuzular. Kışın kuzulayan koyunda süt olmadığından yavrusunu besleyemez. Kış bitip bahar ayı geldiğinde çıkan otlarla beslenen koyunların sütü olur. Süt içen kuzu daha hızlı gelişir (K.1, K.2, K.8, K.12, K.20, K.43, K.52, K.56, K.76, K.136).

Doğacak kuzuların kapalı bir ağılda barındırma, kuzulayan hayvana yem verme imkânın olmadığı zamanlarda ko tutmak bir zorunluluktur. Yoğun kar yağışının olduğu coğrafyalarda kalanlar ko tutmaya devam etmişler, ağıl yapma ve yem bulma imkânlarının artmasıyla da ko tutmayı bırakmışlardır. Koç tutulduğunda doğum mart ayının 1'ine ayarlanır (K.31, K.55, K.76).

Erkek hayvanlar çiftleşme zamanı azar. Paalarını, burunlarını sarı bir sıvı kaplar, siyer. Azan hayvanlara “sîgin teke, azgın teke” denir. Bu dönemlerinde koçlar koyunlardan ayrılır, ayrı güdülür. Bir yere bağlanır ya da kuzunun içine katılır. Beslenmesine özen gösterilir. Bir araya getirmemek için sudan geçirilirken önce tekeler geçirilir daha sonra davarlar geçirilir (K.12, K.20, K.77).

Koç kızmaya başlayınca kaşıntı olmasın diye koçla koyun ayrılır. Koç katımından 1-1,5 ay öncesinde koçlar ayrılır. Ayrı bir yere götürüldüğü olur. Kızgın tekeler çebiç içine konur. ebi küçük olduğundan onlara bir şey yapmaz. Bazen koçlar kaçarak koyunların içine girer. Koyunları yüğürür, tohum atar. Bu koyunlar diğer koyunlardan önce kuzular (K.13, K.21, K.43, K.82, K.91, K.101, K.102, K.117, K.121, K.123, K.143).

İyi beslenmiş dişi koyunlar 7, 8 ayı doldurduktan sonra koça gelirler. Koça gelecek hayvanların besili olması gerekir. Dişi hayvanlar bakımlı olursa 3-5 gün erken koça gelebilir. Yeni doğan kuzu bu durumda gelecek diğer koyunlarla birlikte koça gelir ve doğurur (K.11, K.31).

Koç katımı zamanı kış bölümüne (kışın çok soğuk günlerin bitmesi) göre hesaplanır. Yavruların doğumunu ocak-şubat ayına ayarlamak için temmuz ayı ortaları ile eylül ayı ortaları arasında yapılır. Temmuz ayının 20'sinde koç katıldığında doğum aralık ayı sonunda başlar. Koç katımını eylül ayının başında yapanlar da olmuştur. Aralık ve ocak aylarında ayaz olur, koyunun sütü az olduğundan yavruların doğumu bu aya denk getirilmez. Hayvanların kuzulaması için en uygun zaman şubat ayının ortalarıdır. Şubat ayının önu yaz ayı olan marta gelir, ot yeşerir. Koçlar, ortalama 1 ay sürüden ayrı yayılır, besiye çekilir, arpa yedirilir. Orman sahası yakınlarında yaylaya çıkanlar çam ağacının üzerinde asalak büyüyen güveldek yedirirler. Cinsel isteği artıran, güçlendiren çağşır otu yedirilir. Koç kuvvetli olursa koyun daha çabuk kuzlacı olur. Koç sayısı az olduğundan çocuklar çadırın yakınlarında bir iki saat koçları güder. İyi beslenen koçlar karnını çeker ve koyuna daha rahat çıkar (K.1, K.2, K.8, K.9, K.12, K.13, K.19, K.31, K.34, K.36, K.43, K.46, K.48, K.55, K.59, K.76, K.77, K.82, K.90, K.91, K.101, K.102, K.117, K.121, K.123, K.127, K.136, K.140, K.143, K.144).

Bir koç iyi bakılıp beslenirse 50 koyunu yükürebilir. 250 koyuna 5 koç yeter. 100 koyun için 3-4 koç bırakanlar da olur. Hastalanma, çalınma, ölme gibi olumsuz durumlarla karşılaşma ihtimalinden dolayı daha çok sayıda koç bırakılır. Sayıları fazla olduğunda koçlar zorsunmaz. Koyunun içindeki 3-4 keçi için teke beslenmez. Dişi keçiler başka sürüdeki tekelere yüğürlür. 25 keçiye bir teke bırakılır. Koçlar yazın yaylaya gitmeyip Çukurova'da kalacaksa iyi beslenemediklerinden daha çok sayıda koç bırakılması gerekir (K.31, K.36, K.37, K.43, K.59, K.101, K.140, K.143).

Koç katımında doğacak yavruların erkeği çok olsun diye koçların üstüne erkek çocuklar, dişisinin çok olmasını istendiğinde kız çocuklar bindirilir. Koça binecek çocuklara güzel kıyafetler giydirilir. Bir su varsa suyun bir tarafında koçlar, diğer tarafında koyunlar durur. Çocuklar koçun boynuzundan tutarak sudan geçerler. Erkek yavrular, dişisine göre daha değerlidir. Alıcısı daha çoktur. Erkek kuzu ya da oğlakları satıp daha fazla dişi hayvan alınabilmektedir. Hayvan sayısı çok olup satmak isteyenler erkek, hayvan sayısı az olup çoğaltmak isteyenler dişi yavru olmasını isterler. Önceden hayvan sayısını çoğaltmak istediklerinden dişi yavru olmasını isterlerdi (K.1, K.2, K.21,

K.33, K.41, K.48, K.56, K.76, K.81, K.82, K.90, K.102, K.108, K.115, K.123, K.129, K.134, K.137).

Koç katımı töreninde koç ve koyunlar süslenir. Üzerlerine kırmızı boya sürülür. Boya yaylada bulunan aşı ocağından alınır. Koçlar boyandığında koyunlar daha iyi koçsar, hepsi aynı zamanda yüğüldüğünden aynı zamanda kuzular. Koçların sırtına, iki uyluğunun arasına yavrular renkli olsun diye çeşit (çeşitli renkte ip, kurdele) bağlanır. Boynuna toka, boncuk bağlanır. Koçun boynuzuna yazma bağlanır. Boynuzları boyanır, boynuzlarına elma takılır. Koça farklı renkte boya sürüldüğünde koyunlar ürker, koçlardan kaçır. Bu durumda, farklı renge boyanmış yerler kesilir, tekrar kırmızıya boyanır. Koçlar boyandığında koyunlar, keçiler kendinden değil yabancı sanır ve daha çabuk koça gelir. Tekeler siyah olduğundan boyanmaz, kılı kertmen kertmen kesilerek keleklenir, süslenirdi. Beyaz renkli oğlaklar teke olarak bırakılmazdı. Yavrularının kışa dayanıklı olamayacağı düşünülürdü (K.2, K.9, K.19, K.21, K.33, K.39, K.41, K.43, K.48, K.51, K.55, K.59, K.76, K.81, K.89, K.102, K.117, K.123, K.129, K.135, K.136, K.137).

Koç katımı bir su kenarında yapılır. Böyle yapılırsa bereketli olur. Dişi hayvanlar kuru kuzulamaz, sütlü yavru kuzular (K.33).

Çiftleşecek koyuna koçsak, keçiye de tekese ya da savruk denir. Şişeklerin tekeye gelecek zamanı geldiğinde “yazmış” denir. İnekler için de boğasak kelimesi kullanılır (K.9, K.12, K.34, K.55).

Koçlar bırakıldığında ilk önce koyun koça çıkarsa uğursuzluk olacağına yorulur. Bu durumda, koç katımı bir hafta sonraya ertelenir (K.2).

Koçları koyuna katarken silah sıkılır (K.48, K.76, K.90, K.101, K.102, K.135, K.137, K.139).

Koç katımında koyuna koç yeni katıldığında koçlar saldırgan olur, birbirlerini kısıkanır; bu yüzden de aralarında mücadele yaşanır. Geri geri çekilip hızlanarak tolaşırlar, döşleriyle vuruşurlar. Daha güçlü olan diğerini alandan uzaklaştırır. Yenen koç kovalar, bir iki de arkadan vurarak iyice korkutur. Koçlardan biri boynuzunu rakibine geçirirse belini kırabilir, öldürebilir. Koçlar arası mücadele sonunda bir tane lider koç çıkar. Koçsayan koyun, lider olan koçla çiftleşir. Diğer koçlar lider koçu gördüğünde yanından uzaklaşır, onun olmadığı yerde dolaşır. Koçların kavgasını insanların ayırmasına imkân yoktur, kızan koçlar insanlara da vurabilir (K.31, K.33, K.43, K.65, K.123).

Koç koyuna çıkarken döş vurduğunda kuyruğunu yana döndürmesi, çevirmesi gerekir. Bu açıdan koçun iri, güçlü olması gerekir. Kuyrukları küçük ve havada olduğundan tekeler biraz daha küçük olabilir. Oğlak da çıkabilir ama oğlağın yavrusu çelimsiz, çok küçük olur. Tekeler oğlakları tekeseyen keçilere yaklaştırmaz (K.59).

Koçla koyun yaklaşık bir ay süreyle ayrıldıktan sonra koyverilir. Bu arada keçiler de iyice tekeser. Koçlar gelecek senenin ayırım zamanına kadar koyunların içinde kalır, birlikte yayılır. 10-15 gün sonra sonra hayvan yozar, ilk günkü kızgınlığı kalmaz. Sabahlara kadar keçinin içinde tekeler “hehüh” hehüh” diye ses çıkarır (K.13, K.43).

Baba ile kız çocuğu arasındaki cinsel ilişki yasağı hayvanlar için de geçerlidir ve büyük bir günah sayılır. Bu anlayıştan dolayı iki yıl güz dönemi koç/teke katımında dişi hayvanlarla çiftleşmiş olan koç/teke iğdiş edilir veya eğer çok güzel ve cinsel istekleri güçlü bir hayvansa, kızları buluğa ermiş olduğundan başka bir sürüdekiyle takas edilir. Bir sürü sahibi böyle yapmayıp dişi hayvanlarının-inek, kısarak veya dişi deve de dâhil olmak üzere- babalarıyla çiftleşmesine izin verirse büyük bir günah işlediği için diğerleri tarafından kınanır (Johansen, 2005, s. 81).

Kendinden olan şişeğe aynı koç salınmaz. Koç değiştirilmediği zaman kan uyuşmazlığı olur, kuzular sakat doğar. Bir teke 2 kere keçiye çıkmışsa 3. kez çıkarmamak gerekir. Böylece kendi yavrusuna çıkmamış olur. Aksi hâlde yavruların cins bozulur, piçleşir, küçülür (K.30, K.59).

Günümüzde koçla koyun ayrılmamakta, koç tutulmamakta, dolayısıyla da koç katımı yapılmamaktadır. Koçun kızdığı belli bir dönem vardır. Dişi hayvanlar da mayıs ayından itibaren koça gelmeye, yüğülmeye başlar. Dişi hayvanların bir kısmı geç tekeser, aralık ayında koça gelenler olur. Yavruyu atan, yavrusu ölenler tekrar koça gelir. Yavruların bir aylık bir-iki aylık süre içerisinde tamamına yakını doğmakta, doğumdaki gün farkı bakım açısından sorun oluşturmamaktadır. Koçun artık tutulmamasında hayvan sayılarının eskisine göre azalmasına bağlı olarak yavrulara bakmanın sorun oluşturmaması, kapalı yerlerde kuzuların soğuktan korunabilmesi, yemle anaç koyunun iyi bir şekilde beslenebilmesi, erken doğan kuzuların erken satılması, hayvancılığın terk edilmesinin düşünülmesi, yazın yaylaya gidilmemesi, yaylaya traktörle gidilmesi etkili olmaktadır. Koç ayrıldığında koçlarla ilgilenecek ayrı bir çobana ihtiyaç duyulur. Günümüzde eleman azlığı böyle bir imkânı vermemektedir (K.2, K.8, K.9, K.11, K.12, K.20, K.21, K.30, K.31, K.41, K.46, K.59, K.76, K.77, K.127, K.135).

Dağlarda gezen geyikler sürünün içine girer, yüğüdür. Kaynak kişilerden Mehmet Danacı (K.119), “Dedem Aladağ’a yaylaya gittiğinde yüğrüm zamanı sürüye geyikler girip davarları yüğürmüş. Kışın Erzin’in leçesine gelmiş, ertesi yıl yeni oğlaklarla aynı yaylaya gitmiş. Geyikler pıskırdığında oğlakların hepsi sese uyararak dağa kaçmış. Toros dağlarında bizim bu şekilde 300-500 keçimiz kalmış. O senenin mahsulünü alamamışlar. İkinci yıl aynı yere yaylaya gitmeseymiş oğlak bizde kalacaktı.” bilgisini vermektedir.

2.2.3.3. Koyun/Keçi Kırkımı

Koyun besleyenler koyunlarını, keçi besleyenler keçilerini yılın belli bir ayında kırkarlar. Güz günü, eylül ayı, kırkımdan önce koyunları sıcaktan korumak ve yünlerinin temizlenmesi için akarsu ya da gölde yıkanır. Aksi hâlde kırklık, kirden geçmez. Kırkılan yün tekrar yıkanmaz. Mersin Yörükleri kırkımdan önce koyunu yıkarken Çukurova’da kışlayan Yörüklerden bir kısmı koyun iyi olmaz, hastalanır endişesiyle koyunlarını yıkamazlar (K.3, K.19, K.31, K.34, K.39, K.55, K.56, K.137).

Koyunların yıkanmasında çobanın mahareti, koyunların çobana bağılılık derecesi de ölçülür. Koyun çobanın sesine dönüyorsa, çobana güveniyorsa çobanın arkasından suya atılır. Öleceğini kalacağını düşünmez. Sürünün başındaki koyun suya atladığında bu sefer diğer koyunların tamamı atlar (K.3, K.19, K.56).

Bir koyun yılda iki defa kırılır. İlk kırım Çukurova’da, yaylaya gitmeden yapılır. İkinci kırım yayladan dönmeye yakın, eylül ayı, ya da Çukurova’ya inildiğinde gerçekleşir. Kışa kadar tekrar uzaması gerektiğinden çok geç kırılmaz. İlk kırılan yüne yapağı denir. Yapağı, üstünden kış geçmiş, kırılmadan bir sene üstünde duran yündür. Yapağı birbirine bitik olur. İhtiyaç fazlası yapağı satılır. Güzün ikinci kez kırılan yüne ise güz yünü adı verilir. Güzün koyunlar tiftik kaldırır. Güz yünü genellikle satılmaz, keçe yapımında kullanılır (K.19, K.23, K.31, K.43, K.82, K.83, K.127, K.137, K.143).

Günümüzde kırım genellikle yılda bir kez yapılmaktadır. Yaylaya çıkıldıktan sonra haziran ayının, 20-25’inde kırılır. Yeni doğan kuzular daha çok üşüyeceğinden 8. ayda yaylada kırılır (K.8, K.19, K.47, K.127).

Yaylaya geç göçenler ya da hiç göçmeyip Çukurova’da kalanlar hayvanlarını mayıs ayının başlarında kırkar. Nisan ayında havalar sıcaksa mayıs ayı beklenmez, daha erken kırılır. Kısır hayvanlar hemen kırılır. Yavrusu olanlar temmuz ayında, temmuz

yurduna gidildiğinde kırkılır. Yavrusu olan hayvanlar erken kırıldığında sıcak geçer, sütünü çeker. Eskiden yüne, kıla talep çok olduğundan tüccar hemen satın alırdı. Ocakta doğan kuzunun o yılki yününün maddi değeri yoktur. Erkek kuzuları kırılma zamanı gelmeden kurbanı, kesimci alır. Damızlıklar, üzerinde kalmasın diye yünleri kırılıp atılır. Kuzuların yününü köylerden minderlik, döşeklik için alanlar olur. Değeri olması için koyun yünü, yapağı olması lazımdır (K.11, K.31, K.34, K.47, K.73, K.75, K.76, K.128).

Kırkım vaktinin çok iyi ayarlanması gerekir. Hayvanlar erken kırılırsa soğukta kalır, geç kırılırsa kışın soğuğunu yer. Kış gelip havalar soğuyuncaya kadar kıllar 10-15 cm uzar. Kuzular kırıldığında üşümemesi için yatacağı yere zibil serilir (K.55, K.101, K.102).

Koyun etli, besili olursa yünün altından sürgün verir. Bu durumda kırılabilir. Zayıf kalan hayvanların kırkımı biraz daha geç olur. Mayıs ayında yaylaya göçenler koyunu kırıp göçer. Erken göçerlerse ya da koyun zayıf olursa yaylada kırkarlar (K.34, K.47).

Koyun ya da keçi hava sıcaklığının artmasından ve böylece sıcaktan rahatsız olmasından dolayı kırkılır. Yaylaya erken göçenler hava serin olduğundan daha geç temmuz, ağustos aylarında kırkar. (K.8, K.32, K.33, K.43).

Kırkım günü belirlenirken hava şartları dikkate alınmak zorundadır. Soğuk ve rüzgârlı havalarda kırıldığında koyunun teri kurur, makas geçmez ve kırklık basar. Yapağı sırtından alındığında bedeni buz gibi olur, titremeye başlar. Koyun hastalanır, ölür. Hayvanı kurtarmak için kırılan yapağı tekrar sarılır. Ateş yakılarak üşümemesi sağlanır. Kırkım için, rüzgârın esmediği, havanın sıcak olduğu günler tercih edilir. Havanın sıcak olduğu günlerde koyun terlediğinden makas iyi geçer, güzel kırılır (K.2, K.31, K.32, K.33, K.56, K.108, K.127).

Koyun yününün ve keçi kılının kesilmesinde “kırklık” adında makas özelliği taşıyan bir alet kullanılmaktadır. Bu alet portatif iki bıçaktan oluşur (Dulkadir, 1997, s. 75). Uzun kırklıkların ucu sivri olurdu. Ucu yüne batırılır, diğer elle de kapatılarak yün kırılır. Kırklık kullanılmadığı zamanlarda deri muhafazası içerisinde saklanır. Denizli kırklıkları kaliteli olurdu (K.2, K.19, 39, K.43, K.66, K.100).

Günümüzde kırkım için uzun kırklık yerine makas kullanılmaktadır. Kırklığa göre makasla kırmak daha kolaydır. Kırklıkla iki elle kırılırken makasla tek elle kırılabilir. Kırklığı usta kişiler kullanabilirken makasla herkes kırabilir (K.2, K.39, K.43, K.77, K.100).

Koyun kırkımı sırayla, imece usulü ile yapılır. Kırkım zamanı geldiğinde her gün bir sürü sahibinin hayvanları kırkılır. Hayvanlarını belli bir günde kırmaya karar veren kişi çevredeki çadırları bir gün öncesinde kırkım davet eder. İmece usulüne Yörükler arasında “keşik” adı verilir. Kırklıkçılar keşik usulüyle her gün birinin sürüsünü kırkar. Herkes kendi kırklığını alır, gelir. Kırkan kişiler iddia ile kırkar, en kısa sürede bitirmeye çalışırlar (K.2, K.19, K.31, K.33, K.34, K.36, K.43, K.48, K.55, K.56, K.59, K.89, K.108, K.137, K.143, K.157).

Kırkım işinde pratik, usta olanlar vardır. Usta kırkımcıların bir koyunu yatırıp salması bir olur. Kadınlar ihtiyaç hâlinde kendi hayvanlarını kırkar. Erkekten daha iyi kırkan kadınlar vardır. Kocası askere giden, çocukları küçük olan, kırkacak adama ihtiyaç duyan kadınlar mecburen kendileri kırkar. Başka yerden kırkımcı da gelmişse, iş gücüne ihtiyaç yoksa yünü erkekler kırkar, kadınlar dürer. Kadınlar aile gibi gördükleri komşularının sürüsünü de kırmaya gider (K.2, K.33, K.36, K.39, K.48, K.51, K.76, K.135).

Kırkımda şenlik yapılır. Herkes bir araya gelir, sohbet eder. Eğlence olsun diye gençler güreştirilir. Kırkım başlanmadan toplanan kırkımcıların sayısına göre hayvan kesilir, “kırkım aş” yapılır. Bir iki kadın yemeği hazırlamak için çalışır. Kırkım aş olarak dövme pilavı yapılır. Dövme aş bol miktarda koyun yağı ile yapılır. Pilav sininin içine konduğunda yağın göllenmesi gerekir. Yağ az olduğu zaman sürü sahibi kınanır. Filanın “kırkım aş” yağsızdı derler. Sac kavurması yapılır. Öğlene kadar kırkım devam edilir. Öğlen kırkım aş yenir. Öğleden sonra çobanlar yatar, koyunları yaylıma çıkarıncaya kadar uyurlar. Öğlen sıcaklığında koyun çıkmaz, yayılmaz. (K.1, K.8, K.19, K. 21, K.41, K.43, K.45, K.76, K.82, K.89, K.108, K.121, K.127, K.137, K.143, K.145).

Kırkım günü sürü sahibi hayvanlarından birini kesmezse kırkımcılardan biri elindeki kırklığı kırktığı keçi ya da koyuna batırır. Kırklık batan hayvanın mecburen kesilmesi gerekir. Çobanlar kırklık batıyor diye sürü sahibini uyarır. Sürü sahibi de iyi, gösterişli hayvanlarına kırklık batırmalarını diye birisini keser (K.55, K.56, K.76).

Bazı konargöçer ailerde kırkım günü öğlen saatinde oturup yemek yenmez, asıl yemek iş bittikten sonra yenir. Öğlen yemeği olarak birer tane dürüm gelir. Arasına et doldurulur, domates, soğan getirilir. Elindeki koyunu bitiren dürümünü yer, ayanını, suyunu içer kırmaya devam eder. Koyunun gitme saati gelince, öğleden sonra saat 3-4 sıralarında kırkım işi bırakılır, herkes kıyafetini değiştirir. Elini yüzünü yıkar. Kavurma sacı ortaya konur. Herkes yemeğini, meyvesini yer. Çayını içer. İstirahatını eder,

evlerine dağılırlar. Kırkım bazen bir günde bitmez, ertesi güne de sarkabilir (K.9, K.31, K.56).

Yünün ne kadar çıkacağı koyundan koyuna değişir. Bazı koyun bir kilo verir. Bazı koyunlar 3 kilo yün verir. Çalılık yerde yayılan koyunun yününün uçları kaybolur. Çalı, taradığından saçak olmaz. Keçilerden ise çoğu zaman bir kilo bile kıl çıkmaz. Tekeden yarım kilo çıkabilir. 450 keçisi olan 50-60 kilo kıl alabilmektedir. Her bir koyundan 2-3 kilo yün çıkar. 100 koyundan 120-130 kilo yün çıkar (K.31, K.59, K.74).

Koyun kırılırken keçiden farklı olarak yatırılarak ve ayakları bağlanarak kırılır. Koyun kırılırken üç ayağı bağlanır, bir ayağı boşa kalır. Keçi bağlandığında zapt edilemeyeceği, çırpınıp bağıracağı için bağlanmadan ayakta kırılır. Keçi kırılırken kafasından bağlanır ya da bir kişi sıkıca tutar. Koyun kırma işi bittiğinde, ayaklarındaki ip çözülür. Kırılacak diğer hayvanın ayakları aynı iple bağlanır. Kırkan kişiler ellerindeki en son hayvanı kırttıktan sonra ipi, (gülük ipi) çözmeden keserler. Seneye kadar kırma işinin bittiğine sevinirler (K.2, K.9, K.21, K.36, K.39, K.43, K.45, K.76, K.135, K.143).

Koyunun kırkımı boyundan başlayıp yukarı doğru sürdürülürken keçinin kırkımı sırttan başlayıp aşağı doğru devam eder. Koyunun aşağıdan yukarı doğru kırılmasının nedeni yünün bütün olarak çıkartılmasını sağlamak içindir. Sürü kırkımlarında kırkan kişilere para verilmez. Sürü sahipleri birbirleriyle yardımlaşır. Her kırkımda bir koyunun kesilerek yenmesi âdettir (Dulkadir, 1997, s. 75).

Koyun kırkımına kuyruk kısmından başlanır. Yarı yüzü kırıldığında öbür tarafı çevrilerek kırılır. Kara davar kırkımına sırttan başlanır. Önce sırtı açılır. Küçük kuzuların kırkımında üşümemesi, karnını çekmemesi için boyun ve karın altı kısmı kırılmadan bırakılır (K.43, K.48, K.55, K.135).

Koça gelecek koyunlar kertmen kertmen kesilir. Tekeler, kısır keçiler de şekilli kesilir. Şekil verilerek yapılan bu kesime kelek kesim adı verilir. Birkaç ay sonra tüyü uzadığında şekiller kaybolur. Usta olmayanlara, düzgün kesemeyeceği, zarar verebileceği endişesiyle hayvanları kırttırmak istemezler. Düzgün kırılmayan hayvanlar kötü, gösterişsiz görünür (K.9, K.48, K.55).

Kırkımdan sonra sürü sahibi ve kırkıma katılan diğer kişiler silah sıkarak kim erken bitirirse havaya silah sıkarak diğer sürülerdeki kırkımcılara nispet yapardı (K.2, K.21, K.48, K.56, K.89, K.137, K.145).

Kırkım sırasında koyunun çok sıkıştırılmaması, rahat olması gerekir. Kırkımcının elini çabuk tutması gerekir, çok gecikmeden kırma işini bitirmesi gerekir.

Aksi hâlde koyunun fazla sıkışmasından dolayı kanı işlemez, sırtı morarır, kırklık basar. Kırkımda kimi adamın eli ağır gelir ya da bu işte yeterince usta değildir. Kırklığı derinin üstüne bastırıldığında hayvan zorsunur. Bir de bazı hayvanlar zayıf kaldığından yapağıyı kaldıramaz. Yapağıyı kaldırmadığından kırklık, deriye fazla dokunmaya başlar ve kırklık basar. Kırklık basan hayvanın kanı siyahlaşır. Sancı girer, kendini yere atar, kıvrılır. Mundar öldürmemek için kesmek gerekir. Bağırsağının simsiyah olduğu görülür. Kırklık basmasında çabuk davranılıp peynir mayası döküldüğünde, iğne yapıldığında hayvan kurtarılabilir. Önceden iğnesi olmadığından kırkılan yün tekrar sarılır, bastırılırdı (K.2, K.31, K.39, K.43, K.48, K.56, K.108, K.143).

Kırkıldıktan sonra koyun bembeyaz görünür. Koyun kırkıldıktan sonraki 15 gün içinde yağış olursa koyun kirini, terini döker, bit düşmez. Yağış olmazsa koyun tozlanır, kirlenir. Yerdeki pisi, tozu toplar. Yürüdüğünde çıkan toz sırtına yapışır. Kirden, pisten dolayı bit düşer. Bu durumda yakınlardaki bir göl yerine ya da akarsuya götürülür. Bir kişi ön ayağından bir kişi arka ayağından tutarak koyunu suya batırıp çıkarır. Koyun bembeyaz çıkar, tertemiz olur. Pisliği gittiği için bit düşmez (K.31).

Kırkanlar dışında birkaç kişi de dürücü olur. Kırkılan yün bir yere yığılır, çuvallara doldurulur, tüccara satılmak üzere bekletilir. Kırkımdan sonra tüccarlar telefonla aranır. Adana'dan, Kahramanmaraş'tan, Antalya'dan tüccarlar çadırlara kadar gelir. Hayvancılıkla uğraşanlar birbirlerini tanır, birinin verdiği tüccara diğerleri de verir (K.8, K.31, K.47, K.77).

Ailede düğünü olacak birisi varsa, çadırdaki gerekecekse yün yatak, yün yorgan, yün ip yapımı için evin ihtiyaçlarında kullanılır. Bu amaçla ayrılan yün dere kenarında yıkanır. Birkaç günde kurur. Daha sonra ellerde tiftiklenir. Yün yatağa göre daha az sıcak tuttuğundan pamuk yatak ve yorgan tercih edilmez (K.47, K.59, K.82, K.83, K.101).

2.2.3.4. Değerlendirme

Mevsimlik törenlerden olan Nevruz ve Hıdrellez araştırma sahamız olan Çukurova bölgesi konargöçerlerince bilinmemektedir. Günümüzde resmî kutlamalar, kitle iletişim araçlarıyla yapılan programlar neticesinde Nevruz hakkında bilgi sahibi olanlara az da olsa rastlanabilmektedir. Hıdrellez konusunda ise Hıdrellez kışını bilenlere rastlanmıştır. Bu günde herhangi bir tören, uygulama yapılmamaktadır.

Koç/teke katımı, önceki tarihlerde, konargöçerlerin yaptığı mevsimlik törenlerden birisidir. Hayvanların doğumunu otların çıktığı, ilkbaharın başladığı mart ayına ayarlamak için koçla koyun bir süre ayrı yayılırdı. Yazın yayladayken temmuz ayında belli bir günde koçlar koyunlara bırakılırdı. Koç katımı gününde koçlar süslenir, boyanır, erkek yavru olması için erkek çocuklar, dişi yavru olması için kız çocuklar koçlara bindirilir, silahlar sıkılırdı. Günümüzde koçla koyun ayrılmadığından koç katımı yapılmamaktadır. Koçun artık tutulmamasında hayvan sayılarının eskisine göre azalmasına bağlı olarak yavru bakanın sorun oluşturmaması, kapalı yerlerde kuzuların soğuktan korunabilmesi, yemle anaç koyunun iyi bir şekilde beslenebilmesi, erken doğan kuzuların erken satılması, hayvancılığın terk edilmesinin düşünülmesi, yazın yaylaya gidilmemesi, yaylaya traktörle gidilmesi etkili olmaktadır.

Geçmişte, koyunlar yılda iki defa kırkılırdı. İlk kırkım Çukurova’da, yaylaya gitmeden, ikinci kırkım yayladan dönmeye yakın, eylül ayı, ya da Çukurova’ya inildiğinde yapılırdı. Günümüzde yaylaya çıkanlar yılda bir kez, temmuz ayının başlarında hayvanlarını kırkmaktadır. Yaylaya gitmeyip Çukurova’da kalanlar ise havanın ısındığı mayıs ayı başlarında kırkım yapmaktadır. Günümüzde, yün ve kılın maddi değerinin kalmaması bu güne verilen önemi de azaltmıştır. Geçmişte kırkım günü şenlik havasında olur, kırkımcılar bir araya gelir, kırkım aşısı yapılır, silahlar sıkılır, sohbetler edilirdi.

2.3. Çukurova Bölgesi Konargöçerlerinde Bayramlar

2.3.1. Dinî Bayramlar

“Dinlik bayramlar söz konusu olunca ilk hatıra gelen, şevval ayının ilk üç gününde ramazan bayramı, zilhicce ayının onundan başlayarak dört gün süren kurban bayramıdır.” (Boratav, 1999, s. 206, 207).

Ramazan ve Kurban Bayramı arifesinde “yağlı ekmek” yapılır. Bazlama yapılarak üzerine tereyağı sürülür. Her çadır bu yağlı ekmekten yapar ve diğer çadırlara da dağıtır (K.13, K.40, K.45).

Ramazan Bayramı’nın arifesinde bayram kömbesi yapılır. Şekerli olur. Sacın altında, tepsinin içinde pişirilir. Hamur pişirilmeden önce üzerine kaymak sürülür (K.23, K.45, K.73, K.108). Bayram kömbesi yerine bişi yapıp dağıtanlar da olur. Bişi mayalanmış hamurun tereyağında kızartılmasıyla olur (K.84, K.122, K.127).

Ramazan ayında zekât ve fitre hocalara, fakir kişilere verilirdi. Hocalar çadırları gezerek zekât, fitre toplardı. Zekât olarak koyun ya da keçi verilirdi. Çok küçük keçiler için zekât oğlağı ifadesi kullanılır (K.19, K.39, K.59, K.127).

Bayram namazları için, yurt tutulan yerin yakınlarında bulunan yerleşim yerlerindeki camilere gidilir. Kurban kesecek olan namaza mutlaka gider. Namaz sonrası yerleşikler konargöçerleri kendi evlerine misafir etmeye çalışır. Kurban kesileceği için geri dönüşte acele edilir (K.21, K.22, K.39, K.106).

Namazda gidip geri dönmek saat 10-11'i bulurdu. Namazdan ilk dönen hemen kurbanını keser. İlk önce kurbanını kesip, sac kavurmasını yapan kişi komşu çadırları davet eder. Et yemeden, benim kestiğim kurbanın etini yesin de "cana değsin" diye düşünülür. Etin pişirilip hazırlanması, ilk daveti kendilerinin yapması konusunda çadırlar arasında yarış havası olur. Evin erkekleri, işi olmayan, eli boş olan herkes davet edilen yere giderdi. Gelinler, kızlar evde kendi işlerini yapmaya devam ederlerdi. Daha sonra herkes birbirini "Gel bizim de kurbanın tadına bak." diyerek davet ederdi. Sırayla her evde kurban eti yenmiş olur (K.2, K.38, K.39, K.44, K.45, K.73, K.106, K.108, K.117, K.121, K.127).

Bayramda kesilecek hayvanlar aylar öncesinden bellendir, böyle yapmanın daha sevap olduğu söylenir. Kurbanlık hayvanlar yem yedirilerek beslenir. Kurban Bayramı'nda sürüdeki en besili erkek hayvan kurban olarak kesilir. Öbür dünyada üzerine binildiğinde ayağı yerden kesecek, köprüden geçirecek büyüklükte olmasına dikkat edilirdi. Bir evde birkaç tane mal kesilirdi. Aile reisi kendisi ve eşi için kurban keser. Evin kadınına emeği geçtiğinden, kendine ait hayvanı, ziynet eşyası olduğundan kurban düşer (K.2, K.12, K.40, K.41, K.56, K.59, K.106, K.108, K.117, K.129, K.137).

Ramazan Bayramı'nda da hayvan kesilip yemek yapılırsa da Kurban Bayramı'nda mutlaka sac kavurması yapılır. Konu komşu, akrabalar bir araya gelip topluca yemek yerler. Geçmişlerinin ruhu için Kuran okutulur. Kalabalık değilse, her gün bir çadır davet eder. Öğlen birisi davet eder, akşam birisi davet eder (K.2, K.13, K.19, K.56, K.108, K.109).

Kurbanın eti çok bekletilmez 3 günde dağıtılır, biterdi. Çoğu kişi kurbanı kesip askıdan indirmeden fakirlere pay dağıtırdı. Daha fazla bekletmenin günah olduğuna inanılır. Bayram bitmeden etin de bitirilmesi gerektiğine inanılır. Kurbanın kellesi, boynu hayra geçmediğine inanıldığından başkasına verilmez (K.39, K.44, K.106, K.116, K.117, K.121, K.127).

Oba içerisindekiler birbirleriyle bayramlaştıktan sonra başka obalara bayramlaşmaya giderler. Başka obalardan bayramlaşmaya gelenler olurdu. Bayramlaşmada öncelik büyüklerin, yaşlıların ve hastalarıdır. Kolonya olmadığından esans, koku sürülürdü. Gelen yaşlı misafirlerin tespihine de bu kokulardan sürülürdü. Şehirden alınan ala şeker ikram edilirdi. Bayramlaşmaya gelip el öpen çocuklara harçlık verilir (K.13, K.56, K.108, K.158).

2.3.2. Millî Bayramlar

Konargöçerler şehirden uzak, ücra yerlerde yaşadıklarından millî bayramlardan çoğu zaman haberdar olamazlar. Bu günlere özel bir uygulama bulunmamaktadır. Okuyan çocukları aracılığıyla bu günlerden haberdar olup, resmî kutlamalara katılanlar olabilmektedir (K.21, K.22, K.31, K.39, K.108).

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı gibi millî bayramlarımızda, Kurtuluş günlerinde, Turizm haftasında okullarda, kaymakamlık ve valiliklerde yapılan kutlamalarda kıl çadır kurulabilmekte, kilim, dokuma malzemesi gibi eşyalar sergilenmektedir. Bu bağlamda 2012 yılında yapılan 23 Nisan Bayramı'nda Osmaniye Bahçe Köyü İlköğretim Okulu'nda öğrenci velisi de olan ve çevrede kışlayan Yörükler kıl çadır getirerek, okulun bahçesine kurmuşlardır (K.25, K.44, K.66).

2.3.3. Kutsal Aylar / Günler

Yayla ve güzlede olmak üzere senede iki defa mevlit okutulur. Mevlit okutulan evde yokluk olmayacağına inanılır. Hazırlık olarak günler öncesinde mevlit ekmeği için hamur yoğrulur, gelinler kızlar bir araya gelip ekmek yapar. Eş dost, akraba mevlide davet edilir. Mevlit gününde koyun kesilir, kavurma yapılır ve gelenlere ikram edilir. Ölmüşler için Kuran okutulur. Mevlitlerde şerbet de dağıtılırdı. Mevlit okutulurken günlük tütürülür (K.3, K.12, K.21, K.22, K.39, K.44, K.45, K.56, K.59, K.79, K.86, K.88, K.119, K.127, K.129, K.137, K.139, K.149, K.150).

Hayvanlara bakım çok zaman aldığından kandil günleri çoğu zaman kutlanmazdı. Ayrıca, kandil günleri bilinmezdi. Ancak, bu günlerde namaz kılıp dua edenler, oruç tutanlar, çörek yapıp dağıtanlar olurdu (K.3, K.12, K.19, K.31, K.33, K.40, K.45, K.55, K.79, K.81, K.108, K.137).

Ramazan ayında oruç tutulur. Sahur vakti, yıldızlara bakarak anlaşılır. Saatin olmadığı dönemde sabaha kalmamak, akşamdan yememek için bu bir zorunluluktur (K.13).

Kurban Bayramı'ndan bir ay sonra Muharrem ayının 10'unda **aşure günü** yapılmaktadır. Aşure pişen evde bereket olacağına inanılır. Aşure gününden önce gerekli malzemeler alınır, hazır edilirdi. Üzüm, nohut, fıstık, dövme konur. 40 çeşit malzeme konduğu söylenir. Şekerli, şireli olur. Aşurenin içine Kurban Bayramı'nda kesilen kurbanın kurutulup bu gün için saklanan döş etinden bir iki parça da atılır. Az miktarda atıldığından aşurenin tadını değiştirmez. Kurbanı kesen, mutlaka aşureyi de kaynatır. Önceden aşure gününde çevredeki çocuklar çağırılır, yapılan aşureden yedirilirdi. Aşure artarsa bakraca doldurulur, komşulara da dağıtılırdı (K.3, K.31, K.39, K.40, K.44, K.56, K.64, K.79, K.108, K.115, K.116, K.127).

Konargöçerlerin bir kısmı “aşure yapmak bize gelmiyor” diyerek aşure yapmazlar. Yapıldığı zaman istenmeyen bir durumla karşılaştıklarını ifade etmektedirler. Bunun yerine aşure için harcanak para hayır olarak bir yerlere verilir (K.117, K.119, K.121). Kaynak kişilerden Duran Karakaya kendi sülalelerinde aşure gününde bir evden üç cenaze çıktığını, bu olaydan sonra aşure yapılmadığını söylemektedir (K.129)

2.3.4. Değerlendirme

Dinî Bayramlar olan Ramazan ve Kurban bayramlarında yağlı ekmek, kömbe yapılır, gelenlere ikram edilir, komşu çadırlara dağıtılırdı. Bayram namazları için yerleşim yerlerine gidilir, oranın yerli halkı ve gelen diğer konargöçerlerle bayramlaşılır. Kurban bayramı arifesinde yakın zamanda ölenlerin kurbanı kesilir, etin tamamı dağıtılır. Kurban bayramında sürüdeki en besili hayvan kesilir, evin kadınının emeği geçtiğinden onun adına da kesilirdi. Bayramlarda oba içerisindekiler birbirleriyle bayramlaştıktan sonra başka obalara bayramlaşmaya giderler.

Millî bayramlardan okula giden çocuklar aracılığıyla haberdar olunur. Okullarda yapılan bu törenlere köylülerle birlikte konargöçer aileler de katılır. 2012 yılında yapılan 23 Nisan Bayramı'nda Osmaniye Bahçe Köyü İlköğretim Okulu'nda öğrenci velisi de olan ve çevrede kışlayan Yörüklerin tören alanına kıl çadır kurdukları gözlenmiştir.

Bereket getirmesi ve ölenlerin ruhu için aileler yayla ve güzlede olmak üzere senede iki defa mevlit okutur. Mevlitte gelen misafirler için sac kavurması yapılır, şerbet dağıtılır. Konargöçerler aşure gününe özel önem verirler. Aşure pişen evde bereket olacağına inanılır. Kurban Bayramı'nda kesilen kurbanın döş etinden bir iki parça alınıp kurutularak aşurenin içine atılır. Yapılan aşure, komşu çadırlara dağıtılır. Konargöçerlerin bir kısmı “aşure yapmak bizim ocağımıza gelmiyor” diyerek aşure yapmazlar. Günümüzde kutsal günlere, kandil günleri de eklenmiştir. Geçmişte çok fazla bilinmeyen bu günleri, kitle iletişim araçlarıyla duymaya, öğrenmeye başlamışlardır.

2.4. Çukurova Bölgesi Konargöçerlerinde Oyun ve Eğlenceler

2.4.1. Çocuk Oyunları

Oyunları sadece çocuklar değil, delikanlılar da oynar. Yetişkinlerin oynadıkları bazı oyunlar zamanla çocuk oyunu olmuştur. Kız çocukları özellikle yaşları ilerlediğinde oyunlarını, erkek çocuklardan ayrı oynarlar (K.17, K.25, K.158).

Çocuklar hayvanlara bakmaktan oyun oynamaya vakit bulamaz. Oyunlar genellikle yaz aylarında çıkılan yaylakta oynanır. Kışın, mevsim şartlarından ve işlerin yoğunluğundan oyun oynamaya çok fazla vakit ayrılamaz. Yazın yaylada işlerden arta kalan boş zamanlarda ya da hayvan otlatmaya gidildiğinde çeşitli oyunlar oynanır (K.21, K.23, K.30, K.90, K.105, K.144, K.158).

Çocuklar koyun, deve gütmeye gittiklerinde, bu işlerden arta kalan boş zamanlarında oyuncak yaparak vakit geçirirler. Kızıl kabuktan (çam kabuğu), ağaçtan deve, araba, traktör, römork yapılır. Kız çocukları bezden bebek yaparlar. Bebeğin, kaşı, gözleri ağzı iplikle dikilerek yapılır, üzerine çeşitli elbiseler dikilirdi (K.5, K.13, K.31, K.131, K.135, K.136, K.144, K.155, K.158).

Kamıştan uçurgap yapılır. Altına 3 tane ip bağlanır. İpin ucunu tutar uçurur. Kuyruğu olur. O uçtuk sıra ipin ucu salınır. Zaman zaman ip kopabilir (K.31).

Meşe giliğinden fıriştak yapılır. Giliğin arkasına çöp sokularak keçenin üstünde, kabın içinde döndürülür. Kimin fırištağı daha uzun dönecek diye yarış yapıldı (K.56).

Kızıl kabuktan fırildak yapılır. Kızıl kabuk tekerek yapılır. Ortasından iki tane delik açılır. Deliklerden halka olacak şekilde ip takılır. İp çevrilip çekilerek, kabuk döndürülür (K.17, K.136).

Kirişin göbeği ikiye ayrılır. İçine, çöpten çivi geçirilir. Pervane yapılır. Rüzgâra karşı tutulduğunda döner (K.31).

İki parmak enliliğinde bir tahtanın ucu delinir, ipi takılarak dolandırılırlar. Buna bızzingaç da denmektedir (K.25).

Uzun, çatallı iki ağaç alınır. Çatallara basılarak yürümeye çalışılır. Bu oyuna cambaz denilmetedir (K.56).

Günümüzde, çadırdaki kalan çocukların plastik topa oynadıkları, bisiklete bindikleri gözlemlenmiştir. Geleneksel olarak oynanan oyunların büyük bir bölümü unutulup kaybolmuştur. Geçmişte oynanan oyunlardan bazıları şunlardır:

Açma Tura

Battı balık, tura gibi adlar da verilen bu oyunu erkekler bir araya geldiklerinde oynarlardı. Daha çok gençler arasında oynanır. Oyuncular dizlerini çekerek yan yana oturur. Ortada bir kişi olur. Yağlık bağlanarak topaç edilir ya da örmenin ucu düğümlenerek tura yapılır. Ortadaki kişiye oturanlardan biri tura ile vurur. Vuran kişi hemen dizinin altından yandaki kişiye topacı uzatır. Arkasını döndüğünde tekrar topaçla vurulur. Vururken “Battı balık yan gider” der. Ebe olan kişi kendisine topaç vurana fark edip elinden almayı başarır ebe olmaktan kurtulur. Topacı yakalayan kişi ebe olur. Yakalatmamak için dikkat edilir, vuracak gibi yaparlar, başka biri vurur (K.25, K.36, K.37, K.43, K.56, K.84, K.113, K.115, K.144).

Çelik

Büyükler tarafından da oynanır. Genelde erkekler oynasa da kızlar da oyuna katılır. İki grup olur. 3-5 kişi ile oynanır. Çelik uzun sopa, çomak kısa sopadır. Çobanlık yaptıklarından herkesin değneği olurdu (K.3, K.21, K.30, K.41, K.43, K.56, K.81, K.110, K.112, K.122, K.136). Küçük değneğe çelik diyenler de vardır (K.36, K.37, K.105).

Hangi grubun önce başlayacağını belirlemek için taşın bir yanı ıslatılarak havaya atılır. Gruplardan hangisi yaş ya da kuru olduğunu bilirse oyuna o başlar. Oyuna başlama şekli çomağın atış şekline göre değişir. Çomak çeliğin dibine, ortasına, ucuna konarak atılır. Elden, bacak arasından, belden, yere dikip alttan vurma, yumruk vurma, uç, pat vurma gibi şekilleri vardır. Yerden kaldırmak gerektiğinden en zoru pattır. Oyuncu başarılı oldukça diğer atış şekline geçer (K.36, K.43).

Atış yaptıktan sonra karşıda bekleyen kişi çelikle vurabilirse atan kişi yanar, oyundan çıkar. Vuramazsa eliyle taşa atış yapar. Taşı vurur ya da uzun sopanın boyundan daha yakın bir mesafe kadar yaklaştırır kazanır. Ebe olan kişi ayağıyla

engellemeye çalışır. Kazanan kişi taşın yanında atar. Atan kişi vuramazsa yanar, sıra karşıdaki kişiye geçer (K.36).

Atış yapılacak yeri belirlemek için horan adı verilen bir taş konur. Oyuna başlayan çomakla çeliği vurur. Oyunculardan biri havada yakalamaya çalışır. Havada tutmayı başarırsa oyunu kazanır. Yakalayamazsa horana vurmaya çalışır. O gelirken çeliğe tekrar vurur. Düştüğü yerden horana doğru sayılmaya başlanır. 1, 2, 3....9, dıkız diye sayılır. Dıkız dediğinde horana vurmuşsa bir sayı ilerler. Çelik atıldığında oyuncu vuramayıp taşa değirmeyi başarırsa oyunu o kazanır. Çeliğin horana yakınlığı değneğin uzunluğundan azsa yine değneği atan kazanır (K.36, K.37, K.42, K.43, K.105, K.122, K.144). Oyunda “Kıl ipi, kındal hanifi, hazıra ök, çamura çök, 13, 14, 15” gibi çeşitli sayışmacalar söylenir (K.25, K.42, K.48, K.92).

Dikili Taş

Kale oyunu gibi taşla oynanan bir oyundur. Çobanlar arasında oynanır. Çobanlar taş atmada, hedefi vurmada ustadır. İki kişi ya da dört kişi ile iki grup hâlinde oynanır. İki grup arasında belli bir mesafe bırakılır. Gruplar üç sivri taşı dikine arka arkaya diker. Her grubun oyuncusu karşı grubun kalesine sırasıyla taşla atış yapar. Rakip kaledeki taşları yıkmayı başaran grup oyunu kazanmış sayılır. Yeni oyuna başlanırken gruplar kalelerini değiştirirler. Oyunda yenilen taraf yenenleri sırtında gezdirir (K.25, K.36, K.37, K.43, K.48, K.78, K.105, K.144).

Dokurcum

Damanın bir çeşididir. Erkekler arasında oynanan bir oyundur. Koyun otlatmaktan gelen çobanlar 1-2 saat vakit geçirmek, sohbet edip dinlenmek için oynarlar. Bazen çay pişirtme, kahve pişirtme, şeker sucuğu aldırma gibi bir şey karşılığında oynanır. Kartona, tahtaya, toprağa, düz bir kayanın üzerine çizerler. Ekmek tahtasına kömürle çizildiği de olur. İki kişiyle oynanır. Her oyuncunun 9’ar taşı olur. Toplam 18 taşla oynanır. Oyuncuların taşları birbirinden ayrılır. Birininki ağaç olur, diğerininki taş olur. Biri fasulye olur, diğeri nohut olur. Birinin taşları büyük, diğerininki küçük olur. Taşların 3’ü bir araya geldi mi diğer oyuncunun taşından bir tanesi kesilir (Bastık, kestik.). Diğer oyuncuya yol verilmemeye çalışılır. Dikey ya da yatay konulur. Taşların hepsi sıralanmaz. Üç taşı kalanın uçma hakkı olur, başarabilirse yakalar. Kimin taşı kalmazsa o oyunu kaybeder³ (K.25, K.48, K.75, K.90, K.113, K.122, K.137, K.144).

³ Bu oyunla ilgili daha geniş bilgi için bkz. (Atılğan, 2002, s. 262-264).

Gıncırdak

Gıngılıç, gıncırak da denmektedir. Yaylada oynanır. Yaylada hem hava daha uygundur hem de gıncırak yapmada kullanılacak uygun ağaç kolaylıkla bulunabilir. Akşam da oynanabilir. Büyükler, küçükler, göbeği düşenler, göbeğinde su birikenler suyu eritmek için gıncırağa biner. Ardıç ağacından göbek yapılarak yere çakılır. Tabanının oynamaması için oyulan çukurun içi taşla doldurulur. Dikilen göbeğin tepesi yuvarlak olur. Uzun bir ağacın, çam ağacı, ortası delgi demiriyle delinerek yerdeki göbeğe geçirilir. İyi gıncırdaması için ağaçların birleştiği yere kömür atılır, tereyağı sürülür. Döndüğünde “gıcır gıcır” ses verir. Bazen üzerindikileri atar, fırlatır yaralanmalara neden olur. İyi binen kişi karşısındakini yere düşürebilir. Üstüne karşılıklı bir ya da iki kişi biner. Ağaç güçlüyse 3 kişi de binebilir. Kız ve erkek çocuklar karşılıklı binerlerdi. Göbek binme ve apış binme şekilleri olur. Apış binmede eşeğe biniyor gibi binilir. Apış binmede düşme daha fazla olur. Bir kişi gıncırağı hızlandırır ve kenarı çekilir. Binen kişilerden kimisi korkusundan bağırır, kimisi düşer. Kolu kırılanlar, tırnağı çıkanlar olur (K.5, K.19, K.21, K.22, K.30, K.31, K.37, K.48, K.55, K.56, K.88, K.105, K.122, K.136).

Kale Oyunu

İki grup olur. Her grup yassı taşlarını üst üste diker. Gruptaki oyuncular karşıdaki grubun kalesine taşla atış yapar. Vuramazsa sıra diğer gruba geçer. Üste dizili taşların tamamı yıkılincaya kadar oyun devam eder. Karşıdaki grubun kalesini ilk önce deviren yarışmayı kazanır. Yenilen taraf, yenen tarafı sırtına alır, diğer kaleye kadar taşır (K.13, K.17, K.43, K.56, K.64, K.89, K.105, K.137, K.144).

Kazık Oyunu

Höççü de denilen bu oyun toprağı yumuşak, çamur yerde 4-5 kişiyle oynanır. Çelik adı verilen ucu sivri kısa değnek atış yapılarak yere dikilir. Diğer oyuncu elindeki çelikle yerdeki çeliğe atış yapar. Onu tam tepesinden vurmaya çalışır (K.3, K.13, K.17).

Kızgın Taş

Yaylaya çıkıldığında akşamları oynanan bir oyundur. Akşamları ateş yakılır. Bir kişi ebe olur. Ebenin yanında bir taş belirlenir. Ebe küçük bir taşı ateşte kızdırır, fırlatır. Oyuncuların taşın atıldığı yeri görmemesi için yönlerinin ebeye dönük olması gerekir. Ebe ve oyuncular taşın düşebileceği alanda, taşları ellemek suretiyle kızgın taşı bulmaya çalışır. Ebe bulursa kimseye hissettirmeden taşı attığı yere geri gelir. Bulan kişi taşı koynunda saklar. Taş kızgın olduğundan yakar. Kızgın taşı bulup ebenin yanındaki taşa vuran kişi artık ebe olmuştur. Taşı bulan fark edilirse diğer oyuncular üzerine çöker ve

taşı elinden almaya çalışırlar. Alabilen kişi ebenin olduğu yere taşı götürür. Ebe olan kişiyi oyuncular sırayla sırtında taşır (K.21, K.22, K.25, K.43, K.48, K.56, K.83, K.88, K.92, K.105, K.108, K.110, K.115, K.122, K.136, K.137).

Kim Vurdu?

Yastık vazifesi gören kişi ebe olan kişinin başını örter. Diğer oyuncular ebenin sırtına eliyle, düğümlü havluyla vurur. “Yastığı kim vurdu?” diye sorar. Ebe isim sayar. Bilirse bildiği kişi ebe olur (K.109).

Kovalamaç

Ebe olan kişi diğer oyuncuları kovalar. Kaçanlardan birine eliyle dokunduğunda elledim, diye bağırır. Ebelik sırası diğer oyuncuya geçer (K.5).

Kös Oyunu

Çobanlar keçenin üzerine çizip oynarlar. Çubuklar keçenin iç cebinde hazır olur. Oyun düzeni tavlaya benzer. 16’şarlı iki kale olur. Her birinin üzerinde sekiz tane taş olur. Taşlar köşelere konur. Zar yerine parmak kalınlığında 4 tane çubuk kullanılır. Çubukların bir ucu kömürle boyanır. Sıra ile karşılıklı kösü atarlar. Biri siyah gelip üçü açık olursa 3 adım hareket edebilir. İki yüzü siyah iki yüzü beyaz gelirse “ıhırç” oldu denir ve iki adım gidilir. Dört tarafı siyah geldi mi “dört atlı” denir. Bu şekilde her rengin bir adı olur (K.101).

Lappış

Yalak eşilir. Yassı bir taşla içindeki taş çıkarılmaya çalışır. İki grup olur kim yalakten taşı çıkarırsa oyunu kazanırdı (K.56). Bu oyunla aynı şekilde oynanan “dana oyunu” da vardır (K.13, K.55, K.112).

Mendil Kapmaca

Genellikle kızlar arasında oynanır. Oyuncular daire şeklinde yere otururlar. Ebe olan kişi oyuncuların etrafında gezerek “Teknede yoğurt, yüreğimi soğut.” der ve bir kişinin arkasına mendili bırakır. O kişi mendili fark edip ebenin ardından koşar. Ebe, kalkan kişinin yerine yakalanmadan oturmayı başarırsa ebelik sırası diğerine geçer (K.93).

Saklambaç

Çoğu zaman yaylada oynanan bir oyundur. Bu oyuna “sinmece, sinmencik” de denir. Saklanan kişi bulunduğu ebe üzerine biner (K.31, K.32, K.64, K.84, K.122).

Todu Todu

Yağmurun yağması için çocuklar arasında oynanan bir oyundur. Çocuklardan birisi koyunun çanlarını boynuna, koluna ve beline bağlar. Diğer çocuklarla çadırın

önüne geldiğinde çanları öttürür. Çanın sesini duyanlar çadırdan dışarı çıkar. Çocuklara, yağ, bulgur, para verir. Oyunda çocukların üstüne su dökülür ama yaylada hava soğuk olduğundan dökülmez. Çocuklar gezerken hep birlikte “Todu todü nerden doğdu/ Yağmur yağdı ondan doğdu” sözlerini tekrar ederler (K.19, K.34).

Yalak Kaya

Hayvanların yaylını iyi, yeri de ziyandan uzak, selamet bir yerse iki çoban bir araya gelerek yalak kaya oyunu oynar. Bu oyun iki kişi ile oynanır. Her oyuncu için karşılıklı 6 yalak kazılır. Her bir yalağın içine 4'er taş konur. Taşlar yalaktan yalağa göçürülür. Taş sayısı dört olduğunda alınır. Taşlar alınır hesaplar yapılır, en son bir kişi yenmiş sayılır. Yalakta 9 taş olmuşsa oyunculardan biri göçerken diğer oyuncu nereyi kavuşturur diye hesap yapar. Karşıdaki kişinin iki yalağının taşı ütöldüğünde iki yalak da yenen tarafın olur. Rakip oyuncunun iki yalağını ele geçiren kişi karşıdaki kişiyi kıştırmaya başlar. İlk göçüşte hesabın iyi yapılması gerekir. Yalağın birinden taş alınır. Her geçilen yalağa bir taş bırakılır. Hangi yalağa düşülmüşse o yalaktaki taşın hepsi alınır, dolandırılır. Boş yalağa düşen orada kalır. Sıra diğer oyuncuya geçer. Oyuncular boş yalağa düşmemeye çalışır. Karşı oyuncunun taşları üzerine düştüğünde onları kaldırır (K.36, K.37, K.43, K.90, K.113, K.144).

Yüssük Oyunu

Çok yaygın oynanan bir oyundur. Oyuncular iki gruba ayrılır. Bir yüzük fincanlardan birinin altına konur. Bulan taraf diğer tarafa çeşitli cezalar verir. Bunlar yemek yedirme, tatlı aldırma (Artun, 2008b, s. 67).

Yaylada ya da kışlakta çadırın içinde erkekler toplandığında, düğünlerde, kısır düğünlerinde gece yarısına kadar yüssük oyunu da oynarlar. Gençler bir yerde toplanıp “tamaşa” ederler. Oyuncular iki gruba ayrılır. Karşılıklı otururlar. Yüzük saklanırken karşıdaki grup arkasını döner. Yüzük saklayan gruptaki sırası gelen oyuncu hangisinde diye sorar. Yüzüğü buluncaya kadar fincanları açarlar. Kaçınıcı açışta bulduklarına göre puan verilir. Puanı kim çok alırsa o kazanır. İlk açmaya bulan gruba sıra geçer. Yenilen taraf yenene sucuk gibi yiyecekler alır. Hediye aldırma şakalaşmalar da olur. Yenilen tarafın oyuncularının yüzünü külle sıvayarak bıçakla tıraş ederler. Yenilenlerden bir kişi sırta alınır, eli ayağı bağlanır. Hacca götürürler. Giden kişiye “Nereye gidiyorsun”, diye sorarlar. “Hacca gidiyorum”, der. “Ne istiyon”, der. “Karşıdaki 99 tesbih, tellik getir”, der. Elindeki iğneği sırtındaki adama batırır. Eli ayağı bağlı olduğundan kaçıp kurtulamaz (K.5, K.43, K.56, K.113, K.115, K.144).

2.4.2. Köy Seyirlik Oyunları

Anadolu’da “oyun çıkarma” genel başlığı altında görülen (And, 1985, s. 11) seyirlik oyunlar, kültürün önemli bir ögesidir ve en köklü kültürel geleneklerdendir.

“Köy tiyatrosu kırsal bölgelerde, köylerde görülen, daha çok tarih öncesine uzanan bolluk (tarım ve çobanlık), eriştirme, canlandırıcılık, atalara tapınım gibi işlevsel kuttörenlere bağlı bir tiyatro geleneğidir.” (And, 1985, s. 43). Köy seyirlik oyunlarının bir kısmını din dışı (lâdinî) oyunlar bir kısmını da ritüel (dinî –büyüsel) oyunlar oluşturmaktadır. Zamanla ritüel oyunlar gündelik yaşamda meydana gelen, özellikle tarım ve hayvancılık alanlarında, değişmelerin etkisiyle dinî-büyüsel anlamlarını ve işlevlerini kaybederek dramatik eğlencelere dönüşmüş, takvimî özelliklerini kaybederek düğünlerde, şenlik olarak sergilenmeye başlanmıştır (Artun, 1996, s. 87; Özdemir, 2005, s. 290).

Düğünlerde gençler oyun çıkarır. Eğlenceler genellikle oğlan evinde olur. Bir kişi deve kılığına girer. Bir diğeri arap olur. Yüzlerini boyarlar, kılık değiştirirler. Kadın kılığına girenler olur. Seyircilerin üzerine kül atılır. Eğlencelerde herkes bildiğini, yeteneğini sergiler (K.19, K.31, K.55, K.131).

“Oyuncular, orada yaşayan insanların biraz yetenekli ve istekli olanlarıdır. Bu oyunlarda rol alanlara, doğal olarak çevredekilerin ilgisi artar. Köy seyirlik oyunlarının belli bir metni bulunmaz. Oyunun konusu, her oynanışta o anlamı verecek farklı sözcüklerle dillendirilir. Mekân ve dekor, oynandığı yerdir. Oyuna izleyicinin de katılması sağlanır, bu da köy seyirlik oyunlarına büyük bir canlılık verir.” (Bilir F.S. & Bilir A.F., 2007, s. 660).

Mekân olarak herkesin izleyebileceği açık mekân tercih edilmektedir. Konargöçerler arasında tespit edilen seyirlik oyunlar şunlardır:

Arap Oyunu⁴

Arap oyunu düğünlerde oğlan evinde oynanan bir oyundur. Bir kişi Arap kılığına girer. Kafasına keçe külah giyer. Bir eline kayışlı, içi boş tek tüfek alır. Bir eline de sopa alır. Bir yanına ıbrık, diğer yanına çan takar. Ortaya çıkar. Yanında da bir sevgilisi vardır. Sevgilisini bir kişi kaçırmaya çalışır. Kendisi engeller. Sevgilisi de kız kılığına girmiş erkektir (K.13, K.55).

⁴ Kozan’dan derlenen Arap oyunu için bkz Elçin, Ş. (1970). Arap oyunu. *TFA*, Nisan, Y.21, C.12, s.5383, 5384.

Arap oyunu Yörük-Türkmen şölenlerinde de sergilenmektedir. Konya yöresinde düğünlere, şölenlere giden ekip bulunmaktadır. Oyun ekibi Arap, dede, efe ve iki kızıdan oluşur. Bu kişiler şölen alanında gezerler. Sahneye müzisyenler çıktığında oyuncular kaşıkla oyun oynarlar. Seyircileri de oyuna çekerler.

Arap oyunu, güneydeki bütün Türkmenler, Elbeyliler, Baraklar ve diğer Türk grupları arasında bilinir. Düğünlerde davul eşliğinde oynanan bir oyundur. Oyuncular Arap ve Türk olmak üzere iki gruba ayrılır. İki grup birbirleriyle mücadele eder. Mücadelede Türkler galip gelir ve yenilen taraftan istediklerini yaptırmak üzere söz alırlar (Yalman, 2000, C. I, s. 77).

Deve Oyunu

Yörük düğünlerinde deve oyunu oynamak çok yaygındır. İki ya da üç kişiden oluşturulan ve üzerine bir örtü örtülen yapma deveyle deve sahibi rolünü üstlenen deveci, düğüne gelenleri karşılar. Bu arada çeşitli şakalarla bazen gelenleri, bazen de devesini döver. Devecinin şakaları, hareketleri, düğüne gelen konuklara hoş zaman geçirir (Artun, 2008b, s. 70, 71).

Düğünlerde deve oyunu oynanırdı. Devecinin elinde değneği, başında kasketi, sakalı olurdu. Eline un alır devenin gittiği yerdeki seyircilere serperdi. Deve ile deveci ilk başta oynar, seyircilerin dikkatlerini üzerlerine çekerler. Devenin ağzına çuvaldız tutturulur. Oynarken çevredekilere çuvaldız sokar. Herkes deveden kaçır, dağılır. Birkaç kişi deveyi izleyenlerin çevresini ipe gizlice çevirir. Kaçanlardan bazıları ipe takılıp düşer (K.78, K.113, K.115, K.138).

Bu oyunun bir benzeri de tilki yapmaktadır. Uzun bir ağacın ucuna paçavra bağlanır. Tüfek sıkarlar, tilki kaçır. Sonra gizli saklı tekrar yaklaşmaya çalışır. Herkes başına toplandığında paçavra tutuşturulur, tilki sağa sola kaçır, izeleyiciler de kendilerine değmesin diye kaçardı (K.113, K.115).

Kamış Oyunu

Düğünlerde halay çekerken halayın başında ve sonundakiler ellerine kamış alır. Öndeki kişi ne yaparsa halaydaki diğer kişiler onu takip eder. Gömleğinin bir kolunu çıkardığında arkadakiler de aynısını yapar. Öndeki kişinin yaptıklarını yapamayanlara, yanlış yapanlara elinde kamış olan kişi vurur (K.115).

Karı Koca Oyunu

Kına yakılmadan önce kız evinin gençleri, oğlan evinden gelen gençlere oyun oynayalım, der. “Sizlerden biri bey olacak, bizlerden biri kadın kıyafeti giyecek. Bunlarının çocukları olacak.” diyerek oyun hakkında kısa bilgi verir. Oğlan evinden

gelenlerden bir kişi ister istemez razı olur. Dışarıya tozlu bir çul serilir, üstüne kötü bir minder konur. Burası ev olur. Evin reisi olan koca oturur. Hanımı yanına gelir. Kocacığım şöyle şöyle oldu diyerek bir şeyler anlatmaya başlar. Kadın kocasının alnına elini değirir, senin ateşin var, der. Bileğini tutar, yok sen hastasın der. Yat şuraya, der. Kötü bir yastık koyarlar. Kadın kocacığım sen gidersen ben ne olurum diyerek ağlamaya başlar. Oğlum Helini, der. Helini, ne diyorsun anne der. Baban gidiyor tut babanın elini, der. Helini gelir babasının elini tutar kıvrır, üzerine elini kor. Baba rolünde olan kişinin kurtulmasına imkân yoktur. Kadın oğlum Hıçını der. Hıçını, ne diyorsun anne der. Tut babanın kıçını der. O da gelir babanın ayaklarının üzerine çöker. Kadın ağlamaya devam eder. Ben ge yaşımda dul kaldım, diye feryat eder. Aramızda doktor da yok der. Oğlum Huyunu der. Huyunu, ne diyorsun anne der. Baban gitti, dk babanın suyunu der. Bir kova su babanın üzerine dökülür (K.92).

Zambak Oyunu

Düğünlerde oynanır. Bezden top yapılır. Topun ucuna uzun bir ip bağlanır. Oyuncular ember oluşturur. Dairenin ortasındaki kişinin elinde top olur. “Sırt sırta zambak” dendiğinde oyuncuların hemen arkasını dönmesi gerekir. “Yan yana zambak” dendiğinde oyuncuların yan yana durması gerekir. “Kafa kafaya zambak.” dendiğinde yanındakiyle kafa kafaya verir. Kimisi bunu yapmayıp kucaklaşır. Yanlış yapanlara top fırlatılır (K.115).

2.4.3. Deve Güreşi

Develer kışın, kızdığında greştirilir. Konargöçerler bu dönemde, kışlaklarında yani Çukurova’dadır. Çevredeki insanları, rakip deveyi ısırması, kemirmemesi için güreşen develerin ağzına esnek adı verilen çember geçirilir. İki kişi ellerinde değneklerle develer birbirini paralamasın diye hazır bekler. Güreş esnasında devenin biri kafasını eğdi mi diğer deve kafasına çöker. Yere yıkılan ya da kaçan deve yenik sayılır. Develer engel olduğunda berabere kalmış sayılırlar. Deve kaçtığı zaman yakalamak zor olduğundan, galip deve kaçan deveye zarar verebileceğinden sonuç belli olur olmaz her iki devenin de kuvvetlice tutulması gerekir (K.9, K.17, K.59, K.87, K.125, K.127, K.130).

Her deve greşmez. ukurova bölgesindeki Yörüklerin develeri güreşçi deve değildir. Greşi develer özel olarak yetiştirilir, cüsseli olur. Greşi develer buhur cinsi develerin erkeği olan besereklerdir. Beserek 8 yaşına girdiğinde greştirilir. Bölgedeki

Yörüklerden meraklı olanlar beserek cinsi deve yetiştirip yarışmalara katılanlar olmuştur. Yine bu kişilerden deve güreşi izlemeye gidenler olurdu (K.3, K.19, K.87).

Özel bir güreş müsabakası düzenlenmese de kışın kızdıkları dönemde beserek, lök cinsi develer karşılaştığında kendi kendine güreşir. Döş döşe verirler. Ayağıyla bağdaş atmaya uğraşır. Devirdiğinde üstüne oturur, kemirir. Orada bulunanlar değneklerle vurur. Buna rağmen deve bırakmak istemez. Sopayla canı yanınca bırakmak zorunda kalır (K.31, K.87, K.95, K.127, K.157).

Erkek develer hadım bile edilmiş olsa diğer erkek deveyi gördüğünde kızar, ağzı köpürür, zapt edilemez. Bu durumda develerden birinin ağzı, ayakları bağlanır. Diğer deve serbest bırakılır. Bağlı olan deve yıktırılır, diğer deve onu geveler. Yıkılan deve bir hafta kadar bu yenilgiyi sindiremez, ağlar. Bir hafta sonra iki deve bir arada durmaya başlar (K.15).

Adana Çatalan'da hususi güreş develeri yetiştirenler vardı. Bunlara Şehirevli derlerdi. Zingirli lakaplı kişinin devesi meşhurdur. Mersin'de Pazar yerinde, deve güreşleri olurdu (K.3, K.9, K.17, K.19). Mehmet Göçer (K.87)'in verdiği bilgiye göre Hatay'ın Erzin ilçesinde ödüllü deve güreşi (beserek güreşi) yapılmış, kendileri de davet edilmiştir. Yarışmada, akrabalarının devesi birinci, kendi develeri ikinci olmuştur. Güreşi izlemek için çevreden pek çok kişi gelmiştir. Ceyhan'da da aynı şekilde deve güreşi yapılmıştır.

Türkiye'de deve güreşi 1990'ların sonundan itibaren tekrar ilgi görmeye başlamıştır. Batı Anadolu'da Çanakkale'den Antalya'ya kadar uzanan kıyı şeridi boyunca birçok yerde (yaklaşık 60 yerleşim yeri) deve güreşi şenlikleri düzenlenmektedir (Erşen, 2002, s. 184, 188).

2.4.4. Değerlendirme

Çocuk oyunları, genellikle yaz aylarında çıkılan yaylakta oynanır. Yaylakta çobanlık yapan çocuklar, gençler hayvanları otlatırken bir araya gelip çeşitli oyunlar oynarlar. Kışlakta iş yükü çok olduğundan, çocuklar okula gittiklerinden, oyun oynanacak yer çamur olduğundan oyun için uygun bir dönem değildir. Oyunlar genellikle açık mekânda oynanmaktadır. Oyunlarda doğada bulunan taş, çamur, değnek, ağaç kabuğu araç olarak kullanıldığı gibi bunlardan çeşitli oyuncaklar da yapılır. Oyun tekerlemeleri hafızalardan silinmiştir. Geleneksel çocuk oyunlarının büyük bir kısmı

günümüzde oynanmamaktadır. Çadırlarda dizüstü bilgisayar, cep telefonu, bisiklet görmek mümkündür.

Geçmişte özellikle düğünlerde, şöenlerde sergilenen köy seyirlik oyunları günümüzde neredeyse kalmamıştır. Bu oyunlarda Türk eğlence kültürünün en güzel örneklerini görmek mümkündür. Oyunlar daha çok herkesin izleyebileceği açık mekânda icra edilmektedir. Günümüzde Konya’da Arap oyunu oynayan özel bir ekip bulunmaktadır. Bu ekip bölgemizde ve Türkiye’nin çeşitli yerlerinde yapılan Yörük şöenlerine katılmaktadır.

Günümüzde Akdeniz ve Ege bölgelerinin bazı yerlerinde canlı bir şekilde yaşatılmakta olan deve güreşleri yine Yörüklerle özdeşleşen bir eğlence biçimidir. Geçmişte Çukurova bölgesinde taşımacılıkta kullanılan develer güreşçi develer değildir. Bunun yanında meraklı olan kişilerin bakımı oldukça zor olan iğdiş edilmemiş, güreşçi develer yetiştirdikleri ve bölgede güreştirdikleri bilinmektedir.

2.5. Çukurova Bölgesi Konargöçerlerinde Halk İnanışları

“Âdet ve inanmaların hayatın her döneminde insan üzerinde büyük bir yaptırım gücü vardır. Toplumsal ve kültürel değişiklikler âdet ve inanmaların değişmesine neden olurlar. Âdetler eski kuşaklarla yeni kuşaklar arasında bir bağlantı zinciridir. Günümüzde ritüel kökenli birçok inanç İslamiyet’in gereğindenmiş gibi kabul edilip yaşatılmaktadır.” (Artun, 2000, s. 47). Şamanî bakiyeler Yörükler arasında büyük ölçüde yaşamaktadır. Fakat İslâmiyet’e de sıkı sıkıya bağlıdırlar (Eröz, 1991, s. 35).

Halk inanışlarının bir kısmı tamamen iktisadi, siyasi ve sosyal etkenlerin ürünüdür. Bir kısım halk inançlarımız, İslamiyet öncesinin yadigârıdır. Bir kısım eski inançların üzerine, İslami bir giysi geçirilmiştir. Bir kısım İslamî halk inançlarının ise, İslami giysileri zamanla tanınmayacak derece eskimiştir (Kalafat, 1996b, s. 57).

Dini fenomeni tarihi, sosyal, ekonomik ve kültürel çerçevesinden soyutlayarak tam mamasıyla anlamaya kalkışmak mümkün değildir. İnsan hayatında hatta onun maddî hayatında meydana gelen her şey onun dinî yaşayışı üzerinde de yankılar uyandırır. Böylece göçebe hayat şartlarının, göçebelikten yerleşikliğe geçişin, sanayileşmenin, şehirleşmenin, eğitim-öğretimin yaygınlaşmasının, tıbbî alandaki gelişmelerin, toplumsal, kültürel, ekonomik, teknolojik, siyasal değişmelerin yalnızca insanların maddi hayatını değiştirmekle kalmayıp, aynı zamanda belki de maddi

hayattan daha da çok manevî-dinî alanda yankılar uyandırdığı görülmektedir (Günay & Güngör, 2007, s. 28, 29).

“Türkler, Müslüman olduklarında, önceki inanç sistemleri tamamen olmasa da belirgin bir değişim geçirmiştir; aynı şekilde kent kültürüne uygun coğrafyalarda onların göçebeliğe uygun yaşam tarzları gözle görünür bir biçimde dönüşüme uğramıştır.” (Göka, 2002, s. 87).

“Tarihsel süreç içerisinde birtakım inançların ortaya çıkış nedenleri unutulmuş ve inanışla ilgili olan uygulamaların bir bölümü bir ritüel hâline gelmiş birtakım davranışların da sadece belirli bölümleri yaşıyor duruma gelmiştir.” (Anıl, 2002, s. 74).

İnanışların bir kısmı zamanla zayıflamış hatta terkedilmiştir. Kaynak kişiler bunları duyduklarını; fakat günümüzde büyük ölçüde uygulamadıklarını ifade etmektedirler. Yeni nesil, önceki neslin inanış ve buna bağlı uygulamalarını, anlatımlarını bilmemekte, bilse bile ciddiye almamakta, reddetmektedir (K.18, K.47, K.76).

“İnanışların, değer yargılarının değişmesi şüphesiz ki sadece gelişen bilim, teknoloji ve eğitim ile de açıklanamaz. Başka insanlarla, toplumlarla, iletişim ve etkileşim içerisine girme nedeniyle de değer yargıları ve inanışlar da değişime uğramakta ve yeni inanışlar edinilmektedir.” (Anıl, 2002, s. 74).

Alışılmışın, genelin dışında farklı bir şeyle karşılaşıldığında kötüye yorulduğu görülmektedir. Çocuğun dişli doğması, ilk dişinin üstten çıkması, tavuğun horoz gibi ötmesi, horozun zamansız ötmesi buna örnek gösterilebilir.

Bazı kaynak kişiler inanca bağlı unsurların bizzat kendi başlarından geçtiğini ifade etmektedir. Örneğin oğlak kılığına girmiş cinin sesini duyduklarını hatta gördükleri söylemektedirler (K.55, K.84).

Bazı inanışlar konusunda aileler arasında farklı fikirler olduğu görülmektedir. Birinin yaptığı uygulamaya diğeri “olacak şey değil, safsata, uydurma, koca karı lafları, koca karı tesarlemesi, batıl inanış” ifadeleriyle farklı düşündüğünü ortaya koymaktadır. Bazı kaynak kişiler inanışlarla ilgili uygulamaların varlığını duyduklarını fakat kendilerinin yapmadıklarını ifade etmektedirler. İnanışlar konusunda herkes tarafından bilinen yaygın inanışlar olduğu gibi aynı ev içinde yaşayan eşlerden birinin bildiği, diğerrinin bilmediği inanışlara da rastlanmıştır (K.18, K.19, K.33K.41, K.51, K.73, K.78, K.106, K.117, K.145).

“Deneme yanılma yolu” ile inanışlarla ilgili çeşitli uygulamalara başvurulur. Sonuç başarısız olduğunda inanış ve buna bağlı uygulamanın terk edildiği görülür. Bazı

durumlarda başarısızlık, yapan kişiye bağlanır. Bu durumda başka uygulayıcılara başvurulur.

Konargöçerlerin inanç dünyalarının oluşumunda din hocaları etkili olmaktadır. Geleneklerin dindeki yeri hocaya sorularak hocaların verdiği cevaba göre devam ettirmek ya da bırakmak konusunda tavır alınmaktadır. Dini kitapları okuyanlar babalarından, dedelerinden gördükleri, duydukları inanca dayalı bu unsurların dinde yeri olmadığını ifade etmektedirler (K.18, K.36). Bunun yanında bazı yasaklar günümüzde de geçerliğini korumaktadır. Salı ve cuma günleri yurt yerinden göçmemek bunlardan biridir (K.18, K.33, K.76).

Bir şeyin yapılmaması, verilmemesi gibi inanışa bağlı yasaklara uymayanlar kendilerinin, başkalarının ya da hayvanlarının başlarına gelen kötülüğü bu yasağın çiğnenmesine bağlarlar. Olan bir şeyi bu tür inanca bağlı bir nedenle açıklamaya mim tutmak ya da him tutmak, şum tutmak denmektedir. Sürekli şum tutan kişilere şumlu denir (K.18, K.36, K.37, K.55, K.108, K.115, K.117, K.155). Şum tutmanın iyi olmadığına inanılır (K.70).

Hastalık hâli, nazara gelme, bir şeye uğrama durumlarında kurşun dökmek, kömür söndürmek, mum dikme, üzerlik tutsüleme gibi tedavilere “urasa” denir. Urasalarda Türkçe okunan dualara ise “sanaka” denilmektedir (Kalafat, 1996a, s. 175). Konargöçer Yörükler arasında da benzer şekilde bu tür inanışlara “urusum, urasa” denmektedir (K.31, K.39, K.56, K.77, K.129, K.145).

İnanç kaynaklı çeşitli yasaklar toplumda unutulduğunda, bilinmediğinde yaptırımı kaybolmaktadır. İkindiden sonra bazı şeylerin dışarı verilmemesi yasağına uyulduğunda karşı taraf gücenebildiğinden çoğu zaman bu kurala artık uyulmamaktadır (K.18).

2.5.1. Olağanüstü Varlıklarla İlgili İnanışlar

Türk kültürünün erken döneminde ortaya çıkan şamanistik dünya görüşünün ürünü olan olağanüstü varlıklar daha sonraki dönemlerde Cin ve Şeytan gibi daha yaygın evrensel kabullere sahip varlıklar tarafından asimile edilerek ortadan kaldırma süreci büyük bir hızla devam etmektedir. İslami anlayış, yerel ve ulusal geçmişten gelen anlayış ve izleri süratle silmektedir (Çobanoğlu, 2009, s. 269).

Olağanüstü varlıklarla ilgili memorat olarak adlandırabilecek pek çok anlatı ile karşılaşmıştır. Bunda Yörüklerin tek başlarına ıssız, karanlık yerlerde kalmaları,

hayvanlarını otlatmaları etkili olmuştur. Olağanüstü varlıklarla insanların karşılaştığı anlarda insanların yalnız oldukları görülmektedir. Dışarıdan başka biri çağırdığında olağanüstü varlıklarla diyalog, irtibat kesilmektedir.

Şeytanla cin aynıdır. Derleme yaptığımız kişiler ikisini de aynı anlamda kullanmaktadırlar (K.45, K.55).

Eski dönemlerde cin, şeytan insanlara görünürmüş ama şimdi insan şeytan oldu. Bu yüzden günümüzde daha az görünmektedir (K.45, K.55). Çok önceden şeytan insanoğlundandı (K.39).

Çok bağırان çocuklar için “Cin cücüğü gibi bağırıyor.” denir (K.79).

Cinler insanlara âşık olabilir, onlarla evlenebilir. Çocuk sahibi olabilirler. Cinle evlenen kızlar akıl sağlıklarını yitirirler. Kocamın, çocuklarımın yanına gidiyorum diye küllüğe, uzak yerlere giderler. Hocaya götürülse, muska yazdırılsa da fayda etmesi zordur (K.117, K.119, K.121).

Çeşitli hayvanların donuna girebilse de cinin, şeytanın burnu yoktur (K.119, K.121). Cinin burnunun deliği tektir. Tek olduğu için suratını göstermez, derler (K.55).

Cin, adını söylemek iyi değildir. Kız çocuklarına Perihan adı vermenin iyi olmayacağı düşünülür (K.59, K.73).

Periler iyi olur. İnsanlara kötülük yapmazlar, zarar vermezler (K.120).

Cinin, şeytanın oyunundan korkanları cin çarpar. Cin korkmayan kişilere zarar veremez. Cin çarpan kişinin ağzı, gözü eğilir, felç olur. Konuşması bozulur ya da hiç konuşamaz. Ertesi gün yaşadıklarını çevresindekilere anlatabilir. Düzelmezse hocaya götürülür. Bu tür konularla ilgilenen cinci hocalar, cindar hocalar bulunmaktadır (K.45, K.55, K.113, K.114, K.120, K.127, K.146). “Kayseri-Yahyalı’nın yaylasında oturuyorduk. İki kızım tuvalete gitmiş. Kalkacaklarında çarşaf gibi büyük bir kara poşet üstlerine inmiş. Ablası korktuğundan ağlıyor, diğeri korkmadığından gülüyordu. O zaman çocuğa dokunmuşlar. Çocuğu doktora, hocalara götürdük. Çocuğumu kandırıyorlar. Korkan kişi doktora götürüldüğünde biraz daha ağırlaşmış.” (K.39).

Cin, peri, şeytan gece görünür. Gündüz olduğunda kaybolur (K.33, K.47). Olağanüstü varlıklarla ilgili anlatımlara bakıldığında olayların genellikle gece vakti gerçekleştiği görülebilir.

Şeytan; güvercin, oğlak, eşek, inek, köpek, kedi, at, kara böcü sıfatında görünebilir. Bunun yanında koyun, deve donuna giremez (K.18, K.19, K.21, K.31, K.36, K.39, K.45, K.47, K.55, K.84, K.117, K.127). Koyun güden adam gece sabaha kadar ıssız yerlerde, mezarlık yakınlarında gezse de koyunun yanında bir şeytana rast

gitmez, cin ya da hayalet görmez. Koyuna meleke denir (K.19, K.84, K.117). Eşegin pisliğine basılırsa şeytan çarpar. Dalgınlıkla basılırsa bismillah denmesi gerekir (K.97). Kaynak kişilerden Mehmet Aydın (K.36) babasının başından şöyle bir olay geçtiğini anlatmaktadır: “Babam görmüş anlatırdı. Değirmene gitmiş. Issız yoldan geliyormuş. Gitme demişler, dinlememiş. Giderken beyaz eşek çıkmış yola. Gözleri ateş gibi yanıyormuş. Bindığı eşek yürümemeye başlamış. Eşegi zorla hareket ettirmiş. Bir suya varmış suyu geçince takip edememiş, orada kalmış.”

Cin, kız kılığına girip erkeklerle konuşup yolculuk edebilir (K.33).

Atın terkisine biner, insanla yolculuk eder. Böyle bir durumda at ter içinde kalır. At, sudan geçtiğinde rahatlar (K.55).

Cinler davul çalar. Davulun sesi insanlara duyulur (K.45).

Cin oğlak kılığında görülebilir. Oğlak sesi gelir. Sese yaklaştıkça o uzaklaşır. Bu şekilde insanları dereye, ıssız, uçurum gibi tehlikeli yerlere götürür. Kuran, dua okumak suretiyle oğlak sesi kesilir. Cin olduğu anlaşılır (K.15, K.18, K.33, K.39, K.45, K.55, K.84, K.113, K.117). Kaynak kişilerden Mehmet Danacı (K.119) dedesinin başından geçen şöyle bir olay anlatmaktadır: “Dedem atla koyuna giderken yavru bir oğlak görmüş. Komşulardan birinin alayım da götüreyim, demiş. Kucağına aldığı anda erkekmiş, demiş. Oğlak, erkektir amcası erkektir, diye cevap vermiş. Dedem, kucağındakinin şeytan olduğunu anlamış, bildiği duaları okumuş. Oğlağı da bir yere bırakıp geçip gitmiş.”

Cin tanıdık birisinin sesiyle çağırır. Görüntüsü yoktur, sesi vardır. Akşamın karanlığında farklı bir ses duyulduğunda şeytan olabilir. Bu durumda bilinen dualar okunur. Buna rağmen ses kesilmemişse şeytan olmadığı anlaşılır (K.18, K.28, K.84). Kaynak kişilerden Ali Sartaç (K.113)’ın verdiği bilgiye göre Erzincan taraflarında önceden Yörüklerin kışlak alanı olan Haydardağı’nda cinli mağara vardır. Mağaradan çocuk sesi gelmektedir. İçine taş, toprak atılsa da ses gelmeye devam etmiştir.

Cin, şeytan çeşitli hayvanların donuna girse de sudan geçemez, orada kalır. Bir sesin, bir suretin cin olup olmadığı sudan geçilerek anlaşılabilir (K.18, K.21, K.31, K.33, K.36, K.39, K.45, K.47, K.84, K.92, K.113, K.117, K.122).

Bismillah demeden bir yere konulan parayı şeytan harcar. Bismillah demeden çıkarılan kıyafetleri şeytan giyermiş (K.119, K.120).

Sayacak ayakları yukarı gelecek şekilde konulduğunda şeytanlar yemek pişirir, derler. Bu yüzden sayacak ters çevrilmiş hâlde bırakılmaz (K.117, K.121).

Cinlerin eğlendiği belli yerler vardır. Çamaşır yıkanan yunak yerlerinde, bulaşık yıkanan yerlerde, küllükte, değirmende, harman yerlerinde, mağarlarda çok olur. Değirmende un döküldüğünden, su olduğundan olur. Akşam olduğunda cin çarpmasından korkulduğundan değirmende kimse kalmaz. Yol ayrımlarında olur. Ulu ağaçların dibinde, su başlarında olur. Çamaşır yıkanmadığı günler yunak yerlerine gidilmez. Kül ayakaltına, evin yakınına dökülmez. Küllük çiğnenmez, tuvalet yapılmaz. Küllüğe basılmaz. Gün aştıktan sonra, ikindi vakti, su getirilmeye gidilmez. Suyun bekçisi olur. Akşam vakti çadırdaki su kalmamışsa, misafir gelmişse su getirmeye üç kişi gider. Önden giden bismillah der, üç kere kulhüvallahü duasını okur. Su alırken üç kere “destur” der. İki kişi de arkada, ayakta bekler (K.31, K.33, K.36, K.39, K.45, K.47, K.55, K.56, K.113, K.117, K.120, K.149).

Çadırın eşiğinde, kapının ağzında oturmak, yatmak iyi sayılmaz. Oturan kişinin kendisine, çocuklarına uğursuzluk getirir. Şeytan, cin, periler eşikte olduğundan, burada duran, eğlenen kişileri çarparmış. Eşikte çarpılan kişiler olmuştur. Misafir geldiğinde eşikte dineldiğinde “eşikte ne dineliyon, içeri geç” derler. Eşikte durmak zorunda olan kişi bismillah der (K.19, K.20, K.33, K.39, K.45, K.47, K.55, K.56, K.122, K.150, K.157). Eşik Türk kültüründe mukaddestir. Eşik evin bekçisi olan tabiat-dışı varlıkların durağıdır (Boratav, 1999, s. 112).

Soğan kabuğu, sarımsak kabuğu ortalık yere atılmaz. Soğan ve sarımsak kabuğuna basılırsa şeytan, cin çarpar derler. Sarımsak kabuğuna üç kere üst üste basanın çocuğu olmaz. Soğan kabuğunun içinde şeytan olduğuna inanıldığından ateşe atılıp yakılmaz (K.45, K.47, K.97).

Nüfusunu büyük oranda konargöçer Yörüklerin oluşturduğu, Saimbeyli'nin Beypınarı köyünde “Akan suya abdest bozulmaz, cin çarpacağına inanılır.” Yine aynı köyde “Banyoda fazla kalınmaz. Fazla kalana cinin musallat olabileceğine inanılır.” (Karabulut, 2006, s. 8).

Ekmek yaparken acele işi çıkıp kalkmak zorunda kalanlar, şeytan ekmek atmasın diye sacın üstüne oklava, şiş ya da bir çöp koyar. Ekmek sacının üstü boş bırakılmaz. Ekmek yapılan, ekmek konan sofraya basan kişi çarpılır (K.40, K.47, K.97).

Dışarıya sıcak su döküleceği zaman “bismillah”, “Topla çorunu, çocuğunu”. “kiş kiş” deyip dökülür. Bismillah dendiğinde cinler, periler uzaklaşır. Kendileri ve çocukları sıcak suda yanmamış olurlar. Sıcak su dökülürken bir şey denmezse yanan cin insanları çarpar (K.31, K.33, K.39, K.42, K.44, K.47, K.84, K.100, K.120).

Hızır, zor durumda kalana kır atıyla yetişir, yardım eder. Hızırla ilgili çeşitli anlatılar vardır. Bunlardan birisi şöyledir: “Hırsızlığa giden Yusuf adındaki bir kişinin karşısından kır beygirin üstüne ceviz yüklemiş bir adam gelmiş. Nereye gidiyorsun? diye sormuş. Yaylada akrabalar var, onların yanına gidiyorum demiş. Onlar göçtü gitti oraya gitme demiş, yükünden iki ceviz çıkarıp vermiş. O cevizin birini kırmış yemiş. Birini de belindeki kuşağa koymuş. Sözü dinlemeyip yurda vardığında herkesin göçmüş olduğunu, her yerin ıssız kaldığını görmüş. Bir tane beygir görmüş. Götürmek için iplemiş. Gelirken bir akarsuya gelmiş. Çekiyormuş, beygir gelmiyormuş. Buhur olmuş, çırpınmış. Yusuf kaçmış. Buhur arkasından demir kazık atmış, kendinden ileri varmış çakılmış. Eve varmış. Kendini kaybetmiş, korkmuş. Olanları oradakilere anlatmış. Çok yaşamamış, ödü sıtmış, ölmüş. Ölüncü üstünü çıkarmışlar. Hızır aleyselamın verdiği ceviz altınmış. Onunla cenazesini kaldırmışlar. Helal olarak o varmış” (K.39).

2.5.2. Tabiat Olaylarıyla İlgili İnanışlar

Konargöçerler tabiatla iç içe yaşadıklarından tabiat olaylarını takip eder, buradan yola çıkarak çeşitli öngörülerde, değerlendirmelerde bulunurlar.

Gök gürlemesinde şehadet kelimesi getirilir (K.39, K.84).

Dolu yağışının durması için evin en büyük erkek çocuğuna 3 tane dolu bıçakla kestirilir. Yere düşen dolu ele alınmadan yerde kesilir. Çocuk, doluyu keserken “Anamın ilk çocuğuyum.” der. “Bismillah gel geç.” denerek ortasından bıçak atılır (K.18, K.20, K.31, K.39, K.47, K.55, K.56, K.84, K.108, K.127, K.158).

Yörükler hortuma dalaz derler. “Cin düğünü, şeytan gelin alıyor.” derler. İçinde şeytanın düğün ettiğine inanılır. Dua eden, dua okuyan kişilerin üstüne gelmez. Çıktığında çadırları söker götürür. Dalaza “Yağ yemezsin, kız vermezsin evine git” derler. “Gel geç, gel geç. Köylü kızını al kaç” derler. (K.31, K.39, K.47, K.84, K.120, K.122, K.127).

Acar ay, ilk ay, yeni ay, hilal çıktığında dua okunurdu. Bazen ay kurağa doğdu, derler. Nisandan mayısa geçildiği zamanda ay doğduğunda kurağa doğmasın, yağışlı geçsin diye oku okunurdu (K.2, K.88, K.129).

Ay tutulmasında önceden silah sıkılırdı. Silah boşanacak da o da boşanacak derlerdi. Teneke, leğen çalarlar. Ateş yakarlar (K.36, K.39, K.42, K.73, K.84, K.92, K.136). Tespit edilen bu uygulama Altay Türkleri ile benzerlik göstermektedir. “Altay Türklerine göre ay tutulması, yelbegen denilen bir canavarın ayı yemesinden ileri gelir.

Bu korkunç varlığı kovmak için havaya taş, silah atılır, teneke çalınarak gürültü yapılır.” (Buluç, 1970, s. 325).

Yağmur çok yağdığında dinmesi için dışarıya, çadırın kendisine tokaç asılır (K.56, K.143, K.157).

Yağmurun durması için köse (sakalsız) olanların ismi sayılır. 40 kişi sayılabilirse yağmur durur (K.127).

Düğün kurulduğunda yağmur yağıyorsa dinmesi için komşuların süpürgesi toplanıp yakılır (K.157).

Poyraz çıkması için iki evli olan birisinin süpürgesi çalınarak yakılır. Poyraz çıkmazsa her yer çamur olur (K.122, K.127).

Yağmur kesilsin, poyraz çıksın diye kamış yakılır (K.56, K.127).

Kurak günlerde yağmurun yağması için, kaplumbağayı yağmur yağincaya kadar ters döndürenler, ayağından ağaca asanlar olur. Kaplumbağanın kabuğu da direğe asılmaktadır. Allah’a yalvaracağına, yağmur yağacağına inanılırdı. Yağmur yağdığında kaplumbağa serbest bırakılır (K.19, K.21, K.59, K.80, K.84).

Yılan öldürüldüğünde yakılırsa yağmur gelir. Karayılan öldürüldüğünde başa kötü bir iş geleceğinden korkulur. Bu yüzden bozyılan yakılır (K.101, K.102).

Çok şiddetli selin çıkması, insanlara, hayvanlara zarar vermesinin nedenini dini kurallara dikkat etmemekle açıklayanlar olabilir (K.18).

Gökkuşağının altından geçen kişinin cinsiyeti değişir. İhtiyar geçerse gençleşir. Altından geçen kişiye ölüm yok, derler (K.31, K.36, K.47, K.119).

Yıldız kaymasında “Yıldız düştü, bir kişi öldü.” derler (K.2).

Gece köpek çok ulur, kaz çok çığırırsa deprem olacağına işarettir (K.56). Deprem, zelzele mezarlıkta olmaz. Deprem olduğunda insanlar mezarlığa sığınır (K.42, K.77).

2.5.3. Bitkiler ve Hayvanlarla İlgili İnanışlar

Bitkilerle İlgili Olanlar

Mezarlıkta, su gözünde, dağ başında tek olan ağaçlar ulu ağaç olarak nitelendirilir ve kutsal kabul edilir. Bu ağaçlara bez bağlanarak dilek dilenir. Daha çok yaşlı sakızlık ağacına bez bağlanır (K.45, K.47, K.55, K.88, K.150).

Bitkiler inanca bağlı olarak nazarı önlemede, hava tahmini yapmada kullanılır. Konargöçerlerin çaltı adını verdikleri karaçalı ve dardağan (dağan ağacı) ağacından

yapılan nazarlıklar nazarı önlemede kullanılır. Özellikle çaltı (karaçalı) ağacından üzeri nakışlı nazarlık yapılır (K.18, K.22, K.37, K.45, K.56, K.76, K.96, K.97, K.101, K.120, K.144). Bu ağacın dikenli olması inanışın ortaya çıkmasında etkili olmuş olabilir

Dardağan ağacı horoz sesini duymadık bir yerden bulunursa nazara karşı daha etkili olur (K.76).

Ağaçlarda tohum çok olursa kış çetin geçecek derler. Örneğin, pıynar ağacında palıt, tespih ağacında gıllikler (çekirdek, tohum) çok olursa kışın çetin geçeceği söylenir (K.18).

Sonbaharda ağacın yaprakları tepeden, filizden dökülürse kış çok olacak, erken başlayacak derler. Enginden, tabandan dökmeye başlarsa kış hafif geçecek derler (K.18, K.47, K.56, K.84, K.117, K.127).

Yaylalarda çıkan develik adlı bitki çok olursa kış çok olur (K.127).

Murt çalısının (mersin) cennet takımı, cennet meyvesi olduğuna inanılır. Kayseri taraflarından bir hoca Çukurova'ya murt çiğnerim korkusuyla gelmek istememiş. Bu çalı Çukurova'da olur, yaylalıklarda olmaz. Cenaze defnedilirken mezarın içine konur. Mezarlığa, mezarın üstüne dikilir. Murt yaprağı kurutulup saklanır. Mezarlığa gidildiğinde mezarın üstüne serpilir. Mezarlığa gidildiğinde murt dalı varsa mezarın üstüne konur. Perşembe ve cuma günleri murt çalısı kesmek iyi sayılmaz (K.33, K.39, K.47, K.48, K.86).

İğde ağacı nazara karşı etkilidir (K.45).

Soğan kabuğu, sarımsak kabuğu ortalık yere, ateşe atılmaz. Ayak altında çiğnenmeyecek bir yere atılır. Soğan ve sarımsak kabuğuna basılırsa şeytan, cin çarpar derler (K.45).

Çirişin göbeği iyi, büyük olursa o sene verimli olacak denir (K.108).

Hayvanlarla İlgili Olanlar

Konargöçer hayatın temeli hayvancılığa dayanır. Hayvan cinslerini, özelliklerini çok iyi bilirler.

Hayvanlara eziyet eden, canilik edenin başına hastalık gibi bir bela gelir. Askere giderken kaplumbağayı ters çeviren biri 3 sene sonra döndüğünde kaplumbağayı aynı hâlde bulur. Böyle yapan kişinin başına kötü bir hastalık geldi (K.19).

At, Eşek, Katur

Eşekten düşen kişi bir yerini zedeler, kırar. Deve daha yüksektir ama deveden düşüne bir şey olmaz (K.59, K.129).

Katırın yavrusu, çamın ışkını olmaz. Bunu anlatmak için “Katıra kulun yok, çama ışkın yok.” sözü söylenir. Katırın yavrulamamasının sebebi olarak Hz. İbrahim ateşe atılırken odun taşımamasından dolayı lanetlenmesi gösterilir. Çamdan başka hiçbir ağacın odunu kesememişler. Katıra Allah türemeyesin, çama da kesilirsene kuruyasın diye beddua edilmiş (K.84, K.117, K.121).

Allah, atı erkeklerin bayram namazlarına gidebilmeleri için rüzgârdan yaratmıştır (K.39).

Eşek yabancı birini, hırsız görürnce anırır, beygir de kişner (K.33, K.39).

Ayı

Ayıya kocaoglan da denir. Ayı insanların söylediklerini anlar; ama cevap veremez. Zarar verme niyetinin olmadığı ifade edildiğinde ayı anlar ve insanlara zarar vermez (K.13, K.17, K.47, K.56, K.84).

Baykuş

Baykuşun ötmesi iyi sayılmaz, hastalık, kaza, ölüm gibi kötü haber getirir. Baykuş viranede öter. Baykuş çadırın yanına gelip konarsa, öterse iyi sayılmaz, kovulur. Baykuş öttüğünde, “hayırdır”, “umduğun bu olsun” denir, arkasından bir soğan dilinip atılır (K.11, K.12, K.18, K.33, K.39, K.47, K.55, K.73, K.78, K.81, K.84, K.108, K.115, K.119, K.122, K.139).

Baykuş gelip konuştuğunda, öttüğünde hastalık, ölüm olmaması için kan akıtılır, kurban kesilir. Kesilecek kurban çadırın etrafında üç kez dolaştırılır. Kan aktığında bir daha gelmez (K.44, K.73, K.78, K.84, K.108, K.121).

Baykuş kafasını yere eğip öterse iyi, yukarı kaldırıp öterse kötüdür (K.39).

Baykuş hem örene, hem virana öter. Baykuşa “pav kuşu, Hacı Murat, murat kuşu” derler. Baykuş geldiğinde Hacı Murat denirse o da “muradına er” dermiş. Baykuş denirse “bayıl da suya düş” dermiş (K.33, K.44, K.47, K.73, K.78, K.84).

Çakal

Kışın yağmur yağdıktan sonra dindiğinde çakal pavlarsa hava açılacak denirdi (K.19).

Çakal sabah pavlarsa yağmur yağacak, akşam pavlarsa yağmayacaktır (K.19).

Deve

Deve pirli hayvan sayılır. Deve için hamaylı derler. Deveye, devenin tüyüne şeytan yaklaşmaz. Devenin olduğu yerde bereket olur. Boz devenin tüyünden yapılmış şalvar bağı kullananlar şeytana uymazlarmış. Deve tüyünden yapılan yastıklar hem yumuşak olur hem de bu yastıkta uyuyan kişiler kötü rüya, kâbus görmez. Özellikle

küçük çocukların korkmaması için yastıkları deve tüyünden yapılır. Yoz deve hamaylıdır, tülü devenin böyle bir özelliği yoktur (K.18, K.19, K.39, K.40, K.55, K.56, K.59, K.84, K.87, K.101, K.117, K.121, K.157).

Devenin yününü çiğnemek günah kabul edildiğinden döşek, minder yapılmaz. Yastık, yorgan yapılabilir; ama tepelenmemesine dikkat edilir (K.3, K.20, K.39, K.40, K.47, K.120, K.121).

Devenin tüyü nazara karşı da koruyucudur. Köylüler, göç esnasında Yörüklerden deve tüyü isterlerdi (K.73, K.150).

Altına kaçırın çocukların elbisesine deve tüyü asılır. Tılsım olarak görülür (K.44).

Devenin olduğu zamanlarda insanlar arasında samimiyet, dostluk vardı. Her memlekete konuluyordu, buralardan dostun oluyordu. Deve gitti, dostluk da bitti (K.63, K.78).

Deve varken hastalık yoktu (K.63).

Kız çocukları doğurgan olsun diye devenin karnının altından geçirilir (K.101).

Çocuk deve gibi sağlam olsun diye devenin altından geçirilir (K.121).

Deve peygamberlerden kalmadır. Devenin piri Veysel Karani'dir. Deve küllüğe yatıp aıldığında, belendiğinde kafayı uzatır. O zaman Veysel Karani'yi görürmüş. Deve uçurum gibi tehlikeli bir yerden geçerken "Veysel Karani Hazretleri yardımcı ol." derler (K.44, K.78, K.87, K.127, K.129).

Devenin ahı tutar. Kaynak kişilerden Abdi Gönüllüoğlu (K.78), zamanında deve alıp satmış. Devenin sahibi kasaba satmaya kıymadığından kendisinden almasını istemiş. O da götürüp kasaba vermiş. Deve arkasından ağlamış. İki gün sonra da hastalanıp hastaneye kaldırılmış. Bu olaydan sonra deve alım satım işini yapmamış.

Boz deve de koyun gibidir. Boz deve güderken şeytan, korkunç rüya vs. görmez. Tülü deve de şeytandır (K.21, K.39).

Devenin sütü içildiğinde insanın dini yenilenir, günahları affolunur. Deve sütü her yerde dermandır. Göç esnasında köylüler Yörüklerden deve sütü isterdi (K.19, K.47).

Deve eti yiyen kişinin dininin yenileneceğine inanılır (K.39, K.102).

Devenin, satılması, yavrusundan ayrılması gibi belirli bir neden yokken kendi hâline bozulması iyi sayılmaz. Deve kibleye dönüp bozulduğunda bir kişinin öleceğine işarettir. Ölüm olduktan sonra deve bozulamay keser. Bir şey olmasın diye, belasını savmak için kan akıtılır, kurban kesilir. Bazlama yağlanır, katmer edilerek dağıtılır.

Kavurga yapılır, nohut kavrulur, çocuklara dağıtılır (K.21, K.22, K.36, K.39, K.42, K.59, K.84, K.120).

Deve yatağında çökerken tınsırırsa kış çetin geçecektir (K.56).

Kara renkli deve çok bulunmaz, nadir olur. Kara deve uğursuz kabul edilir. “Kapına kara deve çöksün.” şeklinde beddua vardır. Kara deve ölümdür (K.57, K.117, K.121). Karacaoğlan’a ait şu dörtlükte benzer bir inanışla karşılaşırız:

“Kapımıza kara deve çökünce

Fırtınası şu âlemi yakınca

Cehennemine kul çekilip çıkınca

Kadir Mevlam o kullardan eyleme” (Kemal, 1997, s. 34).

Domuz

Domuzun adını söyleyen kişinin günaha gireceğine, 40 gün kısmetinin kesileceğine, bahtının bağlanacağına, 40 gün cenaze namazının kılınamayacağına inanılır. Koyuna sinirlenip domuz dendiğinde 40 gün sütünün mundar olacağına inanılır. Bu yüzden domuz yerine “dağda gezen, adı batasıca, kara böcü” denir. Adı söylenmesi gerektiğinde tövbe edilerek söylenir (K.15, K.34, K.39, K.44, K.47, K.63, K.73, K.77, K.81, K.84, K.92, K.100, K.101, K.119, K.135).

Geyik

Devamlı geyik avcılığı yapanlar iflah olmaz. Kayadan düşüp ölme, silahın kendine patlaması gibi başına çeşitli işler gelir. Geyiğin çobanı huri kızlarıdır. Avcının yaklaştığını huri kızları geyiklere haber verir (K.56).

Kaynak kişilerden Ahmet Pekmezci (K.136) babasından şöyle bir anı nakleder: “Kızıldağ’da Tekepınarı denilen yere geyikler gelirmiş. Bir avcı burada bir yere saklanmış, beklemeye başlamış. Geyikler gelmiş. Huri kızları da sağmaya gelmişler. Avcı geyikler ürkünce birini silahla vurmuş. Geyikler, huri kızları: ‘Yağlı kurşunlardan gidesin. Ellerin kırılısın’ diye beddua etmişler. Avcı evine dönmeyince aramaya çıkmışlar. Avcıyı pınarın kenarında iki eli de kırılmış hâlde bulmuşlar.” Babam bize o pınarın yanında geyik görürseniz kesinlikle vurmayın diye tembih ederdi.

Geyiğin postu evde namazla olarak kullanılır. Durdukça güzel kokar. Geyiklerin katım zamanı geldiğinde koku artar. Boynuzu süs olarak saklanır (K.56, K.135).

Güvercin, Kumru, Keklik

Güvercin, kumru, üveyik vurmak, etini yemek günahtır. Bu hayvanlara silah sıkınlardan birisi silah sıkmasına rağmen vuramadığını tecrübe ettiğini ifade etmektedir (K.19, K.31, K.42, K.47, K.108).

Şeytan güvercin sıfatında görünebildiğinden bu hayvana silah sıkanların başına bir iş gelir (K.19).

Güvercin ve keklik beslemek iyi sayılmaz. Besleyen kişilerin başlarına bir iş geleceğine inanılır (K.22, K.47).

Karınca

Karınca yuvasını dere yataklarına açarsa kış o sene çok iyi geçecek, derler. Dere yatağında karınca olmazsa kış çetin geçer derler (K.56).

Kedi

Kedi öldürmek büyük günah olarak görülür. Bir kedi öldüren yedi insan öldürmüş sayılır (K.33, K.47, K.81, K.117, K.120, K.121, K.127). Burada, kedinin 7 canlı olduğu inancı aklı gelmektedir.

Kertenkele

Kertenkeleye koçmar derler. Kafasını kaldırıp indirir. Böyle yaptığında Allah’a baş kaldırıyor, “Allah yok, param çok” diyor, derlerdi. Çocuklar böyle dediğine inandıkları için taş atıp öldürürlerdi (K.19, K.56, K.155).

Bir kertenkele çeşidi olan sırtıncılığın (bahtabakan) insana yapıştığı zaman bırakmadığı, söylenir. Çocukları korkutmak için “Kancık eşek anırana kadar sırtıncılık ısırdığında bırakmaz.” derlerdi (K.153, K.155).

Kırlangıç

Kırlangıç öldürmek, yuvasını bozmak iyi sayılmaz (K.56).

Koyun, Keçi

Koyun melek olarak nitelendirilirken keçi şeytandır, cindir. Hayalet, şeytan koyuna görünmez, keçiye görünürmüş (K.11, K.18, K.19, K.47, K.55, K.59, K.66, K.73, K.77, K.92, K.117, K.135).

Keçinin şeytan, koyunun melek olarak nitelendirilmesinin nedeni koyunun uysal, keçinin aksi, yaramaz bir hayvan olmasıdır. Keçi başkasının arazisine kaçır, ziyan verir. Keçiyi gütmek koyuna göre daha zordur (K.12, K.42, K.73, K.77, K.79).

“Yörükler koyunun pîr’li hayvan olduğuna inanırlar. Pîr’i de Hz. Musa’dır. Bu sebeple koyun çobanlığı çok iyi görülür.” Koyunun cennetten çıktığına inanıldığı için onu dövmek günah sayılır. Yörükler arasında “Koyunu Allah yarattı, keçi yolda katıldı.” tabiri de vardır (Eröz, 1991, s. 137).

Sürüdeki keçi sayısı bini geçerse deccal olur, kahrı çekilmez. O yüzden keçi sayısı bini geçirilmez (K.67)

Bir koyun sürüsünde en arkadaki koyun ekin tarlasına girerse en öndeki koyun çığırır. Koyunun gözleri arkayı, uzaktaki dağ gibi çeşitli engellerin ardını görebilir (K.56).

Koyunun içindeki çobana silah sıkılsa çobana isabet etmez, koyuna isabet eder. Koyun, sahibini korur (K.56).

Allah, İbrahim peygambere koyun göndermiş, keçi göndermemiştir. Bu yüzden koyun melektir. Kurban Bayramı'nda koyun kesilir. Keçi kesilirse işler rast gitmez (K.21).

Koyun sürüsünün içinde yatanlar korkulu rüya görmez. Korkan insanlar, koyunların arasında yatırılır (K.21, K.47).

Koyun melek olduğundan koyun sürüsünün içine yılan girmez (K.3).

Koyunun kellesi ütöldüğünde lokma lokma eklem yerleri olur. Bu kemikler şişle delinir, koçlara, iyi koyunlara nazar değmemesi için boyunlarına takılır (K.47).

Koçlar bırakıldığında ilk önce koyun koça çıkarsa uğursuzluk olacağına yorulur. Koç katımı bir hafta sonraya ertelenir (K.2).

Kurt

“Hayvancı Türkler için Kurt son derece tehlikeli bir varlıktır. Korkulan bu varlık korkan kişilere hayranlık bırakır. Kurt bu yüzden mübarek bir hayvandır.” (Altınkaynak, 2002, s. 235).

Kurt için canavar, böcü kelimeleri kullanılır (K.9, K.12, K.17, K.19, K.47). Bu durum, kurdun bir tabu olarak görüldüğü, isminin söylenmek istenmediği şeklinde yorumlanabilir.

Kurdun sürüye girmesini önlemek, akşam sürüden ayrılıp dağda kalan hayvanları kurttan korumak için kurt girmez muskası yazdırılır ya da kurt ağzı bağlanır. Muska, sürüdeki hayvanlardan birinin boynuna bağlanır (K.9, K.19, K.30, K.39, K.47, K.59, K.95, K.100, K.101, K.117). Kurt ağzı bağlama, Orta Asya Şamanlığı içerisinde yer almaktadır (Güngör, 1996, s. 249).

Kurt ağzı; aile içinden ya da çevreden bilen kişiler, bakımcılar, hocalar tarafından bağlanır. Kadınlardan da kurt ağzı bağlayanlar olur. Kurt ağzı bağlamada usta olan kişilir kulaktan kulağa duyulur. Kurt ağzı bağlanmadan önce belli bir mıntıka belirlenir, çevre alınır. Kurt ağzı bağlandığında kurt o mıntıka içindeki hayvanlara zarar veremez. Koyunun içinde gezse de dişini atamaz. Sürü belirlenen mıntıkayı çıktığında kurt zarar verir. Kurt ağzı bağlanırken bıçağın ağzı açılır. Çeşitli dualar okunur, bıçağın ağzı yavaşça kapatılır. Bıçağın ağzını kapatırken “Ya sür getir ya bekle otur” der.

Bıçağın ağzı kapatıldığında kurdun da ağzı kapatılmış olur. Hoca kurt ağzı bağlarken sürünün içine girer, duasını okur ve üfürürdü. Kapatılan bıçak tavanın altında saklanır. Böylece kurdun ağzı sıcaktan dolayı yanacağı düşünülür. Bazı kişiler kurt ağzı bağlarken bıçak kapatmaz, ipe düğüm atardı (K.3, K.11, K.12, K.19, K.20, K.21, K.34, K.47, K.59, K.73, K.76, K.81, K.92, K.93, K.100, K.113, K.117, K.120, K.130, K.150, K.155). Bunun yanında bazı kişilere göre kurt ağzı bağlamanın nasıl bağlandığı, hangi duaların okunduğu sırdır. Başkasına öğretilmez, bağlayan kişiler haricinde bilen olmaz (K.55).

Kurtlar sabahleyin yuvasına çekildiğinde, kaybolan hayvan bulunduğu bağlanan kurt ağzının çözülmesi, açılması gerekir. Aksi hâlde günah olacağına inanılır. Bazıları okunan bıçağı açmadan bir yerde kapalı hâlde saklar. Kaybolan hayvan bulunduğu duayı yapan kişiye yağ, peynir gibi çeşitli hediyeler verilir (K.20, K.21, K.34, K.93, K.98).

Kurt ağzı bağlayan kişi bıçağı okur, üfürür. Ağzını üç kere açıp kapatır. Kurt sürünün yayıldığı alandan uzaklaşınca kadar açmayın, der. Sürüden bir koyunu kurda ayırdım, der. O koyun kurdun hakkıdır. Kurt geldiğinde sürüdeki hayvanlara bir şey yapamaz. Kurt ağzı bağlama yalnız hayvanlar kaybolduğunda değil, kurdun çok olduğu yerlerde tedbir amaçlı yapılır. Hocaya da arılık atılır, zekât, biraz para, yağ, peynir verilir. Hoca, bana şu kadar para ya şunu verin demez, kurt ağzı bağlatan kişi gönlünden koptuğu kadarını verir (K.31, K.47, K.73, K.120, K.130). Kaynak kişilerden Fatma Gökler (K.39) şu bilgileri vermiştir: “Kurt ağzı hocalara bağlatılır. Yahyalı’da Sarı Hoca vardı. Biz yaylaya çıktığımızda gelir, kurt ağzı bağlardı. Kurt kısmetini alsın diye bir yerinde açık koyardı. Biz de zekâtı, fitreyi ona verirdik.”

Dabaz hastalığına yakalananlar hastalığın tedavisi için kurdun aşık kemiğini boyunlarına takarlar (K.19).

Nazarı önlemek için kurt derisi asılır (K.40).

Kurt bir tepenin başına varır. Şafak atıncaya kadar yerinden hiç kıpırdamaz, ulurdu. Şafak attığında sesi kesilirdi. Yiyecek bir şey bulamazsa Allah tarafından rızkının verildiğine inanılır (K.19, K.42, K.84, K.117).

Köpek

Köpeğin uzun uzun uluması iyi sayılmaz. Bir kişinin öleceğine işarettir. Evin ulusunun başına bir iş gelir. Köpekler gece uluduğunda taş atılarak, ekmek verilerek susturulur. “Yönü öte et, Allah’ım kötüyse öte et.” denerek sol elle ekmek verilir. Ölüm,

herkesten evvel köpeğe ayan olurmuş. Azrail köpeğe görünürmüş (K.2, K.12, K.18, K.19, K.33, K.39, K.40, K.47, K.55, K.73, K.78, K.84, K.101, K.108, K.139, K.140).

Köpek sırt üstü yatar, ayaklarını açıp oyun yaparsa sofraya seriyor, derler. Hangi tarafa yönünü dönerek kalkarsa o taraftan misafir geleceğine inanılır (K.2, K.18, K.39, K.47, K.84).

Köpeğin burnunu çekmesi iyi sayılmaz, hayvanlar ölür. Böyle yapan köpekler kovulur (K.47, K.122, K.127).

Köpek kunnamasın diye 3 sefer sayacaktan geçirilir (K.2, K.59, K.119, K.135, K.137).

Kötebek

Kötebek toprak tümseğini dikine yığıp giderse yıl iyi gider, eğri olursa yıl kötü gider (K.122, K.127).

Tavuk, Horoz

Horoz şafak vakti öter. Diğer vakitlerde ötmesi iyi sayılmaz. Vakitsiz öten horozu keserler (K.59, K.84, K.117, K.121).

Tavuğun horoz gibi ötmesi iyi sayılmaz. Horoz gibi öten tavuk hemen kesilir (K.42, K.78, K.84).

Beyaz renkli horozu evde bulundurmak iyi sayılır (K.143).

Yumurta büyü yapmada, büyü çözmede kullanılır (K.22).

Tilki

Tilki ezan okunurken, saygı ifadesi olarak sağ ayağını kaldırmış. Kaçıp giderken ezan okunursa durur dinlermiş (K.28).

Yılan

Karayılan insanların söylediklerini anlar; ama cevap veremez, derler. Karayılan akıllıdır, insana zarar vermez. “Hz. Süleyman’a verdiği sözden çıkma.”, “Çekil git kara oğlan”, dendiğinde insana zarar vermeden gider (K.13, K.37, K.39, K.47, K.56, K.154).

Karayılanı öldürmek iyi sayılmaz. Karayılan öldürüldüğünde gözüne un, ekmek ufağı atılır. Yılan, öldüren kişinin fotoğrafını gözleriyle çeker, eşi geldiğinde gözlerinde öldüren kişinin yüzünü görür. Unu, ekmek ufağını görürse hırsızlık yapmış, cezasını bulmuş der. Aksi hâlde öldüren kişiyi bulur, ona zarar verir. Nar çiçek açtığı zaman yılanların kızdığı, seviştiği dönemdir. O zaman eşi öldürüldüğünde, öldüren kişiyi arar, bulur intikamını alır. Eşi ile görüldüğünde diğerinin intikam almaması için her ikisinin de öldürülmesi gerekir (K.33, K.47, K.56, K.76, K.101, K.102, K.122, K.154, K.157).

Karayılan özellikle kırmızı giyen kızlara âşık olurmuş. Fırsatını bulduğunda kızın üzerine atılır (K.47).

Hayvanlarını, parasını vs. kaybeden kişi aramaya gittiğinde yılan görürse işi rast gider, kaybı bulur (K.56, K.81).

Yılan demirle vurulup öldürülmez. Kurşun sıkılıp öldürülebilir. Demirle vurulup öldürülürse şehit olur, derler (K.33).

Yılanı yakarak öldürmek büyük günahtır (K.76).

Karayılanı haksız yere öldürenlerin başına bir kaza gelir (K.36, K.47, K.102). “Arife günü evin kenarına gelen karayılanı öldürdüm. Oğlum da vurdu. Ertesi gün Kurban Bayramı’nda kurbanı yüzerken hem oğlumum hem benim ellerimiz kesildi.” (K.36). Bir başka kaynak kişi de (K.102) karayılanı öldürüp eve döndüğünde devesinin öldüğünü söylemektedir.

Boz yılan aynı güler düşmana benzer. Rüyada görülse yine öyledir. Rüyada karayılan görülürse açıkça düşman, boz yılan görülürse güler düşmanla karşılaşılacak demektir (K.39).

2.5.4. Zamanla İlgili İnanışlar

Önceden yıl adları da hayvan adlarıyla söylenirdir. Tavşan, yılan, domuz vd. yılı olurdu. Her yılın da kendine özgü özelliği olurdu. Bazı yılların kışı çetin geçerdi (K.59, K.81).

Aralık ayına “boş ay” denir. Bu ayda düğün yapılmaz. Boş ayda gelin olan kadın boş olur, çocuğu olmaz (K.33).

Herkesin kadem tuttuğu, uğur saydığı günü vardır. Bazı günlerde bazı işleri yapmanın uğursuzluk getireceği düşünülür (K.2).

Salı günleri kışlak ya da yaylak yurdundan göçülmez. Salı günü sallanır kalırsın, derler. Salı günü göçmek zorunda olanlar, akşamdan çadırın bir tarafını göçürür. Salı günü ıstarlar çözülmez, dokumaya başlanmaz (K.3, K.31, K.39, K.47, K.76, K.82, K.83, K.86, K.106, K.130, K.143).

Salı günü yola çıkıp “sallana sallana giderim” diye düşünenler de olur (K.2).

Salı günü çamaşır yıkanmaz. Bu günde çamaşır yıkanırsa olumsuz bir durumla karşılaşılır (K.149).

Çarşamba gününü uğur saymazlar, kara çarşamba derler. Çarşamba günü yurt yerinden göçülmez. Bu günde göçenlerin yolda başına bir iş geldiğinde kara

çarşambaya bağlanır. Çarşamba günü kız istemeye gidilmez. Çarşamba günü ıstarlar çözülmez, dokumaya başlanmaz. Çarşamba günü çamaşır yıkanmaz (K.2, K.22, K.38, K.86).

Yurt yerinden genellikle perşembe günü göçülür (K.50, K.62).

Perşembe günü murt çalısı kesilmez (K.86).

Perşembeyi cumaya bağlayan gece (cuma akşamı) mübarek sayılır. Kız istemeye bu gecede gidilir (K.2, K.40, K.86).

Cuma günü mübarek gün olarak görülür. Cuma günü, cuma namazı saatinde iş yapmanın haram olduğu bilinir. Bu yüzden konargöçerler cuma gününde iş yapmak istemezler. Cuma günü iş yapanların başına kaza, bela gelir. İşi rast gitmez (K.40, K.44, K.55, K.65, K.86, K.115, K.129, K.130, K.143).

Uzun süreli kalınan yaylak ve kışlaklardan, oturak yerlerinden, cuma günü göçmek iyi sayılmaz. Kısa süreli kalınan konalga yerlerinden cuma günü göçülebilir. Cuma günü göçmek zorunda kalanlar perşembe gününden çadır bağının ikisini göçürür (K.2, K.3, K.12, K.18, K.19, K.20, K.31, K.44, K.47, K.55, K.59, K.76, K.81, K.83, K.86, K.106, K.108, K.115, K.129, K.143).

Cuma günü çamaşır yıkamak, tıraş olmak, oduna gitmek, yaş kesmek, dokuma yapmak, ava gitmek, dışarı kül atmak iyi sayılmaz. Cuma günü oduna gidildiğinde bir yerlerini keseceklerine, kaza olacağına inanırlar. Cuma günü murt çalısı kesilmez (K.18, K.22, K.33, K.36, K.39, K.40, K.44, K.47, K.76, K.79, K.82, K.84, K.108, K.120).

Yerleşik hayata geçen hayvancılığı bırakıp çiftçilik yapmaya başlayan Yörükler cuma günü çift sürmezler (K.55).

Cuma gününe özel bir önem verilir. Nurhak Dağı çevresinde yaşayan Türkmenlerde de çok ağlayan çocuklara cuma günü öğle vakti çocuğun anne veya babası terliğin tersiyle vurur (Yalman, 2000, C. II, s. 509).

Pazar günü göçülmez. Bu gün için kapalı pazar derler (K.50, K.62).

Eskiden gün eğildikten, gün aştıktan sonra, ikindi vakti geldiğinde çadırdan ağartı denilen bazı şeylerin dışarı verilmesi, dışarıdan alınması iyi sayılmazdı. İkindiden sonra un, soğan, katran (püse), biber, süt, yoğurt damızlığı (süt eşi), peynir, peynir mayası, tuz, çiğ et, ateş, kara kazan, tuz taşı, tütün dışarı verilmez. Bunları evinden çıkaran yahut evine sokanların malında ziyan olur, başlarına bir kaza, bela gelir. Damızlık hayvanların memeği ağrır. Süt verilecekse sütün içine ocaktan alınan sönmüş kömür parçası ya da yeşil yaprak konur. Alan kişi süt kabını yıkamadan iade eder. Süt, yoğurt, peynir para karşılığı verilebilir, eve gelene ikram edilebilir. Sabah verilen kazan

akşam geri getirilmişse çadıra sokulmaz ertesi gün getirmeleri istenirdi (K.3, K.18, K.19, K.31, K.33, K.36, K.37, K.47, K.55, K.56, K.59, K.70, K.76, K.77, K.87, K.108, K.113, K.115, K.120, K.129, K.150). Bu konuda kaynak kişilerden Emine Göçer (K.33) şunları söylemektedir: “Büyük gelinimiz ocağa yemek koymuş. Çadırdaki tuz tükenmiş. Bana kim duyacak emmimin evinden getirelim atalım, dedi. Gitti getirdi, yemeğe attı. O sırada davarın birisi öldü.”

Dışarıdan maya, damızlık alınacaksa mutlaka arılık atılır, az bir para verilir. Dışarıya verilirken de karşılıksız verilmez, az bir para alınır (K.76).

Akşam tırnak kesmek iyi sayılmaz. “Dostunun evine var tıraş ol, düşmanın evine var tırnak kes.”derler. Elektrik geldikten sonra da bu kurala uyulmaktadır. Cuma günü temizlik günü olduğundan bu günde tırnak kesilir (K.21, K.39, K.55, K.81, K.83).

2.5.5. Rüya ile İlgili İnanışlar

Rüyalarda görülen nesnelerin ya da olayların uğurlu ya da uğursuz sayılması Ersoy’a (2002, s. 90, 91) göre İslâmî ya da Sami geleneğinden kaynaklanmış olabilir. Nitekim Kur’an ve Tevrat’ta bununla ilgili örnekler vardır. Rüya yorumlarının çeşitlilik göstermesi ise kişisel tecrübelerin yaygınlaşması sonucunda kültürdeki yerini almasındandır.

Sınalgası olan kişiler gördükleri rüyalardan bir şeyler çıkarır (K.33, K.77). Rüya yorumlayan, yorumları gerçekleşen belli özelliklere sahip kişiler olur. Bu kişilerin gördükleri rüyaların da çıkacağına olayların “rüyalarında ayan olacağına” inanılır. Bu kişilerin kalplerinin temiz, bilgili, âlim olduklarına inanılır (K.19, K.44, K.56, K.59, K.73). Bulgar dağındaki Yörükler arasında, dokuz ayına basmış gebe kadınlarla yeni doğum yapmış loğusa kadınların rüyalarının aynen çıkacağına inanılır (Yalman, 2000, C. I, s. 283).

Rüyayı herkese anlatmanın doğru olmadığı düşünülür. Rüya dinleyen kişiden karşıdaki kişi rüyasını anlatmadan “hayır olsun”, “hayırdır inşallah” demesi beklenir. Anlatan kişi de “Hayrın karşı gelsin.” der. Hayır olsun, demeyen bir kişiye rüyayı anlatmak doğru değildir. Bu durumda rüyasını biriyle paylaşmak isteyen kişinin rüyasını daha önce ağaca, suya anlatması gerekir (K.39, K.42, K.56, K.77, K.78, K.100, K.119, K.120). Kaynak kişilerden Süleyman Polatkan (K.56) rüya ile ilgili şunları söylemiştir “Rüya sıradan kişiye değil de bilgili bir kişiye anlatılmalıdır. Bir keresinde acıklı bir rüya gördüm. Kozan’ın Hacılar köyünde yaşlı, âlim bir hoca vardı. Sabahleyin

yanına gittim. Selam verdim. Buyur evladım ne diyon, dedi. Bir rüya gördüm onun için yanına geldim, dedim. Ne diyince, anlattım. Bu rüyayı demesen iyiydi, dedi. Dedin, onu da efdaline dedin. Hayırlı ve uğurlu olsun, dedi. Bundan sonra böyle gördüğün rüyaları deme, dedi. Akşam ya da sabah bir devlet adamını kaybedeceğiz, dedi. Sabahleyin kalktım Gaziköy’e gidiyordum. Bayrakların yarıya indiğini gördüm. Nedenini sorduğumda İsmet İnönü ölmüş, dediler.”

Şafaktan evvel görülen rüyalar anlatılabilir. Şafaktan sonra görülen rüyaları anlatmak iyi değildir. Gündüz vakti görülen rüyalar başkasına anlatılmaz (K.120).

Kötü rüya görüldüğünde “karakura gelmiş” denmektedir (K.117, K.120, K.121). Kötü bir rüya görüldüğünde, 3 kere ihlâs suresi okunur, sağa tükürülür. İhlâs suresi tekrar üç kere okunur, sola tükürülür. Rüya kimseye anlatılmazsa hafız olunacağına inanılır. Korkulu bir rüya gören kişi uyandığında üç defa kulhüvallahü duasını okur. Evin dışındaki musluğu açar. Böyle yapıldığında kötülüklerin su gibi akıp gideceğine inanılır (K.21, K.47, K.150). Rüya kimseye anlatılmaz, bir ağaca, çeşmeye, büyük bir taşa anlatılabilir (K.78).

Rüyada görülen nesnelere, hayvanlara, kişilere göre çeşitli yorumlar yapılır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Güneydeki Türkmenler arasında da rüyada kır ata binmek öleceğine işaret olarak yorumlanmaktadır. Bu şekilde kötü rüya görenler sadaka verir ya da kurban keserler (Yalman, 2000, C. I, s. 62).

Görülen rüyaların zaman zaman gerçekleştiği olur. Olay gerçekleştikten sonra “Akşamdan ben bunun rüyasını görmüştüm.” derler (K.31, K.47, K.59, K.77, K.83). Kaynak kişilerden Ayşe Koca (K.47), rüyasında babasının öldüğünü görür. Uyanıp tekrar uyuduğunda aynı rüyayı görür. Yüreğine ateş düşer, yanar, bir daha da sönmez. Öğlen saat 12’de babası vefat eder.

Rüyada bir tanıdığının öldüğünü görmek, o kişinin ömrünün uzadığı şeklinde yorumlanır (K.47).

Ölen kişi rüyada görülürse yaşayanlardan hayır, dua beklediğine yorumlanır. Ölen kişinin hayrına bakkaldan akide şekeri, gofret, bisküvi, lokum gibi yiyecekler alınarak çocuklara cuma günü dağıtılır. Mevlit okutanlar olur. Bir şey alıp dağıtmak mümkün değilse tereyağı ile bazlama yapıp köpeklere atılır. Tereyağı dumanı çıkıncaya kadar ısıtılır, kokutulur. Rüyada görülen kişilerin ruhları için dua okunur (K.18, K.31, K.44, K.73, K.79, K.81, K.82, K.83, K.101, K.119, K.120, K.143).

Rüyada görülen ölen kişi evden bir şey isterse o evde kötü bir olay olacak, ölü çıkacak demektir. Ölen kişi bir şey getirmişse bolluğa, berekete işarettir (K.150).

Rüyada üst dişinin çıktığını, düştüğünü görenlerin yakın akrabalarından bir erkek ölecektir. Alt diş çıkarsa kadın öleceğine işarettir (K.44).

Hamile olan bir kadının rüyada oğlan çocuğu olmuşsa kızı, kızı olmuşsa oğlu olacağına yorulur (K.39).

Rüyada adak adanmışsa gerçek gibi yerine getirilmesi gerekir (K.47).

Rüyada yılan görmek iyi sayılmaz. Boz yılan aynı güler düşmana benzer. Rüyada görülse yine öyledir. Rüyada karayılan görülürse açıkça düşman, boz yılan görülürse güler düşmanla karşılaşılacak demektir (K.39, K.120).

Rüyada tavşan görmek kötü bir şey olacağına yorulur (K.73).

Rüyada deve görmek, birisinin öleceğine yorulur (K.73). Rüyasında deveden düşen bir kişi çok yaşamaz (K.150).

Rüyada köpek dalarsa ceza yazma gibi resmî bir işlem yapılacağına işarettir (K.120).

Rüyada yılan öldürüldüğünde hasta olan bir kişi iyileşecek demektir (K.150).

Rüyada kuş görmek felaket geleceğine işarettir (K.150).

Rüyada üzüm görmek, üzüm toplamak rızık açıklığına işarettir (K.150).

Rüyada çadırın yıkıldığını görmek iyi sayılmaz. Kötü bir olay gerçekleşeceğine işarettir (K.42, K.78).

Rüyada kötü bir şey görüldüğünde tam tersi çıkabilir. Rüyada düşmanından dayak yiyen kişi, düşmanına karşı güçlenecektir demektir (K.117, K.121).

2.5.6. Bereket, Kısmet, Uğur ve Uğursuzlukla İlgili İnanışlar

Bereketle İlgili Olanlar

Uğur, bereket, mutluluk ve kötülüklerden korunmak için yapılan uygulamaların bir kısmı İslamî özellik taşısa da, büyük bir kısmı eski Türk inancının bozulmuş şekli olan Şamanizmin günümüze uyarlanmış şeklinden başka bir şey değildir (Şimşek, 2003, s. 154).

Bazı uygulamalar, davranışlar bereketsiliğe, bereketin azalmasına yol açarken bazı uygulamalar bereketin çoğalmasına sebep olmaktadır.

Hayvan başına yılda bir ödenen vergide hayvanların bir kısmı saklanarak eksik ödenirse hayvanlar hastalanır, ölür. Eksik ödenen vergi bir şekilde mutlaka çıkar (K.15, K.16).

Boş kap, oduna gidilen boştaki ip çadırın içine sokulmaz, dışarıda bırakılır (K.96, K.97).

Elinde boş helke, boş kap olan kadının sürünün içinden geçmesi iyi sayılmaz. Böyle yapan kadınlar fark edilirse sürünün kenarından geçmesi için uyarılır. Sürüyü bölmüş gibi görülür. Hayvanların sütü kesilir (K.47, K.117, K.121). Geçmesi gerekiyorsa boş kabın içine bir taş koyarak geçer (K.96, K.97).

Ekmek yapılırken ekmek tahtalarının arasından geçmek bereketsizlik getirir (K.157).

Süt sağılan kazanlar, içinin kurumaması için ters çevrilmez. Ters çevirmekle bereketsizlik olacağına, koyunun kuruyacağına inanılır (K.33, K.47).

Süt pişirilirken taşımamaya dikkat edilir. Süt taşıp döküldüğünde bereketinin gideceğine inanılır. Hayvanların biciği yanar, derler (K.150).

Bereket getirmesi için “bereket duası” okunur (K.37).

Çadır çok kutludur, saygılıdır, dualıdır. Çadır için ataların duası vardır. Bu inanış ocak ve atalar kültünün devamı olarak nitelendirilebilir. Çadıra kıtlık, bereketsizlik gelmez (Eröz, 1991, s. 111). Kıl çadırın içinde bereket, saygı, hürmet vardı. Günümüzdeki evlerde çok fazla kişi kalamazken kıl çadırlarda kalınabilirdi (K.87, K.139, K.140).

Değirmenden un çuvalı geldiğinde bereketli olması için içine bıçak saplanır (K.127). Bu uygulama Türklerde demirin kutsallığını akla getirmektedir.

Unun bereketli olması için kurbanda kesilen hayvanın bismillah kemiği (boyun kısmında kesilen yerdeki kemik) çuvalın içine konulur (K.156, K.157).

Un çuvalının içine bereket getirmesi için üç defa kulhuvallahu ehad duası okunarak mezdağ ağacının kozalığı konur (K.40, K.47, K.77, K.86, K.95, K.97, K.157).

Bereketli olması için un çuvalının içine artan hamur bezesi konur. Un bitinceye kadar içinde kalır (K.59).

Bir yerden alınan un uzun süre bitmezse bereketliymiş denir. Çabucak biterse bereketsiz denir (K.31).

Değirmene buğday deve ile götürülürse daha bereketli olur. Aynı kilo kadar eşekle götürülüp getirilirse bereketi daha az olur, daha kısa sürede biter (K.56, K.77).

Değirmenden gelen un çuvalının üstüne bereketli olması için bir taş konur (K.77, K.95).

Un çuvalı açılırken besmele çekilerek açılır (K.44, K.51).

Hamur mayalanırken iyi kabarsın, bereketli olsun diye besleme çekerler, “Bismillahirrahmenirrahim Fadıma Anamızın eliyle.” derler (K.44, K.56).

Sürünün başında duran, hayvanlarla ilgilenen çobanın yanına gelen kişi ona “Bereketli olsun” der. Bunu demezse gözü olduğu düşünülür (K.36, K.66, K.76, K.89, K.101, K.102, K.127).

Hayvanlara en yapılırken kulaktan kesilen kısım karınca yuvasının (köre) yanına atılır. Böyle yapıldığında hayvanların karınca gibi çoğalacağına inanılır (K.157).

Hayvan hasta olduğunda, memesi ağrıdığına sütü bozulur, irin gibi olur. Süt içilmese dahi yere sağılmaz. Kazana sağılır, köpeklere verilir ya da bir çukur açılarak içine dökülür. Sütün ayaklar altında çiğnenmesi iyi sayılmaz. Sütü yere sağılan hayvanın sütü çekilir, kurur. Süt yere sağıldığında hayvanın bacağı yanar, derler (K.55, K.108, K.155).

Kısmetle İlgili Olanlar

Kurdun kısmeti açık olur. Kurt büzüğü taşıyanların kısmetleri, uğru, şansları, rızıkları açık olur, yokluk görmezler, işleri hep rast gider. Kurt vurulduğunda ölmeden büzüğü yuvarlak şekilde çıkarılarak kurdun gözüne tutulur. Kısmetini senden aldım anlamına gelir. Öldükten sonra alınan, ölmeden alınana göre daha az etkili olur. Kurutulan kurt büzüğü döş cebinde, cüzdanda saklanır. Avcılar avın rast gitmesi için barut kabının içine koyarlar. İşi hep rast gidenlere, işi her yerde bitenlere “Bu adamda kurt büzüğü var.” derler (K.2, K.19, K.31, K.36, K.37, K.39, K.46, K.55, K.76, K.78, K.84, K.95, K.98, K.113, K.117, K.121, K.127, K.143).

“Herkes kısmetini yer.” Yemek üzerinde gelenlere “kısmetliymişsiniz” denerek yemek ikram edilir (K.135).

Kurdun tüyü de büzüğü gibi taşıyan kişilere şans getirir (K.96, K.98).

Kurt öldürüldükten sonra ağzı halka gibi çevrilip kesilerek çıkarılır. Tuzlanıp kurutulur. Gerek olduğunda ıslanır. Aydaş çocuk, aydaşı geçsin diye kurt ağzından geçirilir (K.39, K.137).

İkindiden sonra ne kadar yorgun olunursa olunsun uyunmaz. İkindiden sonra uyuyanın kısmeti kesilir. Bu inanış İslam dini kaynaklıdır, hocalar söylemektedir. Daha yakın bir dönemde ortaya çıkmıştır. Konargöçerlik döneminde böyle bir inanışı bilen,

uygulayan yoktu. Uygulamak da mümkün değildi. Uykusu gelen fırsat bulduğunda vakte bakmayıp uyur (K.39).

Yolculuğa çıkan kişinin çabucak gidip gelmesi için arkasında su dökülür (K.115).

Boş kapla eve gelen kişi de uyarılır. Evde evlenecek, kız ve erkeklerin kısmetinin kapanmasına neden olur (K.117, K.121).

Çadırın yanından sırtında odun yüklü bir kişi geçiyorsa kısmeti kapatmamak için yanından geçtiği çadıra bir iki tane odun bırakır (K.117, K.121).

Kazanın dibini sıyrıp yiyen kişinin bahtı kara olur, derler (K.150).

Bazlama pişirirken hava yapar şişerse kim için yapılıyorsa o kişinin zengin olacağı söylenir (K.55, K.56, K.150).

Aslık adı verilen çift cinsiyetli koyun ya da keçi çok nadir olur. Bu tür hayvanların etinin bir parçasını yiyenlere bolluk, bereket, zenginlik verir. Bu etin neresi olduğu bilinmez, kime denk gelirse, kısmet olursa ona zenginlik verir. Sürüsünde bu tür hayvan olanlar kesip kendi hane halkıyla yerler, dışarıya yedirmezler. Böyle bir inanışı olmayanlardan bu hayvanlar kesilip yenmek üzere satın alınır. Satmak istemeyenlerden çalanlar da olur (K.44, K.48, K.59, K.121).

Uğur ve Uğursuzlukla İlgili Olanlar

Halk ağzında uğursuz kelimesi kademsiz olarak da kullanılmaktadır. Kadınların erkeğin yolunu kesmesi, giderken önünden geçmesi, hem saygısızlık hem uğursuzluk olarak kabul edilir. Yolu kesilen erkeğin işi rast gitmez. Özellikle sabahleyin kadın erkeğin yolunu keserse o gün erkeğin başına bir uğursuzluk geleceğine işaretler. Bunu bilen kadınlar, yolda erkek giderken bekler, gittikten sonra yolun karşısına geçer. Bu kurala uyan kadınlar takdir edilir, uymayanlar kınanır (K.2, K.19, K.21, K.36, K.39, K.47, K.55, K.59, K.73, K.76, K.81, K.84, K.116, K.122).

Yola giden kişinin önünden tavşan geçmesi uğursuzluk sayılır. İş rast gitmeyeceğinden geri dönmesi gerekir (K.19, K.22, K.36, K.47, K.73, K.96, K.97, K.98).

Yola çıkan, bir iş yapmaya giden kişinin önünden yılan geçerse uğursuzluk olmaz. Yılanın geçmesi iyi sayılır (K.19, K.22, K.36, K.39, K.98). Bunun yanında yılanın geçmesini iyi saymayanlar da olur. Yola giderken, gelin alıp gelirken önünden yılan geçmesi iyiye yorulmaz (K.2, K.31, K.47). Önünden beyaz yılan geçmesinin hayra alamet olmadığına inanılır. Kefene işaret derler. Böyle bir yılan gören kişinin kardeşinin hanımı kayadan uçup ölmüştür (K.8, K.31).

Haram mal yiyenler çeşitli uğursuzlukla karşılaşır (K.31, K.33).

Şansın iyi giderse uğurlu geldi, şansın kötü giderse uğursuz geldi denir (K.31).

Bazı aileler tarhana yapıldığında uğursuz bir olayla karşılaştıklarından “Tarhana yapmak bizim ocağımıza gelmiyor.” diyerek tarhana yapmazlar (K.45, K.59, K.61, K.79, K.129, K.130).

Konargöçerlerin bir kısmı “aşure yapmak bize gelmiyor” diyerek aşure yapmazlar. Yapıldığı zaman istenmeyen bir durumla karşılaştıklarını ifade etmektedirler (K.117, K.119, K.121, K.129).

Süpürge üzerine oturmak iyi sayılmaz. Arkasına kıran gelir. Oturan kişi süpürge gibi sürünür. Genç kızlar oturursa kismetleri kapanır (K.18, K.45, K.47, K.77, K.127, K.150).

Tokmağın üzerine oturmak iyi sayılmaz. Tokmağın üzerine oturulduğunda toklu ölür, derler (K.77, K.127).

Ortası delinmiş yazmanın başa bağlanması uğursuzluk getirir. Çorap yırtılıp ökçe geçtiği zaman makbul sayılmaz. Ayağı yalın gezmek daha makbuldür (K.47).

Yurt tutulan yerde insanların ya da hayvanların başına belalar üst üste gelmişse, (devenin, köpeğin insanlara saldırması, hayvanların kaza ile ölmesi, sakatlanması, insanların hasta olması, kaza geçirmesi vs.) hocaya gidilir, o yerin, oradaki bir suyun uğursuz olduğuna inanılarak başka bir yere göç edilir. Uğursuz sayılan bu mekâna tekrar yurt tutulmaz (K.39).

Hastalanan hayvanların eti yenmese de ölmeden kesilmesi gerekir. Mundar ölen hayvanların arkasının geleceğine inanılır (K.55, K.153, K.154).

Yeni gelin geldiğinde evde, ev halkında istenmeyen olaylar (hastalık, kaza, ölüm vs.) yaşıyorsa gelin uğursuz geldi denir (K.59).

Dağda, yolda bulunan eşyaların eve getirilmesi uğursuzluğa yol açar (K.113).

Karaisalı’da tespit edilen inanışa göre “Bahar geldiğinde ilk defa yılan görülürse, iyiliğe; kaplumbağa görülürse uğursuzluğa işaret olarak kabul edilir. Çünkü bu hayvanlar, kış mevsiminde toprağın altına çekilerek kış uykusuna yatmaktadırlar. Uzun bir müddet ortalıkla görünmemekte, havaların ısınması ile yeryüzüne çıkmaktadır. İşte bu uzun aradan sonra ilk defa görülmeleri, uğursuzluğun veya uğurluluğun işareti sayılmaktadır.” (Selçuk, 1998).

Alnı sakar köpek, kara köpek, kara burun eşek, kara kedi uğursuz kabul edildiğinden evde durdurulmaz. Ölümeler yaşandığında, sürüye kurt girdiğinde, çeşitli sıkıntılarla karşılaşıldığında bu hayvanlardan bilinir. Siyah hayvanların üzerinde

beyazlık, ben varsa tamamen siyah değilse uğursuzluk getirmez (K.2, K.22, K.28, K.36, K.37, K.47, K.59, K.70, K.117, K.120, K.135).

2.5.7. Nazarla İlgili İnanışlar

“Nazar, herhangi bir canlının herhangi bir canlı veya cansıza dostane olmayan arzu ve hevesle bakması ve bu bakış ve arzusu ile ona zarar vermesi olayıdır. Genelde insanları nazar kırlarlar. Nazara mal ve mülk de uğrayabilir.” (Kalafat, 1996b, s. 21).

Nazar, Türkler arasında İslamiyet öncesi dönemlerden beri yaşayan inançlardan biridir. Türklerin Anadolu’ya gelişi ile birlikte bu inanç kültür içerisindeki varlığını korumuş, İslamiyet’in kabulüyle birlikte, bu dinin kitabı olan Kuran-ı Kerim’de de ayet ve hadislerde yer almasıyla inanç daha yaygın şekliyle, hem pratikler hem de dua okutma boyutuyla yaşamıştır (Gökdemir, 2002, s. 62).

Her insanın nazarı değmez. Nazarı çok değenlere nazärkeş insan denir. Bu insanlar isterse bir kişiye, bir hayvana zarar verebilir, hatta ölümüne sebep olabilir. O kişiye ya da hayvanlarına övücü sözler söyler, kaç tane olduğunu sayar. Böyle kişilerle karşılaştığını, verdiği zararı gördüklerini ifade eden kişiler bulunmaktadır. Nazar değmeye “nefes olmak, göz olmak”, “nazarı geçmek”, “nefes geçmek” de denmektedir (K.19, K.22, K.37, K.39, K.45, K.55, K.70, K.73, K.115).

Nazarı çok değen, etkili olan kişi için “Domuzu yıkar mı yıkar.”, “Elin gözü taşı yarar.” gibi ifadeler kullanılır (K.56, K.76).

Nazarı çok değen kişilerin başkasının malında, canında gözü olur. Çevrelerine merakla bakıp incelerler, övücü sözler söyler. Sözden ziyade göz, bakış etkili olur. Böyle kişilere çocuklar, sürüdeki hayvanlar gösterilmek istenmez (K.39, K.55, K.56).

Gözü yeşil, benzi kara kişilerin nazarı çok değer. Sarışın olup, gözü renkli olursa normaldir, nazarı değmez. Gök gözlü (mavi) kişilerin nazarı da değer (K.37, K.39, K.81).

Gözünde ben olanların nazarı çok değer (K.39).

Nazarı degeceğinden şüphelenilen kişi geldiğinde bir zarar vereceğine inanılır. Uysal hayvanlar huysuzluk yapıp sahibine zarar verir (K.37).

Mezarda yatanların çoğunun nazardan öldüğüne inanılır. Gösterişli, güzel, toplumda ön plana çıkan, herkesin gıpta ile baktığı kişilere nazar değer. Bu kişilerin başlarına çeşitli belalar gelir, nazardan dolayı sakat kalabilir, ölebilir. Böyle bir kötü olay başa geldiğinde nazardan oldu, “milletin nazarı yedi” denir (K.22, K.67, K.81). Bu

doğrultuda hadisin olması nazardan ölme düşüncesi daha da kuvvetlenmektedir. Altaylılar, bugün de yaygın olan inanca göre, kötü ruhlar olmasa insanın ölmeyeceğini düşünmüştür (Roux, 1999, s. 82).

Herkesin nazarı değebilir. Saati dakikası vardır. Bazen kişinin nazarı aşırı sevgiden dolayı kendi malına, çocuklarına değebilir. Aç gözlü, gözü başkasında olan, haset eden, kıskanarak bakan kişilerin nazarı değer (K.22, K.31, K.37, K.39, K.47, K.56, K.77, K.81, K.153, K.155).

Güzel, sevimli, konuşkan, akıllı, zeki çocuklar hastalandığında, yandığında, öldüğünde sebep olarak nazar değmesi gösterilir. Ölmeyip çeşitli sıkıntılarla karşılaşan çocuklara nazar çıktı denir (K.77). Nazar değen kişide sürekli baş ağrısı olabilir (K.39). Nazar değen insan ya da hayvanda olumludan olumsuzla doğru ani bir değişim söz konusudur.

Gösterişli, doğurgan, güzel hayvanlara, büyük sürülere de nazar değer. Nazar değen hayvanlar süt vermez. Nazar değen hayvanın ayağı tökezler, hatta düşüp ölebilir. Hastalığa yakalanır (K.3, K.19, K.22, K.31, K.37, K.39).

Nazar değmemesi için, nazarı önlemek için şu uygulamalar yapılır:

Çukurova bölgesinde nazarla ilgili pratikleri: 1. Nazar değmeden önce korunma amacıyla yapılanlar, 2. Nazar değdikten sonra kötü durumları ya da hastalığı sağıltmak amacıyla yapılanlar, olarak iki başlık altında toplamak mümkündür (Tosunbaş, 1976, s. 7807, 7808).

Nazarının değdiğinden şüphelenilen kişinin elbisesinden bir parça alınarak yakılır. Nazar olan kişiye koklatılır (K.154, K.155).

Göz sabahları zehirli olduğundan bir kişi sabahleyin kalkar kalmaz, hayvanlarına, çocuklarına bakmadan dağlara bakıp nazarın kötü etkisini silmesi gerekir. Böyle yapan kişinin gözünün kötü etkileri kaybolur, çevresindekilere nazarı değmez (K.37, K.39, K.47, K.56, K.77, K.81, K.153, K.155). Bu inanış Eski Türklerdeki dağ kültürü, dağların kutsallığını akla getirmektedir.

Kilolu, saçlı doğan görkemli çocuklar nazar olur düşüncesiyle insanların içine çıkarılmaz (K.36, K.39, K.47).

Sürünün içinden yabancı birinin geçmesini, sürüye girmesini sürü sahipleri iyi saymazlar, nazar olur derler. Böyle yapmak saygısızlık, hiçe saymak olarak da görülür. Bu kişiler ayıplanır, sözle uyarılır. Sürünün önünden kadının geçmesi de iyi sayılmaz (K.36, K.37, K.39, K.47, K.55, K.59, K.66, K.108, K.117, K.121).

Nazarı değen insanlar bir Şeye bakıp, söylediğinde nazar değer. Nazarı değen kişi, hayvan kuzularken gelmişe doğum gçleşi, anne ya da yavru ölebilir (K.19, K.21).

Yılan kemiği nazara iyi gelir. Kırklı ocuklara, beşiiklerine, çocukların şapkalarına nazar için yılan kemiği asılır. Gkboncukla yılan kemiği kız çocukların bileklerine takılırdı. Yılan kemiği arabaya, traktöre, eve de asılır (K.18, K.42, K.47, K.59, K.73, K.76, K.84, K.95, K.98, K.102, K.117, K.121, K.154, K.155).

Kaplumbağa kabuğu nazara karşi etkilidir. Kaplumbağa kabuğu nazar değebilecek hayvanlara, mallara takılır (K.135).

ocuğun kundağına hurma ekirdeği dikilir. Elbiselerine deve boncuğu dikilir. Deve boncuğuna nazar geçmez (K.45, K.73, K.122, K.127, K.150, K.157).

Nazar geçmemesi iin, kk çocukların cebine kurumuş tavuk pisliği konur (K.72, K.83, K.127, K.149).

Hayvanların bulunduğu ağılın herkesin görebileceği bir yerine kurt, köpek, at, eşek, tilki, domuz kellesi kafatası asılır. Asılan kellenin mundar, eti yenmeyen, hayvan olması gerekir. Gelen kişi ilk başta kelleye dikkat edip bakacağından nazarı kelle alır. Böylece hayvanlar korunmuş olur (K.2, K.3, K.13, K.37, K.47, K.55, K.59, K.76, K.81, K.82, K.108, K.118, K.121, K.122, K.127, K.130, K.155).

Hayvanlara nazar değmemesi için muska yazdırılır. Hayvanlardan birinin boynuna ya da boynuzuna takılır (K.73, K.100, K.155).

Dardağan (dağan), karaçalı (kara altı), iğde ağacı gibi bitkilerin nazarı önlediğine inanılır. Devenin hatabı dağan ağacından olur. Devenin havudundaki işkence ağacı nazarı önlemesi için karaalıdan ya da dardağandan yapılırdı. Nazarı önlediği ve güzel bir süs olduğu için dardağan, karaçalı ya da iğdeden ıtlık yapılır. ıtlığın üzerine nakış yapılır, aralarına gök boncuk (gzboncucuğu) da takılarak koçların, besili, gösterişli, doğurgan hayvanların boynuna asılır. Motorlu araçların dikiz aynasına, vites koluna takılır. Çocukların omzuna dikilir. Evlere, adırlara, ağılın kapısına asılır (K.2, K.3, K.9, K.10, K.15, K.19, K.20, K.30, K.31, K.36, K.37, K.42, K.43, K.45, K.47, K.55, K.66, K.70, K.84, K.89, K.111, K.113, K.115, K.120, K.125, K.135, K.138, K.143, K.149).

Nazar ilk başta gz boncuğuna isabet edip boncuğu atlatır, hatta kırıp yere dşrr (K.37, K.39, K.47, K.66, K.97).

Katardaki devenin yularındaki tokenın ularında altılardan olur. İğde ekirdeği takılır (K.19, K.43, K.125). Nazarkeş insanlardan biri: şu gelen deveyi yere yıkayım mı, demiş. Nasıl yıkacaksın dediklerinde söyleyim de yere yıkayım, demiş. şu deve de ne

deveymiş, demiş. Deve üç kere diz gelmiş, kalkmış. Gidin bakın o devenin hatabına ya dağan ağacıdır ya kara çaltıdır; aksi hâlde yıkılırdı, demiş (K.2, K.37, K.47, K.56, K.115, K.138, K.154). Bu inanışla ilgili kaynak kişilerden Abdi Gönüllüoğlu (K.78) şöyle bir olay anlatmıştır: “Bakırdağı’nın orada Künye köyünden beride Eğrisöğüt adlı konalga var. Burada Medli kabilesi yaşar. Bu kabilede gözü degen çok kişi olur. Aşağıdan göç geliyormuş. Medlilerden 2-3 kişi oturuyormuş. Bunlardan birisi şu gelen mayanın birini diz getireyim mi, demiş. Hadi bakalım demişler. Öndeki maya değil de arkadaki maya, arkadaki olsun da öndeki, demiş. Kara maya diz gelmiş, dizgini kırılmış. Bakın demiş o devenin işkencesinde ya dağan ya da çaltı ağacı var, demiş. Bakmışlar ki gerçekten çaltı imiş. Yine aynı kabileden insanlar söğüdün dibinde otururken içlerinden birisi şu söğüdün altında bin koyun yatar, demiş. Söğüt o dakikada eğilmiş. Oranın adı da Eğrisöğüt kalmış.”

İçel’de deve katarlarındaki develerin sayısının tek sayı olmasına dikkat edilir. Böyle olursa develere ve kervana nazar değmezmiş. Tek sayıları daha ziyade uğurlu sayarlar. Allah tek olduğundan tek sayının da makbul olacağına inanırlar (Uğur, 1948, s. 39).

Nazarın duası vardır. Nazar duası bilen kişilere gidilerek çocuklara okutulur (K.9, K.33).

Nazarı önlemek için kurşun akıtılır, kurşun dökülür. Sayıklayan, ateşlenen, gözleri büyüyen çocuklara nazar değmiştir, böyle olanlar için kurşun dökülür. Kurşun döküldüğünde povkurdu mu, isabet eden kişi de povkururmuş. Kurşunun su içinde aldığı şekle göre yorum yapılır. Su içindeki kurşunda nazarı degen, söyleyen kişinin şekli çıkar. Kadınsa iğneli, erkekse külahlı gibi olur (K.3, K.21, K.22, K.33, K.39, K.47, K.115, K.127).

Nazarı degen kişinin haberi olmadan eski sırtlarından bir parça alınarak yakılır, dumanı hayvana koklatılır, tüttürülür. Bu yapılamazsa bastığı yerden toprak alınır. Elenir, suyla karıştırılıp nazar degen hayvana içirilir ya da üzerine serpilir. Nazar hemen kesilir, hasta olan, huzursuz olan hayvan iyileşir (K.37, K.39, K.47).

Nazarı degen kişinin ocağındaki külünden alınır, nazardan etkilenen kişiye yalatılır. Böylece nazarın etkisi kaybolur (K.39).

Çadırın böğür bağının tokasına göz boncuğu, çaltı takılır (K.47, K.119, K.121).

Hasta olan, sürekli ağlayan, huzursuz olan çocuklarda nazar olduğuna inanılır. Nazar olduğu düşünülen çocuklar için tuz kavrulur. Ocağa tuz atılır. Üç kere ihlâs suresi okunur. Çocuk tuza çevrilir (K.20, K.39, K.122, K.127, K.155).

Akşamdan sonra çocuğunu sevmek için canı kaynayan anne babanın nazarı değmemesi için çocuğu ağlatması gerekir (K.77).

Daha çok yaylada yetişen üzerlik otu her evde olur. İplere dizilerek çeşitli şekiller verilir, evin duvarına asılır. Saç belik yapılırken arasına üzerlik otu da dikilir. Nazar için cuma akşamı tütsüsü yapılır, çadırın, sürünün içinde gezdirilir. Çadır içindeki ocağa atılarak üzerlik kokutulur. Kokusunun olduğu yere nazar gelmez, nazarı keser. Üzerlik otu Çukurova bölgesinde pek olmadığından yayladan getirilir (K.19, K.20, K.33, K.39, K.61, K.73, K.76, K.81, K.97, K.114, K.138, K.150).

Bir kişi ya da hayvanları hakkında övücü sözler söylenecekse “maşallah” denerek söze başlanır. Buna dikkat edilmemişse övücü sözler söyleyen kişiyi çevredekiler “maşallah, Allah esirgesin” demesi için uyarır. “Gözün mü var, ağzından bir maşallah da çıkmadı.” derler (K.19, K.20, K.31, K.39, K.76). Maşallah kelimesi yaygın olarak kullanılır. Dua olarak değerlendirilebilir. Maşallah kelimesi “Allah nazardan saklasın, ne güzel” (Devellioğlu, 1996, s. 585) anlamına gelmektedir.

Gözü değdiği bilinen bir kişi gelip koyunlara baktığında, koyun sahibi o görmeden arkasını kaşır (K.21, K.22).

Çocukların omzuna nazar muskası, nazarlık, çaltı, gök boncuk asılır. Muskanın yanına karaçalı da dikilir (K.1, K.3, K.39, K.43, K.56, K.59, K.81, K.100, K.149). Günümüzde de araçların, evlerin içerisine asılmaktadır (K.1).

Özellikle erkek çocuklara nazar değmemesi için kuluncuna kongurdak, küçük sarı zil, takılır. Çocuğun beline kuşak bağlanır. Zilin bu kuşağa takıldığı da olur. Çocuk koştuğu zaman bu zil öter (K.2, K.37, K.39, K.43, K.47, K.92, K.127).

Karaçalı, konargöçerlerin diliyle çaltı, süslü nakışlı boncuk yapılarak nazarı önlemesi için hayvanların boynuna asılır. Özellikle nazar değebilecek gösterişli, dikkat çeken koçlara muhakkak bu boncuklardan asılır. İnsanlar da bu boncuklardan yapılan takılar kullanır. Karaçalıdan yapılan boncuklardan bir tanesi diğer boncukların arasına bağlandığı da olur (K.18, K.19, K.20, K.43, K.55, K.81, K.82).

Nazar değmemesi için hayvanların boynuna göz boncuğu (gök boncuk) takılır (K.3, K.5, K.36, K.37).

Hayvanlara nazar değmemesi için mısır, beyaz soğan, gök boncuk bağlanır (K.97).

Sahip olunan hayvan sayısı çoksa kaç tane olduğu tam olarak söylenmez. Kesin sayıyı vermeyen genel bir ifade kullanılır. Yeni doğan hayvanlar nazar olmaması için iki aylık oluncaya kadar sayılmaz (K.31, K.32, K.33, K.47, K.59, K.127, K.129).

Süt sağılırken süt kazanının yanına birisi gelirse, nazarı değmemesi için kazanın üstü bir bezle kapatılır. Herkes bunu bildiğinden yabancı biri süt sağarken yanına yaklaşmaz (K.59).

Sağılan süt yoğurt ve peynir tutmazsa göz değmiş denir. Mezarlıktan çalı, odun getirilir. Yakılan çöple 3-4 sefer kazanın üstüne dağlanır. Mezarlıktan bir ot getirilir, kazanın içine atılır (K.73, K.76, K.155).

Süt sağılırken gelen kişilerin nazarı değmemesi için kazanların içine yeşil bir ot atılır (K.155).

Bez peynir süzekleri çoksa yıkandıktan sonra nazar olmaması için kuytu bir yere serilir (K.155).

Analı kızlı koyun ya da keçinin sütü aynı kaba sağılacaksa birini sağdıktan sonra yeşil bir ot atılır sonra diğeri sağılır (K.77).

Nazar değen, korkan çocuklar için tuz kavrulur. Üç defa kulhüvallahü duası okunur. “Ak taşa, gök taşa, söyleyenin gözü keşe.” denir (K.28, K.42, K.82).

Nazar değmemesi için at nalı asılır. At nalı asmada uğur getirmesi amacı da güdülür (K.55).

Nazar olmaması için evin çevresine delik taş asılır. Delikli taşın küçükleri, gök boncukla birlikte hayvanların boynuna bağlanır, küçük çocukların omzuna takılır. Halk arasında “Delik taş yerde kalmaz.” sözü söylenir (K.97, K.98, K.139, K.157).

Nazar olmaması için dışarıya süt verilirken ocaktan ucu yanmış ağaç alınır, yanan kısmı süte batırılıp çekilir. Nazarı değen kişi eve gelip sütü görürse nazar olmaması için aynı uygulama yapılır (K.55).

Ateş ve kömür nazara karşı koruyucu, önleyicidir. Güzel giyinen, güzel bir görünüme sahip olan çocuklar dışarı çıkarılırken nazar değmesin diye kulağının arkasına kara çalınır, kömür karası sürülür (K.23, K.71). Böyle yaparak çocukla ilgili övücü sözler söylense de kulağa girmesinin ateşten arta kalan kömürle önlenmesi amaçlanmış olabilir.

Ala çuvalın kulpuna nazarı önlemesi için deve boncuğu, deniz boncuğu takılır. Halı, seccade gibi dokumalar güzel olmuşsa, nazar olmaması için üstüne deve boncuğu dikilir (K.59, K.79, K.82, K.97, K.122, K.155).

Ayran tuluğunu çatmaya bağlayan iplerden birinde gök boncuk olur. Böylece, yoğurda, çıkan yağa bakan kişilerin nazarı değmez (K.117, K.121).

Bazı aileler dört direkli çadırdaki kalmanın nazara neden olduğunu söylemektedir. “Bize gelmiyor” diyerek dört direkli çadır yerine üç direkli çadır kullanırlar (K.117, K.119, K.121).

2.5.8. Ruh ve Öbür Dünyayla İlgili İnanışlar

Eski Türklerde insanın öldükten sonra canının bedeninden çıkıp ruha dönüştüğüne ve ölen kişinin ruhunun daha sonra yurduna dönerek çoluk çocuğunu, akrabalarını, dostlarını koruyup kolladığına inanıldığı görülmektedir. Eskisi gibi yemek ihtiyacı duyan ruha eğer yemek verilmezse, ruh yakınlarına kötülük de getirebilir. Ruhun bu âlemden öte dünyaya geçişi hemen olmamakta belirli günlerin geçmesinden sonra aşama aşama gerçekleşmektedir (Aça, 1999, s. 24, 25).

Ölünün yıkandığı yere ve mezarının başına su konulur. Ölen kişinin ruhu geldiğinde kirpiğini konulan suyun içine atacağına inanılır (K.20, K.47, K.117, K.120, K.150).

Ölen kişi yaşayanların rüyasına girer. Bir şeyler söyler, bir şey yapılmasını ister (K.56).

Ölen bir kişinin tekrar yaşıyor bir hâlde hortlak olarak görüldüğü rivayet edilir. Öldürülen kişi kendini öldürenlere görünerek rahatsız eder, derler. Anlatılana göre öldüren kişiler hocaya danışmışlar, hoca ölen kişinin mezarına karaçalıdan yapılan kazık, ortadan çakıldığında artık rahatsız etmeyeceğini, görünmeyeceğini söylemiş. Onlar denileni yapmışlar (K.55). Binboğa dolaylarında yaşayan Türkmenlerde özellikle günahkâr olan bazı ölümlerin mezardan kalktığına ve hortlak olarak köy köy gezdiklerine inanılmaktadır (Yalman, 2000, C. II, s. 381).

Yemeklerden sonra, yemeği hazırlayan kişilere “Geçmişlerinizin ruhuna değsin.” duası edilir (K.33, K.82).

Eski Türkler, tek Tanrı inancının doğal sonucu olarak Ahiret’e yani öldükten sonra tekrar dirileceklerine inanıyorlardı. Onlar, öbür dünyada ikinci bir hayatın varlığına, iyilik ve kötülüklere göre hesabın verileceğine, mahşer gününe hesapların görülmesi için mahkeme kurulacağına inanıyorlardı (Özarslan, 2002, s. 227).

Güneydeki Türkmenler arasında da öbür dünyanın bu dünyanın devamı olduğuna inanılır. Örneğin çiçek hastalığını sağ iken çıkarmayanın mezarda mutlaka çıkaracağına dair bir inanç vardır (Yalman, 2000, C. I, s. 66). Bulgar dağında yaşayan

Yörükler arasında ölen kişinin tekrar dirileceğine dair bir inanış olmakla birlikte, bu durum biraz hayretle anlatılır (Yalman, 2000, C. I, s. 279).

2.5.9. Ateşle İlgili İnanışlar

Ateş ve ocakla ilgili inanç ve uygulamaların din ve coğrafya ayrımı olmaksızın bütün Türk boylarında temelde ortak olduğu görülür (Dilek, 2007, s. 48).

Başlangıçtan günümüze gelinceye kadar ateş; Türk kültür hayatında, inanç dünyasında önemli bir yere ve işleve sahiptir. Türklerde ateş bir kùltürdür. Kùlt, kùlte konu olabilecek bir nesne ve kişinin varlığı, bu nesne ya da kişiden insana zarar gelebileceğine ilişkin inancın varlığı, bu inancın sonucu olarak fayda sağlayacak, zararı uzaklaştıracak ziyaretler, adaklar, kurbanlar vb. uygulamaların varlığıdır (Artun, 2006c, s. 19, 28).

Ateşin başkalarına nasıl verileceği de belli kurallara bağlanmıştır. Yanan ocağın ateşinden ikindi vaktinden sonra dışarıya verilmez. Kibrit, çakmak verilebilir (K.18, K.31). Benzer şekilde, “Altay Türkleri akşam vakti ateş istemeye gelen kişiye ateş vermezler. Çünkü karanlık çöktükten sonra verilen ateşle birlikte evin huzur ve mutluluğunun da verileceğine inanırlar.” (Dilek, 2007, s. 42).

Ateşe saygı sunma Sibiryâ Türklerinin düğünlerinde de sıkça görülür. Altay Türklerinde bir erkek evlenince ilk olarak yeni evinde ateş yakmalıdır. Gelinin yeni geldiği evinde ateşe yiyecek sunması ve kutsaması olan “*kelindi otko kiydirer*” adlı gelenek, gelinin yeni geldiği evinde yapacağı ilk işlemdir. Evlendikten sonra yeni evlerinde ateş yakmayan çiftlerin tanrı katında evli sayılmayacağına inanılır (Dilek, 2007, s. 39). Benzer şekilde, Yörüklerde yeni gelin, ilk gün kendi çadırının ve komşu çadırların ocağını yakar. (K.23, K.24, K.40, K.50, K.86).

“Tuva Türkleri için de ocak kutsaldır. Tuvalar tarafından sacayağındaki ateş kutsanır. Sacayağı üç ayaklıdır. Bu ayaklar insanoğlunun geçmişi, bugünü ve gelecekteki yoludur.” (Dilek, 2007, s. 40).

Ateşe ve ateşe bağlı olarak köze, küle, ateşin yakıldığı ocağa saygı gösterilir. Ateş su gibi temizdir. Osmaniye’de bugün bile geçerliliğini koruyan inanca göre, küçük çocukların ateşin ya da közün üzerine idrarlarını yapmalarına, bu şekilde ateşi söndürmelerine “iyi olmaz, günah olur” denerek izin verilmez. Ateşe tükürmek, içine tırnak, saç atmak iyi sayılmaz. Ateşten arta kalan küle tıpkı ateşe olduğu gibi saygı gösterilir. Kül, ayakaltında kalmayacak bir yere dökülür. Küle basmak, kısmetin

kapanması, çocuğun olmaması, cin çarpması gibi çeşitli olumsuz durumların ortaya çıkmasına neden olur. Külün döküldüğü küllük evin uzağında bir yerdedir. Yanan ateşin su dökülerek söndürülmesi “ocağın söner” denerek iyi sayılmaz (K.1, K.47, K.56). Altay Türklerinde ateşe çöp atılmaz, ateşin külüne basılmaz. Eski ayda kül dökülmez. Kül akşam veya gece dökülmez. Ateşin külünü temiz, insanların basmayacağı yere dökmek gerekir (Dilek, 2007, s. 42).

Türklerde ateşten çıkan alevin rengi (yeşilimsi, sarı, siyah, beyaz, kırmızı), ateşin yanarken çıkardığı ses, yanış biçimi, dumanının şekli, dumanının gittiği yön, ateşin içindeki közlerin duruş biçimi, közün sıçraması çeşitli şekillerde yorumlanır. Osmaniye’de konargöçerler arasında görülen inanişâ göre yanan ateş “gırr gır gır” diye ses çıkarırsa birisinin kendilerinin lafını ettiği (kov) anlaşılır. İsim sayılır, kimin adı söylendiğinde ateşin çıkardığı ses kesilmişse o kişinin kendilerini andığı, laflarını ettiği anlaşılır (K.18, K.31, K.45, K.56, K.108). Ateş fiss diye ses çıkarırsa misafir gelecek derler (K.72). Ateşin dumanının güzele gideceğine inanılır (K.71). Fevri hareketler yapan, birden bire ve kısa süreli tepki gösterenler için “Delinin ateşi tepeden yanar.” sözü kullanılır (K.58).

Birey ve toplum hayatında önemli bir yere sahip olan geçiş dönemlerinde, bu dönemlerde yapılan çeşitli tören ve uygulamalarda ateşin çeşitli işlevler üstlendiği görülmektedir. Osmaniye’nin Düziçi ilçesinde çocuğun cinsiyetini anlamak için ateşe kızılıkcık dikenini atılır, “pat” diye bir ses çıkarsa oğlu; “fiss” diye bir ses çıkarsa kızı olacağına inanılır (Bülbül, 2006, s. 16).

Orta Asya Türklerinde ateş falına bakılarak çocuğun cinsiyeti hakkında tahminler yürütüldüğüyle ilgili bilgiler vardır. Şecere-i Türk’te Özbek hanlarından Kocugum’un çadır çadır dolaşarak ateşe yağ atıp kadınların falına bakıp ‘senin oğlun olacak’, ‘senin kızın olacak’ dediği anlatılmaktadır (İnan, 2000, s. 67).

Konargöçerler arasında da rastlanan zayıf kalan, gelişimi yavaş olan çocuklar için pişirilen aydaş aşısı ateşin kutsallığı bağlamında düşünülebilir. Aydaş aşısında zayıf çocuk kazanın içine konur. Altına kuru odun vurulur. Sembolik olarak yapılan bu pişirme sonunda çocuğun iyi olacağına, büyüyüp gelişeceğine inanılır (K.23).

Doğumda kırk çıkarma töreni yapıncaya kadar anne ve çocuk albasma tehlikesi altındadır. Al karısı ateşten korkar (Yalgın, 2000, s. 293). Çocukların doğumundan sonra kullanılan kırmızı renk ateşe renk bakımından benzemesi dolayısıyla, ateşte bulunan tüm özellikleri taşıdığı söylenebilir (Acıpayamlı, 1961, s. 120). Kırkı çıkmamış çocukları albasmasından korumak için üzerlerine kırmızı örtü örtülür.

2.5.10. Adak, Kurban

“Kurban, doğaüstü alana giren kuvvetlerle barışıklığı sağlamak, onların verdiklerine teşekkür etmek ve onlardan bir şey istemek için sunulur.” (Örnek, 2000b, s. 87). Geleneksel Türk dininde ve hatta genel olarak Türk dindarlığında ibadetin en daimi tezahür biçimlerinden biri kanlı kurban usulüdür. Tapınma, dua, şükür, ölüm gibi olaylar vesilesiyle düzenlenen kurban merasimleri mevcuttur. Zafer veya barış isteği, ittifaklar tesisi, kuraklık döneminde yağmur yağması için, hastalık hallerinde kurban uygulamasına gidilmektedir (Günay & Güngör, 2007, s. 97, 98).

Adakla kurban birbirinin yerine kullanılmaktadır. Adak bir şarta bağlıyken, kurban şartlar ortaya çıktığında gerçekleştirilir. Örneğin askere gitmeden “sağ salim dönerse adaklık hayvan keseceğim” denmişse adak olur. Asker döndükten sonra hayvan kestiğinde kurban adını alır. Adaklık, kurbanlık hayvan denerek birbirinden farklı olduğu da ifade edilir. Adaklık hayvanlar küçük olur, çok pahalı olmaz. Tavuğu herkes kesebildiğinden adak olarak kesilmez (K.59).

Çok çeşitli nedenlerle adak adandığı görülmektedir. Askere giden, gurbette olan kişinin sağ salim dönmesi için, hastanın iyileşmesi, çocuk sahibi olmak için adak adanır. Çocuk sağlıklı bir şekilde doğmuşsa adak kesilir. Kazadan sağ salim kurtulanlar için adak kesilir (K.19, K.21, K.31, K.56, K.108, K.121).

Tehlikeli, sıkıntılı durumun geçmesi ya da bir beladan, hastalıktan kurtulmak için adak adanır. Böyle durumlarda “Bir kan akıtmak iyi olur.” denir (K.56, K.59, K.79).

Göç kazasız belasız gerçekleştiğinde şükür ifadesi olarak kışlak ve yaylak yurtlarında kurban kesilir, eti çevredekilere dağıtılır (K.31, K.44, K.56, K.127).

Rüyada adak adanmışsa gerçekmiş gibi yerine getirilmesi gerekir (K.47).

Daha önce adak adanmamış olsa bile şükür ifadesi olarak kurban kesilebilir. Kaza geçirildiğinde bir şey olmazsa, beklenmedik bir şekilde hastalıktan kurtulma gibi nedenlerle kurban kesilir (K.19, K.56, K.120).

Baykuş gelip konduğunda, öttüğünde hastalık, ölüm olmaması için kurban kesilir. Kesilecek kurban çadırın etrafında üç kez dolaştırılır. Kan akıtıldığında bela uzaklaştırılmış olur (K.73, K.84).

Adak olarak kesilen hayvanın etinin en az 7 eve dağıtılması gerektiğine inanılır. Yemek yapıp davet edildiğinde çocuklar, yaşlılar, hastalar gelemeyeceği için dağıtmak daha iyi kabul edilir. Bedeli fakirlere ya da hayır kurumlarına bağışlanması durumunda

kesen kişiler de adak etinden yiyebilir. Adaktan kaç kilo et alınmışsa bedeli kadarını camiye, kimsesize, yoksula hayır olarak verir. Önceden adak kesenler buna daha çok dikkat ederlerdi. Günümüzde adak Kuran kurslarına, öğrenci yurtlarına bağışlanmaktadır (K.56, K.59, K.127, K.141, K.143).

2.5.11. Yağmur Duası

“Yağmur yağması bereket, rahmet olarak algılanmıştır. Yağmurun yağmayışı kuraklık, çok yağışı sel, yağmur mevsiminde dolu yağması ise felaket olarak kabul edilmiştir. Halkımız rahmeti cezp etmek ve kuraklık felaketinden korunmak için, Gök-Tanrı İnanç sistemi dönemlerine ulaşan bazı inançlarını günümüze taşımışlardır. Tevhit inancının son dönemi olan Muhammedilikte de bu inançlara İslâmî kılıflar giydirmişlerdir.” (Kalafat, 1996b, s. 39).

“Yağmur yağdırma törenleri, havaların kurak gittiği dönemlerde geciken yağmuru yağdırmak ve böylelikle toprağı canlandırarak bereketi artırmak amacıyla düzenlenen dinsel ve büyüsel uygulamaları içine alır.” (Çıblak, 2002, s. 93).

Yağmurun yağması hayvancılıkla uğraşan konargöçerler için büyük önem taşımaktadır. Güz ve bahar mevsimlerinde yağmur yağmadığında merada yeterince ot olmaz ve hayvanların yemle beslenmesi gerekir. Böyle yapmak maliyeti artırır. Hayvanların sağlıklı olması için de yağmurun yağması gerekir. Toprak ve bitki örtüsü yağmurla temizlenmediğinden kurak geçen aylarda hayvanlarda hastalıklar çoğalır. Kış aylarında yağışın çok olması hayvancılıkla uğraşan, çadırda kalan kişilerin işlerini zorlaştırır (K.3, K.21, K.22, K.31, K.41, K.56, K.64).

Kurak geçen aylarda yağmurun yağması için yağmur duası yapılır. Çevredeki ziyaret yerlerine gidilerek hayvan kesilir. Yemek yapılır, dağıtılır (K.56).

Adana'daki Yörükler mevsimin kurak geçtiği dönemlerde yağmur duasına çıkarlar. Sabah bütün köy, meydanda toplanır. Abdest alınır. Namaz kılındıktan sonra duaya çıkılır. İmam 700 taş toplar onları okur. Bir tarlaya (torba) konup akarsuya atılır. Yağmur yağdıktan sonra bu torba çıkarılır. Aksi hâlde yağmurun durmayacağına inanılır (Artun, 2006a, s. 177).

Topluluk bir akarsuyun yanında toplanır. Törene yaşlı, kadın ve çocuklar da katılır. Ayrıca hayvanlar da dua için götürülür. Kuzulu bir koyunu suyun bir yanına, kuzusunu öbür yanına koyarlar. Koyunla kuzu meleşir. Hoca dua okur. Yağmur

dualarında kurban olarak tosun kesilir. Sonra aşiret açık bir yerde toplanır, birlikte yemek yenir (Artun, 2006a, s. 177).

Yurt yerinin yakınında çiftçilikle uğraşan köylülerin yaptıkları yağmur duasına konargöçer Yörükler de katılır. Yağmur duası imam önderliğinde yapılır. Halk toplanır, kurban keserler. Hoca Kuran okur, dua eder. Herkes âmin diyerek yapılan duaya katılmış olur (K.3, K.19, K.36, K.64, K.80).

Çocuklar arasında, yağmur yağdırmak için dodi dodi oynanır. Eskiden 30 çadır bir arada olur, birlikte göç ederdi. Çocuklar bir araya gelerek her çadırdan un, bulgur, dövme, yağ toplar. Toplanan yiyecekler, fakir olan bir kişinin evine götürülür, orada yemek yapılır, topluca yenir. Toplanan gıda maddelerinin artanı da fakir ailede kalır, böylece onlara da yardım edilmiş olur. Günümüzde çadır sayısı azaldığından, çocuklar okulda olduğundan bu oyun da oynanmaz olmuştur (K.3, K.14, K.31, K.34, K.64). Dodi dodi oyununda şu tekerleme söylenir:

Dodi dodi
Neden oldi
Bir kaşıcık
Yağdan oldi
Verin Dodi'nin hakkını
Gitsin bakini, bakini
Ver Allah'ım ver sicim gibi yağmur (K.34).

2.5.12. Değerlendirme

Halk inanışları toplumun davranışını belirlemede, şekillendirmede önemli bir yere sahiptir. Geçmişte konargöçerlerin hemen hepsince bilinip uygulanan çoğu inanış zamanla inandırıcılığını, etkisini kaybetmiştir. Söz konusu toplumu oluşturan ailelerin, bireylerin bir kısmında geçmişteki inanışların hâlen yaşatıldığı, davranışları, sosyal hayatı belirleyici, şekillendirici etkiye sahip olduğu görülmektedir. Tespit edilen inanışların daha çok konargöçer yaşam biçimi ekseninde olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu inanç sisteminde göç, hayvancılık, tabiat gibi öğeler önemli bir yere sahiptir. İnanışlar üzerinde İslam öncesi inanç sisteminin ve İslam dininin etkili olduğu görülmektedir.

Konargöçerlerin şehirlerden uzak yerlerde yaşamaları, farklı kültürlerden çok fazla etkilenmemiş olmaları çeşitli halk inanışlarının ortaya çıkmasında ve

yaşatılmasında uygun bir zemin oluşturmaktadır. Erkekler ve okumuş kişiler kadınlara nazaran dışarıyla, farklı kişilerle daha fazla iletişim içerisine girdiklerinden halk inanışlarının bu kişilerde etkili olmadığı, yaptırım gücü taşımadığı görülmektedir. Halk inanışları daha çok kitle iletişim araçlarından, okumuş kişilerden uzak kalmış yaşlı kadınlarda yaşamaktadır. Bu bölüme daha çok bu özellikteki kişiler kaynaklık etmiştir. Halk inanışlarının doğruluğu yanlışlığı, inanılıp inanılmayacağı konusunda aynı aile içinde erkeklerle kadınlar, gençlerle yaşlılar arasında fikir çatışmalarının olduğu gözlenmiştir.

İnanışların doğru ya da yanlış olduğu yargısına ulaşmada “deneme yanılma” yönteminin etkili olduğu görülmektedir. Aile içinde bir kişinin karşılaştığı olumlu-olumsuz olaylar halk inanışlarına bağlanabilmektedir. Olumsuz olaylar bir yasağın çiğnenmesi ya da bir kuralın yerine getirilmemesine bağlanmaktadır. Pozitif bilimle çatışan, dinde yeri olmayan inanışlar (yağmurun yağması için kaplumbağanın ters çevrilmesi, hortumda cinlerin düğün yapması, baykuşun konduğu yere uğursuzluk getirmesi vs.) kaybolmakta, safsata olarak nitelendirilmektedir. Nazar, cin, ruh ve öbür dünya, adak, kurban, yağmur duası gibi inanışlar ise İslam dininde de yer aldığından kolaylıkla yaşatılmaktadır.

Konargöçer kültürün esasını hayvancılık oluşturduğundan “Hayvanlarla İlgili İnanışların” özel bir yere sahip olduğu görülmektedir. Pek çok inanışta hayvanların hareketleri, çıkardıkları sesler, renk özellikleri yer almaktadır. Yine büyüsel işlemlerde hayvan kemikleri kullanılmaktadır.

2.6. Çukurova Bölgesi Konargöçerlerinde Hayvancılık

“Türklerin özellikle göçebe hayatı yaşayanlarının, tarihin ilk devirlerinden itibaren başta at olmak üzere hayvan yetiştiriciliğine özel önem verdikleri bilinmektedir. O kadar ki, sayısız at, koyun ve kısmen de sığır sürüleri göçebe Türk’ün başlıca servetini teşkil etmiştir.” (Genç, 1997, s. 330, 331).

“Göçebe grupların yegâne ekonomik faaliyeti hayvancılıktı. Bu durum onların hayat tarzının hayvancılığa bağlı olarak şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktaydı. Onların babadan oğula geçen hayvancılık mesleğini, yıllardır ve hatta yüzyıllardır devam ettirmeleri, hem hayvanlarla kendilerinin bütünleşmesini hem de hayvan yetiştirme alanında ustalaşmalarını sağlamıştır.” (Egawa & Şahin, 2007, s. 73).

2.6.1. Hayvanların KümeleniriliŖi ve AdlandırılıŖı

Hayvanların KümeleniriliŖi

Konargöçerler koyun, keçi, sığır, deve, at, eşek, katır, köpek beslemektedir. Koyun, keçi ve sığır ticari amaçla, satmak için diğerk hayvanlar ise çeşitli işlerde kullanmak için yetiştirildiğı görölmektedir. Bazı Yörükler koyun, bazı Yörükler keçi beslemişlerdir. Yörüklerin kendi içinde adlandırılmalarının bir şekli de yetiştirdikleri hayvanların cinsine göre olduğundan bunların bilinmesi ayrıca önemlidir.

Küçükbaş hayvan topluluğuna sürü denebilmesi için ortalama 250-300 hayvanın olması gerekir. Sürüdeki hayvan sayısı 500'ü geçtiğinde kümeli, eşli koyun adını alır. Daha az sayıdaki 50-60 koyuna “belik koyun” denmektedir (K.2, K.38, K.41, K.59, K.87, K.121, K.122, K.129). Günümüzde hayvanları otatabilecek meralar, otlakiyeler daraldığından hayvan sayısının çok fazla olmaması gerekmektedir (K.21).

Aynı sülale, aynı aile içinde keçi, koyun ya da sığır gibi farklı cinsleri yetiştirenler olabilmektedir. Bu durumda bazı ailelerin ayrı ayrı sığır, keçi ve koyun sürüleri olur, farklı yerlerde bu hayvanlara yer yapıp barındırırlar. Ailenin bazı fertleri koyun sürüsünün başında, bazıları keçi sürüsünün başında giderdi (K.12, K.13, K.41, K.54, K.76, K.77, K.87).

Konargöçerlerin bir kısmı sığır beslemişlerdir. Önceden boz sığır yaygındı. Ortalama 40-50 sığırı olan aileler vardı. 80 sığırı olanlara da rastlamak mümkündü. Sığır yüksek yerlere çıkamadığından sığır besleyenler yaylak yeri olarak engin yerleri tercih etmişlerdir (K.13, K.31, K.41, K.54, K.76, K.87). Sığır, koyun gibi kanaatkâr değildir; daha çok bol ve yeşil ot ister. Bundan dolayı daha zengin çayırlıklara ihtiyaç gösterir. Bunun için koyuncu olan Yörüklerin sığır sahibi olanları sığırları için ayrı yurt temin ederler (Güngör, 1941, s. 36). Sığır, hantal ve uzun göçlere dayanamadığı için göçerler arasında pek tercih edilmemiştir (Polat, 2004, s. 222). Konargöçerliği bırakarak yerleşik hayata geçenlerden küçükbaş hayvan yerine ahır yaptırarak az sayıda inek beslemeye başlayanlar olmuştur. Köylerde yaşamaya başlayan bu insanlar bir süre daha yaz geldiğinde hayvanlarını sürerek yaylaya götürmüşlerdir (K.2, K.9, K.43, K.45).

Hangi tür hayvanın besleneceğinde geçmişten gelen alışkanlıklar da önemlidir. Çünkü besledikleri türün özelliklerini, huyunu, hastalıklarını vs. bilirler. Konargöçerler, geleneksel olarak, atadan dededen gelen türleri değiştirmeden, hayvancılığı sürdürmüşlerdir. Ailede hangi tür hayvan beslenmişse sonraki nesil de onu devam ettirmiştir. Örneğin, Karakoyuncu Yörüklerinden hâlâ kara koyun yetiştirmeyi devam

ettirenler bulunmaktadır. Yıllardır aynı türü beslediklerinden türün özelliklerini, huyunu, hastalıklarını iyi bilirler. Geleneksel olarak besledikleri türler Çukurova iklimine, konargöçer hayata daha elverişlidir (K.3, K.11, K.19, K.65, K.137).

Koyun ve keçinin yedikleri dolayısıyla da besleneceği alanın özellikleri birbirinden farklı olduğundan koyun ve keçi karıştırılmaz; ayrı sürüler hâlinde beslenir. Her sürünün de ayrı çobanı olur. Keçi sürüsü ile koyun sürüsü karıştırılırsa keçiler hızlı hareket ettiklerinden koyunlar ayak uyduramaz, zayıflar. Keçi, taşlık, kayalık alanları çok sever, buralara çıkar. Koyun keçilere uyup arkasından gittiğinde ayağını kırar (K.1, K.12, K.65, K.101).

Bazı ailelerde koyun sayısı fazla ise sürü ikiye ayrılır. Her sürünün başında bir çoban gider. Örneğin 900 koyunu olan aile sürüyü ikiye ayırır. Sürü bölündüğünde çok gezmez, daha ağır yayılır. Çobanın gütmesi daha rahat olur. Koyun besleyenler, kiraladıkları yerin bitki örtüsü elverişli ise az sayıda da keçi beslerler. Göç esnasında keçi koyunun önüne düşer, sürüyü hızlandırır (K.2, K.8, K.21, K.22K.31, K.129, K.135). Koyunla keçinin kuzulamada birbirleriyle yarışacağına inanılır. O yüzden koyun sürüsünün içinde keçi, keçi sürüsünün içinde de koyun olur. Koyun ve keçi birbirine alışır birlikte yayılırlar (K.43, K.65). Pazarlamanın kolay olması için de koyunun yanında keçi beslenir. Alıcılar hangisini talep ederlerse onu alırlar (K.11).

Orman alanlarının çoğalmasından sonra kıl keçinin ormana girmesi devlet tarafından yasaklanmış, keçi besleyenler bu işi bırakıp koyun beslemeye başlamışlardır. Ormana keçi sokanlar ormana zarar vermekten mahkemeye verilmiştir. Yasak kaldırılınca koyun besleyenler tekrar keçi beslemeye başlamışlardır (K.17, K.43, K.84, K.110).

İğdiş edilen erkek keçilere de yoz keçi denmektedir. Yavrusu olmayan, sütü sağılmayan hayvanlara yoz denir. Erkek hayvanlara da yoz, erkek hayvan besleyenlere de yozcu denmektedir. Bunlar daha çok alım satım işiyle uğraşan kişilerdir. Yoz hayvanlardan oluşan sürüye de yoz adı verilir. Yoz hayvanın sütü olmadığından yazın çadıra dönmesine gerek olmaz, istediği yerde kalabilir (K.1, K.9, K.32, K.55, K.68, K.95, K.100, K.108).

Keçi koyundan fazla yaşar. Bakıma bağlı olarak değişebilmekle birlikte keçi 14-15 yaşına kadar yaşayabilir. Yaşlanan koç ve koyunların dişleri dökülür. Koçların tohum kalitesi düşer. Kiloları arttığından yürümeleri zorlaşır. Koyunlar da kuzusunu besleyememeye başlar. Sürüye uymamaya başlar. 5-6 yaşına gelen koçlar, yaşlanan koyunlar satılır (K.23, K.31, K.48, K.105, K.117, K.121).

8-9 yaşına varan koyunun dişi dökülür, koca koyun olur. Koyun ortalama 10 yıl yaşar. 10 yaşına geldiğinde her şeye dayanamaz, sürüye de uyamaz, geride kalır. Kısırlaşır, yavru lamaz. Koca koyunlar besiyeye çekildiğinde, yeme tutulduğunda çok etlenir. Kasaba satılır. Koyun 4-5 yaşlarında kesilerek sürü gençleştirilir (K.19, K.135).

Deve

Çukurova bölgesinde yaptığımız araştırmada konargöçerlerde deveye rastlanmamıştır. Fakat deve ile göçüldüğü günler, devenin özellikleri hafızalarda, sözlü kültürde yaşamaktadır.

Bir ailenin ortalama 5 devesi olurdu. 12-13 devesi olan olduğu gibi 3 devesi olanlar da vardı. Ailelerin deve sayısı ekonomik durumlarına bağlı olarak değişmekteydi. Zengin olanların çok sayıda devesi olurdu. Deve çok olduğunda taşınabilecek eşya da çok olurdu (K.12, K.13, K.48, K.59, K.101, K.102, K.139, K.140).

At

At zenginliğin, gösterişin göstergesidir. Evin erkekleri şehre, kasabaya giderken atla giderler. Gösteriş için atın kuyruğu, topukları kınalanırdı. Göç esnasında nasıl deve süsleniyorsa atlar da süslenirdi. Cins atı olanlardan övgüyle bahsedilir. Önceden koyun ve keçiden çok at değerli olduğundan hırsızlar at çalarmış. Cins atlara çok değer verilir, yük vurulmak istenmez (K.37, K.41, K.54, K.87, K.101, K.136).

Evin kadını erkek kalkmadan atı kaşağılar, gemini vurur, eğerini vurur, torbasını arkasına bağlar binmeye hazır hâle getirirdi. Gelmesine yakın da görebileceği yere oturur, beklerdi (K.54).

Ağa ata biner, atla gezerdi. Atın süslü, gösterişli koşum takımı olur. Gümüşlü kırbacı, döşlüğü olurdu. Atın yerini araba aldıktan sonra koşum takımları da satılmıştır (K.15, K.77, K.78).

Eşek

Konargöçerler, yük taşımak için eşek bulundururlar. Deveyle göçülürken yaşlılar, yorulanlar eşeğe binerdi. Kancık eşekleri erkek eşekler rahatsız ettiğinden pek tercih edilmez (K.8, K.11, K.70).

Motor kullanılmaya başladıktan sonra birkısım konargöçerler eşek bulundurmaya devam etmişlerdir. Dağlık alanlara, engebeli yerlere yerleşenler, yaylaya çıkanlar motorun gidemeyeceği yerlerden otu, odunu eşeklerle getirirler (K.139, K.140).

At eski önemini masraflı oluşu yüzünden kaybetmiştir. Eşek göçlerde, bir yerden diğer yere gitmede (pazarlara, değirmene) temin ettiği kolaylık ve masrafsız oluşu yüzünden muhafaza edilmiştir (Eröz, 1991, s. 131).

Eskiye oranla eşek bulunduranların sayısı azalmıştır. Günümüzde hayvancılık yapmayı sürdürenlerin yaylaya gidenlerinde eşek olur. Yaylaya gitmeyenlerde pek olmaz. Çoban yemeğini, suyunu eşiğin sırtındaki heybeye koyar. Yeni doğan kuzular, ayağı kırılan hayvanlar çadırın yakınına eşekle taşınır (K.3, K.8, K.11, K.30, K.48).

Eşek yolu olmayan, aracın gidemeyeceği yerlerde odun, eşya, peynir vs. taşımak için kullanılır. Yük taşınırken eşiğin sırtına palanı takılır. Eşek deve gibi çok yük taşıyamaz ve çok uzun mesafeye yük taşıyamaz (K.18, K.40, K.52, K.56, K.84).

Eşek yayılırken uzaklaşmaması için ayağı kösteklenir. Huylu eşekler dar kösteklenir. Bu da fayda etmezse paybant vurulur. Ön sol ayağından arka sağ ayağı çapraz bağlanır. Paybant vurulan eşek hiç kıpırdıyamaz (K.38, K.47, K.84, K.117, K.119).

Katır

Eşek ata çıktığında doğan yavruya katır adı verilmektedir. Bazı eşekleri ata çıkarmaya alıştırlar. Buna alışan eşiğe de atı olanlar çektirmeye getirirdi. Katırın yavrusu olmaz. Bunu anlatmak için “Katıra kulun yok, çama ışkın yok.” denir. Katır eşiğe, ata göre daha güçlüdür. Yük taşımak için katırın üzerine çatma yapılır (K.31, K.33, K.59, K.117, K.121, K.135).

Köpek

Konargöçer yaşantıda köpeğin önemli bir yeri ve görevleri vardır. Yörükler kangal cinsi köpek beslerler. Çukurova bölgesinde bu cins köpeğe çoban köpeği, Aydınlı köpeği de denmektedir. Kangal cinsi köpekler yazın sıcak olan Çukurova bölgesine uyum sağlayamaz, dayanamayıp ölür. Soğuk ve serin yeri sever. Konargöçer yaşamda yazın sıcakta kalmayıp yaylaya çıktıklarından kangal köpek beslenebiliyordu. Yazın yaylaya gitmeyip Çukurova’da kalan kangal köpekleri uyuz olur (K.11, K.18, K.30, K.41, K.55, K.63).

Her sürüde birkaç tane köpek olması gerekir. Zehirlenme, silahla vurulma gibi çeşitli nedenlerle ölmesi, kaybolması riskine karşı bu zorunluluktur. Köpeksiz sürü olmaz (K.19, K.31, K.32, K.36, K.37).

Her köpek sürüye gitmez. İyi bir çoban köpeği yavru iken belli olur. Doğan köpek yavrularının hepsi çadırda kalmaz. Başka çadırlardan, köylülerden yavru köpek isteyenler olur. Fazla olan köpekler yavru iken atılır. Köpek sahibi iyi köpeği kendisine

ayırır. Yavru köpekler kulaklarından tutulur, havaya kaldırılır. Cesur olan köpekler korkmaz, ses çıkarmaz. İyi bir köpek yavru iken kafası büyük olur. Köpeğin cins olanı fazla, çok sayıda yavru kunnamaz. Cins köpeğin 2-3 yavrusu, cins olmayanın 7-8 yavrusu olur. Yavruların içinde döş eneği olur. Döş eniği annesini emmede en sondaki eniktir. Döş eniği ötekilerden küçüktür; ama öteki yavrulardan daha hızlı gelişir. İyi yavrunun arka ayaklarında diğerlerinden farklı olarak altı tırnaklı, mahmuzlu olur. Cins yavru köpekler çok değerlidir. Enik isteyenler, para teklif edenler, hırsızlayanlar olur (K.2, K.18, K.19, K.28, K.30, K.43, K.48, K.70, K.101, K.117, K.121, K.135).

Asil olan köpek adama sarmaz, heyt dese uzaklaşır. Piç köpek adama sarar, peşini bırakmaz. Cins kancık köpeği olanlar her köpekle çiftleştirmek istemez. Cins köpek arar (K.70).

Sürünün içinde daha çok erkek köpek olsa da içlerinde kancık köpek de olur. Erkek köpekler kancık köpeğe arkalanır, daha saldırgan, daha cesur olurlar. Kancık köpek saldırdığında erkek köpekler daha iyi saldırır (K.19, K.43, K.48, K.154).

Köpekler göçteki kabileye eşlik eder. Köpek davarları, çadırları korur, yabancı kişileri çadıra, sürüye yaklaştırmaz. İyi bir köpek atlı adamı atından indirir. Yabancı kişiler ancak sahiplerinin yanında gelebilir. İnsanların gözünden kaçanları köpekler fark ederek onları uyarır. Bunun için “Kırk kişiden bir köpek sahtir (iyidir).” sözü söylenir (K.18, K.19, K.30, K.154).

Köpeklerin bir başka görevi ayı, kurt gibi yabani hayvanları sürüye yaklaştırmamaktır. Eğitimli köpek kurda koyun vermez, kurtları kovalar. İyi köpek yaylada kurt bırakmaz. Sürüyü güden çobanın yardımcısıdır. Koyun kalktığında çobanı yatırmaz, ayağıyla eşip, burnuyla iterek onu kaldırır. Dağılan sürüyü toplar (K.2, K.21, K.30, K.48, K.63, K.89).

Koyun hastalanırsa, dağda kalırsa köpek çoban gelinceye kadar başında bekler. Kurt, çakal vs. yanına yaklaştırmaz. Ancak sahibi geldiğinde yanından ayrılır. Dağda ölen kuzunun leşini getirir. Köpekler sürünün başında çoban olmasa bile sürüyü çevirir, dağılmamasını sağlar. Çoban uyuduğunda sürüyü çevirir, çobanı uyandırmaya çalışır (K.28, K.34, K.68, K.70, K.101, K.151, K.154).

Yerleşikler, köpeklerden korktuklarından konargöçerlerin çadırına yaklaşamazlar. Dışarıdan gelenler ancak ev sahibinin yanında çadıra yaklaşabilir. Gelen kişi aracından inmeden ev sahibini çağırır. Saldıran bir köpekten koşarak kurtulmanın imkânı yoktur. Ya bir yere çökülür ya da sırt kayaya verilerek köpeğin alnının çatına

sertçe vurulur. Yerleşik hayata geçtikten sonra evlerin avlusunda köpek bulundurma uygulamasına devam edilmiştir. Hemen her evde köpek bulunur (K.19).

Köpek sürüye hırsız geldiğinde havlar, değişen havlama şekliyle sürü sahibini uyarır ve gelen kişiyi uzaklaştırır (Kölemen, 1996, s. 58, 59).

Çoban köpeği; daha çok yaylada kurt, tilki, sansar, yaban domuzu ile boğuşur. Kangal köpekleri dök vurarak kurdu yıkar. Başka köpekler saldırabilir. Daha iyi mücadele edebilmesi için kulakları kesilir. Köpeğin kulağından kurt, köpek vs. tuttuğunda boğuşamaz. Kulağından yaralandığında, yara yerinde yaylada kurt sineği oluşur. Kulağı kesik köpek sesleri daha iyi duyar. Köpek doğduğunda kulaklarından tutup iki kez takla attırıldığında kulak yerinden çıkar ve köpek biraz büyüdüğünde kulakları kesilir. Yapılan bu işleme “çırpma” adı verilmektedir. Kulak yarasının mikrop kapmaması için serin ve yağışlı havalarda kesilir. Kesme işini köpek sahibinden korkmasın diye yabancı birine yaptırırlar. Boynuna uçları sivri demirden yapılmış tort adı verilen bir çeşit tasma takılır. Çünkü yırtıcı hayvanlar köpeklerle boğuşurken boğazına saldırır, öldürür (K.2, K.18, K.19, K.28, K.41, K.91, K.101, K.135).

Konargöçerler, çobana gelmediğinden av köpeği taşımazlar. Bunun yanında ava çok meraklı olanlardan av köpeği besleyenler olur. Av köpeklerinin bir kısmı uçarcı, bir kısmı da tavşancı olmaktadır. Av köpeğinin sesine kurdun gelmediği söylenir (K.2, K.18, K.19, K.44, K.59, K.127).

Konargöçerler için köpek çok kıymetlidir. İyi bir köpeği olan kişi bunu başkasına vermek, satmak istemez. Köpeğin satılması iyi sayılmaz. Hatır için hediye edilebilir. Köpeği almak için dana vermeyi teklif eden olsa bile geri çevrilir. Köpek çalındığında, çalan kişiler bulunursa mahkemeye verilir, ceza almasına çalışılır. Köpeğini yaralayan, öldüren, değnekle vuran kişilere karşı husumet beslenir, çoğu zaman öcü alınır. Köpek zehirlenmişse, öldürülmüşse hırsızın yapabileceğine yorulur, dikkatle sürünün başında beklenir (K.36, K.37, K.41, K.42, K.59, K.70, K.84, K.101, K.154, K.157).

Kümes Hayvanları

Konargöçerlerin büyük çoğunluğu tavuk beslenmezdi. Tavuğa abdal işi denirdi. Abdallar konargöçerlerle yaylaya giderken eşeklerinde 1-2 tavuk bağlı olurdu. Konargöçerlerden yumurtasını yemek için tavuk beslemeye başlayanlar oldu. Tavuk fazla olmaz, 3-5 tane olurdu. Göç sırasında merkeplerin üzerine ayaklarından bağlanırdı. Günümüzde konargöçerliği sürdürenlerin tavuk da besledikleri görülmektedir. Yaylaya göçerken tavuklar da götürülür. Göç esnasında tavuklar için

römorkun altına kümes yapılır. Yaylaya çıkmayıp kışlakta bir yıl boyunca kalanlar da tavuk beslemektedir (K.2, K.12, K.59, K.101, K.130, K.135).

Hayvanların Adlandırılması

Sürü içindeki tek tek hayvanları diğerlerinden ayırabilmek için cinsine, rengine, görünüşüne, huy özelliklerine, başından geçen ilginç olaylara bakılarak çeşitli adlar verilir. Sürüdeki dişi hayvanların tamamına ad verilir. Erkek kuzular satıldığından ad vermeye gerek duyulmaz. İsim verilen hayvanlardan doğan yavrulara da aynı ad verilebilmektedir. Hayvanlara ismi genellikle kadınlar koyar. Ad verme; emiştirmede kuzunun koyunu kolayca bulmasında, kaybolduğunda bulunmasında kolaylık sağlar (K.1, K.31, K.42, K.55, K.56, K.59).

Hayvan isimleri koyulurken tıpkı lakap vermede olduğu gibi başından ilginç bir olayın geçmesi de etkili olmaktadır. Doğduğunda tenekenin içine saklandığından bir süre bulunamayan oğlağın adı “tenekeci” kalmıştır (K.108).

Rengi sarı olan keçiye “Sarı Gelin” adı verilmiştir (K.108).

İnsanların şalvarını kemirdiğinden “Şalvarcı” denmiştir (K.108).

Kız çocuklara verilen Güllü, Zübeyde gibi isimler hayvanlara da verilebilir (K.1, K.31, K.55, K.59).

Hayvanların yaşı dişinden, boynuzundan anlaşılabılır. Her yaşında boynuzunda an, çizgi oluşur. Kuzular bir yaşına girdiğinde dişini döker, yeni diş çıkarır. Kuzu dişi iki tarafında ikişer tane olur. Her kuzulamada dişlerinden birini atar, döker. Yaşlı, sürüye ayak uyduramayan hayvanlar satılır ya da kesilir. Zayıf, yaşlı hayvanlara “çıkıntı” denmektedir (K.46, K.67, K.76, K.135, K.144).

Aynı zamanda doğmuş olsalar da erkek hayvanların boynuzu dişilerdekinden daha erken çıkar, daha çabuk uzar (K.76).

Keçi

Halep keçisi: Kulakları uzun, beyaz ve siyah renkte olabilir. Eti için değil sütü için beslenir. Uzun kulaklı keçi kışa dayanamaz, kulağından üşür. Konargöçerler arasında çok fazla bulunmaz (K.59, K.67).

gıcık keçi: Yörüklerin yıllardır beslediği keçi türüdür. Kışa dayanıklıdır. Uzun boylu olur, erkekleri 150 kiloya kadar çıkar (K.59, K.76).

emlik: Annesini emerek beslenen yeni doğmuş yavrudur. Emlikler yürümeye, koşmaya başladığında körpe denir (K.12, K.34, K.135).

İlk doğan kuzuya güzlük, zamanında doğanlara kuzu, geç doğanlara emlik denirdi (K.101, K.102).

oğlak: 6 aya kadarki keçi yavrusuna denir (K.12, K.55, K.76, K.144).

çebiç: 6 aylıkla, bir yaş arasındaki keçi yavrusuna çebiç denir. Erkek çebiç, dişi çebiç olur. (K.12, K.31, K.40, K.55, K.76, K.116, K.144).

gezem (göğleme): Çebiçlikten sonra ilk yavru yapıncaya kadar dişi keçiye bu ad verilir. Gezem ikinci yavruyu yapınca keçi adını alır (K.54, K.55, K.59).

teke: Erkekliği alınmamış erkek keçidir. 3 yaşını geçtiğinde teke olur (K.76).

Koyunda koç, keçide teke olur (K.31).

Teke 3 yaşını bitirdi mi kartaşır. Biraz daha yaşlandığında satılır, paraya çevrilir (K.31, K.76).

kısır keçi: O yıl yavrusunu bırakan, yavrusu olmayan dişi hayvanlara denir. Hastalık gibi nedenlerle (içini yağ bağlaması, iltihap kapması vd.) hiç kuzulamayanlara da kısır denir (K.36, K.37, K.108).

öveç: Erkekliği alınmış, enenmiş 3 yaşındaki erkek keçilere denir (K.90, K.102, K.135).

iğdiş: Erkekliği alınmış erkek keçidir. 4 yaşından sonra eti sertleşeceğinden bu yaştan büyükler elden çıkarılır (K.90, K.143).

hakına: Bir yaşını geçmiş, kuzulamış keçi. Çebiçten sonra hakına olur. hakına sürüye katılır. Gezem de denmektedir (K.11, K.18, K.40, K.55, K.76, K.117, K.121, K.135, K.157). Boynuzsuz olanlarına karakabak hakına denmektedir (K.37).

seyis: Çebiçlikten çıkan 2 yaşındaki iğdiş erkek keçiye denir (K.55, K.59, K.76, K.116, K.144, K.157).

erkeç: 3 yaşındaki iğdiş edilmiş erkek keçidir. İğdiş edilmeyenler teke adını alır (K.40, K.55, K.59, K.76, K.84, K.116, K.144, K.157).

azman: 5 yaşında ve daha büyük keçilere denir (K.90, K.116).

davar: “1. Koyun ve keçiye verilen ortak ad, 2. Koyun veya keçi sürüsü.” (TS, 1998, 531). Davar bölgede keçi anlamında kullanılmaktadır (K.30, K.59, K.110).

yazmış: İki yaşlarındaki dişi keçiye denir. Çebiç koça gelecek çağa gelmişse yazmış derler (K.17, K.30, K.40, K.90, K.144).

aslık: Hem erkek hem dişi olan, çift cinsiyetli koyun ya da keçiye denir (K.44, K.48).

kabak keçi: Boynuzu olmayan keçidir (K.46, K.67).

Renklerine bağlı olarak çeşitli adlar verilir: Alnında beyaz olanlara *sakar keçi*, herhangi bir yerinde beyaz renk olanlara *ala keçi*, tam siyah olmayan, siyahla beyaz arası renkte olanlara *ger keçi*, her tarafı kara, kulağı kır olanlara *kır keçi* denir (K.11,

K.18, K.20). *Yanal keçi*, tam siyah olmayan, siyaha yakın parlak renkteki keçidir. Kulakları sarı, diğer yerleri siyah olur (K.18, K.31, K.36, K.135). Ayrıca kara keçi, kara çomak keçi, kır çomak keçi, mor keçi, çil keçi gibi çeşitli renklerde keçiler olur (K.32, K.36).

Keçinin boynunun altından sarkan parçalara “küpe” ya da “koza” denir. Küpelerine göre keçilere çeşitli adlar verilir (Seyirci 1987).

Oğlaklar kulak uzunluklarına göre de çeşitlere ayrılır. Çomuk kulakları ufak olur, yabır, doğuş gibi (K.11).

Yaygın olarak keçi ikiz yavrular. Yavrulara ikiz denir (K.12).

Ayağı sakat olan keçilere topal keçi denir (K.21). Kusuru olan bir şey için “topal keçi gibi” ifadesi kullanılır (K.21, K.22).

Koyun

Hayvancılıkla uğraşan konargöçerler besledikleri cinsleri zamanla değiştirmişler, daha kilolu olan, daha çok yavru veren cinslere yönelmişlerdir (K.39).

Doğduğu mevsime göre adlandırılır. Ocak ayında, vaktinde, doğanlar vakit kuzusudur. Mart ayında olana emlik, 10 ayda doğana güzlük, güz oğlağı denir (K.19, K.30, K.37).

emlik: Annesini emerek beslenen yeni doğmuş yavrudur (K.12, K.135). Emlik henüz ot yemememiş yavrudur. Kırk günden sonra kuzu adını alır (Güngör, 1941, s. 36).

kuzu: Koyunun 2-3 aylık yavrusudur (K.12, K.135).

toklu: “Bir yıllık kuzu.”dur (TS, 1998, s. 2229). Koçlu toklu, erkek yavrusu olan koyun anlamına gelmektedir (K.10). Yavrulayan koyun için tokluya karıştı denir (K.11).

Yeni doğan kuzuya, erkek ya da dişi olmasına bakılmaksızın 12. ayda toklu denir. Kancık toklu, erkek toklu olarak adlandırılır (K.12, K.30, K.40, K.48, K.102, K.135).

şişek: O sene ilk kez koça gelecek iki yaşındaki kancık koyuna denmektedir. Şişek kuzuladığı zaman koyun adını alır (K.9, K.12, K.17, K.19, K.40, K.48, K.64, K.65, K.117, K.121, K.135, K.144).

koyun: Yavruladığı yıla göre bir kuzulamış, 2 kuzulamış koyun olur. Üçüncüye geçti mi anaç koyun olur (K.30, K.40, K.135).

koç: İğdiş edilmemiş erkek koyundur. Yaşlı koçlara kart koç denir (K.11, K.30).

miryah koç: Sürünün başını çeker, yünü hiç kırılmaz. Deve gibi görünür, süslü olur, nazarlık takılır, boyanır, burunluğu olur (Erkoçak, 1999, 201).

kara koyun: Her yeri siyah olan koyuna denmektedir. Karakoyuncu Yörükleri bu cins koyun yetiştirir. Çobana çok sadık olur, çobanın olduğu yerden ayrılmaz (K.19, K.41, K.46).

karabaş koyun: Kafası siyah olan koyundur (K.34, K.46, K.108). Yüzü, kulağı, burnu benekli olanlara da karabaş denir (K.11, K.12, K.101).

morbaş koyun: Kafası mor olan koyundur (K.77).

gıcık koyun: Aydınli gıcığı da denmektedir. Bu cins, Yörüklerin eskiden beri yetiştirdikleri koyundur. Uzun mesafelere yürümeye alışkındır. Otu az yer. Boyu kısadır. Fazla kiloya ulaşmaz. Gözü siyah renkte olur. Günümüzde bu tür koyunlar azalmıştır. Bu cinsi değiştirmeden devam ettiren Yörükler bulunmaktadır (K.2, K.8, K.36, K.39, K.41, K.65, K.76).

sarıbaş: Arap da denmektedir. Arap'ın karabaşı, sarıbaşı olur. Sarıbaş besiye çekildiğinde, kesime verildiğinde gıcık koyuna göre daha ağır gelir. Gıcık koyun 65 kilo geliyorsa sarıbaş 75-80 kilo gelir. Alıcı hangi cins olduğuna değil kilosuna bakar (K.8, K.33, K.36, K.46, K.108, K.111).

sakız: Kuyruksuz koyundur. Kafası, gövdesi büyük olur. Kuyruktaki yağı gövdeye verir. Biderlik koç olarak sakız cinsi koç kullananlar vardır. Kuyruksuz koyunlar çobanın sözünü dinlemez, kendi başına hareket eder. Sakız cinsi koyunlar yılda birkaç yavru verir. Gıcık koyuna göre daha fazla ot, yem yer (K.19, K.36, K.37, K.39, K.41).

çandır: Melez hayvandır. Örneğin Aydınli gıcık koyuna kangal koç, kuyruksuz koyuna kuyruklu koç salınırsa çandır, melez olur (K.11, K.36).

Tahirova (K.39), Kangal, Girit cinsi koyunlar yetiştirilir (K.65, K.135).

küpeli: Bazı koyun ve keçilerin boynunda iki tane küpe olur. Küpeli teke, küpeli koç, küpeli sarıbaş vs. adlandırmalar olur. Küpeye mingil de denmektedir (K.12, K.46, K.129).

çomuk: Kulağı olmayan ya da çok küçük olan koyun ve keçilere denir. Çomuk koyun, çomuk teke. Kulağı hiç olmayana sağır çomak denir. Köylülerin bir kısmı kulağı olmayana gürrük derler (K.12, K.19, K.34, K.101, K.135). Kulağı yarım olanlara doğu koyun denir. Kara doğu, kır doğu gibi renkleri vardır (K.19, K.56). Kulağı büyük olanlara yabır kulaklı denir (K.12). Kulağı duymayan koyuna ise sağır koyun denir (K.34).

Renklerine göre koyunlara çeşitli adlar verilir: Bacakları ala olanlara *ala bacak*, önü ve arkası beyaz olan kara koyuna *ala koyun*, beyaz renktekilere kula keçi, beyazın farklı bir tonunda olanlara göğ keçi, gözleri, göz kenarları, burnunun ucu siyah olanlara kara göz koyun, yüzü beyaz olanlara akkaş, suratı beyazla karışık, boynunun altı beyaz olan kara koyuna sakalak, ayağında beyaz olan kara koyuna sekil, saç tepsinin üstünden yüzünün önüne yıkılan, sadece gözleri görünen koyuna kepezli denir (K.2, K.12, K.19, K.31, K.34, K.77, K.86, K.101, K.108).

Çobanı dinlemeyen, kendi başına hareket eden koyunlar “deli koyun”dur. Kendi başına gezen kişiler için de “deli koyun gibi geziyor”, denir (K.21, K.22).

Deve

Deve tülü deve ve boz deve olmak üzere iki çeşittir. Tülü deve tüylü, yoz deve tüysüz olur (K.89, K.117, K.121).

potuk: Deve yavrusuna potuk, boduk, bidik gibi adlar verilir (K.12, K.19, K.31, K.40).

köşek: Yeni doğmuş deve yavrusuna denir. Köşek bir yaşına gelmiş devedir (K.8, K.9, K.13, K.40, K.48, K.55, K.137).

Biraz büyüyen, köşek olan devenin üstüne hafif çul atılarak yük taşımaya alıştırılır. Kafasına yular geçirilir. Devenin arkasına bağlanır (K.12, K.19, K.102).

dorum: Boz develerin 2 yaşına geçen yavrularına denir (K.12, K.40, K.48, K.51, K.55, K.102, K.137).

daylak: Tülü devenin erkeğine 2 yaşından 6 yaşına kadar verilen addır. Beş yaşındaki daylak iğdiş edilince (burulunca, enenince, taşığı çekilince) tülü hadım adını alır. Hadım edilen deve daha sakin olur, yüke daha dayanıklı hâle gelir (K.40, K.51, K.55).

buhur (buğra): Çift hörgüçlü, çatal hörgüçlü damızlık erkek devedir. Buhur, deve aygırıdır. Buhurlara yük sarılmaz, bunlar sadece çiftleştirilmek için dolaştırılır. Bu iş için özel buhurcular olur. Siyah ve boz renklerde olur. Burnunun üstü beyaz olanlar makbuldür. Yavrusunun da burnu beyaz olur (K.15, K.31, K.39, K.59, K.89, K.125).

Buhur devenin saçakları uzun olur. Kuvvetli bozular. Çok yük taşır. Dölü de çok güçlü olur (K.8, K.59).

tülü deve: Tüylü deveye Yörükler tülü deve derler. Tülü erkek ya da dişi olabilir. Yoz deve buhura çektiğinde yavrusu tülü deve olur. Tülü deve ayağını bastığında tırnağı çamura oturur, boz deve gibi kolay kolay kaymaz. Tülü deve, boz deveye göre daha fazla yük taşır (K.19, K.31, K.56, K.84, K.89, K.95, K.117).

Tülü devenin baldırları tüylü olur. Boyun kısmı saçaklı olur. Hörgücü tek ve yumruk gibi olur. Tülü devenin dışisine (maya) buhur çekilmez. Çekildiği zaman hörgücü yamulurmuş. Yavru yapıp zayıfladığı zaman hörgücü kepermiş. Hörgüç yamulduğu zaman hiçbir işe yaramaz, havut olmaz. Havut konabilmesi için hörgücün kalem gibi olması gerekir (K.31, K.84, K.117, K.121).

Tülü devenin dışisine maya denir. Bakımı daha kolay olduğundan erkek deve bulundurulmaz, maya bulundurulurdu. Maya kısırdır, yavrulamaz (K.8, K.40, K.59, K.73, K.87, K.89, K.102, K.129).

beserek: Tüylü devenin erkeğine denir. Buhur deve ile yoz devenin çiftleşmesi sonucunda meydana gelen tülü devenin erkeğidir. Besereğin bakımı zor olduğundan, iğdiş edilmediğinden herkeste olmaz, olanlarda da bir tane olur. Kızdığı zaman adama da saldırır. Besereği olanlar da bir tane bulundururdu. Başka beserek gördüğünde, iki tane olduğunda güreşirdi (K.15, K.40, K.46, K.47, K.73, K.86, K.87).

Beserek, iğdiş edildiğinde hadım adını alır (K.8, K.46, K.70, K.87, K.89).

kayalık: Üç yaşındaki boz devenin dışisine denir (K.20, K.31, K.40). Kayalık buhura bastırıldığında yavrusu tülü deve olur (K.31, K.78).

kirinci: Boz devenin hadım edilen erkeğine kirinci denir. Hadım edilmezse lök adı verilir (K.20, K.31, K.40, K.137).

nacır: Tek hörgüçlü dişi devedir. Yavrular. Lök ile dişi deve karıldı mı, çiftleştirildi mi nacır çıkar. Tüyü köse olur (Dulkadir, 1997, s. 108).

Nacır türü deve katırın eşekten güçlü olması gibi güçlü, kemikli olur. Tülü deveye ıhık vaziyetteyken yük fazla vurulduğunda yekini kalkarken döşünü yere vurur. Yükü kaldırmada zorsununca dayımı (nacır) çağırın dermiş (K.8, K.31).

lök: Boz devenin iğdiş edilmemişine lök denir. Tülü deve lökle çiftleştirilirse yoz deve olur. Lökün dölü buhura göre zayıf, güçsüz olur. Konargöçerler arasında lök devesi olanlar vardı (K.40, K.59, K.95).

Lök adamcıl olursa (insana saldırırsa, ısırırsa, kötü huylu olursa) enenir (burulur, iğdiş edilir). Buna lök hadım denir (Dulkadir, 1997, s. 105).

boz (yoz) deve: Tüysüz ve tek hörgüçlü devedir. Boz deveye yoz deve de denir (K.8, K.31, K.43, K.55).

Katarda en önde erkek boz deve olur. Boz deve çamurda gitmez. Yük yükletildiğinde çamurda kayar (K.19).

Beyaz renkli develer yoz devedir. Yoz devenin koyu renklisi yani esmerine Arap denir. “Tülü deve Mercedes, yoz deve Murat taksiye benzetilebilir.” (K.48, K.84).

kükürt deve: Boz deve ile besereğin çiftleşmesi sonucu olan devedir. Huysuz olur, kaçar gider. Bu özellikteki insanlar için “Yurda kağan kükürt gibi” ifadesi kullanılır (K.36, K.48, K.77, K.121).

Deveye de Erik, Arap (rengi koñur, siyah olduğundan) gibi isimler verilir (K.70).

Deve iki yaşında yük taşımaya başlar. Öncesinde üzerine çul, yorgan vs. konarak alıştırılır. Hafif yüklü halde katar sokulur (K.59).

2.6.2. Hayvanların Bakımı, Beslenmesi, Korunması

Hayvanların Bakımı

Hayvanların bakımı, sağlıklı, besili görünmesi sahipleri için son derece önemlidir. Hayvan sahipleri birbirlerinin koyun keçisine bakar, karşılaştırır. Sürüsü iyi olanlar övünür (K.55).

Yazın hayvanlar yeni yavrularla çoğaldığından nüfus sayısı hayvanlara bakacak kadar çok olmayan aileler çoban tutarlar. Yakın akrabada fazla kişi varsa çoban onlardan tutulur. Akraba dışından da çoban tutulmaktadır. Köyde yaşayan çocuklardan çobanlık yapmak isteyenler çıkar. Hayvan sahibi, çobanı zamanla iyice tanır. Memnun kalırsa aynı çobanla devam eder. Çoban ailenin içine gireceğinden güvenilir, namuslu, çalışkan olması gerekir. İyi, aranan çobanlara daha fazla ücret ödenir. Çoban kendini sevdirse ailenin bir ferdi gibi görülür. Çobanın karşılık olarak ne alacağı önceden kararlaştırılır. Alacağı ücret aylık ya da yıllık kesilir. Çobanın isteği dikkate alınarak emeğinin karşılığı para ya da canlı hayvan olarak ödenir. İş bittiğinde örneğin 10 dişi kuzu verilir, bir de koçlu toklu verilir. Ayda iki koyuna, altı aylığına 10 koyuna, yıllık 30 dişi koyuna anlaşanlar olur. Çoban kendi hayvanlarını da sürüye katar. 3-4 senede hayvan sayısını çoğaltarak borcunu öder. Ağalar çobandan memnun kalırsa ona anlaşılan sayıdan daha fazla hayvan verir. Kuzu doğduğunda çobana herhangi bir şey verilmez. Çoban, hayvan sayısını çoğaltmak için erkek yavruları dişi yavrularla değiştirir. Kışın evine gelir, yazın kendi hayvanlarını da alır, konargöçerlerin arasında çobanlık yapar. Geçinebileceği sayıya ulaştığında kendi sürüsünün çobanlığını yapmaya başlar (K.10, K.12, K.19, K.28, K.30, K.34, K.74, K.124).

Çoban tutmada bir başka usul “Anası ölmez, dölü yarıya.” “yarıya verme” uygulamasıdır. Çoban, zengin birinin belli sayıdaki hayvanını bir yıllığına bakmak üzere alır. Teslim alınan hayvan sayısı korunur. Teslim alınan hayvanların ölmesi,

çalınması, kaybolması durumunda zararı çoban karşılar. Doğan yavru lar anlaşma günü geldiğinde iki taraf arasında paylaşılır. Bu usulde sürü sahibi hiçbir şeye karışmaz, yemini, yerini, suyunu çoban bulur (K.31, K.101, K.103).

Çoban tutarken çobanın davranışları incelenir. Her misafire olduğu gibi çobana da sofr a serilir, yemek ikram edilir. Çoban adayı yemek yerken yavaş hareket ederse, çabucak yemeğini bitirip sofradan kalkmazsa çoban olarak tutulmaz. Cebine harçlık konularak gönderilir (K.101, K.102).

Çoban evliyse ayrı çadırı olur. Karısı da ağı lın süpürülmesinde, yavru hayvanların emiştirilmesinde, süt ün sağılmasında, peynir yapımında yardımcı olur. Sürü sahibi de yiyecek alır, hastalandığında doktora götürür, ilaçlarını alır (K.38, K.74).

İyi bir çoban, hayvanların beslenmesine özen gösterir. Sürüye kurt gibi yırtıcı hayvanları, hırsız ı yaklaşt ırmaz. Sabaha kadar uyumaz, dikkatle bekler. Gündüz koyun 8-9'da gelir, gece uyumayan çoban saat 2-3'e kadar yatar. Gündüz çoban uyuyup dinlenmezse gece uyumadan bekleyemez. Çoban çeşitli nedenlerle eksilen hayvanların hesabını sürü sahibine verir. Eksik varsa bulur ya da öder (K.28, K.70).

İyi çoban sürüdeki hayvanlara sözünü dinletir. Sürüyü otlatmaya götürürken sürünün önünde gider. "Çobanın kötüsü koyunun ardından gider." Ekili tarladan geçirirken ekinden tarafa geçer. Koyun dağıldığında çoban çağırır, söz dinleyip gelmesi gerekir. Işık çalıp, bağırmasına rağmen dönmüyorsa sapanla taş fırlatır, kezek atar. Sapanla atılan taş ses çıkarır, hayvan ürküp geri döner. Sapanla çok hızlı taş fırlatılıp, denk geldiğinde hayvanın bir yeri kırılabilir hatta ölebilir. Kötü çobanın koyunu çağ ırma k lla gelmez, ötesine gider. Sürünün gidiş, yayılış hızını çoban ayarlar. Çoban hızlı yürürse sürü de hızlanır, çoban durduğunda sürü de durur (K.36, K.37, K.46, K.70, K.84, K.101, K.120, K.135, K.157).

Çobanların elinde değnek olsa da hayvanlara vurması iyi karşılanmaz. "Çoban isen eğit." derler. Hayvanlara değnekle vuran, küfür eden çobanlar ayıplanır. Kazancının bereketi olmayacağına inanılır (K.44, K.101, K.135).

Kırkımından önce, çok sıcak havalarda, kir içinde kaldığında, köprünün uzak olduğu çay, ırmak gibi sudan geçmek gerektiğinde koyunlar suya sokulur. İyi çoban suya girdiğinde, seslendiğinde sürüdeki koyunlar da suya atlar. Koyun temiz olursa bit, pire vs. düşmez. Deve ve koyun iyi yüzer. Su ne yandan geliyorsa kafasını o tarafa yatırır (K.56, K.59, K.70).

Koyunlar başka sürüden ya da başka bölgeden alınmışsa çobana alışması, sözünü dinlemesi zaman alır. İlk başlarda kendi başına hareket eder, sözden anlamaz

(K.56, K.59). Koyunu sürekli aynı çoban güderse hayvanlar zamanla çobanına alışır. Çobanın ıslığından, kavalından, seslenmesinden hayvanlar anlar ve onu dinler. Çoban, kaval çalarak dağılan hayvanları toplar. Zaman içerisinde aralarında sevgi bağı oluşmuştur. Ekine kaçan bir hayvanı diğerleri çeviremezken, çoban bir fiyık⁵ etmekle hayvanı çevirir. Sürünün başında gezen köpekler de gelen yabancıya ancak çobanın seslenmesiyle yaklaşmasına izin verir. Çoban olmadığında, izin vermediğinde yabancıyı yaklaştırmaz ve ona saldırır (K.1, K.18, K.19, K.31, K.70, 84, K.122).

Hayvan sayısı çok olanlar çifte çoban tutar. Ekonomik durumu iyi olan sürü sahipleri kendi çocuklarının çobanlık yapmasını istemez, bu işi yapacak adam tutar (K.21, K.28). Ekonomik durumu çok iyi olmayan ailelerde çoban tutma maliyeti artırdığından çoğu zaman aile içinden karşılanır, dışarıdan tutulmaz. Bir kişi çadırda beklerken kardeşlerden biri çoban olur, hayvanları otlatmaya gider (K.11, K.31).

Konargöçerler çocuklarını okutup farklı bir meslek sahibi olmalarını istemektedir. Zaten 8 yıllık temel eğitime her çocuğun gitmesi yasal zorunluluktur. Bu durumda çocuklar yarıyıl ve yaz tatilinde ailelerinin yanında çobanlık yapmaktadır (K.31, K.32, K.33). Erkek çocuğu çok olmayan ya da tek erkek çocuğu askere giden ailelere akrabaları gönüllü yardımcı olurdu (K.16). İp, keçe boyatmak için gittiklerinde komşu ailelerin çocukları bu süre zarfında hayvanların bakımında yardımcı olurdu (K.139, K.140).

Çoban tutulduğunda onlara ailenin bir üyesiymiş gibi davranılır. Güzel yemekler hazırlanır. Bayramlarda elbise alınır. Çobana iyi bakılırsa sürüye iyi bakar, söz dinler. Gelecek yıllarda da işini devam ettirmek ister (K.21, K.22).

Sürüde birkaç tane çoban varsa en tecrübelisi, kurnazı, ferasetlisi, yaşça büyük olanı baş çoban olur. Kararları baş çoban verir. Sürünün nereden gideceğini, nereden geleceğini söyler. Otlı, sulu alanları bilir. Baş çoban sürünün önünde diğer çobanlar sürünün arkasında ya da yanında gider. Baş çobana yardımcı olan çobanlara çeltik, çeltektek, ayak çobanı denir (K.28, K.56, K.59, K.101, K.154).

Kadınlar, özellikle de bekâr kızlar, zorunlu olmadıkça hayvan otlatmaya gitmez; bu işi daha çok erkekler üstlenir. Evin erkek çocuğu olmazsa mecburen kızlar giderler. Yanlarında çoğu zaman ebeleri de olur. Çadırın yakınlarında, görüş alanındaki yerlerde kuzu güderler. Erkek kardeşleri olup büyüdüğünde onlarla gitmeye başlarlar. Erkek kardeşleri okula giden kız çocukları hayvanları gütmeye mecbur kalırlar. Eşi askere

⁵ Serçe parmakların ağza götürülmesiyle çıkarılan sese fiyık denir. Fiyık 3-5 km uzağa gider. Islık ise parmakların yardımı olmadan dudak hareketiyle yapılır.

giden, cezaevine düşen ya da yatalak hasta olan kadınlar, çocukları da küçükse, çocuklarını da sırtına sarar, hayvanları kendisi güder (K.12, K.44, K.45, K.51, K.64, K.66, K.77, K.97, K.101, K.106, K.116).

Çoban hayvanları yaylıma götürürken bıçağını, el fenerini (elektrik derler), su matarasını, silahını alır, kepenegini giyer. Elinde de değneği olur. Bağcık tutmak, kan tutan hayvanları kürek kemiğinden sarmak için çobanın yanında ip olur. Hayvan hastalandığında mundar ölmeden bıçakla keser, yüzer, derisinin içine doldurarak çadıra getirir (K.8, K.19, K.43, K.48, K.55, K.76, K.84, K.122, K.154).

Silah zarar verici hayvanlara; hırsızlara, arsızlara, densizlere karşı gerektiğinde kullanılır. Çobanlar birbirlerinden uzaklaştığında yer tespiti için silah sıkırlar. Değneği de hayvanları çevirmek, kendini korumak için kullanır. Çadırların içinde tüfek olur. Bazı zengin Yörüklerde mavzer olur (K.3, K.13, K.17, K.18, K.66, K.154). Çobanın şapkasının iç yüzünde iğne ve çuvaldız olur. Yılan soktuğunda, taştan düşüp karnı şişen hayvanların şişliğini indirmede kullanır (K.55).

Son yıllarda çobanlar şemsiye de kullanmaya başlamışlardır. Çadırların içinde birkaç şemsiye asılı durur. Yağmurlu havalarda, hayvan otlatmaya giden çobanlar, yem hazırlayan kadınlar şemsiye alır. Yıldırım çekmemesi için şemsiyenin tepesindeki demir kısım bezle, naylonla kapatılır (K.18, K.36, K.37, K.47, K.48).

Çobanın eşyalarını taşıması için yanında bir ya da iki tane eşek olur. Yaylada çoban çadırdan uzak yerde hayvanları otlatacaksa eşyalarını taşıması zor olur. Eşegin üstünde çobanın azıkları, ekmeği olur. Kepeneği de eşeğe sarılır. Ölen hayvanlar kesilir, eşeğe yüklenir. Ayağı kırılan, hastalanan hayvanlar da eşekle getirilir. Eşek koyunlarla birlikte yayılır (K.1, K.3, K.43, K.95).

İnsanların hayvanları çağırmak, kovmak, yatıştırmak, sulamak, sevmek ve onlara belirli işleri yaptırmak için kullandıkları ses ve sözlerde hayvan davranışı ve psikolojisi konusunda insanın milyonlarca senelik müşahade ve tecrübelerinden elde ettiği bazı umumi bilgilerin ve gerçeklerin payı büyüktür (Uysal, 1982, s. 415). Hayvanlar zamanla sahibinin, çobanının çıkardığı seslere, ses tonuna alışır ve buna göre davranırlar.

Her hayvanı çağırma, seslenme, harekete geçirme sesleri birbirinden farklıdır. Deve “Ha-tya-tya-tya” diyerek güdülür, köpeğe “nege-nege-nege-kırı-kırı-kırı-Alabaş-Alabaş” diye seslenilir, köpeği uzaklaştırmak için “oşt” denir, tavuk “kış-kış” diyerek uzaklaştırılır. Çağrılırken “gel cü cü cü” denir. Eşegin durması için “çüş” denir (Johansen, 2005, s. 81).

Deve akıllı bir hayvan olduğundan sözü dinler, kendine düzen verir. Deve “hoop göh” diye çağrılır. “Gih gih” geri dön, “ıh ıh” otur, “hoç” kalk demektir. “Ih” dendiğinde sağ dizini, ikinci ıhta sol dizini bükerek, ıhar. Ağzına tuz verilirken “mah mah” denir. Sularken “hoop ho-hoh. Diri tuz atılır “dibinde dibinde” denir. “Öyk hoy” diye seslenildiğinde develer su içmeye, tuz yemeye gelirler. Deve çağrılırken “ök ök” denir. Göç esnasında başkasına ait ağaçlara zarar vermemek için ağacın yanında durulur “ök ök” denir (K.18, K.25, K.47, K.70, K.84, K.139, K.140).

Deve çamurlu yolda yürürken kaymasın diye “tırnak” denerek uyarılır. Çalı, ağaç, sırt kenarından giderken “dokanak” denir. Deve de “Ben dokanağımı bilirim.” dermiş. Deve uyarılmazsa dikkatli olmaz, yükü eğip yıkabilir (K.47, K.70, K.78, K.84, K.117, K.121, K.123).

Keçi ve koyun “ayha ayha”, “ay ay” denerek de çağrılır. Oğlağa ho çekilir, keçiye heykirilir. Koyunlar çağrılırken “bist”, “büü” denir. Su içtikleri sırada “hırış hırış” denir (K.20, K.22, K.45, K.65, K.122, K.158).

Koyun ilerde giderken çoban fiyık çalındığında, “geldi ha geldi” dendiğinde hemen geri döner. Keçi arsız, inat bir hayvan olduğundan bağırmakla, sesle dönmez, gidip zorla döndürmek, önünden geri çevirmek gerekir (K.12, K.21, K.70).

Kuzluk, Ağıl

Kuzuların kaldığı yere kuzluk adı verilmektedir. Koyunla kuzunun aynı yerde kalması mümkün değildir. Kuzular, oğlaklar kuzlukta, koyunlar ağılda kalır. Kuzluklar ağıla göre daha küçüktür. Kuzlukların etrafına kazıklar çakılır, kamıştan yapılmış çığ ile çevrilir. Kuzluklar iyi kapatılmadığında yarılır, kuzular dışarı kaçar (K.11, K.12, K.23, K.24, K.76).

Ağılın çevresi hayıtle ya da kamışla yapılan çitle çevrilir. Çığ katlanabilirken çit sabittir. Yurt yeri taşlık bir yerdeyse gelecek senelerde de kullanabilmek için ağılın kenarları taşla örülür. Kamış bulunmazsa kuzluğun çevresine murt çalılarından çit örülürdü. Bunun için kazık çakılır, aralarına murt çalısı döşenirdi (K.76).

Günümüzde kuzlukların kenarını çevirmede çığ kullanılmaya devam edilmektedir. Çığ yapmayanlar, kenarını çevirmek için tel satın almaktadır. Tel çığa göre daha uzun süre dayanabilmektedir. Telin gözlerinin dar olması gerekir. Aksi hâlde kuzunun, koyunun ayağı takılarak kırılabilir (K.30, K.31, K.32, K.77).

Çığı kadınlar da erkekler de yapar. Çığ için kullanılan kamış sazlık alanlardan, dere yataklarından kesilir. O dönemde sazlık alanlar geniş olduğundan kamış bulmak daha kolaydı. Günümüzde de akarsuların, su birikintilerinin kenarında bol miktarda

kamış olduğu gör÷lmektedir. Eylül, ekim aylarında kamış kuruduğunda buralardan kesilir. İple 2 ya da 3 sıra ör÷lerek kamışlar birbirine tutturulur. Üç sıra ör÷ldüğünde daha sağlam olur. Koyunu olanlar yün iple, keçisi olan kıl iple örme işini yaparlar. Bulunabilirse hazır ip de kullanılır. Çığ daha çok kışlakta kuzluk ve çadır kenarlarını çevirmede kullanılır, yaylaya götür÷lmez (K.2, K.13, K.33, K.48, K.64, K.76, K.101).

Kuzuların kışın soğuk havalarda daha sıcak, kuru yerde kalması gerekir. Çünkü yünleri kendilerini soğuktan koruyacak kalınlığa gelmemiştir. Kuzuların kaldıkları kuzluğun tabanına çalı, çilbirti, murt serilir; dökkü döşeli olur. Böylece kuzu çamurun, pisliğinin içinde yatmamış olur. Dökkü zamanla pislendiğinde, kokmaya başladığında bir yere yığılır, yenisi dök÷lür. Koyunlar ise yünleri olduğundan soğuga, yaşa daha dayanıklıdır. Çamur zeminde de yatabilir. Dökküye tül, ayı döşegi gibi isimler de verilir. Yeni doğan kuzular daha sıcak olduğu için akşamları koyunlardan ayrılarak kuzluğa katılır (K.11, K.15, K.76, K.101, K.102). Kuzluk ağıla göre daha sıcak olur. Kuzluğun her tarafı kapalıdır. Kuzluğun zaman zaman havalandırılması gerekir. Kuzluk çok sıcak olursa kuzular sıcaklar ve süm÷klenebilir (K.31, K.65, K.76).

Kışın, hayvanları soğuktan ve yağmurdan korumak amacıyla ağılların üstü branda ile ört÷lür. Brandaları yel atmaması için kenarlarına büyük taşlar konur ve iple brandaya bağlanır. Taş yerine kum torbaları da asılabilir (K.8, K.18, K.76).

Kuzular sürekli emip rahatsız etmemesi için emiştirme zamanları dışında koyunlardan ayrılır. Devamlı annesini emen kuzu ishal olur. Emiştirmek için kuzluktan çıkarılan kuzular emiştirildikten sonra tekrar kuzluğa sokulur. Kuzular büyüdükten, havalar ısındıktan sonra koyunla kuzu ağılda yatmaya başlar (K.11, K.12, K.65, K.101).

Kuzular mayıs ayına doğru büy÷r. Evde bakacak kimse olmazsa koyunlarla birlikte yaylıma götür÷lür. Kuzular hem yayılır hem de annesini emer (K.31).

Kuzluğun içinde emlikler için ayrı bir bölme daha yapılır. Yeni doğan yavrular daha büyüklerin içine konulursa çiğnenir. Bir hafta 10 gün sonra emlikler kuzuların içine konur. Soğuk havalarda, ayazda kuzluktaki oğlaklar üst üste yatar. Bazı oğlaklar altta kalır ve buğsukur, basıkır. Buğsukan oğlak ses çıkarır. Sesi duyan bir kişi kalkar altta kalan oğlağı kaldırır. Bir süre sonra aynı olay tekrarlar. Çadırdaki kişilerin oğlaklar 3-4 haftalık oluncaya kadar dikkat etmesi, uyanık olması gerekir. Dikkat edilmezse oğlaklardan buğsukanlar, nefes alamayıp ölür. Oğlaklar 3-4 haftalık olduktan sonra diğer oğlakları üzerine yatırmaz. Kuzularda ise buğsukma pek olmaz (K.1, K.13, K.30, K.76).

Kışın çadırın bir tarafını insanlar kullanırken diğer tarafı kuzluk olarak kullanılır. Çadırın üst tarafında da yem olurdu. Kışın kalınan çadırın orta direğinin altından aşağıdaki kocabağın altına doğru sitil uzatılarak ayrı bir bölme yapılır. Zeminine taş döşenir, taşın üstüne dökkü serilir. Oğlaklar burada yatar, kalkar. Çadırın içinde, orta direğin yanında yanan ocağın ısıcağından istifade eder. Böylece emlikler hem üşümez, hem de gece gündüz kontrol altında tutulmuş olur. Oğlakların kaldığı yer insanların kaldığı yere göre enginde, aşağı kısımda olur. Böylece oğlakların idrarının çadırın içine akması engellenmiş olur (K.1, K.30, K.55).

Yazın kamıştan yapılan çığla oğlak ağlarının etrafı çevrilerek, hayvanların kaçması ve tek başlarına kurtlara, ayılara kurban gitmeleri önlenirdi. Bunun dışında çığ, yazın hayvanların yünlerinin kırıldığı, depolandığı ve işlendiği bölümün ayrılmasına da yarardı. Bu çığ sayesinde hafif bir malzeme olan yünün rüzgârın etkisiyle uçması veya yemeğin içine girmesi engellenirdi (Johansen, 2005, s. 38, 39).

Koyunlar ve keçiler için yapılan üstü çadırlı, kenarları kapalı ağlar eskiden yaygın değildi, hatta hiç yoktu. Hayvanlar açık havada kalır, çalılar arasında yatar, yağmur, kar üzerlerine yağardı. Yağmurlu havalarda yer çamur olduğundan yatamazlar sabaha kadar ayakta durmaktan, ayakları şişerdi. Hayvanlar dışarıda kaldığından hastalanıp ölmesi daha fazla olurdu. Kurt, çakal, ayı gibi yırtıcı hayvanlar gelmesin diye kenarları ağıl edilirdi. Yurt yeri ağaçlık yerse ağaçla, taşlık yerse taşla ağılın etrafı çevrilirdi. Kışın koyunların kaldığı yerin poyraz tarafına, soğuk gelmemesi için kamış yaparlardı. Yıkılmaması için kamışların alt kısmı toprağa gömülür, ortasından kuşak yapılırdı. Çadır bezi, naylon, tel gibi ağıl yapımında kullanılan malzemelerin kullanılmaya başlanmasıyla ağılın üstü kapatılıp, kenarları çevrilmeye başlanmıştır. Her yer ekim, dikim olmaya başlayınca kenarları çit, taş vs. ile kapatmak mecbur hâle gelmiştir. (K.1, K.12, K.15, K.31, K.43, K.46, K.48, K.55, K.117, K.121).

Yazın yaylaya gidildiğinde koyunun gece dağda yattığı yer ile çadıra geldiğinde gündüz yattığı yer ayrı olur. Koyunun yattığı yere, yataklara eşme denir. Koyunların sabah eşmesi, akşam eşmesi olur. Güneşin yerine göre koyunların yattığı gölgelik yer sabah ve öğleden sonra değişir. Koyun serin, gölgelik yerde yatar. Yağmur yağdığında rüzgâr estiğinde koyun ve kuzular dulda yerde yatırılır. Hayvanların özellikle yaylakta sele kapılmaması için uygun bir yere konması gerekir. Kenarları duvarla çevrilerek kuzu yatağı yapılır. Yaz aylarında hayvanları sıcaktan korumak için ağılın üzeri kapatılmaz (K.17, K.25, K.31, K.36, K.37, K.38, K.101, K.102, K.106, K.137, K.154). Yaylada kurt tehlikesi varsa hayvanlar ağılda yatırılır (K.2, K.21, K.22).

Koyun ve keçiyi inek gibi sürekli ağılda tutmak mümkün değildir, gezmesi gerekir. Ağıla katılan koyun sıkıştığından koçsaksa, koça geleceksen vazgeçer. Ağılda olmayan serbest olan koyunlar daha kolay koça gelir. Kapalı ortamda erkek hayvanlar besiye çekilebilir (K.3, K.21, K.22, K.56).

Ağıla biriken zibil süpürge, fırça yardımıyla temizlenir. El arabası ile bir yere yığılır. Bu işi evin kadınları yapar (K.76).

Hayvanların Yavrulaması

Hayvanların sağlıklı doğması doğrudan doğruya elde edilecek gelirin miktarını belirlemektedir. Bu nedenle damızlık hayvanların bakımına, koç katımından sonraki beş aylık (150 gün) hamilelik süresinde bırakmadan yavrularını sağlıklı bir şekilde doğurmasına özen gösterilir (K.9, K.36, K.41, K.43).

Hamile olan koyunlara, keçilere kuzlacı denir. Yavrulaması için “kuzuladı” ifadesi kullanılır (K1, K.11, K.95). Koça gelen hayvanlar ikinci ayda karnı ellenmek suretiyle kuzlacı olup olmadığı anlaşılabilir (K.12).

Koyun 2 yaşındayken (şişek) koça gelir. Keçi bir yaşını doldurduktan sonra tekeye gelmeye başlar. Keçi ya da koyun normal şartlarda yılda bir kez kuzular. Koyuna iyi bakıldığında yatağı da güzel olduğunda erken yavru yapmışsa bir kez daha koça gelebilir. Yılda iki defa koça gelmiş olur. Hayvanların tekrar kuzulaması “malın dönmesi” olarak adlandırılır. Yaylaya çıkıldığında mayıs ayının haftalarında ikinci yavru yapmaya başlar. Kuzulamasına iki ay kala ilk yavrusunu teper, emdirmez, kendini öteki yavruya hazırlar. Çok azı iki yavruyu da emdirir. İkinci kez kuzulayan tek kuzulayana göre daha zayıf kalır, ikinci yavruyu kuzuladığında güçsüz kalır. Kuzuları da yeterince ememediğinden gelişemez. O yüzden iki ürün istenmez, tek ürün olsun iyi olsun, denir (K.11, K.12, K.30, K.40, K.52).

Hayvanların yavrulaması kışlakta olur. Yaylakta doğum çok nadir görülen bir olaydır. Günümüzde koçla koyun ayrılıp belli bir günde koç katımı yapılmadığından ve dişi hayvanlar farklı zamanlarda koçsayıp koça geldiğinden doğum da belli bir ayda gerçekleşmemektedir. Bırakan hayvanlar koça gelebilir. Kuzulayan hayvanlardan hemen koça gelenler olur. Erken kuzulayanlar aynı yıl içinde ikinci kez yavrular. Kasım ayından itibaren koyunlar kuzulamaya başlar. Daha çok ocak ayında hayvanlar kuzulamaya başlar, mayıs ayına kadar yavrulama devam eder (K.2, K.30, K.31, K.34, K.36, K.37, K.59, K.100).

Yaygın olarak keçi ikiz yavrular. İkiz doğan yavrular ikiz diye adlandırılır. Bakımlı hayvanlarda % 20-30 oranında çift kuzu alınır. Ender de olsa üçüz olanlar görülmekle birlikte bunların yaşaması zordur (K.12, K.30, K.65).

Dişi yavrular çoğaltılır, erkek yavrular satılır. Hayvan sayısı çok olanlar erkek yavru olmasını, az olanlar ise dişi yavru olmasını isterler. Dişiye göre daha pahalıya satıldığından erkek yavru makbuldür. Erkeği satıp dişi hayvan aldığı anda paranın bir kısmı artar. Bununla birlikte doğan yavruların erkek ve dişi sayısı dengelidir. Bu sayı birbirine hemen hemen eşit olur (K.8, K.12, K.36, K.37).

Kuzlacı olduğu dönemde hayvan iyi beslenirse, yemi bol verilirse doğan yavrular canlı, gelişmiş doğar. Fakat bu durumda maliyet artacağından böyle yapmaktan kaçınılır, hayvanın doyacağı kadar yem verilir (K.11, K.36).

Kuzlacı hayvanların bir kısmı düşük yapar. Buna “bırakma” denir. Hayvanın bırakmaması için kış aylarında sabahleyin çiğ üzerindeki buzları yememesi, çok yürümemesi, yüksekten atlamaması, iyi beslenmesi, sıkışmaması, çok soğukta kalmaması gerekir. Eskileyen, kışlak yeri değiştirilen sürüde bırakma fazla olur. Kuzlacı hayvanları çok fazla yormamak gerekir. Hayvanın bırakacağı birkaç gün öncesinden belli olur. Kan gelir, leke olur. Hayvancılıkta kâr zarar hesabı doğacak sağlıklı kuzular hesap edilerek yapılır. Bırakan her hayvan hayvancılıkla uğraşan kişiler için ekonomik bir kayıptır (K.2, K.31, K.36, K.37, K.46, K.76).

Kendine ve diğer hayvanlara, özellikle de kuzlacı olanlara, zarar vermemesi için çok uzun olan boynuzlar bisikletin fren halatıyla, testereyle dipten ya da ucundan kesilir. Boynuz uzadığında gözüne batar, boynuna batar. Diğer hayvanlara vurup ayağını kırar (K.36, K.37).

Kuzlacı hayvan doğuruncaya kadar otlamaya gider. Fakat yaylıma daha geç, saat 10’da gider. Yavrulayacağı günlerde yoz keçi de denilen erkek keçilerden ayrılarak daha yakın yerlerde güdülmeye başlanır. Böylece doğum zor olduğunda yardım edilebilir. Ayrıca günlük ortalama 20-30 oğlak doğduğundan bunları otlaktan kuzluğa taşımak, her birinin annesini öğrenmek zor olur. Bazen otlak çadırın tutulması için uygun bir yerde olmaz. Su olmayabilir. Bu durumda otlakla çadır birbirinden uzakta olur, yeni doğanları çadırın yanındaki kuzluğa taşımak gerekir. Oğlak doğar doğmaz yürüyemez eli ayağı titrer, doğrulamaz; ama kuzu yer düzse, taşlık, engebeli değilse aradan 5-6 dakika geçince yürüyebilir (K.1, K.56, K.65).

Kuzlacı koyunlar kuzulamaya yakın ağırlaşır. Çoban sürünün önünden hızlı yürürse onlar en arkada kalır. Doğum yapacak hayvan insanlardan uzaklaşır, تنها bir

yer arar. Doğumun yaklaştığı hayvanın memesinden, sancılı durumundan belli olur. Hayvanlar çoğu zaman yardım almadan kendi başına doğurur. Kuzularken yere yatar. Kuzuladıktan sonra kalkar. Yavrusunu kafa bölgesinden başlayarak üzerindeki ağnağı yalar ve yavruyu kurutur. Biraz da emzirir. Kuzuyu yalamazsa kuzu geç canlanır, üşür. Yavrusunu doğurduğunda başında bekler. Otlakta tek kalan, sürüyle birlikte dönmeyen hayvanın kuzuladığı anlaşılır. Yavrusunu doğurduktan sonra birlikte döner (K.12, K.36, K.39 K.73). Yeni doğan oğlaklar leçelik, engebeli arazilerde yürüyemeyeceğinden kuzluğa kadar taşınması gerekir. Taşıma işi elle ya da eşek yardımıyla yapılır. Eşegin sırtındaki heybenin bir gözüne dört oğlak, diğer gözüne de dört oğlak atılır, çadırın yakınındaki kuzluğa taşınır (K.1, K.39). Özellikle, ilk kez doğum yapacak olan şişekler doğum esnasında yalnız bırakılmaz. Aksi hâlde yeni doğan yavruyu boğup öldürebilir. İkinci, üçüncü doğumunu yapacak hayvanlar daha rahat kuzular. Karnındaki kuzu büyükse de doğum zor olur. İlk kez yavruleyen koyunlar yavrusunu doğurduğunda başında beklemeyip sürüye karıştığı olur. Bu durumda yavru fark edilirse annesi bulunmaya çalışılır (K.31, K.32, K.41, K.135).

Kuzu anne karnında ağnak içerisinde, burada beslenir. Ağnak yırtıldığında doğum başlar. Yavrudan önce ağnak gelir. Kuzu doğduktan sonra ağnak torbası patlar. Doğum sırasında yavrunun önce ön ayakları gelir. Kafasının ya da arka ayaklarının önce geldiği olur, bu durumda doğum zorlaşır. Ön ayakları çıktığında bastırılarak kafasının çıkmasına yardımcı olunur. Kafa dik olarak, doğrusuna doğru değil hayvanın karnına doğru çekilmelidir. Yeni doğan kuzunun burnuna giden ağnak elle sıyrılarak temizlenir. Hayvan kuzulayıp ayağa kalktığında göbek kordonu kendiliğinden kopar. Eteni kendiliğinden, yavru doğduktan yarım saat sonra düşer. Köpeklerin yemesi için önlerine atılır. Eten düşmeyip hayvanın içinde kalırsa onu rahatsız eder. Düşmesi için koyunun uzvuna yağlı tarhana dökülür. İçi ısıtılır, kendiliğinden atar. Bunun için iğne yapıldığı da olur. Çıkmazsa içinde çürür ve parça parça düşer. Bu durumda hayvan çok zayıflar. Eten içinde kalan hayvanların öldüğü de olur. Yavrunun erkek mi dişi mi olduğu ön ayakları çıktığında belli olur. Erkeğin ayağı kalın, dişinin ayağı ince olur. Erkeğin kafası dişiye göre daha büyük olur. Kafası normalden küçük olan kuzular fazla büyümmez (K.12, K.28, K.31, K.36, K.39, K.41, K.42, K.59).

Bazı keçilerin yavruları ölü doğar. Daha sonrakilerin ölmemesi için ölü doğan yavrunun içliğı ters çevrilir. Yaşamayan oğlağın, kuzunun kulağından bir parça kesilir doğduğu yere çakılır (K.59). Koyun ve keçide dişiden erkeğe dönsün diye sonunu çevirirler (K.23, K.105).

Keçi yavrulayacağı zaman kuzluk iltihap, yara gibi nedenlerle açık olmayabilir. Bu durumda parmakla ayırıp yırtılmalıdır. Parmakla da yırtılmıyorsa kuzulayan hayvan kesilir, karnı yarılarak oğlak canlı çıkarılır. Doğumda eten dışında yavrunun bulunduğu kuzuluk denen haznenin düştüğü ya da yavru ile birlikte geldiği de olur. Onu geri koymak gerekir. Bu durumda veteriner çağrıldığı ya da keçinin kesildiği de olur (K.22, K.31, K.32).

Günün her saatinde doğum devam eder. Akşam olduğunda koyun ağıla çekilir. Hayvan sahibi sabah oluncaya kadar zaman zaman ağılı kontrol eder. Akşam ses geldiğinde fenerle bakar. Hayvanlardan biri boynuzunu başka bir hayvana takmış, yere yıkmış olabilir. Ayağı tele takılmış olabilir. Yavru yapamazsa hayvan bağırır. Hayvan sahibi gider yardım eder. Yavruladığında, yavru annenin önüne koyulur. O yalar, kurutur, emdirir. Emdiremiyorsa yine yardımcı olunur. Kuzulayan hayvanlar ağılda birkaç gün yavrusuyla kalır. Sürü ile birlikte yaylıma gitmez (K.15, K.31, K.34, K.41, K.73, K.76).

Normal bir doğumda yavrunun ön ayakları ve kafası çıkar. Fakat bazen yavru ters gelir. Kafa önde geldiğinde bir kişinin çekip çıkarması gerekir, koyun çıkaramaz. Kuzunun boğazına geldiğinde sıkar, kuzuyu öldürür. Hayvan ıgnır, bir şey gelmez. Yavru suluğu yarar; ama çıkamaz. Ön değil de arkası önce gelir. Ön ayakları gelir kafası gelmez, boynu döner. Bu durumda çoban yardımcı olur, eliyle yavruyu doğru bir şekilde çıkarmaya çalışır. Ayakları çıktığında, kafanın da çıkması için annenin ütmeginden, arka tarafından bastırır. Hayvan içerde çok kalırsa bunalır, ölü doğar. Doğum esnasında sakatlanan ya da sakat doğan yavrular yaşatılmaz, hemen kesilip atılır (K.12, K.31, K.32, K.41). Yeni doğan kuzu ve oğakların ayakları içe doğru yamuk olur. Buna süt eğrisi denmektedir. Kuzular büyüüp güneş ışığında kaldıklarında kendiliğinden düzelir (K.135).

Devenin doğurmasına potlama, botlama denir. Deve üç senede bir yavrular. Gebelik süresi 12 aydır. Deve, yavrusunu bir yaşına kadar emdirir. Deve inek gibi yatarak botlar. Köşek tepeden doğar. Köşegin boynuna yağlık bağlanarak çekip çıkarılır. Deve ulu mal kabul edilir. Tıpkı insanlarda olduğu gibi yavruladığında al basmaması için anne devenin ve köşeginin boynuna kırmızı yazma, ip, kurdele bağlanır (K.24, K.31, K.36, K.40, K.43, K.55, K.56, K.59, K.70, K.73, K.78, K.79, K.95, K.102, K.121, K.149, K.157).

Emiştirme

Koyun ile kuzu günde iki kez, sabah ve ikindi saatlerinde bir araya getirilir, emiştirilir. Sabahleyin yaylımdan dönen hayvana yem verilir. Koyunlar yemlerini yedikten sonra kuzular yanlarına bırakılır, emiştirilir. Saat 15'te dönen koyunlara yine yem verilir, su verilir. Yavrular sabahleyin olduğu gibi emiştirilir. Bazıları yaylıma gitmeden önce bir saat emiştirir, daha sonra yaylıma götürür. Yeni doğan yavrular bir iki saat annelerinin yanında kalır, karınları doyan kuzular oyun yapar, zıplar, koşar. Yem yemeden emiştirilirse hayvanlar dağılır, toplayıp yem yedirmesi zor olur. Emiştirme ortalama bir saat sürer. Emiştirilen kuzular daha sonra annelerinden ayrılır. Bu iş için birkaç kişi bir araya gelir, birlikte bu işi yaparlar. Elleriine çalı, değnek alan kişiler koyunlar girerken ağılın kapısında bekler, gelen kuzuları ellerindeki değnekle uzaklaştırıp ağıla girmelerini engeller. Gözden kaçıp ağıla giren kuzu çıkarılır. Koyunlar ağıla girdikten sonra, kuzular kuzluğa katılır. Emiştirme yeri kuzluk ve ağılın kapısının önünde, kenarları çevrili, geniş bir alandır. Koyun ve kuzu ayrılırken yavrular kuzluğa katılır. Gece koyun ve kuzular ayrı yerlerde yatarlar. Birkaç günlük kuzular annelerinin yanında daha uzun süre bırakılır. Annesi yavrusunu sever, kuzusuna alışır, kolay kolay bırakmaz (K.12, K.31, K.32, K.36, K.47, K.64, K.76, K.122).

Emiştirmede anne yavrusunu, yavrusu da annesini meleyerek arar. Yavru başka bir anneye gittiğinde anne koklar, yabancı gelirse yaklaştırmaz, kafasıyla iter. Kendi yavrusu olduğu kanaat getirirse emdirmeye izin verir. Fakat yine de emin olabilmek için emdirirken kuyruğunun altını koklar. Kendi yavrusunu tanımayıp almazsa yakmak gerekir. Kuzusunu almayan koyun bir yere bağlanır, kuzusu da yanına bırakılır. Emiştirme sırasında yavrudan kaçmaması için annesinin boynundan tutulur (K.65, K.127).

Oğlağın kendi başına annesi bulup emmesi kuzuya göre daha geç olur. Oğlak bir ay geçtikten sonra kendi başına annesini bulup emebilir. Bu yüzden emiştirmede keçi yetiştirenler daha çok zorlanır. Kuzu ise bir hafta içinde kendi başına annesini bulup emmeye başlar. Annesini bulamayanlara kadınlar yardım eder, emlikler annesinin yanına elde taşınarak götürülür. Kadınlar kuzuların hangi koyunun yavrusu olduğu tek tek bilirler, karıştırmazlar. Bu filan koyunun kuzusu derler. Diğer kişiler de koyunların altına yavrusunu bırakır (K.1, K.12, K.31, K.37, K.64, K.95).

Yeni doğan, annelerini kendi başlarına bulamayan kuzunun annesini daha çabuk, daha kolay bulması için bellik yapılır. Birbirine benzeyen kuzular, oğlaklar bellik yardımıyla ayırt edilir. Ayağının birine, boynuna ip, kurdele bağlanır. İplerin yeri ve

rengi her yavru da farklı olur. Bellik için bazı sürü sahipleri boya kullanmaktadır. Koyun ile kuzusuna aynı renkte, aynı biçimde boya sürülür. Boya bir süre sonra kaybolur, yavru da bu sürede annesini bulabilecek büyüklüğe gelir (K.55, K.64, K.76).

Annesini bulamayan yavru ile bulup emen yavru annenin biçimine, yavrunun karnına bakarak anlaşılabilir. Annesini bulup ememeyen yavrunun karnı boş olur, dışarıdan bunu görmek mümkündür. Bu yavrular alınır, annelerinin yanına götürülür emiştirilir.

Annesini kendi başına ememeyecek kadar küçük olan kuzulara annelerini emebilmeleri için yardım edilir. Annesi ölen, çalınan, ikiz yavru lamaktan dolayı sütünü yetiştiremeyen ve yakma işlemi de yapılmayan kuzulara biberonla süt verilir. Bunun için köylülerden inek sütü alınır, suyla karıştırılıp verilir (K.64, K.73, K.135).

Bir yaşındaki toklunun ya da şişegin yavrusu olmadığından emiştirmeye katılmaz, ayrı bir yerde bekletilir. Yavru lamamış kuzulacı koyunlar, yavrusu ölenler ayrılır. Böylece çok kalabalık yapılmamış olur. Ayrıca nadir de olsa toklulardan annesini emmeye çalışanlar olur. Emiştirmeden sonra koyunlar ağıla, kuzular kuzluğa kapatıldıktan sonra toklular koyunun yanına katılır (K.31, K.46, K.64).

Annenin sütünün çok olması, yavruyu doyurabilmesinde iyi beslenmesi, sağlıklı olması son derece etkilidir. Sağlıklı ve besili hayvan yavrusunu doyurur, artan süt de sağılır. Kuraklık, yeterince yem verememe gibi nedenlerle kuzular zayıf kaldığında süt sağılmaz, sütün tamamını yavruları emer. Sütü sağıp peynir yapacak kadın olmadığına da kuzulara emdirilir (K.30, K.31).

Kuzu ya da oğlak bir aylık oluncaya kadar annesini emer. Bu süre zarfında koyunun sütü sağılmaz. Bir ay sonra koyunun sütü sağılmaya başlanır. Yaylaya çıkıldıktan sonra süt sağımı artar. Kuzular emmemesi için koyunlardan ayrılır. Yaylıma kuzu ve koyunlar ayrı giderler. Süt sağıldıktan sonra yavrular annelerini emebilmesi için serbest bırakılır. Koyun, sağım sırasında sütün tamamını bırakmaz, yavrusuna saklar. Sağan kişi süt gelmeyinceye kadar sağsa da yavrunun doyabileceği kadar süt kalır. Yavrusunun sesini duyan koyun sütünün tamamını bırakmaz, çeker, yavrusuna saklar (K.2, K.12, K.73, K.76, K.101).

Yakma

Kendi kuzusunu emdirmeyene emdirmesi için ya da kuzusu ölen hayvana yeni bir kuzu getirilerek emdirmesi için yapılan işlemlere yakma denmektedir. Başka kuzuyu kendi hâlinde bir işlem yapmadan alanlar da olur. Yavrusu ölen koyun meleye meleye yavrusunu arar, deli olur. Başka bir koyunun ikiz kuzusu olmuşsa bunlardan birisi

yavrusu olmayan koyuna yakılır. Tek kuzusu kalan koyun yavrusunu daha iyi besler. Yakma için başka bir sürüden kuzu satın alındığı da olur. Yavrusu olmayan koyuna kuzu yakılmazsa yine sağılır; ama tez soğur, süt kalmaz, sütü çabuk biter. Kuzusunu devamlı emdiren koyun daha sütü olur. Kuzusu ölenin sütü azalır, zamanı gelmeden kurur. Yavrusu olmadan sağılan koyuna orsak koyun, orsak keçi denir (K.2, K.12, K.15, K.19, K.30, K.31, K.46, K.127).

Yakma işini kadınlar da erkekler de yapabilir; yalnız yakma işinde herkes başarılı olmaz, bu işi bazı kişiler daha iyi yapar. Herkesin elinden olmaz. Bazı kişiler büyük kuzuyu da yakmayı başarabilirler (K.21, K.22, K.30, K.48).

Yakma işleminde kuzu koyunun önüne atılır. Anne çoğu zaman başkasının yavrusu olduğunu bilir ve almak, emdirmek istemez. Bu durumda gözü bir çaputla bağlanır ve sürekli döndürülür. Dönme neticesinde aklı başından gider, delirir. Hemen yavru altına atılır, yavrunun üzerine annenin pisliği sürülür. Üzerine biraz da tuz ya da tuzlu su dökülür. Koyunun sütü sağılarak sürülür. Döndürülerek aklı başından gitmiş koyun, başkasının yavrusunu kendi yavrusu gibi alır, yalar ve emdirmeye başlar (K.2, K.12, K.36, K.48).

Ölen kuzunun derisi kokusu değişmeden, kaybolmadan hemen yüzülür, yakılacak olan kuzunun sırtına çekilir. Üzerine annenin pisliğinden de biraz sürülür. Anne, yavrusunun kokusunu aldığından kuzuyu hemen emzirir. Kapalı olduğundan hava alması için deri hafifçe oyulur. Deri parça parça kesilerek atılır. Her tarafı kapalı olup hava almazsa içindeki kuzuyu pişirir. Koyun, açık yerlerden diğer koyunun kokusunu almaya başlarlar. Derideki koku diğer kuzuya zamanla sindiğinde deri tamamen çıkarılır. Bu işlem bir hafta sürer. Bu yakma yöntemini uygulamakta zorlananlar diğer yakma yöntemlerine başvurur (K.2, K.21, K.22, K.31, K.48, K.65, K.127).

Bir başka yakma şeklinde koyun çatal ağaca getirilir, kafası bağlanır. Boynuzlu olursa iş daha da kolaylaşır. Kafası serbest olursa asla emdirmez. Yavruyu arkasından, kılından tutup da dişiyle atabilir (K.1).

Koyun ile yakılacak kuzu 2-3 gün kapalı, karanlık bir yerde tutulur. Yine almazsa yanlarına köpek eniği bırakılır. Koyun köpeğin sesinden korkar, aklını yitirir. Koyunla kuzu eniğin korkusundan birbirlerine yaklaşır (K.21, K.48).

Koyun arka sinirinden iyice bağlanır. Kazık bağı atılarak kımıldayamaz duruma getirilir. Böylece kuzu rahatça emer. Koyun bir yere bağlanır, o gün sürü ile birlikte yaylıma götürülmez. Yavrusu ile akşama kadar bir arada kalır (K.19, K.46).

Kiriş kızdırılıp ya da tuzlanıp koyunun uzvuna sokulur. Kiriş çıkarıldığında koyun yeni doğurmuş gibi hisseder. Ardından yanına kuzu bırakılır (K.2, K.48).

Yavrusunu almayan koyun ya da keçi için tuz, su okutulur. Göç esnasında köylerde bu işi yapanlara, Kuran okumasını bilenlere okuttukları olur (K.141).

Katışık Yapma

Hayvan sahipleri yaylaya giderken ve yayladayken kuzularını komşularının sürüsüne, onların kuzularını da kendi sürülerine katar. Buna katışık ya da kuzu katışığı denir. Üç ev yaylaya göçüyorsa, hayvan sahiplerinin çok sayıda adamı yoksa bu defa kuzular üç kişi arasında katışık yapılır. Buna da üçürdüm adı verilir. Katışık ya da üçürdüm koyunu sağabilmek için kuzuların sürekli emmemeleri için yapılır. Katışık yapılırsa kuzu ve koyunlar için ayrı çobana da ihtiyaç kalmaz. Sürü 13, 13.30'da yatağa geldiğinde kuzular kendiliğinden seçilir. Sağım yapıldıktan sonra kuzular koyverilir ve akşama kadar annelerini emer, birlikte gezer. Akşamüstü kuzular seçilir. Kuzular kendi ağıllarına sürülür. Günümüzde kuzular koyunlardan ayrılmadığından katışık yapmaya gerek kalmamaktadır (K.2, K.12, K.15, K.28, K.36, K.46, K.59, K.73, K.77, K.78, K.98, K.135, K.137).

Yavrular büyüdüklerinde anneleriyle birlikte yaylıma gider. Büyümesine rağmen annelerini emmeyi sürdürenler olur. Yavrusunun emmesini engellemek, süttten kesmek için memeklerine hayvan pisliği sürülür. Komşudaki koyunlara katılır, katışık yapılır (K.21, K.73).

Hayvan sayısı az olan köylüler yaylımda kuzuların emmesini önlemek için koyunların memeklerini bezle kapatırlar. Böylece yaylımdan geldiğinde sütü kalır ve sağılır. Konargöçerlerin hayvan sayısı fazla olduğundan bunu yapmalarına imkân yoktur (K.19).

Süt Sağımı

Yılın her ayında, her mevsiminde süt üretilmez, üretilen süt miktarı aynı olmaz. Nisan ayında kuzular büyüüp otla karınlarını doyurmaya başladıktan, süttten kesildikten itibaren koç katımı yapıncaya kadarki sürede süt sağımı yapılır. Bu kışlaktan yaylağa göç zamanına rastlar. Kuzular kışın zayıf kalmışsa, nisan ve mayıs ayları kurak geçerse süt sağılmaz, tamamı kuzulara bırakılır. Koç, teke koyrulduktan 15-20 gün sonra döl tutar, yavruları oluşur. Böyle hayvanlar kurur, süt vermemeye başlar. Güzün hayvanlar kuzulacı olduğundan süt üretimi durur. Ocak ayında da oğlaklar doğduğundan süt ancak onları doyurmaya yeter. Aşağı yukarı iki ay sütü yavrusu emer. Kışın evde tüketilecek yoğurdu çıkarmak için yavrusu büyüyen, sütünü

artıran koyunlar, yavrusu emdikten sonra sağılır. Hayvan besiliyse, yaz mevsimini yaylada geçirip iyi beslenip et tutmuşsa, iyi beslenmeye devam ediyorsa kuzu küçükken az emdiğinden sütün tamamını bitiremez ve sağılacak süt kalır. Bunun yanında çok süt içen oğlaklar ishal olur, ötürür, çaralar. Bu durumda kadınlar bu oğlakların annelerinin sütünü biraz sağırlar. Kuzu büyüdükçe sütü artıramaz, belli bir süre sadece yavru emer (K.12, K.31, K.56, K.59, K.66, K.73, K.77, K.88, K.91).

Hayvanlar yayılmadan döndükten sonra sağılır. Yağmur yağarsa sürü hemen çevrilir, sağılır. Koyun ve keçi günde bir defa, öğlen vaktinde sağılır. Yörüklerde süt sağma işini kadınlar yapar. Evin erkekleri ve çobanlar süt sağma işine karışmazlar. Kadınlar 2-3 yerde, taş üzerine oturup sağırlar. Süt sağımının yapıldığı yere kaş, kaşan, ber gibi isimler verilmektedir. Koyunlar eşmedeyken de sağılabilmektedir. Kenarlarına ağaç, çalı, dal konarak V şeklinde dar bir yer yapılır. Sürü taratılır. Başını çocuklar, erkekler tutar, kadınlar sağılar. İlk kez sağılan, tor keçiler kaşa alışmada zorlansa da zamanla alışır. Sürü her gün aynı saatte kaşa gelir, kadınlar da sağılar. Sağılan hayvan süreden ayrılır, çıkar. Süt sağıan kadınlar hangi hayvanların sağıldığını bilir. Süt, bakır helkelere sağılır. Helke dolduğu zaman büyük kazanlara dökülür. Sütü süzmek için kazanın ağzına keçe ya da bez gerilir. Kazanın genişliğine göre beyaz bezden süzek dikilir. 4 teneke, 5 teneke 20 kiloluk süt olur. Mandıracılar, sütçüler boğazlı 25 kiloluk teneke verirlerdi. Bu tenekeler yol ve araç olmadığından eşeklere atılan heybelerle mandıraya götürülürdü. Konargöçerler yaylaya çıktıklarında mandıracılar yakın bir köye ya da ulaşımın sağlanabileceği yol kenarına çadır tutarlar. Orada peynir yaparlar, tenekelerler (K.10, K.11, K.12, K.19, K.21, K.33, K.38, K.44, K.45, K.67, K.59, K.67, K.76, K.88, K.101, K.106, K.117).

Yaylaya çıkıldığında kuzular annesiyle birlikte 3-4 hafta bir arada yayılır. Havalarda yağışlı olur, soğuk, sert olur. Hava oturduğunda kuzular annelerinden ayrılır. Bundan sonra süt sağımına, peynir yapımına başlanır. Haftalık olarak peynir yapılır, pazara götürülür satılır. Sütün kesilmesine bir ay, 40 gün kaldığında peynir satışı kesilir, kendi ihtiyaçları için peynir yapımına başlanır. Bu dönemde süt iyice koyulaştığından, yağlandığından peynir daha lezzetli olur. Çok yağlı peynir çabuk bozulacağından ev için yapılan peynir yarı yağlı olur. Ot olduğu sürece yayladan dönünceye kadar koyun ve keçilerde süt olur. Koyun keçiyeye göre daha erken kurur (K.31, K.38, K.44, K.90, K.101, K.111, K.119).

Çukurova'da kalanlar süt sağımına, peynir yapımına nisan ayının sonlarında başlar. Yaylaya çıkmayanlara göre koyun ve keçiler daha erken kurur. Temmuz ayında

ot kurduğunda, sıcaklar arttığında hayvanlarda süt kalmaz. Ayrıca buzdolabı olmadığından sütün, peynirin, yağın saklanmasına imkân olmamaktadır (K.76, K.90, K.111).

Koyunun sütü daha yağlı, daha koyu; keçinin sütü cıvık olur. Koyun sütünden yapılan yoğurt daha lezzetli olur. Sağılan koyun ve keçi sütleri zaman zaman ayrı, zaman zaman da kabın yetersiz olduğu durumda karıştırılarak işlenir ya da satılır. Yörükler çoğu zaman sütü olduğu gibi değil de peynir yaparak satarlar. Sütün yağını çıkarmak için süt makinesinden geçirilir. Makineden çıkan yağlı sütle peynir yapılır. Sağılan süt yoğurt ve peynir tutmazsa köpeklere dökülür (K.12, K.30, K.56, K.73).

Keçinin memeği sert, koyununki yumuşak olur. Keçinin memeği sert olduğundan sağım esnasında daha fazla sıkılır. Koyunun da kuyruğu sağım işini zorlaştırır. Arkadan sağılırken bir elle koyunun kuyruğu bir tarafa çevrilir, diğer elle de sağılır. Kuyruktan dolayı keçi sağmak koyuna göre daha kolaydır. Koyun, keçi gibi hareketli olmadığından daha rahat sağılır. Koyunun sütü keçiye göre az olduğundan daha çabuk sağılır. İneğin sağımından farklı olarak, keçi ve koyun yandan değil arkadan sağılır. Keçiye kaş yapılır. Koyuna kaş yapılmaya gerek kalmaz. Sıcak havada koyun kürner, birbirine sokulur. İki kadın koyunun içine girer, sağlar. Koyunu sağarken başlarından tutmaya da gerek olmaz (K.8, K.12, K.38, K.59, K.88).

Hayvan sayısı çok olduğunda sağım zorlaşır. Çadırdaki kadınlar yetişemez. Bu durumda komşu çadırlardaki kadınlar müsait olursa yardıma gelir. Yardımlaşarak sağımı bitirirler. Yaylada oba hâlinde oturan konargöçerler sütün işlenmesinde de planlama, yardımlaşma yaparlar. Buna süt keşiği de denmektedir. Günlük sağılan süt bir evde toplanır. Sırası gelen kişi toplanan sütle peynir yapar ve satar. Bir hafta ya da 3-4 gün sonra biriken peynirin satılmasıyla sıra başkasına geçer. Böylece her gün peynir yapıp, pazara götürüp satma zahmetinden kurtulmuş olunur. Ne kadar süt verildiği temiz bir çubuğun kazana batırılıp süt seviyesinin bıçakla kertilmesiyle ölçülmektedir (K.21, K.22, K.45, K.59).

İyi bir koyun 2 kiloya kadar süt verebilir. Keçi de günde ortalama yarım kilo süt verir. Günde bir kilo süt veren keçiler çok nadirdi. Konargöçerlerin beslediği keçilerin cinsi iri olur, sütü az olurdu. Keçiler sütü için değil eti için beslenirdi (K.19, K.59).

Günümüzde yaylaya gidemeyenler, yaylaya gitse de bu işle uğraşacak kişi bulamayanlar sütü sağamamakta, peynir yapamamaktadır. Peyniri dışarıdan almaktadır. Süt sağımı ve peynir yapım işini yapabilecek kişi azsa peynir satış için değil sadece çadırın ihtiyacı için yapılmaktadır. Peyniri yapacak kişi olan evin hanımı yaşlanmış,

hastalanmışsa sütü sağıp işleyememektedir. Evin ihtiyacı için yaylaya çıkıldığında bir hafta süt sağılıp, peynir yapılmaktadır. Diğer zamanlarda sütü kuzular emmektedir (K.2, K.30, K.47, K.79, K.111, K.128).

Devenin sütü sağılıp içilmez. Botladığında sütünün tadına bakılır. Şekerli bir tadı vardır (K.20, K.36).

İğdiş Etme⁶

Erkek hayvanların erkekliklerinin yok edilmesine iğdiş etme denmektedir. Burulmak, enenmek, taşağı çekilmek de denir. Erkek koyun, keçi, eşek, at, deve genellikle kızgınlık dönemine girmeden iğdiş edilir.

Yaklaşık ağustos sonu veya eylül başında, yani ilk koç/teke katımından önce, gereğinden fazla olan çepiç veya erkeklerin iğdiş edilmesi gerekir (Johansen, 2005, s. 73). Erkek hayvanlar kızmadan, ete gelip yağlanmadan iğdiş edilir. Yağlanan hayvan iğdiş edildiğinde zorsunur. Erkek oğlak ya da kuzular 6. ayın 15'i ile 7. aya doğru kızmaya başlar. Senesini dolduran satılmayan, emmeyi bırakan (yarılan) erkek hayvanlar, kızmadan iğdiş edilir. Aksi takdirde kızan erkek hayvanlar dişileri rahatsız etmeye, kovalamaya başlar. Koç katımı yapılmadan önce koç olarak seçilmeyen erkek hayvanlar iğdiş edilmiş olur. Keçi koyuna göre daha yavaş geliştiğinden daha geç kesilir. Dolayısıyla koyun 1 yaşında, keçi 1,5 yaşında iğdiş edilir (K.11, K.12, K.37, K.90, K.101, K.102, K.116, K.143, K.144).

Önceleri koyun, keçi hemen satılmazdı. Bir yaşını doldurması beklenirdi. Bu süre içerisinde de mutlaka iğdiş edilirdi. Günümüzde küçükbaş erkek oğlak ya da kuzular senesini doldurmadan, kuzuyken besicilere satıldığından iğdiş edilmeye gerek kalmamaktadır. Besiciler de aldıkları hayvanları bir iki ay besiye çekip çok bekletmeden satmaktadır. Küçükbaş hayvanlar hemen kesime geldiğinden iğdiş yapmaya gerek kalmamaktadır. Keçi koyuna göre daha geç satıldığından iğdiş edilmektedir. Hayvanın iğdiş edilmesi için belli bir yaş ya da zaman yoktur. 3 yaşındaki koç da iğdiş yapılır. Toklular yaşını geçtikten sonra nisan ayı başlarında iğdiş edilebilir (K.9, K.11, K.36, K.37, K.43, K.56, K.90).

Dişi hayvan sayısına göre koç bırakılır, koçluk ayrılır. 100 dişi için 10 koç bırakılır. Sadece o sene seçilen koçlar bırakılmaz. Geçen senelerden kalan 3 yaşında, 5 yaşında koçlar da olur. Yaşlanan koçlar satılır yerlerine yeni koç bırakılır (K.12, K.30, K.43, K.135).

⁶ Göçebe Türkmen ve Yörüklerde küçükbaş hayvanları iğdiş etme biçimleri, özellikle de dişle iğdiş, için bkz. Yalçın, Ali Rıza (1949). Davarda sayakutluğu bayramı, kırkım ve dişle iğdişçilik. *TFA*, 2, 23-26.

Koç olarak bırakılacak hayvanların, doğacak yavruların sağlıklı, güzel olabilmesi için bazı özellikler taşıması gerekir. Koç süredeki erkek kuzuların en iyilerinden, en güzellerinden, eli ayağı düzgünlerinden seçilir. Kuyruğunun çok büyük olmaması, iri yapılı olması, belinin uzun olması, yumurtalıklarının arasındaki hattın belirgin olması (böyle hayvanların yavrusu sütü olur), burnun kemerli olması, arandılan özelliklerdendir. Her toklu koyuna bırakılmaz. Rastgele bir koç salındığında döl bozukluğu olur, verim düşer. Kendilerinde koç olmayanlar, başkalarından koçluk alırlar. Bazen hayvan pazarlarından koçluk alma yoluna gidilir. Başka şehirlere cins koç almaya gidenler olur (K.12, K.30, K.31, K.32, K.44, K.101, K.116, K.135, K.143).

Hayvanların iğdiş edildiği gün havanın güzel olmasına dikkat edilir. İşlem sırasında kaba yel, lodos eserse iğdiş yapılan hayvan hemen ölür. Poyraz estiğinde bir şey olmaz. Hava bozup lodos eserse iğdiş etme daha sonraki günlerde sürdürülür (K.28).

Hayvanların iğdiş edilmesinde çobanlar birbirlerine yardımcı olur. İğdiş etmenin birkaç şekli vardır. Keserek, elle çıkarmaya “kızıl enek” adı verilir. Yumurta elle birkaç defa kıvratıldıktan sonra kökü sıkıca tutulur. Kökü gövdeye kaçarsa hayvanın kanı donar, ölür. Ağaç çivi sokulur kıvratılır, dibinden koparılır. Yumurta arkadan sıkıştırıldığında öne doğru gerilir. Ucuna bıçak atıldığında yumurta çıkar. Kesilen yere katran sürülür. Ağaç çivi çıkarılır, kıl ip ile bağlanır. Yumuşak olduğundan deve yünü ile sarılır. O olmazsa kalın bir çaput ile sararlar. Bir hafta içinde iyileşir, şişi kendiliğinden iner. Çaput kendiliğinden düşer, bağlanan ip de çıkarılır (K.9, K.12, K.36, K.37, K.59, K.84, K.90, K.108, K.144).

Daha sonraları kesmeden demirden, kerpetene benzer makine ile kırılmaya, iğdiş edilmeye başlanmıştır. Makine il ve ilçe Tarım ve Hayvancılık Müdürlükleri’nden emaneten alınabilmektedir. Taşak kökünden makine ile kırılır. Yumurta içinde kalır, zamanla eriyip biter. Makineyi genellikle az sayıda hayvanı olan köylüler kullanır. Hayvanı incitmeden kırma işlemi yapılmalıdır. Aksi hâlde hayvan çok geç ete gelir. Makine ile kırılan mal bir ayda iyileşir (K.12, K.36, K.37, K.43, K.56, K.59, K.90, K.108, K.144).

İğdiş edilen hayvan iğdiş edilmeyen kadar boy vermez, kısa kalır, çok uzamaz. Yalnız etli olur, etini iyi alır. İğdiş hayvanın eti daha güzel, daha yumuşak olur. İğdiş edilmeyen taşaklı hayvanın eti yenmez, siyer. Bu nedenlerle hayvan besiye çekilmeden iğdiş edilir (K.9, K.36, K.37, K.40, K.84, K.102, K.116, K.143).

İğdiş sırasında çıkarılan taşaklar kebab yapılır. Toplanan herkes bu kebaptan yer. Taşak, derisiyle birlikte ateşe atılarak pişirilir. İsteyen kişiler pişirmek için çıkarılan yumurtalardan evlerine de götürür (K.28, K.59, K.95, K.108). Yumurtanın hayvan ölmeden çıkarıldığından, canlı hayvanın eti olduğundan, yemenin dinen caiz olmadığını söyleyenler, bu bağlamda yemeyenler de vardır. Bunu çoğu kişi önceden bilmeyip daha sonra öğrenmiştir (K.56, K.59, K.144).

Küçükbaş hayvanlarda olduğu gibi devenin erkeği de kızmadan, bir yaşından sonra iğdiş edilir. İğdiş edilmezse kancık develeri rahatsız eder. İğdiş edilmeyen lök bulum bulum diye öter. Dili dışına sarkar. İğdiş edilen deve sakinleşir. Erkek devenin iğdiş edilmesi küçükbaş hayvanlarda olduğu gibidir. İğdiş edilmeden önce ayağı bağlanır. Ateşte kızdırılan yassı bir demirle (papuç demiri) kökü yakılır, yumurta çıkarılır. Yakarak çıkarıldığı için kanama olmaz. Yaraya tuz basılarak katran sürülür (K.12, K.36, K.37, K.84, K.87, K.95, K.108).

Erkek develerden iyileri, löke benzeyen, eli ayağı düzgün, babayiğit olan bir tanesi seçilerek biderlik bırakılır, iğdiş edilmez. İğdiş edilmeyen deve diğer develere saldırır, onları kaçıır, kovar. Aynı şekilde insanlara karşı da saldırgan olurlar. Bu tür develerin bakımı son derece zordur, ayrı güdülmesi gerekir. Çoğu zaman da yaza kadar serbest bırakılmaz, bir yerde bağlı tutulur. Bu nedenlerden dolayı mahallede, yedi sekiz evde bir tane iğdiş edilmeyen deve olur (K.12, K.15, K.30, K.87).

Deve Bakımı

Peygamberimizin en sevdiği hayvan olan develere sıcakların en yoğun olduğu yaz gündönümünden sonraki ilk iki ayda yük taşıtmazlar (Johansen, 2005, s. 82). Göç yaylaya varınca develer iki, iki buçuk ay kadar istirahat eder, bu zaman içerisinde kullanılmazlar. Bu zaman içerisinde iş yaptırılan develer zayıflar ve güçlerinden kaybederler (Dulkadir, 1997, s. 113).

Deve yaylaya kadar göçü götürdüğünde işi biter. Rahat etmesi için boynundaki ip çıkarılır. Yük taşıma işinde eşekler kullanılır. Deve sığağa inemez. Engin yayları sevmez, daha serin olduğundan yüksek yayla ister. Yaylanın serin yerine gider yatar, orayı yatak yapar. Yük eşekle taşınamayacak kadar çoksa deve kullanılır. Bu durumda yükün gece götürülüp getirilmesi gerekir. Deve kıymetlidir, yormak istenmez (K.43, K.55, K.79, K.80).

Deve çok soğuk ve çok sıcak iklime dayanabilen bir hayvandır. Develer engebeli arazilerde de rahatça yürüyebilmektedir. Açlığa ve susuzluğu karşı son derece dayanıklıdır (Dulkadir, 1997, s. 102). Bu özelliklerinden dolayı deve konargöçer

yaşama uyum sağlamış, Yörükler arasından uzun yıllar kullanılmıştır. Bununla birlikte yazın develerin serin yaylalara götürülmesi gerekir. Deve yazın Çukurova’da kalsa, yaylaya gitmese ağrır, hastalanır. Özellikle de sineği hiç sevmez (K.79, K.80, K.101, K.130).

Soğuk algınlığı hastalığında, sakağıya yakalanmaması için deveye sigara dumanı koklatılır. Sigara dumanına alışan deve elinde sigara olan kişilerin üzerine doğru koşar. Devenin bu özelliğini bilmeyenler kaçır, deve de arkasından kovalar. Bilen kişiler sigara dumanını deveye üfürür. Deve burnunu havaya tutar, koklar. Devenin burnunun deliğine sigara kısırıldığında içer. Bu şekildeki develere tütüncül deve de denmektedir (K.2, K.95, K.101, K.130).

Erkek develer çiftleşme döneminde, karakış geldiğinde, zemheri aylarında, azgan tikenin çiçek açtığında kızar. Kızdıkları dönemde saldırgan olurlar. Ayağına zincir bağlanması gerekir. Aksi hâlde insanlara saldırır, onların üstüne çöker, ısırır. Beserekler adamı tuttuğunda hataba çarparmış. Devenin ayakaltları yumuşak olduğundan bir kişinin üzerine bastığında çok zarar vermez. Döşüne alabilirse, üstüne yatıp kapan atarsa, dabbalarsa, öldürür (K.1, K.9, K.15, K.36, K.39, K.42, K.59, K.78, K.89, K.81, K.83, K.84, K.119).

Devenin kösteklenmesine “gülümek” denmektedir. Deve akşam gitmesin, gezmesin, kaçmasın, başkasının tarım ürününe zarar vermesin diye ön dizlerinden birini ya da her ikisini bağlarlar, gülürler. Bazı develer bir dizi bağlı olsa da seke seke gider. Böyle develerin iki dizi de bağlanır. Bir kişi devenin diz bağını bağlar. Yaylıma gitmeden önce kösteği çözülür (K.2, K.9, K.15, K.36, K.43, K.47, K.84, K.117, K.121, K.123, K.131).

Deve otlarken burnuna bazen toz kaçır ve burnu kaşınır. Böyle durumlarda deve burnunu bir havaya, bir yere dikerek yani boynunu sallayarak alabildiğine koşar. Yörükler devenin bu şekilde koşmasına “darbalamak” derler. Bu durumda devenin önünde durmamak lazımdır. Zira insana kasıtlı olarak saldırır ve çiğner. Devenin çiğnemesinden kurtulmak için yüksekçe bir yere çıkmak gerekir. Yoksa, deve yalnız çiğnemekle kalmaz, bazen hırsını alamayarak insanın üstüne çöker ve kalkmaz (Eren, 1979, s. 8658).

Devenin vücudunda boynunun erişemediği yerler olduğundan vücutlarının bazı kısımlarını kaşıyamazlar. Fakat ikisi karşı karşıya geldikleri zaman birbirlerini kaşırlar (Dulkadir, 1997, s. 122, 123).

Deve özellikle yükten dolayı zorluk çeker de durursa deveyi zorlamamak lazımdır. Zira yürümesi için ne kadar zorlanırsa zorlansın deve bir adım dahi atmaz. Bu durumda deveyi dinlendirmek ya da kendi hâline bırakmak lazımdır (Dulkadir, 1997, s. 123).

Kışlakta önceden büyük çalılar olurdu. Deveyi yatırmak için çalılar kesilerek deveye yer açılırdı (K.18).

Deve yünü kırılmaz. Temmuz ayı geldiğinde kendiliğinden dökülür. Alttan yeni yün çıkar, üstteki yün tutup çekilir (K.40).

Deve yavaş yürüyormuş gibi görünse de çok hızlı yol alır, sürekli gider (K.117, K.121).

Devenin bir diğer özelliği kindar olmasıdır. Daha çok erkek develer kızdıkları dönemde kendine gazez edildiğinde, değnekle vurulduğunda çok üzülür, gözlerinden uzun süre yaş akar. Gönlünü almak için ot verilse, su verilse de almaz, küslüğünü sürdürür. Deve kendine zarar veren, kötülük eden kişiyi aradan yıllar geçse de unutmaz, onu gördüğünde bağırmaya başlar, ağzı köpürür. Fırsatını bulduğunda, er geç o kişiden intikamını alır. Devede öd olmadığına, ödü olsa adamı öldürebileceğine, inanılır. “Devenin boynu nasıl eğri ise kalbi de eğridir.” sözü bunu ifade eder. Kindar insanlar için “Bunda deve kini var.” denir. Devenin sevdiği kişiler, sevmediği kişiler olur (K.2, K.15, K.21, K.30, K.36, K.78, K.82, K.89, K.95, K.101, K.102, K.117, K.123). Hazreti Ali’nin “Dövüşümü koça verdim, kinimi deveye verdim, bakışımı camıza verdim.” şeklinde bir sözü olduğu rivayet edilir (K.84, K.117).

Deve aynı zamanda hisli bir hayvandır. Deve öğürünü, eşini, dorumunu, ufak yavrusunu kaybettiğinde ya da satılıp ayrı düştüğünde bozular. Ağladığında gözünün yaşı hiç dinmez. Başka bir yerden getirilmişse fırsat bulduğunda geldiği yere kaçar, kaçamazsa memleketinden tarafa döner, ağlar (K.15, K.19, K.31, K.78, K.89).

Deve akıllı bir hayvandır. İnsanın söylediklerini anlar. Göç esnasında gittiği yolu unutmaz, aynı göç yolunu takip eder (K.70).

Konargöçerliği bırakıp yerleşenler develerini hemen satmışlar, çiftçilik yapmak için traktör almışlardır. Daha sonra konargöçerliği sürdürenler de develerini satıp traktörle göçmeye başlamışlardır. Yörükler arasında deve alım satımı yapan tüccarlar olur. Tüccarlar bölgeler arası ticaret yapar. Bazen kasap gelir, kasaba satılırdı. Tüccara satılan deve Erzin’de bir kasap tarafından kesilerek sucuk yapıp satılmıştır (K.2, K.12, K.30, K.36, K.37, K.40, K.59, K.78, K.95, K.129).

Dişi devenin gebeliği göç dönemine geldiğinden ve yük taşıyamadıklarından dişi deve tercih edilmez. Erkek ve iğdiş deve tercih edilir (Dulkadir, 1997, s. 107).

Devenin Çiftleştirilmesi

Develeri çiftleştirmek için özel olarak erkek deve beslenmez. Gerekğinde köy veya kasabalardaki özel buhurculardan (damızlık deve yetiştiricisi) hem buhur (iki hörgüçlü) hem de boz (tek hörgüçlü) erkek deve temin edilirdi (Johansen, 2005, s. 75).

Deve de küçükbaş hayvanlar gibi çoğaltılır. Dişi deve bastırılır, çiftleştirilir. Devenin çiftleşmesi erkek develerin azdığı 1, 2. ayda olur. Kışlaklarda olur. Tıpkı küçükbaş hayvanlarda olduğu gibi doğum zamanı mevsime göre ayarlanır. Yavrunun olduğu zaman etraf yeşillik olsun, annesi yavrusunu beslesin diye ne erken ne de geç çekilir. Devenin dokuz aylık hamilelik süresi dikkate alınır. Kış aylarında doğan yavrusunu annesi, yeterince beslenemediği için doyuramaz (K.12).

Develer kızdığında, çiftleşmek istediğinde, cimiz olmuş denir. Kış aylarında, ocak ayında, zemheride deve cimiz olur. Bu aylarda Akşehir'den, Kırşehir'den, Yozgat'tan buhurcular gelir. Buhurcular develerini trenle getirirlerdi. Çukurova bölgesinde dağılırlar. Buhurcu elinde buhur, altında bir eşekle çadır çadır gezer. Nerde akşam olmuşsa o çadırdaki misafir kalır. Genelde obada sözü geçen bir önder misafir ederdi. Gezdiği develer güreş develeridir. Bir ya da iki devesi olan bu kişiler kışlaklarda, Aydınlıların arasında gezer, aylarca kalır. Çadır sahipleri dışarıda soğukta kalan buhurlara pekmez içirirler. Pekmezin içine kırmızıbiber atarlar. Buhurlar ertesi gün daha canlı olur. Dişi devesi, kayalığı olanlar, beğendikleri buhara para ile develerini çektirirler, bastırırlar. Buhur dişi deveye yaklaşmazsa dişi devenin üstüne kırmızı bir çul örtülürdü. Böylece buhur beğenir, dişi deveye yaklaşırdı. Buhurcu 10 gün sonra tekrar gelir, tutmayanları tekrar çektirir. Tutmayanlar toplam 3 defa bastırılır. Tutma da tutmasa da ücret bir defa ödenir. Ücret kesimlidir, para olarak verilir. Buhurculara verilen paraya "belek parası" denir. O yılki ücretin belirlenmesinde, beletin kesilmesinde aşiretteki ağalar da etkili olurdu. Erkek deve, tutan develere yaklaşmaz, aşmak istemez. Tutan dişi develer buhurdan kaçır, yaklaşmaz. Kuyruğunu kaldırır, işer (K.12, K.31, K.36, K.40, K.48, K.55, K.59, K.70, K.78, K.79, K.87, K.89, K.95, K.102, K.117, K.121, K.123, K.129, K.130, K.137, K.140).

Konargöçerler arasında lökü, boz devesi olanlar olur. Buhur deve bulunmazsa dişi develer para karşılığı bunlarla da çiftleştirilirdi. Lök aşiret arasında bulunduğundan buhura göre löke çektirmek daha düşük ücretliydi. Löke çektirmek için çoğu zaman

ücret de istenmezdi. Lökün dölü buhurun dölüne göre daha zayıf olur, daha az yük taşırdı (K.12, K.40, K.48, K.59, K.129).

Hayvanların Beslenmesi

“Göçerler hayvanlarının yiyecek ve içeceğini günlük olarak temin etmek zorunda olduklarından, insan ve hayvan sayısının artışı o bölgedeki kaynakların hızla tükenmesi anlamına geliyordu. Bu yüzden belli bir yerde uzun süre birlikte kalamıyorlardı. Ya geniş bir alana yayılmaları ya da sürekli yer değiştirmeleri gerekiyordu.” (Polat, 2004, s. 230).

Hayvanların iyi beslenmesi konargöçerler için çok önemlidir. Hayvanın çok süt vermesi, yılda birden fazla yavru yapması, yavrusunu beslemesi, etli olması, canlı ve sağlıklı olması buna bağlıdır. Oğlak ve kuzuların para etmesi için ete gelmesi, etini alması gerekir. Zayıf kalmış hayvanların alıcısı olmaz. Aç kalan hayvanın sütü olmayacağından yavrusunu besleyemez ve yavrusu ölür. Hayvan satışı kilo hesabına göre yapılmaktadır. Hayvancılık yapanlar ve tüccarlar, tartıya çıkarmadan hayvanın kaç kilo olduğunu, ne kadar eti çıkacağını bilir (K.3, K.17, K.36, K.43).

Erkek toklular satılacağı için damızlık hayvanlardan ayrılır, ayrı yaylıma götürülür. Beslenmesine daha fazla önem verilir. Etini tam alan erkek hayvanların hemen satılması gerekir. Böyle hayvanlar arpa yemez ve kötülemeye başlar (K.36, K.51).

Hayvanların beslenmesi özellikle yazın yaylakta olur. Otun bol, havanın serin olduğu yaylada yavrular ete gelir, etlenir. Kış geldiğinde yayla gören hayvanla yayla görmeyen hayvan hemen anlaşılabilir. Yaylakta iyi beslenen hayvan canlı, sağlıklı, çileli, güçlü olur. Hamilelikte bırakma az olur, yavruları sağlıklı doğar. İyi besili hayvan yılda iki defa koça gelebilir. Bu durumda yılda iki yavru alınmış olur. Yaylaya gitmeyen, temmuz sıcaklığını yiyen hayvanlar ise et tutamaz. Kışın soğğundan çabuk etkilenir, çabuk hastalanır (K.18, K.31, K.34).

Özellikle kış mevsiminde çobanlar çadırlara yakın yerlerde ot bulamazsa uzak yerlere giderek ot bulmaya, hayvanlarını doyurmaya çalışırlar. Yanlarına azık alıp eşeğe koyarlar. Azık bittiğinde köylülerden alırlar. Günümüzde yem verildiğinden yağışlı günlerde koyun ve keçi ağıldan çıkarılmaz, biraz fazla yem verilir (K.3, K.40).

Kışın sabah ezanında, bazen ezandan önce sürü yayılmaya gider. 3 saat yayılır. Saat 8’de geri döner, yem verilir. Ağılda 11’e kadar yatar. 11’de çıkar, 3-3:30’a kadar yayılır. 11’de sıcak olursa saat 1’de çıkar. Fazla bir ot olmasa da koyunlar açık alanda gezer. Irmağa gider sulanır. Çadıra saat 3 sularında gelir, yemlenir. Yemi dökülür.

Kuzusu emiştirilir. Etrafta bir süre dolaştıktan sonra içeri koyulur (K.31, K.76). Günümüzde, kışın ev halkı beşte kalkar. Davara yem verirler. Oğlaklar emiştirilir. Oğlaklar seçilir. Sürü yaylıma gider. Saat 1’de gelir. Su verilir. Tekrar yaylıma gider. 4’te gelir. Emiştirilir. Oğlaklar seçilir (K.73). Tarla aralarındaki takım geniş olursa hayvanlar burada otlatılır. Tarla sahipleri ekili ürüne zarar verebilir düşüncesiyle çobanlara müdahale ettiği olur (K.56).

Kışın dağ yamaçlarında aşırı yağış olursa koyun ve keçi ağıllardan çıkarılmaz. Ağılda yem verilir. Yağmur durduğunda, hayvanlar bir süre gezinir, gelir. Koyunun kulağına yağmur değdiğinde koyun yürümek istemez. Tarlalar yağmurdan dolayı göllenir, çamur olur. Bu yüzden boş tarlalarda yayılan hayvanların böyle tarlalara girmesi mümkün olmaz. Az yağışlarda yayılmaya çıkarılabilir (K.31, K.36, K.37, K.101).

Kışın havanın açık olduğu günlerde damızlık hayvanların dışarı çıkarılması gerekir. Sürekli ağıl içinde kalan damızlık hayvanlar iyi olmaz. Bununla birlikte kışın hayvanları çok gezdirmek iyi değildir. Kışın gezdirilen hayvan zorsunur, yıpranır. Yazın gezdirilen hayvanlar ise sütü olur. Kışın sürü günde bir sefer otlatmaya götürülür. Otlamaya geç gider, erken gelir. Kışın hayvanlar genellikle yem yiyerek beslenir (K.8, K.40, K.143).

Kışın ormanda mantar olur. Yağmurlu havada keçiler ormanın içine mantar yemek için dağılır. Hayvanlar zehirli mantarları bildiklerinden yemezler. Her biri bir yere gittiğinden keçileri toplamak olukça zor olur. Akşam geri dönüldüğünde hayvanlar sayılır, eksik olup olmadığı anlaşılır. Çakal, kurt gibi yırtıcı hayvanlar olsa da akşam karanlığında eksik hayvanlar ormanda aranır. Eksikler bulunamamışsa ertesi sabah tekrar aramaya çıkılır. Kaybolan hayvanları ararken komşu çadırlardan da yardıma gelen olur (K.12, K.44, K.59).

Koyun ve keçilerin beslenmesinde “örüme götürme” son derece önemli bir yer tutmaktadır. Koyun ve keçinin kış aylarında gece yaylıma çıkarılmasına “ördürüm”, “örüm”, “örütme” denmektedir (K.3, K.19, K.34, K.41, K.46, K.65, K.95, K.122). Koyunlar, postlarının daha kalın olması ve sıcağa karşı duyarlılıkları nedeniyle bir ay önceden örüm’e çıkarılmaya başlanır (Johansen, 2005, s. 56).

Örüme kış mevsiminde kışlakta çıkılır. Önceden kış daha sert geçerdi, don olurdu. Kışın uzun gecelerde davar, yağmurda yaştı sabaha kadar büzüşür, üşür, acıkır. Soğuk günlerde sabaha kadar yatan hayvan donar, ölürdü. Gece saat 1-2’de kalkılır, hayvanlar örüme götürülür. Davar 1-2 saat güdülür. Ayakları açılır, idrarını yapar,

soğğun etkisi azaltılır. Yürüyen, karnı doyan hayvan ısınır. Gece 3'te çadıra dönen hayvanlar kuşluk zamanına kadar yatar. Tekrar yayılmaya çıkar, öğlen olmadan saat 10-11 civarında geri gelir. Su verilir, sağılır, ikindi vaktine kadar evin etrafında yatar. Gece örüme giden hayvanlar, karnı tok olduğundan, ertesi gün yaylıma daha geç götürülebilir. Gece gitmemişse kuşluk zamanından önce yaylıma çıkarılması gerekir (K.3, K.8, K.12, K.15, K.19, K.34, K.55, K.65, K.92, K.95, K.122).

Günümüzde konargöçerliği sürdürenler hayvanlarını dışarı örüme götürmemekte; ama gece kalkıp yem vermektedirler. Yemin yaygınlaşmasıyla, hayvanların kapalı yerde barındırılıp soğuktan korunmasıyla örüme çıkarma zorunluluğu ortadan kalkmıştır. Örumde çoban ve koyunlar soğukta üşür, hastalanır. Kış mevsiminde hayvanların çok fazla gezdirilmesi iyi olmaz. Gezdirilmeden yayılır. “Kışın kışın kazdır (eşindir), yazın yazın gezdir.” sözü bunun için söylenir. (K.12, K.34, K.36, K.41, K.46, K.122).

Yazın yaylaya gitmeyip Çukurova'da kalanlar havanın sıcaklığından dolayı koyunları daha erken yaymaya götürürler. Sabahleyin daha serin olduğundan 5'te götürülür, 9'da güneş yakmaya başlamadan geri getirilir. Saat 1'de davar sağılır. İkinci 3-4 sularında hava serinlediğinde hayvanlar yayılmaya tekrar götürülür (K.31, K.73).

Sürünün yayılma hızını çoban belirler. Otlı yerlere geldiğinde çoban sürünün önünde durur, hayvanların yavaş ilerlemesini sağlar. Zıyan yerlerine geldiğinde ekili, dikili yerden yana durur. Hayvanların buraya geçmesine engel olur (K.36, K.37, K.84).

Koyun ve keçilerin beslenmesi farklıdır. Keçi yapraklı olan çalılık, fundalık, ormanlık alanlarda beslenir. Arka ayaklarının üzerine dikilerek ağaçların filizlerini, taze dallarını yer. Koyunlar ot yediklerinden kır alanlarda, yazıda yayılır, yerden beslenir. Bu yüzden koyunlar yaylak olarak kullanılan dağların, otun çok olduğu kavlak, kır adı verilen üst kısımlarında, keçiler ise ormanın, çalının olduğu daha aşağı kısımlarında kalır. Koyunu olanlar yüksek yerlere çıkar. Keçisi olanlar meşelik alanlarda kalır. Koyun düz yeri, keçi kayalık yeri sever. Keçinin masrafı koyuna göre daha azdır. Keçi bulduğunu yer. Koyun ise ot kuruduğu zaman açtır, mecburen yem verilmesi gerekir. Keçi koyuna göre yemi üçte bir oranında daha az yer. Orman sahasının çoğalması, çalılık alanları azaltmış ve böylece keçilerin besleneceği alan azalmıştır. Konargöçerler bu durumda koyun beslemeye yönelmişlerdir (K.1, K.11, K.12, K.13, K.21, K.31, K.43, K.59, K.67, K.73).

Göç sırasında ve yaylaya çıkıldıktan sonra kuzularla koyunlar ayrı güdülür. Ayrı sürü oluşturulur. Küçük kuzuların yaylıma gitmesi hem kendisi için hem de annesi için

iyi olmaz. Kuzular anneleriyle yayılmaya gitmez; çünkü içinde büyüğü olur, küçüğü olur. Koyunlar dağda kuzularıyla kalıp ağıla dönmeyebilir. Sürüyle birlikte yayılmaya gidemeyecek kadar küçük olan kuzu ve oğlaklara dal kesilip getirilir. Erzin’de portakal bahçelerinde budama yapıldığında römorklarla budanan dallar getirilir. Çevredeki zeytin ağaçları budandığında dalı kuzulara getirilir. Kuzluğun içine atılır. Kuzular, oğlaklar bu çalılardan yer. Deniz sakızlığı çalısını kuzular iştahla yer. Oğlaklar otuktuğunda, ot yemeye başladığında yem de verilir ve hızla büyür. Getirilen çalıların yapraklarını hayvanlar yedikten sonra dalları ateş yakmada kullanılmaktadır. Yaylada kuzular için otlak ayrılır, bu yere diğer hayvanlar sokulmaz. Kuzular gezmez, rahat yayılır. Kuzular ota pek zarar vermez. Bir tane oradan, bir tane oradan koparır. Bu yüzden bu yerin otu dize kadar büyür ve taze olur. Kuzular burada çabucak gelişir. Küçük çocuklar kuzularla ilgilenir, onları takip eder. Çadıra yakın yerlerde otlatırlar (K.12, K.31, K.32, K.36, K.43, K.77, K.119).

Yaylak ya da kışlak yerleri ekim ve dikim alanlarından uzak, otun bol olduğu bir yerse hayvanların bakımı kolaylaşır, hayvanlara bakanlar rahatlar. Hayvanlar bırakılır kendiliğinden yayılır. Yine de hayvan otlatmaya giden çobanın dikkatli olması gerekir. Yaylakta kurt olur, sürüye zarar verebilir (K.12, K.31, K.36, K.37).

Kışlakta koyunlar yaylıma gündüz giderken yaylada gece gider, sabahleyin gelir. Yaylada gündüz koyun yayılmaz. Yazın yaylakta hava serin olursa sürü öğleden sonra saat 3, 4’te gider. Akşam saat 9-10’da dağda yatar. Gece 3’te kalkar, sabahleyin saat 6-7’de geri döner, öğlen saat 12’de sağım zamanına kadar yatırılırlar. Koyunun gözü akşam karanlığında görür. Çobanlar yaylayı çok iyi bilir, arazi yapısını, bitki örtüsünü çok iyi tanır. Hayatları bu yaylalarda geçmiş, yıldızların altında büyümüşlerdir. Çoban sabahleyin koyunu getirdikten sonra işini tamamlamış olur. Kepeneğini alır, bir ağacın gölgesinde sabahtan akşama kadar yatar. Gece yaylıma çıkarılan hayvanlar parlak durur. Yaylada keçi gece yaylıma götürülmezdi. Koyun dağda yayılırken sürekli yükseğe doğru çıkar. Yaylada geceleyin uyuyup kalan çoban koyunları kaybettiğinde dağın yüksek yerlerinde arar. Eğimli yerde yukarı doğru koyun daha iyi yayılır (K.1, K.25, K.27, K.31, K.41, K.55, K.65, K.77, K.84, K.89, K.92, K.95, K.101, K.102, K.122, K.154).

Sürünün arazide aldığı şekil çeşitli şekillerde adlandırılır. Sıcak olduğunda koyunlar “kürner”, birbirine sokulur. Kürnemeyi bırakıp dağıldığında “geren attı” derler. Tek sıra hâlinde gitmesine ise “tarıyor”, denir (K.2, K.38, K.101, K.102, K.129, K.135).

Birkaç çoban bir araya geldiğinde sohbet eder, oyun oynar. Bu arada her bir çobanın sürüsü diğeriyle birlikte yayılmaya başlar. Buna karışık adı verilmektedir. Akşam dağa giderken karışık yapılır, sabahleyin ayrılır. Kışın bozulan bir tarlada birkaç sürü varsa da karışık yapılabilir. Akşam olduğunda her koyun kendi ağılına gider. Karışığın birkaç ay sürdürüldüğü de olur. Yaylak yerinde, göç esnasında farklı kişilere ait sürüler iç içe girse de akşam olduğunda ayrılır, her hayvan kendi çadırına gider. Birbirine karışmaz (K.28, K.37, K.95, K.122).

Deve, koyun, keçi gibi hayvanlar karnının doyacağı, yiyeceğin olduğu yere kaçar. Karnı doyan hayvanın sol tarafı (karın bu taraftadır) şişer. Dağınık halde yayılıyorsa toplanır. Yatmaya, geçirmeye başlar. Yaylımdan dönen hayvanın aç ya da tok olduğu hemen anlaşılır. Yaylımını almayan aç hayvanlar ot bulabilmek için yere bakar, sağa sola gider, yayılarak gelir. Koyunlar yaylımdan aç dönmüşse hayvan sahibi anlar ve çobana iyi gütmedin diye çıkışır. Karnı tam doymayan hayvanlar fazla süt vermediğinden sağıldıktan sonra da iyi yayılıp yayılmadığı anlaşılır. Yaylıma giden hayvanlar sabaha karşı yatırılırsa kaşınıp tüyünü gever. Sabaha karşı yayılıp çadıra geldiğinde yatırılması gerekir (K.2, K.3, K.36, K.101, K.103).

Koyun açık arazide yayıldıktan sonra geviş getirmeye başlar. Geviş getiren koyunun yatacağı anlaşılır. Geviş getirme sayısı yediği yiyeceğe göre değişir. Ot yemişse 45 geviş getirir, 50'ye varmaz, yutar. Çoban kepeneginin içinde uyur. Sürünün kalktığından, ürktüğünden haberdar olabilmek, hırsızlık, kurt saldırısı, başkasının ekili tarlasına girme gibi ortaya çıkabilecek tehlikeli bir durumu fark edebilmek için bağcak tutulur. Bağcak tutma keçiden ziyade koyunda olur. Bağcak 2-2,5 metre uzunluğunda iptir. Çoban bağcağın bir ucunu koyunlardan birinin boynuna, diğer ucundaki ilmeği sol koluna geçirir. Sağ el boşta kalır, tehlike anında silahı, değneği bu eliyle alır. Sol kolunu daha iyi kullananlar sağ koluna bağlarlar. Bağcağın hayvanın boynuna bağlanan kısmına, boynunu sıkıkmaması için bir ağaç parçası takılır. Bağcak bağlanacak koyunun (el koyunu, el davarı da denmektedir) alışkın, uslu, kuzulu olması gerekir. Genç koyunlar güçlü olduğundan kalktığında çobanı da sürükleyebileceğinden tercih edilmez, yaşlı koyunlardan seçilir. Bağcak koçu aynı zamanda öncü koçtur, sürünün başında gider, sürü başıdır. Her koyun bağcak tutturmaz; kaçar, çapalar, çobanı uyutmaz. Koyunlar ve çoban yattığında bağcak tutulan koyun kalktığında ya da kurt girmesi gibi tehlike anında hareket eder, meler, tırmık atar ve çobanı uyandırır. Çoban uyandığında bağcağı koyunun boynundan çıkarır. Bağcak koyunu zamanla alışıp kalkmayabileceğinden, başka koyunlara bağcak tutulur (K.1, K.8, K.12, K.28, K.34,

K.48, K.70, K.84, K.95, K.101, K.113, K.117, K.119, K.122, K.127, K.137, K.147, K.154).

Hayvanların bozulmamış tarlalara girip zarar vermesini önlemek için de bağcık tutulur. Bozulan tarlalarda hayvanlar yayılır, karnı doyduğunda uyumak ister. Çobanın da evi yakınlarda olmadığından koyunla birlikte uyurken bağcık tutar (K.21, K.22, K.34).

Gece vakti hayvanları otlatmaya giden çoban kepeneği içinde yatar. Kepenek soğuktan, yağmurdan korur, su ve soğuğu geçirmez. Suyun içinde kalmamak için kepeneğin altına çalı konur. Böylece su kepeneğin altından akar gider (K.3, K.8).

Kıyafetleri ıslanan çobanlar ateş yakarlar. Çadır içindeki ocağın başı kalabalık olacağından burada kurutmak mümkün olmaz. Ateş yakmaya fırsat bulunmazsa çoban üzerindeki ıslak kıyafetlerle yatar. Çadıra gelen çoban üzerini değiştirir, elbiselerini kurutur (K.3, K.12).

Hasadı Yapılan Tarlalarda Hayvanların Otlatılması

Hayvancılıkla uğraşanlar için çiftçilerin hasat zamanı da son derece önemlidir. Hasat edilen, diğer bir ifadeyle bozulan tarlalarda hayvanlarını beslerler. Çiftçiler tarlalarında yayılan, yatan hayvanların zibilini bırakmasından dolayı hayvancılıkla uğraşan bu kişilere zorluk çıkarmaz. Suni gübrenin olmadığı dönemde hayvanların tarlada yayılmasından, yatmasından memnun olurlardı. Hayvan zibili dökülen yer yedi sene gübre istemez, derlerdi. Tarlaların hepsi aynı anda bozulmaz, aynı ürünü ekenler bile farklı zamanda hasat yapabilir (K.42, K.60, K.115).

Çukurova’da tarlalardaki mısır, pamuk, fıstık, mısır, karpuz vs. hasadı yapıldığında yaylaya henüz çıkmayanlar ya da yazı da kışlakta geçirecek olanlar bu tarlalarda hayvanlarını otlatırlar. Yayladan dönen konargöçerler tarlaların hasadı tamamen bittikten sonra kış yurduna çekilmektedir. Hayvancılar için bozulan, hasadı yapılan tarlalar önemli yayılım yerleridir. Tarlalarda hayvanların yiyeceği bir şey kalmayınca Yörükler kışlak yurtlarına çekilmek zorunda kalır. Yurtta da ot olmayınca yem vermek zorunda kalırlar. Bu yüzden tarlalarda ne kadar uzun kalabilirlerse kendileri için kârlıdır (K.30, K.31, K.37, K.39, K.62, K.108).

Eylül, ekim aylarında hasat yapılmış başka bir ifadeyle bozulmuş tarlalara konargöçerler hayvanlarını sokarlar. Bazen tarla sahipleri bozulmuş tarlalarına bile hayvanları sokmak istemez. Bozulan tarlalara hayvanlar girmeden firezin yakılması da istenmeyen bir durumdur. Hayvan sahipleri, tarlanın sahibi içindeyse hayvanlarını

otlatmak için izin ister. Köy muhtarlığına belli bir ücret ödenerek köy hududu içindeki hasat edilen tarlalardan istifade edildiği de olurdu (K.1, K.36, K.37, K.38, K.108).

Sulamayla birlikte ikinci ürünlerin geç hasat olması, tarlaların boş kalmaması yazın Kilis tarafından gelen hayvancıların işini zorlaştırmıştır. Susuz yerleri tercih etmeye başlamışlar, sulu yerler güzün dönüşte kullanılmıştır.

Pamuk Hasadı: Susuz pamuk ağustosun sonlarında, sulu pamuk eylül, ekim, kasım aylarında toplanır. Güzün elle hasadı yapılan pamuk tarlalarında hayvanlar otlatılır. Hayvanlar pamuğun yaprağını, dalını, kozasını yer. Önceden Çukurova'nın hemen her yerinde pamuk ekilirdi. Yayla dönüşü pamuk hasadına göre ayarlanır, güzün hayvanlar pamuk tarlalarında yayılırdı. Pamuk tarlalarında hayvanların yatması için çubuklu yerler kesilerek temizlenirdi. Ekonomik durumu iyi olmayan ailelerde, fertlerin bir kısmı hayvanlarla uğraşırken diğerleri yevmiye karşılığı pamuk toplardı (K.2, K.28, K.100, K.117, K.121).

Günümüzde Çukurova'da pamuk ekimi eskiye göre oldukça azalmıştır. Ayrıca, pamuk hasadı makine ile yapılmaya başlanmıştır. Makine girmeden önce kükürt sıkılarak pamuğun yaprakları kurutulup dökülmektedir. Bu yüzden konargöçerler makine ile toplanan pamuk tarlalarına hayvanlarını sokamamaktadır (K.36, K.121).

Buğday Hasadı: Buğday eylül ayında ekilir. Mayıs ayının sonunda başlanarak haziran ayının ortalarına kadar hasat edilir. Hayvanlar firezini, biçerin alamadağı buğday başaklarını yer (K.6).

Mısır Hasadı: Vakit mısırı ağustos ayı sonunda, eylül ayı başında biçilir. Haziran ayında biçilen buğdayın yerine ekilen firez mısırı ise ekim ayı sonlarında, kasım ayı ortalarında biçilir. Mısır biçilir biçilmez hayvancılar hayvanlarını tarlaya sokar (K.6).

Fıstık Hasadı: Eylül ayının ortalarında başlar, aralık ayının başına kadar hasat devam eder. Fıstık makine ile toplanır. Daha sonra başakçılar ellerinde çuvalarla tarlada kalan fıstıkları toplar. Tarla sahibi, aynı zamanda hayvancılık da yapıyorsa fıstığın dalını evine taşır. Bazı tarla sahipleri fıstığın dalını dönüm hesabına göre satar. Hayvanlar daha kolay yesin diye balya yerine patozla saman hâline getirilen fıstık dalı satın alınır. Hayvancılık yapanlardan satın alanlar olur. Bu işlem bittikten sonra hayvanlar fıstık tarlalarına sokulur. Fıstık dalı balya yapılarak da depolanabilmektedir. Balya yapılırsa da elle toplama gibi olmaz, tarlada dal kalır. Makine sert dalları alır, yumuşak dallar tabanda kalır. Koyun girdiğinde bunları yer (K.6, K.36).

Karpuz Bozumu: Haziran ayının başlarında bozular. Yaylaya gitmeyenler hayvanlarını otlatır (K.6, K.37).

Turp Bozumu: Ocak ve şubat aylarında çoğu Kadirli ve çevresinde olan turp tarlalarında hasat yapılır. Bozulan tarlalardan turp dalı, turp takozu traktörle getirilip hayvanlara yedirilir (K.52, K.122).

Yem Verme

Kurak geçen yıllar, yağmurun yağmaması, poyraz esmesi, otlakiyelerin daralması gibi nedenlerle doğadaki ot, hayvanların beslenmesinde yeterli olmaz. Bu durumda hayvanlara yem verilmesi gerekir. Hayvanlara, özellikle kışlakta 11. aydan itibaren mart ayının sonlarına kadarki sürede aşağı yukarı dört ay yem verilir. Yavrusu olan damızlık hayvanlara daha uzun süre yem verilir. Yavrusu olmayanlar otla karnını az çok doyurmaya başladığında yem kesilir. Aksi hâlde yem masrafı artar. Yaylakta ot çok olduğundan, kuzular büyüdüğünden yem vermeye gerek duyulmaz. Yaylaya çıkmayanlar yazın da yem vermeye devam ederler. Yem vermek maliyeti artırdığından, hayvan sahipleri idareli vermek zorundadır. Hayvanların tıka basa yiyeceği kadar yem verilmez. Ayrıca yem fiyatları, özellikle arpa, her yıl zamlanmaktadır (K.11, K.31, K.32, K.34, K.40, K.45, K.62, K.64, K.73, K.74, K.76, K.122).

Yem olarak başta arpa, arpa ezmesi verilir. Bunun dışında portakal kabukları, limon kabukları, çığit (pamuk çekirdeği), çığit samanı, hışır (pamuğun kozası, dalı), mercimek samanı, buğday samanı verilir. Çığit ve mercimek samanının üstüne portakal çürüğü dökülür. Çığit koyunlara verilir, keçilere çok yaramaz (K.8, K.56, K.63, K.65, K.74, K.76, K.90).

Arpa, buğday, mısır (somağıyla birlikte çektirilir), çığit alınır; yem kırma makinesinde (zavar makinesi) çekilir. Yem çektirilmeden tüm olarak verildiğinde hayvanlar sindiremez, diri pisler. Yem makinesi traktöre takılarak çalıştırılır. Yaylada hayvanlara yem verilmediğinden yem makinesi yaylaya götürülmez (K.41, K.47).

Limon ve portakal kabukları, çürükleri Erzin ve Dört Yol'daki meyve suyu fabrikalarından satın alınarak traktörle getirilir. Mercimek samanı Şanlıurfa ve Gaziantep'ten kamyonlarla getirilir. Ak saman adını verdikleri buğday samanı Çukurova bölgesinden sağlanır. Hayvanlar mercimek samanını içine başka bir yem katılmadan yiyebilirken, ak samanı yiyemezler. Ak saman, arpa ile karıştırılarak verilir (K.8, K.41, K.56, K.63, K.122, K.143).

Kışın, hayvanlar hava alıp su içmesi için yaylıma çıkarılsa da ot çok fazla olmadığından karınlarını tam doyuramadan geri döner. Koyun ot olmadığına merada

dolaşıp durur, vakit geçirir. Sabah ve ikindi olmak üzere günde iki defa, yaylımdan dönen hayvanlara yem verilir. Yem verme işini genellikle kadınlar yapar. Kalınan yer düz ve yem tekneleri yakınsa el arabası kullanılır. Bu mümkün değilse çuvallar içerisine konan yem sırtta taşınarak yem teknelerine dökülür. Teknelere yem dökülürken hayvanlar yaklaştırılmaz. Aksi halde hayvanlar saldırır, yem dökmeye fırsat vermez (K.8, K.31, K.36, K.37, K.38, K.64, K.122).

Önceden hayvanlar daha çok doğal beslenirdi. Yem hem piyasada yoktu hem de yeme ihtiyaç duyulmuyordu. Her yer boş olduğundan hayvanlar rahatça yayılabiliyordu. Hayvanlar doğada bulup yedikleri besinle karınlarını doyurabildiklerinden yeme ihtiyaç kalmazdı (K.12, K.15, K.19, K.20, K.43, K.45, K.46).

Günümüzde otlak alanları daraldığından, hayvanlar doğadaki bitkilerle karınlarını yeterince doyuramadıklarından, hayvan sınırlı bir alanda her gün yayılmasıyla birlikte otu bitirdiğinden yem (besi yemi) eskiye göre daha çok tercih edilmektedir. Yem, römorklarla çadırların yakınlarına getirilmektedir. Göç zamanına kadar römorka ihtiyaç duyulmayacağından alınan yem yere indirilmez, römorkun üzerine naylon çadırlar çekilerek yağmurdan ve hayvanlardan korunur. Portakal kabuğu, çiğit türünden yemler teknelere yakın bir yere konur. Hayvanların girmesini engellemek için etrafı telle çevrilir. El arabası ile teknelerin içine dökülür. Yem verme işini daha çok kadınlar yapar. Erkekler de yardımcı olurlar (K.12, K.30, K.31, K.32, K.90).

Yem kullanımını artıran bir başka neden kuraklıktır. Yağmur zamanında yeterince yağmazsa ot çıkmaz, bitkilerin yaprakları az olur. Bu durumda hayvanlara verilen yemi çoğaltmak gerekir (K.31, K.32).

Soğuk ve yağışın çok olduğu kış aylarında hayvanlar yaylıma çıkarılamaz, ağılda yem yer. Bu durumda yem masrafı artar. 2012 yılında böyle olmuştur (K.74, K.76).

Kuzlacı olan, yeni kuzulayan hayvanların beslenmesine dikkat edilir. Kuzlacı hayvanların bırakmaması için yem verilir. Kuzulayan hayvanların da sütlerinin bol olması, yavrularını iyi besleyebilmesi için yem verilir. Yeterince beslenmeyen anaç hayvanlar ölebilmektedir (K.31, K.32, K.76).

Hayvanlarının yemesi için, kışlak yurtlarına yakın yerdeki köylülerden toprak ıcarlayıp kendi traktörü ve işçiliği ile gasıl ekenler vardır. Sütten kesilen kuzulara gasıl yedirilir (K.32, K.33, K.76).

Yem verilmeye başlanmadan önce, yaylımdan dönen hayvanların tamamı gelinceye kadar beklenir. Erken gelen hayvanlar su içer, çevrede dolaşır. Bu arada

yemliklere yem konulur. Geride kalan hayvanlar da dönünce, tamamı bir yere toplanır. Yemi, teknelere koyma işi bitirildiğinde “hazır” diye seslenilir. Hayvanlar aynı anda yem teknelerinin olduğu yere koşar. Buna dikkat edilmezse kimi hayvan çok yem yer, kimisi az yer. Doymayan hayvanlar olur (K.31, K.32).

Günümüzde kışlakta, sacdan ya da tahtadan yapılmış teknelerin, yemliklerin içinde hayvanlara sabah, akşam ve gece olmak üzere 3 öğün yem verilmektedir. Yazın yaylakta hayvanlara yem verilmediğinden yem tekneleri kışlakta ağırlık olarak bırakılır. Yem tekneleri hızarıcılardan hazır olarak satın alınır (K.15, K.31, K.64, K.65).

Koyun ve keçi sarı ve kara katranı çok sever, iştahla yer. Katran, katran ocaklarından kilo hesabıyla satın alınabildiği gibi yaylaya çıkıldığında çeşitli ağaçlardan da çıkarılabilmektedir. Kamalaktan sarı katran, ince katran; çamdan kara katran çıkarılır. Andız ve ardıç ağaçlarından katran çıkarılır. Katran çıkarılacak ağacın çırası kıyılarak bir tenekeye doldurulur. Tenekenin altına yalak eşilerek sahan oturtulur. Çıra dolu tenekenin altında ateş yakılır. Çıra ısındıkça tenekenin altına konan sahana katran akar. Çıkan katran su kabağının içinde saklanır. İçinde katran olan kabağa katran kabağı denir. Sedir ağacına yörede katran ağacı da denir. Ardıç ağacından yapılan sarı katran, kavrulmuş kepek tuzla karıştırılarak hayvanlara verilir (K.2, K.3, K.8, K.12, K.18, K.21, K.30, K.33, K.36, K.51, K.55, K.56, K.101, K.130).

Hayvanlara Tuz Verilmesi

Hayvanlara vermek için iri tuz satın alınır, tuz taşına sürtülerek inceltir. Koyunlara yazın yaylada haftada bir, en geç 15 günde bir tuz verilir. Koyunlar, tuz yemezse zapt olmaz, eve atılır, çığırışır, beğenir, meleşir. Hayvanlara tuz vermek için 15-20 tane yassı taş ayarlanır, buraya tuzlak adı verilir. Düz kayalık yerler kullanılır. Heybenin içine tuz doldurulur, dolana dolana taşların üzerine bu tuz ekilir. Tuzluk yapılan yer yayladan göçünceye kadar kullanılır. Sürülerdeki olası hastalığın birbirine bulaşmaması için her sürü kendi yerinde tuz yer. Tuz yeme zamanı gelen davar sürü hâlinde bağıra bağıra tuz yemek için taşların konulduğu yere gelir. Yaylaya gitmeyip Çukurova’da kalan hayvanlar çok fazla tuz yemek istemez. Tuz yedirilen hayvanlara iki-üç sefer su verilmesi gerekir. Bu yapılmazsa hayvanın akciğeri hastalanır (K.3, K.8, K.9, K.12, K.25, K.40, K.41, K.77, K.101, K.117, K.129, K.135). Koça tuz çok az verilir. Fazla tuzun damızlık kudretini azalttığına, hatta dölü bozduğuna inanılır. Koç katımından sonra da koyunlara 15-20 gün dölü bozar diye tuz verilmez (Eröz, 1991, s. 134, 135).

Devenin tuzu, tuzlama şekli ayrı olur. Develere deve tuzu denen topak tuz, iri tuz verilir. Deve çiğneyerek tuzu ezer. Davar gibi sık tuz yemez, ayda bir yer. Deveyi tuzlamak için çul yazılır. Tuzu gören develer gelir yer. Deve tuzu yedikten sonra 12-13 kova su içer (K.12, K.25, K.28, K.55, K.123).

Hayvanların Su İçmesi

Yağmur yağdığında derelerde su olur, hayvanlar su ihtiyaçlarını bu derelerden karşılar. Bazı konalgalarda, yaylalarda akarsu ya da su birikintisi olmaz. Çok eski zamanlardan kalma kuyular olur. Kuyuların başında taştan oyma ya da suya dayanıklı ardıç ağacından tekneler olur. Her evde 2 tane hamur leğeni, bakır leğen olur. Komşulardan da alınan leğenler kuyunun yanına götürülür. Helkelerle kuyudan çekilen su eğer varsa kuyu kenarlarındaki teknelere doldurulur. Tekne yoksa ya da azsa naylon leğenlerle hayvanları sularlar (K.11, K.12, K.19, K.116). Çeşme olan yerlerde plastik leğenlerle hayvanlara su içirilir. Göç esnasında dere, göl gibi su kaynağı yoksa su tankerinin kenarlarına plastik leğen konularak hayvanların su içmesi sağlanır (K.55, K.101, K.102).

Yaylalarda çeşmelerden, kuyulardan, kar suyundan hayvanlar sulanır. Çeşmelerin önünde ağaçtan oyularak yapılmış 10-15 tekne olur. Bu tekneleri herkes kullanabilir. Yayladaki kuyulardan biri kurduğunda diğer kuyu kullanılmaya başlanır. Kuyuların suyu birbirini tutmaz, hayvana kokar. Hayvanın içtiği teknenin içine çöp ile katran damlatıldığında hayvan yermeden, suyu içer. Katran damlatıldığında suyun rengi yemyeşil olur. Hayvan yeterince su bulup içemezse bit düşer. Koyunlar katranlı suyu çok içer, kokusuna hemen gelirler (K.3, K.19, K.30, K.33, K.55, K.101).

Günümüzde kışlaklarda kurulu çadırların yanına su, traktörlerin çektiği tankerlerle yakınlardaki yerleşim yerlerinden taşınmaktadır. Yurt için kira ödedikleri muhtarlık kendilerine su alabilecekleri bir yer göstermektedir. Konargöçerliği sürdüren hemen herkesin traktörü vardır. Traktörü olmayanlara yeri kiraladıkları muhtarlık yine aynı şekilde su getirmektedir. Tankerin yanında sacdan yapılmış su tekneleri olur. Tekne sayısı hayvanların sayısına göredir. Kışın hayvanlar çok fazla su içmediklerinden bir ya da iki tekne bu iş için yeterli olur. Yazın teknelerin sayısı artırılır. Hortumla tankerdeki su teknelere doldurulur. Yaylımdan dönen, yem yiyen hayvanlar bu teknedeki su içerler (K.11, K.18, K.31, K.32, K.33, K.56, K.64, K.73).

Yaylak yerlerinde su sıkıntısı yaşanabilir, susuz yaylalar olur. Bu durumda havuz yapılarak içine kar suyu biriktirilir. O su ile idare edilir. İçecek su temin etmek için tencin, teknenin içine kar kesilip doldurulur, üstüne bir şey düşmesin diye bez

örtülür, güneş vurduğunda kar erirdi. Düz bir kayanın, say taşının kenarları çamurla çevrilerek havuz yapılır. Akıntısına göre alt tarafından oluk bırakılır, eriyen su kabın içerisine akar. Kar azalınca deliklerden, kuyulardan bir kişi iple sallandırılarak kar çıkarılır. Karın çabuk erimemesi için üzerine ağaç dalı, kefen dikenini bastırılır. Suyu az olan yere başka obalar gelmez. Kar suyunu genellikle insanlar içer. Hayvanlara göllenen yağmur suyu içirilir (K.17, K.29, K.36, K.40, K.41, K.89, K.101, K.115).

Tekneye önceleri hatıl denmekteydi. Hayvanlara yem vermede kullanılan tahta tekneler akacağı için su vermek için de kullanılmaz. Ağaç gövdesinin balta ile oyulmasıyla yapılan tekneler su teknesi olarak kullanılabilir. Böyle tekneler yaylalarda çeşme, pınar başlarında olur. Tekneler yan yana konarak birbirine akması sağlanır. Su boşa akmamış olur, hayvanlar daha rahat su içer. Çadırın yanında bulunan teknelere tavukların pislememesi için tekneler işi bittikten sonra ters çevrilir (K.2, K.18, K.38, K.76).

Suyun az olduğu yerlerde pınar başlarına hayvanların su içebilmesi için yalak yapılır. Yalak, tekne yapmanın mümkün olmadığı ağaçsız yerlerde yapılmaktadır. Yalaklar arasına iz bırakılarak birbirine su gitmesi sağlanır. Pınardan çıkan su bir yalağı doldurur, izden geçerek diğer yalakları doldurur (K.2, K.41, K.101).

Develerin Beslenmesi

Deveye bakmak, onu gütmek koyun ve keçiye göre daha zordur. Develerin başında bir kişinin olması gerekir. Develerle koyunlar ayrı güdülür. Çocuklar yetişkinlerin yanında gider ama tek başlarına güdemez. Deve kafasını kaldırdı mı tepeler gider. Bahçelere, tarlalara zarar verir. Giderken dallı, meyveli bir ağaç gördüğünde dudağıyla sıyrır, yer. Hiçbir şey bırakmaz. Bu yüzden devenin gözünü korkutacak dirayetli, güçlü, yetişkin adam olması gerekir. Bu kişi ağaçtan tarafa geçerek devenin yaklaşmasını engeller. Yerleşikler zarar verdiği için deveyi sevmezler, bahçelerine Yörükleri yaklaştırmak istemezlerdi (K.8, K.10, K.12, K.47, K.70, K.107, K.122).

Deve koyun gibi ikinci vakti yaylımdan döner. Rastgele bir yere yatmaz. Her gün yattığı çökeği olur. Devenin yattığı yere deve çökeği denir. Kış yaz dışarıda, açık havada yatar. Deve kül dökülen yerde yatmayı çok sever. “Çökeğine, ök ök” dendiğinde doğru oraya gider, ıhar. Dizinden kösteklenir (K.40, K.47, K.95, K.117, K.121, K.123, K.139, K.140).

Devenin diken dışında en sevdiği gıda “top” dur. Top; un, kepek ve az miktarda tuz karışımının, su ilavesiyle yuvarlak bir şekil almasıdır. Ağırlığı 1-2 kg olur. Bundan

deveye 3 öğün birer tane verilir (Eren, 1979, s. 8658). Deve kışın yaylıma gitmeyip evde bağlı kalırsa çok zayıflamaması için top verilir. Yoğrulan hamurla, arpa unu bir leğenin içinde karıştırılır. Devenin ağzına göre büyüklükte top, sıkma yapılır. Yolda giderken, özellikle de kışın zemheride kızgın olduğu dönemde zayıf düşmesin diye deveye verirlirdi. Top, deveye neşe verir, her mevsim verilebilir. Topun içerisine kırmızı toz biber de dökülürdü. Biber sıcak tutardı. Kahramanmaraş'tan yeşilbiber alınır kurutulur, kışın develere verilen topun içerisine konulurdu (K.2, K.15, K.19, K.30, K.36, K.46, K.59, K.84, K.102, K.117, K.123).

Devenin, bilhassa kış ayları içerisinde, yılda bir ay burçak yemesi şarttır. Bu besin, baharda devenin tüyünü değiştirebilmesi için gereklidir (Dulkadir, 1997, s. 113). Kışın kızgın develere, iki tane sabah, iki tane öğlen, iki tane akşam olmak üzere 6 tane küşne topu (burçak topu) verilir. Bunları yiyen kızgın develer açlığını hiç bilmez, başka bir şey yemek istemez. Kışın mutlaka burçak bulunması gerekir. Burçak bulmak için çevre yerlere gidilir, uzun aramalar içerisine girilir (K.9, K.59, K.123).

Deve çok aç kalmazsa eğilip yayılmaz. Deve, kesme ağaçlarını sever. Çalılık yerde yayılır. Deve diken yiyerek beslenir. Devenin yemediği diken olmaz. Yerken ağzına hiç batmaz. Bunu ifade etmek için “Devenin ağzına su batar, diken batmaz.” sözü söylenir. Azgan, karaçalı, sıyrma dikenini gibi her türden dikenini, çalıyı yer (K.9, K.15, K.19, K.46, K.101, K.102, K.107, K.130). Bu bakımdan Yörükler “Devenin yemediği diken başını ağrıtır.” derler (Eren, 1979, s. 8658).

Devenin yavrusu sütle beslenir. Yeni doğduğunda ayağa kalkamaz, annesini ememezdi. Bu yüzden devenin köşğine kundak yapılır, elde emzirilir (K.12, K.79).

Develere su ve tuz tenç adı verilen büyük kaplarda, leğenlerde verilir. Tençe vurulup ses çıkarıldığında, “öyk hoy” diye seslenildiğinde develer su içmeye, tuz yemeye gelirler. Deve, çok sık su içmez (K.19, K.25). Deve su içerken suyuna muhakkak kepek, arpa unu (çorak) ile az miktarda tuz karıştırmak gerekir. Aksi takdirde deve ya suyu içmez ya da çok az içer (Eren, 1979, s. 8658). Deveye yorgun iken su verilmez, yoksa hastalanır (Eröz, 1991, s. 154).

Köpeklerin Beslenmesi

Oturak yurdu da denilen yaylak ve kışlaklarda köpeklerin yemeğini dökmek için yalak eşilir. Kaç köpek varsa o kadar yalak eşilir. Köpek bir iki sefer içinde yal yediğinde yalağın içi taş gibi donar. Yal yapılırken su kaynatılır. İçine arpa unu, un, kepek hangisi varsa atılır. Karıştırıldığında koyulaşır. İçine tuz da atılır. Tuz atılmazsa it yalın tadını alamaz. Tuz atmayı unutan kişiye it “Evde kül de mi yoktu? Bir parça kül

atsan” demiş. Kışın sıcak tutması için yalın içine kırmızıbiber de atılır. Yal günlük yapılır, köpeklerle sabah akşam verilir. Pişirmek için ayrı kabı olur. Yapılan yal, yalağın içine ala sıcak dökülür. Çoban para ile tutulmuşsa köpekleri kendine alıştırmak için yallama işini kendisi yapar (K.2, K.8, K.12, K.21, K.37, K.44, K.46, K.101, K.116, K.122, K.136).

Köpeklerin yalla beslenmesinin nedeni başka bir yiyeceğe alışmasını önlemektedir. Köpekler canlı hayvanlara zarar vermemesi için genellikle çiğ etle beslenmez, leş yedirilmez. Pişmiş et verilebilir. Yine süte, peynire yaklaşmaması için süt ürünleri de verilmez. Evdeki tavuğu, koyun ya da keçiyi yiyen köpekler silahla vurularak öldürülür. Bu işi cins olmayan köpekler yapar (K.2, K.59, K.70, K.101, K.134).

Hayvanların Korunması

Konargöçerler hayvanlara büyük önem verirler. Yabancı birinin hayvanlarına vurmasını, kızmasını kendilerine yapılmış bir hareket olarak görürler (K.17).

Sürüdeki hayvanların eksik olup olmadığını anlamak için zaman zaman sayım yapılır. Sayı eksik çıktığında çobandan bir açıklama yapması beklenir. 1-2 eksik varsa davar toplu geçtiğinden yanlış sayılmış olabilir. Eksik fazla ise sürü bir yerde bölünmüş demektir. Hayvan sahibi 600 davarın içinde eksik hayvanın hangisi olduğunu hemen anlar. Süredeki eksik hayvanlar çevrede aranarak bulunmaya çalışır. Kartallar leş yediğinden havada kartal olup olmadığına bakılır. Kartal varsa döndüğü yere gidilip bakılır. Genelde yaylada görülen kartalın döndüğü yere bakılarak koyunu canavar aldığı anlaşılabılır. Ölen hayvanın ne sebepten öldüğü merak edilir, araştırılır. Kaybolan hayvanın derisi, kemiği, ölüsü bulunduğunda aramaktan vazgeçilir. Köpekler bunların bulunmasında yardımcı olur (K.12, K.59, K.75, K.113, K.127, K.130, K.153, K.154).

Yaylaklarda, kışlaklarda ve göç yollarında hayvan hırsızlığı çok olur. Bu yüzden çadır boş bırakılmaz, hayvanların yanında mutlaka birisi olur. Geceleri hırsız tehlikesine karşı nöbet tutulur, sıra ile uyunur. Hırsızlığa gelenler genellikle tek gelmez, 5-6 kişi gelir. Koyunun çanını keserler. Birisi köpekler havlamasın diye onları ekmekler. Hırsızlık yapacakları günün birkaç gün öncesinden köpekleri zehirleyip, silahla vurup öldürdükleri olur. Konargöçerler arasında bir gecede 70-80 koyun çaldıranlar olmuştur. “Hırsızın vicdanı olmaz.”, çobanın dikkatli olması gerekir. Çobanın uykusu hafif olur. İyi bir çoban uyusa da kulağı köpeklerin, çanların sesinde olur. Uyanık kalınırsa köpeğin havlamasından hırsız geldiğini anlayabilir (K.8, K.31, K.40, K.46, K.59, K.73, K.75).

Sürüdeki koyun ve keçilere, atlara, eşeklere kurt, ayı gibi vahşi hayvanlar zarar verebilir. Kurt daha çok yaylada olur. Bazı yaylalarda kurt çok olur. Genelde akşam karanlığında ortaya çıkan, aç olduğunda gündüz de görülebilen; canavar, böcü gibi adlar verilen kurt çoban, çoban köpeği olmazsa kuzuları götürür. Akşam karanlığında gözü gündüz gibi görür. Kurt garezci bir hayvandır. Sürüye girdiğinde hayvanlardan birini yiyip gitmez, gırtlığını sıkır sıkır atar, tamamını öldürmek için çabalar. Hayvanın ensesini ağzına alır, gırtlığına dişini geçirir. Gırtlığı delinen hayvanın iyileşmesi mümkün olmaz. Kurt fırsat bulursa öldürdüklerinden birisinin yarısını yer, yarısını da eniklerine götürür. Koyunu sırtından ısırp götürdüğü de olur. Bir kurt tek başına 99 koyunu telef eder, derler. 99. koyunu telef ettiğinde yalanamadığından dişine kan donar, 100. koyunu öldüremez. 99. koyundan sonra su bulup ağzını yıkarsa öldürmeye devam edebilir. Çevredekiler bahsederken “Falanın koyununu böcü almış” derler (K.12, K.19, K.20, K.31, K.34, K.39, K.46, K.47, K.48, K.66, K.68, K.77, K.95, K.135).

Kurtlar güzün 9. aydan sonra sürü hâlinde gelmeye başlar. Çiftleşme zamanı, enikleme zamanında daha saldırgan olur. Yavrularını alıştırdıkları, ayağa uydurdukları dönemde çok tehlikeli olurlar. Koyunu, eniklerinin önüne atıp parçalatır. Yaylaya ilk çıkıldığında 15-20 gün aç olurlar, 3-4 tanesi birlikte gelir. Sonraki günlerde dağınık gezerler ve fazla saldırmazlar. Çok aç kaldıklarında insanlara da saldırırlar (K.48, K.130, K.135).

Kurdu sürüye yaklaştırmamak için çobanın uyumaması, dikkatli olması gerekir. Sürünün yanından çoban köpekleri uzaklaştırılmaz. Köpek sürüye kurt yaklaştırmaz. Köpek olmadığında, çobanın işi zorlaşır. Çoban elindeki silahla kurtları öldürmeye, uzaklaştırmaya çalışır. Çoban yaylada gece vakti hayvanlarla dağda kalmışsa kurtların yaklaşmaması için ateş yakar. Elindeki feneri tutar. Sürü dağınık olduğunda kurt bir köşeden gelir koyunun birini alır götürür. Kurt kurnaz bir hayvan olduğundan özellikle gece karanlığında silahla vurmak neredeyse imkânsızdır. Kayaların arkasına saklandığında bulunamaz. Saklanmayı, gizlenmeyi çok iyi becerir. Çobanlar kurdu uzaklaştırmak için göremeseler de silah sıkır. Kurt silah sesinden ürküp kaçabilir (K.3, K.19, K.20, K.31, K.46, K.47, K.48, K.55, K.95).

Karın üzerinde ip süründüğünde kurt yaklaşmaz, insana saldırmaz. Yine kurdu yaklaştırmamak için bir yerden bir yere ip gerilir. Koyunlar ipe çevrilerek çember içine alınır (K.59, K.68, K.95). Kurda tuzak kurulur. Ayağının birinden yakalandığında kurtulmak için ayağını yer, üç ayakla gezmeye başlar (K.113). Yaylada kurt avına gidilir, kayaların deliğinde canavar adı verilen kurdu bulup öldürürler (K.20, K.48).

Koyunlar kurdun kokusunu aldığında, gördüğünde aklını yitirir, sağa sola koşmaya başlar. Çobanın kurttan korkan koyunları toplaması, kontrol altında tutması çok zordur. Sürü bölündüğünde kurt daha kolay zarar verir. Sürüye kurt girdikten sonra hayvanlar 1-2 ay korkuyu üzerinden atamazlar, ürkerler (K.2, K.48, K.68, K.95, K.122, K.127).

Tavuklara tilki, çakal gelmemesi için, hırsızların yaylaşmaması için ağaçtan ya da taşlardan korkuluk yapılır. Tilki ve çakal kışlakta da görülür. Yörükler korkuluğa hoyuk demektedir. Çadırın çevresinde yüksek bir yere yassı taşlar üst üste dizilmek suretiyle hoyuk yapılır. Ağaca ceket giydirilerek de yapılabilir. Yel estikçe ağaç sallanır, tilki korkar ve yaklaşmaz (K.2, K.59, K.75, K.76, K.117, K.119, K.121, K.135).

Ayı da kurt gibi gündüz ortalıkta görülmez akşam ortaya çıkar. Ateşe yaklaşmadığından, gece hayvanların başında olan çobanlar akşam karanlığında ateş yakar. Ayıya silah sıkıldığında ilk atışta öldürmek gerekir. Yaralandığında insana saldırır. İki kişi olunması, otomatik tüfekle ateş edilmesi gerekir. Ayı, sürüdeki hayvanların tamamına zarar vermez en iyisinden birini tutar, boğup öldürür. Öldürdüğü hayvanı alır, bir yere gömer. Bir hafta sonra öldürdüğü hayvan koktuktan sonra yer. Hayvanın daha çok kuyruğu ile ciğerini yer. Eşine dostuna ikram etmeyen, saklayan kişiler için “Ayı gibi kokutup yiyor.” derler (K.12, K.31, K.39, K.46, K.48, K.55, K.77).

2.6.3. Hayvan İşaretleri ve Süslemeleri

En ve Damgalar

Hayvanların kime ait olduğunu belli etmek, başkalarının hayvanlarıyla karışmasını önlemek için yavru iken kulağına yapılan işaretlere en adı verilmektedir. Her sürünün kendine özgü bir eni olur ve sürü sahipleri sadece kendi hayvanlarını değil başkasına ait olan hayvanları bu enlerden tanır. Göç esnasında, gece vakti hayvanların birkaçı başka bir sürüye karışabilir. El lambası ile enine bakılarak ayırt edilir. Koyun ya da keçinin kulakları değişik şekillerde kesilir. Kimi hayvanın sağ kulağına kimi sol kulağına, kimisi her iki kulağına en yapar. Kimi kulağın ucundan keser. Kimi dilerek üçgen şekil verir, gez yapar. Kimisi kulağının önünden, kimisi arkasından alır. Bazı hayvanların kulakları hafifçe yirilir, gez yapılır. Bazı hayvanların kulağının üstüne yanık atılır. Bazıları, hayvanlarının kulağına ucunda kirmen gibi şekiller olan kızgın demir basar, demirin basıldığı yerden kıl ya da yün çıkmaz. Bazıları kulaklardan birinin

iki yerine en yapar. Bazıları kulağını deler (K.2, K.11, K.19, K.20, K.21, K.28, K.30, K.34, K.36, K.41, K.55, K.64, K.70, K.73, K.76, K.87, K.101, K.102, K.115, K.129, K.136, K.143, K.157).

Hayvanın kimin olduğunu bilebilmek için, kırkım yapıldıktan sonra beline, kuyruğunun üst tarafına, taş boya, yanık boya, aşı boyası vurulur. Buna bellik ya da damga denir. Hayvanın kime ait olduğu daha çok belliğinden anlaşılır. Bellik uygulaması günümüzdeki konargöçerler tarafından sürdürülmektedir. Damga için yanık boya satın alınır. Yanık boya, siyah renkli ve pul puldur. Kaynak su ile karıştırılır. İçine renginin hemen çıkmaması için tuz atılır. Yanık boyanın rengi aynı olduğundan ayırım daha çok damganın nerede ya da nerelerde olduğuna bakılarak yapılabilir. Aşı boyası toprak kazılarak çıkarılır. Bazıları tek damga, bazıları iki damga yapar. Bazı ailelerin hayvanın boynuzuna kırmızı yağlı boya ile işaret koydukları görülmüştür (K.11, K.28, K.30, K.37, K.46, K.56, K.70, K.73, K.87, K.101, K.115).

En, damga olmasa da herkes kendine ait olan hayvanı tanır, bilir. Hayvanların sesinden kendilerinin olup olmadığını anlayanlar vardır. Sürüdeki hayvanlar zamanla kendi yataklarına alışır, yaylımdan döndüğünde diğer sürüden ayrılıp ağıklarını bulurlar. Yeni doğan kuzu ve oğlaklar başka sürüye karışabilir. Hayvanın kime ait olduğu konusunda anlaşmazlık, karışıklık çıktığı durumlarda taraflar birbirlerini ikna edebilmek için ene, damgaya bakarlar. Damga ene göre hayvanları ayırmada daha fazla kolaylık sağlar. Ende hayvana yaklaşıp kulağına bakmak gerekir. Damga ise uzaktan görülebilir, hayvanın kime ait olduğu yanına gidilmeden anlaşılabilir (K.31, K.32, K.37, K.77, K.129, K.136).

Günümüzde hayvancılıkla uğraşan kişilerin, besledikleri hayvan sayısı azaldığından sahiplerini belli edecek işaretlemelere çok fazla ihtiyaç duyulmamaktadır. Hayvanların her iki kulağında, hangi ile ait olduğunu, numarasını gösteren veteriner tarafından takılan küpelerin olması ene olan gereksinimi ortadan kaldırmıştır. Belli bir seriyi takip eden numaralar aracılığıyla hayvanların kime ait olduğu kolaylıkla anlaşılabilir. Küpe kolaylıkla çıkarılabileceği için en yapmanın damga vurmanın gerekli olduğunu düşünenler çoktur (K.19, K.31, K.32, K.56, K.87, K.110, K.115).

Koyun ve Keçi Çanları

Çan sesi hayvanları bir arada tutar. Davarlar birbirini bırakmaz, o sestən uzaklaşmaz. Çanın sesine göre uzaktaki hayvanın ne durumda olduğu bilinir. Hızlı çalıyorsa hayvan kaçıyor demektir. Hırsız, canavar tehlikesi olabilir. Yavaş yavaş ses geliyorsa yayıldığı ya da geviş getirdiği anlaşılır. Çan öttüğünde hayvanların yeri tespit

edilebilir. Çanlar, çobanın işini yapmasında kolaylık sağlar. Çan ötmediğinde koyunun yattığı ya da kaybolduğu anlaşılır (K.1, K.11, K.12, K.37, K.66, K.101, K.102). Çan sesleri uyumunu yitirdiğinde sürünün tehlike içinde olduğu anlaşılır (Kölemen, 1996, s. 55).

Çanlar şehre gidilerek alınabildiği gibi çadırların olduğu yere çan satmaya gelenlerden satın alındığı olurdu. Çan alınırken sesine bakılırdı. Üretildiği yere göre Denizli çanı, Konya çanı, Bor çanı gibi çeşitli adlarda çanlar olurdu. Koyun ve keçi çanlarının dilleri genellikle boynuzdan olur. Dili boynuz olan çan, demir olana göre daha güzel ses verir (K.2, K.16, K.37, K.47, K.66, K.139, K.140).

Sürü içinde belli özellikler taşıyan hayvanlara çan takılır. Her hayvana, rastgele çan takılmaz. Çan takılan hayvanlar sürünün önünde giden, başı çeken, sağa sola kaçmayan, sürüyü yönlendiren, güçlü, canlı, çenesi kuvvetli hayvanlardan seçilir. Gösterişli besili olduğundan kısır koyun ve koçlara çan takılır. Çünkü hırsız geldiğinde gözüne ilk çarpan gösterişli hayvanlardır. Koyunun tor, yuva, yiye olanına çan takılır. Yiye hayvanlar sürüden bölünerek hemen ekine girer, zarar verir. Çok kaçana, kaçak yayılanına, hırsızlık yapana tor koyun denir. Sürüden geride kalan, sürüye uymayan, tembellik yapan hayvanlara yuva denmektedir. Bu tür hayvanlara küçük tıkırdak çan takılır. Tıkırdığın sesi takip edilerek kaybolan hayvan aranır. Çoban tıkırdığı duymazsa hayvanın yine ekine girdiğini anlar ve çan sesini takip ederek hayvanı bulur (K.1, K.2, K.11, K.28, K.30, K.37, K.42, K.59, K.84, K.101, K.102, K.129, 134, K.135).

Herkesin kulağı kendi çanlarına aşınadır. Hayvan sahipleri başkalarının hayvanlarındaki çanın sesinden kendi hayvanlarının çan sesini rahatlıkla ayırabilir. Uzaktan gelen sürünün kime ait olduğu çan sesinden anlaşılabilir (K.1, K.47, K.101, K.102).

Keçiye takılan çan koyun çanına göre daha büyük olur. Çünkü keçi dal yer, koyun ot yer. Büyük çan koyunun yerden ot yemesini engeller, çenesine çok fazla vurur, zarar verir. Ayrıca koyun keçiye göre daha zayıftır. Keçinin çanı daha büyük olduğundan sesi daha tok çıkar (K.8, K.25, K.37, K.66, K.134).

Şehir içinde hayvan besleyen, mahalle içinde hayvan otlatan kişiler, zaman zaman gece de çıktıklarından çevredekileri rahatsız etmemek için hayvanlarına çan takmazlar. Yasak yerlerden geçilirken, sıkışıp ekili tarlaya girilmek zorunda kalındığında çanlar ötmesin diye içine ot basılır. Tehlikeli yer geçildiğinde açılır (K.28, K.37, K.101, K.102). Koyun ve keçilere takılan çanlar büyüklüklerine göre çeşitli adlar alır:

Halep çanı: Kındırgıdan büyük, takadan küçük çandır. Arap çanı da denir (K.1, K.18).

Taka: Kındırgıdan daha büyüktür, topak olur. Bor takası, Bor çanı vardır. Niğde'nin Bor ilçesinden getirilirdi. Dili tektir (K.2, K.18, K.28, K.37, K.43, K.102).

Kıkırdak: Kıldırğı, kındırğı, dıngırdak da denir. Büyüğü ve küçüğü vardır. Yassı ve iki dilli olur (K.1, K.18, K.43, K.66, K.101, K.102).

Topak çan: Koyunlara takılan büyük çanlara topak denir. Topak baş çandır, langır langır ses çıkararak gider (K.1).

Deve çanları ve Süslemeleri

Develere çeşitli çan asılmasına develerin çanlanması adı verilir (Artun, 2008b, s. 48). Develere takılan çanlar katarın geldiğini, göçün yaklaştığını çevredekilere duyurur. Deve çanları zangırdar, lömbür lömbür öter ve sesi çok uzaklardan duyulur. Çan sesini duyan kişiler filanın göçü gidiyor, diye bakarlardı. Çan gücün, gösterişin çevreye duyurulması, dikkatin çekilmesi içindir. Deve çanları genellikle süs amaçlı takılır. Çanların çok olması deve sahibinin zenginliğine işaret eder (K.8, K.9, K.40, K.43, K.95, K.101, K.123, K.127).

Devenin süslerine keydirme denir. Develere keydirme düzülür, keydirme keydirilir. Kuyruğunun keydirmeleri olur. Katardaki en süslü deve en başta bulunan ön devesidir. En önde bulunan besereğin keydirmeleri kırmızı olur. Arkadaki develerin keydirmeleri daha farklı olur. Göç zamanı deve duvaklı gelin gibi süslenir. 12 devesi olanlar, isteğine göre 5-6'sını süsler. Genellikle yoz deve süslenmez, tülü deve süslenir (K.10, K.33, K.39, K.40, K.43, K.45, K.46, K.78, K.86, K.96, K.97, K.101, K.153).

Katarda asker kaçağı varsa karakolun yanından geçilirken ya da yol parası vermemek için de sessizce gidilmesi gerekir. Böyle yerlerde develere çan takmazlar. Çan takılıysa ses çıkarmasın diye içine bez basılır. Devenin ayağı yumuşak olduğundan hiç ses çıkarmadan gidebilir (K.43).

Devenin boncuklu yuları, dizgini olur. Sarkan taşlı süslemelere dilgöz de denmektedir. Yularda toka, tokenin uçlarında nazarı önleyen çaltılardan olur. Üç bir duluğunda, üç diğer duluğunda olmak üzere altı tane tokası olur. Yüzündeki süslemelerden dolayı devenin sadece gözleri görülür. Keydirmelerin üzerinde nazarı önlediğine inanılan deve boncukları dizilidir (K.19, K.40, K.47, K.51, K.78, K.81, K.86, K.97, K.125, K.126, K.139, K.140, K.155).

Devenin boynuna koza yapılır. Koza çeşitli renklerde iplerden yapılır. Saçaklı yapılır. Devenin yanağında ayna da olur. Ayna güneşte parlar ve uzaklardan görülebilir (K.9, K.43, K.45, K.154, K.155).

Başlıca deve çanları şunlardır:

Deve çanları iç içe, kat kat olur. Kat sayısı 3, 5, 7 gibi tek sayılardan oluşur (K.101).

Dündar: Katarın en önünde giden besereğe takılır. Devenin omzundan asılır, yürüdükçe ön kolunu dündara vurarak ses çıkarır. Besereğe takılmayıp katarın ortasındaki ya da arkasındaki mayaya takıldığı da olur. Dünder büyüktür (K.36, K.40).

Baş çanı: Devenin başına takılan çanlardır. Sarıkeçililer bu çana “Dulug çan” derler. Diğer boylarda surat zili, avurt zili, soğat zili gibi adlar da verilir. Genellikle mayalara takılır. Deve geniş getirirken bile ses verir (Eren, 1979, s. 8596).

Duluk çanı: Yüz çanı da denen bu çan devenin yanaklarında olur. Zil büyüklüğündeki bu çanlar boncuklu yulara takılır. Kulaklarının altına gelir (K.9, K.19, K.33, K.36, K.43, K.81, K.117).

Hatap çanı: Havudun önüne asılan büyük çandır. Honamlı ve Sarıkeçililer “dunder” derler (Eröz, 1991, s. 157).

Yanlama çanı: Göçlerde karın altına asılan, güçlü ses çıkaran, göçe haşmet veren büyük çandır. Katardaki birinci ve ikinci develerin her birinin iki tarafında olur. Yan çanları çok uzaktan duyulabilir (K.43, K.78).

Devenin karnının altına, şişe büyüklüğünde olan “karın altı çanı” da takılır (K.19, K.33, K.45, K.113).

Kara çan: Karnına iki taraflı takılır. Büyük olur (K.36).

Yular çanı: Deve serbest bırakıldığında yularının ipi çıkarılır. Nereye gittiğini bulabilmek için yularına çan takılır (K.101).

2.6.4. Hayvan Hastalıkları ve Tedavisi

“Anadolu halkının, veteriner olmadığı ya da veterinerlere ulaşamadığı zamanlarda ya da veterinerlere gitmek istemediklerinde hayvanlarını hastalıktan korumak veya hayvanlarını tedavi etmek için başvurdukları uygulama ve pratiklerin tümüne halk veterinerliği (baytarlık) denir.” (Bilir F.S. & Bilir A.F., 2007, s. 129).

Konargöçerliği yaşayanlar arasında hayvan hastalıkları konusunda bilgili, baytar denilen kişiler olurdu. Bu kişiler hayvana baktıklarında hangi hastalığa yakalandığını,

hangi hastalıkları geçirdiğini bilirlerdi. Bunun yanında hayvancılık yapan herkesin hayvan hastalıkları konusunda az çok bilgisi vardı (K.2, K.9, K.70).

Önceleri veteriner ve ilaç bilinmediğinden, yaygın olmadığından hayvan ölümü çok olurdu. Yaylaya çıkıldığında çok sayıda hayvan ölür, günde 2-5 tane öldüğü olurdu. Yaylada kalınan sürede 18-20 tanesi ölürdü. Kışlakta kalındığı sürede yağışın olmadığı kurak geçen aylarda hayvan ölümleri artardı. Sürünün yarısını hatta tamamını hastalıktan dolayı kaybedenler olurdu. Bu şekildeki toplu hayvan ölümleri “kıran girmesi” olarak adlandırılır. Çoğu hastalık bilinmiyordu, ilacı da yoktu. Günümüzde eskiye oranla hayvan ölümü azalmıştır. Hayvanlarına iyi bakan, aşılarını düzenli yaptıran, iyi besleyenler çok az kayıp vermektedir (K.2, K.12, K.28, K.43, K.59, K.70, K.87, K.123).

Hastalanan hayvan hemen kesilmez. Tedavi etmek için her yöntem uygulanır. Hastalığın nedeni ve tedavisi konusunda herkes fikir alışverişinde bulunup birbirlerine yardımcı olurlar. Hasta olan hayvanlar sürü ile yaylıma çıkarılmaz ağılda, göz önünde bekletilir. Gittiği yerde düşüp kalmasından korkulur. Göç esnasında hastalanan hayvanlar tedavi edilmeye çalışır. Kesilen hayvanın etini taşımak da sorun olur. Tedavi edilemeyen hasta hayvanlar ölmeden, mundar olmadan kesilir. Ölen hayvanın ciğer, bağırsak gibi iç organlarına bakılarak neden öldüğü anlaşılmaya çalışılır. Yenecek durumdaysa yenir, değilse atılır. Zaten hastalıklı hayvan zayıflar, eti kalmaz. Hastalıklı hayvanın etini köpekler yer (K.12, K.28, K.36, K.37, K.43, K.59, K.76).

Günümüzde şehre gidilerek veteriner çağrılmakta ya da veterinerlerden hayvanın hastalığına uygun ilaç satın alınmakta, hayvanlara verilmektedir. Hayvan hastalıkları konusunda bilgileri olsa da tedavi edilemeyen hastalıklarda veterinerlere başvurulmaktadır. Ciğerle ilgili rahatsızlıklarda ciğer veterinerlere gösterilmektedir. Kendi tecrübelerini veterinerle paylaşmaktadırlar. İğne verildiğinde kendileri vurmakta, hapı kendileri içirmektedir. İlaç alımı ve veteriner hizmeti maliyeti artırmaktadır. Konargöçerler, veterinerlerden peşin ve veresiye hizmet almaktadırlar (K.11, K.20, K.21, K.31, K.32, K.43, K.44, K.65, K.70, K.73, K.76, K.116).

Hayvan hastalıklarının tedavisinde kullanılan ilaçlar 1995 yılınca çıkarılan yasa ile eczaneler yanında veterinerce de satılmaya başlanmıştır. Bu tarihten önce ilaçlar sadece şehirlerde bulunan eczanelerden alınabiliyordu. Bunun yanında katran gibi kendi yaptıkları, ilaç olarak kullandıkları ürünler vardı (K.18, K.130).

Hayvanlara her yıl düzenli olarak 7-8 aşı yaptırılmaktadır. Aşı; geçmişte sık rastlanan tabak, çelermeye, brusella gibi pek çok hastalığın görülme sıklığını azaltmıştır.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlükleri kayıt altına alınan hayvanların aşısının zamanında yapılıp yapılmadığını kontrol etmektedir. Müdürlüğe bağlı aşılama ekibi oluşturulmakta, vakti gelen aşılar yapılmaktadır. Aşı yaptırılmayan hayvanlara devlet tarafından destekleme verilmemektedir (K.31, K.41, K.43, K.44, K.76, K.116).

Hayvan hastalıklarından başlıcaları şunlardır:

Ak Sümük: Ak sümük olan, grip olan, üşüten, öksüren oğlakların burunlarının üstü yakılır. Sürü davarında grip hastalığı yaygın değildir (K.21, K.41, K.55).

Bırakma: Kuzlacı olan hayvanlar, yavrularını sağlıklı bir şekilde kuzulamadan bırakması, düşük yapmasıdır. Sürüde kuzlacı olan hayvanlardan bir ikisinin bırakması normaldir. Kuzlacı olan hayvanlarda çok sayıda bırakma olmuşsa bir hastalık var demektir. Veterinerden iğne alınır, hayvanlara enjekte edilir (K.31, K.41).

Eskileyen, kene yapışan kuzlacı hayvan bırakır. Kuzlacı hayvanlar daha önceden hayvanların yatağı olarak kullanılan yerde yayılırsa eskilemeyi alır. Büyükbaş hayvanların yayıldığı yerde yayılan koyunlar eski alır (K.41, K.43, K.46).

Brusella hastalığına yakalanan kuzlacı hayvanda bırakma olur. Hayvanlara her yıl brusella aşısı yaptırılması gerekir (K.41).

Kuzlacı hayvan sürekli kapalı ortamda, ağılda, hareketsiz kalırsa bırakır (K.37).

Kuzlacı hayvanların bırakması hayvancılık yapanlar için gelir kaybı anlamına gelmektedir. Gelir elde edebilmek, geçimlerini sağlayabilmek, çekilen kredileri ödeyebilmek için belli sayıda sağlam kuzuya ihtiyaç vardır.

Bit Düşmesi: Bit, kış aylarında sürüdeki zayıf hayvanlara düşer. Tedavi için katran sürülür, yağlanırdı. Katran, yanık yağı, tuzsuz tereyağı sulandırılıp karıştırılarak sürülürdü. Daha sonra DDT adı verilen ilaç kullanılmaya başlanmıştır. İki kişi sürünün içine girer biri yatırır, diğeri karnının altını tozlar. DDT günümüzde yasaklandığından daha düşük dozlu kullanılmaktadır. Bu ilaç bir kazanın içinde sulandırılır. Bezle hayvanın koltuklarına, boynuna sürülür. Hayvanlara ilaç sıkılırken sırt pompası kullananlar olur. Sürünün içine girilerek, sırt pompası ile hayvanın her tarafına dış parazit ilaçları sıkılır. Bit için iğne de vurulmaktadır (K.31, K.41, K.43, K.76).

Ciğer Ağrısı: Hayvanın ciğerleri kararır, ölür. Bu hastalıktan pek çok hayvan ölmüştür. Günümüzde, tedavisi için iğne yapılmaktadır (K.12, K.55, K.113, K.114).

Çarmıl (Dalak): Dalak büyümesidir. Dalak serin yere yaylaya gidip birden bire Çukurova'ya sığağa inen hayvanlarda olur. Vurgun gibi olur, aniden ölür. Ölmeden kesmek gerekir. Dalak olan hayvan kesilirse hastalık insanlara da bulaşabilir. Balla yakmak gerekir. İnsana sıçradığında yara açan yerin kenarı hamurla çevrilir. İçine bal

dökülür. Demir kızdırılıp basılır. O yandığında çatlar. Ölen hayvanın dalağına bakılarak anlaşılır (K.36, K.154).

Dalak hastalığına tutulan hayvanın dalağı bir hayvana ya da insana temas ettirildiğinde hastalık ona geçer. Dalak hastalığı için günümüzde iğne kullanılmaktadır (K.47).

Çelirme: Mart ayında çıkan taze otlardan yiyen hayvanlar, çelerir ölür. Kışlaktan giderken ot kurur. Yaylaya çıktığında karın altındaki taze otu yiyen hayvanlar çelerir Gavurdağında bulunan erik ağaçlarından yiyen hayvanlar çelerir. Çeleren hayvan hastalanır, bağarır, yere yatar gözlerini açar, darbına darbına ölür. İnsanlardaki sara hastalığı gibi tepki verir. Çeleren hayvan mundar ölmemesi için kesilir, eti yenebilir. Günümüzde hastalığın ilacı, aşısı, hapi çıktığından çelermeden dolayı hayvanlar ölmemektedir (K.2, K.41, K.42, K.44, K.76, K.123, K.153, K.154).

Çiçek Hastalığı: Hayvanın vücudunda, koltuk altlarında, kuyruk altında kızarıklık olur (K.41).

Delirme: Deliren hayvan diğer hayvanlardan farklı, anormal hareketler yapmaya başlar. Kendini yere, suya atar, sürüye uymaz, kendi etrafında döner. Köpeğin pislediği yerde çıkan otu yiyen hayvanlarda şerit olur. Şerit beyne sıçradığında bu hastalık ortaya çıkar. Deliren hayvanlar satılır ya da kesilir (K.31, K.32, K.41).

Devede Görülen Hastalıklar: Deve son derece narin bir hayvandır. En ufak bir yara ve hastalığa karşı dayanıksızdır (Dulkadir, 1997, s. 113). Develeri iyileştirmek için, soğan doğranıp sıkılır ve içine biber karıştırıldıktan sonra tülbentten geçirilir. Bu karışım deveye burnundan verilir. Soğuk algınlığı için kullanılır (Artun, 2008b, s. 62). Böyle yapmak soğuklayan devenin vücut ısını artırır (K.43).

Develere yaylada güven denilen haşere musallat olur. Bu haşereden deve yağlanmak suretiyle kurtarılır. Develer genellikle sahilde 15, yaylada 10 günde bir yağlanırlar. Deveyi yağlamak için kullanılan eriyik, katran ile sade yağ veya iş yağı yahut da hörgüç yağının karıştırılmasıyla elde edilir (Dulkadir, 1997, s. 112).

Deve nazik bir hayvan olduğundan sineklere katlanamaz. Kayseri tarafındaki yaylaya gidenler deve için giderler. Kayseri tarafındaki yaylalarda ağaç yoktur, kır şeklindedir. Bu yaylalarda sinek olmaz. Göksun tarafındaki yaylalar ağaçlık olduğundan sinek olur. Deveyi sinek taladığında deve ağrır, alımını alır, gitgide zayıflar. Devenin yazın sıcaktan çok sinekten dolayı Çukurova'da kalmasına imkân yoktur. İnekler kuyrukları uzun olduğundan yarı beline kadar sinekten korunabilirken deve kısa kuyruğu ile korunamaz. Sinekten korumak için katranla hayvansal yağ karıştırılır. Bir

bezle sinek konabilecek yerlere sürülür. Yayladan Çukurova'ya inildiği sıcak günlerde, sinek çok olur. Develeri özellikle akşam vaktinde sineklerden korumak için koyun, sığır tezeği yakılarak tütsülenir (K.43, K.55, K.113, K.122).

Deve bazen düşer, çökek yerinden kalkamaz olur. Kenarında ateş yakılır. Deve ısındığında iyi olur (K.43).

Develer soğukladığında soğuklama ilacı yapılır. Hayıt ağacı, hayıt tohumu, karabiber, yedi türlü bahar katılarak bulgur çorbası yapılır. Develere dökülür, soğuktan kurtulur (K.9).

Eskileme: Eksileme her yıl üst üste aynı yerde kalan hayvanlarda görülür. Hayvanların kaldığı yerin bir yıl boş kalması, ertesi yıl başka bir yerde hayvanların kalması gerekir. Bir sene boş kalan yere diğer sene gelinebilir. Önceden ilaç, DDT olmadığından, eski olan yerde kene, sakırğa çok olur ve davarı, koyunu talardı. Geçen yılki hayvanların yattığı, zibilinin olduğu yerde baharla birlikte çıkan otları yiyen hayvan eskiler. Eskileyen hayvanlar hastalanır, kuzuyu atar, yeni doğanlarda ölüm çok olur. Eskileyen davarların, felç olmuş gibi, boynu döner. Davar kışlasının olduğu yerde koyun yayılırsa eskiler. Koyunun kaldığı yerde eskileme yaygın değildir. Yaylak yerinde eskileme olmaz. Önceden konargöçerlerin kışlayabileceği alan geniş olduğundan farklı yerde hayvanları yatırmak mümkün olabilmekteydi. Günümüzde yerler daraldığından mecburen aynı yerde hayvanlar yatırılmaktadır. İlaç kullanıldığından eskileme olmamaktadır (K.2, K.15, K.19, K.21, K.23, K.25, K.31, K.41, K.44, K.55, K.73, K.116, K.135).

Eskileyen hayvanlara pekmez şerbeti içirilir. Köylerden limon, turunc alınır. Eskileyen hayvanlara yedirilir, suyu sıkılıp içirilir. Soğan yedirilir (K.76, K.135). Tereyağı ile somak ekşisi karıştırılır. Hap şeklinde hayvana yedirilir (K.143).

Ezik, Çürükler: Havutun kolanlarının tahriş ettiği yerlere (Johansen, 2005, s. 63), ezik yerlere katran sürülür (Artun, 2008b, s. 62).

İshal (Ötürük): Yaylaya çıkıldığında hayvanlar yedikleri ottan, havanın soğuk olmasından dolayı ötürür. Ötüren hayvan halsizleşir ve çok çabuk ölür. Ölmeden kesilmesi gerekir. Oğlaklarda ishal görüldüğünde veterinerden alınan iğne vurulur. İğne vurulurken iğnesi yapılanları yapılmayanlardan ayırmak için beline çamur sürülür (K.2, K.11, K.41, K.43, K.70, K.101, K.102).

Kan Tutması: Bahar döneminde koyun ve keçilerin bedenindeki kan hızlanır ve kan tutar. Otu çok yiyen hayvanlar çeviremediğinde kan tutar. Yaylaya çıkan koyunlarda çok sık rastlanır. Koyunlar ürker, dolukur, çelermiş gibi titremeye,

dabalamaya başlar. Hış hış diye solumaya başlar. Kanı siyah bir renk alır. Kan alındığında atlatır. Hayvanın tansiyonu yükseldiğinde, kan tuttuğunda kulağından, burnunun üstünden, gözünün önündeki damardan jiletle kesilmek suretiyle kan alınır. Biraz kan akıtıldığında, kan dolaşımı harekete geçer (K.9, K.28, K.30, K.31, K.41, K.43, K.55, K.59, K.113, K.127).

Hayvanlar koltuğunu vurduğunda, derin derin nefes aldığında, gözünün önündeki damar kesilerek kan akıtılır. Gözünün önü ovalandığında damar çıkar ve kesilerek kan akıtılır. Hayvan rahatlar, rahatlamazsa ölür. Hastalık ilerlediğinde hayvan diz çökmeye başlar ve hemen kesilmesi gerekir (K.11, K.28, K.76, K.127).

Sol koltuğu, kürek kemiği iple boğulur. Bir süre öyle durur. Böyle yapıldığında kan harekete geçer, hayvan iyileşir (K.28, K.43, K.127).

Kelebek Hastalığı: Ayırık otu, çatal ayırık yiyen, sulama kanallarından, bataklıktan, çeltik tarlalarından su içen koyun ve keçinin karaciğerinde kelebek olur. Hastalığa yakalanan hayvan yürürken iştahsız olur, düşkün yayılır. Kesildiğinde ciğerine bakılır, karaciğerinde kelebek olduğu görülür. Bu durumda ciğer yenmez, atılır. Hayvanlardan birinin ciğerine bakıldığında sürüdeki diğer hayvanların da bu hastalığı aldığı anlaşılır. Kelebeğin yılan kelebeği, kıl kelebeği, karınca kelebeği, sülük kelebeği, kanatlı kelebek, kan kelebeği gibi çeşitleri olur. Sülük kelebek ciğerin bağında olur, ciğeri deler geçer. Kan kelebeği ciğere bakıldığında fark edilemez. Ciğer suyun içine konup üfelendiğinde parazitler kum hâlinde yüzünde çıkar. Önceden kelebek hastalığından dolayı çok hayvan telef olmuştur. 450 koyunla yurt yerine gelen bir aile kelebekten dolayı 160 koyunla göçmüştür. Günümüzde hastalığın tedavisi için hap kullanılmaktadır (K.8, K.18, K.30, K.31, K.34, K.41, K.43, K.52, K.59, K.70, K.103, K.113, K.123, K.130).

Hastalığı önlemek ya da tedavi etmek için çeşitli uygulamalara girilir. Belli bölgelerde, ırmak kenarındaki otlardan bu hastalığı alır. Hamıs'ın, Aksu'nun üstünde böyle yerler vardır. Bu yerlerden geçilirken hayvanlar otlatılmaya, su içmeye bırakılmaz (K.55, K.70). Hastalığın tedavisi için sarı katran, sarımsak verilir. Sarımsak dövülür, suyun içene katılır. Ağzı kapaklı bir kazanın içine doldurulur. Kapağın kenarları, hava almaması için hamurla ya da çamurla sıvanır. Ateşte kaynatılır, buğusunun çıkmamasına dikkat edilir (K.43, K.59). Şap ile tereyağı karıştırılarak hayvanlara yedirilir (K.123). Hayvanlara kelebek hapi atılır (K.70, K.113).

Kene: Yazın sıcakta kalan koyunda, keçide, köpekte olur. Hayvana yapıştığında tüy, kıl koymaz. Kene, bit, pire için, halk arasında DDT adı verilen ilaç kullanılır (K.18,

K.33, K.43, K.76). Kenenin arkası iğne ile delinir. Delindiğinde kene ölür (K.76). Keneden, sakırgadan kurtarmak için döş kısmına katran sürülür (K.33, K.43). Günümüzde tedavi için toz kullanılmaktadır (K.43).

Kırık: Kırık sarma işlemine seyik denmektedir. Bu işi herkes yapamaz, bu işte usta olan kişiler olur (K.43, K.51, K.101). Davar, sığır, koyun, devenin ayağı kırıldığında kırık, keçe sargı ile sarılır. Sargı ile sarmadan önce ayağın kırık kısmı ve sargının içi katranlanır. 10-15 gün sonra sargı gevşetilir. Sargı genellikle 20-25 gün sonra ayaktan çıkarılır. Bu biraz da hayvanın ayağının durumuna bağlıdır. Ne zaman hayvan kırık olan ayağını yere basmaya başlarsa sargı o zaman çıkarılır. Devenin ayak kırığı daha geç düzelir (Dulkadir, 1997, s. 160, 161; K.36, K.43).

Hayvanın kırılan ayağı çekilerek yerine getirilir. Keçe ile sarılır. İki taraflı ağaç, tahta, kamış bağlanır, dikilir. Sargı çok sık sarıldığında kan hareket etmez, kırık daha kötü olur. Koyun ya da keçi iyileşmezse, kırığı bitmezse hayvan kesilir (K.2, K.12, K.36, K.113).

Göç esnasında ayağı kırılan hayvanlar bir yere emanet bırakılır ya da kesilir. At, eşek, deve gibi boшта hayvan varsa hayvanın sırtına sarılır götürülür. Ayağı kırılan hayvan alan olursa köylülere ucuz fiyata satılabilir. Günümüzde traktör, pikap gibi araçlara yüklenip kolayca taşınabilmektedir (K.2, K.36, K.43, K.59, K.113).

Büyükbaş hayvanları sınıklamak, küçükbaş hayvanlara göre daha zordur. Eşeğin, atın ayağı sarılmaz. Bunların kırığının iyileşmesi, bitmesi neredeyse imkânsızdır. Ancak usta sınıkçılar bunu başarabilir (K.9, K.36, K.67). Mundar hayvanların kırığı tekrar bitmeyeceği için çoğu zaman sarılmaz. Atın, eşeğin ayağı kırıldığında silahla vurularak öldürülür. Köpeğin ayağı kırıldığında kuyruğuna kırmızı bir ip bağlanır. O kendiliğinden biter, derler (K.2, K.101, K.119).

Kızilkurt ve kılkurdu: Kılkurdu çamur yerde kalan, yatan keçi ve koyunda olur. Bu yüzden kışın çamur olmayan eğimli, engebeli arazide yurt tutulur (K.43, K.59).

Koyuna kurt düşmesin diye kimyasal bir ilaç olan DDT atılır. Kurt varsa bu ilaç kurtları öldürür (K.8, K.59).

Kılkurdu olan hayvanı iyileştirmek için yaylalarda bulunan karamık çalısının kökü kaynatılır. Suyu hayvana içirilir (K.11, K.59, K.70, K.113).

Kılkurdu için hayvana andız katranı içirilir. Sabahları aç karnına bir çay bardağı dökülür (K.70, K.76).

Nar kabuğu kaynatılır ve hayvanlara içirilir (Artun, 2008b, s. 62).

Kantaron otu kurutulur, dövülür. Koyunun kuyruğuna kurt düştüğünde bu ot sürülür (K.15).

Bağırsağında şerit olan hayvanlar iyi beslendiğinde hastalığı kendiliğinden atabilir (K.28, K.59, K.70, K.76).

Zayıf, kötürüm davarların derisinin altında okra olur, deriye çöktüğünde dışarı çıkar. Okra deliği olan deri yanık vs. yapılmaz, bir işe yaramaz (K.67).

Ağustos ayında koyuna kurt düşmemesi için kuyruğunun ucundaki ütmeği kesilir (K.47).

Tütün kaynatılır, kurt düşen yerlerine dökülür (K.2).

Günümüzde kılkurdu için hap kullanılmaktadır. Şerit hapından çoğu hayvan iyi olmaktadır. Nisan ayında hayvanlar ot yemeye başladığından kılkurdu hapi verilir (K.12, K.43, K.59, K.73).

Kuduz: Koyun, eşek, kurt, köpek kuduz olabilir. Kuduran eşek bir ağaca bağlanır. Bağırır, kendi kendini kemirir. Silahla vurularak öldürülür (K.43).

Kuduz köpeklerin sürüye saldırması neticesinde kuduz hastalığı sürüdeki koyun ve keçiye bulaşabilir. Köpek hangi hayvanları ısırılmışsa onlar kuduz olur. Kuduz olan koyun ve keçinin eti yenebilir, kellesi yenmez. Kuduz kellede olurmuş (K.18, K.59).

Kuduz hastalığı kuduz olan hayvanın salyasından diğer hayvanlara ya da insana geçer. Kuduz olan hayvan bir kişiyi ısırıldığında hastalık ona geçer. Kuduz olan insan ya da hayvan kurtulamaz, kudurur ölürdü (K.43, K.59).

Kuduz hastalığından korunmak için sürüdeki hayvanlara aşı yapılırken köpeklere de kuduz aşısı yaptırılır (K.43).

Meme Ağrması: Hayvanın memesinin sertleşmesi, yara olması, iltihaplanması sonucu sütü bozulur, ateş düşer. Bu durumun nedeni olarak inanca bağlı çeşitli yasakların çiğnenmesi gösterilir (K.18).

Meme ağrır. Bazı hayvanlar hafif atlatır. Karayanırsağı olduğunda meme ocak taşı gibi kararır. Bu meme iyileşmez, içinin özü düşer. Bazen tek memeği kalır, bazen hepsi köreler. Tedavisi olmadığından böyle hayvanlar kesilir (K.43).

Sütü gelmeyen hayvanların, memesi ağrır, iğne yapılır (K.73).

Nalça: Deve, koyun ve keçinin boğazında, gırtlığın yanında topak şeklinde olur. Devenin boğazını sıkarak öldürür. Bu kırıldığında devenin soluğu değişir, iyileşir. Bu işlemi bilen kişiler yapar (K.9, K.43, K.113).

Kızgın demirle şiş olan yer dağlanır. Çöpün ucuna çaput dolanır, katran malası yapılır. Katrana batırılır, yakılır ve şiş yere sokulur (K.43, K.87, K.113).

Domuzun azı dişi alınır. Buna nalça başı denir. Nalça başı ile nalça olan yer yakılarak çevrilirdi (K.127).

Öğken Hastalığı: Kış aylarında oğlaklarda olur. Oğlak süte doymaz üşür, bundan öğken olur. Bir de sütü fazla emer, emdiği süt sıkınlık yapar. Yatağı da sıcak olur, dışarıdan alev yapar. Bundan dolayı öğken olur. Sütü az emdiğinde yatağı sıcak tutulmalıdır. Yatağın (kuzuluğun) etrafı sıcak olduğunda açılır, soğuk olduğunda kapatılır. Öğken olan mala püse yapılır. Çam püsesi, kara püse (katran) karılır, içine sey, şap koyulur. Nohuttan büyük olacak şekilde yuvarlanır, hayvanın ağzına atılır. Bu faydalı olursa hayvan ötürür. Bu iyileştigine işarettir (Dulkadir, 1997, s. 160).

Öğken yeni doğan emliklerde olur. Çadırın kenarında kuzluk olurdu. Ateş çadırın içinde yandığında çıkan dumandan emlikler öğken olur. Öğken olan emlik öksürür, ciğerden alır. Bu hastalık açlıktan da olur. Annenin sütü yetersiz gelir. Bu hastalıktan dolayı emliklerden ölenler olur (K.43, K.113).

Tedavi için keçiboynuzu (harnıp) dövülür, kaynatılır. Sabahları birer bardak oğlaklara içirilirdi (K.113, K.114).

Oğlak ya da kuzu yeni doğduğunda karnı tam doymayıp iki gün sonra tam doyduğunda midesi bozulur, ötürür, ishal olur. Çoğu zaman ölür (K.41).

Öğken hastalığına kuzluk algını da denmektedir. Kuzuların burunlarının üstü dağlanır. Kuzu yağ bal karışımı ile damaklanır, ağzına sürülür (K.56).

Sızı (Yel): Yel, hayvanı kurutur, zayıflatır, sütü kaçar. Sızı, yel olan hayvanlar diz gelir yürüyemez. Sürüdeki diğer hayvanlara da bulaşır (K.2, K.21, K.43, K.143, K.154).

Sızının tedavisi için koltuğunun altı, küreği yakılır, dağlanır (K.21, K.43, K.143, K.154).

Acı biber kaynatılarak şişe ile yel olan hayvanlara içirilir (K.154).

Yel olan, topallayan koyun ve keçilere kaplumbağa kanı içirilir (K.155).

Koyunun, toklunun ön dizlerinde sızı olurdu. Çıtlatılarak tedavi edilir (K.41).

Günümüzde yel tedavisi için iğne yaptırılmaktadır (K.43).

Su Tutma: Hayvanların karnında su birikerek şişer. Tedavi için şiş ısıtılır. Şiş ciğere değmemesi için ne kadar girecekse o kadarı telle boğulur. Eyeğinin arasından ciğerin yakın kısmına kızgın demir basıldığında su akmaya başlar. Yapılan bu işlemin sonucunda bazı hayvanlar iyi olur, bazıları ölür (K.12, K.43, K.59, K.73).

Günümüzde bu hastalığın tedavisi için ilaç kullanılmaktadır (K.43).

Karnı şişen hayvanlar için toprak elenir. Su ile karıştırılarak hayvanlara içirilir (K.144).

Şap (Tabak) Hastalığı: Hayvanların ağzında, ayaklarında yara olur. Hayvan topallar, rahat yürüyemez. Tırnağın arası açılır, tırnakları dökülür, et dışına çıkar, ayak şişer. Dudakları şişer, ağzından salya akar, yaylını da yiyemez. Öldürücü bir hastalıktır. Bulaşıcı olan şap hastalığından çok sayıda hayvan ölmüştür (K.2, K.12, K.31, K.32, K.41, K.43, K.55, K.95, K.113, K.123, K.129, K.144, K.145, K.152).

Bu hastalığın tedavisi eskiden bilinmezdi. Tedavi için katran sürülürdü. Eczaneden sarı ilaç alınır, yara olan yerlere dökülürdü. Günümüzde aşı yaptırılmaktadır (K.2, K.12, K.31, K.32, K.41, K.43, K.55, K.95, K.113, K.123, K.129, K.144, K.145, K.152).

Tedavi için Aladağ'da bulunan acı sudan içirilir (K.113).

Yahyalı ilçesinde bir hoca, hayvanlar tabak hastalığına yakalanmasın diye 7 köstebek yuvası toprağından alır, hayvanın üstüne dua okuyarak 7 sefer serperdi. İki kişi hayvanların yanında karşılıklı durarak kapı oluşturur. Dua okuyan kişi her seferinde onların arasından geçerdi (K.130).

Teneleme: Arpayı, mısırı, buğdayı, hardal otunu çok fazla yiyen hayvan teneler. Teneleyen hayvan ötürür, hastalanıp ölebilir. Böyle hayvanlar gözlem altında tutulur (K.36, K.37, K.47, K.108).

Uyuz: Koyun, keçi ve deve de uyuz hastalığı görülür. Yazın yaylaya gitmeyip sıcakta kalan hayvanlar uyuz olur. Uyuz olan hayvanın kılı, yünü dökülür. Uyuz olan hayvan direk, ağaç, kaya bulduğunda sürtünür. Keçi koyuna göre uyuz hastalığına daha kolay yakalanır (K.2, K.19, K.84, K.101, K.102, K.130).

Deve uyuz olduğunda, tedavi için domuz eti, çiğ çiğ yedirilir (K.9, K.113).

Uyuz olan hayvana DDT sürülür. DDT artık piyasada bulunmamaktadır. Ambar tozu sağlıklı olmadığından pek tercih edilmemektedir. Uyuz olan hayvan yağlanır (K.11, K.43).

Davar, deve uyuz olmasın diye katran sürülür (K.2, K.19, K.130, K.152).

Uyuz olan hayvanlara yanık yağı (kullanılmış motor yağı) sürülürdü (K.137).

Günümüzde uyuz hastalığı için hayvanlara iğne yapılmaktadır (K.122).

Yılan Sokması: Hayvanı yılan soktuğunda hemen müdahale edilirse kurtarma şansı vardır. Geç kalırsa hayvan morarır, ölür. Yılanın soktuğu yer aniden şişer. Şiş yere çuvaldız sokulur, sarı su çıkarsa yılan sokmuş demektir. Soktuğu yerin çevresi

dağılmasın diye daire şeklinde kızgın bir bakır çubukla dağlanır. Günümüzde iğne alınarak vurulur (K.12, K.19, K.34, K.41, K.55, K.76, K.143).

Köpekler çadırın kenarına, sürünün yanına yılanı yaklaştırmazlar (K.38).

Hayvanlara yılan yaklaşmaması için ağılın çevresine yanık yağ, katran dökülür. Yılan akrep bunların kokusuna gelmez (K.76, K.129).

Yılan soktuğunda sokulan yer çevrilir. Hayvana katran yalatılır (K.11).

Yılan sokarsa yılan muskası yazan yılanlılar olurdu. Muskanın olduğu yerde hayvanı yılan soksa da zehirlenmez. Yılanın soktuğu hayvanın boynuna muska asılır (K.47).

Yılanlık ocağına gidilir, okunmuş tuz alınır. Evdeki herkese okunmuş tuzdan yalatılır (K.76).

Zehirlenen hayvanlara sarımsaklı ayran içirilir (K.76, K.143, K.144).

Çam katranı (püse) ağzına akıtılır, burnuna, arkasına sürülür (K.76).

Zehirlenme: Tarlalarda geliş adı verilen bitkinin kökünü yiyen hayvan zehirlerdi. Zehirlenen hayvan çoğu zaman kendini suya atar (K.2, K.36, K.37).

Nar ekşisi, şap, toprak, sarımsaklı yoğurt karıştırılıp hayvanın ağzından verilir. Karnına katran sürülür (Artun, 2008b, s. 62).

Toprak karıştırılır. Şişe bulunmazsa çanın içinde özerler koyunun ağzına dökerlerdi (K.2).

Diğer Hastalıklar

Kuzuyken, bir aylık olduğunda, demir kızdırılır ve burnuna kızgın demir basılırdı. Ardından şeker, bal yalatılırdı. Dağlama, hem hayvanı hastalıktan korur, hem de belli olur, başkasının sürüsüne karışmaz (K.2, K.20, K.73, K.95, K.144).

Köpekler boğuşurken yaralanır. Yara olan yerlere katran sürülür (K.91).

Midesi rahatsız olan hayvana yumuşak ve taze yem verilir, ılık su içirilir (K.64, K.65).

Koyun sürekli yaş bir yerde kalırsa tırnaklarının arası açılır. Tedavisi için ciğer ilacı damlatır. Tırnak aralarında oluşan yaraya katran sürülür (K.36, K.37, K.55).

Taştan düşen hayvanların karnı şişer. Kan, içine vurmaması için çuvaldız batırılarak çıkarılır (K.55).

Kuzularda çıkan ağız yarasının tedavisi için yara olan yer dağlanır (K.56).

Ağıl içerisindeki hayvanlar, aşırı gürültüden, silah sesi gibi ani seslerden ürker, kaçmaya çalışır. Bu durumda besili güçlü hayvanlar zayıf olanları tepeler. Altta kalan,

ezilen hayvan hastalanır, zayıflar. Bu yüzden hayvanlar sakın bir yerde beslenmeli, kalmalıdır (K.70).

Gözüne boz düşen, boz inen hayvanlara tuzlu su püskürtülür. Demir kızdırılarak gözünün çukuru, arkası dağlandığında gözü açılır. Günümüzde bu hastalık için ilaç kullanılmaktadır (K.41, K.76).

Günümüzde damızlık her hayvan için küpe takılmaktadır. Küpenin küçükbaş hayvanlar için büyük olduğunu, takıldığı yerin çevresinde iltihaba, tetenoza neden olup hayvanların ölümüne sebep olduğunu iddia edenler bulunmaktadır. Kulaksız, çomak koyunlarda küpe kalın gelmekte daha fazla sorun oluşturmaktadır. Yaylalarda olan kurt atan sineği küpenin çevresine yuvalanmaktadır. Kurt daha sonra beyne giderek hayvanın ölmesine neden olmaktadır (K.2, K.44, K.116).

Mavi dil hastalığında koyun ve keçilerin ağzından salya akar. Vücudu, dudağı dili şişer. Yazın sıcak havalarda olur. Hastalığın tedavisi için ilaç verilir. Hayvanın daha serin bir yere götürülmesi gerekir (K.41).

Daha çok kuzularda görülen Hasancık hastalığında Hasan isimli birisi itburun (kuşburnu) çubuğu ile hasta kuzuların sırtına vurur, bu sırada “Hasancık ben geldim, sen çık.” derdi. Bu şekilde hastalığın geçtiğine inanılırdı (K.41).

Hayvanlarda göğüs ağarması olur. Göğüs şişer, sertleşir, sütü bozulur, kanlı su gelir. Köstebek toprağı çamur yapılarak ağaran yere sürülür. Göğsünden kan alınır (K.134, K.135).

Kışın soğuk ve yağışlı havalarda kalan hayvan üşür ve ağrır. Koltuğunun altında ateş olur. Erken müdahale edilip ilaç verilirse iyileşir. Daha önceden tedavi için şeker şerbeti, yumurta içirilirdi (K.143).

2.6.5. Değerlendirme

Konargöçer yaşam biçiminin oluşmasında ve şekillenmesinde hayvancılık önemli bir yere sahiptir. Çukurova bölgesi konargöçerleri koyun ve keçi yetiştirerek, hayvanların sütünü, yününü, kılını, derisini ve zibilini satarak geçimlerini sürdürmüşlerdir. Ailenin yiyecek ihtiyacını besledikleri hayvanların etini yiyerek, sütünü işleyerek karşılamışlardır. Geçmişte derisinden çeşitli eşyalar (tuluk, dağarcık vs.) yapmışlar, çadırlarını kıldan dokumuşlar, yünden keçe, çuval, ip, çeşitli giysiler üretmişlerdir. Yüklerini deve ve eşeklerle taşımışlar, köpekler çobanların en önemli yardımcısı olmuştur.

Zenginlikleri besledikleri hayvanın sayısına göre ölçülmüştür. Geleneksel olarak belli cins koyun, keçi ya da sığır yetiştirmişler, yetiştirdikleri hayvanların cinsine, rengine göre obaları ad almıştır. Yetiştirdikleri hayvan cinsinin huy özelliklerini, hastalıklarını, tedavi yollarını öğrenmişlerdir. Özellikle damızlık hayvanlara ve yavrularına adlar vererek özel bir önem verdiklerini göstermişlerdir. Doğan yavrular dışarıdan gözlemleyen biri için aynı görünse de onlar hangi koyuna ait olduğunu çok iyi bilmektedir.

Hayvanların bakımı ve beslenmesinde ailenin tüm üyeleri görev alır. Her üyenin günlük yapmak zorunda olduğu belli işler vardır. Bu yüzden, konargöçerlerce çobanlık bir meslek olmaktan çok yapılan işin adı olarak görülür. Çukurova bölgesinde tarım yaygınlaştıktan sonra hayvanlar, hasadı yapılan tarlalarda otlatılmaya başlanmıştır. Konargöçerler köylülerin tarlalarını bu amaçla kullanırken, köylere de ücret ödeyerek katkıda bulunmuşlardır. Kışın doğada hayvanların yiyebileceği ot kalmadığından hazır yem verilmektedir. Geçmişe göre, özellikle kış aylarında hayvanların ihtiyaç duydukları besini karşılama kolaylaşmış; fakat masraf artmıştır.

Hayvanların sağlıklı yavru yapması gelir-gider dengesinin sağlanabilmesi için son derece önemlidir. Yeterince sağlıklı kuzu elde edilemediğinde ya da yeterince bakılmadığından öldüğünde zarara girme söz konusu olmaktadır. Bu bakımdan hayvanların bakımına, soğuk ve hastalıktan korunmasına, iyi beslenmesine dikkat edilir.

Hayvancılığa bağlı birçok öge; kelime, atasözü, deyim, bilmece, ağıt, alkış-kargış ve lakaba kaynaklık etmiştir. Hayvancılığın detaylı bir şekilde bilinmesi söz konusu edebiyat ürünlerinin yaşamasında, anlamlandırılmasında ve doğru bir şekilde yorumlanmasında son derece önemli bir yere sahiptir. Örneğin, havudun ne olduğunu bilmeyenlerin “Deveyi havuduyla götürmek.” deyimini “Deveyi hamuduyla götürmek” şeklinde yanlış söylemesi, doğru yerde kullanamaması çok normaldir. Hayvancılar için hayvanın ne derece önemli olduğunu bilmeyenler ölen hayvanlar için neden ağıt yakıldığını, beddua ederken neden hayvanlarının hedef alındığını anlaması zordur.

2.7. Çukurova Bölgesi Konargöçerlerinde Mutfak Kültürü

2.7.1. Yiyecek Türleri ve Yapılışları

Yörükler genellikle hayvansal ve bitkisel gıdalarla beslenirler. Sabahları çorba içerler. Bu çorbaların başında tarhana çorbası gelir. Ayrıca sabah kahvaltılarında süttten

elde ettikleri kaymak, peynir, çökelek ve yağı da yerler. Dağ çayı içerler. Yörüklerin başlıca yemekleri bulgur pilavı, sac kavurması ve yahnidir (Artun, 2008b, s. 71).

Yemeklik malzemeler taşınması kolay, doğada hazır olarak bulunan yetiştirilmesi gerekmeyen bitkiler vs. olmaktadır. Deve ile göçülürken devenin taşıyabileceği kadar eşya alınabiliyordu. Yiyecek maddeleri stok yapılamaz, gidilen yerlerden bittikçe alınırdı. Günümüzde et, süt ve süt ürünleri dışındaki her türlü yemeklik malzemeler şehirlerden satın alınarak yemek yapımında kullanılmaktadır. Konargöçer yaşam tarzından dolayı buzdolabı kullanılamadığından alınan yiyecekler bekletilmeden tüketilmektedir. Konargöçerlerin yeşillik ekmesi mümkün olmaz. Domates, salatalık, biber gibi malzemeler satın alınır. Domates, soğukta donmaması için samana gömülerek saklanır. Bazı Yörük çadırlarının yanında bir yerin çevresi çevrilerek bahçe hâline getirildiği görülmektedir. Burada tere, maydanoz, soğan yetiştirmektedirler (K.18, K.19, K.31, K.44, K.45, K.64, K.65, K.116, K.119).

Yörükler yerleşiklerden farklı bir yemek çeşitlerinin olmadığını ifade etmektedir. Onlara göre: “Evin içindeki ne yiyorsa Aydınlı da onu yiyor, farkı yok. Her yer dükkân, her yer şehir.” olmuştur (K.32, K.33).

Konargöçerler, yerleşik hayat yaşayan akrabalarından, arkadaşlarından hediye olarak ya da bu işin ticaretini yapan kişilerden satın alma yoluyla çeşitli yiyecek maddeleri aldıkları görülmektedir. Turşu, yeşil zeytin, bal, patates, fasulye bunlar arasındadır (K.18, K.19).

Alışverişler pazarlardan, bakkallardan yapılmaktadır. Yerleşim yerlerine gidildikçe evin haftalık ihtiyaçları alınmaktadır. Göç esnasında bakkallardan helva, ekmek gibi yiyecekler alınmaktadır (K.44, K.45, K.116).

Hemen her gün aynı yemekler yenir. Öğleden evvel tereyağlı bulgur pilavı, yufka ekmeği, yoğurt ve su yenir, içilir. Akşama doğru çeşitli otların içine konduğu yoğurtlu bulgur çorbası ve yufka ekmeği yenir (Johansen, 2005, s. 85). Yörük mutfağında, (süt dolazı, ekmek dolazı, yepinti, çileme, tovga ekmeği, batırık vb.) unutulmuş eski kültür izlerinin en güzel örnekleri görülür (Artun, 2008a, s. 38).

Konargöçerler yerleşiklerle yiyecek alışverişinde bulunurlar. Köylülere et, peynir, çökelek verirler. Karşılığında belben, reçel vs. alırlar. Koyun güden, aç kalan çobanlar köylülerden yiyecek alır. Kışlaklarda ve yaylaklarda kalınırken köylülerle karşılıklı ziyaretlerde eli boş gidilmez, peynir, çökelek, yağ gibi çeşitli hayvansal gıdalar hediye olarak götürülürdü (K.3, K.40, K.77, K.116).

Yaylanın serin havasında insanların iştahı açılır, daha sık daha çok yemek yerler. Yaylaya gitmeyip Çukurova’da kalanlar bir şey yemek istemez. Yazın yaylaya çıkıldığında çadırlara çerçiler gelir. Mevsimine göre pekmez, üzüm, şeker sucuğu, helva, kayısı, kiraz, salatalık, domates satarlar. Yüne, peynire, yoğurda değişenler de olur. Tarhana yapım zamanı çadırlara gelen çerçiler sattıkları ürünlerin karşılığı yoğurt alırlar. Çerçiler, aldıklarını da köylerde, şehirlerde satarlar. Uzak mesafeden çadıra kadar gelen çerçilerden mutlaka alışveriş yapılır, hatta sattığı ürünü bitirmesi için ihtiyaçtan daha fazla alınırdı. “Buraya kadar gelmiş bunu bitirelim, başka yerleri gezmesin.” denirdi. Çerçilere yemek verilir, geç vakte kalmışsa akşam misafir edilir (K.2, K.21, K.22, K.44, K.59, K.70, K.73, K.127, K.129).

Çobanlar çadırdan uzak bir yere hayvan otlatmaya giderken yanlarına azık alırlar. Çoban azığını kadınlar hazırlar. Azık olarak yağsız bulgur pilavı (sadece su ile yapılır) ile kavurma karıştırılır. Çoban bunların yanına bir de soğan kırarak soğuk suyun başında yer. Azık olarak bazlama, peynir, helva, yumurta, soğan, yağlı ovmaç götürülür. Çoban bunları ekmeğin içene kor, dürüm edip yer. Çobanların ceplerine kuru üzüm, leblebi de doldurulur. Yaylada akşam hayvan güderken çoban bunlardan atıştırır. Çoban, azığını yanında eşek varsa eşeğin heybesinde, yoksa çantasında götürür. Çobanların azıklarını yağlığın içine koyarak bellerine kuşandıkları da olur. Çoban ne kadar aç kalsa da süt pişirip içmez. Hayvan otlatmaktan dönen çobana güzel yemekler hazırlanır (K.3, K.17, K.19, K.20, K.22, K.36, K.37, K.43, K.44, K.59, K.65, K.82, K.84, K.95, K.122).

Yemek Pişirme

Yemekler dışarıda kurulan ocakta pişirilir. Kenarları rüzgârı önlemek için taş duvarla çevrilir. Kazan ilk önceleri üç taş üzerine konurken daha sonraları üç ayaklı demir sayacak (sağcak, sac ayağı) kullanılmaya başlanmıştır. Konup göçerken düzgün üç taş arayıp bulma zahmetine girmeden sayacak kullanılırdı. Hava iyi olduğu zaman yemek dışarıda yapılır. Kışın yağışlı havalarda yemekleri pişirmek için üstü kapalı bir yer yapılır. Çadırın içindeki ocakta genellikle yemek pişirilmez (K.19, K.31, K.44, K.48, K.76, K.81, K.82, K.136).

Konalgalarda ve yurt yerlerinde yemek pişirmede kullanılacak odunu kadınlar sırtlarında getirirdi. Yaylada, kışlakta ağaç olan yerlerden erkekler eşekle, katırla odun getirirler. Günümüzde traktörle kuzular için dal getirilmekte, kuzular yaprağını yedikten sonra dalları ateş yakmak için kullanılmaktadır. Odunun çok olduğu yerlerde isi

çıkmayacak odunlar getirilirdi. Çamın isı çıktığından kullanmak istenmezdi (K.2, K.44, K.45, K.62).

Günümüzde konargöçerliği devam ettirenler dışarıda, kışın sobanın üstünde yemek pişirmeyi sürdürmekle birlikte çadırın bir köşesinde kurulu olan ocakta mutfak tüpü kullandıkları da görülmektedir. Mutfak tüpü çadırın dışına konmaktadır. Göç esnasında özellikle yağışlı zamanlarda yemek, çay pişirmede küçük tüp kullanılır. Traktörün römorkuna odun da yüklenir. Yağışlı, soğuk havalarda, gece vaktinde, acil işlerde mutfak tüpü kullanmayı tercih ederler. Fakat odun ateşinde pişirilen yemeğin, çayın, kahvenin tüpte pişenlere göre daha lezzetli olduğunu ifade etmektedirler (K.19, K.31, K.38, K.64, K.76, K.91, K.103).

Konargöçer Yörük mutfağına baktığımızda yiyeceklerin, yemeklik malzemenin satın alındığını ya da doğadan toplandığını görürüz. Yapılan yemekler tahıl, et ve süt ağırlıklıdır. Et ve süt besledikleri hayvanlardan sağlanmaktadır.

Satın Alınan Yiyecekler

Göç yolları üzerinde yaylakta, kışlakta hangi ürün alınabilecekse, güzelse yetecek kadar alınır. Niğde-Çamardı yakınlarında yaylaya çıkanlar buradan fasulye alırlar. Köşürge (Kahramanmaraş'ta) domatesi, Avkasır fasulyesi (Kahramanmaraş'ta) meşhurdur (K.44, K.64, K.65, K.116, K.139, K.140).

Buğday: Bulgur, dövme ve un olarak kullanılan buğday, yerleşiklerden satın alınmaktadır. Buğday, yaylak ya da kışlak nerede ihtiyaç duyuluyorsa, bittikçe oradan satın alınır. Mersin tarafına yaylaya gidenler Konya Ereğli'den buğday satın alarak deveyle getirirlerdi. Deveyle göçüldüğü dönemde satın alınan buğday çuvalar içine konarak azsa eşeğe, çoksa deveye yüklenmekte en yakın değirmene götürülmekte un, dövme hâline getirilerek evlerde kullanılmaktaydı. Bir kişi un çuvalını alır şehre gider, buğday alır. Değirmende öğütür. Çuvalın ağzının yolda açılmaması için değirmenden aldığı çuvaldızla diker. Değirmende sıraya girerler, ne zaman sıra gelirse buğdaylarını öğütürlerdi. Sıranın gelmesi 3-4 gün sürebileceğinden giden kişiler yatılı giderdi, yanlarında da azık götürürlerdi. Nohuttepe'de zilli değirmen vardı. Osmaniye'de, Erzin'de de su değirmenleri vardı (K.8, K.19, K.44, K.45, K.55, K.59, K.60, K.77, K.82, K.95).

Bulgur yapmak için, buğday haşlanır, kurutulur daha sonra değirmende çektilir. Un ve dövme yapmada buğdayın kaynatılmasına gerek yoktur. Un yapılacak buğday yıkanırsa daha temiz olur. Bulgur kaynatmak konargöçerler için mümkün

olmadığından satın alınırdı. Değirmende bulgur çektilirirken “karınca başı” büyüklüğünde, ufak, olması istenirdi (K.19, K.44, K.45, K.77).

Günümüzde hayvancılık yapanların bir kısmının tarlası da olduğundan buğday, nohut gibi ihtiyaçlarını kendileri karşılamaktadır (K.31, K.60, K.77).

Mısır (Darı): İkinci Dünya Savaşı yıllarında ülkenin içinde bulunduğu şartlardan dolayı buğday bulunmuyordu. Cin darı diye bir darı cinsi vardı. Çok sertti. Satın alınan cin darı sacda kavrulur, değirmende öğütülürdü. Unundan ekmek olmaz, küçük küçük çörek yapılabilirdi. Daha sonra tadı daha lezzetli olan ak darı çıktı (K.39, K.136).

Fasulye: Niğde’nin Çamardı ilçesinden, Kahramanmaraş’ın Göksun ilçesinden kışın yetecek kadar kuru fasulye alınır. Bu yerlerin fasulyesi ucuz ve lezzetli olur (K.59, K.64, K.65).

Bal: Arıcılık yapanlardan, dükkânlardan satın alınır. Sofralarda bal eksik olmaz, çoğu zaman teneke ile alınır. Bunun yanında hayvan güderken, ardıç, mezdağ, kamalak ağaçlarının kovuklarından bal çıkarılırdı (K.9, K.21, K.45, K.59, K.77, K.157).

Elma: Yaylaya gidildiğinde köylülere odun götürülür, karşılığında bir iki çuval elma alınırdı (K.59).

Üzüm: Kahramanmaraş bölgesine yaylaya çıkanlar sandıklarla bağ üzümü alır, develerin üzerine sararak götürürlerdi. İslâhiye üzerinden yaylaya göçenler Gaziantep’e gider bir tuluk pekmez, bir sandık kuru üzüm alırlardı. Bunun yanında katırlara yükleyerek çadırlara yaş üzüm satmaya gelenler olurdu. Satıcılar üzümü yünle değışirlerdi (K.45, K.59, K.122, K.127).

Pekmez: Yaylaya çıkıldığında pazardan, köylülerden satın alınır. Kahramanmaraşlılar, Gaziantep’liler katırla yayladaki çadırlara pekmez satmaya gelirlerdi. Onlar da pekmezi tuluğa koyarlardı. Yayladan dönerken pekmez alınır, deri tulukların içine konur, kışın kışlakta yenir. Yazın yaylaya çıkıldığında karla pekmez karıştırılarak karsambaç yapılır. Günümüzde kışlaklara Kahramanmaraş’tan pekmez satmaya gelenler olmaktadır. Önceden çay, kahve, şeker olmadığında misafirlere pekmez çalkamacı da ikram edilmekteydi (K.19, K.21, K.30, K.31, K.36, K.38, K.44, K.45, K.121, K.149, K.157).

Soğan: Pazarlardan, köylülerden satın alınır. Yemeğin yanında yenebildiği gibi yemeklerin içine doğranır hatta yemeği yapılır. Soğan aşısı adı verilen yemek için soğan doğranır, yağda kavrulur. İçine salça, ekmek ufağı konulur. Evde yemek olmadığı zamanlarda yapıldığından bu yemeğe “şaştım aşısı” da denmektedir (K.42, K.44, K.51, K.116).

Salça: Biber salçası yerleşiklerden ya da dükkânlardan satın alınırdı. Daha önceleri salça yerine dolaz kullanılırdı. Salça yerine kırmızıbiber de kullanılırdı (K.18, K.44, K.45, K.51, K.59, K.81, K.82).

Zeytinyağı: Kısır yapmak için taze yağ, zeytinyağı ile değiştirilirdi. Günümüzde, bölgede ve konargöçerler arasında zeytinyağı kullanımı yaygınlaşmıştır (K.5, K.38).

Ayçiçeği yağı: Yakın bir dönemde kullanılmaya başlanmıştır (K.45).

Doğadan Toplanan Yiyecekler

Yörüklerin göç esnasında, yaylakta, kışlakta doğadan topladıkları otlar, meyveler vardır. Dağ armudu, yayla elması, üzüm bunlardan bazılarıdır (Kölemen, 1996, s. 25).

Konargöçerler, bitkilerden hangilerinin zehirli, hangilerinin zehirsiz olduğunu, yenebileceğini bilirler. Toplanan bitkiler yemek yapımında kullanılabileceği gibi, çiğ olarak da yenebilir (K.36, K.37). Dağlarda kendiliğinden yetişen yaban armudu, alıç, fındık, erik, ceviz, yer kirazı, karamık üzümü toplanır, yenir (K.36, K.37, K.59, K.81, K.82, K.95, K.129). Güzün, kışlağa inildiğinde hartlap ağaçlarının üzümü olgunlaşır, yenir (K.36, K.37).

Mantar (Göbelek): Kışlakta ve yaylakta doğadan toplanarak yenmektedir. Yazın yaylaya çıkıldığında, akşam vakti, hayvanların yayılmadığı yerlerden toplanır. Daha çok çam ve katran ağaçlarının dibinde biter. Mantarın göbelek, paskulak gibi çeşitleri olur. Paskulak şemsiye gibi değil topak şekilde olur. Toplanan mantar yıkanır, temizlenir. Göbelek içine soğan da doğranarak yağda kavrulur, yenir. Zehir mantarların çok iyi ayırt edilmesi gerekir. Akıllı mantar da denilen zehirsiz mantarların içi hafif kızarıklık, sarı olur. Zehirli olanlarının içi beyaz olur. Zehirli mantarların tüketilmesinden ölümler yaşandığından bazı Yörükler mantar yemekten vazgeçmişlerdir (K.3, K.19, K.36, K.37, K.44, K.45, K.95, K.116).

Isırgan otu: Böreği yapılır. Haşlanır, üzerine limon sıkılarak da yenebilir (K.44, K.76, K.116, K.120, K.129).

Ebe kömecisi: Yıkanıp doğranır. Kavrularak yenir. Bunun dışında süllüm yapılarak da yenir. Yıkanır haşlanır, üzerine tuz atılarak yenebilir (K.40, K.95, K.116, K.122).

Kiriş: Yaylaya çıkıldığında eriyen karların altında, kayaların üstünde çıkan kısa kiriş yenir. Bu kirişe sarı sokalak da denir. Yaprığı ince ince doğranır. Yağda soğan kavrulur. Doğranan çirişler de konur, kavrulur. Üstüne sarımsaklı yoğurt dökülerek

yenebilir. Böreği de yapılabilir (K.36, K.37, K.44, K.45, K.48, K.95, K.116, K.122, K.129).

Sarma yaprağı: Dağ asmalarından toplanır ya da köylülerden satın alınır. Bezik pancarından da yapılabilir (K.59).

Beze: Yaylada, yüksek yerlerde olur. Göbek kısmı soyularak yenir (K.36, K.37).

Kangal: Çukurova’da olur, dikenlidir. Gövdesi soyularak yenir (K.56, K.129).

Kenger: Yaylada olur. Taze iken bıçakla soyulup yenir (K.36, K.37, K.95, K.129).

Ekşimen: Göbeği yenir. Ekşimen ışkın verir, beyaz çiçek açar (K.36, K.37).

Su teresi: Su kenarında yetişen bir bitkidir. Yemeklerin yanında yenir (K.44, K.59, K.76, K.129).

Körmen: Kışın çalılar arasında, kayalık yerlerde yetişir. Salataya doğranır (K.119, K.122).

Kaz ayağı: Sulak yerde yetişir. Maydonoza benzer (K.44, K.56, K.119).

Pırasa: Pişirilmeden çiğ yenir. Dilinerek yemeğin yanında soğan gibi yenir (K.119).

Gelin eli: Çiçek açmadan önce toplanarak salatası yapılır (K.119).

Kimyon (Kemun): Yaylada toplanır. Yemeklere katılır (K.45).

Pelit (palıt): Dağlardan toplanır. Isırılarak arkası açılır. Arkası açılmadan ateşe atılırsa patlar, ateş sıçrar. Piştiği zaman yarılır, kabuğu açılır. “Oğlumun evine vardım, pelit yedim. Ağzım bala kesti. Kızımın evine vardım, bal yedim. Ağzım b.ka kesti.” sözü Yörükler arasında söylenir (K.113, K.114).

Kamalak: Çam ağacının kabuğu soyularak kamalağı yenir. Dağda çobanlar aç kaldıklarında kamalak yerler. Hastalıklara iyi gelir (K.44, K.113, K.114, K.116).

Ana Malzemesi Tahıl Olan Yiyecekler

Ekmek: Ekmek geniş anlamda yemek kelimesi yerine de kullanılabilir. Konargöçerler yerleşim yerlerinden uzakta kaldıklarından günlük ekmek satan fırınları da kullanamamışlardır. Günümüzde de ekmek yapımı kendilerinin yapmak zorunda olduğu işlerdendir. Köye, şehre gidenler hazır ekmek almaktadır (K.2, K.3, K.30).

Deveyle göçülürken, göç esnasında yufka ekmek kolayca kırılabilirliğinden bunun yerine bazlama, börek yapıldı. Ayrıca yufka ekmek yapımı için ön hazırlığa, pişirilmesi için de birden çok kişiye ihtiyaç vardır. Günümüzde traktörle göçüldüğünden göçte yetecek kadar yufka ekmek yapılmaktadır (K.1, K.5, K.19, K.44, K.116, K.128).

Yufka ekmek, uzun süre kalınan yaylak ve kışlaklarda yapılır. Rüzgârın esmediği, yağmurun olmadığı günlerde erken kalkılarak ekmek pişirilir. Yufka ekmek 20-25 gün tazeliğini korur. Obadaki kadınlar bir araya gelerek imece usulü yaparlar. Ekmek azaldığında tekrar yapılır. Günümüzde olduğu gibi seleye üst üste istif edilip 1-2 ay yenmezdi. Ekmek şimdikine göre daha küçük olur, birkaç güne bir ekmek yapılırdı. Her öğün, özellikle öğlen ve akşam yemeklerinde kişi sayısına göre ekmek sulanarak tüketilir. Ekmek yapımında, kendi ifadeleriyle ekmek atımında, sacın altına üç adet taş konur, yurt yerlerinde ateşin rüzgârdan sönmemesi ve dışarıya sıçramaması için ocak kurulan yerin bir tarafına taşla duvar örülür. Göç esnasında duvar örmekle uğraşılmaz. Hayvancılıkla uğraşıldığından sürünün yayılmaya gittiği öğlen saatleri ve sürünün eve dönüp sağma işlemlerinin bittiği akşam saatleri, kadınların ekmek yaptığı zamanlardır. Yurt yerinden göç yaklaştığında yufka ekmek çok yapılmaz (K.1, K.5, K.18, K.19, K.22, K.33, K.38, K.44, K.45, K.76, K.114).

Yufka ekmek kış günlerinde kıl çadırın içinde yapılabilirdi. Günümüzde kullanılan çatmalar dumanı dışarı vermediğinden içerisinde yufka ekmek yapılamamaktadır. Bunun yerine sobada pişirilebilen bazlama yapılmaktadır (K.44, K.56, K.116).

Ekmek yapılırken gelen kişilere, acıkanlara bazlama pişirilir. Bazlama pişerken kabardığında esprili bir şekilde kime pişiriliyorsa o kişi için “karnı tokmuş, ileride zengin olacak” derler (K.19, K.135). Göçebe Türklerde ekmek açıkta, göz önünde bulunurken, ondan bir parça ikram etmemek, örfilere, ananeye aykırı bir davranış sayılır (Blocqueville, 2000, s. 38).

Konargöçerler yerleşik hayata geçtikten sonra tandırlarda, hilal şeklindeki ocaklarda ekmek pişirmeye başlamışlardır. Tandırı, yerleşiklerden öğrenmişlerdir. Ekmek fırınlarının yaygınlaşmasıyla ekmeği satın alma yoluna gitmişlerdir. Şehirden köye ekmek getirilmiş, köyde fırın açılmış yufka ekmek, tandır ekmeği yapılmaz olmuştur (K.4).

Günümüzde yerleşik hayata geçen Yörük kadınları imece usulü ile yufka ekmek yapmaktadır. Hamur bir gün öncesinde elde yoğrulur. Köyde ya da yakın bir yerde fırın varsa makine ile hamur yoğrulmaktadır. Ertesi gün erkenden hamur beze hâline getirilir ve pişirilir. Ekmek yapılırken ita adı verilen pamuk dokuma ya da şaplanmış deri örtü sergi olarak kullanılır (K.10, K.15). Ekmek yapılan ateş iyice köz olduğunda içine hamur topağı atılarak pişirilirdi. Buna sermeş denilmekteydi (K.113, K.114).

Çörek: Sobada pişirilen ekmektir. Yüzü küncülü, tereyağlı olur. Bazlamaya da önceden çörek denmekteydi. Hamuru akşamdan mayalanır, sabahleyin o gün yetecek kadar çörek yapılır. Mısır unundan yapılanına darı çöreği denmektedir (K.2, K.18, K.38, K.44, K.45, K.56, K.89).

Bazlama: Her gün yapılır. Sabah kahvaltısında taze olarak tüketilir. Üzerine tereyağı sürülür. Yufka ekmeğin daha küçüğüdür (K.38, K.76, K.89).

Yağlı ovmaç: Tereyağı eritilir. İçine yufka eklemek doğranır. Başka bir yufka ekmeğin içine konarak ya da olduğu gibi kaşıkla yenir. Peynirle yendiği de olur. Acıkan birisi olduğunda en kısa sürede hazırlanabilen bir yemektir. Çobanlar azık olarak göturdüklerinde yağı azık torbalarına geçmemesi için birkaç kat ekmeğe sararlar (K.8, K.18, K.36, K.37, K.42, K.44, K.45, K.84).

Çomaç: Peynir yufka ekmeğin içine serilir ve dürülerek peynirli çomaç yapılır (K.18, K.38).

Dürüm: Çomaçtan daha büyüktür. Dört ya da beş yufka ekmeğe dürüm denmekteydi (K.18, K.38).

Tutmaç: Ekmek yapıldıktan sonra kalın bazlama yapılır. Bazlama bıçakla ince ince kesilir. İçine mercimek de katılır. Suyun içinde kaynatılarak salçalanır. İçine nar ekşisi katılarak yenir (K.18, K.38).

Mayalı: Sabah kahvaltısı için yapılır. Un akşamdan yoğrulur, sabaha kadar mayalanır. Sabahleyin tepsiye konup, sobada pişirilir (K.18, K.44, K.76, K.113).

Sıkma: Peynirin içine soğan doğranarak içi hazırlanır. Bazlama açılır, üzerine iç konarak sarılır. Ekmek yapıldıktan sonra sıkma, börek yapılarak bir öğün yenir (K.76, K.81, K.82, K.84).

Börek: Böreğin her türlü (peynirli, patatesli, ısırganlı) yapılır (K.8, K.38, K.45, K.70, K.76, K.82, K.119, K.143).

Katmer: Yufka eklemek yapıldıktan sonra çoğu zaman katmer de yapılır. Hamur açılır, yazılır. İçine şeker katılır. Üstüne tereyağı sürülür. Katlanır, üçgen şekilde olur. Sacın üstüne atılır. Dışı da yağlanır. Piştiğinde hamurun altı üstü kızarır (K.22, K.38, K.44, K.45, K.81, K.82, K.85, K.158).

Etli kömbe: Soğanlı, kıymalı, peynirli ya da bunların karışımıyla yapılır. Hamur kat kat açılır. Arasına soğan, kıyma, peynir konulur (K.22, K.45).

Yüksük çorbası: Hamur açılarak kare kare kesilir. İçerisine kıyma konulur. Çorba olarak pişirilir. Haşlanıp üzerine yoğurt döküldüğünde mantı adını alır (K.19, K.44, K.45).

Topalak: Bulgurdan yapılır. Hamur gibi yoğrulur. Elde yuvarlanarak küçük topalak hâline getirilir. İçine fasulye ya da nohut da katılır, çeşitli baharatlar dökülür. Akşamdan kaldığında ertesi sabah da içilebilir (K.19, K.20, K.38, K.42, K.44, K.45, K.114).

Ö'lemeç: Unun içine su serpilir. Baharatla karıştırılarak yapılır. Hamur topak topak olduğunda kaynatılarak içilir (K.42, K.44, K.61, K.113, K.114).

Analıkızlı: Analıkızlı yemeği Yörüklerde yaygın bir yemektir. Özellikle düğünlerde yapılmaktadır (K.12, K.45).

Çileme çorbası: Un, suyla hamur hâline getirilir. Ovalanarak şehriye hâline getirilir. Sonra soğan ve yağla kavrulur. Kırmızıbiber ilave edilir. Çorba olarak pişirilir. (Artun, 2008b, s. 71, 72; K.45).

Erişte çorbası: Hamur ekmek tahtasında açılıp, tandırda az pişirilir. Makarna kesilip çorbası yapılır (Artun, 2008b, s. 71, 72). Erişte çorbası yağlanıp yenir. İçine haşlanmış nohut da atılabilir. Erişteye Yörükler arasında makarna da denmektedir (K.38, K.45).

Dövme çorbası: İçine ıspanak da konulmaktadır (K.38, K.44, K.77, K.116).

Darı çorbası: Mısır dövme gibi kırdırılır. Çorbası yapılır (K.38).

Bulgur çorbası: Sütli olur. Sabahları içilir (K.44, K.51, K.116).

Dövme pilavı: Düğünlerde, yeni çadır yapımında, koyun kırımında dövme pilavı yapılır. Üzerine kavurma konur (K.19, K.22, K.38, K.51, K.82, K.107, K.122).

Bulgur pilavı: Günlük öğünlerde çoğu zaman bulgur pilavı yenir. Salça bulunmadığında salçasız yapılır. İçine tereyağı katılır. Pilav genellikle tek kaptan yufka ekmekle yenir. Sabahleyin kahvaltı yerine yiyenler de olurdu. Pişer pişmez yufka ekmeğin üzerine dökülür, sıcak sıcak yenirdi (K.2, K.19, K.38, K.51, K.79, K.89, K.136, K.137).

Sarıburma: Tatlı olarak yapılır. Hamur açılır, dolanır. Bakır leğenin içine döşenir. Üzerine küncü ekilir, tereyağı dökülür (K.113, K.114).

Ana Malzemesi Et Olan Yiyecekler

Konargöçerlerde yemekler daha çok et ağırlıklı olmaktadır. Hastalık, çobanın yanlışlıkla taşla, silahla vurması, misafir karşılama gibi nedenlerle çok sık hayvan kesilir. Çadırlardan biri mal kestiğinde etinden komşu çadırlara da verir. Bundan dolayı et eksik olmaz. Et haşlama, kavurma şeklinde, pilavın üstüne konarak, fasulye, nohut gibi sulu yemeklere doğranarak tüketilmektedir. Hayvanlar yemden ziyade doğal

beslendiklerinden etleri de burcu burcu kokar. Şimdi etlerde bu koku ve tat bulunmamaktadır (K.12, K.25, K.31, K.43, K.45, K.79, K.89, K.123, K.136).

Hayvan kesme işini erkekler yapar. Menopoz dönemine giren, erkek hâli alan, kadınların da mal kesebileceği söylenir. Fakat erkeğin olduğu yerde kadınlara hayvan kestirilmez. Erkeğin olmadığı yerde hayvanın ölmek üzere olması gibi nedenlerle kesmek zorunda kaldığında erkek çocuğunun elinden tutup birlikte keserler. Kesilen hayvanı yüzme işini kadınlar da yapar (K.2, K.39, K.42, K.45, K.51, K.108).

Et, her zaman olacağından, çeşitli nedenlerle sürekli hayvan kesildiğinden uzun süre saklama gereği duyulmaz, daha kısa süreli saklanabilir. İçine sinek, böcek girmesin diye bir leğen içine konarak üzeri bezle örtülür. Et, buzdolabı olmadığından özellikle sıcak günlerde çabuk bozulur, kokar. Bu yüzden hemen tüketilmesi ya da kurutulması, kavrulması gerekir. Et çaman edilerek kurutulur. Çadırın içindeki direklere et asmak için ip gerilir. Etin kamış, temiz taş üzerine, çadırın organlarına, etrafındaki çığa serilerek kurutulduğu da olur. Torbaya konup, asıldığı da olur. Kuruyan et dağarcık içine konur. Un çuvalın içine de konurdu. Çaman edilen et daha sonra ıslanıp yenir. Et bittiğinde çaman közde pişirilip yenir. Kavurma yapılan et kap içerisine konur, orada donar. Yüzüne un serpilir. Keçenin içine koyulur. Böylece kavurma tekeri olur. Donan kavurma tekeri, bıçakla kesilir. Ekmeğin arasına sarılır, yenir. Ağız tadına göre ısıtılarak ya da ısıtılmadan yenebilir (K.3, K.5, K.19, K.30, K.31, K.43, K.44, K.45, K.48, K.82, K.92, K.113). Yaylada karın altında mağaralar olur. Et bir kazana konarak soğuk olan bu mağaralarda 3-5 gün kalır. Kap içerisinde donduğundan kaşıkla bölmek mümkün olmaz, bıçakla kesmek gerekir (K.25).

Koyun ve keçi eti yanında, tavşan, keklik, ördek, geyik gibi av hayvanlarının eti de yenir. Çoban koyun gütmeye gittiğinde tüfeğiyle av avlar. Vurduklarını akşam koyunla birlikte getirir. Yaylada geyik, keklik avına gidenler de olur. Keklik avlamak için bezden keklik alası yapıldı (K.9, K.44, K.45, K.59, K.102, K.136).

Deve eti yemek, Kurban Bayramı'nda deve kurban etmek dinen caiz olsa da konargöçerler arasında deve yük hayvanı olarak kullanıldığından etini yemek yaygın değildir. Etinin ekşi, mayhoş bir tadı olduğu söylenir (K.11, K.12, K.19, K.40, K.45, K.79, K.89, K.95, K.101, K.102, K.119, K.129, K.149).

Balık eti, çok fazla tercih etmez. Kokar balık yenmez, böcü eti denirdi. Balık etini hayatı boyunca hiç tatmamış Yörüklerle karşılaşmak mümkündür (K.12, K.19, K.45). Bunun yanında kaynak kişilerden bazıları balık etinin de yendiğini ifade etmiştir (K.44, K.64, K.113, K.116).

Kelle paça: Kesilen hayvanın kellesi ve paçaları ateşte ütölüp temizlenerek yapılır. Kelle ve paçaların ütülmesi zahmetli olduğundan bunlar çoğu zaman yenmeyip atılır (K.12, K.31, K.44, K.45).

Çaman: Et dilinir. Sayacağın altına ateş yakılır. Ateş közlendiğinde çaman üstüne döşenir. Yağı da erir (K.3, K.44, K.116).

Kavurma: Yörüklerin en meşhur yemeği sac kavurmasıdır. Önemli bir misafir geldiğinde, kırkım günlerinde, düğünlerde sac kavurması yapılır. Kavurma, pilavın üstüne dökülerek kavurmalı pilav yapılır (K.2, K.19, K.25, K.28, K.38, K.44, K.76, K.79, K.82, K.84, K.106).

Tulum kavurması: Buna çoban kavurması da denir. Keçi ya da koyun kovuk, tulum yüzülür. Et büyük parçalar hâlinde doğranarak yüzülen derinin içine konur. Derinin büyüklüğü kadar yer deşilir. Tabanına köz dökülür. Tulumun alt tarafı iple bağlanır. İp boşanmaması için çivi de sokulur. Ön kolları da bağlanır. Boyun kısmından et doldurulur. Keçi ya da koyun derisi yünü, kılı ile öylece bırakılır. Deri çukura gömülür. Üstü toprakla örtülür. Örtülü yerin üstüne ateşi kayılır, yakılır. Kuzu ya da oğlak eti olduğunda, ateş de güçlü yandığında 45-50 dakikada et pişer. Kesilen hayvanın yaşına göre ateş yakma süresi uzar. Etin içine su konmaz, sadece tuz konur. Tahmine göre etin piştiğine hükmedilir. Üstü açılır. Boyun kısmından tutulup çıkarılır. Çam dalı ya da mezda ile üstündeki kıl ya da yün süpürülür. Derinin dışı çıra gibi kızarmıştır. Bir süre dinlenmeye bırakılır. Sofrası kendinden olur. Deriye bıçak atılır. Et tavuk etinden daha beyaz bir renk almıştır. Et, çiğnemedi yutulabilir, ağızda kendiliğinden erir (K.23, K.105).

Kapatma: Et, bir kazanın içine kuyruk yağı ile kat kat döşenir. Kazanın kapağı kapatıldıktan sonra hava almaması için kenarları hamurla sıvanır. Böylece daha çabuk pişer (K.23, K.105).

Yahni: Et haşlanarak yapılır. Sulu olur. İçine patates, soğan da konabilir (K.38, K.119, K.121).

Çöz: Kesilen hayvanın bağırsağı, çadırın çivisine dizilerek kurutulur. Daha sonra kebab gibi pişirilir, dürüm edilip yenir (K.45, K.122, K.127).

Köfte: İçli köfte yapılır (K.20, K.45).

Kuyruk yağı: Kuyruk yağı kavrularak eritilir. Tam erimediğinde parça parça olur ve adına cızzık denir. Cızzık atılır, et ile karıştırılmaz. Eridiğinde donan bu yağ, don yağı, yemek yapılırken kullanılır. Kuyruk yağı kavurmanın içine de konulur.

Hayvan kesildiğinde, eritilmeden taze olarak da tüketilmektedir (K.3, K.23, K.38, K.44).

Ana Malzemesi Süt Olan Yiyecekler

Peynir: Süt sağıldıktan sonra çok bekletilirse ekşir, bozulur. Hemen peynir yapılması gerekir. Sağılan süt, süzülerek kazanlara doldurulur. Peynir çalmak için biraz ısıtanlar olur. Çoğu zaman süt ısıtılmadan peynir yapılır. Sağılan süt belli bir sıcaklıkta olur, ılması için beklenir. Sıcakken maya döküldüğünde peynir kabarır, delik delik olur. Peynir yapılacak süt pişirilmez, peynir çoğu zaman çiğ süttten yapılır. Günümüzde brusella (malta humması) gibi hastalıklara yakalanma riskine karşı süt pişirilerek peynir yapılmaktadır. Satın alacak kişiler süütün kaynatılıp kaynatılmadığını sorar, kaynatılmışsa alırlar. Süütün içine damızlık, maya atılarak karıştırılır. Kazanın üstü kapatılır. 10-30 dakika sonra peynir tutar. Süzeklerle kazanlardan alınarak bir tahta üzerine konur, suyunu atar. Peynir çuvalın içine doldurulur. Üzerine mezda dalı konur. Dalın üstüne büyük taşlar konur. Çuvalın içindeki peynirin suyu birkaç gün akar. Peynir, çuvaldan çıkarılarak bir kaba doldurulur. Acımaması için suyunu iyice atması beklenir. Su kalmayınca elle oğcalanır, tuz ve çörek otu katılır. Artık deriye basılabilir. Derinin konulacağı yere çukur kazılır. Çukur kısma deri oturtulur. Günümüzde çukur kazılmamakta, çuvalın altını sabitlemek için eski otomobil lastikleri kullanılmaktadır. İçine kıl girdirmeden deri kıvrılır. Peyniri oturtturmak için ağaçtan yapılan saplık (bas ağaç) kullanılır. Bas ağaç kazma sapı kalınlığında aşağı yukarı bir metre uzunluğunda olur. Bileği güçlü olanlar elleriyle peyniri sıkıştırırlar. Bir kişi deriye boyun kısmından peynir koyar, diğer kişi de omzuna dayadığı saplıkla basar, sıkıştırır. Deriye peynir basmada usta kişiler vardır. Bu işi kadın da, erkek de yapabilir. Peynir gevşek basılırsa hava alır, bozulur. Bu endişe ile usta kişilerden yardım istenir. Tulum peynirinin içine çörek otu atılır, taze peynire katılmaz. Çörek otu şehirden satın alınır. Çörek otu peynirin süsüdür. Peynir basıldığında ağzına un konur, iple bağlanıp kapatılır. Deriye basılan peynirin suyu zamanla dışına sızar, tadı daha lezzetli olur (K.12, K.19, K.31, K.34, K.43, K.45, K.48, K.56, K.59, K.64, K.70, K.73, K.76, K.82, K.88, K.93, K.108, K.114, K.116, K.143, K.150).

Göç esnasında peynir üretimi ve satışı devam eder. Kahramanmaraş'tan Göksun'a doğru giderken tüccarlar göçün arkasından gelip mahallenin peynirini alırlar, Kahramanmaraş'a getirip satarlar (K.12, K.76).

Peynir günlük yapılır. Beyaz bezden, iğne ile ya da el makineleriyle torba dikilir. İçine mayalanan peynir doldurulur. Sabaha kadar suyu süzülür. Sabahleyin satmaya

götürülür. Kelle kelle yapılır. Oğçalanarak deriye katılır. Deri dolduğunda ağzı ipe bağlanır (K.38, K.44, K.45, K.116, K.135). Peynirin hava alıp bozulmaması için tulumun ağzı sıkı bir şekilde dikilerek kapatılır (Johansen, 2005, s. 87).

Peynir yapımına haziran ayında başlanır. Süt sağımı ve peynir yapımı daha çok yaylada olur. Yaylada kalınan sürede çadırlarda 10 günlük, 20 günlük peynir birikir. Kayseri'den, Kahramanmaraş'tan tüccarlar katırlarla almaya gelir. Tartarlar, 10 çuval 15 çuval peynir olur. Beyaz torbalara katarlar, yüklerler giderler. Tüccarlar tekrar gelinceye kadar peynir yapıp, bekletilir (K.12, K.18, K.20, K.56, K.64).

Yaylada bir hafta boyunca peynir yapılır, biriktirilir. Haftada bir ilçede, kasabada kurulan pazarlara götürülerek satılır. Satılacak peynir kelle kelle yapılır. Derinin içine konup satılır. İlk çıkan otu yiyen hayvanların sütünden yapılan peynir gevşek olur, lezzetli olmaz. Bunlar salamura peynir, taze peynir olarak satılır. Tuzlu su içine konan peynir bozulmadan uzun süre kalabilir. Bunun için peynirin kendi suyu kullanılır. Deri peyniri sıcak havada hemen bozulurken, salamura peynir bozulmaz. Salamura peynir büyük bidonlara tuzlu su içerisine konulmaktadır. Güze doğru, koyunların kurumasına bir ay kala evin bir yıllık ihtiyacı için tulum peyniri yapımına geçilir. Bu aylarda süt yağlandığından peynir daha lezzetli olur (K.31, K.38, K.44, K.45, K.56, K.64, K.75, K.76, K.88, K.116, K.135). İki kilo taze peynirden bir kilo tulum peyniri çıkar (Eröz, 1991, s. 207).

Deri peyniri (tulum peyniri) günümüzde yerini büyük oranda plastik bidonda yapılan peynire bırakmıştır. Peynir deriye değil, daha kolay, daha temiz olduğu için plastik bidonlara basılmaktadır. Deri peyniri ile bidon peyniri kabı dışında aynı özellikleri taşımaktadır. Deriye basılan peynirin 3-4 kilosu sararıp bozulduğundan plastik bidon tercih edilmektedir. Deriye daha çok fare gelmektedir (K.11, K.23, K.31, K.34, K.44, K.56, K.59, K.76, K.119). Bununla birlikte deriye basılan peynirin daha lezzetli, daha dayanıklı olduğunu düşünenler, peyniri deriye basmayı sürdürenler bulunmaktadır (K.47, K.64, K.65, K.70, K.75, K.76, K.88).

Peynir yapımında hazır maya olmadığı dönemde ev yapımı doğal maya (damızlık) kullanılmıştır. Maya hazırlamak için süt kuzusu kesilir. Bu kuzuların kursağında sadece süt olur. Kursak temiz bir kaba ıslanır, maya olarak kullanılır. Maya, hayvanın sarkanağından yapılırdı. Sarkanak, karnın ucunda, kalın bağırsağın ilerisinde olur, içi kırmızı olur. Özellikle de sığırın sarkanağı çok kuvvetli olur. Sarkanak alınır, yıkanır ve tuza belenir. Çadırın üstünde kurutulur. Yapılacak karışım içerisine sarkanağın iki üç tanesi atılır. Süzme yoğurt konur. Nohut, buğday, fasulye, kuru incir

de içine katılır. Karışım iki üç gün durduğunda maya olarak kullanılır. Peynir mayası su kabağının içine doldurulur. Maya haftalarca kullanıldığında eskir ve dökülür. Yerine yenisi yapılır. Doğal maya ile yapılan peynir kızartıldığında süner, daha lezzetli olur. Maya yapılan karışımın içerisine sarkanak katıldığından yeni nesil tiksiniş yiyemediğinden bu mayalar zamanla yerini hazır mayaya bırakmıştır (K.2, K.18, K.19, K.33, K.39, K.45, K.73, K.81, K.114, K.135, K.150).

Ev yapımı mayadan sonra hazır maya kullanılmaya başlanmıştır. Peynir yapılacak hazır sıvı maya şişeler içerisinde olur ve çarşıdan satın alınmaktadır. Hazır maya ile yapılan peynir delik delik olmaktadır. Doğal maya ile yapılan peynir kaymak gibi olur, delik olmazdı. Hazır mayanın temin edilmesi insanlar için kolay olduğundan ev yapımı mayaya tercih edilmiştir (K.2, K.12, K.19, K.45, K.76, K.113, K.135).

Peynir derileri, peynir bidonları soğuk hava depolarının olmadığı dönemde toprağa gömülerek, inlere, inliklere, obruklara, mağaralara konarak güze kadar bozulmadan saklanırdı. Yayla serin olduğundan peynir kolay kolay bozulmaz. Çadırın bir köşesine yığılır. Hava sıcak olduğunda üzerine çul atılır. Obrukları herkes ortaklaşa kullanır. Küçük bir tahta parçasına isim yazarak, renkli ipler bağlayarak herkes derisini belli eder. Çıra yakılarak bu inliklere girilir. Yaylaya kar düşmeden önce kışlaktan gidilir, peynirler inlikten çıkarılıp getirilir. Yayladan geç dönenler peynir tulumlarını çuvallara doldurur, sıcaktan etkilenmemesi için etrafına yün keçe sarar. Develere yüklenerek Çukurova'ya getirilirdi. Lezzetli peynirler için "İnliğini almış." derler (K.44, K.116, K.122, K.123, K.135, K.143).

Günümüzde, yayladan kışlağa dönüşteki bir aylık sürede ve kışın sıcak geçtiği günlerde peynirin bozulmaması, kokmaması için köylerde yerleşik hayatı yaşayan köylülerin buzdolaplarından faydalanılır. Kışlak yurduna yakın yerlerdeki il ve ilçelerde bulunan soğuk hava depolarına nisan ayından itibaren peynirler bidon ya da deri içerisinde getirilip bırakılır. Depolardaki peynirlerin daha çok plastik bidonlarda muhafaza edildiği, bunların çuval içerisine konduğu gözlemlenmiştir. Yaylada üretilen peynir yazın, yayla dönüşü soğuk hava depolarına bırakılır. Soğuk hava depoları ücreti kilo hesabına göre ve bir yıl üzerinden almaktadır. 2011 yılında kilosu peşinde 1.70 lira, veresiyede 2 liradan ücretlendirilmektedir. Çuvalların, bidonların, derilerin üzerine numara yazılmaktadır. Kışın ihtiyaca göre peynirler soğuk hava deposundan alınır. Ocak ayı geldiğinde tamamı alınmış olur (K.18, K.19, K.31, K.45, K.47, K.56, K.59, K.64, K.73, K.76, K.88, K.111, K.122).

Dolaz: Genellikle misafirler için yapılır. Koyunun yağından yapılır, başka yağdan yapılmaz. İçine az bir su dökülür. Ekmek doğranır. Çok cıvık olmaz, ala koyu olur. Dolaz yoğurtla karıştırılarak yenir (K.19, K.45, K.53, K.113, K.137).

Tort dolazı peynirin, çökeleğin sarı suyu biriktirilir ve kaynatılır. Kaynadığında kırmızı bir renk alır. Biraz unla ya da ekmek ufağıyla karıştırılarak yenir (K.20, K.30, K.114).

Lor (nor): Peynir suyundan yapılır. Peynir suyu ateşe konulur. Kaynadığında karıştırılır. Yüzeye çıkan kısma nor adı verilir (K.45, K.48).

Hort (dolaz): Peynirin suyu kaynatılarak da olabilen hort genellikle yağın suyundan, ayranından yapılır. İçine biraz yağı çekilmiş süttten katılır. Kazanda su kalmayınca, rengi kırmızı oluncaya kadar (deve tüyü rengi) kaynar. Kaynarken dibine tutmasın diye sürekli karıştırılır. Kaynayan su azaldıkça üzerine takviye yapılır. 20 kiloluk bir kazanda 10-12 kilo hort çıkar. Koyu bir hâl alan dolaz, soğumaya bırakılır. Soğuduktan sonra bir torbaya konur, üzerine taş konarak suyu süzülür. Tereyağıyla karıştırılarak yenir. Hortla dolaz aynı şeydir. Tadı biraz ekşimsi olur. Kaşıkla da ekmekle de yenebilir. Dolaz kırmızı bir renk aldıktan sonra torbadan sızan su başka bir kapta biraz daha kaynatıldığında ekşi olarak da kullanılabilir. Pişirilirken çok odun gerektiğinden her zaman yapılmaz. Deriye basılır, yemek yapımında salça yerine kullanılır (K.42, K.44, K.48, K.61, K.81, K.114).

Çökelek: Peynirin suyu kaynatıldığında çökeleği üstüne çıkar. Tuluk içerisinde yağı çıkarılmış ayrandan da çökelek yapılır. Çökelek kurutularak çuvallar içinde saklanır. Yenirken tekrar ısıtılır (K.5, K.18, K.44, K.48, K.77, K.113, K.114).

Kestirme: Süt kesilirse kaynatılır. Kestirme üste çıkar. Yağlı olur (K.48).

Yepinti: Güz aylarında koyun sütü içerisine yoğurt ilave edilerek, koyulaşmaya kadar pişirilir. Piştikten sonra içine tuz atılır (Artun, 2008b, s. 71, 72). Yepinti güzün gün döndüğünde yapılır. Ağız sütüne benzer (K.38, K.45).

Yoğurt: Keçisi olanlar keçi sütünden, koyunu olanlar koyun sütünden yoğurt yaparlar. Koyun yoğurdu daha lezzetli olduğundan tercih edilir. “Koyunun yoğurdu, keçinin peyniri, ineğin yağı, camızın kaymağı tatlı olur.” derler. Mayalanan yoğurt bez torbaların içine konur, bir yere asılır. Suyunu iyice çektiğinde koyulaşır. Birkaç gün durup ekşiyen yoğurtla da kese yoğurdu yapılabilir. Ekşidiğinde kese (bez torba) içerisine konup sarı suyu iyice süzülündüğünde tekrar tatlanır. Bu şekilde yapılan yoğurda kese yoğurdu denir (K.9, K.10, K.33, K.38, K.44, K.45, K.82, K.119, K.135).

Ağız: Koyun, keçi yavru olduğunda ilk sütüne ağız denir. Üç dört gün devam eden ağız yenir. Bu süreden sonra normal süte döner. Yavrusunu doyurup artıran hayvanların ağız alınır. Özellikle keçinin ağız hafif olduğundan lezzetli olur. Ağız pişirilerek içilir. Pişirilirken kesilmemesi için sürekli karıştırılması gerekir. Peynir gibi tutmaması için içine biraz da süt karıştırılır (K.44, K.45, K.113, K.114, K.135, K.143).

Koyun kımızı: Yaz aylarında yapılır. Kımız, sütün miktarına göre içine yoğurt konup, karıştırılarak yapılır (K.9).

Teleme: İncir ağacı olan yerde keçi sağılır, teleme yapılır. İncir kozalağının sütü sıcaklığını koruyan yeni sağılmış çiğ süte damlatıldığında süt katılaşıp, donar. Telemeyi çobanlar da yapar, evde de yapılabilir (K.19, K.31, K.36, K.37, K.135).

İncir kozalağı bulunduğunda sütü temiz bir mendilin, bezin üzerine damlatılır. Teleme yapılacağı zaman bezin bir parçası kesilerek sütün içine atılır. On dakika sonra süt, yoğurt gibi olur (K.30).

Höşmerim: Hort yağda kızartılarak yapılır. Yufka ekmek doğranarak yağda kızartılır. Üstüne su dökülerek kaynatılır. Tereyağı dökülerek yenir (K.42, K.51, K.61, K.135). Höşmerim, “Şeker, yağ, undan yapıldığı gibi, peynirle şeker, undan yapılanı da vardır. Yörüklerin meşhur tatlısıdır.” (Eröz, 1991, s. 217).

Sütlü çorba, yoğurtlu çorba yapılır. Yoğurtlu çorba dövmeden, bulgurdan olur. Sütlü çorbanın içine dövme katılır (K.21, K.38, K.95, K.113).

Taze yağ (Tereyağı): Konargöçerler arasında genellikle tereyağı kullanır. Yaylada hayvanlar çeşitli otlardan beslendiğinden yağı da çok güzel kokar. Yağ çıkarıldıktan sonra soğuk su ile yıkanır. İçinde ayran kalırsa kokar. Günümüzde plastik bidonlara basılan tereyağı önceden tuzlanarak deriye basılırdı. Deriler de çuvallara doldurulur, develere sarılır, kışlak yurduna götürülürdü. Pilavlar tereyağlı olurdu. Başka yağlar bilinmezdi. Peynir gibi tereyağın da satışı yapılırdı (K.22, K.40, K.44, K.45, K.66, K.77, K.82, K.114, K.117, K.149, K.157).

Yazın yaylada, evin kışlık ihtiyacı için yağ yapılır, deriye basılır. Taze yağ, kışlak yurduna gelindiğinde derilerden çıkarılıp tenekeler içerisinde eritilir. İçine tuz atılır. Kış boyunca yenir. Taze yağ eritilmeden saklanırsa küflenir, bozulur. Yazın başlangıcında, yaylaya göçülmeden eritilip, gömülen yağ eylül ayında yayladan dönüldüğünde çıkarılır, yenir (K.5, K.19, K.77).

Akça (Ak katık): Yoğurt deriye basılır. Kahvaltıda yenilir (K.149, K.151).

Tarhana: Tarhana yayladayken güz girdiğinde yapılır. Dövme kırığı kaynatılır. Tarhana yapımında kullanılacak yoğurt bez torbalara katılır, suyu süzülür, biraz da

ekşir. Yoğurt ile dövme karıştırılıp yoğrulur, bir iki gün torbada bekletilir. Bahraz, mezdağ dallarına, beze, kamyş çığların üzerine serilip kurutulur. Hayvanların zarar vermemesi için çardağın üstüne, çadırın üstüne serilirdi. Kuruduktan sonra çuvallara konurdu. Çukurova'ya getirilir, kışın çorbası yapılarak içilir. Bazı aileler tarhana yapıldığında uğursuz bir olayla karşılaştıklarından “Tarhana yapmak bizim ocağımıza gelmiyor.” diyerek tarhana yapmazlar, satın alırlardı (K.2, K.44, K.45, K.59, K.61, K.79, K.82, K.87, K.122, K.129, K.130, K.158).

Arap Aşısı: Yağ kızartılarak içine çökelek katılır. İçine gevrek ekmek doğranarak karıştırılır (K.113, K.114).

2.7.2. İçecek Türleri ve Yapılışları

İçecek su: Geçmişte, içecek, mutfakta kullanılacak suyu kadınlar sırtlarında tulukla getirirlerdi. Göç esnasında konalgalara gelindiğinde çadır tutulur. Gelinler kızlar yakın yerlerde odun toplarken daha yaşlı kadınlar sırtlarına iple bağladıkları tuluklarla su getirmeye giderler. Tuluk at ya da eşekle, iki taraflı heybeler içerisinde de taşınabilirdi. Bir eşeğe üç su tuluğu yüklenebilirdi. Yüklemenin kolay olması için su getirmeye en az iki kişi giderdi. Eşeğin sırtına konan heybenin iki gözüne su tuluğu konur. İkinci tuluğun yüklenmesi zahmetlidir. Bir kişi düşmesin diye tutar, diğer kişi de diğer tuluğu heybeye koyar. Her bir tuluk 30-35 kilo ağırlığında olur. Tuluk içerisine konan su hemen ılımaz, soğuk kalır. Sıcak havalarda tuluktaki sudan içilir. Su, tuluğun kolunun ipi çözülerek, tasla içilir. Tuluk yere konmaz, çadırın gölgesinde taş döşenerek üzerine konulur (K.1, K.2, K.9, K.13, K.18, K.33, K.36, K.43, K.44, K.47, K.62, K.66, K.73, K.77, K.95, K.117, K.121, K.122). Tuluk elbiseyi ıslatmasın diye, tuluğun altına arkaçlık adı verilen bir çul konur (Eröz, 1991, s. 195). Plastik bidonlar çıktıktan sonra geleneksel deri tuluklar terk edilmiştir. Yeni nesil, tuluktan su içmek istemediğinden su tulukları kullanılmamaya başlanmıştır (K.11, K.33).

Çaylar, dereler, nehirlerden akan su temiz olduğundan her yerden su alınıp kullanılabilirdi. Baharda sahte pınarlar türer, su bulmak kolaylaşır. Kaklıklardan su içilir. Leçede su yoktu. Çadırın böğrüne bir naylon atılırdı, içine biriken su kullanılırdı (K.1, K.42, K.78).

Günümüzde hayvanların ve insanların içecekleri su, traktörün çektiği tankerlerle yakınlardaki köylerden getirilmektedir. Köye araba ile gidildiğinde arabanın bagajında bidonlarla su getirilmektedir (K.18, K.31, K.77, K.111).

Ayran (katık): Ayran sabahın erken saatlerinde, serin havada yapılır. Sıcak havada yapıldığında içindeki yağ dağılır. Bir gün öncesinde yapılan yoğurt kullanılır. Kadınlar çatkı çatar, deri tuluk 3 yerden ipe çatkıya bağlanarak gerdirilir. İçine yoğurt dökülür. Ağaçtan yapılmış bişekle yoğurda vurulur. Belli bir süre sonra yağı topak topak yüzeye çıkar. Ayran, tuluğun alt kısmında kalan bucaklarından biri çözülerek boşaltılır. Ayranı içilir ya da çökelek yapılır. Ayran yapıldıktan sonra tuluğun içinde çok bekletilmez, bir kaba boşaltılır. Bekletildiğinde tadı bozulur. Tuluğun işi bittikten sonra temiz su ile yıkanır. Kabukla, tuz sürtülür. Katlandıktan sonra çadırın bağına atılır (K.1, K.9, K.33, K.44, K.59, K.61, K.77, K.82, K.117, K.121). Göç esnasında yoğurt tuluk içerisine konur, deveye yüklenir. Konalga yerine, yurt yerine varıncaya kadar ayran hâline gelir. Yağı yüzüne çıkar (K.51).

Çalkamaç: Kaşığın arkasıyla yoğurt ezilerek yapılır. Az su konarak çalkalanır. Ayrandan daha koyudur (K.42, K.82, K.113).

Süt: Çiğ süt içilmez. Taşırılarak pişirildikten sonra içilir (K.19).

Deve sütünü içmek caiz olsa da genellikle sağılıp içilmez. Bununla birlikte deve sütü içenler de olurdu (K.19, K.81, K.101, K.149).

Çay: Yaygın bir şekilde tüketilmektedir. Kahvaltıda genellikle çay içildiğinden kahvaltı yapmanın yerine çay içmek tabiri kullanılır olmuştur. Önemli misafirlere, önemli işleri görüşmek için gelenlere öncelikle kahve ikram edilir. Yemek vaktine göre, çay kahveden sonra ya da yemek yendikten sonra ikram edilir (K.19).

1964 yılına kadar çadırlarda çay bulunmazdı. Yerli çay yaygınlaşmadan önce kaçak çay kullanılırdı. Çay yerine daha çok kahve ikram edilirdi (K.45, K.56).

Kahve: Çay önceleri pek bilinmediğinden, yaygın da olmadığından genellikle kahve içilirdi. Çiğ, diri, olarak alınan kahve, kahve tavaasında kavrulur. Tava bükmeli olur. Isparta'nın Yalvaç ilçesinden geldiğinden Yalvaç tavaası da denirdi. Kahve, tavada kavrulduktan sonra soğutulur. Bu amaçla ahşaptan yapılan sovdanın (soğutan) içine dökülür. Sıcak hâlde değirmende çekilmez. Soğutulduktan sonra dibekte dövülür. Daha sonraları dibek yerine kahve değirmeni de kullanılmıştır. Önemli misafirler geldiğinde, kahve daha lezzetli olması için dibekte dövülür. Kahveyi dibekte dövme, değirmende çekmeye göre daha zahmetlidir (K.2, K.9, K.19, K.43, K.45, K.56, K.66, K.81, K.82, K.95, K.101, K.102, K.103, K.136, K.137).

Kahve pişirmede ardıç ağacının kuru budakları kullanılır. Bunu develerle getirirler ve başka bir şeyin pişirilmesinde kullanmazlar. Ardıç ağacının isisi olmadığından kahveye sinmez. Diğer ağaçların isisi çıktığından kahvenin tadını bozar.

Ateş iyice yandıktan, isi kalmadıktan sonra kahve pişirilirdi. Kahve pişirmeyi bilen, bu işte usta olan kişilere pişirtilir. Aile fertlerinden biri kahveci olur. Bazı kahve tiryakileri lezzet alabilmek için kendi kahvelerini kendileri pişirirlerdi. Göç esnasında su tuluklarını dolu tutar, deveye sarardı. Konalga yerine gelindiğinde yük indirilir indirilmez su getirme işine girilmeden kahve pişirip içerlerdi. Kahve özel cezvesi içerisinde pişirilir. Kahve taşırılmaz, taşırılırsa tadı bozulur. Pişirilen kahve kulpsuz fincanlarda sunulur. Fincanlar, el yakmaması için, dışında metalden zarf olur. Zarfla birlikte alınıp içilir (K.19, K.43, K.66, K.76, K.101, K.102, K.137, K.139, K.140).

Kahve dövülen dibek havan gibi küçüktür. Tokmağı tahta, teknesi madendir. Ahşap olanları da vardır. Yaşlı kadınlar sabahleyin kalkar kalkmaz, kimse kalkmadan dibekle kahve dövmeye başlar. “Fılanın evinde dibek dövülüyor” derler, komşular birbirlerini kahve içmeye davet eder. Dibeğin çıkardığı ses belli bir ahenkte olurdu. Kahve değirmeni çıktıktan sonra dibek kullanılmamaya başlanmıştır (K.2, K.43, K.101, K.102, K.103). Kahvenin pişirilmesinde olduğu gibi içilmesinde de belli kurallar gözetilir. Kahvenin üzerine su içilmez. Önce su içilerek kahve içilir. Böylece tadına daha iyi varılır ve ağızda hoş bir tat bırakır (K.7, K.19).

Bitki çayları: Yaylaya çıkıldığında dağ çayı, yayla çayı, kekik toplamaya gidilir. Toplanan çaylar bohça edilip omuzlarda getirilir. Bu çaylar kaynatıldığında çok güzel kokar. Şeker atılarak içilebilir. Önceden, siyah çay bilinmediğinden daha çok tüketilirdi. Yayla çayı kışlak yurduna da getirilir (K.11, K.21, K.22, K.36, K.44, K.45, K.76, K.81, K.82, K.105, K.116, K.129).

2.7.3. Mutfak Araç ve Gereçleri

Ulaşım imkânlarının artması, kışlak ve yaylak yerlerinin yakınlaşması, mutfakta kullanılan araç gereçlerin çoğalmasına ve çeşitlenmesine neden olmuştur. Deveyle göç edilirken yükün artmaması için çok fazla kap kacak bulundurulmazdı. Göç esnasında mutfak eşyaları iç içine yerleştirilir, taktuk çuvalı adı verilen yoz bir çuvala konurdu (K.2, K.18, K.31, K.33, K.43, K.48, K.59, K.127).

Konargöçerlerin önceden kullandıkları eşyaların geneli bakırdı. Bakır kaplar yılda bir defa kalaylatılır. Aksi hâlde kalayı kalmayıp bakırı çıktığında zehirleme tehlikesi ortaya çıkar. Kalaylatma yaylaya giderken ya da yayla dönüşü olur. Genellikle de yaz başlangıcında, koyun sağımı başlamadan kalaylatılır. Kalaylanacak kaplar bir çuvalın içine doldurulur, kalaycıya verilir. Kalaycı bir günde kapları kalaylar, teslim

eder. Çok kullanılan sürahi, tas, tabak gibi eşyalar yılda birkaç defa kalaylatılır. Göç yolu üzerinde olan Kozan'da kalaycılar olurdu. Çadırlara zaman zaman seyyar kalaycılar da gelirdi. İyi kalaycıların yaptığı kalayın rengi kolay kolay bozulmaz. Süt sağımında kullanılacak kazanlar öncesinde mutlaka kalaylatılır (K.2, K.19, K.38, K.45, K.70, K.76, K.79, K.82, K.101, K.129, K.150, K.155).

Konargöçerlerin kullandığı başlıca mutfak eşyaları şunlardır:

Sahan: Günümüzde kullanılan tabak yerine önceden sahan kullanılmaktaydı. Sahan tabaktan daha büyüktür. Kenarları işlemeli, çıntıklıdır. Kadınlar süt sağarken sahan tasını kucağına alır, tas sütle dolduğunda helkeye boşaltırlar (K.2, K.5, K.18, K.38, K.66, K.79, K.121).

Tabak: Kırıldığı için cam ya da porselen tabak tercih edilmemektedir. Bakır tabak kullanılmaktaydı. Tabağa önceleri çanak denmekteydi (K.73, K.101, K.102, K.103, K.150).

Dibek: İçi oyuk, sağlam taştan olur. Göç esnasında taşınmaz. İçine buğday atılır, dövülür. Kahve dövmek için daha küçük ahşap dibek kullanılmaktaydı. Demirden olan dibekler de vardır (K.2, K.19, K.45).

El değirmeni: Kara taştan el olur. Boğazına dökerek buğday çekilir (K.19).

Tirki: Bakır ya da alüminyumdan olan hamur leğenidir. Hamur mayalamakta kullanılır. Bazı Yörükler dığan derdi. Günümüzde leğen denmektedir. İki tirkisi olanlar, birinde hamur yoğurur, diğerinde çamaşır yıkardı. Tirkide deve, koyun da sulanmaktadır (K.2, K.10, K.25, K.38, K.55, K.59, K.66, K.79, K.82, K.108, K.136, K.150).

İrbik: Bakır olur. Daha sonra plastiği çıkmıştır. Su içmek, abdest almak için kullanır. Çeşme olmadığı dönemde çok ihtiyaç duyulurdu (K.18, K.38, K.51, K.66).

Tas: Sürahi ve tas, su içmek için kullanılır. Kalaylı bakır su tası yerini zamanla cam bardaklara bırakmıştır. Çam bardak da satın alınıp kullanılırdı (K.18, K.19, K.45).

Su kabağı: Büyük kazanlardan sıcak su alınırken kullanılır. Bunun yanında banyo tası, biber kabı, barut kabı olarak da kullanılmıştır (K.44, K.55).

Çitil: Köylüler çingil der. Helkeden daha küçüktür. 1-2 kiloluk olur. İçine süt, yoğurt konur (K.38, K.56, K.66, K.78).

Helke: Su getirmek için kullanılır. Süt helkesi bakırdan olur, süt sağımında kullanılır. Helkenin içine yoğurt çalınır. Helkeye satır da denmektedir (K.10, K.19, K.38, K.47, K.66, K.101).

Haranı: Yemek pişirmede kullanılan kazandır. Günümüzde tencere denmektedir (K.18, K.38, K.45, K.49, K.82, K.103, K.113, K.150, K.155).

Kazan: Süt kazanı büyük olur. Kenarlarında tutacak yerlerinin, toka, olmasından dolayı küpeli kazan, kulplu kazan da denir. Çamaşır yıkamada kullanılacak suyun ısıtıldığı büyük kazanlara don kazanı denir. Çamaşır yıkayacak kadınlar bu kazanı sırtına alır, yunak yerine gider. Devesi çok olan, zengin aileler süt kazanı ve don kazanı olarak iki kazan bulundururlar. Bakır olan bu kazanlar yerini daha sonra kalay istemeyen alüminyum kazanlara bırakmıştır (K.38, K.45, K.59, K.66, K.76, K.79, K.101).

Kuşane: Kazanın küçüğüdür. Yoğurt mayalamak için kullanılır (K.101).

Tencere: Yemek pişirmede kullanılır. Her çadırda en az iki tencere olur (K.66).

Et kütüğü: Her evde olur. Kırılma olasılığına karşı bir de yedeği bulundurulur. Çuvalların altına konur (K.18).

Ekmek tahtası: Önceki ekmek tahtalarının altında ayak olmaz, düz olurdu. Şimdikilere göre daha küçük ebattaydı. Kadınlar dizlerinin üzerine koyarak hamur açarlardı. Ayaksız tahtalar göç için daha uygundu, daha kolay taşınabiliyordu. Sarıkeçililer ekmek tahtasına senit derdi (K.38, K.45, K.75, K.121, K.150).

Açı oklavası: Hamur açmak için kullanılır (K.45).

Evrağaç: Ağaçtan, yassı olur. Sacda ekmek pişirilirken diğer yüzünü çevirmede kullanılır. Yerleşikler evrağaç derken Yörükler şiş demektedir (K.2, K.18, K.38, K.45, K.135).

Evrağaç ve oklavaların ince dokumadan, ağzı bağlanabilen bir çuvalı olur. Gerektikçe çuvaldan çıkarılır, kullanılır. Göçte, ekmek tahtası ve sacda birlikte çadır direklerinin yüklendiği en sondaki deveye yüklenir (K.1, K.45).

Mutfak tüpü: Günümüzde, çadırlarda tüp kullanıldığı görülmektedir. Odunun olmadığı yerlerde, göç esnasında, yağışlı havalarda kolaylık sağlamaktadır (K.8, K.44, K.116).

Elek: Çiftçilikle uğraşanlarda vardır, hayvancılık yapanlarda yaygın değildir. Bunun yanında un eleği olanlar da vardır. Buğday hazır alındığından buğday elemeye kullanılan halbura gerek duyulmazdı (K.8, K.18, K.45).

Çaydanlık: Odun ateşinde su ısıtmada, çay pişirmede kullanılır. İsten dolayı siyah bir renk aldığından kara çaydanlık denir (K.38).

Cere: İçine su konur, peynir basılır. Cere göç esnasında kırılabileceğinden konargöçerler tarafından çok fazla tercih edilmemiştir. Cereyi daha çok yerleşik hayat yaşayanlar kullanmışlardır (K.19, K.48).

*Hızman*⁷: Kiriş kökü ile ağaç çürüğü karıştırılarak yapılır. Kiriş kökü ezildiğinde tutkal gibi yapıştırıcı bir özellik alır. Hızmanın üzerine yanış yapılır. Çömleğe benzer. Farklı ebatlarda yapılabilir İçine tereyağı konulur. Uzun süre bozulmadan kalır (K.38, K.44, K.122).

Kaşık: Önceleri ağaç kaşık kullanılırdı. Ağaç kaşık yemek yapımında, yemekleri tabaklara katarken kullanılırdı. Bakır kaşığın kalaylanması gerekir. Bu zahmete girmemek için ve daha sağlıklı olduğundan ağaç kaşık tercih edilirdi. Konya'dan ağaç ala kaşık gelirdi. Ala kaşık genellikle Kahramanmaraş'ta satılırdı. Ala kaşık yemek yerken kullanılırdı. Misafir geldiğinde kullanıldığından misafir kaşığı da denirdi. Daha sonra yerini çelik kaşıklara bırakmıştır. Kaşıklar, kullanılmadığı zamanlarda dokuma kaşıklıklara konurdu (K.2, K.19, K.38, K.45, K.59, K.66, K.81, K.103, K.120, K.121, K.153).

Çomça: Büyük kazanlarda yemek pişirirken kullanılır. Çomça ile yanıktan yağ alınır (K.19, K.55, K.66, K.70).

Lenger: Büyük tabak. İçerisine pilav dökülür, herkes kaşığıyla yer. Siniye göre daha küçük ve daha derindir (K.66, K.101).

Tepsi: Pilav, tepsi içerisinde servis edilir. Fırında ekmek, mayalı pişirmek için de tepsi kullanılır (K.2, K.79).

Leğen: Büyük olur. Hayvanlara su vermede kullanılır (K.19, K.45, K.101).

Leğence: Leğenden küçük olur (K.19, K.38, K.101).

Ekmek sacı: Büyük olur. Kömbe pişirilirken iki sacın arasına konup pişirilir (K.19, K.44, K.85, K.143).

Kavurma sacı: Ekmek sacının küçüğüdür (K.19, K.45).

Plastik kap: Günümüzde, kolay kolay kırılmadığından ucuz ve hafif olduğundan plastik kap tercih edilir. Yufka ekmek sulandıktan sonra plastik kap içerisinde sofraya getirilir. Plastik içinde saklanan ekmek kurumaz (K.31, K.32, K.33).

Sürahi: Önceden bakır sürahi kullanılmaktaydı. Günümüzde sofraya ayran plastik sürahiler içinde getirilmektedir. Üzerinde bulunan aparatla ayran sofrada bir kez daha karıştırılmaktadır (K.31, K.32, K.33).

⁷ Hızmanla ilgili daha geniş bilgi için bkz. (Aba, 2012, s. 64).

Süt makinesi: Sağılan süt makinede çekilerek yağlı kısmı ile yağsız kısmı ayrılır. Yağlı süttten kaymak, yoğurt yapılır. Konargöçerlerin kullandıkları süt makineleri (55'lik) yerleşiklerin kullandığına göre (75'lik) daha küçük ebattadır. Çanağı da aynı şekilde küçük olur. Süt makinesi göç sırasında heybeye konur, eşeğe yüklenir. Süt makinesi olmayanlar olanlardan faydalanır. Süt makinesini yağlamak için yağdanlık olurdu (K.19, K.34, K.36, K.38, K.44, K.45, K.48, K.69, K.70, K.98, K.117, K.121, K.129).

Tuzluk: Tuz koymak için dokuma tuzluk olur. Tuzluk çadırın direğine asılır (K.18, K.38, K.153).

Biberlik: Kırmızıbiber su kabakları içine konurdu. Biberin kırmızı rengi kabağın dışına vururdu (K.18, K.38, K.44, K.81).

Sarımsak çanağı: Bakır tabakların içinde kaşığın arkasıyla sarımsak ezilirken günümüzde bunu yapmak için ahşaptan çanağı ve dövgüsü olan sarımsak çanağı kullananlar vardır (K.18).

2.7.4. Sofra Gelenek ve Göreneği

Günde iki öğün yemek yenir. Biri öğleden evvel, çobanların sabah, yazın ise gece işleri bittikten, sürünün su ihtiyacı giderildikten ve sayımı yapıldıktan sonra, diğeri ise akşama doğru ikinci otlamadan döndükten ve tekrar hayvanların suyu verildikten sonra veya çobanlar örüm'e çıkmadan önce yenir. Günün yaklaşık ilk dört saatinde herhangi bir şey yenmez (Johansen, 2005, s. 83).

Oba aile ve çocuklardan oluşuyorsa çadırlar birbirine yakın kurulur. Mutfak babanın çadırında olur. Evin gelinleri yemeği bu çadırda hazırlarlar, hep birlikte yenir. Kardeşler birbirine yakın yerde kışlayabilir. Bu durumda çadırları ayrı ve birbirinden uzak olduğundan herkes yemeğini kendi çadırında hazırlar yer. Ayrı mutfak çadırı yapıldığı da olur. Mutfak araç gereçleri bu çadırda olur (K.44, K.59, K.64, K.77).

Yemekler aynı kaptan, ayrı kaşıklarla yenirdi. Herkes için ayrı tabak konmazdı. Kavurma, pilav tepsiye konur, sulu yemekler de ayrı tabaklara konurdu. Günümüzde mutfak araç gereçleri arttığından herkes ayrı tabaktan yemektedir (K.18, K.43, K.44, K.45, K.59, K.116, K.121).

Yemek ayrı ayrı yenmez, farklı sofralarda yemek yemek ayıp sayılır. Aile üyelerinin yemeklerini bir arada yemesi, sofraya birlikte oturması gerekir. Bununla

birlikte hayvanları yayıp çadıra dönen çobanlara, misafirlere ayrı yemek hazırlanır (K.13, K.18, K.44, K.116).

Gelen misafiri ağırlamak konargöçerler için son derece önemlidir. Misafirleri ailenin ya da obanın ağası karşılar. Çadıra önce misafirin girmesi için ısrar edilir. Misafir, ev sahibinden yaşça küçük de olsa baş köşeye oturtulur, altına minder verilir. Rahat ettirilmeye çalışılır. Bunun ifadesi olarak “Misafirin üst başına oturanlardan etmesin.” denir. Günün hangi vakti gelirse gelsin aç olup olmadığı sorulur, açlığı varsa yemek çıkarılır. Yemek vermek için öğün vakti beklenmez. Yemek için yer sofrası serilir. Evin büyüğü misafirleri sofraya davet eder. Baş köşeye misafir, misafir yoksa evin büyüğü oturur. Altına minder verilir. Misafir oturduktan sonra ev sahibi oturur. Sofra serildiğinde önce misafir buyur edilir. Ev sahibi yemek yemiş olsa bile misafirle birlikte oturup tekrar yemek yer. Sofrada onu tek başına bırakmaz, utanıp sıkılmasına fırsat vermez. Kalkarken de misafir kalkmadan ev sahibi kalkmaz. Misafir 2-3 kişi gelmişse ev sahibi sofraya oturmaz, yemek yiyenlere hizmet eder. Yemek vakti olmadığında çadırdaki ekmek, peynir, bal gibi hazır yiyeceklerden de ikram edilir (K.12, K.16, K.18, K.19, K.31, K.33, K.44, K.55, K.80, K.116, K.144).

Gelen misafir yemekten sonra gelmişse “Açlığınız susuzluğunuz var mı?” diye sorulur. Bir “sofra atalım” denir. Misafir, tokum dese bile “tuz ekmek olsun”, “tuz ekmek hakkı olsun” denerek az da olsa bir şey ikram edilir, yemek yedirilmeden, karnı boş gönderilmez. Çay ikram edilse bile misafirin yemek yemesi için ısrar edilir. “Kuru ağız giderse ev sahibi rahat edemez.” Yörüklerin birbirlerini değerlendirmesinde misafire nasıl davrandıkları, onları nasıl karşıladıkları önemli bir ölçüttür. Misafire yapılan ikramın evin bereketini artıracığına inanılır. Misafire, hizmet eden kadınlar, odadan çıkarken misafire arkasını dönmez geri geri giderlerdi. Arkasını dönmek, bu şekilde gitmek misafire saygısızlık olarak görülürdü (K.9, K.20, K.39, K.44, K.55, K.59, K.64, K.98, K.106, K.116, K.144).

Misafir geldiğinde çocuklar utandığından, ayıp karşıladıklarından yanlarında fazla kalmaz. Ayrı bir yere çekilip otururlar. Akşam yemeklerinde çocuklar çadırın çuvalarla ayrılmış diğer tarafında yemeklerini yerler. Diğer bir deyişle çocuklar yemeklenir. Yemekten sonra, serilen yataklarda uyurlar. Büyükler çocuklardan sonra yemeklerini yerler. Çok kalabalık olduğundan aynı sofrada çocuklarla birlikte yemek yemek mümkün olmaz (K.12, K.21, K.39, K.44, K.116).

Devlet kademesinde önemli görevlerde olanlara, uzaktan gelen akrabalara, örfli misafirlere, başka yaylalardan gelen aşiret beylerine hayvan kesilir ve sac kavurması

yapılır. Kışlağa göre yayla zamanı misafir ağırlamak için daha uygundur. Ayrıca o yıl doğan erkek kuzular kesilecek büyüklüğe gelmiştir. Gelen misafirlere koyun ya da keçi kesmek misafirlere verilen değer yanında hayvan sahibinin zenginliğinin, gücünün dışavurumudur. Misafiri iyi karşılamamak, yedirip içirmemek diğer Yörükler tarafından laf edilir, böyle obalar ayıplanır. “Evine varmışlar da kuru yavan bir sofraya atmamışlar.” denir. Yörükler misafirperverlik konusunda yerleşik köylüleri de “Filan köy yemek verir, filan köy evine buyur edemez.” gibi ifadelerle değerlendirir. Köyden geçen çobanlar, alışveriş, namaz kılmak için köylere gidenler bu durumu gözlemler (K.8, K.9, K.18, K.19, K.20, K.21, K.25, K.31, K.44, K.55, K.59, K.80, K.106).

2.7.5. Değerlendirme

Çukurova bölgesi konargöçerlerinde yeme içme kültürü hayvansal gıdalara, et ve süte dayanmaktadır. Çabuk hazırlanan, kısa sürede tüketilebilecek yemekler tercih edilmektedir. Geriye kalan yiyecek maddeleri satın alma, takas etme, doğadan toplama yoluyla sağlanmaktadır. Günümüzde yapılan yemekler yerleşiklerin yemek çeşitleri ile hemen hemen aynıdır. Et, süt, yoğurt, peynir, ayran satın alınmamakta yetiştirilen hayvanlardan sağlanmaktadır. Günlük ekmek ihtiyacı fırınlardan karşılanamadığından, öğünlerde yufka ekmek ya da bazlama tercih edilmektedir. Çadırlarda buzdolabı olmadığından yiyeceklerin stoklanması ya da uzun süre bekletilmesi mümkün olmamaktadır. Yaz günlerinde yaylaya çıkmayanlar için bu durum daha büyük bir problem hâline gelmektedir. Soğuk içecek ve yiyeceklerden mahrum kalmaktadırlar. Mutfak alışverişleri köylere, şehirlere gidildikçe yapılmaktadır.

Günlük öğünler için hayvanların bakımına göre zaman ayrılmaktadır. İşten arta kalan zaman dilimlerinde yemek hazırlanmakta ve yenmektedir. Gelen misafirler için öğün beklenmeden hemen yemek hazırlanmakta, ev sahibi gelen misafir yalnızsa onunla birlikte sofraya oturmaktadır. Çobanlar azıklarını alarak hayvan otlatmaya giderler, çadıra döndüklerinde kendileri için hemen yemek hazırlanır.

Mutfak araç ve gereçleri sınırlı sayıdadır ve kırılmayacak malzemelerden yapılanlar tercih edilmektedir. Geçmişte kullanılan bakır eşyalar büyük ölçüde terk edilmiştir. Deve ile göçülürken az olan mutfak eşyaları, traktörle göçülmeye başladıktan sonra çeşitlenmiş ve sayıca artmıştır. Günümüzde cam eşyalardan çok kırılmayan plastik, çelik eşyalar tercih edilmektedir. Odunun bulunmadığı yerlerde ve

göç esnasında mutfak tüpü kullanılmaktadır. Mutfak tüpünün kullanılması kadınların işini oldukça azaltmış ve kolaylaştırmıştır.

Günümüz sofraya gelenek ve göreneklerinde geleneksel Türk kültürünün yaşamakta olduğu görülmektedir. Bu bağlamda misafirin ağırlanmasına, yedirilip içirilmesine son derece önem verilmektedir. Özellikle kışlak-yaylak ve göç bölgesinde yönetici kesimdeki, karar merciindeki kişiler, obanın ileri gelenleri tarafından davet edilerek yemek verilmektedir. Gelen kişi için hayvan kesmek, sac kavurması yapmak o kişiye özel önem verildiğinin göstergesidir. Önceki düğünlerde gelen önemli misafirlerin önünde hemen bir hayvan kesilerek ona özel önem verildiği gösterilirdi.

2.8. Çukurova Bölgesi Konargöçerlerinde Halk Bilgisi

2.8.1. Halk Hekimliği

Halkın, olanakları bulunmadığı için, ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne “halk hekimliği” denmektedir (Boratav, 1999, s. 122).

2.8.1.1. Ocaklar ve Ziyaretler

“Eski Türklerdeki büyük ve kahraman ataların ruhlarının yaşadığı ve gömüldükleri yerler ve ruhlarının takdisi, Müslüman Türklerde göreceğimiz gibi, evliyanın ve büyük şehitlerin mezar ve türbelerini ziyaret ve oralara dua, adak ve dilekte bulunma şeklinde varlığını sürdürmüştür.” (Günay & Güngör, 2007, s. 85).

Ocak “Bazı hastalıkları iyi ettiğine inanılan aile” (TS, 1998, s. 1668) anlamına gelmektedir. Ocak genellikle anneden geçer. Anne, elini kızlarından birine verir, kendisinden sonra kızı devam ettirir. Kengi ocağı, temre ocağı, yılcancı ocağı, sarılık ocağı, yanık ocağı gibi ocaklar vardır (K.3, K.43, K.76, K.77, K.81, K.82, K.83, K.119, K.127, K.130, K.139).

Yatır, ziyaret, ocak terimlerinin çoğu zaman birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Yatır kelimesi Türkçe kökenli bir kelime iken ziyaret kelimesi Arapça kökenli bir kelimedir. Yatır kelimesi Türkçe Sözlük’te (1998, s. 2409) “Belli bir yerde mezarı olan, doğaüstü gücü bulunduğu ve insanlara yardım ettiğine inanılan ölü, evliya” olarak açıklanmıştır. Ziyaretgâh ise “Hayır işlemek veya saygı göstermiş olmak için ziyaret edilen yer, ziyaret yeri.” (TS, 1998, s. 2518) anlamına gelmektedir. Buradan

ziyaret kelimesinin ziyaretgâh kelimesi yerine kullanıldığı ve yatır kelimesini de içine alacak kadar anlam genişliğine sahip olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Ocak kelimesi ise “Bazı hastalıkları iyi ettiğine inanılan aile.” anlamında kullanılmaktadır (TS, 1998, s. 1668).

Ocak ve ziyaretlerin faydaları, tedavi şekilleri, faydasının görülüp görülmediği dilden dile anlatılır. Bu anlatılara göre hastası olanlar, çare arayanlar ocaklara, yatırlara yönelirler. Daha önce gidip faydasını görenler gidecek olanlara rehberlik ederler. Belli bir yerdeki ocağa konargöçerler de yerleşikler de gitmektedir (K.47).

Hocalar hastalığın, mutsuz evliliğin nedeni olarak başka kişilerin muska yazmasını gösterebilir. Belirsiz bir mezara gömmek, dipsiz kuyuya atmak muskanın etkisini artırır, bozulmasını zorlaştırır. Ancak güçlü hocalar muskayı bozabilir (K.153).

Ocaklarda ödenecek ücret kesimli değildir. Ocağa gelen kişi isteğine göre para atar. Ocağa gidip tedavi olanlar ocak sahibine ağırlık adı altında para öder. Ücret ödeyip “arası kesilmezse” hastalığın, sağaltımı yapan kişiye ya da yakınlarına geçeceğine inanılır. Boğaz çeken birine az da olsa ücret ödenmezse, hediye verilmezse çocuklarının boğazı ağrımaya başlar (K.47, K.59, K.113, K.119, K.120, K.153).

Ocaklardaki tedavi şekilleri birbirinden farklıdır. Ocaktaki kişi temre ya da siğil olan yere okuyup üfleyerek, tükürerek tedavi etmektedir. Temre olan yer kopya kalemi ile de çizilerek tedavi edilmektedir (K.3, K.83, K.119, K.130).

Ocak ve ziyaret yerlerinin taşıdığı olağan üstü özellikler insanların ilgisini çekmiş, çeşitli nedenlerle bu yerlere gelmelerini sağlamıştır. Kayranlı’da ziyaret vardı. Bu bölgeye yaylaya çıkanlar ziyarete giderler, hayvan keserlerdi. Burada Hz. Ali’nin atının izi var, derlerdi. İçindeki sudan ne kadar alınsa da su bitmemektedir. Sofra taşı denilen yassı taşta bulunan delikten deve boncuğu çıkardı. Burada bulunan üç tane mezarın etrafında yedi sefer dönülürdü. Defineciler burayı tahrip etmişlerdir (K.157).

Çocuğu durmayanlar, doğup ölenler, hastalananlar hocaya gidip muska yazdırırlar, ziyaretlere gidip dua ederler (K.21, K.22, K.56, K.153).

Korkan kişiler hocalara götürülür. Hocalar yerleşikler içinden olur. Hocalar yıldızlama sürerler. Hoca nerede oturduklarını bilir. Nasıl korkuttuklarını anlatır (K.39).

Görüştüğümüz kaynak kişiler gidilen ocak ve ziyaretleri, hangi amaçla gittikleri konusunda şu bilgileri vermişlerdir:

Göç yolu üzerinde olan, kışlak ya da yaylaklara yakın olan türbeler ziyaret edilir. Tarsus’ta bulunan Ashab-ı Kehf bu tür ziyaret yerlerindendir (K.17, K.19, K.64).

Rahatsız olan, rahat durmayan, bağırır, huzursuz olan, uyurken derin nefes alan çocuklar ocağa götürülür. Ruhsal sıkıntısı olan yetişkinler, çocuğu durmayan, çocuğu olmayan kadınlar Kozan'ın Hamam köyü Tılan Mahallesi'nde bulunan ocağa (Ziya Bey ocağı da denmektedir.) götürülmektedir. Burada hastalar için tuz verilip muska yazılmaktadır. Ocağının külünden üç kere yalanır. Üç kere kulhüvallahü duası okunur. Üç kere el, yüze çalınır. Buraya gittikten sonra çocuk sahibi olanlar tekrar giderler. Ocaktaki kişinin dediği ismi koyarlar ya da anne babanın koyduğu ismin yanına ikinci isim olarak eklerler (K.11, K.31, K.47, K.56, K.59, K.86, K.129, K.143).

Saimbeyli'de Bozoğlan adında kır var. O kırdaki Bozoğlan adında ziyaret var. Saimbeyli'nin Şenalan köyünde, Kartal yaylasında ziyaret var. Tufanbeyli'de Dedebeli ziyaret var. 1974 Kıbrıs Harekâtında bu ziyaretlerden top atıldığını, sesleri duyduklarını söyleyenler bulunmaktadır. Kartal yaylasında bu sesleri duyanlardan koyun ya da keçi kesip köylüleri de davet ederek Kuran okutanlar olmuştur (K.56).

Kaynak kişilerden Emine Göçer (K.33) şu bilgileri vermektedir: “Yılan, akrep sokanlar önceden motorlu taşıt olmadığından eşek sırtında ocağa götürülürdü. Kızıldere köyünde Şih Aziz adında biri vardı. O, afsunlar yılanın soktuğu yere tükürürdü. Toprağı okur, çaputa sarar gelenlere verirdi. Yılan soktuğunda o topraktan sürülürse iyi olurdu. Bir şey sokan hayvanları da götürürler, tılsımlar geçerdi.”

Bel fıtığı için Ceyhan'da bulunan ocağa gidilir. Ocaktaki kişi beli üç yerden çeker. Masaj makinesi kullanır (K.47).

Ceyhan'da yanık ocağı vardır. Sıcak sudan, ateşten yananlar bu ocağa götürülmektedir. Ocakta yanık izinin kalmaması için melhem yapıp sürülmektedir (K.77).

Toprakkale'de Süleyman Baba türbesi yanında dikenli bir ağaca günümüzde de bez bağlanmaktadır (K.42, K.84).

Kadirli'de, Sülemiş'in öte yüzünde, derenin kenarında ziyaret vardır. Göç yolu buradan geçenlere ziyarete yakın yere konar. Ziyarete gidilerek etrafında dönülür, dua edilir (K.22, K.122).

Kadirli'nin üstünde Hasan Dede yatırına gidilmektedir. Buraya gidenler tavuk kesip yemektedir. Burada bulunan delik taştan günahı çok olanların geçemeyeceğine, sıkışıp kalacağına, günahı olmayanların kolayca geçebileceğine inanılır (K.122, K.127).

Sumbas ilçe sınırları içinde bulunan Diniker dağında üç kardeşe ait olduğu söylenen üç tane mezar vardır. Yayladan dönüşte, hasta yakını olanlar mezarın başında

tavuk keser, yemek yapıp yedirir. Mezarların başını öper. Mezarın çevresini 3 kez dolandır. İki rekât namaz kılar (K.22, K.56).

Sumbas ilçesinin üstünde, baraja yakın bir yerdeki Heyik bölgesindeki ziyarete gidilir (K.56).

Gaziantep ilinin Nurdağı ilçesinde Ökkeş Dede türbesi vardır. Çocuğu durmayanlar, olmayanlar gider. Türbeye gittikten sonra doğan çocuklara Ökkeş ismi verilir (K.59, K.61).

Kahramanmaraş yüzünden giderken Hasan Dede yatırına uğranılır (K.20).

Andırın sınırları içindeki Ağcadağ'da ziyaret bulunmaktadır (K.122, K.127).

Andırın Çokak üstünde çaput bağlanan bir yer vardır. Baş ağrıyanlar buraya gelir “Allah’ım şunu benden al.” diye dua edip çaput bağlarlar (K.47).

Kahramanmaraş’ın Afşin ilçesinde Ashab-ı Kehf’e felç geçiren hastalar götürülür (K.51).

Hatay’ın Kırıkhan ilçesi yakınlarında, İslâhiye yolu üzerinde bulunan Beyazıt-ı Bestami hazretlerinin türbesine gidilir. Çocukları yaşamayanlar, durmayanlar, hiç oğlu olmayan, hiç kızı olmayanlar gider. Oğlan çocuk olursa Bestami ya da Beyazıt; kız olursa Gülistan adı konulur. Çocuk doğmadan bir de hamaylı verilir. Halk arasında Bestami, Bostan olarak söylenir. Türbede kurban kesilip eti dağıtılır (K.21, K.42, K.51, K.59, K.61, K.97, K.115, K.121, K.153).

Osmaniye Merkez’de yılanı vardı. Bu yılanı muska yazardı. Muska yılanın soktuğu hayvanın boynuna takıldığında hayvan zarar görmezdi. Yılandının bir torba dolusu yılanı vardı. Yılanı insanlar yılanla efsunlardı. Yılanı, efsunladığı kişi üzerinde gezdirir. Serçe parmağından yılanı ısıttırarak kanatır. Tuz efsunlayıp verir. “Yılan gördüğünde destur de. Durursa elleme, durmazsa öldür.” derdi. Bu kişi Anavarza kalesinde (bazılarına göre Kozan kalesinde) mağarada yılan toplarken yılanın kendine sarılıp boğması sonucu ölmüştür (K.43, K.122, K.127).

Hatay’ın Dört Yol ilçesinde bulunan Yılanlı Hacı’nın yanına gidilerek tuz alınır. Yılan, akrep gelmemesi için tuz okutulur. Okunmuş tuz evin çevresine dökülür. İnsanlar, hayvanlar da yalar. Alınan tuzun etkisi bir sene sonra kaybolduğundan yenilenmesi gerekir (K.47, K.115, K.150). Yılanlı Hacı öldükten sonra oğlu Mehmet Macit ocağı sürdürmektedir. Yılan, akrep, kene ve böcek sokmalarında okuyarak tedavi etmektedir. Söz konusu bu hayvanların sokmamaları için efsun yapmaktadır.

Romatizması, ağrısı, sızısı olanlar kengi ocağına gelir. Bu konuda Osmaniye’nin Aslanpınarı köyünde görüştüğümüz Ali Tezmen (K.3) kendisinin kengi ocağı olduğunu,

kenginin damarın koyulaşmasından kaynaklandığını, ağrısı olanı üç gün tepelediğinde ağrısının geçtiğini ifade etmektedir.

Vücudunun bir yerinde şişlik, yara olanlar köstü ocağına giderler. Ocaklı kişi köstü dişi ile yara yerini efsunlar (K.81, K.82).

Sarılık olanlar sarılık ocaklarına giderler. Sarılık kestirirler. Sarılık kesen kişi habersizce hasta olan kişiye tokat atarak onu korkutur (K.43, K.47, K.76, K.77, K.119, K.137, K.150, K.155). Göksun'da sarılık ocağı vardı. Ocağın külünden hastaya yalatılır. Hasta giderken evde yalaması için kül çıkınlanır. Ocaktaki adam hastanın birkaç yerinden jiletle çizer. Dövülmüş sarımsak, bez parçalarına sarılarak kanayan yerlere basılır (K.43).

Yılcık olanlar Mustafabeyli'de yılcık ocağına götürülmektedir (K.43, K.47). Erzin'in Aşağıburnaz köyünde de yılcık ocağı vardır. Ocaktaki kişi eliyle afsunlama yapmaktadır (K.59).

Kuduz olan hayvan ve insanlar Kayseri'nin Sarız ilçesine bağlı bir köyde bulunan kuduz ocağına götürülürdü. Kuduza yakalananlar için tuz ve kül verirdi. Köpek kudurmaması için kuduz ocağına götürülürdü. Hatay'ın Erzin ilçesinde de kuduz ocağı vardı (K.47, K.48, K.157).

2.8.1.2. Hastalıklar ve Tedavi Yolları

Yaylaya çıkıldığında, kışlakta kalındığında hasta olan kişiyi doktora götürmek zordu. Doktor her yerde bulunmaz, ilçe merkezlerinde az sayıda olurdu. Hastayı hemen doktora, sağlık kuruluşuna ulaştırmak için yollar ve ulaşım araçları yeterli değildi. Bu yüzden çeşitli hastalıklar geleneksel yöntemlerle tedavi edilmeye çalışılır, ağır hastalıklarda çoğu zaman da hastalığın ne olduğu anlaşılmadan hastalar ölürdü (K.43, K.55, K.112, K.137).

1895'li yıllarda Adana'da altı tane eczane bulunmaktadır. Belediye Hastanesi adında bir de hastane vardır. Daha sonra İstanbul'dan gönderilen Gureba Hastanesi kuruldu. Osmaniye'de ise o yıllarda doktor ve eczane yoktur (Mağmumi, 2008, s. 174, 175, 192).

Hastalık ilk başta geleneksel usullerle tedavi edilmeye çalışılır geçmezse, hastalık daha artıp tehlikeli boyutlara ulaştığında mecburen doktora götürülürdü (K.39, K.87). Kaynak kişilerden Fatma Gökler (K.39), 1946 yılında Osmaniye'de kışlarken annesinin boğazında bir yara çıktığını, yara geçmeyince Osmaniye'deki doktora

götürdüklerini ifade etmektedir. Sağlık kuruluşlarının yaygınlaşmasıyla birlikte hasta olan kişi ilk başta doktora götürülür. Sonuç alınamazsa geleneksel tedavi usullerine başvurulur (K.36).

Doktor yokken ottan, bitkiden ilaç yapan cerrah adı verilen kişiler olurdu. Hasta olanlar bu kişilerin yanına gider, ağır hasta olanlar için bu kişiler çağrılırdı. Hastalığı tedavi edenlere ölçüm da denmektedir. Aşiret içinde doğum yaptırabilen, hastalıkları tedavi edebilen, çeşitli bitkilerden ilaç yapan tecrübeli ölçüm kadınlar olurdu (K.11, K.19, K.25, K.31). Halk hekimleri çeşitli hastalıklar konusunda uzmanlaşmışlardır. Halk hekimliği babadan evlada intikal eder. Bunlar babalarından gördükleri ve duydukları ilaçları yaparlar (Uğur, 1948, s. 58).

Günümüzde modern tıp, açılan sağlık kurumlarıyla, televizyon programlarıyla yaygınlaşmıştır. Geleneksel uygulamalar, “doğru” olarak görülen modern tıp karşısında “yanlış” olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Bu tür soruları kaynak kişiler çoğu zaman televizyonda izledikleri doktorları referans göstererek geçiştirmiştir (K.15, K.33).

Konargöçerler her yurttaş gibi sosyal güvenceye (SSK, BAĞKUR, Yeşil kart vs.) sahip olduğundan sağlık kuruluşlarına gitmekte ve doktorun yazdıkları ilaçları kullanmaktadır. Ulaşım imkânlarının artmasıyla herkes kolayca sağlık kuruluşlarına gidebilmektedir (K.18, K.33).

Konargöçer yaşam biçiminde olanlar doğal besinlerle beslendiklerin kolay kolay hasta olmadıklarını ifade etmektedir. İnsanlar yerleşiklere göre daha sağlıklı olurlar. Zamanla hastalıklar artmıştır. Kıl çadıra göre çatının sobayla ısıtılmasına bağlı olarak çok ısınması, dışarının soğuk olması bunun nedenlerinden birisidir (K.12, K.75).

Hasta olan yaşlılar, çocuklar hayvan sırtında taşınır. Dağda hastalanan biri olduğunda eşekle taşınır. Yol olmadığından motorlu aracın gitmesine imkân yoktur. Hastalanan kişi, eşeğe bindirilerek şehirdeki hastanelere götürülür. Bir kişi eşeği çekerken diğer kişi de hastayı tutar (K.8, K.33).

Çeşitli hastalıklar ve tedavi yolları şunlardır:

Ateş: Çok ateşlenip havale geçiren çocuklara oğlancık olmuş, derler. Böyle çocuklar, çadırın sitil ile kanadı arasından 3 defa geçirilir. Dışarıda duran kişi sitilin altından çocuğu içeriye uzatır (K.154, K.155).

Havale geçiren çocuklar eşeğin semerine yatırılır. Çadırın siyecinden geçirilir (K.79).

Ateşlenen kişilere mavi çivit içirirler. Çadırlarda çivit bulundurulurdu (K.153, K.155).

Baş ağrısı: Başta ufak bir yer ustura ile kazınır, kızgın usturayla dağlanır ve tuz basılır (Artun, 2008b, s. 62).

Patates soyulur, doğranır, tuz ekilerek başa konur (Dulkadir, 1997, s. 162).

Baş ağrısı için hocalara muska yazdırılır. Muska boyna asılarak taşınır (K.151).

Baş ağrıyan kişilere baş humması olmuş denilir. Kara tavuk ağrıyı çeker. Bensiz kara tavuk kesilir. Eti dövülerek başın ağrıyan yerlerine sarılır (K.155).

Başın bir tarafının ağrmasına yarımca denir. Ağrıyan bölgeye yeni yüzülmüş tavşan derisi sarılır (K.1).

Bel fıtığı: Bel fıtığı olanlar ocak olan kişilere giderler. Ücret karşılığı tedavi olurlar. Bir kişi gittiğinde, fayda görmüşse diğer yakınları da duyup gitmeye başlar (K.33).

Bitlenme: Boynuz tarak, ip ile sınıarak saç taranır, baştaki bit temizlenir (K.10).

Boğaz şişmesi, boğaz ağrısı: Boğazın şişmesi, düşmesi, ağrması, iltihap olmasına engi denir. Tedavi için köstebek (kösköbek) boğazlayan, yakalayıp yağlıkla vs. boğup öldüren ya da yakalayıp üç defa boğazını sıvazlayan bir kişiye boğaz çektirilir, üfelettirilir (K.36, K.39, K.59, K.73, K.77, K.82, K.130, K.134, K.155, K.157).

Katil olmuş bir kişiye boğaz üflettirilir (K.39).

Boğaz şiştiğinde annesi ve kızına (analı kızlı) boğaz çektirildiğinde iyi olur (K.73).

Karılar “boğazı düşen” kişinin boğazına ellerini sokar, yukarı kaldırırlardı (K.77).

Kirişin kökü ezilir. Bir bezle boğaza sarılır (K.95).

Boğmaca: Hasta nefes almadan öksürür. Boğmaca olanlara eşek kanı, eşek sütü içirilir. Toprak eşilerek tünel yapılır. İçinden boğmaca olan çocuk geçirilir (K.59, K.119, K.155).

Boğmaca olan çocuk daha önce boğmaca olup iyileşen çocuğun gömleğinden geçirilir (K.79).

Büzmece: Çocukların ayağında, elinde, damarlarında büzmece olur, derisi çekilir. Bunun olmaması için çocuğun doğumunda kesilen hayvanın karnı çırpılır. Yeni doğan çocuk sıcaklığını koruyan karnın içine sarılır. Çocuğun sadece yüzü dışarıda kalır. Çocuk bağırsa da 15-20 dakika burada bekletilirdi (K.40, K.86).

Büzmece olan çocuğun göbeğinin altı, üstü gök boncukla yakılır (K.155).

Çıban: Pişmiş soğan sarılır (Artun, 2008b, s. 62).

Cerehatı akıtmak için un ve çiriş otu kaynatılarak etkili bir merhem hazırlanır (Johansen, 2005, s. 78).

Dabaz: Vücut kabarır, alerjiler ortaya çıkar. Hastalığın tedavisi için kurdun aşık kemiği boyna takılır. Kırmızı aşı tülbente konarak sıkılır, suyundan içilir (K.19).

Dalak: Dalak hastalığına yakalanan kişinin gözleri sarı olur. Kan tahlilinde sarılık çıkmaz. Sızı ve karın şişliği olur. Tedavisi için bilen bir kişiye ya da ocağa dalak kestirilir. Hasta kişinin üstüne ekmek tahtası konulur. Dalak kesen kişi biraz uzaklaşır, elinde balta ile geri gelir. Selam verir. Hanımı da karşısından gelir. Kadın nereden geliyorsun emmioğlu, der. Dalak kesmeden geliyorum, der. Kesebiliyor musun dalağı? diye sorar. Kesme değil öte bile geçerim, der. Elindeki baltayı tahtaya indirir. Hasta kişi korkutulur. Üç defa bu şekilde yapar. Bazı dalak kesenler hastanın üzerinde bıçağın tersiyle dalağı kesiyormuş gibi yapardı. Bu uygulamalar sonucu iyileşenler görülmüştür (K.36, K.47, K.92, K.103, K.141).

Böğrü ağrıyanlara dalak kestirirler. Hasta olan kişi ağzı yukarı yatırılır. Karnın üstüne ekmek tahtası konulur. Tahtanın üstüne bir topak hamur konulur. Kesecek kişi hızla gelir, elindeki balta ile hamuru keser. Hamur ipe dizilir. Hasta olan kişi çadırına asar. Hamur kurudukça hastalık iyileşir. Yörükler içinde kesme işini yapan kadınlar olurdu (K.155).

Hastalığı ilk fark eden, kişi hasta olana haberi olmadan bir tokat atar (K.47).

Hayvanın dalağı alınır. Bu hastalığa yakalanan kişinin haberi olmadan sırtına atılarak korkutulmaya çalışılır (K.92)

Göz ağrısı: Çakırdikeninin çiçeği ezilir. Loğusa kadının sütüyle karıştırılıp göze damlatılır. (Artun, 2008b, s. 61).

Çam isinden yapılmış sürme çekilir (Artun, 2008b, s. 61).

Unla pekmez karıştırılarak tatlı hamur yapılır. Göze sarılır (Dulkadir, 1997, s. 162).

Anne sütü; göz ağrısına, kızarıklığına, kirpiklerin birbirine yapışmasına karşı iyi gelir (K.47, K.95, K.113, K.155). Benzer şekilde, Dede Korkut Hikâyeleri içindeki “Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu”nda Boğaç Han annesinin sütüyle iyileşir (Binyazar, 2002, s. 129).

Tavuk karanlığı olanların gözü, gök boncukla yakılır (K.151).

Karın ağrısı: Yayla çiçeği, oğlanotu, kekik, katran ve arpa unuyla yoğrulup yakı yapılır. Çocukların karnına sürülüp sarılır (Artun, 2008b, s. 61).

Bir soğan soyulur. İçine tütün, katran, ardıç çekirdeği ezilerek konur, toprağa gömülür. Gerektiğinde topraktan çıkarılarak ilaç olarak kullanılır (Artun, 2008b, s. 61).

Sarı çiçek, ardıç giliği ile karıştırılarak dövülür. Unla karılır. Hasta olanların karnına sarılır (K.33).

Karın ağrısında, sancıda kızgın taş konur. Çam pürü ısıtılır, koyulur (K.48).

Kırık, çıkık: Yörükler kırık-çıkık konusunda çok deneyimlidirler. Kırılan veya çıkan yeri doğrultarak, düzeltilen kemiği kamış veya tahta çıtayla bağlayıp üzerine sabun ve yumurtanın beyazıyla hazırlanmış bir tür macunu alçı gibi sürerler (Artun, 2008b, s. 60).

Hayvan kırığını iyileştiren kişiler insanlardaki kırığı da tedavi etmekteydi. Bu kişiler Yörükler arasında olabildiği gibi, köylüler arasında da olabilirdi. Doğru tedavi yapılamadığında kırığı kangrene çevirip ölen kişiler olabilmekteydi (K.87).

Kolera: Salgın hâlinde görülen bu hastalıkta çok sayıda ölümler olmaktadır. Bulaşır korkusuyla koleradan ölenleri yıkamaya, kefenlemeye bile yaklaşamazlar (K.152).

Kulak ağrısı: Sedef çiçeği dövülüp zeytinyağıyla karıştırılır. Süzüldükten sonra bir kap içinde kaynatılır. Soğuduktan sonra kulağa damlatılır (Artun, 2008b, s. 61).

Kulağı ağrıyan çocukların kulağının içine deve tüyü koyulur (K.129).

Kurşun yarası: Kurşun, sıcak katranın yaranın üzerine sürülmesiyle çıkartılır. Katran yaranın mikrop kapmaması için sürülür (Artun, 2008b, s. 60).

Kurt atan: Hayvanlardan insana geçen bir kurttur. Kurt sineği, İnsanın boğazına, burnuna, gözüne atabilir. Kumacık da denilmektedir. Eskiden yaygın bir hastalıktı. Temmuz aylarında hayvanlarda sinek olduğunda insanın boğazına kurt atar. Astım hastası gibi öksürtür. Göze attığında göz iltihaplanır, şişer. Burna attığında kaşıdırır. O zaman kurt silti denen bir otu ya da kumacık otunu bir kabın içine koyarlar. Yakılır, duman verilir. Ağız açılarak dumanının boğaza gitmesi sağlanır. Başa bir bez örterek kurt çırpırlar. Kurdu düşürmek için tütün kaynatıp suyunu içenler de olur (K.2, K.19, K.41).

Nefes darlığı: Eflatun çiçekli titrek çiçeği çay gibi demlenip içilir (Artun, 2008b, s. 61).

Nezle, grip: Nezle, grip hastalığına önceden duma denmekteydi (K.42, K.99). Hastalığın tedavisi için çeşitli bitki çayları kullanılır. Bunlar:

Kuşburnu meyveleri çay gibi demlenip içilir (Artun, 2008b, s. 61). Kekik kaynatılır (K.18).

Mide ağrısı: Kurutulmuş kantaron otu çay gibi demlenip içilir (Artun, 2008b, s. 61).

Aladağ ilçesinin Acıman yaylasında bulunan acı sudan içilir (K.2, K.143).

Midede oluşan karageğirik hastalığı için göbek çevresine katran sürülür. Hastaya katran koklatılır (K.1).

Mide suyu: Kazayağı otu kıyılıp kaynatılır ve unla karıştırılarak hastanın karnına sürülüp sarılır (Artun, 2008b, s. 61).

Öksürük: Kurutulmuş kantaron otu ve turuncumile bitkisi çay gibi demlenip içilir (Artun, 2008b, s. 61).

Hindibaba yaprağı çayı iyi gelir (Johansen, 2005, s. 78).

Bronşit olanlara tedavi için keçi sütü içirilir (K.44, K.116).

Bronşit olanlara tedavi için oklu kirpinin eti pişirilip yedirilir (K.155).

Romatizma: Kolda sızı olursa, romatizma olursa bakır çeker derler. Bu amaçla kadınlar, bakır bilezik takar (K.33, K.51).

Romatizma, ağrı, sızı için avu kirişinin kökü çıkarılarak eklem yerlerine, ağrıyan yerlere sürülür (K.38, K.42).

Kavak odunu külü suyla karıştırılarak kaynatılır ve lapa edilir. Sızlayan yerlere basılır. O bölgeyi kabartır, su akıtır (K.153, K.155).

Yumak kirpinin etini yemek sızıya iyi gelir (K.155).

Sızı olanlar efsuncuya gider tuz okutur. Alınan tuzun başkasına verilmemesi, ocaktan çıkmaması gerekir. Tuz başka hastalara da verildiğinde efsunu kaybolur, sızı tekrar başlar (K.153).

Hasta olanlar; eşekle, atla Düziçi'nde, Erzin'de bulunan ılıcalara giderler (K.15, K.47).

Sancı-sızı: Tere otu, ayvadan ve yarpuz gibi çeşitli otların döğülmesiyle hazırlanan macun sızlayan yere sürülür (Artun, 2008b, s. 60).

Çamın pürü kaynatılır, ağrıyan yere sürülür (K.77).

Ardıç tohumu havanda ezilir, arpa unuyla karıştırılır. İçine soğan da ezilerek lapa edilir. Karışım ağrı, sızı olan yere sürülür (K.102, K.104).

Sarılık: Sarılık olan çocukların gözünün beyazı, yüzü sapsarı olur (K.3, K.150).

Yeni doğan çocuklardaki sarılığın geçmesi için üzerine sarı örtü örterler, sarı çeki atarlar (K.3, K.24, K.40, K.47, K.65).

Sarılık olan çocukların alnı jiletle kesilerek kan akıtılır (K.3).

Sarılık ağacının suyu kaynatılarak içilir (Artun, 2008b, s. 61). Sarılık ağacının suyu sapsarı olur. Sarılık olanlara bu sudan içirilir (K.150).

Sarılık olanlar, sarılık ocağına götürülür (K.3, K.19, K.119, K.150).

Sarılık olanlara deve eti yedirilir. Deve eti sarılığa iyi gelir (K.119, K.120).

Sıtma: Sıtmaya yakalanan kişi sapsarı kesilir, sıtma nöbeti içinde titrer, karnı şişer (Mağmumi, 2008, s. 192). Yörükler karın şişmesine algin çıkarma demektedir (K.42, K.84).

Çukurova'da 1960'lı yıllara kadar sıtma ölümcül bir hastalık olarak nitelendirilir. 1970'lerde her köye sağlık memurunun görevlendirilmesi, halka kinin adlı sıtma ilacı dağıtılması bu hastalıktan ölümleri önemli ölçüde azaltmıştır (Adil, 2007, s. 118). Sarı kinin acı olduğundan zor içilirdi (K.143).

Sıtma tutan kişiye kıyat yakarlar, kokudurlar (Dulkadir, 1997, s. 162).

Sıtma tutan kişiye çakır dikenini ezilir. Suyu süzülerek hastaya içirilir (K.100).

Terleterek tedavi edilir (Johansen, 2005, s. 78).

Siğil: Karaçalı ateşe yaklaştırıldığında köpüklü su çıkar. Bu su elin üstündeki çıkan siğile sürülerek tedavi edilmeye çalışılır. Siğil tedavisinde yılanın göyneğinden (gömleğinden) de faydalanılır (K.18).

Siğili geçirmek için ay acara geçti mi (Ay'ın hilal şeklini alması) bir süpürgeyle sabah vaktinde süpürülür. Siğilin sayısı kadar buğday, topak tuz sayılır. Bunlar bir pınara atılır ve ardına bakmadan geri gelinir. Tuz eridiğinde siğil dökülür (K.33).

Siğil olan yere sütleğen otunun sütü sürülür (K.56).

İğne siğile batırılır. Bazı kişilerin elinden daha çabuk geçtiğinden o kişilere bu işlem yaptırılır (K.56).

Soğuk algınlığı, üşütme: Eşek kulağından alınan bir damla kan içildiğinde soğuk algınlığını keserdi (K.19).

Üşütme, halsiz düşmeler için andız dalı ateşte ısıtılarak hasta olan kişinin alt ve üstüne döşenir. Hasta olan kişi iki saat bu şekilde yatıp terler (K.38).

Hasta olanlar için kara ardıç dalı kızdırılır. Hasta olan kişi yorganın içine yatırılarak, sağına soluna ardıç dalı basarlardı. Terletirlerdi (K.56).

Soğuk geçtiğinde pekmezle küncü karıştırılarak kavrulur. Hasta olan kişinin karnına sarılır (K.104).

Ardıç giliği, oğlan otu, yavşan, tavşan boku arpa unuyla karıştırılarak yoğrulur. Çocukların karnına sürülür (K.23).

Şeker Hastalığı: Yavşan çiçeği çay gibi demlenip içilir (Artun, 2008b, s. 61).

Taş düşürme: Böbrekteki taşı düşürmek için altın otu kaynatılarak suyu içilir (K.154, K.155).

Binbaşı otu kaynatılarak suyu içilir (Artun, 2008b, s. 61).

Böbreğinde taş olanlar yoğurt suyu içer. Yoğurt suyu taşı düşürür (K.44).

Temre: Yörükler arasında kopya kalemi ile temre, siğil yazanlar olur. Bu kişilere gidilerek temre yazdırılır (K.36, K.87, K.154, K.155).

Savrun çayının çıktığı gözde, Halbur yaylası civarında, temre pınarı vardır. Bu su ile temre olan yer yıkandığında iyileşir (K.122, K.127, K.157).

Verem: İnce ağrı da denilmektedir. Önceden tedavisi olmadığından vereme yakalananlar ölürdü (K.42, K.84, K.137).

Verem tedavisi için çam ve katran ağaçlarının sulu kabukları yenir (Artun, 2008b, s. 61).

Verem hastalarına tedavi için koyunun nefesi koklatılır. Koyunlar baharda karın altından yeni çıkan çiğildek adı verilen otları yiyip yattığında geviş getirirken nefesi kokar (K.19).

Verem olanlar yağ basılan deriye (yağ derisi) çekilir (K.137).

Böyle hastalara deve sütü içirirler (Uğur, 1948, s. 50).

Yanık: Yanık otu yaraya bağlanır (Artun, 2008b, s. 62).

Oğlak kesilir. Kanı sıcaklığını korurken yanık yerlere sürülür. Kan, yangını alır (K.77).

Yanık olan yere çiğ et sarılır (K.155).

Yara: Kurutulmuş kantaron otu zeytinyağı ile karıştırılıp merhem hâline getirilerek açık yaralara sürülür (Artun, 2008b, s. 61).

Karabacak otu kaynatılır. Kepeklerle karıştırılarak lapa hâline getirilip yaralara sürülür (Artun, 2008b, s. 61).

Yanmış kav külü sürülür (Artun, 2008b, s. 61).

Ardıç giliğinden (ardıcın tohumundan), koyunun kuyruk yağından, katrandan, arpa unundan yakı yakılıp yara olan yere sarılır (K.18, K.48, K.102, K.104, K.114).

Vücudunda yara çıkanlar, uyuz olanlar temmuz ayında Kadirli'de Kokar adı verilen yere giderek buradaki çamura yatarlar (K.122).

Yılan sokması: Yılan sokmasından zehirlenip ölenler olmuştur (K.36). Katranın kokusuna yılan gelmez. Çadırın kenarına katran dökülür. Yılan süte, yumurtaya çok gelir. Bu yüzden süt kaplarının ağzı açık bırakılmaz. Açık bırakıldığında yılan tamamını içip bitirir (K.8, K.33).

Yılan, akrep sokanlar ocağa götürülürdü. Kızıldere köyünde Şih Aziz adında biri vardı. O, afsunlar yılanın soktuğu yere tükürürdü. Toprağı okur, çaputa sarar gelenlere verirdi. Yılan soktuğunda o topraktan sürülürse iyi olurdu. Bir şey sokan hayvanları da götürürler, tılsımlar geçerdi (K.33).

Zatürre: Saplıcan olarak adlandırılan bu hastalık “Sancı, ateş ve öksürükle beliren, tehlikeli bir akciğer iltihabı” (TS, 1998, s. 2501)dır. Tedavi için:

Pirinç lapa hâlini alıncaya kadar kaynatılır. Pirinç lapası bir beze sarılarak hasta olanın iman tahtasına ve sırtına kapatıldığında saplıcanı alır (K.38).

Taş, toprak kızdırılarak göğse konur (K.77).

Saplıcana batar denirdi. Bu hastalığa yakalananlar tavşan derisine çekilir. Tavşan derisi bele sarılır (K.155).

Diğer Hastalıklar

İshal olanlar murt yer. Kabız olanlar murt yaprağını kaynatıp içerler (K.42).

Kavga etme, düşme gibi çeşitli nedenlerle yaralanan, vücudunda morluklar, ezikler, ağrılar oluşan kişiler için derisi daha kalın olduğu için kısır koyun, koç kesilir. Yaralanan kişi deriye çekilir, vücudunun her yeri deriye sarılır. Deri sıcak tutar, terletir, acısını alır, yarasını iyileştirir (K.2, K.51, K.100, K.101, K.117, K.119, K.127, K.158).

Boğazına kemik, kılçık vs. duranlara köpek, kedi nefesi soluturlar. Bu hayvanların nefesinin kemiği yumuşatıp eriteceği düşünülür (K.101, K.102).

Çocuklar aburcubur yediğinden karnı şişer, topalan olur. Böyle çocukların göbeğine ve damağına katran sürülür (K.113, K.114).

Göbeği düşünler bilen kişilere göbek çektirirler (K.153).

Kızıl yüğrük adı verilen hastalıkta ayak şişer. Şişen yere jilet atılır. Üzerine sığır pisliği basılır (K.155).

İçel’de “Yürük dedikleri hastalık için bunun üzerine sıcak pekmez ve su paluzesi sararlar ve tuzlu katran sürerler.” (Uğur, 1948, s. 56).

Fıtık olan çocuklar için gün doğmadan kuşburnu (itburun) ağacı ortadan yarılır. Ayırık yerinden fıtık olan çocuk geçirilir. Daha sonra yarık olan ağaç iple sarılır. Ağaç kurumayıp yeşerirse çocuğun iyileşeceğine inanılır (K.154, K.155).

Ağzında yara çıkan çocuklar kayınıyla evlenen kadına götürülür. Kadın, saçının ucunu çocuğun ağzının içine sürer (K.155).

Eller soğukta çatladığında kara sakız sürerler (K.19).

Kabakulak olan çocuklar kayınıyla evlenen kadına götürülür. Kadın, kazanın karasını şişen yere sürer (K.155).

Çot, felç olan kişi tedavi için karakuş, atmaca, kemiği takar (K.76).

2.8.2. Temizlik Kültürü

Konargöçerler çadırın, çadır çevresinin, kıyafetlerin, yatak, yorganların temiz olmasına dikkat ederler. Süpürge olarak develik çalısı, boruk çalısı, ardıc dalı kullanılır. Genel olarak bu süpürgelere çalı süpürgesi adı verilir. Çalılar yeşilken kesilir, kuruyunca yapraklarını döker. Süpürgeyle çadırın sergi serilen zemini, çadırın önü süpürülür (K.18).

Çadırın içine yemek sofrası serildikten sonra yerde ekmek kırıntısı kalmaması için süpürülür. Üzerine basıldığında, yatak serildiğinde kötü rüyalar görüleceğine, korkulacağına, cin çarpacağına inanılır (K.76).

Her on günde bir obadaki kadınlar bir su başında çamaşır ve hamam günü düzenlerler (Johansen, 2005, s. 57). Çamaşır (sırt) yıkama işi yaylada, kışlada, göç esnasında konalgalarda, kısaca ihtiyaç duyulan her yerde yapılabilirdi. Çadırlara yakın yerde su yoksa çamaşırlar yunak yerlerinde yıkanır. Kirli çamaşırlar çuvallara doldurulur, don kazanı da sırtta alınır yunak yerlerine gidilir. Su başında uygun bir yere kazan konur, ateş yakılır. Kazanlarda, tenekelerde su ısıtılır. Kenarlarını çulla kapatıp bir yer yaparlar, burada banyo yapılır. Çamaşır elde çitilenerek yıkanır. Elde yıkanamayacak çul, kilim vs. düz bir taş üzerinde (yunak taşı) tokaçlanır. Çamaşırlar orada serilir, kurutulur, çuvala doldurulup getirilir. Günümüzde, çadırın kenarında leğenler içerisinde kadınlar çamaşır yıkamakta çadırın bağlarına (iplerine) sermektedir. Köyde, şehirde yakın akrabası olanlar çamaşırlarını çamaşır makinesinde yıkatabilmektedir (K.31, K.38, K.44, K.47, K.50, K.55, K.59, K.73, K.79, K.94, K.122, K.149).

Meşe dalları yakılarak kül elde edilir. Çamaşır yıkarken deterjan olarak kullanılır (Johansen, 2005, s. 57). Çamaşırın üstüne soda da atılmaktaydı. Daha sonraları sabun ardından deterjan kullanılmaya başlanmıştır (K.79)

Günümüzde çadırın yanına tankerlerle su getirilebilmektedir. Çamaşır birkaç gün arayla çadırın yanında yıkanmaktadır. Çamaşır yıkamak için don kazanı adı verilen büyük kazanlarda su kaynatılmakta, plastik leğenler içinde yıkanmaktadır. Yıkanan çamaşırlar çadırın bağlarına serilmektedir (K.77, K.79).

Dokuma yün halıları, kilimleri, çuvalları vs. renkleri solar, renkleri birbirine karışır diye yıkanmaz. Süpürülüp kaldırılır. Kıl çadır isi gider, çürür diye yıkanmaz

(K.47, K.81, K.82). Yün yatak, yorgan, yastık birkaç senede bir sökülerek yünü, bezi yıkanır. Bezi eskimişse yenilenir (K.59).

Kışlak ve yaylak yurdundan, konalgalarından göçülürken etraf süpürülür, temizlik yapılır. Yurt yerlerinde ağılta kullanılan kamış çitler yakılır. Böylece gelecek yıl hayvanların eskime hastalığına yakalanmaması için tedbir alınmış olur. Yurt yerinin kiralandığı köyün halkı ve konalga yerini kullanacak olan diğer konargöçerler pis bırakanları laf ederler, ayıplarlar; temiz bırakanları överler. Yörük göçtüğü zaman “Yurdunun ocağı tüter.” Tarla içine konaklanmışsa çuvalların altına konan taşlar göçülürken tarlanın dışına atılır, tarla sahibini üzecek zarar verilmez (K.64, K.76, K.117, K.121, K.129, K.137).

2.8.3. Giyim ve Kuşam

“Giyim insanın bedenini örten giysi, aksesuar makyaj ve bunları kullanma biçimidir. Giyim, coğrafi koşullar, cinsiyet, yaşam tarzı ve kültür etkisi ile tarih boyu değişime uğramıştır. Kültür, geleneksel giyim tarzına da yansımış, hiyerarşik yapı, ekonomik durum, toplumsal statü, meslekler ve uğraşı alanları, giyim tarzını belirleyici olmuştur.” (Şenesen, 2011a, s. 166).

“Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de, toplumda ekonomik ve kültürel yapı değiştiğinde, toplumsal yapıda da birçok değişimler olmuş; tarımsal yapıdan endüstriye kayan bir gelişme içinde, demografik yapı değişmiş, köy nüfusu azalırken, kent nüfusu artmıştır. Bu değişim sürecinde doğal olarak, kırsal kültürde yer alan bazı değerler gibi, geleneksel kadın giyim-kuşamı ve takıları da değişime uğrayarak, yerini yenilerine bırakmıştır.” (Öztürk, 2000, s. 255).

Giyim şekli Çukurova’nın giyimine uygundur. Yaylak yakınlarındaki yerleşim birimlerinde yaşayan insanların giyim şeklinden farklıdır. Konargöçerler yaşantılarına uygun, bir şeye takılmayacak, kolay hareket edebilecekleri, geniş ve rahat elbiseler tercih ederler (K.19, K.31, K.60).

Konargöçerler giydikleri kıyafetlerin bir kısmını kendileri yapar, bir kısmını satın alırlardı. Zamanla hazır ürünler çoğaldıkça el işi ürünler azalmıştır. Hazır kıyafetlerin yaygın olmadığı dönemde herkes giyeceği elbiseyi kendisi dokur, dikerdi. Kadınlar kirmenle incecik ip eğirirler, kumaş dokurlar. Bu kumaştan gömlek, ceket, şalvar yapılırdı. Dokudukları kumaşı terziye götürerek kıyafet diktirirlerdi. Daha sonraki yıllarda hazır kumaş çıkmış, Yörükler arasında kullanılmaya başlanmıştır.

Suriye gibi komşu ülkelerden kumaş, kıyafet getirenler olurdu (K.39, K.43, K.92, K.130, K.137, K.153).

Konargöçer hayatı yaşayan bazı ailelerde dikiş makinesi olurdu. Dikiş makinesi elle çevrilerek çalışırdı. Küçük ebattaki bu makineler kendi sandığının içinde dururdu. Göç esnasında hayvanlarla taşınırdı. Hazır aldıkları kumaştan kıyafet dikerlerdi. Makinesi olmayanlar elinde iğne ile dikerlerdi. Önce iğne ile dikip daha sonra makine ile dikildiği de olurdu. Makinesi olmayanların makinesi olanlara kumaşını verip diktirdiği de olurdu (K.38, K.39, K.51, K.59, K.95, K.130).

Giyim kuşamda ülkenin içinde bulunduğu sanayileşme düzeyinin, ekonomik gelişmişliğin de etkili olduğu görülmektedir. Kumaş, kıyafet yeterince olmadığından parası olanların da bulup alması son derece zor olmaktadır. Bunun yanında kıyafet alımında, seçiminde kişilerin ekonomik durumu da son derece etkili olmaktadır. Ekonomisi iyi olmayanlar kıyafet alıp giyemezdi (K.39).

Gaziantep'ten alaca kumaş getirirlerdi. Çubuk çubuk ala olur, eni dardır. Piyasada çok fazla bulunmayan bu kumaş halk arasında çok rağbet görürdü. Bu kumaşla erkeklere gömlek, kadınlara fistan, çocuklara elbise dikilirdi (K.39).

Eskiyen, yırtılan kıyafetler yamalık yapılarak tamir edilir, giyilirdi. Yamalıklı giysiler hayvan otlatırken, iş yaparken giyilir, yeni elbiseler şehre, düğüne giderken, bayram günlerinde giyilirdi (K.12, K.60, K.153, K.155).

Ayakkabı: Kadınlar ve erkekler ayaklarına önceleri çarık giyerlerdi. Çarıktan sonra yemeni, kundura, lastik ayakkabı ve çizme giymeye başlanmıştır. Çarık ıslandığında süner, kurduğunda ayağı sıkar, acı verir. Ayağa kolaylıkla diken batabilirdi. O dönemde çarığı bulamayıp ayak yalın gezenler de vardı. Yemeninin altı otomobil, traktör lastiğinden üstü ise deriden olurdu. Daha sonra lastik ayakkabı çıkmış ve bu ayakkabı giymeye başlanmıştır. Günümüzde de bu tür ayakkabı tercih edilmektedir. Şekil ve renk bakımından kadın ve erkeklerin giydiği lastik ayakkabı farklılaşır. Lastik ayakkabılar, içi yünlü ve içi yünsüz olarak iki çeşittir. İçi yünlü, astarlı olanlar kışın ayağı sıcak tutar; ama ıslandığında kuruması vakit alır, hemen kurumaz. Astarsız ayakkabı su ile dolduğunda, çamur olduğunda daha kolay temizlenir. Lastik ayakkabılar hafif olduğundan ve çabuk giyildiğinden özellikle çobanlar tarafından tercih edilir. Lastik ayakkabılar yırtıldığında lastik parçasından ucu yassı demirle yama vurularak giymeye devam edilir. Yama kızgın demirle eritilerek yapılır. Bazı kişiler bu işte ustadır (K.2, K.9, K.12, K.18, K.33, K.39, K.42, K.51, K.59, K.60, K.77, K.81, K.83, K.90, K.101, K.107, K.108, K.130, K.135, K.137, K.153, K.155).

Deri arıktan sonra ucu sivri deri postal kullanılmaya başlandı. Dize kadar uzundu, iple bağlanırdı. Yerliler bu ayakkabıya Fas edik de derlerdi. Daha sonra fabrikasyon ayakkabılar kullanılmaya başlandı (K.130).

Kahramanmaraş'a gidildiğinde Maraş çarığı alınıp giyilirdi. Günümüzde hâlâ giyenler vardır (K.107, K.129, K.130). Şehirlerde ayakkabı ustalarından satın alınır ya da sipirariş vererek yaptırılırdı (K.39).

arıktan sonra, Maraş lastiği giymeye başlanmıştır. Maraş lastiğinin altı lastik, üstü deri olur. abucak eskimemesi için kullandıktan sonra iç yağı ile yağarlardı (K.155). Yeni gelinler, genç kızlar siyah kundura giyerlerdi (K.59).

Kadın Giyimi

Yörük-Türkmen kadınları koyununu, keçisini rahatça sağabileceği, odununu taşıyabileceği, yoğurdunu, peynirini, yemeğini yapabileceği kısacası işlerini rahat bir şekilde yerine getirebileceği kıyafeti tercih ederler (Kodaman, 2001, s. 15).

Ailede alışverişi erkekler yaptığından kadınların, kızların kıyafetlerini, ayakkabılarını babası, kocası alırdı. Kadınlar pazara gidip kıyafet almazlardı. Erkekler ne getirmişse onu giyerlerdi (K.39, K.47).

Kadınların kıyafeti yaşa uygun olarak değişir. Gelinle kız kıyafetleri birbirinden farklı olurdu. Dul kadınlar farklı bir kıyafet giymezlerdi. Bununla birlikte kocası öldükten sonra siyah örtü giyen kadınlara da rastlanırdı (K.43, K.55, K.154).

Kadınlar kara şalvar giyerler. Kahramanmaraş'tan kadife kumaş alır, şalvar dikip giyerlerdi. Günümüzde giyilen şalvarlara göre kesimi daha dardı (K.20, K.39, K.59).

Kadınlar üç etek giyerdi. Üç etek giyildiğinde bele kemer takılır. Üç eteğe pavraz da denmekteydi (K.51, K.59, K.66, K.155). Eteğe benzer. Genellikle yaşlı kadınlar eteğe benzeyen, yünden dokunan dolama giyerdi (K.41, K.43, K.117).

Kadınlar bellerine kemer olarak palaska takarlardı (K.51, K.81, K.82). Bellerine kemer yerine kuşak takanlar olurdu. Kuşağın ön tarafının iç yüzünde para, altın sakarlardı (K.79, K.101, K.112). Bazı kadınlar üzeri işmeli gümüş tokalı kemer kullanırlardı (K.66).

Kadınlar üstlerine kadife kumaş alır, yelek dikip giyerlerdi. Günümüzde ise blüz giymektedirler. Kadınlar üstlerine kısa kollu kıyafet giymezler. Kıyafetleri hep uzun kolludur. Süt sağarken, bulaşık yıkarken üstlerine önlük takarlardı (K.44, K.59, K.116).

Yeni gelinler, genç kızlar beyaz çorap giyerlerdi. Çorapları uzun olurdu (K.39, K.59).

Üste kırmızı giyilir. Karakoyuncu aşireti kadınlarında kırmızı renk tercih edilmez. Keşefli aşireti kadınlarında ise kırmızı renk hâkimdir (K.19, K.20 K.40, K.86, K.153).

Kadınlar fistan giyerler. Fistan, yukarıdan aşağı tek parçadadır. Uzunluğu diz üstüne kadardır. Alt tarafı fırfırlı olan fistanlara körüklü fistan denirdi. İş yaparken fistanın eteğini bellerine sokarlardı. Fistanın altında bilek kısmı lastikli uzun bir don olurdu. Buna diz donu ya da paçalı don da denmekteydi (K.2, K.19, K.39, K.51, K.82).

Kadınlar üstlerine ceket giyerler. Ceketlik kumaş Kozan'dan satın alınırdı. Buradaki terzilere diktirilirdi (K.39,).

Başa Giyilenler

Yaşlı kadınlar saçları döküldüğünden başlarının tamamını örterler. Genellikle sarı renkli örtme kullanırlar (K.54, K.55).

Kadınlarda yağlık olur. Alnında da beyaz çeki olurdu. Çeki soğuk ve sıcağa karşı alnı korur. Genç kızlar çeki çekmezler yağlık bağlarlar. Önceden Suriye yağlığı adında yağlıklar olurdu (K.3, K.20, K.39, K.43, K.51, K.54, K.112).

İçel'de kadınlar yaz günlerinde başlarına gayet ince tülbent dedikleri beyaz örtü yahut yazma dedikleri renkli örtü örtünürler (Uğur, 1948, s. 34). Yazmalar çeşitli renklerde olurdu (K.9).

Kadınlarda, farklı renklerde 3 tane çeki dolanırdı. Gelinin alnı çifte çeki ile bağlı olurdu. Kızlar bunu yapmazdı. Kirazlı çeki adı verilen bir çeki türü daha vardı. Kirazlı çekinin yeri siyah, üzerinde kırmızı damgalar olurdu. Bazı kadınlar siyah çeki çekinirdi (K.18, K.20, K.24, K.38, K.39, K.81, K.86).

Kadınlar, keçeden yapılmış kırmızı fes giyerlerdi. Evlenen kadınların fesi olur, yaz kış giyerlerdi. Fes, Kahramanmaraş'tan satın alınırdı. Üzerinde altın (Gazi, urup), para olurdu. 5-6 çeşit yağlık düzerlerdi. Üstünden büyük bir ipekli yağlık örtülürdü. Fesin üzerine dolanan yağlıklara kefiye denmekteydi (K.5, K.9, K.11, K.23, K.33, K.66, K.79, K.112, K.114, K.120, K.139, K.140).

Fesli kadınların alınlarına bağladıkları yazmalara çeki derlerdi. Yazma çeki edilerek bağlanır. Başörtüsü siyahsa çeki beyaz, beyazsa kırmızı olur. Beyaz, kırmızı ve sarı gibi çeşitli renklerde çeki birlikte alna çekilir, çelme edilir (K.2, K.10, K.16, K.19, K.39, K.43, K.79).

Fesin üzerinde süs olarak cıngıl ve baş parası olur. Kişinin ekonomik durumuna göre para, altın ya da gümüş olur. Altın, çeyrek altından biraz büyük ama ince olurdu Fes üzerindeki takılar özellikle göç esnasında takılır. Fesin üzerinde dikiş iğnesi de

takılı dururdu. Fesin üzerine farklı renkle iki yağlık dolanarak bağlanır. Yağlığın üzerine de gümüş cingil takılır (K.9, K.51, K.66, K.121, K.139, K.140, K.149, K.153, K.155).

Kadınlar saçlarının ön kısmı görünecek şekilde başlarını bağlarlar. Bağlama şekli boyun altındandır (K.44, K.81).

Takılar

Göç esnasında, düğünlerde genç kızlar, gelinler takılarını takarlardı. Başa savruk, zülüflere yanaklık takılırdı (K.66). Genç kızlar saçlarına gümüş toka vururlardı. Kızlar, karanfilden top yaparlar, saçlarına tuttururlardı (K.9, K.25, K.47).

Kollarda gümüş bileklik, gümüş bilezik, bakır bilezik olurdu. Saf gümüş yumuşak olacağından dayanmaz, kırılır, erir. İçerisine bakır karıştırılan gümüş daha sert olur. Bu yüzden bakır karıştırılmış gümüş takılar tercih edilirdi (K.47, K.66).

Saç

Konargöçerlerde kadınların saçları uzun olur. Geçmişte, kadınların saç kestirmesi iyi sayılmaz; saçını kestirenler kınanır, ayıplanırdı. Öldüğü zaman saçların avret yerlerini kapatacak uzunlukta olması gerektiğine inanılırdı. Kızlar evlendikten sonra, gelin olduğu sabah zülûf kesilirdi. Zülûf, şakak kemiğinden aşağı iner. Kızlarda zülûf olmaz, gelinlerde olurdu. Gelin olduğu, kız olduğu zülûfünden belli olurdu. Evlenecek kız arayanlar, zülûfüne bakarak istemeye gelirdi (K.10, K.19, K.25, K.39, K.43, K.44, K.47, K.55, K.59, K.114, K.120, K.127).

Zülûfû hizalı bir şekilde kesmek için krem satın alınırdı. Zülûf yağı adı verilen bu krem saça sürülür, saç tarakla taranırdı. Hizalı bir şekilde makasla kesilirdi (K.44, K.116). Kadınlar alınlarına saç keserdi. Genç kızların saçlarının alın tarafı çoğu zaman açık olur (K.33, K.39, K.44).

Kadınlar saçlarını ortadan ayırarak tararlar. Saç taranırken dökülen saç telleri rastgele bir yere atılmaz, bir araya toplanıp gömülür. Saç kılı ortalığa atıldığında kuşların götürüp yuva yapacağına, saç sahibinin başının ağrıyacağına inanılırdı (K.59, K.81, K.82, K.101).

Evlenen, nikâhlanan kadınlar, saçlarını başka erkeklerin görmemesi için örtünürler. Büyüklelerin, erkeklerin, yanında saygıdan dolayı saç taramazlar (K.47).

Kadınlar, genç kızlar, küçük kızlar belikli olurdu. Kız çocukların, genç kızların beliklerine siyah iple nazar boncuğu da takılırdı. Saçlıkla örükler düzenli dururdu. Kadınların belikleri örtünün altından bele doğru sarkar (K.5, K.20, K.44, K.47, K.51, K.59, K.81, K.114, K.117, K.155).

Erkek Giyimi

Geçmişte, erkekler Adana şalvarı giyerler. Rengi siyah, peyiği uzun olur. Siyah yünden dokunmuş şalvar giyilmiştir. Daha sonra pantolon giyilmeye başlanmıştır. Kumaş pantolondan önce ıstarda ince eğrilen yün ipten dokunan kumaştan yapılmış dokuma pantolon giyilirmiş. O da bacağı sürtermiş. Genellikle haki renkte, paça kısmı düğmeli körüklü pantolon giyilirdi (K.2, K.33, K.43, K.60, K.81, K.83, K.95, K.101, K.112, K.115, K.130, K.143). Bir başka pantolon modeli düdüklü pantolondur. Kumaşı beyaz ya da siyah yün ipten yapılırdı. Paça kısmı fermuarlı olur. Fermuar çekildiğinde tene yapışır (K.59).

Erkekler başlarına sekiz köşe şapka takarlar. Şapka özellikle Şapka inkılâbından (28 Kasım 1925) sonra zorunlu olarak giyilmeye başlanmıştır. Kapalı alanlarda, resmî kurumlarda şapka çıkarılır. Bu aynı zamanda selam anlamına gelmektedir. Daha sonra şapka takılmamaya başlanmıştır (K.17, K.51, K.60, K.83).

Erkekler yakalı gömlek olmadığından yakasız gömlek giyerlerdi. Bu gömleği evin kadını dikerdi. Gömleğin kumaşı keten olur, hazır alınırdı (K.43). Gömleğin üzerine ceket giyilmektedir (K.60). Bazı erkekler kolu kısa olan Maraş abası giyerlerdi (K.153, K.154).

Erkekler bellerine kubur, meşin kuşak sararlardı. Para, altın, kâğıt vs. koyacak cepleri olurdu (K.38, K.87). Daha çok yaşlı erkekler bele kuşak kuşanırlardı. Bellerinde kütüklük olurdu. İçine çakmak, tütün, para konurdu (K.39).

Çobanlar sürüyü otlatmaya gittiklerinde üzerlerine kepenek alırlar. Kışın soğuk ve yağışlı günlerde, gece örüme gittiğinde çoban kepenegi içinde yatar. Kepenek soğuktan, yağmurdan korur, su ve soğuğu geçirmez. Keçe yağmuru yediğinde şişer, ağırlaşır, taşınması zorlaşır. Bunu önlemek için kepenegin dışı naylon muşamba ya da branda ile kaplanmaya başlanmıştır. Naylon olmadığı dönemde çoban, kepeneginin ıslanmaması için bir ağacın, kayanın duldasına sığınır (K.8, K.31, K.59, K.60, K.122, K.127, K.134). Kepeneğin içinde yatarken çoban kolunu başının altına koyar. Kolu belli bir süre sonra uyuşacağından uyanır, etrafı kontrol ederek uyumaya devam eder ya da kalkar. Kepeneğin içinde sağa sola dönmek için kalkılıp yan değişilmesi gerekir (K.18).

Özellikle at sırtında giden erkekler keçeden yapılan yamçı giyerler. Yamçı, atın terkisine bağlanır, yağmur olduğunda çıkarılıp giyilir. Yamçının üst tarafı omza göre olur, alt tarafı daha geniş olurdu. Yamçı çekildiğinde atı ve binicisini yağmurdan korurdu (K.19, K.87, K.101, K.120, K.130, K.139, K.140).

Önceden erkekler yünden yapılan haba giyerlerdi. Haba kırmızı renkte, kısa ve nakışlı olurdu (K.3, K.19).

Süsleme olarak çobanlar, çocuklar ellerine şeytan kınası yaparlardı (K.78).

2.8.4. Konutlar (Çadırlar)

Kıl çadır

“Göçer kültürün yapı alanındaki en önemli unsuru çadır olmuştur. Çadırdan söz etmeksizin göçer yaşantıyı tanımlayabilmek pek mümkün değildir. Biçimi ve türü ne olursa olsun, kısa sürede kurulup sökülebilir ve kolaylıkla taşınabilir oluşu, gerek hammaddesinin sağlanıp dokunması, gerekse iklim şartlarına uygunluğu ve çok yönlü yararlanma biçimleri çadırı yaratan en önemli faktörler olarak görülmektedir. Çadır, göçer toplulukların dayandıkları kaynaklara ve sürdürdükleri yaşama biçimine uygun bir konut türü olarak ortaya çıkmaktadır.” (Kutlu, 1992, s. 63).

Kara çadır da denilen kıl çadırlar, göçebe yaşam biçiminin vazgeçilmez bir konut türüdür (Artun, 2008b, s. 47). Konargöçerler geleneksel olarak kıl çadırlarda yaşarlar (K.8, K.11).

Göçebe Yörüklerin meskeni yaz ve kış daima çadırıdır. Bu çadırlar genellikle “yurt” ve “ev” olarak adlandırılmaktadır (Güngör, 1941, s. 48). Türk göçebeleri Anadolu’ya gelince koyunculuktan, coğrafi zaruretlerden dolayı davarcılığa (keçi beslemeye) başlayınca keçe çadırı terk edip kıl çadırlarda oturmaya başlamışlardır (Eröz, 1991, s. 93).

Anadolu’da aşiretler arasında keçeden yapılmış çadır yerine kıl çadır yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bunun nedenini Eröz (1991, s. 97) şöyle açıklamaktadır: “Anadolu geniş mer’alara sahip olmakla beraber, Orta Asya’nın uçsuz bucaksız stepleri kadar koyun beslenmesine müsait değildir. Üstelik asırlar boyu meskûn hâle gelip, zirai kültüre intibak eden aşiretler de bu mer’aların azalmasına sebep olmuşlardır. Zamanla nüfus da artınca, koyunun barınamadığı sarp yerlerde, dağlık arazide keçi beslemek mecburiyeti hâsıl olmuştur. Koyunun yününden yapılan keçe çadır yerine, keçi kılından yapılan çadırlarda ikamet zarureti doğmuştur.”

Kıl çadırlar keçe çadırlara göre daha kolay kurulduğu için nemli ve sürekli yağış alan yerlerde tercih ediliyordu. Ayrıca kıl, yüne nazaran daha sert ve kalın olduğu için, kıldan dokunmuş çadır bezleri gözenekli ve tüylü oluyordu. Bu gözenekler çadırın hava

almasını, yüzeyindeki kıllar da yağmur damlalarının süratle akıp gitmesini sağlıyordu (Polat, 2004, s. 214).

Yarı yerleşik ve yerleşik hayata geçen konargöçerler kışlaklarına ev yaptırarak kışın çadırdan kalmaya son vermişlerdir. Yarı yerleşikler, çadırlarını göç esnasında ve yaylaklarda kullanmaya devam etmişlerdir. Göç bitince çadırlar da ortadan kalkmıştır.

Günümüzde konargöçerliği sürdürenlerin hemen hepsinin şehirde evi vardır. Bu yaşam biçimini devam ettirmek için çadırın olması bir zorunluluktur. Hayvanların kaldığı yerin yakınlarına çadır kurup oturmaktadırlar (K.31).

Kıl çadır, içine yağmuru ve soğuğu geçirebilmektedir. Naylon çıktıktan sonra yağmur sızdırmaması için kıl çadırın üzerine naylon muşamba ya da branda çekilmeye başlanmıştır. Branda naylona göre daha dayanıklıdır. Çukurova'ya kışlamaya gelen konargöçerler kıl çadırlarını hava sıcaklığının arttığı nisan ayının ortalarında kurarlar. Yaylaya gittiklerinde yine kıl çadırlarını kullanırlar (K.8, K.18, K.27, K.59, K.64, K.75, K.126, K.130).

Çadırın büyüklüğü direk sayısına göre ya da direklerin geldiği göbek sayısına göre ifade edilir. 3 direkli çadır, 4 göbekli çadır gibi. Direk sayısı arttıkça çadırı taşımak, kurmak zorlaşır. Çadırın aşağı çökmemesi, sarkmaması için büyüdükçe direk sayısının artırılması gerekir. Her iki metreye, bir direk atılır (K.18, K.21, K.22, K.75, K.78).

2 direkli çadır daha çok fakir olanlar tarafından kullanılırdı (K.144).

3 direkli çadır, uzunluğu 5-8,5 metre (16-26 ayak) uzunluğunda 7 kattan oluşur (Johansen, 2005, s. 36). 3 direkli çadır 5 kanatlı da olur, 7 kanatlı da olur (K.18). Üç direkli çadırın 90 cm eninde, 22-23 ayak (42 numara ayakkabıya göre) uzunluğunda 7 kanadı olur. 32-34 ayak uzunluğunda olduğunda 4 direkli olması gerekir (K.63)

4 direkli çadırın uzunluğu ortalama 8 metredir. 4 direkli çadırın 7 kanadı, 4 kolanı olur (K.18, K.31, K.75). Dört direkli çadırı nüfusu fazla olanlar kullanır. Dört direkli çadır ağır olduğundan kaldırmak, taşımak zahmetlidir. Üç direkli çadır daha kullanışlı olur. Ağaların dört direkli çadırı olur. Yabancı birisi çadırlara yaklaştığında ağa çadırıdır düşüncesiyle dört direkli çadıra gider (K.2, K.59).

5 direkli çadırın uzunluğu 10, 5 metreye (32 ayak) kadar olabilir. Taşınması zordur (Johansen, 2005, s. 36).

Oymakbaşı'nın çadırı 7 direkliye kadar olabilir, buna şorevi denmektedir (Dulkadir, 1997, s. 63).

Çadırın orta direğinin boyu 2 metredir. Ön, arka ve iki yan direğin boyları orta direğe göre 10 cm kısadır. Orta direğin yere gelen ucu toprağa gömülü olmaz. Altına yassı taş konur. Üst kısmının keçeye gelen kısmına ağaçtan bir yatak, çanak oyularak çadıra dikilmiş olan yatağa konur. Amaç çadırı yırtmamasıdır (Dulkadir, 1997, s. 66, 73).

Çanak ile göbek aynı şeydir. Bazı aşiretler çanak, bazıları göbek der. Kumarlı aşireti göbek der. Çanağın dört köşesinde delik açılır, bu delikten kanada dikilerek tutturulur (K.63, K.66).

Üç direkli çadırın 8 bağı, dört direkli çadırın on bağı olur. Çadırın kenarlarındaki bağı pinti bağı denir. Böğür bağı uzunlamasına çadırın uçlarındaki bağıdır. Pinti bağı çadırın iki köşesindeki bağlardır. Üç direkli çadırda ikişer tane karşılıklı olmak üzere, toplam dört tane olur. Çadırın ortasındaki karşılıklı iki bağı orta bağı ya da ön bağı denir (K.1, K.9, K.30, K.43, K.48, K.76, K.77, K.117, K.121).

Çadırın her bir bağı kazığa bağlanır. Çadırın ipleri önceleri ağaç kazıklara bağlanırken günümüzde demir kazıkların da kullanıldığı görülmektedir. Ağacın çabuk çürümesi, kırılmasıyla her sene uğraşmak zorunda kalınması demir kazıkların kullanılmasına neden olmuştur. Traktörle göçüldüğünden taşımada da zorluk yaşanmamaktadır (K.11, K.18, K.77, K.106).

Yağmurlu havalarda kıl çadır üzerindeki kıl ipler oluk vazifesi görerek suyu aşağıya akıtır. Yağmur yağarken yine de kıl ıslanır, gözleri tutulur ve çekilir. Bu da çadırın gerginleşmesine sebep olur. Çadırın yırtılmaması ve urganın kepmemesi için bağların gevşetilmesi gerekir. Ne kadar kazık kakılırsa kakılsın fayda etmez, ya bağ kopar ya da kazığı söker. Naylon çıktıktan sonra kıl çadırın üzerine muşamba çekilmeye başlanmıştır. Kıl ıslanmadığından kepmeye tehlikesi ortadan kalkmıştır (K.13, K.28, K.31, K.33, K.50, K.60, K.62, K.63).

Yağmur çok yağarsa içine akmaması için kıl çadır süpürge ile içten süpürülür. Süpürge yerine çadırın iç yüzüne oklava, şiş sürüldüğü de olur. Böylece çadırın gözenekleri kapatılmış olur. Yağmur durması için süpürülürken “gel geç” denir. Bununla birlikte eskiyen, incelen yerlerinden akar (K.1, K.28, K.73, K.77, K.79, K.127, K.139, K.140).

Kıl çadırın içi dışarıdan görülmez; ama içerdekiler dışarıyı görebilir. Bundan dolayı da kıl çadır kırk pencereli olur, derler. Çadırın kırk pencereli oluşu esprili şekilde söylenir ve şöyle bir olay anlatılır. “Kız istemeye giden bir kişi kırk pencereli evim var,

demış. Kız da konak zannetmiş. Gele gele kıl çadıra gelmiş.” (K.28, K.38, K.48, K.154, K.155).

Sarıkeçililerde çadırların ikisini bir arada görmek mümkün değildir. Birbirine asgari 500 metre uzaklığa kurulur. Her hane sahibinin 100’ün üzerindeki hayvan sayısının birbirine karışmaması için bu tür uygulama zorunludur. Ayrıca her sürü kendi çadırını bilir; akşam dağdan dönünce doğruca kendi çadırlarının etrafına koştukları gözlenmiştir (Dulkadir, 1997, s. 65).

Günümüzde, hayvan sayısı eskiye göre azalmış, hayvanların akşam kalacağı kapalı alanlar yapılmıştır. Bu yüzden evler birbirlerine daha yaklaşmıştır. Evlerin arasındaki mesafeyi otlak değil, hayvanların kalacağı yer belirlemektedir. Daha önceden hayvan sayısı çok olanlar diğer çadırlardan biraz uzağa çadır kurarlardı (K.117, K.118, K.121).

Hayvanları kontrol altında tutabilmek için çadırlar ağıla yakın kurulur. Gündüz ya da akşam çadırı mutlaka bekleyenler olur (K.9).

Tuvalet çadırın dışında, yakınında bir yerdedir. Düzenli bir tuvaleti olmayanlar, gözlerden uzak yerleri bu amaçla kullanırlar (K.39).

Çadırın yakınında otomobil koymak için garaj olarak kenarları kapalı ayrı bir bölme yapılmaktadır. Aksi halde hayvanlar arabayı çizip üstüne çıkabilir. Traktörün üstüne ise tavukların pislememesi için çul örtülmektedir (K.77).

Çadırın içinde 6 m²lik bir alan oluşur. Kapı kısmı güneye açılır. Girişin sağına yatak eşyaları dizilir. Karşısında yiyeceklerin saklandığı çuvallar dizilidir. Girişin hemen solunda ocak vardır. Geriye kalan tek yöne de çeşitli giyecek ve kıymetli eşyaların saklandığı “ala çuvallar” dizilmiştir (Dulkadir, 1997, s. 66).

Konargöçerlerin ev eşyaları yerleşiklere göre oldukça azdır. Eşyanın çok olması göçü zorlaştırır (K.12). Çadırın misafir ağırlanan bölümünün duvarlarını ala çuvallar oluşturur (Johansen, 2005, s. 37). Ala çuvalların olduğu yere perde çekilir. Böylece içerisinde kıyafet gibi çeşitli eşyaların konduğu çuvallar gizlenmiş olur (K.11, K.12, K.43, K.64).

Çadır içinin aydınlatılması genellikle ateş yakılarak sağlanır. Yaylakta çadır içine ateş yakılarak, ısı ve ışığından faydalanılır. İdare lambası daha sonra da gaz lambası kullanılmaya başlanmıştır. “Akşam Aydınlanın gözü görür.” ifadesiyle gözün karanlığa belli bir süre sonra alıştığı anlatılmaktadır. Hava bulutlu olduğunda ve yağmur yağdığında görme zorlaşır, göz gözü görmez (K.12). Çadırın orta direğinde gemici feneri olur (Kölemen, 1996, s. 67).

Kıl çadırın içinde kışın ocak olur. Ocağa atışlık da denmektedir. Ocağın dumanı sobada olduğu gibi boru ile dışarı verilmemektedir. Duman kıl çadırın gözenekleri arasından dışarı çıkar. Duman, is ayrıca kıl çadırın hemen çürüyüp bozulmaması, dayanıklı olması, uzun ömürlü olması için de gereklidir. Duman, is çadırın gözeneklerini kapatarak yağmurun içeri sızmasını engeller. Ateşin üzerinde tencere varsa alevi yukarı salmaz. Tencere yoksa ateş az yakılır. Çok yakılırsa ateş yükselir çadıra zarar verir. Kıl çadırın içinde ateş, akşam yatıncaya kadar yanmaya devam eder. Yatınca közüyle kalır. Sabahleyin közü karıştırılır. Üzerine çalı atılır. Kibrit, çakmak eskiden olmadığından ateş söndürülmemeye çalışılır. Soba, zamanla yaygınlaşarak ocağa alternatif olmaya başlamıştır (K.3, K.11, K.18, K.56, K.59, K.65).

Ulaşımın deve ile sağlandığı dönemde, bir çadırın içinde baba, anne ve evli erkek çocuklar bir arada kalabilmekteydi. Dört direkli bir çadır içinde evli dört kardeşin çocuklarıyla birlikte kaldığı olurdu. Evli çocuklar için ayrı çadır kurulamazdı. Traktörün çıkmasıyla ve yarı yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte evli erkek çocuklar için ayrı çadır yapılmaya başlandı (K.10, K.12, K.65, K.76). Kardeşler arasında huzursuzluk olduğunda sürü ve çadır ayrılır (K.12).

Çadır kurulduktan sonra ortasına yük yıkılarak iki oda biçimine getirilir. Bir tarafta ev halkı, diğer tarafta misafirler kalırdı. Ulaşım zor olduğundan gelen misafirler aynı gün dönemez, yatılı kalırlardı. Geçmişte, misafirsiz çadır olmazdı. Misafir için ayrı çadır olmazdı. Çadır içinde ayrı bir bölme olmazsa misafir, ev halkıyla birlikte yere serilen yataklarda yan yana yatarlardı. Misafirin oturması için sandalye olmadığından döşek, minder verilir (K.3, K.10, K.12).

“Göçebelikte mer’a, yayla ve su hayatî ehemmiyeti haizdir. Bunların vaziyetine göre aşiretler toplu veya dağınık halde bulunurlar.” (Eröz, 1991, s. 80). Hayvancılıkla uğraşan göçerler, hayvanların yayılabilmesi için dağınık olarak yerleşmişlerdir. Hayvancılığı bıraktıktan sonra bile bu dağınık yerleşim sürdürülmektedir. Örneğin Ceyhan’ın Sarımazı beldesinde bu dağınık yerleşimi görebilmek mümkündür (K.13).

Banyo yeri için çadırın içindeki bir köşenin tabanı taşla döşenir. Tabanı taş döşeli olan, banyo yapmak için kullanılan bu yere çağ denilmektedir (K.1).

Yer döşemesinde çokça 2,5 X 1,5 cm ebadında keçe kullanılır. Keçenin yünü kendilerinden verilmek şartıyla başkalarına yaptırılır. Sarıkeçililerce yaptırılan hemen bütün keçelerde karşılıklı uzun kenarlarda 20 cm enli bordür ile ortada da ayrı bir bordür dikkati çeker. Burada keçe sahibinin isminin yazıldığı görülmektedir (Dulkadir, 1997, s. 66).

Çadırın tabanına nemi engelleyen keçi kılından dokunmuş çul serilir. Bunun üzerine halılar, ala keçeler yayılır (Johansen, 2005, s. 37). Akşam olduğunda yatmak için çul serilir. Çulun üzerine döşekler serilir. Çul yoksa çam kıvıllı serilir (K.9, K.45).

Çadırın kurulması, sökülmesi

Çadır kurulup yerleşilmesine “çadır tutmak” denmektedir. Çadırı erkek de kadın da kurabilir. Genellikle de kadınlar kurar. Kadın küçük çocuklarına, hayvanlara bakıyorsa erkek kurar. İşi yoksa kadının kendisi çadır kurar. Çadır kurulacak yer düzlenir, temizlenir, süpürülür. Dürülü olan çadır yere yazılır. Kanatları çekilip kazıklara bağlanır. Direkleri kaldırılır. Kenarının sitilleri ağaç çivi ile çiviliğe tutturulur (K.2, K.8, K.12, K.44, K.51, K.59, K.60, K.63, K.64, K.73, K.76, K.81, K.82, K.87, K.100, K.117, K.121, K.153).

Yurt yerlerine, konalga yerlerine gelindiğinde ilk iş çadır kurmak olurdu. Devenin sırtındaki yük bir yandan yıkılırken bir yandan da çadır kurulurdu. Daha yük sarılıyken çadırı çabucak kuran kızlar becerikli, kıvrak denerek övülür. Obanın kızları arasında çadırı çabuk kurma konusunda yarış olur (K.2, K.44, K.77, K.87, K.117, K.118, K.121, K.127).

Atla gezenler 5-6 at gelirdi. Kimin çadırı kurulmuşsa o çadırdan gelin, kız, erkek çıkar atın başına durur, bağlarlardı. Atlıları buyur ederdi. Misafirler yemeklerini yer, çaylarını içerler. Göçleri ileri gitmişse tekrar yola çıkarlardı (K.77). Çadır kurulurken misafirlerin gelmesi uğurlu sayılır. Gelenler “Yurdunuz hayırlı olsun” dileğinde bulunur (Johansen, 2005, s. 37).

Kapı, ön bağı (pinti bağı)nın altından konulur. Kışın soğuk havanın girmemesi için çadırın kapısı rüzgârın gelmediği yönde olur. Rüzgârın estiği taraf kapatılır. Çadır kapısının yönü kibleye, güneye, güneşe bakar. Güney cephesi aynı zamanda havadar olur. Soğuk rüzgâr kuzeyden estiğinden çadırın arkasında kalmış olur. Poyraz, deli şark, Aladağ, garbi yeli gibi rüzgârlardan korunulur. Yaylada poyraz çok eser, çadırın içini toz doldurur. Yine kapı güneye bakar (K.19, K.44, K.47, K.60, K.77, K.88).

Çadır kurulacak yerin bazı özellikler taşıması gerekir. Öncelikle su kaynaklarına yakın olması gerekir. Ağaç diplerine çadır tutulmaz. Çünkü ağacın sakızı çadıra damladığında bozulmasına neden olur. Kozalığın, yaprakların da çadır üzerine düşmesi de engellenmiş olur. Ayrıca yağışlı havalarda yaşlı, ulu ağaçlara yıldırım düşebilir, endişesi de taşınır (K.1, K.25, K.47, K.55, K.88).

Çadır bir yamacın yakınında kurulmak zorundaysa yağmur suları aşağıya doğru çadırın içine akmaması için çadırın etrafına ark kazılarak suyun akışı yönlendirilir. Bu

işi kadınlar yapar (Johansen, 2005, s. 37). Çadır, sel tehlikesinden dolayı dik yerlere tutulur. Sel yataklarına çadır tutulmaz. Böylece, çadırın içine su dolmaz, yataklar çamur içinde kalmaz. Çadırın etrafındaki kanalların kenarına murt çalısından çit yapılır, dışından da çul atılır. Böylece su gelse de çadırın içine vurmaz (K.17, K.44, K.59, K.63, K.73, K.88).

“Sarıkeçili Yörükleri çadırı kışın, güneşten daha fazla yararlanmak için güneş olan yere, yazın ise yağ bidonları, peynir güneşten etkilenmesin (güne kalmasın) diye gölgeye kurmayı tercih etmektedirler.” (Gelekçi, 2005, s. 40).

Yaylak ve kışlaklarda çadır kurulacak yer düzlenir. Taşlardan temizlenir. Konalga yerlerinde uzun süre kalınmayacağından yeri düzlemekle uğraşılmaz. Çadır yeri biraz eğilimli olduğunda içinde uyuyan kişi tam dalamadığından küçük bir seste uyanabilir (K.44, K.68, K.69).

Çadırın sitilleri aşağıdan yukarıya doğru kaldırılarak çadırın siyeç'ine çadır çöpleriyle tutturulur. Çadır çöpleri tekrar aynı işlem için kullanılacağından, siyeç indirildiğinde de çadırdan çıkarılmaz (Johansen, 2005, s. 37). Siyece çivilik de denir. 4-6 parmak eninde olur. Çadırın alt kısımlarında dikilidir. Yağmur buradan akar (K.28, K.77). Çivilik, sitili çadırı çivilerle tutturmak için çadırın kenarına ayrı olarak eklenen kıldan dokuma şerittir (Çabuk, 2008, s. 140).

Sitilleri siyece tutturmak için kullanılan çöplere çivi denir. Çiviler daha uzun süre çürümeden kalabilen, uçları hemen körelmeyen, sert olan ılgın, karamık, püren, murt dalından ya da çilpirti çalısından yapılır. Çiviler tekrar kullanılacağından çadır söküldüğünde bir torbaya doldurulur (K.11, K.13, K.18, K.28).

Çadırın ipleri makara yardımıyla gerginleştirilir ya da gevşetilir. Bağları çözülür, kazıkları çekilir, yıkılır, dürülür, balye yapılır. Usulüne göre deveye yüklenir (K.8, K.9, K.12, K.48).

Çadır sökmek diğer bir deyişle yıkmak aşağı yukarı yarım saat sürer. Çadırı genellikle erkekler söker, kadınların pek gücü yetmez. Yıkmak, dürüp, yüklemek erkeğin işidir. Bazı obalarda ise çadır kurma-sökme işi kadınlara aittir (K.12, K.13, K.20).

Günümüzde traktörle göçüldüğünden konalga yerlerinde çadır kurulmamakta, üzeri çadırla kaplı römorkta yatılmaktadır. Uzun süre kalınan yerlerde çadır kurulmaktadır. Yaylaya çıkan konargöçerler kıl çadır kullanmaktadır. Kıl çadır serin havalarda gölgelik olarak kullanılır. Akşam yatılan çatmaların önüne kurulur. Güneşli havalarda kenarlarındaki sitiller çıkarılır (K.30, K.47, K.63).

Keçe çadır

Kıldan yapılmış kara çadırları özellikle keçi besleyen, oturdukları yerler sarp ve otlakları dar olan Yörükler kullanmaktadır. Türklerin asıl millî çadırları ak keçeden yapılmış topak ev de denilen yuvarlak çadırlardır (Sümer, 1999, s. 14).

Koyunculukla uğraşan Karakoyuncu Yörükleri keçe çadır kullanmışlardır. Çadır, besledikleri koyunun rengine uygun olarak kara keçeden yapılır. Ardıç ağacından eğme yaparlar. Ardıcın fidanından keserler, yarısını yontarlar. Birkaç gün kuruyuncaya kadar bağlarlar. O ağaç öyle kalır. Çivi ile çakılır. Eğme en aşağı altı tane olmak zorundadır. Birer adımdan biraz fazla ara ile çakılır. Ardıç dışındaki ağaç kırılır, dayanıklı olmaz. Ardıç ağacı ömürlü olur. Kışın başka ağaç gömüldüğünde, rutubeti aldığı anda tabanı çürür. Ağaçların üstüne, keçe atıldığında çukur oluşturmaması için arkıt adı verilen yatay direkler tutturulur. Kenarlarda da kargı adı verilen yatay direkler olur. Üstüne de keçe atılır. Yağmur kuvvetli yağdığında kıl çadır içine sızabilirken keçe çadırdan yağmur geçmez. Yaylada da yağmur ve soğuk olduğundan kışlakta kullanılan keçe çadır kurulur. Keçe sıcaklığı da geçirmez. Çok sıcak olduğu zaman çadırın etekleri açılır. Zaten poyraz eksik olmaz. Çadırın arkası da eğme olur. Önü açık olur. Tünele benzer. Kıl çadırdan daha kuytu olur. Arkasında da ona uygun eğri ağaç olur (K.15, K.19, K.87, K.137).

Alayçık⁸

Alayçık kelimesi Divan-ı Lügati't Türk'te "çalı çırpıdan yapılmış, muntazam olmayan kulübe" olarak açıklanmıştır (Akbaş, 2005, s. 218). Konargöçerlerde alayçık adı verilen gölgelikler vardır. Çalıdan kesilmiş ince çubukların üzerine çul çekilerek gölge oluşturulur (Artun, 2008b, s. 47).

İki çatal çatılıp ortaya sundurma atılır. Üstüne çul, sitil, keçe atılır. Kenarlarına taş, ot bastırılarak alayçık yapılır. Alayçık çadıra göre oldukça küçüktür, bir çobanın yatacağı büyüklüktedir. Sürü çadırdan uzakta yayıldığında çoban soğuktan, yağmurdan korunmak için alayçık tutar. Çobanın azığı, suyu buraya götürülür. Alayçık, göç esnasında da kurulur. Geçici olarak kullanılacağından düzenli kurmak için çok uğraşılmaz. Konalgalarda, akşam çocuklar üşümesin, içinde kalsın diye kurulabilir (K.1, K.2, K.19, K.59, K.65, K.106, K.153).

⁸ Alayçık konusunda daha geniş bilgi için bkz. Seyirci, Musa (1987). Yörüklerde alayçık. *İçel Kültürü*, Y.1, S. 3, s. 20, 21.

Çengetir

İki çul birbirine dikilir. Kenarlarına çit örülür. Üzerine çul çekilir. Kıl çadıra göre daha basit ve daha küçüktür. Yaylada kullanılır (K.5, K.67, K.122, K.152).

Çardak

Yazın, çadırın siyah rengi güneşin sıcaklığını artırdığından, yayladakilerin çoğu, sıcak öğlen saatlerinde gölgelik bir yer elde etmek için üzeri kat kat çam dallarıyla kaplı, 2 m'den daha uzun dört direktten oluşan bir çardak yapardı (Johansen, 2005, s. 38).

Çatı

Naylon brandanın ortaya çıkması kıl çadırın kullanımını azaltmıştır. Günümüzde kıl çadır yerini üzeri branda ile örtülmüş örtme, çatı gibi adlar verilen çadır türüne bırakmıştır. Çatı, tipik bir barakadır. İskeleti ağaçtan yapılmakta, dışı ve kenarları branda ile kaplanmaktadır. Branda kaplı çatılar, kıl çadıra göre kışın daha sıcak olur. İçine yağmur, soğuk geçmez. Kış aylarında içerisine soba kurulabilir (K.8, K.11, K.18, K.27, K.56, K.59, K.64, K.110, K.127, K.128).

Osmaniye'de kışın şark yeli denen sert bir yel esmektedir. Bu yel Düldül'den çıktı mı önünde ne varsa yakar yıkar, karşısında durmak mümkün değildir. Çalılar yatar yatar kalkar. Kıl çadır bu yele dayanamaz, çadırın bağlarını koparıp atar. Çatı, kıl çadıra göre yele daha dayanıklıdır. Çatının kenarlarındaki brandalar toprağa gömülür. Yel atmaması için toprağın üstüne büyük taş konur, kenarlarına içi toprak dolu çuvallar asılır. Çatının kapısı rüzgârın geleceği yöne konulmaz, ters istikametine konulur (K.30, K.31, K.59, K.64, K.76).

Branda dışında Gaziantep, Hatay ve Osmaniye'de üretilen fabrikasyon çim saha halıları da satın alınarak çatıların, ağılların üzerini örtmede kullanılabilmektedir. Tek başına naylon rüzgâr estiğinde ses yaptığından ve güneşin altında daha çabuk deforme olduğundan naylon üzerine çim saha halısı da konmaktadır (K.8, K.30).

Çatının bir köşesi mutfak olarak kullanılır. Mutfakta tabakların, bardakların konduğu kaplık vardır. Bir köşesi, çuval bezi ile çevrilerek oluşturulmuş banyodur. Çocuklar büyükse çatı iki odaya ayrılır. Çocuklar küçükse tek odadan oluşur. Misafir gelirse çatının içinde paravanla ayrılmış bölmede kalır (K.18, K.64, K.65).

Günümüzde, kışın çatı evlerin içine kuzine soba kurulmaktadır. Sobanın dumanı baca ile dışarı verilmektedir. Bu sobalardan ısınmada, yemek ve ekmek pişirmede kullanılmaktadır. Ayrıca sobanın üzerine güğüm konularak su ısıtılmaktadır. Sıcak su,

çay ve yemek yapımında kullanılmaktadır. Fırınında tepsi içerisinde ekmek pişirilmektedir (K.11, K.18, K.31, K.33, K.56, K.64, K.129).

Kıl çadırları kurma sökme işini kadınlar yapsa da günümüzde çadırın yerine kullanılan çatının kurulması, sökülmesi işini erkekler yapar. Çatının kurulması, sökülmesi çok zaman alır. Ağaçlar birbirine çivi ile tutturulur. Eksik gelen, çürüyen ağaçların yerine yeni ağaçlar şehirdeki marangozlardan satın alınır. Kışlakta sökülmeden bırakıldığında köylüler zarar vermekte, ağaçlarından almaktadır. Bu yüzden yaylaya göçerken sökülme, kışlağa döndüğünde tekrar kurulmaktadır. Böyle yapmanın çok zahmetli olduğunu ifade etmektedirler. Çatının ağaçları, üzerindeki branda yaylada kullanılmayacağı için köyde tanıdıkları kişilere ağırlık olarak bırakılır. Yaylada kıl çadır kullanılır. Bulundukları yerdeki komşularından yazın yaylaya çıkmayan olursa çatı sökülmemekte onlara emanet bırakılmaktadır (K.18, K.31, K.44, K.50, K.60, K.62, K.64, K.116, K.128).

Konargöçer hayatı yaşamış olanların büyük bir kısmı yaylaya çıkmayı bırakarak yerleşik hayata geçmiş olmalarına rağmen hayvancılıkla uğraşmaya devam etmektedirler. Yerleştikleri yerlerin hazine arazisi olması, ekonomik imkânsızlar, şehirden uzak olması gibi nedenlerle betondan yapılmış kalıcı konutlar inşa etmemişlerdir. Bunun yerine gövdesi ve çatısı ağaçtan, örtüsü brandadan tek odalı konutlar yapmışlar ve burada kalmaktadırlar. Yeni evlenenler, ekonomik imkânsızlıklar nedeniyle anne babasının, kardeşlerinin oturduğu betonarme evlerin yanına çatı yapıp orada ikamet etmektedir. Ekonomik durumunu düzelterler betonarme ev inşasına başlamaktadır.

Hayma

Yazın yaylaya gitmeyip temmuz yurdunda kalanlar hayma yapıp orada kalmaktadır. Güneşten korunmak için haymanın üzeri kamışla kapatılmaktadır (K.76, K.119).

Huğ

1960'lı yıllardan önce toprağa yerleşenler çadırı devam ettirmekle birlikte, kışlak olarak kullandıkları alanlara huğ yapmışlardır. Kışlakta huğda kalanlar, yaylada kıl çadırda kalanlar olmuştur. Huğun kenarları çitten, çalıdan örülür. Üzerine çamur sıvanır. Tavanına saz ya da kamış döşenir. Kamışın üzerine de berdi otu döşenir. Huğlar boş hazine arazilerine yapılmış ve yerleşikliğe geçişin adımları da böylece atılmıştır. Bazı Yörükler tarlalarına yakın yerlere huğ yapmışlardır. Aile fertlerinin bir kısmı

huğda kalırken diğerk kısmı hayvanlarının yanında kıl çadırda kalmayı sürdürmüşlerdir (K.13, K.15, K.17, K.153, K.154, K.155).

Betonarme evler

Huğlar zaman içerisinde yerini üstü çatılı, kiremitli betonarme evlere bırakmıştır. Evler yaptırılırken masrafları karşılamak için, deve, koyun gibi hayvanlar satılmıştır (K.9 K.154).

Günümüzde konargöçerliği sürdürenlerin bir kısmı şehir merkezlerinden de ev almışlardır. Bu evlerde kışın, okuyan çocuklar kalmaktadır. Başlarında da anneleri durmaktadır. Kışlak ya da yaylakta kullanılmayan fazla eşyalar bu evlerin mağazalarına konmaktadır. Yaz geldiğinde okullar tatil olduğundan, havalar iyice ısındığından ev halkının tamamı yaylaya göçmektedir (K.8).

Günümüzde konargöçerliği bırakıp yerleşik hayata geçen Yörükler apartmanlarda, müstakil evlerde oturmaktadır. Evin içinde deve bibloları, odaların duvarlarında deve işlemeli tablolar (K.9, K.10, K.13) görülmektedir. Bu durum tarih ve kültür bilincini göstermekle birlikte Yörüklüğün bir ifadesi olarak da görülebilir.

Hayvancılık yapan konargöçerler şehir merkezlerinde evleri olmakla beraber hayvanları için şehrin dışında kaldıkları yerlerde de çadırlarda kalmaktadır. Aile üyelerinden bir kısmı hayvanların başında durmakta, bir kısmı da şehirdeki evlerinde kalmaktadır. Evini kiraya verip çadır hayatı yaşayanlara da rastlanmaktadır. Bir köyden yer alıp, ev yaptıran, çiftlik yapmaya başlayanlar daha uygun olduğu için başka köyün merasını kiralayıp hayvancılık yapmayı sürdürdükleri görülmektedir.

2.8.5. Değerlendirme

Konargöçer yaşam biçiminin gereklerinden dolayı yerleşim yerlerinden uzakta kalmaları, modern tıptan uzaklaşıp geleneksel halk hekimliğine yönelmelerinde etkili olmuştur. Geleneksel tedavi usulleri sağlık kuruluşlarının artması, ücretsiz tedavi ve ilaç alma imkânlarından dolayı yaygınlığını yitirmiştir. Bununla birlikte modern tıpta teşhis ve tedavi edilemeyen bazı hastalıklarda ya da çok basit tedavi edilebilecek hastalıklarda geleneksel halk hekimliğine başvurulduğu görülmektedir.

Geleneksel tedavi usullerinden birisi hasta olan kişiyi ocak, yatır ve türbelere götürmektir. Ocaklardaki kişilerin tedavi etme yetenekleri ve tedavi etme biçimleri atalarından silsile yolu ile geçmiştir. İlk kez bu yeteneğe sahip olan kişinin, yeteneği elde ediş şekli çoğu zaman olağanüstü bir olaya dayanmaktadır. Ziyaret yerlerinin de

diğer yerlerden farklı özellikler (Suyu bitmeyen tekne, Hz. Ali'nin atının ayak izi vs.) taşıdıkları görülmektedir. Çukurova bölgesinde yerleşiklerin ve konargöçerlerin gidebileceği çok sayıda ocak, yatır, ziyaret yeri bulunmaktadır. Konargöçerler farklı illerdeki yaylalara gittiklerinden gittikleri yerlerde de bunlarla karşılaşabilmektedir. Bunların yanında konargöçerler arasında bitkilerden çeşitli ilaçlar yapan, çeşitli hastalıkları tedavi eden kişilere de rastlanmaktadır. Bu kişiler diğer obalar tarafından da bilinmektedir. Tedavideki başarıları dilden dile aktarılmaktadır.

Konargöçerler çadır içinin, çadır çevresinin, kıyafetlerin, yatak, yorganların temiz olmasına dikkat ederler. Kışlak, yaylak ve konalga yerlerini temiz bırakmaya özen gösterirler. Yerleşik hayattaki kadınlar çamaşır makinesi, elektrikli süpürge kullanırken konargöçer hayattaki kadınlar hâlâ çamaşır suyunu ısıtmak, bunun için odun bulmak, çamaşırı elde yıkamak zorunda kalmaktadır. Bu da konargöçer yaşamın zor olduğu yargısını desteklemekte, yerleşik hayatı cazip hâle getirmektedir.

Konargöçerler hazır kumaşın, ayakkabının, elbisenin yaygın olmadığı önceki dönemde bu gereksinimlerini yetiştirdikleri hayvanlardan sağladıkları kıl, yün ve deriden imal etmişlerdir. Ülkede yaşanan sosyoekonomik değişme ve gelişme sonucunda hazır elbiseler, ayakkabılar satın alma yoluna gidilmiştir. Günümüzde büyük ölçüde köylerde çiftçilikle uğraşanların kıyafetine benzer kıyafetlerin, ayakkabıların tercih edildiği görülmektedir. Kendilerinin yaptıkları işlemler, çobanların giydiği kepenekler ise konargöçer kültürü yansıtmakta, geçmişin izlerini günümüze taşımaktadır.

Konargöçerler barınmak amacıyla geleneksel olarak hammaddesini yetiştirdikleri keçiden sağlayıp ip hâline getirerek dokudukları kıl çadır kullanmışlardır. Bunun yanında çok az da olsa bazı Yörükler koyun yününü keçe hâline getirerek yaptıkları keçe çadırları tercih etmişlerdir. Yarı yerleşik hayata geçişle birlikte kışın kaldıkları kışlaklara kalıcı huğ ve yakın bir dönemde betonarme evler yapmışlardır. Betonarme evlerin yanında evli çocuklar için yapılmış çatıları görmek de mümkündür. Çatının yapımı için çok fazla maliyet gerekmemektedir. Yazın yaylaya gitmeyip Çukurova'da kalanlar hayma ve çardaklarda kalmaktadır. Günümüzde konargöçerliği sürdürenler kışın üzeri branda kaplı, iskeleti ağaçtan olan çatı adını verdikleri çadırlarda kalmaktadır. Çatılar, içerisine soba kurulabildiğinden kıl çadıra göre daha sıcak olmaktadır. Ayrıca yağmur yağdığında içine geçmemektedir. Yazın yaylaya gitmeyi sürdürenlerin, özellikle yaylaklarda, çatı yerine kıl çadır kullanmaya devam ettikleri görülmektedir.

2.9. Çukurova Bölgesi Konargöçerlerinde Halk Sanatları

2.9.1. Ağaç İşlemeciliği

Konargöçerler arasında ağacı işleyebilen usta kişiler olurdu. Bu kişiler ağaçtan kaşık, çomça, oklava, evraaç (şiş), tokmak, tokaç (tokuç şeklinde sözlenmektedir), makara, çanak, hatap, ıstar, kirmen, yay yaparlardı. Ağaç işlemeciliğini bilmeyenler, bu işi yapanlardan satın alırdı. Ormanlık alanda kurulan dağ köylerinde yaşayanlar ağaç işçiliği yaparlardı. Tokmak, tahta, ıstar onlardan satın alınırdı. Günümüzde, ağaç eşyalara olan gereksinimin azalması ve hazır ürünlerin tercih edilmesiyle ağaç işçiliği yapan ustalar çok az kalmıştır (K.2, K.18, K.19, K.43, K.44, K.45, K.47, K.55, K.70, K.77, K.92).

Ahşaptan yapılan ürünlerden başlıcaları şunlardır:

Istar: Mezdağ, kamalak ağaçlarından yapılmaktadır. Kaynak kişilerden Hava Kurt (K.86) traktör çıktıktan sonra taşımak mümkün olduğundan Saimbeyli'nin Ayvacık yaylasındaki bir ustaya bir koyun verip ıstar yaptırdığını ifade etmektedir.

Tarak: Istar tarağı, şimşir, dişbudak veya armut ağacından yapılır. Tarağın dişleri en az dokuz adet olur (Dulkadir, 1997, s. 77). Dokuma sırasında ipi oturtmak için kullanılan tarak, sağlam olması için, pelit ya da pırnal ağacından yapılır (K.19).

Kirmen: Kirmen ardıç, şimşir ağacından yapılır. Kirmenin kanatları üzerine çeşitli motifler yapılır (K.18, K.19, K.43).

Tokmak: Çadır kazıklarını çakmak için kullanılan tokmak, kesme ağacından yapılır. Pınar çalısının budaklasından yapılırsa kolay kolay yarılmaz. Günümüzde demir tokmak kullanılmaktadır. Göç esnasında giderken ve gelirken Sıraelften yukarı, Akkaya'ya varıldığında tokmak yapan ustadan tokmak satın alınırdı. Çadırı çabucak kurmak için birden çok tokmağın olması kolaylık sağlar. Biri kırıldığında ya da kaybolduğunda diğer tokmak kullanılabilir (K.18, K.44, K.70, K.77).

Kazık: Çadır iplerinin bağlandığı kazıkları ağaçtan kendileri yapardı (K.77).

Çadır direkleri: Genellikle mezdağ ağacından yapılır. Kolay taşınabilmesi için direk yapımında hafif ağaçlar tercih edilir. Çam ağacı bulunursa çam ağacından yapılır (K.63, K.70).

Çivi: Uzun süre dayanabilen, uçları hemen körelmeyen, sert olan ılgın, karamık, murt dalından ya da çilpirt çalısından örgü için mil, çadırın sitillerini tutturmak için çivi yapılır (K.11, K.13, K.45, K.144).

Makara: Çadırın bağlarını gerdirmede kullanılan makara genellikle kürklük ağacından yapılır (K.38, K.13, K.63, K.77).

Tokaç: Dere kenarlarında, kuyu başlarında çamaşır yıkamak için kullanılan tokaç, çınar ağacından yapılır (K.13, K.18, K.19, K.44).

Kaşık: Çomça, kaşık ağaçtan oyularak yapılır. Sandal (hartlap), harnıp, zeytin, meşe, şimşir ağaçlarından yapılır. Bunun için keser ve oyma bıçağı kullanılır. Kaşık yapıldıktan sonra iğ ile yakarak süslenir (K.43, K.55, K.101, K.136).

Bişek: Deri tuluklarda yanık yaymak için kullanılan bişek şimşir ağacından yapılır. Şimşir ağacı ayrıntı tatlandırır. Bişek yuvarlak olur (K.13, K.19, K.44).

Keklik kafesi: Hayıt adı verilen bitkinin dallarından örülür. Aralarına murt dalları sıkıştırılır. Üstüne de deri geçirilir. Dağda yetişen deli asmadan, söğütten de yapılabilir. Sürüyü otlatmaya giden çoban yavru keklikleri fark ettiğinde yakalar, kafesin içine koyarak besler. Göçerken yolda köylüler ister, fasulye, nohut vs. ile değiştirilirdi (K.9, K.44, K.113).

Oklava: Oklava zakkum, kamalak ağaçlarından yapılır. 110 cm uzunluğunda olur. Oklava yapmak için ahşap ya da demir silgi kullanılır. En son zımpara çekilir (K.18).

Et kütüğü: Çınar ağacından yapılır. Ustalarından satın alınır. Yarıldığı zaman yenisi alınır (K.18).

Kaval: Kiraz, erik, çilek (hartlap), teynel ağacından yapılır. 9 tutamlı olur. Delikleri ağaç burgu ile oyulur, kavalın üzerine nakış atılır. Kaval işlemi kılıflar içine konulur. Ahşaptan kılıfı da olabilir. Kılıfıyla birlikte üzerindeki ip yardımı ile bele takılırdı. Kavalın satın alındığı da olurdu (K.28, K.43, K.70, K.77, K.130).

Kamıştan yapılan düdüğe dildamak adı verilir. Kaval kadar yaygın değildir (K.43, K.55, K.70, K.154). Cura saz yapılır (K.43).

Barut kabı: Ağaçtan yapılır. Üzeri işlemelidir. Beldeki ipe, kemere takmak için deliklidir. Barut kabı su kabağının küçüklerinden de yapılıp bele asılabilmektedir (K.36, K.66, K.113).

Havut: Devenin sırtına geçirilen semere havut denir. Havut yük çekmek için gereklidir. Havutta bulunan kavisli iki ağaca hatap denir. Hatap ceviz, kavak ağaçlarından yapılır. Her bir hatap iki parçadan oluşur, parçalar karşılıklı birleştirilir. Hatapları birbirine tutturan ağaca işkence ağacı denmektedir. Hatap ve işkence ağacı, nazarı önlemesi için kara çalıdan ya da dağın ağacından yapılır. Yörükler arasında havut yapan ustalar olurdu. Baharda yaylaya çıkma vakti geldiğinde havut yaptırılır,

eskiyen havutlar tamir ettirilirdi (K.2, K.10, K.15, K.18, K.19, K.31, K.40, K.43, K.56, K.78, K.84, K.86, K.89, K.108, K.125, K.130).

2.9.2. Dokumacılık

“Yörüklerde dokumacılık, belli başlı ve önemli işlerdendir.” (Yalman, 2000, C.II, s. 481). Türk dokuma sanatının gelişmesinde, yayılmasında ve Merkezî Asya’dan Anadolu’ya taşınmasında, göçebe Türk toplulukları önemli rol oynamıştır. Bunun en önemli sebebi, dokuma sanatı ürünlerinin ana maddesi olan yünün kaynağının Yörüklerde olması, dokuma tezgâhlarının kolayca kurulup sökülebilmesi, ürünün katlanıp kolayca taşınabilmesi ve hayatın her safhasından yaygın olarak kullanılabilmesi olmalıdır (Egawa & Şahin, 2007, s. 80).

Eröz, (1991, s. 172) “Halıcılık ve kilimciliğin, türlü dokuma işlerinin Türkiye’de Yörüklerin ve Türkmenlerin iskâniyle teşekkül etmiş köy ve kasabalarında bu zenaatın yaygın oluşu, İran Türkmen halılalarının dünyaca tanınmış olması, bu zenaatların yörükler tarafından köy ve kasabalara getirildiği, daha doğrusu onların kasabalar kurması ile bu zenaatın dağlardan şehirlere geçtiğine bizi inandırıyor.” tespitlerinde bulunur.

Konargöçerler arasında fabrikasyon ürünlerin yaygın olmadığı dönemde dokumacılık önemli bir uğraş alanı olmuştur. Çadır, çadırdaki kullanılan sergiler, halılar, kilimler, çeyizlik eşyalar hatta giyilen elbiseler dokunarak üretilmiştir. Daha zahmetsiz, daha ucuza üretilen fabrikasyon ürünlerin artmasıyla dokumacılığa olan ilgi azalmış, yaşam biçimlerinin değişmesiyle de tamamen ortadan kalkmıştır. Yün ve kıl ipler yerini pamuk ipliğine, pamuk ipliği de naylon ipliğe bırakmıştır. Yeni ürünler moda hâlini almıştır.

Yerleşik hayata geçen Yörüklerde kadınlar evlerinde ıstarlarını kurarak dokuma işini sürdürmüşlerdir. Evlenecek kızların çeyizi için hediye seccade, halı dokumuşlardır. Daha sonra gelen nesil ihtiyaç duymadığından ıstarda dokumayı öğrenmemişler ve bu tür dokuma zamanla unutulup kaybolmuştur. Günümüzde geleneksel usulle dokumacılık faaliyeti sürdürülmemektedir. Eskiden yapılan bu faaliyetler için “Bizler onları dokuyacağız diye canımızı öldürmüşüz. Şimdi işler kolay.” ifadesini kullananlar olmaktadır (K.31, K.43, K.86).

İpi erkekler de eğirirken dokuma işini sadece kadınlar yapar. Erkekler dokuma işine karışmazlar. Dokuma işine yaylada, kışlada, göç esnasında konalgalarda devam

edilse de bu iş genellikle, günlerin uzadığı, hava sıcaklığının arttığı, kuzuların büyüyüp iş yükünün azaldığı yaz aylarında, yaylada yapılır. Kadınlar “Gün uzadı ıstarlarımızı çözelim de dokuyalım.” derler. Yayladan göç için bir ay kaldığında dokuma işi hızlandırılır. Dokuma işinde komşu kadınlar, birbirlerine yardımcı olur. Kış ayları havanın yağışlı olması, hayvanların yavrulanması, hayvanların yemlenmesi, günlerin kısa olması gibi nedenlerle dokuma için elverişli bir zaman değildir. Kışın daha az, daha kısa süreli dokuma yapılır (K.10, K.15, K.19, K.20, K.30, K.45, K.47, K.51, K.59, K.73, K.78, K.79, K.97, K.112, K.114, K.122).

Çadırın içinde dokuma işi yapılabildiği gibi tezgâh dışarıda, gölgelik bir yerde kurularak da yapılabilir. İstarın ayakları toprağa gömülür. Yanları taşla sağlamlaştırılarak hiç sallanmayacak duruma getirilir. Dokuma işi genellikle gündüz vakti yapılır, hava karardığında bırakılır. Bununla birlikte akşam vakti fener, lüks ışığında dokuma işine devam edenler de olur. Teller, ilmekler sayılır. Halı, kilim vs. dokuyan kadınlar evin diğer işlerini yapmak için ara verirler. Dokuma zahmetli bir iştir. Bu işi yapan kadınların elleri ağrıyıp şişebilir (K.10, K.31, K.33, K.47, K.59, K.92).

Dokuma işi, kıl dokuma ve yün dokuma olarak ikiye ayrılabilir. Kara çadır yapımı için kıl gerekir. Koyunu olanlar ile keçisi olanlar kıl yün değişimi yaparlar. Keçi besleyenlerin de yüne ihtiyacı olur. Kıl ve yün takası dışında karşılıklı satın alma yoluna da gidilirdi. Dokumalarda az da olsa pamuk da kullanılır. Pamuk satın alınır. Pamukla seyrek yanırlı savan, çul yapılır. Bazı dokumalarda pamukla kıl karıştırılır. Buna kılağıtma denmektedir (K.1, K.21, K.23, K.43, K.47, K.79, K.82, K.139, K.140).

Dokunan ürünler çoğu zaman çadırda kullanılır. Ekonomik durumu iyi olmayanlar, güzel, kaliteli dokuma yapabilenler dokuduklarını satarlar. Dokunan halı, kilim vs. satılır, dokuma yapan kadınlar evin geçimine katkıda bulunurdu. Kazanılan para ile hayvanlara yem alınır, evin diğer ihtiyaçlarında kullanılırdı. Kayseri tarafına yaylaya gidenler halı satmak için Yahyalı’da kurulan pazara çıkarlardı. İyi bir dokumada iç yüzüyle dış yüzü ayırt edilmez. İpi iyi eğrilmiş, yanırları, renkleri uyum içindedir (K.1, K.33, K.81, K.82, K.83, K.111).

Derleme yaptığımız Yörüklerin bir zamanlar kullandıkları el emeği dokumalar büyük ölçüde kalmamış, elden çıkarılmıştır. El dokuma halı, kilim, çuval, seccade vs. çadırlara kadar gelen halıcıların sattığı fabrikasyon halılarla değiştirilmiştir. Haliya verilmiş ya da satılmıştır. Alıcılar, bir seccadeye bir halı teklif etmişlerdir. Halı fabrikaları topladıkları ala çuval ve kilimlerden model almışlardır. Dokumalarını halı ile değiştirenler zamanla pişman olduklarını ifade etmektedir. Daha sonra gelen nesil

babalarının, dedelerinin dokumalarını görememekten üzüntü duymaktadır (K.10, K.15, K.19, K.32, K.33, K.47, K.76, K.81, K.83, K.86, K.94, K.111, K.153, K.157). Derleme sırasında el dokuma ürünlerden daha çok seccadelerin kaldığı görülmüştür. Bunda çok yer kaplamaması ve ibadet sırasında ihtiyaç duyulması etkili olmuştur. Annesinden, babasından kalan hatıra olarak görüldüğünden de saklanmaktadır.

Fabrikasyon ürünlerin çıkması el işi dokumaların üretimini de olumsuz yönde etkilemiştir. El işi ürünlerin emeği oldukça zordur. Fiyatı ise aynı ölçülerdeki fabrikasyonlarına göre oldukça pahalıdır. Yerleşik hayata geçenler için kıl ve yün ipleri temin etmeleri de zorlaşmıştır (K.19, K.111).

Dokumalarda kullanılan *yanışlar* geleneksel olarak öğrenilen, atalardan kalma örneklerdir. Yanışlarda geleneksellik söz konusudur. Motifler çevrede bilen kişilerden örnek, model, görenek alınarak yayılır. Bazen başka bir köyden, obadan örnekler alınır, getirilir. Usta dokumacıların modeli bir kez görmeleri yeterli olur, aynısını çıkarabilirler. Alınan görenek dokuma bitinceye kadar durur. Sahibine geri verilirken içine bir hediye konulur, boş gönderilmez. Her yanışın ilmek sayısı vardır. Dokuma sırasında ilmekler sayılır. Her dokumada farklı yanış kullanılır. Örneğin kurbağa yanışı halıda olmaz, kilimde olur (K.10, K.20, K.23, K.32, K.33, K.47, K.86, K.97, K.114).

Dokumalarda en çok kullanılan yanışlar “elibeline, parmak, pıtrak, kuşaklı, bıçkı, tokmaklı, kurbağa, gökkol, kandilli, kıvrım”dır. Ala çuvalda börklü kayak, kırk budak yanışları olur. Kilimde kurbağa yanışı olur. Un çuvallarında pıtrak yanışı olur. Hiçbir yanışın kullanılmadığı, düz olarak dokunanlara ise “yoz” adı verilmektedir (K.19, K.23, K.31, K.32, K.51, K.79).

Halı, kilim, çuval gibi dokumlarda kullanılan yanışlara çeşitli anlamlar yüklenebilmektedir. Pıtrak motifinde pıtrağın üzerindeki dikenlerin kötü gözü uzaklaştırdığına inanılır. Elibeline analık ve doğurganlık; koçboynuzu bereket, kahramanlık, güç ve erkeklik sembolüdür (Kılıç & Yayan, 2010, s. 194, 196). “Yıldız, zenginliğin, mutluluğun simgesidir.” (Seyirci, 1992, s. 187).

İpin yapılması ve boyanması

Koyunların yünleri bir ırmak veya çay kenarında tokaçla yıkandıktan sonra kurutulup, çırpılır. El tarağında kabartılır. Bedirik yapılır. Yün; yorgan, döşek, keçe yapımında kullanılır. Dokumada kullanılacaksa kirmenlerle veya el çıkırıklarında yün iplik hâline getirilir (K.34, K.39, K.47, K.66, K.100).

Kıl tarağından geçirilen kıl pamuk gibi olur, pisliğinden de temizlenmiş olur. Tahtanın bir kenarına iki sıra hâlinde çiviler çakılarak yapılır. Tahtanın üzerine

oturularak, dizlenerek ya da ağır bir taş konarak kıl taranır. Taranan kıl çubukla vurularak burma edilir. Kirmenle eğilmeye hazır hâle gelir. Kıl tarağı yünü kıracağı için yünde kullanılmaz. Kıl tarağından geçirilen kıl daha sonra yayla atılır (K.2, K.5, K.47, K.51, K.66, K.79, K.100, K.143, K.149).

Yay ile yün, kıl, pamuk atılır. Kırkılan yün ya da kıl satılmayıp kullanılacaksa yayda atılır. Yayda atıldıktan sonra burma yapılır. Konargöçerlerin kullandığı yay günümüzde hallaçların kullandığı yaya göre daha küçüktür. Yayın kirişi bağırsaktan yapılır. Bunun için bağırsak içinde pislik kalmayınca kadar iyice sıyrılır. Dört kat edilerek kirmenle kıvratılır. Bir ucu bir yere bağlanır, diğer ucuna ağır bir şey bağlanır. Kıvratıldığı şekilde kurur. Yaya gerilerek kullanılır (K.2, K.19, K.23, K.31, K.33, K.39, K.47, K.51, K.66, K.92, K.114, K.136).

Yayın kafası yumru tokmağı, atacağı olur. Tokmakla kirişe vurulur, atılır (K.33, K.66, K.131).

Kirmen: Taraktan geçirilen yayda atılan yün ya da kılın ip hâline getirilmesinde kirmen, iğ ve çıkırık kullanılır. Kirmen, iki kanattan oluşur. Kanatlardan biri diğer kanadın içinden geçebileceği kadar oyulmuştur. İçi oyulmuş kanada “kancık”, diğerine de “erkek” eğirtmeç kanadı denir. Kanatların ortasından açılmış olan delikten geçen ince çubuğa da ok denir. Okun uç kısmında hafif bir şişkinlik bırakılmıştır. Bu kısma eğirtmecin “kertiği” denir. Okun ortasında bir çıkıntı vardır. Buradaki çıkıntı kanatları oktan aşağıya bırakmamak için yapılmıştır (Dulkadir, 1997, s. 77).

Kirmenle kıl ve yün eğrilir. Kirmen, ipi eğirmekte ve bükmede kullanılır. İlk başta yünü ip yapmaya eğirme, ipi iki kat hâline getirmeye bükme denmektedir (K.15, K.20, K.23, K.105).

Eğrilmek üzere kıvrım hâlinde kolda bulundurulmuş yün veya kıla “özeme” denir. Özemedan elle çekilen parçalara da “süğüm” denir. Kirmende özemenin eğrilmesi için süğüm kertiğe bir tur dolandır (Dulkadir, 1997, s. 79). Bölgede, kola sarılan yüne ya da kıla burma denmektedir. Burmanın kola takacak kadarına kolçak adı verilir. Kola kolçak yapılarak kirmen eğirmeye geçilir. Eğrilen, top hâline getirilen ipe yumak denmektedir (K.10, K.15, K.18, K.47, K.51, K.82).

Kirmen ayakta ya da oturarak eğrilebilir. Kirmen ayakta eğrilecekse daha uzun, 1 m, oturularak eğrilecekse 50 cm uzunluğunda ilk kıvratmadan sonra kertikten çıkarılır (Dulkadir, 1997, s. 80). Kirmenle eğirme işi fırsat bulunan her anda devam eder. Göç esnasında kirmen eğirenler olur. Göç esnasında kadınlar devenin dizginini bir koluna

takarlar, boşta kalan elleriyle kirmen eğirirlerdi. Böyle yapmak o zamanlarda modaydı (K.24, K.47, K.79).

Kirmen eğirmeyi genelde kadınlar yapmakla birlikte erkekler de kirmen eğirmektedir. Hayvanları otlatmaya giden obanlar, boş vakit geçirmek için kirmen eğirirler. Erkekler koyun gütmeye gittiklerinde bir kolağı kollarına takarlar, birini de yanlarına alırlar. Akşamdan başlayıp sabaha kadar eğirir, gelirler. Erkekler iş yapacakları zaman kirmenlerini şalvarın kuşağına sıkıştırır (K.3, K.8, K.15, K.19, K.34, K.39, K.47, K.76).

Erkeklerin kullandığı kirmen kadınların kirmeninden farklı olarak biraz daha büyük olur. adır yapımında kullanılacak adırılık kıl ipi erkekler eğirir. Güçlü olduklarından daha sıkı eğirirler. Kıl çadırın dayanıklı, uzun ömürlü, düzgün olması için ipinin iyi eğrilmesi gerekir. Kirmen büyük olduğundan ip daha çok dolanır. Çadırın ipi kalın, diğer dokumaların ipi ince olur. Kadınlar ince ip yapmaya alışmışlardır. Kadınların işi çok olduğundan erkekler eğirme için vakit bulabilirler (K.11, K.24, K.47, K.54, K.55, K.76, K.153, K.155).

Kılı eğirme ve bükme işlemi birbirinden farklıdır. Eğrilen ip konlanır, iki kat edilir. Bu işleme bükme denir. Eğirmede kirmen sağa, bkmede sola kıvratılır. Eğirme kirmeni küçük olur, bükme kirmeni biraz büyük olur. Bkmede ip iki kat olduğundan yumak fazla sarar (K.18, K.23, K.39, K.82).

Kirmen eğirirken, kangal dolduğunda ters tarafına döndürülür. Kirmende eğrilen, bükülen ip yumak hâlinde çıkar. Yumak çıkarılırken ilk önce alttan vurularak ok çıkarılır (K.18, K.48, K.66).

İp eğirmek, ip bükmek için iğ de kullanılmaktadır. şekil olarak kirmenden farklıdır, çubuk şeklinedir. Kirmen gibi dndrlrek ip eğrilir (K.6, K.100).

ıkırık (ark): Köylülerin ıkırık, Yörüklerin ark da dediği bu araçla pamuk eğrilir ve yn bklrek gelep hâline getirilir. arka bağlı iğ olur. İğ ince bir kamıştan yapılır. Pamuk yayda atılır, fitil dklrek arkta eğrilir. ıkırık kullanan kişi bir koluyla arkı çevirir, diğer koluyla sğen atar. ıkırığı bazı Yörükler kullanmamışlardır. ıkırık önceleri ahşaptan olurken, daha sonra bisiklet jantından da yapılmıştır (K.5, K.19, K.20, K.23, K.31, K.32, K.45, K.47, K.51, K.92, K.100, K.106, K.149).

Kirmende eğrilen ip sık ve sağlam olurken, ıkırığın ipi gevşek ve çürük olur. Çadırın sitillerinin dokunmasında kullanılacak ip, halı ve kilimin erişi ıkırıkla eğrilir, bükülür. Kirmende yaramayan yerler atılabilirken ıkırıkta buna dikkat edilmez.

Çıkırıkta, kirmene göre ip daha çabuk, seri bir şekilde eğrilir, bükülür (K.32, K.33, K.47, K.48).

Yün ip hâline getirildikten sonra *boyama* işine geçilir. İp uzun süre boyanmadan kalırsa güve, böcü düşebilir. Bazı kadınlar bitki köklerinden, yapraklarından, meyvesinden ürettikleri kök boya kullanarak boyarlar. Bazıları boya satın alıp evde kendileri boyarlar. Bazı renk boyalar için boyacıya gitmeye gerek kalmaz, kendileri kolayca yapabilir. Satın alınan boyalarla yapılan dokumalar çabucak solabilmektedir. Siyah kılın boyaması yapılmamaktadır; ama gök, boz, kula, ala, siyah gibi çeşitli renklerde kıllar olmaktadır. Beyaz keçinin kılı ip hâline getirildikten sonra boyanabilmektedir. Kara koyunun yünü de yine aynı şekilde boyanmaz (K.1, K.10, K.41, K.47, K.51, K.86, K.100, K.124, K.136, K.150).

Yün iplerin boynamasında daha çok kök boya tercih edilir. Kök boya yıkandığında, güneşte kaldığında rengi solmaz, birbirine karışmaz. Farklı bitkilerin köklerinden, gövdesinin kabuğundan, dallarından, meyvesinin kabuklarından çeşitli renklerde boya elde edilir. Boyama için kullanılacak bitkiler daha çok yaylada olur, bundan dolayı da boyama işi çoğu zaman yaylada yapılır. Ayvadene (Yaylada yetişen ot, sarı renk elde edilir), deniz sakızlığı (yeşil), sütleğen (sarıнын tonu), develik yaprağı, şalba (Yaylada yetişen ottur, gök rengi verir), hayıt, nar (meyvesinin kabuğundan sarı renk elde edilir), ceviz ağacı (Yaylada kendiliğinden yetişen ceviz ağaçlarının meyvesi toplanır. Meyvesinin kabuğu biriktirilir. Bir çuval olduğunda 4-5 kilo ip boyar. Ceviz ağacının yaprağı da dövülür. Kahverengi elde edilir.), mantuvar (kendi rengi gibi sarıнын tonu), yarpuz (deve tüyü rengi), karadal ağacının kabuğu (siyah renk), karadal yaprağı (sarı), sandal ağacının kabuğu (Yaylada olur, siyah renk verir.), asma yaprağı (yeşil) elde edilir. Meşe ağacının gövdesinde çıkan saçaktan kırmızı, kesme ağacının kökünden kırmızı renk elde edilir (K.23, K.39, K.47, K.76, K.78, K.79, K.81, K.82, K.92, K.105, K.114, K.124). Acıman yaylasındaki Acısu'da yeşil renkteki taşlar toplanır. Bu taşlarla yün ipler boyanır (K.1, K.143).

Boyarken her renk için ayrı ayrı işlem yapılır, boyalı su birbirine karıştırılmaz. Boyarken kazanın içine tuz, seğ (şap) ve ekşi atılır. İçine birkaç tane de demir parçası (istar tarağı vs) atılır. Demir, boyası alınacak bitkiyi çöktürür, rengin solmasını engeller (K.32, K.33, K.47, K.78, K.82). İp boyandıktan sonra küle yatırılır, bir gün bekletilir. Odun külünden çok tezek külü daha uygun olur. Kül ona aşkar verir. Küllenen ipten boya daha güzel durur, çabuk solmaz (K.23, K.24, K.33, K.79, K.81, K.105, K.114).

Kendi boyadıkları yün solabildiğinden, emeği kurtarmadığından yün ipin ücret karşılığı boyacılara boyatıldığı olur. Göç yolu üzerinde ya da yaylaya gittiklerinde gelep ettikleri yünleri çuvallara doldurup boyacılara götürürler. Gelep edilen yün iplerin üzerine hangi renge boyatılacaksa o renkten bir parça ip bağlanır. Boyacı ona göre boyar. İp bırakıldıktan bir hafta sonra alınıp gelinir. Sabahleyin boyacıya verilen ipin aynı günün akşamında teslim edildiği de olur. Geçmişte, Adana'nın Kozan ilçesinde, Niğde'nin Bor ilçesinde, Kahramanmaraş'ta, Kayseri'nin Yahyalı, Develi ilçelerinde, Mersin'in Tarsus ilçesinde boya işini yapan ustalar vardır. Kök boya dışında kimyasal boya kullanan boyacılar da olurdu. İyi bir ustanın yaptığı boya uzun süre solmaz. Eskir, çignenir, ama boyasını atmaz. Çeşitli renklerde toz boya satan boyacılar yaylaları gezerler, boya satarlar. Boyamadan gelen gelepeler soğuk su ile yıkanır, serilip kurutulur, yumak edilir, dokumaya başlanır (K.10, K.19, K.20, K.30, K.32, K.33, K.34, K.39, K.41, K.47, K.76, K.78, K.79, K.81, K.82, K.86, K.92, K.97, K.100, K.113, K.114, K.124, K.139, K.140).

“İmparatorluk Türkiye'sinde tabii boyacılık, kök boyacılığı başlı başına ekonomik bir mevzu idi. Şehirlerde bununla geçinen geniş bir boyacı esnaf olduğu gibi, Avrupa'ya ihraç edilen boya çeşitleri miktar ve döviz olarak büyük bir yekûn tutuyordu.” (Eröz, 1991, s. 180). 19. yüzyılın sonunda kök boyaların yerini zamanla kimyasal boyalar almaya başlamıştır. Tarlalarına kök boya bitkisi ekip kök boya üretenler, ihraç edenler boyalarını satamamışlardır (Mağmumi, 2008, s. 121).

Dokumada kullanılan araçlar şunlardır:

Istar: Her türlü dokumanın yapıldığı tezgâha “ıstar” denmektedir. Istar 5 dakikada sökülüp monte edilebilir. Taşıma için hayvan sırtına yüklendiğinde dengeli durabilecek biçimde 4 parçadan oluşur (Dulkadir, 1997, s. 77). Yerleşiklerin halı tezgâhı olur. Tezgâh konargöçerlerin kullandıkları ıstarı göre daha büyüktür (K.39).

Devesi çok olanlar, dokuma tezgâhlarını yaylak kışlak arasında taşırdı. Traktörle göçülmeye başladığında ıstarı taşımak daha da kolaylaşmıştır. Yolda birkaç gün istirahat ettikleri konalgalarda dokuma yapan kadınlar olur. Devesi az olanlar, ıstarını taşımak istemeyenler yayla yerini kiraladıkları köylerde dostluk kurdukları kişilere emanet bırakır. Gelecek yıl geldiklerinde ıstarlarını geri alıp kullanırlar. Daha sonra kışlaklara ev yapılmış, ıstarlar eve bırakılarak göçe çıkılmıştır. Istarı emanet bırakacak kimse bulamayanlar uygun bir yere saklarlar. Yaylaya göçtüğünde köylülerden ıstar kiralandığı da olmaktadır. Kışlaklara dönülürken ıstarlar iade edilirdi (K.24, K.30, K.45, K.55, K.73, K.78, K.79, K.86, K.96, K.97, K.117, K.121).

İşçilik istemeyen, sık dokuma gerektirmeyen çul, sitil gibi dokumalar yalnızca ıstarda değil, yerde de dokunabilir. Yerde dokumada karşılıklı kazıklar çakılır. Bu kazıklara ip gerilir (K.13, K.50, K.62, K.79, K.117, K.121).

Istar 4 parçadan oluşur. Istarda bazı ve yan ağacı olur. Üst ve altındaki ağaca bazı denir. Alt bazı ince, üst bazı kalın olur. Alt bazıda ipin geldiği oluk olur. Bu oluklardan ip geçirilerek gergiye getirilir. Istarın ortasında gelenvaran olur. Kısa, kalın olan gelenvaran indirildiğinde açılır, argaç geçilir. Argaç geçildikten sonra varangelen tekrar kaldırılır. Gelenvaran kücü direğinin üstündedir. Kücü direğinin üstünde kücü ipi olur. Gelenvarana göre daha kalın ağaçtan olur. Kücü ile ip yerleştirilir, kücülenir. Çezgiyi tutar. Kücünün üstüne basılarak da argaç geçirilir. Argaç geçirilirse dokuma dik durur. Argaç geçildikten sonra tarakla vurulur. Dokuma yükseldiğinde altından dolanır, sarılır. Altına ine ine dokuma bitirilir (K.1, K.19, K.31, K.39, K.40, K.43, K.47, K.82, K.83, K.86, K.97, K.106, K.114).

Istarda ipin dik olanına çizgi, çizim, çözgü denilmektedir. Çezgi beyaz ya da siyah yün ipten olur. Yanışların olduğu enine, renkli iplere de atkı denilmektedir. Çezim ve argaç ipi çoğu zaman hazır alınır. Bunun yanında bu ipleri kendi yapan da olur (K.1, K.15, K.19, K.96, K.97, K.114).

Kirkkit, dokumacılıkta atkı ipliğini sıkıştırmak için kullanılan, demirden ya da ağaçtan yapılmış dişli araçtır. Halı ve kilim dokumada kirkkit kullanılır. İlik atıldıktan sonra kirkitle vurulur (K.1, K.33, K.47, K.66). Kirkitin arkasına toka, metal halka takılır. Halı dokurken çingır çingır ses çıkararak bir ahenk oluşturur (K.5, K.66).

Tarak halıda, yoz dokumada kullanılır. Istar tarağı da denmektedir. Dokuma sırasında ipi oturtmak için zaman zaman tarakla vurulur. Tarak kirkitten farklı olarak düz vurulur (K.19, K.33, K.47). Dokuma esnasında tarak vurulurken çok dikkat edilmelidir. Sert vurulduğu takdirde tin kırar. Acemi olanlar zaman zaman tin kırar (K.15).

Çulfa: Dokumada ıstar dışında bir de çulfalık adı verilen araç vardır. Çulfalıkta her şey dokunabilir. Istara göre dokuma işi daha az zahmetlidir. Çulfada, kendiliğinden dokunur gider. Pamuklu, ince dokumalar çulfada yapılır. Yörüklerde çulfa yoktur. Köylülerde, başka aşiretlerde olur. Bazı Yörükler yün iplerini ücret karşılığı çulfalarda dokutmuşlardır (K.19, K.23, K.24, K.32, K.33, K.45, K.92, K.130, K.138).

Çarpana: Çarpana öküz derisinden ya da ince tahtalardan yapılır. Çarpana çevrilerek model çıkarılır. Çarpana 20-40 tane olabilir. Çarpana kare şeklinde olur. Her bir köşesinde bir delik olur. Üzerinde toplam 4 delik olur. Her bir delikten bir ip

geçirilir. Dört katlı sağlam bir dokuma olur. Karşılıklı dört kazık çakılır. Argaçlarını çekerler. Nakışlı dokumalar çarpana ile dokunur. Devenin yuları, süslemeleri, kolanları çarpana ile dokunur. Ala çuvalların yanışlı kulpları, önlük bağı çarpana ile dokunur. Çarpana ile dokunanlar daha çok süs için kullanılır (K.40, K.45, K.47, K.51, K.66, K.81, K.86, K.100, K.120, K.121).

Çarpanalı dokumalarda ipi sıkıştırmak için “tartı” ya da “kılıç” adı verilen araç kullanılır. Tartının büyüğü ve küçüğü olabilir. Arkacı sıkıştırmak için tartı ile vurulur (K.66, K.79, K.92, K.150).

Dokunan başlıca ürünler şunlardır:

Çadır dokuma: Çadırın kanatları daha dayanıklı, daha kalın olan iki yaşındaki keçinin kılından yapılır. Bir yaşındaki keçinin kılından çadır dokunmaz. Kıl dayanıksız olduğundan böyle dokumalar yağmur yağdığında büzüşür, sökülür. İncelen, gevşeyen yerlere “kedi basamağı” denilmektedir. Zayıf kıllardan çadırın sitili dokunabilir. Keçi kırılırken çadır yapılacak kıl ayrılır (K.47, K.51, K.55, K.66, K.108 K.155).

Üç direkli çadır aşağı yukarı 100 kilo kıldan yapılır. Yaylada keçiler kırıldıktan sonra çadır yapacak olanlar, kılı çevredeki evlere gönderir. Gönderilen kıl topaklarına gelep adı verilir. 10 gelep, 5 gelep vs. olarak ölçülendirilir. Çadır yapılacak kılı bir kişinin eğirmesi mümkün değildir. Kılı alan çadırlar bunu eğirir, ip hâline getirir ve yumak olarak aldıkları yere verirlerdi (K.2, K.13, K.15, K.31, K.39, K.51,).

Çadırın akmaması için kanatlarının sık dokunması gerekir. Çadır sık dokunmazsa yağmur yağdığında gözeneklerinden içeriye akar. Bu yüzden çadırın kanatlarını bu işte usta kişiler dokur (K.1, K.18, K.77, K.108, K.155).

Çadırın kanatlarının uzunluğu ayak sayısına göre ölçülür. Bir kişi ayaklarını ardı ardına koyarak kıl dokumanın kaç ayak geldiğini hesaplar (K.31). Çadıra çekilen kıl dokumalar yaklaşık 2-3 m uzunlukta; 50 cm eninde dokunurlar. Her dokuma sonunda uç kısma “saçak” yapılır. Saçak 10 cm kadar elle örülüp 5 cm. kadar da parmak kalınlığında ipler bir araya getirilerek düğümlenir. Saçaklı kısımlar yan tarafa getirilir (Dulkadir, 1997, s. 69).

Dört direkli bir çadır için 7 kanat dokunur. Kanatların üçü bir tarafta, üçü diğer tarafta, diğeri de tepesinde olur (K.13, K.77). 3 direkli bir çadırı günlük işlerden elini, ayağını çekmiş yaşlı birisi ortalama bir ayda dokur (Johansen, 2005, s. 36).

Günümüzde konargöçerler arasında çadır dokuyan kalmamış, el dokuma kıl çadırlar yerini fabrikada dokunan kıl çadırlara bırakmıştır. Kahramanmaraş’ta,

Gaziantep'te kıl dokuma fabrikaları vardır. Bu fabrikalarda makine tarar, eğirir, dokur. Kıl çadır yaptıracak olanlar, yaptıracığı çadırın büyüklüğüne göre (3 direkli, 4 direkli) metre hesabı kolan ve sitillerini alır. Kıl çadırlar turistik yerlerde, Yörük şölenlerinde, çeşitli etkinliklerde kullanılır. Elde dokuma çadır kullanışa göre değişmekle birlikte ortalama 10 sene giderse makine ile dokunan 5 sene gider. Fabrikada dokunan kıl çadır elde dokunana göre yağmuru daha çok içine alır. Yörükler, hazır alınan bu çadırlardan da pek randıman alamadıklarını, 3-4 sene kullandıktan sonra bozulup dağıldığını ifade etmektedir (K.8, K.11, K.31, K.33, K.47, K.64, K.65).

Çadırın yırtılmaması ve gergin olması için tepe kısmına, ortasına ve iki kenarına kolanlar dikilir (Dulkadir, 1997, s. 74). *Kolan* çanağın geldiği yerdir. Kanat ince gelip yırtılabileceğinden kolan dikilerek iki kat hâline getirilir. Kolanların eni ortalama 50 cm olur. Çadırın kolanları istarda dokunurdu. 3 direkli çadırın 3 tane kolanı olur. Her bir çanağın geldiği yere kolan dokunur. Istarda 3 parça, ayrı ayrı dokunur, üçü bir çıkarılır. Her kolanın ucuna bir tane makara takılır. Makara ağaçtan olur. İp makaradan geçirilir ve gerdirilerek kazıklara bağlanır (K.1, K.30, K.31, K.39, K.43, K.55, K.63, K.77, K.79, K.89).

Devenin havudunu tutan ipe de kolan denmektedir. Kolan çarpanasız, kılıç yardımıyla kıl ipten dokunur. Kullanılan yanışa göre ürtleme adını alanlar olur. Kolanın ip şeklinde bağlanacak uç kısmına dişeme denmektedir (K.40, K.86).

Sitil çadırın kenarlarını örten dokumadır. Çadırın böğür sitili ve pinti sitili olur. Böğür çadırın yan tarafıdır. Çadırın sitilleri çok sık dokunmak zorunda olmadığından yerde de dokunabilmektedir (K.30, K.38, K.40).

Çadırın kanatları, sitilleri, kolanları dokunduktan sonra dikilmesi işine geçilir. Yeni çadırın dikilmesi çoğu zaman yaylada yapılır. Çadırın kanatları dikilmeden önce sopayla vurularak ya da traktör yardımıyla gerdirilir. Bir kişi sopayla vururken iki kişi de çeker. Gergisi alınmazsa dikilen çadır yağışlı havalarda akar. Gergisi alınan kanatın dikimi sırasında 4 kazık olur, gerdirildikçe kazıklar çakılır. Kanatlar gergide dikilir. Çok sık, çok seyrek dikilmemelidir. Kolanı, siyeci, çanağı dikilir (K.1, K.33, K.47, K.51, K.70, K.89).

Çadırı eskiyen, yenileme gereksinimi duyanlar her eve, eşine dostuna, 3-5 kilo kıl dağıtır. Herkes onu burma yapar. Kirmenle çadırlık ipi eğirirler. Kadınlar çadırlığı dokur. Erkekler de bir araya gelir, hep beraber çadırı dikerler. Çadır sahibi uğur, bereket getirmesi için çadır dikilen günde herkesi davet eder. Yeni çadırının altında kurban keser, kavurma yapar, mevlit okutur (K.1, K.21, K.22, K.47, K.51, K.63, K.79, K.89,

K.108). Bu uygulama evin temeline kurban kesme, yeni eve girmeden mevlit okutma biçiminde devam etmektedir.

Ala çuval: Ala çuvallar, yün ipten dokunur. Ön yüzü nakışlı, arka yüzü nakışsız, düz olur. Ala çuvallarda koç boynuzu, kuzu boynuzu, kıvrım, yün ala, seğmen, boncuk, gökgöz, alaylı nakışları kullanılır (K.11, K.15, K.45, K.51, K.79, K.82, K.155). Çadır içine yanışlı kısmı gözükecek şekilde dizilir. Ala çuvallar üzerinde görülen yanışlar, bütün Sarıkeçili aileleri ile diğer yerleşik Yörükler arasında da benzerlik göstermektedir (Dulkadir, 1997, s. 82).

Ala çuvalların hepsi aynı boyda olur. Eni 70 cm, boyu 2 m dir. Ağzını bağlayacak ipi, iki yanında da kulpları olur. Ala çuvallar kilim gibi dokunur. Bunun 1 m'si yanışlı, kalan kısmı yanışsız dokunmuştur (K.15, K.19, K.81,).

Yörüklerin para, silah gibi kıymetli eşyaları ala çuvalların içinde olur. Kıyafetler, yiyecekler de ala çuvallara konmaktadır. Göç esnasında ala çuvallar gelinin çektiği birinci deveye yüklenir. Çadırın içinde süs olarak görünen bir yere konur (K.19, K.47, K.64, K.82, K.153, K.155).

Kıl çuval: Ala çuvallar genellikle giyeceklerin korunma ve saklanmasında kullanılırken kıl çuvallar tahıl, yiyecek kapları gibi eşyaların taşınması ve konulmasında kullanılır. Üzerine genellikle yanış konulmaz (Dulkadir, 1997, s. 83).

Kıl ipten çoğu zaman çuval yapılmaz. Çok daha önceleri içine arpa katmak için kıl ipten çuval, hurç yaparlarmış. Günümüzde fabrikasyon hışır çuvallar kullanılmaktadır (K.19, K.47).

Un çuvalı: Dimi çuvalı da denen un çuvalı ala çuvaldan farklı olarak nakışsız, düz dokunur, yoz çuval olur. Üzerinde sadece çizgiler olur. İçine kıl gitmemesi için yün ipten yapılır. Sık dokunduğundan dışına un çıkmaz. Sık olması için dokunurken tarağının iyi vurulması gerekir. Un çuvalının içinde kolan şeklinde dokunmuş ince kolan vardır. Bununla çuvalın ağzı da bağlanır. Bir de dışında süslü kulp vardır (K.2, K.15, K.19, K.47, K.51, K.64, K.79, K.86, K.101, K.149, K.153).

Sofra-İteğ: Yemek sofraları ıstarda dokunur. Ekmek yapılırken kullanılan sofra (iteğ) da ıstarda dokunmaktadır (K.19, K.144).

Seccade: Seccadeler “farda” tekniği ile dokunur. İki yüzü de desenli olur. Genellikle “farda” ve “saksağan” yanışlarını kullanmak tercih edilir (Dulkadir, 1997, s. 85).

Namaz ibadeti sırasında kullanıldığından her evde birkaç tane olur. Seccadeyi bir kişi 15 günde dokur. Çeşitli motiflerde olur (K.10, K.76, K.151, K.155).

Heybe: Çobanların içinde yemek taşınması, alışveriş merkezlerinden karşılanan ihtiyaçların eve getirilmesi, yerleşim yerine uzak olan pınarlardan alınıp kaplara konulan suyun taşınması gibi pek çok fonksiyonu olan heybeler, diğer Yörüklerde olduğu gibi Sarıkeçililer’de de vazgeçilmez bir dokuma türüdür (Dulkadir, 1997, s. 85).

Heybenin üzeri nakışlı olur. At ve eşeklerin üzerine konarak gözlerinde yük taşınır. Bir de daha küçük ebatla omuzda yük taşımak için pazar heybesi vardır. Su tuluğunu taşımak için tuluk heybesi vardır. Ortasındaki delik kısımdan kafaya geçirilir. Böylece sağa sola kaymaz (K.2, K.96, K.97, K.117, K.119, K.121, K.126, K.150).

Köpen: Köpen, devenin sırtına kışın üşümemesi için yazın da sıcak geçmemesi için atılan çuldur. Köpen için ip eğrilir, bükülmeden dokunur. Dişi develer çiftleştirildiğinde, yavru için üzerine köpen atılır. Botlayan develerin üzerine kızıl köpen atılır (K.36, K.59, K.95, K.97). Sık dokunmamış dokuma halı ve kilimler eleştirilirken “köpen gibi dokunmuş” denir (K.23).

Çul: Diğer Yörüklere nazaran Sarıkeçililer’de ev sergisi olarak çul yerine kilim kullanma geleneği daha zayıftır. Sergi için veya eşya örtüsü için her aile birden fazla çula sahiptir (Dulkadir, 1997, s. 84). Kıl çul, yanırlı çul olmak üzere iki çeşit dokunur (K.45, K.51, 73, K.121, K.124).

Halı-Kilim: Yörük el işçiliği ve sanatının üstün bir eseri olan halı, konargöçer hayatın gerektirdiği döşeme işlerinde pek kullanışlı bir eşya olarak ortaya çıkmıştır. Halı (kalı) sözcüğü, Türkçe kal- fiil kökünden -i son ekiyle yapılmış bir isimdir (Özergin, 1974, s. 6037).

Yere serilen halıya taban halısı denmektedir. Halı dokuma kilim dokumaya göre daha zordur. Halıda tek tek ilmek atılır. Bir halıyı, üç kişi birlikte dokuyabilir. Tek kişinin dokuması zordur ve çok vakit alır (K.47, K.59, K.79, K.81).

Halı dokunurken ilmek atılır, kaç ilmek olduğu sayılır. İlmek atıldıktan sonra argaç geçilir. Tarakla çekilir, kirkitle sıkıştırılır. Sağlam olması için kenar atması, atkısı olur. Halı dokumada ilmekler atıldıktan sonra ilk başta bıçakla kesilir. Bıçakla kesilirken bırakılan uzunluk çok önemli değildir. Esas seviye makasla ayarlanır. Halı yüzeyinin aynı seviyede olması makasla sağlanır. Kilim dokunurken makasa ihtiyaç duyulmaz (K.30, K.47, K.66, K.79, K.82, K.106).

Yastık: Yatarken kullanılan yastıklardan başka, oturan kişilerin sırtına konulan halı yastık olurdu. Halı yastıkların dış yüzü dokuma olur. Yere konur, oturan kişi yan gelir. İki tane olur, deveye sarılır. Jiletli, gözlü gibi yanırları olur. Yanırları esas

alınarak gözlü yastık, jiletli yastık olarak adlandırılır. Yastığın içi berdi otu ve sapla doldurulur (K.82, K.153, K.155).

Çanta: Kadınlar kullanır. Öğrencilerin kitaplarını koymasına için kitap çantası dokuyanlar olur. Dokunan bu çantalar okuyan kişilere hediye olarak verilir (K.10, K.79).

Yörüklerde azık torbası, tuz torbası, kaşık torbası gibi çeşitli dokuma eşyalar kullanılır. Azık torbasını çoban, boynuna ya da omzuna asarak kullanır (Seyirci, 1988, s. 6).

Önlük bağı: Ön ip bağı da denilen önlük bağı 3,5-4 kulaç olur. Kemer eninde, ortası desenli olur. Kenarlarına deve boncuğu, göz boncuğu dikilir. Önlük bağında kullanılan yarışlardan birisi hatap başıdır. Kadınlar süs için bellerine bağlarlar. Toka da takılabilir (K.47, K.82, K.92, K.96, K.120, K.121, K.130).

Kolan: Nakışlı kolanlar çarpana ile dokunur. Devenin kolanı çarpana ile dokunur. Devenin üstündeki yükü, yatakları, yorganları sarmak için yarışlı çek ipi çarpana ile dokunur. Dört parmak eninde olan çek ipinin ortasına yükü kolay ve düzenli sarmak için bellik edilir. İşaretli kısım yükün ortasına getirilir, devenin iki tarafında duran kişiler bağlar (K.5, K.23, K.40, K.79, K.86, K.96, K.123).

2.9.3. İşlemeler / Örmeler

Geçmişte, işlemeler ve dokuma ürünler hazır olarak satılmadığından insanlar ihtiyaç duydukları şeyleri mecburen kendileri işlemek, örmek zorundaydı. Makine üretimi çıkıp yaygınlaştıktan sonra ihtiyaç duyulan ürünler satın alınmaya başlanmıştır. Yine de tamamen kaybolmamış, az da olsa işleme ve örme sanatlarının devam ettirildiği gözlenmiştir (K.43, K.51, K.59).

Yerleşiklerden farklı olarak örme işini çoğu zaman erkekler yapardı. Kadınlar ise dokuma işiyle uğraşırlardı. Erkeklerden heves edenler kazak, çorap, tellik örerlerdi. Günümüzde örme kazak, ceketler giyilmeye devam edildiği görülmektedir. Daha sıcak tuttuğu için hazır ürünlerden daha fazla tercih edilmektedir (K.9, K.24, K.43, K.51, K.55, K.59, K.65).

Eskiyen şemsiyelerden sökülen tellerin uçları sivriltilerek örme işinde mil olarak kullanılırdı. İp düğüm atılırken hayvanın aşıklık kemiği bağlanır. Örmeye yün ip yanında hazır ip de kullanılmaktadır. Örme işi kadınlar arasında günümüzde de devam etmektedir (K.31, K.33, K.101).

Başlıca işleme, örme ürünler şunlardır:

Deve figürlü işlemler, evlerin duvarını süslemektedir (K.9).

Kadınlar başörtülerinin kenarlarına oya işlerler (K.81).

Baş telliği, kollu yelek, kolsuz yelek, ceket, pantolon örülür (K.59).

Yünden fanila örülür (K.9). At için mille nakışlı eğer yapılırdı (K.77).

Yün ala çorap: Dize kadar olur. Tek mille ya da beş mille örülebilir. Dört mil sabit durur, bir mille de örülür. Tek mille düz örülür. Çok mille örüldüğünde nakış yapılır, süslü olur. Örgü çoraplarda dikiş işi olmaz (K.3, K.10, K.43, K.59, K.76, K.101, K.144).

Kazak: Yün ipten örülür. Boyanmış yün ipler de kullanılabilir. Ördükten Kazakların arkası düz, önü modelli örülür. Yün kazak sıcak tutar. Geçmişte, kazak örme işini erkeklerden de yapan olurdu (K.3, K.31, K.33, K.51, K.76).

Sapan: Sapanı erkekler örer, erkekler kullanır. Kirmenle eğrilen yün ya da kıl ipten örülerek yapılır. Çeşit olursa nakışlı örülür. Sapanın kolu kıl ipten yapılır. Topak örüm yapılır. Taşın geldiği yer daha geniş bırakılır. Taş, ipi kesmesin diye taş konulan yere deri dikildiği de olur. İpin bir ucuna parmağın geçmesi için ilmek yapılır. Ucu iğne iplikle bükülür, bir de püskül koyulur. Püskülü davar kılından olur. Atan kişinin kolunun dolaşmaması için çok uzun olmaması gerekir. Hızla çevrilip diğer ucu bırakıldığında taş fırlatılmış olur. Sapanda atmak için çay taşı ya da topak taş tercih edilir. Taşın konduğu yer katranla yağlanır. Çocuklar ve büyükler kullanır. Dedeler torunlarına örerler. Sapanla taş 200-300 metre uzağa atılabilir ve insanlara ya da hayvanlara değdiği zaman öldürücü olabilir. Karaböcü (kurt) “Kurşun yarasını iyi ettim de sapan taşının yerini iyi edemedim.” dermiş. Kurşun yarasını yalayarak iyileştirirken, taşın değdiği yer çürürmüş (K.2, K.9, K.19, K.43, K.46, K.59, K.70, K.76, K.101, K.122, K.144).

Şapka, atkı: Sıcak tuttuğundan, yumuşak olduğundan deve tüyünden yapılır. Deve tüyü kirmenle eğrilerek ip hâline getirilir. Şapka, külah, tellik, atkı örülür (K.3, K.18, K.19, K.51, K.56, K.70, K.101, K.130).

Urgan örme: Urgan örmeyi eli uz olan erkekler ve kadınlar yapar. İp gerilir. 5 ip edilir. Sarılarak, örülür. Günümüzde, satın alınan kendir kullanılmaktadır (K.33, K.70).

Kıldan yapılan örmeler hayvanları bağlamada, çadır kurmada, yük sarmada, odun taşımada hâlâ kullanıldığından urgan örmeye devam eden konargöçerler vardır (K.18, K.100).

Dışmeden parmak eninde yular örülür. Dördü bir çeşit, dördü bir çeşit toplam sekiz ipten örülür. Nakışlı olur (K.28).

Bağcak dört örüm, sekiz örüm olabilir. Dört örüm olduğunda parmak kalınlığında, topak olur. Kıl ile yün karıştırılarak ip örülür. Beyaz ipe siyah ip karıştırılarak sekiz örümlü ala dizgin örülür (K.51, K.84).

2.9.4. Dericilik

“Türkler, dericiliği bir zanaat olmaktan çıkarıp bir sanat hâline getirmişlerdir. Bu durumu, giyim-kuşam, koşum takımları ve kullanılan malzemelerin hemen çoğunun deriden olması nedeni ile olağan karşılamak, hatta dericiliği halıda olduğu gibi, Türklerin millî sanatlarından biri olarak kabul etmek gerekmektedir.” (Eren, 1986, s. 22).

“Deri, Türklerde pek eski çağlardan beri kullanılagelmiştir. Konar-göçer olup, geçimini hayvan sürülerine bağlayan topluluklar için bu durum olağan bir şeydir.” (Eren, 1986, s. 4).

Keçi derisi koyun derisine göre daha sert, daha dayanıklı, daha sağlamdır. Bundan dolayı eşya yapımında kullanılır. Koyun derisi ise yumuşak olduğundan giyimde kullanılmaktadır (K.27, K.31, K.32, K.36, K.37, K.59).

Kesilen hayvan, arka bacaklarından asılarak yüzülür. Özellikle tulum yüzmede bir yere asılması gerekir. Ağaç varsa ağaca asılarak yüzülür. Genellikle ağaç aranmaz, kıl çadırın ortasında bulunan böğür bağının altına dayak vurularak (söven dayanır) hayvan asılır ve yüzülür. Tulum yüzme ve yarık yüzme olmak üzere iki tür yüzme şekli vardır. Yarık yüzme (post yüzme) daha kolay ve çabuk olur. Hayvanın karın derisi bıçakla yarılır. Her iki yüzmede de kuyruk kısmından başlanır, boyun kısmına doğru inilir. Koyunun kuyruk yağı deriden kolay ayrılmadığından en zor yüzülen yeri burasıdır. Kovuk yüzme de denilen tulum yüzmede deri tulum olarak, yumrukla çıkarılır. Bıçakla deri kesildiğinde tuluk olarak kullanılamaz. Yüzülen deri tuzlanır, asılır kurutulur. Tulum olarak çıkarılan deri ayran tuluğu, su tuluğu, peynir tuluğu, yağ derisi olarak kullanılır. Önceden deri kullanıldığı için genellikle tuluk yüzme tercih edilirken günümüzde daha kolay olan yarık yüzme tercih edilmektedir (K.2, K.13, K.34, K.38, K.43, K.44, K.59, K.65, K.77, K.78, K.101, K.113, K.119, K.121, K.122, K.137).

Derinin dışı daha temiz olması için bıçakla, jilette kazılır. Dış kısmı içine gelir. Peynir tuluğu, ayran tuluğu bu şekilde yapılır (K.44, K.70).

Deri ürünlerden başlıcaları şunlardır:

Tuluk: Ayran tuluğu ve su tuluğu vardır. Bu tulukların içi ve dışı tabaklanır. Bu işi genellikle kadınlar yapar.

Su tuluğu: Davarı kestikten sonra meşe ağacının şevtini kırarlar. Bu giliğin dışındaki kapçıktır. Önce üçe-dörde bölünür, sonra kırılır, derinin içine konur. Deriye biraz da su konulur. Su konduğunda demli çay gibi bir renk alır. Birkaç defa bu şekilde suyu ve şevti değiştirilir. Bu durum derinin beyaz bir renk almasına kadar devam eder. Su da beyaza döner. Bundan sonra içine su doldurularak içilir (Dulkadir, 1997, s. 88).

Su tuluğu evin kalabalık olmasına göre bir iki tane olur (K.47, K.73, K.117, K.121).

İçinin şevtiyle üç ay kalan deri kalınlaşır, dayanıklı hâle gelir, çabucak yırtılmaz. 3-5 güne bir suyu değiştirilir. Üç aydan sonra suyun tadı normalleşir ve kullanıma hazır hâle gelir (K.66).

Su tuluğu koyun derisine göre daha dayanıklı olduğundan keçi derisinden yapılır. Dışında hiç kıl kalmaz, kavlak olur. Tuluk 1-2 yaşındaki hayvanların derisinden yapılır. Yaşlı hayvanların derisi kalın ve sert olduğundan tercih edilmez (K.43, K.59, K.66).

Deri tüm çıkarılır. Kolları bağlanır. Alt yanı toparlanır, bağlanır. Boyun kısmı açık kalır. Su buradan doldurulur. Su doldurulduktan sonra ağzı bükülerek bağlanır. Su kolun birinin, bucağının, düğümü açılmak suretiyle alınır (K.13, K.34, K.47, K.66, K.73, K.117).

Su tuluğunun alt kısmını usta kişilere diktirirler. Aksi hâlde su sızdırır (K.77).

Deri çeşitli yöntemler kullanılarak iğlenir, tabaklanır. Derilerin tabaklanmasında çamın kızıl kabuğu ile pırnal (kesme, pıynar) kökü kabuğunun eziğinden yapılan karışımdan faydalanılır. Pıynar kökü kazmayla çıkarılır, ezilir, bir teneke içinde kaynatılır. Meşe ağacının kabuğu da suya atılır. Hazırlanan bu karışım kazanlarda, tenekelerde kaynatılır. Deri, hazırlanan suyun içerisinde haftalarca yatırılır. Deniz sakızlığının dalları kaynatılır, bal rengi su elde edilir. Bu su da tuluğun içine konulur. Böylece deri iğlenir, kalınlaşır, kabuğundan temizlenir. Deri kırmızı bir renk alır. Temiz su ile sürekli çalkalanarak iyice temizlenir ve kullanılmaya başlanır (K.13, K.36, K.44, K.47, K.70, K.73, K.77, K.135).

Deri, arpa unundan yapılan bulamaca bastırılarak birkaç gün bekletilir. Kıl ya da yün yolunarak temizlenir. Çam ağacının kızıl kabuğu dibekte dövülerek toz hâline

getirilir, un eleği ile elenir. Elde edilen bu tozun içine kıllarından temizlenen deri bastırılır. Kırmızı bir renge bürünen deri kullanıma hazır hâle getirilmiş olur (K.19).

Peynir basılacak deri çoralanır, yoğurt ve tuz atılır. Deri yumuşadığında bıçakla sıyrılır, bembeyaz kalır (K.82).

Önce koyunun derisi yıkanır. Derinin içine, dışına seğ (şap) ve un atılır. Bir gün böylece bekletilir. Dışı yolunur. Deri beyaz bir renk alır (K.3).

Derinin üstüne ateş külünden konur, birkaç gün bekletilir. Daha sonra yoğurt konur, birkaç gün daha bekletilirdi. Deri böylece hamalar, kıl çekildiğinde çıkardı (K.59).

Deri tuluğun boyun kısmından su doldurulur. Ön bacaklarından biri (bucak) dikilmez, katlanarak bağlanır. Oradan da su alınıp içilir. Su içildikten sonra katlanır, bağlanır. Su çok lazım olduğunda boyun kısmı çözülerek su boşaltılır. Tuluk kullanım şekline bağlı olarak değişmekle birlikte ortalama 3-5 sene kullanıldıktan sonra eskir ve yırtılır. Yırtıldığında yedeği kullanılır. Yırtık küçükse iç ve dıştan yama yapılır, köslenir. Küçük çivi ile yama tutturulur (K.1, K.34, K.66, K.73, K.119, K.121).

Su tuluğunda koyun derisi kullanılmaz, daha sağlam olduğu için keçi derisi kullanılır. Keçi derisinin de tersi çevrilir. Nüfus sayısı çok olan aileler büyük tekelerin derisinden tuluk yaparlardı (K.2). Plastik bidonlar, su tankerleri çıktıktan sonra deri tuluklara ihtiyaç kalmamıştır (K.47, K.117, K.118).

Ayran tuluğu: Su kaynatılır, içine kül dökülüp karıştırılır, derinin tüyleri yolunur. Şarnın atkısı (kabuğu) dibekte dövülür, yolunan deriye kül gibi sürerler. Derinin rengi kırmızıya döner. Böylece suyunu iki üç sefer değiştirirler (Dulkadir, 1997, s. 89).

Ayran tuluğu yapılacak derinin kalın, sağlam olması gerekir. Kalın ve büyük olduğundan kısır hayvan ya da erkek derisi tercih edilir (K.77, K.113, K.117, K.135, K.143).

Peynir tuluğu: Yoğurda tuz atılır, derinin içine sürülür. Ardından unlanır ve kullanıma hazır hâle getirilir (Dulkadir, 1997, s. 89).

Daha dayanıklı, daha kalın olduğu için bir yaşından büyük erkek hayvanların derisi kullanılır. Peynir derisinin dışının tabaklanmasına gerek yoktur. Dışının kıllı ya da yünlü kalması peynirin bozulmasını engeller. Çok uzunsa kırılarak kısaltılabilir. Deri tulum olarak çıkarılır. Bir tabak tuz, bir tabak yoğurtla ovalanır, üç gün bekletilir. Yıkanır, serip kurutulur. İçi bıçakla sıyrılır. Derinin kuyruk tarafı, tabanı ince deri ile dikilir. Peynir boyun kısmından basılır. Ağzı bağlanır. Bazıları tuluğun alt kısmını

dikmezler, ağaçtan düzdükleri çivilerle çivilerler (K.34, K.36, K.43, K.44, K.45, K.47, K.73, K.77).

Pekmez tuluğu: Önceden plastik, teneke vs. olmadığından pekmez deri içine konurdu. Derinin iç yüzü kalkıp pekmeze karışabileceğinden dış yüzü içe getirilip kullanılır. Derideki kıl jilette kazılır. İçi yoğurt, tuz, seğ ile temizlenirdi (K.2, K.36, K.44, K.47, K.77, K.82, K.139).

Çarık: Yemeni, kundura, lastik ayakkabı ve çizme giymeye başlanmadan önce kadın ve erkekler ham gön çarık giymekteydi. Koyun, keçi derisi ince olup çok dayanmadığından daha kalın olan deve, öküz, camız derisinden çarık yapılırdı (K.2, K.9, K.12, K.18, K.33, K.39, K.42, K.51, K.59, K.77, K.81, K.83, K.90, K.101, K.107, K.108, K.127).

Tütün dağarcığı: Tütün plastik ya da bez içerisinde çabucak bozulduğundan deri dağarcık içerisine konulurdu. Tütün dağarcıklarına 5-10 kilo tütün konulabilirdi (K.47, K.59, K.73, K.117, K.121).

Ekmek dağarcığı: Önce deri küllenir, sunağın yaprağına yatırılır, şırlarlar, tüyünü yolarlar. Dağarcık için özel davar keserler, taze deriden yaparlar (Dulkadir, 1997, s. 88).

Sulanan yufka ekmek, dağarcık içerisine konulur. Ekmek gevremeden, küflenmeden uzun süre deri dağarcık içinde saklanabilirdi. Temiz olması için derinin dış yüzü içe getirilirdi. Renginden dolayı ak dağarcık da denmektedir. Daha sonra ekmek naylon kaplar içerisine konulmaya başlanmıştır (K.47, K.51, K.59, K.81, K.82, K.117, K.144, K.149).

Post: Post olarak yüzülen deri, seccade olarak kullanılır (K.38, K.149).

Körük: Demirciler tarafından ateşi harlamakta kullanılan körük, keçi ya da geyik derisinden yapılırdı (K.136).

2.9.5. Keçecilik

Konargöçerler arasında görülen halk sanatlarından bir başkası keçeciliktir. Keçe işini daha çok kadınlar yapar. Erkeklerden de keçe yapanlar, keçe dökenler olur. Genelde evdeki kadın erkek birlikte keçe yapar. Yapılan keçe, keçe çadır yapımında, çadırların içinde yer sergisi olarak, çocuk sarmada, kepenek, yamçı gibi çeşitli kıyafetlerde, hayvanların kırığının sarılmasında, devenin havudunda, keydirmesinde kullanılmaktadır. Halıların yerine önceleri keçe yazılırdı. Yere çul serilir, çulun üstüne

de süslü, nakışlı keçe serilir. Keçe üzerine yatıldığında insanın yorgunluğunu aldığı söylenir. Keçenin düşmanı güvedir. Güve yemesin diye DDT adlı ilaç atılır. Keçe zaman zaman yıkanarak temizlenir. Bebekler keçeden yapılmış kundakların içine sarılır. Görünen yüzeyi yanırlı olan bu kundakların üzerine, göz boncukları, hurma çekirdeği, kongurdak dikilir. Bu keçeye “belek keçesi” de denmektedir (K.2, K.5, K.19, K.23, K.33, K.39, K.40, K.43, K.45, K.59, K.66, K.70, K.79, K.83, K.87, K.92, K.97, K.101, K.103, K.114, K.117, K.135, K.138, K.140, K.149, K.153).

Yetiştirilen koyunun rengine bağlı olarak üretilen keçenin rengi değişir. Koyunu siyah olanlar siyah, beyaz olanlar beyaz keçe üretir. Keçenin üzerine çeşitli renklerde yanırlı yapılırsa ala keçe adını alır. Yanırlı, satın alınan hazır boya ile yünün boyanmasıyla yapılır. Keçenin üzerine döken kişinin adı ya da adının baş harfleri yazılır. Kepenek yapılacaksa kullanacak çobanın isminin baş harfleri yazılır. Keçe güz yününden, eylül ayındaki kırkımdan elde edilen yünden yapılır. Yazın kırkılan yapağı pişmediğinden keçe olmaz. Kuzu yününden de keçe vurulur (K.2, K.19, K.23, K.39, K.45, K.47, K.48, K.66, K.79, K.82, K.92, K.97, K.101, K.103).

Keçe, bu işi meslek olarak yapan keçe ustalarına da yaptırılabilir. Niğde'nin Bor ilçesinde keçe ustaları vardı. Bunların yaptıkları keçe, evde yapılabildiği kadar güzel görünürdü. Keçe ustalarına yün verilir, başında beklenirdi. Keçe döktürülüp getirilirdi (K.19, K.33, K.39, K.79, K.82, K.134, K.136, K.140).

Keçe yaylakta kalındığı süre içinde, güz yününden yapılır. Güz yünü kırkıldığında kadınlar yayda atarlar. Yayda atılmış yün, yapılacak şeyin büyüklüğüne göre bir bezin, çulun, sitilin üzerine döşenir. Elle yoklanmak suretiyle yuka kalan yerlere yün eklenir. Gedik bir yerin kalmamasına dikkat edilir. İsteğe bağlı olarak, farklı renklerde motif kullanılır. Nakış farklı renklere boyanmış yünlerle, çeşitli renkteki koyunların yünü ile yapılır. Üzerine süpürge yardımıyla sıcak su serpilir. Her su ile pişmediğinden belli yerlerin suyu bu iş için kullanılır. Elle tıptışlanır. Uzun ağacı olur, o ağaç çulun başına konur ve keçe sarılarak rulo hâline getirilir. Etrafına örme dolanır. Yuvarlanarak, ayakla tepilerek, kolla kollanarak, döş vurularak, tokaçlanarak keçe pişer, sertleşir, yün birbirine yapışır. Bu iş için 3 kişiye ihtiyaç vardır. Bir kişi ortada, iki kişi de yanlarda bu işi yaparlar. Keçenin pişmesiyle rulo sarılan ip gevşeyeceğinden çözülerek tekrar sıkıca bağlanır. Keçe yapımında iğne işi, dikme işi olmaz. Keçenin pişmesi için kollayan kişilerin kolları kızarır, yara olurdu (K.2, K.19, K.23, K.33, K.39, K.43, K.45, K.47, K.48, K.79, K.82, K.97, K.122).

Keçe normalde bir gün içinde yapılıp bitirilebilir. Keçe yuvarlandıktan sonra kendini tutar o şekilde birkaç gün bekler. Tekrar su kaynatılır. Üzerine sıcak su dökülerek tekrar kollanır. Böyle yapıldığında daha sert olur (K.43, K.45, K.48).

Çobanların giydiği kepenek keçeden yapılır. Güz yününden yapılan kepenek sert olur, içine su geçirmez. İyi yapılmış kepenek yere dik konulduğunda o şekilde durur, dürülüp yere yığılmaz. Kepenek kıl iple çuvaldız kullanılarak dikilir. İki taraflı bükülür. Boyun kısmı hafif açılarak omuz kısmından dikilir. Kepeneğin iç tarafına bağcık ipini bağlamak için bağcık halkası yapılır. El feneri (elektrik) koymak için bir cep yapılır. Böylece daha rahat taşınır (K.23, K.43, K.48, K.59, K.84, K.122).

2.9.6. Değerlendirme

Konargöçerler arasında geçmişte canlı bir şekilde yaşatılan ağaç işlemeciliği, dokumacılık, işleme/örme, dericilik, keçecilik gibi sanatlar zamanla büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Fabrikasyon ürünlerin ortaya çıkışı büyük emek gerektiren bu sanatlara olan ilgiyi azaltmıştır. Pek çok sanat ürününe de hiç ihtiyaç kalmamış dolayısıyla bununla ilgili sanatlar da yok olmuştur. Gündelik hayatta kullanımdan kalkan sanat ürünleri satılmış, atılmış, yeni ürünlerle değiştirilmiş, zamanla deforme olmuştur. Hammaddesi kıl ve yüne dayanan bu sanat ürünlerine ihtiyaç duyulmaması hayvancılıkla uğraşan bu kişilerin gelir kaybına yol açmıştır. Suni hammadde kullanımının yaygınlaşması kıl ve yün fiyatlarını büyük oranda düşürmüştür.

Konargöçerler arasında tespit ettiğimiz halk sanatları içerisinde en güçlü, ürün bakımından en zengin olanı dokumacılıktır. Dokumacılık özellikle geçmiş yıllarda önemli bir yere sahip uğraş alanıdır. Kaldıkları kıl çadırlar, kullandıkları eşyalar, giydikleri kıyafetler hep dokumadır. Günümüzde, dokuma bilen kişiler olsa da bunu sürdüren, yaşatan çok az sayıda kişi kalmıştır. Yaş ortalaması yüksek olan bu kişiler de hatır için, istek üzerine hediye etmek amacıyla halı, kilim, seccade, çanta dokumaktadır. Daha kolay, daha çabuk, daha ucuza elde edilen fabrikasyon ürünlerin çıkması, toplumda moda hâline gelmesi dokuma ürünlere ihtiyacı, ilgiyi ortadan kaldırmıştır. Bu bağlamda dokuma alet edevatları, dokuma ürünleri zaman içerisinde elden çıkarılmıştır. Son kalan birkaç parça eşya kullanılmaya devam etmekte ya da geçmişten hatıra olarak saklanmaktadır. Seccadeler ibadet sırasında kullanıldığından, işlevini koruduğundan halı ve kilimde olduğu gibi atılmamış, satılmamış, yenisiyle değiştirilmemiştir.

BÖLÜM 3

ÇUKUROVA BÖLGESİ KONARGÖÇERLERİNDE HALK EDEBİYATI

Araştırmamız sırasında derlenen malzemelerin nesirden ziyade nazım ağırlıklı olduğu görülmüştür. Bunda nazımın daha kolay ezberlenebilmesi, hafızalarda daha uzun süre saklanabilmesi etkili olmuştur. Ayrıca uzun anlatıların icrası için bu yaşam biçimi pek uygun görünmemektedir. Nitekim konargöçer yaşam biçiminde sürekli hareket, yer değiştirme vardır.

Göka'ya (2010, s. 198) göre “Türklerin bugün büyük ölçüde sözlü kültür özellikleri göstermelerinin nedeni de uzun göçebe geçmişleriyle yakından bağlantılıdır. Zira göçebe kültürü, pek doğal olarak sözlü kültürdür ve yazıya değil söze dayalıdır yani kitabî değil şifahidir.”

Bu edebiyatta yazılı kültürden çok sözlü kültürün etkili olduğu görülmektedir. Kaynak kişilerin bir kısmıyla farklı zamanlarda derleme yapılmıştır. Türkü, ağıt gibi manzum ürünlerin her söylendiğinde farklı şekilde söylendiği görülmüştür. Yazıya geçirilmiş olsa da metin olduğu gibi takip edilmemiş, bazı bölümlerinde değişikliklere gidilmiştir.

Geçmişte, az da olsa işten arta kalan boş vakitlerde masal, hikâye anlatılırdı. Oba içerisinde masal bilen kalmadığından, bilenler olsa da insanların masal dinlemek için boş vakitleri olmadığından bu türler çok fazla gelişmemiştir (K.20, K.38, K.50, K.56, K.100).

“Göçebe toplumlar kapalı toplum olduğundan başka toplumlarla ilişkileri zayıftır. O yüzden göçebe toplumlarda kültür alışverişi çok azdır. Bunlar, duyduklarını, bildiklerini babadan oğula aktararak geçmişi en canlı biçimde yaşatırlar. Denebilir ki, göçebe toplumlar dış dünya ile etkileşim bakımından en az asimile olan topluluklardır.” (Özdemir, 2002, C.I, s. XI).

“Göçebeler yerleşiklere nazaran ana daha yakın yaşarlar. Yerleşiklerin gündelik hayatını geçmişe ait daha büyük anlatılar inşa ederken, göçebeler şifahi topluluklar olarak geçmişe ait anlatıları bütünüyle taşıyamazlar. Anlatıları sürekli ana uyarlanır. O yüzden sürekli anda varolan göçebeler, yerleşiklere nazaran hal ile daha uyum içindedir ve yerleşikleri sürekli sınırlayan geçmiş anlatı geriliminden uzaktırlar.” (Polat, 2004, s. 125).

“Analitik ve bileşik cümlelerden oluşan mensur kitabı ifadeler, ezberlenmeyi ve hatırlamayı kolaylaştırıcı manzum hâle getirildiğinde içeriğinde önemli bir değişim oluyordu. Yerleşik hayata geçiş ve mensur anlatılarla birlikte analitikleşme ve birleşik cümlelere yönelme artacaktır.” (Polat, 2004, s. 254).

Göçerler, yerleşiklerden farklı bir şifahi dünyaya sahiptir. Şifahi düşünürler, kendi durumunu başka bir şeye benzeterek ifade eder. Doğrudan kendi durumu hakkında bir şeyler söyleyemezler (Polat, 2004, s. 261).

“Genel olarak halklar arasında anlatı türlerinin gelişimi durmuştur ya da giderek durmaya yönelmektedir. Anlatı türlerinin düşüşü kendilerine ilişkin özelliklerden ve yaşamının yeni gereksinimleriyle sanat türü arasındaki giderek artan farktan kaynaklanmaktadır. Arkaik düşüncenin son kalıntıları da yok olmaya ve yaşamın taleplerine zıt amaçlar oluşmaya başlayınca bu düşünce biçimleriyle ilişkili sanatsal olanaklar terk edildi.” (Propp, 1998, s. 52).

Geçmişte, özellikle Ramazan aylarında teravih namazı kıldırmak için tutulan hocalar, namazdan sonra cemaate kitaptan cenk, siret okurlardı. Hz. Ali, Hz. Hamza’nın savaşları anlatılırdı. Cemaatten ağlayarak dinleyenler olurdu (K.67).

Günümüzde konargöçerlerin bir arada kalabileceği geniş alanlar kalmadığından, ailede hayvancılıkla uğraşan kişi sayısı az olduğundan insanların hayvanlarını bırakıp bir araya gelmeleri, bir şeyler anlatmaları zorlaşmıştır. Bu da pek çok anlatı türünün icra ortamının kaybolmasına yol açmıştır. Bunun yanında göç, göçebelik, yaylacılık, hayvancılık kavramlarını pek çok şairin, aşığın, ressamın tema olarak kullandığı görülmektedir.

3.1. Anonim Halk Edebiyatı

3.1.1. Manzum Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri

Konargöçerler arasında ninni söylemek yerine “nen etmek” denir. Ninni yerine nenni denmektedir. Konargöçer yaşam biçiminde çocuk annesinin sırtında geze geze yorulduğundan kendiliğinden uyur. Bu yüzden çocuk uyuturken ninni söylenmez. Ninni genellikle beşikte çocuk uyutulurken söylenmektedir. Konargöçerlerde beşik yoktur daha çok yerleşik kültürün bir ürünüdür (K.19, K.21, K.43, K.50, K.56). Derleme çalışmamız sırasında ninni söyleyenlerle karşılaşmadığından manzum ürünler başlığı altında ninniye yer verilmemiştir.

3.1.1.1. Türkü

“Folklor ürünleri olarak işlenen türküler, insanımızın yaşama biçimini yansıtır. Halk edebiyatı ile halk musikisi en çok türkülerde bir araya gelir. Çünkü insanımız sevdasını, sevgisini, sevincini, tasasını, yiğitliğini, hüznünü, kederini, umutlarını, kısacası hayatının büyük bir bölümünü türkülerin diliyle söylemişlerdir. Türküler insanoğlunun başına gelen olayları, bunun toplum içindeki iz ve akislerini, aşk, hasret, gurbet gibi insanların ortak duygularını, mertlik ve kahramanlık gibi millî karakteri ve tarihi olayları konu alan bir kültür hazinesidir.” (Şenesen, 2011, s. 279).

Türkü söylemeye “türkü avazlamak” da denir. Kadınlar düğünlerde, kendi aralarında yaptıkları şenliklerde türküler söyler, oyunlar oynardı (K.34, K.89).

“Haneleri bent ve kavuştak adı verilen bölümlerden oluşan manzumelerin bir ezgi eşliğinde söylendiği nazım biçimidir...Türküler anonim halk edebiyatı ürünü olmakla beraber, başta saz şairlerinin şiirleri olmak üzere, sahibi belli olan manzumelerin bir ezgiye bağlanması sonucu oluşmuş türküler de vardır.” (Albayrak, 2009, s. 154).

Çobanlardan kaval çalmayı bilenler olur. Çeşitli ağaç malzemeden kaval yapılır, uzun ve kısası olur. Yörükler arasında özellikle uzun kaval tercih edilmektedir. Koyuna su verilirken, sürü dağıldığında toplarken, farklı havalarda kaval çalarlar. Dağılan koyunlar kaval sesini duyduklarında toplanır. Kavalını gerçek anlamda konuşturanlar, konuşuyormuş gibi ses çıkartabilenler olurdu. Kaval çalmayı bilenler eğlencelerde, toplantılarda çalarlardı (K.3, K.19, K.56, K.63, K.70, K.113, K.126).

“Yörüklerin kullandıkları müzik aletleri genelde basit ve taşınması kolaydır. Çünkü, dağda, bayırda, yazda, kışta, yağmurda, yağta, sürüsünün arkasında çalgısını taşımak zorundadır. Yaşam zor ve devingendir. Müzik aletlerinin taşınması kolay olunca, sürüsü yaylıma sarınca, çoban kavalını, kemençesini, bağlamasını, düdüğünü çıkararak rahatça bir ağaç gövdesine yaslanarak üfleyebilir, teline dokunabilir. Boğazlar da böyle bir zorunluluğun sonucu ortaya çıksa gerek.” (Seyirci, 2000, s.138).

“Yörüklerin müzik aletlerinin seslerinde, oyunlarında genelde hayvanlar vardır. Develerin hatap yürüyüşü, keçilerin kayadan kayaya zıplaması, taştan taş sekmesi, koyunların suya koşarak gitmesi, tekrar usul usul, süzüle süzüle yayılmaya gitmesi, koyunla kuzunun, keçi ile oğlağın akşam yayılma dönüşü kavuşması, atların dörtnala gidişi, tırıs gelişi hepsi vardır bizim müziğimizde. Yörükler için deve, at, koyun, keçi

çok önemlidir. Türküler ya dağlara ya özgürlüğe ya aşka ya da bu hayvanlara yakılır.” (Kıvrak, 2008, s. 236).

Adana âşık fasılları içinde önemli geleneklerden birisi de bozlak okuma bölümüdür. Çukurova yöresine ait olan bozlaklar belli bir ezgiyle okunmaktadır. Türkmen, Yörük, Varsak, Avşar hayatından izler taşır. Yayla, göçer insanını anlatan bu türküler yörede özel bir yere sahiptir (Artun, 2008c, s. 445).

Konargöçerler arasında bağlama çalmayı bilenler olurdu. Göç esnasında, hayvanların arkasında giderken taşıdıklarından teknesi küçük, cura tipi sazlar tercih edilirdi. Karacaoğlan’dan, Dadaloğlu’ndan, Elbeylioğlu’ndan, Deli Boran’dan, Gündeşlioğlu’ndan söylediklerinden başka kendilerine ait besteleri de olurdu. Zeybek havası çalanlar olurdu. Bu kişilerin çadırları önünde herkes toplanır, dinlerdi (K.21, K.25, K.29, K.38, K.39, K.43, K.84, K.148).

Kitaptan okunan Şah İsmail, Karacaoğlan, Sürmeli Bey gibi hikâyeler sözlü olarak anlatılır. Okuryazar olmayan duyduğunda hemen ezberleyen kişiler, kitaplardan başkasının okuduğu şiirleri ezberlerler (K.17, K.39, K.127).

Konargöçer hayat yaşayanlar arasında okula gitmeden okumayı öğrenenler olmuştur. Köroğlu, Karacaoğlan, Dadaloğlu kitapları alınıp okunmuştur. Kitapları sürekli okuyup tekrarladıklarından ezberlemişler, bazı bölümlerini unutmakla birlikte hâlâ türkülerini söyleyenler bulunmaktadır (K.39, K.83, K.84, K.89).

Kamber’in Arzu’ya, Mecnun’un Leyla’ya, Dadaloğlu’nun Türkmen Güzeli’ne, Şah İsmail’in Telli Senem’e, Köroğlu’nun Telli Nigar’a, Karacaoğlan’ın Elif’e, Kerem’in Aslı’ya olan sevdalarını hemen herkes bilir (K.84, K.92). Elbeylioğlu, Âşık Sanem gibi hikâyeli türküler tam olarak olmasa da bilinmekte, söylenmektedir. Eskiden hikâyeli türküler anlatılmaktaydı. Bu hikâyeyi bilenler konargöçerlerin çadırlarında anlatmışlardır (K.29, K.43, K.148).

Göç esnasında hikâyeli türküler anlatılır. Kaynak kişilerden Ahmet Demir (K.92) babasının Arzu ile Kamber hikâyesini bildiğini, atla giderken yanında kendisi gibi atla giden arkadaşına Ceyhan-Adatepe’ye gelinceye kadar hikâyeyi anlattığını, kendisinin de babasının bindiği atın terkinde dinlediğini ifade etmektedir.

Saz (bağlama) almak isteyenlere aile reisinin “Saz alırsan mala bakmazsın.” diyerek karşı çıktığı olmuştur (K.70). Bağlama, kemane çalmayı din hocalarının “günah, haram” telkinleriyle bırakanlar ya da hiç başlamayanlar olabilmektedir (K.67).

Zengin olanların evine, düğününe âşıklar davet edilir. Hacı Karakılıçık, Gül Ahmet Yiğit bunlardan bazılarıdır. Âşıklar sadece kendi türkülerini değil, usta malı

türküler de söyler. Yapılan eğlencelerde hayvan kesilir, yemek verilir. Konargöçer hayatı yaşayanların yöremizdeki âşıkları ve eserlerini bildikleri görülmektedir (K.38, K.64). Kasetler çıktıktan sonra İmami, Gül Ahmet Yiğit, Mahmut Taşkaya'dan türküler dinlenir, ezberlenirdi. Ozanların kendileri de çadırlara gelip saz çalar, türkü söylerler (K.64).

Yaylada insanlar zaman zaman bir çadırda toplanır. Sabaha kadar türküler söylenir, sohbet edilir, oyunlar oynanırdı. Göç esnasında bilen kişiler türkü söyler. Hayvan otlatırken, iş yaparken türkü söylenir. Gençler yüksek bir yere çıkar, müşteri oldukları, âşık oldukları kızın duyacağı şekilde türkü söylerler (K.9, K.25, K.43, K.45, K.70).

Kadınlar saygıdan dolayı erkeklerin yanında türkü söylemezler. Örneğin ağabeyinin yanında türkü söylemezler. Toplum içinde türkü söyleyen kadınlar ayıplanırdı (K.23, K.39). Bunun yanında kadınların düğünde, toplumda türkü söylemesini bizzat kocalarının istediği örneklerle de karşılaşılmaktadır (K.39).

Türkülerin söz ve ezgileriyle insanların kendi yaşantılarını özdeşleştirdiği görülmektedir. Türkülere olan ilginin zamanla azalmasında değişen sosyokültürel hayatın etkisi de göz ardı etmemek gerekir.

Konargöçerlerin söylediği türkülerde göç eden kuşlar yer alır. Kuşlarla kendi yaşam biçimleri arasında benzerlik kurarlar. Yörükler türkülerde geçen turna gibi göçmen kuşlarla kendilerini özdeşleştirirler. Yörüklerle turnalar aynı zamanda göçerler (K.38).

Türkülerin sözlü kültürden yazılı kültüre geçirilmesi geciktiğinden büyük ölçüde hafızalardan silinmiş, sadece bazı bölümleri hatırlanır olmuştur. Konargöçer hayatta yazmak, yazılı ürünleri uzun süre saklamak mümkün olamamıştır (K.28).

Teyp çıktıktan sonra türkü söyleyenlerin seslerini kasete çekenler olmuştur (K.39).

Karacaoğlan'ın türküleri söylenirdi (K.13). Yörükler arasında okuryazar olanlar kitaplardan Karacaoğlan şiirleri okumuşlardır. Sesli okumalar esnasında orada olan kişiler şiirlerden ezberlemişlerdir (K.29).

Derlememiz sırasında kaynak kişilerden Beşir Alaçam (K.84)'ın evinde Köroğlu (Eskin Matbaası, 1973), Büyük Karacaoğlan, Şah İsmail (Muharrem Zeki Korgunal, İstanbul, Bozkurt Kitabevi, 1971), Dadaloğlu ile Türkmen Güzeli (Fevzi Gorgen, 1973), Emrah Selvi, (Ercan Matbaası, 1958) adlı kitapların olduğunu gördük. Beşir Alaçam,

koyun gütmeye giderken kitapları yanında götürüp okuduğunu, ezberlediğini, bu kitapları hâlen okumaya devam ettiğini, başka kitap okuyamadığını söylemiştir.

Türkülerin özünü musiki teşkil eder. Musikisiz güfte düşünülemez (Elçin, 2000, s. 195). Türküler ezgili söylendiğinde daha kolay hatırlandığı, şiir şeklinde, sadece sözlerini hafızada tutmanın daha zor olduğu ifade edilmektedir (K.39). Şiir ezgili söylendiğinde türkü denir. Şiiri bestelemek mümkün değildir, dolaşıklıdır (K.25).

Konusu konargöçerlikle ilgili olmayan ama konargöçerler arasında söylenen türkülere de yer verilmiştir. Türkülerin büyük bir kısmının konusu konargöçer halk kültürüyle ilgilidir.

Yörük kadınları hollo çalarlar. Hollo elle gırtlığa dokunarak sesi titreterek çıkarma biçimidir. “Yörük kızlarının, kadınlarının veya on, on iki yaşlarındaki erkek çocukların parmaklarını boğazlarına bastırarak çıkardıkları seslerin bütününe Muğla-Fethiye’de, Antalya’da, Mersin-Silifke’de ‘Boğaz Havası’, Mersin’in Mut ilçesinde ise ‘gırtlak havası’ denir.” (Seyirci, 2000, s. 137).

Çıktım gittim Kefsehen’in dalına

Seyrettim İstanbul’un yoluna

Benim adım Ayşe değil Helime

Cıncık takın koluma

Altın dökün yoluma

Hollo da hollo, Hollo da hollo (Hollo kısmı gırtlakla söylenir). (K.3, K.20, K.22, K.38, 106.).

Dolamaçtan dolardım

Başpınardan sulardım

Buynuzların çardak olsun

Biciklerin bardak olsun

Bizi güden yeşil başlı ördek olsun, derlerdi holloyla (K.20).

Göçerler yaylak ve kışlaklarda öğrendikleri türkülerini de gittikleri yerlere taşımışlardır.

Türkü söylemek ve dinlemek zor şartlar altında, sıkıntı içinde yaşayan insanları rahatlatma (K.39), gibi psikolojik bir işleve de sahiptir.

Türkü örnekleri hikâyeli türküler, hikâyesiz türküler olmak üzere iki gruba ayrılmıştır.

3.1.1.1.1. Hikâyeli Türküler

Avcı Güzeli

Kıymetli Okurlarım,

Gezgin âşıklığın moda olduğu zamanlarda Yanık Âşık adında bir genç âşık sazını alır Kahramanmaraş tarafından gurbete çıkar. O zamanlar radyo gibi şeyler yokmuş. Ellerde obalarda ağalara beylere türkü söyler, bugün burada yarın şorda. Günlerden bir gün Ceyhan nehri kıyısından sazı omzunda yayan Çukurova'ya doğru gelir. Bu arada çok dalgın dalgın yürürken omzuna bir şahin kuşu konar ayağı zilli. Arkasında bir avcının olduğu belli olur. Bizim yanık âşığın yüreğinde bir çırpınma olur. Döner bakar bir şahin kuşu hayırdır inşallah, der. Kuşu tutmak ister, kuş uçar ileride bir engin dala konar. Yanık Âşık kuşu tutmak için kuşa doğru gider, kuş gene uçar. Kafasını sallar, bu kuşa bir hikmet vardır, der ve kuşa doğru ilerler. Kuş oradan da uçar güzel mi güzel bir kızın koluna konar. Yanık Âşık bir şaşırır durur, kıza ve kuşa bakar. Yanlarına varır selam verir ve kız selamı alır. Kız, âşık olduğun belli, ben seni aramıyordum; ama sen çıktın karşıma. Benim şahinim neyi avlar getirirse o benim avımdır. Kuşum seni avladı sen benim avımsın, der. Yanık Âşık ben bir insanım benden av olur mu, der. Kız olur, der. Söyle bakalım nerden gelirsin nereye gidersin ve nerelisin der. Yanık Âşık, bana Yanık Âşık derler ben Kahramanmaraş tarafından gelirim. Sevdigimi vermediler, başkasına verdiler. Ben de kahrımdan gurbete çıktım nerde akşam orda sabahlarım der.

Kız, hele gel bugün benim misafirim ol der. Yanık Âşık olur, der. Kız, eee bire otur o taşın üstüne güzel bir türkü söyle, der. Yanık Âşık alır sazı eline bakalım ne söyler:

Avın oldum söyle güzel
Yârin yok mu n'oldu senin
Gençlik çağın etme gazel
Nazlı yârin yok mu senin

Yalnız gezen buralarda
Dağ bayırda derelerde
Eş mi aran meralarda
Nazlı yârin yok mu senin

Anan baban evin nerde
Yoksa garip misin burda
Merakından kalma darda
Nazlı yârin yok mu senin

Ceyhan nehri nazlı akar
Yüreğinden âhın çıkar
Gülsün gözün yaşlar döker
Nazlı yârin n'oldu senin

Yanık Âşık yanmışım ben
Misafirim dönmüşüm ben
Seni tacım sanmışım ben
Nazlı yârin yok mu senin

Yanık Âşık sazını, sözünü bitirir, ayağa kalkar. Âşıklar türkü söyler de kötü türkü söyler mi? Sazı ile sözü ile yakar dinleyicinin özünü. Yanık Âşık ben senin avın oldum sen de evvel Allah benim sahibimsin; amma velâkin adını bile bilmiyom, der. Kız eve varırsak görürsün, ben bir bey kızıyım. Hele gel beni obamda, elimde gör, der. Konuşa konuşa çadırlara varırlar ya. Yanık Âşık geri döner. Bakar ki ne görsün. İki tane fidan gibi yakışıklı genç takip ediyor. Yanık Âşık sorar, bey bacı bunlar ney der. Avcı kız onlar benim korumam beni geriden geriden takip ederler. Sen beni yalnız mı sandın garip âşık der. Avcı kız öyle bir güzel karşılanır ki gel de gör. Yörük oba elleri bir kıza bir âşığa bakar. Sıra ile hoş geldin ederler. Dayalı çadırın döşseli başköşesine davet edilir, yer gösterirler. Yanık Âşık aval aval bakar. O bakadursun. Garip âşık, elim obam Yörük obasıdır. Âşıkları çok severler. Hele eyi bir türkü söyle de dinlesinler. Yanık Âşık olur, der. Alır sazı bir ayar eder. Bakalım Yörüklere ne söyler.

Av eyledi beni şahin kuşuna
Bakıyor yüzüme avcı güzeli
Sun etti kuşuna geldi peşime
Akıyor özüme avcı güzeli

Emreyledi kuşa kondu başıma
Bir Yörük güzeli çıktı karşıma

Kurbanım gözüne kara kaşına
İlkbahar yazıma avcı güzeli

Bağla kollarımı salma buradan
Yaralı kalbimi bölme aradan
Seni bana yar eylese yaradan
Mil çekse gözüme avcı güzeli

Olurum kapına eylesen köle
Tüketsem ömrümü onunla bile
Edası endamı benziyor bala
Yaslansa dizime avcı güzeli

Yanık Âşık söyler tutsa elimi
Arzu halım sorsa bilse halımı
Salmasa gurbete kesse yolumu
Gül ekse sazıma avcı güzeli

Âşık türküsünü bitirir. Kız, ey Yanık Âşık sanki bana aşk teklifinde bulundun. Kısmetse olur obam, elim anam, babam layık görürse olur. Biz Yörüklerde sazlı sözlü âşıklara çok önem verilir. Her obada sazlı sözlü âşıklar var, bizim âşığımız da sen ol, kal burada. Zaten sen benim avımsın. Rezil, sefil gurbet eli dolaşsan ne olacak? Burada çok rahat edersin, der. Yenilir, içilir, hoş sohbet edilir. Kız, hele âşık seni eyi bir daha dinleyek, der.

Böyle göze böyle kaşa
Eyledim gönlüme paşa
Tut elimden olsun maşa
Teslim oldum Yörük kızı

Dediklerin olsun öyle
Canım feda senin böyle
Yazım kışım olsun yayla
Teslim oldum Yörük kızı

Anavarza meydan ova
 Ne güzeldir Çukurova
 Sen istedin, bitti dava
 Teslim oldum Yörük kızı

Nikâhını eyle bana
 Feda olsun canım sana
 Yanık Âşık meftun cana
 Teslim oldum Yörük kızı

Türkü biter Yörük Türkmenleri sağ ol, var ol âşık derler. Kız, ey âşık görünüş hafif taşlar vuruyorsun. Ben âşıkların dilinden çok iyi anlarım, der. Yanık Âşık, bey kızı âşıklar derdini saz ya da sözü ile anlatır. Bu benim değil üstat Karacaoğlan da öyle anlatmış. Bu âşıklık geleneğidir. Bağışla beni bey kızı, der. Bey kızı avcı güzeli, bak oba seni sevdi. Bunlar sazına sözüne merak sardı. Hele bir türkü daha söyle der. Yanık Âşık olur beyim kızı der ve alır sazı bakalım Yörüklere ne söyler:

Toplandı obası bütün elleri
 Yörüklere selam vermeye geldim
 Rengârenk toplandı insan gülleri
 Yörüklere kelim vermeye geldim

Bir avcı güzeli kesti yolumu
 Sual etti benden oba elimi
 Arz eyledim ona arzu halımı
 Yörüklere kelim vermeye geldim

Anavarza önü kurmuş çadırı
 Sayılır vallahi Yörük hatırı
 Katarlar deveyi çeker katırı
 Yörüklere kelim vermeye geldim

Oğuz Türkmenleri bizim soyumuz
 Elbeyli Ahmet'tir Türkmen beyimiz
 Düldül dağlarından gelir suyumuz
 Yörüklere selam durmaya geldim

Yanık Âşık yandı yandıran yaktı
 Ey'olmaz yarayı özüne döktü
 Ben onu severken ellere baktı
 Yörüklere selam vermeye geldim

Yanık Âşık Yörüklere arzuhal eyler ve yol ister gitmek için. Avcı güzeli destur bende der, Yanık Âşık gidemez. Avcı güzeli anasına babasına hal danışır ve de obasına. Yanık Âşık'la toy düğün kurar ve evlenir ve hayat böyle sürer gider. Padişah'tan iskân emri gelir Yörüklere, Türkmen aşiretlere. Onlar da Ceyhan'dan yer alır ve yerleşik düzene geçerler. Yıllar yılı Yanık Âşık Tekeli Yörüklerine âşıklık yapar. Yörükleri ve Yörüklüğü yaşatır.

Derleyen: Âşık Ali Anbarcı

Bozdoğan Hikâyesi

Mayıs olur aşiret Binboğa'ya çıkmaz. Avşar aşiretinin reisi Dadaloğlu; “ Nerde kaldı bu aşiretler, nerde Bozdoğan'ım, nerde Ceritli'm, nerde Tacirler'im?” der. Bunun üzerine ata biner, Koca Kenan ile birlikte yürür, Bucak Kalesi'ne çıkar. İmirzaoğlu'na seslenerek “Niye yaylaya çıkmadı aşiretler?” der. İmirzaoğlu da “Duymadın mı, Derviş Paşa adında bir paşa geldi, çadırımızı yaktı, devemizi çorağa sürdü. Bize cebri kerpiç kestiriyor, çit ördürüyor. İvezden, sinekten yanıyok. Aşiretler perişan” der. Bunun üzerine Dadaloğlu alır sazı eline ve söylemeye başlar;

Bizim dağlar çam ardıçlı meşeli
 Kayasından lale sümbül döşeli
 Haylı zaman Kababel'den aşalı
 Çukurun kilidi beyler nic'oldu?

Gördüm Anavarza sur duvar daşlı
 Aşiret isyanda binalar başlı
 Altı Arap atlı böğrü kılıçlı
 Eli guşlu kolbeyleri nic'oldu?

Nerde aşiretleri edepli utlu?
 Otağ çadırımız pek muhabbetli

Üst yanın Bozdoğan altı Ceritli
Kaplan postlu kıratlılar nic'oldu?

Ha deyince bin atlısı binerdi
Cenk yerinde de kirmen gibi dönerdi
Goraf goraf da Meryemçil'e enerdi
Boz çadırılı Tacirliler nic'oldu?

Ha deyince safımıza uyanlar
Yağlı yağlı da pilavımı yiyenler
Sen ölme de ben ölüyüm diyenler
Emmim, dayım, yiğitlerim nic'oldu?

Der Dadal'ım biz bu çöle yurduduk
Her birimiz bin alıcı kurduduk
Kozanoğlu, Zulkadiroğlu, Cebelli'ynen dördüdük
Ben burdayım üç yoldaşım nic'oldu?

Avşar aşireti Yarsufat'a gonmayı düşünürler. Yarsufat'ın bugünkü adı Ceyhan. Buradaki aşiretler bunları buraya gondurmak istemezler. Fakat Dadaloğlu, Zulkadiroğlu, Kozanoğlu, Mehmet Bey'le beraber cenge girerler. Öbür aşiretler girmezler. Dadaloğlu tek döğüş dokuz yüz atlı ile cenge girer. Sekiz yüz atlısını Mercî'nin orda Avşarlıdere'de şehit verir.

İşin garip tarafı dönerken Dadaloğlu ağlar. Koca Kenan da bu harpte ölür. Koca Kenan kim? Elif Hatın'ın oğlu. Elif Hatın gelirken dokuz yüz atlının atına yem, kendine azzık vermiş. Tek evladı Kenan. O da burada ölür. Dadaloğlu ağlamaya başlar. Derler ki; "Paşam, koçyiğit kavgada ölür. Ağlamakla bu iş halledilmez" fakat bu laf Dadaloğlu'nu doyurur mu?

Dadaloğlu sesleniyor, işte şöyle diyor;

Elde değil elem geldi gözüme
Akar çeşmim yaşı çağlar ne deyim?
Sağ selamet saviştığım Binboğa
Sual eder de benden dağlar ne deyim?

Elde gemde koçyiğidin gınası
 Gara geldi iki yüz üç senesi
 Koca aslan Kenan'ın Elif anası
 Varırkan yolumu bağlar ne deyim?

Gelin arkadaşlar yanıma gelin
 Beni sağ götürmen bir kılıç çalın
 Sekiz yüz hanede sekiz yüz gelin
 Al çıkarır kara bağlar ne deyim?

Dah bre dah bre dehey kıratım
 Yarsufat'ta kaldı kürküm pusatım
 Sekiz yüz gelin dul galdı da yavrular yetim
 Gelir babam deyi ağlar ne deyim?

Dadaloğlu'm yoramadım düşlerin
 Şehidime dikemedim daşların
 Yarsufat'ta olup biten işlerin
 Sual eder benden dağlar ne deyim?

Dadaloğlu hapis Payas Kalesi'nde. Avşarın özyurdu Uzunyayla. Padişah Çerkezleri getirirken "Size beğendiğiniz yeri vereceğim" demiş. Onlar gelirler Uzunyayla'yı beğenirler. Dadaloğlu Payas Kalesi'nde hapistir. Dayısı Kocanarlı Gemerek'te yakalanmıştır. O zaman padişah isyankârı bunlar, suçlular. Fakat Kocanarlı "Ben Avşar değilim" demiş. Dadaloğlu'na bu iş duyulur. " Keşke avşarım diyeydi de öleydi " dercesine işte efkârlanır.

Şimdi Pınarbaşı'ndan ne istiyor bakalım;

Yürü bre Pınarbaşı
 Acep karın kalktı m'ola?
 Usul boylu tor sunalar
 Su yoluna çıktı m'ola?

Dün gece bir rüya gördüm
 Eskikinden beter derdim
 Uzunyayla baba yurdum
 Çerkez kazık çaktı m'ola?

Kabaktepe asıl köyüm
 Nadir Şah'tan gelir soyum
 Gocanarlı büyük dayım
 Avşarlıktan çıktı m'ola?

Dadaloğlu'm oldum yetim
 Nerde galdı kör gıratım?
 Beysiz galan aşiretim
 Avşarlıktan bıktı m'ola?

Buruklu Âşık Kul Mustafa (Kutlusoy, 2006, s. 240-243).

Çaparoğlu'nun Türküsü⁹

“Tecirliden Çaparoğlu Berut yaylasında yine Tecirliden bir kız kaçıır. Aşiret yayladan Çukurova'ya dönmüş kız tarafı ile henüz barış sağlanmamış Çaparoğlu o kış dönmemiş, o zaman Ericcek köyünde birkaç Tecirli evi varmış, onların yanında kalmış. Yaz gelince hiçbir Tecirli Beruta yaylaya gelmemiş. Çaparoğlu sıkılmış. Yaylaları gezmiş, ıssız görünce çok üzölmüş. Acaba ne var ne oluyor diye gizlice Osmaniye'ye varıp ahvali öğrenmek istemiş. Bir de ne görsün. 1865 Islahiye kuvvetleri Tecirlileri muhasara altında tutuyor, bırakmıyor, zorla iskâna çalışıyor. Aşiretin hâli bilhassa sıcaklardan perperişandır. Çaparoğlu aşiretin bu hâline üzölerek şu türküyü söylüyor:

Kara gedikten çıkınca harnının düzü
 Toplanmış paşalar ediyor sözü
 Kalmamış beyimiz kimedek nazı
 Acep n'olur bundan sonra halimiz

Topaktaşa karaçadır kurardık
 Urganına kara kapıt atardık

⁹ Türkü âşık edebiyatı bölümünde yer verdiğimiz Âşık Ömer'e ait esere benzemektedir.

Her birimiz bir orduya yeterdik
Çıkamamış burda kalmış elimiz

Gün burnuyla imalıya inerdik
Saçılır da saçaklıya konardık
Şöhret için beş yüz atlı binerdik
Tutulmuşta dönmez olmuş dilimiz

Melik Ejder evliyalar yatağı
Bayazıtlı elimizin tutağı
Ahır dağı da yaylamızın eteği
Buralardan geçer idi yolumuz

Esen dere şu Berut'un eteği
Yelli boyunda çobanların yatağı
Sana derim sana çimen çatağı
Buradan da göçer idi ilimiz

Çaparoğlum derde n'olup n'olunca
Ağladım yaylayı melul görünce
Aşiret sehilde mahsur kalınca
Kıpırdamaz olmuş bizim birimiz" (Adil, 2006, s. 189-191).

Deli Boran Hikâyesi¹⁰

Çıktım baktım da Gültepe'den
Seyir ettim de ellerine
Avaz avaz da eller konmuş
Sevdiğimin ellerine

Gürcistan'ın gülü açar
Kızlar yanağına takar

¹⁰ Kadirli'den derlenen varyantı için bkz. Şimşek, Esmâ (1991). Deli Boran Hikayesi. *İçel Kültürü*, Y.5, S.18, s.13-17.

Acur derler de bir su var akar
Güvel konar da göllerine

Okuyup yazdım hecesin
Hocam hocalar hocası
Yar bugün bayram gecesi
Kına yaksın da ellerine

Bunu diyen Deli Boran
Sevdiğine meyil veren
Top top olmuş da ağca ceren
Gider dostun da yollarına (K.26).

Irgınlioğlu

Zeytin'in beri yanında bir köy vardı, Tanır derler. Irgınlioğlu derler bir adam vardı Tanır'da. Güzel babayığitti, çok kabadayı bir adamdı. Hiç kimsenin kızını beğenmezdi. Kendilerinin köyünden beride Kurucaova denilen bir yazı var, daima gelen aşiret oraya konardı, yaylaya giderken, sahile inerken. Orası bir aşiret konalgasıydı. Günlerden bir gün, baktı ki, bir aşiret gelmiş, konmuş oraya. Kendi kendisine dedi ki: — Bu aşiretleri bir gezen, güzel, iyi, işine gelecek bir kız yok m'ola, dedi.

Güzel gümüş bilezikli Zeytin tüfeğini omzuna taktı, sırmalı palaskayı beline bağladı. Sırmalı abayı giyindi. Kızın gözüne güzel görüneyim diye, velhasıl her bir yerine çekidüzen verdi.

O aşirette bir Yörük beyi vardı. Onun bir kızı vardı, Senem isminde. Irgınlioğlu oraya doğru gelirken kız şöyle baktı ki, bir delikanlı geliyor. Hiç emsali yok. Acaba bu delikanlıya Allah beni nasip etse, diye hatırına getirdi. Velhasıl Irgınlioğlu o eve geldi. O zaman kız evde yalnızdı. Kızı görünce:

— Hatun kız, senin baban seni bana vermez mi? dedi. Kız dedi ki:

— Beni babam sana vermez dürüstlikle, dedi. Lakin sen bana görünce âşık olduğun gibi ben de sana âşık oldum. Düğüncüyle, düğünle giden Allah'ın emriyle gider de kaçan Allah'ın emriyle kaçmaz mı? Akşamleyin karanlıktan sonra şu karşıdaki kamalağın dibine gel otur. Ben de evden fırsat bulur da bunları uyutursam, varırım, orda birleşiriz. Savuşur gideriz. Babam da sonra barışmazsa, bildiğini tutsun, ne yapalım.

Kavli karar ettiler. Irgınlıoğlu geldi, kamalağın dibine oturdu. Akşam olup da karanlıklaşıncı Yörük beyi komşularını çağırıldı.

— Komşular, ayın aydınlığı gündüz gibi, hiç farkı yok. Atınızı eşeğinizi hazırlayın da göçüp gidelim. Sabahleyin göçersek sıcakta sinek çok oluyor. Maraş altında hayvanlarımızı rahatsız ediyor.

Komşuları hazırlandı. Kendi kızına dedi ki:

— Develerimizin çanını tak. Getir yükletelim, başını da çek. Biraz daha yükletelim, dedi.

Yüklettiler. Giderken kız dedi ki:

— Yarabbi, bu adamın ekmeğinde rızkım yok muymuş. Babam bu işe ne akıl etti de bir fırsat vermedi. Yazın göçüp geri geldiğimizde bu adama kaçayım, dedi. Sabah oldu. Oluncaya kadar Irgınlıoğlu, o kamalağın dibinde bekledi.

— Bu kız anasından babasından fırsat bulamadı mı, diyerek ışıyana kadar bekledi.

İşiyınca baktı ki göçmüşler, hiç kimse kalmamış.

— Acaba bu kızın benim evimde, ekmeğimde rızkı yok muymuş? dedi. Yazın gelirlerse o vakit alayım kaçırayım, dedi.

Yaz gelince hükümet emir verdi:

— Hiç kimse yaylaya göçmeyecek, herkes yerinde iskân olacak, diye emir verdi hükümet.

Şehre gidip gelenler, “Bugün tellal çağırıldı, hiç kimse yaylaya göçmeyecek diye emir verdi,” dediler. O biçare kızcağız:

— Kavlettiğim yere bir saat fırsat bulup da varamadım. Babam sebep oldu. Yaylaya göçmemize de... Bu yılın yeni senesi vardır değil mi, dedi.

Yeni seneye gelince, hükümet emir verdi, göçülmemesine. Kız:

— Hiç kocaya gitmem Irgınlıoğlu’ndan başka, dedi. Irgınlıoğlu’ndan alalım bakalım...

— Bak benim talihime! Kamalağm dibini bekledim de, o biçare kız fırsat bulup da benimle kaçamadı. Öbür seneye gelsin de... İskân oldu gelemeydi. Ben de madem böyle oldu, Yörük beyinin kızından başkasını almam, bekar kalırım, dedi.

Bunlar, her ikisi de doksın dokuz yaşına değdiler. Irgınlıoğlu avrat almadı. Yörük beyinin kızı da bir kişiye varmadı. Böylelikle yaşıyorlardı.

Zeytin’den gâvurun birisi, katırına maşa, sacayağı, tüfek, av tüfeği yükletti. “Bunu Çukur’da satayım,” dedi, yürüdü. Bir köye geldi.

— Misafir alır mısınız bugün beni? diye sormadığı ev kalmadı bu köyde.

Hiçbirisi de “Misafir alırız” demediler.

— Bu köyde hiç mi Müslüman yok, her ne kadar Ermeniysem de Tanrı misafiriyim, diye sokranarak gitti.

Bir kadın çağırdı:

— N’oldu sana çorbacı? dedi.

— Hiçbir kimse misafir almıyor da ona sokranıyorum, dedi.

— Gel ben seni misafir eyleyim Allah rızası için, dedi. Hemen Ermeni katırı çözdü oraya. Yiyip içtikten sonra Ermeni baktı ki karıdan başka kimse yok, dedi ki:

— Hatunum, senin çobanın çırağın, oğlun uşağın hiç kimsen yok mu? Yapayalnızsın, dedi.

Karı Ermeni’ye dedi ki:

— Ben kocaya gitmedim daha ki, oğlum uşağım olaydı. Ermeni dedi ki:

— Hatunum ne sebep oldu ki? Seni alan mı olmadı, kocaya gitmedin? dedi.

— Sen nerelisin? dedi Ermeni’ye.

— Zeytinliyim, dedi.

— Tanır’da sen Irgınlıoğlu’nu bilir misin? dedi.

— Pek iyi bilirim, bizim komşumuz, dedi.

— Onun oğlu uşağı var mı? Kendisi sağ mı? Kim kaldı onlardan? dedi.

— Irgınlıoğlu sağ. Gözleri kör oldu. Oğlu uşağı yok, evlenmedi.

— Ne sebep olmuş da evlenmedi? dedi.

— Yörük beyinin kızını alacakmış, kavil ettiği yere gelmemiş. Sonra da iskân olmuş gelememiş. Onun için evlenmemiş dedi.

— İşte o Yörük beyinin kızı benim. Ben de onun için kocaya gitmedim, dedi.

Ermeni’ye dedi ki:

— Benden çok selam söyle. Kendisi için kocaya varmadım. Beliğinin birini kesti:

— Şunu Tanrı emaneti olarak götür, kendisine ver, dedi. Bu beliğimi kendine verirsen bana kavuşmuş gibi olur. Vebalım boynuna olsun bu selamımı söylemezsen, dedi.

Hemen Ermeni onu alarak evine geldi. Hayvanını çözmeden yürüdü. Ermeni’nin maması dedi ki:

— Nereye gidiyorsun eve gelip oturmadan? Maksudın ne? dedi.

— Ben Tanrı emaneti teslim etmeye gidiyorum, dedi. Geldi Irgınlıoğlu’nun yanına Ermeni. Beliği çıkardı verdi.

— Sana çok selamı var. Daha kocaya gitmemiş, dedi. Alsın bunu da unutmasın beni, dedi.

Bunu deyince Irgınlioğlu'nun gözleri perreden açıldı. Hemen sazına düzen vererek, aldı bakalım ne söyledi Irgınlioğlu:

Bir selam geldi de nazlı Senem'den
Sarıp gönlüm sağ olmaya başladı
Akmazken kör pınarın suları
Akıp suyu düz olmaya başladı

Işkın tavaşı da ocakta kaynar
Durmaz deli gönül meydanda söyler
Ermeni dillerin şekerler çiğner
Tatlı tatlı söz vermeye başladı

Kul olayım beliğine başına
Her gece de giriyordun düşüme
Yaşım vardı yetmiş seksen yaşına
Doksan oldu yüz olmaya başladı

Senem'in giydiği kınalı sarı
Düğmesinin altı yaylanın karı
Kırıldı değirmenin de şaknası peri
Aktı sular düz olmaya başladı

Irgınlioğlu selam salar Yörük beyine
Beş yüz atlısını almam eğnime
Gıcılı boran yağdı dostun bağına
Koca Tanır yaz olmaya başladı

Kızı alamadı, velhasıl böylelikle öldü.

Hikâyeyi anlatanın son sözleri: “Zeytin'in orada gene Tanır diye bir yer var. Irgınlioğlu'nun emmileri var şimdi. Hacı İbrahim Uşağı derler emmilerine. Tanır'da otururlar.” (Kemal, 1997, s. 299-303).

İlbeylioğlu Türküsü

Maraş ile Antep'in arasında göl var. Oraya Bunduk şehri denirmiş. Bataklık olmuş, su çıkmış, şehir batmış gitmiş. İlbeylioğlu'nun aslı oralı. Orada emmisi oğlu ile bir bozgunluk gidiyor. Maraş valisi İstanbul'a padişaha bildiriyor. Burada bir adam türedi, yövmiye 40 kelle kesiyor diye. Oradan iki askerin eline bir yazı veriyor. "Gidin, İlbeylioğlu Ahmet Bey'i bulun. Şu verdiğim kâğıdı ona verin. Eğer ululemre itaati varsa huzuruma gelsin, yoksa kellesini versin", diyor. O jandarmalar padişah emri ile İstanbul'dan vapura biniyor, İskenderun'da iniyorlar. Oradan atına biniyor, sora sora İlbeylioğlu Ahmet Bey'i buluyorlar. Buluyorlar ki adamda öyle bir tavır yok. Adam yövmiye 40 fukaraya ekmek veriyor, belki. 40 fukara misafir olup gelip geçiyor. Çok temiz bir adam. Üç gün korkularından padişahın emrini veremiyorlar kelleimizi keser diye. Dördüncü gün bakıyorlar ki çok hoş bir adam. Akşam yemeğini yedikten sonra padişahın emrini İlbeylioğlu'nun eline veriyorlar. İlbeylioğlu mektubu okuyor. Bu adam, adamların yerini yatağını yapıyor. Kendi ailesinin yanına gidiyor. İlbeylioğlu dört günlük evlidir. Sabahınan Allah izin verirse sizinen beraber İstanbul'a padişahın huzuruna gideceğim, diyor. Yatıyor, kalkıyor uzatmayalım. İskenderun'da üç gün bekliyorlar, vapur gelmiyor. Dördüncü gün denizi yara yara, acı korna çala çala vapur geliyor. İskenderun'da vapura biniyorlar. Bunlar kırk kişi gidiyor. Üçü beşi bir oluyor, şura toplanıyor. İlbeylioğlu diyor ki bunları başıma biriktireyim, son sözümü söyleyeyim. Giden gitsin gitmeyen benimle gitsin, diyor. Ölüm var, dönüm yok. Ben padişahın huzuruna gideceğim diyor. Şimdi orada bir türkü söyler:

Gam kasavet kalkmaz oldu serimden

Kalkıp bu diyardan gitmeyince olmaz

(Ah, kafa gitti işte. Neyse o da orda dursun da).

Adamlar diyor ki sen şu denize atılın biz de seniyle giderik. Yola çıkınca jandarmalar diyor ki belki sual cevap olmadan padişah sizi asar, keser. Elimizden gelirse sizi padişaha vermek diyorlar. İlbeylioğlu tarafı diyor ki onu da siz bilirsiniz. Şimdi varıyorlar İstanbul'dan çıkıyorlar. Bunlardan birini boşaltıyorlar, at ahırlığı yapıyorlar. Kendileri kırk kişi, kırkının da atı var. birinin de evine cömbür cemaat doluyorlar. Kendileri jandarma olmak dolayısıyla Yedikule hapishanesinde 20 seneye mahkum bir gavur varmış. Varıyorlar gardiyana diyorlar ki falan oğlu falanı çağır, mahkemesi var diyorlar. Çağırıyorlar, gavur çıkıp geliyor. Koluna kelepçeyi vuruyorlar, denizden başa yönlendiriyorlar. Nere gidiyok adliye bu tarafa mı kalktı diyor, gavur. Evet bu tarafa kalktı son mahkemen bu gün ya beratsın ya idamsın diyorlar. Denizin

kenarına eletiyorlar, bir hendeğe yitiyorlar. Kellesini kesiyorlar. Gömleğinin arasına bir çıkın yapıyorlar. Padişahın huzuruna götürüyorlar. İlbeylioğlu Ahmet Bey'in kellesi diyorlar. Padişah sağ olun, diyor. Bol bir bahşiş veriyor, padişah bunlara. Bunları askerlikten terhis ediyor. Yedikule hapishanesine şu kadar bir maaş ile gardiyan olarak tayin ediyor. Şimdi efendim. Padişah bir emir veriyor ki benim hükmettiğim yerde İlbeylioğlu Ahmet Bey diye kimse diyemeyecek. Kimse konuşamayacak. Bu gün burada bu iş bitecek diyor. Kim derse kellesini keserim, diyor padişah. Adamlar diyor ki ne edek nasıl edek. Deseler kendilerinkini de kesecekler. İlbeylioğlu'na gelip olanları anlatıyorlar. Şimdi sizi koyarsak bir kişi değilsiniz iki kişi değilsiniz. Şuraya varmadan tutulursunuz. Ne edek, nasıl edek. Gardiyanlar diyor ki, gelin arkadaşlar Yedikule hapishanesinin anahtarı elimize geçti, biz gardiyan olduk. Kırk kişilik bir koğuş boşaltak sizi oraya hapsedek. Bir günkü yaşadığımız yaş. Ya padişah ölür, ya devir değişir, ya bir hal olur diyor. İlbeylioğlu tarafının başka diyeceği yok, siz bilirsiniz diyor. Kırk kişilik bir koğuş boşaltıyor. Oraya dolduruyor. Bunların yiyeceğini dışarıdan getiriyor. Bir sene yatıyor, beş sene yatıyor. Ne af var ne kanun var, ne padişah ölüyor. 16 sene yatıyor bu adamlar. 16 senede bunların parası tükeniyor. Gardiyanlar bağını bahçesini satıyorlar, tükeniyor. Gardiyanların çocukları evde acından ölüyor. İlbeylioğlu tarafı hapishanede acından ölüyor. Ne edek, nasıl edek. Gardiyanlar diyor ki yarın günlerden Cuma günü. Padişah vezirleriyle beraber buradan Cuma namazına gidecek. İçinizden biriniz Elbeylioğlu olduğunuz anlatın, asılacaksak asılak, kesileceksek kesilek diyor. Peki diyor İlbeylioğlu tarafı. Sabahınan olunca içlerinde Sefil Süleyman diye bir arkadaş var ıdı. Oğlum Süleyman şu pencereye otur. Ne diyorsan de. Bu gün son günümüz ya asılırız ya berat ederik, diyor. Sefil Süleyman varıyor, pencereye oturuyor. Gardiyanlar, padişah yaklaşıyor, hazır olun diyor. Şimdi orda Sefil Süleyman dediği bir türkü söyler.

Gene boranladı dağların başı
Ördeğini uçurmuş gölden ayrıldım
Âlem sele gitti gözüm yaşından
Bir turna bakışlı yardan ayrıldım

Her ne kuşa koyurmam yavruyu bazı
Mısır'ı değme mi dostumun gözü
Karadır kaşları esmerdir yüzü
Körpe köşek gözlü yardan ayrıldım

Yatsam uyusam da yârin dizine
 Uyandıkça baksam ala gözüne
 Şeker şerbet katmış şirin sözüne
 Dili şeker, ağzı baldan ayrıldım

Sefil Süleyman'ım diyor sazını eline aldı
 Elbeylioğlu'nun aklını talana saldı
 Ben gurbet eldeyim nazlı yar kaldı
 Emmiden dayıdan elden ayrıldım

Padişah vezirlere bu hapishane türküleri acılı olur derler sonuna kadar dinleyek diyor. Sonunda Elbeylioğlu diyince yanındaki vezirlere Elbeylioğlu mu diyor diyince vezirler evet diyor. Hadi namazımızı kılak da şu tarihe bakak. Kaç sene olmuş ben şu İlbeylioğlu'nun kellesini getirteli. Geliyorlar döküyorlar, bakıyorlar. 16 sene olmuş padişahım diyorlar. Gardiyanları çağırıyor. Bak biz bugün Cuma namazına gidiyorduk, diyor. Hapishaneden türkü söyleyen oldu. Türkünün sonunda Elbeylioğlu gibi bir şeyler dedi. Siz Elbeylioğlu'nun kellesini bana getirileli 16 sene oldu. Bundaki hikmet ne, bunu doğrultun, diyor. Efendim söyletip mi öldürün, söyletmeden mi diyorlar padişaha. Serbest söyleyin, korkman diyorlar. Ellerini çözdürüyor. Gardiyanlar olanları anlatıyor.

Padişah 16 sene sonra Elbeylioğlunu huzuruna istiyor. Elbeylioğluna iki vezir geliyor. Padişah istiyor, çık bakalım dışarı. Şu elbiseyi giy diyorlar. Padişahın huzuruna giderken hırka isminde ağır hükümlülere elbise giydirirlerdi. Şu elbiseyi giy çık diyince Elbeylioğlu'nun ayağı yere kitlenip kalıyor. İdam elbisesi, beni heral asıcılar diye korkuyor. Elbeylioğlu iç yüzde, vezir dış yüzde. Burada bu türküyü söyler:

Gam gasavet kalmaz oldu serimden
 Kakıp bu diyardan gitmeyince olmaz
 İnanman ağalar da ata bindiğime
 Kırıp bu zinciri kaçmayınca olmaz

Minnet etsem buranın beyine minnettim geçmez
 Oturup hocası kefenim biçmez
 Benim atım Adana'dan su içmez
 Misis'in köprüsün geçmeyince olmaz

Sakızgediği'nden de ören şarından
 Dolanayım Yarsuvat'ın çölünden
 Kusur olmaz Mirzaoğlu dilinden
 İnip bir kahvesin içmesen de olmaz

Osmaniye çıkınca görükür Sofulu dağları
 Ne güzel yetmiş de Antep eli bağları
 Önümüze çıkar da Kürt'ün beyleri
 İnip bir kahvesin içmeyince de olmaz

Elbeylioğlu der de tükendi sözüm
 Hem bir yazın ağladım hem de bir güzün
 Sılada sevdiğim emmimin kızın
 Varıp hub cemalini görmeyince olmaz

Elbeylioğlu'na hırkayı giydiriyorlar, boynuna da bir zincir takıyorlar. Koluna da kelepçe vurup padişahın huzuruna eletiyorlar. Sen nasıl oldun da böyle yaptın diyince olanları anlatıyor. Cuma namazına giderken hapishanede türkü söyleyen sen miydin? diyor. Bendim diyor. Benim huzurunda da söyleyebilin mi diyor, söylerim padişahım, diyor. Alın şunun kelepçesini, çıkartın zincirini diyor. Elbeylioğlu sazını eline alıyor, padişaha bir türkü söylüyor. Yani acındıracak bir türkü:

Efendim sultanın kölesi olduğum
 Peygamber vekilisin pir diyen geldim
 Ya derdime derman, ya beni öldür
 Zincir boğazımda dar diyen geldim

Öldür beni efendim de böyle olmayım
 Görmediğim kara günü görmeyim
 Ben bir yapı taşıyım yerde kalmayım
 Beni bir yapına kor diyen geldim

Çok olur efendim insanın insana kastı
 Aranmaz yanında aslanın postu

Kara gün düşmanı da iyi gün dostu
Git dedi sılana der diyen geldim

Diyon Elbeyli oğlu da tükendi sözüm
Çok sefillik gördüm kalmadı özüm
Peygamber vekilisin bir olur sözün
Elime bir emir ver diyen geldim

Padişah bunları affediyor. Haydi bakalım. Gidiyorlar. Gardiyanların evine varıyorlar. Padişah bunlara bol harçlık veriyor. Atı matı satıp yemişler. Altlarına at alıyor padişah. Gardiyanlar diyor ki bunun ilerisinde kar kapısı denen yer var. Ay mart ayı. Orda bir tünel delikten geçeceksiniz. Orayı kar kapattıysa kuş olsanız dahi geçemezsiniz diyor. Gelin başımız hükümet tarafından bola çıktı. Harçlığımız var. Bu mart ayını İstanbul'da geçirek, nisan desin, dağların karı erisin. Tünel, delik açılsın ondan sonra gidin diyor. Ulan kardeşim her birimizin altında tepe gibi atlar bize kar mı dayanır, kış mı dayanır diyorlar. Hülasa bunlarla uğraşamıyorlar. Bunları azat ediyorlar. Bunlar atlarına biniyorlar. Haydi gidiyorlar. Varıyor. O tünel deliği kar kapatmış, yol yolak yok. Deliğin ağzı belli ama kar kapatmış. Dağlar kır, kaya, taş. Hiçbir taraftan gidecek yer yok. Bunların atların dizginin kollarına takıyorlar. Boyun kıvratmaya duruyorlar. Geri gidilmez ki, geriye canları istemiyor. İleri gidemiyorlar. Bunların içinde bir arkadaş vardı. Orda bir türkü söyler:

Ne gam çeken olan olur
Dosta giden yolun budur
Beşi bir orduyu bozar
Ordu bozan beyler gördüm

Bu iş böyle kalmaz biter
Kötü, işin sonun güder
Bu yol doğru dosta gider
Dosta giden yolun buldun

Erisin dağların karı
Bir olur yiğidin sıırı
Boz kulağı demir kırır
Deştirecek günün bu gün

Daşbaşoğlu'm söyler sözün

Hakka bütün etti özün

Sılda emmiyin kızın

Arzu edecek günün bugün

O zaman Elbeylioğlu kalkıyor, atın kolanlarını berkitiyor. Ata biniyor. Karın üstünde bir öte oynatıyor, bir beri oynatıyor. Atı bir çırpıştırıyor. Tünel deliğinin ağzından kapıp koyarıyor. Atın alnın çatı kara değene kadar, kar kelek bağlamış imiş, ikiye ayrılıveriyor kar. Yol açılıyor. Atlara biniyorlar, gelip gidiyorlar (K.148).

(Çoban İbrahim (K.148) hikâyeli türküleri başka âşıklardan öğrenmiştir. “Böcekli köyünde Kötülü Mustafa diye bir âşık vardı. Saz çalar, damdıra çalar, türkü söylerdi. Elbeylioğlu türküsünü ondan öğrendim. Âşıkları önceden düğüne çağırırlar, kınada türkü söyletirlerdi. Kötülü Mustafa hangi düğüne gitmişse ben de buradan giderdim. Dinler, öğrenirdim.”).

Karabaş Koyun

Zengin bir ağa varmış. On bin hayvanı varmış. Çoban ağanın kızı Bağdat'a âşık olur. Eşkıyalar ağanın koyununu çevirir. Çoban da bir kaval çalıyor, koyun dağılıp gidiyor. Benim elimi çözün de koyunu toplayım, koyunu götüremezsiniz sonra diyor. Elini çözüyorlar kıza kavalnan Bağdat babana söyle, eşkıyalar koyunu götürüyor. Küçük beli geçtik, büyük beli bağlat diyor. Kızı sıkıştırıyorlar, kız da söylüyor. Babası kıza şart koşuyor. Koyuna bir hafta tuz veriyorlar. Koyunlara nehri su içmeden geçirirsen kıızı veririm diyor. Çoban kabul ediyor, olur diyor. Çoban kıızı tutuyor, kıza bir çimcik atıyor. Koyunla kaval cennetten çıkma derler bizde öteden beri. Koyun çobanın hareketine razı gelmiyor. Tepik vurup sağılan bir helke sütü döküyor. Çoban, koyunlara su içirmeden nehirden geçiriyor. Ağa da bakıyor. Karabaş koyun suya kafasını sokup çıkarıyor, kafasını sallayıp çırpıyor. Oruç tutanlar kafalarına su dökerler ya onun gibi. Ağa kara koyun suyu içti diyor. Çoban içmedi ağam diyor, yemin ediyor. Kıza çimdik attım ona kıızıyor diyor. Çoban kavalıyla koyuna yalvarıyor. Koyun kavalın dilinden anlıyor.

Karabaş koyun koyunların beyidir

Ak koyun da yüreğimin yağıdır

Yayıldığı dağ da Erciyes'in dağıdır

Yayıl ablasına kurban olduğum karabaş koyun vay koyun

Karabaş koyun sen yayıl ben de bakayım
 Boğazına çanlarını takayım
 Ablan sağsın da ben helkeni tutayım
 Yayıl ablasına kurban olduğum karabaş koyun vay koyun

Karanfil dağı¹¹ da Mazmılı'yı gözetir
 Laleleri açmış sümbülleri tazedir
 Benim sözüm geline değil kızadır
 Yayıl ablasını sevdiğim karabaş koyun vay koyun

Karabaş koyun hikâyesi ve türküsü Mehmet Akıl (Sarı Mehmet)'dan 05.01.2011'de derlenmiştir. Sarı Mehmet Kozan'da ikamet etmektedir. 1944 doğumludur. Türküyü kemanı eşliğinde söylemektedir (Keman çalarken bea diyerek koyun sesi çıkarmaktadır.). Sırtına kepenek, eline değnek alarak şölenlerde, televizyon programlarında hikâyeyi kısmen canlandırmaktadır. Türkü çok eskidir. Kimin olduğu bilinmemektedir. Çukurova bölgesinde anlatılmaktadır. Sarı Mehmet babasının da bu türküyü bildiğini ifade etmektedir.

Karakoyun Hikâyesi

Bir ağaya biri çoban durmuş. Ağanın da güzel bir kızı vardır. Gönül bu. Çobanın gönlü kıza akmış akabildiği kadar. Gönlü kimse zapt edemez kolay kolay. Ağa bunu bilmiyor. Kız koyun sağarken bir kara koyunun duldasından öpmüş çoban. Bu çobanın sırrını kara koyun bilirmiş. Oğlan kıza yandıkça kız da yanmış. Çoban güzel kaval çalarmış. Ağa şüphelenmiş. Çobana demiş ki bu koyuna tuzu ver ırmakta suyu içirmeden sürüyü döndürürsen kıızı sana verdim gitti, demiş. Yoksa kovarım seni demiş. Tuzu vermiş kavalı eline almış çoban. Kavalı çalmış, koyunu suya indirmiş. Kaval çalarak in kara koyun, dön kara koyun diye talimat vermiş. Çobanın sırrını bilen, sürünün baş koyunu olan kara koyun orada pusukmuş. Bir o yana, bir bu yana koyunu ürkütmüş çıkarmış geri. Koyunlara suyu içirtmeden üç sefer suya indirmiş, çıkarmış. Kızı çoban hak etmiş. Ağa çobana senin düzenini kuran bu kara koyun demiş.

¹¹ Erciyes'e yakın bir dağ.

Eskiden harami de denen eşkıya olurdu. Eşkıya koyunun başındaki kara köpeği öldürmüş. Kız kavalın sesinden çok iyi anlarımış. Ağa kızını layık olmaz düşüncesiyle çobana vermemiş. Kız şafakla kalkmış ateşi yakmış. Bişekle yanık yayarmış. Kavalın sesini duymuş.

Çoban, eşkıyalara demiş ki ben bir koval çalayım, dinleyin ondan sonra öldürün demiş. Kovala üfürmüş. Kavalla,

Büyük beli aştık

Küçük belde önümü kesti

Kara köpek kan kustu

Kıl bağcak kolumu kesti

Ak koyunu eşkıya bastı

Akgül'üm ağla,

Akbel'i bağla.

diye kıza haber gönderir. Kız duyunca kardeşlerine, babasına, evdeki horantalarına kalkın gidiyoruz der. Gidiyorlar ki haber doğru. Onun üzerine kızı çobana veriyorlar (K.28, K.77, K.127, K.137).

Öksüz Ali

Öksüz Ali emmisinin kızını aldı kaçtı. Bunlar kaç gün gittiyse yiyecekleri tükendi aç kaldılar. Bir kabristana vardılar. Yakın muhitinde düğün mü bayram mı bir topluluk var. kıza sen şu mezar daşının dibinde otur. Ben de gideyim sana oradan ekmek getireyim, der. Vakit akşama yakın. Öksüz Ali gitti. Koynuna koltuğuna biraz ekmek doldurdu.

Kendi gittikten sonra Kırşehir'den bir bezirgânın oğlu ava çıkmış. Orada kızı buluyor. Kızı atın terkisine attığıyla alıp varıp gidiyor. Öksüz Ali geliyor, her yeri arıyor tarıyor bulamıyor. Şimdi acışıyor herif orada. Taşın birine belini veriyor. Bir türkü söylüyor:

(Ben saylaştıraçım türküyü öyle çağıramam.)

Uzun uzun yatan hece taşları

Size derim size din kardaşları

Bir Allah'a kaldı Öksüz'ümün işleri

Küçücükten öksüz kalan ağlamaz

Çeşmeler getirdim suyun içmeye
 Köprüler çaktırdım gelip geçmeye
 Çok emek harcadım alıp göçmeye
 Küçücükten öksüz kalan ağlamaz

Niderim de ben de kalan niderim
 Başım alıp diyar diyar giderim
 Çoban olur el malını güderim
 Aralıkta kalan öksüz ağlamaz

N'olurum da Öksüz Ali'm n'olurum
 Giderim giderim geri gelirim
 Kaybettim emmim kızın nerde bulurum
 Serseriye yelen öksüz ağlamaz (K.148).

Öksüz Ali Türküsü

Beşik kertmesinin bir hikâyesini çekeyim. İki kardeş varmış. Bunların çocukları olmuyormuş. Bir âlime muska ettirmişler. Birinizin oğlu birinizin kızı olur ama hanginizin oğlu kızı olacağını Allah bilir. Yalnız bunu birbirine verin, demiş. Tamam diyorlar. Birinin oğlu, birinin kızı olur. Oğlanın adını Ali, Kızın adını Döndü korlar. Ali biraz büyüyünce anası babası ölür. Öksüz kalan Ali emmisinin yanında kalır. Çocuklar beşik kertmesi olduklarını duyarlarmış. Ali; emmisinin danasını buzağısını güder, o dananın içinde yatar kalkarmış. Delikanlı olup yetiştiğinde nişanlısı Döndü emmioğlu sen benim nişanlımsın. Babamın sana iyi baktığı yok kaçalım, demiş.

Ali, baban beni öldürür, demiş. Döndü, öldüremez, hiçbir şey yapamaz, demiş. Ali: Param yok der. Döndü ben parayı alırım, der. Parayı almış. İkisi de çok güzelmiş ama Ali öksüz olduğundan biraz perişanmış. Giderken Kırşehir'in kenarına varırlar. Döndü, Ali seni perişan halde seni böyle görürlerse beni senin elinden alırlar, sen şu parayı al çarşıdan üstüne bir şeyler al demiş. Ben de mezarlığa gizleneyim, seni bekleyeyim der. Yaz günü olduğundan mezarlıkta ot büyümüştür. Mezarlığın içine kız siner.

Kralın oğlu 40 katıra altın yüklemiş İstanbul'a güzel aramaya gidermiş. Katırın üstünden bakar ki mezarlıkta bir şey parladığını görür. Dönmüş varmış bakmış ki dünya güzeli bir kız. Bulacağım güzel bundan iyi mi olacak demiş, Döndü'yü bağırarak

çağırarak ata bindirmiş götürmüş. Kız madem beni götürüyon kırk gün kırk gece düğün etmezsen sana varmam der. Böylece Ali'nin bir yerden çıkıp gelmesi için zaman kazanmış. Ali gelir, mezarlıkta Döne'yi arayıp tarar bulamaz.

Ben yârimi bulaydım ölmeden
Sırtımdaki kadifeler solmadan
Bir bezirgân alıp gitmiş bilmeden, der.

Böyle yakım yakar. Kırk gün kırk gece düğünün bitmesine iki gün kala Ali düğün olan yere çıkagelir. Kız diyor ki o âşık benim yanıma gelsin. Kızın sözünü kırdıkları yok, aşığın kim olduğunu bildikleri yok. Ali kızın yanına çıkar. Yüzüğü köşkün deliğinden aşağı atar. Kaynanası dur ben getiririm, der. Kaynanası gidince kız, Ali'ye türküyü benim üstüme söyle der. Onun üstüne söylerken kralın oğlu şüphelenir. Bu buna değmiştir, ben almam der.

Huma kuşu gibi havadan indi
Hakkın emri ile açılsın göğsünün bendi
Ela gözlerini sevdiğim Döndü

Aha ben geldim der. Bunun üzerine söylerken söylerken kralın oğlu vaz geçer. Develi dağında ünlü Develioğlu varmış onun yanına almış getirmiş. Bu sefer de Develioğlu kızı elinden almış.

Develioğlu diyip geldim yanına
Bu iş düşer mi ününe şanına

Bir kız için kıyma benim canıma, demiş. Nişanlımı ver Develioğlu, nişanlımı vermezsen kelleni terkimde gör Develioğlu der. Onun elinden de kurtarıp muradına erer.

Öksüz Ali Türküsü

Ela gözlerini sevdiğim dilber
Sen gülünü kime sundun evvela
Top top olmuş kirpiklerin can almaya kastı var
Yaren dostum uçlarını egele, gülüm egele

Der Öksüz Ali'm avlığında avında
Zalim düşman gaybetinde kovunda
Dostum eğleşmez gâvur köyünde
Gezdirin elden ellere, yavrum elden ellere

Bindim gemiye de ummana daldım
 Gemim batıl oldu da deryada kaldım
 Söylen nazlı yare işte ben geldim
 Kınalar yaksın sevdiğim ağ ele

Sizde ne derler de güzel sevene
 Karadır kaşların, gözlerin benzer yeşil cüvene
 Apalağım yaralatmışlar doğana
 Şahin gelip pençe vurup av ala

Der öksüz Ali'm hile yoktur sözümde
 Benler bedir bedir olmuş dostun yüzünde
 Edirne çölü de, Kırşehir düzündü
 Yitirdim de bir gözleri göğ ala

Edirne çölü de, Kırşehir düzü
 Haktan ayrı düşürmüş yolumuzu
 Öksüz Ali'min emmisi kızı
 Sürmeli Döndü'm kınalar yaksın ağ ele (K.39).

Senem Hikâyesi

Toprakkale Yörüklerinden bir aile Kayseri'nin Tanır yaylasına çıkar. Bu ailenin kızı olan Senem mal yayarken Yazıcıoğullarından bir genç görmüş ve hoşuna gitmiş. Konuşurlar, alıp varacak olurlar birbirlerine. Babasına utancından diyemez. Babası öldükten sonra onun yerine Yazıcıoğullarına bey seçilir. Yakınları, kimi istiyorsan onunla seni evlendirelim, filan ağanın kızı var deseler de bey cevap vermez. Ümitleri kesilir. Bir Yörüğün kızına aşık oldum, onu istiyorum demeye utanır. Aradan 80-90 yıl geçer ikisi de evlenmez. Bir kervan geçerken Senem Toprakkale'de ihtiyarlamış, beli bükülmüştür. Kervancıya sorar nere gidiyorsun, der. Yazıcıoğlu'na benden bir hatıra götürün mü der. Kervancı kabul edince saçından bir tutam gönderir. Yazıcıoğlu beliği alınca duygulanır. Kendisi de kör olmuştur (K.156).

Gençliklerinde sevmişler birbirlerini. Kızın babası göçer olduğundan çekip gider. Kız Halep şehrine gider, kendi burada kalır. Eskiden kervan olurmuş alıp satanlar. Senem kervanbaşına: Nereden geliyorsun?, Falan yerden geliyom, orda falan

diye bir adam var bilin mi?, bilirim yahut da bulurum, der. Ona saçından bir tel salar, sana Senem'in selamı var der. Adamcağız ne kadar aldı sattı ise oradan döner gelir. Adamı bulur der ki sana bir emanet getirdim. Hayırdır, der adam. Senem diye biri sana saçından bir tel göndermiş, der. O zaman da adamın gözleri görmez olmuş. Gözlerinin yaşı akıyor (K.26).

Yine haber geldi de telli senemden
Efkârlandı da deli gönül söylemeye başladı
Akmaz iken de körpınarın ayağı (Gözlerini diyor.)
Suyu geldi de çağlamaya başladı (K.26).

Hey amanın hele bakın da şu Senem'in işine
Neler gelip geçmiş de garip başına
Senem değmiş 80-90 yaşına
Benim ki de 100 olmaya başladı (K.26).

Senemin giydiği sarıdır sarı
Ölmeden yüzünü görseydim bari
Sormadın aslanım o kimin yarı
Tatlı tatlı da söz olmaya başladı (K.156).

Annacınız da Binboğanın dağları
Çökmüş duman görünmüyor belleri
Yazıcıoğlum da şerefliğin beyleri
Koca Tanır'da yaz olmaya başladı (K.156).

*

Bir gencin gönlü konargöçer bir kıza düşmüş. Gencin babası yokmuş, amcası varmış. O kızı bana isteyin amca demiş. Amcası istememiş. Davarları gütmüş, gelmiş. Sevddiği Türkmen kızı yayladan göçüp gitmiş. Geride sadece ocak taşları kalmış. Ocak taşını almış ağlamış.

Evleri konmuş alana
Tuluğu sarmış kolana
Aştı gitti boz Belen'e
Beyleri Türkmen kızının

Havayı deli gönül havayı
 Alıcı kuşlar da yüksek yapar yuvayı
 Türkmen kızı da katarlamış mayayı
 Çeker gider bir gözleri sürmeli

Türkmen isen oğlan yaylanı yayla
 Çal damdıranı gönlünü eyle
 Geçiyor güzellik kalmıyor ömür
 Ne yapıcıysan da vakt iken eyle

Yüce dağ başında yayılır taylar
 Var mı benim gibi emeği zaylar
 İki eli koynunda bir güzel ağlar
 Ağlama sevdiğim yol ayrı düştü (K.5).

*

Kızın amcasının oğluna gönlü olmasına rağmen başkasına vermişler.

Kız:

Evlerinin önü kaya
 Kayadan bakarlar aya
 Avludaki bağlı taya
 Bin gidelim emmim oğlu

Oğlan:

Annen duyar baban duyar
 Arkamızdan atlı uyar
 Seni kor da bana kıyar
 Ben gidemem emmim kızı

Kız:

Ceketimi çul vereyim
 Mercanımı yem vereyim
 Bin gidelim emmim oğlu (K.92).

*

Eskiden zengin bir adam varmış. Bu adamın genç de bir tutması varmış. Dışarıda işini yapar, ekmeğini getirir, alacağa, vereceğe bakarmış. Adam askere gitmiş. Tutmasına da ablana bak diye tembih etmiş. Tutması adamın karısına göz koymuş. Ağasına, evine giren çıkan belirsiz diye mektup yazmış. Adam da o kadını benim evimde durdurma, ben gelinceye kadar çıkar evimden, demiş. Tutma, kadını ağasının evinden çıkarmış, başka bir eve götürmüş. Kadın kocam askerden gelip onunla konuşmadan sana teslim olmam, evinde hizmetçi gibi dururum demiş. 7 sene sonra adamın askerliği bitip dönmüş. Evinin kenarında nahar çobanı varmış. İnek güdermiş. Amcam bu evin sahibi askere gittiydi ne oldu ondan sonra demiş. O adam olanları doğru bir şekilde anlatmış. Kadının üç erkek kardeşi varmış. Onlara bacınızı getirin bir konuşalım, demiş. Büyük kardeşi gitmiş, getirememiş. Ortanca kardeşi gitmiş getirememiş. Küçük kardeşi getirmiş. Adam karısına şöyle demiş: (Ezgili bir şekilde söylenmektedir.)

Yüklendi barhanam, çekildi göçüm.

Bağışla günahımı affeyle suçum

Necip'in yanına gelmiyon n' için

Aç yüzünün perdesini göreyim

Necip gideli yedi yıl oldu

Diktiğin ağaçlar meyveler verdi

Kör olsun araya muzular girdi

Küstüm bu dünyadan söylemem sana

Mail oldum İstanbul'un eline

Kurban olan ağzın içindeki dile

Gümüş kemer aldım ince beline

Aç yüzünün perdesini göreyim

Mail oldum İstanbul'un taşına

Kurban olam kemerinin kaşına

Sırmalı cepken aldım beyaz döşüne

Aç yüzünün perdesin göreyim

Git de yaylaya da yaylanı yayla
 Kaderim böyle imiş tecellim hayla
 Kınalı ellerinle çenemi bağla
 Aç yüzünün perdesin göreyim

Sakar şehir de derler eliniz
 Berberden gider de sizin yolunuz
 Necip'in canını alma yalınız
 Küstüm bu dünyadan söylemem sana

(Söylediğimden fazlasını unutmuşum. Bu türküyü Üzücek'te yaylada otururken çadırımıza gelen âşıklardan öğrendim. Şimdi televizyonda 100 kere dinlesek de ezberleyemiyoruz.) (K.153).

3.1.1.1.2. Hikâyesiz Türküler

Akçadağ Türküsü

Akçadağ derler de âleme bakar
 Suyu göz göz olmuş her yerden akar
 Karışmış lâlesi sümbülü kokar
 Cennet kokuları var bu dağlarda

Topaktaş derler de yaylanın hası
 Orda olur çam kamalak irisi
 Suyun içen kız olurdu karısı
 Abı hayat bende söyler bu dağlar

Aydınlılar çıkar Saylan başına
 Şüphe yok da medet olur işine
 Suyun içen yakın olur eşine
 Abı hayat bende söyler bu dağlar

Anonim (ŞK, 2002, s. 134).

Çukurova Turaç Senin Öz Kuşun

Çukurova Turaç senin öz kuşun
 Çiğ yağarken garip garip ötmez mi?
 Senin sesin ilkbaharın nişanı
 Aşiretler yaylasına göçmez mi?

İyi saklan seni kurt, kuş görmesin
 Çiftçilerin salanını sürmesin
 Tembihledim avcılarının vurmasını
 Senin sesin Çukurova'ya yetmez mi?

Ötmen Mustafa'ya ilham veriyor
 Öterken de bir yüksekte duruyon
 Yakup musun Yusuf'unu arıyon?
 Senin yasın arşa kadar bitmez mi? (Atılğan, 1998, s. 196).

Kara Çadır

Kara maya göç göçünün önünde,
 Zülüfleri tel tel olmuş yüzünde,
 Kamalaklı, kara ardıçlı yayla özünde,
 Ne heybetli görünürsün kara çadır.

Kara keçi, kara kızın emeği,
 Konu-komşu cümle obanın yüreği,
 Yaylaların, kışlaların ana otağı,
 Senden vaz mı geçilir kara çadır (Cin, 2004, s. 220).

Mor Keçeyi Boyamadım

Mor keçeyi boyamadım
 Çoban sana doyamadım
 Çoban seni seviyorum
 Utandım da diyemedim
 Lele çoban çal kavalı garip oğlan

Çobanın elinde kaval
 Hele ardında da sürüsü var
 Eğer çoban susadınsa
 Bizim evin önü pınar
 Lele çoban çal kavalı garip oğlan (Atılğan, 1998, s. 354).

Üç Durna Kaldırdım Şam'ın Elinden

Üç durna kaldırdım Şam'ın elinden
 Bilir misin Arapların dilinden
 Katar olmuş Adana'nın çölünden
 Yoksa kılavuzun tor mu durnalar

Şimdi saklandı da dağda meşede
 Kadir Mevlâ'm sizi binler yaşada
 Bir soluk alın da Fevzipaşa'da
 Bakın hele güneş er mi durnalar

Ahır Dağları'nda havalı uçun
 Zeytinli İlçe'de bir dolu için
 Çandar'ın gedikte selâmet geçin
 Bakın Elbistan'a kar mı durnalar

Çavdar'ın gedikte düzülün safa
 Okuyun elif'i derilin gaf'a
 Uğramadan gelmeyin Eshab-ı Kehf'e
 Bakın yedilere var mı durnalar (Atılğan, 1998, s. 414).

Yaylaya Göç Özlemi

Çukurova yana yana ört olur
 Her sineği bir alıcı kurt olur
 Eller göçer yüreğime dert olur
 Kalk sürmelim yaylalara göçelim

Surdan öte Haşdırın'ı geçelim
 Çabıtlı Pınar'dan bir su içelim
 Çınarlı Dere'den Halbır yokuşu
 Geben ellerine konun turnalar

Geben'de Gırçılolu der de çorbacının birisi
 Gayranlı'da biter mor sümbülün sarısı
 Kalkın turnalar kalkın Geben çölünden
 Kuruçağa'nın çöllere konun turnalar
 Anonim (ŞK, 2002, s. 196).

Yüce Dağ Başında Goyun Güderim

Yüce dağ başında goyun güderim
 Goyunu satar da altın ederim
 Gız seni alır da hatun ederim

Bağlantı
 Gülüm reyhanım bir dal fidanım
 Gülüm reyhanım bir dal fidanım

Yüce dağ başında ekerler darı
 Ekerler biçerler ederler kârı
 Dost için saklarlar ayvayı narı

Bağlantı (Atılğan, 1998, s. 433, 434).

Yükü Yükleyin Dengi Denkleyelim (Bozlak)

Yükü yükleyin dengi denkleyelim
 Yaylaların bahar zamanı geldi
 Şafağın atmasını da bekleyelim
 Sümbül nergis kokar zamanı geldi

Tülüler develer yavaş yol alır
 Gona göçe Toroslar'a varılır

Yeşil otlaklarda bol bol yayılır
Su başında mola zamanı geldi

Yeşil ovalara çadır kurulur
Mallar toplanır da südü sağılır
Gelinler kızlar çalışır da yorulur
Muhabbet etmenin zamanı geldi (Atılğan, 1998, s. 435).

*

Babam çok mu aldın benden kalını
Kalın için öldürürler mi gelini
Haber salın tez göndersin malını

Kıyma zalim kıyma canıma kıyma
O zalim feleğin sözüne uyma

Orucumu tuttum da bayram etmedim
Gelin oldum muradıma yetmedim
Emrinizden başka bir iş tutmadım

Kıyma zalim kıyma canıma kıyma
O zalim feleğin sözüne uyma

(Kaynak kişi bir bendinin daha olduğunu, hatırlayamadığını ifade etmektedir.) (K.77).

*

Yağdı yağmur çaylar bulandı
Göçümün ucu yukarı Kızıl Mezere yukarı dolandı
Kurcoluk'ta nice develerim sulandı
Katarıma takıp da çekip gittiğim günler nerde kaldı

Yapma gardaş gençlikte iftirayı yalanı
Gaybettim deyzemi halamı
Sana derim sana zalım Umutalanı
Gara çadır gurupta önünde yannık yayan mor belikli analarım nice oldu

Ormandır da Kızıldağ yolunun kenarı
 Çağşat yolunun altındağı da zalım Gölce (Gövce) Pınarı
 Merkez Caminin önünde koca çınarı
 Dikip yetiştiren beylerimiz nice oldu

Sevdi de deli gönül sevdi
 Herkesin var kendine göre bir derdi
 Sana derim sana zalım Gökülü Yurdu
 Ayağı çarıklı omuzu keçeli keçi koyun güden Beylerimiz nice oldu

Evlerinin önünde çınar
 Ateş düştüğü yerde yanar
 Sana derim sana da zalım Sarıpınar
 Senin de akan gözlerin akmaz olur gelir bir gün

Bir elimde meset bir elimde saban
 Ne anam kaldı da ne babam
 Sana derim sana da zalım Taşkapan (Saçkapan)
 Senin de akan gözlerin akmaz olur gider bir gün

Ayağымda potinim belimde mataram
 Babam da şu kara çadırın içinde oturan
 Sana derim sana da zalım Akpınarın üstündeki koca katran
 Dibine oturup da sohbet eden beylerimiz nice oldu

Öttü çanı kalktı devesi
 Gökdönme'nin öte yandaki koca Beyçanı
 O da göçtü gitti arkadaşlar
 Haberiniz var mı?

Yayladan dönerken şu türküyü söylemiştir:

Gene burcu burcu geliyor yaylaların kokusu
 Yalan oldu gitti şu söylediklerimin hepsi
 Goçak Boğazı'nın karşısında da Almasekisi
 Güz gününe develerime iledin (ladın) ağaçlarından

Gövelek verdiğim günlerim nice oldu

Bu türküyü, Ahmet Pekmezci (K.136)'nin askerde şehit olan ağabeyi Hüseyin Pekmezci söylemiştir. Hüseyin Pekmezci bu türküyü kaval çalarak söylerdi.

3.1.1.2. Mani

“Maniler Türk toplum hayatının ifadesi, millî bilinç ve duygu beraberliğinin bir göstergesi ve halk ruhunun yaratıcısıdır. Anonim mani dördlüklerinde Türk toplum yapısına ve düşüncesine ait izleri duygulu, içten bir anlatımla buluruz. Ayrıca yöresel gelenek ve göreneklerin izlerini de manilerde görebiliriz.” (Şenesen, 2011, s. 267).

Her türlü hayat hâdiseleri arasında, aşk, gurbet, kıskançlık, hasret, kırgınlık, tabiat vb. temleri işleyen manilerde ilk iki mısra bir bakıma duygu, düşünce ve hayalin girişini teşkil eder. Dinleyen veya okuyanın dikkat ve ilgisini çekmeye yarayan bu iki mısradan sonra üçüncü ve özellikle de dördüncü mısra asıl konuyu vermeye çalışır. Nadir olarak dört mısraın bir duygu, fikir veya hayali işlediği görülür (Elçin, 2000, s. 281).

Yörüklerle ait manilerde yerleşik kültürün izleri ağır basmaktadır. Manilerin bir kısmı yerleşik hayata geçildikten sonra söylenmiştir. Tarlada ot döven kızlar mani söylerler (K.34).

Saçıkara Yörüklerinde ilkbaharda koyun kırkımı sırasında, yaylalara göçerken konalgâ yerlerinde karşılıklı mani atışmaları yapılır ve türküler söylenirdi (Aba, Metin, & Kara, 2011).

“Mâni söylemede, mâni yakmada, mâni yakıştırmada, mâni atmada Osmaniye yöresinde kadınların, özellikle de kızların ve gelinlerin etkili olduğu görülmektedir.” (Aba vd., 2011, s. 19).

Mezdağ, kamalak ağaçlarının gölgesinde gelinler, kızlar toplanır eğlence amaçlı mantuvar açarlardı. Toplananlar ırbığın içine yüksük, küpe, toka gibi eşyalarını koyarlar. Küçük bir çocuk çeker. Eşyası çıkan kişi için mani okunurdu:

Manı manı mavtuvar
Mantuvarın vakti var
Mantuvara gelenin
Cennette beş tahtı var

Mezdağının pirinden
 Gün görünmez sırandan
 Yarım bir çiçek salmış
 Muhammet'in nurundan (K.157).

Mani örnekleri:

Ak koyun kuzusuna,
 Bakmayın acısına.
 Ne desem de ağlasam,
 Alnımın yazısına. (Aba vd., 2011, s. 34).

Altın yüzük parmakta
 Balık oynar ırmakta
 O benim nazlı yârim
 Şu karşiki konakta (K.120).

Bindim araba yürüdü
 Dağları duman bürüdü
 Az gittim Konya göründü
 Anası yasa büründü
Kızı okumaya gittiğinde söylemiştir (K.133).

Çadıra serdim keçe
 Koyunu sürdüm gece
 O günler de gelir mi?
 Elin elime geçe (Aba vd., 2011, s. 64).

Dağlara kurulur çadır,
 Güzel yarım başını kaldır,
 Benimki kara sevdadır,
 Kalbimi kan ağlatır (Cin, 2004, s. 235).

Dağların karı eridi,
 Üstünü duman bürüdü,

Tez gelesin sürmeli eşim,
El yaylaya yürüdü (Cin, 2004, s. 234).

Dere boyu giderim
Koyun kuzu güderim
Sennen beni görmüşler
Nasıl inkâr ederim? (Aba vd., 2011, s. 95).

Deveciyi bağladım
Yolları süpürüyom
Yıllanmış şarap oldum
Ekşidim köpürüyom (Aba vd., 2011, s. 66).

Dut ağacı dut verir
Yaprağını kıt verir
Ergen oğlan, gelin kız
Sarıldıkça tat verir (K.120).

Elleri Fadimeli
Varıp da ne demeli
Fadime'm şeker olmuş
Alıp alıp yemeli (K.133).

Gidiyorum yaylaya
Su bağlaya bağlaya
Aç beyaz kollarını
Gel sallaya sallaya (Aba vd., 2011, s. 105).

Girdim içeri oturdum
İşimi çabuk bitirdim
Gelini ben ayırınca
Gece uykusun yitirdim *Gelinini yanından ayırdıktan sonra söylemiştir* (K.133).

Halı dokurum halı

Yârimin yollarına
Her rengini koydum
Halının dallarına (Aba vd., 2011, s. 107).

Havada uçuşur kuşlar
Gözümde akıyor yaşlar
Feyza'yı ben gelin verdim
Başımda ağardı saçlar
Gelin giden kızına için söylemiştir (K.133).

Kara koyun kuzuludur
Alnı da ak yazılıdır
Bekletmeyin komşularım
İki dizim sızılıdır (Aba vd., 2011, s. 74).

Kara çadırım kara
Selam olsun o yâre
Ben aldım sevdiğimi
Bulsun kendine çare (Aba vd., 2011, s. 113).

Kara çadır kurarım
Göremesem sorarım
Ben onu alacağım
Son sözüm son kararım (Aba vd., 2011, s. 113).

Leçenin bucağında,
Od olur ocağında
Allah canımı alsın
O yârin kucağında (Aba vd., 2011, s. 23).

Masa üstünde roman
Okurum zaman zaman
Oğlan seni alırım

Memur olduğun zaman (K.34).

Mezarlığın taşını,
Koyun mu sandın yârim?

Sevip de ayrılmayı,
Oyun mu sandın yârim? (Aba vd., 2011, s. 41).

Ocak başında kutu
İçinde papaz otu
Oğlanlar sıçan boku
Kızlar karanfil topu (K.34).

Oğlan oğlan at oğlan,
İpek getir sat oğlan.
Kızlar halı dokusun,
Sen üstünde yat oğlan (Aba vd., 2011, s. 29).

Peynir koydum tuluma.
Neden çıktın yoluma.
Beni sana vermezler,
Köpek gibi uluma (Aba vd., 2011, s. 27).

Pınara varmadın mı?
Gül koydum almadın mı?
Seni zalımın kızı
Hiç beni anmadın mı? (K.157).

Su gelir taşa değer
Kirpikler kaşa değer
Öyle bir yar sevmişim
Yedi kardeşe değer (K.120).

Yaylalarda gezersin
 Sen bağrımı ezersin
 Yaylada çiçek çoktur
 Hangisine benzersin (Aba vd., 2011, s. 135).

Yedi deve bir katar
 Zinciri kuma batar
 Dostum bezirgân olmuş
 Deste deste gül satar (Atılğan, 2002, s. 62).

Yel vurur kazak oynar,
 Başımda tozak oynar.
 Ben yârime ne yaptım?
 O benden uzak oynar (Aba vd., 2011, s. 43).

Yörükler çadır kurmuş
 Direği ben olaydım
 Kara kızım korkuyor
 Yüreği ben olaydım (Aba vd., 2011, s. 137).

3.1.1.3. Ağıt

Halk edebiyatı ürünlerinden biri olan ağıtlardan, diğer türler gibi, içerisinde icra edildiği topluluğun yaşama biçimlerini, ortak değerlerini, dünyayı ve evreni nasıl algılayıp yorumladıklarını anlamak mümkündür (Örnek, 2000a, s. 30).

Ağıt söylemek hem söyleyiciler hem de yas tutan diğer kişiler üzerindeki acıyı hafifletme, bu kişileri teselli etme, rahatlatma işlevlerini yerine getirmektedir (Erkoçak, 1995, s. 427, 428). And'a (1975, s. 2) göre ise "Ölü için yas tutma aslında kişinin bir yakınını yitirmekten duyduğu özel duygular karşısında doğal bir tepki değil fakat toplumun bireye zorladığı bir ödevdir." Ağıt söyleyiciler gelenek çerçevesinde suskun duramazlar ve hislerini dışa vururlar.

Konargöçerler arasında ağıt söylemeye "yakım yakmak" denmektedir. Erkekler ağıt söylemezler, kadınlar söylerdi. Ağıt ölüm olayından duyulan derin üzüntü

neticesinde söylenmektedir. Zamanla acının azalmasıyla birlikte, söylenen ağıtlar da unutulmaktadır (K.17, K.20, K.22, K.43, K.44, K.103).

Bulgar dağındaki Yörükler arasında, ölü gömülmeden önce başında ve gömüldükten sonra evinde ağıt yakmak âdettir. Ağıt söylenirken ağlamada genel bir usul vardır. Ağıt yakıcı kadın ağıt okur ve her solukta: Ehe...ehe...ehe...der. Onu dinleyen kadınlar bu “ehe” sözünü bir ağızdan tekrar eder ve ağlaşırlar. Söylenen ağıtları çevredekiler büyük bir saygıyla dinlerler (Yalman, 2000, C. I, s. 245, 250, 278). Nurhak Dağı çevresinde yaşayan Türkmenlerde ölen kişiye ağıt yakmak Kur'an okumak kadar gerekli âdetlerdendir (Yalman, 2000, C. II, s. 421). Osmaniye’de ise cenaze çevresinde oturan kadınlar, ağıtçı kadının ağıtlarının sonundaki ‘oy’ veya benzeri ünlemlere eşlik ederek ağlarlar (Erkoçak, 1995, s. 407).

Binboğa Dağı çevresinde yaşayan Türkmenlerde ölünün üzerinden çıkan, soyka adı verilen elbiseler ortaya konur. Ağıtçı kadınlar bu elbiseleri birer birer ellerine alarak ağıt okur, çevredeki kadınlar da ağlaşırlar (Yalman, 2000, C. II, s. 382). Ağıt söylenirken ölen kişinin kıyafetlerinin kullanılmasında, kıyafetler sanki sahiplerinin yerini almıştır (Boratav, 1999, s. 199).

Derleme yaptığımız kaynak kişiler Yörüklerde ölen kişinin ardından ağlandığını; fakat ağıt söylemenin yaygın olmadığını; bu geleneğin Avşarlarda yaygın olduğunu ifade etmişlerdir (K.15, K.19, K.50, K.56).

Ağıtlarda konu olarak kendisine ağıt yakılan kişinin özellikleri, yaptığı işler bu kişiyle kalanların anıları, kalanların çektiği acı, düştüğü kötü durum, ağıda konu olan olayın nasıl geçtiği anlatılır (Görkem, 2001, s. 10; Propp, 1998, s. 54). Ölen kişi yaşadığı sürece mutlu olmamış ise çektiği acıları; bahtından gülmüş, varlıklı bir kişi ise malı, mülkü, etrafına yaptığı iyilikler anlatılır (Boratav, 1999, s. 198).

“Ağıtlar, toplumu oluşturan birey ya da bireylerin acı bir olay karşısında duygularını dile getirmesidir. Kültürün manevi değerlerinden olan ağıt, acının kimi zaman ölçülü sözlerle dile getirilmesi olduğu kadar, dizelerinde toplumun neredeyse tüm sosyal ve ekonomik yapısını dile getirmektedir. Bu nedenle ağıtlar incelendiğinde, ağıtların yakıldığı dönemlerin toplumsal yapısı hakkında bilgi edinilebilir.¹²” (Çağınlar, 2010, s. 53).

¹² Konargöçer yaşam tarzının Avşar ağıtlarına yansımaları konusunda detaylı bilgi için bkz. (Çağınlar, 2010, s. 53-60).

“Ölüye övgü bütün ağıtların ana temasını oluşturur. Yiğitliği, kahramanlığı, cömertliği, yardımseverliği dile getirir. Övgüde ölünün hiçbir olumlu yanı unutulmaz. Kimi ağıtlarda da abartılar olduğu sezilir. Bunlarla birlikte de o topluluğun sosyal durumları gelenekleri, düşünceleri, doğa ve insan ilişkileri bütün çıplaklıklarıyla girer ağıtlara. Doğa betimlemeleri. Öldürülmüş kişilerin, öldürüldükleri andaki durumları, can çekişmeleri en küçük ayrıntılara kadar, çıplak acımasız bir gerçeklikle verilir.” (Kemal, 2001b, s. 31).

“Ağıtlarda yer alan önemli söylemlerden biri de eski görkemli günleri anmak. Bu görkemli günler küçük bir sevinç, göçün gürül gürül Çukurova’ya konması, dağlara göçmesi...Altmış ayak çadırın önünde oynanan köçek...” (Kemal, 2001b, s. 41).

Ölümden sonra sessizce ağlanır, sesli ağlamak ayıp ve günah sayılır (K.1, K.15, K.56).

Ağıt söyleme şekli obadan obaya değişir, çeşitlilik gösterir. İmran köyünde ağıt söyler arkadan hoh hohoho derler. Bizde içten ağlarlar ekseri. Konu komşu ağlayan kişileri teselli eder (K.9).

Ölünün ardından çok ağıt yakılırdı. Ağıt iyi insanlar için söylenir. Kötülük yapmış kişiler için ağıt söylenmez (K.13, K.44, K.116). Ağıt yakanlar ölen kişinin başından geçenleri, özelliklerini aklına getirip söyler (K.20).

Ağıtlarda konargöçer yaşama ait yaylak, kışlak, konalga, göç, hayvancılık, yaylaya çıkamamanın hüznü, aşiretler arası mücadeleler yer almaktadır. Ağıt metinlerinde geçmişte yaşanmış olayları bulabiliriz. Bu açıdan sözlü tarihe de kaynaklık edebilir.

Ağıtların genellikle ilk iki dizelerinde betimleme yapılırken son iki dizelerinde dileklerin, yerine getirilmemiş isteklerin yansıtıldığı görülür. Gerçekte yakılışı sırasında bile ağıtın iki ayrı beyit durumunda söylendiği görülmektedir (Sevinçli, 1976, s. 7843).

“Topluman yaşama düzeni, insanın hayattayken başarıları, başarısızlıkları elbette ağıtlarda, türkülerde görülecektir. Ölen kişiye vaktiyle hayat veren, onu toplum içinde saygın kılan olaylar, yaşantılar ağıtlarda dile getirilir. O bakımdan ağıtlar yaşamın şu ya da bu yönünden aktarılan sözler de olsa yine de insanın ve toplumun özgeçmişi gibidir.” (Özdemir, 2002, C.II, s. 8).

“Ağıtlar epik, lirik ve ritüel şiir arasında ara bir konumu teşkil ederler. İfade ettikleri duyguların gücü ağıtları lirik şiire dahil eder işlevleri açısından bakıldığında ritüel şiire aittirler, içerdikleri anlatı öğeleri dikkate alınırsa epik türlere yakındırlar.” (Propp, 1998, s. 53).

“Asya’dan Anadolu’ya gelen Türk halkı uzun süre göçebe hayatı yaşamıştır. Göçebe toplumlar doğa koşullarına, amansız hastalıklara karşı yerleşik toplumlardan daha korumasızdır. O nedenle yerleşik toplumlara göre göçebe toplumlarda ağıt yakma geleneği daha yaygındır.” (Özdemir, 2002, C.I, s. 1).

“Göçebe kültürü geniş anlamda sözlü kültürdür. Bu kültürde geçmişin bütün izleri görülebilir. Çünkü ağıtlarda göçebeyi geçmişe bağlayan zincirin halkaları henüz kopmamıştır.” (Özdemir, 2002, C.I, s. 1).

“Ölüm ağıtlarından sonra en fazla yakılan ağıt kına ağıtıdır. Kına ağıtı düğünden bir gün önce, kızın babasının evinde düzenlenen kına gecesinde yakılmaktadır. Amacı kızı ağlatıp nazar değmesini önlemek, baba evinin değerini fark ettirmek ve de kızı evliliğe çok fazla seviniyor görünmesini engellemek olan ağıtlar genellikle bilinen anonim ağıtların tekrarı ve yörenin bilinen ağıtçısının yaktığı birkaç ağıttan oluşmaktadır. Kına ağıtları, oyun ve eğlenceye yönelik olan kına gecesinin bir bölümünü oluşturmaktadır. Ağıtlar sadece gelinin eline kına yakılırken söylenmektedir. Bu nedenle kına gecesinde yakılan ağıt sayısı beş ya da altı taneyi geçmemektedir.” (Çağmlar, 2010, s. 93).

“Bütün Anadolu’da olduğu gibi, Çukurova folkloru içinde de ağıt türküleri önemli bir yer tutar. Özellikle Yörük ve Türkmen kaynaklı ağıtlar, geçmişle bugün arasında bir köprü oluşturur. Çukurova’da yüzlerce yıl önce söylenmiş öyle ağıt türküler vardır ki, günümüzde bile sözüyle, ezgisiyle değeri gittikçe artan bir sanat eseri gibidir.” (Turan, 1993, s. 16).

“İyi bir ağıdın kendine özgü bir ezgisi olmalıdır. Daha önceki bir ağıdın ezgisiyle söylenen ağıtlar pek hoş karşılanmadıkları gibi örnek aldıkları ağıtların da niteliğini düşürürler.” (Yaşar, 1982, s. 470).

Manzum anonim halk edebiyatı içinde gösterilen ağıtların bir kısmının yaratıcıları bellidir. Ağıt örneklerinde âşıkların yazdığı ağıtlarla karşılaşmak mümkündür. Yaratıcıları belli olan bu ağıtlar şekil, içerik ve üslup olarak anonim ağıtlarla büyük benzerlik göstermektedir. Ağıtların yazılmasına neden olan olayların ve kendisi için ağıt yazılan kişilerin anlatıldığı hikâyelerde konargöçer yaşam tarzının geniş ölçüde yer aldığı görülmektedir.

Ağut Örnekleri:

Evlerinin güne yüzü
 Vurur güneş erir buzu
 Küstü gitti elin kızı
 Dön gel kardaş dön gel kalan

Evlerinin önü zeytin ağacı
 Dökülmüş yaprağı kalmış ağacı
 Yurtta kalmış bir tek bacı
 Dön gel kardaş dön gel kalan

Ağaçların altı sümbül oldu
 Kuşlar kondu bülbül oldu
 Kardaş gitti gelmez oldu
 Dön gel kardaş dön gel kalan

Aylarını saya saya yıllarım doldu
 Aktı göz yaşlarım seller oldu
 Ne olduysa bir tek bacına oldu
 Dön gel kardaş dön gel kalan

Yüce dağların yücesi
 Tütmez oldu kardaşımın bacası
 Gene geldi kışınızın göcesi
 Dön gel kardaş dön gel kalan

Kıbrıs'ın yolları ne darmış
 Gittim kardaş bir tek kalmış
 Kardaş yitirmek ne zorumuş
 Dön gel kardaş dön gel kalan

Eser yeller oldu kışlar
 Yuvasına döndü kuşlar
 Niye dönmez benim kardaşlar

Yuvasına yuvasına

Ne gardaş geldi ne de bacı
İçerime düştü acı
Gardaş bacı geri gelse
Başındadır onların tacı

Ne ana kaldı ne de baba
Kuşların kanadı yaba yaba
Anne baba geri gelse
Ben ağlamam işte tövbe

“Kardeşlerimden kimse kalmadı. İçerin yanarsa söyleniyor. Bunu cenazenin başında değil, sonra söyledim. Cenaze başında ağıt söyledim ama böyle söylemedim (Kaynak kişi ağıtı okurken ağlamıştır.)” (K.10).

*

Seller Ali derdik onun oğlu at güdüyormuş. Atın örgü boynuna dolanmış. At ürkmüş ve düşmüş. Örgün ucundaki sikke oğlanın beynine batmış, oğlan orada ölmüş.

Kamyon gelir harlıyarak
Tekerleri parlayarak
Mustafa’ya öldü derler
Ak kekili terleyerek

Yol içinde çifte mezar
Mezarların kumu tozar
Mustafa’ya öldü derler
Herkes tarlalarda gezer

Ayaları, uyaları
Can veriyor mayaları
Mustafa’ya öldü derler
Tarlada gezer dayıları (K.35).

Topuz'un Ağdı

Topuz adındaki şahıs Avşar aşiretindendir. Yiğit, gözü pek, oldukça zengin, misafir sahibi bir adamdır. Yazın yaylaya Pınarbaşı'na, Çukurova'ya gelir. Çukurova'da da Kadirli'nin Sunbas kolunda oturur. Topuz'un ölümüne bacısı şu ağıtları yakmıştır:

Kesnesur'un yolu kırık
Önünde Bağyeri eşik
Bahçeliğin gölge basık
Taşköprü'ye konak dedim

Göç eder Heyik'e konar
Diniker'de şahan döner
Taşlıhüyük, Küçükçınar
Yurtlara konalım dedim

Taşlıhüyük Küçükçınar
Kuyuluk ondan aşağı
Serdirdi beyin kızı
Atlas yüzöl beş döşeği

Evimin ardı kaşıklı
Yükünün dibi döşekli
Böyle gezer beyin kızı
Sultan-ı Navruz kuşaklı

Topuz benim allı başım
Sar'altınım göğ kuruşum
Kıyma kadir mevlam kıyma
Bundan artı yok kardaşım

Akdam köyü yalıları
Av ediyor delileri
Dengi haral yüklü atlas
Yornuk gelmiş tülüleri

Akdam'da yayılır tülü
 Akmaşat'ta kalmış biri
 Anavarza'da Hacı Veli
 Topuz ora varmadı mı?

Topuz topuz dedikleri
 Gül şeftali edikleri
 Topuz'un göçü geliyor
 Oynaşıyor bodukları

Topuz ola kardaş ola
 Gör başına neler gele
 Yakıştırmış anam oğlu
 Atlas minder şekil ala

Yük dibide oynar aşık
 Şavkı vurur yanar ışıık
 Anam topuzu belerdi
 Atlas minder ala beşik (Çağımlar, 2010, s. 314).

Asker Mustafa'nın Ağdı

Toprakkale'de oturan, Mustafa Acay, komşusunun kızı Perihan ile yeni evlenmiştir. Kısa bir süre sonra askere gider. Acemi birliği biraz uzaksa da, usta birliği Hatay-Dört Yol'dur. Ailesi Toprakkale'ye yakın olması nedeniyle sevinir. Bir de eşinin hamile olduğu haberini alınca asker Mustafa sık sık izine gelmeyi ister. Bazen de gelir. Bir gün askeri bir araçla gelen yüzbaşı Mustafa'nın acı ölüm haberini verir. Bu ağdı anası Şerife 1969 yılında oğlu için söylemiştir.

Yüzbaşı haber verdi
 Aman ciğerimi deldi
 Ne yatıyon sen askerim
 Senin teskeren mi doldu.

Asker gelir bölük bölük
 Aman ciğerciğim delik
 Varsam sorsam yüzbaşıya
 Acep aslanıma noluk.

Askerin kışlası yakın
 Kalk kuzum silahı takın
 Gelinini eller almış
 Yekin aslanım da yekin

Bende oldum deli gibi
 Derelerin seli gibi
 Aslanım sen ne tez soldun
 Yaz gününün gülü gibi (Aba, 2012, s. 86).

Dudu Kızın Ağdı

Dudu kız sevdiği oğlana verimkar olurlar. Söz kesilir. Düğün zamanı konuşulur. İlkbaharda yayla hazırlıkları artık yavaş yavaş yapılmaya başlanır. Güzün yayla dönüşü düğün dernek kurulup oğlan kız başgöz edilecektir. Toprakkale'den başlayıp Feke-Gürümze-Süphandere derken Torosların zirveleri yayla yerleridir. Son konalga yeri Çukurova'ya zirveden bakan yamaç yerlere çadırlar kurulur. Yaylada sular pınardan içilir. Su tuluklara doldurulup pınarlardan evlere taşınır.

Dudu kız suya gidip gelirken sevdiği oğlanla kimseciklere görünmeden ara sıra buluşur. Ancak görenler de dedikoduya başlamış ortalık gırıla gitmektedir. Kızın ağasının (ağabeyinin) de kulağına gider, hem de kürelenmiş (abartılı) şeklinde. Kızın kardeşi önezeye yatar (gizlice gözetlemeye). Kızı sevdiği oğlanla buluşunca yakalar. Tartışırlar. Silahını çeker oğlan kaçır, kız kardeşini sen kötü yollara düştün diye dolma tüfekle vurur. Kız ölür. Bu olay üzerine kızın ağzından bu ağıt söylenmiştir.

Silahını doldurmasan
 Sen ellere aldırmasan
 Kötü yolda değilim ben
 Öz bacını öldürmesen

Yüce dağda kar erisin
 Ovayı duman bürüsün
 Ah eder miyim kardaşa
 Ağzımda dilim çürüsün

Yüce dağın karı idim
 Ben anamın gülü idim
 Öldürme beni kardaşım
 Gözlerinin nuru idim

Bülbül güle eder avaz
 Ben anama edem niyaz
 Kardeş katili olursan
 Babam hasta dayanamaz (Aba, 2012, s. 91, 92).

Ağının başka bir varyantı şöyledir: Kızın yengesi ağabeyine kendisi hakkında bir erkekle görüşüyor, demiş. Kardeşi kızın boynuna vurup düşürmüş. Kızın kellesi orada söylemiş:

Yüce dağın karı idim
 Ben anamın biri idim
 Hele bakın el oğluna
 Sağ gözünün nuru idim

Yüce dağın karı erisin
 Cahilim gönlüm paresin
 Beddua vermem kardeş
 Mahşerde dilim çürüsün

At üstünde kırmızı keçe
 Gitti emeklerim heçe
 Dokudum da cıcık kilim
 Yün burnundan seçe seçe

Evimizin önü dere
 Dereden ben geçemedim
 Kardaş arkamdan ulaştı
 Kanatlanıp uçamadım (K.153).

Büyümez Veli Efendi'nin Ağdı

Horzum Aşiretinden Büyümez Veli Efendi saygın bir kişiliği olan, bürokraside sözü geçen biridir. 1935'li yıllarda aşireti Feke, Saimbeyli, Erciyes eteklerine yaylamaya çıkar. Veli efendi Çukurova'daki tarla takım işlerini bitirip yaylaya sonra çıkacaktır. Adana'ya gider, eskiden otel yok, yerine hanlar vardır. Akşam handa yatarken rahatsızlanır ve vefat eder. Bu ağdı Saçıkara aşireti Hacı Aliler obasından hanımı Döne söylemiştir.

Altın dişi parlıyoru
 Yeri engin teriyoru
 Eli kalem dili bülbül
 Tevir Tevir söylüyoru

Aşsa yeli esiyoru
 Aklım böyle kesiyoru
 Kalk gidelim ağam kalan
 Hot evini basıyoru

Elveriyo elveriyo
 İki gözlüm ser veriyo
 Büyük hanın içlerinde
 Bey yalnız can veriyo

Kiltten yolu büküm büküm
 Çuha şalvar dakım dakım
 Ufak kızı, büyük kızı
 Bakın emmileri bakın

Balina katın balına
 Gelsin salına salına
 Bir kuşlucak kuşcaz olsun
 Baksın Döne'nin halına (Aba, 2012, s. 91).

Şerife Acay'ın Ağıdı

Şerife Acay Büyümez Veli efendinin kızıdır. Serpilip büyümüş, yetişkin bir kız olmuştur. Aşiretler yaz aylarında o yıllarda yaylaya çıkarlardı. O yaz da yine Torosların zirvelerinden Bakırdağı'na çıkmışlardır. Arıcılardan dayısının oğlu Ağca (Mehmet Apul) tarafından evlenmek niyetiyle Şerife yaylada zorla kaçırılır. Kızın gönlü yoktur. Zoraki evlilik ancak bir yıl sürer. Bu ağıdı 1943 yılında Şerife kendisi için söylenmiştir.

Ünlü Bakırdağı ünlü
 Yaylasının başı enli
 Arıcılar gâvur dinli
 Ayırdılar anam senden

Ata gönlücüğüm ata
 Anamsız an, dere öte
 Dayı ocakların bata
 Ayırdılar anam senden

Sultan dere yolun taşlı
 Anamın gözleri yaşlı
 Güççük kızın ufak yaşlı
 Ayırdılar anam senden

Sultan dere yolun yırak
 Duman çıkar direk direk
 Anam burdan bana yırak
 Ayırdılar anam senden (Aba, 2012, s. 89).

Ali'nin Ağdı

Devletin iskân politikaları çerçevesinde zaman zaman, konargöçer aşiretler iskâna tabii tutulurdu. 1930'lu yıllarda Saçıkara aşiretinden bazıları, Kadirli Ağmaşat (Ertuğrul) köyüne iskân edilirler.

Yıllardır yaz aylarında yaylalara çıkıp kışları Çukurova'ya inen aşiret çocuğu Ali sıcaklara alışmamıştır. O yıllarda Çukurova büyük ölçüde bataklık, çalılık ve yer yer de ormanlıktır. Sökelde dedikleri sıtma hastalığı yaygındır. Ali sıtmaya tutulmuş, sıtma nöbetleri geçirmektedir. Ali sadece sıtmaya değil bir de güzeller güzeli bir kıza da tutulmuştur. Kızı evlenmek üzere kaçırır. Usulen birde düğün kurulur. Gerdek gecesi Ali, uyanmamak üzere ebedi bir uykuya dalar. Gelin erkenden kalkıp sofrayı hazırlar Ali'yi beklerler... Uyandırmaya kıyamadığı Ali'nin ölmüş olduğu anlaşılır. Gelin öldürdü diye dedikodular dolaşmaya başlar. Ağdı gelin önce Ali'sine, sonra da talihsizliğine söyler.

Davulcular dağdan aştı
Düdükler yola düştü
Gelinliğin vakti geçti
Uyan Ali'm sabah oldu

Emmi dayı dama doldu
Dam başına zindan oldu
Anan baban benden bildi.
Uyan Ali'm sabah oldu

Kaya dibi karıncalı
Benim gönlüm yerinceli
Saykı bende gelin m'oldum
Yanı çifte görümceli

Evlerinin önü kavak
Kavaktan dökülür tevek
Saykı bende gelin m'oldum
Elim kına yüzüm duvak

Evlerinin önü nene
 Irgalandı gönlüm gene
 Saykı bende gelin m'oldum
 At üstünde döne döne (Aba, 2003).

Kara Fettah'ın Ağıdı

Saçıkaralı Yörüğü, Bacaklar obasından Kara Fettah 1930'lu yıllarda yine aynı aşiretin Hacı Nasıflı obasından Göğebakanlılar koluna mensup kişilerce öldürülür. Kara Fettah iki evlidir. Eşlerinden birinin ismi Zeynep, diğeri Kayseri-Tomarza-Zelhin köyünden Avşar kızı Emine'dir. Avşar kızı Emine kocası için bu ağıdı söylemiştir:

Vili kul olduğum vili
 Bülbül gibi söyler dili
 Gara Fettah'ı vurmuşlar
 Vurun Ankara'ya teli.

Karşıdaki Sarıkaya
 Oynaşüyor tülü maya
 Fettah'ım daylak toplamış
 Çekememiş doya doya

Göğün direği çekildi
 Çadır başıma yıkıldı
 Ne yatarsın al yaralım
 Makaslar yere döküldü

Ferit dağının armudu
 Fettah gibisi var mıydı
 Acep Fettah sağ olsaydı
 Düşmanlarını kor muydu

Yekin kul olduğum yekin
 Şunu bağla şunu dakın
 Fettah'ımı öldürmüşler
 Bakın emmileri bakın (Aba, 2012, s. 89).

Açacak Omar'ın Ağıdı

Açacak Omar Tacirli Aşiretindendir. Aşiret içinde ün salmış yiğit bir insandır. Tacirinin de lideri konumundadır. Onu sevmeyen diğer aşiretlerden ikisi anlaşılır ve Açacak Omar'la kavgaya tutuşurlar. Tüysüz köyünün üst tarafında Deli Halil mevkiinde Açacaklar sayı olarak az olmalarına rağmen direnirler. Yenemeyen rakip aşiretler bunların mallarına zarar vermeye başlarlar. Mevsimde bahardır ve artık yaylaya göç zamanı gelmiştir. Andırın ilçesinin Tokmaklı köyünün, Kadirli tarafında Keyişin Suyu derler bir çay akar. Sakal tutan mevkiinde sevmeyen diğer aşiretler tarafından, yalnız olduğu bir zamanda sıkıştırılır. Ama yenemezler. Şimdi Aslantaş baraj suyunun altında kalan Kum Kalesinin yakınında kavga yeniden başlar. Düşmanları oldukça kalabalık olmasına rağmen Açacak Omar kaçmaz. Çilbirtilik çalsının yanına, gözünden ve kalçasından iki kurşun yarası alarak düşer. Bu ağıt onun için söylenmiştir.

Arık Hasan Boz Omar'ım

Bin atına gez Omarım

Eller yaylaya gidiyo

Mencilisi düz Omarım

Arık Hasan kardaşlarım

Gitmez burada kışlarım

Eller yaylaya gidiyo

Hayma tutar Temmuzlarım

Omarın tuttuğu hu'lar

Oturur aşşa obalar

Üç gardaşın dört gelini

Yoluna yoluna ağlar

Boz hüyükün kelileri

Yayılıyo tülüleri

Yine kavgadan geliyo

Açacağın delileri (K.7).

Bebek¹³

Bu ağıt pek çok Yörük tarafından bilinmekte, Yörükleri anlattığı ifade edilmektedir (K.23, K.39, K.117).

Yaylada, arkasında çocuk belekli kadın develeri çevirmeye gitmiş. Sırtındaki çocuğu alıc ağacına asmış. O gelene kadar alıcı kuşu çocuğun gözlerini oymuş, yemiş. Gelin bir ağıt yakmış:

Karaköy'ün kayaları
Dil döker mayaları
Pek mi değdi bebeciğim
Karkuşun sayaları (K.8).

Kaynak kişilerden Ayşe Sarı (K.23) Bebek ağıdını şu şekilde söylemiştir:

Deveyi deveye kattım
Cilbirini boynuna attım
Kayınbabadan hicap ettim
Nenni ağ bebeğim nenni

Ağ bebeğimin beşiği bakır
Ben salladım tıkr tıkr
Emmisi oğlu Mulla Bekir
Nenni ağ bebeğim nenni

Ağ bebeğimin beşiği Şam'dan
Tekerlendi indi damdan
Bey babası gelir handan
Nenni ağ bebeğim neni

¹³ Ağıdın hikâyesi ve farklı varyantları için bkz. (Kemal, 2001b, s. 65, 66; Kemal & Eyuboğlu, 2003, s. 229; OYÇA, 1995, s. 70, 71; Özdemir, 2001, s. 110-113; ŞK, 2002, s. 43-45;).

Hasan'a Ağıt

Osmaniye-Erzin arasında Kısık adı verilen yerde kışlayan Yörüklerden Gökkarı Mustan'ın oğlu Hasan, develeri gütmek için yol kenarına, eski Kısık karakolu civarına, çıkar. Devenin dizgini de çocuğun kolundadır. Arabalar geçerken develer ürker ve Hasan'ı sürükler. Hasan dizgini aralayamaz ve arabanın altında çiğnenir. Herkes başına toplanır ama Hasan'ın bedeni soğumuş, kımıltı kalmamıştır. Bunun üzerine Hasan için arkadaşı Balıç Osman (K.28) bir ağıt söyler.

Şafakla yattım da bir rüya gördüm
Sabahleyin kalkınca hayra yordum
Götüreyim mi deveyi diye babama sordum
Dedi ki babam katarla, götür güt diye

Katarladım da develerimi çektim
Boynumu bir yana mahzunca büktüm
Küçücük Hava'nın da gözünden öptüm
Ben gidiyom bacım, sen unut diye

Merhametsiz şoför de hain imiş
Bunu yapan şoför değil muavin imiş
Akanı kan zannettim meğer beyin imiş
Kürtçe konuştular, durma git diye

Yörük Ahmet'e Ağıt

Sevgili Okurlarım,

Çok sevdiğimiz akrabalarımızın büyük olsun, küçük olsun anılarını yaşatmak için söylediğimiz türkülere ağıt diyoruz. Yalnız ağıtlar yanık yanık söylenir, bilhassa da ağlayarak.

Ağıdı herkes söyleyemez. Ağıt diyince akla ilk Avşar Yörükleri gelir. Hani bazı okurlar Avşar Yörük olur mu diyebilir; ama o öyle değil. Hepimizin soyu Oğuz Türkleridir. Yani Orta Asya Türkmenleri değil mi? Hangimizin dedesi uçakla, trenle, otobüs ya da taksiyle geldi. Hepsi yaya, hayvanları ile konargöçer geldiler Anadolu'ya. Avşarlara ağıt söylenir de Yörüklere söylenmez mi? Evet Tufanbeyli yakınlarında Toroslar'da bir Aydınlı dediğimiz Yörük çadırında ağıt, figan feryat sesleri yükselir. Bir

Yörük çocuğunu yılan sokar, ölür. Çocuk 7-8 yaşlarındadır. Ahmet dedelerinin adı imiş, çok değer verirlermiş. Ben Âşık Ali Anbarcı'dan bir ağıt istediler. Olayı, hikâyesini anlattılar. Bazı da örnekler verdiler. Ahmet oğlakları güdermiş. Bende bu ağıdı yazdım o Yörük çocuğuna.

Çadır kurdum Torosların başına
Akıl ermez yüce Mevla işine
Kara koyun süt vermiyor döşüne
Kuzular acından ölüyor yavrum

Sıkma sardım boğazıma duruyor
Memmet Mıstık seni soruyor
Beyaz karlar damla damla eriyor
Seller mezarına doluyor yavrum

Uyku uyumanın zamanı bitti
Çil horoz küllükte kırk kere öttü
Karabaş yalını yaladı yuttu
Oğlaklar ağılda meliyor yavrum

Hössük geldi Ali ile bekliyor
Sarı kedi yüzlerini aklıyor
Dayın palaz tutmuş sana saklıyor
Sümbül kokmuyor soluyor yavrum

Yılan sokmuş Ahmet'imi vermiyor
Küsmüş yavrum dertlerini demiyor
Baban çarık almış niye giymiyor
Acın yüreğimi deliyor yavrum

Üzgün Âşık Ali'm ne desin buna
Bütün canlar bir gün varacak sona
Kurban olur anan Ahmet'im sana
Abin saçlarını yoluyor yavrum

Âşık Ali Anbarcı

Yörük Ömer'e Ağıt

Sevgili Okurlarım,

Toroslarda Obruk yaylasında bir Yörük çadırında Yörük karısı sabah erken kalkar, koyunları sağıar kuzuları ayırır gelir çadıra. Küçük oğlu Ömer'e döner. Gelir uzanır çadıra. Ömer yavrum kalk kuzulara gidecen der, Ömer uyanmaz. Tekrar çağırır kadıncağız Ömer uyanmaz. Kadıncağız varır Ömer'in, yavrusunun, kolundan tutar uyandırmak için. Ne görsün Ömer buz gibi donmuş, Ömer ölmüş. Kadıncağız yavrusuna sarılır, Ömer'im yavrum, yavrum Ömer'im ölmüş. Ölmüş yavrum kuzum Ömer'im ölmüş. Feryat eder. Çadırlardan koşan koşana, gelen gelene ağıtlar figanlar yükselir. O kadın yavrusunun, Ömer'inin başucunda şöyle ağıtlar eder.

Ben Âşık Ali Anbarcı o kadının dilinden dökülen nameleri, kelimeleri yazdım, çizdim bir ağıt yazdım. Ecel her yerde ecel. Vakit saat gelince evde de bulur dağda da bulur. İlahî emir Mevla'nın. Hayat nerde sona ererse, orda ecel gelir ölenlere rahmet kalanlara sağlık.

Horozlar ötüyor yavrum
Uyan oğlum Ömer uyan
Baban kuzuyu katıyor
Uyan oğlum Ömer uyan

Uyku vakti geldi geçti
Tavuklar küllüğü eşti
Koyunlar dağları aştı
Uyan oğlum Ömer uyan

Tahranamız pişti yiyek
Unnukları yüke koyak
Kapımızdan düştü dayak
Uyan oğlum Ömer uyan

Nazlı dezzen yanık yayar
Abin oğlakları sayar
Feryadımı dağlar duyar
Uyan oğlum Ömer uyan

Âşık Ali'm ağıt söyler

Acın yürekleri dağlar

Anan başucunda ağlar

Uyan oğlum Ömer uyan

Âşık Ali Anbarcı (06.08.1983)

Ramazan'ın Ağıtı

Benim bir çoban arkadaşım vardı. 30 yaşlarındaydı. Çocuk bir gün akşam araba ile benim çadıra geldi. Bana, kalk biraz dolaşacağız, dedi. Hanım, nere gidiyorsunuz, buyurun oturun burada, dedi. Yok dedi. Çocukla çıktık, saat 2-3'e kadar konuştuk. Ondan sonra çocuk ayrıldı eve gitti. Ben de eve geldim, yattım. Çocuk eve varınca yatar, ölür. Biz de haberini alınca aptallaştık, ne olduğunu bilemedik, şaşırdık. Ona bir ağıt yaktım.

Tükenmez ki Çamardı'nın boğazı

Çetin olur Üçkapı'nın ayazı

Zehir ettin bize bu yılki yazı

Neydi de dertlerin öldün Ramazan

Senin eserindir şu beş yüz koyun

O çetin kışlara eğmezdin boyun

Bir kötü kazanda ılıdı suyun

Neydi de dertlerin öldün Ramazan

Harab etti bizi ölümün acın

Ne söyledi sana babanla bacın

Hiç mi dayanacak yoğ idi gücün

Neydi de dertlerin öldün Ramazan

Fıstık der gözümden kan yaşlar akar

Akan her damlalar dağları yakar

Ciğerlerim sanki kökünden kopar

Neydi de dertlerin öldün Ramazan

Fıstık Osman (K.68).

Dedeme Ağıt

Dedesı Kayseri’de Elmadağ’da yaylada iken 80 yaşlarında vefat edince yazılmıştır.

Göçüp gittin aramızdan
Dedem benim koca dedem
Kan akıttın yaramızdan
Dedem benim koca dedem

Şimdi benden çok ıraktın
Oysa bana çok gerektin
Bizleri öksüz bıraktın
Dedem benim koca dedem

Yörükler evini yükler
Bir derdine bin dert ekler
Yayla yurdun seni bekler
Dedem benim koca dedem

Hem kızını hem oğlunu
Gelir salını salını
Unutamam hayalini
Dedem benim koca dedem

Kocaçayır’da yayladı
Acısı beni dağladı
Beni görünce ağladı
Dedem benim koca dedem

Torunun yanıp bitiyor
Hayalin burnumda tütüyor
Şimdi Taşan’da yatıyor
Dedem benim koca dedem

Âşık Nefsani (K.131).

Nineme Ağıt

Çıkar yaylalarda kuzu güderdin
 Bu hayırsız evlatları ne ederdin
 Çağırın olsa koşa koşa giderdin
 Şimdi merdivenden çıkamaz olmuş

Her zaman çalışır yatak yatmazdı
 Anlatır anlatır derdi bitmezdi
 İnan üç kişinin gücü yetmezdi
 Şimdi ayağını çekemez olmuş

Gençlik misafirdir ağada paşada
 Hemi eğlencede hemi neşede
 Sahipsiz yatıyor ıssız köşede
 Kimsenin yüzüne bakamaz olmuş

Beş vakti geçirmezdi kıldadı
 Düşünür dünyayı gözü dolardı
 Fakire müşküle yardım salardı
 Şimdi bir yüzünü yıkamaz olmuş

Âşık Nefsani'yim bu çile neci
 Çekerim çekerim bitmiyor ucu
 Ayakta durmaya yetmiyor gücü
 Şimdi yatağından kalkamaz olmuş

Âşık Nefsani (K.131).

Ağıt

Daha gencecikti yaşın
 Söyle sana ne oldu kuzum
 Kırka yükselmiş ateşin
 Vay gül benzin soldu kuzum

Kardeşin de aynı dertten öldü
 Ciğerimi beşe böldü

Üç tane yavrusu kaldı
Yüreğimi deldi kuzum

Çamlı dağların çınarı
Soğuk su akar kenarı
Yas tutuyor Beypınarı
İşte sensiz kaldı kızım

Bu acıyı bana sorun
Benim de selamı verin
Anan baban kardeşlerin
Saçlarını yoldu kuzum

Yatıp kalktığın divanlar
Acı çeken beni anlar
Eşin dostun tüm sevenler
Senden evvel öldü kuzum

Adana'ya ev yaptırdın
Girer otururum derdin
Ne halı ne kilim serdin
Şimdi elin oldu kızım

Âşık Nefsani (K.131).

Ağıt

Bir genç oğlan çok gönüllüymüş; fakat kızın babası da vermiyormuş. Teyzemin kızını alaydım da o gün öleydim, demiş. Teyzesinin kızının dizine yatmış, dizlerinde ölmüş. Kız, dizinde yatan Ali'nin kafasını sallamış, uyanmamış.

Bir incecik çıra yaktım
Eğildim yüzüne baktım
Söylemeye hicap ettim
Uyan Ali teyzem oğlu

Evimizin önü asma
Asmanın dalına basma

Kalk git dediğime küsme

Uyan Ali teyzem oğlu

Evimizin önü kavak

Dalını kırdım ufak ufak

Sanki ben de gelin mi oldum

Elim kına yüzüm duvak (K.5).

Mehmet'e Ağıt

Güreşte Mehmet adındaki bir genci yere vurmuşlar, her yerini kırmışlar. Çocuk çok yaşamamış, ölmüş. Bacısı ona bir ağıt yakmış.

Bacısının adı Selver

Kalk kardeş Mevlaya yalvar

Küçükten beri pehlivan

Her yerden getirir şalvar

Yaşa Mehmet oğlum yaşı

İn atını bağla taş

Antepliler seyran etmiş

Kuzumdaki kara kaşı

Kağrı kağrı mertek almış

Oda tavan yaptırmaya

İçerde küheylan besler

Göde şahin kaptırmaya

Yekin boyuna bakayım

İçliğini ben dikeyim

Koskalıktan hazlanırdan

Üstüne koku dökeyim

İdare kuzum idare

Kullara ettim mudara

Mezara karanlık derler
Yakar da yavrum idare (K.5).

Kına Ağdı

Baba kızın çok muyudu
Bir kız sana yük müyüdü
Kör olası emmilerim
Hiç oğlunuz yok muyudu

Atladım geçtim eşiği
Sofrada buldum kaşığı
Büyük evin yakışığı
İşte koyup gidiyorum

Belimi verdiğim dutlar
Elimi yuduğum arklar
İşte koyup gidiyorum
Silip süpürdüğüm yurtlar

Elinizden elinizden
Kurtulmadım dilinizden
Yeşil başlı ördek olsam
Sular içmem gölünüzden

Yazıya bostan ekerler
Siyecini üstüne çekerler
Gurbet ele giden kızın
Gözüne sürme çekerler

Seğmenim geldi dayandı
Heral kına yakıcılar
Yeni umudum kesildi
Heral beni vericiler

Kapımızın önü kavak
 Dalın kırak ufak ufak
 Sanki ben de gelin mi oldum
 Elim kına yüzüm duvak (K.5, K.133)

Bu ağıt konargöçer Yörükler arasında yaygın bir şekilde söylenmektedir (K.150).

Kına Ağıdı

Aydınlı göçebeden bir kız istemişler. Kız, Aydınlı deyi beğenmemiş. Vermen beni dediyse olamamış, vermişler.

Gardaş gadanı alayım
 Pürçüğüne tel oluyum
 Kapma köle oluyum
 Vermen beni deveciye.

Develerin hıydan almaz
 Adamların dilden bilmez
 Elin oğlu halden bilmez
 Vermen beni deveciye.

Develinin yükü şeker
 Çarşıdan çarşıya çeker
 Anası dul kendi bekar
 Vermen beni deveciye.

Develiye develiye
 Vermen beni zır deliye

Kaba ağaçlar kaba ağaçlar
 Don yuduğum o ak taşlar
 Hakyelerim hayır işer
 Vermen beni deveciye.

Kardeş ekmeğin arttı mı
 Babam ekinin yetti mi
 İşte bindim gidiyorum
 El kızı keyfin çattı mı.

Kaynak: 80-90 yaşlarında, Düziçi doğumlu Melek Küçük'ten derlenmiştir.
 (Torun, 2006, s. 7).

Develioğlu

Develioğlu Yörük aşiretleri arasından olup vaktiyle atlarla çerçilik yaparak geçimini sağlar. Çukurova'nın bir köyünde bir güzel kıza rastlar. Kızı sever ve kendisi de mesleğinde hayli yol alarak Kayseri' de dükkân açar. Develioğlu işlerine başarı ile devam ederken, karar verir kızı istemeye, kızı ister. Kızın anası, babası vermeyiz derlerse de, kız varmam dese de Develioğlu ağırlığını ortaya koyar, her şeyini kızın uğruna adar ve bu gönülsüz kızı ağlayarak da olsa alır. Develioğlunun gönülsüz aldığı bu kız şu ağıdı yakar:

Develoğlu'nun inadı
 Keklik gafese dünedi
 Vermen beni Develi'ye
 El alem sizi gınadı

Develoğlu burdan geçdi
 Gayseri'ye dükgân açdı
 Vermen beni develiye
 Güzelin eyisin seçdi

Develeri haydan almaz
 İnsanları selam vermez
 Vermen beni Develi'ye
 Develi'ye geden gelmez

Develeri ihdirdılar
 Cehizimi sarıcılar
 Yollan beni eşim kızlar
 Elleheme vericiler (OYÇA, 1995, s. 289).

İsmail'in Ağdı

İsmail, Şerif adında bir ağa kızına sevdalanır. Şerif'in de gönlü olduğundan birlikte kaçarlar. Ağa, jandarmaya haber verir, kızını buldurur. Şerif yakalandığında İsmail'in eline kelepçe vurmayın, der. Babası, kızının İsmail ile evlenmesini kesin bir dille reddeder. Mahkemeye çıktıklarında Şerif babasından korkup, İsmail'i istemiyorum diyince İsmail hapishanede çatlar ölür.

Kara camızı tararım
Varır Çığışar'ı ararım
Çığışar'da bulamazsam
Çokak'a haber salarım

Kara camızı tokuşur
Âlem boyuna bakışır
Yiğit benim sarı aslanım
Ne giydiyse o yakışır

Şerif'in de beli ince
Mor belik döker kulunca
Babam oğlu bey kardeşim
Gezer oymağın içinde (K.93).

Dokuz Kardeşe Ağıt

Andırın'ın Bunduk yaylasında kız istemeye gelen Kürtlere kızın ailesi olumsuz cevap verir. Bu kız, dokuz oğlanın en büyüğüne verirler. Kürtler düğünü basar, damadı ve sekiz kardeşini öldürürler. Gelini de alıp giderler. Ölen dokuz kardeşin bacısı ağabeyleri için bu ağdı söyler:

Gelinin gözleri sürmeli
Kolunda altın burmalı
Dokuz meyyit bir sırada
Nasıl eğlenip durmalı

İlk akşamdan biri geldi,
Gelin kimin diye sordu

.....

Mehmet edem birin vurdu

Er sabahtan bir kuş öttü

Sesi dünyaları tuttu

Yekin hele Mehmet edem

Gelin Kürt içine gitti (K.23).

İftiraya Uğrayan Kızın Ağıtı

Teyzesi kızı ister. Kız, annesine ben teyzemin oğluna varmam, vermen der. Kızı tutarlar başkasına verirler. Teyzesi bir plan yapar. Eskiden fesin üstüne altından gazi takarlardı. Teyzesi kıza, kızım bana gerek oldu şu gazinin birini bana ödünç ver, der. Kız halına komuyor, gazinin birini çıkarıp teyzesine verir. Teyzesi oraya yazmanı ört, kimse görmez diyerek akıl da verir.

Aradan zaman geçer. Teyzesi kızın erkek kardeşine, bacının başındaki gazinin hepsi var mı git yokla, der. (Gaziyi oğlan evi takardı). Kardeşi bakar, gazinin birisi yok. Ne yaptın diye sorar? Kız, teyzeme verdim diyemez; çünkü saklı vermiştir (Önceden kardeşten babadan çekintin vardı.). Teyzesi, kardeşine kime verecek başka sevdiği var ona verdi der. Teyze muzuluk yapar. Oğlan kılıcı çeker. Bu arada kız satırları alır, suya gider. Bakar kardeşi ilerden kılıcı çekmiş geliyor. Hiç sorgusunu almaz, kıza ne ettin diye sormaz. Kılıcı kıza vurunca kızın ömüğü kalır. Kız, ben zaten öldüm, size birkaç beyit okuyayım der.

Ben kaçtım eden ulaştı

Dilim dilime dolaştı

Bir kılıcı vurunca

Yüz on beliğim birden düştü

Hele bakın el oğluna (Nişanlısına söylüyor.)

Elini sokmuş koynuna

Bu dünyada demem ama

Mahşerde dola boynuma

Çığırın da teyzem gelsin

Gelsin de şu halimi görsün

Bu dünyada demem ama
Mahşerde sualim versin.

(Kaynak kişi (K.23) ağıtın devamı olduğunu; fakat hatırlayamadığını ifade etmiştir.)

Kayseri'nin Develi ilçesine bağlı Yeniköy'de öldürülen bir yiğide yazılmıştır.

Şen olsun Düzeme yolu
Kırılsın kanlının kolu
Yirmi beş kama yer
Ne dedi yiğidin dölü

Getirdiler getirdiler
Ağ odaya yatırdılar
Gadanı alayım ergen oğlum
Gül Ayşe'yi bitirdiler

Yeniköy'de Kara Naip
Ne söylesem bana ayıp
Mustafa'm giyer potini
Anası Kozan hatını

Havluda kurban yüzülür
Eli cebinde süzülür

... (K.116).

*

Fatma Danacı (K.120) eşinin ölümü üzerine söylediği bu ağıdı tekrar söylerken duygulanmış, ağlamaklı olmuştur.

Çifte gider Everek'in yolları
Top top olmuş Arıklı'nın elleri
Efil efil ediyor Ali'min kekilleri
Kara toprak nasıl kıyıp götürüyor

Yaylasına vardım kurtlar uluşur
 Mor ala koyunu kurtlar bölüşür
 Çok gamlanma Ali'm düşman gülüşür
 Kara toprak nasıl kıyıp götürüyor

Yaylasına vardım sümbüller bitmiş
 Pınarına indim yosunlar tutmuş
 Duydum Hatay'a göç gitmiş
 Kara toprak nasıl kıyıp götürüyor

Hırak'ın ırmağının suları ılık
 Ali'mi yitirdim yüreğim delik
 Açıldı bahçenin gülleri soluk
 Kara toprak nasıl kıyıp götürüyor

*

Trafik kazasında oğlu ve 4 torunu ölen, sadece gelini kalan Habibe Özcan (K.132) onlar için bu ağıdı söylemiştir. Önceden konargöçer hâlde hayvancılık yapan, Çukurova'ya mal kışlatmaya gelen kaynak kişi söz konusu kültürü ağıdına yansıttığı görülmektedir.

Afşin'de kurulur Pazar
 Yiğitlere uğrar nazar
 Anası üç ay aratır
 Bulamadı boşta gezer

Çıktım bir orman dağına
 Kurtlar kuşlar yer m'ola
 Açın mezarını gireyim
 Ana geldin der m'ola

Kayseri'nin dölüğinden
 Su doldurdum gölüğünden

Bir kurt beş kuzusunu yemiş
Dertli oğlumun süreğinden

Kayseri'nin yolu yazı
Yayılır ördeği kazı
Benim sayım otuz oldu
Sucu verdim Özgül kızı

Şaştım kuzularım şaştım
Gâvur dağlarını aştım
Kayseri Kırşehir geçtim
Beşinin üstüne düştüm

Yine yandı benim özüm

.....

Yayan yollara çıkılmaz
Ulaşamam küçük kuzum

Bilezik takmış koluna
Gider yaylanın yoluna
Öh diyince kanlar kustu
Bakın gelinin halına

Beş ay oldu gelin geldi
Eline kına vurmadı
Başım yedin Kadir Mevla'm
Çufanın gülü solmadı

Telli büyük yakışır
Alnındaki çubuk poşu
Gelin canım vermem diyor
hem kardaşı

...

Geçti gecenin yarısı
 Bir çift camızım kurban dedi
 Geline Halil dayısı

Aman gelin sana n'oldu
 Derdinen içerim doldu
 Arkan sıra ben de varırım
 Haber ver konduğun yurdu (K.132).

Çil İneğe Ağıt

Düziçi'nin Karagedik köyünden Fatma Muğlu'nun kocası ölür, 3 çocuğuyla kalır. Bir çil ineğinden başka kazancı yoktur. Bu ineğin yağını şehirdeki dükkânlara satarak çocuklarına kıyafet, ayakkabı alır. O zaman inekler ottan çöpten yayıldığından çok sütü olmaz ama Fatma karının ineği çok süt verir. Çevrede teneke memekli inek diye meşhur olmuştur. İnek yayılmaya gittiğinde ayağı bir yere sıkışır, akşam eve dönemez. Emmioğullarına söyler ama aramaya giden olmaz. İnek o akşam kurtlara yem olur. İneğine bir ağıt söyler:

Çil ineğim meler gelir
 Dağı taşı deler gelir
 Yenice düştüm yokluğa
 Dur başıma neler gelir

Çil ineğim çıkmış boza
 Ben yoruldum geze geze
 Kesit ölmüş ineciğim
 Dayanamadın mı göze

Kapıya vurmam bişeği
 Ayağına çalmam duşağı
 Varmam kalan evinize
 Sağ olun emmim uşağı

Naçar Fatma karım naçar
 Daim günüm tatsız geçer

Çocuklarım ağlaşmaz mı?

Çerçiler bohçasın açar (K.152).

Kuyuya Tay Düşmesi Sonucu Söylenen Ağıt

Menekçi adında bir kişi, Kır İsmail'e eşeği ne yapacaksın benim tayla değiştirelim, der. Kır İsmail yaylaya gittiği eşeğini 1 yaşındaki tayla değiştirir. (Taya en az 3 yaşına kadar yük vurulmaz.). Su kuyumuz vardı. Su kuyusunun ağzı engindi. Hayvan susamış. Kuyunun başında dolanırken kuyuya düşmüş, suya kadar inmiş. Kır İsmail'in tayı kuyuya düşmüş diye haber geldi. Hepimiz koptuk, vardık. Aşağıda görükyor tay. Ben dedim ki ben bu tayın yanına inim, bana buradan bir kendir uzatın. Kendiri tayın beline bağlayım. Ben de geri çıkayım, dedim. Hepimiz bir olak çekek çıkartak, dedim. Olur, dediler. Tayın yanına indim. Belinden koltuğunun altından kendiri iyi sağlam bağladım. Beni çektiler geri çıkarttılar. Çeke çeke tayı zorla çıkarttık. Tay yekindi, kalktı dolanmaya başladı. Hiçbir şey olmamış. Yalnız sıyrılmış. Geldiklerinde su yokmuş babası kurmuş kuyuyu. Babasından teberikmiş. Teyzem, Fatma Muğlu, kuyunun pislenmesine çok üzüldü ve bir ağıt yaktı.

Kuyunun başında incir,

Yularını etti zincir

Çağırın İsmail gelsin

Yeğenimin beli incir

Kuyunun başı sekili

Ben de koymadım akılı

Mide çeker içilir mi?

Boku kovukta sokulu

Süzün kır tayım süzün

Yalısı kuyruğundan uzun

Ben de ellerden duyuyom

Semer bağladılar güzün

Hebeb oldu hübab oldu

Yandı ciğer kebab oldu

İsmail tayı n'idiyodu
Pis Menekçi sebep oldu

Yeter Fatma karım yeter
Çok söyleme derdin artar
Zaten sen tayı n'ederdin
Boz eşek sana yeter

Tay suya pislemiş. Elimle alıyorum, taşın kovuklarına koyuyom. Kimse görmesin diye. Hocalık yapan yaşlı başlı bir adam vardı. O dedi ki arkadaşlar bu kuyu pis olmuş ama bundan kırk helke su çekin, dökün dedi. Ondan sonra suyu içilir, dedi. Şeran böyledir, dedi. Dediğini yaptılar, suyu içmeye başladılar (K.148).

Aydınlı (Yürük) Ali'nin Ağdı

Bahar gelince Yürükler sürüleriyle yaylalara çıkarlar. Şimdilerde dağlar, eskisi gibi öyle serbest değildir. Artık köy hudutları belirlenmiş, her köyün arazisi sınırlarıyla tapularında gösterilmiştir.

Yürük sürüleri Pınarbaşı ilçesinin Toybuk köyü yaylasını, otlağını yayılmaya başlayınca, Yürükler ile Toybuk köylüleri arasında kavga başlar. Bu kavga içinde Toybuklu Kaytancı, Yörük Ali'yi vurup öldürür. 1952.

Söyleyen: Ali'nin hanımı Eşe.

Koç dağında keklik öter
Sesini sesime katar
Kemal'imın boynu buruk
Benim derdim bana yeter

Kadan' alayım dezzesi
Şu da şunların babası
İndi mi ola Dörtyol'a
Aydınlı Yürük obası

Çadırının önü kaya
Bakamadım doya doya

Öldüğünü bilinceğiz
Bozuladı tülü maya

Avdan gelir eli kuşlu
Kuş oturur yeşil başlı
İki yerde davamız var
Birisi Hatay'da başlı

İnekler sarpa yürüdü
İçerim yağ' eridi
Kadan' allım sürmel'eşim
Sende de beşli varıdı

Keçisi dağda kalanım
Yeni Kore'den gelenim
Öyle de kadan'alayım
Çayın içinde ölenim

(Özdemir, 2001, C.II, s. 127, 128).

Ömer'e Ağıt

Meryemçil yaylasında bir çoban varmış. Çobanın silahına göz koymuşlar. Arkadan varırlar, çobanı öldürüp silahını alır. Orda akrabaları yakım yakar:

Boyalamış çifte koçu
Nedir Ömer'imın suçu
Nasıl kıydın zalim düşman
Bir çift kırmanın için

Kuzuyu koyuna katmış
Ömer'im uykuya yatmış
Duydunuz mu Aydınlılar
Bir çifteye canın satmış

Keklik öter kurağından
Kurban kessem ineğinden

Annem gelmiş uy çalıyor
Kurşun yedim yüreğimden

Dazkırı'dır ünümüz
Mahşere döndü yönümüz
Babam sehile göçerse
Nasıl dururum yalnız (K.154).

Atların Ölümü Üzerine Söylenen Ağıt

1960'lı yıllarda konargöçer Aydınlılar arasında at kıranı olur. O yaz atların hepsi öldüğünden yaylaya göçemezler. Bir kişi bunun üzerine şu türküyü söyler:

Baytar gelmiş kurşun sıkar atlara
Gören canlar dayanmaz böyle dertlere
Evvel göçerdik biz de yüce yayla yurtlara
Görüyorsun kadir Mevla'm şimdi nerdeyiz

Nice fakirlerin yoktur öküzü
Ateşlendi yandı fakirin özü
Zenginler fakire vermiyor kızı
Kızı pahalı olan yerdeyiz

Nice fakirlerin atları öldü
Birçok arabalar dineldi kaldı
Merkebin fiyatı beş yüzlük oldu
Yetiş kadir Mevla'm şimdi dardayız

Aman kadir Mevla'm bir dileğim var senden
Kurtar bizi çok perişan haldeyiz
Yaylaya göçenler usandı candan
Omuzu heybeli bütün yoldayız

Âşık Hüseyin'im yalvarır sana
Yardım et kulların içinde bana

Hamdolsun emrine zulmetine
Izdırap içinde müşkül haldeyiz (K.154).

Halbur Ağıdı¹⁴

Kızla oğlan birbirini sever. Oğlan evi kızı ister ama vermezler. Kız Beyazıtlı'ymış. Bir sene sonra oğlanla kız kaçır. Yaylaya geri çıkarlar, Geben'de, kayanın dibine konarlar. Kızın kardeşi ile babası öldürmeye karar verirler. Oğlanla babası biz ileri varalım da yurt seçelim, derler. Kızın kardeşi ikisini silahla vurarak öldürür. Gelin ölenlerin başlarında bu ağıtı söyler:

Halbur derler yarım yayla
Ben de ağlarım künde böyle
Bir ken varıp göremedim
Eşim yaraların heyle

Kırlangıç yapar yuvayı
Çamur sıvayı sıvayı
Biz yüklettik beyler çeşti
Dizi zilli tor mayayı

Evimiz indi Bunduk'a
Biz de duyduk inandık
Beyazıtlı balta çaldı
On iki yaşıt sandığa

Kır at da karşımdan geldi
Bana binen kaldı diye
Nice dedi Köle Hasan
Yeğenlerim öldü diye (K.157).

¹⁴ Ağıdın farklı bir varyantı için bkz. (Kemal, 2001b, s. 72, 73; OYÇA, 1995, s. 293; Özdemir, 2002, C. I, s. 150-152),

Özne'ye (Güveye) Ağıt

1865, Çukurova Türkmenlerinin iskân yılları. O tarihlerde bu Türkmenler çiftçilik, marangozluk, demircilik, duvarcılık işleriyle uğraşmıyorlar. Göçebe toplum, hayvancılık, buna bağlı çobanlık başlıca uğraş alanları.

O yıllarda bu Türkmen oymaklarından bir bölüğü Maraş'ın Andırın bölgesinde, Halbır (Kalbur) yaylasında bulunuyor. Vakit yaz (ilkbahar), çadırların birinde bir düğün kuruluyor. Düğün davullar, zurnalar, eğlenceler, yemeler, içmeler neşeli bir ortam içinde devam etmektedir. Bu arada gelin kız öznenin (güveyin) evine getirilmiştir. Zamanın usulüne göre gelinle özneyi halaya çıkarırlar.

Davul, zurna sesleri arasında silâhlar atılmaya başlar. Tam bu sırada kurşunlardan biri güveye isabet eder, delikanlı oracıkta ölür.

Bunu duyan güveyin anası bağırır, çağırır, dövünür. Ama olan olmuştur bir kez. Ortalık tenhalaşınca kayın valide olacak kadın, gelin kızın yanına varır, asık bir suratla ve azarlayıcı bir ses tonuyla taze geline şunları söyler:

- Kızım karalı geldin, ayağın uğursuzmuş, oğlumun ölümüne sebep oldun, artık burada senin yerin yok...

Ölenin yakınları da:

- Babanın evinden nasıl geldiysen öyle git, diyerek gelin kızı kovarlar.

Gelin kız zaten yıkılmıştır. Bu sözler üzerine daha da perişan olur ve hıçkırıklar içinde bu ağıdı söyler:

Söyleyen: Gelin Kız.

Anşa Dezze Anşa Dezze

Süpürmedim evinizi

Niye bana darılırsın

Ben m'öldürdüm oğlunuzu

Az giderim uz giderim

Kervan yolu düz giderim

Ben obamdan gelin geldim

Geri döner kız giderim

Halbır derler yüksek yayla

Ben daha görmedim böyle

Halini sormaya geldim

Eşim yaraların heyle

Akan sular duruluyor

Çifte davul vuruluyor

Düğününe gelen seymen

Cenazende bulunuyor

Çıksam armudun dalına

Bizim eller görünür mü

Armağanım kanlı köynek

Anam görse yerinir mi

Koyun geldi kuzuluyor

Yüreklerim sızılıyor

Bir kardeşin beş bacası

Deve gibi bozuluyor

Kazma, kürek deriliyor

Kara toprak yarıyor

Düğününe gelen beyler

Cenazende bulunuyor. (Özdemir, 2002, C.II, s. 163, 164).

Gelin Ayşe'nin Ağıdı¹⁵

Anlatılır ki, dönem göçebelik dönemi. O tarihlerde Çukurova'da sayıları 26'ya varan Türkmen oymakları ve aileleri yaşırdı. Mürseloğulları, Ceritler, Avşarlar, Tecirliler, Menemenciler, Bozdoğanlar, Fettahlılar bunlardan bazıları.

Bu Türkmenler kışın Çukurova'da ve Hatay yöresinde, yazın Toroslarda. Binboğa'da, Aladağ'da, Zamantı kıyıları ve Uzun Yayla'dan Sivas'a kadar olan yerlerde eğleşirlerdi.

¹⁵ Ağıdın farklı varyantları için bkz. (Aba, 2012, s. 83, 84; Kemal, 2001b, s. 221, 222).

Gelin Ayşe ağıdı bu oymaklardan birinde geçer. Ama hangi oymağa ait olduğunu kimse kesin olarak bilemez.

Gelin Ayşe koyunları, inekleri sağmada, kilim dokumada ve yemek yapmada hamarat bir kadındır.

Bir yaz günü, bütün gün koşturup yorgun düşen Gelin Ayşe, kayınbabasının sofrasını hazırlamakta ağırdan alır, çok acıkan kayınbaba, bu açlığın verdiği tesirle gelin Ayşe'ye sinirlenir ve ona iki tokat atar.

Çok onurlu olan Gelin Ayşe bunu bir türlü içine sindiremez, günlerce üzülür, ağlar, Hiç ummadığı adamdan dayak yemesi bir türlü aklından çıkmaz. Kimsenin olmadığı bir zamanda çadırdan dışarı çıkar, biraz ötede coşkun akan ırmağa kendini atar.

Koyun gelir yata yata
Çamurlara bata bata
Gelin Ayşe sele gitmiş
Yosunları tuta tuta

Aman Ayşem yaman Ayşem
Dağlar başı duman Ayşem

Uzat Ayşe kollarını
Ver ağzıma dillerini
Nöbet nöbet bekliyorum
Hanım Ayşe yollarını

Aman Ayşem yaman Ayşem
Dağlar başı duman Ayşem

Koyun gelir kuzuyunan
Ayağının tozuyunan
Gelin Ayşem sele gitmiş
Yanı körpe kuzuyunan

Aman Ayşem yaman Ayşem
Dağlar başı duman Ayşem

Kara çadır eğmiyenen
 Göğsü sedef düğmeyinen
 İnsan kendin' sele m'atar
 Kayınbaba döğmeyinen

Aman Ayşem yaman Ayşem

Dağlar başı duman Ayşem (Özbek, 1975'ten akt. Özdemir, 2002, C.II, s. 186, 187).

Mehmet'in Ağdı

Güney Türkmenler'i daha yerleşik düzene geçmeden önce, göçebe Türkmenler'in içinde çok zengin bir "av dolu" vardı. Bu dul kadının, deve çuvallarıyla altını, sürü sürü koyunları herkesin dilinden düşmezdi. Yüz, yüz elli sığırla yaylalara konar göçerdi, tek oğlu Mehmet en iyi atlara binerdi.

Ala karlı, mor sümbüllü yaylalar, kışınsa Çukurova... Bunlar Osmaniye bölgesinde, Tecirli Türkmenleri'nin içinde kışarlardı. Günler böylece gelip geçerken, Mehmet oranın ileri gelenlerinden birinin kızı ile arayı tutturur. Mehmet kızı babasından istiyorsa da alamıyor. Bu arada kız da kendisini çok sevmekte ve "Beni kaçır" diye ısrar etmektedir. Mehmet de:

- Benim anam çok zengin, deve çuvallarıyla altınımız var, eğer şimdi seni kaçırırsam sizinkiler bizim evi pampal pay (yağma) eder. Bütün servetimiz elden gider, ancak bahar gelip de yaylaya göçtükten sonra, atıma yaz çayırı aldırarak bahanesiyle gelir seni alır, kaçırırım, diyor.

Ve çadırlar yaylaya kurulup ev göçünce, Mehmet atını çayırlatmak bahanesiyle oralarda oyalanırken, kızın yakınları, özellikle de kardeşleri bunun maksadını anlıyorlar. Beş, altı kişi birleşip Mehmet'in üzerine saldırıyor. Mehmet atına atlayıp kaçmak isterken, düşmanları atını da, kendisini de vurup öldürüyor.

Kara haber yaylaya ancak üç günde ulaşır, anası oylamaya başlar.

Söyleyen: Anası.

Kırat gitti ben de gittim
 Ketenimi bayrak ettim
 Gözü kör olası kırat
 Başı cığallımı nettin

Kıratımın ardı bağa
 Yönünü döndermiş dağa
 Oğlum ora varmadı mı
 Sırkıntı' oğlu Samur Beğ'e

Sikke kakık, örk takılı
 Bende koymadın akılı
 Mehmet cahil, ben yerniğim
 Kesmedim gelin kekili

Bir ok attım Ağcasaz'a
 Cereni koyurdum düze
 Aşağıya çok giderdi
 Meğer vurgunumuş kıza

Tecirli almış araya
 Düşememişler dereye
 İkisi de bir araya
 Kırat nenni, oğlum nenni

Del' ineğim yurda kaçır
 Ağızından köpük saçır
 Tez gelesin ergen oğlum
 El göçmeden anan göçer

Kıratı da beder beder
 Çalkanarak tumar eder
 Mor üçgüllü yerde güder
 Kırat nenni, oğlum neni (Özdemir, 2002, C.I, s. 134, 135).

Hallaoğlu Amber Ağa'nın Ağıdı

Hallaoğlu Topal Amber Ağa, yörenin ünlü ağalarından. Pınarbaşı ilçesinin Karamanlı, Kızılören, Hasırcı onun eğleştiği köylerdi.

Amber Ağa, aynı zamanda eski göçebelik döneminin yaşam biçimini de sürdürmekteydi. O yüzden Çukurova’da Anavarza’nın kuzeyi onun kışlak yurduydı. Burada bulunan “Amber’in Arkı” denilen yer bugün de aynı adla söylenmektedir.

Çok zengin olan Topal Amber Ağa, anlatılanlara göre 1910 yılında vadesiyle ölmüştü. Söyleyen: Bacısı.

Sırma atlastan yorganı
Dokuz kesilir kurbanı
Maden filcan gümüş zarflı
Unutur muyum Amber’i

Tabanca taşır İngiliz
Ağır oturur mencilis
Kınamayın kardeşlerim
Amber’e benzer hanginiz

Ev dutardık sıra sıra
Kardeş verdim bağrım yara
Ana oğlun binmez miydi
Çer alası Benli Kır’a

Evimiz göçerdi güzün
Tosun damgalanır yazın
Eniş yokuşun annacı
Borumuz öterdi bizim

İnce anamoğlu ince
Kabıt giyer dal boyunca
Çukurova şen olurdu
Kardeşin göçü varınca

Öksüz çocuk halden bilmez
İki bacı onar m’ola
Oğlan yok mu babamoğlu
Baban beni döver m’ola.

Terz' oturur bucağında
 Yemek pişer ocağında
 Gitsem kardeşi bulurum
 Şu devletin sancağında.

Evimiz konar koruya
 Cepken diktirir Hürü'ye
 Sar' Amberim babamoğlu
 Perdesiz varır valiye. (Özdemir, 2002, C.I, s. 268, 269).

Öldürülen Gencin Ağdı

Bir Yörük kızını bir delikanlı kaçırıyor. Aradan üç ay geçiyor. Kız tarafı intikam almak amacıyla delikanlıyı ve ailesini çağırıyor. Delikanlı barışmak istediklerini düşünerek ailesini de alıp Yörüklerin bulunduğu yere gidiyor. Gelin ise gitmeyip evde kalıyor. Yörükler delikanlıyı da ailesini de öldürüyor, atlarına bindirip geri gönderiyor. Delikanlının atı onu yolda sırtından atıyor ve eve boş olarak dönüyor. Gelin bunu görünce aşağıdaki ağdı yakıyor:

Halbır derler serin yayla
 Ben ağlarım her gün böyle
 Yar hatırın sormaya geldim
 Yarım yarelerin hele

Halbır'ın akaba yanı
 Akar gider adam kanı
 Üç aylıcak gelin galdım
 Ne der de alırdın beni

Çakal at da yelgin gelir
 Bana bine binen galdı deyi
 Nasıl dedin gavur dölü
 Gelin yarin öldü diye

Eğilmiş suyunu içiyor
 At'ına berdi biçiyor

Gavurmuş gavur dölü
Yarimi goyup kaçıyor

Evimiz de vardı bunda
Biz de çıktık inan dağa
Beyazıtlı patla çalmış
Dokuz kilitli sandığa (Elgün, 1994, s. 100).

Gelinin Ağdı

Tarlasını sulamakla meşgul bir Avşar'ın yanından Yörükler geçer. İçlerinde bulunan bir gelin Avşar'ın hoşuna gider ve ona şu ağdı yakar:

Misis'ten kalkınca Sarıçam yolu
Mercimek höyüğüne bekçi olmuş
Şimdi yol gözlüyor Hüseyin Ali
Her andıkça kara bağrın ezilir

Mercimek höyüğünden de yarı başı doğru
Dolan Anavarza'yı da çarşıntı uğru
Bir firkat geldi söyler Şefre'nin oğlu
Eller göçtü bizim evler bozuldu

Er kalkalım Çarşıntı'nın gölünden
Doğru gider Ağ vezirin yolundan
Kadirli yüzünden ufak belinden
Dedeye varınca bendim bozuldu

Dedeye varın da bir öğüt alın
Kesin kurbanları ziyafet verin
Süleymanlı yakın oraya konun
Çekin göçler sarp yerlere düzölsün

Zindanı derler de bir hoşça yayla
Çık Yoğun oluğa da gönlünü egle

Âşık şaşırıyon doğrusunu söyle
Bu yaylanın pınarları buz olsun

Acır Memed'im de yürekten acır
Gönül arzuluyor çukurun acun
Çık başı kesiğe görün mazgacı
Belli yurtlar yük taşımaz dizili

Kırk atımız bağlı durur
Veli Kılıç kında yağlı durur
Kırk çiftemiz birden yürür
Bin kısırak malımız var

İnekler gelir sağılır
Koyun kuzuya koyulur
Üveçler ayrı sağılır
Ucu dönmez sürümüz var

Hüseyin'im der de nasib
Boyun boyuma münasib
Mecidiye yanımızda kesik
Sandık sandık sarımız var (Çökük, 1994, s. 96).

Medine'nin Ağıdı

Kadirlili Latifoğullarının çadırı Dedemli yaylasında kurulmuş. Latifoğlunun gelini Medine anasının göçünü çadırlarının altındaki yoldan geçerken görüyor, her ne sebeptense göçe ulaşamıyor, anasına özleminden dolayı orada ölüyor.

Gelin ağırlaşınca Latifoğlu kızın anasına haber gönderiyor. Kızın anası geliyor ki, kızı ölmüş, onu beklemeden de ölüyü gömmüşler. Kızının mezarını açtırıyor, ölüsünü görüyor. Orada, mezarın başında anası bu ağıdı yakıyor. Bu olayın 1895'te geçtiği sanılıyor.

Gel Kalender şurdan otur
Ahmet sen kazmayı getir

Garib imiş ak Medinem
Mezarın ucunda yatar

Üstüyün çalısın açtım
Yakayın düğmesin çözdüm
Amanın kızım amanın
Yavrum benden vaz mı geçtin

Dolandım da şu dağların ardından
Ak Medinem deli oldum derdinden
Gerisine yanmıyom
Kertenkele çıktı burnundan

Al gelinim al gelinim
Al yanağı bal gelinim
Latifim odadan gelir
Karşısında gül gelinim

Çıktım çınarın bendine
Çağırdım kendi kendime
Anan gelir ak gelinim
Doğan ayın on dördüne

Kapısı ağır sekili
Odası amber kokulu
Latif dedik de vardık
Yanı Hacılı Fakili

Kızımın kaftanı yeşil
Gün doğar da ıslıl ıslıl
Şimdi karışır kumlara
Kızım belliğini devşir

Kızımın kaftanı sarı
 Sallansa da gezse bari
 Böyle görür ölüsünü
 Yabancıya veren deli

Göksünden kalktı da kızım
 Göç geliyor dizim dizim
 Emmili dayılı kızım
 Afşar elleri de bizim

Göksünden de kalktım Geben
 Seni Karsa verdi baban
 Ha çobana vara idin
 Elimizde yok mu çoban

Esefim atın eğerler
 Ahmedim damdıra teller
 Zalim imiş bizim eller
 Vermesen ölmezdi derler

Kudretten harman savrulur
 Yabası yok küreği yok yeli yok
 Oturmuş da ak Medinem ağlıyor
 Emmisi yok dayısı yok ili yok

Karlı dağlar karsız dağlar
 Karı erir suyu çağlar
 Garip imiş kızcağızım
 Basmac'oglun görmüş ağlar (Kemal, 2001b, s. 217-219).

Boz Ömer'in Ağdı

Eskiden aşiretler arasında “Kovun Kovma” adı verilen, diğer bir aşiretin malını talan etme vardı. Bu adette, iki yüz, üç yüz kişi kadar atlı biner; başka aşiretlere salgın yapardı. Hangi taraf galip gelirse, o taraf, diğer tarafın malını sürerdi.

Bu ağıt, Cerit aşireti ile Tecirli aşireti arasında yapılan bir salgında, Cerit aşiretinden Türkmen Ali'nin iki oğlunun Tecirliler tarafından öldürüldüğünde, bacıları tarafından söylenmiştir.

Bu aşiretlerden Ceritler, şimdi Ceyhan kazasına bağlı Mustafabeyli, Ceyhanbekirli, Hürüüşağı ve Tecirliler de Osmaniye kazasına bağlı Sakarcılık, Kırmıtlı, Araplı köylerinde oturmaktadırlar.

Cerit ve Tecirlilerden, başka yerlerde de yerleşmiş olanlar vardır.

Salma salmada çatılı
Salma boynunda atılı
Govup geder Boz Omarım
Düşman uğrunda gatılı

Evimiz gonar keliye
Beserek bağlar yalıya
Bakdım ki emmim Aliye
Aslanlarım deyip gelir

Eli ivil ivil işli
İnnesi de heril başlı
Var gardaşın gelinleri
Güvel ördek yürüyüşlü

Belinde daban gılcı
Gardaş atına binici
İk'elimde iki efe
Na zaman sabah olucu

Belinde daban eğrisi
İnmez gırının sağrısı
Omar Osman gardaşlarım
Dayanamam ben doğrusu

Boz Omarım boz doğa mı
Mencilisi düz dağal mı

Tecirlinin yüz atlısı
Gardaşıma az dağal mı

Tosmuğun ardına pısmış
Öğürdükçe ganlar gusmuş
Arık Hasan boğazlarken
Açacak üstüne düşmüş

Omar Osman gardaşlarım
Getmez ben burda gışlarım
Eller bana deli diyo
Delim'oldum gardaşlarım (Kemal, 2001b, s. 103, 104).

Kumarlı Köyü'nden Halil'in Ağıdı¹⁶

Göksünün Taşoluk köylüleri ekinlerine giren Bozdoğanlıların develerini vermiyorlar. Bozdoğanlılar (Bozdoğan aşireti), Osmaniye ilçesinin Kumarlı köyünden Halil'e başvuruyorlar. Halil sayılır bir kişidir, Taşoluğa gidiyor. Halil Taşoluklu Bey Ali'nin oğlu Mustukla konuşurken Bozdoğanlının biri Mustuğu vuruyor. Bey Ali'ye oğlunu Halil'in vurduğunu söylüyorlar. Bey Ali de Halil'i vuruyor.

Bey Ali Halil'in belinden kamasını çıkarıp alarak Halil'in yüzünü kendi kamasıyla parçalayarak onu öldürüyor. Ağıdı Halil'in karısı Dudu ile kaynanası Eşe yakıyor. Bu ağıdın tarihini 1900 yılının Ağustosı olarak saptadım.

Gani oğlancığım gani
Üzengiden akmış kanı
Doğru söyle körolası
Düşman heyleyledi seni

Çık Meryemçilin başına
Har eyle Halil har eyle
Kırmız' kilim ala beşik
Neneyle Dudum neneyle

¹⁶ Tamamı 18 dörtlük olan ağıdın bazı dörtlükleri alıntı yapılmıştır.

Hüseyin deveni güder
 Mıstık camızına gider
 Tamam öksüzün kanını
 Emmisi alacağım der (Kemal, 2001b, s. 119-121).

*

Tecirliler Berut yaylasında yaylarken kızları imece ile beraber birbirlerinin kilimlerini dokurlarmış. Bir gün yine kırk tane kız birlikte arkadaşlarından birinin çadırına kilim dokumak için giderken bir yaşlı adama rast gelirler. Adamla eğlenirler, sarığını takkesini çıkarırlar, adamı hırpalarlar. Adam da; ey gören, bilen, duyan Allah'ım bunları sana havale ediyorum demiş. Hava güneşlik olduğu halde aniden bir yağmur, bir tufan kopmuş. Kırk kızı da sel suları yutuvermiş. Tecirliden bir âşık da bu kızların feci akıbetlerini dile getiren şu ezgiyi (ağıt) söylemiştir.

Kırk tane kız imeceye gittiler
 Rastladılar bir ihtiyar tutular
 Onunla eğlenip cefâ ettiler
 İmeceye giden kızlar gelmedi

Berut yaylasının Ericek yanı
 Oracıkta oldu Nuh'un tufanı
 Duyunca obanın kurudu kanı
 İmeceye giden kızlar gelmedi

Azgın yağmur seli aldı da gitti
 Kırk tane yavruyu dereye depti
 Analar çırpındı babalar bitti
 İmeceye giden kızlar gelmedi

Kimi kumaş giymiş kimi alaca
 Kimi taput bağlar kimi salaca
 Seydi Ahmed'in beş bacısı bilece
 İmeceye giden kızlar gelmedi

Kimi taş koğunda kısılı kaldı
 Kimi mil altında basılı kaldı
 Kimi de ardıçta asılı kaldı
 İmeceye giden kızlar gelmedi

Böyle m'olur şu yaylanın kıracı
 Ötüşmüyor kekliğiyle turacı
 İncebel'den aşıp giden küreci
 Kürecinin güzelleri gelmedi

Tecirli aşığım derde aman ne acı
 Aşiret elimiz çekiyor sancı
 Kader böylemimiş sabredek bacı
 İmeceye giden kızlar gelmedi

Osmaniye ilinin Tüysüz kasabasından 75 yaşındaki Tecirli mensubu Hacı Ahmet Kıdık'tan derlenmiştir (Adil, 2006, s. 191, 192).

*

Eskiden konup göçebe hayvancılıkla, yaylada devecilik zamanlarında Ahmet Bey varmış. Babası ölmüş. Amcasının yanında yetişmiş. Bey olarak hitap edilir. Amcası, kızını Ahmet Beye veriyor, nişanlıyor. Amcası diyor ki; Ahmet Bey yurt yerlerini gez, hayvanlardan bir şey kalık mı, diyor. Atıyla beraber gidiyor. Varıyor ki orada bir deve yatıyor. Deveye bir tekme vuruyor. Tekme vurmasıyla beraber deve dizinden ısırıyor ve amcasıgilin peşinden gidip onlara gavuşuyor. Amcası bakıyor ki dizi yaralanmış. Ne oldu deyince, deve ısırıldı, diyor. Bu yara yaylada iyi olmaz geri gönderin diyor. Göçü geri gönderin diyor. Seyile gidelim diyor ve bu yarayı yedi yıl çekiyor. İltihaplıyor artık, duygulanıyor. Nişanlısı önceden uğruyormuş. Sonra gelip gitmez oluyor ve duygulanıyor. Nişanlısına kendi ağzıyla söylüyor.

Yedi yıldır bu kapıdan geçen yok
 Çağırıyom dışarıya çıkan yok
 Ben ölüyom ateşimi yakan yok
 Söndürmeyin çıramı derim ağlarım

Ben ölüyom ateşimi yakan yok
Söndürmeyin çıramı derim ağlarım

Yedi yıldır ciraat akar bu tenden
Osandım canımdan tükendim tenden
Heral kömür gözlüm vazgeçmiş benden
Kendi eliminen saram derim ağlarım

Heral kömür gözlüm vazgeçmiş benden
Kendi eliminen saram derim ağlarım

İşte kılıç işte meydan diyene
Canım kurban kıymatımı bilene
Ben yarimin abdalıyım kime ne
İmdat senden Kadir Mevla'm imdat oy

Ben yarimin abdalıyım kime ne
İmdat senden Kadir Mevla'm imdat oy. (Torun, 2006, s. 8).

Ağıt

Yükseğine baktım karlar var idi,
Güneş vurdu, damla damla eridi,
Yokuş yukarı göçler yürüdü,
Hani bu yaylanın nerde ağası,

Suları soğuktur fazla içilmez,
Sürüsü karışmış, geri seçilmez,
Yolları engelli, çabuk geçilmez,
Hani bu yaylanın nerde ağası?

Güzelleri ayranını yayardı,
Obası da hatırını sayardı,
Nerde görseler, onu severdi,
Hani bu yaylanın nerde ağası?

Topacık boyluydu, sert dururdu,
Geriden bakınca, nazlı yürürdü,
Dert girmiş de damla damla erirdi,
Hani bu yaylanın nerde ağası?

Sürüsüne kurtlar dalmış kırıyor,
Obasından sayısını soruyor,
Cebinde de tabakayı arıyor,
Hani bu yaylanın ağası nerde? (Cin, 2004, s. 269).

Mulla'nın Ağıdı

Ağıdın yaşanmasına vesile olan olay 1336 yılında meydana gelir. Andırın'ın Meyremçil beli yaylasında yaylarken bir Yörük kızı Mulla Höker isminde bir genç akrabasının Hüsnehal isminde kızına âşık olur. İki genç bir birlerini severler. Severler sevmesine de arada bir başka genç daha varmış ki o da Hüsnehalı severmiş, fakat Hüsnehal ona yüz vermez Mulla'yı severmiş. Buna sinirlenen genç:

-Seni Mulla'ya yar etmem der, yemin şart koşar. Birkaç ay peşlerinde dolaşır, çünkü öbür genç fırsat kolluyor öldürmek için. Hüsnehal'in düğünü olur.

Bir gün Hüsnehal sevmediği oğlanı sevdiği oğlanın peşinde elinde tüfekle dolaştığını fark eder durumu eşi Mulla'ya anlatır. Ama Mulla işi dikkate almaz ve alay eder, ısıracak it dişini göstermez der. Hüsnehal; Aman Mulla dikkat et, gene de tedbirli ol der.

Diğer gencin maksadı Hüsnehal ile Mulla'yı ikisini birlikte öldürmekmiş. Nereden bilsinler bir akşam gezmeden gelirken tam ikisine birden nişan alır ama tutturamaz. Mulla'yı iki el ateş ederek vurur ve Hüsnehal kurtulur.

Mulla'yı hastaneye götürürler ama kurtaramazlar kanlı elbisesi gağnı ile getirirler, kanlar içindeki cenazenin başında bir dörtlük ağıdı anası yakar, gerisini getiremez bayılır.

Aldı anası

Goca çınarın dalları
Efil efil efiliyor
Azgın guzumun yarası
Anam diye ofuluyor

Aldı Hüsnehal gelin

Eğdi söğüt dallarını
Salkmış da vermiş aşağı
Zalımmış zalimin oğlu
Üst üste sıkmış fişeği

Halam gurbanın olurum
Sıkı bağla gollarını
Can yoldaşım gelir deyi
Beklerim ben yollarını

Eşim seni, eşim seni
Yalnız bıraktın beni
Kimse ayıramaz derdin
Zalimlere verdin canı

Gardaşlarım gardaşlarım
Kele yokmu benim arkam
Gomazda allım öcünü
Yokdur taman benim gorkum

Bacılarım, bacılarım
Dutun benim ellerimi
Dedim demez olayıdım
Kesin benim dillerimi

Gağnıların gıcırtısı
Acı çalar düdüğünü
Öpüp öpüp koklayayım
Sevdiğimin güdüğünü

Yıkamayın ganlı galsın
El vurmayın dakımına

Bu yıl tevek dikdiyidi
Bakın hele salkımına

Ağlıyorum ağlıyorum
Dayanmadı benim özüm
Suçun hepsi bendeyimiş
Ele yokdur benim sözüm

Mezerine bayrak asın
Şehit desinler eşime
Beni yalnız belleme
Gecede gelir düşüme

Gandil goyun mezerine
Eşim sevmez garanlığı
Tarihini daşa yazın
Üçyüz Otuzaltı aralığı (OYÇA, 1995, s. 49, 50).

Ali'nin Ağdı

Osmaniye merkez ilçeye bağlı Hemite köyünde göçebe olarak konup, göçen, yöre insanının Aydınli dediği obalardan Velice adında biri yaşamış. Oba beyinin kızı ola Gülcan güzel mi güzel ünü şanı bütün Aydınli obalarına yayılmış. Gülcan'ı sevdiği oğlana vermezler. Sevmediği zengin başka bir oba beyinin oğluna verirler. Gülcan gönülsüz baba emrine karşı duramaz ve gelin olur.

Gülcan'nın sevdiği oğlan durumu bir değerlendirir zaman kollar ve ortamın soğumasını bekler. Ama bir buçuk yıl çabuk geçer. Gülcan'ın ekiz iki oğlan çocuğu olur. Her iki oba da her zaman yaylaya beraber konar göçerler. Halbır yaylasına konan obalar başlarına gelecek olaylardan habersizdir. Gülcan'ın kocası ve sevdiği dağda karşı karşıya gelirler ve birbirleri ile başlarlar kavgaya. Gülcan'ın sevdiği oğlan kocasına beylik tabancası ile dokuz el ateş eder. Olanlar olur Ali'nin cenazesini çadırına getirirler ama ne çare. Gülcan eşinin cenazesi başında şu ağdı yakar:

Uyan sürmel' eşim uyan
Olmuyor sesimi duyan

Dayanılmaz acıyımış
Ağlıyor elbisen soyan

Tabudunu açın hele
Ben Ali'me bakıcıyım
Alim asgere gedici
Gınasını yakıcıyım

Gözümdeki sürme durur
Ben de onu siliciyim
Alim orda ben burada
Burda nasıl durucuyum

Gannı dediler asbabın
Verin bana ben yıkarım
N'olur öldü demen hele
Yorulduysa ben bakarım

Uyan sürmel' eşim uyan
Goyunların meleşiyor
Sömelekde bebelerin
Baba deyip ağlaşıyor

Mezerine gül dikerim
Açanaça su dökerim
Gelir deyi sürmel' eşim
Çıkar yollara bakarım

Uyan sürmel' eşim uyan
Elleri güldürme bana
Anan ölsün baban ölsün
Ölüm yakışmıyor sana

Bacılarım bacılarım
 Beni de alın götürün
 Goca gonak dar gelirse
 Beni de yanına yatırın (OYÇA, 1995, s. 444, 445).

Selver'in Ağdı

Torosların yüksekleri serin ve soğuk sulu yaylalarla kaplıdır. Çukurova'da yaşayan Türkmen aşiretleri yaz geldiğinde bu serin yaylalara çıkar, sonbahara kadar bu yaylalarda yaylarlar.

Selver kızın ailesi de Torosların yükseklerinde bulunan Meryemçilbeli yaylasına çıkarlar. Selver kız aniden rahatsızlanır ve ölür. Selver kızın ardından şu acı ağıt yakılır.

Sevler'in çektiği deve
 Gah yörür de, gâh bozular
 Gara yağızın kibarı
 Dulukda parlar gaziler

Zeytinbeli'nin ağacı
 Dalıyman güreleyerek
 Biz Sevler'i gelin verdik
 Üzengisi parlıyarak

Meyremçil'den çekdi göçü
 Ayrıldı devenin üçü
 Toza toprağa belenmiş
 Darayıp ördüğüm saçı

Hele bakın, hele bakın
 El yağlığı hilim hilim
 Hasda değil sayrı değil
 Amanın bu nasıl ölüm (OYÇA, 1995, s. 527).

3.1.2. Manzum-Mensur Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri

3.1.2.1. Bilmece

“Bilmeceler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hâdiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı; akıl, zekâ veya güzellik nev’inden mücerred kavramlarla dinî konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde yakın-uzak münasebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir.” (Elçin, 2000, s. 607).

“Bilmece sorma çocukların oyun oynama ve hoş vakit geçirme aracı olarak görülse de; aynı zamanda büyükler arasında, özellikle eski kış gecelerinin en sevilen bir eğlencesidir. Çamaşır yıkarken, ekmek yaparken, bulgur çekerken, tarlada çalışırken bilmece sorma, onu cevaplama bir bakıma yapılan işin kolaylaşmasını da sağlar. Bilmece soranlar ya da hemen yanıtlayanlar çevrede daha öne çıkarılır. Bilemeyenlere ceza olarak bir şeyler aldırılır, ya da yaptırılır.” (Bilir F.S. & Bilir A.F., 2007, s. 396).

“Bilmecelerin tek cevaplısı olduğu gibi, her mısranın bir cevabı olan bilmecelere de rastlamak mümkündür. Tek cevaplı bilmecelere “yalıncat”, dört mısralı ve de birden fazla cevabı olanlara da “katmerli” bilmeceler denir.” (Atılğan, 2002, s. 31).

Yörükler yaylalarda daima birbirlerini ziyaret ederler ve obaların büyük çadırlarında (obanın ileri geleninin çadırında) oturup sohbet ederler. Sohbet arasında birbirlerine bilmeceler sorup eğlenirler. Yörük bilmecelerinin en karakteristik yönü Yörüklerin hayatları ile ve kullandıkları eşyalarla bu bilmeceler arasında çok yakın bir bağın bulunmasıdır (Güngör, 1941, s. 64).

Bilmece aracılığıyla karşıdaki kişinin kıvrak zekâsı, bilgisi, anlayışı anlaşılmaya çalışılır. Konargöçerlik kültürüyle ilgili unsurları konargöçerler köylülere, köylüler birbirlerine sorabilmektedir. Küçükler, büyüklerden bilmece sormalarını ister (K.37).

Bilmecelerin cevabı belli bir süre sonra herkes tarafından bilinmeye başlanır. Bu durumda yeni bilmecelerin üretilmesi gerekir. “Buradan çağırdım/Almanya’dan duyurdum (Cep telefonu)” (K.64) bilmecesi bu bağlamda düşünülebilir. Yaratıcı zekâ ile yeni bilmeceler üretilirken eski bilmece kalıpları esas alınır. Yukarıda örnek olarak verilen bilmece “Buradan attım kılıcı/İstanbul’da çıktı bir ucu (Şimşek)” (K.64) bilmecesi örnek alınarak oluşturulmuştur. Görüldüğü gibi bilmece söyleme yaratıcı zekâyı geliştirme, karşıdakini düşündürme gibi birtakım işlevleri de yerine getirmektedir.

Bilmece sorulurken, bilemeyen kişiye “Nereyi veriyorsun?” diye sorarlar. O da bir şehir ismi söyler. Örneğin “Adana’yı veriyorum. İçinde yiyip içip gezin.” derdi (K.93, K.113).

Cevap vermeyen, bilemeyen kişiye; soran kişi tekrar bilmece gibi şu sözleri söyler:

*Sizin kilim bizim kilim

B.kunu ye dilim dilim

* Sizin helke bizim helke

B.kunu ye silke silke

* Sizin yastık bizim yastık

Biz sizi bastık (K.130).

Bilmece örnekleri:

Ark.

Ev ardında eğri kılıç (K.122, K.127).

Ateş.

Evden eve allı gelin (K.83).

Ay.

Yük üstünde yarım elma (K.121).

Ayran tuluğu.

Kıpkırmızı boyadım,

Ananın önüne dayadım (K.121).

Bal arısı.

Sizin taylar bizim taylar

Gider Uruma yaylar (Kemal, 1997, s. 240).

Bileyi.

Kara deveyi yağladık

Güne karşıya bağladık (Kemal, 1997, s. 233).

Buğday.

Dilim dilim nar

Dize çıktı kar.

Uçtu keklik

Kaldı dilber (K.43, K.84).

Burun.

İki dereden sel gelir, beş kardeş karşılar (K.157).

Cep telefonu.

Buradan çağırdım

Almanya'dan duyurdum (K.64).

Çadır.

Kara devem çöküp oturur

Zülüflerini döküp oturur (Güngör, 1941, s. 64).

Çarık.

Burnu keçe, ağzı büz (K.42, K.84).

Çıkrık.

Uzun uzun urganlar,

Ucunda demir hanlar,

Çağırır sazı ağlar,

Sacı benim elimde (Koz, 1976, s. 7821).

Benim bir yolum var, giderim giderim tükenmez (Güver, 1971, s. 29).

Çocuk.

Allah'tan korkmaz,

Cennetten çıkmaz.

Çuvaldız.

Seyirttim çıktım tepeye

Yular vurdum sıpaya (K.119).

Davar.

Dağdan gelir takır takır

Eve gelir kilim dokur (K.120).

Davul.

Dağdan baktım dağ gibi

Yanına vardım kav gibi (K.130).

Deve.

Teğem teğem terazi

Bu tevek neden bitmemiş

Muncu büyük murtaza

Boynuzun neden bitmemiş

Muncu: Gövde (Kemal, 1997, s. 234).

Dört.

İki ipin dört ucu kaç (K.127).

Düğme.

Topalağım bir iğne (K.157).

Ekmek tahtası.

Dört ayaklı

Bir kulaklı (K.121).

Evlilik.

İkiden başladık, ikide boşladık (K.87).

Gemi.

Çeki çeki çekerim, çeki benim elimde.

Kaba ağacı cığralanır, kökü benim elimde (K.36).

Gölge.

Ben giderim o gider

Arkamda tin tin eder (K.83).

Göz.

Alaca mezar, dünyayı gezer (K.36).

Havut.

Deve deveden büyük (Kemal, 1997, s. 228).

Havva A.S.

Anası erkek de yavrusu dişi

Bunu var mı bilen bir kişi (K.127).

(Havva A.S., Adem A.S.ın sol eyesinden yaratılmış)

Helke.

Bir danam var kuyuya kaçtı,

Kuyruğu elime geçti (K.59).

Horoz.

Bıçaksız kertik

Horozdur deli

Bilinci şaşkın (K.127).

İrbık.

El yatar, ellez oturur (K.36, K.37, K.43, K.117).

Istar.

Dört atım var

İkisi çullu ikisi çulsuz (Güngör, 1941, s. 65).

İncir.

Sarıdır zerdali değil,

Suludur şeftali değil (K.93).

İpek Böceği

Sığır gibi ot otlar, su içmez (Kemal, 1997, s. 241).

İz.

Ben giderim o kalır (K.83).

Kaplumbağa.

Altı keçe, üstü keçe

Bundan nasıl yağmur geçe (Güver, 1971, s. 30).

Karpuz.

- Aldır abası, yeşildir küpesi.
Bunu bilmeyen eşek sıpası (K.93).
- Örke yatar örke yatar
Ucunda bir ala kurt yatar (K.127).

Kelebek

Dere aşağı zümzüm

Dere yukarı zümzüm

Kemiksiz zümzüm

Sümüksüz zümzüm (K.130).

Köfte.

Kul yapar yapısını

Kemik açar kapısını (K.5).

Kuran.

Elifciğim tarlasında ot biter

Seyreldikçe sık biter (K.115).

Kül kömbesi.

Ök dedim ök dedim,

Küllüğe çok dedim (K.59).

Mantar.

Çum çum çukurda mıydın?
 Ak ak yumurta mıydın?
 Eller hamama gitti
 Sen daha burada mıydın? (K.127).

Nakışlı kepenek.

Dibi kara
 Bin çiçek
 Bir lale (Kemal, 1997, s. 235).

Nar.

Dışı deri gibi
 İçi darı gibi (K.117).

Pamuk.

İh demeden kuyuya düşer (K.127).

Pathıcan.

Dere aşağı
 Teke taşığı
 Bunu bilmeyen
 Köşker eşeği (K.119, K.130).

Pirinç.

Ak koyun akışır
 Suya gelir bakışır (Koz, 1976, s. 7821).

Portakal.

Sarı kız sarkıp oturur
 Düşeceğim diye korkup oturur (K.5, K.117, K.120).

Sigara ateşi.

Taştan attım kırılmaz
 Bir tükürüğe dayanmaz (K.130).

Silah.

Uzaktan bakar
 Adamı sokar (K.120, K.127).

Soğan.

Kat kat ama katmer değil
 Yanal ama elma değil (K.127).

Süpürge.

Hat dedim, hüt dedim.

Var oraya yat dedim (K.93).

Şimşek.

Buradan attım kılıcı

İstanbul'da çıktı bir ucu (K.64).

Tahra.

Hay ettim ağaca

G.tü kovuk kara koca (K.127).

Tren.

Uzunluğu urgan gibi, meler gider kuzulu kurban gibi (K.37).

Tavşan.

Yokuşa gider yüklüce

Hatın kız büzüklüce (K.157).

Yağ derisi.

Karanlık yerde yağ oturur (Koz, 1976, s. 7822).

Yılan.

Yer altında yağlı kayış (K.130).

3.1.2.2. Atasözü

Yörükler sohbeti çok severler. Konuşmalarında nükte ve atasözlerini fazla kullanırlar. Özellikle büyüklerin meclislerinde atasözlerine büyük bir kıymet verilir, yerli yerinde ifade edilen bu atasözleri, genellikle onların ahlaki telakkilerini ve karakterlerini ifade eden düsturlar mahiyetindedir (Güngör, 1941, s. 65).

Atasözlerinin atalar kültürüyle ilişkisi vardır ve töre gibi toplumda sosyal ve kültürel yönden düzenleme işlevini yerine getirir (Çobanoğlu, 2003, s. 4).

Yörükler arasında atasözlerine “deyesek” de denmektedir (Eröz, 1991, s. 52). Adana'nın kuzeyindeki (Karaisalı, Pozantı, Tarsus ve kuzeydeki merkez köyler) yerleşim birimlerinde özlü sözlere, atalar sözüne, genelde deyişat denilir (Atılğan, 2002, s. 63).

Atasözlerinin genelinde nasihat havası hâkimdir. Söylenen sözün doğruluğunu, yerindeliğini ortaya koymak için atasözlerine başvurulur. Atasözlerimizin pek çoğunda

konargöçer hayatın yansıması görülmektedir. “Çobanın yağı çok olursa çarığına sürer.”, “Zayi olan koyunun kuyruğu büyük olur.” buna örnek verilebilir.

Atasözlerinden örnekler:

Aba dervişin, kepenek çobanın (Cin, 2004, s. 293).

Ağalık vermeyle, yiğitlik vurmaya (K.28).

Ağır taşı ne yel atar, ne sel atar (K.76).

Ahrazın dilinden sahibi anlar (K.5, K.31).

Ağsak keçiden cah tekesi olmaz (Aba, 2012, s. 95).

Ak koyunun kara kuzusu da olur (Cin, 2004, s. 293).

Akılsız iti yol kocadır (K.76).

Aklın kesmediğini balta kesmez (K.67).

Aksi giderse işi, kaymak yerken kırılır dişi (Aba, 2012, s. 95).

Ala keçiyi gören içi dolu yağ sanar (Atılğan, 2002, s. 63).

Anadan olur uşak, deveden olur köşek (Aba, 2012, s. 95).

Analı oğlak yolda oynar, anasız oğlak yerde oynar. *Analı oğlan annesini emdiğinden iyi beslenmiş, ete gelmiş, çilelenmiştir. Anasız oğlak tam tersi zayıf, güçsüzdür. Annesini bulması için çobanın yanına gelir* (K.31, K.37, K.93).

Atasız evlat, kocasız avrat sineksiz yaylaya benzer (K.118).

Ateşe yakın olan kızınır (K.119).

Atın yerine eşek bağlanmaz (K.147).

Atta, avratta, komşuda gudüm (K.77).

Ay dediği keçi olsa dağ taş keçi olur (Çamurdan t.y., s. 105). *İnsanın her istediği olmaz, anlamında kullanılmaktadır* (K.117, K.121).

Aydınlının kocayanına koyun güttürürler (K.78).

Ayrandan aşağı katık olmaz (K.75).

Ayrarı yok içmeye, kürkle gider göçmeye (Karabulut, 2006, s. 30).

Beyi olmayanın alayı olmaz (K.44).

Bir insan yaptığı işin hem abdalı hem paşası olur. *İnsan yaptığı işi tam yapmalı, bazı istenilmeyen yönlerini de yerine getirmelidir* (K.39).

Bir katarda iki lök ötmez (Aba, 2012, s. 96).

Binicinin sağı solu olmaz. *Hayvan tüccarı uygun fiyata mal bulursa koç, koyun, dana fark etmez, hemen alır* (K.60).

Bir ötürüklü dana hergeleyi b.klar (K.2).

Bitmiş düğüne ok diye varılmaz. *Düğün bittikten sonra okuntu sorulmaz* (K.118).

- B.k köpeğin turşusudur. Yemese de koklar (K.121).
- Borcu elinle ver, ayağınla git git gel. (K.17).
- Büyüğünü bilmeyen, küçüğünü bilmez (K.77).
- Canavar (kurt) deliğine yakın yerden mal yemez (K.101).
- Canı balık eti isteyen g.tünü soğuk suya vurur (K.21, K.121).
- Canı dayak isteyen keçi, çobanın değneğine sürünür (Atılğan, 2002, s. 65).
- Çıngıraklı deve kaybolmaz (Çamurdan, t.y., s. 107).
- Çiftçi mesesiyle çoban asasıyla (K.76).
- Çobanın gönlü olursa tekeden teleme çalar (K.19, K.117, K.119). *Teke erkek olduğundan sütü olmaz. İmkânsız başarmak anlamında kullanılır* (K.19).
- Çobanın büyüğünü döverler. *Hayvanların başına bir iş geldiğinde sorumlu olan çoban cezalandırılır* (K.42).
- Çobanın iyisi değneğinden belli olur. *Koyunu iyi gütmüşse değneğinin ucu aşınmıştır* (K.121).
- Çobanın kötüsü koyunun ardından gider (K.36).
- Çobansız koyunu kurt kapar (K.42).
- Çökelekle it tutulmaz (Atılğan, 2002, s. 65).
- Dağda tayını bilmen, evde dayını bilmen (K.31).
- Davarı erkekli yerden, kızı kardaşlı yerden alacan (Karabulut, 2006, s. 31).
- Densizin devesi çansız öter (Atılğan, 2002, s. 65).
- Deve arkasından vurmaynan ökmez. *Develer çiftleştirilmek istendiğinde isteksiz olursa çökmez, diğerine yaklaşmaz. İsteksiz bir şey yapılmaz* (K.131).
- Deve dengiyle (Çamurdan, t.y., s. 107).
- Deve de boy var ama eşeğin ardından gidiyor (K.117, K.121).
- Deve deveden geviş, kız kızdan yanış öğrenir (Çabuk, 2008, s. 156).
- Deve havuduyla, yiğit lakabıyla (K.20, K.53).
- Deve Kâbe'ye gitmekle hacı olmaz (Aba, 2012, s. 96).
- Deveyi yardan uçuran bir tutam ottur (K.117, K.121).
- Doğmamış köşeğe köpen dokunmaz.
- Düğün bahane oldu, herkes sevdiğine sarılır (K.86).
- Düğün kemiği ile it tavlanmaz (Çabuk, 2008, s. 154).
- Dünyayı gösteren göz, menzile yetiştiren diz (K.157).
- Eken biçer, konan göçer (K.42).
- El eli yur, el de yüzü yur (K.70).

- Eli hamur ovalar, gözü çoban kovalar (Cin, 2004, s. 295).
- Emanetin kuskunu kırık olur (K.135).
- Erim evde yok, keyfim beyde yok (K.120).
- Erkek eşeğin sıpası olmaz. *Çocuğa bakmak, çocukla ilgilenmek annenin görevidir* (K.127).
- Eşeğe eğer vurmuşlar, kendini at zannetmiş (Çamurdan, t.y., s. 108).
- Eşek çamura düşerse, sahibinden güçlü kimse olmaz (Çabuk, 2008, s. 156).
- Eşek kurban olmaz da pahası kurban olur (K.70).
- Eşek de küçük ama kırk deveye başkanlık eder (K.70).
- Gelin geldi de kele kele demesi kaldı (K.5).
- Gezilmiş yurt konulmuştan sayılır (K.99).
- Göç geri dönerse, total deve öne göçermiş (Atılğan, 2002, s. 66).
- Göçün geri döndüğü total ite yarar (Atılğan, 2002, s. 66).
- Gönül düştü b.ka, mis gibi koka (K.31).
- Görünen dağın uzağı olmaz (Çamurdan, t.y., s. 108).
- Göz görmezse, gönül katlanır (K.32).
- Gurur devredilmez (K.70).
- Gün karası geçer, gön karası geçmez (Çamurdan, t.y., s. 108).
- Hayvan dediğin deve gibi olur, ıh diyince ıhar, kalk diyince kalkar (K.101).
- Her akıl bir olsa koyuna çoban bulunmaz (K.37).
- Herkes güttüğü eşeğin huyunu bilir (Karabulut, 2006, s. 32).
- Islak semeri kimse üstüne almaz (K.70). *Suçtu kimse kabullenmek istemez.*
- İrkintinin yağı berk çıkar (K.58).
- İştahlı çoban s.çığı yerden heykirir (Çamurdan, t.y., s. 109).
- İt linge gider, deve lönge gider; ikisi de kervan yerine varır (Çamurdan, t.y., s. 109; K.140).
- İte yalı fazla verirsen sahibini ısıtır (K.42).
- İtin sahibi, itten yavuz gerek (K.60).
- İtle yatan bitle kalkar (Karabulut, 2006, s. 32).
- İt ölür, kuyruğu dik gider (Çamurdan, t.y., s. 109).
- İt sürüdüğü deriyi kokladı. *Beğenilmeyen şeylere daha sonra muhtaç olunabilir* (K.87).
- İt yatağında ufak (yemek artığı) bulunmaz (Çamurdan, t.y., s. 109).
- İtin hatırı yoksa, sahibinin hatırı var (Çamurdan, t.y., s. 109).
- Kap kaba değer tıngırdar. *Herkeste eksiklik, kusur olabilir* (K.130).

- Kar eriyince itin b.ku ayaza çıkar (K.117, K.118).
- Karıdan muhtar etmişler, zemheride koyun kırkmış (K.47).
- Karganın alayı olmaz (K.13).
- Karınca kanatlanmazsa zeval bulmazmış (K.56). *Boyundan büyük işlere karışmak, anlamında kullanılmıştır.*
- Katarda lök bir öter. *Bir yerde bir hâkimin, bir idarecinin bulunması lazım gelir* (Eröz, 1991, s. 151).
- Keçinin uyuzu suyu pınarın gözünden içermiş (K.2, K.86).
- Keyif bizim, köy ağanın (K.38).
- Kırk kişiden bir köpek sahtir (iyidir) (K.30).
- Koça boynuz yük değil (Çamurdan, t.y., s. 110).
- Komşunun oğlağı komşudan sorulur (Çamurdan, t.y., s. 110).
- Koyunun kuyruğu kendine ağır gelmez (Çamurdan, t.y., s. 110).
- Kork April'in kışından camızı ayırır eşinden (K.19).
- Köpek b.k yemekten vazgeçmez (K.117).
- Kötünün kahrını çekeceğime, g.tümün kahrını çekerim (K.70).
- Kuduz iti sahibine vurdurt. *Sahibinin izni, haberi olmadan malına karışmak doğru değildir* (K.70).
- Kurt emeğini arasa acından ölür (K.135).
- Kurt kocayınca köpeğin maskarası olur (K.78).
- Kurt komşusunu yemez. *Kurt yeri belli olmaması için yuvasına yakın yerde bulunan koyun ya da keçiyi yemez* (Yalçın, 2001, s. 309, 316).
- Kuru b.k duvara yapışmaz (K.99).
- Kuşa süt nasip olsa anasından nasip olurdu (K.37).
- Kısmette var ise gelir Hint'ten, Yemen'den, kısmette yoksa ne gelir elden (K.37).
- Lafla yurttan göçülmez (Cin, 2004, s. 294).
- Mayanın iyisine takarlar çanı. *İyi olan ödüllendirilir* (K.77).
- On koyun bir koç, günde kon, günde göç (Aba, 2012, s. 98).
- Öksüz ölmez, örselenir (K.32).
- Öndeki deve sek atar, arkadaki deve huy kapar (Karabacak, 1994, s. 7).
- Sayılı koyunu kurt yemez (Çamurdan t.y., s. 111).
- Sende olursa para etmez, elde olursa güç yetmez (K.33).
- Sonradan gelen yurdun iyisine konar (Karabacak, 1994, s. 8).
- Tayken oynamaz at olmaz. *Gençliğinde herkes sevip, âşık olmuştur* (K.28, K.38, K.98).

- Tat düzen dökmez. *Gönüllü yapılan işler daha güzel olur* (K.77).
- Tedbirli başa kar yağmaz (K.99).
- Ulumasını bilmeyen it, sürüye getirir kurt (K.72, K.121)
- Ulunun sözünü tutmayan ulur (K.76).
- Un uçuyor, kepek kaçıyor. *Elinde hiçbir şey yok* (K.101, K.102).
- Usul, yorganına göre kösül (K.39, K.43, K.117).
- Uzun ağaç, ucuna kadar yanmaz (K.53). *Her güzel şeyin bir sonu var anlamında kullanılmaktadır.*
- Vatanı vatan eden Bağdat, adamı adam eden avrat (K.141).
- Verenden alan uz gerek (K.145).
- Yağlı peynir derisinden çıkmaz (Aba, 2012, s. 99).
- Yaz var, güz var, söylemeye ne söz var (K.67).
- Yılan kaçmış, leylek arıyor. *Herkes kendi derdinde, işinde* (K.101).
- Yılanın yavrusu koynunda beslenmez (K.147).
- Yola gidenin işini, kabak keçinin yaşını Allah bilir (Çabuk, 2008, s. 156).
- Yörüğe bir selam ver, açlığını unut (Cin, 2004, s. 295).
- Yöğrük at yemini kendi artırır (Aba, 2012, s. 11).
- Yörüğün deliliği öte değil (K.11).
- Yurt bulunur, komşunu bul (K.154).
- Yüklü eşek dinlenmez (Çabuk, 2008, s. 155).

3.1.2.3. Deyim

“Deyimler (tabirler), asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir. Bu sözler, duygu ve düşüncelerimizi, başka bir söyleyişle, dikkati çekecek bir ifade ile anlatan isim, sıfat, zarf, basit fiil ve birleşik fiil görünüşlü gramer şekilleridir.” (Şenesen, 2011, s. 260).

Pek çok deyimimizde konargöçerliğin, konargöçer kültürün ele alındığı görülür. Atasözü ve deyimleri doğru anlamak için bu kültürü iyi bilmek son derece önemlidir. Keçilerin huyunu bilmeden, kaçan keçilerin çobanı nasıl çaresiz bir duruma soktuğunu anlamadan “keçileri kaçırmak” deyiminin ortaya çıkışını ve ne ifade ettiğini tam olarak bilemeyiz.

Konargöçer hayat bağlamında söylenen deyimler bu kültürden uzaklaşıp yerleşik tarım toplumuna geçildikten sonra anlam değişmesine uğramıştır. Örneğin “yüzüp

yüzüp kuyruğuna gelmek” deyimini günümüzde işin sonuna gelindiğini, bitmesine az kaldığını, geriye kolay kısmın kaldığını anlatmak için kullanıldığı görülmektedir. Sözün çıkış yerini düşündüğümüzde kuyruk kısmı koyunu yüzerken en çok uğraştıran, ustalık ve dikkat isteyen bölümdür.

Deyim örnekleri:

A

Açlıktan yularını gevirmek (Karabulut, 2006, s. 30).

Adamı götürmek. *Ölümüne neden olmak* (K.19).

Ağız bükmek. *Muhanetlik etmek* (K.113).

Ağzı durmamak. *Sorun çıkararak şekilde konuşmak* (K.17, K.70).

Ağzı süt kokmak. *Yaşı küçük olmak ya da yaşı ilerlemesine rağmen saflığını kaybetmemek* (K.38, K.101).

Ağzını aramak. *Düşüncesini, niyetini öğrenmeye çalışmak* (K.94).

Aklı çıkmak. *Çok acı çekmek* (K.33).

Aklı kesmek. *Anlamak, ikna olmak* (K.17, K.19, K.43).

Aklı sarmamak. *Anlamamak* (K.25).

Aklı tahtalı kelisinden geçmek. *Aklı başında olmamak. Tahtalı kelisi Ayas ile Ceyhan arasında bir yerdir* (K.68).

Aklı yerine gelmek. *Yaptığı yanlışın farkına varmak* (K.33).

Aklı yetmek. *Bilmek, olayları hatırlayacak kadar büyümek* (K.17, K.36, K.87).

Aklına gelmek. *Düşünmek* (K.19).

Allah’la yarışmak. *Allah’ın takdiri dışına çıkamamak* (K.33).

Alımını almak. *Hastalanmak* (K.43).

Alını açık olmak (K.76).

Al yeşil dizdirmek. *Donatmak, gösterişli olmak* (K.29).

Ali okulunda okumak. *Diploması olmayan, okula gitmeden okuma yazma öğrenmek* (K.17).

Aman soluk demeden gitmek. *Aniden ölmek* (K.28).

Anasının yuduğu ile durmak. *Tecrübesiz, cahil insanlar için söylenir* (K.101).

Arasatta kalmak. *Karar verememek, tam bilememek* (K.95).

Arayı bulmak. *Birbirlerini sevmek, anlaşmak* (K.31).

Arkasına düşmemek. *Önemsememek, hakkından vazgeçmek* (K.19).

At öğretene çaltı kıstırmak. *Olumlu yöne girmiş işi tersine döndürmeye çalışmak. İşi bozmak* (Çabuk, 2008, s. 156).

Ayağı üzengide olmak. *Hazır beklemek* (K.44).

Ayağı yalın. *Çok gezmek* (K.68).

Ayak altına almak. *Değersizleştirmek* (K.70).

B

Babası mezardan gelmiş abdal çocuğu gibi sırtmak. *Memnun olmak* (K.51).

Baharını almak. *Güçlenmek, iyi durumda olmak* (K.33).

Bakınıp kalmak. *Bir şey yapamayıp çaresiz kalmak* (K.81).

Başa kakma. *İyilik yapılan kişiye yapılan iyiliğin söylenmesi* (K.70).

Başı dolaşık olmak. *Sorunları, sıkıntıları olmak* (K.24).

Başı sakın olmak. *Rahat olmak* (K.21).

Başını bağlamak. *Evlenmek için sözlenmek* (K.31).

Başkasının ağzına bakmak. *Başkası ne derse onu yapmak* (K.76).

Belasını bulmak. *Kötü bir olayla, insanla vs. karşılaşmak* (K.70).

Bir ayağı boşlukta olmak. *Tehlikenin yaklaşması* (K.31).

Birbirine girmek. *Tartışmak, kavga etmek* (K.39).

Bozuk atmak. *Canı sıkılmak, memnuniyetsizliğini belli etmek* (K.47).

Bozuk çalmak. *Karşıdaki kişiye olumsuz cevap vermek, sinirlenmek* (K.21, K.103).

Burnu çamurlu olmak. *Çalışkan, eli çabuk* (K.19).

Burnunu kaldırmak. *İstememek* (K.47).

Burnunu kıvırmak. *Memnun olmamak* (K.21, K.22, K.98).

C

Canının derdine düşmek. *Kendi sorunlarından başka bir şeyle uğraşamamak* (K.45).

Cin dolazlık çıkarmak. *Kavga etmek* (K.86).

Ç

Çadır tutmak. *Çadır kurup yerleşmek* (K.8).

Çanına ot tıkamak. *Belli etmeden zarar vermek* (K.101).

Çarkı çevirmek. *Konuşmada asıl konuya gelmek* (K.106).

Ciğeri sızlamak. *Çok üzölmek* (K.144).

Çiftçi eline düşmüş doğana dönmek (K.36, K.37). *Hayvan otlatmak için uygun alan kalmadığını anlatmak için söylenmiştir.*

Çuval doldurmak. *Çok düşünmek, endişelenmek* (K.19).

D

Deli dumanlısı olmak. *Aşırısı olmak* (K.31).

Deliye geçit boylatmak. *Kendi yapacağının ve söyleyeceğinin tepkisini ölçmek için bunu*

başkasına yaptırmak veya söyletmek (Çabuk, 2008, s. 157).

Deve botlar gibi botlamak. *Patavatsız laf edenler için kullanılır* (Dulkadir, 1997, s. 123; Eröz, 1991, s. 151).

Deve dişi gibi olmak. *Arkalı, güçlü, kuvvetli* (Çamurdan t.y., s. 117).

Deve üstünde kuduz dalamak (Karabulut, 2006, s. 31).

Deveyi çıplatıp sürmek. *Abartılı konuşmak, hadiseyi olağanüstü, tevatür ederek anlatmak*. (Atılğan, 2002, s. 149).

Deveyi yüküyle bulmak. *Çok sevinmek* (Bilir F.S. & Bilir A.F., 2007, s. 540).

Dibi başı olmamak. *Mantıksız olmak* (K.25).

Dibini karıştırmak. *İşi bozmak* (K.48).

Dışlığı gelmemek. *Sıkılmak, vakit geçirememek* (K.34).

Dinini yıkmak. *İnkâr etmek, günaha girmek, yalan söylemek* (K.17).

Dirsek çürütmek. *Eğitim görmek* (K.56).

Dokuzuna bir doğram düşmemek. *Mal az olup da bölüşen çok olduğunda söylenir* (K.48).

Döşegini kalın atmak. *“Eskiden misafirlerin altına döşek atılırdı. Hatırlı misafirlerin daha iyi ağırlanması için kullanılan söz. Gittiği yerde çok kalanlar için de kullanılır.”* (Çamurdan, t.y., s. 117).

E

Eli ağzına yetişmek. *İyi kötü geçinebilmek* (K.107).

Eli koynunda olmak. *Rahata erememek* (K.43).

Elin geçtiği geçitten geçmek. *Topluluğun koyduğu kurallara razı olmak* (Çabuk, 2008, s. 157).

Elinde olmak. *Gücü yetmek, vakit bulmak* (K.19).

Er avrat olmak. *Karı koca olmak* (K.22).

Ekin iti. *“Başını yukarı kaldırıp gezen. (İtler ekin tarlasında gezerken başlarını yukarı diker. Ekin biçildikten sonra da aynı tarlaya girdiklerinde bu alışkanlıklarından vazgeçmez, o şekilde gezer.”* (Çamurdan t.y., s. 118).

Eli başına değmemek. *Boş vakit bulamamak* (K.46).

Ev yansa içinde el kadar hasırı olmamak. *Vurdumduymaz, gamsız kişiler için söylenir* (K.151).

G

Geceyi gündüze katmak. *Dinlenmeden sürekli yapmak* (K.37).

Göçü ayrı çekmek. *Ölmek*

Gönlü düşmek. *Sevmek, âşık olmak* (K.5).
 Gönlü geniş olmak. *Cömert, anlayışlı* (K.33).
 Gönlü olmak. *İstemek* (K.21).
 Gönlü tutmak. *Sevmek, beğenmek* (K.38).
 Gönül yapmak. *Gönül almak, ikna etmek, kabul ettirmek* (K.20).
 Gövdesini basmak. *Her şeyini vermek, canla başla çalışmak* (K.41).
 Gözdağı vermek. *Korkutmak* (K.31).
 Gözü kesmemek. *Yapamayacağını düşünmek* (K.17).
 Gözü küllü olmak. *Saf olmak, gerçekleri görememek* (K.40).
 Güldür güp gelmek. *Birden bire gelmek* (K.20).
 Gün doğmadan geçip gitmek. *Mutlu olmadan sıkıntı içinde ölmek* (K.22).
 Gün görmek. *Rahat etmek* (K.33, K.127).

H

Hakkından gelmek. *Gücü yetmek* (K.21).
 Halından geçmek. *Yorgun düşmek* (K.20).
 Halına koymamak. *Rahat bırakmamak* (K.23).
 Harcı olmamak. *Kendilerine göre olmamak* (K.43).
 Haşır neşir olmak. *Samimi olmak* (K.20, K.21).
 Havası düşmek. *Bozulmak, kırılmak* (K.66).
 Hem suçlu, hem güçlü olmak (K.31).
 Henk yapmak. *Cümbüş yapmak, eğlenmek* (K.33, K.44).
 Hırsızın aklına taş düşürmek. *Gece hırsız it sarmış. Hırsızın aklına taş gelmezmiş. Ev sahibi köpeğine git taş ile vurur şimdi demiş. Hırsız taşı aldığı gibi köpeğe vurmuş, kurtulmuş* (K.60).
 Hoş beş, on beş etmek. *Sohbet etmek* (K.36, K.37).
 Hökmen hökmen kondurmak. *Daha güzel yapmak* (K.38, K.106).

I

İngir cıngır etmek. *Söylenmek* (K.21).

İ

İçeri yanmak. *Çok üzölmek* (K.10)
 İki gözü bir ırmak ağlamak. *Çok ağlamak* (K.13).
 İki yakası bir araya gelmemek. *Rahata erememek* (K.36).
 İpini sürömek. *İşi olmadığı halde orada burada gezmek* (Çabuk, 2008, s. 158).
 İşe yalan karıştırmak. *Usulsüzlük, sahtekârlık yapmak* (K.36, K.37).

İşi tatlıya bağlamak. *Olası sorunları önlemek* (K.21).

İt yatağında ekmek ufağı aramak. *Olmayacak işler yapmak*.

İtin ayağındaki dikenini çıkarmak. *Yardım etmede ayırım gözetmemek, herkesin yardımına koşmak* (Poyrazoğlu, 1998, s. 167).

İz üstü geri gelmek. *Çabucak gidip gelmek* (K.101, K.102).

K

Kafa bulmak. *Alay etmek, dalga geçmek* (K.61).

Kafası kızmak. *Sinirlenmek* (K.17).

Kafası sulanmak. *Unutmak, sağlıklı düşünmemek* (K.39).

Kafası üstünde olmamak. *Zihnin karışık olması* (K.78).

Kafayı bozmak. *Delirmek* (K.31).

Kalbi akmak. *Nazar değmek* (K.3).

Kalbi bütün olmak. *Dürüst olmak* (K.23).

Kalbi geniş olmak. *Kimse hakkında kötü düşünmemek, kıskançlık yapmamak* (K.76).

Kalbi tamam olmak. *Kötülük düşünmemek* (K.77).

Kasıp kavurmak. *Çok zarar vermek* (K.66).

Kaşta gezip göze zarar vermemek. *Kurnaz olmak* (K.31).

Kaya başı gitmek. *Anlaşmamak* (K.37).

Kepenek alıp rüzgâra karşı koşmak. *Olmayacak işlere girişmek* (K.6).

Kendi kendine şişmek. *Kimsenin olmadığı yerde kabadayılık yapmak* (K.38).

Kendinden haberi olmamak. *Görgü kurallarına uymamak* (K.40, K.86).

Kerpiç ayaklamak. *Hata etmek* (K.70).

Kıç kırma satmak. *Elde hiçbir şey kalmayacak şekilde satmak* (K.37).

Kızıl laf vermek. *Ciddiyetsiz konuşmak* (K.98).

Kinini almak. *İntikam almak* (K.17).

Kimseyi tanımamak. *Gözü pek olmak, hiç kimseden korkmamak* (K.15).

Koca koyunun kaval dinlediği gibi dinlemek. *Dikkatle dinlemek. Koca koyun yaşlı, tecrübeli koyundur. Kaval sesine alıştığından yayılmayı bırakır, hemen dikkatle dinlemeye başlar* (K.19).

Koyuna koltuğuna bakmak. *Eldeki imkânları değerlendirmek* (K.9).

Kök söktürmek. *Çok uğraştırmak* (K.31).

Kulak asmamak. *Önemsememek* (K.45).

Kurt görmüş kuzuya dönmek. *Çok korkmak* (K.36).

Kurşun tezgini. Kavgadan kaçıp, başka yere gitmek (K.129).

Kuyruk sallamak. *Çıkar için yakınlık göstermek, yalakalık yapmak* (K.37).

Kuzularla kırılmak. *Yaşı geçkin olduğu hâlde, gençler gibi davranmak* (Çamurdan, t.y., s. 123).

Küllüğüne üfürmek. *Hiçbir şeyi kalmamak* (K.40).

L

Laf etmek. *Bahsetmek* (K.19).

Lafı çoğa gitmek. *Sözü maksadını aşmak* (K.17).

Lafın arkası önünü basmak. *Ezberlediği şiirin bazı bölümlerini hatırlamadıklarında söylemektedirler* (K.77, K.84, K.153).

M

Mesken atmak. *Ev yapıp yerleşmek* (K.43).

Mılığını yere dikmek. *Morali bozulmak, yere bakmaya başlamak* (K.17).

Midesi bulanacak çiğ yememek. *Yüz kızartıcı bir iş yapmamak* (K.76).

Mim tutmak. *Olan bir şeyi inanca bağlı bir nedenle açıklamak* (K.18).

Müşteri olmak. *Sevip evlenmek istemek* (K.18, K.21, K.84).

N

Naza binmek. *Naz etmek* (K.38).

Nazı geçmek. *Sevilmek, değer verilmek* (K.33).

O

Ocağını batırmak. *Zor duruma sokmak* (K.43).

Ocak taşı karartmamak. *Bir yerde uzun süre kalmamak* (K.21, K.22).

Oyununa oyun yetmemek. *Karşıdakinin daha kurnaz olması* (K.33).

Ö

Ödü sıtmak. *Korkmak* (K.31, K.39, K.47, K.48, K.102).

P

Parayı kütlelemek. *Çok parası olmak* (K.17).

Pav çakalı gibi pavkırmak. *İleri geri konuşmak, atıp tutmak* (K.121).

Perdesiz olmak. *Utanmadan, saygısızca konuşmak* (K.24).

Puntasına düşürmek. *Zarar vermek için fırsat kollamak* (K.2).

S

Sakalını yerine bağlamak. *Yaşına uygun şekilde davranmak* (K.37).

Sırtı yuka olmak. *Malı, parası çok olmamak, ekonomik durumu kötü olmak* (K.42).

Söz bu söz, kuş karatavuk. *Sözden dönüş yok* (K.67).

Sözünün sahibi olmak. *Sözünde durmak* (K.13).

Surat kısmak. *Memnuniyetsizliğini yüz ifadesiyle göstermek* (K.29).

Suyu sert olmak. *Sinirli, sert olmak* (K.37).

Sütle süzeğin arasına girmek. *Çok sıkışık mekânlarda gezmek* (Çamurdan, t.y., s. 126).

Ş

Şama şarkı olmak. *Herkesin duyması* (K.20, K.21).

Şapkası yukarda olmak. *Gururlanmak, itibarlı olmak* (K.31).

Şeytana uymak. *Dinin yasak ettiği şeyleri yapmak* (K.18).

Şeytanın atına binmek. *Kötü bir şeyi yapmayı kafaya koymak* (K.37).

Şum dutmak. *İyi saymamak, uğur saymamak* (K.22).

T

Tadı olmamak. *Rahatsız, hasta olmak, kendini iyi hissetmemek* (K.19).

Tırpada düşmek. *Birden bire düşmek* (K.19).

Tuluk çıkarmak. *Eksiksiz, tam yapmak* (K.72).

Tuzcu devesi gibi bağırmak. *Kızmak, söylenmek* (K.67).

U

Uğuruna gelmek. *İyi olmak* (K.21).

V

Ver ha ver etmek. *Vurmak, dövmek* (K.17).

Y

Yakayı kurtarmak. *Tehlikeli durumdan uzaklaşmak* (K.17).

Yakım yakmak. *Ağıt söylemek* (K.17).

Yalan aramak. *Yalan konuşturma, yalan söyletme* (K.10).

Yâri yanında, yavrusu koynunda olmak. Düzeni kurmak, işlerin iyi gitmesi (K.10, K.31).

Yediği ekmeğe değmemek. *Değersiz olmak* (K.86).

Yiyecek ekmeğe muhtaç olmak. *Çok fakir düşmek* (K.60).

Yokluğun yoksulu olmak. *Aşırı derecede fakir olmak* (K.87).

Yolun çiğini almak. *Yaz aylarında gece yağan çiğın, sabah ilk giden kişinin ayak izleri ile silinmesi. Yolun bir kısmının kat edilmesi* (Çamurdan, t.y., s. 128).

Yolunu almak. *Misafir gitmeyi düşündükleri kişinin misafirliğe gelmesi* (K.9).

Yörükçülük yapmak. *Göçer hayvancılığı sürdürmek* (K.19).

Yurdu, yuvası belirsiz olmak. *Ailenin dağılması* (K.5).

Yurtta kalmış enik gibi olmak. *Kimsesiz, çaresiz kalmak* (K.42).

Yurt yerinde kalmış ocaklık taşı gibi çömelip kalmak. *Yalnız, çaresiz kalmak* (K.59).

Yüreği düşmek. *Çok korkmak* (K.81, K.82).

Yüreğine oturmak. *Zoruna gitmek* (K.67).

Yüz bulamamak. *Anlayış, sevgi görmemek* (K.48).

Yüze çıkmak. *Büyüklerle karşı gelmek, isteklerine itiraz etmek* (K.115).

Yüzgöz olmak. *Samimi olmak* (K.78).

Yüzü ekşimek. *Morali bozulmak* (K.17).

Yüzüm senden kara. *Utanmak* (K.23).

Yüzü duramamak. *Sözünü duymazlıktan gelememek* (K.13).

Z

Zıbıgını yemek. *Kötü söz duymak* (K.17).

Zirzop kanununda yaşamak. *Kural kaide tanımamak* (K.76).

Bazı deyimlerin hikâyesi:

Ger'de Bir Yörük

Toprakkale-Aslanpınarı köyünün sırtını yasladığı tepeciklere ger denilir. Gerde çadırdaki oturan bir Yörük Osmaniye'ye alışverişe gelir. Bir manifaturacıdan şundan bir şalvarlık, bundan bir fistanlık kes derken kesilen kumaşlardan büyük bir bohça oluşur. Tam da hesapları yazılmış teker teker rakamlar toplanırken panik içinde biri içeri girer, Yörüğe “Deveni ot tuttu” der. Bohçayı kapalı Yörük dışarı fırlar gelcen, gelececeği diye gidiş o gidiş. Kış biter ilkbaharda her yer yeşillenir, manifaturacı Toprakkale'den Aslanpınarı köyüne varır, olanı anlatır. Ger'de bir Yörük devesini ot tuttu, aklı başından gitti. Görmediniz mi nerede bulabilirim, diye arar durur (Aba, 2012, s. 93).

Kahveyi Sele Vermek

İlçenin kaymakamı arkadaş gurubuyla şehrin dışına ava çıkar. Şura senin bura benim derken yorgun düşerler. Dağın yamacına konan bir bölük Yörük çadırına misafir olurlar. Çadırın sahibi, hanenin büyüğünün yokluğuna evin kızı hissettirmez. Sarı koçu kesip saç kavurması yapar. Misafirlere sofraya serer. Üstüne de sade kahve yapar. İkramda bulunur. Türk usulünde kahve köpüklü olur. Kahve pişince ikram yapılırken yanında su bulunur. Önce su içilir, sonra kahve. Kahvenin telvesi ağızda ayrı bir tat verir. Bilahare hane sahibi gelir, misafirlerle hoşbeş den sonra, kıza döner sofraya serdin mi? der. Kız; “Baba, sarı koçu kesip kavurma yaptım.” deyince, “Kızım kahve yaptın mı?” Yaptım da “Kahveyi sele verdi” der. Kaymakam bey şaşkın bir yüz ifadesiyle hane sahibine, ben bir kusur işlemedim der gibi bakınca ev sahibi tebessümle kaymakam bey kahvenin üstünden su içmişsiniz der (Aba, 2012, s. 93).

3.1.2.4. Alkış / Kargış

“Dua, insanın kendisi ile içinde yaşadığı cemiyetin maddi refah ve manevi saadetinde yardım ve merhametini istemek üzere Tanrı’ya yaptığı bir hitap, bir sesleniştir.” (Elçin, 2000, s. 662).

“Alkış ve kargışlar toplumun değer yargılarını bulduğumuz özlü söz kalıplarıdır. Bunlarda söylendiği toplumun değer yargılarını, millî karakterin izlerini buluruz. Alkışların ve kargışların sanat değeri taşıyan bir bölümü kuşaktan kuşağa aktararak günümüze gelmiştir. Bir kısmı da şartların ve insanın hayata bakışının değişmesiyle kullanıstan kalkmıştır. Alkış ve kargışların çoğu, bireysellik çizgisini aşarak duygu ve düşünce yoluyla topluma mal olarak anonimleşir.” (Artun, 1999, s. 111).

“Alkış ve kargışlar kullanım yerleri ve söyleniş amaçlarına bağlı olarak atasözleri ve deyimler gibi genel bir yaygınlık taşımazlar. Her zaman genel toplumsal durumları değil duygulara bağlı olarak özel dilekleri yansıtır. Bu bakımdan kullanım alanları belli sınırlılık taşır.” (Artun, 1999, s. 111).

Alkış, dua günlük hayatın hemen her anında söylenebilmektedir. Yemek yiyenlere, yemek hazırlayanlara, yolculuğa çıkanlara, iyilik yapanlara, yeni bir şey alanlara, yeni doğanlara, evlenenlere, ölen kişilere alkış edilir.

Hemen her konuda dua ya da beddua söylenebilmektedir. Örneğin, iki yüzlülükten bahsedilirken, “Allah kimseyi ikiyüzlü etmesin.” (K.39, K.43) duası söylenebilmektedir.

Babanın, günahsız küçük çocukların ettiği duanın kabul olacağına inanılır (K.113, K.127).

Beddua ise, duanın aksi ve zıddı olan lanet, gücenme, bela ve gazap ifade eden olumsuz sözlerdir. Farsça “bed” ve Arapça “dua” (çağırma) kelimelerinin birleşmesinden yapılan bu tabiri, en eski Türk kaynaklarından 19. yüzyıla kadarki kültür eserlerimiz ve sözlüklerimiz çok yaygın “kargış” ve “ilenç” kelimeleriyle karşılamışlardır (Elçin, 2000, s. 662, 663).

Kargışa, beddua, intizar, ilenç; beddua vermeye “ilenme”, “intizar etme” de denmektedir. Âhını almak da beddua almak anlamında kullanılabilmektedir (K.19, K.28, K.36, K.39, K.40, K.42, K.61, K.77).

İlenmek yerine mecazen “ah etmek”, birinin ilenmesini üstüne çekmek “ah almak”, yaptığı ilenme er geç etkisini gösterdiğinde “ahı yerde kalmamak” kelime ve kelime gruplarının (TS, 1998, s. 45) kullanıldığı görülmektedir.

Beddua etmeyi genellikle kadınlar yapar. Çocuğuna, eşine, yabancı birine, hayvanlarına vs. sinirlenen, canı sıkılan kadın beddua eder. Haksızlığa uğrayan, alacağını alamayan, hayvanlarını çaldıran, sahtekâra kaptıran kişi bunlara sebep olan kişilere, konalga yerinde kalınmasına izin vermeyen bekçiye, köylülere beddua eder. Hırsızlık yapana “Allah’ım bunu yapanlara çilesini ver.” der. Bedduanın hemen tutup çaldığı hayvanın sayısı kadar, hayvan kaybedenlerle karşılaşıldığı söylenmektedir. “Edenin muhakkak bulacağına” inanılır (K.5, K.19, K.38, K.39, K.70, K.73, K.102, K.103, K.122).

“İnsanlar ilenmeyi daha çok birine gücünün yetmediği, ona karşı gelmeyi başaramadığı zamanlarda yapar. Yani ilenme, bir bakıma zayıflığın, güçsüzlüğün, çaresizliğin anlatımı olarak karşımıza çıkar. Zaten gücü yeten karşındakine yapacağını yapar. Ancak kişi, karşındakine gücü yetmediği zaman onu başka yerlere havale eder. Birinin bir başkasına gücü yetse bile içindeki büyük öfkeyi bastıramadığı zaman da ona beddua eder.” (Özdemir, 2002, s. 345).

Günahsız, kalbi temiz, haksızlığa uğrayan kişilerin verdiği bedduanın hemen tutacağına inanılır. Kaynak kişilerden Veli Kurtoğlu (K.103) karşılaştığı bir olayı şöyle anlatmaktadır: “Koyunlar yataarken yanından at arabası ile geçen bir kişi koyunlardan birinin ayağının tepeleyip kırdı. Bunu gören eşim ‘Allah belanı versin.’ dedi. Adam durmadı gitti. Biraz sonra at tepesi aşağı yıkıldı. Biz bu sefer adamı kurtarmak için koştuk.”

Bu konuda başka bir anlatı da şöyledir: Hayvanlarını ekin ekili tarlanın yakınlarında otlatan yaşlı bir çoban uyuyakalır. Hayvanlar ekine girer ve yerler. Çiftçi hiddetle çobanın yanına gelir ve vurmaya başlar. Çoban, bilmeyerek oldu dese de, özür dileyip yalvarsa da elinden kurtulamaz ve iyi bir dayak yer. Çoban, çiftçiye “Allah belanı versin. 24 saat içinde sen bana muhtaç ol.” diye beddua eder. Çiftçi evine varır, birden rahatsızlanır, çoban çoban diye inlemeye başlar. Bir kişi çiftçinin yaşlı çobana yaptığı kötülüğü anlatır. Ailesi, akrabası bir olup çobanı bulurlar. Çobana hakkını helal etmesi için yalvarsalar da, tarla vermeyi teklif etseler de çoban razı olmaz. Benden çıkıştı, Allah’a havale ettim, der. Çiftçi bir gün daha yaşar, ertesi gün ruhunu teslim eder (K.103).

Annenin verdiği bedduaya emzirdiği sütü karşı gelir, sütü keser, tutmaz. Babanın verdiği beddua ise tutar (K.5, K.38, K.59, K.75, K.77, K.127, K.140, K.150, K.153).

Annenin babanın bedduasını almamak övünme, şükür vesilesidir. “Çok şükür annemin, babamın bedduasını almadım.” derler. Anne babasıyla yaşlandıklarında,

hastalıklarında ilgilenmeyenlerin başına kötü bir olay geldiğinde “Anne babasının bedduası tuttu.” derler (K.77, K.83, K.127, K.150). Sürekli kötü bir olayla karşılaşan kişiler için “Acaba kimin bedduasını almış.” diye söylenir (K.150).

Beddualara, yemin ederken de başvurulabilmektedir. “Allah belamı versin ki böyle oldu.” örneğinde görüldüğü gibi eğer söylediğim yanılsaa beddua benim başıma gelsin anlamı çıkmaktadır. Kişi yaptığı bir işe pişmanlığını bildirirken beddualara başvurabilir. “Elim kırılıydı da yapmamaydım.” (K.5).

Bazı sözler beddua gibi görünmesine rağmen dua özelliği göstermektedir. Sakalın ağıra, bu bağlamda düşünülebilir.

Kargışla ilgili şöyle bir olay anlatılır: Bir kişi ebesine “Ebe bir intizar et.” demiş. Kadın da ben ne bileyim de intizar edeyim demiş. “Eviyin önünün göklüğü gitmesin, göyneğinin önünün aklığı gitmesin.” demiş. Eviyin önünün göklüğü gitmesin, hayvan yüzü görmeyecek, evinin önündeki otları yiyecek hayvanları olmayacak. Göyneğinin önünün aklığı gitmesin, çocuk yüzü görmeyecek, çorçocuk olmadığından temiz duracak (K.39).

Beddua etmek iyi sayılmaz. Beddua, eden kişiye geri döner (K.59, K.77).

Dua olarak söylenen sözlerin olumsuzları beddua olarak söylenir. Allah işin gücün rast gelmesin (K.75). Bunun yanında kargış olarak söylenen sözlerin olumsuz hâlleri söylenerek dua özelliğine büründürülür. Bu şekildeki alkışlar söylenirken kargış ediliyormuş gibi söylenir. “Ciğeri dökülmeyesice” (K.86, K.113), “Allah canını almasın.” (K.42, K.93) sözleri buna örnek gösterilebilir.

Alkış Örnekleri:

Adınla yaşa (K.22).

Ayağınıza sağlık. *Misafir yolcu edilirken söylenir* (K.1, K.44).

Allah bağışlasın. *Çocuğu olanlar için söylenir* (K.22).

Allah dallansın, budaklansın (K.33).

Allah düşmanıma vermesin. *Karşılaşılan zor durumlar anlatılırken söylenir* (K.144).

Allah ele komasın (K.23).

Allah emeklerini zay etmesin (K.20, K.22).

Allah gecinden versin. *Ölümden bahsedilirken söylenir* (K.47).

Allah hayrını versin. *Bir kişiye sitem ederken söylenir* (K.59).

Allah ne verirse hayırlısını versin (K.22).

Allah ıslah etsin. *Kötülük yapan, başkasına zarar veren kişiler için söylenir* (K.36, K.37).

Allah hak yiyenlerden etmesin (K.39).

Allah korusun (K.20).

Allah esirgesin (K.13, K.20).

Allah etmesin (K.43).

Allah ıslah etsin (K.75).

Allah kazadan beladan esirgesin (K.24).

Allah kolaylık versin (K.20).

Allah muhafaza (K.26).

Allah rahmet eylesin. *Ölen kişi için söylenir* (K.22, K.60).

Allah razı olsun. *İyilik yapan kişi için söylenir* (K.21, K.76).

Allah selamet versin (K.24).

Allah tamamına erdiresin (K.6).

Allah yardımcın olsun (K.31, K.32).

Allah yattıkları yeri nur etsin (K.42, K.84).

Allah yoksuzluğunu vermesin (K.10).

Allah yüzüne baksın. *Hasta, zor durumda olanlar için söylenir* (K.47).

Allah kimsenin aklını alıp da kendini komasın (K.10).

Allah taksiratını affetsin. *Ölen kişiler için söylenir* (K.13).

Allah ziyade etsin. *Yemek yediren kişilere söylenir* (K.117, K.121).

Andığım yerden ırak. *Hastalık, ölüm gibi istenmeyen bir durumdan bahsedilirken söylenir* (K.149).

Ayağına sağlık. *Gelen misafirlere hoş geldin dedikten sonra söylenir* (K.83).

Başın sağ olsun. *Yakını ölenlere söylenir* (K.22).

Bereketli olsun. *Hayvanlarıyla ilgilenenlere söylenir* (K.36, K.66, K.76, K.89, K.101, K.102, K.127).

Boğazınız olsun. *Yemek yiyenlere söylenir* (K.103).

Canın sağ olsun. *Önemli değil anlamında kullanılır* (K.66).

Darısı size olsun. *İyi dilek bildirir* (K.130).

Döşünde ak tüyler bitsin (K.127).

Eline sağlık, ellerine sağlık (K.33). *Yemekten sonra, yemeği hazırlayan kişilere söylenir.*

Geçmişlerinizin ruhuna değsin (K.31, K.32, K.33).

Geçmiş ola. *Hastalanan kişiler için söylenmektedir* (K.42).

Geçmişinin canına değsin. *Yemek, su verenler için söylenir* (K.70).

Gelen de sağ olsun, gelmeyen de sağ olsun. *Davet ettiği halde gelemeyenler için söylenir* (K.39).

Hayır ola. *Bilinmeyen bir durum karşısında ya da eve beklenmeyen biri geldiğinde söylenir* (K.76, K.80).

Hayrım men olmasın. *Yapılan iyilikten bahsedilirken söylenir* (K.130)

Helal olsun. *Bir kişiyi yaptığı güzel işten dolayı övmek için kullanılır* (K.37, K.66).

Kesene bereket. *Yemeği yenen ev sahibine, yardım eden kişilere söylenir* (K.121).

Kolay gelsin. *İş yapmakta olan kişiye söylenir.*

Kulakları çınlayasınca. *Orada olmayan iyi bir kişiden bahsedilirken söylenir* (K.103, K.130).

Misafirin üst başına oturanlardan etmesin (K.16).

Ocaktan yırak. *Başkasının başına gelen olumsuz durum bizden uzak olsun, anlamında kullanılır* (K.5, K.31, K.83, K.145, K.157).

Öldüyse Allah rahmet eylesin, duruyorsa kulacığı çınlasın. *Haberleşilemeyen kişilerden bahsedilirken kullanılır* (K.60).

Sağ ol (K.20, K.21, K.56). *Bir kişinin yaptığı iyiliğe karşılık söylenir.*

Size ömür, sizlere ömür. *Ölen bir kişiden bahsedilirken söylenir* (K.39, K.56).

Sözüm ona; andığım dağa, taş. *Ölüm, kaza vs. bahsederken söylenir* (K.97).

Şeytanın gür olsun. *İçki içenlere, eğlenenlere söylenir* (K.44, K.116).

Toprak diye avuçladıkların para olsun, paranın sayısını bileme, bir verdin bin olsun (K.127).

Uğurlar olsun. *Konuşurken erken kalkan kişi kalanlara söyler* (K.67, K.88).

Üst yanın pınar, alt yanın göl olsun (K.70).

Yaşı uzun olsun. *Yeni doğan çocuklar hayırlanırken söylenir* (K.44).

Yattığı yer nur olsun. *Ölen kişiler için söylenir* (K.106).

Yeri yatağı cennet mekân olsun. *Ölen kişiler için söylenir* (K.139).

Kargış Örnekleri:

Allah belanı versin (K.75, K.77, K.103).

Allah bin türlü bela versin (K.75).

Allah canının hayrını görmeyesin (K.5).

Allah gözün kör olsun (K.103, K.104).

Allah onma (K.19, K.150).

Allah ocağına kara çalı çeksin (K.57).

Allah türemeyesin (K.84).

Akılın kırıla (K.5).

Başını yesin. *Bir şey istenip verilmediğinde söylenir* (K.5, K.22, K.114).

Beter olasın (K.56).

Biriniz günün indiği yere, biriniz günün doğduğu yere düşün. *Birbiriyle kavga eden, geçinemeyen kardeşlere söylenir* (K.153).

Boyu devrilesice (K.5).

Canının derdine düşesin (K.5).

Ciğerin ağzından gele (K.39).

Ciğeri dökülesice (K.39, K.50, K.86).

Ciğerin döküle (K.5, K.38, K.103).

Çoluğundan çocuğundan bulasın (K.38, K.56).

Dünya gelsin geçsin de onma (K.127).

Emzirdiğim süt zehir zıkkım olsun. *Anneler çocuklarına söyler* (K.59).

Gönenmeyesin (K.130)

İkinizi bir teneşirde yuyayım (K.93).

İki yakan bağrıma gelmesin (K.77).

İnleyesice (K.45).

Kafan kalelere top ola. *Kafan duvara çarpılsın anlamında kullanılır* (K.92).

Kahrolası (K.28).

Kapına kara deve çöksün (K.57, K.117).

Kapılarına kara çaltı çekilsin. *Hiçbir şeyin kalmasın* (K.36, K.37).

Kapına kara çalı dikilsin (K.103, K.104).

Kapıcığın kapana (K.5).

Kapında incir ağacı bitsin (K.36, K.37).

Kıran dıkılasıca (K.8, K.157).

Kıranlar giresice (K.39).

Kökün geçe (K.5, K.84).

Köküne ayran suyu döküle. *Köküne ayran suyu dökülen ağaç kurur* (K.5).

Köküne kezzap suyu dökülesice (K.84).

Kör olasıca (K.5).

Ocağı batsın (K.5, K.33).

Ocağı batasıca (K.5, K.67).

Ocağın bata (K.5).

Onup bitme, gülüp ışılama (K.77).

Sebepler olanların gözü kör olsun. *Mutsuz evlilik gibi kötü olaylara aracılık yapanlara söylenir* (K.101).

Sen ölsen de ben iki gün, gün görsem (K.33).

Soykan kalsın. *Evin kadını kızdığı kişinin elbisesini soyka diye nitelendirir* (K.64).

Tanrı canını ala (K.5).

Teneşirde yunasınız (K.5).

Yağlı kurşunlardan gidesice (K.38).

Yağlı kurşunlardan gidesin (K.136).

Yazıklar olsun (K.8).

Zıkım olsun (K.5, K.28).

Zıkım yiyesice (K.5).

3.1.3. Mensur Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri

Konargöçerler arasında mensur anlatı türlerinden çok aşiret ağalarının, aşiretteki kişilerin başlarından geçen olaylar, aşiretin yerleşiklerle, diğer gruplarla yaptıkları mücadeleler anlatılır. Konargöçerlerde kurmaca anlatılardan ziyade yaşanan hayatı yansıtan anlatıların varlığı dikkati çekmektedir. Avcılık maceraları, beylerin, ağaların anıları bunlar arasında sayılabilir. Bizzat olayı yaşayanlardan dinlenen anılır, zamanla hikâye hâline gelmiştir (K.17, K.24).

3.1.3.1. Fıkra

Genellikle gerçek hayat hadiselerinden hareketle hisse kapmayı amaçlayan ve temelinde az-çok nükte, mizah, tenkit ve hiciv unsuru bulunan sözlü, kısa, mensur hikâyelere fıkra adı verilir. Başlangıçta ferdi karakter taşıyan ve zamanla anonimleşen fıkralar; sade, yaşayan dille, geçmiş zamanın hikâyesi, soru ve emir cümleleri ile anlatılırlar. Genellikle tek bir vakaya dayanan, teferruat, tasvir ve tahkiyeden kaçan fıkralar, başlangıç, gelişme ve sonuç bölümlerini iç içe bulunduran hikâyelerdir (Elçin, 2000, s. 566, 567).

Yörük fıkraları Çukurova bölgesinde anlatılan yerel bir fıkra tipidir. Yörük fıkraları bir toplum zümresini, bir yöre insanını temsil eder. Yörük fıkraları Türk

fıkraları sınıflamasında “Bir bölge halkıyla ilgili olanlar” grubuna girer (Artun, 2013, s. 139).

Yörüklerle, çeşitli Yörük gruplarıyla ilgili fıkraları hem konargöçerler hem de yerleşikler anlatmaktadır. Yörükler kendilerini konu edinen bu fıkraları yerleşiklerden dinlediklerinde kızmamakta, hatta gülmektedir. Kendileri anlatırken de “Bizim Aydınlnının biri, bizim Yörüklerden biri” gibi sahiplenici ifadeler kullanmaktadırlar.

Fıkralarda konargöçer kültürün izlerini görmek mümkündür. Konargöçerlerin geçmişte yaşadıkları sanılan gülünç nitelikli anılar fıkra özelliği taşımaktadır. Yörüklerin ağız özellikleri (geliyorun, gidiyorun, deyllar, cavur), Yörüklere özgü kelimeler (kahya, ece) fıkralarda yer alarak gülmeceyi sağlamaktadır.

Fıkralarda çeşitli Yörük grupları bazı özellikleriyle ön plana çıkarılır. Tekeli Yörükleri dini konuları iyi bilir. Dini farklı algılayışları, din bilgilerinin yetersizliğiyle ilgili fıkralar Yörüklerden Hayta grubuna atfedilmektedir. Fıkralardaki Hayta tipi hazırcevap olmasıyla zekâsını ortaya koyar. Hayta dinî kuralları tam bilmeyen, ibadetlere uzak bir kişidir. Bu özellikleriyle “Bektaşî” tipine benzer.

Yörükler fıkralarda anlatılan kültürel özellikleri kendileri de bildiklerinden fıkra anlatırken çeşitli açıklamalar yaptıkları görülmüştür. Bazen fıkralarda geçen kahramanlar Yörüklerin bildikleri, tanıdıkları kişiler olur. Olaylar onların başından geçmiş gibi anlatılır.

3.1.3.1.1. Konargöçerlerin Dinî Bilgilerinin Yetersizliğini Konu Alan Fıkralar

İslam’ın Şartı Kaç?

Kıbrıs’ta biraz hayta var. Bizim Tekeli’nin biri Maraş’ta bir karakoldaki askere: “Komutanım bir hayta geliyor. İslam’ın şartını sor bilirse geçir, bilemezse salma demiş.” Asker tamam demiş. Gelen Hayta’ya İslam’ın şartı kaç diye sormuş. Hayta, 10 demiş. Olmadı, diyince 20 demiş. 30-40 derken yüze kadar çıkmış. Asker, çevir sürüyü demiş. Geriden bir Tekeli çobanı daha geliyormuş, ulan niye gitmiyon diye Hayta’ya sormuş. Hayta, ilerde bir onbaşı var İslam’ın şartını sordu, salmadı beni demiş. Tekeli, 5 demedin mi, demiş. Hayta, 100 bile dedim ama yine de salmadı, cevabını vermiş (K.9).

İslam’ın Şartı

Çoban evlenmiş. Nikâh kıymak için hoca gelmiş.

Hoca, çobana İslam’ın şartı kaç diye sormuş. Çoban da okumamış görmemiş, ne bilsin. Hocaya,

- Cavour gibi biliyorun da bana soruyorun? cevabını vermiş (K.127, K.154).

Haytanın Namazı

Haytaların lafı biraz tuhaf olur. Haytanın biri ilk defa yatsı namazına gitmiş, bakmış namazın biteceği yok. “Anacığını satayım. Eşegi bağla da gel. İş iddiaya bindi.” demiş (K.8).

Dört Teke ile İki Erkeç

Yörügün birisi caminin yanından geçerken içerden imamın sesini duymuş. Merak etmiş. Yanındakine sen şu deveyi tut da ben de bir içeri gireyim, demiş. Camide bir yere oturmuş. Gelen kişi yanına otururmuş. Hiç mi Yörük görmediğiniz yok, ne kıyımı sarıp duruyorsunuz diyip arka saftaki boş yere geçiyormuş. Camiye yeni gelenler olduğundan yan tarafları doldukça arka tarafa geçiyormuş. En arkada duvarın dibindeki safa gelmiş, gidecek yer kalmamış. Bayram namazıymış. İmam dört tekbir ile iki rekât bayram namazı kılmaya diye niyet ettim, diye seslenmiş. Yörük de “dört teke ile iki erkeci hediye et” diye anlamış. Yörük, namaz biter bitmez aceleyle çıkarken ceketi kapının koluna takılmış. Geri dönüp de bakamıyormuş. Hoca kolundan yakaladı sanmış. Hoca Efendi az görüşüp de geleceğim, diyormuş. Eve varmış olanları babasına anlatmış. Oğlum ona köylünün Cuma damı derler, ömrümde bir seferim de benim var demiş (K.67).

Affetmem

Tekeli Yörükleri ibadete düşkün olurlar. Namazı geçirmemek için abdest almak amacıyla bellerinde matara ile gezerler. Tekelilerden biri Haytanın birisine sen neden namaz kılmıyorsun? diye sormuş. Hayta, Tekelinin fos ayaklarını bildiğinden, onu terslemiş. Öğlen vakti kuru köprünün üstünde Tekeli namaza durmuş. Hayta da köprünün altına saklanmış. Tekeli, Allah’ım günahlarımı affet, demiş. Hayta, etmem, diye bağırmış. Bir daha dediğinde Hayta filan yerde filan kişinin keçisini çalmadın mı, filanın tarlasına girmedin mi? cevabını vermiş. Tekeli bu duruma sinirlenip, etmezsen etme zaten ben de seni kandırmak için namaz kılıyordum, demiş (K.98).

İnemeyeceğin Yere Neden Çıkıyorsun?

Aydınlılardan biri köyün kenarında koyun güdüyormuş. Bakmış yüksek bir yerden ses geliyor. O zamana kadar minareyi, camiye görmemiş. Öğlene doğru ezan okunmuş. Ezanı da bilmediğinden hocaya “Ne bağırıyon. İnemeyeceğin yere zatı neden çıkıyorsun.” demiş (K.60).

Eşek Karşıda

Yaz gelir, yaylaya çıkılır. Aşiretten bir merkep kaybolur. Üç gün aranır bulunamaz. Kurt, yırtıcı hayvanlar yemiştir derler ve aramaktan vaz geçerler. Bir kişi ezan okumak için ardıc ağacının başına çıkar. Hayallessalah der, durur. Eşek karşıdaaa, diye bağırır. Ezanı bitirip aşağı inince orada olanlar ezanın içinde ne dedin öyle derler. Eşek aramıyor muydunuz? Sırtın başında görünüyordu, cevabını verir (K.92).

İte Muska

Yörükler arasında kurt ağzı bağlama var. Bazı hocalar dua okur, bazıları kurt girmez muskası yaparmış. Yörüğün birisi Misis civarında Hasın Dağı'nda oturuyormuş. Orada Ahmet Hoca varmış. Ahmet Hoca'nın yanına gelmiş. Yörüğün iyi de bir iti varmış. Bu itle sağa sola çok gidermiş. Şu Alabaşa kurşun geçirmez muskası yazdırayım, demiş. Hoca yok demiş her şeye yazılır da ite muska yazılmaz, demiş. Yörük, bir uyluk eti verdikten sonra kime olsa yazdırırım, demiş. Bir uyluk eti duyunca hoca gel yazıvereyim, gel demiş. Yazmış bir muska. Dışına göre de teneke kesmiş. Bunun kenarlarını lehimciye lehimlet demiş. Kozan'dan yukarda da meşhur Karakülâh hoca varmış. Yörük buraya konmuş. Bu hocaya da davara kurt girmez muskası yaptırayım demiş. Kara külâh hoca köpeğin boynundakini görünce Koca Yörük bu ne köpeğin boynunda? demiş. Yörük, muska demiş.

İte muska yazılmaz. Ben şeraat kesen bir hocayım demiş.

-Bir uyluk et verdim de yaptırdım onu ben demiş.

Şu muskayı çıkar da bakayım, demiş. Muskayı okuyunca, hoca benden derinmiş. Lehimlet geri as, demiş. Yalnız dememiş şunu yazmış diye.

Yörük, yaylaya çıkmış. Şöyle davarı bir yörebe vurmuş. Muskanın gücünü denemek için Alabaşa bir sıkayım demiş. Sıkmış tepesi aşağı gitmiş köpek.

Ah hoca ah! Neyse verdiğim et de musmul değil mundar idi demiş, Yörük.

Kara külâh hoca okuduğunda muskayı şöyle yazıyormuş:

Muska yazdım Yörüğün itine

Karnım doydu etine

Muska itin neyine (K.9).

Cavur Geliyo Cavur!

Çukurova bölgesinde Fransızlar, Ermenilerle iş birliği yapıp saldırırken gâvur geliyor gâvur, demişler. Haytanın birisi de ulan sallı soflu dinimiz mi var? Dönüveririm gâvurdan başa, demiş (K.9, K.61, K.94).

Zoraki İmam

Yörüğün birisi dağda ölmüş. İmam olmadığından yoldan geçen birini çevirirler imam olmasını isterler. Ben imamlığı bilmem demesine rağmen zorla imam yaparlar. Zoraki imam dua olarak şöyle der:

Dağda yersin eriği
Bağda yersin kuruğu
Neyine sıkıldın da öldün
Ha canına yandığının Yörüğü.

Fıkranın bir başka varyantı şöyledir:

Yörüklerden biri ölür. Eskiden ölen kişilere ağıt yakmak gelenektir. Yörüklerden hiç ağıt yakan, bilen olmaz. Filan yerde ağıtçı var onu getirin de bir ağıt söylesin derler. Giderler, ağıtçıyı bulup getirirler. Gelen ağıtçı ölünün başında bağırp çağırır ve şöyle bir ağıt yakar:

Derede yedin eriği
Tepede yedin kuruğu
Neye sıkıldın da öldün
Hey Allah'ın Yörüğü, der. Orada bulunanların hepsi ağlar (K.60).

Darendeli İmam

Aydınlının birisi vakitsiz, akşamınan ölmüş. Cenazeyi kaldıramamışlar. Ölünün üstünü örtek, sabahleyin bir hoca bulak, demişler. Cenazesini kıldırarak, ondan sonra defnedek gitsin, demişler. Adamın üstünü başını örtmüşler, herkes yatmış. Sabahınan kalkmışlar. Bakmışlar ki hayvanıyla bir çerçi gidiyor. Emmioğlu dur hele, dur demişler. Nerelisin sen, demişler. Derendeli'yim demiş. Hah aradığımız adam sensin, demişler. Derendeli'nin okuryazar olmayanı yok. Bizim bir cenazemiz var, şunun cenazesini kıldır bize demişler. Yahu ben nasıl cenaze kıldırayım, kaldıramam dediyse de yok muhakkak kıldıracaksın, demişler. Adam kurtulamamış, atını bağlamış gelmiş. Abdestlenin, demiş. Abdestlenmişler. Bir dua okumuş. Ben ne dersem siz de onu den, demiş.

Derende'den geldim ben
Gördüm ki ölmüşsün sen
Öldüğüne yanmıyom,
Belada kaldım ben,
demiş. Allahu ekber, demiş.
Ayağına giymiş ham çarığı

Evveliden yemezdi goruğu

Akşamdan mı öldün

Canına yandığının Yörüğü,

demiş. Essalamüaleyküm ve rahmetullah, demiş.

Hadin kaldırın, demiş. Hocam böyle mi kıldırılır cenaze namazı, demişler.

Akşamdan ölüğün cenazesi böyle kıldırılır, demiş (K.148).

Misafir İmam

Bir kişi köylerden birine misafir olmuş. Kış günüymüş, kar yağmış köyden köye gidecek durum yokmuş. Ev sahibinin bir yakını ölmüş. Misafire demiş ki bu köyde seni bilen yok, imam sen ol cenazeyi kaldır demiş. Misafir ben cahilim bilmem, anlamam dediye de ev sahibi ısrar etmiş. Cenazeyi ben kaldırsam laf ederler, demiş. Misafir mecburen kabul etmiş. Cenazenin başında bunun adı ney, demiş. Beşir, demişler. Annesinin adı ney, demiş. Ayşe demişler. Beşiri nasıl bilirsiniz, demiş. Oradakiler Allah rahmet eylesin, demişler. İmam dua olarak:

Beşir, aklını başına deşir

Verdiysen alacaksın,

Aldıysan vereceksin,

İnanmazsan az sonra göreceksin, demiş (K.84).

Camiye Girmeyen Aydın

Yaşlı bir Aydın köyü koyun güdüyormuş. Çocukla şakalaşırken çocuk kocanın şapkasını alıp kaçmış, Aydın arkasından kovalamış. Çocuk kaçıp caminin içerisine girmiş. Ulan çocuk şu yaşa kadar oraya girmedim, seksen yaşından sonra beni oraya girdirme, demiş (K.60).

Cumalık

Haytanın biri torunuyla gidiyormuş. Torunu bir cami görmüş, dedesine burası ne diye sormuş. Dedesi oğlum buraya cumalık derler, bu kara dedenin de bir zamanlar buraya bir seferi var, cevabını vermiş (K.61).

Sırat Köprüsü

Hayta lan ece (ağabey) bu sırat köprüsü dedikleri şey nasıl bir şey, bizim eşeğin kolanı kadar da mı yok, demiş. (El kalınlığında, kuyruğun altından geçen semeri tutan eşek kolanları olur.). Ulan ne eşek kolanı, kıldan ince kılıçtan keskinmiş, demiş. O zaman ecem o köprüden karacömmek aşağıya gideriz desene, demiş (K.61).

Ramazan Bayramı

Haytalar bir yere konmuşlar. Birisi şehre gitmiş. Bakmış ki millet bayram yapıyor. Bu ne bayramı demiş. Ramazan bayramı demişler. Oruç geldi geçti mi demiş. Geçti demişler. Hayta obasına dönmüş komşularına “Arkadaşlar yurdumuzun kıymetini bilelim, oruç gelmiş geçmiş haberimiz olmamış.” demiş (K.61).

Haytanın Orucu

Hayta oruç tutuyormuş. Orucun ilk günü öğleye kadar tutunca, dayanamamış orucu bozmuş. “Gittin oruç gittin. 29 günle bir öğlenin kaldı demiş.” Çadırın içinde yemek yermiş. Köpek da çadırın dışında kuyruk sallarmış. Köpeğe oşt donuz, Allah’ı şüphelendirme, demiş (K.37).

Arafat Deyollar Bi Depe

Hacca gidip gelene hoş geldine gidilir. Hacdan gelen de zenzem ve hurma ikramı yapar, hatıralarından anlatır. Bizim Yörük Hüseyin Emmi de hacca gider, gelir. Ziyaretine gidenlere ikram faslından sonra “Emmi ne var, ne yok oralarda? Hele anlat da dinleyelim.” derler. Yörük Emmi: “İrafat deyollar bi depe var, millet ilebeyk ilebeyk deyi çıgrışyollar. Kimi kölesini, kimi cariyesi azad ediyor. Ben de garım Hatça’yı boşadım, azad ettim.” der (Aba, 2012, s. 66).

Gara Lök Öldükten Sonra

Aydınlının devesi ölmüş. Ahlayıp, vahlayıp çok üzülüyormuş. Sonra etrafındaki arkadaşları buna “Ağlama, boş ver mal deelmi, geri kazanırsın.” demişler. Ama nafile. Sonra arkadaşları buna bir çözüm bulsun diye hocayı çağırılmışlar. Hocaya “Ya hocam falancanın devesi ölmüş. Çok üzülüyoru ağlıyor. Ona bi nasihat etsen.” demişler. Hoca “Ya emmi mal için bu kadar ağlayıp sızlarsan dinden imandan olursun.” demiş. Aydınlının cevabı ise şu olmuş: “Bre hoca gara lök öldükten sonra dini imanı nedeyn.” (Aba, 2012, s. 66).

3.1.3.1.2. Konargöçer Yaşam Biçimini, Konargöçerlerin Çeşitli Özelliklerini Konu Alan Fıkralar

Geçen Sene Ölen Kır Kısarak

Dağda iki çoban koyun güdüyormuş. Çobanlardan biri diğerine emmioğlu geçen sene ölen kır kısarak duruyor mu? demiş. Adam bu anlamsız soruya sinirlenmiş. Öldüğünü biliyorsun da neden soruyorsun, demiş. Soruyu soran çoban: Laf olsun diye.

Şu telli keseyi ver de bir sigara sarayım, demiş. Adamın maksadı karşı taraftan bir sigara istemekmiş (K.48).

Değnek de Senin Olsun Kepenek de!

Çobanda erişmiş çok imiş. Yalınız çoban çoban olacak. Çoban koyuna küfür edermiş. Hoca da gelir bismillah bismillah dermiş. Çoban kendisini ayıplayan hocaya bu sürüyü bu günlük küfür etmeden güdersen hepsini sana veririm, demiş. Kepeneği, değneği vermiş. Çoban bunun ardına düşmüş. Hoca koyuna ay melek kiş melek dermiş, koyunu güdermiş. Hoca uyurken çoban katranlı tuzu hocanın üzerine ekelemiş. Koyun hocanın tepesine çökünce “ay melek kiş melek, bilmem neyi ne ettiğim” diye küfür etmiş. Çobana da, al demiş “Değnek de senin olsun, kepenek de.” (K.8).

Git de Yemen’den sor!

Kırlangıç kuşu vardır. Çoban aldatan da derler. Koltuğunun altından geçiverir, vuramazsın. Çobanın biri enli bir çalı almış. Vurur vurur bu kuşları öldürürmüş. Öteden ağrı bir kişi nediyou, yazık demiş. Zararsız bir hayvan demiş. Çoban zararlı hayvan demiş. Nerde gördün zararını demiş. “Git de Yemen’den sor”, demiş. Yemen’de kahveyi hep o yermiş (K.8).

Sizin Köyde Kıl Bulunur mu?

Bizim Yörük köylerinin birine kaymakam gelmiş. Adamlar yemek hazırlamışlar. Kaymakam bakmış ki yemeğin içinde kıl var. Muhtara sizin köyde kıl bulunur mu biraz kıl alsak, demiş.

Muhtar da yemeğin içindeki kılı görmüş ama kaymakam daha önce görmüş. Bizim köyde fazla kıl bulunmaz, ev başına 2 batman 3 batman kıl olur. O da yememize yetmiyor, demiş (K.12).

Sen de Bizdenmişsin Kara Güccüğüm

Bir kişi Yörük çadırına misafir olmuş. Ev sahibi, yoğurt olmadığından tuluğun içinden ayran çıkarmış. İçinde sıcaaktan dolayı seyrıklar geziyormuş. Misafir bozuntuya vermeden ne iyi ettin ben de çok severim ayranı demiş. Ev sahibi “Sen de bizdenmişsin kara güccüğüm.” demiş (K.143).

Peynir Satan Hayta

Haytanın birisi bir köye peynir satmaya gider. Akşama kadar bekler; fakat peynirini satamaz. Herkes evine çekilir ortalıkta kimse kalmaz. Köyün içinde biraz gezer kimseyi bulamaz. Köyün camisini görür. Pencereden içeri baktığında hocanın bir şeyler okuduğunu görür. Ne yapıyorsun burada diye sorar hocaya. Hoca Kuran okuyorum der. Hayta peyniri satamadığını söyler. Hoca biraz takılmak için okumuş

olduğu Kuranla peyniri değiştirip değiştirmeyeceğini sorar. Hayta çaresiz kabul eder. Hoca yalnız üç gün sonra gelip Kuran'ı almasını söyler. Hayta çadırına döner. Yaşadıklarını çevresindekilere anlatır. Dinleyenler Kuran'ın ne olduğunu merak ederler ve üç gün sonra hep birlikte hocanın yanına giderler. Hoca bu arada kızıl arıyı kovanın içine doldurur. Gelenlere bunu selamet bir yerde açın diyerek verir. Köyü çıkınca kutuyu taşıyanlar merak edip kutunun içeri açarlar. Kızıl arılar hücum eder. Arkadan gelenler Kuran nasıl bir şeymiş diye seslenirler. Hayta, bilmiyorum; ama Ali beş altı Kuranla şu tarafa, Mehmet beş on Kuranla öbür tarafa kaçtı der (K.57).

Ne Güzel Bulamaç!

Gelinin birisi bir kazan yal pişirmiş. Ağzını kapatmış. Ocaklığın arkasına koymuş. Hayvan otlatmaktan dönen çobanlar yiyecek bir şey bulamamışlar. Kazanı görüp kapağını açtıklarında buğulanıp duruyormuş. Çok acıktıklarından kaşıkla yemişler. Ne güzel bulamaçmış; ama tuzu azmış, demişler. Gelin, köpeğin yalı nereye gitmiş, demiş. Adamlar, onu biz yedik, ne yalı bulamaç değil miydi o? demişler (K.36, K.37).

On Lafı On Para Etmeyecek Bir Adam

Padişah bir kişiyi çağırmış. On lafı on para etmeyecek bir adam getir bana, demiş. Her yeri gezmiş böyle bir kişi bulamamış. Gelirken bir Aydınlı koyun güdüyormuş. Ulan nerden geliyorsunuz adamım, demiş. Ne yapacaksınız nerden geldiğinizi, demiş. Soruyorum işte, demiş. Derdime derman mı olacaksınız, demiş. Yörük olurun belki, demiş. Padişah on lafı on para etmeyecek bir adam istedi, bulamazsam beni astıracak, demiş. Sen şu değneği duta ko, ben ona bilirim, kim asıyor o demiş. Senin yerine ben asılırım demiş.

Padişahın yanına gitmiş tepikle vurarak kapıyı açmış. Padişah afallamış. Selamün aleyküm demiş. Padişah selamını almış. Padişaha adamım sen kaval çalmasını biliyorun mu, demiş. Padişah bilmiyorum, bu nasıl laf demiş. Yörük bir adamını asacakmışsın yerine ben geldim, demiş. Padişah yürü bre kardeşim onu değil kırkı da bir para etmez lafının demiş. Adamcağızı asılmaktan kurtarmış (K.60).

2,5 Lira Zarar

Toprakkale Yörüklerinden biri Lalegölü köyünden birinin ekinini gütmüş. 2,5 lira zarar kesmişler. Tarla sahibi her gün Yörüğün çadırına gidip para istermiş. Yörük de para yok, pendir çıksın öyle dermiş. (Zaten Aydınlılar pendirin, toklunun parasını dövüşe verir ya da kız kaçıtır ona verir.). Yörük en sonunda dayanamamış “Ulan Musa,

gönül bu 2,5 lirayı sana vermekten, seni iyice bir dövüp karakola 5 lira vermeyi daha çok istiyor.” demiş (K.60).

Karabaş’ın Mirası

“Aydınnı Yörügü koyun sürüsünü otlatırken, Karabaş’ın sürüyü çekip çevirmesi çok hoşuna gitmiş ve:

- Ulen garabaş, sana bu sene bir guzu veriveriyen, demiş.

Gel zaman git zaman, Yörügün Karabaş’a hediye ettiği kuzu büyümüş, çoğalmış, kırk tane koyun olmuş.

Eee, hayat bu! Gün olmuş, devran dönmüş, ecel gelmiş Karabaş’ı almış. Öyle olunca da Karabaş’ın kırk koyunu ortada kalmış. Yörük, Karabaş’a hediye ettiği koyuna sahip çıkmaya arlanmış. Başkasına vermek de işine gelmemiş. Duruma bir çare bulur umuduyla, Kadı’yı haberdar etmiş.

Kadı, Yörügün sürü başından ayrılamayacağını bildiğinden, kalkıp Yörügün yanına varmış. Kadı’nın öteden geldiğini gören Yörük, alel acele, murt çalisından bir ateş yakmış, cezveyi sürmüş. Sırtındaki postu yere atıp oturtmuş Kadı’yı.

İştahla, kahveden bir yudum höpürdeten kadı, sormuş:

- Söyle bakalım, nedir derdin? deyince, Yörük:

- Durum böylee böyle Kadı efendi, demiş.

Kadı, Karabaş’ın kırk koyununun ortada kaldığını ve kime düşeceğinin sorulduğunu duyunca, oturduğu yerden tek dizi üzerine, iştahla doğruluvermiş. Elini döşüne vurarak:

- Onun mirası bana düşer, demiş. Bunu duyan Yörük, merakla sormuş:

- İyi, hoş da Kadı efendi, sen bizim Karabaş’ın neyi olun ki? demiş.” (Erkoçak, 1999, s. 43, 44).

Çoban

“Adam, çobanın önüne yüz tane koyun katmış, otlatmaya göndermiş. Bir müddet sonra çoban, elinde bir deri ile geri gelmiş:

- Bire çoban ne ettin? Sürü nerede? Diye sorunca, çoban demiş ki:

- Yağmur yağdı, gök çatladı. Yetmiş ikisinin ödü patladı. Önden gitti baş toklu, arkasından beş toklu!.. Onunu verdim kasaba, onunu katma hesaba! Kurt kaptı birisini, birinin getirdim derisini, demiş ve atmış adamın önüne.” (Erkoçak, 1999, s. 87).

Allah’tan İstiyorum

Haytanın birisinde bir şey kalmamış, fakir düşmüş. Karısıyla birlikte Gülek boğazına doğru yürümüşler. Hanımına üç beş katırın olacak, zilleri takıp “dılan, dilan”

diyip gidecek Gülek boğazından yukarı, demiş. Hanımı, burnu kır kır mayalar mı istiyon, demiş. Kocas da, ulan hanım istiyorsam baban Keser Veli'den istemiyorum, Allah'tan istiyorum, demiş (K.36).

Gamsız Genç

Yaz günü gencin biri bir kıza müşteri olmuş. Koyunumu canavar kırsa, paket tütünden bir paket de tütünüm olsa (dumanı fazla çıkar), yolun üstüne otursam, cigarayı sarsam, çeksem dumanını salsam, bu oğlan da gamlı mı ola, derler mi demiş (K.36, K.37).

Boynuzu Boz Tanrı

“Biz eskiden yayliye gederdik. Haşdırın'a vardık, gonduk. Develeri de oriye, yaylıma goyurduk.

Develer varmış, Haşdırınnıların gabağanı yemiye başlamış. Haşdırınnının biri gelivermiş bakmış ki, o güne kadar görmediği bişe var orda. Hemi de gabakların dallarını yokardan aşşağa toparliyep toparliyep yiyo:

- Eeee! Boynuzu boz Tanrı! Sen verdiin, sen alıyon! Ne ediyim? demiş.” (Erkoçak, 1999, s. 118).

Kocakarı Fırtınası

Bir zamanlar, çok yaşlı olan bir kadın varmış. Her sene yaz aylarında yaylaya çıkarmış. Bir yıl yaylaya erken çıkmaya karar vermiş. “Mart gö.üne parmağım, dıngırdasın oğlağım” diyerek Mart ayının 30'unda yaylaya çıkmış. Yaşlı kadının söylediği bu söz Mart ayının çok zoruna gitmiş. Mart ayı, Şubat ayına demiş ki:

-Bana bir gün ver.

Şubat'tan bir günü almış. Şubat ayı 29'da kalmış. Mart ayı 31 olmuş. 31 Mart günü yaylada büyük bir fırtına çıkmış. Yağmur, dolu, sel fırtınası kopmuş. Yaşlı kadın çok korkmuş. Saklanacak bir yer aramış, bulamamış.

Büyük bir don kazanını ters çevirip altına girmiş. Gene de fırtınadan kurtulamamış. Böylece yaşlı kadın söylemiş olduğu kötü bir sözünün kurbanı olmuş. (Böylece 31 Mart-1 Nisan arasındaki fırtınanın adı halk arasında “Kocakarı Fırtınası” olarak kalmış.) (Aslan, 2010, s. 186).

Deniz

“Aydınlının (göçebe Türkmen) biri, koyunlarını güde güde denize değin uzanmış. Denizin, deniz olduğunu bilememiş de : ‘Koyun salıverilecek bir ova varmış, onu da sel basmış.’ demiş.” (Poyrazoğlu, 1998, s. 43).

Lokma

Haytanın biri sigara içiyormuş, sonuna gelmiş. Sigaranın son kalan yerine lokma diyorlarmış. Çocuklardan biri lokmaya değince süzekten itibaren düşürmüş. Hayta sinirle çocuğa vurunca çocuğun canı çıkmış. Bu olay üstüne “Çocuk da çocuğudu ama lokma da lokmaydı.” demiş (K.61).

Vırtınan Zırt

“Malına mülküne güvenen birkaç ağa toplanmış, hakirdim kikirdim konuşup gülüşüyorlarmış. Yanlarında bulunan, konuşulanları eziklik içinde, suskun dinleyen Yörük kocasına, ağalardan biri: “Bre sen de konuşsana.” demiş. Yörük kocası: “Valla ağalar, ne konuşayım; bizim konalgamız sanır ilen sırt, yediğimiz yoğurdunan süt, konuştuğumuz vırtınan zırt...” demiş. (Poyrazoğlu, 1998, s. 85).

Yayladaki Yörük

“Devlet, metoroloji memurlarını görevlendirmiş:

- Çıkın şu yaylalıklara, Toroslara da şu millete haber verin! “Şöyle olursa yağmur yağar, şöyle olursa kar yağar?” gibi bilgilendirin, halkın tecrübelerine ait bilgileri de toplayın, demiş.

İki memur gitmiş, çıkmışlar Torosların tepesine. Bakmışlar ki, orada bir aşiret!

- Selamünaleyküm!

- Aleykümselam! Buyrun, buyrun! Misafirlerle hoş beş etmişler:

- İsteğiniz, arzunuz, emriniz ne gardaşım? deyince, memurlar:

- Valla gardaşım, biz sizi önceden ikaz edip uyandırmaya, malınızın telef olmasını önlemeye; ayrıca da sizin tecrübelerinizden istifade etmeye, hava ile ilgili tahminlerinizi öğrenmeye geldik, demişler.

- Olur, sabah olsun bakarık! demiş, Yörüğün oymak başı. Yaşlı, ihtiyar, tecrübeli adam böyle deyince söyleyecek bir şey kalmamış.

Akşam olmuş, çadıra girip yatmışlar. Gece memurlardan biri uyanmış, uyuyamamış. Bir kulak gabartmış ki, yan çadırdaki sesler var! Yörük diyormuş ki:

- Heeyt! Goca donuz! Dışarda gar yağıyo. Şu heriflerin üstüne bir çul daha at, donallar şimdi!

Memur düşünmüş, kendi kendine demiş ki:

- Ulan, herif dışarı bile bakmadan kar yağıyo diyo. Atıyo mu ne yapıyo bu adam?

Derken, yan çadırdan yine aynı sesle Yörük:

- Kalk ulan namıssız! Saat üç oldu, görmüyon mu? Şimdi herifler donar, demiş.

Memurun kolunda saati varımış. Dürte düрте saate bakmış, gerçekten de saat üç..
Yine kendi kendine:

- Ulan, gördüğüm bildiğim kadarıyla bu herifin saati yoktu, demiş.

Sabahleyin kalkıp bakmış ki, ne görsün! Her taraf bembeyaz kar. Yörüğe demiş ki:

- Emmi! Kolunda, belinde saatin yok, he mi?

-Hee!

- Ne bildin, gece yarısı saatin üç olduğunu?

- Peh! demiş Yörük. Benim eşşek, saat üç dedimiydi anırır demiş.

- E peki, dışarı çıkmadın, bir şey etmedin. Ben de o zaman uyanıktım. Dışarda kar yağdığını ne bildin?

Deyince, Yörük gayet sakın ve safça:

- Oğlum, havanın sertliğinden daşsağım büzüştüydü. O zaman gar yağdığını annadım, demiş.

Bunu duyan memur, hemen arkadaşının kolundan tutup, demiş ki:

- Yörü gardaşım, yörü gedek! Bu herifin eşşeğı saat, daşsağı rasat! Bu herife biz ne öğreticik ki?, deyip savuşmuşlar.” (Erkoçak, 1999, s. 140, 141)

Helal Etmem

“Adama ölümü ayan olmuş, devesini çağırıp helallik dileyince, deve:

- Sahip demiş, hangisi için helalleşmek istiyorsun? Eğer şu üstüme binip yakıcı sıcakta aç, susuz saatlerce sürerek yol almanı kast ediyosan helal ettim, demiş. Devam etmiş:

- Yook, tüylerimi kesip minder yaparak üzerinde oturmandan bahsediyorsan, onu da helal ettim. Sütümü sağıp içtiklerin aklına geldi ise onu da... Haa, şu benim büyüttüğüm dalyan gibi oğlumu kesip de yemen vicdanını rahatsız ediyosa, hadi onu da helal ettim. Fakaat, şu uyuz, topal sümüklü bir eşşeğin ardına takıp da yola düşürmen varıdı ya! İşte onu asla helal etmem, demiş!” (Erkoçak, 1999, s. 17).

Tecirli, Cerit ve Bozdoğan

“Efendime söyliyem! Tecirli gabilesinden birkaç gişi, Cerit gabilesinden biraz mal sürmüş, Tecirli tarafına. Hırsızlamamış da, zor kullanarak sürmüşler. Bu arada Ceritlerin mal sahiplerinden bazıları getmiş, bealerine demiş ki:

- Tecirli halkı bizim malımızı sürdü, bunu geri gurtar, demişler.

Cerit bea, Tecirli bea’ne haber salmış. Demiş ki:

- O malları iade edin! Aksi halde harbe hazır olun! demiş. Tecirli bea de haber göndermiş:

- Malınızda gözümüz yok da, uzun zamandan beri savaşmiye savaşmiye silahlarımız paslandı, atlarımız ahırda kaldı. Bir panik çıksın diye biz bu malları sürdük. Hazır olun savaşak, demiş.

Şimdi, iki taraf da böylece savaşa hazırlanırken, Bozdoğanlılar, bea'lerine demiş ki:

- Vallaha, Tecirliyen Ceritler birbirine düşükler. Gelin biz de şu daşların ardına saklanak! Hangisi galip gelirse, mağlup olana çökelim, biz de bişeler goparırik. Olur mu, olur.

Derendeli Bozdoğan bea'nın gomutasında o galanın (Bodrum kale-Gastabala) etrafındaki daşların arkasına puslanmışlar. Tecirliyen Ceritler birbirine düşmüş. Kılıçlarınan, tüfeklerinin vurmalar, ölümler, yaralanmalar; at kışnemeleri, efendime söyliyem, nara atmalar, yaralıların bağirtısı... Büyük, şiddetli bir savaş olmuş. Tecirli kaçmiye başlamış.

Bozdoğanlılar demişler ki:

- Valla, Tecirli kaçıyo, çökekin! demişler. Bealeri demiş ki:

- Yooook! Tecirli döne döne döğüşür. Sonunu alalım, ondan sonra... İcık daha bekleyelim, demiş.

Tecirli, kaçıyo gimi ediyö. Cerit'i bir çevirme yapıyo. Valla, hepisini geçiriyö. Geçirince Bozdoğanlılar, daşların arkasından çıkıyo:

- Ulan, siz Tecirliye garşı goyacak adam mısınız? demişler, Ceritlerin üstüne hücum babam! (Erkoçak, 1999, s. 128, 129).

Şafak Yıldızı

İki çoban koyun gütmektedir. Şafak vakti olur. Çobanlardan biri diğeri emmioğlu şu şafak yıldızını görüyön mü? der. (Şafak yıldızı çobanların feneri gibidir, etrafı aydınlatır.) Görüyöm, der. Emmioğlu o yıldız gibi bir yıldız daha olsun, ayın hiç gereği yok, der (K.94).

Söyletmelik

Aydınlının birisinin gelini kayınbabasına söylemezmiş. Akşam olmuş, mal birikmiş. Potlacı deve gelmemiş. Bir yerde potladı zahar, sabahınan arar buluruk, demişler. Sabah olmuş çoban davara gitmiş. Kayınbabası gelinine kızım sen şu tarafa git ben bu tarafa gidelim deveyi kim bulursa seslensin, demiş. Gelin yukardan çıkmış ki deve potlamış, potuğu emzirip oturuyor. Kayınbabasını nasıl çağıracağını düşünmeye başlamış. En sonunda baba diyemediğinden "Benimle evlenen adamın babası." diye çağırılmış (K.148).

Deveyi Düze İndir

Avcılık yapanlar bir araya toplanıp maceralarını anlatıyormuş. Avcılardan biri yaşadıklarını anlatırken “Deve ile dağda avlanıyordum, tüfeğimi bir sıktım 300 kuş vurdum.” diyince dinleyenlerden biri müdahale eder. “Deveyi düze indir, sayıyı yüze indir.” demiş (K.101).

Kuyruklu Kuppa

Maraşlının bir tanesi Yörük çadırlarına gidip tuluk pekmezi satarmış. Pekmez kaynatıldıktan sonra soğuması için dışarı koyulduğunda içine fare düşmüş. Pekmezci bunun farkına varmadan tuluğun içine boşaltmış. Yörük çadırına vardığında gelin, kız, çocuklar başına toplanmış. Ağaçtan çekme terazilerle isteyenlere tartıp kaplarına boşaltmaya başlamış. Fare birinin kabına düşmüş. Pekmezci kimse görmeden fareyi ağzına atmış. Sağındaki solundakiler, o yediğin ne idi? Ondan bize de ver, demişler. Yok dediyse de sıkıştırmışlar, ısrar etmişler. Pekmezci çaresiz “O bir kuyruklu kuppa. Denkte bir çıktı. O da bana çıktı.” demiş (K.44).

Üç Kaşık

Çadırın birine misafir gelir. Yemek için sofraya serilir. Ev sahibinin evinde de sadece üç kaşık varmış. Kızına kızım kaşık yetişmedi, kaşık getir demiş. Kız bir dolanmış gelmiş, bulamadım demiş. Kıza bir daha söylemiş, kız gitmiş geri gelmiş. Kıza bir daha dediğinde baba kaşık mı var da getireyim, demiş. Zaten evde üç kaşık var. Birini düğünden çaldık, birini itin ağzından aldık. Birini de çöpte bulduk, demiş (K.121).

Kahve Tiryakisi

Sürekli görüştükleri, şakalaştıkları bir kişi çadıra misafir olur. Ev sahibi şaka olsun diye kahve çekirdeklerinin içine bir tane de arpa atar, birlikte değirmende çeker. Misafir kahve tiryakisi olduğundan durumu anlar. Giderken ev sahibine, iyi güzel yedik içtik de adamı eşek bellemeyin, neredeyse teneleyecektik, der (K.137).

Şeytan ile Honamlı Yörüşü

Şeytan, Yörüklerin en safı olarak gördüğü Honamlı’ya ortak çalışmayı teklif eder. Honamlı kabul eder. Birlikte yüz tane erkek davar alıp satalım, derler. Erkeçleri alırlar, yağmur yağmaya başlayınca bir mağaraya sürerler. Şafak vakti kalktıklarında Honamlı şeytanı kandırmak için ona içeri giren davarlarına bellik yaptın mı diye sorar. Şeytan yok der. Şeytan Honamlı’ya sen yaptın mı der. O da ben yaptım der. Sabahleyin mağaradan çıkan davarların kuyruğu gerisine bükük bükük çıkarsa bunlar benim, der. Şeytan aklından nasıl olsa yarı yarıya da bana düşer diye geçirir. Bakarlar ki mağaradan

çıkan erkeklerin hepsinin kuyruğu gerisine bükük. İçindeki davarlardan birisinin kuyruğu aşağısına büküktür. Şeytan vay be, der. 100 tanesinin bir tanesi bana düştü. Demek ki daha gözü açığına düşsem o bir tanesi de düşmezdi, der. Ondan sonra Yörügün içine şeytan bir daha girmeye cesaret edememiş (K.147).

3.1.3.1.3. Konargöçerlerin Yerleşik Kültür Unsurlarına Bakışını Konu Alan Fıkralar

Ellik

Yörükler dağda koyun güdüyorlarmış. Eskiden ekin biçmek için, ağaçtan ellik olurdu. Birisi ellik bulmuş. Karşıda koyun güden Yörüğe seslenmiş. O da ne diyorun ulan, ne diyorun diye sormuş. Lan çiftçinin şakşakasını buldum demiş. Onun da karnı aç olduğundan, yenir mi? diye sormuş. Ağaç ağaç demiş. O zaman at gitsin, demiş (K.60).

Ekin Biçen Çoban

Çobanın biri ekin biçmeye heveslenmiş. Ben de ekin biçmeye gideceğim demiş. (Eskiden orakla ekin biçilirdi, bellerimiz kırılırdı.). Sen ekin biçemezsin deseler de ben davar gütmeyi zorsunuyorum illa gideceğim demiş. (Çobancılık çiftçilikten kolaydır.). O gün götürmüşler öğlene doğru olunca belini alamaz olmuş. Bizim ala keçi yayılıyor mu ola demeye başlamış. Teke de rahatsızdı ne oldu ola diyerek akşamı etmiş. Sabahleyin erkenden kalkmış, herkes yataarken davarı sürmüş. Ekine tekrar götürürler diye korkmuş. Davarların köpeği olur davarla birlikte çıkar, davarın önünden gider. Köpeği görünce oşt kuyruğu da aynı orağa benziyor, diye kızmış (K.60).

Aydınlının Terzi Olması

Bizim Aydınllının biri ulan demiş, ay kiş, ay kiş bu hayattan bıktım para var pul var ama hayat rezillik demiş. Ben en iyisi şehre inip bana göre bir iş bulayım da bu işi yapayım demiş. Şehre inmiş. Bakkala bakmış bakkal ikiye bir kalkıyor, oturuyor. Bu iş bana göre değil demiş. Berbere bakmış berberin elinde bir ustura tıraş ediyor. Bu iş fena değil ama ben birinin bir yerini kestiririm başıma iş alırım. Bu iş de bana göre değil demiş. Bakmış terziye. Terzi ayanı ayanın üstüne atmış oturuyor, çırak da camları siliyor. Hah ben işimi buldum, demiş. Terzi dükkânı açmış. İmamın birisine 10 akçe, bir de kumaş vermişler. Buna cüppe diktir demişler (Devletin görevlendirdiği imam olmadığından ramazan aylarında vatandaş tutardı imamı.). İmam terzileri geziyor cüppeyi kaça dikeceklerini soruyor. Herkes 5 akçe diyor, Aydınllı 2 akçeye dikerim

diyor. İmam daha ucuz diye kabul ediyor. Aydınliya cumaya kadar cüppeyi hazır et, cuma günü gelir alırım diyor. Aydınli kumaşı bir öylesine bir böylesine seriyormuş. Ömrü hayatında terzilik yapmadığından nasıl dikeceğini bilememiş. İmam cuma günü gelmiş benim cüppe hazır mı, diye sormuş. Aydınli sen otur bir kahve iç demiş. Hoca kahveyi içtikten sonra çırağa cüppeyi getirmesini söylemiş. İmam getirilene bakıp bu nasıl cüppe demiş. Aydınli, kumaşın çok güzeldi makas vurmaya kıyamadım, sana hurç diktim, demiş (K.61).

Muhtarla Aydınli Kapışması

Tüysüz köyü muhtarı koyuncuya yurt satar. Yurdu, koyuncunun oğlu aldığından, koyuncu muhtarı hiç görmemiş. Muhtarın da koyunu varmış. Koyuncu onları görünce topla ulan şunları demiş. Muhtar aldırış etmeyince sana diyorum diye kızmış. En son kapışmışlar. Aydınli “Ya sen ölür bırakırım, ya ben ölür bırakırım.” demiş. Aralandıklarında Aydınli köyün kâhyasına şikâyet gitmiş. Köy kahvesine varmış. Bu köyün kâhyası kim diye sormuş. Gösterdikleri adam kavga ettiği adammış. Aydınli mahcup bir şekilde yanına gitmiş. Selam vermiş. Muhtar sen miydin, niye önce demedin, demiş (K.60).

Berber

Yaylada bizim Aydınlinın birinin saçı sakalına karışmış. Bir tıraş olayım demiş. Evde jilet bulamamış. (Eskiden millet jilet makinesini, usturayı devamlı bulundurmazdı. Demek ki bulunmuyormuş ya da alacak parası yokmuş. Kamışı yarar jileti oraya kısıktırırdı.). Komşulara sormuş komşularda da yok. Birisi, şehirde berber dedikleri birisi var o kesiyor, demiş. Bizim adam şehre inmiş, berberi bulup önünde durmuş. Nasıl kesiyor, kaç lira alıyor iyice incelemiş. Bir başka berbere gitmiş onu da incelemiş bakmış bu berber öncekinden daha az para alıyor. Ben buna tıraş olayım demiş, oturmuş. Kardeş sabunlu kaça yapıyorsun, sabunsuz kaça yapıyorsun, diye sormuş. Berber karşısındakinin saf olduğunu anlayıp takılmak için sabunlu 5 lira, sabunsuz 3 lira, demiş. Benimkini sabunsuz yap o zaman demiş. Berber tıraş etmeye başlayınca Aydınlinın gözünden yaşlar akmaya başlamış. Berber durumu anlamış kafa bulmak için birader kaç kardeşsiniz, demiş. Aydınli beş kardeşiz; ama beni sayma ben öldüm, demiş (K.61).

Boş Vites

Yörüğün biri deveyi satıp traktör almış. Traktörüyle iniş aşağı giderken son vites kadar çıkmış. Boş vites atınca traktör biraz daha hızlanmış. Arkadaşlarıyla karşılaştığında onlara, ulan ece bir vites buldum. Traktör bir hızlı gidiyor bir hızlı

gidiyor, demiş. Nerede bu vites dediklerinde 3 ile 4. vitesin arasında, demiş (K.42, K.61, K.84).

3.1.3.1.4. Özlü Bir Sözle Biten Ders Verici, Felsefî Fıkralar

Ay Çıksa da Mazarrat, Çıkmasa da Mazarrat!

Fransızlar Kozan'ı işgal ettiklerinde ayın karanlısı imiş. Yörükler akşam olduğunda buradan göçüp uzaklaşmak istemişler. Yörüklerden birisi etrafı daha rahat görebiliriz düşüncesiyle, keşke ay çıkmış olsaydı, demiş.

Yörük beyi de cevap olarak:

-Ay çıksa da mazarrat, çıkmasa da mazarrat, demiş. (Biz yolu görebiliriz, ama bu sefer de düşman bizi görür.). (K.14).

Zaman Var Aldırır, Zaman Var Sattırır

Oğul, babasına: Ucuz deve var alalım, demiş.

Babası: Ne kadara? diye sormuş.

Oğlu: Bir pula, diyince yok oğlum bırak gitsin, demiş.

Aradan bir hafta geçmiş.

Çocuk babasına tekrar ucuz deve var alalım, demiş.

Babası: Kaç para? demiş.

Oğlu 1000 pula, diyince getir oğlum demiş.

Baba niye böyle yaptın diye sorunca o da zaman var aldırır, zaman var sattırır, cevabını vermiş (K.21).

Oynatma Sırası Devede

“Topal eşek önde, develer arkada kervan yol alırken bir ırmak kıyısına varmışlar. Eşek:

- Beyler, ben sudan korkarım. Korkmak bir yana, ırmak derin duruyor, suya akarım. Onun için, beni develerden birine bindirin öyle geçeyim, demiş.

Eşeği deveye bindirmişler, kervan ırmağa girmiş. Irmağın derin yerine varınca eşek, oynamaya başlamış.

Deve, yalvaran bir sesle, eşeğe:

- Aman eşek kardeş! Oynayıp durma! Su derin, ayağım kayarsa ben de, sen de boğulup gideriz. Deyince, eşek:

- Benim âdetimdir. Suyu gördüm mü, böyle oynatmam tutar, demiş.

Deve, zor da olsa, ırmağı geçmiş. Kıyıya çıkar çıkmaz, daha eşeği sırtından indirmeden, başlamış oynamaya. Üzerindeki eşek, suya düşme korkusuyla sormuş:

- Aman deve kardeş, ne yapıyorsun? Suyu düşüp boğulacağım deyince, deve:

- Şimdi oynatma sırası devede de onun için oynuyorum, diye cevap vermiş (Erkoçak, 1999, s. 34).

Ben Yediğim Ayazı Bilirim

Yörüklerden bir aile havaların soğumaya başlamasıyla yayladan ovaya göç hazırlıklarına başlar. Evin reisi bu sırada eşine sinirlenir, onunla tartışır. Toplanın gidiyoruz, der. Köpek de dağda olduğundan, orada unutulur. Yaz gelince yine yaylaya çıkarlar. Köpek bu arada bir deri bir kemik kalmış, kuyruğunu sallayarak geliyormuş. Köpeğe sarılmış, hanıma kızdım seni yaylada unuttum, demiş. Köpek de küfür ederek “Hadi oradan. Ben yediğim ayazı bilirim.” cevabını vermiş (K.142).

3.1.3.2. Efsane

Efsane “Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları ve olayları konu edinen hikâye, söylence.” (Albayrak, 2004, s. 152) olarak tanımlanmaktadır.

Efsanenin başlıca niteliği inanış konusu olmasıdır; onun anlattığı şeyler doğru, gerçekten olmuş diye kabul edilir. Bir tarih olayı gerçekte olduğu gibi anlatılmamışsa, gerçekten uzaklaşan bir biçim almışsa efsaneleşmiş demektir (Boratav, 1982b, s. 88, 89).

Efsaneler halkın çaresizliklerini, umutlarını, özlemlerini, dünya görüşlerini bütün öteki halk edebiyatı türlerinden daha keskin belirtirler, çünkü büyük bir bölüğüyle inanış konusudurlar (Boratav, 1982b, s. 107).

Efsane Örnekleri:

Suyu Bitmeyen Tekne

Meryemçil beli tarafında, Geben’in karşısında Kayranlı diye bir yer var. Bir kayanın eğme altı mağara şeklinde, sarp kayalık bir yer. Burada halı büyüklüğünde içi su dolu tekne var. Tekneye suyun nereden aktığını göremezsin. İçinden ne kadar su alsan da tükenmez. Üst yanda da yatır mezarı diyorlar bir yer vardı. Oraya ziyaret diye giderdik. Teknenin suyundan içerdik. Kuzu kestik, yemek yaptık, yedik içtik. Burada dilek dilerler, yatarlar. Uyuyabilirlerse rüya görürlerdi. Uyuyamazlarsa dilek diler gelirlerdi. Sonra defineciler mezar koymamışlar, kırmışlar, suyu kaybetmişler. Teknedeki suyun altında altın bulunduğu rivayet edilmektedir (K.9).

Meryemçil Beli

Meryemçil belinin bir tarafı Rum, bir tarafı Türk'müş. Şimdi Andırın'ın öte yanında Azgıt denen yerde kale var. Eskiden Azgın derlermiş o kalenin hükümdarına. Meryemçil'den ötede, Fındıklı koyağın beri tarafında Arpacık'ın kalesi var. İki kalenin hükümdarı, Meryemçil beli dediği kalenin hükümdarı olan Meryem'e müşteri imiş. Kız atının ayağını toprağıma bastırmadan hanginiz gelirse ona varırım, demiş. Yalnız kızın gönlü de Azgın'a imiş. Öteki taş döşetmiş. (Günümüzde taş döşeli yolu görmek mümkündür.) Kız haber salmış Azgın'a (Çobanın gönlü olsa tekeden teleme çalar ya.) öbür kişinin yaptıklarını söylemiş. Atın ayağına 4 tane bişek düzdür tak gel demiş. Gelmiş kızı almış. Yol döşeyene o kızı aldılar sen daha ne çalışıyon, dediklerinde:

Meryem'in de yüzü çil idi

Pek de gönlüm yok idi, demiş.

Bu olaydan sonra buranın ismi Meryemçil kalmış (K.9).

Karatekeli Obası

Tekeli obası 7 göbeğe ayrılır. Bize öteden beri Karatekeli derler. Bu ismin nereden geldiği şöyle anlatılır: Yazın yaylaya göçerken gelinin biri doğum yapmak için evden ayrılmış, çiriş olan bir yerde doğum yapmış. İki çocuk doğurmuş. Çoğun birini oradaki taşın katına yatırıyor. Diğer çocuğu kucağına alıp yaylaya gidiyor. Yaylaya gittiklerinde kucağındaki çocuk ölüyor. Geri dönüşte doğum yaptığı konalgaya konuyorlar. Acaba nasıl oldu çocuk diye bakınca çocuk parmağını emipdurduğunu görüyor. Güneş, çocuğun karnını yakmış. Onun için bize karnıkara tekeli derler. Oradan gelir karalık (K.15).

Taşan

Taşan, Kayseri'nin Yahyalı ilçesine bağlı bir köydür. Buraya Yörükler, Selanik muhaciri, Bulgar muhaciri iskân edilmiştir. Vaktiyle bu köyde iki kardeş yaşarmış. Bu kardeşlerden biri evli, diğeri bekârmış. Tarlalarına birlikte buğday ekmişler. Ürünü hasat ettiklerinde evli kardeş, "Benim kardeşime ev lazım, evlenecek. Yuva kuracak. Ona daha fazla buğday lazım olur" deyip onun ambarına koyuyormuş. Bekâr olan da "Kardeşimin çoluk çocuğu var. Bu buğday ancak ona yeter." deyip onun ambarına koyuyormuş. Böyle düşünüp davranmaları Allah'ın hoşuna gitmiş. İkisinin ambarı da ağzıyla beraber taşmış. Buranın adı da Taşan kalmış (K.31).

Ağlayan Kaya

Aladağ tarafında Erikli’yi geçince bir kaya vardır. Avcının birisi bu kayanın üzerinde yavrulu geyik vurur. Vurduğu yerdeki kayanın üzerinden göz damlası gibi su sızmaya başlar (K.141, K.142, K.143).

3.2. Âşık Edebiyatı Manzum Ürünleri

Âşıkların yetiştikleri sosyal çevrelerden birisi de konargöçerliktir. Bu sosyal çevrede konargöçer âşıklar yetişmiştir. “17. yüzyılın güzellik âşığı Karacaoğlan’la, 19. yüzyılın siyasal şairi Dadaloğlu, göçebe toplum içinde yetişmiş, o toplumun acılarını, sevinçlerini paylaşmışlardır. Dadaloğlu, Osmanlı yönetiminin göçebeleri yerleşik hayata zorlamalarına karşı çıkmış, siyasal hareketlere katılmıştır. Şiirlerindeki epik karakterde göçebe Türkmen Yörüklerinin günlük yaşantılarının izleri kendini gösterir.” (Artun, 2008d, s. 45).

Çukurovalı âşıkların şiirlerinde Yörüklük, konargöçerlik konusu önemli bir yer tutmaktadır. Âşıkların bir kısmı bu kültürü yaşamışlar, bir kısmı ise dışarıdan gözlemlemişlerdir. Şiirlerde konargöçer hayata, yaylalara duyulan özlem, güzellerine övgü, yemek kültürleri, giyim kuşamları, develeri, koyunları anlatılmaktadır. Ayrıca bu manzum ürünlerde Yörüklerin göç yolları, konalgaları ayrıntılı olarak yer almıştır.

Yörüklük, konargöçerlik konusu âşık edebiyatı yanında modern şiir şairlerinin de ilgisini çekmiştir. Melih Cevdet Anday’ın “Yörük Mezarlığı¹⁷” adlı şiiri buna güzel bir örnektir. Şiirde iskândan önce canlı olarak yaşayan Yörük kültürüne duyulan özlem dile getirilmektedir.

Çukurovalı âşıklar, gerek başka bölgelerden gelen âşıklarla gerekse kendi bölgesindeki âşıklarla atışırken bağlı oldukları konargöçer Türk gruplarının adını ön plana çıkarmaktadır. Örneğin İmami’nin Reyhani ile atışması “Avşar-Dadaş Atışması” olarak adlandırılmaktadır (bkz. KŞOA, 2011, s. 268, 269).

Âşık fasıllarının sicilleme bölümünde yenen âşık yenilen aşığa soyu ve kişiliğiyle ilgili acı sözler söyleyerek taşlar. Adana âşıklık geleneğinde soy ve kişiliği konu edinen sicilleme kırgınlığa yol açtığı için yapılmamakla birlikte seyirci hoşlandığı için âşıklar birbirlerine “Yörük, Farsak, Avşar” diye takılırlar (Artun, 2008c, s. 443).

¹⁷ Şiir metni için bkz. Anday, M. C. (1998). *Toplu Şiirleri I*. İstanbul: Adam, s. 49.

Âşıkların genel özelliği sanatlarını yeni yerlerde icra etmeleri, bunun için de sürekli gezmeleridir. İcra ortamları, hitap ettikleri kitlenin yaşadığı mekânlardır. Bu bağlamda, âşıklar Yörüklerin yaz aylarında çıktıkları yaylak yerlerindeki çadırlara gelir, türkü söylerlerdi. Âşıklara peynir, yağ gibi çeşitli hediyeler verilirdi (K.157).

Şiirlerde çeşitli duyguların ifadesinde konargöçer yaşam biçiminin öğelerinden faydalandığı görülmektedir.

Genel olarak Türkiye’den bahseden şiirlerde:

“Çadırları yamaçlarda kurulu
Develeri katar katar sürülü
Şelalesi akar harıl harılı
Her bir ilin bambaşka Türkiye.”

Âşık Güheri (Koç, 2002, s. 14).

Konargöçerlik Çukurova kültürünün önemli bir unsuru, ögesidir. Çukurova’nın ve bu bölgedeki şehirlerin anlatıldığı şiirlerde konargöçer kültürden de bahsedilir.

“Memetlerin her mahsulü ekiyor
Güzellerin keklik gibi sekiyor,
Türkmen kızı develerin çekiyor
Göçüp geder yaylasına kuzuna”

İsmail Coşar (Coşar, t.y., s. 50).

“Aşiretler yazın yaylaya çıkar
Güzeller başına sümbüller sokar
Kuşlar binbir çeşit nağmeler şakar
Öter çeşit çeşit, dili güzeldir.”

Halil Karabulut/Kadirli (ŞK, 2002, s. 7).

“Avcılar ava çıkmış kırlara
Sanan at üstünde benzer erlere
Türkmen kızı konmuş güzel yerlere
Çadır kurmuş düzlerine Kadirli.”

Âşık Gezer (Ali Kocaçiftçi)/ Kadirli (ŞK, 2002, s. 59).

“Malcı aşiretler Mazgaç’a çıkar

Sümbülü, nergizi, çiğdemi kokar
Doğusunda Keşiş kıvrılır akar
Ceyhan Nehri katmış tuz Kadirli'ye”

Âşık Feymani/ Kadirli Destanı (ŞK, 2002, s. 171).

Hardallık'ın anlatıldığı bir şiirde ekilen baklaların kuruduğu, Yörüklere ait hayvanlara yem olduğu, işlerin ters gitmeye başladığı ifade edilmektedir:

“Hup feleğin şu yaptığı oyuna
Hep kurudu baklaları boyuna
Aydınloğlu yediriyor koyuna
Kötü kötü tokluları koç oldu.”

İsmail Coşar (Coşar, t.y., s. 90).

“Şan şeref yönünden değildir sönük
Nice beyler gelmiş namları büyük
Obadan obaya göç eden yörük
Çadırından çullarından haber al”

Adsız Ozan (Hasan Parmaksız)/ Haber Al (ŞK, 2002, s. 116).

Zenginlik anlatılırken:

“Yaz gelince oğlaklarım satardım
Ata binip sürülere katardım
Otuz altı direk çadır tutardım
Şimdi gölgeliğim kavak oluktur”

Gündeşlioğlu/ Kaçamadım Ben Züğürtlük Elinden (Emre, 1994, s. 98).

“Dost yanımda hatırım yok
Bir semersiz katırım yok
Dört direkli çadırım yok
Nem alacak felek benim”

Hasan Turan/Züğürt (Emre, 1994, s. 128).

Sevgili tasvir edilirken:

“Güzelliğin kurmuş savran

Dünyada sürersin devran
 Acı yüklü dertli kervan
 Elbet göçe katar bir gün”

Ali Yetimi (Işık, 2004, s. 51).

“Altının üstüne kandilli yazma
 Tülü maya gibi ıgranıp gezme
 Ak göğsüne kara sayalar düzme
 Gene yolu yıkıp giden Emine”

Karacaoğlan (Kemal, 1997, s. 42).

“Yürüyüşü tülü kendisi maya
 Kaşların benzettim üç günlük aya
 İştahlı gidiyor sevdiğim suya
 Dostu kendisine bakıyor gibi”

Dede (Kemal, 1997, s. 121).

Göç kavramına ölüm gibi yeni anlamlar da yüklenebilmektedir. Ölüm göç olarak adlandırılır. Dünya bir yurda, hayat geçici olmasıyla konağa benzetilir:

“Karamehmet herkes ekdiğin biçer
 Kimi dolu göçer kimi boş göçer
 Bu dünyanın zulmü tez gelir geçer
 Mahşerde cehennem narından sakın.”

Âşık Kara Mehmet (ÇÂKM, 2007, s. 155).

“Hayat ürya gibi gelip geçecek,
 Vücut emanettir, uruh uçacak,
 Her gelen misafir, konan göçecek;
 Ben göçersem kalana hatıra olsun.”

Âşık Ali Karabacak (Karabacak, 2001, s. 178).

“Yalancısın dünya süslerin boşa
 Sen bir konalgasın sen bir temaşa
 Akşam olsun diye bakdım güneşe

Geçen gün bellerdim ömrüm geçermiş.”

Âşık Kara Mehmet (ÇÂKM, 2007, s. 208).

“Ali, dünya bir yurt konan göçüyor,
Hayat, hayal birden gelip geçiyor,
Vücut şahit gizli sırrın açıyor,
Varmadan huzura çareyi düşün.”

Âşık Ali Karabacak (Karabacak, 2001, s. 193).

“Karamehmet der de şükür halıma
Boşa davacıyım bu ahvalime
Kervanın gidişi doğru ölüme
Başka yöne çekilmez ki çekesin”

Âşık Kara Mehmet (ÇÂKM, 2007, s. 174).

“Ey Şihlioğlu geçer bu demi devran
Hesaplı otur kalk ölçülü davran
Gün gelir yüklenir, çekilir kervan
Değişir mekânın ukbaya gider”

Âşık Duran Şihlioğlu (YÂDŞ, 2004, s. 191).

Günahsız, küçük, korumasız insanlar körpe bir kuzuya benzetilir:

“Kaderde yazılan acı yazılar,
Bu ecel insanı böyle mi arzular,
Çığırıp kalan körpe kuzular,
Nerde o aslanım Mehmedim nerde?”

Âşık Ali Karabacak (Karabacak, 2001, s. 196).

Yaşlılığa bağlı olarak toplumsal hayattan uzaklaşmak, koyunların kuzudan ayrılmasına benzetilir:

“Koyunlar kuzudan ayrı sürülür
Bükülmeyen bileklerin kırılır
Bu Güheri kefenlere sarılır
Ederler çevremden el seyri seyri”

Âşık Güheri (Koç, 2002, s. 14).

İkiyüzlü insanlar anlatılırken:

“Toplumda, cemiyette hakdan bahseder,
Hakikatı, doğruyu sor inkar eder,
Gündüz sofu, gece ekini güder,
Dışı takva içi gayet melundur.”

Âşık Ali Karabacak (Karabacak, 2001, s. 114).

Toplumdaki bazı tipleri eleştirirken yine konargöçer kültür unsurlarından faydalanır:

“Çekmiş barhanasın karışmış göçe,
İrzi eğlence sayar, namusu hiçe,
Ne hakikatı tastik, ne inkar suça,
Kösteği koparan sokağa dalmış.”

Âşık Ali Karabacak (Karabacak, 2001, s. 119).

Soyut kavramlar ifade edilirken:

“Halden hale geçe geçe
Daldan dala uça uça
Yurttan yurda göçe göçe
Çok tebdil-i mekân oldum”

Halil Karabulut/ Çıktım Teklik Âleminden (Emre, 1994, s. 145).

“Her varlığın oluşunda sır yatar
Cahil insan illa benim der yatar
Kepenek altında gizli er yatar
Şihlioğlu’nu hakir görme ha sakın”

Âşık Duran Şihlioğlu (YÂDŞ, 2004, s. 146).

Zorluklarla baş etmek:

“Dörde böldüm tayınını
Çölde güttüm koyununu
Şu feleğin oyununu
Boza boza osandım ben”

Dertli Kazım/ Osandım Ben (Emre, 1994, s. 147).

Zamandan şikâyet:

“Çarık eski, taş ayağı deliyor
Bahar gitti, önü kışa geliyor
Koyun başka, kuzu başka meliyor
Sürü artık dinlemiyor çobanı”

Güheri/ Goca Öküz (Emre, 1994, s. 202).

“Gidişi nereye perişan göçün
Kimse kabul etmez var dense suçun
Asmışlar duvara göstermek için
Hakkın kitabını okur azaldı.”

Âşık Kara Mehmet (ÇÂKM, 2007, s. 73).

Değişen zaman, yaşam biçimi:

“İnsanoğlu birbirine horlaştı
Cahiller çoğaldı işler zorlaştı
Yörük türkmen çiftçi oldu yerleşti
Yaylalar değişti yollar değişti”

Duran Şihlioğlu/Karacaoğlu (YÂDŞ, 2004, s. 65).

Doğadaki çeşitli unsurlar tasvir edilirken:

“Çökmüş bura aşiretin devesi
Sulamış gelin kız elde kovası
Her dalında doksan serçe yuvası
Kaç yavru yetiştirdi, kaç uçtu çınar”

Kara Mehmet/ Çınar (Emre, 1994, s. 189).

“Gökyüzünden bölük bölük uçarsın
Bir de bizim ele varın turnalar
Yayla oba demez konar göçersin
Bir de bizim ele varın turnalar”

Âşık Kederi/ Turnalar (Emre, 1994, s. 225).

Baharın gelişini gösteren bir unsur da konargöçerlerin yaylaya göçmesidir. Çukurova’da baharın anlatıldığı şiirlerde konargöçerlerin yaylaya çıkması hemen her şiirde konu edilmektedir.

“Feymani biter acılar
Yürüyen kağnı gıcılar
Kervan düzer yaylacılar
Yola bahar gelsin de bak”

Âşık Feymanî/ Bahar Gelsin de Gör (ŞK, 2002,s. 18).

“Mart da bitti Nisan geldi yaklaştı
Dağlar güzelleşti karlar eridi
Koyun kuzusunu sevdi koklaştı
Aşiretler yaylalara yürüdü”

Âşık Feymanî/ İlkbahar Duygusu (ŞK, 2002, s. 86).

“Orta Torosların karı erirse
Dağlar yaylalara geçit verirse
Aşiretler yaylasına yürürse
Kervan başka başka, yol başka başka”

İsmet Yeniçeri/ Çukurova’da Bahar (ŞK, 2002, s. 76).

“Aşiretler yaylasına göçüyor,
Bu mevsim etrafa neşe saçıyor,
Otlar türlü tevir çiçek açıyor,
Topla tutam tutam, diz bahar geldi.”

Şair Hazım Demirci (Deli Hazım)/ Bahar Geldi (KŞOA, 2011, s. 193).

“Kuşlar cıvıldaşıp rengârenk öter,
Güller açılıp da zambaklar biter,
Yörükler deveyi ederler katar,
Çanlar birbirine vurulur gayrı...”

Mehmet Halaçoğlu/ Gayrı (KŞOA, 2011, s. 234).

Kelebekler ipil ipil uçarken
Papatyalar pırıl pırıl açarken
Yaylacılar yaylasına göçerken
Her obanın ayrı kfilesi var

Abdulahap Kocaman/Bahar Güzellemesi (Atılın, 1999, s. 48).

Bunun yanında yaz gelip de yaylaya göçmemekten doğan sıkıntı, duyulan hüznü dile getirilir.

“Akşam yeli sinekleri uçurur
Zenginleri yaylasına göçürür
Nazık tene süngü gibi geçirir
Hortumları çelik telden mil gibi

Dört yanımız bataak oldu geçilmez
Zehir oldu bütün sular içilmez
Geçim zordur yaylasına göçülmez
Çekiyoruz hep cezalı kul gibi”

Kuyucu İsmail Coşar/ Çeltikçiler ve Sivrisinek (ŞK, 2002, s. 23).

Çukurova bölgesi âşıkalarında çeşitli konargöçer gruplar (Yörükler, Avşarlar, Tecirliler vd.), yazın çıktıkları yaylalar, Yörük güzelleri ile ilgili çok sayıda esere rastlanmıştır. Bunların tamamının çalışmamızda yer almasına, hacmini çok artıracağından, imkân yoktur. Bu nedenle ulaşabildiğimiz eserlerden birkaç örnek vermekle yetinmek durumunda kaldık. Daha önce yayımlanmayan eserlerin ise tamamını vermeye çalıştık. Şair ve âşıklar mahlaslarına ya da soyadlarına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

ABDURRAHMAN AĞA

Ceyhan’ın İmren köyünden derlenmiştir. Abdurrahman Ağa Fırka-i İslahiye zamanında yaşamış. Cerit beyleri Hasan ve Şahin beyleri çok severmiş. Ceritlerle; Reyhanlı, Avşar Bozdoğanlı arasında sürekli kavgalar olurmuş. Bu destan onun üzerinedir.

Ey! Göçtü derler Cerit ili göçtü mü
Gün doğarken Cehan suyun geçti mi
Göçün oğrun Andırın’a çeşdi mi
Bir göğnüm de Şahan beğim arzular

Ey! Sana derim sana Geben illeri
Geydi m’ola güzellerin alları

Soğuk olur Meryemçil'in belleri
Eser poyraz, çam dalların bozular

Ey! Halbur'dan kalkınca Gerdek, Mağara
İşinizi Kadir Mevla'm onara
Daşoluk önünde sıra punara
Ağ derim evleri ordu düzülür

Abdurrahman ar namusu çekince
Kara pınar kıblesine akınca
Yalak, Sarız, Ördekli'ye çıkınca
Saçılın, konun Binboğa'nın salına (Kum, 1950, s. 157).

ALCIOĞLU ADİL

Mal hüyüğü Alcısından
Yüklendi yükler yaylaya
Cahan suyunun salından
Çıktık konduk boz kuyuya

Sâmen gediğine çıktık
Haramilere takıldık
Avuç avuç kurşun attık
Vardık konduk Tokmaklı'ya

Har boğazı çetin yokuş
Andırınaca yoruluş
Halbırın da havası hoş
İndik konduk düz ovaya

Katarı çektik Geben'e
Kayranlı'nın eteğine
Çıktık Meryemçil beline
Geldik konduk bir araya

Tepede eşek meydanı
 Çinçinde eyle seyranı
 Gör ünlü adı yamanı
 Konduk alıklı kayaya

Buradan saçılıp göçtük
 Gerdek marasını geçtik
 Göksun suyuna ulaştık
 Durduk konduk Binboğa'ya

Binboğa'nın etekleri
 Tecirli Alcı yerleri
 Efsusun batı serleri
 Çevrildik konduk oraya

Berittir koca yaylamız
 Burda çoktur hatıramız
 Ahsen deredir yuvamız
 Kavuştuk konduk buraya

Yücedir Beridin başı
 Dumanlıdır çatal taşı
 Mesdeder yedi gardaşı
 İçtik kandık doya doya

Tecirli Alcı soyumuz
 Kapalı kalmaz yolumuz
 Her sene bizim yurdumuz
 Serildik konduk yaylaya (Adil, 2006, s. 250, 251).

ÂŞIK KUL HÜSEYİN ABA

1

Yaz gelirde Maraş eli göçer mi?
 Usul boya kutlu fistan biçer mi?

Ben unutmam o benden vazgeçer mi?

Kömür gözlüm acep beri bakar mı?

Eğri büğrü gider yayla yolları

Soldu mu ola eski teze gülleri

Sana derim göğebakan elleri

Kaşı karam yaylasına çıkar mı?

Kul Hüseyin söyler bizim dilimiz

Ördek uçtu viran kaldı gölümüz

Ya mahşerde nasip olsun ölümüz

Ben unutmam o da beni anar mı? (Aba, 2012, s. 72).

2

Aslını sorarsan sarıkızlar soyundan

Ayrı düşmüş ağasından elinden

Bir ördek uçar da kalır gölünden

Bugün sürülerden kaldın koyunum

Gelmem sana ey Mıhlı'nın dağları

Andık sıra eriyor yüreğimin yağları

Ferman bilmez mi kara kilise beyleri

Hevesimi alamadığım morca koyunum

Kuzu iken verdilerdi şişegi

Eğildi bellerim istiyor kuşağı

Haberci göndermiş anam uşağı

Üç şişek de sana kurban koyunum

Ses edince mor koyunum yürürse

Yeryüzünde saçak tüyler sürürse

Kadir mevlam seni bana verirse

Kara köşek de sana kurban koyunum

Şaştım ağalar oturdum kalktım
 Deli miydim ben elin sözüne baktım
 Terleteyim derken böğrünü yaktım
 Sen hakkını helal eyle koyunum (Aba, 2012, s. 74, 75).

ÂŞIK ALİ ANBARCI¹⁸

Şair, şiirlerini bir olaya, gözleme dayandırarak yazmaktadır. Şiirin ana eksenini oluşturan bu kısımlarda konargöçer halk kültürüyle ilgili önemli bilgilere yer verilmektedir. Bu bölümlerde hitap ettiği kitleye “sevgili okurlarım” diye seslenmesi sözlü kültürden çok yazılı kültürün etkisinde olduğunu göstermektedir. Şiirlerini besteye söyleyerek türkü formu kazandırmaktadır. Kendi köyü olan Kadirli’nin Kesikkeli köyünde şimdi tarla olan Ada adlı yere çocukluğunda 30-40 çadır Yörük geldiğini, kışı burada çıkardıklarını ilkbaharda yaylalara göçtüklerini ifade etmektedir. Ali Anbarcı Yörüklerin düğününe katılır. Yörüklerin yaşadıkları yerlere gittiğinde seyircilerin ilgisini çekebilmek için Yörük ağzıyla konuşur.

Şiirleri bilgisayar ortamına aktarılırken imla ve noktalama açısından düzeltmeler yapılmıştır. Cümle kuruluşuna, söyleyişe çok fazla müdahale edilmemiştir. Ali Anbarcı’nın konargöçer halk kültürüyle ilgili şiirlerini üç başlık altında toplamak mümkündür. Bununla birlikte bazı şiirlerinde başlıklara esas olan unsurların iç içe geçmiştir.

- a) Yörüklerin yaşantısıyla, yaylalarıyla, kültürüyle ilgili şiirleri
- b) Yörük güzellerine yazdığı şiirleri
- c) Yörüklerden ölen bir kişiye söylediği ağıtlar (Bu konudaki örnekler ağıtlar bölümünde yer almaktadır.)

A) Yörüklerin Yaşantısıyla, Yaylalarıyla, Kültürüyle İlgili Şiirleri

Yörük Derler Beyim

Sevgili Okurlarım,

Yörük demek. Konu onu anlatıyor. Yörükler yazın yaylaları tercih eder. Kışın da dağ eteği ya da su kenarını otağ ederler. Herkes Yörük, hiç birimizin dedeleri uçakla ya

¹⁸ Âşık Ali Anbarcı ile 31.01.2012 tarihinde Adana’da görüşülmüştür. Eserlerini yazarak konularına göre dosyalamıştır. Çukurova bölgesi âşık edebiyatında konargöçerlikle ilgili çok fazla eser olduğundan, Anbarcı’ya ait elimizdeki 56 eserden ancak bazılarını yer verilebilmiştir.

da kamyon, taksi ile gelmedi. Hayvanları ile koyun, kuzu, inek, dana, beygir, deve, katır, keçi, merkeplerle gelmişler. Konarak, göçerek yürüyerek gelmişler. Yürüyerek geldikleri için yürüdükleri Yörük unvanını almışlar.

Yörükler yaylalara çıktıkları zaman karlı dağ ararlar. İki sebebi var. Biri peynirlerini derilere basarlar, kar altına gömerler. Orada hem muhafaza olur, hem şifalı bir ilaç olur, yani penesilin olur. İkinci şık Yörükler yaylalarda terlemeyi sevmezler. Serin yerde terlediler mi hasta olurlar. Yörükler taze kesilmiş koyun ya da keçi etini iyice avcarlarlar. Salçasını, kekiğini, kemun, karabiber, tuz, sarımsak, kuyruk yağı ile mayalarlar, deriye yerleştirir. Yarım metre toprağı eşerler ve deri ile gömerler. Üstüne ateşi yakarlar. Yarım saat ateş yanar ve sonra ateşi bir bir kenara çekerler. Deri içinde gömme kebabı çıkarırlar. Deriyi açar öyle lezzet kokusu yayılır. Yemeden doy ya da yeme yanına yat. Etler helva gibi olur. Kemiği tut, salla, silkele etler dökülür. Hele de yuka ekmekle dürüm et. Yanında yanık ayrıntı iç. Hele de pınardan bir tas su iç. Bir bir daha ye ye doyarsın amma gözlerin doymaz. Tadı damağında kalır, yaşadığın müddetçe unutaman.

Yazın yaylalarda, kışın koyakta
Yörük derler beyim bizde göçere
Yurt edinmez ovalarda bellerde
Yörük derler beyim bizde göçere

Karlı dağlar Yörüklerin merakı
Şu koyakta derse yakın ırağı
Otağ yeri olur onun durağı
Yörük derler beyim bizde göçere

Bu günü burada yarını şorda
Hastalık bilmezler düşmezler derde
Kavalı elinde davarı kırdı
Yörük derler beyim bizde göçere

Âşık Ali'm Yörüklerin soyundan
Sezgin olur devesinden koyundan
Avşar eder okluğundan yayından
Yörük derler beyim bizde göçere (09.10.1984)

Yörük Çoban

Sevgili Okurlarım,

Ben, affedersiniz Âşık Ali Anbarcı, balık meraklısıyım. Tutarım, satarım, yerim, dostlara ziyafet çekerim. Et alamayan fakirlere de veririm.

Adana'nın arkasında Seyhan barajının kenarında Kılbaş köyü var. Karahacılı Cabar Yörükleri var. Kılbaş köyünün önüne balık tutmaya vardım. Koyun yayan bir Yörük çocuğu ağlıyor. Eskiden de tanırım. Mehmet niye ağlıyon, dedim.

Çoban ağlayarak Ali Ağabey sevdiğim kızı başkasına verdiler. Üç kere düğür gönderdim, vermediler. Ben ağlamayayım kim ağlasın, dedi. O Yörük çocuğu çoban yüreğine bir ateş attı. Çünkü ben de sevdim, vermediler. Ben de ekteki olan türküyü yazdım. Kaset ve sidilere okudum.

Koyun yayan buralarda
Çoban yârin n'oldu senin
Ağlar gördüm meralarda
El mi aldı çoban yârin

Kavalını çal da duysun
Koyun kuzu sana uysun
Yörük kızı koşup gelsin
Çoban yârin el mi aldı

Başın eğik gönlün kırık
Yüreğini hüznün sarık
Gözyaşların olmuş arık
Çoban yârin n'oldu senin

Ali'm ağlar gördü seni
Dağa taş sordu seni
Burada ağlar buldu seni
El mi aldı çoban yârin (18.06.1993)

Yörükler Nerede?

Eskiden yaylalara develerle, eşeklerle göçülürdü. Yol boyunda soğuk pınarların başında otağ yeri olurdu. Çadırlar kurulur orada dem üstüne kekik çayı içilir. Saz çalan sazını alır, keman çalan kemanını alır gelir. Bir de cereden deri yapıştırmalı Kozan depleği olurdu. Kimileri türkü söyler, kimileri oynar, anasını satım yaylanın tadı öyle gelirdi. Öyle hayat en güzel hayat. Öyle yaylalara gitmek, öyle yayla yapmak Yörüklere haz verirdi. Her karının elinde kirmeni olurdu. Kimi yün eğirirdi, kimi keçi kılı eğirir. Önce yün ve kıl taranır, burma yapılır. Kollara halka halka sarılır. Eğrilen ipler Toroslara çıkınca ısdarlar kurulur, kimi şalvarlık, kimi kaytanlık, yani kaputluk, kimi çadırlık dokur. O dokunan dokunmuşlardan şalvar güdük yani gömlek, don yapılır çocuklara. Yörük kocaları hane halkına çeşit çeşit görev verir, herkes vazifesini bilirdi. Yörük koca da dolma tüfeğini, tütününü ve iyi öten kekliğini alır, ilerdeki pınarın başına evsin kurar ve kekliklerin pınara su içmeye gelme zamanı keklik avlar, getirir. Çocuklar, kızlar yolarlar et kütüğünde kıyma yapılır. O kıyılmış keklik etinden mantı ve içli köfte ve bazlamalık açılır, arasına kıyma konur. Çiğ börek denir o da tereyağı ile tavada kızartılırdı.

Yayla yap, yayla yap böyle yayla yap, sağlıklı hayatı kap. Hele hele bir de ala yağlı yanık ayrıntı iç de gör, bin doktora bedel olur.

Develerin yaylalara giderken longurdak longurdak eden çanları, koyunların tıngırdak zilleri havaya hava katardı. Ya araya eşeklerin anırmaları Aaaah Aaaah çüşük çüşük demeleri ortalığı velveleye verir. Verir ya kangal karabaşlar durur mu? Benim sesim hepinizden güzel dercesine hav hav havvvuuu deyip havlamaları bütün kötü düşünceleri alır, götürür. Gel gel Mehmet Dayı da sen o günleri yaşama, Yörük olma. Deden kara çadır kursa da görsem. Yörüklük özümde taşar da taşar. Orta direğine sırtımı versem gözüme uykular düşer de düşer.

Akşam olur tarhana çorbası içilir içilir ya üstünde melengiç kahvesi içilmez mi? Kahve içilir, iyi bir kaçak Muş tütünü sarılmaz mı? Ah dede gel keyfim gel, der. Hani o Yörükler nerede?

Kara çadır kurup kazık çakanlar
Katarlı develi Yörükler nerde
Elinde kirmeni koyun güderler
Elleri kınalı Yörükler nerde

Koyun kuzusuna meler koşardı
 Çıngırak sesleri göğşe taşardı
 Tandır da sıkma börek pişerdi
 Sıralı çadırlar Yörükler nerde

Koyunu sağıp da peynir çalardı
 Tekneye su koyar kuzu sulardı
 Ala keçi oğlağına melerdi
 Dokuma şalvarlı Yörükler nerde

Âşık Ali dedem Yörük beyiydi
 Toroslar Yörükler otağ yeriidi
 Eski günler bu günlerden eyiydi
 Havası kar temiz Yörükler nerde (05.07.2000)

Anam Bunlar Yörük Müdür?

Sevgili Okurlarım,

Çocuğudum. Bizim köyümüzden katarlı develeriyle Yörükler geçiyordu, merak ettim. Anam bunlar ney, bunların evleri köyleri yok mu, dedim. Onlara Aydınını aşireti derler. Onlar kışı Hemite dağının eteklerinde geçirirler yazın da yaylalara giderler, dedi.

Ana dedim, peki bir eşeğin ardına bir sürü at bağlamışlar, dedim. Anam, Ali'm yavrum onlar at değil, dedi. Ya dedim. Anam, oğlum onlar deve dedi. Peki bunlar adamı yemez mi, dedim. Anam onlar çok uslu hayvanlar dedi ve onların yani develerin erkeğine daylak derler. Dişisine maya derler. Yeni doğan yavruya potuk biraz büyüğüne köşek derler, dedi. Sonra anam, yavrum onların geçimi böyle. Deve, koyun, keçi satar. Onlardan yağlı peynir yaparlar, satarlar. Kışın kuytu yerlerde dağ eteklerinde, yazın da soğuk pınarların başında çok güzel ve sağlıklı bir hayat sürerler, dedi. Sonra anama sordum, onların da köyü var mı, dedim. Onlar çadırı nereye kurarsa onların köyü ora dedi. Hele o kuzuları, oğlakları çok sevdim. Onlara katılasım geldi.

Sıra sıra develeri dizili
 Anam bunlar Yörük müdür sor hele
 Derileri yağlı peynir bezili

Anam bunlar Yörük müdür sor hele

Yaylaları mor sümbüllü kokuyor

Keklikleri kafeslerde şakıyor

Kınalı elleri kilim dokuyor

Anam bunlar Yörük müdür sor hele

Koyun sağar, kuzuları meleşir

Çobanları dağı taşı dolaşır

Deri yanık tereyağı bulaşır

Anam bunlar Yörük müdür sor hele

Âşık Ali'm Yörüklerin elinden

Kavalı çalar çobanların elinde

Tarhana serili kamış çulunda

Anam bunlar Yörük müdür sor hele (17.08.1985)

Yaylalar ve Yörükler

Sevgili Okurlarım,

Yaylalar Yörüksüz olmaz. Soğuk pınarların başına kara çadırları kurunca Yörüklerin keyfine diyecek olur mu? Hele üç taş bulup üstüne kara sacı koyunca bazlamalar açılıp pişip yağlı peynir, çörek otlu, kekikli sıklmalar sarılıp da hele bir de süzme yoğurt torbasından ayran yapılıncaya ye iç. Ah dede ye, Yörüklüğün ötsün hele. Akşama doğru koyunlar kuzular sağılım zamanı her biri tatlı tatlı melerken sazını almış da sanatçılar, âşıklar oraya gelmiş sanırsın. İnsanların nasıl birbirine ve birbirinin kokusuna, yüzüne, sözüne, nazına ihtiyacı varsa yaylaların da Yörüklere ihtiyacı var. Hele kangal köpeklerin koyu koyu, seyrek seyrek havlaması. Uzaklardan Yörük çobanlarının yankılı, ekolü kaval sesleri bir başka hava verir yaylalara. Bazı da sulu yağmurlar olur, çobanlar kepenegi başlarına alır, koyunlar çobanın etrafına toplanır, yağmurun dinmesini bekler. Köpekler sanki koruma vazifesi yapar, koyunların dışında durur. Kurt bulanık havayı sever. Kurtlara, çakallara, tilkilere, sırtlanlara karşı durur. Yayla Yörüksüz, Yörük yaylasız olmaz.

Yörükler yaylaya çadır kurunca

Koyun kuzu sesi dolar yaylalar
 Keklikler pırlayıp kanat vurunca
 Mavi sümbül ile güler yaylalar

Kuzulu koyunlar suya inince
 Sürüler yayılıp geri dönünce
 Meşe odunuyla ocak yanınca
 Akşamın vaktiyle solar yaylalar

Salına salına Döne'm gelseydi
 Yağlı peynirinen sıkma olsaydı
 Veli Dede kavalını çalsaydı
 Koyun kuzu bize meler yaylalar

Âşık Ali böyle yaşar Yörükler
 Rüzgârla sallanır çadır direkler
 Beyaz sisle dolar kuytu koyaklar
 Yağmurla her yanı sular yaylalar

B) Yörük Güzellerine Yazdığı Şiirler

Yörük Güzeli

Kıymetli okurlarım.

Kazan Otağ Televizyonu'na türkü çalıp söylemeye gidiyorduk bir âşık arkadaşla. Sarıçam ormanlarının içinde gittiğimiz minibüsün arka sağ lastiği patladı. Şoför lastiği değiştiriyordu bende ormana doğru baktım. Çukurova'da Yörüklere Aydınli da derler tabî ki göçerliği yaşatan ve yaşatmayanlara. İşte bir Aydınli Yörük kızı mı, gelini mi bilmem sağ koluna keçi kılından burma dolamış elinde kirmeni ile kılı ip yapıyor, yani kirmen eğiriyor derler öyle.

Ben de kendi kendime bu Yörük kızının ne ojesi ne boyası ve de ne pudrası var. Tabi güzellik dedim, yalan yok güzeldi. Allah eşine, yuvasına bağışlasın. Bunun olsa olsa çünkü görünüyor elinde kınası, gözünde sürmesi var dedim. İşte o Yörük güzelinin güzelliğini ve Yörük kültürünü anlatan bu türküyü yazdım ve kasetlere ve sidilere okudum yani türkü olarak söyledim.

Devesi katarlı yaylalar yolu

Yoluna kurbanım Yörük güzeli.
 Merkebin üstünde altında halı
 Halına kurbanım Yörük güzeli.

Oyalı yazmayla sarmış yüzünü
 Süs eylemiş sürme ile gözünü
 Kim çekmez ki böyle güzel nazını
 Diline kurbanım Yörük güzeli.

Beyaz ellerinin kına ayası
 Tatlı dillerinin baldan mayası
 Kara çadır kurar kartal yuvası
 Eline kurbanım Yörük güzeli.

Yaylaya çıkınca bakar dağlara
 Gonca olur bahçelere bağlara
 Kahve sunar misafire beylere
 Eline kurbanım Yörük güzeli.

Deri yannık yayar süzer ayrıanı
 Âşık Ali'm kurban Yörük hayranı
 Ne güzel döndürür elde kirmeni
 Kılına kurbanım Yörük güzeli. (12.06.1985)

Bir Yörük Kızı

Sevgili Okurlarım,

Adana'nın Kozan ilçesine bağlı Çeçen köyünden tarafa Yörükler Anavarza'nın güney tarafına en az on kara çadır kurulu idi. Ben de Adana'dan hemen Anavarza'nın doğu tarafında, sekiz kilometre, Kesikkeli köyündenim. Köyüme babam öleli çok oldu, hasta anamı görmeye gidiyorum arabayla.

Çeçen köyüne bir kilometre ya var ya yok bir Yörük kızına rastladım. Arkasında bir at, yularından tutulmuş atın üzerine heybeye tenekelerle su yüklemiş, çekerek gidiyordu. Çok güzeldi. Elma yanaklı, saçlarını kırk iki belik yapmış omzuna sırtına doğru sermiş, elleri kınalı, gözleri sürmeli idi.

Durdum bacım sen hangi Yörüklerdensin dedim. Kız, ağabey biz Sarıkeçili yörüklerdenik, dedi. Burada ne yaparsınız, dedim. Kış buraya çıkarırız, yazın yaylalara gideriz, dedi. Öyle güzel Yörük övülmez mi? Ben de bu türküyü yazdım.

Kırmızı yazması kırk iki belik
Tanıdım gözünden bir Yörük kızı
Pınardan geliyor ardında gölük
Tanıdım yüzünden bir Yörük kızı

Dökülmüş omza sırma saçları
İnciyi andırır beyaz dişleri
Hilali gölgeler siyah kaşları
Tanıdım nazından bir Yörük kızı

Çiçekli şalvarı salınır yere
Çul bile örtünse yakışır sere
Her zaman minnetim böylesi yâre
Tanıdım sözünden bir Yörük kızı

Âşık Ali'm sordum Sarıkeçili
Pembe yanakları güller saçılı
Karmaşık gönlünde sevda biçili
Tanıdım pozundan bir Yörük kızı (03.07.1996)

Aydınnı Kızı Âşık Oldum

Sevgili Okurlarım,

Yaş 16-17 arası. Köylü çocuğuyum. Bizim köy o zaman Adana ili Kadirli İlçesi, Kesikkeli köyündenim. Bizim köyün doğu tarafında ırmak yatağı Ada derler bir mera var. Oraya kara çadırlı Yörükler konar. Dedelerimizden beri o Yörüklere Aydınnı derler. Bizler de Aydınnı diyorduk. Ada çok genişti, 1000 dönüme yakındı. Yanında bir de sel çekelmiş göl vardı. Gölün kenarlarını böğürtlen çalıları çevirmiş, kara üzüm misali böğürtlen olurdu. Bizler de sabah erken gelir, böğürtlen toplardık. Aydınnı kızları da kimi koyun güder, kimi de kuzu güderdi. Hacer isminde öğrendik bir kız vardı. Kolunda yün burması, elinde kirmeni öyle edalı, öyle sefalı kirmeniyle ipini eğirir hem

de koyun güder. Çok sevdim, âşık oldum. Onun aşkına her gün böğürtlen toplamaya giderdim. Aaah, aah ne yazık. İsteyim dedim, ağzını arattırdım. Ben yerliye varmam onun yaşantısı ayrı, benimki başka demiş. Orada bitti.

Kirmeni elinde kuzu güdüyor
 Âşık oldum bir Aydın'ın kızına
 Kırdaki çiçeklere sitem ediyor
 Âşık oldum bir Aydın'ın kızına

Kara şalvar al üstünde bellenir
 Kınalı elleri gonca güllenir
 Türkü söyler dağlar taşlar dillenir
 Âşık oldum bir Aydın'ın kızına

Tatlı dili, şeker lokum mayası
 Berrak pınarlara da bakar aynası
 Çobanı olurum verse anası
 Âşık oldum bir Aydın'ın kızına

Dertlerimi siler alır götürür
 Yanan yüreğime ayran yetirir
 Âşık Ali'm gözüme bahar estirir
 Âşık oldum bir Aydın'ın kızına

Kara Çadır Güzeline

Sevgili Okurlarım,

Aladağlı Veli, Ali Ağabey, Veli kurban sana ben Aladağ'ın yerlisiyim. Ben de halis Türkmen'im Yörüğüm bizim buraya Seyhan yahut Ceyhan ırmağının kenarında kışı geçiren Aydın'ın dediğimiz bizim kan bağı, can bağı olan Yörükler, emmi uşakları yaylalara gelirler Toroslara. İster istemez de Aladağ'ın içinden geçerler yine geçiyorlardı. Bir Aydın'ın Yörük kızı girdi dükkâna şeker istedi. Şekeri verdim, para uzattı almadım. Bizden hediye olsun dedim. Şekerin yanında yuvarlak kaymaklı bisküvüt hediye ettim. Israr ettim aldı. Ali abi o kadar güzeldi. Dükkânı bıraktım öyle açık. Hiç kimse de yoktu. Ardı sıra bir kilometre gittim. Aşiretten geri kalmıştı. Sade bekâr olduğunu öğrendim. Biz Kızıldağ'ın ilerisine çamların içine, o Ufakpınar'ın oraya

konarız, dedi. Ali abi onu bana verirler mi, dedi. Ben de niye vermesinler sen de güzelsin, dedim. Ama vermemişler, yüreğine oturmuş. Bana bir türkü yaz dedi. Yazdım.

Duygulandım diyemedim

Kara çadır güzeline

Eller aldı eremedim

Kara çadır güzeline

Sıkma sarmış yiyemedim

Papatyalar veremedim

İnce belin saramadım

Kara çadır güzeline

Garip gönlüm yakılmaz mı

Can yakıyor bakılmaz mı

Sevda sözü dökülmez mi

Kara çadır güzeline

Kirmen elde kuzu güder

Dağa, taş sitem eder

Âşık Ali'm oldum beter

Kara çadır güzeline (07.05.1983)

ŞAİR ZİYA ARI (1937, Kozan-)

Türkmen Güzeli

Örgü saçlar topukları dövüyor

Koyun kuzu arkasından meliyor.

Çekmiş göçü yaylasından geliyor

Kırmızı yanaklı Türkmen güzeli.

Soğuklar gelince ovaya inen

Bazen yaya bazen deveye binen

Çam, katran kokusu saçına sinen

Ayağı poturlu Türkmen güzeli.

Koyunu, kuzusu sözünden anlar
 Dokunsan yüzüne sanki kan damlar
 Böylesi güzele dayanmaz canlar
 Yazması oyalı Türkmen güzeli.

Kendisini güzellikte tek sanmış
 Ne el değmiş ne de bir kez koklanmış
 Kem gözlerden itinayla saklanmış
 Bembeyaz topuklu Türkmen güzeli. (KŞOA, 2011, s. 18).

MEHMET ARISAN

1949 yılında konup-göçerken Kayseri yaylalarında doğdu. 1970 yılında Toprakkale'ye yerleşti. Okula gidemedi. Kendi çabalarıyla okuyup yazmayı öğrendi. Şiirlerinde Feryadi mahlasını kullanmaktadır.

Bizim Eller

Gurbet elde olanlar yanar tutuşur,
 Siyah zülfünde ak gerdana yetişir,
 Bahar geldi mi koyun kuzu katıştır,
 Bizim illerde yaylasına vardı mı?

Bizim ilde gelmiş baharlar yazlar,
 Toplanmış âşıklar çalınır sazlar,
 Giyinmiş kuşanmış ufacık kızlar,
 Bizim illerde yaylasına vardı mı?

Sarılmış çiçeğe dağlar ovalar,
 Ötüşür yaylada ala kavallar,
 Katar katar olmuştaki tülü mayalar,
 Bizim illerde yaylasına vardı mı?

Bütün iler yaylasına göçerler,

Soğuk sularını her dem içerler,
Anasını da kuzusundan seçerler,
Bizim illerde yaylasına vardı mı?

Püsem püsemde yaz yağmuru yağıyor,
Serindir yaylalar güneş doğuyor,
Toplanmış gelinler koyun sağıyor,
Bizim illerde yaylasına vardı mı?

Feryadi derki gördüm düşleri,
Akıttım gözümünden kanlı yaşları,
Garip garip öter gurbet kuşları,
Bizim illerde yaylasına vardı mı? (OŞAA, 2006, s. 176).

MEHMET AYDIN

Kont Mulla lakaplı Mehmet Aydın (K.36) 1941 yılında İmamoğlu'nda doğdu. Geçimini hâlen hayvancılıkla sağlayan bir Saçıkara Yörüğüdür. Mehmet Aydın'ın çeşitli konularda yazılmış şiirleri vardır. Şiirlerde konargöçer hayatın bir parçası olan tabiat ve tabiat içerisindeki canlıların yer aldığı görülmektedir. Şiirlerini ezgiyle söylemektedir. Kullandığı ezgiler çok çeşitli değil, çoğu eserinde ortakdır.

1

Develi'den göçtü de dostumun eli
Tozludur geçilmez Epce¹⁹'nin yolu
Yarın konalgamız Harmancık çölü
Salma Harmancık salma eyle Selver'i

Devesin sorarsan yoz ile tülü
Üstüne atmışlar kilimle halı
Sana derim sana Saraycık beli
Salma Saraycık salma eyle Selver'i

İleri çıkıncak durulmaz geri

¹⁹ Epce: Develi'nin köyü

Benim de sevdiğim güzelin piri
 Gezbeli'den öte de koca Hanyeri
 Salma Hanyeri salma eyle Selver'i

Ak mayasını da almış eline
 Ak ellerin vurmuş ince beline
 Salınıp varırsa Beypınar'ın çölüne
 Salma Göksu salma eyle Selver'i

Helal olsun da al yanaktan öpene
 Yolsuz derler doğru yoldan sapana
 Uğrarsa yolunuz koca Tapan'a
 Salma Mayalar salma eyle Selver'i

Kırksu'ya da çekip gider göçünü
 Göğ boncukla karıştırmış saçını
 Kimse bilmez de âşıkların suçunu
 Salma Kozan salma eyle Selver'i

Yandırdım da dertli Mehmet yandırdım
 El ettim de yönün beri döndürdüm
 Selver kızı ben Kozan'a indirdim
 Salma Kozan salma eyle Selver'i

2

Âşıklık ismini diye yayana
 Şu dünyada öz canına doyana
 Kadirli Kozan'dan indim Ceyhan'a
 Yâre benzer birisini görmedim

Güzel beni sen de düşürdün dile
 Sevenim bu güzelliğin başıma bela
 Osmaniye, Erzin, vardım Dört Yol'a
 Yâre benzer birisini görmedim

Serini de deli gönül serini
 Başa almış namusunu arını
 Köşe köşe gezdim İskenderun'u
 Yâre benzer birisini görmedim

Dertli Mehmet der ki gönül yarada
 Sevenim bu sözlerim konuşulur arada
 Sözümüz bitsin şimdi burada
 Yâre benzer birisini görmedim

3

Virane olmuş da bahçeleri bağları
 Geçti dostum da eski devrin çağları
 Maraş'ın üstü de Ahır dağları
 Göksun'a doğru da gider Yörükler

Yaz gelince çıkar gider dağlara
 Güz gelince vallah uğrar neylere
 Binboğa'dan geçer gider tovlara
 Ordan Kurugedik'e doğru geçer gider Yörükler

Koca Erciyes yaman yaman görünür
 Bugünlerde çarşafını бүrүнür
 Aladağ da oradan görünür
 Ordan geri döner de iner Yörükler

Dertli Mehmet de bu yollara koymuş serini
 Unutmadı gitti diye yerini
 Bulgar, Bozoğlan Aladağ'ın torunu
 Ordan Tarsus'a doğru döner gelir Yörükler

4

Çukurova engin görünmez dağlar
 Boşandı terimiz, gözyaşı çağlar
 Anası ah çeker, kuzular ağlar
 Haram oldu bize yolu yaylanın

Nedir çektiğimiz çileler yaslar
 Çağırır yaylalar, yurdumuz sesler
 Sormaz mı bizi ahbablar dostlar
 Yok mu konuşası, dili yaylanın

Gönül arzu eder, kalkıp gitmeye
 Başlamışız biz de figan etmeye
 Tutuldu çocuklar sarı sıtmaya
 Es desek eser mi yeli yaylanın

Kul Mehmet'im der ki biz nasıl durak
 Mektupla kardeşim, dostları sorak
 Mahsuller kurudu, memleket kurak
 Açtı mı çiçeği, gülü yaylanın

5

Meth edeyim ulu ulu dağları
 Toroslar'dan geçer yolun Erciyes
 Mayısına ağustosun katında
 Güldür güldür akar selin Erciyes

Sağlı sollu vardır geniş ovası
 Bir yanında Yörüklerin devesi
 Karı hiç eksilmez serin havası
 Eksik kalmaz senin yelin Erciyes

Bütün dağlaradır senin fermanın
 Benim gibi tükeniyor dermanın
 Eteğinde yoktur çamın ormanın
 Seyrani de senin ilin Erciyes

Kekliklerin palaz edip ucunca
 Türkmenler de yaylalığından göçünce
 Ağustosta keven çiçek açınca
 Ne kadar tatlıdır balın Erciyes

Bazen tüccar olup hem aldım sattım
 Kalmadı kredi tükendim bittim
 Dertli Mehmet der ki koyun da güttüm
 Tekirdir yaylağın belin Erciyes
 6

1960 yılında bizim Yörükler yaylaya çıkardı. Koyun, kuzu, kara davarlar da olurdu. Yayla yurdunda 20-30 çadır olurdu. O günlerde ben de taze delikanlıydım. Komşularımızda üç tane güzel kız vardı. Sabahları gün şöyle az minare boyu çıkınca develer sulanırdı. Bir gün dinledim ki kızlar deveyi suya çağırıyorlar ök ök diye. O zaman şöyle bir Yörük türküsü yazmıştım:

Şalbalı²⁰ sekinin de şalbalı yurdu
 Güzeller yayladan sahile indi
 Karagöz Fatma ile Sürmeli Döndü
 Ök ök diyen²¹ dilleri olsam Döne'nin

Deniz kenarında bir bölük sazlar
 Ötüşür turnası, çağırışır kazlar
 Evrek deresinde bir maya bozlar
 Ök ök çalan da dilleri olsam Döne'nin

Eremedim de Köleli'nin fengine
 Livalar düşürmüş yar zülfünün bendine
 Kazanam kazanam verem Döndü'me
 Harcıyan elleri olsam Döne'nin

Yavru şahin boz ördeğe salınca
 Tutam tutam cıvaların yolunca
 Er şafaktan kalkıp nenni çalınca
 Nenni diyen dilleri olsam dönenin

²⁰ Şalba: Yaylada yetişen bir çeşit ot.

²¹ Deve çağrılırken ök ök denir.

Fakirdir güzeller Kul Mehmet fakir
 Sizleri görünce dillerim şakır
 Tezgâhın dikmiş de halılar dokur
 İlmek atan elleri olsam Döne'nin
 7

Mayıs dedi Çukurova sislendi
 Yayla komşusunu bul Yörük kızı
 Aşkın ile deli gönül ıslandı
 Ağlama gözyaşın sil Yörük kızı

Erken geçin Kadirli'nin köyünü
 Katıştırın kuzuyla koyunu
 Yollarda geçirin mayıs ayını
 Soramam nasıldır hal Yörük kızı

İssız kalır dağlar Yörük göçünce
 Yaylaya çıkıp da çadır açınca
 Soğuk pınarların suyun içince
 Dilin şeker şerbet bal Yörük kızı

Yaz ayında yaylalara gidersin
 Kuzuyla koyunları güdersin
 Yüksek Torosları işgal edersin
 Sen üç ay orada kal Yörük kızı

Benim gibi kan ağlarsın içinden
 Tenhalara çadır kurar sucundan
 Bergüzar verdiği siyah saçından
 Yapayım sazıma tel Yörük kızı

Mehmet der ki aşkı kime soralım
 Güzel n'olun bir karara varalım
 Gel sevdiğim bu gün kavil kuralım
 Erkenden pınara gel Yörük kızı

8

İlımsar havalar mart dokuza çıkınca
 Geliyor Yörükler yaz yavaş yavaş
 Nisanda da kara yağmur yağmazsa
 Kabarır yollarda toz yavaş yavaş

Mevsiminde açar bahçeler bağlar
 Ulusu Erciyes tepeler dağlar
 Erimiş karı da suları çağlar
 Gidelim yaylaya biz yavaş yavaş

Baksana gençleri yanmış tutuşmuş
 Güzeller de birbirine katışmış
 Şu bizim obada bir kız yetişmiş
 Ona da degecek göz yavaş yavaş

Dudu kumru her tarafta ötüşür
 Âşıklar oba oba atışır
 Ağustosta koç koyuna katışır
 Yaklaşıyor yine güz yavaş yavaş

Dertli Mehmet yine neler yazıyor
 İyi olmaz yaralarım azıyor
 Âşıkları ilden ile geziyor
 Çoğalır o vakit söz yavaş yavaş

9

Beddua edeyim kalem kaşlıma
 Dilerim ki iki gözün kör olsun
 Olmasın vefasız elinden tutan
 Cehennem meskenin yerin dar olsun

Olaydı bütün emeğin boşa
 Karışsa engeller yaptığın işe
 Ağustos ayında yakalan kışa

Mevsimini bileme yazın kar olsun

Dünyada evlatsız ömrünü bitir
İnsafı bilmeyen bilemez hatır
Lal olsun dillerin hocalar getir
İçin yansın ciğerlerin kor olsun

Yana yana ciğerlerin erisin
Gözlerini kara duman bürüsün
Gece yatağına yılan yürüsün
Zehirlen de vücutların ter olsun

Mehmet derki her tarafın kaşına
Yılan çıyan girsin gece düşüne
Ölmeyip giresin doksan yaşına
Kalmasın dişlerin saçın kır olsun
10

Dündü kıza beddua, intizar

Beddua ederim, dileğim geçsin
Benim ateşime yanasın Döndü
Eviyin tavanı üstüne göçsün
Baykuşlar başında tünesin Döndü

Bana yaptın güzel niçin oyunu
Bir kez olsun göremedim boyunu
Kırkların ezdiği üzüm suyunu
İçip ateşime yanasın Döndü

Kim bilir n’olacak sevdiğim öten
Yüzünü görmesin anan ve atan
Ahiret günü olmasın elinden tutan
Dünyanın zeminine inesin Döndü

Genç yaşta görmesin sevdiğim gözün

Hakkın huzurunda kara olsun yüzün
Yaşamasın senin oğlun ve kızın
Aşkın nehrine kanasın Döndü

Dertli Mehmet gibi aşka düşesin
Eğlenme bir yerde kocan boşasın
İçkili olup da hayat yaşasın
Doluyu sen ona sunasın Döndü

11

Ela gözlerini sevdiğim güzel
Tıpkı sazımdaki tele benzersin

Bahar deyip narçiçeği açınca
Has bahçe içinde güle benzersin

Yaz ayında yaylalara göçerdin
Kuzuları anasından seçerdin
Beni görsen kollarını açardın
Şimdi hiç bilmemişe benzersin

Yine azdı sinemdeki yaralar
Alları çıkarıp giyme karalar
Kurumuş pınarı akmaz dereler
Kurbağası kurumuş göle benzersin

Ötmüyor kul Mehmet ördeğin kazın
Mevsimsiz mi geçti baharın yazın
Ok oldu bağrımı deliyor sözün
Güzel sen acılı dile benzersin

12

Gel güzel gel methini edeyim
Yusuf u Kenan'ın köylerinden min?
Fatma gibi sen de uzun saçlısın
Yoksa Havva ananın soylarından mın?

Soğuk pınarlardan sular içerdin
 Kuzuları anasından seçerdin
 Turna gibi yükseklerde uçardın
 Yoksa Binboğa'nın toylarından mın?

Yar niçin dönmesin Mehmet'ten yana
 Güzelsin sevdiğim kurbanım sana
 Ok oldu kirpiğin batıyor cana
 Gerdiğim kırışın yaylarından mın?

13

Arkadaşım Osman'dan pazarlık ederek bir tosun almıştım; yalnız eşinin gönlü olmamıştı. Bizim hanım gönülsüz mal alınmaz geri ver, dedi. Biz de inat ettik vermedik. O gece tosun mundar ölü. Dertli Mehmet şöyle bir deyiş yazıyor:

Ezeli ezelden bir ikrar verdin
 İkrarın üstünde dur Osman ağa
 Verdiğin tosunu mundar öldürdün
 Karartısın gör de ür Osman ağa

Arapça derler de eşeğe hımar
 Sabah gün deyince yapayım tımar
 Sırtına alayım bir acar semer
 Odun çekmez misin zir Osman ağa

İncitmem âlemi sevgidir kârım
 Ben gece gidemem yolda ürkerim
 Boynu uzun boz devenden korkarım
 Onun havuduna gir Osman ağa

Çobanlık yapardım sırtı abalı
 Herkesin yavrusu analı babalı

Almak istemezsen eğer vebalı
Bizim paraları ver Osman ağa
14

Eli sazlı diyar diyar gezerken
Develi'de bir güzele uğradım
Kalem alıp defterimi yazarken
Develi'de bir güzele uğradım

Başına sokunmuş gülü nergisi
İnsanoğlu değil hakkın vergisi
Otuz iki saçlarının örgüsü
Develi'de bir güzele uğradım

Ayağında kundurası mesi var
Havadaki turnalardan sesi var
Ellerinde kınaların hası var
Develi'de bir güzele uğradım

Kuşanmış kuşağını dökmüş dizine
Mevla'm sürme çekmiş iki gözüne
Kaçtı benden bakamadım yüzüne
Develi'de bir güzele uğradım

Dertli Mehmet bu yıl burada kışlasam
Güzelleri meth etmeye başlasam
İzin alıp al yanaktan dişlesem
Develi'de bir güzele uğradım
15

Üç güzelin atışması

Aldı Yörük kızı:

Işılar da yazmamdaki oyalar
Çınılardı yol üstündeki kayalar
Çan döverdi daylağıyla mayalar
Gayet şirin olur Yörük kızı

Aldı Türkmen kızı:

Övme sen kendini kalbin içi
 Çok olur bilirim dertlinin suçu
 Dökülür gerdana Türkmenin saçı
 Ondan tatlı olur Türkmen kızları

Aldı Avşar güzeli:

Aynından yeşerir diktiğim söğüt
 Anadan atadan bize bu öğüt
 Dertlinin dilinde olmaz mı ağıt
 Yanık dille söyler Avşar kızları

Aldı Yörük kızı:

Ergenlik çağımız on beş yaşında
 Hak sürmesi vardır hilal kaşında
 Soğuk sulu pınarların başında
 Gayet güzel olur Yörük kızları

Aldı Türkmen kızı:

Göle bırakırız ördeği kazı
 Yaradan ne güzel yaratmış bizi
 Ela gözlü olur Türkmenin kızı
 Geniş gerdanlıdır Türkmen kızları

Aldı Avşar güzeli:

Köyümüzün kıvrım kıvrım yolu var
 Turnalı ördekli bir de gölü var
 Bizim ilin bülbül gibi dili var
 Yanık dilli olur Avşar kızları

Aldı Yörük kızı:

Karışıktır kızıyla gelini
 Kırdan yetiştirir gonca gülünü
 Arı dahi gizli alır balını

Yaylanın gülüdür Yörük kızı

Dertli Mehmet der ki ucamıyorum
 Üçünün aşkıyla içemiyorum
 Ben bunun üçünden geçemiyorum
 Billahi unutmam ben bu kızları

OSMAN BALIC

Osman Balıc (K.28), önceleri destan bastırıp çevre il ve ilçelerde satarmış. Şiirlerini ezgili söylemektedir. Ne yazıkki bastırdığı destanlardan örnek kalmamış, hatırlamakta güçlük çekmiştir.

1

Neçe güzel besler imiş analar
 Ağ elinde boğum boğum kınalar
 Saymaynan tükenir mi seneler
 Beklerim yolunu ölene kadar

Bir değildir beş değildir senesi
 Eline vurduğu Mekke kınası
 Ne ile beslemiş bunu anası
 Yedirmiş kaymağı balına kadar

Sallanıp gelişin benzer Hürüye
 Kondurayım ağ çimenli koruya
 Dön güzel dedim baktı beriye
 Dudaklar kırmızı diline kadar

Gövel ördek giyimli turnanın hası
 Yanaklar kırmızı Gürün elması
 Bir elinde helke, bir elinde tası
 Doldurur pınardan gölüne kadar

İnandır kalbimi gününü say da
 Her gelip geçen beklerim ayda

İncedir belleri usulca boyda
Selvilere karışmış teline kadar

Şahin Osman bunu böyle diyelim
Yirmi dört beliği kuluncunda sayalım
Bu güzeli yürütmeye nasıl kıyalım
Yoldaş olam gittiği yoluna kadar

2

1962 yılında bir ağanın koyununu güderken günüm doldu. Ağaya koyunu teslim ederken saydım, bir tane eksik çıktı. Bu durumda ya o malın ölüsünü, dirisini bulacağız ya da ödemek zorundayız. Ağa bulacaksın, dedi. Baktık bir topal kuzu. Siğil midir, tabak mıdır, ne ise ayağını aksıyordu. Uzun bir zaman aradık bulamadık. Benim bir ablam vardı o kuzuyu bulmuş. Ben de bir ağacın dibinde yattım, uykumu aldım. Ablamın sesi kulağıma gitti. Osman, Osman kuzuyu buldum, gel dedi. Ablamın sesini duyunca ben ayağa kalktım ve geldim. O an için bir efkara daldım topal kuzu hakkında şu türkümü söyledim:

Ağardı tan yeri de şafak atıyor
Darıltma ağayı koyun yatıyor
Son verdi günlerim işte bitiyor
Derken işimizin sen bak tersine

Sulayıp koyunu da eve getirdim
Saya saya da cümlesini bitirdim
Bu gün bir topal kuzuyu ben yine yitirdim
Yine bakın benim işin tersine

Ağaya baktım ki yüzleri eğri
Dikildi başıma çaresiz ağrı
Koyunu güttüğün çöllere doğru
Yattığın yerlerden bir haber sorsana

Hiç başımdan gitmez oldu kazalar
Merhem almaz yaralarım sızılar
Ala şifli, boz yapraklı kozalar

Yok kuzudan bir habercik versene

Bilmem tabak, bilmem siğil yarası
Eve katsam uzak gelir arası
Zıkım olsun bu çobancılık parası
Ağam bunun çaresini bulsana

Laham kuzu da seni çakallar yesin
Yesin etini de derini kosun
Ağanın yüzüne çoban ne desin
Kahrolası, şu sürülerde dursana

Âşık Osman'ım da kalem alıp oturdu
Yaza yaza da bu destanını bitirdi
Sağ olsun ablam buldu getirdi
Ağam benim hesabımı görsene

ŞAİR VELİ BAZ (1910, Kozan-2005)

Yaylalar

Bahar geldi kalk gidelim yaylaya
Bundan sonra yüce dağlar nen çalar.
Kadir mevlam bize kısmet eyleye
Öter kuşlar gönül eğler nen çalar.

Gün doğmadan efke sırta çıkalım
Karşı düşer elmalıya bakalım
Soğuk pınar derler bir su içelim
Gündoğduya akan çaylar nen çalar.

Eminoğlu yolumuzun üzeri
Batmanoğlu konaklının güzeli
Çamlıcada şehitlerin mezarı
Yeşil nurlar doğar gökler nen çalar.

Özlüktür çemelek pınarın başı
 Çömelek suyuna tam karşı karşı
 Cuk guşları bir de göce oğlak kuşu
 Burada garip öten ağlar nen çalar.

Kiraz dağı Hodu ile yarışmış
 Hokka Dağı pirlerine danışmış
 Aladağ pirleri sulha çalışmış
 Demiş birbirine teğet nen çalar.

Kımbatın bağları hoş üzüm tutar
 El aşiret konan göksuda yatar
 Düküler şahini kekliği öter
 Ahenk verir eski bağlar nen çalar.

Erken çıkak Saimbeyli yoluna
 Ondan geçek konak obruk beline
 Uğrayalım koca Avşar eline
 Şirin olur Avşar beyler nen çalar.

Tat bulunmaz Erciyes'in tadına
 Seyredelim bahçesine bağına
 Veli Baz'ım konsa Bakır Dağı'na
 Türküsünü söyler dağlar nen çalar (KŞOA, 2011, s. 81, 82).

ÂŞIK BEKİR

Evleri konmuş alana
 Tulumu vurmuş kolana
 Çeker gider boz Belen'e
 Yolları Türkmen kızının

Sabahtan yolum uğradı
 Önüme şeker doğradı
 Ben söyledim o ağladı

Gözleri Türkmen kızının

Evlerinin önü kartal
Çık da boylarını göster
Beş yüz lira başlık ister
Beyleri Türkmen kızının

Bunu söyler Âşık Bekir
Parmağında gümüş şakır
Vardım gördüm halı dokur
Elleri Türkmen kızının (Kemal, 1997, s. 129).

ÂŞIK BORANÎ

Yörük Kızı

Toros dağlarının karı eridi
Yörük kızı bir yaylanın içinde
Enginini çayır çimen bürüdü
Yörük kızı bir yaylanın içinde

Çadırı kurmuş yaylanın düzüne
Salınıp gelir pınarın gözüne
Bakın hele aşiretin kızına
Yörük kızı bir yaylanın içinde

Güzel övülmez mi böyle zamanda
Güzeli görenler kalır gümanda
Yayılr kuzular çayır, çimende
Yörük kızı bir yaylanın içinde

Güzelin unvanı âlem dilinde
Burması kolunda kirmen elinde
Çeker devesini yayla yolunda
Yörük kızı bir yaylanın içinde

Âşık Borani'yim söylüyor dilim
 Acıman Yayla'ya uğradı yolum
 Güzeli görünce kırıldı belim
 Yörük kızı bir yaylanın içinde

17.07.1989 (Himmetoğlu, 2009, s. 27).

İSMAİL COŞAR

Toros Dağı

Toros dağı Toros dağı
 Hayran olam hallarına
 Ne hoş olun bahar çağı
 Benzen petek ballarına

Yaz geldikçe karın erir
 Yücelerin duman bürür
 Her koyakdan bir su yürür
 Akıp gider yollarına

Elin gelir bahar ile
 Koyun keçi nahar ile
 Sabahlan sahar ile
 Duman çöker göllerine

Bunca elin varır konar
 Dört yanına çadır kurar
 Güzelleri körpe sürer
 Gök çimenli bellerine

Kurnazları kıra kaçır
 Beyaz taşlar ışık saçır
 Güzelleri göğüs açar
 Rutubetsiz yellerine

Koç yiğitler gider ava

Geyikleri kova kova
 Duru güneş kuru hava
 Şeker verir dillerine

Devri daim dönerin var
 Hakla sırlı hünerin var
 Nice nice pınarın var
 Yardımcısın kullarına

Kansızlara kan verirsin
 Cansızlara can verirsin
 Her an için şan verirsin
 Çukurova çöllerine

Akdeniz'den zevk alırsın
 Biz gideriz sen kalırsın
 Selâm söyle ne olursun
 Sonra gelen ellerine

Sabah günü sana düşer
 Sürülerin suya koşar
 Dalgalandı yine Coşar
 Döndü Tuna sellerine (Coşar, t.y., s. 54).

Hayal

Çukurova yanar oldu
 Akıdıp terleri saçalım gayrı
 Gönül yaylasın arar oldu
 Torosun dağlarına kaçalım gayrı

Memetli köyü konalga başı
 Görünür cemin kalası taşı
 Orada yiyelim ekmeği aş
 Yükleyip öteye göçelim gayrı

Enişin dibi karalık dere
 Ne ormanlık hoşurdur ora
 Günsüzler sazak bir kısık ara
 Seyredüp dağları geçelim gayrı

Yokuşun başı çiçekli eli
 Karşıdan görünür bağdaşın beli
 Hoş olur oranın havası yeli
 O soğuk suları içelim gayrı

Ağca dağ kuzeyi gezide bakar
 Karların suyu çığlayıp akar
 Elvan çiçekler gül gibi kokar
 Menekşe sümbülün biçelim gayrı

Sıyrınkaç ötesi savrunun yüzü
 Dolanıp gider dokurcun düzü
 Mazkaçdan ötesi yaylanın özü
 Yurtların hasını seçelim gayrı

Binboğa derler yaylanın başı
 Hep kimya imiş toprağı taşı
 Göresim geldi kız hilâl kaşı
 Aç görem yüzünü peçelim gayrı

Der İsmail Coşar sürülü mallı
 Çadırlar kuralım arası sallı
 Badeler içelim şekerli ballı
 Şu kanlı gönülleri açalım gayrı (Coşar, t.y., s. 80).

HALİL ÇELEBİ

Halil Çelebi, Kadirli'nin Araplı köyündendir. Yaklaşık 1928'de Kadirli'de ölmüştür.

Mahbub Leylam sılasını arzetmiş

Hüsnünü medheden dile emanet
 Dizmiş cığalını boynun uzatmış
 Kepezin yolacak ele emanet

Hardallıktan göçün almış eline
 Bir gün mihman olman mı Araplı eline
 Çekmiş katarını Heyik yoluna
 Kesik diller coşkun sele emanet

Gaffarlı kabrinde çoktur ulema
 Sarptır Sakaltutan göçün dolana
 Kargapazar çınarına eviniz kona
 Üstüne gölge olan, dala emanet

Çıkın tapanı da Kiraz yokuşu
 Göçün' eğlendirir Pancarl' inişi
 Gayet muhatara Göksün köprüsü
 Kırkların bekçisi pire emanet

Haçın göçün yasak ya n'olur
 Çatak'tan Obruk'tan aşar dolanır
 Boztepe'de bir ah çeker bulanır
 Seher ile esen yele emanet

Çektir katarını kon Aslantaş'a
 Yücesine çık da eyle temaşa
 Vatanına dahil oldun mu Eşe
 Zelfin derler ehliz ele emanet (Kemal, 1997, s. 127).

TUFAN DANACI

1944 yılında Osmaniye'nin Alahanlı köyünde doğan Tufan Danacı (K.118) Erzin leçesinde hâlen hayvancılık yaparak geçimi sağlamaktadır. Türküsünü söylerken esprili bir şekilde Bağlargazeli, Serinyayla köyünden olduğunu söyleyen şair, 1959

yılında konargöçer yaşarken Sarıkeçili Yörüklerinden Döne adlı bir kızı sever. Döne kaçırmaya razıdır ama Tufan Danacı fakirdir, cebinde 2,5 lirası vardır. Kaçırsa da kaçırmasa da başlık ödemesi gerekmektedir. Döne'nin Erciyes yaylasına giderken göç yolunu, uğradığı konalgaları saydığı bu türküyü yazmıştır. Sevdığı Döne Erciyes'e çıkar. Oradan soğuk suyu içer. Konya'ya gelin gider.

Sabahınan erken göçer
Tatarlı'yı öte geçer
Konalgasını sordum
Hemite'den geçer
Salma Hemite Benli Döne'mi

Hemite'den öte eğri büğrü yollar
Ne bilsin halinden eller
Konalgasını sordum
Anavarza kalesi derler
Salma Anavarza Benli Döne'mi

Anavarza'dan öte Deliler köyü
Usuldur baktım Döne'min boyu
Geçmiş gidiyor Gaziköy'ü
Salma Pekmezci salma Benli Döne'mi

Pekmezciden öte daha gider yolu
İleride vardır Kozan eli
Ordan geçer Saimbeyli'nin yolu
Salma Sıraelif salma Benli Döne'mi

Sıraelif'ten öte göçmüş gidiyor
Doldurmuş bardağı da çayını içiyor
Benim Döne'm Dağarcık'tan öte geçiyor
Salma Horzum salma Benli Döne'mi

Horzum'dan öte gider yolu

İleride vardır Akkaya köyü
 Ordan geçer Saimbeyli'nin yolu
 Salma Göksu salma Benli Döne'mi

Göksu'dan yine erken göçerler
 Feke köyünü öte geçerler
 Tırtar'da suyunu içerler
 Salma Tırtar salma Benli Döne'mi

Tırtar'dan öte gider yolu
 İlerde vardır Himmetli köyü
 Ordan öte gider Saimbeyli'nin yolu
 Salma Gürleşen salma benli Döne'mi

Gürleşen'den öte dikildi yolu
 İlerde vardır Saimbeyli eli
 Ordan geçer yaylanın yolu
 Salma Obruk salma Benli Döne'mi

Obruk'tan öte gitti yollar
 Ne bilsin halinden eller
 Dallıçam'a konmuş evler
 Salma Dallıçam salma Benli Döne'mi

Ordan erkenden göçerler
 Şanşanı deresinden suyunu içerler
 Taşoluk köyünden öte geçerler
 Salma Gezbel salma Benli Döne'mi

Gezbel'den öte dikildi yolu
 İlerde vardır Saraycık köyü
 Ordan öte gider Kayseri'nin yolu
 Salma Dereşimli salma Benli Döne'mi

Dereşimli'den de yine göçtü
 Doldurdu bardağı çayını içti
 Benim Döne'm Mordut'ta suyunu içti
 Salma Mordut salma Benli Döne'mi

Mordut'tan öte gider yolu
 İlerde vardır Hüseyinli köyü
 Ordan öte gider Epce'nin yolu
 Salma Fıraktın salma Benli Döne'mi

ÂŞIK MUSTAFA DEMİR

Toros Dağları

Akdeniz'den başlar toprakla taşı
 Gittikçe yükselir bakın Toroslar
 Sonbahar sonunda karlanır başı
 Beyaz gelinliğin giyer Toroslar

Âşıklar diyarı Çukurovası
 Genç kızları çeker katar devesi
 Kızıldağ yaylası kongöç kayası
 Güzelleri toplar orda Toroslar

Doğu kollarından Gavur dağları
 Batı kollarından Balkar dağları
 Pozantı Fındıklı Asar bağları
 Güzelleri toplar orda Toroslar

Mustafa Demirim vermiyor aman
 Rüzgâr gibi hızlı geçiyor zaman
 Toros dağlarını örterse duman
 Olmasa ozanı ağlar Toroslar (Durmuş, 2004, s. 88, 89).

CİNGÖZOĞLU SEYİD OSMAN

Başı Bölük Bölük Dumanlı Dağlar

Başı bölük bölük dumanlı dağlar
Kışlakta kalanlar ah çeker ağlar
Eli mızraklı şol bizim beyler
Altı Arap atlı beyler nicoluk.

Çık Aslantaş'a da Soğanl'ovası
Dumanlı da tor şahanlar yuvası
Kuruçay da Davutlu'nun deresi
Akar boz bulanık selin nicoluk.

Kara çadır kurar yonma direkli
Soframız çıkardı ballı börekli
Ak devrim evi de gümüş direkli
Ağır mencilisin ilin nicoluk.

Der Seyid'im biz de geldik nazınan
Yükseğinden seyir ettik gözünen
Al yeşil giyerdik gelin kızınan
Yaylaya göçtüğüm günler nicoluk. (Emre, 1994, s. 105).

Sana Derim Pınarbaşı

Sana derim Pınarbaşı
Acep karın kalktım'ola?
Boynu uzun apalaklar
Çığırından saptı m'ola?

Hoş akar Munzur'un gözü
Tez gelir Kaynar'ın yazı
Koc'ırmağın tutar buzu
Garbi değıp söktü m'ola?

Bıktım usandım canımdan

Ayrı düştüm vatanımdan
Bizimkiler kavgasından
Sağ selamet çıktı m'ola?

Dün gece bir rüya gördüm
Eskisinden beter derdim
Uzun yayla baba yurdum
Çerkez kazzık çaktı m'ola?

Der Seyid'in söyler ağlar
Nic'oldu kahyalar beyler
Yüksek olur bizim dağlar
Guguk kuşu öttü m'ola? (Emre, 1994, s. 106).

DADALOĞLU

Göçebelik olgusu ve iskân olayı şiirlerinin ana dokusunu oluşturmaktadır (Özdemir, 2004, s. 105).

1

Yaz gelip de Avşar eli göçtü mü?
Asi suyu da dalgalanıp coştı mu?
Şirin olur Bahadır'ın güzeli
Bölük bölük Binboğa'ya göçtü mü

Adana'da Ceyhan harbi kuruncak
On yedi bey de o cemseye varıncak
Derviş Paşa'da iskân emri verincek
Kozanoğlu da beyliğinden düştü mü?

Emri iskân geldi de aşiret yasta
Kız gelin kalmadı da hep oldu hasta
Dadaloğlum da hapis derler Payas'ta
Kanat kurup da sur duvardan uçtu mu (K.39).

2

Çekti yörüdü de Avşar elleri

Ağır ağır giden eller bizimdir
 Arap atlar yakın eder ırağı
 Yüce dağdan aşan yollar bizimdir

Der Dadaloğlu'm da kirmeni
 Taştan döver de mızrağın yalmanı
 Devlet hakkımızda verdi fermanı
 Ferman padişahın dağlar bizimdir

Der Dadaloğlum'da kavga kuruldu
 Er meydanında davlumbazlar vuruldu
 Nice koç yiğitler yere serildi
 Ölen ölür de kalan sağlar bizimdir (K.39).

3

Dadaloğlu'nun ismi Veli. Dadaloğlu Cerit'tir. Dili aynı, dini ayrı bir kral varmış. Kralın kızı varmış, hakiki, ünlü, şanlı hak aşığı imiş. Eğer ki beni kim yenerse ben ona varacağım, demiş. Ergenlik çağı geçmiş, delikanlı kız olmuş. Beni yenemeyenin kellesini alırım, demiş. Benim kanunum, kararım böyle demiş. 39 kişinin kellesini o kız almış. Dadaloğlu bunu duymuş, yetişmiş. Kızla kendi arasında perde varmış, birbirlerini görmüyorlarmış. Şenlikler, davulbazlar kurulur. Duyan geliyor, meydan yerine.

Karadır da kaşlarının karası
 Karadır da gözlerinin karası
 Karadır da sarı öküzün tırnağının arası
 Kaç bin senelik yoldur bil Dadaloğlu

Denizin kenarı mildir de mildir
 Akar gider dört yanı gülistan güldür
 Gökteki yıldız kaç bin senelik yoldur
 Oku bunun manasını, ver kralın kızı

Dadaloğlu'nun burada ayağı kısalıyor.
 Bir ağaç vardı kökü yukarı döndü

Bunun kokusundan da ya kimler kandı
 Evini kim çattı, eşiğini kim yondu
 Bunun bekçisi kim idi kralın kızı

Ona Tuba ağacı derler kökü yukarı döndü
 Onun kokusundan Halil İbrahim yandı
 Evini Halil çattı, eşiğini Celil yondu
 Onun bekçisi İsmail ey Dadaloğlu

Bunu söyleyince Dadaloğlu'nun umudu kesiliyor. Son çare olarak kralın kızını
 Müslüman dinine davet edeyim diyor.

Aralaş karşımdan da kralın kızı
 Ağca ceylanı da avlayan tazı
 Cennet-i Ala'nın kapısına yazılan yazı
 Oku bunun manasını ver kralın kızı

Kralın kızı cevabın La ilahe illallah olduğunu bilince dur Dadaloğlu diyor.
 Kralın papazları varmış. Kız onlara danışmak için mühlet istiyor. Papazlar o kelimeyi
 söylersen sen dininden dönersin diyorlar. Kız burada yeniliyor. Şunu desise ile perdeyi
 kaldırtayım kellesini alayım diyor.

Seni beni yaratanın aşkı için
 Cennet-i Aladaki köşk için
 Sizin peygamberin başı için
 Aradan perdeyi kaldır Dadaloğlu

Veli hakkın denizidir bağlanır mı
 Poyrazın döyneğinde duman eğlenir mi
 Ayıptır endeki sözün söylenir mi
 Aralaş karşımdan da kralın kızı

Ne imişsin de Veli bilemedim
 Cevehir imişsin denk olamadım

Çok çalıştım kelleni alamadım
Sazımı da sözümü de teslim al Dadaloğlu

Sazı perdenin altından uzatıyor, yenildiğini kabul ediyor. Kızın vaadi kim yenerse ona varacakmış. Babasına der ki ben yenildim ben bu âşıkla evleneceğim kararım katidir, diyor. Babası tamam diyor. O devirde okkası yeni pahası ağır ne kadar eşyası, çeyizi varsa katıra yükletiyorlar. Kırk katır yükü eşya yükleniyor. Çala vura memleketlerine varıyorlar. Orada kırk gün kırk gece düğün çaldırıyor (K.28).

4

Dadaloğlu, Elbeylioğlu, Köroğlu

Beylik devrinde Köroğlu, Dadaloğlu, Elbeylioğlu üçü bir toplantıya girmişler. At üzerinde sohbe başlamışlar. Dadaoğlu'na atı anlat demişler, eksikliğini de biz getirelim demişler.

Dadaloğlu:

Keçenin moru yakışmaz mı atın kırına
Kelleye kuyruk üç çatal görüne
Dostum sevinip düşmanım yerine
Ata dizden rahvan uzak yol gerek

Yavrum bu sözlerime sakın zorsunma
Atını kendi elinle tımar et arsinma
Yemini iki tasta ver kârsınma
Hayırlı evlat, hodul avrat, ata mamur el gerek

Yavrum bu kara günler böyle mi kalır
Kesmez kısmetini cömertler verir
Zemheri poyraz da ata pek vurur
Dört yanı pervazlı ata çul gerek

Dadaloğlu'm der ki iştecik böyle
Kaldıysa noksanı onu sen söyle
Benim övdüğüm ata olmalı bir yayla
Göğ çayırılı, göğ berdili, gövel ördekli, ağ çağşaklı göl gerek

İlbeylioğlu:

İlbeylioğlu da âşıkların denizi
 İyi, kötüyü seçmez mi sandın sen bizi
 Gönlüm sevmez ebeş ile yağızı
 Yiğidin atı üveyik kır vurma doru al gerek

Köroğlu:

Koç Köroğlu yiğitlerin piri
 Kavgayı görünce döner mi geri
 Büyük kız bilekli topuğu iri
 Ata dört buçuk okkalı nal gerek (K.28).

5

Aplak Kuğum

Aplak Kuğum baş kaldırmış gidiyor
 Kal varıncık şu Mağara'nın çölleri
 Usul boylu kaşı kara sevdiğim
 Siyah zülfü, ak gerdanda benleri

Obruk'tan, Çatak'dan Hacın'a uğra
 Kum bükü konalgan, telleri ığra
 Göksu'yun köprüsün geçti bir turna
 Al vardı ha Sultan Kiraz belleri

Kiraz'dan kalkınca Tapan'a inin
 Kırk Su'yun üstüne peştemal dönün
 Deve Salağı'na çevrinin konun
 Çevrini çevrini konar elleri

Deve Salağı'dan erken yekinin
 Elek Sırt'tan Bağlama'ya dökünün
 Eminoglu derler kendin sakının
 Avcıları derin gezer çölleri

Ak köprü de göç evlerin durağı
 Âşıklar da yakın eder yırağı
 Sultan Anavarza hublar durağı
 Coşkun akar Deliçay'ın selleri

Anavarza'dan da erken göçünce
 Sumbas'tan Savrun'dan bir su içince
 Gün burnuna Ceyhan suyun geçince
 Altıgöz'e doğru varın elleri

Göçtü m'ola İsalı'nın evleri
 İmran Pınarı'ndan yurtları belli
 Gözlerim sevdiğim de ak elleri kınalı
 Sefil Hamza'm der de, anar m'ola dilleri

(Sefil Hamza denilen bir gencin ağzından söylemiş) (ŞK, 2002, s. 176).

6

Garipçe garipçe öten ibili
 Acep göçtü m'ola Cerit illeri
 Alibil bahçası çokça konalga
 Açtı m'ola Ilıcağın gülleri

Arık yazısının nergisleri top top olup bitti mi
 Turnaların garip garip öttü mü
 Sefi gözlüm senden semah tuttu mu
 Çalkan bire Yarsuvat'ın gölleri.

Hûbların durağı Cihanın suyu
 Güzel ağılencesi Mercin'in kıyı
 Gitti de gelmedi bir delim deyi
 Arad arad değner m'ola yolları.

Dadaloğlu'm der de boşandı bendim
 Bir dolun içti de söylüyor kendim

İzin ver kuluna beyim efendim

Yakın olsun yırıktaki yollarım (Boratav, 1982, s. 278, 279).

7

Haram Oldu Çukurova

İlgıt ılgıt bir yel esti Urum'dan

Duydum perişandır hali Avşar'ın

Gam kasevet kalkmaz oldu serimden

Döndü gurbet ele yolu Avşar'ın

Gitti geldi baharları, yazları

Ağlattılar şahinleri, bazları

İskân oldu gelinleri, kızları

Duydum Kars'a gitmiş gülü Avşar'ın

Bize haram oldu Çukurovalar

Şahin uçtu ıssız kaldı yuvalar

Türkmen kızı katarlamış mayalar

Bozuldu katarı, teli Avşar'ın

Avşar dediğin de bir büyük oba

Çağırsan beyleri etmiyor töbe

Al çuha üstüne boz beden aba

Giyinir, salınır eli Avşar'ın

Ovalar ovalar Çukurovalar

Uçtu şahin ıssız kaldı yuvalar

Amber Ağa'm çeker tülü mayalar

Bozuldu katarı, teli Avşar'ın

Dadaloğlu'm bu iş bize güç oldu

Osmanlı'dan altınımız tunç oldu

Gözü kanlı şahpazların nic'oldu

Ermedi çakmağa eli Avşar'ın (ŞK, 2002, s. 183).

8

Göç Özlemi²²

Göründü de Hemite'nin kalesi
 Hiç gitmiyor aşiretin belâsı
 Yıkılıp Yarsuvat viran kalası
 Bu yıllık da burda kalsın elimiz

Eser garbisi de adamı yakar
 İçilmez suları yosunlu kokar
 Yatılmaz gecesi mucuğu çokar
 Sehillermiş açılmıyor gülümüz

Gün burnuna İmeli'den inerdik
 Sallanır da Saçaklı'ya konardık
 Şöhret için yiğit ata binerdik
 Çakmaklı tüfekti bizim zorumuz

Devemiz gelirdi tülülü, bazlı
 Tülünün sesi de bülbül avazlı
 Aşığımız vardı kucağı sazlı
 Bahşişine cömert idi elimiz

Melik Ejder evliyalar yatağı
 Ahır Dağı yaylamızın eteği
 Bayazıtlı elimizin tutağı
 Ceyhan Köprüsü'nden bağlı yolumuz

Arabistan atlarına binerdik

²² Eser, aşağıdaki sayfalarda metinlerini koyduğumuz Âşık Gül Ali'nin ve Âşık Ömer'in şiiriyle büyük benzerlik göstermektedir.

Al kaputu dal kendire atardık
Her birimiz bir orduya yeterdik
Alışkan tüfekti bizim zorumuz

Kavruk'a varınca semah dönerdik
Genişleyip Suçatı'na konardık
Ha deyince bin göğ atlı binerdik
Mertlik köprüsünden geçer yolumuz

Karadik'ten öte Harnı'nın düzü
Oturmuş beyler de ediyor sözü
Fettahlı Beyleri kim'edek nazı
Enden enden kırık bizim kolumuz

Der Dadal'ım der de bu sitem yeter
Yaylaya çıkınca gukkular öter
Kız, gelin kalmadı hep hasta yatar
Döğüşerek ölemedik birimiz (ŞK, 2002, s. 184).

FEYMANİ

1

Çukurova

Şu sazımı getirin eyce öveyim
Al gey de karşıma çık Çukurova
Hasretinle ben bağrımı döveyim
Gurbet kahrı, ağı ok Çukurova

Güzellerin salınırdı seyranda
Düğünde, bayramda, sarayda, handa
Yaylanın zamanı geldiği anda
Yüklenirdi kervan yük Çukurova

Dadaloğlu haykırırdı düzünde
Kışlar idi böleğinde özünde

Aşiretler er göçerdi yazında
Bağlanırdı yükü denk Çukurova

Mürsel Bey'miş Reyhanlı'nın ağası
Elbeyli'nin ıssız kalmış obası
Emsalin olamaz Amik Ovası
Hak seni yaratmış tek Çukurova

Kozanoğlu aşiretin beyiymiş
Karacaoğlan ise Türkmen soyuymuş
Avşar'ın Cerit emmi, dayıymış
Sende filizlenmiş kök Çukurova

Yörüklerin katerlerdi deveyi
Torosları seyreylerdi epeyi
Gezdim Karadeniz'i gördüm Ege'yi
Menendin, misalin yok Çukurova

Seyhan, Ceyhan, Savrun, Sumbas kolların
Nil nehrinden bereketli sellerin
Cana şifa gibi garbi yellerin
Sırrını meydana dök Çukurova

Şirin olur Akdeniz'in bölgesi
Senin ismin bereketin simgesi
Kaleler birer tarih belgesi
Cennet-i âlâya ek Çukurova

Lokman Hekim ot toplamış dağında
Eshab-ı Kehf yedileri sağında
Feymanî'yim neler saklı çağında
Çevril mazine bak Çukurova (ŞK, 2002, s. 16)

2

İlkbahar gelince bizim ellerde

Yaylalara göçer idi Yörükler
 Dumanlı dağların karlı bellerin
 Aşıtından geçer idi Yörükler

Tülü mayaları gelinler, kızlar
 Çeker idi yaylaya, görürdük bizler
 O günü andıkça ciğerim sızlar
 Sanmayın ki naçar idi Yörükler

Şimdi bu şenlikler Yörük cümbüşü
 Böyle gerçekleşir hayali, düşü
 Koyunu, kuzuyu, yayla görmüşü
 Güz gelince seçer idi Yörükler

Toros dağlarının yaylaklarından
 Sanki kan damlardı yanaklarından
 Soğuk pınarların kaynaklarından
 Susayınca içer idi Yörükler

Yörük aşireti çatal yürekli
 Hiç olur mu gönlü gamlı, meraklı
 Kara çadırları dokuz direkli
 Koyaklara açar idi Yörükler

Kıl ipini dolar idi kirmene
 Çok evvel gidermiş Çin'e Yemen'e
 Serer kebesini çayır çimene
 Çiğdem, çiçek biçer idi Yörükler

Feymani'yim kimler çıkar yarına
 Geldik Yörüklerin öz diyarına
 Oba oba gezen âşıklarına
 Dostça kucak açar idi Yörükler

3

Kışın Bizim Yaylalar ve Dağlar

Vadesi mi yetmiş, kefin mi giymiş
 Beyaza bürünmüş dumansız dağlar
 Feleğe aldanmış asıra uymuş
 Değişmiş kararın zamansız dağlar

Nerden baksan Kabaktepe görünür
 Akçadağ'da eşkıyalar barınır
 Tekeçöğ'ü hergün sise bürünür
 Kışa boyun eğmiş gümansız dağlar

Yüce tutar Düldül dağı başını
 Altın derler Diniker'in taşını
 Zalim derler Gavurdağı'n kışını
 Yol vermez yolcuya imansız dağlar

Cebelinur Lokman Hekim'in yurdu
 Kozan dağlarının uluşur kurdu
 Yeller Binboğa'nın karın savurdu
 Kurumuş otları çimensiz dağlar

Çıkılmazmış sarpmış Arıkayası
 Obruğ'un derinmiş karlı kuyusu
 Mazgaç'ın azgınmış kurdu ayısı
 Yok imiş insafı amansız dağlar

Meryemçil Beli'nde kar namli namli
 Çığışar'ın evleri alçacık damlı
 Bağdaş'ın dağları ardıçlı çamlı
 Yıllarmış yilkılar amansız dağlar

Hayal meyal Çakırca'nın yokuşu

Gelmez oldu menekşenin kokusu
 Çillik Buyduran'ın durgun akışı
 Bırakmış karıyı tumansız dağlar

Binboğa'nın çobanları heylemez
 Turna'nın dağları yalan söylemez
 Yaz gelir yaylalar kabul eylemez
 Âşıkları kaşı kemansız dağlar

Çıksam seyran etsem Savrungözüne
 Çadır kursam Almacık'ın özüne
 Hasret kaldım Beyoğlu'nun düzüne
 Şen midir gönlünüz Feyman'sız dağlar (ŞK, 2002, s. 85).

ÂŞIK FEYZULLAH

Âşık Feyzullah, Şihlioğlu'nun amcasının oğludur. Anadan, babadan yetim kalır. Uzun Hüseyin denen bir Yörük ağasının mallarına çoban olur. Bir gün ağanın kızına âşık olur. Ağa kızını vermez, iyice dövdürür. Ağa Dört Yol Yeniköy'den develeri yükler yaylaya göçer. Âşık da göçün ardına düşer ve şöyle der, konak yerlerini sayar.

Aldı Âşık Feyzullah
 Deniz kenarında eli develi
 Devesinin burnu top top civalı
 Sabahleyin erken geçti civanı
 Eğlen güzel eğlen bende varayım

Ne çetin dert imiş aşkın belası
 Bitmez tükenmez gayrı çilesi
 Belki konak yeri Tumlu kalesi
 Eğlen güzel eğlen bende varayım

Vardık Gümürdülü şu gökbügede
 Gönüller eğlenir karşıki evde
 Burada olmazsa daha ilerde
 Eğlen güzel eğlen bende varayım

İmamoğlu'na varınca yollar ayrılır
 Seni gören yiğidin beli kırılır
 Kız akşama kadar tırmıla varılır
 Eğlen güzel eğlen bende varayım

Cumadır da şu Kozan'nın pazarı
 Yârim yolda gider kızarı kızarı
 Salmayın kondurun böğrü delik kızları
 Eğlen güzel eğlen bende varayım

Âşık Feyzullah'ım kalpten vuruldum
 Kız sana gücendim sana darıldım
 Geze geze ben peşinde yoruldum
 Eğlen güzel eğlen bende varayım (YÂDŞ, 2004, s. 125).

FISTIK OSMAN

Asıl adı Osman Aytuttu (K.68) dur. 1948 yılında Niğde'nin Çamardı ilçesindeki Üçkapı Yaylası'nda doğdu. İlkokul mezunudur. Yörük aşiretindendir. Çiftçilik ve hayvancılık yaparak geçimini sağlamaktadır. Yaşadığı olayları türkü hâlinde, sazı eşliğinde dillendirmektedir

1

Üçkapı yaylasında çobanlık yapan Fıstık Osman'a Kurtpınar'ın ileri gelenleri şu Fıstık'ın perişan hâlini görelim diyip Üçkapı yaylasına giderler. Mehmet Ünal, Selahattin Soylu, Topal Mehmet, Dobi Hasan bize durumunu anlat derler. Fıstık Osman bunları hep taşıdığı için kendisinin perişan olmasını isterler. Alır sazını ve söyler:

Bana Düşüyor

Üçkapı yaylasına attım bir yatak
 Bin altı yüz koyun da on dokuz köpek
 Bir kara tencerede beş altı tabak
 Vallahi yıkamak bana düşüyor

Mesken mi tuttunuz şu Karadağı
 Dar mı geldi Fakılar'ın çardağı

Kimi tuzu döker, kimi kırar bardağı
Toz duman olmak da bana düşüyor

Bize çağırıyor bu yazı yaban
Bir araya gelmez beş altı çoban
Herkesin sırtında bir batman kaban
Getirip götürmek bana düşüyor

Yeyip içeceği yüklü mü yüklü
Hem keçi keserler hem de toklu
Omuzlar kirli de donları boklu
Suyunu ıltmak bana düşüyor

Kimisi zorlar da kimisi horlar
Dışarı çıkamam köpekler hırlar

Efonaltı gibi gelirken gürler
Yemek pişirmek de bana düşüyor

Sobayı yakarsın çayın demlenir
Dertli dertli çalsan hemen gamlanır
Bölersin derdini geri tümlenir
Yatağı sermek de bana düşüyor

Çoban değil bunun hepisi öcü
Çarşamba günleri dalıyor böcü²³
Süt yoğurt tutmamış ne kadar acı
Götürüp dökmek de bana düşüyor

Fıstık Osman der ki halimiz harap
Bizi bu dağlardan sen kurtar ya Rab
Ne rakı dindirir ne de bir şarap

²³ Çarşamba günleri Niğde'nin pazarıdır. Herkes birer koyun alır pazarda satar, parasını da harcar.

Teselli etmek de bana düşüyor

2

Köpek

Sene 2000, Mayıs ayının 1'i. Burada sıcak çoğaldı. Otlar kurudu. İlkbahar aylarıydı. Burada artık sıkıştık. Ben hanımı, kaynanayı aldım. Kamyon tuttum. Koyunu, evi yükledim Üçkapı yaylasına gittim. Giderken köyün ileri gelenleri bana arkadaş gitme, vakit erken dediler. Anababa hesabı sayılı kışlar var, sayılı kışlar Mayıs'ın 18'inde falan bitiyor, 20 gün sonra git dediler. Ben bunları dinlemedim. İki gün hava iyiydi. Koyunun yattığı yeri yaptık. Çadırımızı kurduk. İki gün sonra bir kış başladı, kar, fırtına, kör duman, tipi hiç durmamak şartıyla devam etti. Evimiz ıslandı, yatak yorgan, yiyecek içecek bir şey kalmadı. Bizden başka da kimse yok. Bu arada benim de iri bir av köpeğim var. Gece kurtlar saldırdı. Köpeği götürdü kurtlar, parçaladılar. Koyun ürüyor. Biz kapısını tutuyoruz. Koyun içerden dayanıyor, biz dışarıdan dayanıyoruz kapıya. Bıraksak bir tane kalmayacak; çünkü böcünün kokusunu aldı. Koyun böcünün kokusunu aldı mı durduraman, dağılır gider. Üç gün bu kış devam etti. Köy muhtarlarından, valilikten yardım istedik. Yiyecek, içecek, odun, soba bekliyoruz. Niğde'de bacanağım var onu aradık. O arabaya yardım ihtiyaçlarımızı yükler. Çadıra üç dört kilometre kala arabası çöker. Kör duman basmış ortalığı. Akşam da olmak üzere. Bize gelmek için hanımını yürüyemem dediği için arabada bırakıyor, yaya geliyor. Elimize kendir aldık. Adamın culuğu çıkmış, tepeden tırnağa çamur içinde. Kendi imkânlarımızla arabayı yite kalka çamurdan çıkardım, gelme durumu olmadığından yola geri gönderdim. İlerdeki köyün muhtarına bu malzemeyi bırak, ordan git dedim. Akşam oldu kurtlar beni de parçalar. Kendiri belime bağladım, arkamdan sürüyüp geliyorum. İp sürüdün mü ipe gelemes kurt derler. O gecede sabahladık. Suyun ayazın içinde ne kepezelikler çektik. Hanım ağlar, kaynana ağlar. Mal durmuyor. Ertesi gün hava açıldı. Köyün muhtarı traktörle bizim malzemeleri getirdi. Bizim burada yaşadıklarımız köye sirayet eder. Köydekiler biz dememiş miydik? derler. Böcüler köpeği yiyeceğine Fıstık'ı yeseler olmaz mıydı? derler. Bana böyle dediklerinin haberi geldi. Hanıma, şu kâğıdı kalemi ver bakalım, Kurtpınarı belediye başkanına mektup yazacağım, dedim.

Sevgili Başkanım,

Ben Fıstık Osman. Adana ili Ceyhan ilçesi Kurtpınar Kasabası'ndan Niğde-Çamardı-Üçkapı Yaylasına 5 Mayıs 2001'de çıktım. Kırk koyun aldım. Canavarların saldırısına maruz kaldım. Köpeğimi kurtlar parçaladı. Bana iyi bir köpek bulup

göndermenizi istirham ederim, dedim. Bulacak olacağın köpeğin başlıca özellikleri de şöyle olsun, dedim. Köyün alt yanından girdim. Adamların şekline şemalına ahlakına göre,

Kadıların Mehmet gibi heybetli
Paşaport'un Çıplak gibi govu gıybetli²⁴ olsun
Kırık Sazığın Fevzi gibi boylu
Gıbyın Göçmen gibi de huylu olsun

Şerfe Köse'nin Nazım gibi zilli
Kara Mulla'nın İlhan gibi kıllı olsun
Elektrikçi Hüseyin gibi gezgin
Abbas Kara gibi üzgün
İsa Uzun gibi de bezgin olsun

Bozdağan Orhan gibi alaş
Köse Duran gibi karabaş olsun
Köse Mıktat gibi yağız
Kaddir Emmi'min Metin gibi yavuz olsun

Haytaların Ali gibi hızlı
Kırvem Selahattin gibi de nazlı olsun
Hala oğlu gibi gürlek
Çamur Şevket gibi hırlak olsun

Mevlit Koç gibi de ayağı yalın
Koca boyun Süleyman gibi boynu kalın olsun
Köse Ali gibi baymak
Kör Zeki gibi de oynak olsun

Yozcu'nun Şefik gibi gazkaçırsın
Nazım Soyer gibi önüne geleni ısırsın

²⁴ Gov eden, gıybet eden.

Deli Bekir gibi kızgın
 Bohçacı gibi azgın olsun
 Sütçü gibi ürkek
 Topal gibi de erkek olsun

Saygılar sunarım. Halk şairi Fıstık Osman/ 22 Mayıs 2001

Köyde mektubu okurlar herkesin hoşuna gider. Götürürler Serbest Bölge'nin matbaasında bastırırlar. Bir kişi bunu okur, hoşuna gider. Elinde kangal köpeği varmış. Ulan gelin bakim der, etrafını çağırır. Şiiri okurlar, köpeğin tarife uygun olup olmadığına karar verirler. Bana aradığın köpek bizde diye haber gönderirler. Köpeği aldık gittik. 5-10 gün bağlı dursun, alışsın, sonra bırak köpeği dediler. Köpeği saldıgım zaman dereleri yokluyor, dağın altını üstünü çeviriyor. Adamdan iyi güdüyor sürüyü. Dağı aşmadan varıyor, önünü geri çeviriyor. Koyun doydu mu koyunu toplayıp geliyor. Benim koyun gütmeme gerek kalmıyor. Komşular da memnun. Onun olduğu yere hiçbir şey gelemiyor. Geldi miydi bu memleketten uzaklaştırıyor. Köyden 5-6 kişi birikir, bu köpeği elinden geri aldırılım, derler. Köpeği veren adam kel olduğundan lakabı Kabış'tır. Toplanırlar Kabış'ın yanına giderler. Adama, sen köpeği bu adama niye verdin. Köpeğe senin adını koymuş, Kabış diye çağıyor, demişler. Adam inanmaz, o öyle yapmaz yemin edin derler. Bizim emmioğlu valla ka'sını duymadım, bış'ını duydum, demiş.

Yaylada bir arkadaşımız şölen yaptı. Çamardı'nın kaymakamını, hâkimini, savcı, karakol komutanlarını davet etti. Bir iki de sanatçı çağırmış. Ben de bir şeyler okudum. Bizim köpeği veren adam da ordaymış gel bakalım, dedi. Köpeğe benim adımı koymuşsun ben köpeğimi alacağım, dedi. Ben de sana onu diyenlerin, o cemaatte bulunanların isim listesini ver, dedim. Kaymakam bey söylediğim türküyü beğenmiş. Bana ne yapacaksın isim listesini dedi. Efendim eve varırım, köpeği bağlarım, sazımı alır bir şeyler söylerim dedim. Kaymakam benim mutlaka bunu duymam lazım dedi. Yazdığım zaman iletirim, dedim.

Kadı Mehmet'e de benziyor kendi
 Deli Bekir gibi de işinin fendi
 Şu Kör Zeki'den de çok çok efendi
 Aradığım iti buldum dostlarım

Mevlit Koç gibi de ayağı yalın
 Havıs Hacı gibi boynu çok kalın
 Saldırsa korkundan bayılın ölün
 Aradığım iti buldum dostlarım

Fevzi Uçkun gibi boylu mu boylu
 Selahattin Soylu'dan daha da soylu
 Göçmen gibi de huylu mu huylu
 Aradığım iti buldum dostlarım

Topal Mehmet gibi azıcık yaşlı
 Çıplak gibi de dişli mi dişli
 Hacı Ahmet gibi çok ağırbaşlı
 Aradığım iti buldum dostlarım

Çabuk darılıyor telli mi telli
 İlhan Soyer'den daha da kıllı
 Nazım Bayan'dan da birazcık zilli
 Aradığım iti buldum dostlarım

Fıstık Osman der ki kırağıdan ayaz
 Korkmadan yaylaya giderim bu yaz
 Şeytan Metin gibi de tüyleri beyaz
 Aradığım iti buldum dostlarım

3

Yayla Pazarı

Her Perşembe Niğde Merkez'de Pazar kurulur. Yaylaya gidenler peynir, tereyağı getirip pazarda satar.

Yaz aylarında bir neşe
 Üçkapı yayla pazarı
 Çayır çimen mor menekşe
 Şu bizim yayla pazarı

İlkbahar sarı çiçeklik
 Surlar birbirine eklik²⁵
 Otu kekik, kuşu keklik
 Şu bizim yayla pazarı

Üç kapısında üç mezar
 Tarihçesi açık pazar
 Üstünde taşıyor nazar
 Şu bizim yayla pazarı

Aşiretimiz de bir koldur
 Yolları da tozlu yoldur
 Oksijeni az, hava boldur
 Şu bizim yayla pazarı

Kırık pencere üç çanaklı
 Kıl çadırlardan konaklı
 Güzeli elma yanaklı
 Şu bizim yayla pazarı

Obası çok malları çok
 Kimisi aç kimisi tok
 Ağacı yok, ceryanı yok
 Şu bizim yayla pazarı

Fıstık Osman dardır yeni
 Yazın çok olur seveni
 Dağında biter keveni
 Şu bizim yayla pazarı

²⁵ Üçkapı'nın etrafı önceden çevriliymiş. Üç tane kapısı varmış. Kapı girişlerinin üçünde de mezar var. Açık pazar olarak kullanılmış.

4

Yaylamızın Tadı Kaçtı

Altıncı hissim seziyor
 Yaylamızın tadı kaçtı
 Haset fesat kol geziyor
 Yaylamızın tadı kaçtı

Anamın babamın yurdu
 Çoğaldı çakalı, kurdu
 Fakılar²⁶ yolumu sürdü
 Yaylamızın tadı kaçtı

Bunca kanlar niye aktı
 Kimi de dağları yaktı
 Haytalar çayırı söktü
 Yaylamızın tadı kaçtı

Ne ola Mithat'ın derdi
 Bayramoğlu kelle verdi
 Dört koldan savaşa girdi
 Yaylamızın tadı kaçtı

Kırık Sadıkla Ebik
 Horoz Osman, Dilli Düdük
 Benim ekinleri güdük
 Yaylamızın tadı kaçtı

Fıstık Osman neyi neyler
 Eylerse doğruyu eyler
 Yozcu Ali yalan söyler
 Yaylamızın tadı kaçtı

²⁶ Fıstık Osman'ın komşusu olan Yörükler

5

Özledim

Havası bol, suyu da bol
Üçkapı Yeniköy'ümün
Asfalt ile kavuşmuş yol
Üçkapı Yeniköy'ümün

Yörelerini özledim
Törelerini özledim
Üçkapı Yeniköy'ümün

Nerde buranın beyleri
Bırakıp gitmişler yeri
Kale ile Koyunkeleri
Koyunkeleri'ni özledim

Dağlar etrafında surdu
Yamandır buranın kurdu
Göktaşlar Tuzsuzlar yurdu
Tuzsuzlar yurdunu özledim

Maden boğazı güneyi
Keklik tavşanlar tüneği
Kızoluk Halvagüneyi
Halvagüneyi'ni özledim

Kartalkaya'sının başı
Kocakır'ın gitmez kışı
Tuğlu'nun keклиği kuşu
Kekliklerini özledim

Burlar köyümün yöresi
Taşoluk kırım neresi

Kemikli Küpederesi
Küpederesi'ni özledim

Dağlarında biter kekik
Dereler var bükük bükük
Koyun güttüğümüz Dökük
Koca Dökük'ü özledim

Tepeleri yamuk yumuk
Senirleri kuzuya dönük
Hırsızıolağı'yla Gömük
Gavurgölü'nü özledim

Akdere İkizpınarı
Şalbalıdır bir sınarı
Dibinde Kaynar kaynarı
Koca Kaynar'ı özledim

Karabel'den Karabel'e
Bağrını verirsin yele
Kavurmapınarı dile
Kocapınar'ı özledim

Üçkapı'da üç mezarı
Fıstık der etmen nazarı
Üçkapı yayla pazarı
Yayla pazarını özledim

6

Hanım dedi ki emeklin yok, filanın yok. Paran yok, pulun yok. Tarla takka kalmadı. BOTAŞ, TOROS köyün sahasını bitirdi. İşe de giremediniz. Motoru satalım, koyun alalım. Yaylaya gidelim. Sen güder gelirsin, ben de sağar sıkarım. Geçimimizi sağlarız dedi. Karının sözü kırk yılda bir tutulacaktı, hele bir turalım dedik. Sattık motoru, aldık koyunu. Fıstık'ın başına gelmeyen kalmaz. Koyunu satar. Sazı eline alır bakalım ne der:

Sattık motoru da aldık koyunu
 Dediler ki ye doyunu doyunu
 Bilemedik ahlağını huyunu
 Kendi küçük ama derdi çoğumuş

Zor zoruna arkasından ulaşın
 Dokuz tepeyi de birden dolaşın
 Ne gam gider, ne de biter telaşın
 Eti sütü tatlı, kahrı zorumuş

İnsanda ne hayır kalır, ne de hal
 Birbirine girer saçınan sakal
 Kimini böcü yer, kimini çakal
 Kendi küçük ama derdi çoğumuş

Kimisi yörümez, kimi sallanır
 Haftada birkaç tanesi dellendir
 Tüccara kasaba haber yollanır
 Para da vermezler derdi çoğumuş

Tüylerini boyalarsın sarıya
 Daha kış gelmeden çeken kuruya
 Ambarlık samanlık iner yarıya
 Kendi küçük ama derdi çoğumuş

Fıstık Osman der ki gör göresiye
 Keçeyi kilimi ser seresiye
 Kökünü de verdik biz veresiye
 Sattık da kurtulduk derdi çoğumuş

ELİF GİZLİCE

Elif Gizlice (K.157) Kumarlı aşiretindendir. Uzun bir süre Meryemçil yaylasına develeriyle göçmüşlerdir. Keçi beslemişler, Yörüklerle komşu olmuşlardır.

1

Aşamazdık Meryemçil'in belinden
Kar erimiş geçemezdik selinden
Çardak yaylasından, Çiğin belinden
Yine gönlüm del' olmaya başladı

Katarlayıp develeri çekince
Meryemçil'in beline yükü yıkınca
Çadır kurup sıtırını verince
Ordan bana gel olmaya başladı

Gelip geçtiğim o koyun yolu
Cana can katardı Meryemçil beli
O katar develeri, tükettik malı
Paralarımız pul olmaya başladı

Bir karsambaç yedim Türkmenkoca'da
Ağzım dilim bal olmaya başladı
Kar erimiş pınarların başında
Sarı çiçek gül olmaya başladı

2

Azgıt'ın koca kalesi
Kirazları yetti m'ola
Sorun gelen yolculardan
Yaylalara gitti m'ola

Karşılıklı gider yolu
Yaylamız Meryemçil beli
Koyakları mezdağ dolu
Burcu burcu koktu m'ola

Çardak'ın kuru yazısı
 Sarı çiğdem bitti m'ola
 Ardıçların arasında
 Yonca çiçek açtı m'ola

Dağları Maraş'a bakar
 Çiçekleri tatlı kokar
 Güzelleri deve çeker
 Göç yoluna düştü m'ola

Yaylamız Meryemçil beli
 Eser oranın poyrazı, yeli
 Al giyer gelini, kızı
 Kuzuları seçti m'ola

FATMA GÖKLER

Fatma Gökler (K.39), 10 Kasım 1938 Ceyhan Ovası'nda doğmuştur. Hayta Yörüklerindendir. Okuryazar değildir. Karacaoğlu'nın çok sayıda türküsünü söyleyebilmektedir. Bu türküleri kocasının kitaptan okuduğunu kendisinin de hemen ezberlediğini ifade etmektedir. Bunun yanında kendisine ait türküler de vardır.

1

Develi'nin dağları da bucaktır bucak
 Tomurcuk olmuş gülleri de açacak
 Bu gün göçün önü de Harmancık'a geçecek
 Ağır ağır giden eller bizimdir

Harmancık çölü de Fıraktın köyü²⁷
 Dost katarlamış mayaları da geçiyor suyu
 Belcikten öte de Ayafil'in kuyu
 Ağır ağır giden eller bizimdir

²⁷ Develi'nin köyü. Yeni adı Gümüşören'dir (K.39).

Altın kemer de ne hoş yakışmış ince beline
 Bal bulaşmış da dudağından diline
 Savrılı savrılı konar da Balıkgölü'ne
 Ağır ağır konan eller bizimdir

Ilgıt ılgıt eser de Bakır dağının yeli
 Erimiş karı da akıyor seli
 Göçün önü de aşıyor Gezbel'i
 Elagöz'e inen eller bizimdir

Tükendi ömrüm de yana yana
 Yetmez mi bu cefa bu cana
 Göçün önü de vardı Dalliçam'a
 Ağır ağır konan eller bizimdir

Ayrılık elinden de yüreğim yanar
 Serin suyun içen hastalar kanar
 Konalgayı sorarsan Kumlupınar
 Ağır ağır konan eller bizimdir

Bağrıma vurdum ol kara taşı
 Akıttım gözümünden kan ile yaşı
 Konalgayı sorarsan Obruğun başı
 Gürleşen'e inen eller bizimdir

Evlerinin önü havlu
 Benim gönlüm hakka bağlı
 Konalgayı sorarsan Saimbeyli
 Gürleşen'e konan eller bizimdir

Kudretten çekilmiş kaşlarının karası
 Göz göz oldu da şu sinemin yarası
 Konalgayı sorarsan Hümmetli deresi
 Yavaş yavaş inen eller bizimdir

Hak yoluna adadım bu canı
 Akıttım gözümdeñ yaş ile kanı
 Konalgayı sorarsan Tırtar'ın hanı
 Eski Feke'ye varan eller bizimdir

Hazıran çubuğuna benzer de yavrumun boyu
 Daima böyledir de feleğın huyu
 Göçün önü geçiyor Göksu'yu
 Üsküye beline varan eller bizimdir

Kul garibim de bu çileyi çeken
 Ayrılık da şu yüreğimi yakan
 Konalga'yı sorarsan Tersakan²⁸
 Ağır ağır konan eller bizimdir

Karadır kaşların da benzer lamelife
 Yaktın yüreğimi de tuttun yalifa²⁹
 Göçün önü iniyor Sıraelif'e
 Kozan çölüne inen eller bizimdir

Çukurova da aşiretin sılası
 Hiç gitmez de garip başın belası
 Konalgayı sorarsan Anavarza kalesi
 Ağır ağır konan eller bizimdir

Deryalarda da olur kayık
 Benim derdim de dağlardan büyük
 Konalgayı sorarsan Tılan'ın Hüyük
 Yavaş yavaş konan eller bizimdir

Vakit geldi aşiretler göçüyor

²⁸ Tersakan yönü tersine aktığı için akarsuya bu ad verilmiştir. Kozan ile Saimbeyli arasındadır (K.39).

²⁹ Ateşe (K.39).

Ömrüm de boşa gelip geçiyor
 Göçün önü de Ceyhan suyun geçiyor
 Ceyhan çölüne inen eller bizimdir

(Fatma Gökler bu şiirinde göçü konalga yerlerini sayarak Kayseri'nin Develi yaylasından Ceyhan'a kadar getirmektedir.)

2

Amanı da deli gönül amanı
 Tükettim ömrü de geçirdim zamanı
 Gezip dolandım Kırşehir, Kaman'ı
 Kaman'da da bir güzele uğradım

Kibleye de evlerinin kapısı
 Usul boylu da güzellerin hepsi
 Gezip dolandım da Yozgat, Avanos köprüsü
 Kayseri'de de bir güzele uğradım

Ilgıt ılgıt eser de Erciyeş'in yeli
 Erimiş karı da yavrum akıyor seli
 Usuldur boyu da incedir beli
 Anadolu'da da bir güzele uğradım

Koynunda açılmış ayvası, narı
 Altına al geymiş de üstünde sarı
 Gezip dolaştım Niğde'yi Bor'u
 Anadolu'da da bir güzele uğradım

Aman da deli gönülüm aman
 İyi günler kalmadı, devredir zaman
 Gezip dolaştım Konya, Karaman
 Ereğli'de de bir güzele uğradım

Dinleyin de şu sözlerim haktır
 Merhem almıyor yarelerim, neylesin doktor
 Kaşları yay da kirpikleri oktur

Şu ortamda da bir güzele uğradım

(Fatma Gökler kendi türküsünü, bildiği Karacaoğlan, Dadaloğlu'na türkülerle aynı ezgi ile söylemektedir. Türküde geçen yerleri gezmemiş, başkasından duymuş.)

3

Kardeşime bir kız istedim vermediler. Bunun üzerine bir türkü yaktım.

Çayır çimen yaylasına da kurmuş evini

Dağgalfet'e de tutmuş köyünü

Melek sanırdım da ben onların huyunu

İstedim de zalim baban vermedi

Düğürçü gönderdim de olur belledim

Baban kallesiymiş de olduğunu bilmedim

Olanca kalbimle ben seni severdim

Zalim baban da seni bana vermedi

O babanı da urganınan asmalı

Hain ananı da bıçağınan kesmeli

Kime kahreyleyip kime küsmeli

Zalim baban da seni bana vermedi

Kul garibim der de büküldü belim

Yanık yanık çalar da o dertli telim

Geçirdim zamanı kim anlar halim

Zalim baban da seni bana vermedi

4

Yüce dağ başında bir kuru dikme

Serim sevdiğim de boynunu bükme

Kırk tembihim olsun sen suya gitme

Helken ağır da kollarını ağırdır

Hacılar hacılar kara hacılar

Ardıçlar iniler de çamlar gıcılar

Suya giden de sarı saçlı bacılar

Acep içinizde de yârım var mı ola

Kapıyı açtım da yaz gelsin diye
 Gönül bu sevdadan vaz geçsin diye
 Mektupla bildi haber yolladım
 Nazlı yârim okuyup tez gelsin diye

Evlerinin önü güzel ağaçlar
 Ayağın gül yakmış bağrını taşlar
 Yıldan yıla da meyva veren ağaçlar
 Yârin meyvası dökülmüş gazeli çağlar
 5

Emine'm giymiş de fistanın alını
 Gene yaktın da yüreğimin bağını
 Senin için dolandım çiçek dağını
 Boynumu oraya büktürdün Emine'm

Çiçek dağında da bir duman oturur
 Bulutunu da sağa sola götürür
 Mevla başına da türlü ukubet getirir
 Ellerim koynuma sokturdun Emine'm

Emine'm de su doldurur oluktan
 Bir yanı görünmüyor sırma belikten

İstedim de zalim baban vermedi
 Çok beklettiniz de yıkılası delikte

Emine'min de fistanı sırmadan
 Durulur mu o yavruyu görmeden
 Gurbet elde mareşallik sürmeden
 Kendi elinde züğürt olmak yeğimiş

Emine'min de fistanı dört kattan
 Yatılmıyor da gurbet elde firkattan

Başı boz dumanlı koca Yozgat'tan
Çamlı'ya da uğradı mı yolunuz (K.39).

ÂŞIK GÜHERİ (1945-...)

1

Yükleyip çadırı tüllü deveye
Yaylalara göçülmesi bambaşka
O deri yannıkta köpüklü ayranı
Çomçayınan içilmesi bambaşka.

Yükseğinde namli namli karı var
Engininde yeşillenmiş karı var
Âşıkları ah çektiren biri var
Çiğdemlerin açılması bambaşka.

Güheri durur mu başlar şakımayı
Yutkunarak için için çekmeyi
Taze peynir ile yufka ekmeği
Kar suyundan içilmesi bambaşka (Koç, 2002, s. 20).

2

Koyunları sağılır kuzular meler
Birbirine nağme döker güzeller
Yoruldukça kona kona göçerler
Yörük kızı gider kendi göçünde.

Ne yakışmış güzellere allar da
Bülbülleri nağme döker dallarda
Sanki eşin arar çamlı bellerde
Yörük kızı bir yaylanın içinde.

Güheri'yim dertlerime dert kattım
Gündüz ah çekerim gece feryadı
Aşkın bana işte bana söyletti
Gümüş toka olan senin saçından (Koç, 2002, s. 20).

3

Bilemiyom onun bana kastı ne
 El yanmasın ateşine ben yandım
 Çeymelenmiş saçı birbir üstüne
 Ben yüzünü has bahçede gül sandım.

Yürüdükçe ince beli gastırır
 Yel vurdukça zülüfleri estirir
 Tomurcuk gülleri çok enfes durur
 Boylarını siyacından dal sandım.

Güheri met ettin bu kadar yeter
 Yörükler göçüyor bak katar katar
 Seher vakti elvan çeşit kuş öter
 Sesini duydukça ben bülbül sandım. (Koç, 2002, s. 41).

ÂŞIK GÜL ALİ

Yayla Göçü

Görünüyor Hemite'nin kalesi
 Hiç gitmiyor başımızın belâsı
 Hey Çukurova viran olası
 Çevrilerek burda kaldı elimiz

Garbisi esmez de sığağı yakar
 İçilmez suları yonsulu kokar
 Yatırmaz sineği mucuğu yakar
 Yaylasına gidemedi yolumuz

Bize mesken oldu Andırın düzü
 Oturmuş beyler de ediyor sözü
 Bahadırlı kalmadı, hep geçti özü
 Harap olduk hep tükendi varımız

Hoğdu'dan kalkınca Harnı'nın düzü
 Burada çalardık düğünü sazi
 Fettahlı kalmadı kimedek nazı
 Her taraftan kırılıyor kolumuz

Gün burnuna İmalı'dan göçerdik
 Göçerdik de Üzücek'e konardık
 Nisbet için yavuz ata binerdik
 Dövüşerek ölemedi birimiz

Dolanıp da Geben eline konardık
 Karaçadır dal kendini gererdik
 Her birimiz bir orduya yeterdik
 Alışkan çakmak idi bizim zorumuz

Ezelden binerdik Arap atlara
 Şimdi kaldık binbir türlü dertlere
 Ala karlı mor sünbüllü yurtlara
 Çevrilerek konomadı elimiz

Göçümüz çekilir tülülü bozlu
 Çanları öterdi bülbül avazlı
 Âşıklar gelirdi kucağı sazlı
 Bahşısına yiğit idi beğimiz

Yeter hey ağlar bu sitem yeter
 Kurucaova'ya varınca kuğular öter
 Kız gelin kalmadı hep hasta yatar
 Sehelledik burda kaldı elimiz

Tülüsü oturmuş yükün teğliyor
 İskân etti aşireti eğliyor
 Üvezden yangından bebek ağlıyor
 Nen çalmıya tutmaz oldu dilimiz

Der Gül Ali'm ben bu elde kalınca
 Del'olurum yurdu ıssız görünce
 Kol kol olup koca Rum'a konunca
 Her tarafa dokunurdu serimiz (ŞK, 2002, s. 128, 129).

GÜNDEŞLIOĞLU

Ben bir kuş gördüm doru yeşil de
 Tutup kepezini alamadım başından
 Yayılırken ayrılmış sevdiğinden eşinden
 Öter garip garip de varsam tutulmaz

Gün gibi yanıyor da tütünün moru
 Başının kepezi çalıyor yeri
 Kıyılıp atılmaz da tütünün biri
 Yoktur kusuru hile katılmaz

Gündeşlioğlu da der de konup göçülmez
 Has bahçede de lale sümbüllerin biçilmez
 Bir yar için diyar diyar gidilmez
 (K.28)

MEHMET HALAÇOĞLU (1917, Kozan-2006)

Dağların

İlkbaharın nişanesi geliyor,
 Görülür yeşili, alı dağların...
 Ağaçlar uyanıp kuşlar gülüyor,
 Çiçekle donanır beli dağların...

Yaz gelince yaylasına göçülür,
 Her dereden sular akar, içilir,
 Dürlü, dürlü çiçekleri açılır,
 Menekşe, sümbül, gülü dağların...

Ağaçlar yükselir semaya değer,
Menekşe, sümbülü boynunu eğer,
Hava bulutlanıp yağmuru yağar,
Alır bahçeleri seli dağların...

Uyanıp kuşları her dilden öter,
Güzeller el ele gülüşler atar,
Yörükler deveyi ederler katar,
Şenlenir köylüsü, yolu dağların...

Kul Mehmed'im açılıyor dilimiz,
İlkbahara şiir yazar elimiz,
Bağçelerle dolar sağı solumuz,
Tatl'olur pekmezi, balı dağların... (KŞOA, 2011, s. 233).

HAFIZ ALİ

Bahşiş aşiretinden Hafız Ali isminde bir delikanlı aşiretten Ayşe adında bir kıza âşık olur. Fakat kızın ailesi izdivaçlarına mani olduğundan Âşık Ali kıza kavuşamaz. Bu durum âşığı çok üzer. Kızın yoluna sayısız destanlar yakmakla gönlünü eğlemeğe çalışır

Eline almış evirir (eğirir) kirmanı
Kalmamış dizlerinin dermanı
Sana derim sana gâvur harmanı
Sağ yanından servi boylum geçti mi?

Yümsecik olmuş da Tekir'in beli
Geçti mi ola buradan kız Iraz'ın ili
Sordum öğrendim geçmiş buradan yolu
Fidan boylum ırgalandı geçti mi?

Sana derim sana Kamışlı'nın dağları
Harap kalsın bahçeleri bağları
On beşinde Torlaganın çağları
Nazlı yarım buralardan geçti mi?

Misisten çıktım destanı aldım
 Söyliye söyliye Bulduruca geldim
 Kız İraza âşık olduğumu bildim
 O sebepten arzularım kız sılanı...

Yalan değilmiş nazlı yârimin sözü
 Aklımdan çıkmıyor sürmelinin sözü
 Tutuşup yanası Emmimin kızı
 Fidan boylum buralardan geçti mi?

Belime düştü hint taşının büyüğü
 Harap olmuş bizim evin söğüdü
 Yıkılasın karakolun höyüğü
 Nazlı yarım ırgalandı geçti mi?

Belime düştü hint taşının toması
 Böyle mi olurmuş güzelin muhabbetlisi
 Sana derim Sana Murat paşa köprüsü
 Servi boylum sağ yanından geçti mi? (Güngör, 1941, s. 56-58).

ÂŞIK HAKKI

Âşık Hakkı Kozanlıdır. Dadaloğlu'nun torunu Âşık Yusuf'un oğludur.
 Çukurova'daki değişmeyi söyleyen önemli bir ozandır.

Topla sen kendini Çolak Hac' Ağa
 Sivrisinek ordu çekti varıyor
 Gel göster fendini çekilme dağa
 Bir boz duman gibi çöktü varıyor

Ne sırtlana benzer ne kızıl kurda
 Dalanmadık adem kalmadı bunda
 Heves güves yapıp kurduğun yurda
 Zehirli tohumun döktü varıyor

Gece gündüz demez uçar havada
 Kuşlar da tedirgin oldu yuvada
 İş kalmadı artık Çukurova'da
 Taradı eğirdi büktü varıyor

Şükür bir huyu var mezara girmez
 Ölenler kurtulur orada görmez
 Dışarda bulursa hiç aman vermez
 Dalgalandı uçtu söktü varıyor

Hakkı da sineğin yoktur örneği
 Tılan'da Tırmıl'da kurdu derneği
 Kemer köyü derler sail örneği
 Salman kahbe gidi ürktü varıyor (Kemal, 1997, s. 116).

ÂŞIK HÜSEYİN

Çabıtlı'dan Haşdırın'a göç çeker
 O güzelin derdi sinemi yakar
 Girdim bahçesine el elvan kokar
 Tomur tomur olmuş gülü yavrunun

Azgıt basalık da orda durulmaz
 Halburun belinde karar alınmaz
 Aradım dünyayı eşin bulunmaz
 Irgala saç bağı beli yavrunun

Yede aldı çıktı seher çağında
 Bülbül öter bahçesinde bağında
 Bu gün sevdiceğim Konur dağında
 Kıvrım kıvrım gider yolu güzelin

Konur dağı Âşık Hüseyin'im der de çekelim
 Yazın soğuk olur bu dağların havası
 Güzün konalgamız Söğütovası

Ağbez ağbez konmuş eli güzelin (K.157).

ÂŞIK İSMAİL

İsmail Bey yaylasından göçüşün
Soğuk sulu pınarlarım kal demiş
Vefa yokmuş meğer attan deveden
Derde deva değilmiş mal demiş

Hani benim emmim oğlu Ömer'im
Yüreğime bir od düştü yanarım
Diyarbakir Afşar benim timarım
Bölge bölge timarlarım kal demiş

Hani benim emmim oğlu Mucur'um
At üstünde ölemedim acırım
Sarı Halil oğlu çeksin ecirim
Bölge bölge timarlarım kal demiş

Hani benim emmim oğlu bütünüm
Göge direk direk oldu tütünüm
Yanı çifte halayıklı hatunum
Top top eyle zülüflerin yol demiş

İsmail der ki kolu bağlıyam
Aşk elinden yüreciği dağlıyam
Mamalı'da bir Rızvan oğluyam
Ben gidiyom, yalan dünya kal, demiş

1949'da Akifiye'de Mehmet Saygılı'dan derlendi (Kemal, 1997, s. 117).

CELÂL KALE

Yayla Yolları

Yayla yollarını sorarsan bana
İnce ince izah edeyim sana

Tapu Tepesi'ni yandan geçersin
Tıp tıp Mağrası'ndan suyun içersin

Akarca'da vereceksin bir mola
Güğümleri doldur, revan ol yola

Avluk köyü hem sıcaktır hem susuz
Yolcuları çok ediyor huzursuz

Aşağı Oruçbey, yukarı Nürfet
Oralarda kalma, yola devam et

Ziyaretin gök kıyraklı taşları
Meşelerde karatavuk kuşları

Ondan sonra Çobandede Pınarı
Önünde de koskocaman çınarı

Kastal ile Çıtırıklı arası
Güneş geçmez ormanlıktır burası

Bir taraf Kayseri, Fındıklı, Yüce
Diğer taraf Kuşkayası, Günece

Devrent'teki bütetlerde yüzersin
Çaputlu Pınar'a doğru gezersin

Koçcağız'ın dereleri akışır
Dikenlinin keklikleri ötüşür

Önü açık bir yayladır Yanalak
Ondan sonra başlar mezdağı, kamalak

Ardıçlar içinde Çardak yaylası

Maksutoluğu da yaylanın hası

Hem soğuktur, hem temizdir havası

Hem itibarı var hem de havası

Bu dağlarda daha nice yayla var

Hepsinde de ne ararsan fazla var (ŞK, 2002, s. 55).

ÂŞIK KARA MEHMET

1937 yılında doğmuştur. Asıl adı Mehmet Siligünlü'dür. Hâlen Ceyhan'ın Gümürdülü köyünde ikamet etmektedir. Anne ve baba tarafı konargöçer Yörük'tür. Dedesi Manisa'nın Kula ilçesinden Çukurova'ya gelmiştir. Çukurova'ya geldikten sonra malcılıkla konup göçmeye devam etmişler, kışın ılık olduğu için Akdeniz'in kenarında, yazın da Toroslardaki yaylalara çıkıp yaylamışlardır. Annesinin sülalesi olan İnce Araplı Yörüğü Adana'nın Yumurtalık ilçesinin Kaldırım ve Deveciuşağı köylerine iskân olmuşlar. Babasının sülalesi olan Şıhlı Yörüğü ise Adana'nın Ceyhan ilçesinin Gümürdülü Köyü'ne iskân olmuşlar. Bu Yörükler her ne kadar da köyün birine kayıtlı ise de malcılıkla konup göçmeye devam etmişler. Kara Mehmet "Aklımın yettiği zaman yine konup göçmeye devam ediyorduk. Okula gitme zamanım çadırdaki geçtiği için hiç okula gidemedim." bilgisini vermektedir. 1964 yılında Gümürdülü köyünden Manavlı Yörüğü soyundan olan Ayşe ile evlenmiştir (ÇÂKM, 2007, s. VII-IX).

1

Aşiretler yaylasına yörüdü

Sunamın evi de göçtü mü ola

İnsem aşağıya tozlu yollara

İzi belli midir geçti mi ola

Yar bana bırakıp aşkı sevdayı

Terk eyleyip gidip Çukurova'yı

Katarlayıp tülü bozlu deveyi

Sallanıp önüne düştü mü ola

Doldurup da yörüyünce suyunu

Orda olsam seyir etsem boyunu

Ak kolu çemreyip sağıp koyunu
Kuzu melederek seçti mi ola

Acep beni anar m'ola duada
Daha gönlü durur m'ola hava da
Yarım kaldı diye Çukurova'da
Bir su da ben için içti mi ola

Karamehmet der de yüceden inip
Bir suyun başında çayıra konup
Ak göğsünü Çukurova'ya dönüp
Yare koksun diye açtı mı ola (ÇÂKM, 2007, s. 14).

2
Gönül ne gezersin gurbet ellerde
Şimdi bizim elin yazı gelmiştir
Dağları yeşerdi koyunlar meler
Ardı sıra alakuzu gelmiştir

Ovasına pamuk küncü ekildi
Hacı leylek alay alay döküldü
Aşiretler yaz yurduna çekildi
Pınarın gelini kızı gelmiştir

Açıldı çiçekler kırmızı sarı
Şimdi görmek gerek bizim diyarı
Kuşlar nenni çalar bal toplar arı
Hasta gönüllerin hazı gelmiştir

Gene hatırladım kara çadırı
Yol ver dağlar yol ver döneyim geri
Bu ayda boş kalmaz konalga yeri
Ellisi gettiyse yüzü gelmiştir

Yeter Karamehmet bırak bu yası
 Girdi bizim elin bahar havası
 Karman karış deve sesi çan sesi
 Şimdi boz sığırı yozu gelmiştir (ÇÂKM, 2007, s. 27).

3

Hiçbir âşık böyle güzel görmemiş
 Tor ceylan bakışlı bir Yörük kızı
 Babası da sevdiğine vermemiş
 İki gözü yaşlı bir Yörük kızı

Sallanıp da yol üstüne çıkıyor
 Dertli dertli sağa sola bakıyor
 Mor beliği ince bele döküyor
 Sırma sümbül saçlı bir Yörük kızı

Arasam acaba var mıdır dengi
 Sesi yüreğime yapıyor yankı
 Kirpikleri buğday kılçığı sanki
 Kara kalem kaşlı bir Yörük kızı

Dedim güzel yeter aklımı alma
 Dedi öyle ise peşimden gelme
 Dudakları kiraz yanağı elma
 İnci mercan dişli bir Yörük kızı

Karamehmet doyamadım nazına
 Görenlerin ateş düşer özüne
 Çifte benler güzel uymuş yüzüne
 Kudretten nakışlı bir Yörük kızı (ÇÂKM, 2007, s. 61).

4

Etmek zordur Çukurova methini
 Her türlü çiçeğin açma zamanı
 Çapalamış pamuğunun otunu
 Çiftçiler ekini biçme zamanı

Dağların kokusu derdin ilacı
 Alır gaseveti bırakmaz acı
 Çukurova'mızın meşhur turacı
 Yetiştı palazı uçma zamanı

Bir Türkmen gelini yayla yolunda
 Beyaz yundan burma yapmış kolunda
 Bebeği sırtında kirmen elinde
 Kuzuyu koyundan seçme zamanı

Karamahmet der de içim sızılar
 İlkım ılıkım yükseliyor yazılar
 Deve katar katar dorum bozular
 Gayrı aşiretin göçme zamanı (ÇÂKM, 2007, s. 103).

5

Yaz gelip yaylaya çıkan yörükler
 İçip suyunu da kandı mı turnam
 Çeşme taşlarına oturup kızlar
 Tarayıp saçım yundu mu turnam

Beter gurbet elin kahrı çok beter
 Aç susuz uykusuz günlerim biter
 Gördün mü yollarda göç katar katar
 Aşiret geriye döndü mü turnam

Her insan çekemez böyle zulümü
 Bir kimseye deyemedim halımı
 Develere sarıp ala kilimi
 Bizim el yayladan indi mi turnam

Sabah erken yayıkları yayılıp
 Sığır koyun meleşerek sağılıp
 Beşer onar düz ovaya dağılıp

Oba oba çadır kondu mu turnam

Bakın gözümdeki dökülen suya
Kime nettim ola çekdiğim niye
Bir de Karamahmet varidi diye
Acep eş dost beni andı mı turnam (ÇÂKM, 2007, s. 127).

6

Çıktım yükseğine seyrane eyledim
Dere depe aşar yolun Sarıçam
Sana bakıp için için ağladım
Çok perişan olmuş halin Sarıçam

Beter imiş insanların, çok beter
Ormanın keserken dememiş yeter
Ne keklik ötüyor ne turaç öter
Susmuş konuşmuyor dilin Sarıçam

Aşiretler kara çadır tutardı
Koyun kuzu birbirine katardı
Buğalar böğrüşür çanlar öterdi
Hanı gök sığırın malın Sarıçam

Pürenlerin mavi çiçek açardı
Bir taş atsam onbeş keklik uçardı
Hışılar etrafa koku saçardı
Kalmamış çamların çalın Sarıçam

Karamahmet derde beni seslerdin
Ormanınla bu diyarı süslerdin
Ak sürüyü boz deveyi beslerdin
Hanı aşiretin elin Sarıçam (ÇÂKM, 2007, s. 141).

7

Seni diken insan çoktan çürüdü
Üstünden ne kadar yıl geçti çınar

Yaprağın kaç sefer soldu kurudu
Kaç sefer döküldü kaç açtı çınar

Kaç yolcu köküne atın bağladı
Kaç âşık hâline türkü söyledi
Gölgende kaç kişi güldü ağladı
Bura kimler kondu kim göçtü çınar

Çökmüş bura aşiretin devesi
Sulamış gelin kız elde kovası
Her dalında doksan serçe yuvası
Kaç yavru yetiştirdi kaç uçtu çınar

Gören hayran olur- boyuna bakar
Çeşit çeşit kuşlar konar dil döker
Yanındaki oluk kaç yıldır akar
Acaba kaç kişi su içti çınar

Unutamaz Karamahmet süsünü
Yel esdikçe tatlı gürlemesini
İşittin mi koyun kuzu sesini
Burda kimler sağdı kim seçti çınar (ÇÂKM, 2007, s. 196).

8

Sana geldim Gümürdülü köy yeri
Haniya ağ'ların beyin nic'oldu
Dönmüşsün bin yıllık ören yerine
Yıkılmış evlerin köyün nic'oldu?

Çınarda serçeler ağıt yakardı
Derelerde yarpızların kokardı
Soğuk sulu çifte pınar akardı
Kurumuş kaynağın suyun nic'oldu?

Dutların varidi gölge açardı

Aşiretin yolu burdan geçerdi
İner sürülerin suyun içerdi
Kalmış ak taşların çayın nic'oldu?

Koyunlar yığılır deve çökerdi
Alveleli kızlar suyun çekerdi
On beş kova birden iner çıkardı
Yörükler döğneği kuyun nic'oldu?

Karamehmet der de turaç öterdi
Aşıklara ilham verir yeterdi
Alyağz yılmıklar cirit atardı
Kişnemez atların tayın nic'oldu (ÇÂKM, 2007, s. 211).

9

Yörük dendi yaşlar doldu gözüme
Koyunu saydığım aklıma düştü
Alayün çorabı çekip dizime
Çarığı giydiğim aklıma düştü

Komşular toplanıp ıstar ıyardı
İplerini çifter çifter sayardı
Anam çatki çatıp yannık yayardı
Ayrana doyduğum aklıma düştü

Kahve kavururduk bilmezdik çayı
Dibek tak tuk eder sesi ne iyi
İlimazdı deri tuluğun suyu
İçince buyduğum aklıma düştü

Sabahleyin geç kalkana kızardık
Yorulmazdık dere tepe gezerdik
Kaşşığı çomçayı elde düzerdik
Ağaçtan oyduğum aklıma düştü

Senirlerde yanık türkü dilimde
 Kepenek sırtımda bağcak kolumda
 Çifte omuzumda kaval belimde
 Koyunu yaydığım aklıma düştü

Yörümezdik büyüklerin önünde
 Saygılı dururduk hep divanında
 Söz dinlerdik konuşmazdık yanında
 Töreye uyduğum aklıma düştü

Unutmadım yaylaların dağını
 Taze peynirini taze yağını
 Çözmeden çadırın sekiz bağını
 Sitili soyduğum aklıma düştü

Gelin çeker deve katar katardı
 Yük üstüne ala kilim atardı
 Koca çanlar lömbür lömbür öterdi
 O sesi duyduğum aklıma düştü

Karam Mehmet derde olur mu susmak
 Olmazdı kimseye darılmak küsmek
 Âdet idi misafire mal kesmek
 Kavurma kıydığım aklıma düştü (ÇÂKM, 2007, s. 216, 217).

ALİ KARABACAK

1934 yılında Çorum-Osmancık'ta doğmuştur. Âşık, 16 yaşına kadar konargöçer hayatı yaşamış bir Yörüktür. Aşireti Çorum, Samsun çevrelerinden Çukurova'ya gelmiştir. Çocukluk yılları Çukurova'da geçmiştir. 1950 yılında Adana'dan ayrılıp Konya- Kadınhanı'na iskân edilmiştir. Âşık Ali saz çalmaz; ancak şiirlerini kendi bestesiyle ve kendine özgü bir ezgiyle düğün ve toplantılarda söyleyebilmektedir (Karabacak, 2001, s. 7, 8) Ali Karabacak, 1978 yılında Konya'nın Kadınhanı ilçesi Saçıkara Köyü'nde ölmüştür.

Yörüklerde bir güzele uğradım,
 Cana can gatıyor boşda durması,
 Doyulmuyor hizmetine işine,
 Bir ceylanı andırıyor sıması.

Ben yazayım tarifini gul gibi,
 Dudak kiraz, yanakları gül gibi,
 Boyu fidan, göğsü turunçlar gibi,
 Gerdan beyaz, benler inci tanesi.

İpek saçlar omuzundan dökülür,
 Ela gözler hançer, galbe çakılır,
 Top kiprikler dönüp kaşa dakılır,
 Gül demedi iki gaşın arası.

Ali yaptı tarifini halince,
 Topuk dolu, uyluk düzgün belince,
 Gül açıyor yanakları gülünce,
 İnci dişler sanki bir nar tanesi. (Karabacak, 2001, s. 68).

2

Gönlüm istiyor şöyle bir yeri,
 Çıkıp yaylalara havalanmalı,
 Lâle, sümbül, mor menekşe karışıp,
 Yel vurup, yaprağı buralanmalı.

Binbir çeşit otlar çiçeğin açıp,
 Yel vurup seherde kokusun saçıp,
 Andızdan, ardıçtan keklikler uçup,
 Öttükçe yüreğin parelenmeli.

Sağmal gelip, yoz yerinde özleşse,
 Deve gedip, köşek kalıp bozlaşsa,
 Poyraz vurup çam dalları sızlaşsa,
 Şerit gibi karlar sıralanmalı.

Ali, oturaydın pınar taşına,
 Yarpızlı özde karamığın içine,
 Bülbül konar üç burunun ucuna,
 Öttükçe yüreğin parelenmeli (Karabacak, 2001, s. 77).

3

Bölük bölük gara çadır guranlar,
 Gılıp bayram namazını geri dönenler,
 Altı yavız arap ata binenler,
 Gayıp oldu neye galdı hâlimiz.

Ehtiyarı, yaşlısı düzülür başa,
 Keyinip o gençler hep bayramlaşa,
 Hani o sevgi muhabbet, nerde o neşe,
 Döndü devran neye galdı hâlimiz.

Fakirliğin gahrı çekilmez oldu,
 O esgi bayramlar yapılmaz oldu,
 Ana-baba eli öpülmez oldu,
 Gurbet elde neye galdı hâlimiz.

Ali der, içimde gaynadı dertler,
 Hakikatden ayrılmayan yiğitler, merdler,
 Alagır sakallı ehtiyar zatlar,
 Gayıp oldu neye galdı hâlimiz. (Karabacak, 2001, s. 86).

4

Bizim eller Adana'ya inerdi,
 Beşyüz çadır bir araya gonardı,
 İlkbaharda Toroslara dönerdi,
 Bizi bura devre attı yolumuz.

Arkacına, gatar tülü, çökerdi,
 Sağmal gelir, yoz yerinden kakardı,

Gelin-gızı seyrangaha çıkardı.
Açılırdı, yeşilimiz alımız.

Bahranamız gider yayla yolunda,
Guşlar name döker ardıc dalında,
Pür silahlı arap atı golunda,
Hiç ölümden gorkmaz idi delimiz.

Ali diyor; belayına, derdine,
Düşemedim, dürüstüne, merdine,
Hiç bir nesil garışmadı ırkıma,
Aslı pak, tertemiz Türk'dür elimiz. (Karabacak, 2001, s. 125, 126).

5
Doğumun Samsun'da gısmet eyledi,
Peder Kayseri'ye hicret eyledi,
Çıkıp Toroslara yayla yayladı,
Akıl ermez hiç yörüğün işine.

Gışın, gışın Adana'nın çölüne,
Seyreylerdik bahçesine gülüne,
Bazıd'olur aşar Hatay eline,
Durmadan dolaşır kendi başına.

Baharda Maraş'a uğrar yolumuz,
Ahır dağı, taze açılmış gülümüz,
Berut Binboğaya gonar elimiz,
Yazın çıkar yüce dağın başına.

Ali der, hicreti ayet bildirir,
Yörüğün aslını tarih buldurur,
Aydın, Antalya bizi ezelden bilir,
Konya ovası mahkum etti döşüne (Karabacak, 2001, s. 167).

6

Suriye'den kalkınca Amuk'a geçin,
 Avcı çok eğleşmen çabucak uçun,
 Karataş'da arazi hep biçim biçim,
 Gizlice bir yere inin turnalar.

Kalkıverin turnam fazla durmayın,
 Yarımağ tepe'ye sakın inmeyin,
 Hazret-i Ökkeş'e geçerken uğrayın,
 Halini hatırını sorun turnalar.

Oradan kalkınca Maraş'ın çölü,
 Avcıyla dolu Aksu'nun yolu,
 Maraş'ın üstünde çık Ahır Dağı,
 Çevrilip oraya inin turnalar.

Uçun turnam uçun, durmadan uçun,
 Bağırsık Dere'den yüksek geçin,
 Ali Kayası'ndan gizlice kaçın,
 Şahin arar güzel telin turnalar.

Söyleyim mi turnam ben size peşin?
 Sarağcık Beli'nden yüksek aşın,
 Eğleşmen Göksün de Mağra'ya ulaşın,
 Mağra Ovası'na inin turnalar.

Âşık Ali der de, Dede Beli'ne,
 Ulaştınız turnam Toros Dağına,
 Benden selam söylen Avşar Beği'ne,
 Hoş yayla burada kalın turnalar (Karabacak, 2001, s. 179).

7

Hoş yayla dökülgen pek kötü denmez,
 Çem yüksek havalı gülleri solmaz,
 Aslandaş kıymetin her adam bilmez,

Kerimoğlu pınarından içsem suyunu.

Dumanlı gürleşen yelli boynundan,
Şefreci ören Keçeli'nin suyundan,
Kurubel, Çamoluk, Kızıl gölünen,
Göbel'de kızartsam kuzu eğeyini.

Çık Dede Beline mağraya bakın,
İrikıllıyı geçin Sarıoluk yakın,
Hoş yayla Kırkpınar boş ise çıkın,
Atlatmadan mor menekşe çağını.

Selefetli hiç getmiyor hoşuma,
Cennet denir Yarahmet'in düşüne,
Kavurma pınarının insem başına,
Seyir edin türlü çiçek çayırı.

Yüksek Karagedik soğuk havası,
Ay görmez yalçın kartal yuvası,
Önü Hirakkın Irmağı Tomarza ovası,
Ordan yörün Erciyes'in boyuna.

Dönüver Ali'm öteye bakma,
Eşin al yanına yalnız çıkma,
Otur Yarahmet'e tam üç ay kalkma,
İrast getirirsen bahar ayını (Karabacak, 2001, s. 181, 182).

8

Tükendi dağların baharı yazı,
Yörüklere veda etmeyinc'olmaz,
Taşoluk Köyü'nde Hafız Ömer'de,
Darılır bir gece yatmayinc'olmaz.

Gene bir efkardır doğdu içimde,
Sıparağı, Tomarza'yı geçince,

Kayseri güzelmiş nem var içinde?
 Eyleşemem fazla, getmeyinc'olmaz.
 İncesu, Yeşilhisarda durmadan,
 Niğde ile Bor'u geçek inmeden,
 Ereğli, Karaman sapa, dönmeden,
 Şu Konya'ya hemen geçmeyinc'olmaz.

Ali, şu Konya'da dururum deme,
 Ondan öte yolu gel haber verme,
 Yârle kavil yerin kimseye deme,
 Şu kavil yerine geçmeyinc'olmaz (Karabacak, 2001, s. 197).

9

Yörükler Kırıkhan'da kışlar. Oradan Konya'ya göç etmek gerekmiş. Saçıkara Köyü'nden Karabacak Ali Bey'in oğlu, bir genç çocuk, türkü söylemeye kalkmış.

Karataş'tan yürüdüm de derdim pek katı
 Yüğürtür de yorulmaz yolcunun atı
 Bu günkü konalgamız Kırıkhan altı
 Ben gidiyorum da eski vatan kal kalan

Kırıkhan derler de dağları salı
 Soğuktur eli de Belen'in yolu
 Ben gidiyorum da eski vatan kal kalan

Belen'in yokuşu dayandı dizime
 Tan yeli de acı vurdu yüzüme
 Ağcadeniz de hoş göründü gözüme
 Varıyorum koca İskenderun bil kalan

İskenderun'da herkes satacağını sattı
 Ayrılık var diye de bir plan tuttu
 Dörtöl'a varasıya da üç dört gün geçti
 Ben gidiyorum da eski vatan kal kalan

Çevirdik konduk Tapır'ın düzüne
 Emmi dayı bakmaz oldu yüzüme
 Millet iki parça oldu gözüme
 Ben gidiyorum emmilerim kal kalan

(Yörük orda iki gruba bölünüyor. Yarısı burada kalıyor, yarısı Konya'ya gidiyor.
 Ondan Konya'ya gelenin yüzüne bakmıyorlar.)
 Adana çölleri de yaktı kavurdu
 Mersin'e varmadan kara tren sağa çevirdi
 Varıyorum Ulukışla bil kalan

Ulukışla'dan erken kalkalım
 Suyu soğuktur bir tas içelim
 Ayrancı Karaman'ını koyup geçelim
 Varıyorum Ereğli bil kalan

Ereğli'den tren kalktı, is mi veriyor
 Kaptan hiddetlendi ne kadar sürüyor
 Arzu ettiğim koca Konya varıyor
 Arzu ettiğin koca çölleri gör kalan

Âşık Ali'm der de değdi sayalar
 Yaz gününde ne hoş olur havalar
 Kıbrıslı aylaklar da torlacık mayalar
 Sarayönü'nden yayılıma en kalan

(Bu şiir Ali Karabacak'ın şiirlerinin toplandığı kitapta yer almamaktadır. Şiiri, Kaşıkıralı Nail Büyüksarı Pusatlı Gökdede adlı kişiden Yörük şöleninde derlemiştir. Videoyu sosyal paylaşım sitelerinde yayımlamıştır.)

HALİL KARABULUT

Kadirli Yaylalarını Seyran

Şu Kabaktepe'den seyir edince
 Çukurova köylü köylü görünür

Engin engin yeşil bir deniz gibi
Uzak uzak, hayli hayli görünür

Çeşitli yaylalar sol ile sağlar
Pınarlar akışır dereler çağlar
Mertebe mertebe ormanlı dağlar
Alçak yüce boylu boylu görünür

Avşarlar, Esenli gelmiş sıraya
Ayvacık, Yelli de yakın buraya
Tanrı vermiş şu Çiçeklidere'ye
Akarsular çaylı çaylı görünür

Kayseri, Çatalbaş, Körmən elinden
Geç Gümüşoluk'a onun solundan
Yaylacılar gelir Mezi yolundan
Kısıraklar taylı taylı görünür

Olucak, Göğbüget, Sıyrıncaç gibi
Çayüstü, Çatmacık bu dağın dibi
İşliyor Bağdaş'ın kamyonu cipi
Taksileri yaylı yaylı görünür

Savrun'un ötesi doğu bölüğü
Çardak ve Köşürge, Katıralağı
Sosyete ermiş Maksutoluğu
Bayanları boylu boylu görünür

Dön biraz yakına gezme yırağı
Elmacık da bizim eller durağı
Seyir et Turna'yı hem Akçadağı
Sarp kayalar sayılı sayılı görünür

Güzel Kırkpınar'da pınarlar akar

Gökçebel, Toklu'da çiçekler kokar
 Kâhi povraz eser, kâhi duman çöker
 Gezit biraz huylu huylu görünür

Kulak verme Zimirli'den geriye
 Medeniyet uğramamış oraya
 Her şeyi koyarlar kıllı deriye
 Kızıltuluk tüylü tüylü görünür

Yirce barada yaylalar beyi
 Ne çare pek kısa verilmiş suyu
 Tahtalı'nın halkı hep emmi dayı
 Nezaketli soylu soylu görünür

Çok severim Harmancık'ı, Göller'i
 Meşhurdur orada Alhan belleri
 Kesnesur'un karma olmuş elleri
 İçerisi beyli beyli görünür

Âşık Halil gezdin bunca yaylayı
 Mecnun musun, arar mısın Leylâ'yı
 Doğru söyle sever misin Mevla'yı
 Niçin gözün suylu suylu görünür (ŞK, 2002, s. 106, 107).

Yayla Zamanı

Yine geldi çattı yayla zamanı
 Sivrisinek vermez oldu amanı
 Çabucak toplayıp harman samanı
 Göçü yaylalara çekmek gerektir

Çem, Karanlıkdere ve Şirşioluk
 Geçilince Sazak gölgelik, suluk
 Kavalıbaşı'nda alıp bir soluk
 Esenli'den öte sekmek gerektir

Avşarlar Tıptıpı, Çiçeklidere
 Geride kalmalı hele bir kere
 Gitmesek de daha ilerilere
 Mutlaka Bağdaş'a çıkmak gerektir

Kayseri, Çataltaş, Körmen sapadır
 Ayvalık Yelli'de var üç beş çadır
 Olucak, Göğbüğet ıssız sapadır
 Sıyrıncaç'a selam çakmak gerektir

Çatma, Koyunağılı yakın arası
 Birbirine benzer suyu havası
 Kırkpınar, Gökçebel malcı yaylası
 Pekmezi yoğurda dökmek gerektir

Yirce sulu olsa paşa yaylağı
 Tahtalı da emmi dayı otağı
 Paltosuz yaylanmaz Gezit'in dağı
 Ağustosta ateş yakmak gerektir

Kesnesur, Harmancık, Göller obası
 Zencirli'nin kuru geniş ovası
 Ayvacık'la Çatak dağlar arası
 Orda atın başın çekmek gerektir

Demircikbucağı yayla sayılmaz
 Elmacık güzeldir benzeri pek az
 Gavur Mağrası'nda bol olur kiraz
 Bostanlık'a hıyar ekmek gerektir

Tuvaras deresi kıvrılır akar
 Alipaşa Savrun suyuna bakar
 Deligöz bol sulu buruklar çıkar

Çökelek, peynire bakmak gerektir

Söğütöluğu da Savrun'un sağı
Soğuk inleri çok karlıdır dağı
Dokurcu' u yaylar Torun oymağı
Buzlu pınarları akmak gerektir

Beyoluğu derler ağalar yurdu
Mazgaç' ın meşhurdur ayısı kurdu
Halil gönöl Sarıçiçek' te durdu
Etraf burcu burcu kokmak gerektir (ŞK, 2002, s. 177, 178).

YAKUP KARACA³⁰

1972-Kozan/Çamdere köyü doğumludur. Lise mezunudur. Farsak Aşiretine mensuptur. Adana' da yaşamaktadır. Köyünde hayvancılık yapmış, konargöçerleri ise gözlemlemiştir. 2009 yılında “Farsak Diyarı Kozan Dağı' ndan Esintiler” adlı şiir kitabını çıkarmıştır.

Türkmen Güzeli

Aslımı sorarsan Oğuz soyundan,
Atatürk de Türkmenlerin boyundan,
Ceyhan ırmağından Seyhan suyundan,
Ummana dalıyor Türkmen güzeli.

Bulutlar çökünce yağmur yağıyor,
Dağların dumanı göğ e ağıyor,
Elinde çitili keçi sağıyor,
Sütünü alıyor Türkmen güzeli.

Ak göğüs üstünden çözmüş düğmeyi,
Ela gözlerine çekmiş sürmeyi,

³⁰ Yakup Karaca ile 25.06.2012 tarihinde, çalıştığı Adana Askeri Hastanesi'nde görüşölmiş, bilgiler kendisinden alınmıştır.

Şeleğine sarmış kıldan örmeyi,
Odundan geliyor Türkmen güzeli.

Gece gökyüzünde yıldız akarken,
İsli ocaklara ateş yakarken,
Muhabbetle gözlerime bakarken,
Sinemi deliyor Türkmen güzeli.

Sanki bülbül olmuş bağın gülünde,
Nağme nağme olmuş sazın telinde,
Hasat mevsiminde kalbur elinde,
Daneyi eliyor Türkmen güzeli.

Suyun gücü değirmeni döndüren,
Kolunda burması elinde kirmen,
Küçük kardeşinin tutmuş elinden,
Yüzünü siliyor Türkmen güzeli.

Yüreğinde vatan sevgisi olup,
Nazik elleriyle hamur yoğurup,
Sevdiği yiğitten evlat doğurup,
Askere salıyor Türkmen güzeli.

Bostana gidiyor elinde kazma,
Başına bağlamış oyalı yazma,
Araya girip de sohbeti bozma,
Bakınca gülüyor Türkmen güzeli.

Güz gelince gazel düşer çınardan,
Bahçeye giderken geçer pınardan,
Bakışları, beni yakar damardan,
Kalbimi çalıyor Türkmen güzeli.

Yakup Karaca'nın çıkmaz özünden,
 Sazında söylüyor düşmez sözünden,
 Tebessümler belirince yüzünden,
 Gönlümü çeliyor Türkmen güzeli (27.07.2010).

Bu şiiri Yetkin Karakaya tarafından bestelenmiştir. Yörük şöenlerinde okunmaktadır.

Yörük Kızları

Bu sözlerim size armağan olsun,
 Çoğa sayın söylediğim azları,
 Mutluluk arayan sizleri bulsun,
 Sanki bir ay gülü Yörük kızları.

Türkü söyleyerek davar güderler,
 Ardı sıra seke seke giderler,
 Sevdiği yiğide çalım ederler,
 Yüreği duygulu Yörük kızları.

Dağların bağrında karlar gibidir,
 Gönül bağlarında narlar gibidir

Yokluğun sonunda varlar gibidir
 Sevgili, saygılı Yörük kızları

Ayağına giyer yeşil yemeni
 Nazik ayakları okşar çimeni
 Manalı bakışlar mest eder beni,
 Çok güzel, övgülü Yörük kızları

Aciz kalıyorum yazmıyor kalem
 Gurbet ellerinde ben nasıl gülem
 Eğer görürseniz söyleyin selam
 Yüreği sevgili Yörük kızları

Püsküllü kuşağı bağlarlar bele,
 Çiçekler içinde benzerler güle,
 Karaca Yakup'a misafir gele
 Omuzu heybeli Yörük kızları (02.12.2011).

KARACAOĞLAN

Derleme yaptığımız pek çok kişi Karacaoğlan türküsü bilip söylemektedir (K.84). Karacaoğlan'ın şiirleri aracılığıyla kendi duygularını, acılarını, sevdalarını ifade etme fırsatı buldukları görülmüştür.

1

Dinleyin ağ'lar birer birer söyleyim
 İçerime bir örd düştü gaziler
 Dosta doğru gidiyordum esti rüzgâr
 Göçmüş eller ıssız kalmış yazılar

Seherleyin Cerit eli göçtü mü
 Gün burnuna kanlı Ceyhan geçti mi
 Düşüt verdi Andırın'a çözdü mü
 Katardaki tor mayalar bozular

Benim dostum bu yollardan gitti mi
 Evini bozdu çadırını tuttu mu
 Ufacık beyler muradına yetti mi
 Benim gönlüm Şahin Beyi arzular

Karac'oğlan der ki dostum giydi m'ola alları
 Kalbur'dan Suvat'tan Geben elleri
 Soğuk olur Meryemçil'in belleri
 Esti poyraz çam dalları sızılar (Kemal, 1997, s. 31).

2

Bir ucu burda da bir ucu şurda
 Döş kolanı yetmiyor göbeği yerde
 Akkoyunlu'da şu büyük evde
 Dunduhar oğlunda gördüm bir maya

Ak hamut yaptırayım dualar eyleyim
 Çifte çan taktırayım da kelek bağlayım
 Çevireyim yönünü de öğür eyleyim
 Göçer elde gördüm bir maya

Sırtına koymuş cevizi moru
 Kadir felek katarına yapıştır bari
 Tokat'ın belinde söküyor karı
 Göçer elde gördüm bir güzel

Ağlı boğazından pamuğa girdi
 Domuzu boğasından katırı kırdı
 Elleri kırılalı bir tezek vurdu
 Göçer elde gördüm bir güzel (Kemal, 1997, s. 32).

3

Yükseğinde namlı namlı karın görünür
 Engininde güzellerin salınır
 Kimya dedikleri sende bulunur
 Burcu burcu kokar Erciyes

Eksilmez başında dumanın kışın
 Var mıdır şu dünyada senin eşin
 Varsam sual etsem yüz bin yaşın
 Dünyanın pirisin Erciyes

Alidağ da Erciyes dağının eteği
 Çevresinde lale sümbül biteği
 Aslı Avşar yatağı
 Karlı buzlu akar, tekirin, belin Erciyes

Karacaoğlan der ki mislin bulunmaz
 Arap at yorulur da gönül yorulmaz
 Güz gelince semtine varılmaz

Yamandır tekirin belin Erciyes (K.29).

4

Dinleyin ağalar söyleyim size
Arşa, kürse giden yolun var dağlar
Kara ardıçlı, kamalaklı yüceli,
Selvili, söğütlü yerin var dağlar

Ahırdağı'ndan bakınca görünür Maraş bağları
Engirek'te derler yelin çoğulu
Bertiz'den, Konur dağından
Göksun çok güzel elin var dağlar

Gün doğunca günyüzünün başında
Gökdeli sümbüllünün peşinde
Akdağ derler duman çöker başına
Kabaktepe derler şarın var dağlar (Kabaktepe dediği Sarız'ın bu tarafında)

Binboğa dağı Koçdağı'nı gözetir
Lale, sümbül, mor çiçeği tazedir
Sıvalı ablaklar boynun uzatır
O da palıt ağacı ister Binboğa'dan

(Binboğa, Koçdağı, Kınık yaylası, Avşar yaylası bunlar birbirine çatılmıştır.)

Karacaoğlan der de geçti çağlarım
Koca Binboğa'da Bulgarlı çağında
Solunda yüceli koca Beydağı
Erciyes dokunur pirin var dağlar (K.29).

5

Sarı çiçek savran kurmuş nazınan
Âşıklar da kemanınan sazınan
On beşinde yeni yetme kızınan
Seni yaylamanın zamanı dağlar

Sarı çiçek savran kurmuş oturur
 Yaz gelince taze otlar bitirir
 Bir yel eser rayıhasın getirir
 Güllerin leylağa karıştı dağlar

Türkmen evleri çevrilir konar
 Güzeller suyundan içer de kanar
 Altın küpe kulakta mum gibi yanar
 Görüşün artıyor efkarım dağlar

Karacaoğlan der ki çöktüm oturdum
 Yaşım on idi iken yüze yetirdim
 Alnı top perçemli yavru yitirdim
 Bir köşede kaldı gümanım dağlar (K.29).

6

Atımla kırını aştıktan sonra
 Dizgini boynuna düştükten sonra
 Aksu köprüsünü geçtikten sonra
 Bu gece Maraş'ta yatalım atım

Maraş'tan ötesi bir uzak yoldur
 Katar deresinde dizgini kaldır
 Öğlen namazını Göksun'da kıldır
 Bu gece Göksun'da yatalım atım

İyiden Elbistan ovası
 Yaz getirir ılık ılık havası
 Koca Binboğa da şahan yuvası
 Gece Binboğa'da yatalım atım

Atım öğrekle dokudayım çulunu
 Üç gecede ördüreyim balını
 Sonumuş'ta döktüreyim nalını
 Bu gece Öğrek'te yatalım atım

Karacaoğlan derki yarın yarısı
 Ağalarla muhabbetin varısı
 Atım sende küheylanlık varısı
 Bu gece yar koynunda yatalım atım (K.29).

7

Bülbül ne yatarsın saf kayalarda
 İniver aşağı da yola gidelim
 Çirkin sevmeyinen de gönül eylemez
 Güzeli çok olan yere gidelim

Koyverin şahini de avını alsın
 Tüyünü, tüleğini hep yere yığsın
 Böylesi eller yadlara kalsın
 Emmili dayılı da ele gidelim

Karacaoğlan der ki gonup göçmeden
 Güzeller usanmaz yeyip içmeden
 Muhannetin köprüsünden geçmeden
 Düşüver Karadeniz'e de sele gidelim (K.28).

8

Yine esti muhabbetin yelleri
 Açtıkça düz gelir falı yavrunun.
 Al vardı Harboğazı yolları
 Parlayıp gidiyor alı yavrunun.

Çaputlu'dan Haşdırın'a göç çeker
 Şu dertli sinemi odlara yakar.
 Girdim bahçesine mis gibi kokar
 Tomurcuk tomurcuk gülü yavrunun.

Akkale'den uğradın mı çınara
 Kon Kazan pınara zülfünü tara.
 Elim yetmez haber sunam o yare

Şekerler döküyor dili yavrunun.

İncedir beli de usuldür boyu
Seherden geçtiğin Geben'in suyu.
Bugün konalgamız Meryemçil deyu
Oğul balı verir dili yavrunun.

Göçer Meyremçil'den Çinçin'i aşar
Handa deli gönül kaynayıp coşar.
Taşoluk'tan öte Göksun'a geçer
Çalkanır Göksün'da gölü yavrunun.

Karac'oğlan bahçesinde bağında
Yedi avcı gider seher çağında
Bugün sevdiceğim Konur Dağında
Abaz abaz olmuş eli yavrunun. (Emre, 1994, s. 84).

9

Değirmenden gelirim de merkebim yüklü
Şu güzeli görenin deli olur aklı
On beş yaşında da kırk beş belikli
Şu kız bana emmi dedi neyleyim

Birim birim toparlar da odunu
Bilem dedim de bilemedim adını
Elmas yanaklı Türkmen kadını
Şu kız bana emmi dedi neyleyim

Bizim eller urum olur uca olur
Durulmaz da kızıl kurtlar aç olur
Bir yiğide emmi demek güç olur
Şu kız bana emmi dedi neyleyim

Ayağında kundurası mesi var
Gökte uçan turnalarda sesi var

Ellerinde kınaların hası var
Şu kız bana emmi dedi neyleyim (K.39).

10

Akça ceylan da çölden çıkıp kaçınca
Mail olup yar göğsünü açınca
Vakti gelip aşiretler göçünce
Düzülür yollara da el karman karışık

Çekildi berhanam da yüklendi göçüm
Kimseler bilmez de kimsenin suçun
Taramış zülüflerin indirmiş saçın
Dökmüş zülüflerin tel karman karışık

Yaşını sorarsan da on beş yaşında
Hile yoktur kirpiğinde kaşında
Yedi türlü çiçek vardır başında
Kokar reyhanla gül karman karışık

Karacaoğlan der de bu kimin nesi
Enginde yücede geliyor sesi
Eğildi pınara doldurdu tası
Veriyor içene bal karman karışık (K.39).

11

Uyuma da deli gönül uyuma
Yahyalı'dan aşan evler görünür
Sıvamış ak kolları hep samur giymiş
Maraş'ın arkası dağlar görünür

Talebi de deli gönül talebi
İlle diyor ki Adana dolabı
Yiğitler eğlencesi koçça çelebi
Çevresi reyhanlı bağlar görünür

Tunus ovasına da beyler iner

Yarın Çamurlu'ya yüz ordu konar
 Hüyükli yüksektir bir bölük duman döner
 Başı pare pare karın görünür

Ilık olur da Akdeniz'in kenarı
 Orada belli de koç yiğidin hüneri
 Yavşanlı'da olan koca çınarı
 Yel vurdukça parlar yaprağı görünür

Küheylanı da tavlasında çatılı
 Buhuru da köşeginde katılı
 Çadırımız da Çamlıbel'de tutulu
 Ortaklık çadırı beyler görünür

Karacaoğlan der de zatından zatı
 Yükleyin gelsin de deveyi atı
 Göçmek değildir bizim elin muradı
 Dostla gittiğim yollar görünür (K.39).

12

Kıratımınan indim de Karadikme³¹'den
 Ölüp kurtulmadım da anam çile çekmeden
 Olura olmaza boyun bükmeden
 Azrail'den gayrısına aman mı

Yetmez mi kalan ettiğin zulüm
 Kırıldı tutmuyor kanadım kolum
 İstersen Azrail veririm canım
 Bir can için de minnet edenlerden değilim

Karacaoğlan der de güzeller şanı
 Nasıl methedeyim gül yüzlüm seni
 Bir bakışta eylersin harap Ceyhan'ı

³¹ Aladağ'ın kıyısında Yahyalı'ya bağlı köy.

Cezayir, Tunus'u değer gözlerin

Darılma sevdiğim söylenen söze
Ne hoşça yakışmış, benlerin yüze
İngiliz, Fransız, Yemen, Hanize
Gürcistan elini değer gözlerin

Emsem yanakların kurtulsam yastan
Adam kemlik görmez sevdiği dosttan
Arnavut, Çerkes, Kürt, Arabistan
Çin ile Maçın'ı değer gözlerin

Karacaoğlan da ne hoş etti methin
Al yanaktan olaydı himmetin
Yüz bin şehir saysam deymez kıymetin
Hâsılı cihanı değer gözlerin

Karacaoğlan da söyler sözün
Çekilmez güzellerin edası nazın
Bosna Hersek, Acem, Şiraz'ın
Belki Bunara'yı da değer sözlerin (K.39).

13

Yüceden yüceye dağların karısın
Kasavetli gönlümün gamın alırsın
Beni görünce de perde ardına durursun
Kaçma dilber kaçma varan kör değil

Sıra sıra da dikticeğim söğüdü
N'ola başıma vereyidim öğüdü
Kınamazlar da güzel seven yiğidi
Güzel sevmek koç yiğide ar değil

Gümüş düğmeler diktirem lal ü mercan
Yarsız yalan dünya başımda zindan

Ben seni severim gülüm sıdk ile candan
Sen beni sevmez isen söyle gülüm ar değil

Gümüş düğmeler diktirem kız göğsün ağsa
Çevresi de lale sümbül bağışa
Söyle dostum da gönlücüğün yoğusa
Benim işim de minnet ile zor değil

Karacaoğlan der de almaz mı bacı
Ayrılık şerbeti zehirden acı
Döküvermiş kulunca ebrîşim ucu
Topla dilber topla sallanacak yer değil (K.39).

14

Havayı da deli gönül havayı
Alıcı kuşlar yüksek yapar yuvayı
Katarlamış Türkmen kızı mayayı
Çekip gider yaylasına bir gelin

Topallı gemisine yığılan evler
Size derim de kara çadırılı beyler
Eşinden ayrılmış bir güzel ağlar
Ağlar gider yaylasına bir gelin

Geline bakın da yavru geline
Ağ elleri koymuş ince beline
Sallanı sallanı düşmüş yayla yoluna
Hani yaylam diyip gidiyor bir gelin

Yağdı yağmur ışılaştı saylağı
Eli göçmüş de bozulaştı daylağı
Böyük kız da taze gelin koç yiğidin yaylağı
Hani yaylam diyip gidiyor bir gelin

Engininden yücesine bakılmaz

Kaplan geçse mor meşeler skölmez
 Kumaş yüklü tor daylağın çekilmez
 Sürgüne gitmiş güzelleri yaylanın (K.39).

15

Garipçe garipçe de öten ibicek
 Bizim eller de yaylasına göçtü mü
 Doğru söyle de beş yavruyun başı için
 Tuzakkaya bellerini aştı mı?

Ulam ulam oldu da kaldı yazılar
 Ceylan kovar gök boncuklu tazılar
 Altı Arap atlı da şahbaz gaziler
 At kovarak uğrunuzdan geçti mi?

Arap atı da köstek ilen tutarlar
 Binip üstüne de cirit atarlar
 Benli Cennet de mayaların katarlar
 Savran kurup da göç önüne düştü mü?

Sen beni uğrattın türlü dertlere
 Meyil verdim senin gibi sertlere
 Kamalaklı kara ardıçlı mor sümbüllü yurtlara
 Çifte benlim mayaların çekti mi?

Kudretten karadır da yavrunun kaşı
 Yaylanın karından beyazdır döşü
 Halep'in ipeği de Hint'in kumaşı
 Giyip dikenim yaylaya çıktı mı? (K.39).

16

Ben de bildim şu dünyaya geldiğimi
 Tuzlanıp da çaputlara konduğumu
 Bir vakit beşikte sallandığımı
 Anamın sütüne kandırdın beni

Beş yaşında akıl geldi başıma
 On yaşında gider oldum işime
 Varıp durunca on beş yaşıma
 Bir kuru sevdaya daldırdın beni

On beşinden yirmisine yol oldu
 Otuzunda çevre yanımlı gül oldu
 Kırk yaşında hayrım şerrim bir oldu
 Hayrımı şerrimi bildirdin bana

Ellisinde yaşımlı yarıyı geçti
 Altmışında yolum yokuşa düştü
 Yetmişinde biraz tebdilim şaştı
 Mertebe merteye indirdin beni

Sekseninde her beratım yazıldı
 Doksanında kan damardan üzüldü
 Yüz yaşında her azalar çözüldü
 Bir sabı çocuğa dönderdin beni

Karacaoğlan der de yaktın yandırdın
 Verdin ecel şerbeti beni kandırdın
 Emrettin Azrail'i yanıma gönderdin
 Hiç doğmamışa dönderdin beni (K.117).

17

Karacaoğlan'ı Şam'a düğüne davet etmişler. Davet edince düğüne gitmiş. Cenab-ı Allah malum etmiş. Git avradının kucağında kırık var, gözününen gör demiş. Bu gelmiş ki avradıyla bir adam yatıp oturur. Yeğeniymiş o da. Şimdi o zamana kadar ben ona yetiştim, maşlah olurdu. Maşlahını üzerine atıvermiş. Geri dönmüş gerisin geriye. O zamana kadar bu düğüne gitmiş. Sabah olunca kadın eyvah demiş. Karacaoğlan bizi görmüş, demiş. Yanındaki Şam'a düğüne giden seni nasıl görecekti demiş. Maşlah başında gittiydi. Maşlahı üzerimize atmış, demiş.

Dolandım geldim de Urum eli Şam'ı

Yüzünde sevdiğim nurun kalmamış
 Uğrun uğrun aşnalı gezerken
 Geç otur demeye dilin kalmamış

Uyma dilber uyma kötü adama
 Serimi koymuştum senin gadana
 Çoluk çocuk doldurmuşun odama
 Varıp oturacak yerim kalmamış

Ah o kömür gözlüm ben de bilmedim
 Yıkıldım bahçende gülün dermedim
 Bir kuşluk koynunda mihman olmadım
 Dökülmüş yaprağın pürün kalmamış

Karacaoğlan der de ben de nideyim
 Düğün başlı kaldı Şam'a gideyim
 Varayım bir çitile hizmet edeyim
 Şimden sonra senin yerin kalmamış (K.127).

HACI KARAKILÇIK

Yörük Kızı

“Saygıdeğer dinleyenlerim bu okuyacağım eser Yörük Kızı

Yörük kızını bundan önce de bantlarda okumuştum ama aradan yıllar geçtiği için kasetlerim kasetçilerde bulunmaz oldu. Şimdi daha güzel daha güzelini okumak için Erdal Kasetçiliğe başvurdum. Şimdi ise Erdal Kasetçilikte Yörük kızı bantlarımı bulacaksınız.

Bir ilkbahar mevsimiydi. Dallar yapraklandı yeryüzünü çayır çimen bürüdü. Karlar eridi sarı çiğdemler, mor menekşeler, mavi sümbüller boyunu gösterdi. İşte bu mevsim geldiği zaman aşiretler Çukurova’da durur mu? Elbette ki koyununu kuzusuna, oğlağını anasına katar, develerini de birbirine çatar, ver elini Bakır dağları, Erciyes yaylaları. Nerede soğuk sulu pınarlar varsa açar kara çadırını zevki sefasına bakar. Bakar bakmaya ama giderken de yol kenarlarındaki ekin tarlalarını oğlaklarına yedirir. İşte bizim köyün dışında bir tarlamız vardı biz de o sene ekin ekmiştik. Bir gün sabahleyin dedemden kalma 12 bilezikli karabarut sıkın dolma tek tüfeğimiz vardı. Onu

doldurdum ava çıkmıştım. Şöyle ekine doğru bir baktım da ne göreyim. Aşiretlerin oğlakları bizim ekinin üzerine çullanmış. Sanki simsiyah çadır tutmuşlar gibi yiyip içiyorlar. İşte bu manzarayı görünce artık avı filan unuttum. Biraz da sinirlerim gerildi koşa koşa ekine doğru geliyordum. Biraz aşağı indim baktım ki birkaç tane küçük çocuk oğlakları yola indirmişler ekinden sürüyorlar. Oğlakların önünde de bir tane kız mı gelin mi uzaktan belli değil kirmen eğirerek geliyor. Arada sırada oğlaklara şöyle ‘oho oho, oho karalar, oho karalar’ diyordu. Bu yumuşak ve nazik sesi duyunca gençlik bunun burası ya biraz da sinirlerim gevşemeye durdu. Biraz daha aşağı indim yolun kenarına oturdum. Baktım ki karşıdan ayın on dördü gibi beyaz topak bir yavru Yörük kızı yuvarlanıp geliyor bana doğru. Kız şöyle çocuklara doğru döndü oğlakları dağıtmayın sürün diyordu galiba. Döndü dönmeye ama arkasından, kulunçlarından topuğuna kadar siyah bir örtü örtülüydü. Acaba bu örtü nedir diye bunu merak etmeye başladım. Kız biraz daha yaklaştı baktım ki ne görüm. Kızın omzundan topuklarına kadar dökülen simsiyah saçlar. 10-15 tane sırma bölük, her bölüğün ucunda 5’er, 10’ar tane mavi boncuk takılı. Yani bunu da nazar değmesin diye takmışlar. Kızı görünce çok af edersiniz ekini filan unuttuğum gibi tarlayı da götürse gitse hiç umurumda değil. Şöyle dengimi savuşurken hanım kız kimlerdensiniz, diye soru sordum. Ters bir cevap verdi. Ne yapacaksın, görmüyor musun ben Yörüklerdenim, dedi. Nereye göçüyorsunuz buradan yukarı, dedim. Tapan, Kiraz, Saimbeyli, Obruk’tan Erciyes’e kadar çıkacağız, dedi. Kışın nerede oturuyorsunuz hanım kız dedim. Kışın Anavarza, Toprakkale o civarlarda oturuyoruz, dedi. Yörük kızı soğuk sulu pınarların başında zevki sefasına bakadursun. Bakalım acizane kızın peşinden neler söylemiş:”

Nasıl methetmeyim şöyle güzeli
Dökülmüş kulunca saç Yörük kızı
Gene geldi ilkbaharın ayları
Katarın başında göç Yörük kızı

Anavarza, Toprakkale durağın
Geç Kozan Dağından gitsin merağım
Sürelif’ten de su iç soğur yüreğin
Oradan evvel sırta geç Yörük kızı

Aşiretler göçün çekti yaylaya
Çarpılma Tapan’da garip köylüye

Kiraz Yaylası'ndan Saimbeyli'ye
Varınca bir ayran iç Yörük kızı

Elde kirmen oğlakları sürersin
Uçan kuştan yavuklunu sorarsın
Obruğun belinde çadır kurarsın
Daha öte gitme güç Yörük kızı

Gönül ister senin ile gitmeyi
Çimenler üstünde oğlak gütmeyi
Severim yaylada sohbet etmeyi
N'olur derdin bana aç Yörük kızı

Biçilir mi bu yaylanın bahası
Açmış çiçekleri kokar reyhası
İşte geldin Erciyes'in yaylası
Oğlağın anadan seç Yörük kızı

Dört ay burada alın temiz havayı
Çöz kara çadırı yükle deveyi
Unutma bizleri Çukurova'yı
Kış gelmeden geri kaç Yörük kızı

Yaradanım seni yaratmış özel
Yemyeşil yapraklar oluyor gazel
Garip Hacım der ki böyle bir güzel
Görmemiştin daha hiç Yörük kızı”

Yörük Ali Destanı

“Yörükler denildiği zaman koyunla kuzuyla, oğlakla keçiyle katar katar develeriyle konup göçenler aklımıza gelir. Dedelerimizden ninelerimizden duyup öğrendiğimize göre Yörükler, Avşarlar, Varsaklar Orta Asya'dan göç edip gelen Oğuz Türklerindendir. İşte Âşık Hacı Karakılçık bu boylara şöyle sesleniyor:

Türkler bu cihanın sönmez güneşi

Varsağın, Avşar'ın bulunmaz eşi
 Yörükler bunların sadık kardeşi
 Yörük benden, ben Yörük'ten geçemem

Böyle diyor Âşık Hacı Karakılçık haksız mı?

80-90 yıl kadar önceleri Karakoyunlu Yörüklerinden bir grup Mersin'in Anamur ilçesi yakınlarında yerleşmek isterler. İçlerinden Yörük Ali diye birisi oranın yerli köylülerinden Fatma adında bir kadınla evlenir. Ev yaparlar üç tane de çocukları olur. Yörük Ali o köyde yerleşir kalır. Diğer Yörükler ise oradan göçerler Antalya'nın Anamas yaylasına giderler. Bizim Ali orada öbür köylüler gibi ekip biçmek, yiyip içmek ister. Köyün kenar kısmında münasip bir yerin taşlarını, çalılarını ayıklar. Köylüler Ali'nin tarla açmasına karşı çıkarlar. Ali'nin açtığı tarlayı köylülerden bazıları zorla ekerler. Tabi bu bizim Ali'nin çok ağırına gider. Evdeki develerden bazılarını satar bir tane mavzer alır. Tarlasını zorla eken üç kişiyi öldürür Ali, dağa kaçır. Gece karanlığında Ali eve gelir, köylü kızı Fatma'ya ben katil oldum artık, buralarda duramam der. Başka bir ile gitmem lazım der. O devirde suç işleyenler başka bir ile gittiği zaman o suçtan affedilirlermiş. Köylü kızı Fatma ya biz nerede kalacağız Ali, der. Ali eğer peşimden gelerseniz sizi de götürebilirim, gelmezseniz ben üç kişiyi öldürdüm. Onların yerine üç yavruyu bırakıyorum, sen de kalırsın, der. Fatma, çocuklar uykuda hem de çok küçük. Şu gece yarısı üç tane yavruyla nasıl gideyim Ali der. Birbirine sarılıp ağlaşırlarken işte şu beyitleri mırıldanırlar birbirlerine.

Bundan sonra bu ellerde duramam
 İşte ben gidiyom kal köylü kızı
 Düşmanlar içinde yuva kuramam
 Beni seviyorsan gel köylü kızı

Köylü kızı Fatma bakalım ne söyler:

Çocuklar uykuda gece yarısı
 Karanlıkta görmez göz Yörük Ali'm
 Bundan sonra derler katil karısı
 Sensiz yaşayamak biz Yörük Ali'm

Ali ne der bakalım:

Devriye basmadan buradan kaçmazsam

Yakalarlar mesafeyi açmazsam
Karanlıkta karşı dağı geçmezsem
Çok perişan olur hâl köylü kızı

Fatma bacı ne cevap verir bakalım:

Ben nasıl gideyim dağlar başında
Ufacık yavrular yanı peşimde
En büyük oğlanın altı yaşında
Birin oğlan iki kız Yörük Ali'm

Ali ne der bakalım:

Yörük Ali'm bu iş burada biter
Develer koyunlar hep katar katar
Üç yavrumla eşim gelirse yeter
Kalsın tarla takım mal köylü kızı

Ali karısıyla helalleşir. Ayakları evden dışarı çıkmak istemez. Ayrılık zor gelir ama ne yapsın. Geç kalsa devriyeler basıp yakalayacak. İşte kavalını beline sokar, tüfeğini omzuna takar. Devriyeler gelmeden ben kaçayım, der. Köylü kızı Fatma'ya yarın karşıki dağdan ben kavalımı çalarım, sen de çocuklarımı al, kimseciklere görünmeden sabahleyin erkenden gel der.

Fatma Bacı sabaha kadar gözünü gözüne değdirmez. Yani bir saniye bile uyku tutmaz gözünü. Sabahleyin erkenden kimsecikler görmeden çocuğun birini sırtına sarar. Birini kucağına alır. Büyük yavruyu da peşine düşürür. İşte karşı dağın yolunu tutar. Bizim Ali de durmadan kavalını üflüyormuş. Yani parola olarak. Bir yandan da eşinin, yavrularının geldiği tarafa doğru bakıyormuş. İşte kulağına şöyle bir ses gelir ağaçların arasından, bir türkü mırıltısı:

Bir seven gönüle bir kaval yeter
Gönlüm okşar dertli dertli çal yeter
Üç yavrumla yanımızda ol yeter
Bu çileler bana az Yörük Ali'm

Köylü kızı Fatma Ali'sine kavuşur. Çocuklarıyla eşiyle kavuşan Ali ver elini öbür akrabalarının yanı, Antalya'nın Anamas yaylasına kaçır gider. İşte soluğu orada

alır. Orada yaşar, orada kalır. Ali ile köylü kızı Fatma kızın öyküsü de böylece burada sona erer, değerli dinleyenler.

Bizim Aşiretin Tülü Devesi

Bizim çocukluğumuzdan bu yana çok şey değişti. Değişti değişmeye ama o eski develerle, merkeplerle, keçilerle oğlaklarla, koyunlarla, kuzularla, katar katar ilkbahardan yaylaya, güzün de yayladan ovaya inen Yörüklerimizi çok fazla göremez olduk. Fevkaalede azaldı yani yerleşik düzene geçtiler. Çadır hayatından apartman hayatına doğru geçtiler. İşte garip Hacı bunları gördükçe yine duygulandı, sazı eline aldı. Şimdiki Yörüklerin, genç nesillerin, ne kadar değiştiğine şöyle sazıyla sözüyle birkaç vurgu yapmak istedik.

Dağlar size, siz dağlara hasret
Sürüler baharda sürülmez oldu
Ovada şehirde kaldın aşiret
Sıcaktan, sinekten durulmaz oldu

Baharda koyunun, kuzunun sesi
Çobanın kavalda çıkar nefesi
Bizim aşiretin tülü devesi
Yayla yollarında şimdi görülmez oldu

Konduğunuz yerde çalılar bitmiş
Ocağın külünü yel almış gitmiş
Çadır yerin apartmana terk etmiş
Kara çul, mor keçe serilmez oldu

Yörük beyi bu günleri sayıklar
Yaylaların güzeline layıklar
Çatmalarda gerilirdi yayıklar
Bakır tasta ayrıran verilmez oldu

Issız kalmış pınarların başları
Hacı'm yosun tutmuş tuzla taşları
Yörük güzelinin sırma saçları

Omuzlarda bölük bölük örülmez oldu

Kaynak: Hacı Karakılçık/Anamaslı Mehmet/Facebook sayfası

Yörükler Nerdeyse Ben Oradayım

Oğuz'un boyundan Türkmen soyundan

Yörükler neredeyse ben oradayım

Mallarınız kıl keçiden, koyundan

Yörükler neredeyse ben oradayım

Çadırlarda devlet kurduk dünyada

Adalet, asalet bizim bünyede

Adana'da, Antalya'da, Konya'da

Yörükler neredeyse ben oradayım

Tekeli, Honamlı, Saçıkaranlı

Hiç yabancıyı yok, hepsi buralı

Aydın, Ege, Akdeniz'in maralı

Yörükler neredeyse ben oradayım

Kekik kokan dağlar, temiz havalar

Göç yolunda katar katar develer

Soğuk sulu yayla, engin ovalar

Yörükler neredeyse ben oradayım

Garip Hacı'm bu mesajım özeldir

Birlik dirlik bu toplumu düzeltir

Yurdum insanının hepsi güzeldir

Al bayrak nerdeyse ben oradayım

Geliyor Bizim Yörükler

Aydın'dan yürüdü efe

Geliyor bizim Yörükler

Bir gün varırız hedefe

Geliyor bizim Yörükler

Orhan Gazi, Osman Gazi

Söğüt'te çadırın izi

Koca dünya tanır bizi

Geliyor bizim Yörükler

Boz merkepler nerde kalmış

Yerini taksiler almış

Tülü devem kamyon olmuş

Geliyor bizim Yörükler

Mecnun hasret yaylasına

Kaldık devrin böylesine

Anamas'ın yaylasına

Geliyor bizim Yörükler

Yayla Yörüğün ilacı

Ekmek açar kurmuş sacı

Âşıkları garip Hacı

Geliyor bizim Yörükler

Ela Gözlüm Ayrı Çekme Göçünü

Ela gözlüm ayrı çekme göçünü

Gül yüzünü görmeyince duramam

Sırmalanmış sümbül gibi saçını

Bölük bölük örmeyince duramam

Çıkmış nazlı yârim yaylasın yaylar

Sensiz günüm geçmez yıl oldu aylar

Alışkın kollarım intizar eder

Usul boyların sarmayınca duramam

Halil Atılğan tarafından derlenmiştir. Uzun hava, rep no: 779

HALİL KARCI

Halil Karcı (K.25) Osmaniye'nin Toprakkale ilçesinde büyükbaş hayvancılık yapmaktadır.

Yörükler

“Bir yaz günüydü. Aylardan temmuz ayıydı. Mustafabeyli, Toprakkale arasında giderken işçi vatandaşlar motor arabasının altında güneşleniyordu. Kendim de çok susamış ve bunalmıştım. Gelirken bizim evlere yakın bir yerde gölgelenmek için güzel bir akarsuyun yani otoban yolunda olan bir köprünün altında dinlenmek için oturdum. O işçilerin hâlini gördüm ve içlendim. Kendi eski zamanlarımızı hatırlayarak şu dörtlükleri yazdım. Dinleyelim bakalım begenecek misiniz?

Hele bakın şu milletin hâline
Yaz gelince göçer bizim Yörükler
Arz eylemiş yayan düşmüş yoluna
Çayırırlar üstüne çadır açar Yörükler

Biz göçmez isek olmaz ağalar
Yolumuzu bekler, gel diye dağlar
Komşu komşuyla katışık eyler
Koyunu kuzudan seçer Yörükler

Dağların suyu çağlayıp akar
Açılmış sümbüller ne güzel kokar
Yüksek yaylaların başına çıkar
Karın suyundan da içer Yörükler

Ağ ceylanım yavru ise, tor ise
Ellemeyin o yaylaya varırsa
Bir güzel de bir oğlanı severse
Vermezlerse de kaçar Yörükler

Merdine de Âşık Halil'im merdine
Şimdi millet düşmüş kendi derdine
Yabancılar konmuş baba yurduna

Kesilmiş çaresi, naçar Yörükler

Öz Yörükler

Aslımız bu memlekete çok yapmış emek
Laf ile değil bakıp da görmek gerek
Çok güzel olur kavurma ile yoğurt yemek
Keyfine düşkün olur Yörükler

Bilir oturup kalkacağı yerini
Dostlar için harcar bütün varını
Doğrudur gardaş Ertuğrul Gazi torunu
Aslına düşkün olur Yörükler

Hiç yarar getirmez kuru inatlar
Boşa gitmesin yapılan gayratlar
Kavgayı görünce üzerine atlar
Biraz da taşkın olur Yörükler

Dönmez sözünden verirse karar
Nereye varsa oraya yarar
Bütün zorluklara göğsünü gerer
Biraz da pişkin³² olur Yörükler

Her millet aslını sever överler
Yaramazı durdurmaz içlerinden kovarlar
Çalgıyı türküyü fazla severler
Biraz da coşkun olur Yörükler

Yeter Halil'im kalmadı diyecek
Fazla övme bunları nazar degecek
Bundan sonra herkes birbirini sevecek
Aslına düşkün olur Yörükler

*

³² Pişkin pişmiş, olgun anlamında kullanılmaktadır.

“Eski gittiğimiz yaylalara emmiler göç etmişlerdi. Neredesiniz diye sordum. Onlar da Andırın yaylasına gittiklerini söylediler. Ben de eskiden o yaylalara gittiğim için biraz içlenmiştim. Dinleyelim bakalım takdir sizin. Ne demişim?

Yükseği boranlı, engini orman
O dağlar gardaş bizim yaylamız
Hastalara şifa verir, dertlere derman
İşte o dağlar bizim yaylamız

Etrafı çevrili, ortası goru
Eteği yeşil karlıdır kırı
Meryemçil beli dinlenme yeri
İşte o dağlar bizim yaylamız

O dağlardan nice yiğitler varmış
Coşmuş dereleri karı erimiş
Kayranlı Çardağa selama durmuş
İşte o dağlar bizim yaylamız

Yükseğine Yörükler çıkar
Karın eteğinden ince bir su akar
Her köşesinde mantuvar, kekikler kokar
İşte o dağlar bizim yaylamız

Ben orada geldim gençlik çağına
İzinsiz girilmez dostun bağına
Söküt ovasından çıkılır Konur dağına
İşte o dağlar bizim yaylamız

Ben o dağların her yerine gittim
Yükseğine çıkıp enginine seyrettim
Köşelerinde çok koyun göttüm
İşte o dağlar bizim yaylamız

Güzel olur o dağların havası
 Ölmeyince bitmez gönül davası
 Kızılıkuyu'ya çıkınca görünür Bayram ovası
 İşte o dağlar bizim yaylamız

Deli gönül yine yanıp tutuşur
 Koyunları kuzu ile katıştır
 Şafak sökerken keklik ötüşür
 İşte o dağlar bizim yaylamız

Âşık Halil'im der gezdim dağlar başında
 Bir güzel sevmiştim on beş yaşında
 Çimçim pınarı Meryemçil'in döşünde
 İşte o dağlar bizim yaylamız"

Yörük Kızı

Yine bir yaz günüydü. Biz Tatarlı leçesinde otururduk o zamanlar. Biz var iken başka yerlerin Yörükleri sökün etmişti yaylaya. Yani bizden önce göçenler. Bu Tatarlı dediğimiz yer Ceyhan'ın bir köylüğü (Bilmeyenler için söyledim.). O zamanlar Osmaniye'nin Araplı köyünde oturan Yörük emmilerin bir kısımları yazla yapmak için bizim leçeye Tatarlı'ya yeni geldiler. Onlar bizden önce yaylaya gitmek için hazırlıklarını yapmışlardı. Ben de o zamanlar kendimi tutamayarak şöyle demiştim. Dinleyelim bakalım.

Yörükler göçerken bir güzel gördüm
 Bugün bizim burda kal Yörük kızı
 Arz eylemiş yaylayı durmayıp gider
 Dayanır mı sana yol Yörük kızı

Hayran oldum kaşlarına gözüne
 Baka baka doyamadım yüzüne
 Sakın uğramadan geçme Kozan'a
 Orda ihtiyacını al Yörük kızı

Güzel olur Yörüklerin kızları
 Tan yıldızı gibi parlar gözleri
 Sakın unutma seni seven bizleri
 Ara sıra selam sal Yörük kızı

Güzel sana yoldaş olan yorulmaz
 Güzel güzel olsun aslı sorulmaz
 Temmuz ayında Çukurova'da durulmaz
 Yanar buralar çöl Yörük kızı

Yarın konalgası Sıraelif³³'in başıdır
 Sakın dağlar o güzel sende üşütür
 Feke Saimbeyli arası biraz vahşidir
 Orda tedbirini al Yörük kızı

Obruğa çıkınca dön bak geriye
 Bezenmiş dağlar ak çiçekli koruya
 Müstestedir şifa veren arıya
 Ye orada kaymakla bal Yörük kızı

Gider eda ile naz ile
 Doyum olmaz sohbetine sözüne
 Çıkmış varmış yaylaların özüne
 Orada üç ay kal Yörük kızı

Sürüleri gelmiş koyunları sağılır
 Güzel olanın her an hatrı sayılır
 Dokuzuncu ayda orası kış sayılır
 Artık durma gel Yörük kızı

Der Âşık Halil'im sökek çadırı

³³ Kozan'ın üstünde bir mevki adı

Geride bırakak gamı kederi
 İster isen birleştirek kaderi
 Yanına beni de al Yörük kızı

Yörük Güzeli

Bir yaz günüydü. Aylardan Mayıs'ın 15'iydi. O sırada bizim Yörükler göçmüşlerdi. Hemite kalesinin karşısına varıp konaklamışlardı. Gemiden sıra ile geçmemiz gerekiyordu. Bize sıra gelesiye kadar akşam olmuştu. Biz de geçerken bizim emmilerin develerinden birisi sakat oldu. Bir Yörük için deve çok büyük kayıptır. Hem yük taşıması için hem de katardan kayıp hissedilir. O devesi sakat olan kişinin bir hanım kızı var ki görenlerin aklını başından alacak kadar güzel. O sırada garibim bir genç onu görünce gönül bu ya acıyarak mı yanarak mı orayı sizler değerlendirin. Şunları yazmış bakalım siz de takdir eder misiniz?

Bir göç geliyor katarı bozuk
 Çeken güzel ağlıyor ona çok yazık
 Benim bağrım onunkinden de ezik
 Sarılıp boynuna sıkasım geldi

Baktım bir yerinde yoktur nediri
 Giderken bakıp da dönüyor geri
 Yakmış ateşi tutmuş çadırı
 Varıp da çadırın yıkasım geldi

Gönül gördüğü güzele hemen akıyor
 Ah deyince ağzından ateş çıkıyor
 Kazan kurmuş çamaşır yıkıyor
 Gidip de suyunu dökesim geldi

Aşk dediğin geldi peşi peşine
 Dur anlamaz gider kendi başına
 Karanfil düzmüş takmış döşüne
 Sarılıp döşünden kokasım geldi

Bırakmadılar kendi halime
 Uçtu ördek, turna kondu gölüme
 Ağıl yaparken kamış batmış eline
 Varıp da ağılın yıkasım geldi

Der Âşık Halil'im hevesim vardı o kıza
 Bırakmadılar ah bizi bize
 Bir yerde gelmiş idik göz göze
 Baktıkça yüzüne bakasım geldi

1963'ten Bir Hatıra

On beşinde bir güzel yitirdim
 Gelir diye yollarını teylerim
 Kaderim benim kime ne deyim
 Ben bu halime yanar ağlarım

Bire güzel benim kalbimi çaldın
 Ben ağlarken sen halime güldün
 Niçin benim ahımı aldın
 Kurumuş meyva vermez bağların

Sağmış koyunları kuzuyu seçmiş
 Terlemiş göğsünden düğmeler açmış
 Yaz gelince yaylaya göçmüş
 Meskendir güzellerin Gezit dağları

Gündüz hayalimde gece düşümde
 Çok koşmuştum güzel senin peşinde
 O şimdi elli beş, ben de altmış yaşında
 Şimdi geçti gençlik çağları

Der Âşık Halil'im yandım kavruldum
 Seni aramaktan inan yoruldum
 En sonunda haberini aldım

Sordum Kadirli'deymiş evleri

*

Bir zamanlar yaylaya gitmek için göçmüştük. Göçe göçe Tufanbeyli'nin Karsavuran köyü muhitine varmıştık. Yaylamız yoktu, bizim yayladığımız yeri başkası icar etmiş idi. Ben de yayla aramak için şöyle açılmıştım. Gezbel'in bu yüzünde Hanyeri köyünün üstünde emmiler çadırlarını kurmuş. Ben de onların aldığı yayla yurduna dâhil ettirmek için oraya varıyordum. Su içmek için bir pınar var idi, oraya döndüm. Bütün gelip geçen yolcular o pınarın suyundan içmeden geçmez idi. Ben de bir su içeyim diye o pınara döndüm. Pınarın görünür yerine çıktım. Birkaç kız gelin pınarın başına çonmuşlar, su almak için sıra bekliyorlar. Köpek var, köpekten korkumdan kenardan yaklaştım. Bir de ne göreyim, sanki bir ceylan gibi bir güzel kız gördüm. Yönünü benden tarafa çevirdi, benden haberi yok, eşarbını açtı, bağladı. Gözlerim kamaştı. Dillerim pelteklemeye başladı. Gençlik var. Kendimi kaybetmişim. Biraz kendimi topladıktan sonra oraya varıp o pınardan su içtim. Ona dikkatle baktım. Böyle bir güzelin bu yörede olmayacağını düşündüm. Bu olsa olsa Yörük güzelidir diyerek şunları yazdım. Bakalım ne demişiz.

Bir güzel gördüm pınar başında
Söyle güzel sen hangi Yörüksün
Tazeciktir daha on beş yaşında
Söyle güzel sen hangi Yörüksün

Seni görenlerin hep ahtı kalır
Altının kıymetini sarrafı bilir
Karaevlilerin güzelleri çok olur
Söyle güzel sen hangi Yörüksün

Elma gibi kırmızıdır yüzleri
Kirpiğinden görünmüyor gözleri
Şirin olur Tekeli'nin kızları
Söyle güzel sen hangi Yörüksün

Çıkmış yükseğine engine bakar

Süslenmiş her tarafı karanfil kokar
 Böyle güzel bazen Hayta'da çıkar
 Söyle güzel sen hangi Yörüksün

Ateş attı yanıyor özüme
 Konuşuyor ama bakmıyor yüzüme
 Hanım güzel hiç benzemez Horzum'a
 Söyle güzel sen hangi Yörüksün

Kudretten sağlamdır yapısı
 Dostlara açıktır her an kapısı
 Güzeldir Karcıların hepisi
 Söyle güzel sen hangi Yörüksün

Güzel olur da bu kadar mı olur
 Mor belikler kuluncunda savrulur
 Bacakların esmeri çok olur
 Söyle güzel sen hangi Yörüksün

Top top kirpikli, ceylan bakışlı
 Doğram dudaklı da inci dişli
 Göğebakanlı mı yoksa Çavuşlu
 Söyle güzel sen hangi Yörüksün

Toplumu yoktur varsa nereye
 Kuruşçudur tapkın olur paraya
 Kelebekli'yi almayalım araya
 Söyle güzel sen hangi Yörüksün

Güzel olur gelinleri kızları
 Tatlıdır bakışı şirin sözleri
 Biraz şişkin olur Kölenin kızları
 Söyle güzel sen hangi Yörüksün

Âşık Halil'im der ki değilim suçlu
 Bütün işlerim hep kaldı başlı
 Sonunda buldum aslı Tıraşlı
 Söyle güzel sen hangi Yörüksün

*

Bakırdağı Avşar dağının yeğeni
 İçimden sevgisini silemiyorum
 Orada kurulur dostlar divanı
 Ben de isterim amma gelemiyorum

O dağlarda çok gezdim ömrüm bitirdim
 Sekilerine keçe yazıp oturdum
 On beş yaşındayken bir güzel yitirdim
 Hâlâ arıyorum, bulamıyorum

Ben sevgimi o güzele bildirdim
 Domurcuk gülümü hoyratlara yoldurdum
 Bir hayırsız güzele kalbim çaldırdım
 Geri istiyorum amma alamıyorum

Âşık Halil'im der ki çoğaldı derdim
 Vaz geçemiyorum çocuk yaşımda gördüm
 Uçan kuştan, esen yellerden sordum
 Ne zaman bulurum, bilemiyorum

*

Eski zamanlara ait bir aşk hikâyesidir.

Bir güzel gördüm yayla yolunda
 Domurcuklar açmış durur dalında
 Taramış saçlarını, dökmüş belinde
 Ben o güzeli göresim geldi

Gençliğimiz aktı gitti sel gibi

Ömür savruluyor esen yel gibi
 Kırmızı idi yanakları gonca gül gibi
 Varıp goncasından deresim geldi

Seviyordum sebep oldu anası
 Bitmek bilmiyor gönül davası
 O güzel ceylandır ben de avcısı
 Aşkın silahıyla vurasım geldi

O güzeli bir çirkine verdiler
 Fidan iken dallarından kırdılar
 En sonunda kalp hastası dediler
 Canımdan can katıp veresim geldi

Der Âşık Halil'im ben yandım bittim
 Geçen günlerimizi oturup bir hesap ettim
 Acep ben bu zalim feleğe ne ettim
 Yanına gidip hesap sorasım geldi

ÂŞIK KUL MEHMET

Yaylaya Göç

Göktepe burnundan Misis devrendim
 Bir fırka geldi de yıkıldı bendim
 Allah'a ısmarladık deyince kendim
 Gözlerime kanlı yaşlar dizildi

Dolan Anavarza Çarşıntı uğru
 Çan sallar katarda lökü, buğuru
 Ala karlı dağlar yaylaya doğru
 Akçasaz'da yollarımız düz oldu

Sabah kalkın Çarşıntı'nın gölünden
 Erken savuş Akmezar'ın yolundan
 Kars bükünden, Kızıllı'nın belinden

Dede'ye varınca bendim bozuldu

Bir kurban alın da Dede'ye gelin
Dede ziyaretir, orada kalın
Süleymanlı yakın Kale'ye konun
Sarp yollara katerimiz dizildi

Zindağan derler de bir hoşça yayla
Çık Yoğunluk'a gör Tahta heyle
Karıcikkız Gediği'nden Öşüre söyle
Büğüme'nin pınarları buz oldu

Kul Mehmet'im der de yürekten acı
Gönül arzuluyor Çokak'ın ucu
Çık Başıkesik'e seyret Mazgaç'ı
Belli yurtlar, yurt taşımız düzülü (ŞK, 2002, s. 61).

KUL MUSTAFA

Bir güzel gördüm kale boynunda
Yayılıyor yazılarda toy gibi
Kaşlarının altına kirpiği eğme
Kuruluyor kara kaşın yay gibi

Ağca ceren gibi seker sekişi
İnci mercan ak göğsünün nakışı
Gallemis gibi de kokar kokusu
Kokup gider yörük may gibi

Çıktın Adana'dan bilmem Hama'dan
Yörük kızı beni vurdun sineden
Yörük kızı senin aslın nereden
Ne sallanın attan inmiş bey gibi

Kul Mustafa'm der de böyle olunmaz

Ağyar senin için Çukurova’da kalmaz
 Yörük kızı senin dengin bulunmaz
 İstanbul’da padişaha tay gibi (Kemal, 1997, s. 107).

BURUKLU ÂŞIK KUL MUSTAFA

Binboğa

Çok göresim geldi Binboğa seni
 Ne hoş olun baharınan yazınan
 Dirgen dağı kaç dağının dengidir
 Ördeklerin çağrışıyor kazınan

Ne kara yazılmış alnıma yazı
 Varsak da aşiret tanımaz bizi
 Sarız’dan aşağı Yalak’ın düzü
 Sağmallarım yayılırdı yozunan

Kuru çaydan deli çaya aşalım
 Çapanoğlu eteğine düşelim
 Gelin bizim beyler helalleşelim
 Çok ekmeğinizi yedim tuzunan

Der Mustafa kaderimiz gitmedi
 Benim bu davaya aklım yetmedi
 Yirmi yıldır bu davamız bitmedi
 Âh Osmanlı durulaştı bizinen (Kutlusoy, 2006, s. 157, 158).

ÂŞIK NEFSANÎ

Asıl adı Hasan Çatal (K.131) olan Âşık Nefsanî 1966 yılında Yahyalı’nın Karaköy’e bağlı Elmadağ’ında dünyaya gelmiştir. Ailesi Yörük olduğu için konargöçer bir hayat yaşamıştır. Okula gidememiş, okuma yazmayı babasının yardımı ile öğrenmiştir. Âşık Nefsanî, şiirlerinin yer aldığı defterinde kendisi hakkında şu bilgilere yer verir: “On yaşlarında ozanlardan esinlendim, şiir yazmaya başladım. Babam güzel türkü söylerdi. Karacaoğlu, Dadaloğlu, Kerem kitabı okurdu. Hacı Karakılçık, Gül

Ahmet Yiğit, Mahmut Taşkaya gibi ozanlardan feyzaldım. Plaklar, kasetler dinledim. 1987 yılında saz aldım. Ustam olmadığı için öğrenemedim; ama yıllarca çalıştım.”

Aslımızı soruyorsan
Öz Yörük'tür soyum benim
Bende kusur arıyorsan
Efendilik huyum benim

Her tarafa gitti methim
Var mı bunda kabahatim
İmamoğlu memleketim
İhsanhamit köyüm benim

Öz Yörükler obam olur
Beni seven arar bulur
Çatal Ahmet babam olur
Bekâr Durmuş dayım benim

Yaz gelince çiçek açar
Her tarafa koku saçar
Daha hâlâ konargöçer
Çatal Halil dedem benim

Nefsani'yem çaldığım sazdır
Seni her gün çalsam azdır
Toros dağı yaylamızdır
Soğuk akar suyu benim

Peynir Türküsü

Bu yollardan geldim gittim
Türlü belalara çattım
Komşu köye peynir sattım
Geri geldi benim peynir

Evimizin önü harım
 Çalıştıkça akar terim
 Yarın sıkma yapar yerim
 Geri geldi benim peynir

Kınamayın arkadaşlar
 İbret alsın dağlar taşlar
 Börek yapıp yememişler
 Geri geldi benim peynir

Elim kolum oldu haşat
 Bu töreyi iyi yaşat
 Tam dolu idi kara poşet
 Geri geldi benim peynir

Öz Yörük'tür benim aslım
 Ta Mersin'den gelir neslim
 Üç gün sonra geri teslim
 Geri geldi benim peynir

Âşık Hasan derler bana
 Ben doğru söyledim sana
 Satmış idim bir milyona
 Geri geldi benim peynir

Atışmalı Soba Türküsü

2000 yılında İnderesi'ne yaylaya kurbanlık mal almaya gittim. Yokuş çıkarken yukarda Yörüklerin çadırlarını gördüm. Çadırlara 100-150 metre yaklaştım. Yolun kenarına eski bir soba atılmış. Yanımdaki oğluma, oğlum yaşlı adamın hali bu. Acarken bu soba atılır mıydı? Yıllarca gezdirmişler, işe yaramayınca bir tekme atmışlar, burada yatıyor, dedim. Bizim de sonumuz böyle olacak dedim. O duygularla bu şiiri yazdım.

Aldı âşık
 Şu karşıda Yörüklerin obası

Boşa gider garibanın çabası
 Acep burada yatan kimin sobası
 Soba seni kimler attı acaba

Aldı soba
 Ne soran halimden hey bre ulan
 Benim ağam kıymetimi bilmedi
 Dünyanın zevkine aldırmam kalan
 Benim ağam kıymetimi bilmedi

Aldı âşık
 Kırık çatlak yerlerini tıkardım
 Çok gevşemiş cıvatanı sıkardım
 Benim olsan elli sene yakardım
 Soba seni kimler attı acaba

Aldı soba
 Sinirimden alamadım hıncımı
 Sayamazdım çörekteki küncümü
 Daha eskitmeden soydu tuncumu
 Benim ağam kıymetimi bilmedi

Aldı âşık
 Ne zamandan beri burada durursun
 Gelip geçenlere ilham verirsin
 Yarın yağmur yağar eskir çürürsün
 Soba seni kimler attı acaba

Aldı soba
 Evvel yeni idim her yerim doldu
 Yağdı yaz yağmuru ızgaram koptu
 İçime fareler hep yuva yaptı
 Benim ağam kıymetimi bilmedi

Aldı âşık
 Eski miydin bir yerde yatıyor muydu
 Kırıkların ele batıyor muydu
 Dumanın dışarı tütüyor muydu
 Soba seni kimler attı acaba

Aldı soba
 Beni görenlerin aklı şaşardı
 Yengeciğim sevincinden coşardı
 Fırınımda pasta börek pişerdi
 Benim ağam kıymetimi bilmedi

Aldı âşık
 Sıcak suda ellerini yumadım
 Allah buna ceza yazar demedim
 Üzerinden yemek filan yemedim
 Soba seni kimler attı acaba

Aldı soba
 Üzerime pasta börek düzdürdüm
 Uyuklattım gözlerimi süzdürdüm
 Kış gününde odasını kızdırdım
 Yine ağam kıymetimi bilmedi

Aldı âşık
 Âşık Hasan memlekete gitsene
 Üstündeki çileleri atsana
 Götürüp de bir eskiye satsana
 Soba seni kimler attı acaba

Aldı soba
 Şu karşı yayla ağamın yurdu
 Pişirdiğim börekleri ne tatlı yerdi
 İşe yaramayınca bir tekme vurdu

Benim ağam kıymetimi bilmedi

Aldı âşık

Deşme dertlerimi kurbanın olam

Tükenmez feryadım tükenmez çilem

Düşenin dostu olmaz vesselam

Soba seni kimler attı acaba

Kara Lastik

Kara lastik, kırsal kesimdekilerin on sene öncesine kadar yaygın şekilde giydiği bir ayakkabı çeşidiydi. Yeni aldığım kara lastiği çalmışlar. Bunun üzerine bir şiir yazdım:

İki gündür kaybettim arıyom

Bilmiyorum nere gittin kara lastik

Sokaklarda gördüğüme soruyom

Bizim evden firar ettin kara lastik

Kuşlar uçar gökyüzünde sürüyle

Para saydım alnımızın teriyle

Bıraktın bizleri başka biriyle

Neşelendin, bayram ettin kara lastik

Götürenin geçmişini düzledim

İleş ettim derisini tuzladım

Daha dün olmadan seni özledim

Hayalimde fazla tüttün kara lastik

Öz Yörük'tür Çataloğlu soyadım

Çakıl taşlı tozlu yoldan ayadım

Çetenin dibine şimdi dayadım

Sanki birden yere battın kara lastik

Hırsız giyer ayağında yürürsün

Türlü türlü maharetler görürsün

Şimdi kimin kapısında durursun
Gece vakti nasıl yattın kara lastik

Acardı kimse giyip yormamış
Sağına soluna çamur sürmemiş
Bu hırsız konu komşu görmemiş
Bu hırsıza nerden çattın kara lastik

Nefsani'm kulak verin sözüme
Acıların mesken kurdu gözüme
Gece vakti uyku girmez gözüme
Hayatımı zehir ettin kara lastik

Felek Beni Nazlı Yardan Ayırdı

Toros dağlarının başı çimenli
Nazlı yardan ayrı düştüm temelli
Değme bana kardeş başım dumanlı
Felek beni nazlı yardan ayırdı

Yaylaların enginleri dökeli
Akar durur soğuk suyu gölekli
Şöyle orta boylu, beyaz bilekli
Felek beni nazlı yardan ayırdı

Ne yüksektir yaylaların kelisi
Yaz gelince çiçek açar çalısı
Benden selam söyle kucak dolusu
Felek beni nazlı yardan ayırdı

Soğuk olur yaylasının çeşmesi
Sürü sürü koyunların eşmesi
Ne kadar zorumuş ayrı düşmesi
Felek beni nazlı yardan ayırdı

Pınarın başına kurmuş kazanı
 Bir kekil taramış özeni özeni
 Unutma ne olur Âşık Hasan'ı
 Felek beni nazlı yardan ayırdı

Yaylamıza Göçmek İsterim

Yaylaya göçemeyip Çukurova'da kalmak zorunda kaldığımızda yazdım.

Çukurova çayır cayır yanıyor
 Ben de yaylamıza göçmek isterim
 Aklıma gelince içim kanıyor
 Soğuk sularından içmek isterim

Çağırırım duyulmuyor sözlerim
 Ah diyince yaş doluyor gözlerim
 Ata dede yaylasını özlerim
 Kara çadırımı açmak isterim

Benim o yaylada çoktur hatıram
 Hangisini hayalime getirem
 Koyunları yatağına yatıram
 Koyunu kuzudan seçmek isterim

Çukurova bitirecek işimi
 Zehir etti ekmeğimi aşımı
 Sarı çiçeklere verip döşümü
 Kelebekler gibi uçmak isterim

Sazı ele alıp gönül eğleyip
 Bir ah çekip yüreğimi dağlayıp
 Dereleri birbirine bağlayıp
 Yayladan yaylaya göçmek isterim

Âşık Nefsani'yem yanıyor yürek
 Gönül gitmek ister yollarım ırak

Bir elimde tırpan birinde orak
Yeşil çayırlardan biçmek isterim

Başlar

Yaz gelince sarı çiçek açılır
Kuşlar cıvı cıvı ötmeye başlar
Koyun kuzu birbirinden seçilir
Yörükler yaylaya göçmeye başlar

Siler durur al yanaktan terler
Kimse benimsemez engin yerler
Erir gider yaylaların karları
Serpilir çiğdemler bitmeye başlar

Bu sene de çok bol oldu yağışlar
Mevla'm kullarına nimet bağışlar
Mart ayında yaprak açan ağaçlar
Eylülde meyvesi yetmeye başlar

Akan sular akamaz olur körleşir
Bütün kuşlar yuvasına yerleşir
Elma, armut tüm sebzeler bollaşır
Herkes pazarlarda satmaya başlar

Nefsani'yem doğru sözüm yalan yok
Bu dünyada ağlayan var gülen yok
Viran oldu bağlarımız bilen yok
Dökülür gazeli atmaya başlar

Boz Eşek

Ayağı köstekli sırtı palanlı
Hiç durmadan yayılıyor boz eşek
Semeri yırtılmış beyaz kolanlı
Kıpırdama duyulursun boz eşek

Örgünü bağladım hardal sapına
 Direnip de yolup gitme sakın ha
 On metre yakın kalmış ekine
 Yemek için bayılırsın boz eşek

Kış boyunca yedin sapı samanı
 Dağılmış yüzüne tozu dumanı
 Aha geldi yaylaya göçme zamanı
 Yarın yola koyulursun boz eşek

Çayırları yiyip yiyip genirme
 Kıracaksın çürük ipi kanırma
 Aşka gelip ilham ile anırma
 Hırsızlara soyulursun boz eşek

Bağrını dayamış lodos yeline
 Zarar verme çimenlerin gülüne
 Ah bir geçsen kasapların eline
 Kebap olur kıyılırsın boz eşek

Âşık Hasan mal olur mu bakmazsan
 İpini bağlayıp çivi çakmazsan
 Yaylaların dik yolundan çıkmazsan
 Sopayla dövülürsün boz eşek

ÂŞIK NİZAMÎ

Âşık Nizami, 1942 yılında Adana'nın Feke ilçesine bağlı Mansurlu köyünde doğmuştur.

Kış Yaman Hey

Sana derin sana ey yüce dağlar
 Başın gıcı boran kışın yaman hey
 Özümle gözümün suları çağlar
 Başımızda kara kara duman hey

Avlanır da zirveden de aşardım
 Soğuk sularından ben de içerdim
 Senin gerdanına çadır açardım
 Sana konup göçeridim taman hey

Sürüyü de subaşına eğlerdim
 Atımı da ardıcılara bağlardım
 Sırma tüfek ile avum eylerdim
 Attığıma değdirmezdim aman hey

Gezip dolaşırdım senin serinde
 Anıların vardır hep bir yerinde
 Kepenek omuzda sürü önümde
 Belimde de sokuluydu kaman hey

Nizami şu dağlar aşılmaz oldu
 Kara çadırlar da açılmaz oldu
 Eski gibi konup göçülmez oldu
 Neden ise el vermiyor zaman hey (Atılğan, 1996, s. 23).

ÂŞIK OSMAN

Sabahtan uğradım ben Belkırın'a
 Sıtma verir mah yüzünü görene
 Zülûf müdür perçem midir bilemem
 Tor bakışım kaşındaki kara ne

Yaptım muskalar değmesin nazar
 Sıdk ile bakanın rengin bozar
 Kaşların eğdirmiş gözlerin süzer
 Yavrumun bakışı benzer cerene

Sırtına giymiş süt beyaz saya
 Cemalin benzettim gökteki aya
 Katardan ayrılmış bir tülü maya

Eşi yok ki elden ele arana

Âşık Osman'ım der de yürekte derdim
Sallanma sevdiğim cemalin gördüm
Gözleri kaşları yanıyor ördüm
Ateş atar benim diye gelene (Kemal, 1997, s. 112).

ÖKSÜZ

Katar katar olmuş gelen turnalar
Bizim elden haberiniz var m'ola
Fidan boylu da gül yüzlü yarım
Benim ile ahtımanı bir m'ola

Güzelin kokusu da gelir yaz ile
Aldı beni şive ile naz ile
Tele alışkın bağlamam saz ile
Acep dostu görsem eğler m'ola

Elim ile evlerini göçürdüm
Abı zembem sularını içirdim
Bir elim ilen gönül kuşum uçurdum
Aşılmaz dağların başı kar m'ola

Oyna turnam oyna yüksekte oyna
Kalma şu sehilde Konur'da yayla
Turna başın için gel doğru söyle
Derbeder Öksüz'ü anan var m'ola (Kemal, 1997, s. 74).

ÂŞIK ÖMER

Dadaloğlu'un çömezi Âşık Ömer tarafından Kozan Aşireti'nin Saray tarafından dağıtılması üzerine söylenmiştir.

Görünüyor Hemitli'nin kalesi
Aldı beni âşiret'in belası

Yanıp Çukurova viran kalası
Çevrildi de orda kaldı İl'imiz.

Eser garbi yeli mucuğu çöker
Zor olur gecesi sineği yakar
İçilmez suları puhulu kokar
Sehiller'de kalır bizim ölümüz.

Gedik'ten aşınca Harnı'nın düzü
Oturur boy beyler ederler sözü
Fettah'lı zebundur kime edek nazı
Yedi yerden kırık bizim kolumuz.

Katar çekilirdi tülülü, bazlı
Çanları öterdi bülbül avazlı
Âşıklar gelirdi kucağı sazlı
Bahşışine cömert idi elimiz.

Sabahleyin İmalı'ya konardık
Oymak oymak yaylalara inerdik
Şöhret için yavuz ata binerdik
Tek tüfekdi en sevgili malımız.

Boy beğimiz topak taş a konardı
Kimi biner, kimi attan inerdi,
Düşmanlar hep korkumuzdan sinerdi
Dövüşüp de ölemedi delimiz.

“Malikaz”dır evliyalar yatağı
Ahır dağı yaylamızın eteği
Kozan, Payas elimizin tutağı
Ceyhan köprüsünden bağlı yolumuz.

Yeter hey ağalar bu sitem yeter

Kurucağın orda koskuğuk öter
 Kız gelin kalmamış tüm hasta yatar
 Temuzlamış açılmıyor gülümüz.

Âşık Ömer der ki n'olup n'olunca
 Çatlıyorum şu dağları görünce
 Çevrilip de bir parıya konunca
 Bülbül olup ötüşürdü dilimiz. (Okay, 1971, s. 5991).

İBRAHİM ÖZCANLI (POSTACI)

Bundan İyiydi

Dört gözünen ilkbaharı beklerdik
 Her gün kalkar havaları yoklardık
 Yükümüzü develere yüklerdik
 Yaylaya göçerdik bundan iyiydi

Torosları sorun mayıs ayından
 İçerdik buz gibi karlı suyundan
 Sabah erken yayılacak koyundan
 Kuzuyu seçerdik bundan iyiydi

Toros dağlarında çadır kurulur
 Herkese açıktır sofra serilir
 Ekonomi hanımlardan sorulur
 İsraftan kaçardık bundan iyiydi

Dertleşirdik koyun güden çobanla
 Yemek yerdik fakir tüm garibanla
 Çift sürerdik sarı öküz sabanla
 Ekerdik biçerdik bundan iyiydi

Hiçbir Türkmen sevmez gönül yıkmayı
 Alın teri çalışmaktan bıkmayı
 Çorbanın yanında yerdik sıkmayı

Ayrarı içerdik bundan iyiydi

Yörükleriz örf töreye özendik
Halı gibi motiflerle bezendik
Hortum, çıkar bilmek helal kazandık
Dökerdik saçardık bundan iyiydi

Sıkma yerdik içtiğimiz ayrandı
Dünya devletleri bize hayrandı
Birlik vardı bize her gün bayramdı
Çadırdı yaşardık bundan iyiydi

Uyumluyduk kanun yasa tanırdık
Herkesi de bizim gibi sanırdık
Davul sesi duysak kanatlanırdık
Kuş gibi uçardık bundan iyiydi

Bizler asırlardır yaşarız burda
Hiçbir dönem böyle kalmadık darda
Ramazanda hergün ayrı çadırdı
Orucu açardık bundan iyiydi

Postacı der kimse var mı basından
Bahsediyom ekonomi hasından
Sürtmeden teyetsiz tam ortasından
Krizsiz geçerdik bundan iyiydi (Özcanlı, t.y. s. 46, 47).

ŞAİR İBRAHİM ÖZDEMİR

1952 yılında Osmaniye'nin Düziçi ilçesinde doğan İbrahim Özdemir emekli öğretmendir. Yurdun çeşitli yerlerinde yapılan Yörük-Türkmen şölenlerine davet edilerek konargöçer kültürü anlatan şiirlerini okumaktadır. Yörüklerin kendi hayatlarını anlatan bu şiirleri sevdiğini, ilgi gösterdiğini ifade etmektedir. Özdemir ayrıca Osmaniye Radyo Televizyonu'nda halk şairlerini davet ettiği bir program hazırlayıp sunmaktadır. İbrahim Özdemir'le 04.10.2011 tarihinde Osmaniye'de görüşülmüştür.

Benim Gibi

Çoban doğmuşum
 Koynunda kıl çadırların
 Dilsiz bir kavalda dillenmiş
 Sürüler içinde sesim

Anamın kolları diye
 Çam dalları olmuş
 Benim beşiğim

Çamurdan evlerim olmuş
 Kamıştan atım
 Oyunlar kurmuşum
 Harman yerlerinde
 Erguvan renkli
 Çakırdikenlerini
 Topuklarımla çarklayarak

Tülü develer tutmuşum,
 Göçlerde.
 Kahrımdan hor bakarım,
 Katarlara.
 Okul mektep görmemişim
 Kalemim kahırlara

Serpilip çağlasam,
 Kayalardan aşağı
 At yelesi sular gibi,
 Toroslardan aşağı
 Başım koyup uyusam
 Yarendir dağların yüzü yüzüme
 Püren çiçek açar gözlerimde
 Pelit zillenir ellerimde

Kafeste keklik gibi
 Geceleri
 Sesime karşı durur
 Karşı dağın sedaları
 Biz böyle büyüdük
 Kona göçe
 Düşe kalka
 Göç yollarında
 Göçerlerden biriyim işte
 Kaderlerimiz birbirine benzer
 Senin gibi
 Benim gibi

Gel Gardaş

Şu bizim yurtları görmek istersen
 Çukurova'da turaç öterken gel
 Tülü develeri çekmek istersen
 Yörükleri göçünde göçerken gel

Kuzu meler oğlak meler yollarda
 Bin bir çiçek açar bahar dallarda
 Çözülür yükleri gayrı sallarda
 Çadırların iplerin çekerken gel

Dağların türküsün dinle duyarsın
 Ben gurbetim sen de bana ayarsın
 Gelinlik kız gibi günler sayarsın
 Kırlangıçlar yuvadan uçarken gel

Gece gündüze dolanır her gün
 Yürür gider dağdan dağa bu düğün
 Sen kendi yolunda kendinle övün
 Pınardan pınara su içerken gel

Süt sağarken esen seher yelleri
 Akşamları öten sazın telleri
 Yar bahçesinde açan gonca gülleri
 Amanosların bağrından seçerken gel

Başkonuş yaylası çadır otağı
 Tükenmiyor oba oba peteği
 Erimiz pirimiz ata yüreği
 Büyüklü küçüklü konuşurken gel

Unutma sakın bizi sen hatırdan
 Selam söyle eksik etme satırdan
 Yol kenarı yatan nice yatırdan
 Eskiden yeniden söyleşirken gel

İbrahim'im eski göçleri anar
 Andıkça içinde yaralar kanar
 Bize yaylasının yolunu sunar
 Göçümüze göçler karışırken gel

VELİ SAĞLAMER

1938 yılında Osmaniye'nin Kazmaca köyünde doğmuştur. Dedesi, babası, kendisi hayvancılıkla geçimini sağlamış, Karatepe bölgesi millî park ilan edilince hayvanlarını satıp çiftçilik yapmak zorunda bırakılmıştır. Veli Sağlamer'le 22.10.2011 tarihinde Osmaniye'nin Karatepe köyündeki evinde görüşme yapılmıştır. Şiirleri defterinde kayıtlıdır. Deftere bakıp hatırlayarak şiirlerini söylemektedir. Şiirle ilgili anılarını yazıya geçirmemiştir. Sağlamer soyadlı birkaç kişi olmasından karışıklığa meydan vermemek için şiirlerinde Veli Sağlam olarak adı geçmektedir.

Sazıma

Delikanlı, gençken kemaneyi konuştururdum. Her akşam adam olsun olmasın ben çalmaya başlarım. O zaman camimiz yok, teravih imamı tutardık. Bir hocamız vardı. İyisin, güzelsin hoşsun ama bir işin var bunun tadı yok, dedi. Nasıl o dedim. Saz kemane işi iyi değil. Huzur Allah'ta herkes suçu ile kabahati ile varacak. İki boynuzun çıkacak. Bunu boynuzlarına takacaklar. Mahşer yerinde sen çıkarıp atacaksın kendi

gelip yapışacak. Orada sen beni bırakmıyordun, burada da ben seni bırakmayacağım diyecek dedi. Sözleri yüreğime oturdu. Çalmazsam hiç duramam. Emmim vefat ettiği akşam millet oraya gidiyor, ben azıcık çalmam gerekir. Çalarken babam geldi oğlum deve dişi gibi emmin vefat etti. Şimdi bunun tadı var mı dedi. Baba ben bunu çalmayınca emmin dirilecekse aha çalmıyorum, dedim. Bu yüreğime oturdu. Kemaneyi ve sazı duvara astım, üzerine perde çektim. Bir sene ellemedim, yalnız görmezsem de duramıyorum. Bir sene sonra bunun birini indirdim. Aldı bakalım ne diyor:

Sazım gel seninle imtihan olak
 Seni çalmak için düzenler de var
 Hakkın huzuruna biz nasıl gelek
 Sevabı, günahı yazanlar da var

Aman sazım sen veremden betersin
 Âşıkların yakasını tutarsın
 Vurdukça döşüne ne hoş ötersin
 Sana sevdalanıp gezenler de var

(Seni eline alıp gezen geçimini sağlayanlar var. Ben senden geçim sağlamıyorum; ama günahmışsın diyor.)

Sen dertli ötersin çekilmez nazın
 Hakkın dergâhına hiç var mı yüzün
 Daim fitne verin, hilede gözün
 Düşünüp hileni sezenler de var

(Biz hileni bilmiyoruz; ama hoca biliyormuş hileni.).

Bağlanmış bağlaman, tellerin ince
 Gönül coşar, cemalini görünce
 Sana müptela olmak çok günah bence
 Usanıp çenenden bezenler de var

Sen acıman âşıkların halına
 Vicdanın yok salman doğru yoluna
 Münkir nekir almış gürzü eline

Orda başımızı ezenler de var

(Şiirin tamamı hatırına gelmedi.)

Bunu söyleyince kemaneyi duvara çalmam bir oldu. Tuzu çıktı. Sazı kıracakken yeğenim kırma bana ver, dedi. Al oğlum bir daha gözüme gösterme, dedim. Ondan sonra elime almadım.

Yörük Kızı

Motora pambuğu 10-15 adam yükledik. O zaman yol düz olduğundan Bozkuyu'dan giderik. Aydınlı'nın göçüm zamanı. Bir Aydınlı gelini deveyi çekmiş, üç tane deve yedeğinde, önünde birkaç tane merkep. Abim, Veli bak bak dedi. Benden görüp bir türkü söylememi istedi. Uçan kuşa da söyledim. Deve nasıl gidiyorsa ben de motorun hızını onun hızına ayarladım. Gelinle bir müddet gittik. Çekişine, bakışına, boyuna bosuna iyice baktım. Kadirli'ye gelip pambuk satacağız halbuki. Durduk ona şöyle bir türkü söyledim:

Dinlen bir güzelin methin edeyim
Açılmış bahçanda gül Yörük kızı
Kölen olup peşin sıra gideyim
Edersen kapına kul Yörük kızı

Çekmiş yedeğine bir katar maya
Sallanıp gelişi benziyor aya
Kimi atlı olmuş kendi de yaya
Berk basma inciyor yol Yörük kızı

Taramış saçların dökmüş yüzüne
Sürmeler çekinmiş ela gözüne
Mail oldum konuştuğu sözüne
Bülbül gibi öter dil Yörük kızı

Ayın on dördüne benziyor yüzü
Sandım ak göğsünü Harnı'nın düzü
Taş olsan eritir milletin gözü

Sallanma görmesin el Yörük kızı

Kırk yiğit kurbandır böyle geline
Kemerin bağlamış ince beline
Otuz kızı köle veririm yoluna
Daha da istersen al Yörük kızı

Veli Sağlam der de gam yüküm göçmez
Virane bahçadan bülbüller uçmaz
Güzellik her zaman eline geçmez
Gençliğin kıymetin bil Yörük kızı
Bindik motora gittik.

Yayla Güzeli

18-19 yaşlarındayım. O zaman bir çift beygirimiz var. Ben beygirlere bakarım. Babam, çocuklar otu döver. Bir çift beygir zaten bir adam ister. Götürecen yaz günü yayacan. Ot biçip getirecen. O zaman yol aşağıdan gider. Sabahleyin Aydınlılar, köylüler, Kumarlı yoldan çekilirler. Ben sabahleyin erkenden beygire biner aşağıdaki koca çam var oraya gider, göçebenin sonu gelene kadar beklerim. Gelenleri, gidenleri, kızları, gelinleri seyrederim. Babam da benim beygir yaymaya gittiğimi sanır. Sabahleyin kalkıverdim idi evin önünde de bir dam var. Damın üstüne çıkıverdim idi kırmızı kolçaklı, kara şalvarlı yedeğinde 3 deve, önünde birkaç merkep bir giden var. Bu neyse ney, dedim. Bu kırmızı da ocağı batasıca uzaktan güzel görünür, istersen çirkin olsun. O zaman kara parlak şalvar olurdu, kızlar gelinler giyerdi. Ana ben gidiyorum dedim. Çeltik firezlerinde beygir yayarık. Bir sene ekerler, bir sene boş kalır. Bütün bu mahallenin hepsi orada. Annem, biz ot dövüyük, çeltik tarlasına kimse azık götürmez, ekmeğini ye de git dedi. Azığımı tarlaya eletin ben öteden gelir yerim dedim. Ben karışmam ister aç dur, ister gel ye dedi. Ben yemek yesem o kız çamuru geçip gidici. Tarlanın yumuşak toprağından ora bir sokak, eşek oraya vardı mı sözüm ona mih gibi kitlenir. Derken vardım idi, merkep çökmüş bir koca karı, bir de kız merkebi çıkarmaya uğraşıyor. Ben beygirin üstünde oraya dineldim. Beygirler durmuyor ama. Karı bakıverdi idi, beygirin üstünde bir bekleyen var. Ne bekliyon yavrum bostan hoyuğu gibi, dedi. İn de şu merkebi çıkarınsana, dedi. Merkep çökmüş, çeneyi yere komuş. Beygirleri hemen cilbir çalılarına bağlayıverdim. Vardım karı oraya çökmüş, iş

yapar halı yok. Yalnız kızı ortadan yarsan benim gibi iki tane olur. Ön tarafından ben tuttum arka tarafından kız tuttu. Ağırlık bastı mı biz de çöküyok çamura. Kız arkasını az kımılatıyor ben önünü seyreleyemiyom bilene. Ben valla böyle olmuyor, dedim. Üstündeki yaymayı indirek. Yayma derlerdi, merkebin üzerine atarlardı. İçinde buğday olur, çuvalın ağzı dikilirdi. Kuşakla bağlarlardı. Buğday çuvalını üstünden indirdik. Sürüyerek çıkardık. Ayaklarını çıkararak bunu sürüyek çıkararak, dedim. Kollarımı çemredim. Ön bacağının birini çektim çıkardım, ötekini de çıkardım. Kıza arkasını da sen çıkar dedim. Kız bileği yukarı doğru çemredi ki bir ağ bilek, yüreğimin başı carp dedi. Kolan altında atılı, kolanla çekiyok. Kuruya çıktık. Kız benden kuvvetli geliyor. Kolanı çekti mi elimden sıyrılıp gidiyor. Az da gevşetti mi ben sıyrıveriyom. Böyle olmuyor bir sen çekiyon, bir ben çekiyom. Bunun beline bir tühüm atak dedim. Bir tühüm attık eşeğin üçte ikisini kız çıkarıyor birini de ben çıkarıyorum. Sürüyü sürüyü kuruya çıkardık koltuğuna iki tepik, yekindi. Üst baştan yaz gününe tarladan çamura su geliyor. Ellerimizi yuduk, kollarımızı indirdik. Ben diyom ki göçebenin birine yükü yüklen der onla yüklerik diyom. O çamurdan herkes geçe geçe cıvıl etmiş oraya gelen çöküyor. Kimse kimseye yardımcı olamıyor. Karı, size kimse merkep yükletmez ama, şu merkebi yükleyin dedi. Kız çuvaldan tarafa yürüdü, ben de yürüdüm (Gelin zülüflü olur, kız zülüfsüz olur. Zülûf mülûf bir şey yok.). Kız benim bileğimden tutucu. Çarpana kadar ben kendi bileğinden tuttum. Eskiden bedirik eğirirlerdi. Bedirik gibi kemik diye bir şey yok. Yüreğim cast dedi. Yaymayı üstüne koyduk, çekiledik. Ben kariya nereye konacağınız, dedim. Karının gider halı yok, elinde bir değnek. Kumkale'ye konacak yavrum, dedi. Ben de Kumkale'ye beygir yaymaya gidiyom dedim. Buradan bir göçtük mü bize bir kuşluk (3 saatlik) yol. Gel şu beygire bin dedim. Çatal dizgin ettim kariyı kuyluğa (kula) bindirdim. Kadın belasını buldu bir o yana sektiriyor bir bu yana. Bülbülpınarı derler oraya düzlüğe vardık. Karı bizi görüyor da yaklaştırmıyom kariyı. Kız deveyi çekiyor ben de doru atın üzerindeyim. Kıza şuna da sen bin diyicim utandığımdan diyemiyom. Kızın her basması yüreğim başına basıyor. Kız yürüyerek gidiyor ben beygilde gidiyorum. Kula da Allah'ın emriyle yan gidiyor ya. Kızınan da iyi konuşuyunuz ho dedi. Kız nişanlılı dedi. Kız samranıverdi. Kız, nişanlılı koca donuz nişanlılı, dedi. Karı ebesiymiş, emmi kızı neden öyle diyon, dedim. Bu göçün sahibi yok mu kim bakıyor, kim çözüyor, kim yüklüyor, dedim. Babam var yurтта bir inek kalmış. Malın arkasına onu savuşturdu. İlerde babam var. Anam da Çukurova'da kaldı diyor. Beni kızının oğluna cebir verdirdi ona varır belliyor, dedi. Asılır, ölür yine varmam, dedi. Emmi kızı senin dert benim derdin ucundanmış, dedim.

Nasıl dedi? Babam bana gönülsüz bir kız alıyor üçte birin kadar olsa da bu kızı bana alsa öldüğüm günü gam çekmem, dedim. Yalanım davarı yeni tergedim çiftçiliğe başladım babamın evermek aklında yine yok. Ben yalanım ama kızı bilmiyorum. Kız diyor ki yarın kadar olsa ben de diyorum ki üçte birin kadar olsa. Kumkale'ye varmışsık başka hiçbir şey diyemedik. Karı, kulanın başını çekti, göçebeler konmuş beni indirin yavrum dedi. Kula durmaz ki? Ben başını tutacağım kız indirecek. Gidiyok ya son artık. Dedim ki seninki de kötüymüş benimki de kötüymüş. Sen bana gel ben seni alim, dedim. Tamam, dedi. O arada vardık karının yanına. Ben kulanın başını tuttum, kız karıyı kucaklayıp yere koydu. Çötelen olmuş, basamaz olmuş, yavrum değneğimi verin diyor. Allah anana babana bağışlaya, şöyle olasın, böyle olasın diye dua ediyor. Allah kara gözlü kızlar alasin, diyor. Ben de âmin diyorum. Yavrum Allah'ını seversen oradan buraya geldin, gel de bir ekmeğimiz nasip olsun dedi. Gel desen de gelicim gelme desen de gelicim. Ben seni getirmek için mi geldim ki, dedim içimden. Ben Kumkale'sindeki mezarlığa beygirleri bağlamaya başladım. Kumarlı göçüm zamanı cilibirtide dal koymamış ki beygir onu yesin. Orda tanıdık biriyle karşılaştım. Ne geziyon diye sordu. Aydınli kızı diye bir yurtlak var oraya beygir yaymaya gidiyordum. Beni lafa tuttu. En son göçebelere doğru gidicin mi dedi. Yılış yılış etmişsim. Get get dedi kızıdan gelinden görüştürün dedi. Beygirleri yular sapıyla bağladım oradaki üçgül akşama kadar yeter. Karı yaptığım iyilikleri oğluna anlatmış. Beni görünce aha oğlum geldi dedi, alkışa başladı. Benim gözüm kızda, kız nereye giderse ben oraya öyle bakıyom. Adam bana düşünmüyor. Eğer düşünse bir temiz zopa atar. Kızın babası Allah razı olsun diyor. Ceyhan bulanık yağmur yağmış sizin getirdiğiniz su duru, dedi. Şu çınarın dibinde çaygara var, oradan alıyoruz, suyu duru, dedi. Kız işaret verdi. Ben de gidim beygirlerin örkünü değişim, dedim. Çaygarayı buldum. Tümsek bir yere eğildim. Gelen var mı diye kalkıp oturuyorum. Biri görse hasancık, galli gibi ne eğilip kalkıyon der. Tecirli tarafını değnedim kimse görünmüyor. Baktım kız geldi. Soykaya da gözü gözüne rast gitti mi ilk hamlen bir yılışın. Kız gülmenin zamanı değil dedi. Ne o dedim. Ebemi indirdiğimiz yer var ya dedi. Oraya gel ben de geliyom dedi. Ben de ya beygirler ne olacak dedim. Ulan beygirin yularını başına dola bir tepik vur eve gider, nere gidici dedi. Öğlen geçe. Öyle olmaz, dedim. Şuna Mulla Mehmet vurulan derler eski karakolun oraya. Oraya yukarı gitsek bükten çıkamak. Ceyhan'ın kıyına insek önü varır kayaya dayar. Yol sıra gitsek çulla püsük tutuyo gibi tutarlar. Nereden giderik ki, dedim. Akşam namazı olurken beraber ben beygirleri çekerim. Ebeni indirdiğimiz yerdeki mezarlıktayım, dedim. Sen kahın üstüne çıkıver bindik miydi gittik dedim. Öbür tarafımız boş,

Sakaltutan'dan öte kibrit gibi. Sözleştik. Ben yekinicim idi kız elini cebine soktu. Avratların kuşağında teke taşığı gibi bir cebi olurdu. İşlemeli bir mendil çıkardı. Ben elinden şarpadan kaptım. Bir kara kucak olduk, beni bin zangırtı aldı babalı boynuna, uçup gideceğim. Söz bu söz, kuş karatavuk dedik. Beygirlerin yanına geldim, bekliyorum. Kafamdan kızla nasıl kaçacağımız hayal ediyorum. Develer bozulamaya başladı. Deve bir yük yüklerken bir de çözerken bozular. Kahın üstüne çıktım. Yükü yüklemişler. Mal burada acından öldü, demişler. Seğmentepe'ye varak hem sabaha kadar yayılır hem de göçü ilerletmiş oluruz, demişler. Terziye göçek demişler iğnem başımda dediği hesap. Devenin biri yüklenmemiş. Bana birlikte yükleyelim dediler. Çuvalın kulpunu kulpuna bağlayıyordu. Devenin zirkesini taktı. Oğlum Allah'a ısmarladık, kızım çek dedi. Emmi ben de gidim şu ileriye kadar dedim. Tamam dedi adam hiç benim farkımda değil. Ben kıza bırak devenin başını gidek diyom. Kız hemen yakalarlar diyor. Seğmentepe'de yükü çekim malı toplayım diyene kadar kaçarız diyor. Töbe aklın kesmediğini balta kesmez. Kaçma işi zor imkânsız dedim. Emmi uğurlar olsun dedim. Kız bana mendil sallıyor, el ediyor, ileriye gösteriyor aha Seğmentepe gel diyor. Kalenin başına çıkarsam konalga yerine kadar görürüm dedim. Sarp kaya başına çıkamadım. Yüksek bir taşın üstüne çıktım, baktım. Kız aşırp gidiyor. O gitti ya ne yapacaksın beygirlere bindik eve geldik. Harman sürececek. Bir babam var, bir anam. Ağabeyim yaylaya gitti. Bir arpa bir buğday var. Harman yerini suladık. Bir ayda bitecek işi tam 20 günde sürmüşsük, savurmuşsuk, kuyuya da koymuşsuk. Geceli günüzlü çalışıyorum. Yaylaya gidip kızı göreceğim. Kokarpınar'a konmuşlar. Onlar karşımızda. Uzun bir ağaç yaptık, cızzan kurduk ona biniyok. Benim gözüm kızda. Kız, ağabimin horantasının emmisinin kızı. Benim dediğimi kıza dermiş, kızın dediğini bana demezmiş. Kızın dediğini bana dese götürdük gittik. Babamdan selam geldi. Pambuk açıldı, dölleri gelsin diyor. Ağabeyim yarın gidiyok ede dedi. Güzlük bir inek varmış. Gece buzağıladı. Bunu motora korsanız bu buzağı iflah olmaz dediler. Birkaç gün kalsın ayağının üstüne yekinsin dediler. Evi yükledik ben malı süreceğim. Pınarın başından geçip gideceğiz. Kız satırları aldı. Pınara yürüdü. Şu pınarımızdan su da iç de git dedi. Yarım satır suyu içip bitirdim poyrazda. Çıfıt yannığı gibi şiştik. Yanımda ağabeyimin oğlu var. Çocukların içinde o büyücek, bana yardım ediyor. Birlikte malı sürüyök. Sakaltutan'a konduğumuz yere geldik. Kız yemek pişirmek için üç tane taş çatmış. Orada yemek pişirmiş. Taşı kız elledi di dedim, elime aldım. Karatepe'ye götüremem. Başka kimsenin eli değmesin diye murt çalışının içine koydum. Bir günde geldik. Kula arabayı çekmedi, sattık bir beygir alacağız. Ağabim çerçinin atını almış. O da

huyluymuş. Yoldan bir kır kısarak geçiyordu. Değnediydim kızın anası. Onlar da buraya pamuk toplamaya geliyorlar. Yalnız, kız yaylada kalmış. Kızın annesi siz ordan göçtükten sonra akşamları kızım bir ağıt tutturdu, ana başka bir yere göçek de hiç olmazsa onların yurdunu görmeyek, dedi. Yurdunuzu orda gördükçe ölümüz ölüyor gibi oluyorduk, dedi. Bir hançer de o soktu. Atı arabaya koştuk. Dikine aşağı gidecek. Herif kırşandı. Ağabeyim ayağındaki kundara ile atın koltuğuna iki tane çaktı. Rampayı ağıdık yokuşlamaya başlayınca herif geri çekilmeye başladı. Bir kırbaç vurduğumu hatırlıyorum uyandığımda hastanedeydim. Çiftelyi vurunca gözümeye vurmuş. Bir tarafım dağılmış, yok bir tarafım. Pencereden baktım emmilerim, dayılarım pencerenin ağzında kibrit gibiler. Gözümü açıverdim idi anam ağlıyor. Doktor bak diyor çocuk ayakırken ağlarsan dışarı çıkarırım, diyor. Anneme ne oldu diye soruyorum. Ağlamaktan cevap veremiyor. Yüzümün kemiği kulağımın dibine varmış imiş. Ben buradan kalkıp da dirilene kadar kız yayladan gelir geçer dedim. Aklıma ilk bu geldi. Ağabeyimin eşi kız buradan öte gitmez, diyor. Kız nişanlılı, nişanlılı kıza düğür gidilmez ki gidesin. Kaçıracaksın işte. Sözü uzatmayak. Yayladan da gelmişler. İki ay, iki güne bir Osmaniye'ye at arabası ile ağrıkesici iğne yaptırmaya giderik. Yaranın ağrısı geçmiyor. Bizim emmioğlu bu yaraya bal sürün dedi. Balı çalınca havalara çıktım. Önce Osmaniye'ye, sonra Adana'ya vardık. Doktor ne kullandınız buna dedi. Biz korkumuzdan sestemiyok. Bizi dışarı çıkarınca ağabeyime İsviçre'ye de göndersen bu göz bitmiş dedi. Kucaklaştık, ağlaşıyok. Gaziantep'e gittik. Oradaki doktor da aynı şeyleri söyleyince ağlaştık. Bir kafaya bir göz yeter derler, dedi. Elinin, ayağının biri olmasa daha kötü dedi. Kız annesine nasıl olmuş ne olmuş şunu bir gidek de görek diyom da anamı götüremiyom, dermiş. O zaman kemaneyi çalarım. Kemaneyi çektik, şimdi başladık. Ocaklığın başındayız. Keman ses çıkarınca anamla babam ağlamaya başladı, yorgan üzerlerinde durmaz oldu.

Doldurmuş pınardan bir satır suyu
 Kiraz yanakları fidandır boyu
 Benim zalim derdim bir derin kuyu
 Felek vurdu bana taşın sevdiğim

Aşkın şerbetini içtim elinden
 Doya doya sarılmadım belinden
 Benim bu çektiğim elin dilinden
 Evvelden belalı başım sevdiğim

Satırın alıp da çıktı yoluma
 Asla kötü kelam gelmez dilime
 Bakıp da ağlama benim halıma
 Tükenir gözünden yaşın sevdiğim

Kokarpınar yurdumuzun konağı
 Gülistan mı açmış dostun yanağı
 Sallanı sallanı sağır ineği
 Beni öldürmek mi işin sevdiğim

Kıvrım kıvrım çıkar Sınak'ın yolu
 Çemremiş karşımda o beyaz kolu
 Gönül terge dedi orada malı
 Düşünce aklıma düşün sevdiğim

Halbır'a çıkınca derdim beş oldu
 Yatamıyom gecelerim düş oldu
 Çok ağlama libasların yaş oldu
 Dönmüş benden yana başın sevdiğim

Sınağa inince uzadı yolum
 İstedim Mevla'dan vermiyor ölüm
 Genç yaşta kırıldı doğrulmaz belim
 Doğan aya benzer kaşın sevdiğim

Hökümet'ten Haşdırın'ın düzüne
 Gidiyon mu diyip baktı gözüme
 Bakın alnımdaki kara yazıma
 Karıştı bahara kışım sevdiğim

Çatalağaç Kumkale'nin arası
 Gün günü artar şu sinemin yarası
 Konalgamız Sakaltutan deresi

Orda buldum ocak taşın sevdiğim

Görmedim benzerin açan güllerde
Söylerim ismini her an dillerde
Gece gündüz kaldı gözüm yollarda
Yoksa buldun mu ola eşin sevdiğim

Veli Sağlam der de bahtım ne kara
Uzattım elimi yetmiyor yare
Baban kalın almış beş bin yüz lira
Vereyim çıkmışın peşin sevdiğim

SEYYİT HAMZA

Ağ kuğum der ki vatan ediyor
Ayrılığın şerbetinden tadıyor
Başkaldırmış sahil deyip gidiyor
Ayıklansın şu Obruk'un yolları

Obruk'tan Çatak'tan Hacın'a uğra
Gürbükü konalgamız tellerin ığra
Göksu'yun köprüsün' geçti bir turna
Al varıyor Sultan Kiraz Belleri

Kiraz'dan kalkın da Tapan'a dönün
Göksu'yun üstünde bir semah dönün
Çevrilin de Deve Konağa dönün
Çevrilsin çevrilsin konsun eliniz

Deve Konağından evler yekinir
Eleksu'dan Bağlama'ya dökülür
Bucakta emmin oğlu derler ondan sakınır
Döner gezer avcılar gölleri

Ağ köprüyü dersin güzellerin durağı

Dost elinden parelendi yüreğim
Sultan Anavarza hublar durağı
Coşkun akar deli çayın selleri

Anavarza'dan erden göçelim
Savrun'dan Sunbas'tan bir su içelim
Günburnu'na Kanlı Ceyhan' geçelim
Altınöz'e doğru gider yolları

Altınöz'den göçtü m'ola Eşeli
Aptalpınarı'nda yurtları belli
Ağ elleri boğum boğum kınalı
Seyyit Hamza'm anar dostun dilleri (Kemal, 1997, s. 118).

Türkü'nün bir anlatımı şu şekildedir:

Hikâyesi olmazsa uçkur peşkir havası olur. Eskiki ses kalmadı, dilden söyleyelim dinle:

Maraş'ın kazası Göksun var. Göksun'un orada Mağara ovası var. Aşiretler güz göçünden gelirken buradan bir tanesi fasulye sularmış. Eseli kabilesi gelirken bir gelin görmüş. Gözü neler görsün. Elindeki küreği dikmiş, gelinin göçüne uymuş. Hamza'yı deveye, koyuna gönderirlermiş. Ceyhan'ın beri tarafına Çayırağzı'na inmişler. Gelinin kaynanası geline: kızım sen benim ocağıma bir kan düşüreceksin. Bu adam bana dolanmıyor, benim için gelmedi, senin için geldi. Bunun arkasından git ne isterse ver, başından sav demiş. Gelin arkasından varmış. Hamza, senin çolun çocuğun hiç yok mu? demiş. Biri oğlan biri kız iki çocuğum var, demiş. Senin yoluna tergedim geldim gittim bura demiş. Sen bu işten vazgeç seni öldürecekler. Yökün ahdını benden al, demiş. Böyle diyince Hamza'nın vücudu yanmamış, dönmüş gerisin geriye. Bakalım geline ne demiş:

Ablak kumru bile terk eylemiş sılasın
Var kalınca şu Mağara'nın çölleri
Sehil demiş de arzulayıp gidiyor
Zarar verir ak gerdana benleri

Obruk'tan göçünce Hacı'n'a uğran
 Konalgınız Üngüt'te telleri kığran
 Bir turna indirdim Göksu'ya
 Sana vardı sultan Kirez belleri

Kirez'den göçünce Tapan'a inin
 Eleksirt'tan da Kırksu'ya dönün
 Devecialanı'na çevrilin konun
 Aklan siz de Gümrükkaş'ın yolları

Devecialanı'ndan göçünce konalgınız yakın
 Sahilden Sumbas'tan Döşeme'ye dökün
 Döngelen köyünden kendini sakın
 Derin geziyor avcılarının gölleri

Akköprü'dür güzellerin durağı
 Yürekten çıkmıyor nazlı yarin ferağı
 Anavarza kalesi derler de hublar konağı
 Coşkun akar Deliçay'ın selleri

Anavarza kalesinde erce göçelim
 Savrun, Sumbas karışmış bir su içelim
 Günburnu'nda kanlı Ceyhan geçelim
 Altıgözbekirli'ye doğru gitti yolları

Eseli mahallesi Çayırağzı'na konunca
 İmren pınarında yurtların belli
 Al ala gözünü sevdiğim ak elleri boğum boğum kınalı
 Âşık Hamza'm der de söyler mi ola dilleri (K.127).

SÜLEYMAN PAŞA*

Seyran etsem görünür mü
Yüce Düldül dağı şimdi
Maraş'ın bahçesi bağı
Hubların oynağı şimdi

Bizim yaylanın kuşuna
Can dayanmaz ötüşüne
Serin yaylaların başına
Kuraydım masayı şimdi

Bizim yaylalar oluklu
Akan suları balıklı
Ak sayalı mor belikli
Güzeller geleydi şimdi

Eli elvan kınalı
Gözü siyah sürmelisi
Bey oğlunun sevenleri
Maraş'ta oymağı şimdi

* Beyazıtöğlu Süleyman Paşa, Maraş valisiydi. (Kemal, 1997, s. 110).

HİLMİ ŞAHBALLI

Dağlar

Toroslardan indim Tarsus'a geldim
Eshab-ı Kevseti ziyaret ettim
Misafir olarak bir gece yattım
Sabahtan Elmadağ'a çektim dağlar

Adana Osmaniye'den Gâvur dağları
Yeşile bürünmüş bahçeleri, bağları
Issız koydun Almanpınar beyleri
Göçü Ayran'a mı kaldırdın dağlar

Nice yavruları babasız koyan
Başı duman duman Gâvur dağları

Aslanlıbeli'nden görünür topuğun dağları
Eteğinde durur da Keferdiz'in beyleri
Sırtına kar almış Ahır dağları
Maraş'tan bir rüzgâr getirir dağlar

Nice yavruları babasız koyan
Dolam dolam Ağyokuş'un yolları (K.27).

Yolda Gelişinden Belli Olur Yörük

Dik baş, tok karınla, mutlu yarınla
Yolda gelişinden belli olur Yörük
Güneş yakar, yokluk yakar, çöl yakar
Terin silişinden belli olur Yörük

Yörüklerde kanun saygı ve hatır
Yanlış yapan kendi kendin aldatır
Bir bozlak çaldı mı yürek hoplatır
Islık çalışından belli olur Yörük

Yörükler baharın gelişin bekler
Senelerce sürer bu beklemekler
Doğar doğmaz çeliklenir bebekler
Sağlam oluşundan belli olur Yörük

Şucu bucu diye insanı seçmez
Canından vaz geçer, mertlikten geçmez
Bismillah demeden sofrayı açmaz
Ekmek bölüşünden belli olur Yörük

Allah rahmet etsin bir emmim vardı
Gördüğüne ırkı nedir sorardı

Ensesinin üstü kafanın ardı
Yumru oluşundan belli olur Yörük

Yiğitleme dinler koç Köroğlu'ndan
Bozlağa hastadır Dadaloğlu'ndan
Bir türkü tutturur Karac'oğlandan
Saza vuruşundan belli olur Yörük

Binlerce Yörük var, var mı bir alçak
Var mı bir ihanet var mı bir kaçak
Dostlarına pamuk, düşmana bıçak
Dimdik duruşundan belli olur Yörük

Koyun kuzu gütmek yasa gibidir
Elindeki değnek asa gibidir
Çobanken hazreti Musa gibidir
Sürü güdüşünden belli olur Yörük

Yörük başarmakta der ki ben tekim
Başkan, müdür, vali, en büyük hekim
Kimi savcı olmuş, kimisi hâkim
Karar alışından belli olur Yörük

Sahip çıkar Mehmetçiğe, Mehmet'e
Şahballı'da doyum olmaz sohbete
Vatana, millete, dine, devlete
Dua edişinden belli olur Yörük

ÂŞIK ALİ ŞAHİN

Karaisalı'nın Cevherli köyünden Hakim Şahinoğlu'nun Destanı

...

Yüklendi göçümüz sarı deveye
Salı günü çıktık Sofudede'ye
Gitmemiz müşküldür ordan öteye

Bugün burda akşam olsun ağlasın

Sabahleyin kalktık yükleri sardık
 Sarıbüet derler yaylaya vardık
 Arkadaşlar gördü şaduman olduk
 Sabahleyin bir hoş bulsun ağlasan

Sarıbüet derler ora çıkarım
 Her sene yaylamı orda yaparım
 Ardıcın dibinde yatar kalkarım
 Gelip geçen beni ansın ağlasın

... (Atılğan, 2002, s. 311).

ÂŞIK DURAN ŞİHLİOĞLU

Aslen Karakeçili Yörügüdür. Yıllarca hayvancılık yaparak deve ve atlarıyla konup göçmüşlerdir. Kayseri ve Niğde taraflarına yaylaya gitmişler. Kış ve güz aylarında Akdeniz kıyısında, Çukurova’da kalırlar. Şihlioğlu’nun babası Akdeniz’den ayrılıp Ceyhan’ın Gümürdülü köyüne yerleşir ve çiftçiliğe başlar (YÂDŞ, 2004, s. 1-4). Duran Şihlioğlu 30.01.2012 tarihinde Adana’da öldü.

Yayla

Şifadır suların cana can katar
 Ben sende eğlenip durayım yayla
 Geyiğin meleşir, kekliğin öter
 Avcıyım avını vurayım yayla.

Etrafı surlu, önü şadırvanlı
 Beyaz badanalı, yeşil tavanlı
 On iki odalı, kırk merduvanlı
 Üstüne bir bina kurayım yayla.

Yazın yaylasısın bizim ellerin
 Enişli, yokuşlu çamlı yolların
 Açılmış kırmızı, sarı güllerin

Deste deste edip dereyim yayla.

Çeşmelerin, pınarların gezerim
Güzelliğin gördüm şiir yazarım
Ölürsem burada kalsın mezarım
Al sana canımı vereyim yayla.

Yücelerin süslü beyaz karınan
Tırmana tırmana çıktım zorunan
Sözüne, özüne sadık yarinen
Der Şihlioğlu sefan süreyim yayla (YÂDŞ, 2004, s. 18).

Yaylaya Övgü

Çıktım seyir ettim karlı dağlara
Bu yaylanın övülmeye hakkı var
Nazar ettim bahçelere bağlara
Ağaç meyve tutmuş dalda yükü var

Pırıl pırıl ışılaşır taşları
Zümrüt ormanları öter kuşları
Tabiat halısı pınar başları
Yeryüzünde desen desen doku var

Der Şihlioğlu rüzgâr dalla barışmış
Asma sümbül kucaklaşmış sarışmış
Çiğdem, çiçek, gül, nergise karışmış
Bu yaylada burcu burcu koku var (YÂDŞ, 2004, s. 188).

Bizim El Yaylaya Göçerken Gel Gör

Baharda terk eder Çukurova'yı
Bizim el yaylaya göçerken gel gör
Gelini kızları çeker deveyi
Çanlı katar yoldan geçerken gel gör

Kimisi yaya yürür kimisi atlı
 Hepisi neşeli hepisi mutlu
 Şeker şerbetinden baldan tatlı
 Yayık ayranını içerken gel gör

Keklik konar sarp kayalı taşına
 Kızlar iner pınarların başına
 Alakarlı yaylaların döşüne
 Konup kara çadır açarken gel gör

Boğalar böğrüşür döner kırışır
 Koçlar birbiriyle kafa vuruşur
 Kır at dor at cirit oynar yarışır
 Taylar sağa sola kaçarken gel gör

Yüceden engine eder seyranı
 Koç yiğitler güzellerin hayranı
 Elif kız döverken yayık ayranı
 Sıkma yiyip ayran içerken gel gör

Koyun kuzu birbirine katışır
 Güzeller el ele verir tutuşur
 Köşşekler, bozular, lökler ötüşür
 Beserek köpüğün saçarken gel gör

Seyir edince yaylaların süsüne
 Şihloğlunun gam kasevet nesine
 Gönüller mest olur melemesine
 Kuzuyu koyundan seçerken gel gör (YÂDŞ, 2004, s. 174).

Kız İrazı

Boğum boğum kınalıdır parmağı
 Bir gören bir daha ister görmeği

Sana derim sana Adana ırmağı
Salma kondur salma Kız Irazı'mı

Gide gide kalmadı dizlerimin dermanı
İsterim ölmeyi yazın fermanı
Sana derim sana gavur harmanı
Salma kondur salma Kız Iraz'ımı

Çekilir bu kızın edası nazı
Beraber geçirdik baharı yazı
Sana derim sana Gülek Boğazı
Salma kondur salma Kız Iraz'ımı

Bir görsen yüzünü bin kere şükür
Deli oldum kalmadı akılla fikir
Bir yanı Bürücek bir yanı Tekir
Salma kondur salma Kız Iraz'ımı

Ne kadar asiymiş Şıhlı'nın eli
Ne yapsın ne etsin bu Mulla Veli
Sana derin sana bulduruç beli
Salma kondur salma Kız Iraz'ımı (YÂDŞ, 2004, s. 46).

“Yörük Âşık Duran Şıhlıoğlu bir gün sabah erken kalkar ve bakar ki sevgilisi Elif'in evleri göçmüş. Develeri yüklemiş, yaylaya koyun, kuzuları sürüp, Torosları aşmış. Şıhlıoğlu anasına 'Ana, canım ana Elif'in ardından gideceğim' der anası izin vermez ve anasına şöyle der:

Sabahleyin erken evleri göçmüş
Vardım Elif'imın yurduna ana
Develeri çekmiş yaylaya kaçmış
Düşerim Elif'in ardına ana

Onu arar yaylalarda bulurum

Bulamazsam ben kahrımdan ölürüm
 Sağ kalırsam tez zamanda gelirim
 Burda bil ağustos dördüne ana

Şihlioğlu'yum ben Elif'i bir gördüm
 Yüzünde İlahi öyle nur gördüm
 Aşkıma hız veren gizli sır gördüm
 Yanarım gün güne derdine ana (YÂDŞ, 2004, s. 8).

Yörük âşık Duran Şihlioğlu âşık olduğu yörük kızı Elif bir bahar ayında develeri yükler yaylaya göçer. Şihlioğlu baksa ki Elif in evleri yok. Anasına 'ana, canım ana bende gideceğim Elif'in ardından' der. Fakat anası göndermez. Şihlioğlu kaçır ne çare ki yağmur yağar, ıslanır ve dağlardan geçemez. Çünkü daha çocuk yaştadır. Bir taşın dibine oturur şöyle der;

Ferhat Gibi Yarayım Dağlar

Aştı derler Torosların ardına
 Elifimi kimden sorayım dağlar
 Can dayanmaz hasretine derdine
 Başımı taşlara vurayım dağlar

Anla beni gözlerimin yaşından
 Takatim yok aşamadım başından
 Geçemedim fırtınadan kışından
 Yol ver Elifime varayım dağlar

Ben de yaylalara varmak isterim
 Eğlenip oturup durmak isterim
 Bir kerecik olsa da görmek isterim
 Elifimi nasıl göreyim dağlar

Şihlioğluyum bekleyecek sıram yok
 Küstürdüm kaderi şimdi aram yok
 Elifime kavuşmaya çarem yok

Ferhat gibi seni yarayım dağlar (YÂDŞ, 2004, s. 188).

Yörük âşık Duran Şihlioglu yaylaya gidemez. Çiftçiliğe başlar. Elif'i de yaylaya göçer. Elif aklına gelir, yaylayı arzular, Elif'i arzular ve şöyle der;

Yayladan yaylaya konar göçerdik

Devemiz var iken bundan iyiydik

Tereyağ yerdik ayran içirdik

Devamız var iken bundan iyiydik

Elifim oy Elifim

Koyun kuzu birbirine katardık

Atlar yarıştıır cirit atardık

Zeybekler oynar güreş tutardık

Davamız var iken bundan iyiydik

Elifim oy Elifim

Güzeller tarayıp örerdi saçı

Sarı hakik boncuk beliğin içi

Zeynepeler, Fatmalar çekerdi göçü

Havamız var iken bundan iyiydik

Elifim oy Elifim

Şihliogluyum gönlüm yayla arzular

Aklıma geldikçe içim sızılar

Otlanırdı ak körpeli kuzular

Ovamız var iken bundan iyiydik

Elifim oy Elifim (YÂDŞ, 2004, s. 95).

Yörük Beyi

Yörük beyi çadır kurmuş oturur

Her baharda bu yaylada eğleşir

Hizmetçi köpüklü kahve getirir

Efeleri yalın kılıç dolaşır

Yörük konar göçer atlı develi

Yaylaya çıkarlar Çukurovalı

Çoban dertli dertli üfler kavalı
Koyun kuzu birbirine meleşir

Sabah erken ava çıkar yiğitler
Ötüşür keklikler silahlar patlar
Havlaşır köpekler kişneşir atlar
Kısrak hingirdeşir tay hinyolaşır

Benim aslım yörük karakeçili
Türkçe konuşurum öz ana dili
İncitmek istemem asla bir kulu
Gönlüm dostlar ile sevgi paylaşır

Çok güzeldir bu yaylanın kızları
Kiraz dudakları erik gözleri
Elma gibi kırmızıdır yüzleri
Bu yaylaya hasta gelen iyileşir

Bayrak kaldırdılar düğün kurdular
Dört gün dört gece davul vurdular
Fadime'yi Ahmet Beye verdiler
Kına gecesinde kızlar ağlaşır

Ayşe'nin saçları uzun örgülü
Emine'ye sordum o da vergili,
Tenzile utangaç biraz görgülü
Bir genç görse öte kaçır kıylaşır

Kara çadır açarlar çatma çatarlar
Bal içine tereyağı katarlar
Çayıra çıkarlar güreş tutarlar
Pehlivanlar kisbet giyer yağlaşır

Yemek pişirmeye kazan kurulur

Misafire ziyafetler verilir
Zeybekler oynanır davul vurulur
Coşar koç yiğitler iş koyulaşır

Güzeller dizilir suyun yoluna
Gene ilham geldi Şihlioğlu'na
Elif beşik kurmuş çamın dalına
Bebeğine ninni çalar söyleşir (YÂDŞ, 2004, s. 170, 171).

ÂŞIK TAHİRİ

Âşık Tahirî, günümüzde ilçe olan Altunhisar'da (Anduğu/Ortaköy) doğmuştur. 1882 yılında Gülek Boğazı yakınlarındaki Şeker Pınarı adıyla anılan yerde ölmüştür. Asıl ismi Mehmet'tir. Tahir, mahalle mekteplerini bitirmiş, hafızlık yapmış köydeki medresede okumuştur.

Niğde Ortaköy'ünden Tahir Efendi at sırtında diyar diyar gezerken konaklamış Ereğli'de bir dere kenarında. Etrafı mesken tutmuş, aşiret çadırlarının birinden elinde testileri güzeller güzeli bir kız görmüş. Tahir Efendi görür görmez tutulmuş. Hüsne'ye varıp "Evlen benimle" demiş. Hüsne, babasının haftaya dönüşünde gelip Allah'ın emriyle istemesini söylemiş Tahir'e.

Sabırsızlıkla evine dönmüş Tahir, beklemeye koyulmuş zamanın gelmesini. Bu arada Adana'dan dönen Hüsne'nin babası olup biteni öğrenince, razı olmamış kızının Tahir'e vermeye. Tahir varamadan kızı istemeye, baba hem Hüsne'yi hem de tası tarağı toplamış, tutmuş Adana yolunu.

Tahir ailesi ile kız istemeye gittiğinde, Hüsne'nin çoktan Adana'ya vardığını öğrenip dertlenir ve şu türküyü söyler:

Adana'ya Bir Kız Geçti Gördün Mü?

Ereğli'den çıktı sökün eyledi
Arap atı Çiftahan'ı boyladı
Kahpe felek ne etti de eyledi
Adana'ya bir kız geçti gördün mü?

Tekir'e vardım da hava bulandı
Göçün önü Fındıklı'yı dolandı
Kavaklı'dan çok güzeller sulandı

Buralardan Hüsne'm geçti gördün mü?

Yanar m'ola Adana'nın feneri
Avcıları dolanıyor kenarı
Sana diyom Kocahanın çınarı
Adana'ya bir kız geçti gördün mü?

Ay doğmadan Akköprü'yü geçtin mi?
Gün çavmadan mah yüzünü açtın mı?
Şekerpınarı'ndan bir su içtin mi?
Adana'ya bir kız geçti gördün mü?

On iki devem var on biri maya
Hüsne'min cemali benziyor aya
On ikisi kurbandır Hüsne'm sana
Buralardan Hüsne'm geçti gördün mü?

Sana derim sana Gâvur Sındığı
Çiftehan'dır güzellerin konduğu
Yıkılıp da din İslam'a döndüğü
Adana'ya bir kız geçti gördün mü?

Ulukışla Çiftehan'ın başından
Korkar oldum boranından kışından
Güzelleri mor don giyer dışından
Adana'ya bir kız geçti gördün mü?

Âşık Tahiri (http://www.defterk.com/haber_detay.asp?haberID=616)

HAKKI TAMDOĞAN (DÖNMEZ) (1878-1949)

Yayla

Poyraz yanı dulda kıblesi açık
Gündoğuya gerek yönü yaylanın
Ya bir kara çadır ya bir alayçık
Yaylayanı bilir onu yaylanın

Süzme yoğurt peynir kıymalı börek
 Sütü çay yanında saç altı çörek
 Elinden gelirse gayet bol gerek
 Eti yağı balı unu yaylanın. .

İnsan orda aradığın bulursa
 Parası olur istediğin alırsa
 Kafa dengi üç beş ahbap olursa
 Elden ele gider ünü yaylanın

Şu Çukurova'ya konup göçmeli
 Göksu ırmağını öte geçmeli
 Uygun ahbap ile yeyip içmeli
 Olmaz üçü beşi onu yaylanın

Hakkı derdim birbirine ulanır
 Deli gönül dört köşeyi dolanır
 Bir yazın bir güzün burcum bulanır
 Gelince göçecek günü yaylanın (Emre, 1994, s. 113).

HAYRİ TARIM

Yaylaya Göç

İşte geldi yaylaların zamanı
 Açılmış bahçede güle gitmeli
 Andırın'ın yavaş kalkar dumanı
 Şafakla uyanıp yola gitmeli

Gözünde tuttüyse oğulbalları
 Hazırda akşamdan topla malları
 Ger bilmezsen gideceği yolları
 Hayri Tarım ile bile gitmeli

Mart yirmide çadırları kurmalı

Yayla vaktine dek orda durmalı
 Yanakları al da zülfü burmalı
 Gelinle kız ile yola gitmeli

Sıkı bağla teğli yüklet yükünü
 Sabah erken geç Ulayımbükü'nü
 Haçtırın'da gözet malın yekünü
 Gaip varsa geri güle gitmeli

Tereli'de yollar taşlı yokuşlu
 Kartal'dan Çatak'a kadar büküşlü
 Andırın'da kızlar göğsü nakışlı
 Karışıp onlarla sele gitmeli (ŞK, 2002, s. 124).

ÂŞIK ALİ TURNA

Nasıl terk eyledin dağların ıssız
 Soldu koynundaki gül yörük kızı
 Artık bundan sonra yaşa kaygısız
 Arada dengini bul yörük kızı

Nasıl yürüdün sen o yolu yayan
 Âşık babandır senin fiyatın koyan
 Sekişin kekliktir bakışın doğan
 Elbet bir sevdiğin var yörük kızı

Elli bin vermişler yüz bin de azdır
 Temmuzda büyümüş gerdan beyazdır
 Çıkışın ilkbahar yürümen yazdır
 Elbet bir sevenin var yörük kızı

Eladır gözlerin karadır kaşın
 Arasan dünyayı bulunmaz eşin
 Tavus kuşu gibi kınalı döşün
 Elbet bir sevenin var yörük kızı (Atılğan, 2002, s. 284, 285).

MEHMET TRKMEENOĞLU

Maksutoğlu'na

Yaz gelince millet yaylaya göçer
Akarca'dan geçer yolumuz bizim
Paşaoluğu'nda soğuk suyunu içer
Garip garip eser yelimiz bizim

Zindan'e yukarı hoşça çıkılır
Rampayı görünce canım sıkılır
Katıralağı'ndan çabuk bıkılır
Yokuşuna akar selimiz bizim

Gayet yokuşlu Yoğunoluk yolu
Dokuzağa'a çıkınca ona da solu
Yanalak yaylası Kuleuşağı kolu
EĞilmez kolumuz bileğimiz bizim

Taraklık yolundan zorca geçilir
Yedioluk'a çıkınca hava seçilir
ardak'ta insana değer biçilir
Oradır aşiret elimiz bizim

Maksutoğlu'na her insan bakar
Dışı eli, içi bizleri yakar
Mahalleye suyu taksitli akar
O yüzden perişan halimiz bizim

Türkmenoğlu her an sözünün eri
Ortatepe onun meskeni yeri
Su Maksutoğlu'ndan geliyor beri
O yüzden konuşmaz dilimiz bizim

Not: Zindan: Zindağan Yaylası (şK, 2002, s. 224).

ÂŞIK ALİ YETİMİ

Asıl adı Ali Çelik olan Yetimi'nin ataları Orta Asya'dan gelip Aladağ'a yerleşen Yörüklerdendir. 15.04.1966 tarihinde Adana'da doğmuştur. Ali Yetimi yazdığı şiirlerin ezgisini sazıyla yapmaktadır (Işık, 2004, s. 3, 4).

1

Dağlar dostumsunuz anla halimi
Gizli sırlarımı açmaya geldim
Altın çiçeyinle, yaban gülünü
Gönül orağımla biçmeye geldim

Çıkdım Acıman'a içdim suyunu
Hiç atmamış kış gününün huyunu
Güzel yaylaymış aldım payımı
Yedi gözden banıp içmeye geldim

Toros dağlarını duman bürümüş
Erimiş karların suyu yürümüş
Derdimin dermanı burda var imiş
Acı suyu şifa seçmeye geldim

Kayasında keklikleri ötüşür
Yamacında mor menekşe yetişir
Boz geyiği birbirine katıştır
Ardından koşarak uçmaya geldim

Ali Yetimi'yim azdır ne dersem
Çimenler içinde koyun güdersen
Beni bir misafir kabul edersen
Çadır açıp konup göçmeye geldim (Işık, 2004, s. 37).

2

Kış gelince gelinliğin giyinir
Hep gelenler sana bakar Aladağ
Lalesi, sümbülü, gülü övünür
Çiçeklerin burcu burcu kokar Aladağ

Yaz gelince Yörük yaylana göçer
 Seni görenlerde serinden geçer
 Dağında nergiz kekliği açar
 Güzeller zülfüne takar Aladağ

Gene yaz ayında gelir neşesi
 Fatma'sı, Elif'i, güzel Eşe'si
 Baharında açar gül menekşesi
 Kış ayına boyun bükür Aladağ

Yetimi murada yetdiği zaman
 Kekliği, turnası ötdüğü zaman
 Her yanın beyaz kar örttüğü zaman
 Gelinlik kız gibi çıkar Aladağ (Işık, 2004, s. 39, 40).

3

Ta Orta Asya'dan gelişimiz var
 Ak koyun mor sığır malımız bizim
 Kendimizi böyle bilişimiz var
 Öz Türkçe konuşur dilimiz bizim

Türküler söylenir halay çekerdik
 Kara saban ile ekin ekerdik
 Tutduğumuz bilekleri bükerdik
 O zaman güçlüydü kolumuz bizim

Düğünden düğüne yarış olurdu
 Ciritler atılır güreş olurdu
 Bayramlar gelirdi güreş olurdu
 Nerde emmi, dayı elimiz bizim

Yanıklar yayılır ayran içerdik
 Ellik orak ile ekin biçerdik
 Develerle yaylalara göçerdik

Dağlardan aşardı yolumuz bizim

Harmanlar yapılır düven sürerdik
Şimşirden mil yapar çorap örerdik
Her savaşta biz zafere ererdik
Düşman bükemezdi belimiz bizim

Örtülü anamız, bacımız vardı
Düşmana hırslımız, öcümüz vardı
O günler imanda gücümüz vardı
Şimdi nice oldu halımız bizim

Kılıç, kalkan, mızrak süslerdi yurdu
Anam durmaz hep culfalık dokurdu
Babam abdest almış Kur'an okurdu
Allah medet derdi dilimiz bizim

Yetimi'yim atam görse bu hali
Nasıl vereceğiz ona suali
Ortaya serilmiş bunun meali
Gören gözden akar selimiz bizim (Işık, 2004, s. 42).

4

Boran çökmüş karlı dağın başına
Bölük bölük duman tüter yaylada
Şahin konar sarp kayanın taşına
Keklikler, palazlar öter yaylada

Bahar ayı her aylara baş olur
Mevsimler değişir hava hoş olur
Zemheri ayında çetin kış olur
Namlı namlı karlar yatar yaylada

Geriden geriye seyran ederken
Fadime'yi gördüm kuzu güderken

Testileri almış suya doyulur
Genç kızlar el ele tutar yaylada

Yeşil çayırarda koyun yayılır
Yanık yanık kaval sesi duyulur
Soğuk pınarlarda suya doyulur
Nergizler, keklikler yeter yaylada

Menekşesi, sümbülleri kokuşur
Koparıp güzeller zülfe takışır
Cennet desem bu dağlara yakışır
Yetimi dertlerim biter yaylada (Işık, 2004, s. 51, 52).

HASAN YILDIRIM

Hasan Yıldırım (K.70) 1953 yılında Toprakkale’de doğmuştur. 1973 yılına kadar konargöçerlik yapmış, Saçıkara Yörüğüdür.

1967 yılında, Ağustos ayının 23’ünde Kayseri’nin Yahyalı İlçesinin Süleymanfakılı köyünde bir aileye kirve olduk. Develeri çektim. O evleri bizim eve götürüyorum. Kızı görünce deveyi sarmasını unuttum. Tavus kuşu gibi bir kız. O kıza âşık oldum ve şöyle bir türkü söyledim.

Sinemdeki vali³⁴ evvelki kadınlar
Tükenmez derdi kalbime kodular
Vilayeti koca Kayseri dediler
Aldın şu aklımı sen Döne

Allah size vermesin zevali
Yandım tutuştum bundan evveli
Kazasını sorarsan şirin Yahyalı
Aldın şu aklımı sen şirin Döne

Başına bağlamış Döne’m çekiği

³⁴ Vali sözün gelişi olarak söylenmiştir. Bir anlamı yoktur (K.70).

Koynunda da cennet kokuyu
 Fıraktın ırmağı da Süleymanfakılı
 Aldın şu aklımı sen Döne

Hurilerden de seçemedim kızları
 Belirsizdir Yahyalı'nın yazları
 Ne karadır o Dönemin gözleri
 Çekinmez eder nazı Döne'min

Bilirim Döne'mi de görsem ırakta
 Eylenez gönül de kalmış firakta
 Kalbim kara yasta Dönem merakta
 Bellidir her yerde pozu Döne'min

Söyleme Hasan'ım sözlerin yeter
 Döne'min efkârı ölümden beter
 Ben olam elinde sazı Döne'min

ANONİM ESERLER

1
 Şu yayladan soğuk sular içirdim
 Havayı havayı ömrüm geçirdim
 Develi'den bir çift turna uçurdum
 İnin de yazıya konun turnalar

Sözünden bellidir güzelin soyu
 İncedir beli de usuldur boyu
 Önünüze gelen Eşelit köyü
 İnin de Söğütovası'na konun turnalar

Şirin şirin söyler güzelin dili
 Eline toplamış nergisi gülü
 Koca Kayseri'nin ünlü Gezbeli
 İnin de Hanyeri'ne konun turnalar

Ne söylesem sözlerin haktır
 Kaşların yay olmuş kirpiğin oktur
 Yıkılası Marovası suların yoktur
 İnin de Tersakana konun turnalar

İnanılmaz bakımcıya falcıya
 Yüreğim dayanmaz böyle acıya
 Saimbeyli'de Fındık Hacı'ya
 Benden de bir selam verin turnalar

Göremez oldum gül yüzlü dostu
 Artık bizden selamı kesti
 Yarın konalganız Feke'nin üstü
 İnin de Göksu'ya konun turnalar

Arap atlar yakın eder yırağı
 Çatal olur yiğitlerin yüreği
 Horzum derler güzellerin durağı
 İnin de Kozan'a konun turnalar

Arttı yine şu sinemin yarası
 Aklım aldı kaşlarının karası
 Sana derim sana Tumlu kalesi
 Eğilip oraya konun turnalar

Arık oğlum başım belada
 Fitiller işlemez azgın yarada
 Ana vatanımız Toprakkale'de
 Eğilip oraya konun turnalar

(Şiir Osmaniye'nin Toprakkale ilçesinde ikamet etmekte olan Ahmet Saraç'ın
 tuttuğu defterden alınmıştır.)

2

Her sabah her sabah alınır yollar
 Salma Tatarlı kondur güzeli
 İlkbaharda açılır güller
 Salma Hemite kondur güzeli

Hemite denince inilir düze
 Sürmeler mi çektin şol ela göze
 Seyir edin ağalar geline kıza
 Salma Anavarza kondur güzeli

Heçine de deli gönül hecine
 Karanfil kokuyor yârin saçında
 Gaziköyü derler yolun içinde
 Salma Alapınar kondur güzeli

Alapınar'dan erkence göçün
 Güneş demeden Kozan'ı geçin
 Dağarcığa konunulmaz³⁵ bir suyun için
 Salma Tersakan kondur güzeli

Tersakan derler de kurulu handır
 Giyinip kuşanmak güzele namdır
 Horzum yolu³⁶ da epeyce vardır
 Salma Akkaya salma kondur güzeli

(Şiir Osmaniye'nin Toprakkale ilçesinde ikamet etmekte olan Ahmet Saraç'ın tuttuğu defterden alınmıştır.)

3

Turnam

Turnam kalktı da çaydan Ayas'tan
 Yükünü tutmuşta gelir Payas'tan
 Yedi avcı çıkarda karalar hastan

³⁵ Dağarcık derenin üstünde, dar bir yerdir. Konalga için uygun bir yer değildir.

³⁶ Burada Horzum karakolu bulunmaktadır (K.39).

Atılma Cerit'in alına turnam

Ceyhan'a varınca aleni sıcak
Cıvırıpta katerini düzüncek
Andırın Hemite'de uğrun üzücek
Andırın çölüne konun turnalar

Bayezitoğlu derde gider hilaya
Söyler tatlı diller, salmaz sılaya
Gözü kabırlıktan Akçakaleye
Yüksek çekin katarını turnalar

Halbur'dan, sınıttan Geben ileri
Geydi mi ola güzellerin alları
Soğuk olur Meryemçil'in belleri
Eser poyraz çam dalları sızılar

Halburun sınağıda yaylanın şanı
Ağır ziynetinen geçin Çinçini
Çık Meryemçilede sen seni tanı
Göksün çölüne de konun turnalar

Turnam kalktı da Karataş'tan yalnız
Lüp lüp eder uğranmasın teliniz
Avcı arasına düştü yolumuz
Misis devranını aşgıt turnalar

Misis gadefinden de gülünü sokun
Tılan'da Tırmıl'da avcı var sakın
Uğrunsıra geldiğinde yukarı yekin
Yekin turnalar beller aşarak

Gebeçmar derler de yolun yarısı
Akkaya'da olur elin delisi

Göksu derler de cümle suyun ulusu
Oradan da bir bade iç git turnalar

Kilden çayı derlerde çağlayıp akar
Sarıdır sularında yol nereden çıkar
Avcımın güzeli de seyrana çıkar
Oraya da bir tel at git turnalar

Şu ırmağın göberdili bucağı
Yaktı beni şu temmuzun sıcağı
Tomarza derler de gâvur ocağı
Yaramaz telinden at git turnalar

Yalak köyünde öğretmenlik yapan Erkut Eroğlu tarafından, aynı köyden 1920 doğumlu Hamit Kodal'dan derlenmiştir (Yurtsever, 2009, s. 324, 325).

3.3. Lakaplar

“Cumhuriyet döneminde Soyadı Kanunu çıktığında soyadları verilirken memurların işgüzarlıkla o kimselerin eski lakaplarını kullanmak yerine kafalarından uydurup aynı aileden olanlara bile farklı soyadları verdikleri malum. Bu da tabii sonraki dönemlerde kişilerin soy bağlarını neredeyse tamamen kopardı. Hatta aynı ailenin içerisinde bile kopmalar meydana geldi. İşte bundan dolayı da gerçekten bir kimlik bunalımı ortaya çıktı.” (Halaçoğlu, 2010, s. 85). Aynı durum Yörükler için de söz konusudur. Boy, sülale adları zamanla unutulunca akrabalık bağları nerdeyse kopmuştur. Gelecekte bu kopma daha belirginleşecektir. Aile ve kişi lakaplarının bilinmesi farklı bölgelere yerleşen konargöçerlerin birbirlerini tanımalarına katkı sağlayabilir.

Lakaplar kişilerin tanınmasında soyadı gibi bir işlev görmektedir. Hatta çoğu zaman bir kişi adı ya da soyadından ziyade lakabıyla anılmakta, bilinmektedir. O kişiden söz edenler lakabını kullanmaktadır. Soyadı Kanunu'ndan önce lakap kullanmak zorunluluk hâlini almıştı. Bu kanunla herkes soyadı alsa da lakap kullanımı devam etmiştir (K.17, K.48, K.53, K.56, K.59, K.82, K.101, K.102, K.117).

Lakap takmada şaka yapma, takılma da amaçlanır. Bir kişi başka bir kişinin durumu hakkında esprili bir laf söylediğinde duyanlar devam ettirir, gider. Lakap

takılan kişi alınıp sinirlenirse çevredekiler söylemekte daha çok ısrar ederler (K.101, K.102).

Lakap bir bakıma o kişinin toplumdan farklı yönünü, sıradan insanlardan farkını ortaya koymaktadır. Bu açıdan da toplumun yapısıyla sosyal ve ekonomik özellikleriyle yakından ilgilidir. Tamamı konargöçer Yörük olan bir toplumda bir kişiye Yörük lakabı verilmez. Ama aynı toplum zamanla köye yerleşip çiftçiliğe başladıktan sonra kendi içinde konargöçerliği sürdürün bir kişiye Yörük, Aydınli lakabını verebilmektedir. Lakap vermede eski Türklerde gördüğümüz ad verme şekli arasında benzerlikler görülmektedir. Kişi belli bir olaydan, gösterdiği bir meziyetten dolayı isim almaktaydı. Lakap almada da benzer yolun izlendiği görülmektedir.

Lakaplar daha çok çocukluk döneminde akranları tarafından verilebilmektedir. Fiziksel özelliği, dış görünüşü, kişisel özelliği dikkate alınarak lakap verildiği görülmektedir. Bunun yanında çevresindeki insanların dikkatini çeken farklı davranışları lakap olarak verilmektedir. Lakabı söylenmeden ismi söylendiğinde kişi tanınmamakta “hangi” sorusuyla lakabı sorulmaktadır. Bazen ismi söylenmeden sadece lakabıyla hitap edilebilmektedir.

Aile büyüğünün aldığı lakap, çocuklarına da geçmekte, zamanla o ailenin adı hâline gelmektedir. Kara Hüseyin diye hitap edilen kişinin, çocuklarına torunlarına Karahüseyinliler denmektedir. Kız çocukları evlenip başka aileye gittiğinden babalarının lakabını daha çok erkek kardeşleri sürdürmektedir. Kişinin ayrı, belirgin özelliği varsa babasının lakabından farklı bir lakap alabilmektedir. Bazen her iki lakabı da (Beyaz Kepir gibi) kullanabilmektedir (K.19, K.31, K.87, K.127).

Adını aldığı kişinin lakabını da alabilmektedir. Amcasının adını alan Mümin Saraç (K.117)’a herkes amcasının lakabı olan Çakır diye hitap etmektedir.

Baba ile çocuk farklı özellikler taşıdığında lakapları değişebilmektedir. Kara Ahmet’in oğlu uzun boylu olduğu için Uzun Hasan lakabını (K.59), Kır Hasan’ın oğlu Atatürk lakabını almıştır. Babanın lakabının kardeşlerden birine devredildiğiyle de karşılaşmaktadır. Kardeşlerden babasına benzeyeni, benzer işi sürdüreni lakabı taşımaktadır.

Yörük lakapsız olmaz. “Deve havuduyla, yiğit lakabıyla” sözü bunu anlatmaktadır (K.20, K.53, K.68, K.136). Lakap daha çok erkeklere verilse de kadınlara da lakap verildiği görülmektedir. Lakap her kadına değil ayırıcı özelliği olanlara verilmektedir. Eşi ölen kadınlara da lakap verilmekte hatta onun çocukları annenin lakabı ile anılmaktadır. Kadın kocasından daha çok sözü geçer birisi ise koca karısının

ailesinin lakabını alabilmektedir. Genç kızların güzellerine de Fidan, Ceylan gibi adlar verilir. Bunu anlatmak için “Kızların iyisine ad takarlar.” sözü söylenir (K.88, K.101, K.113).

Sülale adları her zaman bir lakaba dayanmamaktadır. Bazı isimler kişinin gerçek ismidir. Örneğin kaynak kişilerden Duran Karakaya (K.129) ve ailesine Medine karının uşakları denmektedir.

Lakap Örnekleri:

Arap Ali: Esmer olduğundan böyle denmiştir (K.127).

Avşar Mehmet: Aslen Saçıkara aşiretinden olmasına rağmen babası Pınarbaşı taraflarında Avşarlarla aynı yaylada komşu olmuşlar. Oğlu olduğunda samimi olduğu Avşar obasından arkadaşının adını koymuş. Avşar’ın adı verildiğinden Mehmet adı söylenmemiş, herkes Avşar demiş, lakabı da Avşar kalmış. Bu lakap oğullarına da geçmiştir (K.41, K.63).

Avcı Ali: Amcası askerde iken, uçan turnaları vurmak için komutanından mavzer ister. Komutan turnanın kafasını gövdesinden ayıramazsan seni cezalandırırım diyerek silahı verir. Amcası turnayı komutanın söylediği şekilde vurmayı başarır. Bu olaydan sonra lakabı avcı kalır. Kendisine de amcasının adını verdiklerinden lakabı da Avcı olmuş olur (K.123).

Ahmetçe Ahmet: Dedesinin, babasının, kendinin adı Ahmet olduğundan bu adı almıştır (K.16).

Altı aylık İsmail: Erken doğduğu için bu lakabı almıştır. Oğluna da “Altı aylık Ökkeş” denmektedir (K.15, K.94).

Arap Hüseyin: Esmer olduğundan bu lakap verilmiştir (K.55).

Atatürk: Kaynak kişilerden Mehmet Yılmaz (K.80, F.) Atatürk’e benzetildiği için bu lakabı almıştır. Mahallesindeki çocuklar kendisine “Atatürk Dede” diye hitap etmektedir (K.79, K.80).

Ayıboğan: Erzin’in Yeşiltepe köyüne yerleşen Mevlit Ali yaylada koyun güderken yanına ayı gelir. Can havliyle elindeki bıçağı ayıya saplar. Ayının kalbine rast gelir ve ayı orada ölür. Bu olaydan sonra lakabı ayıboğan olur (K.58).

Aydınlı Veli: Erzin’in Yeşiltepe köyüne yerleşenlerden daha geç yerleştiğinden, hayvancılığı daha geç bıraktığından bu lakap verilmiştir (K.85).

B

Balıç Mustafa: Bir seferde çok fazla balık tuttuğundan Balıkçı Mustafa demişler. Balıkçı zamanla Balıç'a dönüşmüş ve ailenin soyadı olmuştur (K.28).

Bekâr Mehmet: Anne babaları öldüğü için yaşları ilerlemesine rağmen evlenemeyen erkek kardeşlere bu lakap verilmiştir (K.129).

Berduş Ali: Sürekli gezdiğinden bu lakap verilmiştir (K.151).

Besleme: Kaynak kişilerden Veli Kurtoğlu (K.103)'nun küçük yaşlarda babası, annesi öldüğünden dayılarının yanında büyür. Lakabı da Besleme kalır (K.101, K.102).

Bitli Hasan: Önceden bit yaygın bir şekilde olurdu. Bu kişide bit görüldüğünden bu lakabı almıştır (K.103).

Boğmaklı: Yaylada, soğukta parmakları çatlayıp boğum boğum olduğu için bu lakap verilmiş. Ailenin tamamına Boğmaklılar denmiş. Aile fertleri de Boğmaklı Musa, Boğmaklı Abdullah denerek anılır olmuş (K.19).

Boyama: Sülalenin adıdır. "Dedelerimiz kök boya yaparmış. Lakap Boyamalar kalmış." (K.70).

C

Cibi: Kimlikteki ismi Gebiz olan bu kadın küçükken çok zayıf olduğundan civciv anlamındaki bu lakap verilmiştir (K.99).

Ç

Çaputlu: Konalgalarda, yurt yerinde çok fazla eşya, bez bıraktıklarından diğer obalar bu obaya bu lakabı vermişler (K.117, K.121).

Çakal Ahmet: Çadır zamanı Burdur-Isparta sınırındaki Anamas dağlarında kalan Yörükler davet edildikleri yere atlarıyla gitmek için yola çıktıkların Ahmet adındaki çocukları da ben de gideceğim diyerek atların arkasından gitmiş. Evdekiler de çocuğu babası götürdü diyerek aramamışlar. Atlılar eve döndüğünde Ahmet'in kaybolduğu anlaşılmış. Çocuğu aramaya çıkmışlar, birkaç gün sonra murt çalsının dibinde bulmuşlar. Çocuk ağlıyormuş. Ahmet'im ne gördün, demişler. Sarıca sarıca bir şeyler gördüm demiş. Bu çakal görmüş demişler. Lakabı Çakal Ahmet kalmış. Saçıkara'nın Çakalca kolunun adı olmuş (K.38, K.43, K.50).

Çakı Mehmet: Çocukluk döneminde hareketli olduğundan, her şeye katıldığı için, dik yürüdüğü için bu adı almıştır (K.1).

Çamurlu Yusuf: Güreşte yenilip çamura belendiği için bu lakabı vermişler. Bu lakap kendisiyle aynı adı taşıyan oğlunda yaşatılmaktadır. Diğer oğlanlarına bu lakap verilmemiştir (K.109).

Çil: Çiçek hastalığından dolayı yüzünde çil olduğundan bu lakap verilmiştir. Lakap sülalenin adı olmuş, ardından soyadı olarak alınmıştır (K.15).

Çoban İbrahim: Kırklıkken annesi bir yaşındayken babası ölür. Uzun yıllar başkasına çobanlık yaptığından böyle denmiştir (K.148).

Çocuk Ahmet: Çok şakacı olduğundan bu adı almıştır. (K.13).

Çolak Hasan: Parmağını mavzere aldırıldığı için bu lakabı vermişler (K.31).

D

Deli Ahmet: Savaşta korkusuzca mücadele ettiği için böyle denmiş (K.56).

Deli Meryem: Mert, açık sözlü olduğundan böyle denmiştir (K.149).

Deveci Abdullah: Abdullah Taç (K.139) Ceyhan'ın Başören köyüne yerleştiklerinde 10 yaşlarındadır. Bir süre deve güttüğünden lakabı Deveci kalmıştır.

Dıkma Yusuf: Dul avratla evlenip onun sülalesi içinde yaşadığından böyle denmiştir (K.148).

E

Efendi: Kimlikteki adı Mustafa olmasına rağmen davranışlarından, huy özelliklerinden dolayı bu lakapla ifade edilmektedir (K.13).

Emeksiz Osman: Kadersiz olduğu için bu ad verilmiştir (K.12).

Emir Ayşe: Sert mizaçlı, otoriter olduğundan denmiştir (K.42, K.99).

F

Fıstık Osman: Babam çiftçilik de yaptığından Üçkapılı yaylasına diğerlerinden daha geç çıkarmış. Yazı köylerin birinde Fıstıkçı diye bir adam varmış. O adam da kar düşene kadar harmanı ancak kaldırmış. Amcam da babam için bu tam fıstıkçı demiş. Babamın lakabı Fıstıkçı kalmış. O lakap babamdan oğluna geçmiş (K.83).

G

Girit İbrahim: “Dedem rahmetlik Girit adasında askerlik yapmış. Ondan dolayı da Girit İbrahim demişler. Yörükler arasında Girit’e Girit demişler. Ondan gelen sülaleye de Giritler demişler.” (K.61).

Girlek Hasan: “Dedem mala bakacak adamı olmadığından, kendisi de malla uğraşamayacak kadar yaşlı olduğundan Kayseri'nin Elmadağ'ında eşekle çerçilik yaparmış. Leblebi, kuru üzüm satarmış. Yününe, peynirine, noruna satarmış. Aldıklarını da köye götürür satarmış. Çocuklara geliverin yavrularım gilik vereyim, diye çağırdığından lakabı Girlek Hasan kalmış. Girlek Hasan'ın oğluna da Girlek Osman denmiş. Onun oğlu Hasan'a da aynı lakap verilmiştir.” (K.70).

Goca İbrahim: Fiziki yapısından dolayı bu lakap verilmiştir (K.45).

Gorbaçov Mehmet: Çobanlar birbirlerine devlet başkanlarının adını vermişler. Bunların bir kısmı zamanla unutulmuş, bir kısmı da kişinin lakabı olarak kalmış (K.48).

Göcen Ahmet: Göcen tavşanın küçüğüdür. Ahmet'in 12-13 yaşındayken babası ölür. Akrabaları severken göcenim, ufağım diye severmiş (K.39, K.87).

Göde Hüseyin: Kısa boylu, şişman, göbekli, olduğundan o adı vermişler (K.31).

Göğ Eşe: Gözlerinin mavi olmasından dolayı gök gözlü derlermiş. Lakap daha sonra sülalenin soyadı (Gökler) olmuş (K.39). Osman Koca'nın (K.46) kendisi, babası, dedesi renkli gözlü olduğundan Göğ lakabını taşımaktadır. Hüseyin Göçer (K.76)'in dedesinin gözleri yeşil olduğundan ve adı Dede olduğundan lakabı Gök Dede'ymiş.

Gök g.t: Kaynak kişilerden Musa Keskin (K.112)'in dedesi çocukken yoksulluktan dolayı şalvarının arkasına gök yamalık yamamışlar. Arkadaşları bu lakabı takmışlar. Çocuklarına da Gök g.tün uşağı demişlerdir.

Gökü: Asıl adı Emine. Gözleri gök renkte olduğunda Gökü demişler (K.69).

H

Hafız İsmail: Mevlidi ezbere okuduğundan bu lakap verilmiştir. Daha sonra lakap torununa ad olarak verilmiştir (K.88).

Hamma: Çocuğu olmayan kadının çok sonraları çocuğu olduğundan "Ham ağaca Allah meyve verdi." derler. Ham, meyvesiz anlamında Hamma lakabı verilmiştir. Kaynak kişilerden Fatma Danacı (K.120)'nin lakabı da Hamma'dır.

Hin Ali: Kurnaz, açıkgözlü olduğu için bu lakap verilmiştir (K.56).

İ

İbili Ahmet: Kaynak kişinin lakabı ibili kuşundan gelmektedir (K.8).

İspanyol: Dailer köyünde oturan İbrahim Yıldız İspanyol paça pantolon giydiğinden bu lakap takılmıştır (K.143).

K

Kabak Mehmet: Saçları dökük olduğundan denir (K.48).

Kabak Ayşe: Küçükken sürekli annesinin ardında gezdiği için g.t kabağı denmiş. Lakabı Kabak kalmış (K.149).

Kadın Gelin: Güzel olduğu için böyle denmiştir (K.117, K.121).

Kamış Ali: Ellek kasabasının Aydınlar mahallesinde yaşamaktadır. Gençken güreşirmiş. Güreşenlerden üç kişinin adı da Ali'ymiş. İnce, uzun boylu olduğundan kendisine Kamış denmiş (K.151).

Karabacak: Bacağı açık gezdiğinden bu adı almış. Daha sonra sülalenin adı olmuş (K.43).

Kara Bey: Kara atı olduğundan bu lakabı vermişler (K.53).

Kara Ahmet: Esmer olduğu için kara demişler (K.59).

Kel Paşa: Adı Mehmet'tir. Yaşlı ve saçları döküldüğünden böyle denmiştir (K.106).

Koca g.t Hacı Ali: Malı, çocukları çok olduğundan böyle denmiştir. Bu yüzden diğer obalarla birlikte komşu olmaz, ayrı bir yere konarmış (K.151).

Kör Karı: Gözleri görmediği için bu lakabı almıştır (K.101).

Köşek Bacı: Adı Hatice olmakla birlikte küçüklüğünde annesi severken köşeğim diye sevdiğin bu lakap verilmiştir (K.118).

Kurşunlu: İngilizlerin Aladağ civarını ele geçirmeye çalıştığı dönemde Yörük olan Ali Yetimi'nin dedesi ve arkadaşları onlara karşı gelip yollarını kesmişlerdir. Bu olayda kalçasından vurulan Ali Yetimi'nin dedesine "kurşunlu", ailesine de "kurşunlular" denmiştir. Bu sebeple Ali Yetimi'nin ailesi Aladağ'da kurşunlular olarak bilinir (Işık, 2004, s. 3).

Kurttan: Kendisi de bu lakabı taşıyan Mehmet Olcar (K.124) şu bilgileri vermiştir: "Dedem öksüz kalmış. Dedem süt içerken ebesi 'oğlum kurt gibi içiyor' demiş. Lakabı Kurttan kalmış. Bu kişinin çocuklarına, torunlarına Kurttanlar denmiş."

Kurtoğlu: Adı Mustafa Danacı'dır. Babası Kadirli'de doktor olan Mustafa Kurtoğlu'nun adını verdiğinden doktorun soyadı olan Kurtoğlu lakabı kalmıştır (K.117, K.121).

Kuş Mulla: Çabuk hareket eden, kilosuz bir adam olduğundan kuş demişler. Ondan gelen aileye kuşlar denmeye başlamış (K.27, K.108).

Küreksiz: Annesi çocuğu kaldırırken kürek kemiğini çıkarmış. O kişiden gelenlere de Küreksizler denmiş (K.91).

Kepir: Mayıs ayında yaylaya doğru göçerken Andırın'ın Azgıt köyünde köylülerle dövüştük. Köylülerden 17-18 kişi gelip bizim çobana vurmaya başladılar. Ben de bir arkadaşım ile kavgaya girdik. 9-10 kişinin kafasını yarıdık. Köylüler ürktü. Obamızdaki yaşlı bir kişi bana Bundan sonra senin lakabın beyaz değil kepir yılanı dedi. Kepir yılanı soktuğunu öldürür (K.127).

Kertik Hasan: Burnu kertik olduğundan bu lakabı almıştır (K.33).

Kır Hasan: Saçı beyaz olduğundan denmiştir (K.79, K.80).

Kısa Osman: Boyu kısa olduğundan bu lakabı almıştır (K.19).

Kısacık Molla İbrahim: Boyu kısa olduğundan Kısacık, dini bilgisi olduğundan Molla denmiştir. Kısacık lakabı erkek çocuklarından birinde devam ettirilmektedir (K.85).

Kocagelin: Evlendiğinde eşinden büyük olduğu için bu lakabı almıştır (K.31).

M

Menekşe Mehmet: Mehmet Coşkun (K.143)'nın annesinin adı Menekşe olduğundan böyle denmiştir.

Müsürler: Dedem Karaman kadısının muhafızıymış. O zamanlar muhafıza müşür diyorlarmış. O şöhretle sülaleye Müsüroğulları, Müsürler denmiş (K.64).

Ö

Ölü Bekleyen: Sarıçam'a bağlı Avcılar köyünde Yörüklerden bir kişi arkasında bohça ile çerçilik yaparmış. Bir köye vardığında cenaze varmış. Camide cenazenin başında bekleyene 50 lira para demişler. Çerçi de ben beklerim, demiş. Camide beklerken ölü gaz çıkarmış. O da camiden hızla kaçmış. Lakabı bu olaydan sonra Ölü Bekleyen kalmış (K.137).

S

Sarı Ahmet: Sarışın olduğundan Ahmet Demir'in (K.92) lakabı sarı kalmıştır.

Sarı Mehmet: Mehmet Dal (K.145) sarışın olduğundan bu lakap verilmiştir.

Sekiz Ali: Deve ile kütük, odun çekip satarmış. Odun tartarken hep sekiz kilo geldiği için bu lakap verilmiştir. Çocuklarına da denmiş. Sülaleye sekizler denmiştir (K.151).

T

Topal Mustafa: Ayağı sakat olduğu için böyle söylenmiştir (K.113).

Topuz Güssün: Üstüne eş gelen kadını topuzla kafasına vurarak öldüren bir kadının suçunu üstüne almış. Bu olaydan sonra lakabı topuz olmuş. Çocuklarına da Topuz Güssün'ün çocukları denmiş (K.81, K.83).

U

Uzun Hasan: Boyu uzun olduğundan bu lakabı almış (K.59).

Ü

Üce İsmail (K.13).

Y

Yalancı: “Annemin dedesi Antalya'nın Serik ilçesinde koyun güderken koyun bölünmüş. Eve gelmiş durumu anlatmış. Evdekiler nerede bölündü diye sormuşlar. Söylediği yere gittiklerinde bulamamışlar, başka yerde bölünen koyunları bulmuşlar. Bu olay üzerine yalancı lakabı verilmiş. Zamanla onun sülalesine Yalancılar denmiş.” (K.101).

Yörük Abullah: Yerleşik Yörükler için göçerliği sürdürdüğü için bu lakap verilmiştir (K.19).

BÖLÜM 4

SONUÇ

“Türklerin göçebe hayat tarzı, her şeyden önce hayvancılığa dayanan ekonomik düzenin bir sonucudur. ‘Göçebe kültürü’ olarak adlandırılan bu kültür, sosyo-ekonomik yapının büyük ölçüde hayvancılık-hayvan besleyiciliği üzerine kurulmuş olmasından kaynaklanmaktadır. Bu kültürün ortaya çıkışında, Türklerin hayvancılığa dayalı ekonomilerinin sonucu konar-göçer bir toplum olması önemli bir faktör olmuştur.” (Kutlu, 1987, s. 2).

Konargöçerlik kültürel bir unsur olarak Türklerin, Türk gruplarının günümüze gelinceye kadar sürdürdükleri bir yaşam biçimi olmuştur. Bu yaşam biçimi beraberinde çeşitli uygulamaları, kendine özgü kültürü de oluşturmuştur. Konargöçerlik zaman içerisinde terk edilerek yerini yerleşik hayata bıraksa da kültürel özellikler yeni formlara dönüşerek yaşamaya devam etmiştir.

Tarih boyunca, yerleşik hayat yaşayan Türkler olsa da konargöçerlik, göçebelik Türklükle özdeşleştirilen bir yaşam biçimi olmuştur. Çukurova bölgesinde konargöçer hayat yanında yerleşik hayat yaşayan, çiftçilikle uğraşan konargöçerlerden de söz edilebilir. Asayişin bozulması, devletin zorunlu yerleştirme politikaları, çiftçilikten elde edilen gelirin artması, tarımda makineleşme, sulanabilir alanların artması, fabrikalaşma, nüfus artışı gibi nedenlerle arazinin kıymetlenmesi, buna karşılık yün, kıl, peynir, canlı hayvan satışı gibi hayvancıların gelirleri azalıp mera bedelleri ile giderlerinin artması hayvancılığa ilgiyi azalmıştır. Bunun sonucunda konargöçer nüfus sürekli azalırken yerleşik nüfus artmıştır.

Günümüzde hayvancılıkla uğraşan, konargöçer olarak nitelendirdiğimiz gruplar yarı konargöçer bir özelliğe bürünmüşlerdir. Köy ya da şehir gibi yerleşim yerlerinde kalıcı konutları olan, tarlalarında çiftçilikte de yapan, aile üyelerinin bir kısmı farklı iş kollarında çalışan, yazın yaylaya gitmeyip Çukurova’da kalan gruplar çoğalmıştır.

Geçmişte, Çukurova bölgesinde farklı Türk gruplarının büyük çoğunluğu konargöçerken günümüzde bu yaşam biçimini Aydınli da denen Yörükler temsil etmektedir. Aslında Yörüklük, Yörükçülük ifadesiyle konargöçer yaşam biçiminde

olanlar için kullanılan bir nitelikken zamanla bu yaşantıyı sürdürenlere ad olmuştur. Yerleşik Yörükler ve konargöçer Yörükler gibi yeni adlandırmalara yol açmıştır.

Eski konargöçerlikle şimdiki konargöçerlik biçimi farklılaşmıştır. Derleme yapılan kişilerin “biz küçükken”, “deve zamanında”, “babalarımız söylerdi”, “görmedik ama duyduk” gibi ifadelerinde bu değişimin yaşandığını tespit etmek mümkündür. Yerleşik hayata geçiş tarihi her obada farklı olduğundan bu durum obadan obaya göre değişiklik gösterebilmektedir.

Çukurova bölgesi uygun coğrafyası, iklimi, zengin su kaynakları ile hayvancılıkla uğraşan konargöçer Türkmen ve Yörüklerin tarih boyunca kışlak yurdu olmuştur. Bunların bir kısmı farklı tarihlerde devletten toprak talep ederek yerleşmiş, bir kısmı devlet zoruyla yerleşik hayata geçirilmiştir. Yerleşmede, tercihleri yüzyıllardır kışlak olarak kullandıkları Çukurova bölgesi olmuştur.

Günümüzde, özellikle kış mevsiminde Çukurova bölgesinde dağ sırtlarında branda çadırlar içinde kalarak küçükbaş hayvancılık yapanlara rastlamak mümkündür. Bunların bir kısmı kışın sert geçtiği, yoğun kar yağışının yaşandığı Kayseri ve Kahramanmaraş’tan gelen köylülerdir. Büyük çoğunluğu ise geleneksel olarak hayvancılıkla uğraşan Yörüklerdir. Kaldıkları yerler hazineye ya da bir köye aittir. Köylülere her yıl icar ödemektedirler. Başka illerden gelenler yazın köylerine geri dönmektedir. Yörüklerin bir kısmı yaz aylarında yaylaya gitmekte, bir kısmı da yine Çukurova bölgesinde daha uygun başka bir köy arazisinde kalmakta, hasadı yapılan tarlalarda küçükbaş hayvanlarını otlatmaktadır. Eşyalar traktörle taşınmakta, hayvanlar sürerek ya da kamyonla götürülmektedir.

“Göçebe kültüründen yerleşik kültüre en son geçen Çukurova Yörükleri, Türkmenleri binlerce yıllık kültürü günümüze kadar saklayıp taşımışlardır. Orta Asya Türk kültürünün, Anadolu halk kültüründe şekillenmesinin en güzel örneklerini Yörüklerde, Türkmenlerde görüyoruz.” (Artun, 2008a, s. 17). Çukurova bölgesi tarihi ve halk kültürünün oluşup şekillenmesinde konargöçer kültürün önemli bir yeri vardır.

Çukurova bölgesi konargöçerleri arasındaki sosyo-kültürel bağın çok kuvvetli olduğu görülmektedir. Bölgede, bu yaşam biçimindeki herkes birbirini tanımakta, birbirlerinden haberdar olmaktadır. Ekonomik durumu iyi olmayanlara yardım edilmekte, çeşitli nedenlerle hayvanlarını kaybedenlere damızlık hayvan toplanmaktadır. Hayvan pazarları, semt pazarları, kahvehaneler haftanın belirli günlerinde bir araya geldikleri yerlerdir. Düğün ve ölümlerde herkes bir araya gelmektedir. Cuma namazları için mecburen yerleşim merkezlerine gidilmekte,

yerleşiklerle konargöçerler birbirlerini görebilmektedir. Günümüzde Yörükler dernekleşmekte, şölenler yapmakta kültürlerini anlatma, gösterme imkânı bulmaktadır.

Geçiş dönemlerinde (doğum-evlenme-ölüm) yapılan törenlerde, bu dönemlerle ilgili inanışlarda konargöçer yaşam biçimine özgü yönlerin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Konargöçer yaşamda doğum, kendiliğinden, hazırlıksız olmaktadır. Doğum sonrasında, anne olan kadın günlük işlerine devam etmektedir. Doğumla ilgili geleneksel uygulamaların, inanışların günümüzde kısmen de olsa devam ettirildiği görülmektedir.

Konargöçer kültürü yaşayanlarda mekân tipi çadır olduğundan çok fazla eşya almak, taşımak mümkün değildir. Evlilikler yakın akraba ya da aynı oba içerisinde yapılmaktadır. Yerleşik kültüre göre farklı ve daha zor bir yaşam biçimi olduğundan bu yaşam biçimindekilerin evlilikleri söz konusudur. Günümüzde çadırlarda yapılan düğünlerde bile yerleşik şehir kültürünün hâkim olduğu görülmektedir. Geçmişte yapılan, çeşitli eğlencelerin olduğu gösterişli düğünler günümüzde kalmamıştır. Bununla birlikte Türk kültür dairesi içerisinde karşılaştığımız bazı uygulamaların yaşamaya devam ettiği görülmektedir.

Konargöçerler arasında ölümle ilgili inanış ve uygulamalarda İslam dininin büyük etkisi olmakla birlikte İslamiyet öncesi inanç sistemlerinin izlerine de rastlanmaktadır. İlk başlarda, yaşanan hayatın şartlarına uygun olarak ölen kişi öldüğü yere en yakın mezarlığa defnedilirken günümüzde yerleşilen yere taşınmakta, buradaki mezarlık kullanılmaktadır. Öldüğü gün ve öldükten sonraki yıllarda kurban kesme, 3, 7, 40. günlerde mevlit okutma uygulamasına hâlâ devam edilmektedir. Ölümü düşündüren ön belirtilerde hayvanların hareketleri, çıkardıkları sesler önemli bir yer tutar. Buradan yaşam biçiminin inanışlar üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşabiliriz.

Geçmişte, Çukurova bölgesinde sünneti abdallar yapmaktaydı. Sünnetçi abdallar konargöçerlerin çadırlarını gezerek sünnet olmayan çocukları sünnet ederdi. Hava serin olduğundan yaylaktayken sünnet yaptırılır. Samimiyet kurulan kişilerden kirve seçilir. Çocuğun kirvesine çekeceğine, onun özelliklerini taşıyacağına inanılır. Bu yüzden çalışkan, eli çabuk, ekonomik durumu iyi olan, çevresi tarafından sayılan kişilerden kirve seçilir. Tembel adamları kirve yapmazlar Kirve yaylaklara yakın yerdeki yerleşiklerden de seçilir. Kirve olan kişiler samimiyeti iletir, birbirlerine daha fazla yardımcı olurlar. Kirve belirlenmeden, tören olmadan da sünnet yapılabilir. Sünnetle dinin gereği yerine getirildiği gibi sünnet olan çocuk erkekliğe adım atmış sayılır. Diğer törenlerde olduğu gibi sünnet törenlerinde de hayvan kesilir, sac

kavurması yapılır. Günümüzde, çocuklar sağlık kuruluşlarında sünnet ettirilmektedir. Kirve tutulmakta, tören yapılacaksa imam çağrılmakta, mevlit okutulmaktadır. Ekonomik durumu iyi olanlar daha gösterişli sünnet töreni yaparlar. Sünnet olan çocuğa ailesi hediye olarak sürüden hayvan verir.

Konargöçer hayat yaşayanlar yerleşim yerlerinin uzağında kaldıklarından, belli bir yere bağlanmayıp sürekli yer değiştirdiklerinden sağlıklı bir nüfus kaydı tutulamamış, askere alınmaları düzenli olamamıştır. Aileler çocuklarını askere geç göndermek istediklerinden nüfusa geç kaydettirmişlerdir. Askere gitmeden evlenenler, hayvanlarıyla ilgilenmek zorunda kalanlar askere gitmek istememişler, resmî makamlardan kaçma yoluna gitmişlerdir. Askere gidecek kişiyi yakın akrabaları yemeğe davet eder. Çok büyük bir tören yapılmaz. Askerden dönen kişi için kurban kesilir. Askerliğini yapıp gelenlerden olgun davranması beklenir. Kişi okuma yazmayı çoğu zaman askere gittiğinde öğrenir. Yerleşiklerden, farklı yerlerden asker arkadaşı edinir, askerlikten sonra da bunlarla görüşmeye devam eder.

Konargöçerler arasında özellikle önceki yıllarda hacca gidebilenler çok azdır. Kişi kendi gayretleriyle hacca gitmektedir. Yolculuk zahmetli olduğundan, uzun sürdüğünden sadece erkekler gidebilmiştir. Özellikle, konargöçerliği bırakıp yerleşik hayata geçenlerden Diyanet İşleri Başkanlığı'nın organizasyonu ile eşleriyle birlikte hacca gidenler çoğalmıştır. Diğer geçiş dönemlerinde olduğu gibi hacı olan kişilerden toplum bazı davranışlar sergilemelerini bekler. İbadetlerini yerine getirmek, kötü söz söylememek, küfür etmemek, başkasının hakkını yememek, kalp kırmamak beklenen davranışlardan bazılarıdır.

Çukurova bölgesi konargöçerleri arasında, mevsimlik törenlerden olan Nevruz ve Hıdrellez konusunda bilgisi olan ve bu günlerde tören yapanlara rastlanmamıştır. Koç katımı töreni geçmişte yapılırken, değişen şartlar sonucu günümüzde koçlar koyunlardan ayrılmadığından bu güne özel herhangi bir kutlama da yapılmamaktadır. Koyun kirkımı töreni ise değişerek de olsa yaşamaya devam etmektedir. Geçmişte, koyunlar yılda iki defa kırılırdı. İlk kirkım Çukurova'da, yaylaya gitmeden, ikinci kirkım yayladan dönmeye yakın, eylül ayı, ya da Çukurova'ya inildiğinde yapılırdı. Günümüzde yaylaya çıkanlar yılda bir kez, temmuz ayının başlarında hayvanlarını kırmaktadır. Yaylaya gitmeyip Çukurova'da kalanlar ise havanın ısındığı mayıs ayı başlarında kirkım yapmaktadır. Günümüzde, yün ve kılın maddi değerinin kalmaması bu güne verilen önemi de azaltmıştır. Geçmişte kirkım günü şenlik havasında olur, kirkımcılar bir araya gelir, kirkım aşısı yapılır, silahlar sıkılır, sohbetler edilirdi.

Dini bayramlardan olan Kurban Bayramı'nda hayvancılıkla uğraşan konargöçerler sürüdeki erkek hayvanlarını satmakta, bayram öncesi ekonomik bir hareketlilik içerisine girmektedirler. Bayram namazlarında erkekler yerleşim yerlerindeki camilere giderek yerleşiklerle ve oraya gelen konargöçerlerle görüşüp bayramlaşmaktadırlar. Sürüdeki en gösterişli hayvanı bayramda kurban olarak kesmektedirler. Bayramlarda yiyecek ikramına önem vermektedirler. Özel günlerden ise aşure gününe ayrı bir önem verdikleri görülmektedir.

Konargöçerler arasında geçmişte oynanan oyunların ve eğlencelerin hemen hepsi günümüzde canlılığını yitirmiştir. Geleneksel çocuk oyunlarında doğada bulunun taş, çamur, ağaç kabuğu kullanılır. Bunlardan çeşitli oyuncaklar yapılır. Oyun ve eğlenceler için ayrı bir zaman ayrılmamakta işten arta kalan boş vakitler değerlendirilmektedir. Köy seyirlik oyunları, daha çok düğünlerde gençlerin oynadığı oyun olma özelliği taşımaktadır. Bölgede geçmişte yapılan deve güreşleri hazırlıklı, sistemli, düzenli değildir. Oyunların hemen hepsi açık mekânda oynanmaktadır.

Halk inanışları toplumun davranışını belirlemede, şekillendirmede önemli bir yere sahiptir. Geçmişte konargöçerlerin hemen hepsince bilinip uygulanan çoğu inanış zamanla inandırıcılığını, etkisini kaybetmiştir. Söz konusu toplumu oluşturan ailelerin, bireylerin bir kısmında geçmişteki inanışların hâlen yaşatıldığı, davranışları, sosyal hayatı belirleyici, şekillendirici etkiye sahip olduğu görülmektedir. Tespit edilen inanışların daha çok konargöçer yaşam biçimi ekseninde oluştuğu görülmektedir. Dolayısıyla bu inanç sisteminde göç, hayvancılık, tabiat gibi öğeler önemli bir yere sahiptir. İnanışlar üzerinde İslam öncesi inanç sisteminin ve İslam dininin etkili olduğu görülmektedir.

Konargöçer kültürün en önemli yönünü hayvancılık oluşturmaktadır. Buna paralel olarak derlemelerde tespit edilen en zengin malzeme hayvancılıkla ilgilidir. Dolayısıyla tezimizin "Konargöçerlerde Hayvancılık" başlıklı kısmı hacim olarak diğer bölümlerden oldukça fazladır. Hayvancılık, konargöçerlerin temel geçim aracı olma özelliği taşır. Ekonomik gelecekleri besledikleri hayvanların sağlıklı kalmasına, iyi beslenmesine ve çoğalmasına bağlıdır. Konargöçerlik olgusunun temel dinamiğini bu amaçlar oluşturmaktadır. Bu bağlamda hayvan hastalıkları ve tedavi usulleriyle ilgili bilgileri zengindir. Koç katımı, koyun/keçi kirkımı hayvancılığa bağlı törenlerdir.

Yeme içme kültürü hayvansal gıdalara, et ve süte dayanmaktadır. Çabuk hazırlanan, kısa sürede tüketilebilecek yemekler tercih edilmektedir. Geriye kalan yiyecek maddeleri satın alma, takas etme, doğadan toplama yoluyla sağlanmaktadır.

Mutfak araç ve gereçleri sınırlı sayıdadır ve kırılmayacak malzemelerden yapılanlar tercih edilmektedir. Deve ile göçülürken az olan mutfak eşyaları, traktörle göçülmeye başladıktan sonra çeşitlenmiş ve sayıca artmıştır. Günümüz, sofrâ gelenek ve göreneklerinde geleneksel Türk kültürünün yaşamakta olduğu görülmektedir. Bu bağlamda misafirin ağırlanması, yedirilip içirilmesine son derece önem verilmektedir. Günlük öğünler için hayvanların bakımına göre zaman ayrılmaktadır. İşten arta kalan zaman dilimlerinde yemek hazırlanmakta ve yenmektedir.

Konargöçer yaşam biçiminin gereklerinden dolayı yerleşim yerlerinden uzakta kalmaları, modern tıptan uzaklaşıp geleneksel halk hekimliğine yönelmelerinde etkili olmuştur. Geleneksel tedavi usulleri sağlık kuruluşlarının artması, ücretsiz tedavi ve ilaç alma imkânlarından dolayı yaygınlığını yitirmiştir. Bununla birlikte modern tıpta teşhis ve tedavi edilemeyen bazı hastalıklarda ya da çok basit tedavi edilebilecek hastalıklarda geleneksel halk hekimliğine başvurulduğu görülmektedir.

Konargöçerler çadır içinin, çadır çevresinin, kıyafetlerin, yatak, yorganların temiz olmasına dikkat ederler. Kışlak, yaylak ve konalga yerlerini temiz bırakmaya özen gösterirler. Yerleşik hayattaki kadınlar çamaşır makinesi, elektrikli süpürge kullanırken konargöçer hayattaki kadınlar hâlâ çamaşır suyunu ısıtmak, bunun için odun bulmak, çamaşırı elde yıkamak zorunda kalmaktadır. Bu da konargöçer yaşamın zor olduğu yargısını desteklemekte, yerleşik hayatı cazip hâle getirmektedir.

Konargöçerler hazır kumaşın, ayakkabının, elbisenin yaygın olmadığı önceki dönemde bu gereksinimlerini yetiştirdikleri hayvanlardan sağladıkları kıl, yün ve deriden imal etmişlerdir. Ülkede yaşanan sosyoekonomik değişme ve gelişme sonucunda hazır elbiseler, ayakkabılar satın alma yoluna gidilmiştir. Günümüzde büyük ölçüde köylerde çiftçilikle uğraşanların kıyafetine benzer kıyafetlerin, ayakkabıların tercih edildiği görülmektedir. Kendilerinin yaptıkları işlemler, çobanların giydiği kepenekler ise konargöçer kültürü yansıtmakta, geçmişin izlerini günümüze taşımaktadır.

Konargöçerler barınmak amacıyla geleneksel olarak hammaddesini yetiştirdikleri keçiden sağlayıp ip hâline getirerek dokudukları kıl çadır kullanmışlardır. Bunun yanında çok az da olsa bazı Yörükler koyun yününi keçe hâline getirerek yaptıkları keçe çadırları tercih etmişlerdir. Yarı yerleşik hayata geçişle birlikte kışın kaldıkları kışlaklara kalıcı huğ ve yakın bir dönemde betonarme evler yapmışlardır. Yazın yaylaya gitmeyip Çukurova'da kalanlar hayma ve çardaklarda kalmaktadır. Günümüzde konargöçerliği sürdürenler kışın üzeri branda kaplı, iskeleti ağaçtan olan

çatı adını verdikleri çadırlarda kalmaktadır. Çatılar, içerisine soba kurulabildiğinden kıl çadıra göre daha sıcak olmaktadır. Ayrıca yağmur yağdığında içine geçmemektedir. Yazın yaylaya gitmeyi sürdürenlerin, özellikle yaylaklarda, çatı yerine kıl çadır kullanmaya devam ettikleri görülmektedir.

Konargöçerlerde dokumacılık geçmişte önemli bir yere sahip uğraş alanıdır. Kaldıkları kıl çadırlar, kullandıkları eşyalar, giydikleri kıyafetler hep dokumadır. Günümüzde, dokuma yapabilecek kişiler olsa da bunu sürdüren, yaşatan çok az sayıda kişi kalmıştır. Yaş ortalaması yüksek olan bu kişiler de hatıra için, istek üzerine hediye etmek amacıyla halı, kilim, seccade, çanta dokumaktadır. Daha kolay, daha çabuk, daha ucuz elde edilen fabrikasyon ürünlerin çıkması, toplumda moda hâline gelmesi dokuma ürünlere ihtiyacı, ilgiyi ortadan kaldırmıştır. Bu bağlamda dokuma alet edevatları, dokuma ürünleri zaman içerisinde elden çıkarılmıştır. Son kalan birkaç parça eşya kullanılmaya devam etmekte ya da geçmişten hatıra olarak saklanmaktadır. Dokuma ürünlerinde kullanılan motif ve desenler konunun uzmanı olan araştırmacıların ilgisini beklemektedir. Bunların diğer bölgeler ve Türk dünyasındaki örneklerle karşılaştırılması pek çok sonuca ulaşmaya imkân verebilecektir.

Konargöçerler arasında geçmişte canlı bir şekilde yaşatılan ağaç işlemeciliği, dokumacılık, işleme/örme, dericilik gibi sanatlar zamanla büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Fabrikasyon ürünlerin ortaya çıkışı büyük emek gerektiren bu sanatlara olan ilgiyi azaltmıştır. Gündelik hayatta kullanımdan kalkan sanat ürünleri satılmış, atılmış, yeni ürünlerle değiştirilmiş, zamanla deforme olmuştur.

Temelini hayvancılığın oluşturduğu konargöçer yaşam biçimi halk edebiyatı ürünlerine de yansımıştır. Ağıtlarda, türkülerde, masallarda, fıkralarda, deyim ve atasözlerinde bunun izlerini açık bir şekilde görmek mümkündür. Konargöçerlik konusu sadece bu kültürün içinde olanların değil, yerleşik hayatı yaşayanların da ilgisini çekmiştir. Konargöçerliği yaşamayan, dışarıdan gözlemleyenler için bu yaşam biçimi, otantik, farklı, dejenere olmamış, saflığını korumuş bir kültür olarak görülmüş; çeşitli anlatı türlerinin konusu olarak seçilmesine neden olmuştur.

Konargöçer yaşantı edebiyat ürünlerinde yansımaları bulmuştur. Fıkralarda konargöçer yaşam biçimi, konargöçerlerin dinî bilgileri, dini yorumlayışları, yerleşiklerin konargöçerlere bakışı, konargöçerlerin yerleşik kültüre ve farklı mesleklere bakışı ele alınmıştır. Göç güzergâhı, konalga yerleri, yayla özlemi, konargöçer yaşam biçimine duyulan özlem âşık edebiyatı manzum ürünlerinde sıkça işlenmiştir.

Çalışmamızda; 17 çocuk oyunu, 5 köy seyirlik oyunu, 57 fıkra, 6 efsane, 24 türkü, 31 mani, 50 ağıt, 61 âşık ve şair, 180 âşık edebiyatı manzum ürünü, 137 atasözü, 198 deyim, 58 bilmece, 61 alkış, 50 kargış, 80 lakap örneklerine yer verilmiştir. Tez çalışmasında 225 adet yazılı kaynağa, 158 adet sözlü bilgi kaynağına başvurulmuştur. Eserin sonuna 91 adet fotoğraf eklenmiştir.

Derlenen edebiyat ürünlerine bakıldığında âşık tarzı şiir, türkü, ağıt ve fıkra yönünden zengin bir malzeme ile karşılaşmıştır. Mensur halk edebiyatı anlatma geleneği oldukça zayıflamış, efsane ve fıkraların dışında masal ve halk hikâyesi gibi türler çok fazla anlatılmamaktadır. Bunun nedeni sosyo-kültürel yaşamın zaman içinde farklılaşmasında aranabilir. Mensur halk edebiyatı ürünleri, özellikle icrası uzun sürenler, daha çok yerleşik kültüre uygun olanlar zamanla hafızalardan silinmiş olabilir. Ayrıca kısa, ilgi çekici anlatımlar konargöçer yaşam biçimine daha uygundur. Konargöçer hayat tarzındaki insanların yoğun çalışma temposundan boş vakitlerinin çok olmaması, daha küçük gruplarla yaşantının sürdürülüyor olması, geçmişteki kültürle bağların kopması gibi çeşitli nedenler etkili olmuştur.

Halk edebiyatı ürünleri sözlü edebiyat geleneği özelliği taşıdığından ve yazıya geçirilmediğinden zamanla icra ortamının daralmasıyla tekrar edilmeye edilmeye hafızalardan silinmiş, ancak bölük pörçük izleri kalmıştır. Farklı metinlere ait parçalar birbirine karıştırılmıştır. Düzenli, sürekli bir yerleşik hayat olmadığından yazıya geçirilenler de korunup arşivlenememiş kaybolmuş ya da okunmayacak şekilde deforme olmuştur. Dolayısıyla zengin bir yazılı edebiyat varlığından söz etmek mümkün değildir.

Dil ile kültür arasındaki yakın ilişki bağlamında edebiyat ürünlerinde hayvancılıkla ilgili kelimeler, terimler oldukça zengindir. Duyguların ifadesinde hayvancılıkla bağ kurularak, o yaşantıya benzetilerek anlatımlar yapılmaktadır. Halk edebiyatı ürünlerinin birçoğunda hayvancılık konusu işlenmiş, hayvancılıkla ilgili çeşitli öğeler eserlere yansımıştır.

Çukurova Bölgesi konargöçerlerinde tespit edilen kültür ve edebiyat ürünlerine bakıldığında genel olarak Türk dünyasının özelliklerini yansıttığı görülmektedir. Eski Türklerin âdet ve törenlerinin izlerine günümüz Yörük ve Türkmen kültüründe rastlamaktayız (Artun, 2008a, s. 17). Eröz'ün tespitlerine göre Anadolu Türk göçebeliği Orta Asya Türk göçebeliğine kavmî, lisanî, dinî (Şamanî), ailevî, kabilevî bağlarla sıkı sıkıya bağlıdır (1991, s. 274). Araştırmamızda cenazenin defin işleminde, halk inanışlarında şaşırtıcı bir şekilde çok fazla benzerliklerin olduğu saptanmıştır.

Bununla birlikte halk kültürü unsurları Çukurova'daki tüm konargöçer gruplarda aynı canlılıkta yaşatılmamaktadır. Yerleşik kültüre geçiş, sosyokültürel değişim her konargöçer grup için aynı hızla olmamıştır. Aynı sülale içinde dahi bazı aileler hayvancılığa bağlı konargöçer hayatı sürdürürken; bazıları yerleşik hayata geçerek çiftçilikle ya da başka iş kollarında çalışmaya başlamışlardır.

Çukurova konargöçerlerinin kültürü Çukurova'da yerleşik hayata geçenlerin kültürü ile tamamen örtüşmese de büyük benzerlikler taşımaktadır. Benzerliğin ortaya çıkmasında konargöçerlerin yerleşik kültüre yaklaşması ve yerleşiklerin büyük çoğunluğunun konargöçer halk kültüründen gelmiş olmaları etkili olmaktadır. Çağın gereği, iletişimin ve ulaşımın gelişip yaygınlaşması bu iki kültürün zamanla tek tipleşmesine neden olmuştur.

Günümüzde, Çukurova bölgesinde zor şartlar altında kısmen sürdürülen konargöçerliğin gelecekte de devam ettirilmesi mümkün görünmemektedir. Konargöçerlerin geçmişte kullandıkları yaylak, kışlak alanları, göç yolları oldukça daralmıştır. Bu kültür içerisindeki yeni nesil, hayvancılık dışında başka iş kollarında çalışmak istemektedir. Tercihlerini düzenli bir gelir elde edecekleri sigortalı işlerden yana kullanmaktadır. Küçükbaş hayvan ithalatı, Türkiye'nin başka bölgelerinden getirilen hayvanlar bölge içindeki piyasayı oldukça daraltmaktadır. Konargöçerlerin kışın yaşadıkları alanlar yerleşim yerlerinin uzağında olduğundan yerleşiklerin sahip oldukları başta yol, su, elektrik olmak üzere pek çok imkândan mahrum kalmalarına sebep olmaktadır. Aileler çocuklarını okula, dershaneye göndermede güçlük çekmektedir.

Bu çalışmanın söz konusu kültürde geçmişten günümüze gelinceye kadar gerçekleşen değişim ve dönüşümleri ortaya koyuyor olmasından önemli olduğu düşüncesindeyiz. Çalışmanın başlangıcında hedeflenen konargöçer yaşam biçimini, kültürü yakın bir geçmişte yaşamış olanlar, hâlihazırda yaşamakta olanlar varken kayıt altına almak amacı büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir. Nitekim kaynak kişilerin bazıları tez çalışması devam ederken vefat etmiştir. Kaybolan, unutulmuş edebiyat ürünlerine ulaşmada tezdeki kayıtlar kaynaklık etmiştir.

Konargöçerlik, Yörüklük konusu yapılan televizyon programlarıyla, kitap, tez, belgesel çalışmalarıyla, şölenlerle, dernek faaliyetleriyle popüler hâle gelmiştir. Bu durum bir zamanlar Yörüklüklerini gizleyen insanlarda özgüven artışına neden olmuştur. Hayvancılık dışında başka iş kollarında çalışanlar da atalarının bu yaşam biçimine sahip çıkmışlardır.

Türkiye’de özellikle küçükbaş hayvancılığın geliştirilebilmesi için konargöçer kültürden faydalanılması, bu kültürü zor şartlar altında sürdüren kişilere imkânlar sağlanması gerekir. Mera kiralama, göç güzergâhı konusunda devletin gerekli kolaylığı sağlaması gerekir. Büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinde yapıldığı gibi yılın her mevsiminde ahırda küçükbaş hayvan yetiştirmeye imkân yoktur. O hâlde hazineye ait verimsiz, boş arazileri büyük emek ve masraflarla dikim sahası hâline getirmeye çalışmak yerine mera olarak hayvancılıkla uğraşan kişilerin kullanmaya devam etmesi için yasal düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Böylece hayvancılık geliştirildiği gibi işsiz sayısı da artmamış olur.

Konargöçerlerin ellerinde kalan dokumalar, giyim kuşam malzemeleri, hayvan süslemeleri ve çanları, deriden yapılan eşyalar, kıl çadırlar vs. şehirlerdeki müzelerde koruma altına alınıp sergilenmelidir. Hatta gelen ziyaretçilere bunların nasıl üretildiği gösterilmelidir. Aksi hâlde gelecek nesiller bu kültüre yabancı kalacak geçmişiyile bağ kuramayacaktır. Az sayıdaki kişilerde rastlayabildiğimiz bu örnekler, korumaya alınmadığı takdirde bir köşede çürümeye terk edilecek, zamanla kaybolup gidecektir. Geç kalınmış bu kültür hizmeti kurum ve kuruluşlarca biran önce hayata geçirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Aba, V. (2003, Haziran 11). Sırası geldikçe. *Akdeniz Gazetesi*, s.1.
- Aba, V., Metin, S. & Kara, Ö. T. (2011). *Osmaniye mânileri*. Adana: Sezen.
- Aba, V. (2012). *Yörükler ve Saçıkaraklı aşireti*. Adana: Sezen.
- Acıpayamlı, O. (1961). *Türkiye’de doğumla ilgili âdet ve inanmaların etnolojik etüdü*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Aça, M. (1999). Kazak Kırgız Türklerinde defin sonrası bazı uygulamalar ve aş verme (aş toyu). *Millî Folklor*, 43, 24-31.
- Adil, İ. (2007). *Kürkçüler*. İstanbul: Kayhan.
- Adil (Alcıoğlu), M. (2006). *Tarihte Alcı-Tecirli*. Kahramanmaraş: Ukde.
- A. Cevdet Paşa (1980). *Ma’rûzât* (Y. Halaçoğlu Haz.). İstanbul: Çağrı.
- A. Cevdet Paşa (1991). *Tezâkir* (C. Baysun Haz.). C. III, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Aka, İ. (1980). Hazar-Ötesi Türkmenlerinde bir düğün merasimi. *Türk Kültürü*, 207-208, 108-110.
- Akalın, Ş. H. (2000). Adana ağızlarının söz varlığı. *Adana: Köprü Başı* içinde s. 431-437, İstanbul: Yapı Kredi.
- Akbaş, S. B. (2005). *Kayseri’de Yörükler ve Türkmenler*. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi.
- Aktan, O. (1996). Antalya çevresinde ve Güney Anadolu’da depreşen ve dinen konargöçer asabiyeti. *I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri*, (s.1-23), 25-26 Nisan 1994 Antalya, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Aktan, S. & Yanık, M. (1990). Karacaoğlan’ın şiirlerinde ve yapılan araştırmalara göre hayatı. *I. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu*, 21-23 Kasım 1990, (s. 6-15), Adana: Arif.
- Alagöz, C. A. (1992). Türkiye’de yaylacılık araştırmaları. *Ankara Üniversitesi, Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 2, 1-50.
- Albayrak, N. (2004). *Ansiklopedik halk edebiyatı terimleri sözlüğü*. İstanbul: Leyla ile Mecnun.
- Albayrak, N. (2009). Türk halk şiirinde biçim ve tür sorunu. *Motif Akademi*, 1-2, 133-187.
- Altınkaynak, E. (2002). Türklerde ölüm-yas ve ağıt söyleme geleneği. *Yeni Türkiye*, 45, 230-263.

- Altun, I. (2004). *Kandıra Türkmenlerinde doğum, evlenme ve ölüm*. İzmit: Yayıncı.
- Altuntek, N. S. (1993). *Van yöresinde akraba evliliği*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- And, M. (1975). Dramatik köylü gösterilerinin ritüel niteliği. *Türk Folkloru Araştırma Yıllığı Belleten*, I, 10, 1-17, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- And, M. (1985). *Geleneksel Türk tiyatrosu*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Anıl, E. (2002). Kıbrıs'ta halk arasındaki inançlar: hayvanlarla ilgili çeşitli inanışlar. *Kıbrıs Türk Kültürü Çalışmaları III*, (s. 73-83), KKTC: DAÜ.
- Artun, E. (1996). Köy seyirlik oyunlarındaki düğünlerde gelin güvey motifinde eski kültür izleri. *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri*, (s. 86-93), Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Artun, E. (1999). Günümüz Adana âşıklık geleneğinde alkış-kargış (kara alkış). *III. Uluslar arası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri*, (s. 111-122), Adana: Adana Valiliği.
- Artun, E. (2000). Adana'da asker uğurlama ve karşılama törenleri, asker ağıtları, türküleri, şiirleri, manileri. *Millî Folklor*, 47, 41-48.
- Artun, E. (2006a). Adana yağmur yağdırma törenleri ve çomçalı gelin. *Adana Halk Kültürü Araştırmaları* içinde (s. 173-185), Adana: Ulusoy.
- Artun, E. (2006b). Türk folklorunun turizm açısından değerlendirilmesi. *Adana Halk Kültürü Araştırmaları* içinde (s. 285-291), Adana: Ulusoy.
- Artun, E. (2006c). *Dinî-tasavvufî halk edebiyatı*. İstanbul: Kitabevi.
- Artun, E. (2008a). Çukurova konar-göçer Türkmenlerinin halk kültürlerinde eski türk inançlarının izleri. *Halk Kültürü Araştırmaları* içinde (s. 9-45), İstanbul: Kitabevi.
- Artun, E. (2008b). Çukurova Yörüklerinin gelenek ve görenekleri bunlardaki eski kültür izleri. *Halk Kültürü Araştırmaları* içinde (s. 45-77). Adana: Ulusoy.
- Artun, E. (2008c). Günümüzde Adana âşıklık geleneği ve âşık fasılları. *Âşık Edebiyatı Araştırmaları* içinde (s. 423-453) İstanbul: Kitabevi.
- Artun, E. (2008d). *Âşıklık geleneği ve âşık edebiyatı*. İstanbul: Kitabevi.
- Artun, E. (2013). *Çukurova halk kültüründe mizah*. Adana: Karahan.
- Aslan, K. (2010). *Dört Yol yöresi halk fıkraları*. Dört Yol: Yazar.
- Ataman, S. Y. (1984). Bölgelerimiz: Çukurova. *Türk Folkloru*, 62, 10-13.
- Ataman, S. Y. (1992). *Eski Türk düğünleri ve evlenme rit'leri*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Atılğan, H. (1996). Âşık Nizami. *İçel Kültürü*, 48, 23-24.

- Atılğan, H. (1998). *Çukurova Türküleri I*. Ankara: Adana Valiliği.
- Atılğan, H. (1999). *İki taştan ibaret Kadırlılı Abdulvahap Kocaman-hayatı, sanatı, eserleri*. Ankara: Adana Valiliği.
- Atılğan, H. (2002). *Murçtu folkloru*. Ankara: Karaisalı Kaymakamlığı.
- Babuş, F. (2006). *Osmanlı'dan günümüze göç ve iskân*. İstanbul: Ozan.
- Bacon, E. E. (t.y.). *Esir Orta Asya* (T. Say Çev.).Tercüman 1001 Temel Eser.
- Başgöz, İ. (2004). Adlarımız ve sosyal değişim. *Günce*, 31, 15-17.
- Bates, D. G. (2009). 21. *Yüzyılda kültürel antropoloji* (S. Aydın, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Bayar, M. (2004). *Karakeçili Yörük aşiretinin Eskişehir'e iskânı*, İstanbul: Lider Ajans.
- Baykara, T. (2003). *Türk kültürü*. İstanbul: IQ Kültür Sanat.
- Bayraktar, H. (2007). Kırım ve Kafkasya'dan Adana vilayeti'ne yapılan göç ve iskânlar (1869-1907). *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 22, 405-434.
- Beşirli, H. (2007). Sarıkeçili Yörüklerinde hayvancılık. H. Beşirli ve İ. Erdal (Ed.), *Anadolu'da Yörükler içinde* (s.111-131), Ankara: Phoenix.
- Beyazıt, B. S. (1989). *1865-1866 Kürt-Dağı, Cebel'i Bereket Kozanoğlu'ları isyanı ve güneydeki aşiretlerin iskânları*. Antakya: Kültür Eğitim.
- Bilir F.S. & Bilir A. F. (2007). *Orta Asya'dan Toroslara Gülnar*. İstanbul: Etik.
- Blocqueville, H. C. (2000). *Türkmenler arasında* R. Akdemir (Çev.) Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Boratav, P. N. (1982). Çukurova'da folklor derlemeleri. *Folklor ve Edebiyat içinde* (s.264-286). İstanbul: Adam.
- Boratav, P. N. (1999). *100 soruda Türk folkloru*. İstanbul: Gerçek.
- Boyraz, Ş. (2003). *Türkiye'de mezar taşı sözleri*. Ankara, Akçağ.
- Bozyiğit, A. E. (1987). Düşünlerimizde bayrak geleneği. *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C. IV. (s. 67-83), Ankara: Başbakanlık.
- Buluç, S. (1970). Şamanizm. *İslâm ansiklopedisi* (C.11, s. 320-335). İstanbul: MEB.
- Bülbül, D. (2006). *Düziçi'nde geçiş dönemleri (doğum-evlenme-ölüm)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Binyazar, A. (2002). *Dede Korkut*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Cemiloğlu, M. (1996). Mutlu sonla biten halk hikâyelerinde gelin tasvirleri. *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri*, (s. 94-103) Ankara: Kültür Bakanlığı.

- Cin, F. (2004). Ceyhan Yörüklerinde halk kültürü araştırmaları. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Çabuk, H. H. (2008). *Çukurova’da Yörükler*. Adana: Ekrem.
- Çabuk, V. (1976). Fırka-i ıslâhiye, İskenderun ve Payas. *Türk Kültürü*, 161, 291-298.
- Çadircı, M. (1997). *Tanzimat döneminde Anadolu kentleri’nin sosyal ve ekonomik Yapısı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Çağımlar, Z. (2010). *Hikâyeleri ile Adana Avşar ağıtları*. Adana: Büyükşehir Belediyesi.
- Çakır, S. (1992). Burdur’un Kozluca kasabasında “yas” geleneği. *IV. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C. IV, s.59-71, Ankara, Kültür Bakanlığı.
- Çamurdan, M. N. (t.y.) *Türkçe mi?* (Yayın yeri, yayınevi bilgisi yok.)
- Çelik, A. (2002). Çepnilerde ve diğer Türkmenlerde doğumla ilgili âdet ve inanmalar. *Yörük ve Türkmenlerde Günlük Hayat Sempozyum Bildirileri*, (s.63-84), 17-18 Mayıs 2002, Ankara: Yörük Türkmen Vakfı.
- Çevirme, H. & Sayan A. (2005). Alkarısı inanmaları ve bilim. *Millî Folklor*, 65, 67-72.
- Çıblak, N. (2002). İçel’de yağmur yağdırma törenleri. *folklor/edebiyat*, 31, 93-103.
- Çınar, A. A. (2009). Yörük kavramı ve Yörüklük. *Muğla Kent Kültürü*, Aralık, 2-6.
- Çobanoğlu Ö. (2003). Karşılaştırmalı atasözleri bağlamında Türk dünyası atasözlerinde sosyo-kültürel süreklilik ve değişme üzerine tespitler. *Türkbilig*, 5, 3-12.
- Çobanoğlu, Ö. (2009). Türk halk kültüründe şeytan telakkisi üzerine tespitler. *Motif Akademi*, 1-2, 269-282.
- Coşar, İ. (t.y.). *Büyük müjde*, (Yayın yeri, yayınevi bilgisi yok)
- Çökük, M. (1994). Kayseri Avşar ağıtları. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Çukurovalı Âşık Kara Mehmet Şiirleri* (2007) Adana: Ekrem.
- Delikoca, Y. (2005). Bir Yörük kadını Gülekli Hatice ve kırk dört mücahit destanı. *Çukurova Kahramanları* içinde s. 119-131, Adana: Ekrem.
- Demir, A. (2012). *XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Anadolu’da Bozdoğan Yörükleri*. Ankara: Berikan.
- Demirci, Y. Z. (1938). *Anadolu’da eski düğün ve evlenme âdetleri*. İstanbul: Burhanettin.
- Devellioğlu, F. (1996). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügât*. Ankara: Aydın.
- Dictionnaire Larousse Ansiklopedik Sözlük* (1993). Adana. Milliyet Yayınları, I, 35.

- Dilek, İ. (2007). Sibiry Türklerinde ateşle ilgili inançlar, törenler ve bazı efsaneler. *bilig*, 43, 33-54.
- Doğan, M. S. (2007). Tarihsel gelişim sürecinde Yörükler. H. Beşirli ve İ. Erdal (Ed.), *Anadolu'da Yörükler* içinde (s.133-148). Ankara: Phoenix.
- Doğaner, A. (2006). Osmaniye Yöresi'nde yaşayan Ulaşlı Türkmenlerinin geçiş törenleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Doğru, H. (2002). Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de fetih ve iskân siyaseti. *Türkler*, 9, s.165-176, Ankara: Yeni Türkiye.
- Dulkadir, H. (1994). Yörükler. *İçel Kültürü*, 33, 15-13.
- Dulkadir, H. (1997). *İçel'de Son Yörükler Sarıkeçililer*. Mersin: Çağlar.
- Durmuş, M. (2004). Âşık Mustafa Demir, hayatı ve şiirleri. Yayınlanmamış lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Egawa, H. & Şahin, İ. (2007). *Yağcı Bedir Yörükleri*. İstanbul: Eren.
- Eker Ögüt G. (1991) Küççe Düğünü'nün çocuk gelişimi ve eğitimi açısından değerlendirilmesi. *Millî Folklor*, 41, 62-65.
- Eker Ögüt G. (1999) Türk kültürü içinde Kıbrıs düğün geleneğinin değerlendirilmesi. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 1, 39-50.
- Elçin, Ş. (2000). *Halk edebiyatına giriş*. Ankara: Akçağ.
- Elgün, B. (1994). Adana-Ceyhan Avşar ağıtları. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Emre, M. (1994). *Geçmişten Geleceğe Çukurova'da Şiir..* Adana: Altın Koza.
- Ercenk, G. (1996). Antalya bölgesi Yörükleri göç yolları. *I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri*, (s.133-138), 25-26 Nisan 1994 Antalya, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Erdal, İ. (2008). Cumhuriyet döneminde Yörüklerin iskânı konusu. H. Beşirli ve İ. Erdal (Ed.), *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yörükler ve Türkmenler* içinde (s.1-15). Ankara: Phoenix.
- Erdentuğ, N. (1974). Türkiye'nin Karadeniz bölgesi evlenme görenekleri ve törenlerinin etnolojik incelemesi. *I. Uluslar arası Türk Folklor Semineri Bildirileri* (s. 373-382), Ankara: Başbakanlık.
- Erdentuğ, N. (1977). *Sosyal âdet ve gelenekler*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Eren, N. (1979). Deve donanımı ve deve ile ilgili bilgiler. *TFA*, 18, 8594-8596.
- Eren, N. (1984). Yörüklerde karaçadır. *Folklor ve Etnografya Araştırmaları* içinde (s. 59-82), İstanbul: Anadolu'da Sanat.

- Eren, N. (1986). Deri ve dericilik. *Türk Folkloru*, 78, 11-22.
- Erkoçak, A. (1999). *Işık Hele Işık*. Ankara: Tutibay.
- Erkoçak, M. (1995). Osmaniye’de ağıt geleneği. *Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye*, I. Sempozyum, 15-18 Kasım 1993, Osmaniye (s. 406-429). Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Eröz, M. (1991). *Yörükler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Ersoy, R. (2002). Türklerde ölüm ve ölü ile ilgili rit ve ritüeller. *Millî Folklor*, 54, 86-101.
- Ersoy, R. (2009). *Sözlü tarih-folklor ilişkisi*. Ankara: Akçağ.
- Erşen, M. T. (2002). Deve güreşi, gururun hörgüçleri. *Atlas*, 112, 181-188.
- Gelekçi, C. (2005). Konar-Göçer Sarıkeçili Yörükleri. *Son Konar-Göçerlerin (Sarıkeçili Yörüklerinin) Sosyo-Kültürel Yapısı*. M. C. Özönder, E. Aksoy, G. V. Köktürk (ed.), Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Genç, R. (1997). *Kaşgarlı Mahmud’a göre XI. yüzyılda Türk dünyası*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Göka, E. (2002). Grup davranışında tarihsel boyut. *Yörük ve Türkmenlerde Günlük Hayat Sempozyum Bildirileri*, (s. 85-95), 17-18 Mayıs 2002, Ankara: Yörük Türkmen Vakfı.
- Göka, E. (2010). *Türk’ün Göçebe Ruhu*. İstanbul: Timaş.
- Gökçen, İ. (1946). *16. ve 17. asır sicillerine göre Saruhan’da Yörük ve Türkmenler*. İstanbul: Marifet.
- Gökdemir, G. (2002). Kıbrıs Türk halk kültüründe (göz değmesi) nazar inancı. *Kıbrıs Halk Kültürü Çalışmaları III*, KKTC: DAÜ.
- Gönüllü, A. R. (1986a). Alanya’da eski Türk inançlarının izleri. *Türk Folkloru*, 87, 34.
- Gönüllü, A. R. (1986b). Saçı âdetine dair notlar. *Türk Folkloru*, 89, 9-11.
- Görkem, İ. (2001). *Türk edebiyatında ağıtlar-Çukurova ağıtları*-. Ankara: Akçağ.
- Günay, Ü. & Güngör, H. (2007). *Başlangıçtan günümüze Türklerin dinî tarihi*, İstanbul: Rağbet.
- Gündüz, T. (2000). Bozulmuş ne idi? *Anadolu’da ve Rumeli’de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri*, (s.125-135), Tarsus/14 Mayıs 2000. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Gündüz, T. (2002a). Konar göçer. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 26, 161-163.
- Gündüz, T. (2002b). Türkmen adına dair bazı fikirler. *Yeni Türkiye*, 8(43), 142-145.

- Güngör, H. (1996). Türk Alevî-Bektaşî inanışlarında Şamanlığın izleri. *Erdem*, 22, 237-249.
- Güngör, K. (1941). *Cenubî Anadolu Yörüklerinin Etno-Antropolojik Tetkiki*. Ankara, İdeal.
- Güngördü, E. (2006). *Türkiye'nin Coğrafyası*. Ankara: Asil.
- Güver, M. (1971). Kadırlı'nın aşağı ve yukarı Karakütük köyleri bilmeceleeri. *Folklor* *Doğru*, 17, 29-30.
- Halaçoğlu, Y. (1973). Fırka-i İslâhiye ve yapmış olduğu iskân. *İ.Ü. Tarih Enstitüsü Dergisi*, 27, 1-20.
- Halaçoğlu, Y. (1997). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Âşiretlerin Yerleştirilmesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Halaçoğlu, Y. (2010). *Osmanlı kimliği ve aşiretler*. İstanbul: Babıali Kültür.
- Himmetoğlu, A. A. (2009). *Âşık Boranî hayatı-şiiirleri*. Yayınlanmamış lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Işık, Z. (2004). *Âşık Ali Yetimi'nin hayatı ve eserleri*. Yayınlanmamış lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- İnan, A. (1968). *Makaleler ve İncelemeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İnan, A. (2000). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İnci, İ. (2009). 1923-1960 döneminde Türkiye'de tarım faaliyetleri üzerinden alınan vergiler. *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi*, (2009-I), ss.109-130.
- İslâmoğlu, M. (1987). Kıbrıs Türklerinde çeyiz yazma geleneği. *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C. IV, (s. 185-202), Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Jameson, R.D. (1972). Rites de passage. M. Leach ve J.Fread (Ed.), *Standart Dictionary of Folklore, Mythology and Legend* (p. 945-946), New York: Funk&Wagnals.
- Johansen, U. (2005). *50 Yıl Önce Türkiye'de Yörüklerin Yayla Hayatı* Muallâ Poyraz (Çev.), Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Kalafat, Y. (1996a). Orta Toroslar ve Makedonya Yörükleri halk inançları karşılaştırması. *I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri*, 25-26 Nisan 1994 Antalya, Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Kalafat, Y. (1996b). *İslamiyet ve Türk halk inançları*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

- Kalafat, Y. (2002). *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk halk inançları I*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Karabacak, M. (2001). *Âşık Ali Karabacak hayatı-sanatı-şiirleri*. Karaman: Yör-Türk Vakfı.
- Karabacak, Ö. (1993). Yörük oymaklarında kelimeler. *İçel Kültürü*, 26, 11-13.
- Karabacak, Ö. (1994). Yörüklerde atasözleri. *İçel Kültürü*, 31, 6-8.
- Karabulut, S. (2006). *Adana ili Saimbeyli ilçesi Beypınarı köyü monografisi*. Yayınlanmamış lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Kemal, Y. (1997). *Sarı defterdekiler* (A. Kabacalı, Haz.). İstanbul: Yapı Kredi.
- Kemal, Y. (2001). *Binboğalar efsanesi*. İstanbul: Adam.
- Kemal, Y. (2001b). *Ağıtlar*. İstanbul: Adam.
- Kemal, Y. & Eyuboğlu, S. (2003). *Gökyüzü mavi kaldı*. İstanbul: Adam.
- Kılıç, A. & Yayan, G. (2010). Adana ili Tufanbeyli ilçesi Çakırlar köyü Avşar kilimleri. *Gazi Türkiyat Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 6, 183-223.
- Kıvrak, R. (2008). *Yörük Obalarımız*. Ankara: Çetin.
- Koca, S. (2002). Anadolu Türk Beylikleri. *Türkler*, C. 6, ss. 703-755, Ankara: Yeni Türkiye.
- Koç, D. (2002). *Âşık Güheri*. Yayınlanmamış lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Koç, Y. (2000). Bozok Türkmenleri? *Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri*, (s.195-209), 14 Mayıs, Tarsus. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Kodaman, B. (2001). Yörük-Türkmen kadın giyimi. *Yörtürk*, 38, 13-16.
- Korkmaz, M. K. (1999). Elli yıl önceki Gaziantep'te gelin damat. *Millî Folklor*, 42, 92-96.
- Koşay, H. Z. (1944). *Türkiye Türk düğünleri üzerine mukayeseli malzeme*. Ankara: Maarif.
- Koz, M. S. (1976). Adana köylerinden bilmece. *TFA*, 17, 7821-7822.
- Kozan Şairler ve Ozanlar Antolojisi* (2011). (E. Yüce Haz.) 2011, Ankara: Ayyıldız.
- Köksal, H. (1996). Türk düğünlerinde "saçı" geleneği, buna bağlı ritler-pratikler. *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri*, (s. 176-185), Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Kölemen, D. (1996). *Yörük çadırı*. Yozgat: Oğuzlar.
- Kudat, A. (1974). *Kirvelik*. Ankara: Ayyıldız.

- Kum, N. (1950). Türkmen, Yürük ve Tahtacılar arasında tetkikler, görüşler. *TFA*, 10, 145, 157.
- Kutlu, M. (1987). *Şavaklı Türkmenlerde göçer hayvancılık*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Kutlu, M. (1992). Yaşayan bir alt-kültür geleneği: Anadolu göçer kültürü. *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri C. 1*, (s.59-66). Ankara: Feryal.
- Kutlusoy, N. (2006). Buruklu Âşık Kul Mustafa hayatı-şiiirleri-atışmaları-halk hikâyeciliği derleme-inceleme. Yayınlanmamış lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Mağmumi, Ş. (2008). *Bir Osmanlı doktorunun seyahat anıları yüzyıl önce Anadolu ve Suriye* C. Kayra (Çev.). İstanbul: Boyut.
- Malinowski, B. (1999). *İlkel toplum* H. Portakal (Çev.), Ankara: Öteki.
- Mirzaoglu, F. G. (2007). Ballads for henna nights. *46th Annual Meeting of the Permanent Internatioanal Altaistic Conference (PIAC)*. 22th June-27th June, 2003 (s.293-308), Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Nahya, Z. (1977). Anadolu'da gelinin oğlan evine getirildiği andan itibaren yapılan gelenek ve pratikler. *Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı 1976*, (s. 77-91), Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Okay, H. N. (1971). Üç aşiret şairinden üç şiir. *TFA*, 13, 5991.
- Ögel, B. (2002). *Türk mitolojisi*. C. II, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Örnek, S. V. (1979). *Anadolu folklorunda ölüm*. Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi.
- Örnek, S. V. (2000a). *Türk halkbilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Örnek, S. V. (2000b). *100 Soruda ilkelde din, büyü, sanat, efsane*. İstanbul: Gerçek.
- Osmaniye Şair ve Âşıkları Antolojisi*. (2006). V. Aba (Haz.). Osmaniye: T.C. Osmaniye Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Osmaniye ve Yukarı Çukurova Ağıtları*. (1995). A. Gizlice (Haz.), Osmaniye: OFAD.
- Özdemir, A.Z. (2002). *Öyküleriyle Ağıtlar I, II*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Özdemir, A. Z. (2004). Avşarlar ve Dadaloğlu. *folklor/edebiyat*, 40, 105-113.
- Özdemir, N. (2005) *Cumhuriyet dönemi Türk eğlence kültürü*. Ankara: Akçağ.
- Özergin, M. K. (1974). Halı. *TFA*, 15, 6037-6040.

- Öztürk, İ. (2000). Türkiye’de (köylerde) kadının toplumsal durumu açısından geleneksel takıların önemi. *folklor/edebiyat*, 22, 255-264.
- Polat, M. S. (2004). *Selçuklu göçerlerinin dünyası, Karacuk’tan Aziz George koluna*. İstanbul: Kitabevi.
- Poyrazoğlu, O. N. (1998). *Osmaniyeli mektuplar*. Ankara: Ürün.
- Propp, V. (1998). *Folklor/teori ve tarih* (N. Hasgöl ve T. Tanyel Çev.). İstanbul: Avesta.
- Rahman, A. (1987). Uygurların defin merasimleri. *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C. IV. (s. 307-318), Ankara: Başbakanlık.
- Roux, J. P. (1999). *Eskiçağ ve Ortaçağ’da Altay Türklerinde ölüm* A. Kazancıgil (Çev.) İstanbul: Kabalcı.
- Sakin, O. (2010). *16.yy. Osmanlı arşiv kayıtlarına göre Anadolu’da Türkmenler ve Yörükler*. İstanbul: Ekim.
- Sansar, M. F. (2002). Tanzimat döneminde aşiretlerin iskânı. (H. Güzel, K.Çiçek ve S. Koca Ed.), *Türkler*, C. 13, ss. 907-923. Ankara: Yeni Türkiye.
- Saydam, A. (2000). XIX. yüzyılın ilk yarısında aşiretlerin iskânına dair gözlemler. *Anadolu’da ve Rumeli’de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri*, (s. 217-229), Tarsus/14 Mayıs 2000, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Selçuk, O. A. (1998). Karaisalı’da yaşatılan halk inanç ve inanışları. *Karaisalı Gazetesi*, S. 66-67, 10 Mayıs, içinde Atılğan, 2002, s. 334-342.
- Sevinçli, E. (1976). Çukurova yöresinde halkbilimi ürünleri. *TFA*, 17, 7841-7843.
- Seyirci, M. (1988). Yörüklerde azık torbaları. *İçel Kültürü*, 6, 6-8.
- Seyirci, M. (1990). Çukurova halk kültürünün tanıtılmasında Ali Rıza Yalgın’ın yeri ve kişiliği bibliyografyası. *I. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu*, 21-23 Kasım 1990 (s. 526-535), Adana: Arif Ofset.
- Seyirci, M. (1992). Antalya’daki Karakoyunlu aşireti ve dokumaları. IV. Milletler arası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, C.V (s.183-191). Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Seyirci, M. (1996). Batı Akdeniz’de Yörükler. *I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri*, (s. 191-202), 25-26 Nisan 1994 Antalya, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Seyirci, M.(2000). *Batı Akdeniz Bölgesi Yörükleri*. İstanbul: Der.
- Smith, R. J. (1972). Social folk custom. R.M. Dorson (Ed.), *Folklore and Folklife*, s.159-173, Chicago:The University of Chicago Pres.

- Stoeltje, B. J (1992). Festival. R. Bauman (Ed.), *Folklore, Cultural Performances and Popular Entertainments*, (p. 261-271), Oxford University Pres.
- Sümbül, M. (1997). Halk oyunlarının işlevleri. *folklor/edebiyat*, 11, 123-134.
- Sümer, F. (1963). Çukurova tarihine dair araştırmalar. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1, 1-108.
- Sümer, F. (1999). *Oğuzlar (Türkmenler) tarihleri-boy teşkilâtı-destanları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Şahin, İ. (2000). XVI. yüzyılda Halep ve Yeni-İl Türkmenleri. *Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri*, (s. 231-239), Tarsus/14 Mayıs 2000. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Şahin, O. (2011). *Son Yörük*. İstanbul: Kayhan.
- Şanlı, M. (2012). *Kara çadırdan Aksu Köy Enstitüsüne*. İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitüler Derneği.
- Şenesen, R. (2011a). *Çukurova Bölgesi Girit göçmenleri halk kültürü araştırması*. Adana: Karahan.
- Şenesen, R. (2011b). Osmaniye/Düziçi'nde dünden bugüne yaylacılık ve varsak Türkmenlerinin yayla göçü. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 1, 267-286.
- Şiirlerle Kadirli (Haz.: Mehmet Akyiğit-İrfan Can), Kadirli: Kadirli Belediyesi Kültür Hizmetleri, 2002.
- Şimşek, E. (1990). Çukurova'da anlatılan "alkarısı" efsanelerinin Türk efsaneleri içerisindeki yeri. *I. Uluslar arası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu* 21-23 Kasım 1990, (s. 536-545), Adana: Arif.
- Şimşek, E. (2003). Kadirli ve Sumbas (Osmaniye)'ta evlenme âdetleri. *folklor/edebiyat*, 34, 135-155.
- Şölen, H. (1945). *Aydın ili ve Yörükler*. Aydın: C.H.P.
- Şükürov, Q. (2007). Geçmişten günümüze Avşarlar. H. Beşirli ve İ. Erdal (Ed.), *Anadolu'da Yörükler içinde* (s.149-199). Ankara: Phoenix.
- Tanyu, H. (1976). Türklerde ateşle ilgili inançlar. *I.Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C.VI, (s.293-304), Ankara: Başbakanlık.
- Terzi, M. A. (2010). *Gâvurdağı'nın bulanık tarihindeki sır perdesi*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Tezcan, M. (1998). *Türk kültüründe başlık parası geleneği (kültürel antropolojik yaklaşım)*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

- Torun, A. (2006). Düziçi ağıtları. *Kirmen*, 1, 2-9.
- Tosunbaş, M. (1976). Çukurova'da nazardan korunma pratikleri. *TFA*, 17, 7807-7809.
- Turan, Ş. (1993). Çukurova kına geleneğinde ağıt türküler. *İçel Kültürü*, 26, 16-21.
- Türk Dil Kurumu. 1998. Türkçe Sözlük. (İ. Parlatır, N. Gözaydın, H. Zülfikar vd. Haz.) Ankara.
- Türkdoğan, O. (1999). *Etnik sosyoloji*. İstanbul: Timaş.
- Uğur, S. (1948). *İçel folkloru*. Ankara: Ulus.
- Uysal, A. E. (1982). Türk folklorunda insanlarla hayvanların sözle ve sesle anlaşması. *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C.II, s. 413-421. Ankara: Başbakanlık.
- Yalçın, E. (2001). *Türkmen oymaklarında bir Yörük beyi*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Yalgın, D. (1940). Yörüklerde nişan töreni. *Görüşler*, 29, 30-33.
- Yalman (Yalgın), A. R. (2000). *Cenupta Türkmen oymakları I, II*, S. Emir (Haz.), Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Yaşar, N. (1982). Kuzey Çukurova Kozan yöresi ağıtları. *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C.II, (s. 469-476). Ankara: Başbakanlık.
- Yavuz, N. (2004). *Fırka-i islâhiye*. Ankara: Gündüz.
- Yörük Âşık Duran Şihlioğlu hayatı ve şiirleri (2004). Adana: Duyur.
- Yurtsever, C. (2009). *Çukurova Türkmenleri*. Adana: Çukurovalı.

SÖZLÜ BİLGİ KAYNAKLARI

Kaynak kişiler, ad soyadları, varsa lakapları, doğum tarihi ya da yaşı, doğum yeri, eğitim durumu, mesleği, konargöçerliği ne zamana kadar yaşadığı, hangi aşiretten olduğu, görüşme yapılan tarih ve yer bilgilerine göre sıralanarak verilmiştir. Doğum tarihi ve yeri bilgisi çoğu zaman doğru olarak nüfusa geçirilmediğinden bu bilgilerden kimlik değil kaynak kişilerin beyanı esas alınmıştır. Doğum tarihini bilmeyenlerin yaşı yazılmıştır. Bazı kaynak kişilerin doğum yeri seyyar olarak kaydedilmiştir. Nüfusa kayıt çocuklar okula başlarken, askere giderken nüfus cüzdanı gerektiğinde yaptırılmıştır.

K.1: Süleyman Tataroğlu, 1961-Düziçi/Karagedik köyü doğumlu, üniversite mezunu, öğretmen 1984 yılına kadar göçebeliği sürdürmüş Tekeli Yörüğü ile 22.07.2010 tarihinde Osmaniye'nin Bahçe ilçesinde yapılan görüşme.

K.2: Ali Karcı, 1957-Kayseri/Develi doğumlu, ilkokul mezunu, hâlen konargöçer olan Saçıkara Yörüğü ile 29.04.2012 tarihinde Tüysüz Beldesi merasında yapılan görüşme.

K.3: Durmuş Ali Tezmen, 1932 Ceyhan-Yeniköy doğumlu, 1950'de yerleşik hayata geçmiş Karakoyuncu Yörüğü ile 30.10.2010 tarihinde Osmaniye'nin Aslanpınarı köyünde yapılan görüşme.

K.4: Süleyman Öküzücü, yaşı 53, Köşreli kasabası doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Yörük aşireti ile 2003 yılında Ceyhan'ın Köşreli kasabasında yapılan görüşme.

K.5: Elif Kaya, 1945-Osmaniye/Dervişye köyü doğumlu, okuryazar değil, 12-13 yaşına kadar konargöçer Tecirli ile 17.09.2011 tarihinde Osmaniye'nin Dervişye köyünde yapılan görüşme.

K.6: Osman İla, yaşı 49, Osmaniye-Tüysüz beldesi doğumlu, lise mezunu, emekli orman memuru ile 20.11.2010 tarihinde Osmaniye'nin Tüysüz beldesinde yapılan görüşme.

K.7: Veli Aba, 1957-Konya/Kadınhanı/Saçıkara köyü doğumlu, üniversite mezunu, kültür müdür yardımcısı, Saçıkara Yörüğü ile 17.03.2011 tarihinde Osmaniye'de yapılan görüşme.

K.8: Ahmet Demir, yaşı 77- Kayseri/Develi doğumlu, okuryazar, hâlen konargöçer olan Honamlı Yörüğü ile 03.02.2010 tarihinde Sakarcılık köyünde, Ceyhan nehri kenarında yapılan görüşme.

K.9: Musa Çil, yaşı 76, Kadirli/Şihmehmetli köyü doğumlu, okuryazar, 46 yaşına kadar göçebe yaşamış Tekeli Yörüğü ile 21.03.2010 tarihinde Ceyhan'ın Soğukpınar (Çanlı) köyünde yapılan görüşme.

K.10: İrep Çil, yaşı 73, Kadirli doğumlu, okuryazar değil, Tekeli Yörüşü ile 21.03.2010 tarihinde Ceyhan'ın Soğukpınar (Çanlı) köyünde yapılan görüşme.

K.11: Ahmet Bozan, yaşı 55, Osmaniye doğumlu, Aydınlı, 10.04.2010 tarihinde Ceyhan'ın Azizli köyüne bağlı Aladaş mevkiinde yapılan görüşme.

K.12: Mehmet Kaymak, 1947-Ceyhan-Sarımazı Kasabası doğumlu, okuryazar, emekli, 1970 yılına kadar konargöçerliği yaşamış Tekeli Yörüşü ile 12.05.2010 tarihinde Osmaniye'de yapılan görüşme.

K.13: Salih Şahan, 1937-Adana/Karaisalı (Kimliğinde seyyar yazmaktadır.) doğumlu, ilkokul mezunu, 1948'de yerleşik hayata geçmiş Honamlı Yörüşü ile 20.10.2010 tarihinde Osmaniye'de yapılan görüşme.

K.14: Kemal Tatlı, 1950-Kozan/Ağzıkaraca köyü doğumlu, lise mezunu, emekli, babası 1909-1934 arası konargöçer olan Karakoyuncu Yörüşü ile 23.05.2012 tarihinde Adana'da yapılan görüşme.

K.15: Ökkeş Türkmen, yaşı 86, Maraş-Göksun-Tekir Yaylası doğumlu, ilkokul mezunu, 1952'ye kadar konargöçerliği yaşamış Tekeli Yörüşü ile 22.07.2010 tarihinde Osmaniye'nin Bahçe ilçesinin Çamlıca Mahallesi'nde yapılan görüşme.

K.16: Ahmet Tataroğlu, yaşı 80-Kahramanmaraş doğumlu, okuryazar, Tekeli Yörüşü ile 22.07.2010 tarihinde Osmaniye'nin Bahçe ilçesinin Çamlıca Mahallesi'nde yapılan görüşme.

K.17: Mustafa Tekdemir, 1931-Erzin/Gökdere köyü doğumlu, okuryazar, 35 yaşına kadar konargöçerliği yaşamış Honamlı Yörüşü ile 30.10.2010 tarihinde Osmaniye'nin Alahanlı köyünde yapılan görüşme.

K.18: Osman Sarı, 1957-Osmaniye/Kırmacılı köyü doğumlu, okuryazar, hâlen konargöçer olan Hayta Yörüşü ile 09.01.2011 tarihinde Osmaniye'nin Kırmacılı köyü-Susuzyurt mevkiinde yapılan görüşme.

K.19: İsmet Erol, 1942-Ceyhan/Burhanlı köyü doğumlu, okuryazar, Karkoyuncu Yörüşü ile 27.11.2010 tarihinde Ceyhan'ın Burhanlı köyünde yapılan görüşme.

K.20: Ünzile Yılmaz, yaşı 66, Osmaniye-Alahanlı köyü doğumlu, okuryazar değil, Saçıkara Yörüşü ile 04.11.2011 tarihinde Hatay'ın Erzin ilçesi leçesinde yapılan görüşme.

K.21: Mehmet Yılmaz, yaşı 86-Aydın doğumlu, 54 yaşına kadar konargöçerliği yaşamış, Saçıkara Yörüşü ile 04.11.2011 tarihinde Hatay'ın Erzin ilçesi leçesinde yapılan görüşme.

K.22: Fatma Yılmaz, yaşı 81, Kayseri-Develi doğumlu, okuryazar değil, Saçıkara Yörüşü ile 04.11.2011 tarihinde Hatay'ın Erzin ilçesi leçesinde yapılan görüşme.

K.23: Ayşe Sarı, yaşı 75, okuryazar değil, ev hanımı, konargöçerliği yaşamış Hayta Yörüşü ile 08.02.2011 tarihinde Osmaniye'nin Cevdetiye kasabasında yapılan görüşme.

K.24: Mehmet Duman, 1927-Kadirli doğumlu, okuryazar Saçıkara Yörüşü ile 08.02.2011 tarihinde Osmaniye'nin Cevdetiye kasabasında yapılan görüşme.

K.25: Halil Karcı, 1948 Kayseri-Develi doğumlu, ilkokul mezunu, konargöçerliği 60 yaşına kadar sürdürmüş olan Saçıkara Yörüşü ile 08.01.2011 ve 10.06.2012 tarihlerinde Osmaniye'nin Toprakkale ilçesinde yapılan görüşme.

K.26: Mustafa Uyduran, 1956 doğumlu, 20 yaşına kadar göçerliği yaşamış Saçıkara Yörüşü ile 8.01.2011 tarihinde Osmaniye'nin Toprakkale ilçesinde yapılan görüşme.

K.27: İlham Çakalcı, 1958 Osmaniye doğumlu, Saçıkara Yörüşü ile 08.01.2011 tarihinde Osmaniye'nin Cevdetiye kasabasında yapılan görüşme.

K.28: Osman Balıc, 1952-Kadirli doğumlu, okuryazar, Saçıkara Yörüşü ile 08.01.2011 tarihinde Osmaniye'nin Toprakkale ilçesinde yapılan görüşme.

K.29: İsmail Gök, 1928 doğumlu, okuryazar, Yörük ile 8.01.2011 tarihinde Osmaniye'nin Toprakkale ilçesinde yapılan görüşme.

K.30: Murat Alaçam, 1965-Osmaniye doğumlu, okuryazar değil, Saçıkara Yörüşü ile 26.11.2010 tarihinde Osmaniye'nin Toprakkale ilçesine bağlı Sayhüyük köyü leçesinde yapılan görüşme.

K.31: Ali Topal, 1968-Ceyhan doğumlu, okuryazar, hâlen konargöçer olan Karaevli Yörüşü ile 09.02.2011 tarihinde Osmaniye'nin Bahçe köyüne bağlı Harnıpburnu mevkiinde yapılan görüşme.

K.32: Bayram Göçer, 1965-Ceyhan doğumlu, okuryazar Horzum Yörüşü ile Ceyhan'ın Yelibel köyü mezrasında 09.02.2011 tarihinde yapılan görüşme.

K.33: Emine Göçer, yaşı 70, Adana doğumlu, okuryazar olmayan, Horzum Yörüşü ile Ceyhan'ın Yelibel köyü mezrasında 09.02.2011 tarihinde yapılan görüşme.

K.34: Nebi Çiftçi, yaşı 50, Osmaniye-Aslanpınarı köyü doğumlu, ilkokul mezunu, Karakoyuncu Yörüşü ile 30.10.2010 tarihinde Osmaniye'nin Aslanpınarı köyünde yapılan görüşme.

K.35: Fatma Mert, 1946-Arslanpınarı köyü doğumlu, ilkokul mezunu ile 30.10.2010 tarihinde Osmaniye'nin Aslanpınarı köyünde yapılan görüşme.

K.36: Mehmet Aydın (Kont Mulla), 1941-İmamoğlu doğumlu, hâlen hayvancılık yapan Saçıkara Yörüşü ile 27.11.2011 tarihinde Osmaniye'de yapılan görüşme.

K.37: Ahmet Ürün (Gada Ahmet) 1959- kara leçe doğumlu, okuryazar, hayvancılıkla uğraşan kaynak kişi ile 27.11.2011 tarihinde Osmaniye’de yapılan görüşme.

K.38: Ali Doğan, 1954-Seyyar, lise mezunu, muhtar, 1976’ya kadar konargöçer olan Saçıkara Yörüşü ile 03.12.2011, 25.04.2012 tarihlerinde Osmaniye’nin Toprakkale ilçesinde yapılan görüşme.

K.39: Fatma Gökler, 1938-Ceyhan doğumlu, okuryazar değil, Hayta Yörüşü ile 11.12.2011, 10.06.2012 tarihlerinde Osmaniye Merkez’de yapılan görüşme.

K.40: Musa Kurt, Yaşı 58, Osmaniye/Tüysüz köyü doğumlu, okuryazar, hâlen malcılık yapan Saçıkara Yörüşü ile 19.11.2011, 05.02.2012 tarihlerinde Osmaniye’nin Sumbas ilçesinde yapılan görüşme.

K.41: Veli Gani, 1964-Kadirli doğumlu, ilkokul mezunu, küçükbaş hayvan yetiştiren ve çiftçilik yapan Saçıkara Yörüşü ile 19.11.2011 tarihinde Osmaniye’nin Sumbas ilçesinde yapılan görüşme.

K.42: Bestami Erdem, 1965-Toprakkale/Kısık mevkii doğumlu, lise mezunu, serbest meslek, Saçıkara Yörüşü ile 03.12.2011, 18.11.2011 tarihlerinde Osmaniye’nin Toprakkale ilçesinde yapılan görüşme.

K.43: İbrahim Saçıkara, 1931-Osmaniye doğumlu, okuryazar, işçi, 1980’e kadar konargöçer olan Saçıkara Yörüşü ile 11.12.2011 tarihinde Osmaniye tarihinde yapılan görüşme.

K.44: Zafer Saçıkara, 1961-Meryemçil Yaylası doğumlu, ilkokul mezunu, Saçıkara Yörüşü ile 03.12.2011, 23.04.2012 tarihlerinde Osmaniye’nin Kırmacılı köyü merasında yapılan görüşme.

K.45: Hatice Kamış, yaşı 65, Düziçi/Karacaören köyü doğumlu, okuryazar değil, 30 sene öncesine kadar konargöçer olan Horzum Yörüşü ile 25.01.2011 tarihinde Osmaniye’nin Şekerdere köyünün Akarca Mahallesi’nde yapılan görüşme.

K.46: Osman Koca, 1946 doğumlu, hâlen konargöçer olan Saçıkara Yörüşü ile 27.11.2011 tarihinde Osmaniye’nin Tecirli köyü (e.a. Değirmenocağı) merasında yapılan görüşme.

K.47: Ayşe Koca, yaşı 61, Cevdetiye doğumlu, okuryazar değil, hâlen konargöçer olan Saçıkara Yörüşü ile 27.11.2011 tarihinde Osmaniye’nin Tecirli Köyü (e.a. Değirmenocağı) merasında yapılan görüşme.

K.48: Mehmet Gözel, 1962-Tufanbeyli doğumlu, ilkokul mezunu, Hayta Yörüşü ile 03.09.2011 tarihinde Osmaniye’de yapılan görüşme.

K.49: Mehmet Dağı, Kilis'ten gelen Halepçi ile 02.09.2011 tarihinde Ceyhan'ın Adatepe mevkiinde yapılan görüşme.

K.50: İraz Ünzir, Yaşı 81, Osmaniye-Cevdetiye Kasabası doğumlu, okuryazar olmayan konargöçer Saçıkara Yörüşü ile 03.04.2011 tarihinde Toprakkale'de yapılan görüşme.

K.51: Döne Velieceoğlu, 1947-Kadirli doğumlu, okuryazar, Saçıkara Yörüşü ile 25.04.2012 tarihinde Osmaniye'nin Toprakkale ilçesinde yapılan görüşme.

K.52: Abdullah Sarıkaya, 1963-Afşin/Türksevin köyü doğumlu, ilkokul mezunu, malcı ile 05.02.2012 tarihinde Kadirli'nin Vayvaylı köyünde yapılan görüşme.

K.53: Hacı Küçük, 1947-Osmaniye doğumlu, ilkokul mezunu, Horzum Yörüşü ile 01.01.2011 tarihinde Osmaniye-Dervişli (Dervişkiye) köyünün Bıçakçı Mahallesi'nde yapılan görüşme.

K.54: Meryem Çolak, Yaşı 80, Dervişli köyü doğumlu, okuryazar değil, Horzum Yörüşü ile 01.01.2011 tarihinde Osmaniye-Dervişli (Dervişkiye) köyünün Bıçakçı Mahallesi'nde yapılan görüşme.

K.55: Mustafa Çolak, Yaşı 57, Düziçi/Kartıl doğumlu, okuryazar, konargöçerliği yaşamış Horzum Yörüşü ile 01.01.2011 tarihinde Osmaniye-Dervişli (Dervişkiye) köyünün Bıçakçı Mahallesi'nde yapılan görüşme.

K.56: Süleyman Polatkan, 1941-Saimbeyli doğumlu, okuryazar olmayan, yarı konargöçer Ecevitli Yörüşü ile 01.02.2011 tarihinde Ceyhan'ın İncetarla (Mercin) köyü merasında yapılan görüşme.

K.57: Hasan Kaçururken, 1960-Toprakkale doğumlu, ortaokul mezunu, heykeltıraş, Karakoyuncu Yörüşü ile 22.03.2012 tarihinde Osmaniye'nin Toprakkale ilçesinde yapılan görüşme.

K.58: Baki Teke, 1950-Zorkun Yaylası doğumlu, Ulaşlı, üniversite mezunu esnaf ile 18.05.2011 tarihinde Osmaniye'de yapılan görüşme.

K.59: Hasan Yıldız, 1956-İslâhiye'nin Köroğlu leçesinde doğan, okuryazar olmayan, malcı Sarıkeçili Yörüşü ile 08.04.2012 tarihinde Erzin'in Aşağıburnaz köyü kırsalında yapılan görüşme.

K.60: İsmet Yorulmaz, 1942 Osmaniye-Dervişkiye köyü doğumlu, okuryazar, 15 yıl köy muhtarlığını yapmış olan kaynak kişi ile 15.10.2011 tarihinde Osmaniye'nin Toprakkale ilçesine bağlı Lalegölü köyünde yapılan görüşme.

K.61: Kerim Kocalar, 1952-Kadirli doğumlu, üniversite mezunu, emekli öğretmen, Yörük ile 15.10.2011 tarihinde Osmaniye'nin Toprakkale ilçesinde yapılan görüşme.

K.62: Ahmet Ünzir, 1957-Cevdetiye doğumlu, okuryazar, hâlen konargöçer olan Saçıkara Yörüşü, 03.04.2011 tarihinde Ceyhan'ın Tatarlı köyü leçesinde yapılan görüşme.

K.63: Mulla Ali Gani, 1944-Kadirli doğumlu hâlen konargöçer olan Saçıkara Yörüşü ile 03.04.2011 tarihinde Ceyhan'ın Tatarlı köyü leçesinde yapılan görüşme.

K.64: Abdurrahman Aydın, 1951-Yahyalı doğumlu, ilkokul mezunu, hâlen konargöçer olan Müsürler Yörüşü ile 01.02.2011 tarihinde Ceyhan'ın Kurtkulağı kasabası Karatepe mevkiisinde yapılan görüşme.

K.65: Memiş Aydın, 1969-Karaisalı doğumlu, ilkokul mezunu, hâlen konargöçer olan Müsürler Yörüşü ile 01.02.2011 tarihinde Ceyhan'ın Kurtkulağı Kasabası Karatepe mevkiisinde yapılan görüşme.

K.66: Hacı Ali Şenküçük, 1956-Erzin Yaylası doğumlu, meslek yüksek okulu mezunu, emekli işçi, Sarıkeçili Yörüşü ile 11.09.2011 tarihinde Hatay'ın Erzin ilçesinde yapılan görüşme.

K.67: Veli Sağlamer, 1938-Kazmaca köyü doğumlu, okuryazar, 22.10.2011 tarihinde Osmaniye'nin Karatepe köyünde yapılan görüşme.

K.68: Osman Ayduttu (Fıstık Osman), 1948-Niğde/Çamardı/Üçkapılı Yaylası doğumlu, ilkokul mezunu Karahacılı Yörüşü ile 02.02.2012 tarihinde Ceyhan'ın Kurtpınarı kasabasında yapılan görüşme.

K.69: Kerziman Ayduttu, yaşı 51, Ceyhan doğumlu, okuryazar olmayan ev hanımı Karahacılı Yörüşü ile 02.02.2012 tarihinde Ceyhan'ın Kurtpınarı kasabasında yapılan görüşme.

K.70: Hasan Yıldırım, 1953-Toprakkale doğumlu, okuryazar, 1973 yılına kadar konargöçer olan Saçıkara Yörüşü ile 11.03.2012 tarihinde Osmaniye'nin Toprakkale ilçesinde yapılan görüşme.

K.71: Ömer İla, 1935-Tüysüz beldesi doğumlu, Tecirli Aşireti, ilkokul mezunu çiftçi ile 25.03.2011 tarihinde Osmaniye'nin Tüysüz beldesinde yapılan görüşme.

K.72: Şevket Tuluk, 1965-Osmaniye/Sumbas/Akdam köyü doğumlu, üniversite mezunu öğretmen ile 14.02.2011 tarihinde Osmaniye'de yapılan görüşme.

K.73: Ümmü Yılmaz, 1949-Kozan doğumlu, okuryazar olmayan, hayvancılık yapan Hayta Yörüşü ile 26.02.2012 tarihinde Erzin'in Turunçlu köyü leçesinde yapılan görüşme.

K.74: Habip Yılmaz, 1983-Kozan doğumlu, ilkokul mezunu, hâlen hayvancılık yapan Hayta Yörüğü ile 26.02.2012 tarihinde Erzin'in Turunçlu köyü leçesinde yapılan görüşme.

K.75: Fatma Koyuncu, Yaşı 80, Kayseri doğumlu, okuryazar değil, Karaveli Yörüğü ile 11.03.2012 tarihinde Ceyhan'ın İsalı köyü merasında yapılan görüşme.

K.76: Hüseyin Göçer, 1944-Kayseri/Yeşilhisar/Çadirkaya Köyü doğumlu, okuryazar, hâlen konargöçer olan Honamlı Yörüğü ile 11.03.2012 tarihinde Ceyhan'ın İsalı köyü merasında, Edeli mevkiinde yapılan görüşme.

K.77: Döne Saraç, yaşı 67, Kadirli civarında doğmuş, okuryazar, hâlen konargöçer, Kocacık Yörüğü ile 04.02.2012 tarihinde Ceyhan'ın Azizli köyü merasında yapılan görüşme.

K.78: Abdi Gönüllüoğlu, 1941-Toprakkale doğumlu, okuryazar, 1965'e kadar konargöçer olan, hâlen hayvancılık yapan Saçıkara Yörüğü ile 11.03.2012 tarihinde Osmaniye'nin Toprakkale ilçesinde yapılan görüşme.

K.79: Sedef Yılmaz, yaşı 67, Kırıkhan doğumlu, okuryazar olmayan Saçıkara Yörüğü ile 29.04.2012 tarihinde Osmaniye'de yapılan görüşme.

K.80: Mehmet Yılmaz, 1946-Kırıkhan doğumlu, okuryazar olmayan hâlen hayvancılık yapan Saçıkara Yörüğü ile 29.04.2012 tarihinde Osmaniye'de yapılan görüşme.

K.81: Dudu Ayduttu, yaşı 95, Niğde/Çamardı/Üçkapılı Yaylası doğumlu, okuryazar değil, ev hanımı, Karahacılı Yörüğü ile 02.02.2012 tarihinde Ceyhan'da yapılan görüşme.

K.82: Mediha Ayduttu, 1955-Niğde/Çamardı/Üçkapılı Yaylası doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, Karahacılı Yörüğü ile 02.02.2012 tarihinde Ceyhan'da yapılan görüşme.

K.83: Fikret Ayduttu, 1951- Niğde/Çamardı/Üçkapılı Yaylası doğumlu, ilkokul mezunu, sütçü, Karahacılı Yörüğü ile 02.02.2012 tarihinde Ceyhan'da yapılan görüşme.

K.84: İbrahim (Beşir) Alaçam, 1953-Osmaniye doğumlu, okuryazar, 2001'e kadar konargöçer olan Saçıkara Yörüğü ile 30.11.2011 tarihinde Osmaniye'nin Toprakkale ilçesinde yapılan görüşme.

K.85: Veli Göktaş, 1935-Ceyhan doğumlu, okuryazar, 1974'te yerleşen Horzum Yörüğü ile 21.08.2012 tarihinde Hasanbeyli ilçesinin Almanpınarı yaylasında yapılan görüşme.

K.86: Havva Kurt, 1959-Osmaniye/Tüysüz köyü doğumlu, okuryazar, Saçıkara Yörüşü ile 19.11.2011, 05.02.2012 tarihlerinde Osmaniye'nin Sumbas ilçesinde yapılan görüşme.

K.87: Mehmet Göçer, 1927-Adana doğumlu, okuryazar, 10 sene öncesine kadar konargöçer olan Hayta Yörüşü ile 25.06.2012 tarihinde Ceyhan'da yapılan görüşme.

K.88: Fettah Acıbuca, 1963-Kadirli/Akmaşat köyü, üniversite mezunu, esnaf, Saçıkara Yörüşü ile 12.04.2012 tarihinde Osmaniye'de yapılan görüşme.

K.89: Ömer Kozak, 1943-Kayseri/Develi doğumlu, okuryazar değil, 1974'e kadar konargöçerliği yaşamış Horzum Yörüşü ile 11.02.2011 tarihinde Osmaniye'de yapılan görüşme.

K.90: Veli Gür, 1950-Ceyhan/Veysiye köyü doğumlu, okuryazar, hâlen hayvancılık yapan Hayta Yörüşü ile 23.06.2011 tarihinde Ceyhan'da E-5 karayolu kenarında yapılan görüşme.

K.91: Zekeriye Emir, 1958-Develi doğumlu, okuryazar, hâlen konargöçer olan Horzum Yörüşü ile 07.05.2012 tarihinde Osmaniye'nin Hemite köyünde yapılan görüşme.

K.92: Ahmet Demir, 1942-İslâhiye/Kabaklar köyü doğumlu, öğretmen okulu mezunu, emekli öğretmen, 12 yaşına kadar göçerliği yaşamış Honamlı Yörüşü ile 07.01.2011 tarihinde Osmaniye'de yapılan görüşme.

K.93: Pakize Çalışır, Yaşı 80, Osmaniye/Selimiye (e.a. Papak) köyü doğumlu, okuryazar olmayan, Yörüklerle birlikte yaylaya çıkmış olan kaynak kişi ile 24.08.2011 tarihinde Osmaniye'nin Zorkun yaylasında yapılan görüşme.

K.94: Mehmet Türkmen, 1957-Ceyhan/Gümürdülü köyü doğumlu, üniversite mezunu, öğretmen, Tekeli Yörüşü ile 11.02.2012 tarihinde Osmaniye'de yapılan görüşme.

K.95: Veli İnan, 1955-Osmaniye doğumlu, okuryazar, 04.02.2012 tarihinde Toprakkale'nin Kısık mevkiinde yapılan görüşme.

K.96: Mustafa İnan, 1948 doğumlu, okuryazar, 1990 yılına kadar konargöçer olan Saçıkara Yörüşü ile 30.01.2012 tarihinde Toprakkale ilçesinin Kışla Mahallesi'nde yapılan görüşme.

K.97: Fatma İnan, 1955-Toprakkale/Kısık doğumlu, okuryazar olmayan, Saçıkara Yörüşü ile 30.01.2012 tarihinde Toprakkale ilçesinin Kışla Mahallesi'nde yapılan görüşme.

K.98: İmat İnan, 1946 doğumlu, ilkokul mezunu 1975 yılına kadar konargöçer olan Saçıkara Yörüşü ile 30.01.2012 tarihinde Toprakkale ilçesinin Kışla Mahallesi'nde yapılan görüşme.

K.99: Mustafa Erdem, 1974-Toprakkale doğumlu, lise mezunu, esnaf, Karabacak Yörüşü ile 20.09.2012 tarihinde Osmaniye'nin Toprakkale ilçesinde yapılan görüşme.

K.100: Naciye İla, yaşı 76, Tüysüz beldesi doğumlu, 16 yaşına kadar konargöçerliği yaşamış, okuryazar olmayan, Tecirli ile 15.05.2010 tarihinde Osmaniye'nin Tüysüz beldesinde yapılan görüşme.

K.101: Mustafa Karakoyunlu, 1959-Kayseri/Yahyalı doğumlu, üniversite mezunu, memur, 19 yaşına kadar konargöçerliği yaşamış Karakoyunlu Yörüşü ile 28.04.2012 tarihinde Adana'nın Yumurtalık ilçesinde yapılan görüşme.

K.102: Yahya Eroğlu, 1949-Niğde/Ulukışla/Aktoprak köyü doğumlu, okuryazar, çiftçi, 1975'e kadar konargöçer olan Karakoyunlu Yörüşü ile 28.04.2012 tarihinde Adana ili Yumurtalık ilçesinin Kuzupınarı (Zeynepli) köyünde yapılan görüşme.

K.103: Veli Kurtoğlu, 1941-Konya/Ereğli doğumlu, okuryazar, hâlen konargöçer malcı Karakoyunlu Yörüşü ile 28.04.2012 tarihinde konalga yeri olan Adana ili Karataş ilçesinin Çukurkamış köyü merasında yapılan görüşme.

K.104: Ayşe Kurtoğlu, 1941-Niğde/Ulukışla/Aktoprak köyü, okuryazar olmayan, hâlen konargöçer malcı Karakoyunlu Yörüşü ile 28.04.2012 tarihinde konalga yeri olan Adana ili Karataş ilçesinin Çukurkamış köyü merasında yapılan görüşme.

K.105: Ali Duman, 1965-Osmaniye doğumlu, okuryazar, hâlen hayvancılık yapan Saçıkara Yörüşü ile 05.09.2011 tarihinde Osmaniye'nin Cevdetiye kasabasında yapılan görüşme.

K.106: Eşe Sarı, yaşı 88, İslâhiye doğumlu, okuryazar değil, konargöçerliği yaşamış Yörük ile 03.12.2011 tarihinde Osmaniye-Merkez'de yapılan görüşme.

K.107: Yusuf Atılğan, 1930-Seyyar, okuryazar, konargöçerliği yaşamış 1974'e kadar konargöçer olan Saçıkara Yörüşü ile 03.12.2011 tarihinde Osmaniye'de yapılan görüşme.

K.108: Mulla Duman, 1960 doğumlu, ilkokul mezunu, hâlen hayvancılık yapan Saçıkara Yörüşü ile 16.01.2011 tarihinde Osmaniye'nin Cevdetiye kasabasında İncirliçat mevkiinde yapılan görüşme.

K.109: Yusuf Göçer, 1964-Osmaniye/Almanpınarı yaylası doğumlu, ilkokul mezunu, Sarıkeçili Yörüşü ile 27.01.2011 tarihinde Osmaniye'nin Dereobası köyünde yapılan görüşme.

K.110: İsa Küçük, 1965-Alahanlı köyü doğumlu, hâlen hayvancılık yapan Hayta Yörüşü ile 13.02.2011 tarihinde Erzincan'ın Turunçlu köyü leçesinde yapılan görüşme.

K.111: Hacı Göçer, 1962-Ceyhan doğumlu, ilkokul mezunu, Hayta Yörüğü ile 13.02.2011 tarihinde Ceyhan'ın Dokuztekne köyü leçesinde yapılan görüşme.

K.112: Musa Keskin (Aydınlı Musa), 1930-Erzin doğumlu, 1950 yılına kadar konargöçer olan Sarıkeçili Yörüğü ile 10.09.2011 tarihinde Hatay'ın Erzin ilçesinde yapılan görüşme.

K.113: Ali Sartaç, yaşı 78, Erzin doğumlu, okuryazar, 30 yaşına kadar konargöçer olan Horzum Yörüğü ile 10.09.2011 tarihinde Hatay'ın Erzin ilçesinde yapılan görüşme.

K.114: Ayşe Sartaç, yaşı 78, Erzin doğumlu, okuryazar olmayan, Sarıkeçili Yörüğü ile 10.09.2011 tarihinde Hatay'ın Erzin ilçesinde yapılan görüşme.

K.115: Hasan Kara, 1966-Erzin doğumlu, ilkokul mezunu, Horzum Yörüğü ile 10.09.2011 tarihinde Hatay'ın Erzin ilçesine bağlı Aşağıburnaz köyünde yapılan görüşme.

K.116: Mustafa Malkaçoğlu, 1955-Develi'nin Küçükkünye köyü doğumlu, ilkokul mezunu hâlen konargöçer olan Avşar ile 23.04.2012 tarihinde Osmaniye'nin Kırmacılı köyü Çatal mevkiinde yapılan görüşme.

K.117: Mümin Saraç (Çakır), 1935-Kadirli doğumlu, okuryazar, hâlen hayvancılık yapan Arıklı Yörüğü ile 24.03.2012 tarihinde Erzin leçesinde yapılan görüşme.

K.118: Tufan Danacı, 1944-Osmaniye/Alahanlı köyü doğumlu, okuryazar olmayan, hâlen hayvancılık yapan Arıklı Yörüğü ile 24.03.2012 tarihinde Erzin leçesinde yapılan görüşme.

K.119: Mehmet Danacı, 1973-Osmaniye/Alahanlı köyü doğumlu, okuryazar olmayan, hâlen hayvancılık yapan Arıklı Yörüğü 24.03.2012 tarihinde Erzin leçesinde yapılan görüşme.

K.120: Fatma (Hamma) Danacı, 1938-İslâhiye doğumlu, okuryazar olmayan, hâlen hayvancılık yapan Arabalı Yörüğü ile 24.03.2012 tarihinde Erzin leçesinde yapılan görüşme.

K.121: Kadir Danacı, 1959-Osmaniye/Alahanlı köyü doğumlu, okuryazar, hâlen hayvancılık yapan Arıklı Yörüğü ile 24.03.2012 tarihinde Erzin leçesinde yapılan görüşme.

K.122: Kadir Sert, 1965-Kadirli doğumlu, okuryazar değil, hâlen hayvancılık yapan Saçıkara Yörüğü ile 05.02.2012 tarihinde Osmaniye'nin Kadirli ilçesinde yapılan görüşme.

K.123: Ali Avcıoğlu, 1949-Kadirli/Erdoğdu köyü doğumlu, okuryazar değil, 2005 yılına kadar konargöçer olan Saçıkara Yörüşü ile 05.02.2012 tarihinde Osmaniye'nin Kadirli ilçesinde yapılan görüşme.

K.124: Mehmet Olcar (Kurtan Mehmet), 1938 doğumlu, okuryazar değil, 1975'e kadar konargöçer olan Saçıkara Yörüşü ile 05.02.2012 tarihinde Kadirli'nin Erdoğdu köyünde yapılan görüşme.

K.125: Osman Olcar, 1932-Kadirli doğumlu, okuryazar, Saçıkara Yörüşü ile 05.02.2012 tarihinde Kadirli'nin Erdoğdu köyünde yapılan görüşme.

K.126: Remzi Olcar, 1944 doğumlu, okuryazar, 1973 yılına kadar konargöçer olan Saçıkara Yörüşü ile 05.02.2012 tarihinde Kadirli'nin Erdoğdu köyünde yapılan görüşme.

K.127: İsmail Acıbuca (Kepir), 1944 doğumlu, okuryazar değil, hâlen konargöçer olan Saçıkara Yörüşü ile 05.02.2012 tarihinde Kadirli'nin Öksüzlü köyünde yapılan görüşme.

K.128: Mustafa Çatal, 1943-Yahyalı/Taşan köyü doğumlu, okuryazar, göçer olan Karakoyuncu Yörüşü ile 08.05.2012 tarihinde Kozan'ın Gaziköy kasabası merasında yapılan görüşme.

K.129: Duran Karakaya, 1954-Yahyalı/Taşan köyü doğumlu, okuryazar, hâlen konargöçer olan Karakoyuncu Yörüşü ile 08.05.2012 tarihinde Kozan'ın Hamamköy merasında, Deliçay kenarında yapılan görüşme.

K.130: Ahmet Çatal, 1947-Yahyalı/Taşan köyü doğumlu, ilkokul mezunu, 5 yıl öncesine kadar konargöçer olan, hayvancılık yapmaya devam eden Karakoyuncu Yörüşü ile 08.05.2012 tarihinde İmamoğlu'nun Yazitepe köyünde yapılan görüşme.

K.131: Hasan Çatal, 1966-Yahyalı/Taşan köyü doğumlu, ilkokul mezunu, Karakoyuncu Yörüşü ile 08.05.2012 tarihinde İmamoğlu'nun Yazitepe köyünde yapılan görüşme.

K.132: Habibe Özcan, yaşı 92- Afşin doğumlu, okuryazar değil, mal kışlatmak için önceden Afşin'den Çukurova'ya gelen kaynak kişi ile 11.02.2011 tarihinde Osmaniye'de yapılan görüşme.

K.133: Ümmügülsüm Özcan, 1949-Afşin doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı ile 11.02.2011 tarihinde Osmaniye'de yapılan görüşme.

K.134: Süleyman Kumru, 1984-Karaisalı/Kuzgun köyü doğumlu, okuryazar değil, Abacı Yörüşü ile 01.05.2012 tarihinde Karaisalı'da yapılan görüşme.

K.135: Sadi Yeter, 1969-Karaisalı doğumlu, ilkokul mezunu, hâlen hayvancılık yapan kaynak kişi ile 01.05.2012 tarihinde Karaisalı'dan Aladağ'a göçerken konakladığı Filikli köyü civarında yapılan görüşme.

K.136: Ahmet Pekmezci (Mustili), 1934-Karaisalı'nın Yazıbaşı köyü doğumlu, okuryazar, 1947'de yerleşik hayata geçmiş Honamlı Yörüğü ile 01.05.2012 tarihinde Karaisalı'nın Kırıklı köyünde yapılan görüşme.

K.137: Murat Özder, 1947-Adana doğumlu, okuryazar değil, hâlen küçükbaş hayvancılık konargöçerliği yaşamış Karakoyunlu Yörüğü ile 25.03.2012 tarihinde Ceyhan'ın Başören köyünde yapılan görüşme.

K.138: Cennet Ceylan, Yaşı 70, Karaisalı'nın Kocaveliler köyü doğumlu, okuryazar olmayan Bahşiş Yörüğü ile 25.03.2012 tarihinde Ceyhan'ın Başören köyünde yapılan görüşme.

K.139: Abdullah Taç, 1941-Niğde/Çamardı doğumlu, ilkokul mezunu, Bahşiş Yörüğü ile 25.03.2012 tarihinde Ceyhan'ın Başören köyünde yapılan görüşme.

K.140: Süleyman İnce, 1940-Toroslarda yaylada doğmuş, okuryazar, Karakoyunlu Yörüğü ile 25.03.2012 tarihinde Ceyhan'ın Başören köyünde yapılan görüşme.

K.141: Ali Ateş, 1942-Aladağ ilçesi/Dailer köyü doğumlu, ilkokul mezunu emekli memur ile 25.02.2012 tarihinde İmamoğlu ilçesinin Musulu köyünde yapılan görüşme.

K.142: Bahattin Ateş, 1976-İmamoğlu ilçesi/Musulu köyü doğumlu, yüksekokul mezunu, işçi ile 25.02.2012 tarihinde İmamoğlu ilçesinin Musulu köyünde yapılan görüşme.

K.143: Mehmet Coşkun, 1944-Aladağ ilçesi/Kabasakal köyü doğumlu, ortaokul mezunu, hayvancılık yapan kaynak kişi ile 25.02.2012 tarihinde Aladağ ilçesinin Dailer köyünde yapılan görüşme.

K.144: Mustafa Dardağan, 1932 doğumlu, okuryazar değil, 1940'a kadar konargöçer olan Cabalı Yörüğü ile 25.02.2012 tarihinde İmamoğlu ilçesinin Malıhıdırlı (Kale) köyünde yapılan görüşme.

K.145: Mehmet Dal, 1930-İmamoğlu/Malıhıdırlı (Kale) köyü doğumlu, Cabar aşireti, hayvancılık yapan kaynak kişi ile 25.02.2012 tarihinde İmamoğlu ilçesinin Malıhıdırlı (Kale) köyünde yapılan görüşme.

K.146: Hüseyin Altunköse, 1943-Develi/Kiske (Yaylacık) köyü doğumlu, ortaokul mezunu, arıcılık yapan Horzum Yörüğü ile 25.02.2012 tarihinde İmamoğlu ilçesinde yapılan görüşme.

K.147: Hacı Aydın, 1959-Kayseri/Yahyalı doğumlu, 15 yaşına kadar konargöçer olan, arıcılık yapan Saçıkaralı Yörüşü ile 25.02.2012 tarihinde İmamoglu ilçesinde yapılan görüşme.

K.148: İbrahim Aksay (Çoban İbrahim), Yaşı 94, Düziçi/Karagedik köyü doğumlu, Tecirli aşireti ile 19.02.2012 tarihinde Düziçi ilçesinin Karagedik köyünde yapılan görüşme.

K.149: Yeter Demir, 1938-Bahçe doğumlu, okuryazar değil, Sarıkeçili Yörüşü ile 19.02.2012 tarihinde Düziçi ilçesine bağlı Ellek kasabasının Aydınlar mahallesinde yapılan görüşme.

K.150: Meryem Demir, 1945-Bahçe doğumlu, okuryazar değil, Sarıkeçili Yörüşü ile 19.02.2012 tarihinde Düziçi ilçesine bağlı Ellek kasabasının Aydınlar mahallesinde yapılan görüşme.

K.151: İbrahim Koca, 1961-Konya/Gökpınar kasabası, ortaokul mezunu, şoför, Horzum Yörüşü ile 24.11.2012 tarihinde Osmaniye’de yapılan görüşme.

K.152: Ali Muğlu, 1946-Düziçi/Karagedik köyü doğumlu, ilkokul mezunu, Tecirli aşireti, esnaf ile 16.02.2012 tarihinde Osmaniye’de yapılan görüşme.

K.153: Zeynep Güler, 1939-Düziçi/Pirsultanlı köyü doğumlu, okuryazar olmayan, Horzum Yörüşü ile 22.02.2012 tarihinde Düziçi ilçesine bağlı Ellek kasabasının Aydınlar mahallesinde yapılan görüşme.

K.154: Remzi Güler, 1961-Kahramanmaraş/Yoğunoluk yaylası doğumlu, okuryazar, 1984 yılına kadar konargöçer malcı olan Horzum Yörüşü ile 22.02.2012 tarihinde Düziçi ilçesine bağlı Ellek kasabasının Aydınlar mahallesinde yapılan görüşme.

K.155: Halime Güler, 1960-Kahramanmaraş/Karatepe Yaylası doğumlu, okuryazar, Horzum Yörüşü ile 22.02.2012 tarihinde Düziçi ilçesine bağlı Ellek kasabasının Aydınlar mahallesinde yapılan görüşme.

K.156: Orhan Kırgın, 1964-Düziçi/Karagedik köyü doğumlu, lise mezunu, işçi ile 28.02.2012 tarihinde Osmaniye’de yapılan görüşme.

K.157: Elif Gizlice, yaşı 78, Andırın/Kumarlı köyü doğumlu, okuryazar olmayan, konargöçerliği yaşamış Kumarlı aşireti mensubu ile 26.02.2012 tarihinde Osmaniye’nin Kumarlı köyünde yapılan görüşme.

K.158: Mehmet Kara, 1945-Kurtkulağı kasabası doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, 1955’e kadar konargöçerliği yaşamış Horzum Yörüşü ile 30.01.2010 tarihinde Erzin’in Yeşiltepe köyünde yapılan görüşme.

ÖZEL ADLAR DİZİNİ

A

Aba, Veli, 66, 88, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 485, 486, 488, 490, 543, 544, 546, 547, 555, 568, 593, 594, 794, 802, 806, 832, 838, 839

Abdurrahman Ağa, 590

Acay, Şerife, 488

Acıman, 32, 103, 138, 388, 418, 623, 768

Acıpayamlı, Orhan, 144, 147, 150, 151, 152, 154, 158, 282, 794

Acısu, 103, 138, 418

Adana, 8, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 23, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 36, 38, 39, 40, 42, 43, 50, 51, 54, 58, 61, 63, 66, 70, 71, 77, 82, 86, 88, 89, 90, 95, 96, 103, 104, 108, 118, 139, 140, 182, 220, 234, 248, 284, 383, 398, 419, 436, 454, 468, 487, 499, 537, 542, 582, 594, 596, 601, 602, 631, 646, 671, 678, 680, 681, 685, 689, 698, 710, 723, 733, 748, 753, 756, 759, 763, 764, 768, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 807, 808, 813, 814, 817

Adapazarı, 36

Adil, İdris, 89, 389, 794

Adil (Alcıoğlu), Mehmet, 477, 529, 592, 794

Afşin, 75, 382, 507, 810, 816

Ahır Dağı, 105, 137, 447, 468, 608, 638, 681, 682, 736, 754

Ahmet Cevdet Paşa, 35, 794

Ahmet Vefik Paşa, 36

Aka, İsmail, 189, 794

Akalın, Şükrü Haluk, 182, 794

Akarca, 106, 138, 670, 767, 809

Akbaş, S. Burhanettin, 15, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 79, 106, 406, 794

Akçadağ, 105, 466, 642

Akçakale, 775

Akdam, 483, 484, 799, 811

Akdeğirmen, 135, 137, 138

Akdeniz, 13, 14, 15, 43, 70, 78, 82, 83, 84, 85, 90, 101, 249, 624, 629, 640, 671, 699, 710, 756, 794, 798, 800, 803

Akifiye, 105, 106, 669

Akkale, 137, 696

Akkaya, 106, 135, 137, 138, 139, 411, 628, 774, 775

Akköprü, 752, 764

Akmezar, 722

Akpınar, 107, 138

Akşehir, 321

Aktan, Oğuz, 114, 794

Aktan, Selma, 104, 794

Aladağ, 13, 15, 16, 32, 86, 103, 136, 138, 139, 155, 198, 230, 350, 388, 404, 516, 582, 603, 608, 621, 699, 768, 769, 782, 817

Alagöz, Cemal Arif, 13, 15, 16, 84, 794

Alahanlı köyü, 98, 626, 807, 814, 815

Alanya, 13, 29, 799

Alapınar, 138, 774

Albayrak, Nurettin, 435, 580, 794

Alcıoğlu, Adil, 591

Almanpınarı yaylası, 137, 812, 814

Altınkaynak, Erdoğan, 211, 262, 794

Altınöz, 751

Altun, Işıl, 147, 155, 158, 168, 188, 203, 212, 795

Altunhisar, 763

Altuntek, N. Serpil, 172, 795

Amanos, 13, 14, 16, 100

Amik ovası, 16, 21, 32, 36, 99, 640

Anadolu, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 16, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 30, 38, 39, 42, 63, 77, 78, 81, 82, 83, 84, 89, 90, 115, 139, 147, 154, 182, 185, 189, 203, 212, 245, 248, 274, 341, 399, 413, 480, 493, 659, 785, 791, 794, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 838

Anamaslı Mehmet, 710

Anamur, 80, 707

Anavarza, 27, 31, 32, 34, 96, 135, 136, 137, 138, 382, 442, 443, 484, 520, 522, 601, 627, 636, 658, 705, 722, 751, 752, 774

And, Metin, 245, 477, 795

Anday, Melih Cevdet, 582

Andırın, 58, 60, 102, 104, 105, 106, 135, 136, 137, 138, 382, 491, 504, 515, 531, 581, 590, 663, 692, 714, 765, 766,
 775, 782, 818
 Anıl, Engin, 250, 795
 Ankara, 43, 51, 52, 63, 77, 78, 79, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 490, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802,
 803, 804, 805
 Antalya, 13, 37, 40, 80, 82, 83, 84, 85, 234, 248, 438, 681, 707, 709, 710, 783, 794, 798, 800, 803
 Arabistan, 638, 700
 Araplı, 18, 37, 98, 138, 526, 625, 626, 671, 715
 Arı, Ziya, 604
 Arıkan, Çınar, 80
 Arısan, Mehmet, 605
 Armutücesi, 105
 Artun, Erman, 7, 118, 123, 135, 203, 221, 244, 245, 246, 249, 281, 284, 285, 340, 344, 345, 347, 351, 354, 362, 368,
 385, 386, 387, 388, 389, 390, 399, 406, 436, 556, 563, 582, 785, 791, 795
 Ashab-ı Kehf, 380, 382, 468, 640, 753
 Aslan, Kadir, 572, 795
 Aslanköy, 16, 70, 82, 95, 104, 205
 Aslanpınarı, 137, 138, 382, 555, 806, 808
 Aslantaş barajı, 17, 18, 136, 137, 491
 Asmaca, 61, 137, 138
 Âşık Abdulvahap Kocaman, 590, 796
 Âşık Ali Anbarcı, 443, 494, 495, 496, 594, 596
 Âşık Ali Karabacak, 585, 586, 587, 678, 685, 801
 Âşık Ali Turna, 766
 Âşık Ali Yetimi, 768, 782, 800
 Âşık Bekir, 621, 622
 Âşık Boranî, 622, 623, 800
 Âşık Duran Şihlioglu, 586, 587, 588, 643, 756, 757, 759, 760, 761, 763, 805
 Âşık Feymani, 584, 589, 639, 640, 641
 Âşık Fezullah, 643, 644
 Âşık Gezer, 583
 Âşık Güheri, 583, 586, 588, 662, 663, 801
 Âşık Gül Ali, 665
 Âşık Hacı Karakılçık, 436, 707, 710, 724
 Âşık Hakkı, 667
 Âşık Halil Karabulut, 583, 587, 685
 Âşık Hüseyin, 513, 668
 Âşık İsmail, 669
 Âşık Kara Mehmet, 585, 586, 588, 671, 797
 Âşık Kederi, 588
 Âşık Kul Hüseyin Aba, 592
 Âşık Kul Mehmet, 722
 Âşık Kul Mustafa, 723, 724
 Âşık Mustafa Demir, 629
 Âşık Nefsanî, 497, 498, 499, 724, 725, 730, 731, 732
 Âşık Nizamî, 733
 Âşık Osman, 734
 Âşık Ömer, 735, 737
 Âşık Tahiri, 763, 764
 Ataman, Sadi Yaver, 23, 168, 183, 795
 Atatürk, 40, 88, 237, 689, 777, 778, 794
 Atılğan, Halil, 13, 16, 97, 241, 467, 468, 469, 470, 477, 536, 542, 543, 544, 545, 550, 590, 711, 734, 756, 766, 795,
 796, 803, 814, 831, 832, 835, 836, 837
 Avanos, 61, 659
 Avkasır, 356
 Avluk, 670
 Avşar, 1, 18, 20, 30, 33, 34, 70, 436, 443, 444, 445, 478, 483, 490, 493, 522, 582, 590, 595, 617, 621, 631, 637, 640,
 682, 693, 694, 707, 721, 778, 797, 798, 801, 815
 Ayas, 19, 26, 27, 548, 774
 Aydın, Mehmet, 253, 606, 808
 Aydın, Suavi, 81, 796
 Aydın, 8, 29, 31, 36, 37, 39, 42, 81, 96, 97, 103, 118, 253, 606, 681, 710, 796, 797, 804, 807, 808, 811, 818
 Aydınlı, 4, 8, 16, 38, 39, 42, 69, 131, 174, 290, 296, 354, 493, 502, 511, 533, 567, 570, 577, 578, 600, 743, 746, 777,
 778, 784, 807, 815
 Ayvacık, 85, 411, 686, 688
 Azgıt, 137, 138, 581, 655, 668, 782
 Azizli, 36, 89, 95, 109, 135, 807, 812

B

Babuş, Fikret, 42, 80
 Bağdaş, 625, 642, 686, 688
 Bağdat, 547
 Bahçe ilçesi, 104, 138, 806, 807, 818
 Bahçe köyü (Osmaniye), 98, 237, 808
 Bahçecik, 135
 Bahşiş, 52, 104, 107, 666, 817
 Bakırdağı, 15, 16, 97, 104, 107, 137, 277, 488, 621, 657, 704, 721
 Balıc, Osman, 493, 618, 808
 Balıkesir, 147
 Başören köyü, 52, 780, 817
 Bates, Danial G., 47, 81, 118, 141, 796
 Bayar, Muharrem, 25, 27, 34, 36, 70, 79, 100, 135, 796
 Baykara, Tuncer, 61, 117, 796
 Bayraktar, Hilmi, 30, 38, 796
 Baz, Veli, 620, 621
 Belen, 16, 33, 463, 621, 684
 Belkiran, 734
 Berendi, 19, 26, 27
 Berit dağı, 105, 106, 137, 592
 Bertiz, 694
 Beşirli, Hayati, 124, 796, 798, 804
 Beşparmak dağları, 17
 Beyazıt, Bekir Sami, 35, 796
 Beyazıt-ı Bestami, 382
 Beydağı, 694
 Beypınarı, 40, 42, 52, 88, 96, 254, 499, 801
 Bilir, F. Saadet, 80, 154, 222, 245, 341, 468, 536, 550, 713, 796, 837
 Bilir, A. Fuat, 80, 154, 222, 245, 341, 468, 536, 550, 713, 796, 837
 Binboğa, 16, 17, 37, 104, 105, 106, 204, 280, 443, 444, 478, 516, 591, 592, 608, 615, 625, 631, 642, 643, 694, 695, 724
 Binyazar, Adnan, 186, 386, 796
 Blocqueville, Henri de Couliboef de, 360, 796
 Bor ilçesi, 339, 340, 419, 431, 659, 684
 Boratav, Pertev Naili, 90, 143, 144, 146, 147, 154, 164, 167, 169, 181, 204, 219, 235, 254, 379, 478, 580, 637, 796
 Bosna Hersek, 700
 Bozdoğan, 18, 26, 32, 33, 36, 82, 443, 444, 527, 574, 575, 797
 Bozkuyu, 138, 743
 Bucak, 139, 750
 Bulgar dağı, 5, 43, 77, 104, 106, 143, 148, 150, 152, 153, 155, 162, 170, 174, 179, 180, 184, 185, 186, 190, 194, 195, 198, 203, 207, 211, 212, 214, 217, 267, 280, 478, 581, 608
 Buluç, Sadettin, 256, 796
 Bunduk, 452, 504, 514
 Burhanlı köyü, 95, 140, 807
 Burnaz, 33, 100, 136
 Buruklu Âşık Kul Mustafa, 446, 724, 802
 Bülbül, Davut, 282, 796
 Büyüksarı, Nail, 685

C

Cemiloğlu, Mustafa, 143, 796
 Cerit, 1, 16, 36, 160, 526, 574, 575, 590, 632, 636, 640, 692, 775
 Cevdetiye, 98, 808, 809, 810, 811, 814
 Ceyhan, 13, 17, 18, 23, 26, 27, 31, 36, 40, 42, 52, 53, 60, 61, 71, 75, 76, 89, 90, 94, 95, 96, 108, 109, 116, 135, 136, 138, 139, 140, 248, 381, 403, 436, 439, 440, 443, 444, 526, 548, 584, 590, 603, 607, 631, 636, 638, 640, 646, 656, 659, 671, 689, 692, 700, 715, 736, 746, 751, 752, 756, 775, 780, 797, 798, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 815, 817, 839
 Cin, Firdevs, 90, 467, 473, 474, 531, 543, 545, 546, 547, 797
 Coşar, İsmail, 583, 584, 590, 623, 624, 625, 797

Ç

Çabuk, Hasan Hüseyin, 71, 88, 189, 206, 378, 405, 544, 545, 547, 548, 550, 551, 649, 782, 788, 797, 831, 833, 834, 835
 Çabuk, Vahit, 33, 797
 Çadırcı, Musa, 33, 35, 797
 Çağınlar, Zekiye, 54, 202, 203, 478, 480, 484, 797
 Çakırca, 642

Çakıroğlu, 43, 113, 138
 Çamardı, 17, 53, 106, 356, 357, 496, 644, 646, 648, 811, 812, 817
 Çamurdan, Mehmet Nuri, 543, 544, 545, 546, 550, 553, 554, 739, 797, 831, 832, 834, 835, 836, 837, 838
 Çamurlu, 699
 Çanakkale, 39, 85, 248
 Çaputlu, 670, 696
 Çardak köyü (Osmaniye), 98
 Çardak yaylası, 106, 655, 670, 686
 Çarşıntı, 522, 722
 Çatak, 105, 626, 635, 688, 750, 766
 Çatalağaç, 749
 Çatalan, 97, 248
 Çataloluk, 107, 137
 Çataltaş, 688
 Çayırığzı, 751, 752
 Çeçen köyü, 96, 601
 Çelebi, Halil, 625
 Çelik, Ali, 143, 797
 Çerkes (Çerkez), 30, 445, 446, 631, 700
 Çevirme, Hülya, 155, 797
 Çıblak, Nilgün, 284, 797
 Çınar, Ali Abbas, 7, 797
 Çiçeklidere, 686, 688
 Çiftehan, 763, 764
 Çin, 641, 700
 Çobanoğlu, Özkul, 251, 542, 797
 Çokak, 382, 504, 723
 Çorum, 678
 Çökük, Musa, 523, 797
 Çukurköprü, 139
 Çukurova, 1, 2, 3, 6, 8, 10, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 47, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 70, 74, 75, 76, 78, 79, 86, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 100, 101, 102, 103, 108, 109, 115, 116, 118, 126, 129, 136, 139, 140, 141, 172, 183, 215, 223, 227, 230, 234, 235, 239, 247, 249, 257, 275, 278, 286, 288, 289, 290, 314, 319, 321, 324, 327, 328, 329, 331, 343, 344, 352, 353, 355, 359, 367, 370, 378, 379, 389, 393, 400, 410, 411, 436, 439, 442, 446, 458, 467, 468, 479, 480, 483, 485, 487, 489, 503, 507, 515, 516, 518, 520, 535, 562, 565, 583, 588, 589, 590, 594, 600, 608, 611, 624, 637, 639, 640, 658, 663, 667, 668, 671, 672, 673, 674, 678, 685, 704, 706, 716, 724, 731, 736, 740, 745, 756, 757, 765, 784, 785, 786, 787, 789, 791, 792, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 816

D

Dadaloğlu, 34, 95, 436, 437, 443, 444, 445, 446, 582, 632, 633, 634, 636, 637, 639, 660, 667, 724, 735, 755, 802
 Dağılcak, 138
 Dallıçam, 137, 138, 628, 657
 Danacı, Mehmet, 230, 253, 815
 Danacı, Tufan, 626, 627, 815
 Deli Boran, 8, 447,
 Deliçay, 97, 636, 752, 816
 Delikoca, Yusuf, 39, 797
 Demir, Alpaslan, 26, 82, 797
 Demirci, Hazım, 589
 Demirci, Yusuf Ziya, 180, 797
 Demircikbucağı, 688
 Demirkapı, 27
 Demirkazık, 15, 16, 103
 Demirölük, 99
 Denizli, 25, 231, 339
 Dereli köyü, 98, 136
 Dertli Kazım, 587
 Derviş Paşa, 35, 37, 443, 631
 Dervişli (Dervişliye) köyü, 98, 806, 810
 Devecikonağı, 137
 Deveciüşağı, 671
 Develi, 10, 16, 30, 31, 32, 41, 58, 61, 75, 97, 107, 109, 135, 137, 138, 181, 419, 461, 503, 506, 606, 616, 656, 659, 772, 806, 808, 813, 815, 817
 Develioğlu Seyid Mustafa, 31
 Devellioğlu, Ferit, 6, 204, 278, 797
 Dikmen, 140
 Dilek, İbrahim, 281, 282, 798

Diniker, 381, 483, 642
 Doğan, M. Sait, 22, 80, 798
 Doğaner, Ali, 143, 155, 203, 798
 Doğru, Halime, 21, 798
 Dokuzağa, 767
 Dolayık Deli Ahmet, 40
 Dörtöl, 59, 329, 382, 484, 511, 607, 643, 684, 795
 Döşeme, 752
 Dulkadir, Hilmi, 4, 7, 9, 10, 11, 20, 45, 65, 86, 101, 117, 121, 122, 123, 124, 125, 225, 231, 233, 298, 318, 319, 320, 321, 334, 344, 347, 349, 385, 386, 389, 400, 401, 402, 403, 411, 416, 419, 421, 422, 423, 424, 428, 429, 430, 550, 798
 Durmuş, Mine, 629, 798
 Döldöl dağı, 40, 407, 442, 642, 753
 Dümbelek, 16, 95
 Düziçi, 36, 43, 90, 99, 104, 113, 136, 282, 388, 503, 509, 738, 796, 804, 805, 806, 809, 810, 818

E

Ebul Gazi Bahadır Han, 9
 Egawa, Hikari, 10, 11, 20, 81, 286, 413, 798
 Eker Ögüt, Gülin, 169, 172, 180, 798
 Elbeylioğlu, 436, 453, 454, 455, 457, 634
 Elbistan, 105, 468, 695
 Elçin, Şükrü, 245, 438, 472, 536, 556, 562, 798
 Elgün, Belgin, 522, 798
 Elmadağ, 104, 108, 497, 724, 753, 780
 Emrah, 9, 437
 Emre, Mustafa, 584, 587, 588, 630, 631, 697, 765, 798
 Epce, 606, 629
 Ercenk, Giray, 7, 798
 Erdal, İbrahim, 42, 796, 798, 804
 Erciyes, 30, 31, 108, 137, 139, 457, 458, 487, 608, 609, 610, 612, 621, 627, 683, 693, 694, 704, 706
 Erdemli, 13, 70, 81, 90
 Erdentuğ, Nermin, 168, 169, 170, 174, 180, 181, 219, 798
 Ereğli, 107, 356, 659, 684, 685, 763, 814
 Eren, Naci, 81, 84, 319, 334, 341, 427, 798, 799
 Erkoçak, Asım, 296, 477, 478, 571, 572, 574, 575, 580, 799
 Eröz, Mehmet, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 15, 20, 23, 24, 28, 30, 42, 43, 54, 65, 68, 78, 100, 115, 117, 123, 221, 249, 261, 270, 290, 331, 334, 341, 366, 369, 370, 399, 403, 413, 419, 542, 546, 550, 791, 799, 833, 834
 Ersoy, Ruhi, 67, 205, 267, 799
 Erşen, Mustafa Türker, 248, 799
 Ertuğrul Gazi, 713
 Eseli, 751, 752
 Esenli, 686, 687
 Eyuboğlu, Sabahattin, 9, 801
 Erzin, 3, 61, 70, 89, 98, 99, 100, 137, 138, 230, 248, 253, 320, 325, 329, 356, 383, 388, 493, 607, 626, 778, 807, 808, 810, 811, 812, 814, 815, 818, 832
 Eskişehir, 25, 70, 79, 147, 796
 Everek, 506

F

Feke, 16, 17, 18, 41, 61, 89, 135, 137, 138, 149, 485, 487, 628, 658, 716, 733, 773
 Fevzipaşa, 136, 468
 Fındık Hacı, 773
 Fıraktın, 138, 629, 656, 772
 Fıstık Osman, 496, 644, 645, 646, 648, 649, 650, 651, 654, 780, 811

G

Gâvurdağları, 16, 32, 35, 508, 753, 754, 804
 Gaziantep, 59, 75, 95, 100, 329, 357, 382, 394, 407, 422, 748, 801
 Gaziköy, 97, 774
 Geben, 105, 106, 135, 139, 469, 514, 525, 580, 590, 591, 664, 692, 697, 775
 Gelekçi, Cahit, 43, 132, 405, 799
 Genç, Reşat, 286, 799
 Gezbel, 137, 138, 139, 628, 657, 719
 Gezit, 104, 687, 688, 718
 Girit, 5, 38, 296, 780, 804
 Gizlice, Elif, 655, 818
 Gizik Duran, 40
 Göğbüğdet, 688

Göka, Erol, 23, 81, 250, 433, 799
 Gökçebel, 686, 688
 Gökçen, İbrahim, 24, 83, 799
 Gökdemir, Gönül, 274, 799
 Gökdere, 98, 99, 136, 138, 807, 832
 Gökler, Fatma, 263, 383, 656, 659, 660, 781, 809
 Göksu, 17, 135, 137, 138, 139, 607, 628, 635, 658, 750, 752, 765, 773, 776
 Göksun, 30, 62, 71, 75, 102, 104, 105, 106, 135, 136, 137, 138, 139, 344, 357, 365, 383, 592, 608, 694, 695, 697, 751, 807
 Gölovası, 97, 140
 Gönüllü, Ali Rıza, 144, 195, 799
 Gorkem, İsmail, 13, 16, 19, 20, 26, 478, 799
 Gülek Boğazı, 16, 41, 139, 571, 759, 763
 Gülnar, 80, 154, 222, 796
 Gültepe, 447
 Gümrükkaş, 752
 Gümürdülü, 643, 671, 676, 756, 813
 Gümüroluk, 686
 Günburnu, 751
 Gündeslioglu, 436, 584, 665
 Günay, Ünver, 207, 215, 250, 283, 379, 799
 Gündüz, Tufan, 5, 6, 9, 10, 25, 65, 799
 Güngör, Harun, 207, 215, 250, 262, 283, 379, 799
 Güngör, Kemal, 7, 10, 11, 12, 107, 166, 287, 295, 399, 536, 538, 540, 542, 667, 799
 Güngördü, Ersin, 14, 16, 17, 18, 71, 800, 836
 Gürcistan, 447, 700
 Gürleşen, 138, 628, 657
 Gürümze, 137, 138, 485
 Güver, Mehmet, 538, 540, 800

H

Hacı Ahmet Hoca, 40
 Hafız Ali, 666
 Halaçoğlu, Mehmet, 589, 665
 Halaçoğlu, Yusuf, 5, 8, 10, 11, 19, 20, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 54, 65, 66, 776, 794, 800
 Halbur, 137, 390, 514, 591, 775
 Halep, 25, 27, 29, 31, 36, 75, 76, 293, 340, 462, 702, 804
 Hama, 28, 29, 31, 723
 Hanyeri, 607, 719, 772
 Harboğazı, 137, 696
 Hardallık, 584, 626
 Harnı, 639, 664, 736, 743
 Harmancık, 31, 606, 656, 687, 688
 Hârun Reşîd, 19
 Haruniye, 7, 104
 Hassa, 56, 75, 99, 100
 Haşdın, 469, 572, 668, 696, 749
 Haydardağı, 99, 253
 Hayta, 8, 52, 220, 563, 564, 567, 568, 569, 573, 656, 720, 807, 808, 809, 811, 812, 813, 814, 815
 Hemite, 98, 135, 136, 137, 138, 139, 533, 598, 627, 638, 663, 717, 774, 775, 813
 Himmetoğlu, Abdullah Ata, 623, 800
 Hin Ali Mustafa, 40
 Hodu, 40, 104, 106, 113, 621
 Honamlı, 42, 43, 51, 78, 86, 97, 118, 124, 171, 341, 576, 710, 806, 807, 812, 813, 817
 Hürüuşağı, 526

I

Ilıcabeli, 33
 Işık, Zehra, 585, 768, 769, 770, 771, 782, 800

İ

İmalı, 447
 İmamoğlu, 48, 52, 76, 97, 100, 108, 136, 138, 606, 644, 725, 808, 816, 817, 818
 İnan, Abdülkadir, 69, 144, 154, 156, 160, 196, 282, 800
 İnci, İbrahim, 66, 800
 İnderesi, 726
 İsalı köyü, 96, 139, 636, 812
 İskenderun, 13, 16, 17, 32, 452, 608, 684, 797
 İslâhiye, 36, 75, 89, 100, 139, 357, 382, 800, 810, 813, 814, 815

İslâmoğlu, Mahmut, 184, 800

İstanbul, 28, 36, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 84, 86, 89, 90, 147, 383, 437, 438, 452, 456, 460, 465, 536, 542, 582, 724, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805

J

Jameson, Raymond Delay, 143, 169, 202, 800

Johansen, Ulla, 88, 122, 180, 229, 302, 305, 316, 318, 321, 323, 345, 354, 366, 376, 386, 388, 389, 392, 400, 402, 404, 405, 407, 421, 800

K

Kabaktepe, 446, 642, 685, 694

Kâbe, 544

Kadınhanı, 52, 678, 806

Kadirli, 18, 25, 26, 31, 37, 42, 52, 60, 89, 99, 135, 136, 138, 139, 329, 381, 390, 447, 483, 489, 491, 522, 583, 584, 594, 602, 607, 611, 625, 685, 719, 743, 782, 800, 804, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 815, 816

Kafkas, 5, 30, 38, 154

Kahramanmaraş, 16, 58, 75, 103, 104, 105, 115, 136, 139, 140, 234, 334, 356, 357, 365, 366, 375, 382, 395, 396, 419, 421, 439, 785, 794, 807, 818

Kalafat, Yaşar, 155, 157, 189, 194, 197, 205, 206, 207, 213, 249, 251, 274, 284, 800, 801

Kaldırım, 97, 671

Kalecik, 106

Kaman, 659

Kanlıgeçit, 37, 76, 136

Kanuni, 23

Kara, Ömer Tuğrul, 472, 793

Karabacak, Ökkeş, 546, 801, 831, 833, 839

Karabacak, Mestan, 585, 586, 587, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 836, 837, 801

Karaca, Yakup, 691, 692

Karacaoğlu, 104, 260, 436, 437, 442, 582, 585, 588, 640, 656, 660, 692, 693, 694, 695, 696, 698, 699, 700, 701, 703, 704, 724, 794, 803, 804

Karaçam, 99

Karadeniz, 640, 696, 798

Karadikme, 699

Karagedik, 36, 99, 105, 108, 509, 683, 806, 818

Karagöz, 105

Karahacılı, 15, 32, 53, 140, 596, 811, 812

Karaisalı, 16, 31, 97, 139, 273, 542, 755, 796, 803, 807, 811, 816, 817

Karakayalı, 15, 104

Karakeçili, 8, 25, 36, 70, 79, 756, 796

Karakoyunlu, 15, 43, 51, 52, 85, 107, 707, 803, 814, 816, 817

Karaköy, 52, 108, 492, 724

Karalar, 15, 29

Karaman, 29, 31, 79, 82, 86, 659, 684, 685, 783, 801

Karanlıkdere, 687

Karataş, 13, 14, 97, 104, 107, 138, 682, 684, 775, 814

Karatekeli, 42, 85, 90, 581

Karatepe, 46, 61, 88, 741, 747, 811, 818

Karcı, Halil, 712, 808

Kargaçayırı, 104

Karıcıkız Gediği, 723

Kale, Celâl, 669

Kayacıklı Mustafa Çavuş, 40

Kayranlı, 105, 106, 137, 380, 580, 591, 714

Kayseri, 8, 15, 16, 25, 26, 31, 41, 50, 51, 56, 58, 61, 75, 79, 99, 103, 105, 107, 108, 109, 111, 115, 135, 136, 139, 140, 252, 257, 344, 366, 383, 414, 419, 462, 490, 497, 503, 506, 507, 508, 581, 605, 628, 659, 670, 681, 683, 686, 688, 756, 771, 772, 780, 785, 794, 797, 806, 808, 812, 813, 814, 818

Kazmaca, 741, 811

Kefenbeli, 137, 138

Keferdiz, 754

Keklikoluk, 105

Kenger, 105

Kemal, Yaşar, 6, 8, 9, 77, 86, 104, 106, 260, 451, 479, 492, 511, 514, 516, 525, 527, 528, 537, 539, 540, 541, 585, 622, 626, 668, 669, 692, 693, 724, 735, 751, 753, 801, 807, 833, 834

Kesmeburun köyü, 97, 98, 136, 137

Kesnesur, 483, 687, 688

Kıbrıs, 44, 381, 481, 563, 795, 798, 799, 800

Kılıç, Ayşe, 415, 801

Kılıç Arslan (II.), 20

Kınık, 18, 20, 21, 26, 27, 31, 36, 108, 136, 694
 Kırıkhan, 51, 99, 100, 139, 382, 684, 812
 Kırım, 35, 38, 796
 Kırmacı, 75, 98, 807, 809, 815
 Kırşehir, 321, 459, 460, 462, 508, 659
 Kısık, 17, 98, 136, 493, 809, 813
 Kivrak, Ramazan, 436, 801
 Kızıldağ, 15, 260, 471, 603, 629
 Kızıldere, 76, 96, 138, 381, 391
 Kızılkuyu, 105, 140, 715
 Kızıllı, 18, 723
 Kilden, 776
 Kiraz, 412, 621, 626, 635, 705, 706, 748, 750, 762
 Koca, Salim, 21, 25, 801
 Koç, Derya, 583, 586, 662, 663, 801
 Koç, Yunus, 4, 801
 Koçdağı, 694
 Kodaman, Bayram, 395, 801
 Konur, 105, 668, 694, 697, 714, 735
 Konya, 16, 28, 30, 39, 43, 52, 61, 77, 79, 80, 86, 90, 107, 246, 249, 339, 356, 375, 473, 627, 659, 678, 681, 684, 685, 710, 806, 814, 818
 Korkmaz, Kürşat M., 169, 801
 Koşay, Hamit Zübeyr, 169, 190, 801
 Koyunağı, 688
 Koz, M. Sabri, 84, 538, 541, 542, 801
 Kozan, 18, 21, 25, 26, 28, 30, 31, 32, 34, 35, 37, 61, 76, 78, 89, 97, 126, 131, 135, 137, 138, 139, 150, 153, 155, 179, 180, 195, 198, 245, 267, 373, 381, 382, 396, 419, 458, 506, 565, 579, 597, 601, 604, 607, 620, 627, 642, 644, 658, 665, 689, 705, 715, 716, 735, 736, 773, 774, 801, 805, 807, 811, 812, 816
 Köksal, Hasan, 192, 196, 801
 Köleli, 610
 Kölemen, Durmuş, 10, 45, 100, 292, 339, 358, 402, 801
 Kömürler, 136
 Körkuyu, 99
 Körmen, 686, 688
 Köroğlu, 436, 437, 634, 635, 755, 810
 Köşürge, 356, 686
 Kudat, Ayşe, 176, 801
 Kum, Naci, 15, 89, 90, 97, 491, 591, 635, 802
 Kumçukur, 105
 Kumkale, 745, 749
 Kumlupınar, 657
 Kurtkulağı, 29, 30, 31, 96, 811, 818
 Kurtpınarı, 53, 646, 811
 Kutlu, Muhtar, 4, 5, 78, 116, 399, 784, 802
 Kutlusoy, Nazan, 32, 446, 724, 802

L

Lalegölü, 570, 810
 Lokman Hekim, 642

M

Mağmumi, Şerafeddin, 17, 38, 54, 102, 383, 389, 419, 802
 Maksutoluğu, 106, 671, 686
 Malıhıdırlı, 52, 817
 Malinowski, Bronislaw, 188, 802
 Mansurlu, 135, 733
 Marovası, 773
 Mazgaç, 105, 106, 583, 642, 689, 723
 Mercimek, 95, 135, 138, 329, 522
 Mercin, 96, 636, 810
 Mersin, 3, 13, 14, 39, 56, 70, 71, 77, 79, 80, 84, 86, 89, 95, 98, 103, 104, 107, 129, 140, 154, 222, 230, 248, 356, 419, 438, 685, 707, 726, 798
 Metin, Seyfi, 472, 793
 Meydan, 19, 75, 107, 138
 Meyremçil, 104, 106, 137, 138, 444, 512, 580, 581, 591, 642, 655, 656, 692, 697, 714, 715, 775, 809
 Mirzaoğlu, F. Gülay, 190, 455, 802
 Misis, 13, 17, 19, 21, 27, 29, 31, 95, 140, 454, 522, 565, 722, 775
 Mustafabeyli, 36, 383, 526, 712

Musulu, 136, 138, 817

N

Nadir Şah, 446

Nahya, Zümrüt, 194, 802

Naltaşlı İsmail Çavuş, 40

Nevşehir, 25, 30, 61

Niğde, 8, 15, 25, 29, 31, 53, 77, 103, 106, 107, 129, 140, 340, 356, 357, 419, 431, 644, 645, 646, 649, 659, 684, 756, 763, 796, 811, 812, 814, 817

Nohuttepe, 98, 356

Nurdağı, 95, 139, 382

Nurhak, 18, 155, 164, 266, 478

Nürfet, 670

O

Obruk, 137, 138, 495, 626, 628, 635, 705, 750, 752

Oğuz, 4, 6, 20, 23, 442, 493, 689, 707, 710

Okay, Haşim Nezihi, 737, 802

Omurluk, 105

Orta Asya, 4, 19, 20, 23, 78, 80, 117, 154, 169, 178, 199, 262, 282, 399, 493, 707, 768, 769, 785, 791, 796

Ortaköy, 763

Osmancık, 678

Osmanlı, 5, 6, 7, 9, 20, 22, 23, 24, 25, 28, 29, 30, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 54, 65, 66, 79, 80, 81, 82, 88, 582, 637, 724, 796, 798, 800, 802, 803

Osmaniye, 3, 13, 16, 19, 36, 39, 40, 43, 46, 52, 61, 69, 75, 86, 88, 90, 94, 95, 97, 98, 102, 103, 104, 105, 107, 137, 138, 139, 149, 225, 237, 238, 281, 282, 356, 382, 383, 407, 446, 455, 472, 478, 493, 518, 526, 527, 529, 533, 555, 607, 626, 712, 715, 738, 741, 748, 753, 773, 774, 794, 798, 799, 802, 804, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 818

Ö

Ögel, Bahaeddin, 144, 802

Öksüz, 735

Önsen köyü, 138

Örnek, Sedat Veyis, 142, 153, 166, 196, 203, 204, 212, 213, 215, 216, 283, 477, 802

Özcanlı, İbrahim (Postacı), 738

Özdemir, İbrahim, 738

Özdemir, Ahmet Z., 38, 95, 199, 433, 479, 480, 512, 516, 518, 519, 521, 557, 631, 802, 832, 833, 836, 837, 838

Özdemir, Nebi, 142, 169, 245, 802

Özergin, M. Kemal, 424, 802

Öztürk, İsmail, 393, 802

P

Parmaksız, Hasan, 584

Paşapınarı, 107

Payas, 18, 30, 34, 100, 445, 631, 736, 774, 797

Pekmezci, 138, 627

Pınarbaşı, 37, 99, 108, 136, 445, 483, 511, 519, 630, 778

Piri Mehmet Paşa, 25

Polat, M. Said, 5, 12, 21, 65, 79, 117, 287, 322, 400, 433, 434, 803

Poyrazoğlu, O. Nuri, 552, 572, 573, 803, 838

Pozantı, 16, 17, 31, 39, 41, 90, 104, 139, 542, 629

Propp, Vladimir, 434, 478, 479, 803

R

Rahman, Abdulkerim, 208, 217, 803

Rakka, 27, 28, 29, 31

Reyhanlı, 30, 33, 99, 590, 640

Reyhani, 582

Roux, Jean-Paul, 202, 208, 218, 275, 803

Rumeli, 7, 22, 23, 24, 38, 83, 798, 799, 801, 803, 804

S

Saçıkaraklı, 88, 487, 490, 710, 794, 818

Sağlam, Veli, 741, 811

Saimbeyli, 17, 18, 38, 40, 41, 42, 52, 61, 88, 89, 96, 135, 137, 138, 139, 254, 381, 411, 487, 621, 627, 628, 657, 658, 705, 706, 716, 773, 801, 810

Sakarcalık, 98, 135, 526, 806

Sakin, Orhan, 4, 9, 65, 82, 803

Samandağ, 99, 139

Samsun, 36, 37, 39, 678, 681

Sansar, M. Fatih, 33, 35, 803

Saraç, Ahmet, 773, 774
 Saraycık, 105, 108, 606, 628
 Sarıbüet, 756
 Sarıçam, 18, 26, 28, 32, 51, 70, 86, 96, 108, 522, 600, 675, 783
 Sarıışık, 139
 Sarıkeçili, 7, 15, 51, 79, 85, 90, 124, 132, 405, 423, 602, 627, 796, 799, 810, 811, 814, 815, 818
 Sarımazı, 96, 136, 403, 807
 Sarız, 17, 37, 99, 108, 383, 591, 694, 724
 Savrun, 390, 636, 640, 686, 688, 689, 751, 752
 Sayan, Ayşe, 155, 797
 Saydam, Abdullah, 34, 803
 Saylak, 106
 Selâhaddîn Eyyûbi, 19
 Selçuk, Oğuz Adem, 273, 803
 Selçuklu, 20, 21, 79, 803
 Sevinçli, Efdal, 479, 803
 Seyhan, 13, 17, 19, 23, 71, 136, 138, 596, 603, 640, 689
 Seyirci, Musa, 77, 78, 79, 85, 135, 295, 406, 415, 425, 435, 438, 803
 Seyyit Hamza, 751
 Sıraelif, 137, 411, 627, 658, 716
 Sivas, 30, 31, 147, 516
 Smith, Robert Jerome, 141, 142, 803
 Söğüt, 70, 711
 Söğütölüğü, 689,
 Söğütovası, 668, 772
 Stoeltje, Beverly J., 142, 804
 Sultan II. Abdülhamit, 70
 Sumbas, 34, 104, 139, 149, 381, 382, 636, 640, 752, 804, 809, 811, 813
 Suriye, 11, 13, 17, 21, 56, 100, 394, 396, 682, 802
 Süleyman Ebul Faraç, 19
 Süleymanfakılı, 771, 772
 Süleyman Paşa, 753
 Süleyman Şah, 19
 Süphandere, 137, 149, 485
 Sümbül, Muzaffer, 142, 804
 Sümer, Faruk, 9, 13, 21, 22, 23, 25, 26, 34, 69, 90, 406, 804
 Sürelif, 705

Ş

Şahballı, Hilmi, 753
 Şahin, İlhan, 6, 10, 11, 20, 81, 286, 413, 798, 804,
 Şahin, Osman, 16, 82, 154, 205, 804
 Şam, 19, 21, 42, 43, 468, 492, 703, 704
 Şanlı, Mustafa, 82, 221, 804
 Şekerpınarı, 764
 Şenesen, Refiye, 5, 38, 90, 116, 143, 151, 393, 435, 472, 547, 804
 Şimşek, Esma, 142, 154, 156, 185, 269, 804
 Şölen, Hikmet, 8, 804
 Şükürov, Qiyas, 28, 804

T

Tahtalı, 16, 17, 138, 548, 687, 688
 Tamdoğan, Hakkı, 764
 Tanır, 448, 450, 451, 462, 463
 Tanyu, Hikmet, 189, 804
 Tapan, 126, 607, 635, 705, 706, 750, 752
 Tapır, 98, 205, 684
 Taraklık, 767
 Tarım, Hayri, 765
 Tarsus, 14, 17, 19, 21, 25, 29, 31, 32, 41, 60, 82, 83, 87, 104, 140, 380, 419, 542, 608, 753, 799, 801, 803, 804
 Taşan, 97, 497, 581, 816
 Taşeli, 16
 Taşköprü, 483
 Taşoluk, 527, 628, 652, 683, 697
 Tatarlı, 18, 36, 95, 98, 135, 137, 138, 627, 715, 774, 811, 836
 Tecirli, 1, 18, 33, 36, 70, 104, 446, 518, 519, 526, 529, 574, 575, 592, 746, 794, 806, 809, 811, 814, 818
 Tekederesi, 105
 Tekeli, 7, 42, 52, 443, 563, 564, 581, 710, 719, 806, 807, 813

Tekir, 104, 108, 137, 138, 666, 759, 763, 807
 Tereli, 138, 766
 Tersakan, 107, 138, 658, 774
 Terzi, Mehmet Akif, 19, 21, 25, 26, 32, 33, 36, 65, 577, 804
 Tezcan, Mahmut, 178, 804
 Tılan, 381, 658, 668, 775
 Tırtar, 138, 628, 658
 Tokat, 52, 693
 Tokmaklı, 60, 135, 138, 491, 591
 Toprakkale, 17, 70, 88, 98, 105, 137, 381, 462, 484, 485, 555, 570, 605, 705, 712, 771, 773, 774, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 836
 Tomarza, 37, 107, 108, 490, 683, 776
 Topaktaş, 446, 466
 Topallı, 701
 Toros, 13, 16, 17, 28, 77, 84, 90, 97, 138, 230, 622, 623, 629, 641, 682, 725, 730, 737, 768
 Torun, Ali, 503, 530, 805
 Tosunbaş, Müyesser, 84, 275, 805
 Toyanağı, 138
 Tozlu köyü, 40, 42, 96
 Tunus, 699, 700
 Turan, Hasan, 584
 Turan, Şükriye, 480, 805
 Turunçlu, 100, 811, 812, 814
 Tufanbeyli, 30, 40, 103, 115, 138, 381, 493, 719, 801, 809
 Tuva, 281
 Türkdoğan, Orhan, 159, 805
 Türkiye, 3, 13, 15, 23, 30, 38, 42, 43, 45, 70, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 88, 89, 90, 100, 169, 176, 248, 249, 393, 413, 419, 583, 792, 793, 794, 796, 798, 799, 800, 801, 803
 Türkmen, 3, 4, 6, 9, 10, 20, 21, 23, 28, 32, 36, 70, 77, 79, 82, 83, 85, 87, 88, 89, 97, 246, 316, 395, 413, 436, 437, 442, 443, 463, 464, 480, 515, 516, 526, 535, 572, 582, 583, 603, 604, 605, 617, 621, 622, 637, 640, 674, 689, 690, 691, 695, 697, 701, 710, 737, 738, 785, 791, 797, 799, 801, 802, 805, 807, 813
 Türkmenoğlu, Mehmet, 767
 Türkoğlu, 136, 138
 Tüysüz, 98, 104, 107, 139, 298, 491, 529, 578, 806, 809, 811, 813, 814

U

Ulaşlı, 1, 18, 33, 36, 798, 810
 Ulukışla, 106, 107, 139, 685, 764, 814
 Uğur, Sait, 155, 162, 163, 206, 213, 223, 277, 384, 390, 391, 396, 805
 Uysal, Ahmet Edip, 274, 302, 805
 Uzungöl, 106
 Uzunpınar, 42, 105
 Uzunyayla, 16, 17, 106, 136, 137, 445, 446

Ü

Üçkapılı, 53, 77, 106, 140, 780, 811, 812
 Üçpınar, 105
 Üngüt Köprüsü, 132, 136, 137, 138, 752
 Üsküyebeli, 138, 658
 Üzücek, 466, 664

V

Van, 17, 147, 795
 Veysel Karani, 259

Y

Yağbasan, 33, 36
 Yahyalı, 25, 29, 97, 103, 108, 135, 136, 138, 139, 183, 252, 263, 350, 414, 419, 581, 698, 699, 724, 771, 772, 811, 814, 816, 818
 Yalçın, Emin, 16, 87, 546, 805
 Yalgın, Doğan, 180, 805
 Yalman (Yalgın), Ali Rıza, 36, 69, 77, 143, 148, 150, 152, 153, 155, 162, 164, 170, 174, 179, 180, 184, 185, 186, 190, 194, 195, 198, 203, 204, 207, 211, 212, 214, 217, 246, 266, 267, 268, 280, 413, 478, 805
 Yanık, Musa, 104, 794
 Yaşar, Necmi, 480, 805
 Yavuz, Nuri, 33, 35, 36, 805
 Yayan, Gonca, 415, 801
 Yazıcızade Ali, 6
 Yedioluk, 767
 Yemen, 39, 221, 546, 569, 641, 700

Yeniçeri, İsmet, 589
 Yeniköy, 70, 97, 107, 506, 643, 652, 806
 Yeşiltepe, 99, 778, 818
 Yıldırım, Hasan, 771, 811
 Yoğunluk, 723, 767, 818
 Yozgat, 63, 321, 659, 662, 801
 Yörük, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 15, 23, 25, 26, 27, 38, 39, 44, 49, 70, 77, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 96,
 97, 98, 99, 118, 137, 154, 180, 201, 225, 246, 249, 354, 356, 360, 393, 395, 422, 424, 436, 438, 440, 441, 442,
 448, 449, 450, 451, 480, 492, 493, 495, 503, 511, 521, 531, 536, 555, 562, 563, 564, 565, 568, 569, 570, 571, 573,
 574, 576, 579, 582, 588, 590, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 610, 611, 616, 617, 618, 622, 623,
 641, 643, 644, 662, 671, 673, 677, 685, 691, 692, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 715, 716, 717, 719, 723, 724,
 725, 726, 729, 738, 743, 744, 754, 755, 759, 760, 761, 769, 777, 782, 783, 791, 796, 797, 799, 801, 804, 805, 806,
 808, 810, 814
 Yumurtalık, 14, 97, 104, 671, 814
 Yurtsever, Cezmi, 19, 25, 32, 34, 36, 38, 39, 776, 805
 Yüreğir, 21, 23, 31, 32, 97

Z

Zeytin, 40, 137, 448, 449, 451
 Zindağan yaylası, 723, 767
 Zorkun, 810, 813

YEREL KELİMELER SÖZLÜĞÜ

A

abaş düş-: Yakışmamak, uygun olmamak (K.117).

acar: Yeni

adaklık: Ne büyük ne küçük orta büyüklükte, uygun fiyatta olan koyun ya da keçi (K.79, K.80).

ağartı: Ayran, süt, yoğurt gibi içeceklerin genel adı (Atılğan, 2002, s. 80).

ağız: Koyunların koyu kıvamdaki ilk sütü (Karabacak, 1993, s. 11).

akıtmaç: Cıvık hamurun, kızgın sac üzerine atılarak pişirilmesiyle yapılan bir yiyecek (Çabuk 2008, s. 137).

alaçık: Yaylada yapılan çadır. Yarı yeri açık yani ala açık, ala kapalı (Çamurdan t.y., 30).

alık atmak, alıklamak: at, eşek gibi binek hayvanlarının üzerine atılan çula alık denir. Kış günü hayvanlar üşümesin diye üzerine atılır (K.38).

argaç: Dokuma tezgâhlarında enine atılan iplik, atkı (TS, 1998, s. 129).

arkalaç: Yükün sırta dokunmaması için, yük ile sırt arasına alınan keçe (Karabacak, 1993, s. 11).

aslık: Hem erkeklik, hem dişilik organı olan küçükbaş hayvan (K.117, K.121).

astarma avılma: Bir şey söylememek, açık vermemek (K.117, K.121).

aşıрма: kova, helke (K.87).

azgan: Baharda sarı çiçek açan dikenli bir maki bitkisi (Çabuk, 2008, s. 137).

B

bağcak: Çobanın gece kolunu koyuna bağladığı ip (ÇÂKM, 2007, s. 216, 217).

banadura: Domates (K.82, K.83).

barhana: Göç eden oba kervanı (Karabacak, 2001, s. 125, 126).

bastırmak: Devenin çiftleşmesi

batman: Ölçü birimi

beçik: Keçi yavrusu, oğlak (Çamurdan, t.y., s. 33).

bedirik: Taranmış, temizlenmiş ve eğilmeye hazır hâle getirilmiş yün veya pamuk yumağı, topağı (DS, C.2).

behr: Nizam, âdet, görenek (DS, C.2). Geçmişten bahsedilirken “o günün behrinde” şeklinde kullanılmaktadır.

belben: İncir kurusu. Erzin'in Gökdere köyünde yapılan belbenin meşhur olduğunu burada kışlayan Yörükler ifade etmektedir (K.40, K.86).

belek: Buhurculara ödenecek ücret (K.78).

beze: Bir ekmeklik veya böreklik hamur topağı (Çamurdan, t.y., s. 34).

bırmak: Devenin yavrusunu ölü olarak doğurması

bişi: Çörek, tatlı, bir ekmek türü. Yağda kızartılan hamur (Aba vd., 2011, s. 141).

bodlacı: Gebe deve

botlama: Devenin doğurması (Horzumculular portlama, boduklama derler.)

bozulamak: Devenin acı acı ötmesi, bağırması

bozma: Tarladaki ürünün toplanması

böğür: Yan taraf (TS, 1998, s. 343).

böle: Yakınlık bildirir. Teyzeoğlu anlamına gelir. Anne tarafından akrabalar için kullanılır (K.42, K.70, K.84).

buymak: Soğuktan donacak derecede üşümek (Aba, 2012, s. 100).

C

cah: Öne düşen, önder (Aba, 2012, s. 95).

caiz: Dine uygun olan

camız: Manda

cıgal: Süs (Özdemir, 2002, C.I, s. 134, 135).

cibi: Cıvcıv (K.99).

cilbir: Deve yuları

Ç

çaput: bez parçası

çakıldak: koyun ve keçide dışkının yüne yapışıp zamanla sertleşmiş hâline verilen isim (K.2).

çatkı: yayık bağlanan üç ayaklı ağaç (ÇÂKM, 2007, s. 216, 217).

çeltik: Çoban yardımcısı

çemen: Etin dilinerek asılıp kurutulması (Atılğan, 2002, s. 89).

çeşit: Kilim ve buna benzer şeyleri dokumakta kullanılan renkli iplik. (DS, C. 3).

çıkıntı: Güz aylarında, göçebe toplumların atlarını, koyunlarını, ineklerini satın almak için tüccarlar gelirdi. Bu tüccarlar sürünün içinden en iyilerini seçerek alırlardı. Geriye kalan zayıf, sıska, topal olan mallara denir (Özdemir, 2002, C.II, s. 3).

çift: Gavur (K.67).

çiğın: Omuz (K.101, K.102).

çilbir: Yün veya kendirden ip. Sarıkeçililer, Honamlılar buna dizgin derler (Eröz, 1991, s. 156).

çirpinmek: Devenin kuyruğunu sağrısına vurması

çitme: Cacık (K.82).

çoğšurmak: Yerleřtirmek (K.45).

çomça: Kepçe (ÇÂKM, 2007, s. 216, 217).

çökek: Devenin dağda yattığı yer

çör: Hastalık, veba hastalığı. Aniden öldüren hastalık (Özdemir, 2002, C.I, s. 268, 269).

D

dabbalamak: Devenin ön ayakları ile rastgele vurarak koşması (Karabacak, 1993, s. 12).

dağarcık: Devenin 7 yaşından sonra, öterken dışarı çıkardığı köpük bezesi.

damızlık: yalnız dölü alınmak için yetiştirilen yüksek nitelikli hayvan (TS, 1998, s. 525).

darbınmak, darbalamak: Hayvanların yerde toprağā titreyerek sürünmesi (K.2).

denk: Yük hayvanlarının sağ ve soluna konulan iki yük parçasından her biri. (TS, 1998, s. 558).

develik: Devenin yattığı yer. Aynı adla bir bitki de vardır.

dırak: Becerikli, elinden iş gelir (K.113).

dolak: Çarığın içine giyilen, ayağā sarılan, çorap yerine kullanılan bez parçası (Çabuk, 2008, s. 142).

dökkü: kuzluğun içine serilen çalı

E

ece: Büyük ağabeylere denir. Kızlar erkek kuzenlerinin kendilerinden büyük olanlarına derler (K.38, K.42, K125).

efil efil: Yavaş yavaş, usul usul, hafif hafif anlamında (OYÇA, 1995, s. 49, 50).

ehliz: Yumuşak huylu, iyi huylu insan (Kemal, 1997, s. 127).

eten: yavrunun doğumu sırasında dışındaki gömleğē verilen ad.

evrağaç: Saç üzerinde pişirilen yufka ekmekleri çevirmeye yarayan uzun ve yassı tahta araç (DS, C.5).

F

farda: 1. Ufak kilim ya da seccade (DS, C. 5). Halı dokuma, farda dokuma olarak kullanılmaktadır.

faşi: yaramaz (K.25).

fıcımak: Fırlatmak (K.42, K.84).

firez: Biçilmiş tarlada kalan tahıl kökleri, anız (TS, 1998, s. 790).

fiyık çalmak: ıslık çalmak

G

gallemis: Güzel koku veren bir madde (Kemal, 1997, s. 107).

gaşanma: Devenin çişini yapması

gaşanmaç: Yayla göçünde dinlendirildiği ve gaşanma yaptığı yer

gilek: çekirdek (DS, C. 6).

gölle: İlk dişte dağıtılan haşlanmış buğday

göv: Yeşil renk

göynek: İç giysisi, fanila (DS, C. 12).

gudüm: Uğur (DS, C. 6).

güçük: Erkeklerin gömlek üzerine giydikleri bel hizasında üst giysisi (OYÇA, 1995, s. 49, 50).

gü'lek: Genellikle buğday ölçümünde kullanılır. İki tenekeye bir gü'lek denir (K.77).

güveldek: Ağaçlarda biten asalak bitki, burç (DS, C. 6).

H

haral: Büyük ve geniş çuval.

harmekmek etmek: Saldırmak (K.101, K.102).

heril: İpek (Kemal, 2001b, s. 103, 104).

hımılı düşük: Sakin, sinirlenmeyen (K.86).

hınçmak: sürüklemek, çekmek (K.84).

horanta: Aile efradı (K.67).

hoşam: Avuç (K.42, K.108).

hoyuk: Çobanların, dağ tepelerinde üst üste koydukları taşlardan meydana getirdikleri kuleler (DS, C. 7).

hör: Dokumada kullanılan pamuk iplik (K.100)

I

ıymak: Istar ıymak. Halı, kilim vs. dokuma tezgâhlarında ipleri yerleştirmek, gerip çözmek. (Çamurdan, t.y., s. 59).

İ

icar: Arazi kullanım ücreti (Çabuk, 2008, s. 145).

ıçirik: Havudun altına konan keçe (Eröz, 1991, s. 155).

iğdiş: Erkeklik bezleri çıkarılarak veya burularak erkeklik görevini yapamayacak duruma getirilmiş olan (hayvan ve özellikle at) (TS, 1998, s. 1050).

İğınme: İkınma (Atılğan, 2002, s. 107).

irkinti: Birikinti, toplantı (su vb. şeyler için) (DS, C.7).

iteğa (itâ): Üzerinde yufka ekmek yapıla bez (Çamurdan, t.y., s. 60).

K

kadem: Uğur (TS, 1998, s. 1147).

kah: yükselti, tümsek (K.67).

kahya: Aydınlılar köy muhtarına kahya der (K.60).

kaklık: Taş, ağaç oyukları ve içindeki su birikintisi (DS, C. 8).

karnıcak: Devenin karnı

karsamba: Evde, ortalıkta bulunan kalabalık yapan gereksiz eşya (K.82, K.83).

kafiye: Kadınların yağlıklarının dışına alınlarından bağladıkları renkli, ipekli bez (Çabuk, 2008, s. 146).

kehilleşmek: İsteksiz hâle gelmek (K.111).

keler: Taşlı, çamlık yer (K.76).

keli: Yörep yer, sırt, yan (K.7).

kepmişlekmek: Kavga etmek (K.42).

kernip: Su kabağı.

kers: Koyun ve keçi zibili (K.38).

kesit: Zavallı, sahipsiz (K.149).

keş: Göze gelen beyazlık, körlük: Gözün keş olsun (DS, C. 8).

keşik: İmece usulü, yardımlaşarak bir iş yapma (K.45, K.49).

keşir: Havuç (K.82, K.83)

kıran girmek: Kısa bir zaman içinde çok sayıda ölmek (TS, 1998, 1343).

kıvıl: Yere düşen kuru çam pürüsü (K.45).

kirkıt: Istarda ipleri sıkıştırmaya yarayan demir tarak (Çamurdan, t.y., s. 67).

kinikmek: Devenin herhangi bir sebepten dolayı öfkelenmesi ve sağa sola saldırması

kolan: Yünden veya iplikten yapılmış, üzeri işli ince kuşak (TS, 1998, s. 1343).

kolçak: Kirmen eğirirken kola sarılan yapağı, yün

koska: İyi giyimli, gösterişli (K.5).

koşam: Avuç (K.123).

koçamlamak: Avuçlamak (K.123).

kov: Dedikodu (K.108).

kovcu: dedikoducu (K.108).

kovgun: Bir oymağın, başka bir oymağa saldırıp onu yerinden, yurdundan etmesi; hayvanlarını, eşyalarını ele geçirilmesi (Özdemir, 2002, C.II, s. 26).

köpen: Devenin üzerine örtülen örtü

köreken: Enişte (K.92).

köstek: Eşek ve benzeri hayvanların ayaklarını birbirine bağlamaya yarayan ip (Karabacak, 2001, s. 43).

köstü: Köstebek (K.81, K.82).

köynek: Gömlek (Özdemir, 2002, C.II, s. 163, 164).

kubur: Sahtiyandan yapılmış enli bir çeşit kuşak, silâhlık (DS, C. 8).

kulunç: Sırt, omuz (K.47).

kunnamak: Köpeğin yavrulaması (K.47).

kupay: Av köpeği (K.2).

kuşluk vakti: Sabah-öğle arası

kuyruk: Temmuz ayında doğan bir yıldız. Sıcaklığın en fazla olduğu bu zamanda, ısıdan dolayı koyunların telef olduğu da görülür (Çamurdan, t.y., s. 69).

kuzlacı: Hayvanların hamile olması

kürük: Eşek yavrusu, sıpa (DS, C.8).

kürtün: Eşeğin semeri (K.79).

L

leçe: Andezit ve bazalt akıntılarıdır. Toprakkale'nin kuzeyinde Tatarlı leçesi, Toprakkale'nin güneyinde büyük leçe vardır (Güngördü, 2006, s. 225).

M

mazarrat: zarar, ziyan.

meses: "Hayvanları dürtmekte kullanılan, ucu demirli değnek, üvendire." (TS, 1998, s. 1542).

mılık: Çehre, yüz. (Atılğan, 2002, s. 114).

müsteste: Serbest (K.25).

mısmıl: Eti yenilebilen, murdar olmayan (hayvan için) (DS, C. 9).

N

nagaz: Ters konuşan (K.77).

O

obruk: İçinde peynir depolanan, dağdaki küçük oyuklar (Çamurdan, t.y., s. 74).

oku okumak: Dua etmek (K.2).

ölçüm: Doktor.

otukmak: Yavru davarların emmeyi bırakıp yayılmaya başlaması (Bilir F.S. & Bilir A.F., 2007, s. 223).

Ö

öd: Karaciğerin salgıladığı yeşil, sarı renkte acı sıvı, sıvı safra (TS, 1998, s. 1715, 1716).

öğrek: Hayvanların yayılmaya alışkın olduğu yer. (Atılğan, 2002, s. 116).

öğür: Davarların gece yattığı yer. (Atılğan, 2002, s. 116).

öneze: Avcılık yaparken gizlenilen yer, evsin (K.117, K.121).

örk: Otlakta hayvanları demire veya tahtaya bağlayan ip (Çamurdan, t.y., s. 75).

öşermek: Karaltı biçiminde görülmek, az belirlemek (DS, C.12).

P

paldım: Eşeğin semerinin öne doğru kaymasını engelleyen, kuyruğun altından geçen kısım (K.42, K.78, K.84, K.108).

patoz: Harman işini yapan makine.

peyik: Don, şalvar paçalarının birleştiği yere konulan üçgen biçiminde kumaş parçası. (DS, C.12).

perdesiz: İzin almadan, randevusuz. (Özdemir, 2002, C.I, s. 268, 269).

pıtık: Koyun ve keçinin yuvarlak şeklindeki dışkısı (K.37).

S

sağmal: Süt veren, sağılan, sağımlı (TS, 1998, s. 1886)

sağrı: Memeli hayvanlarda bel ile kuyruk arasındaki dolgun ve yuvarlakça bölüm. (TS, 1998, s. 1886)

samranmak: Sinirlanmek, homurdanmak (K.67).

sarkanak: Kuzuların içkembelerindeki her bölüm. Süt kuzularının bu kısmından peynir mayası elde edilir (Karabacak, 1993, s. 14).

savran: Katarı idare eden deveci (Çamurdan, t.y., s. 104).

sayacak: Üzerine kazan konulan üç ayaklı demir.

sekil: Atın bacaklarının kendi donundan başka bir renkte olması. Bu değişiklik altında olursa buna da sakar denir (Özdemir, 2001, C.II, s. 370).

senir: Küçük tepeler (ÇÂKM, 2007, s. 216, 217).

seyik: Kol ve ayak çıkıklarının sarılabilmesi için etrafına konulan ince tahta parçaları, sınık (Karabacak, 1993, s. 14).

seymen: Gelin alayı (Özdemir, 2002, C.II, s. 163, 164).

seyrik: Kurt (K.143).

sırt: Çamaşır (K.38).

siğmek: Hayvanların işemesi. Üstüne siğen hayvanın eti yenmez (Çamurdan, t.y., s. 82).

sikke: Atları örklemeğe yarayan demir kazık (Özdemir, 2002, C.I, s. 134, 135).

sitil: Çadırın kenarlarını çeviren kıl dokuma (K.45).

siyeç: Çadıra sitillerin çivilendiği yer (K.77).

sovdan: Kavrulan kahve çekirdeklerinin soğultulduğu ahşap kap (K.81).

sökelenmek: Harekete geçmek (K.118, K.121)

söven: Büyük sopa, ağıl dikeci (Poyrazoğlu, 1998, s. 172).

Ş

şelek: Sırtta taşınan yük (DS, C. 10).

şimşeltmek: Ucunu sivriltmek

T

tapır: Tepe ya da dağ üstündeki düzlükler (DS, C. 10).

taşır: İngiliz yapısı tabanca (Özdemir, 2002, C.I, s. 268, 269).

taydaş: Yaşıt (K.40, K.42).

tebiz: Çatal iğne (K.104).

temre: Bir çeşit deri hastalığı, temriye (DS, C. 12).

tenç: Hamur yoğurulan geniş, bakır kap (DS, C. 10).

tepelik: Anadolu'da köylü kadınların kullandıkları, altın ve gümüş paralarla, bazı değerli taşlarla süslü başlık (TS, 1998, s. 2193).

tevek: Üzüm bağının sürgünü-asma yaprağı (OYÇA, 1995, s. 49, 50).

tırlak: Kızmış erkek deve (K.2, K.17).

tırlamak: Erkek devenin kur yapmak için bağırması (Çamurdan, t.y., s. 104).

toraşan: 1-2 yaşlarındaki çocuk (K.79).

U

uğunmak: Boğulurcasına ağlamak, acı sebebiyle kıvrınmak (Aba, 2012, s. 105).

urasa: Hastalığa, cine, periye karşı okuyup üfleme, afsunlama (DS, C. 11).

urup: Çeyrek (K.5).

Ü

ürekli: Hızlı, çabuk hareket eden (K.117).

ütmek: Koyunun kuyruğunun ucunda sallanan kısım (K.47).

Y

yağlık: Başörtüsü, mendil, peşkir (Aba, 2012, s. 105).

yaniş, (yañış): Nakış, süs (DS, C. 11).

yannık: Yayık (ÇÂKM, 2007, s. 216, 217).

yarpız: Yabani nane (ÇÂKM, 2007, s. 211).

Yarsuvat: Ceyhan'ın eski adı. (ŞK, 2002, s. 184).

yayma: Eşek katır gibi hayvanların iki tarafına yüklenen yüke denir (K.40).

yepinti: Hayvanların koyulaşmış kıvamdaki sona doğru sütleri (Karabacak, 1993, s. 15).

yeğni: Ağır olmayan, hafif (K.84).

yekin: Kalkmaya çalış, harekete geç (Aba, 2012, s. 105).

yılki: At sürüsü (ÇÂKM, 2007, s. 211).

yıntı: Çadırın içinde döşeklerin, yorganların, ala çuvalların bulunduğu bölüm, yüklük (K.122)

yo: Süt vermeyen koyun sürüsü (Karabacak, 1993, s. 15).

yu-: yıkamak (K.120).

yunak: Çamaşır yıkamak (Karabacak, 1993, s. 15).

yüğürlmek: Çiftleşmek, çiftleşme isteği göstermek (hayvan için); tekeye gelmek (K.31).

Z

zavar: Hayvanlara yedirilmek için hazırlanan tahıl kırması (DS, C. 11).

zığarmak: Sert çıkmak, diklenmek (Aba, 2012, s. 105).

zibil: Hayvan gübresi (Aba, 2012, s. 106).

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Kilis'ten gelen Halepçiler. Osmaniye-Kadirli Yolu üzerinde Vayvaylı köyünde 08.10.2011 tarihinde çekilmiştir.

Fotoğraf 2: Abdullah Sarıkaya (K.52), oğlu ve yeğenin kaldığı çadırlar ve sürülerine ait ağıllar. 05.02.2012 tarihinde Kadirli'nin Vayvaylı köyü sınırlarında kanal boyunda çekilmiştir.

Fotoğraf 3: Kışlak yurdu: 03.04.2011'de Tatarlı Köyü Leçesi'nde Mulla Ali Gani'nin çadırında çekilmiştir.

Fotoğraf 4: Erzin'in Turunçlu köyü leçesi. 13.02.2011 tarihinde çekilmiştir.

Fotoğraf 5: Azizli köyüne bağlı Aladaş mevkiinde Ahmet Bozan'ın kışlağı. 10.04.2010'da çekilmiştir.

Fotoğraf 6: Osmaniye-Kısık mevki. 13.03.2010'da çekilmiştir.

Fotoğraf 7: Koyuncu ailesi kışlak yurdunda. 11.03.2012'de Ceyhan'ın İsalı Köyü merasında çekilmiştir.

Fotoğraf 8: Hüseyin Göçer (K.76). 11.03.2012'de Ceyhan'ın İsalı köyü merasında, Edeli mevkiinde çekilmiştir.

Fotoğraf 9: Mustafa Malkaçoğlu'nun (K.116) kışlak yurdu. 23.04.2012 tarihinde Osmaniye'nin Kırmacılı köyü Çatal mevkiinde çekilmiştir.

Fotoğraf 10: Erzin leçesinde çadırlar. 24.03.2012 tarihinde çekilmiştir.

Fotoğraf 11: Mehmet Danacı (K.119)'nın çadırı. Soldan sağa Tufan Danacı, Mehmet Danacı, Mümin Saraç (Çakır), Ali Doğaner, Kadir Danacı, Hasan Danacı, Osman Danacı. 24.03.2012 tarihinde Erzin leçesinde çekilmiştir.

Fotoğraf 12: Ağıl: Rüzgârda uçmaması için kenarlarına içi taş dolu çuvallar konmuştur. 03.02.2010'da Ahmet Demir'in çadırında çekilmiştir.

Yaylaklar

Fotoğraf 13: 1995 yılında Veli Gani (K.41) Niğde-Akgedik yaylasında. 19.11.2011 tarihinde Veli Gani'nin albümünden alınmıştır.

Fotoğraf 14: 1995 yılında Mustafa Gani Niğde-Akgedik Yaylası. 19.11.2011 tarihinde Veli Gani'nin albümünden alınmıştır.

Fotoğraf 15: Niğde ili-Çamardı İlçesi-Üçkapılı Yaylası. Sağda Osman Ayduttu (K.68), yanında annesi kirmen eğiriyor.

Göç

Fotoğraf 16: Göç öncesi traktörün römorkuna eşyalar yüklenir. 08.05.2012 tarihinde Kozan'ın Gaziköy kasabası merasında Mustafa Çatal (K.128)'ın kışlak yurdunda çekilmiştir.

Fotoğraf 17: Veli Kurtoğlu (K.103)'nun yaylaya göçmesi sırasında 28.04.2012 tarihinde konalga yerleri olan Adana ili Karataş ilçesinin Çukurkamış köyü merasında fotoğraflanmıştır.

Fotoğraf 18: Hemite dağında kışlayan Zekeriye Emir (K.91) Kayseri'nin Develi ilçesindeki Bakırdağı'na yaylaya gidiyor. 07.05.2012 tarihinde Osmaniye'nin Hemite köyü köprüsü civarında çekilmiştir.

Fotoğraf 19: Osmaniye'nin Kırmacılı köyünde yerleşik olan Mehmet Tarakçı Kahramanmaraş'ın Adırın ilçesine bağlı Akifiye köyüne sürüsüyle birlikte yaylaya gidiyor. 13.05.2012 tarihinde bir gün kalacağı Karatepe'de konalga yerinde çekilmiştir.

Fotoğraf 20: Yumurtalı'nın Kaldırım kasabasında deniz kenarında kışlayan ve Develi'nin Bakırdağı'na yaylaya göçen İmamoğlu'ndaki Horzum Yörüklerinden olan Osman Aydın'ın sürüsü. 28.04.2012 tarihinde konalga yeri olan Adana ili Karataş ilçesinin Bahçe köyünde çekilmiştir.

Fotoğraf 21: Karaisalı'nın Kuzgun köyünden Ulukışla'ya giden Süleyman Kumru (K.134)'nun göçü. 01.05.2012 tarihinde Karaisalı'da çekilmiştir.

Geçiş Törenleri

Fotoğraf 22: Kırkı çıkmamış çocuğun üzerine al örtülür. 02.10.2010'da Osmaniye Kısık'ta Yusuf Danacı'nın çadırında çekilmiştir.

Fotoğraf 23: Çocuğu sırta sarma. 01.02.2011'de Ceyhan'ın Kurtkulağı Kasabası Karatepe mevkiisinde çekilmiştir.

Fotoğraf 24: Kına töreni. 03.12.2011 tarihinde, Osmaniye'nin Kırmacılı köyü-Susuzyurt mevkiinde, Osman Sarı (K.18)'nin oğlunun düğün töreninde çekilmiştir.

Fotoğraf 25: Kına töreni. 03.12.2011 tarihinde, Osmaniye'nin Kırmacılı köyü-Susuzyurt mevkiinde, Osman Sarı (K.18)'nin oğlunun düğün töreninde çekilmiştir.

Özel Günlere Ait Törenler

Fotoğraf 26: 1994 yılı-Niğde/Çamardı/Akgedik Yaylası, Veli Gani (K.41) yaylada çocuklarını sünnet ettiriyor.

Halk İnanışları

Fotoğraf 27: Küçük çocukları nazardan korumak için her iki omzuna muska asılır. 10.04.2010'da Ahmet Bozan'ın çadırında çekildi.

Fotoğraf 28: Kaplumbağa, deniz kabukları. 10.02.2011'de Ali Karcı'nın çadırında çekilmiştir.

Fotoğraf 29: Nazarı önlediğine inanılan kafatası ağıla asılmaktadır. 26.02.2012 tarihinde Osmaniye'nin Kısık mevkiinde Ahmet Atılgan'ın kışlak yurdunda çekilmiştir.

Fotoğraf 30: Nazarı önlediğine inanılan karaçalı bitkisi. 13.02.2011’de Tüysüz Leçesinde çekilmiştir.

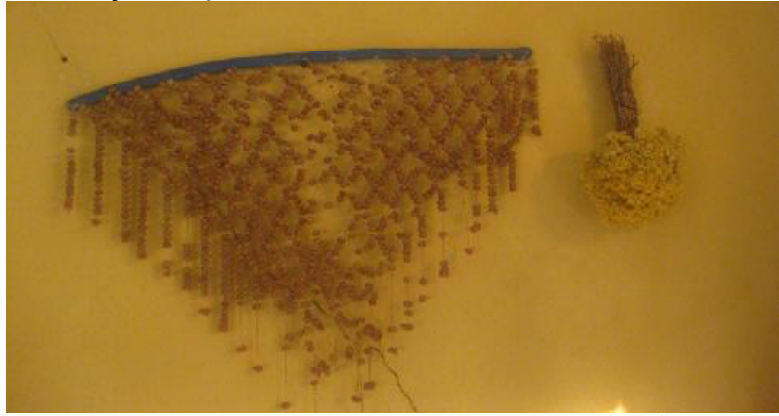
Fotoğraf 31: Nazar değmemesi için ortada çaltı, kenarlarda çeşitli renklerde boncuklar. 27.11.2011’de Osmaniye çevresinde çekilmiştir.

Fotoğraf 32: Nazarı önlemek için traktöre asılan yılan kemiği. Osmaniye’nin Tecirli Köyü (e.a. Değirmenocağı)’nde Osman Koca (K.46)’nın kışlak yurdunda çekilmiştir.

Fotoğraf 33: Nazarı önlemek için evin çevresine asılan delikli taş. 30.01.2012 tarihinde Osmaniye'nin Toprakkale ilçesi Kale Mahallesi'nde Mustafa İnan'ın (K.96)'nın evinde çekilmiştir.

Fotoğraf 34: Nazara karşı etkili olan üzerlik. Üzeriliğin yanında yaylada yetişen mantuvar yer almaktadır. 05.09.2011 tarihinde Osmaniye'nin Cevdetiye kasabasında Ali Duman (K.105)'ın evinde çekilmiştir. Kaynak kişinin evinde 500'den fazla plak bulunmaktadır.

Fotoğraf 35: Nazar için evin dış kapısına asılan deniz boncuğu, çaltı ve muska. 05.02.2012 tarihinde Osmaniye'nin Kadirli ilçesinde Kadir Sert (K.122)'in evinde çekilmiştir.

Hayvancılık

Fotoğraf 36: Kuzular ve oğlaklar için portakal dalı getirilip yedirilmektedir. 24.03.2012 tarihinde Osmaniye'nin Kısık mevkiinde çekilmiştir.

Fotoğraf 37: Hayvanlara yem verilmesi. 03.02.2010'da Ahmet Demir'in çadırında çekilmiştir.

Fotoğraf 38: Kadir Sert (K.122) hasat yapılan tarlalarda koyunlarını otlatıyor. 05.02.2012 tarihinde Osmaniye'nin Kadirli ilçesinde çekilmiştir.

Fotoğraf 39: Köpekler için pişirilen yal. 23.04.2012 tarihinde Osmaniye'nin Kırmacılı köyü Çatal mevkiinde Mustafa Malkaçoğlu'nun (K.116) kışlak yurdunda çekilmiştir.

Fotoğraf 40: Kuzluk. 01.02.2011'de Ceyhan'ın Kurtkulağı Kasabası Karatepe mevkiisinde Abdurrahman Aydın'ın çadırında çekilmiştir.

Fotoğraf 41: Koyunlar akşam olduğunda ağıla konmaktadır. 03.02.2010'da Ahmet Demir'in çadırında çekilmiştir.

Fotoğraf 42: Ali Doğaner ile Mehmet Aydın (K.36). 27.11.2011’de Osmaniye çevresinde çekilmiştir.

Fotoğraf 43: Yelibel Köyü merasında kışlayan Bayram göçer keçileri sularken. 09.02.2011’de çekilmiştir.

Fotoğraf 44: Yenidoğan kuzular emiştirilmeye götürülüyor. 03.02.2010’da Sakarcalık Köyü’nde, Ahmet Demir’in kışlak yurdunda çekilmiştir.

Fotoğraf 45: Emiştirme. 01.02.2011'de Ceyhan'ın Kurtkulağı Kasabası Karatepe mevkiisinde Abdurrahman Aydın'ın çadırında çekilmiştir.

Fotoğraf 46: Çan: küçük çan koyun çanı, büyük çan keçi çanıdır. 3 Şubat 2010'da Sakarcalık Köyü'nde, Ahmet Demir'in kışlak yurdunda çekilmiştir.

Fotoğraf 47: Konargöçer kültüre özgü deve, sıkma, ayran gibi unsurlar turizmde kullanılmaktadır. 07.02.2010'de Mersin Cennet-Cehennem obruğunda çekildi.

Fotoğraf 48: Mayalara takılan yüz çanları ve tokalar. 05.02.2012 tarihinde Osmaniye'nin Sumbas ilçesinde Musa Kurt (K.40)'un evinde fotoğraflanmıştır.

Fotoğraf 49: Devenin keydirmeleri. Düğme, deve boncukları ve aynalarla süslenmiş. 05.02.2012 tarihinde Osmaniye'nin Sumbas ilçesinde Musa Kurt (K.40)'un evinde fotoğraflanmıştır.

Fotoğraf 50: Hoyuk. Fotoğraf 24.03.2012 tarihinde Erzin ilçesinde Mehmet Danacı'nın yurdunda çekilmiştir.

Konargöçerlerde Mutfak Kültürü

Fotoğraf 51: Çörek, peynir, çay. Yufka ekmek yapılamadığında çörek yapılmaktadır. 01.02.2011'de Süleyman Polatkan'ın çadırında çekilmiştir.

Fotoğraf 52: Çörek, Peynir, Çay. Yufka ekmek yapılamadığında çörek yapılmaktadır. 01.02.2011'de Süleyman Polatkan'ın çadırında çekilmiştir.

Fotoğraf 53: Mutfak Tüpü. 01.02.2011'de Ceyhan'ın Kurtkulağı Kasabası Karatepe mevkiisinde Abdurrahman Aydın'ın çadırında çekilmiştir.

Fotoğraf 54: Çuvallar, bidonlar içine konmuş peynirler. Osmaniye’de Toros Soğuk hava deposu. 01.12.2011’de çekilmiştir.

Fotoğraf 55: Kahve takımı: Kahve tavaşı, sovdan, el değirmeni, cezve, fincan. Fotoğraf, Hatay’ın Erzin ilçesinde Hacı Ali şenk (K.66)’n evinde 11.09.2011 tarihinde çekilmiştir.

Fotoğraf 56: Bakır sürahi ve tas. Fotoğraf 08.05.2012 tarihinde Kozan’ın Hamamköy merasında Durmuş ve Duran Karakaya (K.129)’nın kışlak yurdunda çekilmiştir.

Temizlik Kültürü

Fotoğraf 57: Çamaşır yıkama. Fotoğraf 08.05.2012 tarihinde Kozan'ın Hamamköy merasında Durmuş ve Duran Karakaya (K.129)'nın kışlak yurdunda çekilmiştir.

Fotoğraf 58: Yıkanan çamaşırlar çadırın bağlarına serilmektedir. Fotoğraf 04.02.2012'de Ceyhan'ın Azizli Köyü merasında Döne Saraç (K.77)'in çadırında çekilmiştir.

Fotoğraf 59: Göç öncesi yurt yeri temizlenmektedir. Fotoğraf 08.05.2012 tarihinde Kozan'ın Hamamköy merasında Durmuş ve Duran Karakaya (K.129)'nın kışlak yurdunda çekilmiştir.

Giyim ve Kuşam

Fotoğraf 60: 1955'te Zeynep Güler (K.153) sağda, annesi (ortada) ve kız kardeşi ile.

Fotoğraf 61: Fes. Üzerinde cıngıl bulunmaktadır. Alt sırada gümüş ve altın paralar bulunmaktadır. Hacı Ali Şenküçük (K.66)'ün Özel Arşivi.

Fotoğraf 62: Cıngıl. Hatay'ın Erzin ilçesinde Hacı Ali Şenküçük (K.66)'ün evinde 11.09.2011 tarihinde çekilmiştir.

Fotoğraf 63: Bilezikler. Hatay'ın Erzincan ilçesinde Hacı Ali Şenküçük (K.66)'ün evinde 11.09.2011 tarihinde çekilmiştir.

Fotoğraf 64: Yanaklık. Hatay'ın Erzincan ilçesinde Hacı Ali Şenküçük (K.66)'ün evinde 11.09.2011 tarihinde çekilmiştir.

Fotoğraf 65: Kadınların giydiği yemeni ve erkeklerin giydiği kara lastik. 01.05.2012 tarihinde Karaisalı'da Sadi Yeter'in konalga yerinde çekilmiştir.

Konutlar (Çadırlar)

Fotoğraf 66: 09.02.2011’de Ceyhan’ın Yellibel köyünde Bayram Göçer’in çadırı.

Fotoğraf 67: 10.04.2010’da Ceyhan’ın Azizli köyüne bağlı Aladaş mevkiinde Ahmet Bozan’ın (K.11) kışlak yurdunda çekildi.

Fotoğraf 68: Çadır içi. 29.04.2012 tarihinde Osmaniye’nin Tüysüz beldesi merasında Ali Karcı (K.2)’nın kışlak yurdunda çekildi.

Fotoğraf 69: Kıl çadırın içi. 10.04.2010'da Ceyhan'ın Azizli köyüne bağlı Aladaş mevkiinde Ahmet Bozan'ın (K.11) çadırında çekildi.

Fotoğraf 70: Çatı'nın içi. 10.04.2010'da Ceyhan'ın Azizli köyüne bağlı Aladaş mevkiinde Ahmet Bozan'ın (K.11) çadırında çekildi.

Fotoğraf 71: Osman Koca (K.46)'nın kışlak yurduna yaptırdığı betonarme evi ve oğlunun kaldığı mavi brandalı çatı. Osmaniye'nin Tecirli Köyü (e.a. Değirmenocağı) merasında çekilmiştir.

Ağaç İşlemeciliği

Fotoğraf 72: Barut kabı. Hatay'ın Erzin ilçesinde Hacı Ali Şenküçük (K.66)'ün evinde 11.09.2011 tarihinde çekilmiştir.

Fotoğraf 73: Keklik kafesi: 27.11.2011 tarihinde Osmaniye-Tecirli köyü (e.a. Değirmenocağı) merasında Osman Koca (K.46)'nın kışlak yurdunda çekilmiştir.

Dokumacılık

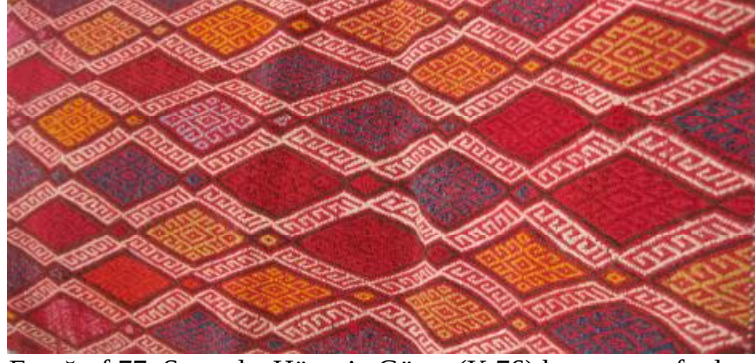
Fotoğraf 74: Kılıç. 26.02.2012'de Erzin'e bağlı Kısık mevkiinde Ahmet Atılgan'ın çadırında çekilmiştir.

Fotoğraf 75: Tokmak. 11.09.2011 tarihinde Hatay'ın Erzin ilçesinde Hacı Ali Şenküçük (K.66)'ün evinde çekilmiştir.

Fotoğraf 76: Dokuma namazla. İrep Çil (K.10) tarafından dokunmuştur. 21.03.2010'da Ceyhan'ın Soğukpınar (Çanlı) Köyü'nde çekilmiştir.

Fotoğraf 77: Seccade. Hüseyin Göçer (K.76) hanımı tarafından dokunmuştur. 11.03.2012 tarihinde Ceyhan'ın İsalı köyü merasında çekilmiştir.

Fotoğraf 78: Seccade. 29.04.2012 tarihinde Osmaniye'de Mehmet Yılmaz (K.80)'ın evinde fotoğraflanmıştır.

Fotoğraf 79: Seccade. 25.03.2012 tarihinde Ceyhan'ın Başören köyünde Abdullah Taç'ın (K.139) evinde fotoğraflanmıştır. Kaynak kişinin annesi tarafından dokunmuştur.

Fotoğraf 80: Kilim. 11.02.2012 tarihinde Mehmet Türkmen (K.94)'in evinde fotoğraflanmıştır. Kilim kaynak kişinin annesi Havva Türkmen tarafından dokunmuştur.

Fotoğraf 81: Heybe 11.02.2012 tarihinde Mehmet Türkmen (K.94)'in evinde fotoğraflanmıştır. Heybe kaynak kişinin annesi Havva Türkmen tarafından dokunmuştur.

Fotoğraf 82: Dokuma yastık. 05.02.2012 tarihinde Osmaniye'nin Kadırlı ilçesinde Ali Olcar'ın evinde çekilmiştir.

Fotoğraf 83: Ala Çuval: Osmaniye Kısık Mevkiinde Yusuf Danacı'nın çadırında 02.10.2010'da çekilmiştir.

Fotoğraf 84: Kıl Çul. Çadırın yer sergisidir. Çulun üzerine de keçe serilmektedir. 05.02.2012 tarihinde Kadirli'nin Erdoğan köyünde Mehmet Olcar (K.124)'ın evinde çekilmiştir.

Fotoğraf 85: El Dokuma Çanta. 03.02.2010'da Ahmet Demir (K.8)'in Osmaniye'nin Tüysüz beldesinde yaşayan kızının evinde çekilmiştir.

Fotoğraf 86: Fatma İnan (K.97)'ın dokuduğu çul. Bıtırak, ciynak, sığır sidiği, 30.01.2012 tarihinde Osmaniye'nin Toprakkale ilçesi Kale Mahallesi'nde kaynak kişinin evinde çekilmiştir.

Fotoğraf 87: Develere yük sarmada kullanılan kıl ipten yapılmış çek ipi. Yatak, kilim sarmada da kullanılır. Düzenli olması için ipin ortasına bellik edilmiştir. 05.02.2012 tarihinde Osmaniye'nin Sumbas ilçesinde Musa Kurt (K.40)'un evinde fotoğraflanmıştır.

Fotoğraf 88: Kıl çadırın direği, çanağı, kolanı. 03.04.2011 tarihinde Tatarlı köyü leçesinde Mulla Ali Gani'nin çadırında çekildi.

Fotoğraf 89: Sapan Yörüklerde yaygın olarak kullanılan bir örmedir. 21.03.2010'da Ceyhan'ın Soğukpınar (Çanlı) Köyü'nde Musa Çil'in evinde çekilmiştir.

Keçecilik

Fotoğraf 90: Niğde'nin Bor ilçesinde döktürülen keçe. 02.10.2010 tarihinde Erzin'de çekilmiştir.

Fotoğraf 91: Havut yapmada kullanılan ilikçeken. 01.05.2012 tarihinde Karaisalı'nın Kırıklı köyünde Ahmet Pekmezci (K.136)'nin evinde çekilmiştir.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Ali DOĞANER

Doğum Yeri ve Yılı: Ceyhan, 26.03.1979

Eğitim Bilgileri

Doktora: 2009-2013, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Adana.

Yüksek Lisans: 2003-2006, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara.

Lisans: 1996-2000, 9 Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği, İzmir.

İş Deneyimi

2000- , MEB Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni

Yabancı Dil

İngilizce (İyi Düzeyde)

Bilimsel Çalışmalar

Doğaner, Ali (2011) “Osmaniye Halk Kültüründe Ateşin Yeri ve İşlevleri”,
International Journal of Social and Economic Sciences, 2 (1): s. 37-41.

İletişim Bilgileri

İş Adresi: Dervişpaşa Anadolu Lisesi, Hacı Osmanlı Mahallesi, Merkez/Osmaniye

e-posta: adoganer80@hotmail.com / a.doganer@mynet.com